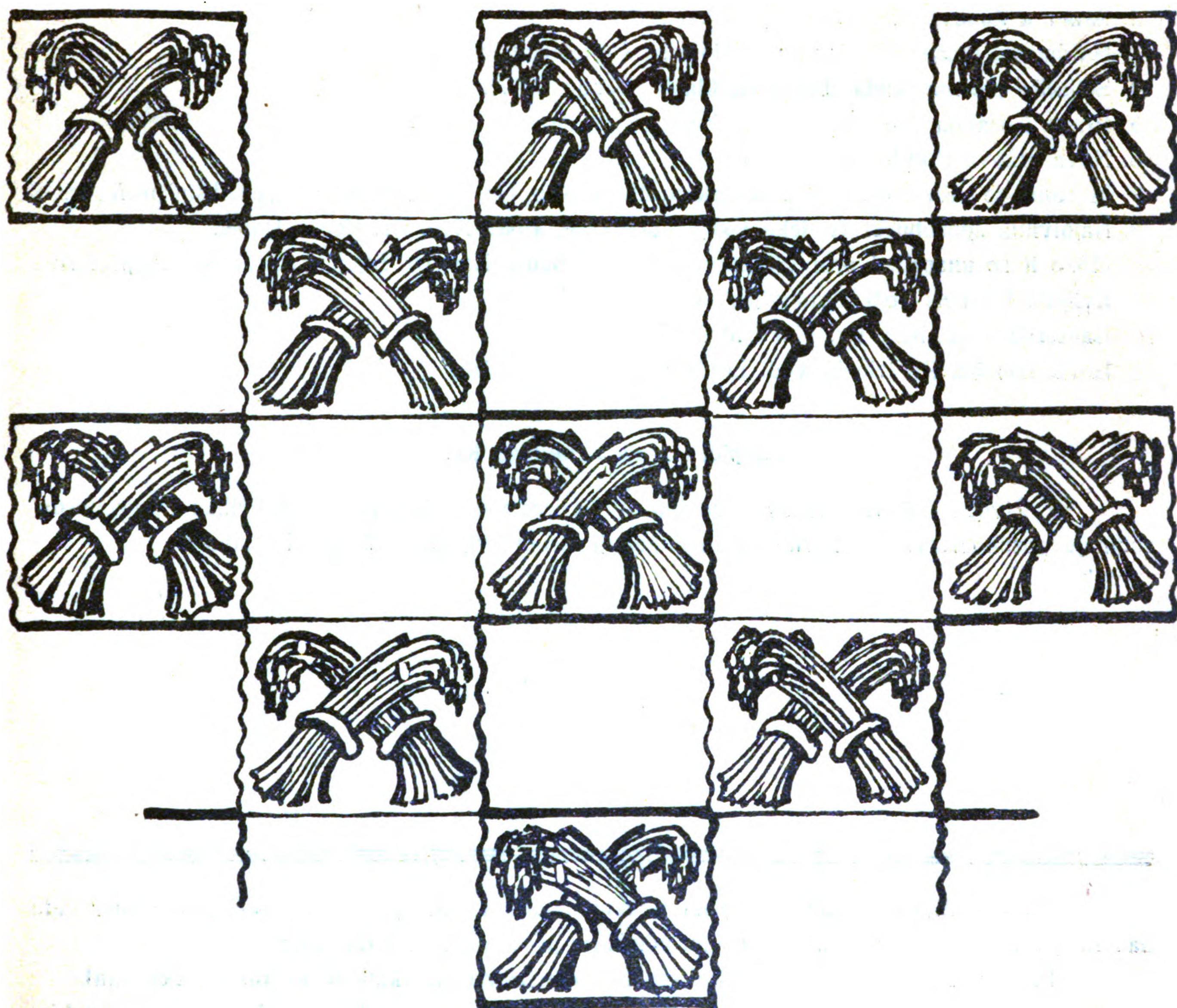
ZLATNO KLASJE

1938 - 1939

TAKSA PLAĆENA U GOTOVU

ZLATNO KLASJE

GOD. I. 1938 BROJ 1.

PROSVJETNI LIST HRVATSKOGA KNJIŽEVNOGA DRUŠTVA SV. JERONIMA

Sadržaj:

Snopići i zrnje »Zlatnoga Klasja«

Čitajte »Zlatno Klasje« polagano i razmišljajući. Čitajte po drugi i treći put. Uvijek ćete naučiti nešto više. Čitajte sami i u »Jeronimskim prosvjetnim zajednicama«.

Prije čitanja oprezno razrežite stranice oštrim nožem (kebom, kusturom, šklocom).

Sve brojeve »Zlatnoga Klasja« čuvajte. »Zlatno Klasje« neka se zajedno s jeronimskim knjigama nalazi u vašoj »Jeronimskoj kućnoj knjižnici«.

Razgovarajte se o »Zlatnom Klasju« i širite ga među sobom.

Pojedini broj stoji 1.50 D, a godišnja je pretplata 10 D.

Uredništvo Zagreb, Kaptol 7.

ZLATNO KLASJE

PROSVJETNI LIST
HRVATSKOGA KNJIŽEVNOGA DRUŠTVA SV. JERONIMA

v. 1–2

UREĐUJE Dr. FERDO ROŽIĆ

GOD. I. ZAGREB, 1. SIJEČNJA 1938. BROJ 1.

Riječ, dvije hrvatskom puku.

Kao predsjednik Hrvatskog književnog društva sv. Jeronima i kao urednik ovog Jeronimskog prosvjetnog lista, kanim reći nekoliko riječi hrvatskom puku, to jest, u prvom redu svim hrvatskim seljacima, živjeli oni ma u kojoj hrvatskoj zemlji.

Rijetko je ko tako usko združen s hrvatskim pukom, ili hrvatskim seljaštvom, kao Društvo sv. Jeronima. Svi oni koji danas dolaze k hrvatskom puku s namjerom, da u njemu rade prosvjetno, daleko su mlađi, neki su tek od jučer. Društvo sv. Jeronima mnogo je starije, ali ipak uvijek jednako mlado. Drukčije ne može ni biti. Društvo sv. Jeronima mora živjeti tako dugo, kako će živjeti hrvatski puk, i to živjeti životom punim, krjepkim, svježim. Kao što prosvjećivanje ne može nikad prestati, nego se mora uvijek nastavljati sve življe i življe, jer je njegovo polje nepregledno, tako i Društvo sv. Jeronima mora živjeti i raditi sve bujnije, sve snažnije.

Stoga nije čudo, da se na stablu njegova života javljaju sve nove i nove mladice. Istina, na običnom stablu neke se mladice mogu i porezati, ako su suvišne, i ako porastu na kojem nezgodnom mjestu, te bi se stablo nagrdilo, — ali ako mladica ili grančica poraste na zgodnu mjestu stabla, upravo na takovu mjestu, gdje se mogla i poželjeti, da cijelo stablo dobije još ljepši lik, onda se takova grančica pozdravi s radošću.

Baš tako je i na životnu stablu Društva sv. Jeronima bilo jedno mjesto, gdje je trebalo, da poraste jedna nova grančica, i da se ta grančica razvije do lijepe grane, te da s ostalim granama zaokruži i poljepša cijelu krošnju.

Ta vi sami znadete, da Društvo sv. Jeronima, kojemu je toliko na srcu prosvjeta njegovih članova, nije tokom godine u dostatnoj vezi s njima. Jedanput na godinu izdadu se knjige, to se javi članovima, i pozove ih se, da po knjige dođu, onda opet mir. Da je to premalo, osjećaju i članovi i središnjica Društva sv. Jeronima. Veza između društvene središnjice i društvenih članova mora biti i češća i čvršća, pa da bude i većih uspjeha na pučko-prosvjetnom polju.

Ta jača veza ima se postići novim jeronimskim prosvjetnim listom, tom novom mladicom na životnom stablu Društva sv. Jeronima.

Osim toga će, dakako, naš prosvjetni list donositi i prosvjetna štiva u obilnoj mjeri. U istoj raznolikosti i u istom duhu, hrvatskom i katoličkom, kaošto i u knjigama, dakako samo u manjem mjerilu. Stoga, naravno, knjige ostaju i dalje na prvom mjestu, kao najtrajnije i najpotpunije štivo, ali će prosvjetni list te iste knjige mnogo pomagati. U Listu će, istina, biti štivo kraće, ali uvijek kao jedna zaokružena cjelina, s pravom prosvjetnom snagom i vrijednošću. Donosit će prosvjetno štivo iz svih grana ljudskoga znanja i umijenja, ali samo ono, što su mudre i učene glave dobro proučile i u čemu su se složile; samo ono, što je utvrđeno kao prava istina. Ne dakle ono što još nije dozrelo, što je još zeleno, jer takva hrana škodi zdravlju, — nego samo ono, što je dozrijevalo pod toplinom iskrena znanstvena istraživanja, što je postalo zrelo pod suncem čista istinoljublja. Zato će se nastojati, da u naš List, koliko je više moguće, pišu naši ponajbolji pučki pisci, i naši prvi učeni ljudi, kao najbolji radnici na polju znanja i umijenja, kao oni, koji najviše znadu cijeniti zrele plodove trudna rada. Da, takove plodove pružat će hrvatskom puku ovaj naš prosvjetni list. On će na širokoj njivi svetojeronimskog žića biti nova plemenita biljka, sposobna da pobudi žive nade u buduće najljepše žetve.

Zato mu je i dano lijepo ime »Zlatno Klasje«.

O kako li je krasno ljetno polje puno zlatnog klasja! Milo ga je gledati, kako se obasjano Božjim suncem, kao valovito more, lelija i njiše na blagu povjetarcu! Radost i nada vlasnikova! Bit će kruha! Bit će pogače!

Neka tako i vlasnici, to jest, čitaoci ovog našeg »Zlatnog Klasja« iz njegova zrelog zrnja prerađuju i priređuju

sebi slatka prosvjetna hljeba i još slađe prosvjetne pogače, onako, kako to oni znaju i umiju, po svom načinu i običaju. Neka nešto zrnja sačuvaju i za sjeme, koje će posijati na svojem polju, na svojoj njivi, i koja će na toj njihovoj njivi uz blagoslov Božji, donijeti nova zrnja na stotine i stotine, na tisuće i tisuće, — tako da žitnice budu sve punije, a hljeb i pogača sve veća i slađa!

Da prosvjeta hrvatskog puka bude sve dublja, opsežnija i svjetlija!

To je svrha jeronimskog »Zlatnog Klasja«.

Urednik.

Sabor u Ženevi.

Sabor u švicarskom gradu Ženevi sastaje se dva tri puta na godinu. Nema danas valjda nikoga, tko ne bi znao, kakav je to sabor. Na njemu se sastaju predstavnici više od pedeset država, ili bolje reći, njihovih vlada; dakle predstavnici država ili vlada skoro cijeloga svijeta. Rekao sam »skoro«, jer ipak nisu zastupane baš sve države, kako ćemo malo poslije vidjeti.

Sastaju se ti predstavnici, da među sobom vijećaju o različitim prilikama u svijetu, i, ako bi nastale kakove razmirice ili svađe među državama, da te svađe odstranjuju, i tako sprečavaju rat.

Stvar je, kako vidite, dobra. Jer kako ne bi bilo dobro izmirivati zavađene stranke, i još više uklanjati od svijeta jedno od najvećih zala! Nitko naime ne može poreći, da rat doista spada među najveća zla. Tako su ljudi zdrave pameti držali od uvijek, a osobito se to vidjelo poslije posljednjega svjetskoga rata. Tu se nagomilalo toliko zla i nevolje, da se čovječanstvo ni do danas nije od te nevolje oporavilo, a još dugo ne će ozdraviti.

Zato su plemeniti ljudi već za trajanja rata radili oko toga, da se rat što prije svrši. Prvi među tima ljudima bio je blage uspomene Sv. Otac Papa Benedikt Petnaesti. On je pisao pisma carevima i kraljevima, i drugim državnim poglavarima, te ih molio i zaklinjao, neka što prije svrše rat i njegove strahote. Ali su kola bila preduboko zagrezla u blato. Odviše su se rasplamtjele neprijateljske strasti, pa se nije moglo prestati, dok kuća ne izgori do temelja i dok jedan drugoga ne vidi, gdje leži na zemlji.

Kad se to doista i dogodilo, to jest, kad je jedan pao na zemlju i drugi mu nogom stao na prsa, rat se, istina, svršio, ali nevolje nisu prestale. Kao što je sam rat bio strašan, tako su strašne i njegove posljedice. Crna zemlja progutala je na milijune krjepkih života, i u crno zavila milijune žena i djece; premnoga sela i gradovi oštećeni i porušeni; narodni imutak dijelom smanjen, dijelom uništen; teško ranjena vjera i ćudoređe. Cio je društveni život postao opasno bolestan.

Svatko je vidio i na svojoj koži osjećao, kako je rat veliko zlo. Još u većoj mjeri mogli su to vidjeti oni, koji su bili na vrhu državne uprave, koji su odlučivali o ratu i miru, i koji su sa svoje visine mogli baciti pogled po cijelom svijetu. Ako su u sebi imali nešto plemenitosti i srca, morali su zaključiti :nikad više rata! Mora se sve upotrijebiti, da se rat u buduće spriječi.

Tako je mislio, tako je u sebi zaključio predsjednik Sjeveroameričkih država Wilson. On je predložio svim kraljevima i svima drugima državnim poglavarima te njihovim vladama, na cijelom svijetu, neka svaka odredi svoga predstavnika i neka se svi sastanu na jednom mjestu (o kojem će se sporazumjeti). Svi će ti predstavnici sačinjavati društvo naroda ili jedan sabor. Na tom će se saboru razgovarati o najvažnijim događajima, to jest, o takovima, koji zanimaju sve države. Osobito će se razgovarati o tom, ako bi nastale kakove razmirice među državama. Te se razmirice ne smiju više rješavati oružjem i krvlju. O njima se mora razgovarati, dogovarati se i raspravljati, te na koncu mirno riješiti. Ako koja država ne bi na to pristala, pa bi bez razgovora navalila na drugu državu, koja je član tog sabora, onda će se sve države, zastupane u tom saboru, usprotiviti tom napadaču, kazniti ga i zapriječiti mu ratovanje.

Svi su pristali na taj prijedlog predsjednika Wilsona. A tko bi se bio i usudio protiviti se, kad je taj prijedlog potpuno odgovarao dostojanstvu čovjeka!

Čovjek je razumno i ćudoredno stvorenje, to jest, stvorenje, koje znade prosuditi, što je istina a što je neistina; stvorenje, koje znade razlikovati, što je dobro a što je zlo. Kao takovo stvorenje, sa navedenim sposobnostima, čovjek treba da postupa kod svakog čina, sam sa sobom razgovarajući i rasuđujući, što je istina, što neistina, što je dobro, što zlo, pa da se odluči za ono što je istinito i dobro. Tako to treba da jednako bude onda, kad se sam na nešto odlučuje, kao što i onda, kad se o nekoj stvari odlučuje s drugim, u dvoje. Sve s razgovorom i dogovorom. S razumom i poštenjem, to jest, sa ćudorednom sviješću, da nije jedno te isto dobro i zlo, pa da zlo treba uvijek odbijati, a dobro primati. A ne tako, da, ako nema jednaka mišljenja, odmah kolac, pa udri! Tako ne rade ljudi, tako rade divljaci i cigani.

A zar divljaci i cigani nisu ljudi? — čujem, kako me netko pita. Jesu, ali su, nažalost, duševno zaostali. Razumna je strana kod njih slabo razvijena, jer se malo njom služe, a čime se čovjek ne služi, to zahiri. Najviše, ili gotovo jedino

su zabavljeni time, da udovolje tjelesnim potrebama. Stoga je kod njih više razvijena tjelesna ili sjetilna, osjećajna ili strastvena strana. Pa kada dođe do kakve razmirice, tada sjetilna i osjećajna strana brzo potisne i onako slabu razumnu i rasudnu stranu, tako da za međusobno odlučivanje ne preostane drugo, nego kolac i toljaga.

I divljaci su dakle ljudi, u koliko imadu čovječje tijelo i dušu, ali nisu »pravi ljudi«, u onom smislu, kao što se i u običnom životu čuje, kad se kaže: »to nije čovjek«, to jest, to nije »pravi čovjek«, jer ne radi čovječji, jer ne radi kao razumno stvorenje, koje rasuđuje istinu i neistinu, niti kao ćudoredno stvorenje, koje razlikuje dobro od zla, i prema tome radi, zlo odbijajući, a dobro primajući. Takvom je čovjeku »ćud u redu« (i otuda riječ »ćudoređe« ili, prema latinskom, moral). Takav čovjek je pravi čovjek, jer čovječja narav traži, da su glavne duševne sposobnosti dovoljno razvijene. A gdje toga nema, tu je zaostalost, tu kažemo, da je kao kod divljaka.

Čovjek dakle mora biti čovjek, to jest pravi čovjek, koji čovječji, **razgovorom i dogovorom,** rješava svoje raspre. Tako raditi, znači raditi kulturno ili prosvijećeno. Raditi tomu protivno, znači raditi nekulturno ili divljački.

Kako u malom, tako i u velikom. Kako među pojedincima, tako i među državama i narodima. I među državama dakle te narodima treba da se sporovi rješavaju **razgovorom i dogovorom,** a ne strojnim puškama i topovima, silom, krvlju i ubijanjem. To je nedostojno čovječanstva, uopće govoreći, a osobito onoga njegova dijela, koji se smatra kulturnim, prosvijećenim.

Tu nedostojnost i sramotu izbaciti iz čovječanstva, i privesti ga na međusobno popuštanje i pomirivanje, dakle na prosvijećeno, na dostojno postupanje, bila je misao predsjednika Wilsona, kad je predlagao savez naroda ili sabor u Ženevi.

Tu se sabire velika skupina ljudi. To je kao velika sprava ili mašina, koja se ima neprestano vrtjeti i izrađivati veliko djelo, mir u svijetu.

A da li se ta mašina, pitat ćete, vrti glatko ili hrapavo? Moram vam, nažalost, odgovoriti, da se ne vrti glatko, nego jako hrapavo, te strašno škripi. Već je odmah na početku počela zapinjati. Predsjednik Wilson skoro je umro (kažu, da su ga otrovali), pa ni same »Sjedinjene američke države« nisu stupile u Društvo naroda (u glavnom, iz sebičnih razloga, s izgovorom, da se neće miješati u evropske svađe). Rusija je ispala, jer su u njoj zavladali podivljali boljševici. Njemačka, kao pobijeđena država, osjećala se neugodno među državama pobjednicama, pak je poslije istupila; za njom istupio Japan, a Italija se već dugo drži podaleko. Ostaje Engleska i Francuska i druge manje države. Istina, kasnije je pristupila i sovjetska Rusija, ali s nakanom, samo da muti.

Ta je dakle mašina dosta rasklimana, i zato slaba, tako slaba, da nije mogla zapriječiti neke pojedinačke ratove, koji su se i poslije svjetskoga rata javljali, sada tu, sada tamo: sada na zapadu, među nekim državama Južne Amerike, sada na istoku, između Kine i Japana (već po drugi put), sada između Italije i Abesinije, sad u Španjolskoj, sad u Palestini. Nijedan od tih ratova Sabor u Ženevi nije mogao spriječiti. Stoga i sam taj Sabor priznaje svoju slabost. Jedino je nastojao oko toga, da se ti ratovi ograniče na ono jedno mjesto, gdje je rat i nastao, to jest, da se ne raširi dalje (kao što biva i onda, kad bukne požar, pa ako se ne može spriječiti da izgori jedna kuća, barem se gleda, da ne izgori cijelo selo).

Tako je i Ženevski Sabor sve svoje nastojanje skupio oko toga, da barem ne dođe do ponovnoga svjetskoga klanja, kao što je bilo prije dvadeset godina. Već je naime više puta bila vrlo blizu opasnost, da dođe do općeg sukoba i da se opet zapali cijeli svijet. Opasnost se, istina, otklonila, ali više radi straha od rata, nego radi zasluge ženevskoga sabora.

Svjetski mir i danas visi samo na tanku koncu.

No mogao bi tko reći: a što se toliko bojimo rata! Rat može biti potrebna i dobra stvar.

Ponavljam: rata se, uopće govoreći, treba svagda bojati, jer je rat uvijek velika nevolja, rat je krv i palež, rat je gubitak premnogih vrijednih života, gubitak imutka i mnogih drugih dobara. Ali je istina, da je rat nuždan i pravedan onda, kada ti drugi neprestance čini nepravdu, kada ti hoće izvaditi srce iz njedara, kada na tebe nepravedno navaljuje, — u tom slučaju ne smiješ napadaču dopustiti, da ti uzme slobodu i domovinu, u tom slučaju moraš da se braniš. A ako i inače nastane rat bez tvoje krivnje, treba prepustiti Providnosti, da ga ona skreće po svojoj mudrosti, i moliti joj se, da te iz rata izvede zdrava i čitava.

Još jedno pitanje čujem, gdje mi stavljate: a kako to, da ti članovi ženevskoga sabora tako teško sprečavaju ratove? Ta barem oni nisu divljaci!

To je sasvim dobro pitanje, i ja ću vam na to odgovoriti slijedeće: Istina, to nijesu divljaci, nego su, naprotiv, sami prosvijećeni ljudi. Barem ih takovima svi smatraju. Ali ja imam o tom malo drukčije mišljenje. Prosvijećenost mora obuhvatiti cijeloga čovjeka, i razum i srce. Ovo su, istina, školovani ljudi, imaju različita znanja — ali im srce ili ćud nije u redu. Oni su zavidni, pohlepni, puni mržnje, osvetljivi, nepravedni, i u toliko, makar nose cilindre na glavi, slični divljacima. Dalje vam o tom ne trebam ništa reći, nego samo još jedno! Oni su radi svoga tobožnjega znanja i oholi. Oni se oslanjaju samo na

sebe, samo na svoj ljudski razum, i misle, da mogu sve sami učiniti. Njima ne treba nikakve više pomoći. Njima ne treba Boga ni Božjega pomaganja. Tu se nikada službeno ne čuje riječ Bog; ne samo da se ne čuje, nego se i svijesno otklanja. U tom stoje i ispod divljaka. Gdje nema Boga, ili još gore, gdje se On otklanja, tu je duševna surovost i divljaštvo. tu nema ni srca ni ćudi u redu, tu nema pravednosti, a po tom ni čvrsta temelja za dizanje zgrade, nema blagoslova ni uspjeha.

Sada ćete sve razumjeti. Razumjet ćete prilike u svijetu, i moći ćete ocijeniti Sabor u Ženevi, koji bi mogao biti dobra stvar, ali sa spomenutih razloga postaje stvar traljava, vrijedi malo ili ništa. Stoga ma kakvo pouzdanje u nj od male je vrijednosti.

Ostaje ona stara: Uzdaj se u sebe! Radi na svojoj prosvijećenosti i uma i srca, da ti je srce i ćud u redu, da imaš potrebna znanja, i da u svakom slučaju učiniš svoju dužnost.

Dalje je stvar Providnosti Božje.

Dr. Ferdo Rožić.

Bašćanska ploča.

Napisao dr. Miho Barada, sveučilišni profesor.

Kakva je bila prošlost jednoga naroda, kazuju nam razni spomenici. Što narod ima više sačuvanih spomenika, povijest mu je poznatija, i izgrađenija. I mi Hrvati imademo sačuvanih spomenika više nego ikoji drugi nama bliži i susjedni narod. Ti spomenici jasni su glasnici naše prošlosti, naše prosvijećenosti i napretka.

Osim isprava (povelja) i divno iskićenih rukopisa, posijani su posvuda mnogobrojni građevni spomenici, zgrade, crkve i zadužbine. Sve je bilo umjetnički izvedeno, ukrašeno raznovrsnim uresima, često sa uklesanim natpisima

Naš najstariji umjetnički spomenik iz VIII. (osmog) stoljeća, na kom je uklesano ime hrvatskoga kneza Višeslava (tempore Wissasclavo duci), nekoć krstionica u Ninu, sada je velika dragocjenost muzeja (zbornice starina) Correr u Mlecima. Natpisi iz IX. (devetog stoljeća) knezova Trpimira, Branimira (dux Cruatorum), i Mutimira (princeps), župana Budimira, Pristine; iz X. (desetog stoljeća) kraljice Jelene, kralja Držislava i sina mu suvladara Svetoslava te župana Pribine i drugih, sve su kameni ali zato očiti svjedoci naše prošlosti, makar pisani latinskim jezikom.

Hrvati došavši u današnju postojbinu, poprimiše odmah kulturu (prosvijećenost) Zapada sa svim njenim tečevinama. Uz drugo uzeše za javne potrebe i latinski jezik. Ali dok su se svi drugi narodi koji su došli na tlo rimsko unutar granice polatinili, Hrvati nisu. Služili su se latinskim jezikom ali samo kao zajedničkim onodobnim kulturnim jezikom Zapada, dok svoj jezik ne samo da nisu napuštali nego su se njim služili, i njim pisali isprave i sastavljali natpise. Dok su svi narodi Zapada — Talijani, Francuzi, Španjolci i Nijemci — pisali latinskim jezikom, latinicom, mi Hrvati ne samo da pišemo svojim hrvatskim jezikom nego još i posebnim pismenima, glagolicom. Doduše ta pismena donijeşe nam bjegunci iz Moravske svršetkom IX. st.; ali dok su Moravci kroz malo napustili ta slova, jedini mi Hrvati od svih Slavena čuvali smo taj amanet (ostavštinu) sv. braće Ćirila i Metoda, predajući ga iz pokoljenja na pokoljenje kao svoju posebnu kulturnu tečevinu, koju očuvasmo do danas.

Između najstarijih natpisa pisanih hrvatskim jezikom i glagoljskim slovima, Bašćanska je ploča najvažnija. To je kamena ploča duga 194 cm, skoro dva metra, visoka 73 cm, u crkvi sv. Lucije u Baški. Gornji rub 0.15 cm urešen je krasnom lozicom, izvedenom na način kasnog ali inače dobro poznatog troprutastog pleternog ukrasa, kojim su ukrašeni svi naši spomenici od VII. do u XII. st. Lozica je svuda naokolo obrubljena čuvarnim rubom. Ispod ovoga gornjega dijela, na plohi, koja je nešto na niže spuštena od plohe na kojoj je lozica, ima 13 redaka ispisanih glagoljicom.

God. 1865. Ivan Črčić prvi je upozorio i čitao natpis te ploče. Od tada do danas, Bašćanska je ploča ne samo predmet proučavanja nego i našeg narodnog ponosa. Ali jer je na svijetu sve prolazno pak i kamen, i našoj ploči prijetila je velika opasnost. Da se spase ono što još nije na njoj propalo, zaslugom Preuzv. Srebrenića krčkoga biskupa, prenesena je 1934. u Zagreb, gdje se i sada sve čini za njezino očuvanje.

Nažalost još kad je Črčić imao pred sobom ovu ploču, mnoga slova natpisa bila su već okrnjena ili uništena. Zato ni on ni Rački ni Jagić nisu mogli da utvrde svako pojedino slovo a tim i riječ, te dadu sav sadržaj naše ploče. Uza sve to ona sadrži slijedeće: 1) Na početku je križ a zatim Vo ime otca i sina i svetago Duha — jedni čitaju i godinu 1100 ali to je malo vjerojatno; zatim izvadak ili zapis (notitia) opata Držihe, kako je hrvatski kralj Zvonimir (Зъвънимиръ кральхръватьскъ) darovao sv. Luciji jednu ledinu, a svjedoci su bili župani Krbave Desila i Luke Prvaneg; pristav pak kojega je Zvonimir poslao da uvede crkvu sv. Lucije u posjed, bio je Vitoslav; konačno proklinje se onaj koji bi se usudio da bilo na koji način povrijedi to darovanje. 2) Drugi dio natpisa je zapis opata Dobrovita, kako je taj opat s devet braće (redovnika) sagradio crkvu sv. Lucije, i to u vrijeme kada je tim krajevima upravljao knez Kuzma.

Kulturno-povjesna važnost natpisa je velika. Prije svega ploča nam je pravi svjedok da se je onda na Krku, koji je otok inače umjetno i te kako razglašen kao onaj koji je do u zadnje vrijeme sačuvao pozno-latinski jezik, govorilo hrvatski, kao i to kako se govorilo. Tu imademo prvi spomen naziva »kralj«, pa kakova su bila lična imena, Desil, Prvaneg, Vitoslav kao svjetovnjaci a Držiha i Dobrovit opati.

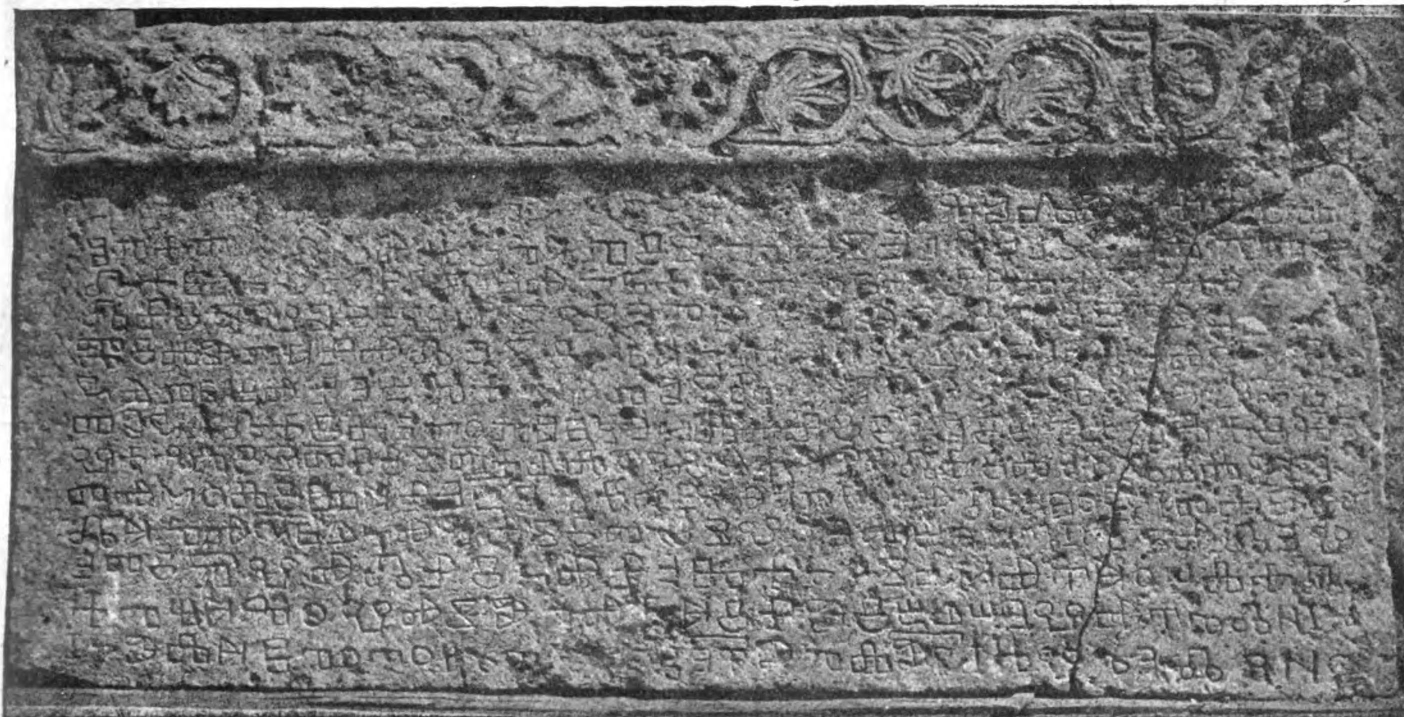
Bašćanska ploča svjedoči da su u vrijeme kada se svi narodi na Zapadu služe latinskim slovima, a oni pod utjecajem Istoka grčkim (u koji spada i ćirilica), kod Hrvata još u porabi glagoljska pismena. A što je još važnije da se glagoljskim slovima služe benediktinci, zapadni samostanci, i u crkvene svrhe. Ovo je očit dokaz, da Crkva nije nikada priječila kulturni (prosvjetni), recimo i autohtoni (samonikli) razvitak pojedinih naroda pak ni nas Hrvata.

Naša ploča važna je i za nauku koja se zove diplomatika (= nauka o starim ispravama). Poznato je u ovoj nauci, da su razne ustanove, osobito one crkvene, imale posebne knjige (zvane kartular, katastik, polihorion, topicus, montaneum i slično), u koje su unašali sve ono, čime su mogli dokazati pravo na jedan posjed ili na što drugo.

U rijetkim slučajevima ta svoja prava uklesali bi i na kamen (n. pr. u sv. Pavlu u Rimu i u Gospe od Zvonika u Splitu). S Bašćanskom pločom isti je slučaj. Negdje na početku 12. st. dali su samostanci uklesati na ploču za vječni dokaz i spomen, kako je Zvonimir darovao ledinu i kako je podignuta ponovno crkva sv. Lucije. Samostan je imao posebnu ispravu za svaki pojedini taj čin i u izvatku prenio je glavni sadržaj na kamen. K tomu na našoj ploči imademo razne diplomatičke obrasce: kao simboličan ili označan (križ), i zazivanje riječima (u ime Oca itd.), intitulaciju (naslov) i kontaminaciju (prokletstvo). Konačno na ploči nalazimo kako se pravno odvijao prenos vlasništva, da nije bila dovoljna samo isprava nego da je morao pristav da uvede stranku u posjed.

Isto tako je naša ploča vrlo važna i sa povjesne strane. Prije svega stoji jasno uklesano na njoj ime i naslov hrvatskoga kralja Zvonimira, kao i da on dariva crkvu sv. Lucije. Ovo je jasan dokaz da je otok Krk, koji je inače bio dio bizantinske Dalmacije od 7. stoljeća dalje, u vrijeme Zvonimira (1075—1089) bio u vlasti hrvatskoga kralja. Zvonimir se naziva kralj, a time imamo zajamčeno da su Hrvati u to vrijeme svoga vladara zvali kraljem. Još na ploči spomenuta su i dva župana: krbavski i lučki. Naziv i kraj Krbave u glavnom sačuvao se je do danas; naziva Luke (županija Lučka) nestalo je, jedino znamo gdje je bila. Nalazila se u današnjim Ravnim Kotarima (Dalmacija); s jugozapadne strane graničila je sa Sidraškom (Biograd na moru), na sjeveru s Ninskom a na istoku Bribirskom županijom.

Kako vidimo važnost Bašćanske ploče je velika. Ona je naš prvorazredni kulturno-povjesni spomenik, koji zaslužuje da bude čuvan u prijestolnici Hrvata i u našemu najvišemu Ateneumu, (učevnom zavodu) u Akademiji, svakomu na uvid.

Bašćanska ploča.
Drevni kameni spomenik o hrvatskom kraljevstvu.

Seljačka pjesma, kada dozrijeva klasje . . .

Sunce, moje sunce milo,
Sada svijetli, sad mi sjaji,
Zlatna praška sa visine
Punom rukom sad mi daji,
Da mi klas sa moje grude
Kao čisto zlato bude.

Tobom teku zlatne rijeke,
Zlatnim lišćem gora lista,
Livadom leptiri lijeću,
Krilce im od zlata blista —
S krila zlatnih prašak truni,
Ruke svoje zlatom puni.

Već je zrnje puno, sočno,
Već se klasje lijepo žuti;
Visoko je, glavu spušta,
Već se u njem zlato sluti, —
Oj, oj, sunce, jošte malo
Da bi klasju zlata dalo!

Još kad brazdom crnom pustom
Sijah brižan tvrdo sjeme;
I kad sve bje još ko trava,
U proljetno prvo vrijeme,
Ja se moljah Bogu dragom:
Poji polje rosom blagom.

Daždilo je, grijalo je:
U vis rastu vitke strni,
Klas pomalja lišce svoje,
Sve se više zrno zrni,
Klasovi sve ljepše zore,
Polje biva zlatno more.

Pjevala je duša moja,
Tople hvale Nebu slala,
Al i dalje istom Nebu
Prozbe šiljat nije stala:
Čuvaj polje od zla zraka,
Od zla zraka i oblaka!

Klasje moje, radost moja,
U njemu su sve mi nade,
Novi snovi, novi puti,
Njime mi se dvori mlade,
Od njegova čista zlata
Života se šire vrata.

Kako li ga milo gledat,
Kad ga vjetar lak zanjiše,
Leluja se, giblje, ziblje,
Cijelo polje kô da diše!
Val se spušta, diže gore,
Pravo more, pravo more!

Jošte malo, jošte malo,
Podaj, sunce, topla daška;
Jošte malo, jošte malo,
Sipaj, sunce, zlatna praška!
Sad je vrijeme, sad je hora,
Sad se zlatom prašit mora!

Pozlaćuj mi tanke vlati,
Osati i obuvence;
Žeteoci, žetelice
Plesti će mi zlatne vijence;
Žeteličke usred slave
Nosit će ih oko glave.

Raduje se srce moje:
Skoro će se žetva žeti,
Skoro će se snoplje svezat,
Za vršidbu kući snijeti,
Da se vrše, da se runi,
I žitnica zrnom puni.

Na žrvnjanje dat ću zrnje,
Da se od njeg mlivo melje,
Da se bijeli krušac peče
I pogače jošte bjelje, —
Na utjehu neka meni,
Na veselje djeci, ženi.

Sunce milo, sunce drago,
Sad mi svijetli, sad mi sjaji,
Sada sipaj zlatni prašak,
Sad mi svega sebe daji,
Da klasovi zrnom zore,
Polje bude zlatno more!

Ferdo Rožić

Pravo i pravda

Napisao Dr. Andrija Živković, sveučilišni profesor.

Mi smo Hrvati već po nekom prirođenom osjećaju bili uvijek za poštenje, ili drugim riječima, za ono što je pravo i pravedno. Od davnine smo se držali toga, da u tuđe pravo ne diramo, ali smo i junački branili svoja prava i zagovarali ono što je pravedno. Boriti se za pravo i pravednost, ili, kako to mi jednom riječju kažemo, z a p r a v i c u, prešlo nam je upravo u krv.

Neki nam zato vele, da smo »pravdaši«. Ali mi im odgovaramo, da mi i jesmo »pravdaši«, ali ne u onom zlom smislu, to jest, da se za svaku malenkost hoćemo pravdati ili parničiti, nego u dobru smislu, to jest, da smo vazda za pravdu i za ono pravo, koje je osnovano na pravdi.

Pa kad je to jedna od glavnih crta našega značaja, hajde, da nekoliko riječi više kažemo o pravu i pravdi.

Oduvijek je među pravom i pravdom, pokraj sloge, postajala nesloga, izazivana poteškoćama, što ih u životu donose prilike, interesi, želje i težnje pojedinaca. Nije lako u određenim životnim prilikama točno i otsječeno odrediti, dokle seže pravo jednoga, a gdje počinje i prestaje dužnost drugoga. U životu pojedinca je to teško, jer se toliko puta čini, da se pravo i dužnost sukobljuju; u životu skupnosti je isto tako teško povući stalnu i ravnu crtu, što ih dijeli. Pogotovo je to teško danas, gdje se život između pojedinaca više zbližio, izmiješao, postao međusobno utjecajnijim i zamršenijim, jednako kao što je život i odnos pojedinca prema skupnosti, i obratno, postao bliži i povezaniji.

Uslijed sukoba pravnih interesa i protimbe ćudorednih uvjerenja neprestano se izvija vapaj za p r a v d o m kao skladnim izmirenjem između čovjeka pojedinca i njegova subrata s jedne, a društva i njih samih s druge strane. Ljudi se u svom životu nikako ne mogu smiriti s pustom pjesničkom utjehom, da su pravdi na ovome svijetu »obje oči ... povezane«. (S. S. Kranjčević: Kako je postala nada. - Izabr. pjesme). Već ta trajna težnja za pravdom i uvjerenje sviju, da ona mora postojati i da negdje i nekako mora doći do vrijednosti i uvaženja, opravdava nastojanje: da se u poimanju kako prava, tako pravde u našem životu dajemo voditi samo ispravno shvaćenim i točno opredijeljenim značenjem jednoga i drugoga pojma. Vrijeme u kojem živimo i radimo nije nepoćudno za utvrđenje rečenih pojmovnih oznaka, što više: ono nam ih, ako tako smijemo reći, baš i nameće. Ništa nije teže u životu podnositi nego povredu prava, kao što ništa nije podobnije ucijepiti čovjeku i narodu snagu, ponos i sposobnost za borbu, odricanje, strpljivost i izdržanje u teškoćama za ostvarenjem narodnih i čovječanskih ideala kao uvjerenje, da ima jedna PRAVDA, koja konačno mora doći do pobjede!

I.

Prvotno značenje pojma »pravo« ustanovit ćemo najispravnije, ako kažemo, da ono pretstavlja: m o r a l n u (ć u d o r e d n u) m o ć (s n a g u, s v o j s t v o) d a č o v j e k n e š t o č i n i, t r a ž i i l i p o s j e d u j e. Ako to svojstvo ima svaki pojedini čovjek, kako je jasno da ga ima, onda će pojam prava ispravno označiti i onaj, koji pod tim izrazom razumijeva: o n o, š t o d r u g o m u p r i p a d a. Doista: ljudska osobnost ne stoji u svijetu sama za sebe, nego se nalazi u jednom stalnom i nužnom odnosu s ostalim ljudima, stvorovima i stvarima. Kao takova ima ta osobnost ne samo sposobnost, nego i potrebu, da radi, traži ili posjeduje nešto, što i drugi mora uzeti u obzir i poštivanje. Čovjek kao stvor ima, istina, u sebi redovno i izvjesnu tjelesnu snagu, da se brani, da nešto izvodi ili za sebe prisvaja; ovdje međutim naglasujemo u njemu m o r a l n u (ćudorednu) moć, kojom je u stanju djelovati na tuđu volju i tražiti od nje poštivanje svoga prava. »Imam pravo« ili »to je moje pravo« znači: to mogu i smijem, a da ne povrijedim ničega, što je t u đ e; i obratno: nitko me drugi ne može spriječiti u tom mojem pravu, a da tim ne povrijedi onoga što je m o j e. Otud se vidi, da je pravo u svom temelju duhovnoga značaja, nešto, što po svojoj prirodi ulazi u red moralnih (ćudorednih) moći, kako ih pretstavlja sloboda, red, dužnost i slično.

Važan dio u sadržaju ovog pojma (ili misli) o pravu jest: n e p o v r e d i v o s t. Tim, što je drugi možda u stanju, da naš izvjesni moralni zahtjev, pravo na život, dobar glas i slično, silom spriječi, omete ili čak za vrijeme poništi, nije naše pravo utrnulo, niti je posve uništeno; ono ostaje nepovredivo i ne trpi sile, jer je osnovano na prirodi i jer je »naše«, t. j. pretstavlja u stvari predmet našega zahtjeva, što pripada n a m a kao određenoj osobi. Već prema prirodi same stvari ono se uvijek osniva na jednoj težnji, potraživanju, potrebi ili zahtjevu prirodnom ili društvenom. Nekad je iz područja tjelesnoga reda (na pr. sloboda kretanja), nekada iz područja ćudorednoga reda (na primjer, dobar glas). Ova je činjenica od ponajprve važnosti u pojmovanju prava. Na njoj se osniva prirodni moralni, a po tom i pravni red u svijetu i životu. Svaki je drugi čovjek dužan već i u svom vlastitom interesu poštivati tuđe pravo; pogotovo tuđu volju u ovom smislu mora cijeniti s razloga, što pojedinac pojedincu nije kao čovjek nadređen ni obratno: nad prirodom je ljudskom samo njezin Stvoritelj, a čovjek je s čovjekom ravnopravan, jer je svaki kao stvor Božji nadaren u bitnosti jednakim darovima: razumom i slobodnom voljom.

Kada dakle naglasujemo, da je pravo po svom pojmu jedna m o r a l n a (ćudoredna) snaga, že-

limo naročito istaknuti, da sila kao fizički (tjelesni) sastavni dio ne ulazi u bit ovoga pojma.

Za bitnu oznaku prava nije potrebna fizička (tjelesna) sila. Ona je u unutarnjem svojem sastavu ćudorednog značaja. Ne samo da je nepotrebna gruba tjelesna sila, nego je jednako nepotrebno i moralno pravo na upotrebu tjelesne sile. Razlog je u ovomu: neposredni učinak prava jest postojanje obveze, koja stoji u poštovanju toga prava i dužnosti prema njemu udesiti svoj postupak. Ta se dužnost nameće kod drugoga, čim je kod jednoga pravo ustanovljeno. Kod toga stanja nije potrebna tjelesna sila ni u kojem obziru; ona dakle ne ulazi u pojam prava.

No tjelesna ili fizička sila će postati potrebna onda, ako se nastala obveza kojimgod načinom povrijedi. Ona će postati pripomoćno s v o j s t v o prava, pogotovo tamo, gdje jedno izvjesno pravo nema drugoga sretstva da dosegne svoj cilj, nego upravo silu. Pravo bi ostalo izlišno, ako ne bi imalo veze sa svojom svrhom. Gdje je dakle pravo na silu jedino sretstvo do svrhe, ona je opravdana baš toliko, koliko i samo pravo.

Na pitanje: što je s v r h a p r a v a u našemu životu i čemu nam ono služi, odgovaramo: osim b l i ž e g a cilja za koji je neko pojedinačko pravo uređeno i kojemu ono neposredno služi u svakomu pojedinom slučaju, postoji još jedna o p ć a svrha svakoga i sviju prava, a to jest: ustanoviti i održati ćudoredni i društveni red, koji je ne samo koristan, nego i potreban ljudima, da po njemu dođu do svoje konačne svrhe, radi koje uopće žive na svijetu. U životu je već tako, da svi pojedinci niti shvaćaju, niti, ako i shvaćaju, ne će svi da pođu onim ispravnim i sigurnim putevima, što vode k društvenom blagostanju i održanju moralnoga (ćudorednoga) i pravnoga reda u svijetu, nego gaze jedan i drugi red i počinjaju prestupke. Ako uopće isključimo mogućnost, da ih silom privedemo k održanju i poštovanju toga reda, pravo bi u mnogo slučajeva postalo suvišnim i nekorisnim.

Mnogostruko je i mnogovrsno pravo u ljudskom životu. Na to se ovdje ne osvrćemo. Naglasujemo pak, da kraj te mnogostruke diobe i vrsta pojedinačnih prava ne smije i ne može doći do m e đ u s o b n o g a p o b i j a n j a i suprotnosti. Dakako, ne smije i ne će doći tamo, gdje se svijesno i promišljeno ide za općim dobrom sviju članova zajednice, dakle u sređenoj državi i društvu, gdje su upravljači i članovi podložnici prožeti visokim ćudorednim osjećanjem za dobro, kulturu (prosvjetu) i napredak uopće. U našem se evropskom životu, nema sumnje, tomu vrhuncu najviše približio engleski društveni i državni život, dok po ostaloj kulturnoj Evropi susrećemo još mnogo neizgrađenih, moralno i pravno zaostalih zajednica, u kojima je pojam prava, barem u praksi (u životu) izopačen, jer je u nj unesena sila kao bitni dio.

Pravu odgovara na drugoj strani d u ž n o s t. Gdje je jedno, tamo je vremenski i drugo. Po prirodi stvari pak, pravo je prije dužnosti: jedno poštovanje i uvažavanje kod drugoga postaje potrebno i slijedi zato, što je prvi najprije stekao pravo poštovanja i uvažavanja bilo čega, što opravdano može i smije nazvati svojim.

Kod ovoga razmatranja ne ćemo propustiti pitanja: o i z v o r u p r a v a. U prvom ću se redu taknuti jednog odgovora, koji nitko do danas nije pobio niti će jamačno ikada pobiti: Konačni izvor svakoga prava jest sâm Bog, zapravo vječni Božji zakon. Bog je Stvoritelj čovjeka, osnivač moralnog reda u svijetu, konačna svrha razumnih bića. Onaj prirodni osjećaj neke težnje za vječnošću, što leži u čovjeku; onaj nemir, što nas u životu goni, ono trzanje i vapaji za Njim, dok se u Njemu ne smirimo, nema tumača izvan Boga. Dosljedno: mora čovjek imati i mogućnost i pravo, da živi i radi tako, kako će postići i jedamput doseći te svoje prirodne težnje. U protivnom bi život bio potpuno besmislen... Otud po svom temelju izlazi sve pravo u životu pojedinca i skupnosti. Država je i čitavo društveno uređenje samo jedna ljestvica na tom putu.

II.

I riječ i pojam p r a v d a ili pravednost izvodimo od prava. Ali kad znademo, da je riječ »yu (jus) u starom indijskom jeziku — sanskritu korijen riječi, što znači: čist, svet, posvećen, onda nam se značenje riječi pravda ili pravednost i po svom korijenu upotpunjuje s onim, što pojam pretstavlja: jednu s t a l n u i č v r s t u v o l j u, k o j a i d e z a t i m, d a s e s v a k o m u d a d e s v o j e. Jer ta i takova težnja doista je jedna sveta želja, jedan unutarnji čin, što se slaže sa čistim vjerskim osjećajem, koji traži i uređuje naš odnos s Bogom i s ljudima. Zato pravednost označuje stvarno krepost t. j. čestito, pošteno i dosljedno nutarnje i vanjsko djelovanje značajna čovjeka. Ona je dakle jedno svojstvo razumnog bića, po kojemu ono u sebi ujedinjuje želju za skladnim odnosom između prava pojedinca i društva i stvarno provođenje te želje u zbiljskim životnim odnosima.

Ljudi opravdano očekuju, da se u tim životnim međusobnim odnosima vrši pravda. Dvostruko je opravdano to očekivanje kod onih, koji ne samo da u svom privatnom odnosu s ljudima, nego i u javnom svom odnosu prema državi i društvu, izvršuju sve svoje dužnosti onako, kako to pravednost traži: potpuno i do prave mjere. I ljubav, doduše, navodi mnogoga, da drugome čini dobro, ne samo do potpune i tražene mjere, nego i preko nje. Ali između onoga, što čini i što traži ljubav, doduše, navodi mnogoga, da drugome čini razlika: na ljubav smo p o z v a n i, a na pravednost smo v e z a n i!

I kolikogod općenito govoreći, bila ljubav odličnija krepost od pravednosti, povreda pravednosti nas više dira, jer nam osporava strogo n a š e vladajuće pravo, koje imamo kao osobe, jednakopravni svima ostalima. To se vidi i kod posljedica: povrijeđena pravednost traži n a k n a d u pravednu i razmjernu, dok povreda ljubavi traži o p r o š t e n j e. Radi suhe i ledene

pravednosti u životu po gdjekoji bi pojedinac loše prošao (»fiat justicia, pereat mundus!« — »Neka se vrši pravda, pa makar propao svijet«) kad ne bi postojala i ljubav. Obje se ove kreposti upotpunjuju i treba da složno unapređuju ljudski život. Nikada ipak ne može ljubav biti stvarno na uštrb onoga našega strogoga prava; ona će ga samo svesti na pravu mjeru tamo, gdje bi se ono, krivo primijenjeno, izrodilo i bilo više na štetu, nego na korist.

Znamo, da ima mnogo nesklada između prava i pravde. Povrede se događaju na svakom koraku. Mi Hrvati u svom jeziku dajemo pojmu pravda ponešto odvojen smisao od pojma pravednost, kad nam »pravda« zamjenjuje samoga nosioca Vječne Pravde, Gospodina Boga! Nije čudo, da pred značenjem ovoga pojma svi ljudi oduvijek pokazuju duboko poštovanje. Uvjerenje čitavoga ljudskoga roda ne može postojati u obmani; ono svjedoči, da postoji Vječna Pravda, izvor svakoga prava! Ona isto tako mora u sebi nositi mogućnost, da kad tad izjednači sve povrede prava, gdjegod se one zbile i kolikogod na oko bile neznatne. Taj pojam »pravde« daje nade na konačnu pobjedu svima, koji stoje u borbi za svojim pravima. Bili to pojedinci, bili narodi, za sve postoji jednaki zakon: ako je svrha njihove borbe pravedna, a sretstva njihova moralna, njihovoj pobjedi mora pomoći Vječna Pravda!

Nova država Poljska.

O stvarima, koje su jasne kao na dlanu, ne treba mnogo govoriti ni pisati.

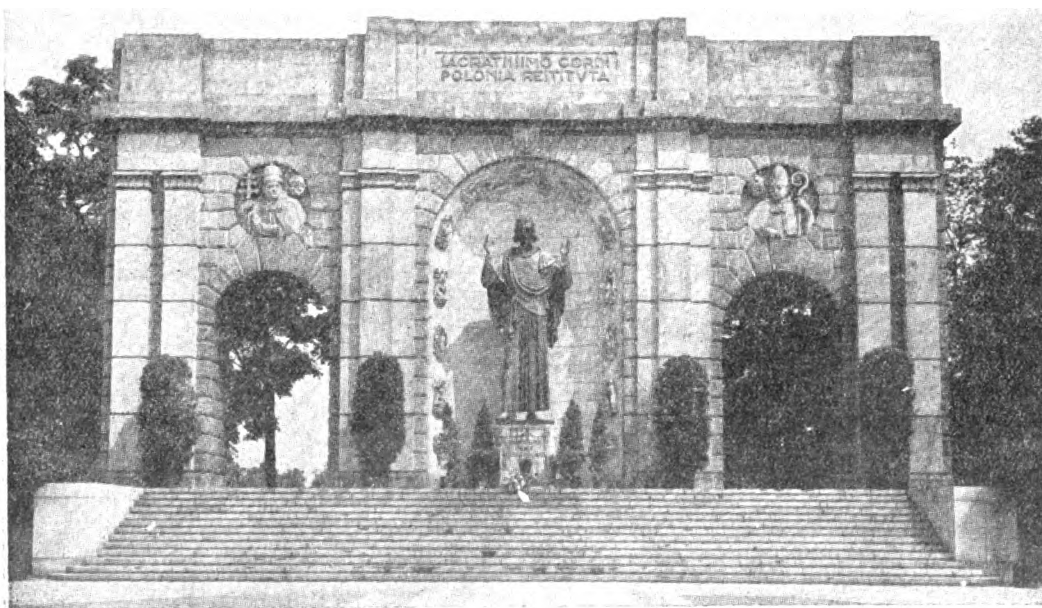
Poljske nije bilo, a danas je tu.

Nije naime postojala prije velikog rata, ni sto godina pred tim ratom, ali je ipak postojala još prije tog vremena! Postojala je kao velika i moćna država; ne samo to, nego i kao višestoljetna, stara država.

Poljaci su Slaveni, kao i mi Hrvati, a ime im dolazi od polja, jer je njihova zemlja široka ravnica, kao jedno široko, ogromno polje. I dok smo mi Hrvati temelje svomu domu udarili na jugu, Poljaci su to učinili na sjeveru, tako da se njihova država uglavnom prostirala (a i danas se prostire) između jednog sjevernog mora, Njemačke, Rusije i Austrije (danas Čehoslovačke i Rumunjske).

Koliko se iz povijesti zna, prvi je njihov vladar bio Piast, i zatim njegov sin Mčislav, za kojega su Poljaci primili rimokatoličku vjeru, oko god. 966., dakle pred nešto manje od tisuću godina (dok smo mi Hrvati taj sveti čin izvršili mnogo prije, punih dvije stotine godina prije, i imali već svoje knezove i kraljeve, pak smo stoga i nešto stariji od Poljaka).

Poslije Mčislava Poljska se država sve više širila. Istina, morala se boriti sa svojim susjedima, osobito Nijemcima, ali je ipak napredovala. Još bi i bolje napredovala, da nije u samoj svojoj kući imala jednu veliku nevolju. Gotovo poslije svake smrti jednoga kralja nastale su borbe, tko će biti novi kralj. Kada nije bilo ili pravog nasljednika ili se nisu mogli složiti u jednoj osobi, pozivali su i tuđine za vladare, Mađare, Nijemce,

Spomenik zahvalnosti:
»Presvetomu Srcu obnovljena Poljska«.

Litvance. Neki Litvanac Jagelo osnovao je vladarsku lozu (dinastiju) Jagelovića, koja je dosta dugo vladala. Kad je i ta dinastija izumrla, stali su se plemići, koji su imali veliku moć u zemlji, još više među sobom boriti za kraljevsku krunu. Bilo je među njima vrlih ljudi, kao što, na primjer, Ivan Sobjeski, koji je potukao Turke pod Bečom god. 1683. Ali bratska borba, koja se vodi iz pohlepe, zavisti i mržnje , uvijek je veliko zlo, iz kojega izlaze zle posljedice. Jedna i druga stranka zvala je tuđince u pomoć. Tako je Stanislav Poniatovski izabran pomoću ruske carice Katarine. Sada su Rusi postali gospodari u Poljskoj. Protiv Rusa ustao je poljski general Krasinski, ali su ga Rusi potukli. Da ne bi Rusi izvukli svu korist, ponudile su se Prusija i Austrija za posredovanje. To posredovanje završilo je tako, da su se sve ove tri vlasti dogovorile, kako će svaka od njih po jedan komad otrgnuti od Poljske. Bilo je to prvo dijeljenje Poljske, god. 1772., prije 170 godina. Do drugog dijeljenja došlo je na sličan način, i to god. 1792., a do trećeg god. 1795. Tim trećim dijeljenjem posve su rastrgali Poljsku. Rastrgale su je i među sobom podijelile Njemačka, Austrija i Rusija, zapravo njihove tri vladalačke kuće. — Poljska je prestala postojati kao država.

Poljaci, rastrgani na tri dijela, živjeli su odsada težak život pod tuđim gospodstvom. Osobito su ih tlačili Nijemci i Rusi. Njihovi veliki rodoljubi, među njima najveći, general Košćuško, često su dizali ustanke. Istina, ti ustanci nisu uspjeli, ali su kod Poljaka podržavali svijest o njihovom pravu na samostalnu državu.

Međutim, godine su prolazile, prošlo je i stotinu godina, a Poljska je ležala u grobu. Da li će ikada ustati? Teško, jer joj na grobu leže tri grobna kamena, tri silne države: Njemačka, Rusija i Austrija, sa svoje tri samosilne dinastije.

U to je nastao veliki svjetski rat. Grozan, sudbonosan rat, — ali što ću duljiti!

Neću sada o tom ratu ništa drugo reći, nego samo to, da su u njemu zlo prošle sve one tri države, koje su rastrgale Poljsku. Osobito su zlo prošle sve tri njihove dinastije ili vladarske kuće, i njemačka i ruska i austrijska. Danas nema više nijedne!

A Poljska je ustala iz groba! Poljska danas opet živi, velika i snažna!

Ove godine, mjeseca lipnja, bio sam u Poljskoj, napose u starom i krasnom gradu Poznanju. Vidio sam, kako su Poljaci nada sve radosni i ponosni, što opet mogu slobodno živjeti, raditi i napredovati u svojoj samostalnoj državi. No još sam vidio i ovo:

Na jednom od najvećih trgova grada Poznanja stoji ogroman spomenik. Podnožje sa dvadesetak stepenica; na podnožju veliki slavoluk; pred slavolukom kip Gospodina Isusa Krista (kao Presvetog Srca Isusova), a na slavoluku piše u latinskom jeziku:

Sacratissimo Cordi Polonia restituta
što će reći hrvatski:

Presvetomu Srcu uspostavljena Poljska.

Poljaci su pobožan katolički narod, i kao takovi su uvjereni, da je Poljska uspostavljena kao samostalna država, u prvom redu, **milošću Providnosti Božje.** To oni ispovijedaju pred cijelim svijetom. Zato su i podigli spomenik zahvalnosti.

Pobijedilo je Pravo, koje se osniva na vječitoj Pravdi.

Dr. F. R.

Moramo se više brinuti za našu sakatu djecu.

Napisao dr. Božidar Spišić, sveučilišni profesor.

Nije davno, što brige za našu sakatu (bogaljastu) djecu nismo uopće poznavali. Spoznaja, da je svaki bogalj (bogac) vrijedan ne samo milosrđa, već i poštovanja, spavala je u nama još dubokim snom.

Trebalo je, nažalost, doći teško ratno i poratno vrijeme, da nas trgne iz tog sna. Socijalne (društvene) su bolesti počele harati u našem narodu i stvarati iz naše djece prave bogalje.

Koliko je naše nejačadi postradalo od tih bolesti, a koliko ih danomice još uvijek strada! Od tih nam bolesti propada na hiljade djece, a hiljade postaju od njihovih posljedica sakata. nesposobna za polazak u školu, nesposobna za rad i privredu.

A što mi, koji smo zdravi činimo, za tu bijednu dječicu? Malo ili gotovo ništa.

A trebali bi im svi priskočiti u pomoć, jer ona našom pomoći mogu postati opet zdrava, mogu postati sposobna za rad i privredu.

Mi im moramo pomoći, jer nas na to sili ljubav prema bližnjemu.

Mi im možemo pomoći, jer ortopedska znanost (ortopedija, koja se bavi izravnavanjem sakatih ili iskrivljenih ljudskih udova) ima sredstva, da im pomogne. Ortopedska znanost smatra svakog bogalja kao jednu radnu i privrednu jedinicu u ljudskóme društvu, kojoj treba dati privrednu vrijednost redovita čovjeka. Mi moramo nastojati, da svakom sakatom djetetu, koje nije sposobno da se uzdrži vlastitom snagom u privrednom životu, uspostavimo životnu radnu i privrednu snagu. Kod tog nastojanja ne smijemo zaboraviti i na dušu našeg malog bolesnika, jer

se njegova tjelesna mana sad više sad manje odrazuje u duši njegovoj. Treba vidjeti ono bijedno stanje jadnog djeteta, kojemu je uništen gotovo cio pokretni sustav. Treba vidjeti jadnika gdje ne može ni da hoda, ni da stoji, gdje mora da puže po zemlji, gdje mora u pravom smislu riječi, da živi životom, koji nije dostojan čovjeka. U tom teškom stanju prevlada nezadovoljstvo i smalakše duša. Takva djeca ne znaju, da im se može pomoći. Ni roditelji, a mnogo puta ni stručnjaci ne znaju, da za sakatu djecu ima još lijeka i utočišta.

Kad velim sakatu djecu, onda mislim na onu djecu, koja su zbog prirođene ili kasnije stečene mane ili bolesti kostiju, zglobova, mišičja i živaca spriječena, da se služe svojim trupom ili svojim rukama i nogama tako, da je njihova privredna sposobnost bitno umanjena.

Broj sakate djece kod svih naroda dosta je velik. Mi nažalost nemamo još brojčanog stanja (statistike), ali sudeći po brojčanom stanju (statistikama) drugih država i po našem tridesetgodišnjem iskustvu, držim da će danas kod nas biti najmanje 25 do 30 hiljada djece, koja neophodno nužno trebaju liječenje i školovanje.

Da je taj broj tako velik, razlog je tome:

1. što ima djece, koja već sakata dolaze na svijet;

2. što ima djece, koja poslije poroda zbog raznovrsnih bolesti postaju sakata.

Prema tome razlikujemo:

a) Prirođene mane i bolesti.

b) Kasnije stečene mane i bolesti.

Uzrok prirođenim manama, kao i prirođenim bolestima može ležati ili u samoj klici (osnovi) ili u nepravilnim odnošajima majčine posteljice, koji priječe pravilan razvitak djetetu.

Tako se zna dogoditi da djeca dolaze na svijet bez ruku i nogu, ili samo bez pojedinih dijelova ruke ili noge. Često manjkaju pojedine kosti, što sve onda dovodi do osakaćenja.

Mnoga se djeca rađaju sa krivim vratom. Još su češća proređena iščašenja u kuku. Ovakovu djecu vidimo, kako hramaju pri hodanju.

Mnoga djeca dolaze na svijet bilo sa iskrivljenim bilo sa suhim i ukočenim nogama i rukama.

Sve te prirođene mane nisu se prije mogle izliječiti. Danas nam one ne zadavaju tolike brige, ali samo onda, ako za vremena počnemo ortopedskim liječenjem. Zato je potrebno, da se takovo dijete, čim se mana zapazi, privede odmah liječenju, a ne da se čeka dok dijete poodraste, kako je to kod nas nažalost običaj. Roditelji, a i sami liječnici znadu govoriti: dijete je još slabo, to su maleni zglobovi, to će se s vremenom samo ispraviti. Ovo stanovište je posve pogrešno. Liječenju se mora pristupiti odmah, baš zbog toga, jer su kosti još mekane, jer je još dječji organizam (ustroj, tijelo) u punom rastu i razvitku, jer je tkivo (mišičje, meso) još sposobno za mijenjanje oblika) (plastično, oblikotvorno) i pristupačno lakom i sigurnom ispravku.

Prema tome treba svaku prirođenu manu što prije otkriti i odmah privesti liječenju.

Osim prirođenih bolesti ima bolesti, koje nastaju poslije poroda i koje u velikom osakaćuju našu djecu.

Najglavnije su od tih bolesti: Tuberkuloza (sušica), Rachitis (mekokostnost) i Poliomyelitis (dječja uzetost). To su tako zvane socijalne (društvene) bolesti. Djeca, koja obole na tim bolestima, postaju, ako im za vremena ne priskočimo u pomoć, pravi bogalji (bogci).

Baš te bolesti koje kod nas u velikoj mjeri haraju, prisilile su nas, da posvetimo svoju brigu sakatoj djeci. Mi smo zbog toga u novoj ortopedskoj klinici (bolnici) predvidjeli poseban odjel, koji bi primao ovakovu djecu. Na tom odjelu dobila bi sakata deca i potrebno liječenje i stručno školovanje. Liječenje je ovakove djece dugotrajno pa se ne može sprovesti u jednoj bolnici, a osim toga potrebno je da liječnik i učitelj u zajedničkom radu učine sve što je moguće, da njihov mali bolesnik postane vrijedan član ljudskoga društva. To je moguće samo u jednom zavodu za sakatu djecu. Ovakav zavod biti će priključen ortopedskoj klinici (bolnici), pa će u obim ustanovama liječnici, đaci, učitelji i svi oni, koji žele raditi na tom polju ljubavi bližnjega moći upoznati i bolesti koje stvaraju sakatu djecu i naučiti što to znači voditi brigu za sakatu djecu. Liječenje, odgoj naobrazba u ovakovom je zavodu lakša i temeljitija. Sakata djeca moći će u ovakovom zavodu steći spremu i za koje zvanje, tako da mogu u životu uporedo stupati sa tjelesno pravilno razvijenim ljudima.

Mi smo zbog velikoga broja sakate djece, za koju se kod nas malo tko brine, osnovali »Društvo za pomoć sakatoj djeci«.

Koliko ih treba ortopedski aparat (spravu), da uzmognu stajati i hodati! Koliko ih ima, koji ne znaju ni čitati ni pisati! Društvo dobrih ljudi treba da im pruži svoju pomoć, da im osvijetli um i razvedri dušu, da postanu vrijedni, zadovoljni i korisni članovi naše domovine.

Najdivnija sposobnost čovječja jest — pogodite, koja?

Nije teško pogoditi, ali ipak ne ćete pogoditi odmah.

Oni, koji će malo razmišljati o tom pitanju, reći će možda, da je ta sposobnost ljudski um ili razum, kojim čovjek misli i prosuđuje.

Istina, ljudski um je nada sve važna sposobnost, ona je upravo temeljna sposobnost u čovjeka, — ali ako bi ta duševna moć ostala sama za sebe, kao zatvorena u nutrinji duše, slabo bi se razvila, i čovjek bi dosta slabo s njom prošao. Na to ćemo se još malo poslije vratiti, pa ćete to još bolje razumjeti.

Drugi će možda reći, da je ta sposobnost ona duševna moć, kojom čovjek iz stare duševne građe pravi nešto novo, kojom dakle nešto stvara, to jest, stvaralačka moć, koja se zove mašta ili fantazija.

Doista, i to je važna i korisna sposobnost, — ali i za nju treba reći ono što je rečeno za razumsku sposobnost, to jest, ako ostane u čisto duševnom okviru, ne će ni od nje biti osobite pomoći.

Treći će možda reći, da je najljepša sposobnost slobodna volja, kojom se čovjek može odlučiti za ovo ili ono, i kojom može odabrati ne samo zlo, nego i dobro, i tako, usprkos svakojakih teškoća, činiti zaslužna djela.

Nema nikakve dvojbe, da je i to osobita ljudska sposobnost, — ali pošto ljudsko odabiranje ili odlučivanje između ovoga i onoga ovisi o razumskom rasuđivanju, to ni slobodna volja ne će doći do potpuna izražaja, ako bi razumsko rasuđivanje bilo slabo (kao što smo ono gori spomenuli).

Nadalje će neki možda pomisliti na ove ili one tjelesno-sjetilne sposobnosti, kao što je, na primjer, spretnost čovječjih ruku, ili osjetilo opipa, čija se finoća, napose u prstima, pokazuje osobito kod slijepaca, ili kao što je boja glasa, — ali sve to ne pogađa istine, jer su tjelesno-sjetilne sposobnosti uvijek manje od duševnih i od njih ovisne; a s druge strane, ima i u životinja vrlo lijepih tjelesno-osjetilnih sposobnosti, kao što je bistrina vida (n. pr. u jastreba), ili brzina nogu (n. pr. u konja), ili finoća njuha (n. pr. u psa), ili jačina udova (n. pr. lava) i tako dalje. Na polju dakle tjelesnom ne možemo tražiti onu ponajveću sposobnost čovjeka, nego samo na polju duševnom.

A na tom duševnom polju još niste pogodili, koja je to ponajveća ili najdivnija sposobnost čovječja. Možda netko ima i na pameti, pak se ne ufa reći, misleći, da ne bi pogodio.

Stoga ću vam ja reći, koja je to najdivnija sposobnost čovjeka.

To je ljudski jezik ili govor.

Mi se neprestance njime služimo, služimo se svakog časa, svakog trenutka, a ni ne mislimo, kolika je njegova vrednota, kolika je u njemu ljepota i divota. Kao što svaki dan gledamo i sunce i zvijezde, pa i ne mislimo na to, kako su to čudesna djela.

Doista je ljudski govor ili jezik kao sunce. Sunce je (kako ga gledamo našim očima) samo jedno. Tako je i među svim Božjim stvorenjima samo jedna takova pojava, kao što je jezik. Takve pojave nema ni među životinjama ni među anđelima.

Što je jezik? Jezik (glasovni) je izražavanje misli pomoću razgovijetnih ili raščlanjenih glasova u obliku rečenice (to u prvom redu, jer ima i drugih znakova, kojim se očituju misli, ali glasovni je jezik najsavršeniji). Jedan čovjek ne može drugom čovjeku gledati u dušu i čitati njegove misli (to mogu samo čisti dusi, kao što su anđeli). Kad bi među ljudima samo na tom ostalo, da se tuđe misli imaju ravno čitati u dušu, ljudi bi se mogli vrlo slabo ili nikako sporazumijevati. Sav bi ljudski život zapinjao. Ljudi često ne bi mogli ni koraka naprijed. Jednom riječju, čovjeku bi, bez jezika, bila zatvorena sva vrata napretka.

Ali ne samo to, nego se bez jezika ne bi mogao razvijati ni sam duh ljudski. Njegove bi misli ostale nejasne, nerazgovijetne, zavite kao u neku maglicu. Mjesto da se duh razvija, on bi kržljavio. Čovjek bi teturao i glavinjao.

Istom po jeziku, u kojem se misao kao utjelovljuje, istom po njegovoj riječi i rečenici, misao i za samoga govornika postaje jasna i razgovijetna, postaje sigurna i čvrsta. Misli istom kao takove mogu se dobro zamjećivati, i vidjeti njihova sličnost ili razlika, te ostati njihovi odnosi, i ti se odnosi među sobom vezati na različite načine. Istom se tada može ljudska misao ili ljudski duh razvijati, brusiti i oštriti do najveće oštrine, i postati izvorom ljudskog napretka.

Sada ćete moći bolje razumjeti ono što je naprijed rečeno, to jest, da je ljudski duh, istina, temelj svemu, ali ako bi ostao sam za sebe (bez jezika), kao zatvoren, da tako kažemo, u nutrinji duše, onda bi čovjek s njime dosta slabo prošao. To isto vrijedi i za maštu i za slobodnu volju.

Jedva da se ljudski duh dade i zamisliti bez jezika ili govora. Misli se ljudske nužno pojavljuju u jezičnim oblicima. Čim se u duši pojavi misao (sa željom da se očituje drugima), odmah djeluje na dotične živce, preko kojih se počnu gibati govorni tjelesni dijelovi (ili organi): dah iz pluća pokrene u grlu glasilnice te pomoću usne šupljine nastane glas, koji u vezi s gibljivim jezikom, nepcem, zubima i usnama, dobiva različit zvuk. Tako nastanu govorni glasovi te pomoću njih riječi i rečenice, u kojima se utjelovljuju ljudske misli.

Divno je to uređeno u ljudskom bivstvu! Na malom prostoru usne šupljine nastaje nekoliko razgovijetnih (jasnih) glasova (nema ih mnogo), i pomoću njih se pokreće sav čovječji život, po-

miče se razvoj cijelog čovječanstva, sva njegova prosviježenost i sav napredak, — jer bez jezika ne samo da nema živog dogovora među ljudima, nego nema ni pisma ni knjige, ni pouke ni nauke, ni ljudskih izuma, ni brzojava ni telefona, ni željeznice ni aeroplana, i tako dalje, i tako dalje.

Divan je to uređaj! To je najdivnija sposobnost čovjeka, tako divna, da mnogi učenjaci smatraju čovječji govor pravim čudom, najljepšim darom Božjim.

Doista, divan je to dar Božji! Otuda i njegova prva dužnost, da hvali i slavi svoga Darovatelja!

O kako li je neizreciva rugoba, kada neki ljudi tim nebeskim darom ruže Stvoritelja!

Nikada neka jezik ne izreče ružne riječi protiv Njega!

Naprotiv, ima se slušati glas svetog pjesnika: Svi jezici neka slave Gospoda!

Dr. Ferdo Rožić.

Može li se unaprijed proreći, kakvo će biti vrijeme.

Napisao dr. Stjepan Škreb, sveučilišni profesor.

Želja, da se sazna budućnost, zavađala je uvijek ljude na sva moguća praznovjerja, a i danas uspijevaju i u najprosvjećenijim gradovima kojekakve gatalice tako, da imadu dohotke daleko veće nego li ozbiljni istraživači prirode. Tako je i želja za znanjem, kakovo će vrijeme biti sutra ili u skoroj budućnosti, uvijek bila živa i našla zadovoljenje u najrazličitijim oblicima, no nažalost, veoma rijetko iz izravnog motrenja i upoznavanja prirode. Nauka, koja se bavi vremenom, u koliko je lijepo ili ružno, zove se meteorologija, i kao nauka nije ni 100 godina stara, dok su prognoze, to jest, proricanja vremena poznata iz najstarijeg doba. Na glinenim pločama, u koje su klinovim pismom Asirci u kraljevstvu Assur-Banipalovu (iz 1. tisućljeća prije Krista) upisivali svoje znanje, ima već dosta pravila, da se iz pojava kod zalaza sunca raspozna, kakvo će vrijeme biti slijedeći dan. U evanđelju Matejevom (16, 2) odgovara Isus farizejima: »U veče govorite: biće vedro jer je nebo crveno, i u jutro, danas će biti vjetar, jer je nebo crveno i mutno«. Iz toga vidimo da su takova praktična pravila za proricanje za slijedeći dan bila u svih naroda, naročito ratarskih i mornarskih, u porabi, kao što su i danas. No ta pravila imaju samo za određeno mjesto. Još ima i u evanđelju Lukinom (12, 54) pravilo »kad vidite oblak gdje se diže od zapada odmah kažete biće dažd i biva tako«, pravilo koje u ljetno doba vrijedi i u našim krajevima.

Nažalost nije se proricanje vremena razvijalo dalje na tom praktičnom temelju, već je preotelo mah proricanje na osnovi »djelovanja« zvijezda i planeta. Asirci i Babilonci, prastari stanovnici doline Mezopotamije, koju natapaju rijeke Eufrat i Tigris, obožavali su nebeska tjelesa kao bogove ili zamjenike bogova, pa su onda iz izgleda i međusobnog položaja tih nebeskih tjelesa gatali budućnost i svojim kraljevima i drugim važnim ljudima, a uz to proricali i vrijeme. Ovo praznovjerje ili bolje, ova poganska vjera pomalo je prešla i u druge narode kao neka znanost zvana: astrologija (gatanje po zvijezdama). I eto, na tom temelju poganske vjere još i danas su najraširenija nagađanja vremena i to kao tako zvani stoljetni kalendar, a u najnovije doba i neki Šaflerov kalendar. U 17. je stoljeću u jednom bavarskom samostanu otac Mauritius Knauer, koji je bio gospodar, nastojao da zbog gospodarstva bilo kako saznade unaprijed, kakvo će biti vrijeme. Tu mu je došlo do ruku staro vjerovanje da sedam planeta (neb. tijela) određuje redom, kakove će biti godine. Svake godine »vlada« jedna planeta. Ako je primjerice godišnji »vladalac« sunce, biti će godina topla i suha, dok će uz »vladaoca mjeseca« biti hladna i mokra. I tako redom imade svaki od sedam planeta svoje osebine, koje potječu još iz babilonske poganske vjere, i te osebine ima naslovno godina, kojoj je taj planet »vladalac«. Vidi se odmah iz toga da bi se svake osme godine morala vraćati godina sličnog općeg vremena, a to je lako pokazati da nije istina. No pater Knauer kušao je da to ispita, pa je uz opće bilješke, kakovo bi po karakteru (osebini) vladaoca — planeta imalo biti vrijeme, bilježio još redovno vrijeme, kakovo je zaista bilo u tom mjestu, gdje je samostan (Langheim u sjevernoj Bavarskoj). Pročulo se u okolini po malo o tom nastojanju oca Knauera, pa su si i drugi prepisivali ta planetarna proricanja. U 18. je stoljeću prije kojih 150 godina danski liječnik Christian Hellwig izdao tiskom ne samo ta opća proricanja po osebini planeta, nego i Knauerove točne bilješke o vremenu u Langheimu, ali sve zajedno kao proricanja. Uz to, da bude kalendar dulje uporabiv, odštampao ga je sa oznakom pojedinih godina za 100 godina unapred, i tako je eto nastao »stoljetni kalendar«. Vidimo iz toga, da to nije ni po čemu stoljetni kalendar, **već sedmogodišnji,** tako da za svaku osmu godinu vrijedi isto proricanje (prognoza) kao za prvu, to jest vrijeme bi se imalo po tom kalendaru nakon sedam godina točno po istim dnevima vraćati. To je dakako besmislica. No kraj svega toga ima i danas ljudi, koji zagledavaju u stoljetni kalendar ne brinući se, na kojem temelju su dane te prognoze (ili proricanja), već im je glavno, da makar i na taj način zadovolje svojoj znaličnosti za budućnošću.

Kod nas se taj kalendar raširio tek u 19. stoljeću, kad je stenjevački župnik Toma Mikloušić preveo i izdao taj »stoljetni« kalendar.

Stoljetni kalendar po tom niti je stoljetni, kako si mnogi zamišljaju, da daje vrijeme prije 100 godina, niti su one točne prognoze (proricanja) za pojedine dneve u mjesecima u opće mišljene kao prognoza, već su bilješke, kakovo je zaista bilo vrijeme u samostanu Langheimu kroz 7 godina početkom 17. stoljeća. A zašto bi kod nas moralo baš biti ove godine ono isto vrijeme kako je u tom Knauerovom samostanu bilo prije skoro 300 godina?

Točna i stalna motrenja vremena zadnjih 150 godina, a i ovake prigodične bilješke iz davnih stoljeća, pokazuju jasno, da se nažalost opća osebina vremena ne vraća redovito, to jest, ne vraća se u stalnim dobnim razmacima (periodama), kako se stalno vraćaju pojave sunca i mjeseca na nebu. U umjerenom pojasu na zemlji ljeto je, naravno, uvijek toplije od zime, no koliko i za koliko je toplije, to se ne mijenja ni po kakvom pravilu, što bismo ga mogli jednostavno reći, da na tom dalje proričemo. Tvrdilo se primjerice, da iza vrućih ljeta dolaze redovno hladne zime, no ni to ne stoji, jer je podjednaki broj i toplih i hladnih zima iza vrućih ljeta, i obratno.

Kako je iza evropskog rata opća prosvijećenost znatno pala, a utjecaj svega praznovjerja porastao, to je i astrologija (gatanje po zvij.), koja je prije rata gotovo pala u zaborav, ponovno uskrišena. Nalazimo u svim dnevnim novinama oglase, da nam je »astrolog« (zvjezdogatalac) voljan za određen broj dinara »proreći« budućnost. Tako je i proricanje vremena na temelju utjecaja planeta i zvijezda našla opet novih zastupnika, među kojima je u našim krajevima postigao najveću proširenost neki inače nepoznati austrijski major Josef Schaffer. Prognozu (proricanje) vremena, što je taj gospodin izdaje za svaku godinu unaprijed, našla je jedna zagrebačka velika banka toliko vrijednom, da ju je odštampala u svom kalendaru, a jedan uvaženi zagrebački dnevnik donosi svaki dan proricanje vremena po tom majorsko - zvjezdogatalačkom načinu proricanja. Dakako da začetnik ovog proricanja nije učio prirodne nauke, već je kao vojnik bio komandiran da u kadetskoj školi predaje fiziku (nauku o prirodnim pojavama). To ga je doveio do toga, da se stao baviti prirodom i njenim pojavama, te napisao jedno zvjezdogatalačko proricanje u novom ruhu pod naslovom »Elektro-magnetičke (munjinsko-privlačne) zrake nebeskih tjelesa kao pomoć za proricanje vremena«. Ovom riječi »elektro-magnetički« koja se jedno vrijeme smatrala kao nova u nauci, želi da pokrije tisućgodišnje praznovjerje o utjecaju zvijezda i planeta na ljudski život i na vrijeme. Međutim u toj njegovoj knjižici ima toliko besmislica fizikalnih (iz nauke o prirodi uopće) i meteoroloških (iz nauke o vremenu) da je gotovo sramota na to se i obraćati. No usprkos toga vjeruju ljudi u proricanje, što ga taj gospodin sastavlja na ovakovom temelju prastare poganske vjere i kupuju njegov kalendar tako, da on od toga može u Austriji bezbrižno živjeti!

Strogo naučno proricanje na osnovi fizikalnih zakona prirode dobiva konačno u zadnje vrijeme ipak sve veću važnost zbog zračnog prometa u miru, a na žalost i u ratu. Svaki putnički aeroplan (zračno ljetalo), prije nego se digne u zračne visine, treba da ima pregled vremena, kako je u taj čas na onom putu kud će proći, a i nagađanje za dalje. Ova proricanja za kraće vrijeme vrlo su točna, no što je dulji rok, za koji valja unapred odrediti vrijeme, to je dakako sigurnost proricanja manja, ne zato što ne bismo znali glavne fizikalne (prirodo-pojavne) zakone gibanja atmosfere t. j. zraka što okružuje zemlju, već zbog toga što se na vrlo malenom dijelu zemaljske kugle bilježi, kakovo je vrijeme. Imamo danas jedva na jednoj desetini kugle zemaljske dovoljno meteoroloških postaja, koje redovno bilježe vrijeme, i po potrebi 3 do 4 puta dnevno, a pojedine i češće, javljaju te svoje bilješke središnjici. Znamo da su četiri petine površine zemlje pokrivene morem, gdje stalnih postaja nema, izim toga su još ledene polarne kape, gdje i ljudi nema, pa pustinje, tako da lako uviđamo, iz kako malenog dijela površine zemlje možemo u opće dobiti vijesti, kakovo je vrijeme. A ipak je čitav zračni ovoj (omot) oko krute zemlje jedno tijelo, tako da bismo morali poznavati niz stanja čitavoga tijela zraka jedno za drugim, da možemo na osnovi fizikalnih (prirodo-pojavnih) zakona zaključiti, kako će gibanje ići dalje. Još je tu jedna poteškoća, a ta je, da za vremensko proricanje nije dosta samo stanje značnog ovoja (omota) pri zemlji, jer je sloj zraka, u kom se zbiva »vrijeme«, visok i do 20 kilometara. Morali bismo zato imati bilješke i iz gornjih slojeva zraka, koji često jače odlučuju o vremenu nego li donji. Ta mjerenja u gornjim slojevima čine se danas aeroplanima (ljetalima), kojima može za jedan sat dobiti prosjek stanja otmosfere (zraka oko zemlje) do visine od 5 kilometara, no većina država treba aeroplane samo u ratne svrhe.

Proricanje vremena na dulji rok od 24 sata danas je samo u određenim slučajevima moguće, a na 8 ili više dana unaprijed je redovno proricanje gotovo nemoguće s većom sigurnošću. Meteorološka (vremenska) proricanja za 24 sata za gospodarstvo su od manje vrijednosti, jer se na tom temelju ne dadu unaprijed odrediti radovi prema vremenu. Kad budemo mogli sa sigurnošću od preko 90 postotaka odrediti vrijeme za 8 dana unaprijed, bit će racionalno (razumno) gospodarstvo s mnogo manje gubitaka moguće. Tome se hoće još mnogo naučnog rada uz izdašnu potporu sa strane države. Ta potpora sada nije nikako u razmjeru sa zadatkom, koji bi se imao riješiti.

Svijetlo Božićne noći.

Pripovijest.

Bilo je to dan pred Badnjakom.

Na kraju sela Pavlićkovca živjela je obitelj krojača Ivana Katinčića. Ivan baš nije bio seoski starosjedilac, ali nije bio ni od jučer. Zna i za svoga pradjeda, koji je već živio u selu. Žena mu Jagica pravo je seosko dijete. Imaju sinčića Ivicu od 9 godina.

— Ali, tata, sutra ćemo imati betlehem u sobi! Sutra je Badnjak! — reče u jednom času Ivica svom ocu.

— Ne ćemo imati nikakva betlehema! — odgovori otac hladno.

Hoćemo! Zašto ne bi imali?

— Velim, da ne ćemo! Jesi li čuo!

— A Mlinarićev Drago će imati. On mi je to rekao. Njemu je tata obećao. Zašto ne bi i ja imao!

— Neka drugi ima što hoće! Ti ne ćeš imati. I da mi više o tom nisi govorio!

Ivica je zašutio, i tužno pognuo glavu.

Ivan Katinčić kao mladić nije bio loš. Nije bančio po krčmama, štovao je roditelje. Rado je išao u crkvu. Kao takav otišao u rat. Na ruskoj fronti bi zarobljen. Proživio je u Rusiji šest godina. Vratio se posve drugi. Zadojen boljševičko-komunističkim mislima. Za vjeru i crkvu više nije mario. Oženio se iz dobre kuće. U početku nije branio Jagici, da se moli Bogu i da ide u crkvu. Ali, kako je odlazio u grad i dolazio u bezbožno društvo, zabranio joj je i to. Jagica je bila blage ćudi. Pokoravala se i šutjela. Dijete je otac veoma volio. Sve je učinio što mu je trebalo za školu, pa i za vjeronauk. Ali dalje ništa. Tako mu nije htio kupiti ni betlehema.

Ivica se potužio majci, a ona mu je, gladeći ga po kosi i licu, rekla:

— Ne možemo, Ivice, drukčije. Moramo slušati tatu.

Došao je Badnjak i badnja večer.

Vrijeme je bilo uopće vrlo snježno. Već je osam dana pomalo padao snijeg. Sve se zavilo u bijelo, krovovi, dvorište, putevi, cesta, polje, brijeg. Krasna badnja večer. Samo će trebati dobra obuća, da se može prtiti snijeg. Iz obližnjih kuća čuje se pijev božićne pjesme.

U kući Ivana Katinčića vladala je tišina. Ivan, svršivši posao i ne znajući, što bi dalje radio kod kuće, ode u jednu seosku krčmu. Ivica je listao neku školsku knjigu. Mati se sjeti, da bi imala po nešto skočiti k najbližem susjedu, i reče Ivici, neka samo čita, ona će se skoro vratiti.

Ali Ivica nije čitao, nego je samo nemirno listao, i mislio na svoga druga, Dragutina Mlinarića i na njegov betlehem. Pred Ivičinim očima redali se samo pastiri i janjci, anđeli i zvijezda, štalica, jaslice s Nebeskim Djetetom, sv. Josip i Marija.

Čim je mati otišla, Ivica se trgne, ustane, uzme šešir, i jurne kroz vrata, i onako po napadalom snijegu, slabo odjeven, ravno k Dragutinu, negdje u sredini sela.

Dragutin se razveselio opazivši svoga druga. I roditelji Dragutinovi primili su Ivicu rado, jer su znali, kako mu je kod kuće. Donesli mu kolača i jabuka. Mali prijatelji sjeli su uz betlehem te razgovarali i promatrali dragu štalicu, pastire i janjce.

Vrijeme svete božićne noći polagano je prolazilo. Jagica se nešto duže zadržala kod susjeda. Kad se vratila, nije našla Ivice kod kuće. Sva prestrašena stade ga tražiti i zazivati po kući i izvan kuće. Ali Ivice nema. Pođe i drugim susjedima, ali ga ni tamo nema.

Uto se vrati i otac. Odmah opazi, da nema Ivice.

— Gdje je Ivica?

— Ja sam samo malo otišla k susjedu, i kad sam se vratila, nije ga bilo. Svuda sam ga već tražila...

— Kako si mogla otići! — reče Ivan grubo, ali u taj čas mu padne na pamet, da je Ivica jučer spomenuo Mlinarićevog Dragu. Napola ublažen reče:

— Možda je kod Mlinarićevih, — i ravno k njima.

Ušavši u sobu, nije ni pozdravio, nego uhvatio Ivicu za ruku i povukao ga prema vratima, te kući. Kod kuće ga nekoliko puta udario remenom i stjerao u krevet.

Pošli spavat i roditelji. Za kratko vrijeme počelo zvoniti zvono na polnoćku. Selom prolazila mladost i pjevala božićne pjesme. Jagica se tiho molila za muža i dijete.

Sutradan, na sam Božić, Ivica nije mogao ustati. Silno ga boljela glava, pa zatim počela tresti i groznica.

— Prehladio se, kad je jučer išao k Mlinariću, — reče otac, — Zar je to trebalo! No proći će, — tješio se sam u sebi.

Roditelji su bili veoma zabrinuti.

Kad su domaći lijekovi slabo pomagali, pozvao je otac i liječnika.

Malo pomalo Ivica se pridigao. Ali je kašljucao. Sjelo na pluća. Kašljucao, slabio i propadao. Nije pomoglo ni proljeće, ni ljeto, kako su se roditelji nadali. Pod kasnu jesen još gore. Morao je u krevet. Mati gutala suze. Ivanovo srce pucalo od boli. Tako se primicao, a tako je i došao drugi Badnjak. Ivica je teško disao. Riječ mu se gubila na raspucanim usnama.

Otac je sjedio kraj njegova kreveta i šaputao mu:

— Daj mi, sinko, pripovijedaj, kao što si prije znao lijepo pripovijedati. Tata će te rado slušati.

Tata će ti donijeti betlehem, lijepi betlehem, i sve štogod treba za betlehem. Hoćeš?

— Hoću, — reče tiho Ivica, milo pogleda oca i djetinjom ga ručicom pogladi po licu.

Ivan je odmah otišao u selo, i u dućanu kupio najljepši betlehem, što ga je našao.

Ivica je cijelu badnju večer blaženim očima promatrao betlehem, i kao da se nešto smirio. Ivan je u svoj svojoj tuzi bio srećan promatrajući djetinje blaženstvo.

Tako je Ivica i usnuo.

Polijegaše i roditelji, premda im san nije išao na oči.

Primicala se ponoć.

Dobro su čuli, kako je zvono zazvonjelo na ponoćku.

Jedva je udarilo nekoliko udaraca, Ivan se u svom krevetu naglo trgne i pridigne gornjim tijelom. Zaprepašten je gledao:

Cijela soba zasja predivnim svijetlom. I čuo se prekrasan pijev. Tako nekoliko časaka.

»Isuse!« kliknu Ivica, — i zatim pijev utihnu, i svijetla nestane.

Ivan, sav dršćući, siđe sa kreveta, upali svjetiljku i primakne se k Ivičinom krevetu. Ivica nije više disao.

— Jagice, dođi, Ivica je mrtav, — prigušenim glasom reče Ivan, klekne kraj kreveta i gorko zaplaka.

*

Nekoliko dana nakon sprovoda, Ivan, na kome se opažala velika promjena, pozove Jagicu.

— Jagice!

— Što je, Ivane?

— Nešto ću te pitati.

— Pitaj!

— Ali mi moraš kazati čistu istinu!

— Ja ti uvijek istinu govorim.

— Sjećaš li se Badnje noći!

— Sjećam.

— Dobro sjećaš?

— Dobro!

— Jesi li što opazila?

— Reci, što misliš.

— Jesi li što vidjela i čula?

— Reci, što misliš!

— Jesi li vidjela neko svijetlo?

— Jesam.

— Jesi li čula neki pijev?

— Jesam. Čula sam pijev i vidjela svijetlo, divno, prekrasno, — i čula kako je na to Ivica kliknuo: »Isuse!«

— Jesi li dakle i ti sve to vidjela i čula?!

— Jesam, jesam, Ivane, sve, kako ti kažem.

Ivan zašuti, i časkom se zamisli. Zatim reče odlučnim glasom:

— Neka je slava Isusu! Izgubio sam dijete, ali sam opet dobio Boga!

Ferdo Rožić.

Bakterije u tlu.

Napisao dr. Vinko Mandekić.

Što su to »bakterije«? Nije tomu dugo što su otkrivena s i ć u š n a ž i v u ć a b i ć a, koja mi nazivljemo »b a k t e r i j a m a« (to je grčka riječ, a znači »štapić«, jer ta sićušna bića ili nevidi, kad ih se gleda pod sitnozorom, izgledaju kao štapići). O životu tih bakterija prije se malo znalo. Tih bakterija imade svuda i već ovdje možemo reći, da se bez bakterija ne može pomisliti ni na kakav život u tlu.

Bakterije su dakle ona s i ć u š n a n e v i d l j i v a b i ć a, kojih imade u zraku, vodi i zemlji. U zraku ih imade najmanje. Ipak zrak koji udišemo sadrži ih toliko, da dnevno disanjem uđe u naša pluća i tu se zadrži oko 100.000 raznih bakterija. Voda gorskih vrela sadrži ih u jednom kubičnom centimetru (veliko kao jagodica trnule) nekoliko stotina, a ona zdenaca i do 90.000 dočim voda rijeka u jednom kub. centimetru znade zadržati i više milijuna klica raznih bakterija. No u zemlji ih imade najviše. Tu ih u jednom kubičnom centimetru može biti i do 10 milijuna. Imade ih i u mlijeku, maslacu, siru, brašnu itd.

Novija znanstvena istraživanja otkrila su nam veliki broj najrazličitijih bakterija u zemlji, te nam otkriše njihovu veliku važnost za s t v a r a n j e p o l j o p r i v r e d n o g t l a t. j. b a k t e r i j e s u u s t a n j u d a m n o g e t v a r i, k o j e i n a č e b i l j k a n e b i m o g l a u p o t r i j e b i t i z a s v o j u h r a n u, b u d u u p o d o b l j e n e t a k o d a i h b i l j k a m o ž e p r i m i t i k a o h r a n u u s v o j e t i j e l o. Isto je tako poznat i štetni utjecaj nekojih vrsta bakterija u tlu.

Tako je nedvojbeno dokazano, da hridine ne ruši samo zub vremena (mraz, voda i zrak), već da u tom razaranju veliku ulogu igraju i bakterije, koje vapnenac mrve pomoću ugljične kiseline, i tim mrvljenjem stvaraju nam oraću zemlju. Osim vapnenca bakterije rastvaraju i mrve i ostalo kamenje.

Vrste bakterija

Bakterije u zemlji rastvaraju bilinsku i životinjsku materiju (tvar). Raspadom organske (bilinske i životinjske) tvari nastaju u zemlji raznovrsni i za poljoprivredu velevažni pojavi (procesi).

Tako na pr. bakterija (koja se latinski zove B a c i l l u s r a d i c i k o l a) živi na korijenju mahunjača te tu tvori sitne čvoriće, koji su puni tih bakterija. Ove bakterije uzimlju dušik iz zraka i to važno hranivo daju biljci pa na taj način biljke kao što su na pr. crvena djetelina, lucerna, grah, grašak, bob, leća itd. ne trebaju dušik iz zemlje, jer im ga daju ove bakterije, a opet te bilj-

ke ostavljaju tog važnog hraniva dušika u zemlji i mi svi znamo, kako na pr. poslije crvene djeteline upravo izvrsno uspijeva pšenica. Važnost te bakterije za poljoprivredu jest dakle od velikog zamašaja; čim je zemlja njim bogatija, tim će ona više upiti (uzeti) zračnog dušika te zemlju obogatiti ovim dragocjenim hranivom.

Množina bakterija u tlu

Istraživanjima utvrđeno je, da bakterije u tlu nisu podjednako rasijane. Čim dublje idemo u zemlju, tim manje ih imade. U jednom kubičnom centimetru zemlje bijaše

u dubini	27. svibnja	3. studena
od 0.— metra	150.000	55.000
„ 0.50 „	200.000	75.000
„ 1.— „	2.000	7.000

Kako se iz ovoga vidi, brojne se bakterije nalaze u gornjim slojevima zemlje, jer u tim slojevima zemlje imade ponajviše organske tvari (ostataka od bilina i životinja), te zraka. No bakterije idu za korijenjem, te s njime prodiru u donje slojeve. To ovisi o vrsti tla, da li je zemlja bogatija ili siromašnija na organskoj tvari, da li je rahlija. Jasno je, da će zemlja gnojena stajskim gnojem biti bogatija nego ona, koja nije gnojena, te da će pjeskovita ili teška ilovača biti siromašnija od crnice.

Toplina i vlaga također uplivaju na razvoj bakterija tla. I bakterije imadu svoju povoljnu toplinu i vlagu. I sadržaj raznih soli utječe na razvoj bakterija.

Kod svakog truljenja razvija se amonijak (štipavac, jer štipa za oči, kad na pr. uđemo u konjsku staju, jer se tu mokraća brzo rastvara, a pri tom se stvara amonijak, koji štipa za oči i duši u nosu). Ovaj amonijak sadrži dušika, dragocjenog hraniva za bilje. Ali amonijak je plin, te bi se razišao da ga voda ne upija. Iz vode bi pak ishlapio, da u zemlji nema bakterija (sitnih živućih bića), koja zadržavaju amonijak i vežu dušik, tako da ga biljke mogu primiti za hranu.

U čitavoj masi obradljivog zemljišta ova sićušna bića rade neumorno, rastvaraju mrtvu organsku (biljnu i životinjsku) tvar, zadržavaju amonijak i sve pretvaraju u dušične spojeve, samo ako zato imaju povoljne uslove. Dakako da u prvom redu mora u zemlji biti dovoljno organske tvari, koja će svojim raspadanjem pružiti početnu hranu tim bakterijama, proizvađačima amonijaka. U zemlji mora biti i dovoljnih količina vode, koja će upiti amonijak, koji se konačno pretvori u soli dušične kiseline.

Za razvoj bakterija potrebna je odgovarajuća toplina, koja se kreće od 12—45° C, ali koja je najpovoljnija između 30 i 40° C. Utvrđeno je, da se pri ovoj toplini oko deset puta više razvija dušičnatih spojeva naprama količini razvitoj u nižoj toplini od 10—15° C. Zadržavanje dušika bit će veće, čim će zrak lakše prodirati u zemlju.

*

Vidjeli smo, koju dužnost imadu bakterije, ta sićušna bića, pa zato mora gospodar nastojati da tim bakterijama pruži sve, kako bi se one mogle što bolje razvijati i što jače umnožavati. Čim je bakterija više u zemlji tim je njihovo djelovanje povoljnije.

Da bi se te bakterije mogle što povoljnije razvijati treba:

1. Obrađivati što pomnije zemlju to jest, zemlju valja orati u pravo vrijeme, jer nije svejedno kada i kako obrađujemo zemlju. Oremo li na pr. zemlju za jako sušnog vremena, izbacujemo na površinu veliku količinu bakterija, koje uslijed suše, prejakog sunčanog svijetla itd., ugibaju. Isto tako ugibaju bakterije, ako oremo za vrijeme velikih količina vlage ili za jake smrzavice. Time pravimo više štete nego koristi. Isto tako nije dobro ni prečesto oranje, jer se kod svakog oranja izbacuju na površinu bakterije, koje često uslijed nepovoljnih prilika za njih ugibaju. Glavno je, da gospodar znade, da u zemlji mora biti dovoljno vlage i topline da se mogu bakterije razvijati. Od vremena do vremena valja zemlju i produbljivati kako bi bakterije zašle i u donje slojeve i tu rastvarale ona hraniva, koja još nisu rastvorena.

2. Zemlji valja dovađati stajski gnoj. U stajskom gnoju nalazi se mnoštvo bakterija a osim toga nalazi se i mnogo organske tvari. Da se gnoj rastvori to jest da hraniva koja se u njemu nalaze, može biljka primiti za svoju hranu, potrebne su bakterije, koje imadu dužnost da ta hraniva rastvore. Gnoj, kakav mi iz staje vučemo na gnojište, nije još gotova biljna hrana. Ona se mora rastvoriti to jest da dođe u takvo stanje, da ih biljka može uzeti za svoju hranu. Na taj će način biljka, kada imađe više hraniva na raspolaganje, bolje uspijevati i donesti bolji prirod.

3. Kad gospodar znade da treba i bakterije od svakog uzrujavanja štititi i da im treba vlage i topline, to će on njegovati zemlju, to jest on će usjeve okapati, kako bi se tim okapanjem što više vlage zadržalo u zemlji i dovelo u zemlju zraka, koji bakterije također trebaju.

4. Naravno da na bakterije upliva i pravovremena sjetva i tako dalje, jer će bakterije poslije sjetve, to jest kad se zemlja ostavi na miru, moći nesmetano da rade.

Eto vidimo, da gospodarstvo nije samo zanat, već i nauka. I zato će onaj, koji razumije gospodarstvo doći dalje od onoga, koji ga ne razumije.

Božja izložba.

Kakva je to izložba? — zapitat će gdjetko. Imamo različitih izložaba. Imamo velikih, kao što je svjetska, na primjer pariška, ili domaća, na primjer zemaljska. A imamo i malih, kao što su izložbe: voća, vina, peradi, i tako dalje. Ali ne znamo. kakova je to »Božja izložba«. Odmah ću vam reći.

Prije dvije godine priredili su u Zagrebu neki ruski iseljenici izložbu, kojoj su dali ime »Za Boga«. Na toj su izložbi iznesli sve ono, čim se ruski bezbožni boljševici rugaju vjeri i Bogu, sve to prikazano u slikama. Te su slike tako ružne, da se svakomu poštenomu čovjeku moraju zgaditi. Na taj su način ti dobri ruski iseljenici mislili u dušama gledalaca najprije izazvati gađenje nad takvim bezbožničkim činima, a zatim preko tog gađenja, dakle neizravnim putem, pobuditi upravo protivno, nego što su se boljševici nadali, to jest, štovanje prema Bogu.

To sve može biti. Ali meni se čini, da je ipak bolje pobuđivati štovanje prema Bogu ravnim putem. U ovom svijetu, što ga gledamo tjelesnim i duševnim očima, ima nebrojenih predmeta i primjeraka, koji jasno svjedoče o Bogu te upućuju na duboko štovanje i počitanje prema Njemu. Ako se između tih nebrojenih predmeta i primjeraka odabere izvjestan broj i prikaže u slikama, eto gotove izložbe, — prave Božje izložbe.

Sada znate, što je to »Božja izložba«. Mi ćemo pokušati složiti takovu Božju izložbu. Predmete i primjerke nanizat ćemo po brojevima. Ići ćemo redom.

I.
Pilot

Pilot se zove onaj, koji upravlja zračnim ljetalom (aeroplanom, avionom).

Jedne lijepe ljetne večeri nalazio sam se izvan grada, u prirodi. Mjesec još nije izašao. Bilo je dosta tamno. A nebo osuto nebrojenim zvijezdama. Promatrao sam ih, kako divno svjetlucaju. Ljepše od svakog bisera, ljepše od svakog dragog kamena. Oči mi se nisu dale otrgnuti od njih.

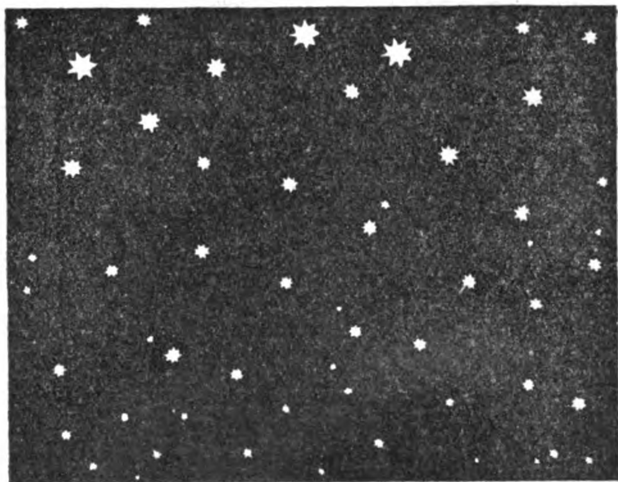
U to opazih, kako se iz neke daljine jedna zvijezda brzo miče. Od istoka prema zapadu. Miče se i dolazi sve bliže. Leti stalnim pravcem naprijed.

Začudio **sam se. Kod zvijezda** se inače ne opaža micanje. Izgleda, kao da stoje. A ova se miče, kao da leti. Što je to?

No za čas mi padne na pamet: to nije zvijezda. To je zračno ljetalo (aeroplan). U njemu se nalazi svjetiljka, koja se vidi kao svijetla točka u visini, kao zvijezda, dok se samo ljetalo ne vidi, jer je tama. Leti ta neprava »zvijezda, leti, kamo? Ima li svoj pravac? Ima. Tko joj ga daje? Zar ga sama sebi daje?! Ne. Pokraj nje se nalazi pilot **(iako ga ne vidim);** nalazi se čovjek sa svojim svijetlom razuma, i on, pilot, daje pravac ovoj zvijezdi. Kad ne bi bilo pilota, »zvijezda« bi neko vrijeme lutala, i zatim se strahovito stropoštala na zemlju, i razbila.

*

Razmišljao sam. Sve su ove nebrojene zvijezde, što ih vidim, kao zračna ljetala. Čini se,

da stoje, — ali ne stoje. Sve se one miču, — miču i lete brzinom, kakvom nikada ne će letjeti nijedan aeroplan. Lete posve stalnim putem, tako da se njihov put može izračunati na milimetre (najmanje mjerilo prostora) i na sekunde (najmanje mjerilo vremena). Pitajte, kogagod hoćete od ljudi, koji bi o tom nešto mogli znati, nije li tako. Oni učenjaci, koji se bave lijetom i putevima zvijezda, zovu se zvjezdoznanci (ili astronomi). Oni sve to vrlo dobro znadu. Pitajte njih, da li zvijezde lete stalnim putem.

Pa tko daje smjer, tko pokazuje put zvijezdama? Zar ga same daju sebi? Kad bi ga same davale, one bi zalutale i negdje se strahovito stropoštale, jer one same nisu ništa drugo, nego gromade raznih ruda (kao

što ni aeroplan nije ništa drugo nego skup sastavljenih mrtvih tvari).

Tko dakle vodi zvijezde na njihovim brzim putovanjima? **Tko je taj pilot?**

Veliki, mudri, uzvišeni Pilot!

II

U laboratoriju.

Što je to laboratorij«? To je latinska riječ. »Laborare« znači raditi, a »laboratorij« znači radionica. No ta radionica, koja se zove »laboratorij«, nije obična radionica nekog obrtnika, stolara, kovača, nego je to radionica, u kojoj rade učenjaci, osobito oni, koji proučavaju prirodne pojave i njihove uzroke. Među tim učenjacima posebni su pak oni, koji se bave kemijom i koji se zovu kemičari.

Što će to opet reći »kemija« i »kemičari«? I ta riječ »kemija« je tuđa riječ, a potiče iz grčkog jezika, u kojem glasi »hemija«, i znači: topljenje (rastopljivanje), preljevanje, miješanje. A riječ »kemičar« označuje onoga, koji se tim poslom bavi, to jest, koji nešto rastaplja, prelijeva, miješa ili koji nešto rastavlja i sastavlja.

Da to još bolje razumijete, treba dodati slijedeće:

Na tom svijetu, kako i sami znate, ima mnogo raznovrsnih tvari, a sve se mogu podijeliti u dvije skupine: u takove, koje su jednostavne, i u takove, koje su sastavljene. Jednostavne su, kao što i sama riječ kaže, one kod kojih su svi dijelovi od iste tvari, i te stvari jednostavenice zovu se još i počela (elementi), a sastavljene su one, kod kojih su dijelovi od različitih tvari ili od različitih jednostavnica (počela). Na primjer: voda nije jednostavnica, nego sastavljenica, jer sastoji iz dvije jednostavnice, koje se zovu vodik i kisik. Vodik dakle i kisik, svaki za sebe jesu jednostavnice (ili počela, elementi), koji više nisu sastavljeni od drugih jednostavnica, nego su u njima svi, i najmanji dijelovi, opet ili vodik ili kisik. Uzmimo drugi primjer, iz svijeta bilja. Sve su biljke sastavljenice, i sastoje od četiri jednostavnice: ugljika, vodika, kisika i dušika.

Tu već imamo dvije nove jednostavnice: ugljik i dušik.

A treba znati da takovih jednostavnica (počela, elemenata) ima svega oko devedeset. I od tih 90 jednostavnica, koliko se danas zna, sastavljene su sve stvari u svijetu. Jer treba zapamtiti ovo: Između tih 90 jednostavnica ne će se svaka jednostavnica htjeti sastavljati ili vezati sa svakom drugom jednostavnicom, nego samo sa nekom stalnom ili odabranom; i drugo: od one dvije, tri ili četiri jednostavnice, koje se hoće među sobom sastavljati ili vezati, ne smije po količini biti kolikogod hoćeš, nego od svake mora biti stalna, određena količina, i samo tako mogu se one složiti u jednu novu stvar.

O toj nauci, koja se zove kemija, dalo bi se još mnogo i mnogo govoriti (kao što ćemo, ako Bog da, i govoriti), ali za sada je i ovo dosta.

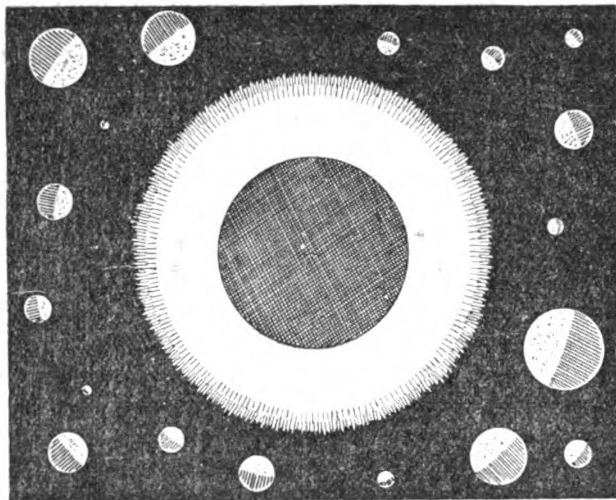
Sad bi već i sami mogli vidjeti, što rade učenjaci - kemičari u svom laboratoriju (radionici): oni različite sastavljene stvari rastavljaju na jednostavnice (počela, elemente), i različite jednostavnice (počela) sastavljaju u druge nove sastavljene stvari. Za taj svoj posao imadu svakovrsna oruđa od stakla, porculana, kovine, imadu svakovrsnih bočica, cjevčica, lončića, ljevaka, kugla, klliješta, vaga, stupa i tučkova, peći za rastapljanje i tako dalje, i tako dalje. Oni tuckaju, prelijevaju, miješaju, presipavaju, rastavljaju. Kod svega toga vrlo mnogo paze na to, koja se jednostavnica hoće vezati ili slagati s ovom ili onom, te broje ili mjere, koliko treba da bude jedne, a koliko druge. Muče se i znoje po cijele dane i cijele noći, da iznađu jedan novi spoj, jednu novu stvar (koja će biti korisna za ljudski život).

Tako to rade ti učenjaci, ti kemičari, ti sastavljači i rastavljači, u svojem laboratoriju, u svojoj radionici, u svojoj sobi većoj ili manjoj. Bez njihova rastapljanja i prelijevanja, bez njihova brojenja i mjerenja, bez njihova rastavljanja i sastavljanja, bez njihova razmišljanja i proučavanja, ne bi se mogla složiti nijedna nova stvar. Mi se divimo njihovu radu, i znamo, da bez njihova talenta (umne nadarenosti) ništa ne bi moglo biti.

*

A sada čujte ovo: Ima još jedan laboratorij, daleko, daleko veći nego što su svi ovi učenjački laboratoriji, kad bi ih sve skupa sjedinili u jednu veliku prostoriju. **Ima jedan laboratorij, koji je**

upravo neizmjeran. Taj laboratorij obuhvaća svu zemlju, sunce i mjesec, sve zvijezde, cijeli svemir. U tome se laboratoriju nalaze nebrojene stvari, nebrojena bića, živa i neživa i sva su ta bića sastavljena od onakvih jednostavnica (počela, elemenata), kako smo ih naprijed spomenuli i to svako pojedino biće samo od takovih počela, koja se među sobom slažu, i u odredenoj njihovoj količini, do najveće točnosti.

Tko tu mjeri i broji, — tko tu sastavlja i rastavlja, tko tu topi i miješa, i to bez ikakvih bočica i zdjelica, cjevčica i lončića!

Tko je tu taj učenjak (od kojega svi, ljudski učenjaci samo uče kao sitna djeca! **Tko je tu taj kemičar!**

Veliki Svemirski Kemičar!

III.

Počela.

Već smo pod brojem II. čuli, što su to počela (elementi). Počela su one jednostavne stvari ili jednostavnice, kod kojih je svaki dijelak od iste tvari; a s druge strane, od tih počela (jednostavnica) sastavljene su sve ostale stvari u svijetu, pa ih možemo zvati sastavljenice.

Čuli smo nadalje, i to, kako se učenjaci u svojim radionicama (laboratorijima) muče i glavu razbijaju ne samo oko toga, da od pojedinih jednostavnica (počela) sastave neke nove sastavljenice, nego i oko toga, da u svijetu (prirodi) pronađu još i druga, nova počela (jednostavnice).

Najprije se, u davno, staro vrijeme mislilo, da tih počela ima samo četiri, zatim se pronašlo peto, pa šesto, pa sve više i više, dok se nije tokom stoljeća, do danas pronašlo, da ih ima i do devedeset. No po svoj prilici ima ih još i više.

Ali svaki put, kad je koji učenjak otkrio novo počelo, u učenom se svijetu to smatralo kao znamenit događaj. Nije šale, u krilu tajnovite prirode pronaći jedno novo počelo ili elemenat, i pomoću njega opet dobiti jasniju sliku o tom velikom svijetu. Stoga mi također priznajemo i cijenimo svako takovo otkriće. Priznajemo i cijenimo rad i muku dotičnih učenjaka.

Ali kod toga treba držati na pameti ovo: Kakogod bilo svako takovo otkriće novog počela lijepo i znamenito, ipak svi ti učenjaci u takvim slučajevima ne učine ništa drugo, nego samo to, da ustanove ono, što već otprije u prirodi postoji kao gotovo. Oni sami po sebi ne mogu u svjim radionicama sačiniti ni jedno novo počelo, pa makar prelijali i prekuhali stotine i tisuće bočica i lončića. Što oni mogu, samo je to, da malo po malo, s mukom, pronađu počela, koja već kao gotova postoje, i od tih pronađenih, **ali već gotovih,** počela miješaju druge sastavljenice. No sačiniti iznova ma samo jedno počelo, za njih je potpuna nemogućnost. Usprkos toga, rekli smo, da priznajemo i cijenimo i onaj rad, kojim pronalaze ono, što je već gotovo. No ne razumijemo one neke učenjake — a ti su veoma rijetki — koji se ohole i koji dižu nos, kao da su oni sami sačinili ta počela (premda su ih samo pronašli kao već gotove).

To je baš tako, kao da bi se Krištof Kolumbo, koji je otkrio Ameriku, uzoholio pomislivši, da ju je on sam i sačinio! Bio bi tada veoma, veoma smiješan. Ali je Kolumbo bio pametan čovjek, pa nije tako mislio niti oholo dignuo glavu, nego se ponizno bacio na zemlju i zahvalio Stvorcu!

Ali se znade dogoditi, da neki učenjaci nisu tako pametni.

Kako to? — možda će netko od vas zapitati. — Zar ima učenjaka, koji nisu pametni?

Ima. Jer nije isto »biti učen« i »biti pametan«. Za nekoga se kaže, da je »učen«, ako »mnogo zna«, a znanje se može steći marljivošću i

svakojakim vježbanjem. A »biti pametan« znači: da netko pravo misli i zdravo sudi. To je naravni dar. No onaj, koji je marljivošću nešto naučio, te se zove »učen«, može biti i bez tog naravnog dara, tako da ne zna pravo misliti niti zdravo suditi.

Ima dakle učenjaka, koji nemaju tog dara. No to se događa rjeđe. Ponajviše su, hvala Bogu, učenjaci takvi, da su učeni i pametni. Takav je bio onaj grčki učenjak, koji se zvao Sokrat. On je mnogo znao, a ipak je uvijek govorio, da samo to zna, da ništa nezna. Imao je naime dar zdrava suda, pa je vidio, da je još neizmjerno mnogo više onoga, što ne zna, nego što zna. Stoga je bio čedan.

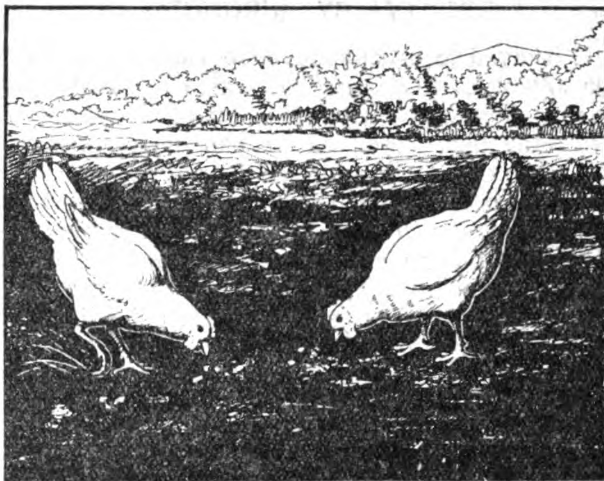
Zato se i krivi učenjak odmah pozna po tom, što je ohol. Nešto je znanja stekao marljivošću, ali jer ne zna zdravo suditi, misli, da sve zna. Diže nos, i ne vidi, kako je smiješan.

Tako su smiješni oni učenjaci, koji u prirodi pronađu neko dosad nepoznato novo, ali već gotovo, postojeće počelo, pak se drže, kao da su ga oni i od početka sačinili.

*

Međutim, takvima, samo takvima učenjacima stavljamo pred oči prizor, kako kokoš čeprka na jednom mjestancu, na jednoj točki ogromne Zemljine kugle, čeprka, dok ne nađe koje zrnce, koju droptinicu, dobru za hranu, droptinicu, koju nije koka tamo postavila, nego je droptinica već postojala i došla tamo sasvim drugim putem.

Toj koki slični su oni učenjaci. I oni ištu i traže na jednoj točki ogromne, neizmjerne prirode, dok ne nađu koju droptinicu, to jest novo počelo, njima dosada nepoznato, počelo, koje je već gotovo postojalo i postalo bez njih i prije njih započelo bivstvovati, na čudesan način.

Dà, ima jedna silna, golema Stvaralačka Ruka, koja je sačinila svu tu neizmjernu Prirodu, i u koju je bacila i prosipala sva ta počela (elemente), i od njih ujedno sastavila one ostale nebrojene stvari Svijeta.

Čija je to golema Ruka?

Tko je taj Začetnik, tko je taj Početnik Svega?!

—o—

Za danas samo ova tri broja iz **»Božje izložbe«**. Daljnji brojevi slijede u nastavku, jer tih brojeva ima veoma mnogo.

Po izložbi vodi urednik „Zlatnoga Klasja".

† Nadbiskup dr. Ante Bauer.

Baš kad smo završili naš list, došla je pretužna vijest, da je dne 7. prosinca umro nadbiskup zagrebački i hrvatski prvostolnik dr. Ante Bauer. Za nas još tim tužnija, što je pokojni nadbiskup bio i pokrovitelj našega društva sv. Jeronima.

Veliki i predragi Pokojnik veoma je volio Društvo sv. Jeronima. Želio mu je najbujniji procvat. Neka prosvjeta osvijetli svaku i najmanju potleušicu. Sve to s razloga, jer mu je uvijek na srcu bilo svestrano dobro hrvatskog puka.

Na dan pogreba dne 13. prosinca naš se je predsjednik od nezaboravnog Pokrovitelja oprostio toplim govorom pred prvostolnom crkvom u Zagrebu.

Nadbiskupu dru Antunu Baueru neka ostane vječna uspomena u hrvatskom narodu!

SNOPIĆI I ZRNJE „ZLATNOGA KLASJA“.

ŽIVOT I RAD DRUŠTVA SV. JERONIMA.

1. **Tkogod je pročitao uvodne riječi ovog prvog broja »Zlatnoga Klasja«,** znade, zašto je Društvo sv. Jeronima povećalo svoj rad izdavanjem ovog svog prosvjetnog lista: zato, da se ono samo okrijepi i ojača, a potom da se utvrđuje i proširuje prosvjeta u hrvatskom puku. Jer to je jedno te isto: jačanje svetojeronimskog društva u isti je čas i jačanje hrvatske pučke prosvjete; kao što i obratno: jačanje hrvatske pučke prosvjete jačanje je Društva sv. Jeronima. Jedno se od drugoga ne može odijeliti. Jedno je s drugim nerazdruživo spojeno.

Stoga će Društvo sv. Jeronima nastojati, da u tom svom prosvjetnom listu, »Zlatnom Klasju«, donosi uvijek sve to boljega i ljepšega štiva, za prosvjećivanje svojih čitatelja, — a hrvatski puk zavoljet će ga i prigrliti svim svojim srcem.

Svaki pojedini broj stoji 1 dinar i pol, — godišnja pretplata (dok izlazi svaki drugi mjesec) 10 dinara.

2. **Ima, hvala Bogu, u hrvatskom puku dosta članova Hrv. Književnog Društva sv. Jeronima** (premda bi ih moglo biti i više), to jest, ima dosta onih, koji drže i čitaju jeronimske knjige, ili sve, ili barem tri, ili barem »Danicu« i »Zlatno Klasje«. Svi ti, koji stalno i redovito, svake godine, pomno čitaju jeronimsko štivo, duhovno su među sobom združeni, jer im se duh napaja napitkom iz istoga vrutka. Svi oni čine jednu veliku duhovnu ili prosvjetnu svetojeronimsku zajednicu.

A ta velika svetojeronimska zajednica dijeli se u manje, i to u one, u kojima se nalaze samo članovi ili jednoga mjesta ili jedne župe (povjereništva) ili više župa (više povjereništava), pa se zovu: mjesne, župne i područne jeronimske zajednice. Tako na primjer, u »župnu jeronimsku zajednicu« spadaju svi jeronimski članovi ili jeronimski čitači, koji se nalaze u toj i u toj župi (ili povjereništvu). Dotični povjerenik je pročelnik te župne zajednice; on između članova zajednice bira sebi zamjenika i još dva pomoćnika (muškoga i ženskoga).

Članovi tih jeronimskih zajednica nemaju nikakvih drugih tereta niti novčanih doprinosa, nego samo tu zadaću; da se nekoliko puta na godinu sastanu, da se porazgovore o jeronimskim knjigama i »Zlatnom Klasju«, da pročitaju koje jeronimsko štivo, da iznesu svoje misli, komu treba, na primjer, uredništvu »Zlatnog Klasja«, i da druge predobivaju za jeronimsku knjigu i jeronimske zajednice.

O svemu tomu još ćemo se mnogo razgovarati u »Zlatnom Klasju«.

3. **Ono što je dobro, treba čuvati.** Knjige Društva sv. Jeronima veliko su dobro, jer se u njima nalazi pravo bogatstvo zdrave i čiste prosvjete. Zato ih treba čuvati, to jest, držati na jednom vidnom mjestu u sobi, na ormaru, ili na posebnoj polici. Drugim riječima, treba stvarati J e r o n i m s k u k u ć n u k n j i ž n i c u. Ona će iz saća i košnica svojih istinskih pouka uvijek točiti med različitih koristi; ona će cvijetom i mirisom svoga lijepotnog štiva uvijek pobuđivati plemenite i ugodne osjećaje i čuvstva; ona će, poput svetačke slike, biti svakoj kući na ures i diku.

To je vrijedilo oduvijek, a napose će vrijediti za slijedećih pet godina. Sada smo u sedamdesetoj godini svetojeronimskog života. Za pet godina bit ćemo u sedamdeset i petoj. Ta godina, s e d a m d e s e t i p e t a, kod svih se naroda i u sva vremena smatrala kao s v e č a n a ili j u b i l a r n a. I mi je takvom smatramo. I mi ćemo je proslaviti kao svoju svečanu godinu ili s v o j j u b i l e j. Na tu svečanost pripravljat ćemo se kroz svih prethodnih pet godina. T a p r i p r a v a s a s t o j a t ć e u š t o v e ć e m p r o s v j e t n o m r a d u. Osobitu pažnju posvetit ćemo izboru knjiga, koje ćemo izdavati u ovo pet godina.

Već sada se može reći, da će uz Danicu (i druge knjige) izaći **četiri knjiška kola,** — to će reći: od četiri velika poučna predmeta (povjesnog, prirodoslovnog, vjerskog i gospodarskog) bit će svaki od njih obrađen u po pet knjiga, i s v a k a t a z a o k r u ž e n a c j e l i n a o d p e t k n j i g a sačinjavat će po j e d n o k n j i š k o k o l o: 1. (kolo): p o v j e s n o, 2. (kolo): p r i r o d o s l o v n o, 3. (kolo): v j e r s k o, 4. (kolo): g o s p o d a r s k o. Ako se samo ova kola drže i sačuvaju, eto već lijepe jeronimske kućne knjižnice!

Poznato mi je, da su naši neki članovi — seljaci već otprije čuvali jeronimske knjige i napravili sebi kućne knjižnice.

Mole se takvi članovi, da to jave uredništvu »Zlatnoga Klasja«, Zagreb, Kaptol 7.

4. **Oglas jeronimskih knjiga.** Na istaknutim mjestima, osobito na crkvenim zidovima i vratima, prilijepljen je lijepi oglas jeronimskih knjiga. Sigurno ste ga već dobro razgledali. Sve se te knjige već punom parom raspačavaju po svim hrvatskim krajevima.

Pođite odmah k svom povjereniku i naručite jednu od ovih knjiških skupina; ili onu po 10 D, ili po 20 D ili po 40 D.

Tko još nije član, neka se začlani!

5. **Među knjižicama »Jeronimskog Svijetla«** izašao je »M a l i k a t e k i z a m« (1 D) i »M a l a B i b l i j a staroga i novoga zavjeta« (3 D).

Te su knjižice potrebne svakom, i mlađemu i starijemu. Kod kuće i u školi. Treba ih nabaviti!

6. **»Naša Gospa Lurdska«** lijep je jeronimski nabožni mjesečnik. Godišnje stoji 15 D.

Štovanje i ljubav prema Blaženoj Djevici Mariji veoma je raširena u hrvatskom narodu. Ovim se časopisom ta ljubav na poseban način njeguje i diže. Osim toga ima u njemu i drugog lijepog vjersko-ćudorednog štiva. Želimo, da se što više proširi!

7. **Sveto Pismo N. Z.,** u hrvatskom prijevodu d r a F r a n j e Z a g o d e, skoro će izaći u našoj svetojeronimskoj nakladi. Meko vezano stajat će 12 D, a tvrdo vezano 20 D.

Najsvetija i najmudrija knjiga! Knjiga nad knjigama! Pisana pod nebeskim nadahnućem!

Treba je odmah naručiti, jer će se na jagmu razgrabiti.

PROSVJETNE BILJEŠKE.

1. **Kapelice i prosvjetni domovi** počeli su se u posljednje vrijeme graditi u mnogim našim hrvatskim selima. To je dobro i lijepo. To je znak, da u duši našeg svijeta žive plemenite misli i osjećaji, kao što je plemenita svrha i ovih kapelica i ovih prosvjetnih domova. Svaka kapelica služi na čast Bogu, i svaki onaj, koji je sudjelovao kod njezine gradnje, srcem svojim slavi Boga. Svaki prosvjetni dom utjelovljuje u sebi težnju za prosvjećivanjem, i svaki onaj, koji je sudjelovao kod njegove gradnje, pokazuje tu istu težnju. I kapelica i dom vratit će mu višestruko njegove žrtve. Na poseban način njegovat će u njemu dosadašnje duševne sadržaje, bogatiti misli, oplemenjivati čuvstva, sve na njegovu korist.

Ja sam imao više puta prilike, zapravo radost i čast da blagoslovim bilo kapelicu, bilo koji prosvjetni dom, koji se zvao »hrvatski katolički dom« ili »hrvatski seljački dom«. Uvijek se vidjelo, kako se ljudi raduju, što im je napokon uspjelo dovršiti gradnju i što je na nju sišao blagoslov Božji. I ja sam se s njima radovao, i samo želio, da tu njihovu radost ne bi nikad ništa smutilo, nego da svi u slozi i ljubavi rade oko svoga napretka. Tako će i biti, gdjegod se radi iskreno, sa čistom namjerom, za pravu i zdravu prosvjetu.

2. **Seljački književnici** nova je pojava u hrvatskom prosvjetnom životu, — pojava, koja nas može samo obradovati. Tim više, što je posve sigurno, da je tu pojavu najvećim dijelom izazvalo baš Društvo sv. Jeronima svojim književnim izdanjima, napose »Danicom«. Koliko li školske djece, koliko li je odraslije mladeži, više desetljeća unatrag, bilo učlanjeno u Društvu sv. Jeronima! Svake godine primali su i čitali svetojeronimsko štivo, pisano na pučki način. I nema dvojbe, da je kod toga u gdjekojeg od sposobnijih i nadarenijih uzdrhtnula duša s nadahnućem i željom da nešto slična pokuša i sastavi. Bio je to povod, da se u njemu probudi ona usađena, samonikla, snaga. Kad je prvi pokušaj uspio, nastavilo se dalje. Tako su nastali naši pisci iz sredine hrvatskoga puka. Mi ih pozdravljamo od sveg srca. Oni su znak životne sile hrvatskog roda. Oni su naša nada i ponos. Samo neka ostanu na svom prirodnom tlu, na svojoj cvjetnoj livadi, u svom sjenovitom gaju. Neka ne dadu, da na njih utječe strana, gospodska, pokvarena, nećudoredna, protuvjerska knjiga i nametljiva riječ. Neka se ne pogospode. Ovakvi će nam biti samo na štetu i sramotu. Ovakova otrovna drača ne trebamo.

Hoćemo naše lijepo i mirisavo cvijeće. Takvim cvijećem želimo kititi i naše »Zlatno Klasje«.

2. **Nepismenost** je još dosta velika u našem narodu. To je naša velika tuga. Zato smo svom dušom uz plemeniti pokret kluba ABC, da se ta nevolja što više smanji. Treba da svi pomožu kod toga, jedan ovako, drugi onako, već prema svojim prilikama. Uspjeha će svakako biti.

Uz to moramo svagda i svuda, naglasivati, da nam treba naše p u č k o š k o l s t v o podignuti do najviše visine. Pučka škola je najbolje jamstvo za pismenost. Narodi, koji imadu sva svoja sredstva u svojim rukama, imadu i školstvo uređeno. A dotle uprimo, koliko možemo, i na ovaj način!

4. **Pjevačke smotre** priređuju se na različitim stranama hrvatske domovine. U najviše slučajeva potpuno uspijevaju. Mnoge naše lijepe pjesme, krasni napjevi ostali bi zaboravljeni, i nestali bi, da ih se ne čuje na ovakvim smotrama, da ih se ne zabilježi, i tako oslobodi od smrti. Sada te pjesme dalje živu i postaju građom za hrvatske umjetne glazbene tvorbe. Jedne i druge postaju zatim zbiljske vrednote hrvatskog opće-prosvjetnog imanja.

Molimo čitatelje »Zlatnoga Klasja«, da nam pošalju opise takvih pjevačkih smotara, ako su priređene u njihovu kraju, ili ako su gdje drugdje na njima prisustvovali.

5. **Različiti listovi** dolaze danas na selo, i to u dosta velikom broju. Među njima su mnogi vjerski ili nabožni. Nabožno štivo veoma je korisno. Ono pročišćuje dušu, i tako je čini najspremnijom za primanje duhovne ili prosvjetne građe. Neki od tih vjerskih listova donose i nešto prosvjetnog štiva. I to je korisno. Polje prosvjetnog rada veoma je široko, moglo bi se reći, neizmjerno. Tu treba mnogo radnika. Zato su svi dobro došli, koji hoće na tom polju raditi. No dakako da su ti vjerski listovi u svom radu ograničeni glavnim svojim vjerskim karakterom i svojom posebnom svrhom.

»Z l a t n o K l a s j e« j e č i s t o p r o s v j e t n i l i s t, te ga u njegovu prosvjetnom radu ništa ne ograničuje.

Stoga »Z l a t n o K l a s j e« i m a među svim ostalim listovima s v o j e s a s v i m p o s e b n o m j e s t o.

6. **Katolička akcija,** to jest, sudjelovanje vjernika svjetovnjačkog staleža u apostolskom radu Crkve, dobro napreduje u cijelom hrvatskom narodu. To je sveta, Božja stvar. A gdje je Bog, tu je svijetlo. Stoga svima najtoplije preporučujemo stvar Katoličke akcije.

PRILIKE I POTREBE NARODNOG GOSPODARSTVA.

1. **Zadrugarstvo** je jedna od naših današnjih najvećih potreba. Tko ne zna kako danas naš seljački gospodar teško i slabo prolazi ili unovčuje svoje gospodarske proizvode. A teškoća postaje jošte veća, kad pomislimo na one naše seljačke gospodare, koji — a tih je velika većina — nemaju velikih posjeda, nego tek male, često vrlo male. Što će od toga, i kako će unovčiti? Ako i ima nešto, što bi mogao unovčiti, ne zna se sam okrenuti, ili barem ne tako, da bi tu svoju sirotinju što bolje unovčio.

Stoga, da bi mogao što bolje i što sigurnije unovčiti, treba da se združi s drugima, treba da svi skupa mentu na kup, što imaju, treba da se stave u dodir s poštenim ljudima, koji razumiju trgovinu i znaju za najbolja tržišta, — ili drugim riječima, treba da svaraju različite z a d r u g e, već prema različitim seljačkim proizvodima.

Drago nam je, štg možemo spomenuti da se u nekim krajevima naše hrvatske domovine takove zadruge doisdta stvaraju, i da živo rade.

No nije dosta samo u nekim krajevima. Zadruge treba da poplave svu našu hrvatsku domovinu.

Treba čvrsto držati na pameti: u zadrugarstvu je naš gospodarski spas!

2. **Poljodjelska naobrazba** veoma je nužna za sve one, koji se poljodjelstvom bave. Budući pak da se naše hrvatsko seljaštvo listom bavi poljodjelstvom, i njemu je i te kako potrebna naobrazba na tom polju. Nažalost, među našim seljacima još u veliko prevladava mišljenje, da im takva posebna naobrazba nije potrebna, jer da oni i onako znaju sve što treba za njihov poljodjelski rad. No nije tako. Danas se teško živi, pa svuda vlada natjecanje i borba, kako će tko bolje proći. Bolje pak prolazi onaj, koji je vještiji i više zna. Kako u drugim granama, tako i u grani poljodjelskoj. I u toj se grani ljudskoga rada danas više zna, nego što se nekoć znalo. Mnogo se pošlo naprijed. Tko ne ide s tim napretkom, taj zaostaje. A taj će i u svagdašnjem životu gore proći.

Veoma je dakle potrebna poljodjelska naobrazba. Stoga treba upotrijebiti svaku priliku, da se u tom steče što više znanja. Treba čitati takvo poučno štivo. Treba, kolikogod je to moguće, mladež slati u takove škole, pogotovo u više pučke škole, gdjegod takvih ima; kao što i u onakve tečajeve ili škole, ako ih gdje osnuje koje hrvatsko društvo ili ustanova.

U svakom selu može da bude nekoliko naobraženih poljodjelaca. Oni će voditi razumno i napredno gospodarstvo. Oni će svojim primjerom povući druge. Selo će napredovati.

3. **Naše šume** bile su od davnine pravo naše blago. Pa i u onim našim krajevima, gdje je danas kamen, pustoš, u našem Hrvatskom Primorju i u našoj hrvatskoj Dalmaciji. Da, i tamo su šume sačinjavale narodno bogastvo, ali su ga odnijeli tuđinci (Mletački Talijani). Imamo, hvala Bogu, jošte šuma u našim hrvatskim krajevima, i to u užoj Hrvatskoj, u Slavoniji i u Bosni. Ali nam dođoše novi tuđinci, strani trgovci, i oni nam harače šume. Pazimo! Pazimo, da nam domovina ne ostane bez šuma! Šume su nada sve korisne za narodno gospodarstvo. Drvo, paša, žir, lov... Ako se gdješto i proda, treba iznova pomladiti. Neka napose paze oni, koji su za to odgovorni! A vi treba da ih pozivate na odgovornost.

NAJVAŽNIJI DOGAĐAJI ŠIROM SVIJETA.

1. **Japansko-kineski rat** svakako je jedan od najvažnijih svjetskih događaja. Japanci će pobijediti, jer su jači ubojitim oružjem. Neke evropske države, zajedno sa Sjevernom Amerikom, sastale su se, ne bi li spriječile rat, ali ne za to, da pomognu pravdi i Kinezima, nego iz bojazni za svoje interese, to jest, da ne bi Japan poslije i njih poškakljao. Nisu se složile, jer se ne mogu složiti oni, koji nisu iskreni, i koji ne idu jedino za onim, što je istinito i pravedno. Međutim, ako Japanci dirnu u Engleze, moglo bi biti svašta, ali istom onda, kad se Englezi dovoljno naoružaju. Englezi neprestano govore o miru, ali se sve više naoružavaju, kao što i druge države. A mir pod oružjem je nemoguć. Neka Bog svima prosvijetli pamet!

2. **Građanski rat u Španjolskoj** još uvijek traje. Pobijedit će general Franko, koji se digao protiv vlade, u kojoj su imali prvu riječ komunisti i anarhsiti (ljudi, koji neće imati nikakve vlasti nad sobom). Ruski boljševici htjeli su Španjolsku pretvoriti u sovjetsku (komunističku) državu, pa otuda boljševizirati ostalu zapadnu Evropu. Ali nisu uspjeli. Španjolci će mnogo naučiti u tom ratu. Imat će mnogo štete, ali i koristi.

3. **Njemačka traži natrag svoje kolonije** (ili naseobine). Kolonije su veliki opseg zemalja, što ih neke evropske države, kao na primjer Engleska, Francuska i Italija posjeduju u Africi i Aziji. Prije rata imala je takvih posjeda i Njemačka. Ali ih je poslije rata izgubila. Podijelile su ih među sebe države pobjednice. Sada, kad se Njemačka naoružala, traži te kolonije natrag. Ako ih ne dobije, prijeti se ratom. Vidjet ćemo da li će Engleska popustiti. Pametnim razgovorom i dogovorom moglo bi se još sve dobro svršiti.

KRATKA POUKA.

1. **Na samom proštenju.** Sjedilo se u krčmi. Kod jednog stola sjedio je Mika i izazivao druge. »Mika ima devet koža, ne boji se tuđeg noža.« Nastala je tučnjava. Mika je pao mrtav, mnogi drugi su ranjeni. U pijanstvu, i na sveto proštenje! A nije to jedini slučaj. Nije li to žalosno i sramotno?!

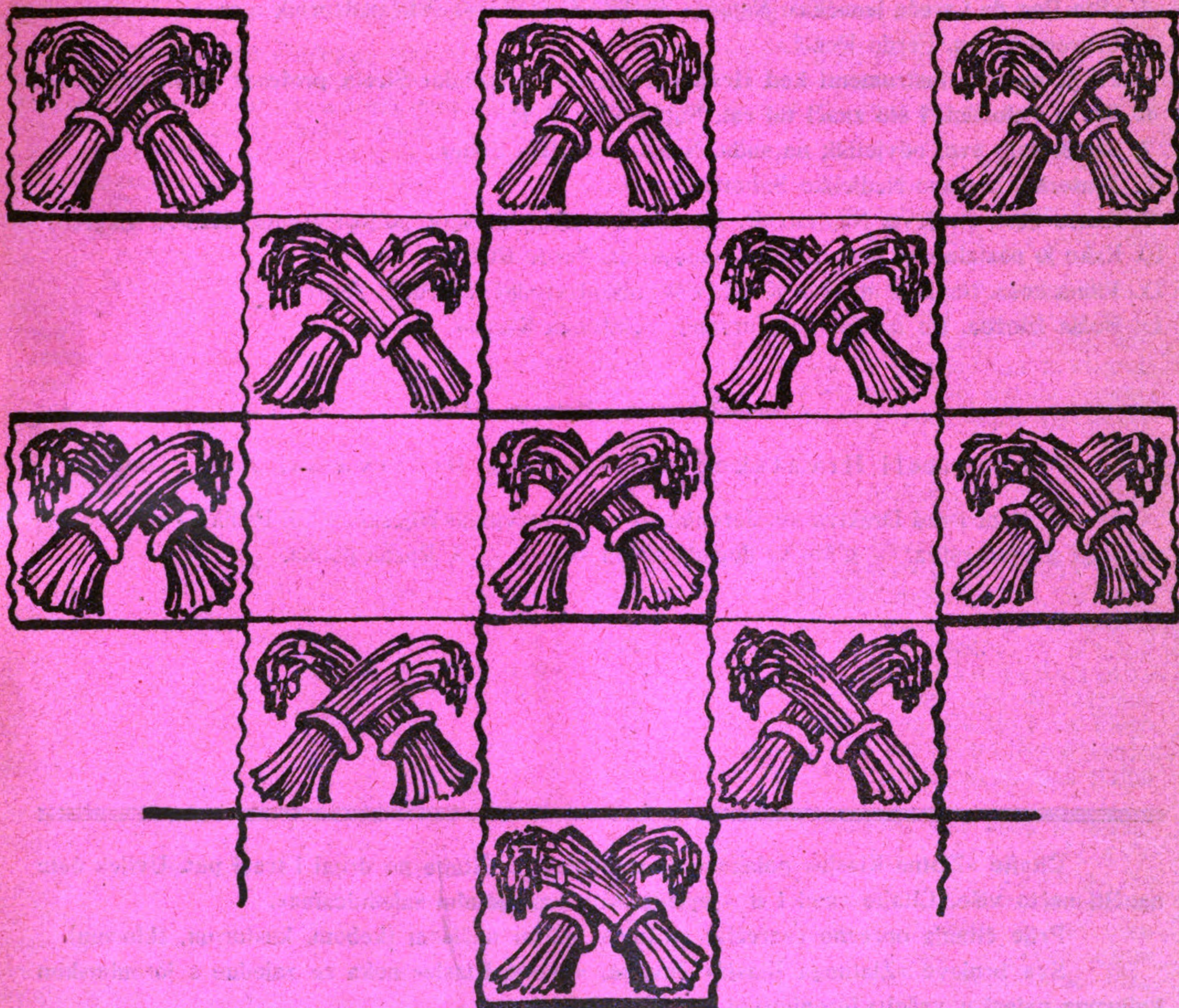
2. **Radi čega se svega ljudi odriču pića i pušenja.** Neki se ljudi igraju »šaha«. Što je to »šah«? Jedna pločica, na njoj neke figurice (od drveta izrezani kipići). Pločica na stolu, a uz stol sjede dva igrača i natječu se, tko će pobijediti, to jest, tko će bolje razmještati te drvene figurice. Danas su najbolji takvi igrači Rus Aljehin i Holandez Euve. Aljehin je u posljednje vrijeme stao piti i mnogo pušiti. No čim je opazio, da mu to škodi u igri, to jest, da više ne zna tako dobro igrati, jer nije dosta miran, odmah je prestao piti i pušiti. Tako evo ovaj igrač, kad se radi o drvenim figuricama i drvenoj pločici. A kad se radi, ne o pločici, nego o cijeloj kući i kad se radi, ne o drvenim kipićima, nego o živoj djeci, o obitelji, o narodu, nije li tu sto puta, tisuću puta veći razlog da se prestane »piti i pušiti«. Ljudi, pamet u glavu!

3. **Kakvo je to drugarstvo!** Nedavno se iz Rusije vratio kući, u Hrvatsku, V. Turković, krojač, i to poslije 22 godine tamošnjeg boravka. Nije se vratio dobre volje, nego su ga boljševici (komunisti) protjerali, a s ovim našim Hrvatom i mnoge druge strane radnike. Kako to? Zar to nisu njihovi drugovi, radnici, proleteri? Zar to nisu drugovi Staljina, Molohova, Vorošilova, koji danas vladaju u Rusiji? Zar to nisu bili i Lenjinovi drugovi? Jesu, jesu, — ali nije čudo, da tjeraju one male radnike-proletere (i u Rusiji naime ima »malih« i »velikih«), kad je Staljin protjerao ili posmicao i sve one »najveće« »drugove« Lenjinove, koji se zovu Trocki, Zinovjev, Kamenjev, i tako dalje! Nema, nema pravoga drugarstva, a kamo li bratstva, tamo, gdje se ne priznaje jedan Nebeski Otac sviju ljudi!

Izlazi svaki drugi mjesec. — Godišnja pretplata Din 10·—. Pojedini broj Din 1·50. — Odgovorni urednik: **Dr. Josip Andrić**, Zagreb, Trenkova ul. 1. — Za tiskaru odgovara: **Stjepan Marinović**, Zagreb, Kamaufova ul. 16. — Tisak Nadbiskupske tiskare.

TAKSA PLAĆENA U GOTOVU

ZLATNO KLASJE

GOD. I. 1938 BROJ 2.

PROSVJETNI LIST
HRVATSKOGA KNJIŽEVNOGA DRUŠTVA SV. JERONIMA

Sadržaj :

Čitajte »Zlatno Klasje« polagano i razmišljajući. Čitajte po drugi i treći put. Uvijek ćete naučiti nešto više. Čitajte sami i u »Jeronimskim prosvjetnim zajednicama«.

Prije čitanja oprezno razrežite stranice oštrim nožićem (kebom, kusturom, šklocom).

Sve brojeve »Zlatnoga Klasja« čuvajte. »Zlatno Klasje« neka se zajedno s jeronimskim knjigama nalazi u vašoj »Jeronimskoj kućnoj knjižnici«.

Razgovarajte se o »Zlatnom Klasju« i širite ga među sobom.

Javite se uredništvu kojim dopisom ili drugim sastavkom.

Pojedini broj stoji 1.50 D, a godišnja je pretplata 10 D.

Uredništvo Zagreb, Kaptol 7.

ZLATNO KLASJE

PROSVJETNI LIST

HRVATSKOGA KNJIŽEVNOGA DRUŠTVA SV. JERONIMA

UREĐUJE Dr. FERDO ROŽIĆ

GOD. I. ZAGREB, 1. OŽUJKA 1938. BROJ 2.

Uvijek jedan korak naprijed.

Cijeli čovječji hod uređen je tako, da se uvijek ide naprijed. Hodanje unatrag neprirodno je. Sjećam se, da smo kao djeca korili onoga između sebe, koji bi iz obijesti hodao unazad, i opominjali ga, neka to ne čini, jer da time svoju majku tjera u pakao. Danas više ne znam, zašto smo tako mislili i govorili, — ali se otuda ipak vidi jasno, kako se hodanje unatrag smatralo neprirodnim i ružnim.

No isto tako ne valja ni predugo stajanje ili mirovanje na istom mjestu. Ne samo da takovo stajanje često umara i više od hodanja, nego je i nezdravo. Krv slabo optječe tijelom. Pojedini tjelesni ustroji (organi) slabo rade. Cijelo tjelesno ustrojstvo (organizam) ukoči se. Uostalom, samo mrtva tvar ima to svojstvo, da se ne miče. Ne miče se lešina, a uz to se rastvara i zaudara neugodnim vonjem.

Treba se dakle (osim redovita i potrebna počinka) uvijek micati, uvijek ići naprijed, i to makar samo korakom. Istina, jedan korak prostorom je malen, ali korak za korakom daleko se dođe. Dođe se i do cilja.

Tako je to u tjelesnom pogledu. A l i j o š v i š e u d u š e v n o m. Tkogod ne ide duševno naprijed, taj ide duševno nazad. Jer se ne može duševno dugo stajati na istom mjestu.

No zapitat će netko: što to znači »ići duševno naprijed« i »ići duševno nazad«. Odgovorit ću vam posve ukratko: ići duševno naprijed, znači: biti sve bolji i pametniji; a ići duševno natrag, znači: biti sve gori i sve manje znati.

A što to znači, da se ne može duševno duže stajati na istom mjestu, nego, ako se stane, da se odmah ide natrag? I na to ću vam ukratko odgovoriti: u svakoga čovjeka ima stalno n a g n u ć e, k o j e g a v u č e n a s t r a m p u t i c u i na zlo; pa ako čovjek samo malo stane l i j e n o i n e b r i ž n o, odmah ga to nagnuće svlada, i on se nagne prema njemu. Toliko, što se tiče zla. S druge pak strane, što se tiče pameti, čovjek v r l o l a k o z a b o r a v l j a. Neka samo neko vrijeme prestane misliti na neku stvar, već sjećanje na tu stvar počinje blijediti u njegovu pamćenju.

Nije li tako? To mi svi znamo. Takova je narav našega duševnog života. Stoga je istina ono, što rekoh, to jest, da onaj tko ne napreduje, taj nazaduje.

— Ali tko bi mogao uvijek napredovati! To nije moguće! Po gotovu, ne možemo neprestano duševno ići naprijed mi seljaci, koji imamo i stotinu drugih briga. Napokon, treba i u duševnom radu nekog odmora!

Tako čujem, gdje mi opet netko primjećuje.

Što da na to odgovorim? Ne ću ni na to ostati dužan odgovora. Ponajprije, ostajem kod toga, da treba uvijek ići naprijed (jer je stajanje nazadovanje), ali s druge strane, dat ću u nekoj mjeri pravo i ovomu prijatelju, koji je stavio primjedbu.

Čudite se, kako to. No čujte.

Istina je, da treba i duševnog odmora; istina je, da seljak. koji ima mnogo drugih briga i poslova, ne može uvijek duševno raditi, i pomoću takvog neprestanog duševnog rada vidno koracati naprijed, — ali ipak može biti to, da on, i pored takvih svojih prilika, ne ide nikad natrag, a kad ne ide natrag, ide naprijed.

I m a n a i m e u č o v j e k a j e d n a d u š e v n a s p o s o b n o s t, koja čini, da izvjesne stanke u duševnom radu nisu isto što i ono lijeno i nebrižno stajanje, koje nazvasmo nazadovanje, nego su te stanke, ako i polagano, ali ipak stalno napredovanje.

Ta duševna sposobnost jest volja ili težnja za napretkom, v o l j a i l i t e ž n j a b i t i s v e b o l j i i s t i c a t i s v e v i š e z n a n j a. Ne može nas ništa spriječiti, da u sebi nosimo tu težnju. Ovakva težnja ne dopušta, da nas tako lako nadvlada nagnuće na zlo. Ovakva težnja jača naše pamćenje, a slabi zaboravljanje. Ona nam ne dozvoljava, da idemo natrag, nego nas sveudilj tjera naprijed. Ona nam pomaže, da što prije opet nađemo vremena za duševni rad. O v u s p o s o b n o s t, o v u d u š e v n u s i l u, o v u t e ž n j u z a n a p r e t k o m, t r e b a d a u s e b i n j e t i m o, i n e m a t e s t a n k e, koja ne bi u tom slučaju bila napredovanje. Stoga bi bio najveći zločin, ako bi tko ugušivao tu težnju,

kao što je naprotiv najljepše djelo, tu težnju podupirati.

Nema dakle nikakva izgovora, da ne biste mogli uvijek ići naprijed, da ne biste mogli biti uvijek sve bolji i sve pametniji, to jest, sve prosvjećeniji, jer uvijek možete u sebi nositi težnju za napretkom.

Pita se još samo, po čemu će se poznati, da ste sve bolji i sve pametniji, dakle sve prosvjećeniji.

To je vrlo važno pitanje, — jer se zna, da se svakim novim stečenim znanjem ne postaje pametniji, a još manje bolji. Ima naime narinuta znanja, koje još više smuti i zamrači um, znanja, koje učini čovjeka još gorim.

Znak, da neko novo stečeno znanje čini čovjeka boljim i pametnijim, stoji u tom, što onaj, koji ga steče, osjeća, kako ga to novo znanje još više približuje k Bogu, ili najmanje, što ne osjeća, da bi ga to znanje otuđivalo od Boga.

»Bog je svjetlo«, veli sv. Pismo. »Ja sam svjetlo svijeta«, reče za sebe Gospodin naš Isus Krist.

Znanje dakle, koje čovjeka ne otuđuje od Boga, ili još više, znanje, koje čovjeka vodi k Bogu, vodi ga k svjetlu, vodi ga k prosvijećenosti, čini ga boljim i pametnijim.

Naprotiv pak, čim se osjeti, da neko znanje čovjeka odalečuje od Boga i vjere, dakle od svjetla, znak je, da ga vuče u tamu i zlo, da ga ne čini ni boljim ni pametnijim, da ga ne čini prosvjećenijim.

»Uvijek jedan korak naprijed«, — naprijed k svjetlu! — to je naše geslo; ne samo geslo, nego zapovijed dana nam od Gospoda. »Budite savršeni, kao što je Otac vaš nebeski«, Bog Dobrote, Bog Znanja, Bog Svjetla. Naša je to zapovijed, koja izlazi iz našeg najdubljeg vjerskog uvjerenja — iz uvjerenja, od kojega nema dubljega.

Uvijek jedan korak naprijed! Naprijed k Svijetlu! **Urednik.**

Nešto malo o novcu.

Napisao dr. Fran Milobar, sveučilišni profesor.

Kako novac u životu pojedinoga čovjeka igra veliku ulogu, tako ju igra i u životu cijelih naroda i država. I kada bismo htjeli reći sve što se novca tiče, morali bi napisati cijelu knjižurinu. Zato u ovakovom jednom člančiću ne može se reći uistinu nego tek »nešto malo«. I zato ćemo mi mnogo toga morati ostaviti po strani, pa se ograničiti tek na neke stvari, koje mogu svakoga zanimati.

Naši čitatelji znadu, da imade zlatnoga i srebrnoga novca; oni su čitali, da imade zlatne i srebrne valute (vrednote), samo vide malo ili nimalo pravog zlatnog ili srebrnog novca. Mi najbolje poznamo papirni novac, ali najmanje znademo o »papirnoj valuti«. Mi čitamo često i o »zlatnom pokriću« ili »zlatnoj podlozi«, ali zapravo malo znamo o značenju te podloge. Zato ćemo progovoriti samo o tim stvarima. A i o tome samo u najkraćim potezima.

Metalni ili kovni novac.

Već preko 4000 godina služile su plemenite kovine srebro i zlato naprednijim narodima kao novac. Srebro je bilo više uobičajeno. Cijena zlatu bila je kroz hiljade godina sve do 1870-tih godina 15 do 16 puta veća od srebrove cijene. Srebro i zlato vrlo je podesna roba da služi kao novac — ali samo tako dugo, dok se ne radi o velikim svotama, jer je teška i nespretna za prenos. Još pred 60—70 godina morao je zagrebački trgovac, koji je išao u Beč kupiti robe za 9000 forinti naprtiti vreću sa 1 metričkim centom (1000 kg) srebrnoga novca. Osim toga metalni (kovni) novac je obično vrlo skup, jer je njegova količina ograničena na količinu raspoložive kovine iz koje se pravi novac. Jedan narod sa metalnom (kovnom) valutom rijetko kada ima dovoljno novca, jer se količina novca ne ravna prema potrebi nerodnoga gospodarstva, nego prema količini metala t. j. cijelo narodno gospodarstvo mora se ravnati i prilagođivati — robovati — metalu (kovini) — novcu. Preko metala postaju narodna gospodarstva i narodi sluge novca, mjesto da novac bude sluga narodnom gospodarstvu i narodu.

Kroz hiljade godina pa sve do najnovijega vremena skoro sav svijet je vjerovao više u vječnu i nepromjenjivu vrijednost zlata i srebra nego li u samoga Boga. Ali to hiljadugodišnje vjerovanje u zlato i srebro zadobilo je strahoviti udarac, kada je u 1870-tim godinama skrahirala (propala) vrijednost srebra, a 1920. god. vrijednost zlata — dočim je papirnom novcu, koji je bio dobro rukovođen, ostala vrijednost nepromijenjena!

Ta čudna i do tada nevjerojatna pojava, da srebrni i zlatni novac skrahira, a papirni novac da zadrži svoju vrijednost, smutila je i učene glave, pa je nastala najveća zbrka u tumačenju pitanja: »Što je zapravo novac?«

O tomu ćemo govoriti kasnije. Prije toga još ćemo si pogledati papirni novac.

Papirni novac.

Papirni novac došao je u uporabu zbog težine, nespretnosti i pogibelji i prenosa metalnoga (kovnoga) novca. To se je dogodilo ovako. Prvobitno država je kovala novac u svojoj kovačnici.

Ali država je imala i svoju banku i podružnice u većim mjestima. Ova banka je razaslala metalni novac svojim podružnicama, da ove isplaćuju vojsku, činovništvo, i da posuđuju privatnicima na mjenice i ina jamstva (hipotekarni zajmovi, zalagaonice). Ali da olakša promet, banka je papirnate doznačnice ili bank-note ispočetka izdavala samo na veće svote. I tako onaj zagrebački trgovac, koji je išao u Beč sa 9000 forinti, nije uprtio na leđa 100 kg srebrenog novca, nego je taj novac odnio u zagrebačku podružnicu državne banke, a ova mu je izdala 9 komada banknota po 1000 forinti. Sa ovih devet banknota došao je zagrepčanin u bečku banku i ova mu je odvagnula 100 kg u srebrenom novcu — ako je bilo potrebno. Ali to u najviše slučajeva nije bilo potrebno, jer je zagrebački trgovac otišao u veletrgovinu ili tvornicu kupovati robu sa tima banknotama prepuštajući bečkomu veletrgovcu ili tvorničaru, da si sam s tim banknotama podigne srebro u banci, ako hoće.

Ali gotovo redovito se dogodilo, da ni trgovci ni tvorničari nisu išli s banknotama tražiti u banku srebro, jer su i oni jednostavnije, lakše i sigurnije plaćali »gotovo« sa banknotama. Svatko je uzimao te banknote — koje nisu bile novac, nego tek »doznačnice« ili »naputnice« na pravi novac — kao »gotov novac«, jer je svatko znao, da u svako vrijeme kako kod podružnica državne banke, tako i kod privatnih banaka, može dobiti za te banknote srebreni novac.

Tečajem vremena pokazalo je iskustvo, da za domaći promet i za domaća plaćanja gotovo nitko ne dolazi da traži srebro mjesto banknota. Samo za robu iz inozemstva, za plaćanje u inozemstvo tražio se »gotovi novac« t. j. srebrni. Ali to obično nije dosizalo niti do jedne četvrtine od banknota, koje su bile stavljene u promet.

Kada su to opazili financministri, odmah su uvidjeli, da bi s papirnim novcem mogla država praviti izvrsni »rebah«, profit (dobit). Oni su opazili, da mogu izdati u promet neko tri puta toliko banknota, koliko imadu u kasi srebrenoga novca. Ako ima u kasi za 100 milijuna srebra, može se izdati u promet 300 milijuna. Sada je bila glavna briga financministra, da ima gotovog (srebrnog) novca za plaćanje u inozemstvo. Prije je financministar plaćao vojsku, činovništvo, narudžbe, a i privatnicima davao zajmove u »gotovom« u srebru. A kako toga nije bilo nikada u preobilju, bio je novac skup. Ali sada, kada je kraj 1 milijuna srebra mogao naštampati još tri milijuna papirnih doznačnica ili banknota, sada je mogao davati zajmove uz mnogo niže kamate. — Od sada je financministar povlačio sav — i najsitniji — srebrni novac iz prometa, da uzmogne staviti u promet tri puta više papira t. j. banknota. I ovo je izvrsno teklo (funkcioniralo). Premda u kasi nije bilo više »gotovine« nego za jednu trećinu, ipak nikada nije uzmanjkalo »gotovine«. Tko je zaželio, dobio je srebro za papir — jer je malo tko tražio srebro, kada je svatko primao papir. A primao ga je zato, jer je znao da može u svako vrijeme dobiti za papirnati novac srebrni. — Uslijed toga iskustva nastao je običaj, da se danas zakonom zahtjeva, da one banke koje dobiju dozvolu od države za izdavanje papirnatog novca, moraju imati samo $^{1}/_{3}$ (jednu trećinu) »pokrića« u metalu (obično zlatu). I tako se događa, da i u najbogatijima državama imade tri puta — a i više — papirnoga novca, nego li ima »gotovine«. — I to ništa ne smeta u mirnim, redovitim vremenima, jer nikomu ne pada na um da ide tražiti »gotovinu«, dok sve dobije za papirni novac kao i za metalni.

Doklegod se papirne novčanice mogu zamijemiti za metalni (zlatni ili srrebrni novac), dotle te banknote nisu pravi novac nego samo doznačnice na novac. A prema tomu, da li je u jednoj državi zlato ili srebro novac, veli se da dotična država ima zlatnu ili srebrnu valutu.

O papirnoj valuti (ili o vrednoti papirnog novca) pisat ću vam u slijedećem broju.

„Što Bog da i sreća junačka!“

(O devedesetgodišnjici povijesnog događaja.)

Napisao Stjepan Gorupić, školski nadzornik u m.

Tri su značajna događaja koji dokazuju kako su Hrvati ustali godine 1848. na obranu svoje samostalnosti, svoga prava i slobode, kada su Madžari od Hrvata tražili: da se odreknu svoga jezika, svoje narodnosti, svoje prošlosti.

Slučajno je bilo, da je car i kralj Ferdinand uvažio želju svih Hrvata i te burne godine (1848.) Jelačića imenovao hrvatskim banom. To imenovanje bio je trn u oku madžarskim vođama. A Jelačić je već svojim prvim nastupom, kao ban, ukinuo u Hrvatskoj kmetstvo, istaknuo da će odlučno braniti prava i slobodu svoje domovine. Time se još više zamjerio madžarskim prvacima. Ali Jelačić je svojim preporodnim željama i ciljevima, ističući pravo Hrvata i n aDalmaciju, uznemirio i carski dvor, jer je Dalmacija bila sastavni dio austrijski. I zato je Madžarima lako uspjelo nagovoriti slaboga cara Ferdinanda te je on zapovjedio banu Jelačiću da opozove saziv hrvatskoga sabora, što ga je (Jelačić) sazvao za dan 5.

lipnja. Podjedno da se u roku od 24 sata stavi pred carsko prijestolje, i radi toga saziva — opravda.

A Jelačić? On posluša glas svoga naroda. Jelačić se ne odazva ni carskome pozivu, jer za 24 sata nije bilo moguće do cara doći. Jelačić ne opozva ni saziv hrvatskoga sabora. To je prvi revolucionarni istup a za očuvanje svojih, hrvàtskih, narodnih prava.

Jelačić je u Zagrebu oduševljeno dočekan i svečano po saboru ustoličen za hrvatskoga bana. Ali neprijatelji ne miruju. Madžarima je uspjelo te je car pošao korak dalje. Izda proglas (manifest), kojim je Jelačića »zbog nevjerstva i neposluha« svrgnuo s banske časti i oduzeo mu sva prava i dostojanstva. Na tu carsku uvredu odgovorili su Hrvati. Vijeće grada Zagreba prozva trg »Harmica« imenom »Jelačićev trg«. Narod pjeva pjesme u počast bana. Hrvatski sabor prihvaća prijedlog ogulinskog zastupnika, graničara Petra Tomića te predade svu vlast u Hrvatskoj u ruke banu Jelačiću. On posta vrhovni, neograničeni gospodar Hrvatske (diktator). Drugi je to, jači, revolucionarni istup hrvatskoga naroda i opet u obrani svojih prava, svoje slobode.

Ali Madžari ne miruju. Lajoš Košut, njihov prvak, prijeti se oružanom silom. Carski dvor pak zna za poslovicu: gdje se dva svađaju, treći dobro prolazi. Nadvojvoda Ivan, tobože kao posrednik, želi izmiriti, pa je pozvao u Beč i Jelačića i madžarskog ministra Baćanija. Hrvatski sabor pristade da Jelačić ide tamo, a banov odlazak poprati riječima: »Ti, o bane, jesi jedina nada naša! Ti si jakost naša! Gledaj, bane, da se izbavimo . . .!«

Građani grada Beča svečano dočekuju bana. Napokon su se sastali protivnici, Jelačić i Baćani, u prisuću nadvojvode Ivana. Jelačić, u obrani hrvatskih prava, zahtijeva slobodu u slobodnoj državi. »Mi to ne možemo dati!« odgovor je Baćanijev, jer on zahtijeva »cjelokupnost i jedinstvo zemalja krune sv. Stjepana«. Strpljivost hrvatskoga naroda dotjerana je do kraja, Jelačić reče: »Ja ostajem kod svojih zahtjeva!«

Ustoličenje bana Jelačića.

Madžarski ministar pokazao se nedoraslim i, u ovom času važnom po svoj i hrvatski narod — nije pružio ruku pomirnicu, nego je odbio zahtjeve Hrvata, dobacivši Jelačiću grubu prijetnju: »Vidjet ćemo se na Dravi!«

»Ja ću Vas još prije potražiti na Dunavu!« odgovori hrvatski ban Jelačić. Protivnici se raziđoše žešći nego što su bili prije sastanka.

Jelačić, vrativši se u Zagreb, obavijesti svoj narod o strašnoj pogibelji, ističe ljubav i svetost domovine, pa treba jakom rukom dočekati nepri-

jatelja. I valjda nijedan hrvatski ban nije tako složio i skupio svoj narod kao što je Jelačić. Valjda nijedan hrvatski ban nije imao tako oduševljene junake, koji će »il' u vatru il' u boj za slobodu svoje otadžbine«. Vojska se vježba i sređuje kraj Varaždina. Narod dovozi tamo za vojsku žito, zob, sijeno. (Čeznutljivi uzdah struji i iz Bosne i Hercegovine, jer i one priželjkuju, da i njih povede Jelačić u boj za slobodu domovine im.) A Jelačić, po ovlasti hrvatskoga sabora — koji mu je već prije dao svu punovlast — objavi svome narodu i drugi proglas: kako čete narodne straže madžarske prelaze granicu, a rat bukti u Banatu. »Mi hoćemo jednakost i ravnopravnost, a pošto madžarsko ministarstvo misli, da ne može pristati na te zahtjeve, zato nam nalaže čast i dužnost, da pokušamo zadnje, da se latimo oružja!«

I to je treći, najjači revolucionarni odgovor Hrvata, na obranu svojih prava, svoje samostalnosti. To je navještaj rata!

U tome sudbonosnom času carski se dvor predomislio i priklonio Jelačiću. Car je opozvao svoj manifest kojim je Jelačića svrgnuo s banske časti i sada ga je opet uspostavio u tome, a svu krivnju svalio na Madžare.

Jedanaestoga rujna, u osvit zore, trgnuo je u Varaždinu ban Jelačić, ispred mnogih bataljuna hrvatske narodne vojske, mač svoj, uperio ga pravcem prema Dravi. Uz bojni poklik bana i hrvatskog vojskovođe, generala Jelačića: »Što Bog da i sreća junačka!« pod razvitim zastavama krenuli su junaci složno naprijed.

Užarena kruna.

Oh, kako smo nevoljni, jadni i bijedni! Na vječnoj smo tlaci,
Od prvih sunčanih traka,
Što gorom i dolom ranòranka prospe ih zora,
Do gusta i debela mraka,
Kadno već sunce dugo za brdom se skriva,
Mirno na svomu ležaju sniva;
I u snu se trzamo kratku, i budimo svakoga trena,
Pipamo tamu, da nije već tanka,
U strahu, da nas na novu pomolu jutra
Ne prevari svjetlo bijeloga danka.
Jer tada i opet na tlaku je ići, da točimo znoja
Mutnu, nepresušnu rijeku,
Dok nas u krstima trga i reže, malakšu umorne miške,
Žuljevi peku, —
Ali na tlaci počinka nema
Ni odmorna drijema!

Na dušu nam sjedoste kakono stravična mora,
Ni daha ne date grudima;
Krvcu nam pijete ko pijavke krute, nemajuć straha
Ni prèd Bogom niti pred ljudima.
Zamuknuše sela i putevi, pjesma se naša
Na ledenim ustima suši
Ko prèd zimu lišće, kad ohladi jesensko sunce, —
Jer svaku nam radost uzeste duši.

Nas ni žetva ni berba ne raduje više,
Ne želimo sunca, ne prosimo kiše, —
Kad brašno mijesite vi i slatke
Pečete sebi kolače,
Dok mi ni suha nemamo kruha, nego za hranu
Kojekakove grizemo drače; —
Kad vi se kucate čašama punim
Sa naše loze isprešana soka,
Dok naše ispraznište bačve već prije
Martinskog roka.
Iz vimena muzara naših muzete mlijeko
U široke kablice svoje,
Ližete njihovo vrhnje, a nama
Ni sirutke blijede ne doje.
Mekušnu telad, što jošte za materom ide,
Il prvom u jaram se daje;
I ždrebad, što jedva uz rudo se veže,
U svoje tjerate staje;
I piliće, koji za kvocanjem kvočke još lete,
Pod njezina još se skrivaju krila,
Već ih pržene na svom gledate stolu,
Uz druga, dašto, birana jela i pila.

Ali kad mi vas ponizno prosimo, lijepo, ko Boga,
Sklopljenim rukama,
Da i nama pustite nešto, da ne bismo bili
Na groznima mukama,
Gledajuć, gdje su nam djeca
I družina gladna, —
Ne samo da nam ne date sluha,
Srca nemilòsrdna, hladna,
Nego nas jošte batinate, kožu siječete bičem,
Stavljate noge u klade,
Lancima vežete ljutim, u tamnicu bacate tavnu,
U njezine smrade i gade, —

Pa kad se usudimo, oh, zastenjati samo,
Onako jadni, bosi i goli,
I pisnuti: Nemojte, ako ste ljudi i zà Boga znate!
Nemojte! Boli!
I kad se, od boli, tek maknemo malo,
Od sebe vas gurnemo šakom,
Košto i crv se brani i svaka druga živina,
Ako je netko udara štakom, —
Tada vas pandžama uhvati mahnitost bijesa,
Ko bijes od najljuće zvijeri,
U koje su krvave oči i strahotni zubi
Kao u vuka, kad divlje se ceri, —
Smišljate vrsti i načine nove najgorih muka,
Zovete majstore svakakvih struka, —

Pa kad ste već kušali sve, — od željeza tada kod svog kovača
Krunu kujete pravu,
U vatri je žarite do crvena žara, da na to žaračem

Na našu je stavljate glavu:
Neka i ovo posljednje bude, od svega
Bolnije, teže;
Neka iz dupalja svojih iskoče oči,
Nek nam se mozak sažeže;
Nek nam se smiju djeca i ljudi,
Neka na ruglo cijelog budemo svijeta,
Neka za primjer je svima, kako se kazniti ima
Buntovna kmeta!

Ali da znate!! Uzalud smišljate načine nove
Najtežih muka! Čaša je puna!
Mi ih ne ćutimo više. Više ne žeže, ne peče
Ni vaša užarena željezna kruna!
U nama oganj još silniji gori,
U nama žar još strašniji sijeva,
U nama plamen već dò neba liže
Gorčine i gnjeva!!
Nema ni ognja, ni plama, ni plamena žara
Nad ognjena srca i njegova jara!

Stoga da znate! U plamenu srca novu kujemo krunu
Na nakovnju nade i vjere;
Iz vignja vrcaju iskre, kudgod se daleko
Zemlje i doma hrvatskog stere;
Stresajuć vašu ko perce, kujemo krunu zlatnu, i ljepšu
Od ikojeg bajoslovnoga kralja,
I dižemo ovu na Glavu, koja nad plavetnom gorom
Ko željeno sunce već se pomalja!

Kujemo krunu: kladiva zvek se ù sve krajeve čuje.
Digni mi srce, oj hrvatski puče i rode!
Kujemo krunu ko znamen novog i boljeg života,
I slatke i drage i mile slobode!

Ferdo Rožić.

Pučki muzički instrumenti kod Hrvata.

Napisao dr. Božidar Širola, profesor muzičke akademije u Zagrebu.

Naš narod rado pjeva, a još radije svira. Jedva da ima kakve posebne zgode, a da se ne poprati svirkom. Neka je tako. To je lijep i dobar običaj. »Tko pjeva (ili svira), zlo ne misli«, kaže narodna. U pjesmu i svirku unose se ljudski osjećaji, tužni i radosni. Srcu se daje olakšanja i oduška.

Kod nas Hrvata postoje različiti muzički instrumenti (glazbene sprave). Mi ćemo o njima drugom zgodom i pobliže govoriti. No najprije ćemo ih navesti, koji su to.

Kod toga ćemo posebno paziti na to, koji su instrumenti domaći, to jest, koji su kod nas nikli, a koji su došli izvana, kao što ćemo paziti i na to, koliko se njima puk služi i koliko su pomagali razvitku cjelokupne pučke hrvatske glazbe i muzike. Ujedno ćemo istaknuti, da su najveće pažnje vrijedni oni instrumenti na kojima se može proizvesti veći broj tonova (glasova), pa se na njima doista sviralo ili se još uvijek svira.

Instrument riječ je latinska; prihvatili su je gotovo svi evropski jezici za oznaku glazbene sprave, ma da ona prvotno znači oruđe bilo kakove vrste. Intsrumentom (glazbalom) nazivljemo svaku spravu, kojom se može proizvesti zvuk, dakle i sitne pištaljke, što ih dječaci i pastiri u proljeće izrađuju od kore svježa drveta, pa na njih pište, da ih se domala zasite i kao nevaljale, (jer se kora brzo osuši, zgužva i popuca), odbace, da načine druge ili se late druge kakove igračke. Takav je i rog, načinjen od goveđeg roga, kojemu se otpili i izgladi šiljak; takvim rogom dozivlju s mora rapski ribari svoje drugove na obali, gdje će pristati, da istegnu mrežu punu ribe; na takav su rog negda znali prigorski svinjari lijepo »tuliti«, svirati čak i neke napjeve. Takovi su instrumenti razne škrebetaljke, klepke i zvona. Sve su to — nazovimo ih tako — »signalni (oglasni) instrumentalni« ili »dječji instrumenti«, jer se upotrebljavaju za to, da se njima oglasi kakav zvučni signal (= znak) ili da posluže kao dječja igračka. Ti i takovi instrumenti nisu ušli u pučku muzičku (glazbenu) porabu, na njima se ne izvode napjevi, melodije, po negdje bi se reklo i »arije«.

Pravim pučkim muzičkim instrumentima hrvatskim smatrat ćemo samo one instrumente (glazbala), na kojima sviraju pojedinci ili po više njih zajedno, a izvode ili poznate napjeve pučkih popjevaka ili uobičajene plesne napjeve prateći plesanje kola, drmeša, tanca, u kratko: raznih vrsta narodnih plesova. Jer se samo na takovim instrumentima može proizvesti veći broj tonova (= glasova) razne sitnoće, pa prebiranjem njihovim objaviti napjev, suvisli lijepi niz tonova, kako ga i u pučkoj popijevci pjeva vješto pjevačevo grlo,

U hrvatskom muzičkom (glazbenom) životu možemo razlikovati više vrsta pučkih muzičkih instrumenata (glazbala), pa već prema tome, kako se na tim instrumentima izvodi ton (glas), razlikujemo instrumente sa strunama i žicama, usnate sviraljke i sviraljke s jednostrukim i dvostrukim i dvostrukim udarnim jezičkom.

Od instrumenata sa strunama i žicama upotrebljavaju se narodne »gusle«, zovu ih i »gusle javorove«, a postale su već dosta davno u mnogim stranama upravo sljepačke gusle, kojima slijepi prosjaci na vašarima i crkvenim godovima prate svoj pjev, da njime isprose milostinju. No u Bosni, Hercegovini i Dalmaciji pravi guslari i nisu slijepci, već pjevači junačkih narodnih pjesama, u kojima se opisuju djela junaka u borbi protiv Turaka. Njihove su gusle jednostrune, a samo u nekim krajevima (u sjevernoj Dalmaciji) dvostrune. Takove su gusle Hrvati donijeli sa sobom iz pradomovine (postanak se ovakovih gu-

sala ima tražiti u centralnoj ili zapadnoj Aziji). Na dalmatinskim otocima i u dubrovačkom primorju upotrebljava se za pratnju uz plesanje »lira«, »lirica« sa tri žice od savijena crijeva. Od ove se dudaljke u zapadnoj Evropi i sjevernoj Italiji već u 15. stoljeću razvio cijeli rod gudačkih instrumenata, po imenu viola i violina. Violine su ušle u naš glazbeni život sa sjeverozapada. Kajkavski Hrvati preuzeše ih od Nijemaca. »Muzikaši« (u svatovima ih zovu »gospodom veselnikima«) su sačinjavali skupinu od tri svirača, dvojica su svirali »gusle« (tako su počeli nazivati violinu), a jedan »bajs«; danas se »muzikaši« služe najvećma tamburama. U istočnoj Slavoniji i Srijemu javljaju se violine, u rukama ciganamuzikaša u novije doba, to su najvećma madžarski cigani.

I tambure su došle k nama izvana. Primili smo ih preko Turaka, valjda iza njihove najezde na Balkanski poluotok. Najprije su se počele upotrebljavati u Bosni i Hercegovini, a negdje u početku 19. stoljeća već se u Srijemu i istočnoj Slavoniji grade u različitim veličinama i sastavljaju čitavi tamburaški zborovi. Sama je riječ tambura perzijska, no instrument je vrlo star; pozna ga već i egipatska kultura. Stariji oblik tambura još se upotrebljava u Bosni. Muslimanski Hrvati kucaju u tamburu (samicu) pjevajući junačke popijevke, ali i ljubavne (sevdalinke). U područje kajkavskih Hrvata doprle su tambure iz Srijema (u već dotjeranijim oblicima) prije sto ili nešto više godina i to najprije u okolinu Siska, gdje se doskora građenje tambura razvilo u nekim selima, i u samom Sisku, kao kućni, a poslije i kao svaki drugi obrt. U Hrvatsko Zagorje doprle su tambure prije pedesetak ili šezdesetak godina, pa ih i danas grade u selu Tugonici bilo po srijemskom bilo po Farkaševom »štimu«. Nekako u to doba počinju se osnivati i prva tamburaška društva u Hrvatskom primorju i otocima pred njim (na pr. na Pagu). Danas su tamburaški zborovi mnogo rasprostranjeni, a tambura se smatra narodnim hrvatskim instrumentom; tamburaški zborovi upotrebljavaju se danas već na mnogo mjesta za pratnju narodnih plesova.

Pastirske sviraljke služe najvećma za zabavu pastira, koji borave duge sate sa stadom na pasištima ili odlaze preko ljeta s krdima daleko od zavičaja na — ispašu. Najraširenija vrst pastirskih sviraljaka su dvojnice, (zovu ih u Dalmamaciji i Hercegovini »sviralama«), a uz njih i jedinke (»jednojnice«, »ćurlik«, »šaltva« i sl.). To su t. zv. usnate sviraljke, u kojima se ton (glas) proizvodi tako, da se kroz usku plosnatu pukotinu piska ustima tjera uzduh prema rupi-glasnici s vrlo oštrim bridom, na kojemu klizući tanka uzdušna struja, što izađe iz pukotine piska, izazivlje titranje uzduha zatvorenog u cijevi sviraljke, pa onda daje ton (glas). Na donjem dijelu dvojnica i jedinke prožežene su rupice za prebiranje prstima, pa jedinka može (ako je dobro ugođena) proizvesti i punu ljestvicu, a dvojnice na jednoj cijevi do pet tonova (glasova), a na drugoj, koja prati napjev, tri do četiri tona. U nekim krajevima (u gornjoj Podravini, u okolici Virja) upotrebljavaju šaltvu (= jedinku) kod pratnje kola (»na Ivanjsko navečerje«). Ove su sviraljke praslavenskog porijekla.

Na manjem su području rasprostranjene sviraljke s jednojezičnim piskom, koji se lako načini od tanke cjevčice trstike ili prošupljene bazgove grančice, na kojoj se oprezno odlupi i onda oteše mali jezičak. Ako se takav pisak tijesno usadi u prebiraljku, drvenu cijev s rupicama za prebiranje, eto sviraljke s jednojezičnim piskom. I ona se gradi najvećma kao dvostruka sviraljka; takove se »diple«, jer je na njih ustima vrlo naporno dipliti, vežu o mješinu janjeću ili kozju, pa time nastanu »mješnice« (u Dalmaciji i Hercegovini nazivlju ih »diple s mijehom«). I diple bez mijeha i s mijehom pastirski su instrument, no mjestimice ih upotrebljavaju i kao instrument, koji svira uz plesanje »Kola«. Diple su nastale na području hrvatskog glazbenog života (Zapadna Hercegovina, srednja i sjeverna Dalmacija). Ne da se danas još utvrditi, (a možda to našoj mladoj nauci ne će nigda uspjeti objasniti zbog pomanjkanja pisanih vijesti iz prošlih stoljeća), kada se na mješini uz diple, koje su vezali o vratni otvor, počela vezati odulja sviraljka s jednojezičnim piskom, trubanj, koja bruji za vrijeme čitave svirke i svojim krupnim tonom, daje osobitu puninu svirci takovog instrumenta, »gajdama« dotično »dudama«. Dodatak trubnja izvršen je u sjever. krajinama hrvatskim, u Bosnu i Dalmaciju nije trubanj dopro. »Gajde« i »dude« najdotjeraniji su pučki muzički instrument u Hrvata. One su izvršile važnu zadaću time, što su dale oblik pučkoj popijevki u onim krajevima, gdje su ih upotrebljavali. Gajdaš i dudaš bio je ugledna osoba u selu. Uz njegovu svirku svake se nedjelje plesalo iza večernje pobožnosti u crkvi a u starini već odabranom plesalištu, kolo (zapravo razne vrste kola); no gajdaš i dudaš bili su i glavni svirači u svatovima i drugim znamenitim zgodama obiteljskim i seoskim. Danas su njegovu ulogu preuzeli najvećma tamburaški zborovi. I »mješnice« i »gajde« i »dude« valjda su staro kulturno dobro Hrvata, što su ga donijeli sa sobom još iz zakarpatske pradomovine.

U području čakavskih Hrvata već je vrlo davno udomaćena sviraljka s dvojezičnim piskom, »sopila«. Upotrebljavaju je vazda u dvije veličine: »mala« i »vela«; vazda sviraju prema tome po dva sopca zajedno. Negda je gotovo svako selo imalo u čakavskih Hrvata takav par sopaca; nazivali su se »kumpanji« (po talijanskoj riječi za drugove). Svirali su na plesovima, na svadbama, na svečanim crkvenim ophodima, a ponegdje zgodimice — i u crkvi za vrijeme sve-

čanih obreda na velike blagdane; (u onim krajinama nema naime gotovo ni u jednoj crkvi orgulja). »Sopilu« su čakavski Hrvati valjda preuzeli od susjeda na sjeverozapadu. — Instrument srodan sopili upotrebljavaju muslimanski cigani u Bosni i Hercegovini; nazivlju je »zurlom« ili »zurvom«. Već sam naziv upućuje na izvor; »zurna« je unesena s blizog istoka (možda perzijskog porijekla), a doprlo je u naše krajine po Turcima. Uz jednog ili dva zurnaša redovno je i treći ciganin bubnjar (»tupandžija«); oni sviraju najvećma na muslimanskim slavama.

Ovime je dan kratak pregled pučkih muzičkih instrumenata, koji se najviše upotrebljava u Hrvata, a posebna je pažnja svraćena onim instrumentima, koji su mnogom upotrebom postali važni i od posebna zamašaja. Mi ćemo o tim instrumentima još i pobliže govoriti.

Rat u Palestini, i što znači taj rat.

Čovjek ne bi vjerovao, kad ga o tom ne bi uvjeravali sami događaji. U Palestini se događaju takovi sukobi, koji se ništa ne razlikuju od ratnih sukoba. Sukobljuju se cijele čete, pucaju puške, stekću puščani strojevi, praskaju bombe, zagrme i topovi, nad neprijateljem kruže ubojiti aeroplani. I tako se, ako i ne neprestance, ali često prolije krv, padaju životi.

Mislilo se, da poslije velikog svjetskog rata ne će više, barem ne tako brzo, biti ratnih sukoba. Ali su se ljudi prevarili. Čovječanstvo nikako neće da se smiri. Jedva je prestao svjetski rat, već su se na različitim stranama svijeta javljali novi ratovi. I tako to traje sve do danas. Danas se, kako znamo, lije ljudska krv u Španjolskoj, zatim između Japanaca i Kine, pa evo i u Palestini.

Kakogod je to s jedne strane žalosno, tako se, s druge strane, ipak ljudi zanimaju za te događaje, i pitaju se, zbog česa to proljevanje krvi. Na poseban pak način zanima nas, zašto rat u Palestini. Palestina je naime zemlja, o kojoj smo svi mnogo čuli, osobito radi toga, što se u njoj rodio, živio, umro i uskrsnuo naš Spasitelj, Gospodin Isus Krist.

Da taj rat što bolje razumijemo, reći ćemo nekoliko riječi iz Palestinske prošlosti.

Možda se još sjećate iz Biblijske povijesti, kako se praotac Izraelićana ili Židova, Abraham, naselio u Palestinu. Tu su poslije njega živjeli i njegovi potomci Isak i Jakob. Sjećate se, da je Jakob imao dvanaest sinova, i kako su najmlađega Josipa prodala braća u Egipat. Tu je Josip dospio na dvor egipatskog faraona (kralja) i postao njegov prvi doglavnik, zato, što mu je mudro protumačio san o sedam debelih i sedam mršavih krava, to jest, o sedam plodnih i sedam gladnih godina. Kad je i u Jakobovoj zemlji Palestini nastao veliki glad, na poziv Josipov preselio se Jakob sa sinovima u Egipat. Tu su potomci Jakobovi, Židovi, živjeli više stotina godina, i veoma se umnožili. U početku im je bilo dosta dobro, dok su se egipatski faraoni sjećali Josipa. Ali se skoro i ovdje pokazalo, kako je teško živjeti pod tuđim gospodarima. Kad su Faraoni zaboravili na Josipa, počeli su sa Židovima postupati veoma okrutno. Zato ih Mojsije izvede iz Egipta i prijeđe s njima preko Crvenoga mora. Četrdeset godina lutali su po pustinji, dok nisu opet došli u svoju staru domovinu Palestinu. Odsada su živjeli pod svojim vladarima, koji su se zvali najprije Suci, a zatim kraljevi. Najznamenitiji kraljevi bili su David i Salomon.

Sada treba napose zapamtiti ovo: Salomon je sagradio veličanstven **Hram,** u kojem se nalazile Svetinje nad svetinjama i Kovčeg zavjetni. **Taj hram postao je središte narodnoga života židovskoga.**

Za Salamonovih nasljednika sve je više slabilo židovsko kraljevstvo. Često su Židovi ratovali sa susjednim narodima, dok ih nisu Kaldejci potpuno svladali i odveli u tako zvano babilonsko sužanjstvo. Car Nabukodonosor osvojio je Jerusalem, a Salomonov hram sasvim razorio.

Kad su se Židovi nakon duga sužanjstva napokon vratili u domovinu, sagradili su Zorobabel i Josua novi hram na istom mjestu, gdje je bio Salomonov. Istina, taj hram nije bio tako veličanstven, ali je ipak dostojno nadomješćivao hram Salomonov.

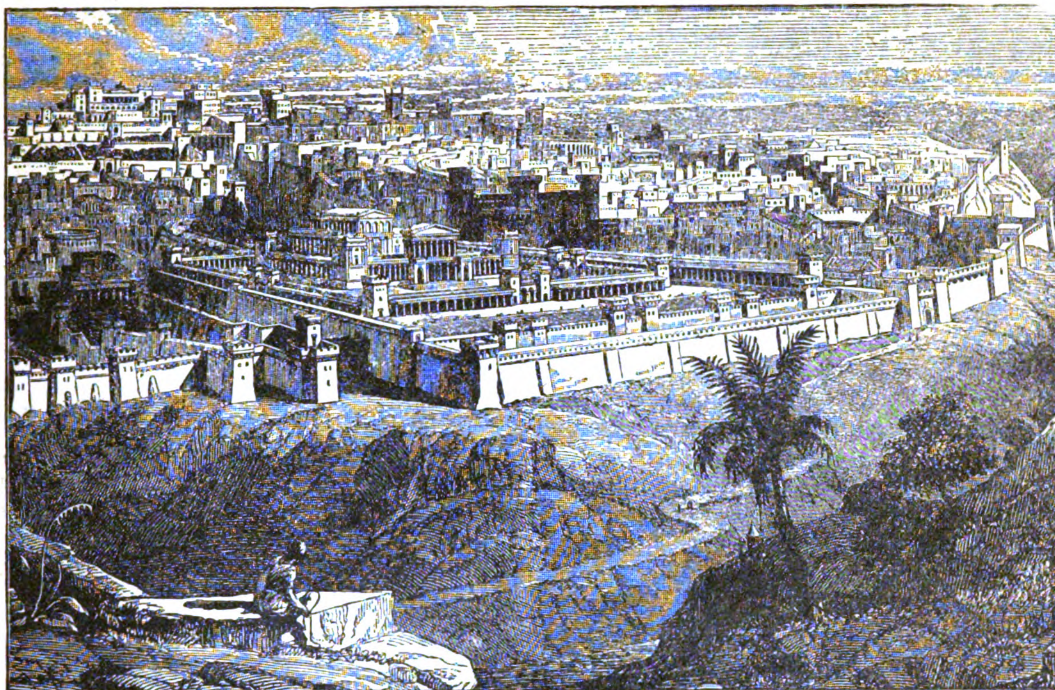
Potom su Židovi živjeli neko vrijeme samostalno, — dok ih nije opet podjarmio Aleksandar Veliki, kralj makedonski. Sada su njima vladali različiti Aleksandrovi nasljednici. Poslije njih dođoše pod vlast Rimljana. Ovi su im dali kraljeve, ali su ti kraljevi bili rimski podložnici. Takav je bio i kralj Herod (onaj Herod, koji je za rođenja Spasiteljeva dao pogubiti svu mušku djecu ispod dvije godine). Taj Herod dao je srušiti Zorobabelov hram, i na istom mjestu sagradio hram daleko ljepši i veći, sav od bijela mramora i suha zlata. To je onaj hram, za koji je Spasitelj rekao: **»Zaista vam kažem: ne će ostati ovdje ni kamen na kamenu, koji se ne će razmetnuti«.**

Svima je poznato, da je Gospod Bog baš u židovskom narodu podržavao nadu u dolazak Spasitelja svijeta. Proroci su o Njemu jasno govorili i točno označili Njegov lik, Njegov život i rad. Pa kad je Spasitelj, Isus Krist, došao, mogli su ga lako upoznati baš po Njegovu životu i čudesnim djelima. Ali Ga nisu htjeli upoznati, nisu Ga htjeli primiti, nego su tražili, da se raspne, vičući: Krv njegova na nas i na našu djecu«.

Zato je Isus Krist, za kaznu, okrenuo od njih glavu. »Jerusaleme, Jerusaleme, koji ubijaš proroke i zasipaš kamenjem poslane k sebi, koliko puta htjeh da skupim čeda tvoja, kao što kokoš skuplja piliće svoje pod krila, i ne htjeste! **Eto će vam se ostaviti vaša kuća pusta«.**

Prošlo je poslije smrti i uskrsnuća Isusova jedva nekoliko desetljeća, kad li, radi češćih židovskih pobuna, Rimljani velikom vojskom opkoliše Jerusalem. Vojsku je vodio Tito, sin rimskog cara Vespasijana. Opsada grada trajala je dugo. U gradu su se same među sobom krvarile židov. hamedanskog zakona, Arapi, Seldžuci, Turci.

Evropski kršćanski narodi teško su podnošili, što su nekršćani gospodari u Palestini, koja je radi svetog groba Spasiteljeva postala zemljom svetom za sve kršćane. Zato se više puta po svoj Evropi skupljala vojska, da se oslobodi sveti grob. To su bile križarske vojne. Bilo je i uspjeha, pa su evropski kršćani za jedno vrijeme osnovali u Palestini i kršćansko kraljevstvo. Ali, jer su se pokvarili, i opet su ga izgubili u ratovima sa Turcima.

Jerusalem.
Sprijeda se vidi židovski hram, što ga je sagradio Herod, a razorio rimski vojskovođa Tito.

stranke. Napokon je nastao silan glad. Jedna majka spekla je vlastito dijete. Rimljani su osvojili Jerusalem, pobili veliki dio stanovništva, porušili grad, a s njime do temelja razorili i veleban hram. Ostalo žiteljstvo najvećim dijelom raseliše širom svijeta.

Od hrama nije ostao kamen na kamenu. Židovska kuća ostala je pusta.

Rimljani su i dalje vladali Palestinom. Jedan rimski car, Julijan, zvani Odmetnik (jer je bio kršćanin, pa se odmetnuo od kršćanstva) htio je iz mržnje na kršćanstvo i na Isusa Krista, sagraditi u Jerusalemu novi hram na onom istom mjestu, gdje je stajao stari. Ali sve, što bi danju sagrađeno, porušio bi noću potres i vatra, koja je provalila iz zemlje. To su zabilježili znameniti stari povjesničari: Sokrat, Sozomen i Teodoret.

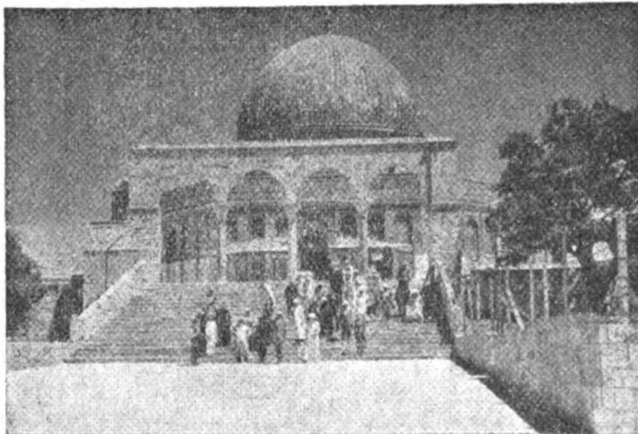
Kad je rimsko carstvo oslabilo, Palestinom počeše vladati drugi narodi, najviše narodi mu-

Otada je Palestina ostala pod Turcima sve do konca posljednjeg svjetskog rata.

Kako znate, u svjetskom ratu Turska je držala sa središnjim vlastima (Njemačkom i Austrijom), pa kad su one izgubile rat, izgubila ga je i Turska. Stoga su i Turskoj oduzete neke njezine zemlje, među njima i Palestina. Pobjednici su odredili, da odsada Palestinom upravlja Engleska.

Sad pazite. Među Židovima, koji su rastepeni po cijelom svijetu, postoji jedna stranka, koja se zove cionistička i njezini pristaše cionisti. Ti bi cionisti htjeli opet osnovati židovsko kraljevstvo u Palestini i na mjestu, gdje je stajao stari Salomonov hram, sagraditi novi, da postane središte židovskoga naroda. Kako je pak poznato, da na englesku vladu imadu jak upliv bogati Židovi, pomisliše cionisti: sad je došao njihov čas. Stoga. sa dozvolom Engleza, počeše pozivati Židove širom svijeta

neka sele u Palestinu. Dat će im se novac, da tamo kupuju zemlje i grade kuće. I doista, mnogo se Židova odazvalo. Cionističke su nade porasle.

Omarova džamija.

Ali je to bio račun bez krčmara. **Podigoše se Arapi,** i nedaju, da se Židovi useljavaju u Palestinu. Između Židova i Arapa razviše se čarkanja i borbe. Umiješaše se Englezi, da tobože prave red. Ali se Arapi s Englezima uhvatiše u koštac. To je dakako neravna borba, jer su Arapi siromasi, a Englezi imaju ogromno carstvo. No Arapi ne popuštaju. Zbog arapske nepopustljivosti ne će uspjeti židovsko cionističke osnove, usprkos pomaganja židovskih prijatelja Engleza.

Po gotovu im ne će **nikada uspjeti,** da na mjestu staroga Salomonova hrama sagrade novi hram i time novo središte svih Židova. Zašto ne? Zato ne, što na onom prostoru, gdje je nekada stajao Salomonov hram, i koji se danas zove Haram, stoje dvije muhamedanske džamije (bogomolje), jedna je Omarova, a druga se zove Aksa. Arapi, i svi muhamedanci, vjeruju, da se Muhamed sa ovoga mjesta digao u raj, i da će Allah (tako se arapski zove Bog) u dan sudnji na ovom mjestu sa prijestolja suditi svim ljudima. Kad bi se dakle htjelo na tom mjestu graditi židovski hram, morale bi se te džamije porušiti.

Ali u to dirati ne će se nikad ufati ni Englezi. To bi značilo najljuće ogorčiti ne samo domaće i obližnje Arape, nego i muhamedance cijeloga svijeta. A pod engleskom vlašću ima vrlo mnogo muhamedanaca, osobito u Indiji. Svi bi se oni pobunili, a to bi Englezima zadavalo ljutih jada. No englesko prijateljstvo prema Židovima ne ide tako daleko, da bi se Englezi u to upustiti. Već su im zabranili i useljavati se.

Zato je istina, što rekoh, da Židovi nikad više ne će izgraditi svoga hrama. Kao što se onda, kad je rimski car Julijan Odmetnik htio prkositi riječima našega Spasitelja Isusa Krista i graditi hram, kao što se onda digao potres i vatra, te razarahu, što je bilo sagrađeno, tako i sada Arapi potresoše cijelu Palestinu i otvoriše vatru protiv prkosnih cionističko-židovskih namjera.

Ne, nikada!

»Ne će ostati ni kamen na kamenu.« »Vaša kuća ostavit će vam se pusta«.

Dr. F. R.

Seljak sam svoj odvjetnik na sudu.

Napisao dr. Ilija Seder.

Ima jedna narodna pjesma, koja se zove »Nebeska pravda«. U toj se pjesmi opisuje, kako je zemlja zvala nebo na sud, što ju bije ledom i snijegom, što joj ubi seoskoga kneza, u polju orača i kod stada čobanina. Nebo se na sudu branilo ovako: Ja bijem zemlju ledom i snijegom, što ne sluša Božje zapovijedi. Kneza ubih, jer ne sudi po zakonu, a orača, što tuđe međe preorava i čobana, što tuđe stado prisvojava.

Eto, takovi smo mi ljudi na toj zemlji. I samo bi nebo zvali na sud da možemo, a kako tek ne bi onoga, za kog mislimo, da nam je kriv, pa makar to bio općinar, domar, susjed, brat ili sestra, pa čak i otac ili majka. Takovi smo zato, jer smo rođeni u istočnom grijehu, koji je uzrok sviju zala, pa tako i parnice. Parnica je zlo, ali kadkada ipak nužna, pa zato kažemo, da je parnica nužno zlo. Bolje je, kad se zlo spriječi da ne dođe do spora, ili ako je došlo do spora, da se riješi i bez parnice, jer izmirenje i poštenje bolje dolikuje dostojanstvu čovjeka i ljudskoj duši, negoli i najpravednija osuda! Zato je hvale vrijedna naša Katolička Akcija koja po svojim organizacijama muškim, ženskim i omladinskim uči kako treba živjeti, da do parnica ne dolazi.

Ali jer smo ljudi slabi i griješni, a uz to često dolazimo u doticaj sa takovima koji nisu ni Hrvati ni katolici, to onda moramo računati s tim, da može doći do spora, o kojem ima da rješava sud. Pa ako do toga dođe, onda nije dosta biti samo pošten nego treba znati i propise.

Neznanje zakona nikoga ne ispričava.

Država vodi nadzor nad svima nama, koji živimo u njoj, počam od našeg rođenja pa sve do smrti. U našoj zemlji ima stanovnika raznih vjera i narodnosti, a po zanimanju tko bi sve nabrojio. Za sve izdaje država propise, po kojima se mora ravnati. Država se brine i za ono dijete, **koje je**

još u majčinoj utrobi, jer određuje strogu kaznu od 2—5 godina teške tamnice za pometnuće. Ona zapovijeda da roditelji moraju uzdržavati svoju djecu, a kad djeca odrastu i postanu punoljetni — dakako opet po propisu — onda traži od njih, da sve, što rade, bude u okviru zakona, jer prekoračenje odnosno kršenje zakonskih propisa država kazni. A kako će mladić koji je tek navršio 21. godinu života sve to da znade?! Ta nezna ih sve ni odrastao čovjek, pa često ni školani ljudi, a kamoli seljak.

Samo općenito da napomenem, kakovih sve propisa imade. Imade propisa za vjere i to posebnih za Katoličku, posebnih za Židovsku, za Muslimansku, za Pravoslavnu i za druge. Ima propisa za narodnosti i to: za Hrvate, Slovence i Srbe posebno, a za Čehe, Nijemce, Madžare i druge opet posebno.

Ima propisa za zanate i tehničko oruđe, naročito automobile. Ima propisa za vojnu dužnost. Ima propisa za poreze, ima propisa za puteve i ceste, pa čak za vino i vinograde. Pošto mi ljudi živimo od međusobne izmjene dobara, od privrede i rada, to je država izdala jedan opći zakon u tom pravcu za sve koji u državi žive, a taj se zakon zove Opći Građanski Zakon. Po tom zakonu imaju se ravnati ljudi u svom poslovanju, a taj se zakon primjenjuje i na sudu. Dakako da se primjenjuju i svi ostali zakoni koji su dosad spomenuti. Pa makar tih zakona imade tako reći bezbroj, inak država traži od nas, da ih znamo, jer neznanje zakona nikoga ne ispričava! Pošto svi ljudi ne mogu sve zakone znati, kao što ni svi ljudi ne mogu sve zanate znati, to je onda razumljivo, da mora biti advokata (odvjetnika), kojima je zanimanje, da znadu sve zakone pa kad nešto trebamo što ne znamo, da njih pitamo. Pošto advokata treba platiti, a svaki savjet kod advokata košta najmanje jedan dan težačkoga rada, t. j. 20 do 50 dinara, to »Zlatno klasje« želi da i u tom pogledu bude od koristi našemu seljaku, da mu dade upute, kad i kako se može sam zastupati na sudu.

Propisi koji određuju kod kojeg suda se imaju predavati tužbe, kako se imaju voditi rasprave, kako se donašaju presude i kada je jedna stvar konačno presuđena, sadržani su u posebnom zakonu, koji je štampan kao knjiga i može se kupiti u svim većim knjižarama, zove se

Građanski parnični postupak.

Dobro bi bilo, kad bi svaki seoski starješina imao tu zakonsku knjigu, pa da je čita i drugima kad ima vremena, jer zbog neznanja tih propisa može se dogoditi, da i nedužan strada. Eto na primjer: tuži Vas netko, kome niste dužni. Na sud sa sela treba doći vlakom. Vlak zakasni i vi dođete uru kasnije na sud. Prijavite se, ali već je osuda izrečena, vi ste osuđeni. Ne pomaže više ni apelacija ni advokat, morat ćete platiti. Ili mislite, da nije tako? Neki seljak F. S. bio dužan trgovcu 1.000 Din. na obveznicu. Došla jesen, seljak prodao prirod, otišao trgovcu i platio dug. Kod trgovca bilo puno svijeta, pa trgovac nije imao vremena da traži i vrati obveznicu, nego mu na ceduljici napisao samo potvrdu, da je dug plaćen. Prošla godina dana, a trgovac umro. Žive djece već nije imao, nego samo unučad, a ti živjeli negdje daleko u drugom mjestu. Kad su čuli da je djeda umro, došli oni kao nasljednici, pretražili sve što im je djed ostavio, pa našli i onu obveznicu seljaka F. S. Pozvali ga, da plati dug koji je u obveznici bio naznačen, jer to spada u ostavinsku imovinu. Seljak se branio da je to već prije godinu dana platio, ali da obveznicu nije natrag dobio, a i potvrdu je izgubio. No na riječi ne htjedoše da mu vjeruju. Pošto nikako nije htio da plati, oni ga utuže. Uvjeren u pravdu slavnog suda, pođe on čiste savjesti na sud, da se brani. Morao je vlakom, jer bi pješice imao dan hoda. Međutim na lokomotivi se putem upalila osovina, pa je morala doći druga, da odveze vlak dalje. Uslijed toga imao je vlak zakašnjenje od 2 sata. Radi tog zakašnjenja zakasnio je i F. S. na sud svega pol sata. Odmah se prijavio sucu i ispripovjedio slučaj sa zakašnjenjem vlaka, ali sudac je osudu već bio podpisao iz ogluhe, i više ju nije smio promijeniti. Rekao mu je doduše, neka apelira, ali to je bilo samo toliko, da ga se riješi, jer ga je S. F. uvjeravao da je to već plaćeno, samo da obveznicu nije dobio od pokojnog, a potvrdu je izgubio. Sudac je možda u sebi pomislio: tko bi to vjerovao i otpravio je seljaka iz sobe. Mislio je seljak, morat će se ponoviti sud, kad je vlak imao zakašnjenja. Nije to njegova krivnja, što je vlak zakasnio. I ne vraćajući se odmah kući ode ravno advokatu, da uradi što je potrebno, da se sud ponovi, jer on će sa svjedocima pa ako treba i prisegom dokazati, da je dug platio, odnosno da nije ništa dužan.

Advokat mu tada otvori zakonsku knjigu i pročita § 208. građanskog parničnog postupnika koji glasi: Propuštanje jedne parnične radnje ima, pored daljih posljedica i tu posljedicu, da stranka nemože više izvršiti parničnu radnju, koju je trebalo izvršiti. — To znači: propustio si doći na raspravu, da se braniš, ne možeš više to izvršiti kasnije. Isto tako pročitao mu je i tumač § 210 istog zakona koji glasi: Događaj koji se često dešava pa se može predviditi, kao n. pr. zakašnjenje vlakova i drugih saobraćajnih sredstava, nije dovoljan razlog za povratu u prijašnje stanje t. j. nije dovoljan razlog da se sud ponovi. — Možeš imati samo daljnjih troškova, ali uspjeti nećeš, tako je glasila uputa advokata. Tako se dogodilo onom seljaku da je morao platiti što nije dužan.

Svaki dobar gospodar treba stoga da znade barem one najglavnije sudske propise, da zbog neznanja ne pretrpi štetu. Najvažniji propisi građanskog parbenog postupka (skraćeno se piše grpp) koje svaki gospodar treba da znade bili bi ovi:

1) Tužba. Kod sreskih (kotarskih) sudova mogu se predavati tužbe radi novčanih tražbina do iznosa od Din. 12.000 Zatim tužbe radi priznanja očinstva nezakonitog djeteta i plaćanja uzdržavanja, radi sporova o međašima i služnostima, radi smetanja posjeda, radi zakupa i najma i otkazivanja istih bez obzira na visinu iznosa; radi spora između poslodavca i težaka; radi spora između gostioničara i gostiju te sporovi radi mana na stoki. — Tužba se ima redovno predati onom sudu, u čijem području tuženi stanuje. — Tužba se može predati usmeno u zapisnik, ili pismeno u dva primjerka. — U tužbi treba opisati, zašto se tuži, a na koncu mora biti predlog: zato predlažem, da se sudi, da je tuženi dužan ... ovo i ovo. — Tako napisana tužba, ako se preda u dva jednaka primjerka sreskom sudu, ne mora biti potpisana po advokatu. Naprotiv tužba, koja se predaje okružnom sudu, mora biti potpisana po advokatu.

2) Rasprava ili ročište. **Na sreskom sudu može se svaki sam zastupati i ne treba advokata.** Naprotiv kod Okružnog suda može stranka doći samo na prvo ročište bez advokata. Poslije prvog ročišta može ju samo advokat zastupati.

3) Apelacija. Poslije izrečene osude može stranka, koja nije zadovoljna osudom, uložiti priziv — ili kako se ono kaže, može apelirati. **Važno je kod toga znati, da sud ne smije primiti apelaciju (priziv), koja nije potpisana po advokatu.** To znači, tko hoće da apelira, mora ići advokatu.

4) Rokovi. Treba znati i to, da sve što treba putem suda obaviti, mora se izvršiti u određenom roku, jer inače se izgubi pravo, ako prođe rok, a to se kaže, da nastupi zastara. Tako na pr. tužbu smetanja posjeda može se podići samo u roku od 30 dana. Pa i druge tužbe vezane su na kraći ili dulji rok. Odgovori na tužbe, zatim naročito apelacije vezane su na rok. **Apelacije se imaju predati redovno u roku od 15 dana nakon primitka presude.** Ima doduše i nekih iznimaka gdje je rok kraći, kao kod mjenbenih i otkaznih presuda.

Sve to treba da znade dobar gospodar, ako hoće da si prištedi trošak advokata, a da ipak ne pretrpi štetu.

Ima još doduše mnogo drugih također važnih odredaba u tom grpp. jer sam taj zakon sadržaje 696 paragrafa, ali o tom ćemo, ako Bog da, pisati poslije. No već sada možemo iz ovog dosadanjeg povući ovakav zaključak: **dobro je propise znati, ali nije dobro imati sa sudom posla.** Propise treba znati zato, da se po njima ravnamo u poslu i životu, da ne dođe do spora, a ne zato da se parbimo. Treba ići advokatu, ali onda, kad se posao zaključuje, da ne bi došlo do parnice. Jer doista nema ljepšega, nego kad čovjek ostari pa priskrbi i priličan imetak, a može da kaže: mnogo sam radio drugima i drugi su radili za mene, ali nikog nisam tužio nit sam bio tužen! To je doista najljepša svjedočba za čestita čovjeka, a to se traži i od svakog kršćanina.

Tratorka.

Napisao Nedeljko Subotić.

Visoka je to djevojka, tanka, nekako učmala i blijeda, a uza sve to vedra, mirno staložena pojava kao voćka spuštenih grana, koja predano miruje nakon što je vihor dugo i dugo, preko pedeset godina s njome drmao i nosio joj lišće daleko, daleko preko plota ubava voćnjaka iza njezine sada puste kuće.

Sve se njezine raskoši sastoje iz prostog drvenog kreveta u bijelo oličenoj sobi, uz krevet jednog ormara, dva stočića, malog umivaonika i Propeća na zidu. Prozor njezine sobe na prizemlju blizu kućnih vrata gleda na sjever. Tamo gore, iznad općinskog puta koji vodi na morsku obalu pruža joj se dnevni i njoj tako dragi vidik: župnički stan i pored njega slikovita matična crkva sa vitkim bijelim zvonikom iz korčulanskog fino tesanog kamena, u ravnoj crti, koja spaja Tratorkin prozor i prozor svetišta, kroz koji u mraku prodire van svjetlost gorućeg kandila (svjetiljke) pred svetohraništem.

Ta ravna crta između oba prozora je jedini, ama baš jedini put koji spaja ova dva žiška što danju i noću, gore i plamsaju: srce Tratorkino i goruće kandilo. Ima i drugih puteva, kojima se zalijeće u selo, k svojti, u tete Dome na žalu, u rodice Jerke kod kovačke radnje, koje ju kao sirotu bez oca i majke lišenu svakog zemaljskog dobra od milosrđa zovu k sebi da nešto založi za objed ili da u ljetno doba pomogne po koji sat u kuhinji u rođaka Vlaha, kad nahrupe k njemu u svratište gosti iz Neretvanske krajine zbog odmora i kupanja. Ti joj pravci kuda se ona od vremena do vremena kreće, nijesu prirasli sa srcem. Smisao i zamah i sva utjeha njezine duše imaju svoje žarište u onoj jedinoj pravoj crti koja ide od njezina kreveta do gorućeg kandila. Od onog blagog plamenog jezička izvire svjetlost mudrosti koja se ne gubi u milijunima pitanja, što ih postavljaju ljudi pritisnuti gomilom svih mogućih umnih i tjelesnih potreba, nego vidi jedno stavno i jasno samo jednu istinu, Boga. A od onog kandila, što ga ona upali svako jutro i svako veče, prilazi jednako u njeno trnjem svih odricanja i muka i nedragosti ovjenčano srce dah i struja sreće koja ni po svojoj prirodi ni po svome konačnom cilju nije od ovoga svijeta, jer ravno srta u Vječnost.

Od uboškog kreveta do kandila, — samo dva minuta daleko, kreće se Tratorka, uboga i vitka djevojka svako rano jutro, da svaki dan prva od svih zavrne ključem suhom i mršavom rukom i otvori vrata, pokloni se sagnutom glavom na

prignutim koljenima na donjoj stepenici svome jedinom božanskom prijatelju Isusu pred oltarom. Pa onda pristupi kandilu sa umirućim žiškom da ga izmijeni sa novim »luminom«, pa da se ovaj razgori i njegovo svijetlo treperi do zdrave marije, do večeri. Otole prilazi u zvonik i drma konop malog zvona i naviješta selu svakodnevnu malu misu, na koju će evo odma sada dohrliti neminovno prva Lada, ona mala i okrugla starija Tratorkina prijateljica sa šarenim lijepim ubrusom omotanim oko glave sa rumenim obrazima i ona druga tiha ženica sva spokojna i tiha a ujedno uspravna u držanju, nabuhla i nekako voštana lica pod tamnim ubrusom, jer je tamna i prošlost njezine obitelji: izgubila je muža odavna a za njim u ratno i poratno doba tri pusta i jedra sina a ona, vazda uravnotežena na krilima živodajne i neukroćene predanosti volji Božjoj.

»Sanctus, sanctus, sanctus!« — izgovara svećenik, duhovni pastir Tratorkina sela, a Tratorka priteže dolje gore vrpcu i cinka malo zvonce sa desne stijene svetišta i poslužuje misu klečeći do ograde svetišta sa rukama položenim na stolicu postavljenu damaškom. A kad svećenik ispije kalež, prilazi ona i Lada, pa ona udova što je izgubila tri sina, prilazi stara i mala Tere Kančina, pa one drugarice iz Pestiša i putem od Žala, prilaze na donju stepenicu oltara i primaju sv. Pričest. A dolje na dnu crkve ispod »balatura« pribivaju sv. Misi nefaljeno svaki dan kapetan Mato po starom svom adetu, Tomas iz stare korenike Gvozdena, koji s najvećim poštovanjem priča o američkoj demokraciji ljudima na večernjem rimskom .sijelu i Toni, koji je prionuo uz crkvu odkad zbog iznemoglosti ne radi više u Božovoj postolariji.

Iza službe božje Tratorka sredi oltar, namjesti crkveno ruho po ladicama ormara, briše prašinu, u oltarskim vazama stavlja svježe a izbaci uvelo cvijeće i uresno lišće, natakne na kandilire mješte izgorenih nove voštane svijeće — vazda ima nešto da očisti, izmijeni, uredi, premda se remeta stari Donko koji put na nju naljuti, jer ne nađe sve predmete na starom mjestu. Ako nije veoma studeno jutro, dolazi u crkvu i onaj drugi stariji velečasni, već umirovljen, koji je nadvisuje svojim kipom: i njemu, Tratorka s neumanjenom pobožnom revnošću poslužuje misu, cinka zvonce i pali i gasi svijeće prije i poslije mise natječući se u svetom poslu sa svetim djakonisama iz najdrevnijeg kršćanskog vijeka.

Majku je odavna izgubila. Iza Mise i veći dio dana Tratorka boravi kod parokove stare mame, u kojoj je Tratorka našla drugu majku. Tratorki je u kuhinji, osim crkve kod stare Mile najugodnije, a ona, Mila, velečasnoga majka, navikla se na Tratorku, pak joj sve nešto smeta i obzire se naokolo dok neko ne zovne Tratorku da je dobra i blaga Mila vidi i ukori.

— Bog te vidio, što si pošla od mene! — i da joj dohrani kafu ili nešto topla za večeru...

*

Tako ili slično prolaze Tratorki dani.

Vjerno i ustrajno na istoj ravnoj crti. Ali na toj crti — od sobe ispod tarace do kandila u crkvi — sirota Tratorka nalazi sve: i Boga i utjehu, istinu i pravu dobrotu srca, ugled crkve i njenih službenika, znanje i umjetnost. Upravo na tom putu susreta svoju susjedu Ladu, udovicu koja izgubi tri sina, tri bora zelena, pa staru i srčanu Milu svoju pomajku i nezaboravnu sjenu svoje rođene sestre Tinke, koja od poroda umre u Kranjskoj otrag deset godina, vidi sjenu svoje sestre Marije u gradu ispod Mosora, koja je ostala bez ikoga sirota nakon smrti svoga muža u svojoj kući, koju je unajmila da siromaški preživi i pošlje nezaboravnoj svojoj Tratorki od vremena do vremena po koju malu pomoć.

Ako pristupiš mršavoj Tratorki malo bliže i zagledaš se u njezine oči, vidiš da joj je pogled veoma zamaglen od — suza, koje često padaju pred Propećem u sobi ispod tarace i u svetištu ispod kandila a da sam Bog to vidi.

No svejedno je Tratorka, učmala djevojka, još sveudilj spokojna, vedra i smirena kao voćka spuštenih grana, koja čvrsto stoji nepomična nakon što je vihor preko pedeset godina s njome vitlao i nosio joj lišće daleko, daleko preko plota ubava voćnjaka...

Sunce tjera strojeve.

Priopćio dr. Marko Mohaček, direktor poljoprivredne stanice, Zagreb.

Iz života glasovitog engleskog izumitelja inžinjera Georga Stephensona, koji je 1814. godine izumio lokomotivu (mašinu), a deset godina kasnije sagradio prvu željeznicu, zabilježena je u povijesti prirodnih nauka ova zanimljiva istinska zgoda :

Bio je vedar nedjeljni dan, malo pred podne. Pobožni narod vraćao se upravo iz crkve. Pred jednim dvorcem nedaleko željezničke pruge Stockton—Darlington (u Engleskoj) kuda je 1825. godine prolazila prva željeznica, stajalo je malo društvance uzvanika čekajući da bude pozvano k ručku. Bio je tu također inžinjer Georg Stephenson s jednim svojim prijateljem, znamenitim savremenim prirodoslovcem. Upravo je ravnicom ispred dvorca bučno projurio vlak ostavljajući iza sebe guste oblake bijela dima i pare, praćen nijemim zadivljenim pogledima sviju prisutnih. Šutnju prekine inžinjer Stephenson zapodjevši sa svojim prijateljem prirodoslovcem ovaj značajni razgovor:

— Ako dopustite, prijatelju, upravio bih na Vas jedno pitanje, na koje možda nije baš lako odgovoriti — reče inžinjer.

— Molim! — pripravno će prirodoslovac.

— Biste li mi znali reći, koje je vrsti sila, što pokreće vlak koji je netom projurio? — upita inžinjer.

— Kako da ne! — osmjehne se prirodoslovac. To je sigurno jedna od vaših novih lokomotiva (mašina).

— Dakako. Ali što stavlja lokomotivu u gibanje?

— Jamačno jedan od vaših mašinista — odvrati prirodosolvac ravnodušno. Ali inžinjer zaniječe.

— Mašinist daje samo povoda za izvješna gibanja, ali on nije njihovim uzročnikom ni izvorom nikakove sile za ta gibanja.

— No, dakako! — ispravi se prirodoslovac. Mašinist otvara ventile (pipce) i propuste za vruću vodenu paru, a snaga napete pare — to je ona sila koja svojim rastezanjem u parnom valjku lokomotive pokreće poluge i stavlja kolesa u okretanje.

Ali inžinjer nije bio zadovoljan ni s tim odgovorom, već reče: — Ne, prijatelju! Vodena para u ovom slučaju nije sila, već samo sredstvo preko kojega sila djeluje. A sama sila koja to djelovanje vrši, koja zapravo pokreće vlak, to je S u n c e.

Sunce?! — začudi se prirodoslovac.

— Dā, upravo Sunce! — potvrdi inžinjer mirno. Ista ona sunčana toplina koja je pred više tisuća godina grijala zemlju, bila je kroz tisućlieća spremljena pod zemljom kao ugljen, a izgaraniem ugljena u lokomotivi ponovno postaje slobodna, pretvara vodu u paru, napinje je i rasteže, te s pomoću nje pokreće lokomotivu i s njome cio vlak.

Dotle je taj razgovor zabilježen. A kad bi se on, recimo, danas pred nama nastavio, tekao bi jamačno po prilici ovako:

P r i r o d o s l o v a c: Razumljivo je da je za postanak ugljena bilo potrebno bilje, a za razvitak bilja sunce. Ali zašto vi tvrdite da lokomotivu pokreće upravo i s t a ona toplina koja je nekoć pred tisućama godina, omogućivala rast bilja?

I n ž i n j e r: Naučno je dokazano da naravnim putem ne može nikakova sila i nikakova toplina nastati drukčije, nego samo tako da se potroši sila ili toplina druge vrsti barem u istoj vrijednosti. Da bilje može rasti, potrebna je osim vode, zemlje i hranjivih tvari u zemlji, još i svjetlost i toplina. U mraku, bez svjetlosti i topline, ne može rasti nikakovo bilje. Svjetlost daje mogućnost da se bilje zazeleni, da prima iz zemlje i uzduha rudnu hranu i da je pretvara u svoju tjelesnu, biljnu ili organsku tvar. Da se to zbude, potrebna je ne samo svjetlost, nego i toplina, a ovo oboje dobiva bilje od sunca. Bilje nam može predati samo ono, što je primilo od druguda, a toplinu je primilo samo od Sunca. Ona toplina što je zemlja može iz svoje unutrašnjosti (koja je još uvijek užarena), dovesti na svoju površinu, upravo je neznatna i ne isplati se s njome računati. S pravom dakle možemo reći da smo od Sunca primili ne samo svu onu toplinu, nego i svu hranu koju nam daje bilje.

P r i r o d o s l o v a c: Ako promatramo s toga gledišta, onda mi u svakom zalogaju hrane uživamo sunčanu toplinu i snagu, jer i život životinja zavisi od bilja, a preko bilja i od Sunca.

I n ž i n j e r: Posve pravo. Ali ne samo u svakom zalogaju hrane, nego i u svakom obliku radne snage, ma kakove ona vrsti bila, koristimo se sunčanom toplinom. Ne može se ni iznaći ni zamisliti nijedno vrelo radne snage, nijedno pogonsko sredstvo, koje bi bilo nezavisno od Sunca. Bilo bi posve suvišno i nabrajati primjere za to. Uzmimo samo jedan, dosta savremen i dosta neobičan primjer: ako na večer kod moderne električne lampe čitate kod kuće lijepu knjigu, onda vam i tu svjetlost daje sunce.

P r i r o d o s l o v a c: No, u tom slučaju sunčana snaga dolazi do izražaja suviše dalekim zaobilaznim putovima.

I n ž i n j e r: Nipošto duljim nego i kod lokomotive. Jer, elektricitetu (munjinu) proizvode naše električne tvornice, »centrale« (središnjice), pomoću strojeva, što ih tjeraju ili pomoću ugljena, ili pomoću petroleja, benzina, sirovog ulja, ili pak pomoću drvnog ugljena i njim proizvedena plina (motori na usisavanje pogonskog plina), ili napokon strojeve pokreće vodena turbina (čigra, zvrk). U svima onim slučajevima gdje se radi o vatrenom pogonskom sredstvu, nastalo je to sredstvo ili posredno ili neposredno utjecajem Sunca, jer postanak petroleja, sirovog ulja i benzina ima sličnu vezu s biljem, a preko njega i sa suncem, kao i kameni ugljen. Što se pak posljednjeg pogonskog sredstva tiče, naime vodenih turbina, tu je utjecaj Sunca još bliži i neposredniji. Bez sunčane topline ne bi bilo na Zemlji ni isparivanja vode, ni oblaka, ni kiše, pa zbog toga ni izvora, rijeka i potoka. Ni voda u moru ne bi ostala kapljevita, već bi se za kratko vrijeme zaledila, čim bi nestalo sunčane topline.

P r i r o d o s l o v a c (u šali): Ali ako ja pročitam na večer novine uz pomoć rasvjete sa svojom džepnom električnom baterijom (svjetiljkom), tu mi nećete moći dokazati nikakovu ovisnost o sunčanoj toplini.

I n ž i n j e r: Varate se! U tom slučaju nije ovisnost vašeg rasvjetnog sredstva o Suncu ništa manja i ništa teže shvatljiva nego i u drugim napomenutim slučajevima. U džepnoj bateriji (svjetiljci) imate: 1) valjak od cinka, 2) prah jedne manganove rude, 3) salmijak prokvašen vodom uz dodatak neke tvari koja drži vodu, i 4) štapić ugljena. Bez obzira na to što je tu potreban ugljen (kao i kod lokomotive), možete li vi sebi zamisliti, da se bez ugljena ili drva proizvede valjak od cinka? To ne bi nikako išlo. — Vi biste mogli osim obične džepne baterije zamisliti i kakovu bilo drugu električnu bateriju, koja može da nam daje rasvjetu. Ali je u svakom slučaju u sastavu

takove baterije prisutna kovina koja se iz svojih ruda može dobivati samo pomoću ugljena, a pored toga i kemikalije (spojeve počela), koji se dobivaju uz potrošak topline. Kako pak nema na Zemlji topline nezavisne od Sunca, koja bi se dala iskoristiti u životne potrebe, to nema ni električne baterije koje bi građa bila nezavisna o Suncu.

Prirodoslovac: To onda ukratko znači da je Sunce podržavač i pokretač ne samo cijelog života nego i cijele industrije na Zemlji.

Inžinjer: I jest tako. Ako Sunce jednom ugasne, prestaće brzo sav rad i sav život na Zemlji.

Prirodoslovac: To se i mora jednom dogoditi, jer se svako prirodno vrelo snage, makar bilo i veliko, mora jednom iserpsti, ako je ograničeno, i ako se ne nadoknađuje.

Inžinjer: Tako kaže račun. Ali naše je vrelo topline tako bogato, da zasada nema potrebe računati, kad bi se ono po prirodnim zakonima iscrplo. Sunce šalje našoj zemlji toliko topline, da bi toplina što je zemlja prima u godini dana mogla rastaliti 54 metra debeli sloj leda koji bi oklopio Zemlju naokolo. Zamislimo li da sunce jednakom snagom sja na sve strane Svemira, u kome je Zemlja samo jedna neznatna točka, onda nam je odatle vidljivo, kako je zaliha sunčane topline nedokučivo ogromna. Koliko li mora biti silna ona Svemožna Ruka koja je zapalila tu luč u Svemiru i dala joj zadaću da podržava život na kugli zemaljskoj!

Kako je postala ova naša Zemlja.

Napisao dr. Ferdo Rožić.

Ja ne znam, da li će to pitanje svakoga od vas zanimati. Možda će netko reći: sada je Zemlja tu, mi na njoj živimo, mi ju obrađujemo, — a kako je nastala, to neka sam Bog zna, i s tim se neka bave oni, koji nemaju drugoga posla.

No ja se ne bi složio s onim, koji bi tako govorio. Često se čovjek kao razumno stvorenje, pita i za manje stvari, što su, kakve su, otkuda su, a kako se ne bi pitao za one druge velike stvari, koje ga okružuju. Možda nema nikoga od vas, koji se ne bi za lijepe ljetne mjesečine zagledao u mjesec i zapitao se: Bože moj, Bože moj, što li drži taj mjesec u visini, što li ga kreće, po čemu li se tako lijepo svijetli? Pa onda za tolike bezbrojne zvijezde, pa za sunce, koje se u ranu zoru podiže na istoku u svemu svom veličanstvu. Koga da to ne bi zanimalo!

Isto tako, koga ne bi zanimala ta velika, ta široka zemlja, koja se sastoji od pet velikih kopnenih dijelova (Evrope, Azije, Afrike, Australije i Amerike) i još više od širokih i dubokih voda (mora), — Zemlja, za koju se kaže, da nije ništa drugo nego zvijezda, kao i druge zvijezde, i da je okrugla (skoro kao lopta), i da se silnom brzinom okreće oko sunca!

Istina, mnogi ljudi na to kimaju glavom, i ne vjeruju, da bi se zemlja silnom brzinom okretala oko sunca, a da bi mi, i druge stvari, stajali tako mirno. No mora se vjerovati, jer tako nas uče svi ozbiljni učenjaci, i jer se drukčije ne daju protumačiti četiri godišnje dobi, proljeće, ljeto, jesen, zima i još neke druge stvari. A da je istina ono, što se kaže o vrtnji, o tom se može svaki sam uvjeriti. Neka uzme košaru, u nju metne čašu ili što drugo, pak neka ju počne vrtjeti velikom brzinom, čaša će u košari stajati na miru.

Već se otuda vidi, kako ima vrlo zanimljivih pitanja o zemlji. No mi ne ćemo raspravljati o tim drugim pitanjima, nego samo o tom, kako je naša zemlja nastala. Tim više, što se u posljednje vrijeme i među narod šire o tom kojekakve neistine.

Čujte dakle najprije, što kažu oni učenjaci, koji su se posebno bavili s tim predmetom.

U početku — ovako oni razlažu — nije bilo sve tako uređeno, utvrđeno ili ukrućeno, kao što je danas. Nije postojalo sunce, niti zvijezde, ni mjesec, ni zemlja, svako za sebe, kako je sada, — nego je sve to bilo skupa pomiješano, u jednoj nejasnoj, neodređenoj smjesi, kao kad se mijesi tijesto, samo što to tijesto ili ta tvar nije bila stisnuta, zgrušana, nego na tanko rastegnuta, ili bolje reći, kao raspršena, poput neke maglice, ili prašine, ili kao plin, kakav je n. pr. zrak, koji udišemo ili u kojem živimo. (Zrak je naime prava tvar (materija) kao što i svaka druga stvar, na primjer drvo, kamen, i tako dalje, samo što se nalazi u plinovitom stanju. Mora se znati, da se sve stvari nalaze ili u krutom stanju, kao što je kamen, ili u tekućem, kao što je voda, ili u plinovitom, kao što je zrak). U takvoj dakle laganoj, plinovitoj, okrugloj smjesi nalažahu se u početku sunce, zvijezde, mjesec i zemlja.

Zatim je došla izvana jedna sila, koja je tu okruglu smjesu stavila u gibanje. Smjesa se usijala (užarila). Kako se pak vrtjela silnom brzinom, na površini se učinio jedan krug kao prsten. Taj se prsten, zbog silne vrtnje, otrgnuo od sredine (ili jezgre) (kao što kada vrtimo kamen privezan na kraju uzice, i ako ga pustimo, odleti u daljinu). Jezgra je ostala za sebe — i to je sunce — a od onoga prstena, koji se, dakako, dalje vrtio, načinile se nekolike manje kugle, koje su se stale okretati oko jezdre (oko sunca), koje ih svojom silom privlači k sebi, da ne odlete dalje. Te kugle zovu se ophodnice (ili planete), a ima ih sedam. Jedna između tih sedam (koje se na nebu vide kao zvijezde, na primjer, Danica), jest i naša Zemlja.

S početka je Zemlja bila samo u laganom, plinovitom stanju, a uz to okrugla i užarena. Žar

je sijao i izlazio iz Zemlje u hladan prostor, koji je nastao oko nje (kao što žar izlazi iz usijana željeza, te se ono na taj način pomalo hladi). Tako se i Zemlja počela pomalo hladiti na svojoj površini, dok se nije posve ohladila i nastala tvrda kora. No unutra je još vruća, kao što nam to pokazuju vulkani, koji rigaju vatru, i tople vode, koje izviru iz zemlje (toplice). Tamo, gdje su bile udubine, slegle su se vodene pare kao velike vode (mora). A na nekim drugim pojedinim mjestima načinile su se veoma tvrde naslage i uzdigle kao pećine (gore).

Na taj način nastala je Zemlja i postala sposobna, da na njoj stane rasti bilje i živjeti životinje. Ali s prvog početka bila je gola i pusta.

Evo, tako nas uče učenjaci i njihove učene knjige. No da li je baš sve to tako bilo podrobno i na tanko, tko bi to mogao reći! Nitko to nije mogao vidjeti, nego se samo tako zaključuje iz nekih sadašnjih prirodnih zakona i činjenica. Ali s druge strane ne možemo niti reći, da nije tako bilo. Moglo je i tako biti, kako to govore neke naučne knjige.

Ali osim ovih učenih knjiga govori o postanku Zemlje (i ostaloga svemira) još jedna knjiga, — a to je Sveto Pismo (Staroga zavjeta). No da se cijela stvar što bolje razumije, odmah se mora napomenuti ovo: Sveto Pismo ne piše o postanku svijeta kao kakva učena knjiga i kao da mu je to prva zadaća; jer svi znamo, da je Svetom Pismu prva zadaća pisati o čovjeku i spasenju njegove duše. O svemu drugomu piše samo uzgredno, uz put, i samo u toliko, u koliko je potrebno, da se postigne prva njegova zadaća. Pa tako i o postanku svijeta.

No usprkos toga odmah naglasujemo, da ono, što Sv. Pismo govori o postanku svijeta (i Zemlje) nije u protivnosti s onim, što o tom govore učene knjige.

O postanku svijeta govori se u prvoj knjizi Svetoga Pisma, koja se zove »Postanak«. Odmah na početku kaže se ovo: »U početku stvori Bog nebo (zvjezdano) i zemlju. Ali zemlja bijaše bez obličja i pusta, i tmine bijahu nad bezdanom, i duh Božji dizaše se nad vodenim parama«.

Već iz ovih riječi, a isto tako i iz toga, što znamo, da je Bog cijeli svemir, to jest »nebo i zemlju« uređivao za daljih šest dana (ili razdoblja) vidimo jasno, što znače one riječi: »u početku Bog stvori nebo (sunce, zvijezde) i zemlju«. Ništa drugo, nego to, da je Bog najprije stvorio onu ogromnu tvar (materiju) ili onu smjesu (magličnu, plinovitu, kao svemirsku prašinu), o kojoj smo naprijed govorili prema učenim knjigama. Zatim je Bog tu tvar (smjesu) stavio u gibanje i postavio joj zakone, po kojima će se dalje gibati i razvijati. No kako se to zbivalo u podrobnostima, i na koji način su se iz te smjese odijelile zvijezde i sunce, i Zemlja, o tom Sv. Pismo ne govori ništa. Rekli smo, da pisac Sv. Pisma nije bio zvjezdoznanac i da mu nije bila svrha potanko opisivati postanak zemlje, sunca i zvijezda. Tu je ostavljeno **široko polje** učenjacima, neka oni razmišljaju i tumače postanak Zemlje i Svemira, pa tko će ljepše protumačiti i bolje, rodilo mu polje.

Vjera i Sv. Pismo ne stavljaju tomu nikakove zapreke, — **ali samo pod jednim uvjetom:** da se prizna, da je najprije Bog iz ništa stvorio »nebo i zemlju« ili onu prvotnu tvar (smjesu), pa da ju je pokrenuo i dao joj zakone gibanja i razvitka.

Tako to priznavaju najveći učenjaci: Buffon, Keppler, Njuton, Kopernik, Laplace, Herschel.

No ima i takvih, koji to ne priznavaju, nego kažu, da ona prvotna tvar (smjesa) postoji sama od sebe, i da je ta tvar (materija) od vijeka, i da se sama počela gibati, i da se sama razvila u ovaj uređeni svijet (ili svemir).

Ali to je sve potpuno krivo. O tom bi se dala napisati velika knjiga, no ja ću vam sve te tvrdnje oprovrgnuti ukratko ovako:

Kad bi tvar (materija) bila sama od sebe i od vijeka, onda bi ona morala imati i razum, i to ne samo kakav god razum, nego veliki razum, razum kao Bog. Ona bi sama morala biti bog.

Zašto to kažem? Evo, zašto. Svi mi vidimo, kako je ovaj svijet divno uređen, ne samo svijet veliki: sunce, mjesec, zvijezde, nego i mali: rude, biline, životinje, i pojedini dijelovi na njima: oko, uho, srce, i tako dalje. O tom ne treba trošiti mnogo riječi. No ne samo divno, nego i svršno, to jest, tako da sve što se događa u prirodi, ima svoj razlog, i da svaka stvarca i svako zbivanje ima svoju svrhu. O tom ćemo se jednom pobliže porazgovoriti. To je prvo. A drugo je ovo: Svi ujedno znademo, da nešto uraditi uredno i lijepo, ili raditi sa svrhom i razlogom, može samo razuman duh; a u tako velikom opsegu, kao što je cijeli svijet, može samo duh Božji. Sada dolazi treće: Ako dakle izvan tvari (materije) nije bilo ništa drugo, nego je ona jedina i od vijeka, onda je i sama od sebe morala proizvesti sav taj red, i svu tu svršnost u svijetu, onda je ona imala i ima ne samo razum uopće, nego i božanski razum. Ona je sama Bog.

No protiv toga se buni sva naša ljudska narav. Mi smo naime svaki dan okruženi tvarju ili materijom, koja je i sada ista, kao što je bila i na početku. Svaki dan ju gledamo i tičemo. Pa zar da kamen, zar drvo, zar voda, zar vatra, zar para, zar plin, zar da tvar cijelog svijeta, (jer je svuda ista), zar da ima razum, i to još božji razum?! Pitajte ju što, pa neka vam odgovori! Ludost je to i pomisliti!

Ako dakle tvar (priroda) nema razuma, niti je ona sama mogla učiniti taj poznati nam red i sklad, mora biti **izvan nje** jedna razumna sila, ili duh, veliki razumni duh — Bog —, koji je u toj tvari (prirodi) učinio red i sklad. Po tom je ta stvar (pri-

roda) u vlasti tog Božjeg Duha, ona je od Njega ovisna. Ona dakle nije sama od sebe, ona nije od vijeka. Ona je postala, ona je stvorena. Bog ju je stvorio iz ništa.

Mogao bih vam još i o tom govoriti, kako su neki nazovi učenjaci tvrdili, da je sav svemir, sav red i sklad u njemu nastao slučajno, to jest, da su se najmanji dijelovi tvari (atomi) počeli micati (a tko ih je maknuo s mjesta? kad se zna, da se tvar ne miče, dok ju netko ne makne), i da su se ti najmanji dijelovi pukim slučajem složili u lijepu ružu, u divnu pticu, u krasan čovječji lik.

No to je baš tako kao kad bi neko rekao da se kamenje, drvlje, cigle, pijesak, da se sve to, nabacano na rpu, najednom samo od sebe počelo micati i slučajno se sve to samo od sebe složilo u divnu palaču ili u veličanstvenu crkvu? Nije li o tom smiješno i govoriti!

Ako se sada još jedamput zapitamo, kako je nastala ova naša zemlja, možemo jasno odgovoriti:

1) Prva, opća i zajednička tvar (materija), koja je bila u nekom plinovitom stanju, nije mogla nastati sama od sebe niti biti od vijeka, jer bi u tom slučaju morala biti umna i mudra kao Bog, a mi na svoje oči vidimo, da je tvar bez uma, to jest, bezumna. Tu prvu tvar stvorio je iz ništa Vječni Duh ili Vječni Um, Premudri Stvoritelj, Bog.

2) Isti je Stvoritelj tu tvar stavio u gibanje, jer vidimo, da je narav tvari takova, da se ne miče, dok je nešto ili netko drugi ne makne.

3) Isti je Stvoritelj dao tvari zakone, po kojima se ima dalje razvijati.

Pronalaziti te zakone i prikazivati, na koji je način, do u najmanje potankosti, dalje išlo to razvijanje, o tom svemu mogu sebi učenjaci razbijati glavu.

Jedan način, kako su se prema prikazivanju učenjaka, razvila svemirska tjelesa, i kako je nastala ova naša Zemlja, iznijeli smo mi u ovom članku.

Iz svega se vidi, da se Sv. Pismo i najveći učenjaci, to jest, da se vjera i znanost, lijepo slažu.

Kao što vjera, tako se i veliki učenjaci smjerno klanjaju Vječnom Stvoritelju.

Neka Mu je najveća čast i slava!

Vilina kosa.

(šuga, grinta, mačak)

Napisao ing. Ivo Krnić, viši poljoprivredni savjetnik, Zagreb.

Vilina kosa je nametnica (parasit) koja živi gotovo na svim zeljanim biljkama, a najviše na crvenoj djetelini (trećakinja, kravska ili hrvatska djetelina), lucerni (sedmakinja, turska, konjska ili njemačka djetelina), zatim na grahorici i lanu.

Što znači nametnica na biljkama? Isto to, što i uš na čovjeku i životinji! Ako se čovjek i životinja ne redi, mora od uši poginuti. Isti, ali još brži učinak ima i vilina kosa na zelenim biljkama, a pogotovu na crvenoj djetelini i lucerni. Ako vilinu kosu ne uništavamo, uništiće ona crvenu djetelinu, lucernu i druge biljke.

Vilina kosa nema korijena ni lišća, pa zbog toga ne može da sama živi, jer ne može bez korijena i lišća crpsti hranu ni iz zemlje ni iz zraka. Ona dakle mora živjeti na drugoj biljci-hraniteljici. Svojim sisaljkama (ustašcima) pričvrsti se ona kao pijavica na stabljiku crvene djeteline iznad korijena i siše joj sok tako dugo, dok ju sasvim ne uništi. Nakon toga pruža vilina kosa svoje vitice na drugu najbližu još zdravu i svježu biljku. Kad je i s njome gotova, ide redom u okrugu dalje i dalje, dok ne ostavi pusto polje. Vitice viline kose imadu žućkasto-zelenkastu boju, a strahovito se brzo razvijaju i šire u polju. Zato čim opazimo i najmanji komadić zaražene djeteline, treba da vilinu kosu smjesta uništimo, a ne da čekamo, dok ona preuzme mah.

Zaraza se prepoznaje po tome, što se vilina kosa širi na djetelištu ispreplićući biljke svojim žutim viticama u obliku kruga. Ti krugovi se vide već nakon kratka vremena, jer u njima biljke djeteline oslabe i požute, dok konačno sasvim ne uginu.

Sjeme viline kose dolazi u polje najviše s neočišćenim djetelinskim sjemenom, sjemenom grahorice i lana, a ponekad se iznosi i sa stajskim gnojem. Seljak često i ne znajući raznaša vilinu kosu za vrijeme žetve žitarica, jer hrani konje na samom polju privezavši ih za kola napunjena svježom djetelinom zaraženom vilinom kosom. Konji jedući razbacuju djetelinu oko kola, a s njome i vilinu kosu, pa se već druge godine opaža na tom mjestu zaraza. Zato bi svaki seljak, čija je djetelina zaražena vilinom kosom, morao hraniti svoje blago u dvorištu na takovom mjestu, gdje bi sve otpatke mogao lako i dobro sakupiti i spaliti. Ti otpaci hrane ne smiju se bacati ni na đubrište, jer se izvažanjem đubra na polje može i polje zaraziti. Sjeme (zrno) viline kose većim je djelom manje od djetelinskog zrna, boja mu je vrlo različita (kao i kod djetelinskog sjemena) te koleba od svetložute pa sve do sasvim tamne. — Zato se teško i raspoznaje. Zrno je često s jedne ili obje strane uleknuto, pa i ravno, okruglo sa kljunom, jajoliko i na površini hrapavo. Znadu se i dva zrna srasti, pa ih je još teže iz sjemena očistiti. Pokusima je dokazano, da je sjeme viline kose klijavo i 5 godina. Zdravo sjeme viline kose vrlo je žilavo i tako tvrdo, da se kliještima jedva

može zgnječiti, a kad prođe kroz konjski želudac, ne gubi klijavost.

Ako se na nekom polju pojavi vilina kosa, dužnost je svakoga gospodara da ju smjesta uništi. Ako to odmah ne učini, uništit će ona ne samo njegovo, nego i susjedovo polje, šireći se sve više i više tako, da ne će ostati pošteđen ni jedan komad zemlje zasijan krmnim biljem. Vilina kosa nađena je već i na krumpiru, kukuruzu pa čak i na grožđu. Dakle u pomanjkanju djeteline prihvaća se vilina kosa gotovo svake biljke, samo da se održi na životu.

Najzgodnije je uništavati vilinu kosu u vrijeme njenog začetka, a svakako prije njene cvatnje. Vilina kosa može se uništavati na više načina, ali najlakši, najsigurniji i najjeftiniji je ovaj postupak:

Čim se opazi na polju ma i najmanji komadić djetelišta, zaražen vilinom kosom, odmah ga treba pokositi, dobro pograbljati grabljama sa gustim željeznim zupcima, zatim razastrti na tom mjestu slamu, a na slamu metnuti sakupljenu djetelinu sa vilinom kosom i zapaliti ju. Sakupljenu djetelinu sa vilinom kosom dobro je politi još i sa petrolejem, da sasvim izgori.

Spaljena površina gdje je bila zaraza viline kose, mora ostati sasvim gola, jer inače uspjeh nije siguran. — Nadzemni dijelovi djeteline kod spaljivanja sasvim se unište, dok korijen ostaje neoštećen, pa može ponovo da tjera stabljike djeteline.

Budući da vilina kosa nema korijena, a prihvaća se hraniteljice iznad korijena, to će vilina kosa biti spaljivanjem sasvim uništena.

Za veću sigurnost uspjeha treba oko zaraženog mjesta uvijek zahvatiti kosom i jedan dio još nezaražene djeteline, a ne samo pokositi do vidljive zaraženosti, jer ako ostanu u djetelini makar i najmanji dijelovi niti viline kose, razvije se ona nanovo. — Taj postupak upotrebljava se samo onda, ako se pojavi vilina kosa mjestimično na djetelištu, te ne zauzima veliku površinu.

Ako je vilina kosa već ocvala, tada ju nije moguće više tako lako i sigurno uništiti, jer je sasvim sigurno, da će se naći tu i tamo po koja sjemenka viline kose, koja je izmakla spaljivanju, pa će na preostalim biljkama nastaviti svoje razorno djelovanje. — Ako je zaraza velika tako, da zauzimlje veće površine zasijane djeteline, onda je najbolje da se to djetelište preore. Na tom mjestu ne smiju se sijati djetelina ni druge zelene biljke bar kroz 5 godina, nego samo okopavine. Okopavine trebaju naime dobro i često rahljenje zemlje, a time se najbolje uništava slučajno preostala vilina kosa i drugi korovi.

Može se vilina kosa uništavati i tako, da se zaražena mjesta na djetelištu što češće i što niže kose, a pokošene biljke zajedno sa vilinom kosom da se pomno skupljaju i spaljuju.

Osim spaljivanja viline kose na rečeni način upotrebljavaju se za uništavanje viline kose još i razna kemijska sredstva (preparati). Budući da djelovanje većine tih sredstava nije još dovoljno ispitano, a nekoja nisu još uopće kod nas službeno ni ispitivana, to ćemo od njih napomenuti samo zelenu galicu. Djelovanje zelene galice iskušano je i dobrim pronađeno. Osim toga zelena je galica najprikladnija i najpristupačnija širim slojevima, jer je jeftina, opće poznata i jer je postupak s njom jednostavan.

Rastopinom zelene galice (10%) prskaju se zaražena mjesta. Ta rastopina (10%) djeluje otrovno na vilinu kosu, ali i na ostale zelene biljke tako, da se nakon kraćeg vremena iza prskanja svi nadzemni dijelovi suše. — Što je zaraza mlađa i manja, to će uspjeh prskanja biti bolji i sigurniji.

Ako poslije prskanja brzo padne kiša, treba prskanje ponoviti. Kod prskanja treba paziti da su svi nadzemni dijelovi dobro nakvašeni, jer će samo u tom slučaju uspjeh biti potpun.

Ako se vilina kosa bude stalno uništavala i ako svi gospodari budu kupovali samo takovo djetelinsko sjeme, koje je bez sjemena viline kose, nestat će vilina kosa sa naših polja. Najbolju, dakle, i jedino potpunu obranu od viline kose mogu dati sami gospodari. Bez dobre volje gospodara nema uspjeha! Badava svaki trud, ako u toj borbi ne sudjeluju gospodari-poljodjelci.

Na vama je, dakle, poljodjelci, da se jednom za uvijek riješite tog najopasnijeg nametnika na vašem najboljem krmnom bilju! Zato zaključite jednom za uvijek da odsad:

1) nećete više ostavljati za sjeme djetelišta zaražena vilinom kosom,

2) da ćete kupovati samo garantirano (plombirano) čisto i dobro sjeme, i

3) da ćete uništavati vilinu kosu, čim se ona pojavi na vašem polju.

Božja izložba.

IV.

Poznavanje prirode i vjera.

Vjera u Boga usađena je u čovječju dušu. Ljudski razum jasno vidi, da mora opstojati Najviše Umno Biće, koje je stvorilo sav svijet, da mora opstojati Višnji Bog. Bez Boga ne može ljudsko srce biti mirno ni spokojno. »Nemirno je srce moje, dok se ne smiri u Tebi, Bože moj«, lijepo reče sv. Augustin.

Vjeru u Boga može iz ljudskog srca iščupati samo oholost ili pokvarenost.

Oholih i pokvarenih bezbožnika našlo se uvijek među ljudima, kao drača među žitom.

Oholom surovom rukom iščupaše Boga iz svog srca, pa počeše tvrditi, da od početka i nije

bilo vjere u Boga, nego da su je kasnije ljudi sami izmislili iz kojekakvih razloga. Zatim stadoše navoditi te neke razloge, zbog kojih da je tobože ta vjera nastala. Jedan od tih razloga da je strah pred prirodnim pojavama.

Čovjek je naime gledao, na primjer, crne oblake, čuo grmljavinu i vidio ognjenu munju, pa ih se bojao i svima tima i drugima prirodnim pojavama pripisivao božansku moć i narav.

No kad bi, kažu ti bezbožnici, čovjek poznavao te prirodne pojave, kad bi znao, što su to oblaci, kako nastaje grom i grmljavina, ne bi ih se bojao, niti bi izmišljao nekakvu višu božansku silu. Jednom riječju, ne bi vjerovao u Boga.

Takovih je bezbožnika bilo već u staro vrijeme: na primjer, neki grčki filozof, po imenu Epikur, i rimski pjesnik Lukrecije Karo. A u novije doba, bio je to neki barun Holbah, neki Fojerbah i drugi.

*

Što bi se otuda moralo zaključiti? Ništa drugo, ili bolje reći, u prvom redu moralo bi se zaključiti to, da ne bi moglo niti smjelo biti učenjaka, koji bi vrlo dobro poznali prirodu i prirodne pojave, pak da bi vjerovali u Boga. Oni bi svi morali biti bezbožnici. Poznavajući prirodne pojave, oni ih se ne boje, nisu im u strahu, pa zašto bi vjerovali u Boga!

Ali sada čujte samo ova imena velikih i slavnih **učenjaka — prirodoznanaca.** To su: fizičari (poznavaoci prirodnih zakona): Ampere, Biot, Galvani, Volta, Faraday; kemičari (poznavaoci prirodnih počela): Liebig, Dumas, Chevreul, Pasteur; zoolozi (poznavaoci životinjskog svijeta): Cuvier, Baer, Buffon; anatomi (poznavaoci nutarnjeg tjelesnog ustrojstva): de Quatrefages, Dupuytren, Agassiz, Spiesz; fiziolozi (poznavaoci radnja tjelesnih ustroja): Bernard, Flouerens, Nélaton; botaničari (poznavaoci biljnog svijeta): Reinke, Linné; matematičari (poznavaoci brojevnih zakona): Puiseux, Gilbert, Leverrier, Cauchy; geolozi (zemljoznanci): Lapparent, Fraas, Buckland; astronomi (zvjezdoznanci): Kopernik, Newton, Laplace, Herschel, Kepler, — i tako dalje.

Zvjezdoznanac Newton.

Jeste li pročitali ova imena? Jeste. Onda još čujte ovo: Sve su to imena najvećih poznavalaca prirode i prirodnih pojava, sve su to prvaci prirodoslovnih znanosti, koji nemaju straha od prirode, **pa ipak svi ti učenjaci vjeruju u Boga!** Ne samo vjeruju, nego Mu se i najdubljim počitivanjem klanjaju, kao Premudrom Stvoritelju cijele prirode.

Zvjezdoznanac Kepler.

U ime svih njih neka progovori veliki zvjezdoznanac Kepler. Kad je završio svoje djelo o Zvjezdoznanstvu, napisa ove riječi: »Prije nego li ostavim ovaj stol, na kojem sam vršio sva svoja istraživanja, ne preostaje mi drugo, nego da svoje ruke i oči dignem prema nebu i da svoju poniznu molitvu upravim Stvoritelju svih zvijezda i sunaca. O Ti, koji svjetlima, što si ih rasipao po svoj prirodi, dižeš naše želje prema božanskom svjetlu milosti, da se mi prenesemo u vječno svjetlo slave, hvalim Ti, Gospode i Stvoritelju, za sve radosti, što sam ih iskusio u zanosima, kamo me nosilo promatranje djela tvojih ruku. Evo sam napisao ovu **knjigu, koja** sadržava skup mojih

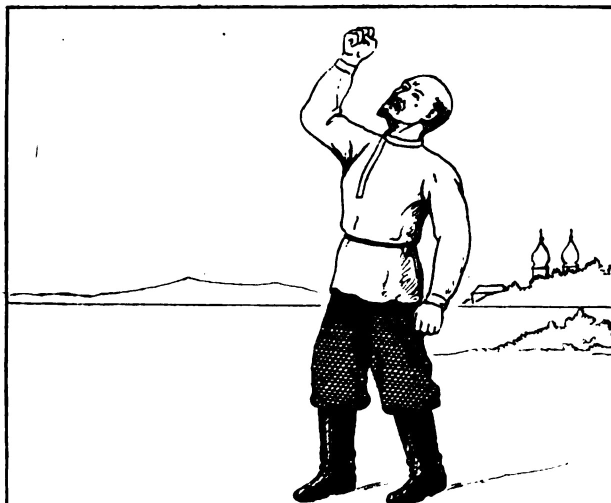
radova, da pred svim ljudima razglasim veličinu Tvojih djela.«

Kolika je dakle neistina, kad se kaže, da je vjera nastala iz straha i iz nepoznavanja prirodnih pojava, a da poznavanje prirode ruši vjeru u Boga! Tko je prirodu i sve njezine pojave poznavao bolje od ovih velikih i slavnih učenjaka — prirodoznanaca! A oni su ipak tako tvrdo i živo vjerovali u Gospoda Boga!

Doista, pravo reče znameniti engleski prirodoslovac Bacon: »Malo znanja odalečuje od Boga i vjere, a mnogo znanja vodi k Bogu«.

V.

Lenjin.

Kad je Vladimir Uljanov Lenjin, silni vođa boljševika (ili komunista) prigrabio svu vlast u Rusiji, prvo mu je bilo, da navijesti rat Bogu. Ustobočio se, stisnuo i dignuo šaku prema nebu i drsko pomislio: Ja ću te skinuti s tvoga prijestolja!

Odmah je počeo proganjati i ubijati svećenike, zatvarati i rušiti crkve. Zabranio je svako ispovijedanje vjere i svako bogoslužje. Priređivao je bezbožničke izložbe i bezbožna predavanja. Osnovao bezbožničke novine. U školama je sva obuka imala biti bezbožnička. U dječje srce nije smjela unići misao na Boga.

Sva se Rusija (osim Lenjinovih bezbožnih komunista) snebila od straha. Zatim je nastao grobni muk.

I ostali se svijet zgranuo nad tim bezbožnim činima.

Sve se pitalo: što će biti? Zar će zbilja vjera u Boga biti iščupana iz srca ljudskoga?!

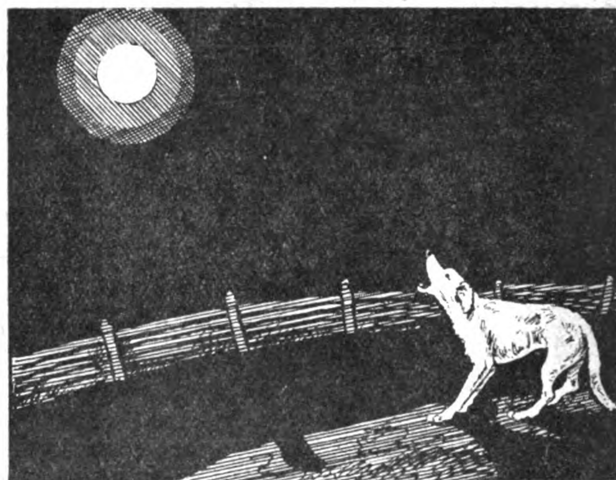
Uto je najedamput počelo padati sumračje u dušu Lenjinovu. U njegovu se mozgu ugnijezdio neki mali, sitni crvić, tako sitan, da se prostim očima ne može ni vidjeti. Drukčije se zove i bacil. Taj sitni crvić počeo je griskati po mozgu velikog Lenjina, svakim danom sve više griskati, griskati, — dok se cijelim Lenjinovim bićem ne raširi mrak, noć, smrt.

Sitni crvić na »velikoga« Lenjina, koji se dizao protiv Boga!

Sada Lenjin, kao nemoćna lešina, kao žuta mumija leži u velikoj grobnici, koju su mu boljševici sagradili usred Moskve. Neka su ga nabalzamovali svim mogućim balzamima i mastima, ali lešina ostaje lešina, mumija mumija. Prah i pepeo.

A Rusijom se usprkos daljeg bezbožničkog djelovanja širi nov duh. Ljudi traže Boga. Ljudi se skupljaju, mole se i klanjaju Bogu.

*

Pred oči mi dolazi slijedeći prizor:

Krasna ljetna noć. Visoko gore, modrim nebom plovi pun mjesec. Sja se kao najsjajnije srebro. Bogato prosiplje zemljom svoju mliječnu mjesečinu.

A sa jednog dvorišta ćuko (pas) diže glavu i laje na mjesec.

Po izložbi vodi urednik „Zlatnoga Klasja“.

Hrvatski puče! Prosvjeta je od velike važnosti u svakom narodu. Zato se — naročito danas — vrlo mnogo govori o prosvjeti. Bolje je da se i govori, nego da se ništa ne govori. Ali nije dobro, što se više govori, negoli što se radi. Uz mnoge puste riječi narod se ne će pomaknuti naprijed.

Naprotiv, za Društvo sv. Jeronima se zna, da ono više radi, a manje govori. Njegovo je stalno geslo: PROSVJETOM NAPRIJED! U svim mijenama, koje se kod nas zbivaju, naše Društvo ostaje vjerno tomu svom geslu. Stoga i hrvatski puk, kakogod se prilike mijenjale, treba da ostane vjeran prokušanom svojem prijatelju Društvu sv. Jeronima!

SNOPIĆI I ZRNJE „ZLATNOGA KLASJA".

IZ ŽIVOTA I RADA DRUŠTVA SV. JERONIMA.

Novi Pokrovitelj Hrvatskoga književnoga društva sv. Jeronima.

Prema § 20. nadbiskup zagrebački pokrovitelj je društva sv. Jeronima.

Kako je nakon smrti neprežaljenoga nadbiskupa dra Antuna Bauera postao zagrebačkim nadbiskupom dosadašnji njegov nadbiskup-koadjutor, to je on samim tim postao i pokroviteljem društva sv. Jeronima.

Novi dakle pokrovitelj Društva sv. Jeronima jest preuzvišeni gospodin dr. ALOJZIJE STEPINAC, zagrebački nadbiskup i hrvatski prvostolnik.

Mi svi srdačno pozdravljamo novoga svoga Pokrovitelja. Preuzv. gospodin dr. Alojzije Stepinac već je dosadašnjim radom dovoljno dokazao, koliko mu je na srcu dobrobit cijelog hrvatskog naroda, pa dakako i hrvatskog puka. Sam nikao iz sredine tog puka, čime se i ponosi, sav je svoj život posvetio njegovu napretku. Svaka misao, svaka riječ, svako djelo njegovo upravljeno je prema tom cilju. Znajući pak, da Društvo sv. Jeronima ima istu zadaću, i da toj zadaći nastoji udovoljiti svom dušom, novi naš preuzvišeni Pokrovitelj veoma voli naše Društvo i od srca mu želi najbolje uspjehe. Uvjereni smo, da će on, kao što i drage uspomene veliki Pokojnik, jednaku brigu i ljubav posvetiti našem Društvu.

Neka Bog poživi našega novoga Pokrovitelja, preuzvišenoga gospodina nadbiskupa dra Alojzija Stepinca!

---

1. **Glavna godišnja skupština Društva sv. Jeronima.** Dne 24. veljače ove godine održat će se skupština društva sv. Jeronima. Ovo pišemo prije skupštine, jer će »Zlatno Klasje« izaći prije njezina održanja. O njoj ćemo izvijestiti u slijedećem broju. No već sada možemo reći, da će nam biti žao, što ne ćemo moći izvijestiti, da je na skupštini bilo i naših seljačkih članova. Obično su naime na skupštini najvećim dijelom samo naši cijenjeni povjerenici. Istina, oni s najvećom ljubavlju i brigom raspravljaju o pučkoj prosvjeti, — ali bi dobro bilo, da su na skupštini zastupani i članovi iz puka. Oni bi također mnogu zgodnu znali reći o pučko-prosvjetnim prilikama. No što nije bilo dosada, nadamo se, da će biti odsada.

2. **Društvene knjige za godinu 1938.** već se gotovo sve nalaze u sredini hrvatskoga puka. Osobito trojke, to jest, Danica sa još dvije knjige. To je lijepo i utješljivo. To je znak, da hrvatski puk nada sve voli svetojeronimsku knjigu. Nije ni čudo, jer je svetojeronimska knjiga najbolja pučka prosvjetiteljica.

Samo želimo, da nam se iz puka jave glasovi, kako im se knjige sviđaju. Da li su pisane dosta razumljivo. Da li je predmet, o kojem se piše, dosta zanimljiv. Imadete li kakvih želja i potreba u tom pogledu. U našem puku ima bistrih glava, pak bi mogli navesti, o čemu još da se piše i izdavaju knjige. Pisma neka se pošalju: Uredništvo, Zagreb, Kaptol 7.

3. **Prvi broj »Zlatnoga Klasja«** razaslan je u široki hrvatski svijet u nakladi od više tisuća primjeraka. Najveći broj ostao je u puku. Samo se nešto vratilo natrag. No većina i tih vraćenih primjeraka ponovo su primljeni, na posebno pismo urednikovo. Pouzdano se nadam, da će hrvatski puk prigrliti »Zlatno Klasje«. Tim prije, što će se u »Zlatnom Klasju« uvijek, ako Bog da, nalaziti sočna prosvjetna štiva, u prvom redu iz pera pravih stručnjaka i poznavalaca onog predmeta, o kojemu pišu, to jest, iz različitih grana ljudskoga znanja, kao što i iz narodnog života. Uredništvo će posebnu brigu stalno posvećivati tomu, da svaki članak, makar govorio i o najtežem predmetu, bude pisan razumljivo, pučkim načinom. Nije to, dakako, uvijek lako i jednako postići, kad se radi o raznim perima. Ali ćemo to sveudilj držati pred očima kao jedan od vrhovnih ciljeva (ili ideala). Ujedno ćemo o tome rado primati mudre primjedbe naših prijatelja, kao što i od pučkih čitalaca »Zlatnoga Klasja«.

4. **»Jeronimska kućna knjižnica«.** Mirko Horvat, seljak, Viničnó, z. p. Gornja Rijeka, piše Hrv. knjiž. društvu sv. Jeronima ovo pismo:

»Vinično 29. XI. 1937.

Hrvatskom Književnom Društvu sv. Jeronima
u Zagrebu.

Javljam ovime uglednom naslovu, da ću osnovati »Jeronimsku kućnu knjižnicu«. U njoj ću skupiti i čuvati sve knjige jubilarnog petgodišta; u tu svrhu naručio sam preko svoga povjerenika (preč. gosp. Stjepana Nežića, župnika i dekana Visoko (Hrvatska) svih 9 knjiga za 1938. godinu.

Čitao sam u »Jeronim. Svijetlu« (Vjesniku društva sv. Jeronima) za rujan 1937. na strani 48, da će društvo takovima t. j. koji osnuju knjižnicu i u njoj skupe svih pet godišta (jubilarnog) izdanja, — pokloniti na dar i starijih jeronimskih knjiga.

Molim ugledni naslov, ako je u mogućnosti, da mi pokloni društvenih knjiga starijih izdanja, da time počnem sa većim brojem. To će mi dati pobudu za daljnjom nabavom jeronimskih knjiga.

Znadem vrlo dobro, da se sa primanjem poklona od strane našeg društva ne pomaže naše toliko vrijedno Svetojeronimsko društvo. Ali nažalost moje materijalne prilike ne dopuštaju mi da u osnutak knjižnice uložim nešto veću svotu.

Molim popis (katalog) jeronimskih knjiga, koje imade društvo za raspačavanje. Uhvatim li gdje koji pogodniji momenat i koji dinar, nabaviti ću nekoje.

Bude li moja molba uvažena, molim ugledni naslov, da me o tome obavijesti, jer ja bi sam došao po knjige, ili platio za njih poštarinu.

Bude li moguće, molim naznačiti broj knjiga da se mogu ravnati.

Naša sela poplavljena su raznim ponudama za kupnju knjiga, no mi ćemo se zaustaviti na jeronimskim, jer su one našim osjećajima najbliže.

Unapred se zahvaljujem želeći napredak našem Književnom društvu sv. Jeronima, a Predsjedniku i uredniku, kao i svim ostalim suradnicima, mnogo dobrih želja i pozdrava!

Mirko Horvat, seljak
Vinično kbr. 70
z. p. Gornja Rijeka.

Kad sam pročitao ovo pismo, bio sam veoma radostan. Kako lijepo piše naš seljak! Kako li je bistro shvatio misao o »jeronimskim kućnim knjižnicama«! Kako li ju svijesno i spremno prihvatio! Množili se takovi! Tada ništa ne će moći zapriječiti srećniju budućnost hrvatskoga naroda.

Dakako, da smo vrijednom Mirku Horvatu poslali jošte knjiga za njegovu Jeronimsku kućnu knjižnicu.

5. **Prva Jeronimska prosvjetna zajednica** osnovana je u Cerniku, kod Nove Gradiške, nastojanjem vrlog svetojeronimskog povjerenika preč. gosp. o. Eugena Kukine. Za 17. listopad prošle godine u Župsku je društvenu dvoranu sazvao na sastanak sve članove Društva sv. Jeronima i druge čitače jeronimske knjige. Obavijestio je o tom i Upravni odbor Društva sv. Jeronima. Na sastanak je došao jeronimski izaslanik, društveni upravitelj i književnik dr. Velimir Deželić, sin.

U dvorani bila je lijepa slika sv. Jeronima, okićena cvijećem i hrvatskim trobojkama. Ta je slika nekad bila na oltaru Cerničkog samostana. I veliki crveni oglas, na kojemu su naslikane nove jeronimske knjige, bio je izvješen na vidljivu mjestu. Dvorana je lijepa, i velika za selo od tisuću duša. Odaziv je bio vrlo lijep. Sakupilo se oko dvije stotine muškaraca i žena.

Jeronimski povjerenik, mjesni župnik, o. Eugen Kukina otvorio je sastanak i predao riječ jeronimskom izaslaniku iz Zagreba, a ovaj je u jednosatnom govoru i predavanju predočio, kako je pred 70 godina osnovano Društvo sv. Jeronima, što je u tom razdoblju značilo za hrvatsku pučku ili seljačku prosvjetu te što želi unaprijed raditi s pomoću Božjom i suradnjom svojih članova. Lijepo je bilo motriti slušatelje, s kolikom predanošću slušaju razlaganje i kako oduševljeno prihvaćaju pobudu, da stvore Jeronimsku prosvjetnu zajednicu.

Riječi su pale na plodno tlo. Osnovana je Jeronimska prosvjetna zajednica, to jest: članovi Društva sv. Jeronima, koji su bili i dosada u (duhovnoj) vezi, jer su primali i čitali jeronimske knjige i časopise, odsada će biti sjedinjeni i stvarno, zbiljski. Drugim riječima: Članovi Društva sv. Jeronima nisu dosada mislili na to, niti su znali, da su među sobom povezani, a odsada će jasno znati, da se nalaze u jeronimskoj zajednici, koja ima svoga predsjednika, zamjenika predsjednikova, i dva pomoćnika te ostale članove; znat će dakle, da se nalaze u jednoj uređenoj (organiziranoj) zajednici, koja baš zato, jer je uređena (organizirana) može lakše postići svoju svrhu, u našem slučaju, prosvjetnu svrhu ili svrhu Društva sv. Jeronima. Tim lakše, što su i dužnosti zajednice lake i drage: da se, po prilici, četiri puta na godinu sastanu, da se porazgovore o jeronimskim knjigama i jeronimskoj prosvjeti, kao što i o prosvjeti uopće, da čitaju neke odlomke iz jeronim. knjiga i da svaki, po mogućnosti, širi jeronimsku knjigu i jeronimsko članstvo.

Takva Jeronimska prosvjetna zajednica osnovana je u Cerniku.

Predsjednik: preč. gosp. o. Eugen Kukina, njegov zamjenik vrijedni seljak Andrija Đurić, te pomoćnici vrli obrtnik Franjo Lucić i marna radnica Vikica Đurić.

Sve to služi na osobitu čast zaslužnom jeronimskom povjereniku o. Eugenu Kukini i vrijednim tamošnjim članovima Društva sv. Jeronima.

6. **Prvi plod Jeronimske prosvjetne zajednice.** Dne 30. I. o. g. Jeronimska prosvjetna zajednica u Cerniku održala je sastanak. Na taj sastanak došao je iz Zagreba jeronimski izaslanik g. Luka Perinić. Razgovor se kretao najviše oko toga, kako da svi jeronimski članovi mogu svake godine uzeti barem jednu od knjiških godišnjih skupina. Oni koji su bili prisutni zaključili su, da se selo podijeli u nekoliko dijelova, pa da pojedini podu svaki u svoj dio sela, da idu od kuće do kuće, i da svaki mjesec sabiru bilo po 1, bilo po 2, bilo po 4 dinara, i da se tako kroz 10 mjeseci sakupi bilo 10, bilo 20, bilo 40 dinara, to jest, ili za skupinu od 3 knjige, ili od 5 ili od 9 knjiga. Tako bi svi članovi dobivali knjige. Dao Bog uspjeha!

7. **Sveto Pismo** izlazi! Ukrašeno divnim slikama! Meko vezano 12 D. Tvrdo vezano 20 D.

PROSVJETNE BILJEŠKE.

1. **Izložba ručnih radova Hrvatske katoličke akcije.** Nadbiskupska centrala Katoličke akcije priredit će u Zagrebu od 19. do 26. lipnja ove godine: izložbu ručnih radova. Pravo na izlaganje imadu sva njezina društva i svi članovi njezinih društava. Izlažu se ručni radovi svih vrsti: predmeti izrađeni za crkvu; veziva, čipke, sagovi; tkani stolni pribor; različita glazbala (dvojnice, tambure, dude, fućkaij-

ke, i tako dalje); igračke; lutke odjevene u narodna odijela; štapovi; lule, duhankese; ukrasni predmeti; šarane tikvice; pletena roba; kutije za britve; soljenke; čuture; pehari; ukrasne zdjele; škrinje, mala zrcala, i tako dalje.

Da se izložba može prirediti u određeno vrijeme, treba predmete za izložbu najaviti Središnjici najkasnije do 1. svibnja, a gotovi da budu do 1. lipnja.

Predmeti moraju biti zaista lijepi, a napose treba paziti da budu izrađeni posve na narodni način; po mogućnosti u što starijem duhu.

Najljepši radovi bit će nagrađeni. Nagradit će se trideset najljepših radova, i to pet po 200 D, deset po 100 D i petnaest po 50 D.

2. **Škola narodnog zdravlja«,** u Zagrebu, s kojom je spojeno i »Seljačko sveučilište«, slavila je koncem prošle godine svoju desetgodišnjicu. Ta je proslava bila spojena sa božićnom priredbom i božićnim drvcem. Program je bio obilan. Osim ostalog, pjevale su se božićne pjesme. U obavijesti o toj desetgodišnjici veli se, da se na »seljačkom sveučilištu« seljački mladići upućuju u razumniji rad, u higijenu (pouku o zdravlju), u odnos sela prema gradu. Uspjeh tečajeva da je vrlo lijep, jer da 60 posto seljaka, koji su polazili »seljačko sveučilište«, dalje lijepo radi na podizanju sela. Samo 2 posto seljaka-pitomaca da je napustilo svoja sela i pošli u gradove, dok su svi drugi ostali u selu, gdje se bave seoskim gospodarstvom.

Mi ćemo se na ovu školu još pobliže osvrnuti.

3. **»Pučko sveučilište«** u Zagrebu opet je nešto drugo nego »seljačko sveučilište«. Pod »pučkim sveučilištem« razumijevaju se raznovrsna predavanja, što ih pod vodstvom i brigom Hrvatskoga Sveučilišta (najviše škole) drže različiti stručnjaci i učeni ljudi. Na ta predavanja dolaze ponajviše školovani ljudi, pa đaci, i nešto malo građana. Seljaka nema. Predavanja su lijepa, ali nisu »pučka«, baš zato, što na njima nema »puka«.

4. **Higijenski (Zdravstveni) zavod** izgradio je prošle godine veliki broj đubrišta, zahoda i bunara po raznim hrvatskim selima, a najviše u Hrvatskom Zagorju. Isto tako imali bi se graditi i vodovodi. Veliki vodovod izgrađuje se ispod Okića. Još se imade tečajem ove godine izgraditi vodovod u selu Ksaverju kod Sv. Ivana Zeline i u selu Hrampovici u đurđevačkom kotaru. Takvi vodovodi blagodat su za dotična sela. Ima mnogo sela u Hrvatskoj, Slavoniji, Bosni i Dalmaciji, gdje bi trebalo graditi ovakove vodovode, jer su bunari ili loše izgrađeni ili seljaci moraju daleko pješačiti po vodu. Želimo, da Zdravstveni zavod postigne što veće uspjehe.

PRILIKE I POTREBE NARODNOG GOSPODARSTVA.

1. **Spremišta za sjeme.** Pitanje sjemena vrlo je važno, osobito za one krajeve, koji sami sebe teško prehranjuju, to jest za tako zvane pasivne krajeve. Lako se dogodi, da se s proljeća osjeti veliko pomanjkanje krumpirovog, ječmenovog, kukuruznog i pšeničnog sjemena za sjetvu. Stoga je nužno seljacima osigurati dovoljnu količinu sjemena. Već su od prije u nekim mjestima zapadne Bosne postojale udruge za opskrbu naroda sjemenom u vrijeme sjetve, poznate pod imenom sjemenski hambari. Korist tih hambara ili spremišta bila je očita. Stoga je potrebno takve sjemenske hambare osnivati po svim našim krajevima. Članovi ili dionici tih hambara sami su seljaci. Na proljeće pojedini članovi dobivaju iz tog sjemenskog hambara zajam u sjemenu, a nakon žetve moraju sjeme povratiti uz dogovorene kamate u sjemenu. Osim toga dužan je svaki član sjemenskog hambara dati svoj udio u sjemenu, a sva ta količina ostaje u selu.

Velika je korist tih hambara (spremišta), osobito u pasivnim krajevima, jer su seljaci trgovcima, a osobito seoskim lihvarima plaćali do 100 posto kamata za posuđeno žito za sjetvu, pa zato vraćanje posuđenog sjemena, kamata i udjela sjemenskim hambarima ne će seljacima biti težak teret. Osobito ako se uzme, koliku korist imaju od toga. Ti kamati, plaćeni sjemenom, ostaju, kao i cijelo sjeme, vlasništvo samog sela i svih dionika seljaka. Na taj se način iz godine u godinu povećava količina sjemena u pojedinom selu, te se seljaci osiguravaju i opskrbljuju sjemenom, da si u slučaju potrebe mogu pomoći. Kod tog posla treba da jedno selo ide na ruku drugom, koliko je više moguće.

2. **Liječenje i cijepljenje stoke** (marve). Poznato je, da seljacima u mnogim krajevima skoro svake godine strada stoka od raznih bolesti. Imade kotara, u kojima ugine na tisuće komada blaga samo zato, što seljaka nije nitko uputio, da se cijepljenjem mogu mnoge bolesti marve (stoke) predusresti i izliječiti. U mnogim krajevima pustoše već nekoliko godina razne zarazne marvinske (stočne) bolesti: svinjska kuga, svinjski vrbanac, bedrenica, šuštavac, i tako dalje, a poduzima se malo ili ništa, da se spriječi to pustošenje. U Gorskom kotaru ugine godišnje gotovo 30 posto svinja, a od toga bi se veliki dio mogao spasiti. Seljaci u pasivnim (mršavim) krajevima, u kojima nema plodnih ravnica, živu od stoke. Kolika im je šteta od zaraznih bolesnih bolesti, nije potrebno posebno naglašavati.

Stoga je potrebno podignuti nekoliko stotina veterinarskih ambulanta (živinskih bolnica ili bolnica za domaće životinje). U tim ambulantama (živ. bolnicama) liječila bi se besplatno, ili jeftino, bolesna stoka, te davali savjeti u svim veterinarskim i stočarskim pitanjima. Bez toga ne može se ni zamisliti neki ozbiljni napredak stočarstva (marvogojstva) i spriječiti svakogodišnje ogromno pogibanje stoke u mnogim našim krajevima. Žalosna je činjenica, da u nekim krajevima naše domovine već 10 do 20 godina jedna te ista marvinska bolest pomori po 30 do 40 posto marve, dok znamo, da bi se s više volje, to jest, liječenjem i cijepljenjem mogla bolest spriječiti. Dakle, ako se želi unaprijediti marvogojstvo, mora se nastojati, da se seljacima omogući cijepljenje i liječenje stoke.

Za primjer, kako se oko toga treba brinuti, navodimo Sinjske stočare. Na pobudu društva stočara u Sinju (Dalmacija) održali su stočari Sinjske krajine sastanak pod konac prošle

godine. Sastanku je predsjedao seljak Mirčeta. Prisustvovali su i agronomi (poljoznanci) i veterinari, te ok o70 seljaka iz Sinjske krajine. Raspravljalo se o velikim stočnim zarazama, koje nanose velike štete stočarstvu u Sinjskoj krajini. Svoje su izvještaje dali također stručnjaci veterinari i agronomi, pak su seljaci odlučili, da se odlučno poradi na suzbijanju stočnih zaraza. Seljaci su tražili dobro poučno štivo, iz kojega bi mogli naučiti, kako će se najbolje boriti protiv stočnih zaraza.

Naše će »Zlatno Klasje« posvetiti tomu pitanju osobitu pažnju.

3. **Hrvatsko gospodarstvo vijeće.** Na početku ove godine sastali su se u Zagrebu predstavnici hrvatske privrede te osnovali Hrvatsko gospodarsko vijeće. To je učinjeno na pobudu predsjednika dra V. Mačka. Stvar je veoma dobra i potrebna. Moramo sami sebi pomoći, koliko najviše možemo. Moramo podići cjelokupno naše narodno gospodarstvo. A to narodno gospodarstvo sastoji od više grana: od poljodjelstva, trgovine i industrije (tvornica, fabrika). Više puta se interesi (probici, zahtjevi) tih grana ne slažu. No da ne dolazi do sukoba, nego da se sve složno i pravedno riješi, o tom treba da razgovaraju, vijećaju predstavnici svih tih grana. To će se činiti u Hrvatskom gospodarskom vijeću. Želimo najbolji uspjeh.

ŠTO SE DOGAĐA ŠIROM SVIJETA?

1. **Društvo naroda** ili Sabor u Ženevi održao je, od svog početka do danas, svoju stotu sjednicu. Razni govornici hvalili su zasluge tog Društva, ali su ujedno iznosili i njegove slabe strane. Jedna od najslabijih strana je ta, što se neke od najvećih država ne nalaze u tom Društvu (Sjedinjene države Sj. Amerike, Italija, Njemačka, Japan), i što se ne može izvršivati § 16., to jest, što nema mogućnosti, da se kazni onaj, koji bez dostatnog razloga napadne drugoga. Sada se drži, da je Japan takav napadač (na Kinu), pak mu ženevsko Društvo naroda ne može ništa. Raspravlja se o tom, kako da se preuredi Društvo naroda.

2. **Mussolini** se ljuti na Ženevski sabor, što mu ne će priznati osvojenje Abesinije. Osobito je ljut na Engleze, koji u Ženevi vedre i oblače. Tako dugo naime, dok mu to Englezi ne priznaju, nije Mussolini siguran u Abesiniji. Stoga se Talijani i Englezi neprestance mrko gledaju, i sve se više naoružavaju na moru. Nije nemoguće, da se jedamput i sudare na Sredozemnom Moru. Teško je reći, tko bi izvukao kraći kraj. Englezi su, uopće govoreći, jači i bogatiji od Talijana, ali su Talijani na Sredozemnom Moru kao kod kuće.

3. **Kinesko-japanski rat** traje dalje. Amerikanci i Englezi, koji su protiv Japana, ne mogu ništa drugo učiniti, nego što potajno malo pomažu Kineze oružjem. Nešto više pomaže Kineze Sovjetska Rusija. Ona bi se htjela i zaratiti s Japanom, ali sovjetski upravljači nemaju kuraže, jer se boje, da bi im kod kuće mogli nastati neredi, i da bi izgubili vlast. Stoga Japanci sve dalje napreduju, izgovarajući se, da bi Sovjetska Rusija htjela predobiti Kinu i u njoj uvesti sovjetsko-komunističko vladanje. Ima nešto i na tom istine, kao što i na tom, da su Japanci pohlepni za kineskom zemljom. Svaki ide samo za svojim interesima (probicima) ne pitajući, što je pravo i pravedno. Zato u svijetu i nema Božjeg blagoslova.

RAZNA POUKA.

1. **U Parizu** su njemački iseljenici (emigranti), kao ljuti protivnici njemačkoga kancelara Hitlera, priredili protuhitlerovsku izložbu. Na toj se izložbi prikazuje i ruglu izvrgava Hitlerov rad za pet godina njegova vladanja. Mora, da su mu se dobro narugali, kad se Hitler i njegovi prvi doglavnici i hitlerovske novine jako srde na tu izložbu, i traže od francuske vlade da zabrani tu izložbu. Nemamo ništa protiv toga, da hitlerovci to traže od Francuza. Samo se čudimo, kako su osjetljivi radi sebe, — a kad oni u vlastitoj svojoj kući iznose kojekakve laži i potvore protiv njemačkih katoličkih vjernika, svećenika i biskupa, pa kad biskupi, i sam Sv. Otac Papa, izjavljuje svoje negodovanje i traži, da se s tim prestane, onda bezdušno prelaze preko toga. Neka se Hitler sjeti svoga predšasnika Bismarka. I on je mislio, da se može s katoličkom Crkvom uhvatiti u koštac. Ali su i Bismarku popucale kosti.

2. **Gjorgje Sovilj,** šesterostruki ubojica članova obitelji Mihajla Lukića u selu Breznik Laminci kod Banja Luke, bi doveden u Lamince, da bi se na samom mjestu ispitale krađe, što ih je počinio tu i u okolnim selima. Tom prilikom skupio se oko njega veliki broj seljaka, koji su pratili tok istrage. Po završenom ispitivanju žandari su dozvolili Sovilju, da razgovara sa seljacima. Na pitanja seljaka, kako je mogao izvršiti tako grozno zločinstvo, odgovorio je:

»Kad ni vi ne bi vjerovali u Boga, bili bi i vi kadri ovo izvršiti.«

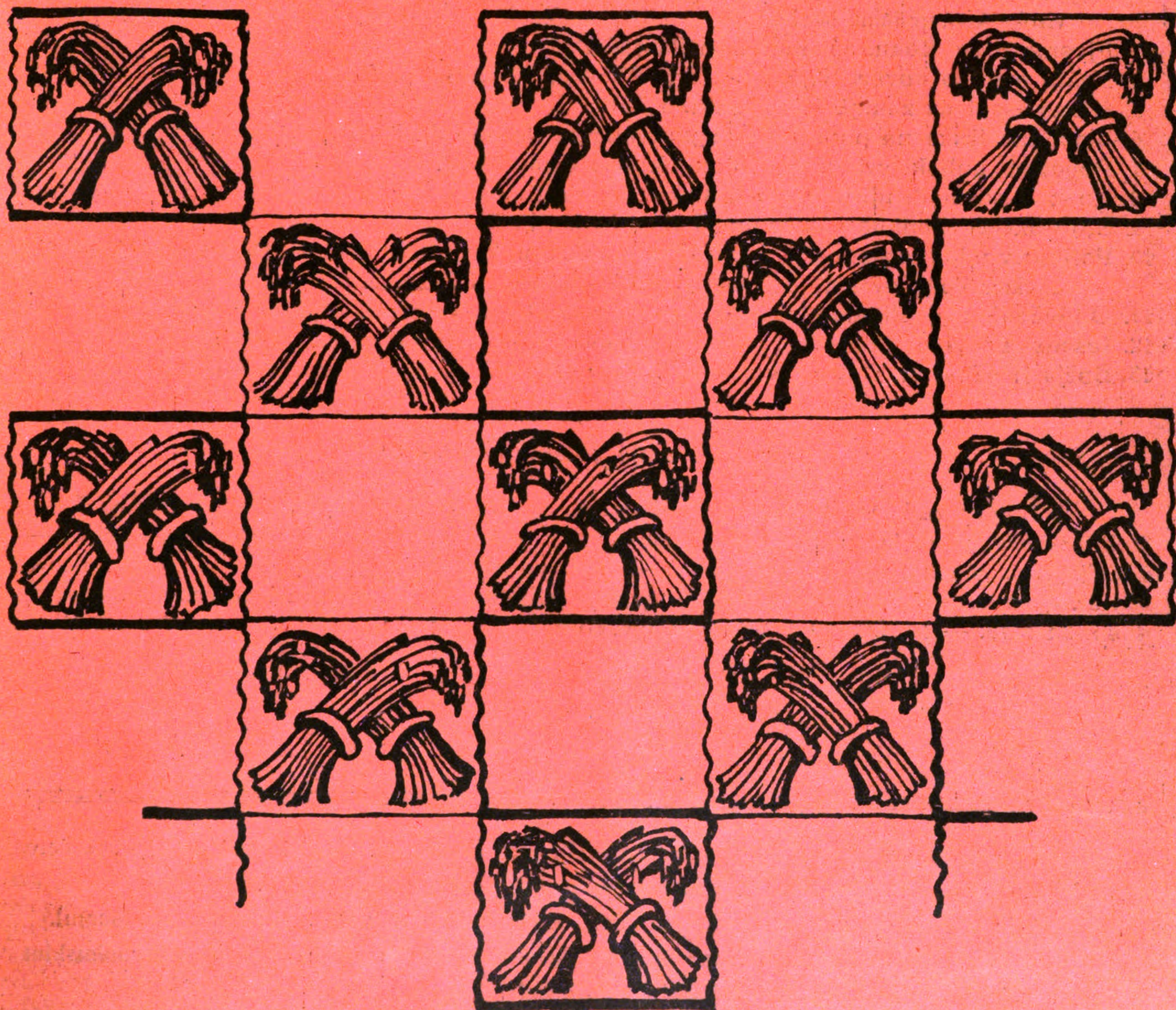
Na to ne treba dodati ni riječi. Čovjek bez Boga postaje živina.

3. **Naša sramota.** Najveća naša sramota, — a koja bi druga bila, nego vrijeđanje Boga onom ružnom psovkom (kletvom). Čovjek se mora strašno postidjeti, kad čuje pripovijedati, da naš svijet toliko psuje, te ga na primjer, u Americi (Argentini) strani ljudi zovu po onom gadnom izrazu psovke, Dakle ga ne poznaju i ne zovu po lijepom hrvatskom imenu, nego po onoj gadnoj riječi! Može li za nas sve biti veće sramote! Kada će to jedamput prestati! Pred ljudima sramota, pred Bogom grehota. »Prokleti će biti svi, koji tebe (Boga) preziru, i osuđeni, koji tebe psuju« (Tob. 13, 10). Pobudimo u sebi stid, i strah pred Bogom, — jer samo tako možemo očekivati Božji blagoslov u našem narodnom radu i životu. Treba da uvijek držimo na pameti čovječje dostojanstvo i Božje veličanstvo.

Izlazi svaki drugi mjesec. — Godišnja pretplata Din 10·—. Pojedini broj Din 1·50. — Odgovorni urednik: **Dr. Josip Andrić** Zagreb, Trenkova ul. 1. — Za tiskaru odgovara: **Stjepan Marinović**, Zagreb, Kamaufova ul. 16. — Tisak Nadbiskupske tiskare
Uredništvo i uprava Trg Kralja Tomislava 21 Zagreb.

TAKSA PLAĆENA U GOTOVU

ZLATNO KLASJE

GOD. I. 1938 BROJ 3.

PROSVJETNI LIST

HRVATSKOGA KNJIŽEVNOGA DRUŠTVA SV. JERONIMA

Sadržaj:

Čitajte »Zlatno Klasje« polagano i razmišljajući. Čitajte po drugi i treći put. Uvijek ćete naučiti nešto više. Čitajte sami i u »Jeronimskim prosvjetnim zajednicama«.

Prije čitanja oprezno razrežite stranice oštrim nožićem (kebom, kusturom, šklocom).

Sve brojeve »Zlatnoga Klasja« čuvajte. »Zlatno Klasje« neka se zajedno s jeronimskim knjigama nalazi u vašoj »Jeronimskoj kućnoj knjižnici«.

Razgovarajte se o »Zlatnom Klasju« i širite ga među sobom.

Javite se uredništvu kojim dopisom ili drugim sastavkom.

Pojedini broj stoji 1.50 D, a godišnja je pretplata 10 D.

Uredništvo Zagreb, Kaptol 7.

ZLATNO KLASJE

PROSVJETNI LIST

HRVATSKOGA KNJIŽEVNOGA DRUŠTVA SV. JERONIMA

UREĐUJE Dr. FERDO ROŽIĆ

GOD. I. ZAGREB, 1. SVIBNJA 1938. BROJ 3.

Današnja velika politika.

Velim »današnja«, jer bogzna, kakva će biti sutrašnja. Brzo se mijenja. Kažem »velika«, to jest, mislim na onu politiku (umijeće ili vještinu upravljati državnim i narodnim poslovima), koju vode velike države; na politiku, koja utječe na prilike cijeloga svijeta.

Među takve države spadaju: Ujedinjene sjeveroameričke države, Engleska, Francuska, Italija, Njemačka, Rusija i Japan. A zašto ne Kina? Kina je doduše velika, upravo ogromna prostorom i ljudstvom, ali nije moderno (po najnovijem) uređena, to jest, nema izgrađenih cesta, željeznica, različitih škola, automobila, tvornica, a osobito nema onoga, do česa danas države mnogo drže, naime oružja, topova, tankova, aeroplana, brodova. Stoga i nema utjecaja na događaje u svijetu.

Kakva je dakle politika navedenih velikih država?

Japan dalje ratuje s Kinom, — ne zato, što bi mu još trebalo zemlje, jer je prije više godina osvojio jednu veliku kinesku pokrajinu, Mandžuriju, gdje se Japanci mogu naseljavati; nego ratuje zato, što hoće da sam bude gospodarom na istoku. Kina, koju u posljednje vrijeme sve više naoružava Sovjetska Rusija i hoće je predobiti za sebe, mogla bi postati velika suparnica Japanu. Zato ju treba, misli Japan, upokoriti. No to ne ide u račun ne samo Sovjetskoj Rusiji, nego ni Engleskoj, koja također ima na istoku i na istočnim morima velike svoje interese.

Zato se Engleska na sve načine sprema, da se Japanu suprotstavi, kada dođe za to čas. U tu svrhu sve se više naoružava, a s druge strane nastoji da uredi svoje odnose s Italijom, s kojom se posljednjih godina nije nimalo slagala, koliko radi Abesinije, toliko i radi nekih drugih pitanja, na primjer, radi rata u Španjolskoj, pak radi plovidbe po Sredozemnom moru, pak radi Palestine, i tako dalje. Pred nekoliko dana potpisale su Engleska i Italija sporazum. Engleska će priznati Italiji osvojenje Abesinije, kad Italija povuče svoje dobrovoljce iz Španjolske. Engleska, koja je prije htjela zapriječiti Italiji da osvoji Abesiniju, pa u tom nije uspjela, sada, videći, da se samostalnost Abesinije ne može povratiti bez velikog rata, sada je pripravna priznati to osvojenje, samo da se, kako ona kaže, izbjegne ratu.

A Mussolini, neograničeni gospodar Italije, zadovoljan je. Osim toga, Mussolini se nalazi u debelu prijateljstvu s Hitlerom, neograničenim gospodarom Njemačke. A i Hitler je prijatelj Mussoliniju, osobito, otkad je Mussolini mirno propustio Hitleru, da Austriju pripoji Njemačkoj. Tako je nestalo Austrije, premda je Mussolini prije obećavao, da će joj štititi nezavisnost. Obećanje ludom radovanje. Uzdaj se u se. Ali ni Mussoliniju nije drago, što mu je velika Njemačka došla na granicu. On se samo tako pričinjava, jer mu drugo ne preostaje. S jedne strane prijateljstvo s Hitlerom, a s druge strane neslaganje s Francuskom, učinilo je, da je Mussolini morao mirno gledati, kad je Hitler oduzeo Austriji nezavisnost.

Još je to manje bilo po volji Francuske, kojoj nije na korist, ako se Njemačka povećava i jača. No Francuska, koja bi mogla biti veoma jaka država, danas je dosta slaba radi svojih nutarnjih neprilika. Svaki čas se mijenjaju vlade. Mnogo su joj na štetu socijalisti i komunisti, i svi oni, kojima je protuvjerska borba preča nego sreća domovine. Nisu joj ni financije u redu.

Tu slabost želi Hitler još više izrabiti, te bi htio Njemačkoj pripojiti i one Nijemce, koji živu u Češkoj, na granici između nje i Njemačke (ima ih oko 3 milijuna). Ako bi Hitler navalio na Češku, Francuska (i Sovjetska Rusija) obećaje pomoć Češkoj. Ali Francuska mora najprije urediti svoje prilike (a Sovjetska Rusija nema granice sa Češkom). Česi ne rade dobro, što ne daju Slovacima onih prava, koja ih idu kao narod.

U Španjolskoj se rat primiče kraju. Franko pobjeđuje republikance, to jest komuniste i anarhiste. Prestankom rata u Španjolskoj nestat će jedna pogibelj za opći evropski rat.

Sjedinjene američke države ne miješaju se u evropske prilike, ali dobro paze, što radi Japan. Stoga se i one naoružavaju sve više i više. Osim toga imaju znatnih neprilika s velikim brojem nezaposlenih radnika.

Ovo je, u kratkom, velika današnja politika. Ako bismo sve to htjeli izreći još kraće, rekli bismo ovako: **Sve velike države uvjeravaju, da hoće mir, pak da se zato moraju što jače naoružati.**

Samo nije lako vidjeti, kako će se održati mir kod sve većeg naoružanja! Mala iskra, i barutana može planuti.

Osim toga vidimo, da mali narodi i male države nemaju riječi u velikoj politici. Samo onda, ako se više njih skupa složi i ako su iznutra zdrave, može se čuti i njihov glas.

Mi smo Hrvati malen narod. Ako hoćemo da nešto vrijedimo među velikim narodima, moramo biti krjepki i dušom i tijelom. Duševno ćemo biti krjepki, ako napredujemo u prosvjeti; u prosvjeti ćemo napredovati, ako budemo ćudorednoga (moralnoga) duha; ćudorednoga ćemo duha biti, ako budemo vjerni Bogu i svojoj Crkvi. Budemo li krjepki duševno, bit ćemo zdravi i jaki i tjelesno: umnožavat ćemo se, i naš narodni imutak bit će sve veći.

Stoga oni, koji u narodu potkapaju vjeru i ćudorednost, neprijatelji su domovine.

Mi smo prijatelji svoje hrvatske domovine, pa zato upućujemo narod na ono, što je istinito i dobro.

Urednik.

Napredak hrvatskog seljaštva po proizvodnim zadrugama.

Napisao dr. Milan Ivšić, profesor visoke komercijalne škole.

Gledamo na svoje oči:

Danas se i jaki privrednici udružuju u veće privredne zajednice — u kartele, trustove, sindikate, da budu još jači u međusobnoj i svjetskoj utakmici.

A naš hrvatski seljak?

Žar će on jedini u svome sitnom gospodarstvu ostati samac? — Zar će se on goloruk moći u današnjoj gospodarskoj borbi othrvati protiv udruženih i privredno jačih? — Zar mu njegovo gospodarstvo i onako dnevno sve više ne propada, jer je sebičnost i kućna svađa rastepla one njegove stoljetne i jake privredne zajednice — **kućne zadruge?**

Istina, nije svojem rasapu kriv samo seljak. Krivo je i zakonodavstvo, koje se primjenjuje seljačkom **posjedu.**

Ali kad su već nesretni zakoni pogodovali rasapu onih najjačih naših privrednih zajednica — kućnih zadruga, u kojima je bilo provedeno načelo: »jedan za sve, svi za jednoga«, — kad je već nestalo onih seljačkih domova s velikim seljačkim posjedom, da nije bilo potrebno stavljati ni sve zemljište pod obradbu, — kad je i nestalo već onih velikih staja i torova sa stotinama komada goveda, ovaca, svinja, — kad se i sama seljačka družina rastepla u sitne i male samovlasnike te stisla u one potleušice, — kad je, velimo, svega nestalo, što je bilo nekoć jako, **zar će naš hrvatski seljak danas sâm dati, da ga sila jačih i udruženih još više uništava?...** Zar u današnjoj borbi sa svjetskom utakmicom ne mora i hrvatsko seljaštvo tražiti upravo u **gospodarskim zadrugama** svoje najmoćnije sredstvo, ne samo da se očuva, nego i da uznapreduje u svome gospodarstvu?...

Naše se hrvatsko seljaštvo mora naročito udruživati u raznovrsne **seljačke proizvodne zadruge.** Krajevi vinorodni trebaju vinogradarskih zadruga, krajevi brežuljasti i voćarski neka imaju voćarske i marvogojske zadruge, krajeve, sposobne za žitarice, neka poplave žitarske i svinjogojske zadruge, krajevi naše najveće seljačke sirotinje neka stvaraju zadruge raznovrsnih kućnih obrta, i t. d. Nije potrebno, da svaki kraj ima sve vrste proizvodnih zadruga. Neka samo seljaštvo odabere zadrugu za onu granu privrede, koja je najsposobnija, da ga ojača u gospodarskom životu i radu.

Mi ćemo ogledati samo neke vrste seljačkih proizvodnih zadruga:

1. Seljačke vinogradarske zadruge.

Seljaštvo naših vinorodnih krajeva tuži se na niske cijene vina, a na visoke troškove obrađivanja. Ali i ta bi nevolja bila još manja, da nema one bojazni od mrazova, tuča, dugotrajnih kiša baš u vrijeme dozoravanja. Zato se svaki i veći vinogradar tuži na tako zvanu »vinsku krizu«.

Pa ipak svi naši seljaci-vinogradari teško će se boriti protiv svih tih nevolja, budu li i dalje osamljeno vodili svoje vinogradarstvo.

Jedini put dizanju cijena vinu i pojeftinjavanju troškova kod obrađivanja i borbi protiv vremenskih nepogoda jest u **seljačkim vinogradarskim zadrugama.**

Prvotna zadaća tih zadruga mora biti, da naše seljaštvo obrađuje i uređuje vinograd onako, kako će to vinogradaru u pojedinom kraju najbolje odgovarati. Zadruga će nastojati, da se stari a nerodni vinogradi iskrčuju, a novi da se zasađuju samo na onom mjestu, koje za vinograd najbolje odgovara. Kod sadnje pak vinograda pazit će zadrugari, da se tlo za vinograd dobro pripravi (»izrigola«), da se sade onaki cijepovi, koji će odgovarati najbolje samom tlu i klimi, koji će davati onakve vrste grožđa i vina, koje ima najbolju cijenu. Ako se zato pojedini vinogradi nalaze u blizini većih gradova, gdje se potražuje rano ili kasno stolno grožđe, nastojat će vinogradarska zadruga, da sadi vrste trsova za takvo rano ili kasno grožđe. Od ranog grožđa moći će se dobivati i rani mošt, za koji će se polučivati

daleko povoljnija cijena, nego li i za bolje kakvo vino. A treba pri tom računati, da seljak prodajom mošta osim svoga truda ne će i gubiti do $^1/_{10}$ same količine priroda.

Pomislimo samo, koliku bi dobit imali naši seljaci-vinogradari kraj naših većih gradova, kad bi već u mjesecu kolovozu donosili na tržište zrelo stolno grožđe ili kad bi gostioničarima prodavali svoj rani slatki mošt!

Načelo zato naših seljaka mora biti. da u blizini većih gradova sade trsove za prodaju svježega (ranog i kasnog) grožđa za stol i za rani mošt.

Pojedinačno će i za to vinogradari biti nemoćni. Tu je upravo vinogradarska zadruga kao skupno tijelo najbolji zastupnik skupnih interesa svih vinogradara. Zadruga će poznavajući prilike tla, klime i tržišta, znati najbolje preporučivati onakvu vinovu lozu i onakvo obrađivanje. kako će najbolje odgovarati i proizvođačima i potrošačima. Riječju: zadruga će moći provoditi po svom najboljem planu izbor trsova (»specijalizaciju«) i način vinogradarske proizvodnje.

A koliku bi dobit mogli naši seljaci polučiti putem zadruga, dokazuju najbolje seljačke vinogradarske zadruge kod Bugara. Njima je pošlo za rukom, da šalju na stotine i stotine vagona svježeg stolnog grožđa u cijelu Evropu — a preko naših željeznica i pokraj naših vinorodnih krajeva.

Za prođu naših seljačkih vina najveće su zapravo poteškoće, što naši seljaci nemaju grožđa istoga mirisa, okusa, boje, jačine i istovremenog dozoravanja. Poteškoće su i u tom, što vinogradari dobro ne poznaju pivničarstvo (pokvarena i pljesniva burad, neprovreli mošt), da bi mogli dobivati dobra vina a po tome i dobre cijene.

A i tu su vinogradarske zadruge najbolje sredstvo, ne samo da se seljakov prirod od njegovih »gorica« što bolje unovči, nego i da sâm seljački dom dobije što bolje vino za svoje kućne potrebe. Zadruga će moći posabirati grožđe istovremenog dozoravanja, vrsta i mirisa. U zadružnim prostorijama prešat će se grožđe, stavljati mošt prema vrstama u čistu i veliku burad za vrijenje, pazit će se na pravilno pretakanje. A moći će se korisno upotrijebiti za paljenje rakije i svi preostaci od prešanja i otakanja. Pojedinom seljaku svi ovi preostaci većinom propadaju.

Posredstvom zadružnih podruma moći će se tako seljakov i raznovrsni prirod korisnije upotrijebiti, a da se ne mora odmah pristupiti krčenju dojakošnjih nasada i sađenju novih i istovrsnih trsova. Naravski, sâmi će se zadrugari skrbiti, kako će povremeno svoje stare nasade pretvarati u nove istovrsnijih vrsta.

Putem zadružnog vinogradarstva i podrumarstva podići će seljaštvo vrijednost svome radu, iako ne će morati znatno povećavati svoj rad i ulaganje gotova novca. Svaki seljački kraj stvorit će posebne tipove vina. koja će ići na tržište pod svojim imenom (»markom«) i koja će biti stalnog okusa, boje i mirisa. Takvim vinima proširivat će seljaštvo prođu ne samo na unutrašnjem tržištu, nego i na vanjskom. Nažalost, treba da napomenemo, da su nam svojim boljim i jeftinijim vinima preoteli naši susjedi gotovo sva strana tržišta.

Konačno će se vinogradarska zadruga pobrinuti i za to, da svi seljački vinogradi budu osigurani protiv tuče i drugih kakvih štetočina i vremenskih nepogoda. Time ne će propadati seljakova muka i uložen novac u obrađivanje.

U slijedećem broju govorit ćemo o drugim zadrugama.

Pjesma o sv. Roku.

16. VIII.

Spjevao Milan Pavelić D. I.

Ljuta kuga Italijom hara,
Groblja puni, srca tugom para.
Mladi vitez, bogati Gotardo,
Od stra bježi iz Pjačence grada
Na zaselak u svoj ljetni dvorac,
Pa se lovom, zabavama trudi
Da otjera crnu skrb iz grudi.

Jednog dana sio vitez k ručku,
Kad najednom lisko, zečar slavan,
Na košaru s kruhom zaleti se,
Zgrabi hljebac i sunu kroz vrata.
To, što zbi se, sutra ponovi se,
Pa gospodar stade grdit psara:
»Moriš gladom najboljeg zečara!«
No kad lisko trećeg dana jurnu,
Svi se za njim hitro otisnuše,
U bližnjoj se šumi ustaviše,
Tu u staroj daščari bez vrata
Nemoćnika vidješe na šušnju,
A lisko mu hljeb zubima pruža.
»Kuga, kuga!« bolesnik zavika,
A viteza sa družinom smjesta
Ko ribica preplašenih nesta.

Sam po dvoru Gotardo se šeta,
I sve zbori omahujuć glavom:
»Zar to nije čudo nečuveno?
O on mora da je čovjek Božji,
Kad mu eto hranu nosi pseto!
Pa zar ću ga ostaviti tako,
Da uz bolest zlo još pati svako?«
Mladi vitez ne sjaše vrlinom,
Al čovječno u njeg bješe srce,

Pa strah goneć u šumu se vrati
I besjedi blago bolesniku:
»Hoću da ti budem od pomoći,
Reci, tko si, kako amo dođe?«
Bolesnik mu tiho odgovara:
»Rok se zovem, iz Francuske ja sam;
U Rim vječni krenuh ko proštenjar,
Italijom dvorih okužene,
Naposljetku i sam dobih kugu
I u šumu amo se dovukoh,
Da ne budem nikomu na teret.
Tvoj pas kruhom nahrani me tvojim,
Obilato bit ćeš plaćen zato.«
Reče svetac, al ne kaza svega:
On ne kaza, da bogataš bješe,
Pa bogatstvo razda ubogima;
Niti kaza, kako znakom križa
Vrati zdravlje mnoštvu okuženih;
Niti kaza, kako mu u Rimu
Sam Namjesnik Isukrstov reče:
»Moli za me, za Rim i za Crkvu!«
Niti kaza, da s njegove riječi
Ono vrelo uz daščaru probi.
Slavu svoju do kraja zataja
Svetačkog se držeć običaja.

Gotardo će: »O čovječe Božji,
K sebi ću te uzet i njegovat,
Ti ćeš mene Božjem učit putu.«
Svetac ne će da iz šume kreće,
A vitezu odmah nauk daje:
»Svim ljudima, što ih svijetom ima,
Ugledom su il Kain il Abel.
Prvi samo raj zemaljski traže,
U nebeski oni ne vjeruju,
Pa ostaju bez jednog i drugog.
Drugi revno raj nebeski ištu,
Pa već zemljom slast mu kadšto ćute,
A ustraju l', on ih stalno čeka.
Ti si vjerom dizo oči k nebu,
Al življenjem sve pužeš po zemlji
Sav opojen od njezinih slasti.
Milost Božja sad te evo taknu,
Blago tebi, što joj se odazva.
U grad idi, na ispovijed pođi,
Sav svoj život otkrij svećeniku,
Blaguj sveto Isusovo Tijelo.
Tad prosjačko obuci odijelo
Pa proseći po gradu proseći,
Prijatelje navlaš sve pohodi,
Kad to svršiš, amo k meni hodi.«

Kao dijete posluša Gotardo,
I vrati se za pet za šest dana.
Zdrav već svetac smiješi mu se s praga.
»Izliječen sam!« prosjak vitez kliče,
»Izliječen sam, Kristov učeniče!
Ispovijed je bilje rajske lijehe,
Izliječi mi ljute rane grijehe,
Strah od smrti iz mene izagna.
Sveta Pričest slatkoće mi dade,
Kakvih prije duh mi nè poznade.
Prosjačeći gutah poniženja,
Sva oholost u srcu mi jenja.
Gorka kora hljeba prosjačkoga
Ogadi mi slasti dvora moga.
Upoznadoh drugove, rodbinu:
Koji od njih poznati me htio,
Ko led ledni spram mene je bio;
Gdjeki na me sasu grdnja tuču
Držeć me za luda raspikuću.
U Pričesti nađoh pun veselja
Milog Brata, vjernog Prijatelja ...«

S radošću ga svetac poslušao,
Pa mu veli: »A sada hajdemo
Da služimo toga Prijatelja
U Njegovim udovima bolnim!«
I pođoše u bolnicu gradsku,
Tu dvorahu kužne bolesnike.
Tu Rok opet činjaše čudesa,
Znakom križa ozdravljaše bolne.
A kad svecem sve ga zvati stalo,
On Gotardu tiho besjedio:
»Bog me zove u krajeve moje;
Kuga jenja, nestat će je skoro.
I ti, brate, svojoj kreni kući,
Služi Bogu bližnjeg pomažući.
Skoro k sretnom doći ćemo kraju
I vidjet se iznova u raju.«
I Rok pošo u Francusku doma,
Gdje još bilo patit mu veoma,
Dok se rajske ne dostao slave.
Tad zazivat kršćanstvo ga stalo
Kao milog Božjeg prijatelja
I od kuge moćnog branitelja.

Sveti Roče, slavni čudotvorče,
I Hrvatska moja domovina,
Časti Tebe veće od davnina
Kao diku svetih nebesnika,
Kao svoga jakog zaštitnika:
O i njene Gotarde obrati,
Da svi k Bogu okrenu Hrvati;
Ne daj nama među Kainovce,
Što vjeruju tek u slast i novce;
Goni od nas bludnje, grijeh i tugu,
I smrt drugu: strašnu »bijelu kugu«!

»Kako se odatle razabire, polje je našem društvu širom puklo; svaki spis, bio koje mu drago struke, za koji bismo sudili, da je vriedan naprijed pomaći budi duševno budi tvarno dobro puka našega, može od društva na svjetlo izaći.«

»Narodna obuka i sreća, kojoj se od te obuke nadati, ima biti jedinim ciljem, ona mora biti i kretalom i pravilom svemu našemu djelovanju.«

»Mi želimo da gradimo na temelju kršćanskom, što smo nasliedili od svojih otaca.«

Stari svetojeronimski ljetopisac.

Nešto malo o novcu.

Napisao dr. Fran Milobar, sveučilišni profesor.

Papirna valuta.

Osim zlatne i srebrne valute bilo je već i čisto papirne valute t. j. ondje gdje je papirni novac, gdje drugoga novca nema.

Kada nastupe nesigurna, burna vremena, revolucije, pogibelji ratnih zapletaja, onda bojažljivi ljudi, a još više spekulanti nahrupe na banke i zahtjevaju ne samo da im se banknote izmijene t. j. isplate u »zakonitoj valuti« t. j. u srebru ili zlatu (već prema tomu da li u državi vlada zlatna ili srebrna valuta) — nego žele da im se još i ulošci (depoziti) isplate u zlatu. A to eto ne može ni jedna banka na svijetu učiniti. Uzmite samo ovaj primjer: Država ovlasti jednu banku, da može izdavati banknote uz trećinsko pokriće zlatom. Banka ima, recimo, 1 milijardu zlata te izda za 3 milijarde banknota; osim toga primi za 5 milijarda uložaka. Kako bi ona mogla sa 1 milijardom zlata iskupiti do 8 milijarda? — To ne ide nikako. Pa u takovu kritičnom vremenu i z d a d r ž a v a d v a n a l o g a. Sa jednim određuje, da banka nije dužna papirni novac isplaćivati zlatom. A drugim nalogom naređuje, da je papirni novac zakonito plaćevno sredstvo, te da se ima kao takovo primati u visini (svoti) naznačenoj na banknoti. Službeni izraz za ovaj postupak zove se »prisilni tečaj«. To može biti samo prolazna uredba, tako da se u samu valutu ne dira. U jednoj državi može vladati zlatna valuta, a da nitko ne dobije ni jedan zlatni komad novca na oči, nego samo papirni novac koji ima »prisilni tečaj«. Ali se može dogoditi, da država dokine metalnu valutu, pa onda imamo čistu papirnu valutu i čisti papirni novac.

Kada je u 1870-tim godinama skrahiralo (izgubilo vrijednost) srebro uslijed preobilne produkcije srebra u Americi, onda je skrahirala i do tada vladajuća u svijetu srebrna valuta, te sve zemlje, koje su imale kredita pređoše na zlatnu valutu. I Austrija je imala srebrnu valutu. I ona je imala srebrno »pokriće« za svoj papirni novac. Na to nastupi krah srebra. Cijena srebru padne za više nego jednu trećinu. A kada i Amerika i sve europske države napustiše srebrnu valutu i »demonetiziraše« srebro (napustiše kovanje srebrnog novca), dođe još više srebra na slobodno tržište, i to mu još više utuče vrijednost nego prijašnja prevelika produkcija srebra. I za kratko vrijeme spadne cijena srebru ispod polovice prije kraha. Sav svijet je sada mislio, da će se austrijska valuta strovaliti u ponor, u bankrot. A kako ne? Ono srebrno pokriće je skrahiralo (propalo), a zlatnim ga nije mogla nadomjestiti, jer nije imala kredita da nabavi zlata. Ali na najveće čudo svijeta, austrijska papirnata forinta nije izgubila ništa, dočim je austrijska srebrna forinta za 3—4 novčića (krajcara) postala jeftinija od papirnate. A ako ste srebrne forinte stukli u pločicu ili u krugljicu, onda ste morali dati skoro tri takove pločice (prvašnje srebrne forintače) za jednu papirnatu forintu! Evo čista papirna valuta vrijedila je više od srebrne. Kroz 11 godina funkcionirala je (vršila svoju dužnost) ta čista papirnata valuta bez prikora usred država sa zlatnom valutom! A zašto?

Treba samo držati na umu, kako novac, naročito papirni dolazi u promet. To se naime događa putem zajmova. Ako netko treba n. pr. 1000 Din. najkraći i najjednostavniji put jest mjenica sa dva dobra jamca (žiranta). Kod poznate banke ili štedionice (gdje su i zajmoprimac i njegovi žiranti poznati) ide to glatko i brzo. Na ovu mjenicu zajmoprimac će dobiti hiljadarku. A ova hiljadarka je osigurana sa cijelom imovinom i zajmoprimca i njegovih žiranata. A to će reći, da je pokrita ili osigurana možda 50 puta većom vrijednošću. Ili jedan posjednik kuće vrijedne jedan milijun dobije 100 ili 200 tisuća hipotekarnoga zajma. Ovaj zajam je 5 do 10 puta većom vrijednošću osiguran. I tako niti jedna hiljadarka ni stotinjarka ne izađe iz banke u promet prije, nego je dobila mjenično ili hipotekarno ili kakovo drugo (obično višestruko) pokriće. To je eto spasilo austrijsku forintu. Srebrno »pokriće« bilo je doduše skrahiralo (propalo), ali je zato mjenično, hipotekarno i založno pokriće tako sigurno pokrivalo izdane papirne forinte, da je i u zlatu preračunano imalo daleko veću vrijednost nego su iznosile izdane papirne forintače.

Tako eto biva i onda, kada država izda nalog da notna banka ne mora iskupljivati banknote zlatom. Ne radi se tu o tomu, da je papirni novac time izgubio vrijednost, jer nema dovoljno »zlatnoga« pokrića, jer su te banknote pokrite i drugi vrijednotama, koje nisu i obično ne mogu izgubiti vrijednost. To je slično ovomu slučaju: Vi dođete u jednu poznatu gostionu pa hoćete da platite potrošeno jelo i pilo sa hiljadarkom. Ali gostioničar nema sitnoga da vam razmijeni hiljadarku. I vi ste prisiljeni ostati dužnik dok sami dođete do sitniša. Razlika je samo ta, da ovdje banka nema dovoljno »sitniša« nego samo krupni novac i mjenice, hipoteke itd. Ali kaošto gostioničar neće vas držati za prevaranta, jer nemate »sitnoga« čime bi mogli odmah namiriti račun nego imate nerazmjenivu (kod gostioničara) hiljadarku, tako se ne može niti notnu banku smatrati prevarantnom, jer nema dovoljno zlata, da vam odmah zamijeni banknotu zlatom.

Što je novac?

Kroz hiljade godina odgovaralo se na to, da je novac stanovita količina srebra ili zlata. Za papirni novac govorilo se: to nije novac, nego samo dožnačnica na novce. Ali kada je na pozor-

nicu stupila austrijska potpuno vrijedna papirna forinta bez ikakvoga metalnoga pokrića i jamstva — onda se smutiše i učene glave, te stadoše umovati, da novac može biti i svaka krpa papira, celuloze, samo ako država odredi, da se ima primati pod novac, kao platežno sredstvo.

Ali gle. Godine 1921/2. izdavala je Njemačka papirnate novčanice, koje su glasile na hiljadu i na milion maraka, ali za nju nije dao trgovac niti paklić duhana; makar je na njoj stajala golema svota, a u novinama nalog da se mora primati kao plaćevno sredstvo. Mjesto za ove od Njemačke izdane milionske banknote, prodavali su trgovci robu samo za dolare, švicarske franke i drugu »zdravu« valutu. Njemačka valuta je dakle bila nezdrava, a zašto? Zato, jer za tima banknotama nije stajao odgovarajući stvarni (vrijednost) kapital. Austrijska forinta je potpuno vrijedila i bez zlata i srebra, jer je iza austrijske papirne forinte stajao toliki drugi kapital (realni), pravi stvarni kapital; dočim iza inflacionističke (nepokrite) njemačke banknote nije stajalo ništa, nego državni »befel« (nalog) za koji nitko nije dao ni svoju škatuljicu šibica.

Odatle vide naši čitatelji, da je n o v a c k a p i t a l (vrijednost). I to tekući kapital za razliku od stajaćeg ili ležećeg kapitala. Kada vi uzmete na svoju kuću 1000 Din zajma, vi ste svoju kuću, svoj ležeći kapital pretvorili u novac, u tekući kapital. A kad za novac kupite livadu, pretvorili ste tekući kapital u stojeći ili ležeći. Ali za bezvrijedni novac niti možete što kupiti niti hoćete što prodati. I z t o g a s e v i d i, d a n o o v a c n e p r a v i n i d r ž a v a, n i b a n k a, v e ć n o v a c p r a v i s a m n a r o d p r e t v a r a j u ć i s t a j a ć i k a p i t a l u t e k u ć i, u n o v a c.

Zlatno pokriće.

One banke, kojima države podijele ovlast, da smiju izdavati papirni novac, moraju imati obično 25 do 35% »zlatnoga pokrića« za izdani papirni novac. To će reći, da ne smiju izdati više nego 65 do 75% (posto) papirnoga novca.

Mnogi ljudi veoma mnogo drže do tog »zlatnog pokrića«, jer misle, da je ono jedino jamstvo i sigurnost za papirni novac. A ne znadu, bogci, da su to posljednji ulari, kojima »zlatari« (t. j. posjednici zlata i zlatnih rudokopa) ulare (vežu) države i narode. Prije — sve do XIX. stoljeća ni jedan narod — ma bio on inače bogznaj kako bogat — nije mogao imati više novca nego je imao zlatnoga ili srebrnoga metala. A sada — ne bi smio imati više nego još dvije trećine preko »zlatnoga pokrića«. Dakle i opet se narodne potrebe i narodi sloboda ograničuje zlatom. A to samo zato, da se zlatu uzdrži visoka cijena.

Inače služi to »zlatno pokriće« kao »sitniš« za međunarodno izravnavanje plaćevnih razlika — u koliko ne bi dostojala druga plaćevna sredstva. Na pr. države A i B prodavaju i kupuju među sobom robu. Država A proda državi B za 100 milijuna robe; a država B proda državi A za 70 milijuna robe. Nastoje razlike od 30 milijuna na korist države A. Država B će ovu razliku platiti sa 25 milijuna deviza (mjenica i drugih vrijednosnih papira), a jer nema više deviza, naplatiti će ostalo zlatom. Dakle to »zlatno pokriće« je zapravo neki pričuvni fond, za međunarodno plaćanje. Ono funkcionira (služi) kao izvozna roba. Mjesto za 5 milijuna više ugljena izvezla je država A za 5 milijuna zlata. »Zlatno pokriće« je dakle zapravo pričuvna izvozna roba, koja imade jedino tu prednost pred drugom robom, da se može u svako vrijeme prodati, izvesti.

A sad se nameće samo od sebe pitanje: pa zar ne bi zlato moglo obavljati tu službu t. j. biti izveženo i bez toga da se ograničuje izdavanje papirnoga novca? Ili još točnije i jasnije: kako dolazi izvoz zlata do toga, da ograničuje kredit privatnim posjednicima i obara vrijednost njihova imetka?

Primjer će sve razjasniti: Notna (državna) banka ima n. pr. 100 milijuna zlata. Ona je ovlaštena da može izdati na to zlato recimo 300 milijuna papirnatoga novca. Ali ona međutim izveze 20 milijuna zlata. Preostane joj 80 milijuna zlata i prema tomu dozvola za izdanje papirnog novca za 240 milijuna. Ali to ne zadovoljava potrebu. Privatnici traže zajmove preko te svote i nude desetero i pedesetero pokriće; kućevlasnik traži sto tisuća zajma na kuću vrijednu 1 milijun — ali banka ne smije dati, jer »zlatno pokriće« ne dozvoljava prekoračiti dozvoljenu količinu papirnoga novca!! Zar ne znači to: podjarmiti narodno gospodarstvo zlatu, podjarmiti narode i države međunarodnim posjednicima zlata? A čim se to opravdava? To bi imalo naime dvije svrhe: štititi kredit novcu u inozemstvu i kod kuće, i spriječiti nabujalost ili influaciju (izdavanje novca preko potrebe i bez dovoljnoga pokrića). Ali to su tvrdnje za djecu. Ono prvo je oborila austrijska papirna forinta; a ovo potonje engleska »kontrolirana« (nadgledana) papirna valuta, t. j. stroga kontrola i kamatnjak. Z a t o p r o s v i j e t l j e n i i m u ć n i n a r o d i f u ć k a j u i n a z l a t n u v a l u t u, i n a » z l a t n o p o k r i ć e « i n a d v o t r e ć i n s k u k o l i č i n u i z d r ž a v a n j a p a p i r n o g a n o v c a — č i m m u t o i d e u p r i l o g.

Iz svega ovoga će uvidjeti čitatelj, da novac nije zapravo ni srebro ni zlato ni papir, nego i svaka roba, svaki imetak i imovina, dakle sve štogod se može prodati i unovčiti. A dobro uređena država i svako napredno gospodarstvo stvara mogućnosti i institucije (ustanove), koje omogućuju da se lako i jeftino realni kapital (stvarna vrijednost) pretvori u novčani kapital, kaošto se novčani kapital pretvori u realni (stvarni) kapital. A koliko je pri tomu »zlatno pokriće« ili da li ga uopće ima — to nije nipošto »golema stvar« nego stvarca sasvim sporedna.

Otkud život na zemlji.

Piše dr. Ferdo Rožić.

Oni koji su u posljednjem broju »Zlatnoga Klasja« čitali članak »Kako je postala ova naša Zemlja«, znadu, da je Zemlja, kako to tvrde učenjaci, u početku bila užarena plinovita kugla, na kojoj radi silne vrućine nije moglo ništa živjeti. Pa kad se na Zemlji površina ohladila, bila je gola i pusta, kako to kaže i Sv. Pismo, to jest, na njoj nije bilo nikakva života, nikakovih živih bića.

S time se slažu i druge dvije znanosti, koje se tim bave, a to su: **geologija** (grčka riječ »gea« znači zemlja, a »logos« riječ, nauka), to jest, nauka, koja proučava naslage u dubljini zemlje, i **paleontologija** (grčka riječ »palai« znači »star«, a »onto« znači »biće«), to jest nauka, koja proučava okamenjene ostatke živih bića u tim dubokim zemljinim naslagama. Jedna i druga nauka kaže, **da je jednom bilo doba, kada na Zemlji nije bilo života,** dakle da je bilo doba bez života, ili **beživotno doba.** Učenjaci to zovu: doba **azoično** (grčki »a« znači »bez«, a »zoe« znači »život«).

A danas je Zemlja puna života, puna je najraznovrsnijih živih bića, svakojakog bilja i svakojakih životinja.

Pita se dakle, otkud na Zemlji život, kad ga najprije nije bilo?

No prije nego na to odgovorim, treba reći, što je život, ili jasnije, po čemu se ili po kojim se znacima i obilježjima živa bića razlikuju od neživih.

Evo tih obilježja:

1) Prvo obilježje stoji u tom, da su svi dijelovi, od kojih se živo biće sastoji, posebno među sobom **uređeni** ili organizirani i zato se ova bića zovu **organizmi** (od grčke riječi »ergo«, što znači »raditi«, »urediti«). Ta organizicija ili taj **uređaj** načinjen je po sasvim drugim zakonima, nego što su zakoni, po kojima je sastavljena neživa tvar. Treba pomisilti na kojugod biljku: na njezin korijen, stabljiku, list, cvijet, a opet svaki taj dio posebno je uređen. Gdje to imade kod neživih tvari, na primjer kamenu!

2) Drugo obilježje stoji u tom, da se živa bića **rađaju,** to jest, da imaju sposobnost rasplođivati se, umnožavati se. To je isključivo svojstvo života.

3) Treće obilježje stoji u tom, da se živa bića **razvijaju,** to jest, da najprije nastanu, zatim rastu, pa onda padaju, i napokon uginu, nestanu.

4) Četvrto je obilježje živih bića: da se **hrane.** To je najstalnije i najopćenitije obilježje kojim se živa bića očituju i razlikuju od neživih.

Dakle: posebna organizacija ili uređaj, — rađanje i rasplođivanje, — raz vijanje, — hranidba: to su glavna obilježja ili znaci živih bića ili organizama; to su glavni znaci **života** ili jedne posebne **životne sile,** koju organizmi ili organička živa bića imaju u sebi.

Kod neživih ili neorganičkih bića, kao što su, na primjer, kamen, voda, zemlja, željezo, sol, i tako dalje, nema tih znakova ili obilježja, nema te životne sile, nema života.

Organička ili živa bića samo se biljke i životinje.

Na početku, rekoh, nije bilo na Zemlji živih bića, nije bilo biljaka ni životinja; Zemlja je bila pusta i gola; bila je bez života, bila je beživotna.

Kako se dakle poslije toga pojavio na Zemlji život? Kako su se pojavila živa bića?

O tom ima različitih mišljenja.

Jedno kaže, da je Zemlja ili da je mrtva tvar, neživa priroda **sama od sebe** proizvela život i živa bića. Život je nastao po fizikalnim i kemičkim zakonima, koji djeluju u prirodi.

Da se to bolje razumije, treba reći, što su ti fizikalni i kemički zakoni.

U prirodi ima različitih pojava, kao što su: svijetlo, toplina, munjina (elektriciteta), magnetizam (svojstvo privlačivosti), vlaga, pritisak, težina, gibanje, i tako dalje. Sve te prirodne pojave imaju svoje zakone, po kojima se razvijaju. Tim prirodnim zakonima i pojavama bavi se nauka, koja se zove fizika(grčka riječ »fizis« znači »priroda«). **Fizika** je dakle nauka, koja se bavi prirodnim (fizikalnim) zakonima i pojavama.

I **kemija** je nauka o prirodnim pojavama i zakonima, — ali to su sasvim posebne pojave, pak zato imaju i posebno ime. To su one pojave o kojima smo govorili u 1. broju »Zlatnoga Klasja« u članku »Božja izložba« (»Laboratorij« — učenjačka radionica): govorili smo kako su sve stvari, koje vidimo, sastavljene iz pojedinih počela (elemenata, jednostavnica) i kako se ta počela miješaju, spajaju, udružuju, po stalnim zakonima (grčka riječ »hemeia« znači »miješanje«).

Kad se dakle pita, kako je nastao život na zemlji, onda neki kažu, da ga je sama od sebe proizvela neživa priroda po svojim fizikalnim i kemičkim zakonima, to jest, da su se u nekom slučaju skupa našle fizikalne pojave svjetla, topline, vlage, munjine, pa zatim kemičke pojave miješanja i spajanja nekih počela (jednostavnica), i da se u zajednici tih jednih i drugih prirodnih sila najedamput pojavio život ili živo biće.

Kako vidite, postanak živih bića sasvim je laka i jednostavna stvar, — **ali na jeziku.** Da, da, samo na jeziku. Jezik je malen i čudan ljudski organ (dio, udo ljudskog tijela), brzo se miče i lako složi nekoliko riječi skupa u rečenicu, pa eto ti, mislio bi, gotove istine, gotove činjenice.

Ali od jezika do činjenica daleki su puti.

Treba naime znati i dobro držati na pameti, da su živa bića (ili organizmi) vrlo, vrlo složene i zapletene (komplicirane) sastavine. I to ne samo ona viša ili savršenija živa bića, kao što su već gotove biljke (i njihovi dijelovi, list, cvijet, plod, i tako dalje) pa savršenije životinje (i njihovi di-

jelovi, oko, uho, probavni organi, i tako dalje), nego su vrlo složena i zapletena sastavina i najsitnija, najjednostavnija živa bića (organizmi). Takovo najjednostavnije živo biće zove se **prvotvor** (**»protoplasma«** od grčkih riječi »protos« — prvi, i plasma — »tvor«) ili **stanica** (latinski cellula). Od bezbrojnih stanica sastavljeno je svako savršenije biće. Pojedina stanica tako je sitna, da se ne može vidjeti prostim okom. Ali je, u glavnom, već tako uređena (organizirana) kao i drugi već razvijeni organizam; ta se naime stanica raspluđuje ili umnožava (tako da se jedna stanica razdijeli na dvije, i da je opet svaki dio potpuno cio i živ), zatim se razvija i hrani se. Ujedno je svaka takva i najjednostavnija stanica složena od takovih kemičkih sastavina, kakvih nema nigdje u neživoj (ili anorganskoj) prirodi: to su ponajviše bjelančevinske sastavine(kao što se, na primjer, nalaze u krvi, u mlijeku, u jajnom bjelanjku), a sastoje se od nekoliko počela (elemenata): od ugljika, vodika, dušika, sumpora i kisika. To je poznato — ali nikomu još nije pošlo za rukom pronaći, kako sve te na najčudnovatiji način zapletene fizikalne i kemičke sile proizvode život. U učenjačkim radionicama (laboratorijima) bezbrojnim se pokusima pokušavalo, i još se uvijek pokušava, proizvesti makar samo jednu stanicu (najsitnije živo biće), ali bez ikakva uspjeha.

Tako je neki francuski prirodoslovac, po imenu Pouchet (čitaj Puše) ustvrdio, da mu je uspjelo iz nežive tvari proizvesti sitne životinjice, koje se zovu »naljevci« (infuzoriji).

Sav se znanstveni svijet tomu veoma začudio.

Na to je slavni francuski kemičar Pasteur (čit. Paster) stao ispitivati Pouchet-ove dokaze, i našao, da ne valjaju, da su krivi. **Pasteur je dokazao, da je zrak pun nevidljivih živih klica, pa ako se one najpomnije ne odstrane, postaju od njih, a ne od nežive tvari, one sitne životinjice.** Stoga je Pasteur po volji proizvodio pomenute naljevke. Kad je sasvim odstranio žive klice, onda se naljevci nisu pojavili, a kad ih je pripustio, onda eto i naljevaka. Tako je Pasteur oborio Pouchet-ovu tvrdnju.

Ali Pouchet i njegovi pristalice nijesu htjeli priznati, da su potučeni, nego su i dalje tvrdili svoje.

Nato je Francuska akademija znanosti imenovala jednu znanstvenu komisiju (povjerenstvo) koju su sastavljali učenjaci: Flourens, Dumas, Brougniart, Milne-Edwards i Balard, i odredila, neka oni ispitaju Pasteur-ove navode.

No Pasteurovi protivnici, Pouchet i drugovi, **unaprijed** su izjavili, da se ne će pokoriti zaključku komisije. (Zašto? Jesu li joj bili u strahu?)

Međutim, komisija francuske akademije znanosti ipak je strogo i znanstveno ispitala Pasteurovu tvrdnju, i našla, da je potpuno istinita.

Time je znanstveno utvrđeno, **da neživa tvar (materija) ne može sama od sebe, ni po kakvim fizikalnim i kemičkim zakonima proizvesti niti najsitniju životinjicu, niti najjednostavniju stanicu.**

Sličnu sudbinu doživio je i **»bathybius«**. Što je to? No o tom u slijedećem broju.

Slobodna Irska na putu k svom ujedinjenju.

Napisao dr. Josip Andrić.

Svaki narod ima svoju domovinu. Svaki narod obično i živi u toj svojoj domovini, ako ne sav, a ono u velikoj većini. Nas Hrvata živi 4 i pô milijuna u domovini, a preko pola milijuna izvan domovine po raznim krajevima svijeta (istarski Hrvati u Italiji, Gradišćanski Hrvati u sadašnjoj Njemačkoj, moravski i slovački Hrvati u Čehoslovačkoj, pa ima Hrvata u Madžarskoj, Rumunjskoj, Americi, Australiji i t. d.). Slično je i s drugim narodima.

No ima jedan narod ,kojemu je sudbonosna povijest vrlo slična povijesti hrvatskoga naroda, a taj narod u velikoj većini živi izvan svoje domovine. To je irski narod. On broji preko 32 milijuna duša, ali samo ih 4 i pô milijuna živi u vlastitoj domovini, a ostali širom svijeta. U samoj Sjevernoj Americi ima preko 20 milijuna Iraca, to jest skoro pet puta više nego u njihovoj irskoj domovini.

Pitat će neki sada: Kako to, da i taj irski narod ne živi u većini u svojoj domovini, kao što živu drugi narodi? Zar im je domovina premalena?

Jest, premalena je Irska za tolike Irce. Irska je otok na zapadu od Engleske. Iza tog otoka nema više Evropa zemlje, nego je dalje samo more, Atlantski ocean, preko kojega se dolazi u Ameriku. A taj irski otok ima 84.000 četvornih kilometara, pa je prema tome samo dva puta veći od Hrvatske i Slavonije, a nešto manji od zemalja, koje zovemo hrvatskom domovinom. U čitavoj je Irskoj već prije stotinu godina živjelo skoro 9 milijuna Iraca (danas za polovicu manje!), pa ako ih je onda toliko mogla prehranjivati vlastita domovina, danas bi ih mogla i više, jer je novim gospodarskim napredkom u ovo sto godina omogućena veća proizvodnja svega onog, što je čovjeku potrebno za život. Mogli bismo dakle reći, da bi zacijelo preko 10 milijuna Iraca moglo imati kruha, ruha i dom u vlastitoj domovini. A još uvijek bi ih onda dva puta toliko moralo ostati izvan domovine.

Ali zašto u Irskoj ne živi barem onoliko Iraca, koliko bi ih u njoj moglo biti? To je pitanje na koje nam može odgovoriti samo tužna povijest Irske.

Kao što su Hrvati godine 1102. prihvatili madžarskoga kralja Kolomana i za svoga kralja, tako su Irci malo kasnije, to jest godine 1170. prihvatili engleskoga kralja Henrika II. za svoga kralja. Otada je Irska bila združena s Engleskom.

Eamon de Valera
oslobroditelj irskog naroda i predsjednik vlade irske države.

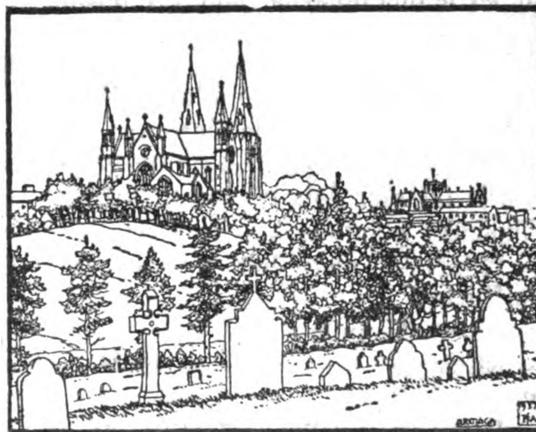
Ali kakogod smo mi Hrvati imali tisuću jada u osamstogodišnjem državnom zajedništvu s Madžarima, tako je još kud i kamo gore bilo Ircima s Englezima. Još kako-tako je bilo prvih 400 godina, dok su i Englezi i Irci bili iste vjere, to jest katoličke. Ali kad je godine 1533. engleski kralj Henrik VIII. samo zato, da može po volji mijenjati žene (šest ih je za redom promijenio), otpao od katoličke vjere i odcijepio od katoličke Crkve i svu Englesku, tada su Irskoj došli najcrnji dani. Taj engleski kralj ženskar htio je i Irce povući za sobom u protestansko krivovjerje. Ali Irci se nisu dali, već su tvrdo i nepokolebivo ostali vjerni katoličkoj vjeri. Kralj Henrik VIII. proglasio je sam sebe engleskim i irskim papom, ali Irci su mu doviknuli:

»Naš papa je samo rimski Sveti Otac Papa!«

I otada je počela vjerska borba Engleske protiv Irske. Bila je to stoljetna beoba bez smilovanja. Englez je imao vlast, bio je jači, pa je Irca kvačio, da je bila strahota. Ali irski se narod nije dao slomiti. I što je englesko protuvjersko nasilje bilo veće, to je irski narod osjećao, da mu je opstanak vezan samo uz katoličku vjeru. Pa kako je u engleskom kralju vidio predstavnika onih, koji ugnjetavaju irsku vjersku a po tom i narodnu slobodu, tako je u irskom srcu rasla ljubav prema rimskom Papi, kao predstavniku one svete vjere, koja je postala i bedem irske narodnosti. I što dalje to je više irski narod vidio u Sv. Ocu Papi najvećeg svog prijatelja, zaštitnika, oca. Papa je bio uosobljena nada i pouzdanje irskog naroda kroz cijelo doba njegovih najtežih patnja. Tu sam ljubav irskog naroda prema Namjesniku Kristovu vidio na vlastite oči, kad sam godine 1932. bio na svjetskom euharistijskom kongresu u irskom glavnom gradu Dublinu. Sve ulice, sve kuće, svi prozori bili su iskićeni uz irsku zastavu i papinskom zastavom, Papinim slikama i natpisima: »Živio naš Papa!« Povorke zanosne irske omladine klicale su taj poklik ulicama, taj sam poklik čuo na svakom koraku, pak čak i kod kino-predstavâ.

Što tko više mora za nekoga ili za neku stvar trpjeti, to mu postane ta osoba ili ta stvar milija. Tako je irskom narodu, koji je radi vjere i radi odanosti prema vrhovnoj glavi katoličke Crkve bio progonjen i uništavan, s cijelom njegovim bićem srasla ljubav prema katoličkoj vjeri i prema Sv. Ocu Papi.

Kad irski narod nije htio poći tragom otpadnika Henrika VIII., polazile su cijele engleske vojne na Irsku, da je na to prisile. Tako je engleska kraljica Elizabeta, nezakonita kći Henrika VIII., započela g. 1562. s najužasnijom protukatoličkom strahovladom, te se nije žacala i rođenu svoju sestru dati pogubiti zato, što je ostala katolikinja. U Irskoj je uvela ubijanje katoličkih svećenika po prilici onako, kako to čini crvena španjolska vlada u sadašnjem građanskom ratu u Španjolskoj. Poslije nje je još zvjerskije stao da progoni katolike engleski diktator Oliver Kromwel, pod kojim je od g. 1641. do 1651. u Irskoj poubijana trećina svega irskog naroda, to jest preko 600.000 ljudi. U ono je doba po zakonu

Stolna crkva sv. Patrika u Armagu u Ulsteru.
Tu je sjedište primasa cijele Irske.

svatko, tko je ubio vuka, dobio nagradu u vrijednosti, koja bi danas bila otprilike 1250 dinara. A krvoločni Kromwel odredio je, da se isto tolika nagrada plati i svakom, tko ubije katoličkog svećenika. Osim toga je taj silnik preko polovice irske zemlje oduzeo od katoličkih posjednika, koje je uopće protjerao. Dotada je u Irskoj bilo obrađeno preko 3 milijuna jutara zemlje, a u to je vrijeme obrađena zemlja pala na peti dio toga, to jest na 600.000 jutara. Kraj toga je Irskoj bilo zabranjeno trgovati s drugim zemljama, a i u samu se Englesku nije smjela izvoziti marva iz Irske, samo da Irska gospodarski što jače strada.

No najužasnije doba u uništavanju irskog naroda došlo je za još goreg engleskog nasilnika Vilima Oranskoga, koji 12. srpnja 1690. pobijedio Irce, kad su se bili digli, da brane svoju vjersku i narodnu slobodu. Svi Irci, koji su sudjelovali u tim borbama, bili su ili poubijani ili protjerani iz Irske. Katolicima je u Irskoj oduzeta zemlja, pa Irac katolik nije po zakonu smio više ni kupovati zemlje. Katolik je mogao samo uz veliku milost postati kmet kod protestantskog veleposjednika, a i onda je smio saditi samo krumpir, ništa drugo, jer je krupir manje hranjiv od žita, pa se njime može manje naroda prehraniti nego žitom. Tako su irski katolici bili tjerani u ralje gladi. Ali irskim su katolicima oduzeta i druga još svetija prava: katolik nije mogao biti u državnoj službi, nije mogao biti biran za narodnog zastupnika, katolik nije smio uzimati katoličkog advokata, da ga brani kod suda, katolik nije mogao biti učitelj niti uopće ići u školu, katolički svećenik nije smio služiti sv. misu niti obavljati drugih vjerskih čina. Po noći su se Irci sakupljali tajno po šumama, gudurama i zabitnim kućama, da pribivaju sv. misi, da im se djeca krste ili da se mladenci vjenčaju.

U to teško doba započela je seoba irskog naroda iz vlastite domovine, gdje Irac nije imao veće slobode od roba. Sve više je Iraca selilo u Ameriku, gdje su baš Irci bili glavni u borbi za oslobođenje Sjeverne Amerike od Engleske godine 1775. do 1783. Tako su Englezi tjerajući lisicu istjerali vuka, to jest goneći Irce iz Irske u Ameriku konačno izgubili Ameriku.

Ovaj ćemo prikaz irske povijesti završiti u slijedećem broju.

Pogaženi poljski cvijet.

Pripovijest.

Bara Filipčić, seljačka udova iz sela P. kraj Zagreba, pošla je u grad da pohodi svoju kćerku Anu, koja je bila u službi kod gđe Slavić. Filipčićka je rado pohađala svoju kćer, kadgod bi mogla, jer je gđa Slavić bila veoma dobra. Kod nje je Ana bila na sigurnom. Kućni poslovi nisu bili teški. Plaća primjerena. Sve ostalo u redu. Ujedno je gđa Slavić Filipčićku uvijek ponudila kavom, jer je ona dolazila rano, već poslije sedam sati.

Tako je bilo i ovoga jutra. Dok je Filipčićka zajutarkovala, zapitala ju je gđa Slavić:

— A gdje vam je sada Barica?

Barica je naime bila druga Filipčićkina kćerka, koju je također dala u grad u službu.

Filipčićka je šutjela, kao da je prečula pitanje.

— Filipčićka, niste čuli, što vas pitam. Gdje vam je Barica?

— Ne znam, milostiva.

— Ne znate? Kako ne bi znali! Morate znati gdje vam je kći!

— Istinu vam velim, milostiva, da ne znam, — odgovori Filipčićka, ne dižući glave ni očiju, nego sveđer zamišljeno gledajući dolje, kao da gleda u lončić, koji je inače već bio ispražnjen.

Gđi Slavić bilo je čudno držanje ove žene, pak ju je to još više poticalo, da ju ispituje dalje.

— Zar nije više u ulici B.?

— O, tamo nije već dugo.

— Kato to?

— Tužila se na onu gospođu, pak sam joj našla drugo mjesto. Ali ni na tom drugom mjestu nije mogla opstati.

— A onda?

— Onda je otišla k nekoj Židovki.

— Židovki? — začudi se gđa Slavić. — Zašto ste ju dali u židovsku kuću?

— Nisam ju ja dala. Ona si je sama našla to mjesto i sama tamo otišla. A to je bila nesreća za nju.

— Što je bilo? — zapita znalično gđa Slavić.

— Iz početka nije bilo ništa takova. Izgledalo je, da joj je Židovka bila dobra. Ali to je bila vražija dobrota. Sve što je dobra u mojoj kćeri bilo od djetinjstva, sve je to gledala iz nje istrgnuti. Rugala se našem seoskom životu, običajima, vjeri, pobožnosti. Kad je bila s tim gotova, onda ju je preobukla. Načinila je iz nje »gospodičnu«. I šešir joj je nataknula na glavu. Zatim ju je puštala; ne samo puštala, nego i nukala, da se zabavlja. Znala je nedjeljom cijelo popodne prosjediti u gostioni u »finom« društvu. Počela je i noću izostajati. Ja sam mnogo trpjela. Vama nisam htjela ništa reći, jer me je bilo stid. Odvraćala sam Baricu, ali nije išlo. Molila sam onu gospođu Židovku, neka joj to ne dopušta. Ali ju je ona ispričavala: mlada je; neka se zabavlja.

Zatim ju je najedamput otpustila iz službe. Upravo potjerala, bacila na cestu. Jednoga dana dođem, da vidim Baricu. Barice nema.

— Gdje je Barica? — zapitam milostivu Židovku.

— Nema Barice, — odgovori dosta grubo.

— Gdje je, molim! — zapitam dalje drhtavim glasom, jer sam se već nečesa bojala.

— Otpustila sam ju!

— Zašto ste ju otpustili? Što je skrivila?

— Nije joj se htjelo više raditi! Postala je prefina gospodična!

— »Gospodična«?! A niste li vi načinili iz nje gospodičnu?

— Gospodičnu, da, ali ne predstavljačicu!

— Kakvu predstavljačicu?

— Našla si je jednoga predstavljača iz cirkusa, pak hoće i sama biti predstavljačica, komedijantica!

— Sramota! Stid vas bilo! Upropastili ste moje dijete, a sad se još rugate!

— Nosite se!

— Ne trebate me tjerati! Ja i sama žalim, što sam ikada prekoračila ovaj židovski prag!

Okrenula sam se. Ne znam, kako sam izašla. Jedva su me noge držale. U ušima su mi samo šumjele one riječi »predstavljačica«, »komedijantica«, »cirkus«. Moje dijete, moja Barica »komedijantica«. Bože, oprosti! Bože, smiluj se! Gdje je taj cirkus? Moram naći Baricu. Pitala sam ljude. Kad sam nakon duga lutanja našla cirkus, tražila sam, zvala sam Baricu. Došla je.

— Barice, što si učinila?

— Ništa, mama. Nemojte se žalostiti. Dali ste me u službu. Kad sam jednu izgubila, morala sam tražiti drugu. Ne mogu biti dugo bez službe. Teško je bez krova i kruha. Kakvu službu nađem, takvu uzmem. Sad sam našla ovu. Nemojte se brinuti, mama. Dobra će biti i ova. Ja ću vam pisati. I poslat ću vam novaca.

Tako me opsipala riječima. Zatim me brzo ostavila. Vidjelo se, da joj je bilo neugodno, što sam došla onamo.

Što sam dalje mogla! Pošla sam kući. Puna tuge i žalosti. Svaka riječ Baričina bila mi je kao oštar nož u srce. »Dali ste me u službu«. Oh, koliko puta sam se za to pokajala! Nije htjela ići. Silila sam ju.

— Zašto ste ju silili? — upadne gđa Slavić.

— Ne pitajte, milostiva. Siromaštvo. Mislila sam, nešto će pomoći. Ali je istina, da bi se nekako preživjelo i bez toga. Često i roditelji više misle na sebe, nego na djecu. Sebični su. »Poslat ću novaca«. O kako me te riječi peku! Kao živa vatra! Kao da mi je htjela reći: Vama nije stalo do mene, nego do novaca. Htjelo mi je srce puknuti. Kod kuće si nisam mogla naći mira. Za nekoliko dana pošla sam u Zagreb, da potražim Baricu u cirkusu. Ali cirkusa više nije bilo. Otišao je dalje. I s njim Barica. Kamo? Ne znam. Gdje je sada? Ne znam. Što je s Baricom? Ne znam. Samo slutim, da nije dobro.

— Zašto slutite?

— Tako, slutim. Još nikad me nije morila misao na Baricu tako, kao danas. Otkad sam se zorom probudila, ona mi je na pameti. Cijelim putem u Zagreb, ona mi je na pameti. Jedva sam došla k vama, vi me, milostiva, pitate za Baricu, a već dugo me niste ništa pitali za nju. Pritište me neka strašna slutnja. Zadaviti me hoće — završi stara mati, sva se tresući od nutarnjeg nemira.

— Odbacite slutnje, Filipčićka. Slutnje se ne moraju ispuniti.

— Ne mogu ih se otresti. Ne mogu, — reče i ustade, sva pogrušena, da ide kući.

— Zbogom, milostiva. Samo da se ne bi dogodilo ono najgore, — govorila je sama sobom, odlazeći.

— Molite se Bogu.

— Molim se, molim. Jedino On može dati utjehu.

*

Istog dana u jutru, kad se vodio ovaj razgovor, stala su pred javnom bolnicom grada S. kola društva za spasavanje. Službeni pomoćnik otvori kolna vrata. Bolničari iz bolnice odmah pritrčaše. Iz kola iznesoše jednu djevojku, koja je bila u nesvjestici. Pomoćnik društva za spasavanje reče bolničarima, da je djevojka popila neki otrov.

Bolničari unesoše djevojku u bolničku sobu. Liječnik odmah odredi, da se djevojci ima isprati želudac.

Nitko nije znao, tko je ta djevojka; ni kako se zove, ni otkuda je. Kod nje se, u prvi čas, nisu našli nikakvi podaci.

Premda ovakvi slučajevi nesreće nisu u bolnici ništa neobična, ipak se glas o tom slučaju raširio po cijeloj bolnici, jer je djevojka bila vrlo lijepo obučena. Mnogi su je došli pogledati. Došlo je i više časnih sestara, koje su bile u bolnici kao bolničarke. Dok su je č. sestre promatrale, najednom jedna klikne:

— Barica! — i prikuči se posve njezinom krevetu.

— Barice, Barice! — prizivala ju je č. sestra, ali se ona nije odazivala, jer je još uvijek bila u besvjestici.

Ta je č. sestra bila Baričina vršnjakinja iz istoga sela. Ona je pošla u samostan, i postavši redovnicom, sad se nalazila u bolnici toga grada S. kao časna sestra bolničarka, po imenu Dobroslava.

Odsad se č. sestra Dobroslava mnogo brinula za Baricu. Liječnik joj je ubrizgao protuotrov. Na časove stala je Barica dolaziti k sebi.

— Mama, mama! — zazivala je u tom času.

Kad je zamijetila č. sestru Dobroslavu, nazva je:

— Jagica! (tako se č. sestra zvala, dok je bila kod kuće).

— Jagice, gdje sam to ja? Što je to sa mnom?

— Budi samo mirna, Barice. Na dobru si mjestu. Ne boj se ništa.

S. Dobroslava sve je načinila, ne bi li joj se spasio život. Ali je liječnik rekao, da joj nema

spasa. Radi slabosti srca svaki je čas padala u nesvjesticu.

— Jagice, osjećam, da ću umrijeti. Molim te, zovi mi svećenika. Želim se ispovjediti.

S. Dobroslava odmah je izvršila njezinu želju. Skrušeno se ispovjedila i pričestila.

— Jagice, pozdravi mamu! Piši joj, neka se ne žalosti. Reci joj, da sam sada sretna i blažena.

Skoro zatim padne opet u nesvijest, iz koje se više nije probudila.

*

Časna s. Dobroslava javila je staroj Filipčićki Baričinu smrt vrlo lijepim pismom, punim utjehe: kako je pred smrt mnogo zazivala svoju mamu. Kako se skrušeno ispovjedila. Kako poručila mami, da umire sretna i blažena.

Kad je stara Filipčićka dobila pismo, stade ljuto naricati. Cijelo se selo sjatilo oko nje.

— O moj cvijete, gdje si mi klonuo! O moj lijepi cvijete, gdje sam te zasadila i zalijevala, a gdje si uvenuo! O moj mili cvijete, zašto sam te otrgnula s našeg mekog polja i odnijela među tvrde gradske zidine! Tamo, gdje su te bacili u prašinu i pogazili te! O jao! O kuku meni, nevoljnoj majci tvojoj, koja ti nisam mogla zaklopiti oči, koja ti nisam mogla poljubiti ledena usta! Ona usta, koja su me zazivala, koja su me pozdravljala, prije nego su ohladila za navijek! O kuku meni, koja sam sve to sama skrivila! O kuku meni, o kuku meni!

Drugi su je tješili, koliko su mogli, ali je nisu mogli utješiti.

— Nemojte me tješiti, jer me ne možete utješiti. Jedina mi je utjeha, što je Bog poslao svoga anđela, koji je dignuo moj pogaženi cvijet, koji ga je očistio i čista odnio u nebeske visine. Bog je uslišao materinu molbu, da ju je očuvao od najgorega. Njemu hvala i čast do vijeka!

— O kuku meni! O kuku meni!

Ljudi su je po malo ostavljali, a ona je ostala sama tužno plačući i kukajući.

Ferdo Rožić

Ponosu mirisnih njiva.

U brazde mekano krilo bačeno sjeme je žita
praćeno molitvom nijemom i ruke pobožnim kretom.
Jesenski vjetrovi vrana jata su nosili sita
i pjesmu svirali smrti nad plavim svenulim cvijetom.

Sunce je žmirilo s neba, k jugu su letjele ptice,
Sjeme je grijano krvi iz srca zemlje svježinom
jednoga prehladnog jutra pustila bijele je klice,
koje je brižljiva zima pokrila sniježnom bjelinom.

Proljeće sada se smijuć žbunove zelenjem kiti,
doziva fućkanjem glasnim plašljivu zebu i lastu
i gle najednom sve će opet u cvijeću biti,
ljubice širi se miris, đurđice već su u rastu.

Njive su beskrajne divnu zelenu obukli svilu,
talasi pšeničnog mora pjevaju pjesmu života
Nježno i slatko ko djeca u toplu majčinu krilu,
kojima srce je majke jedina ljubav, ljepota.

Pšenice, pšenice draga, ponose mirisnih njiva,
u te su marnih seljaka uprti pogledi vreli,
jačaj se, pšenice, rasti, u tebi život se skriva,
najljepše cvijeće su ravni: klasovi puni i zreli!

Skupljaj u sebe snagu, zrna da budu puna,
brašno da bude bijelo puno slasti, svježine,
kolač neka se sjaji ko zlatna kraljevska kruna,
Pšenice, pšenice draga, ponose naše nizine!

Aleksandar Kokić.

Što pokreće ljudima i narodima?

Čovjek dok je živ, ne miruje; uvijek se kreće, giblje, sad ovamo, sad onamo. I onda, dok se čini, da miruje, on raz mišlja, snuje, što će, kuda će, na koju li će stranu. I kad spava, sanja, da se kreće, da nekud polazi, da putuje. Sada sam, sada u skupini, manjoj ili većoj. Sada nekud bliže, sad nekud dalje. Tako se i skupine gibliju, putuju. Tako se gibliju i cijeli narodi.

No ne zove se kretanje samo ovo micanje s jednoga mjesta na drugo, samo putovanje, nego je kretanje i svaka težnja, djelatnost, rad, napor, trud. Čovjek uvijek hoće da nešto učini, izvrši, on uvijek nešto radi, trudi se i muči i bori se. Često s velikim nastojanjem, i s napinjanjem sviju sila, i debelim znojem.

Pita se: a zašto sve to? Zašto čovjek toliko radi, trudi se i muči? Zašto se uvijek giblje, zašto je uvijek u pokretu, te odlazi sad ovamo, sad onamo, te putuje sad bliže, sad dalje? I pojedinac i veće skupine, i cijeli narodi?

Neki kažu: Samo **radi kruha, samo radi želuca.**

A mi odmah odgovaramo: **to nije istina.**

Da to nije, i da ne može biti istina, to ćemo lako i brzo dokazati.

Kad bi to bila istina, da čovjekom i njegovim činima pokreće samo pitanje kruha ili želuca, onda bi to **značilo, da čovjek ima samo tijelo i tjelesne organe (dijelove, udove) i ništa drugo. Ali čovjek ima i dušu, i duševne moći.** Nema nikoga na svijetu, tko bi to mogao poreći.

Čovjek se dakle giblje i pokreće na razne čine i pothvate ne samo radi tjelesnih tražbina, **nego, još i više, radi duhovnih zahtjeva.**

Da to vidimo na nekim primjerima. Počet ćemo od nedavnih događaja, koji su nam još svima pred očima.

Počet ćemo od samoga svjetskoa rata. Ne znam, da li je među ljudima ikad bilo većega gibanja, nego li je to bilo između 1914. i 1918. godine. Sve su se sile pokrenule. Sva kopna i mora. Od istoka na zapad, od sjevera na jug. Od tog gibanja tresla se sva zemaljska kugla.

A uzrok? Posve je sigurno, da posljednji svjetski rat nije nastao radi gospodarskih (ekonomskih) sukoba, nije nastao radi kruha ili želuca, nego radi narodnog načela, to jest, radi narodnih prava i narodne slobode. Mi nemamo ovdje prostora, da to potanko ispitujemo, ali kao što je poznato, zbog čega je rat nastao, tako je poznato, da se u istom pravcu, to jest, u pravcu narodnog oslobođenja razvijao dalje, i da se u istom duhu i završio. Svatko se sjeća onih četrnaest Wilsonovih točaka, od kojih je bila najznatnija točka: **o narodnom samoodređenju.**

Ako idemo dalje u prošlost, možemo se zaustaviti najprije kod 1848. godine. Ta se godina može smatrati kao središte različitih borbi, i prije i poslije nje. A sve te borbe i ratovi vodili su se također gotovo isključivo za **osvojenje narodnih prava** i međunarodne pravde.

Polazeći još dublje dolazimo do velikoga francuskog prevrata, pod konac osamnaestog stoljeća. Zbog povlaštenosti (privilegiranosti) jednih, a zapostavljenosti drugih moralo je doći do različitih nepravda u ljudskom društvu, pa stoga i do međusobnih borbi. No kakvog su značaja te borbe bile, vidi se iz lozinke, kojima su se vodile. Nije se za lozinku uzimalo »jelo« i »želudac« nego: **jednakost, bratstvo i sloboda.** Uza sve velike nastranosti i zablude, kojima se izvodio taj francuski prevrat (revolucija), ipak je glavnu ulogu igrala **misao pravde,** dakle duhovni faktor (čimbenik).

Još pak prije te francuske revolucije, kroz dugo su se vrijeme, kroz više stoljeća, vodile tako zvane vjerske borbe. Jedni su napadali na vjersku nauku, drugi su je branili. Vodile se borbe **u ime istine.**

U ime istine dolazili su u oštre sukobe njemački carevi i rimski Pape. Ti su carevi u svojoj obijesti i umišljenoj svemoći htjeli Crkvu skučiti pod svoju vlast. Toj naopakoj namjeri snažno su se opirali nasljednici sv. Petra i svojom načelnom borbom, koja je uzvitlala nebrojene duhove, prisiljavali careve na uzmak.

A što da istom kažemo o onom ogromnom gibanju ljudstva, koje u povijesti dolazi pod imenom **križarskih vojna.** Cijeli narodi, cijele države, sa svojim vođama i kraljevima, bile su na nogama. Mnogobrojne vojske kretale su se sa zapada na istok, da oslobode Svetu Zemlju od krivovjeraca i očuvaju čast i svetost svetog groba Isusova. Ostavljali se najmiliji, napuštala se ognjišta i domovi. **Trpjelo se, stradalo se. Mnoge su promjene nastale otuda. A sve to samo za Boga i slavu Njegovu!**

Još je veličanstveniji bio pokret prvoga kršćanstva. Prvo je kršćanstvo došlo u sukob sa svom neviđenom silom goleme rimske države. Vjera Isusa Krista sudarila se s rimskom orlom, koji se klanjao krivim bogovima. Nebrojeni su mučenici svojom krvlju obilježili ono doba, koje je trajalo puna tri stoljeća. **Žrtvovalo se sve:** roditelje, djecu, ljubav; imanje, čast, život; podnosila se glad, žeđa i svaka druga neimaština, — sve samo za jednu svijetlu misao, **samo za Kristovo evanđelje, samo za čisto kršćansko ćudoređe, samo za vjeru u pravoga Boga!**

Napokon, ni ono veliko kretanje koje se u povijesti zove **»seoba naroda«** nije se, kako bi se moglo pomisliti, zbivalo radi prehranbenih razloga. Ta se seoba događala prvih vijekova srednjega vijeka, između 4. i 7. stoljeća. Upravo u to vrijeme počelo se raspadati zapadno rimsko carstvo, a ni istočno nije bilo bez velikih vanjskih i nutarnjih borbi. Među sobom su se borile različite stranke, vojskovođe i carevi. Pa kad je jednomu išlo tijesno, pozvao je u pomoć »barbarska« plemena, koja su živjela na granicama velikog rimskog carstva. Kako su pak ta plemena, a osobito glavari i vođe tih plemena bili veoma ratnički raspoloženi, željni pobjeda i slave, rado su se odazivali tim pozivima. A micanje i gibanje jednih ili drugih, povuklo je i ostale za sobom, i tako je nastala opća seoba naroda. Tako su se počeli micati nemirni i ratnički Huni, pa Goti, istočni i zapadni, pa Longobardi, Avari, Obri, Slaveni, i tako dalje. **Čast i zamamljivost poziva od rimskih careva, želja za pobjedom i slavom, oružani pritisak jednih plemena na druge, to su bili glavni uzroci seobe naroda.**

Slično je bilo u starom vijeku. **Aleksandar Veliki,** kralj makedonski, pošao je na Perzijance **kao izabrani zaštitnik Grka,** — a nakon prvih pobjeda ponijela ga **želja za slavom** dalje, sve do Indije.

A i Perzijanci poveli su prije toga veliku vojnu na Grke samo zato, da im se osvete, što su ih bili uvrijedili. Grci pak, premda malen narod, branili su se kao lavovi, i polagali živote svoje **za čast i slobodu svoje domovine.**

Još prije toga Grci su vodili desetgodišnji rat s Trojancima samo radi toga, što je Trojanac Paris grčkomu kralju Menelaju odveo ženu Helenu i time mu nanio sramotu. To je Homer opjevao u divnoj pjesmi Ilijadi. Možda će netko reći, da je to priča. Ništa zato. Ali je važno, da su svi vjerovali, da se i dugogodišnji rat može voditi samo za to, **da se opere nanesena sramota i povrati čast.**

Ako bismo još dublje išli u starinu, našli bismo na brojne primjere, da su različita plemena, gradovi, sela vodili borbe samo **radi časti i ponosa.**

Tako bismo došli do samoga Kajna i Abela. Nije Kajn navalio na brata Abela radi toga, što je bio gladan, nego zato, što je vidio, da se dim njegove žrtve ravno diže k nebu. Bio mu je zavidan **radi časti,** koju je Bog iskazao Abelu.

Eto, tako smo letimično prošli sav ljudski rod i sav njegov vijek, od današnjih dana pa sve do prvih ljudi. **Vidjeli smo, da se velika gibanja ljudi i naroda ne zbivaju radi »kruha« i »želuca«, nego radi sasvim drugih razloga, radi slobode i časti, radi pravde i istine.**

No odmah nadodajem, da ne smijete misliti, kao da time hoćemo reći, da pitanje kruha nije od nikakove važnosti. Tim bih pao u istu pogrješku, u koju padaju oni, koji kažu, da za ljudsku povijest nije od važnosti pitanje časti i istine. Ne tako. Rekli smo, da se čovjek ne sastoji samo od tijela, nego i od duše; ali niti samo od duše, nego i od tijela. I tijelo dakle ima svoje tražbine. Radi tih tjelesnih tražbina čovjek se također giblje, naravno, ali ne isključivo, niti toliko koliko to neki ističu. Mogli bismo reći ovako: radi tjelesnih potreba zbivaju se ove svakidašnje, u glavnom, sitne kretnje; ali jer su te kretnje česte i guste, za površno gledanje čine dojam, kao da one sasvim zaokupljaju čovjeka i kao da čine glavni sadržaj njegova života; kao da ga one jedine giblju i čine ljudsku povijest. Ali to je posve krivo. To je samozavaravanje.

Naprotiv, ova svakidašnja gibanja radi tjelesnih potreba ne utječu, tako reći, ništa na ljudski povijesni razvoj. Ta gibanja nastaju, i nestaju. Bez traga. Kao što kod onih plemena, što ih nazivlju divljima. I oni se baš tako, kao što i drugi, svaki dan brinu i kreću radi svoje prehrane, ali, jer su duševno zaostali, plemenska im je povijest gotovo nikakova. Ne pomakne se naprijed ni u tisuću godina.

Duboke povijesne brazde, velike povijesne promjene čine duhovni pokreti.

Rijetko se kada dogodi, da bi veće promjene proizveli pokreti tvarni (materijalni, to jest, pokreti radi materijalnih, tjelesnih, trgovačkih potreba). No i u slučajevima, koji su takvi po izvanjskom izgledu, **zapravo je nutarnje glavno pokretalo osjećaj povrijeđene pravde.**

Daleko, daleko su pretežniji pokreti duhovni (kao što smo vidjeli).

Ne samo u skupinama nego i u pojedincima. **Tko ne zna, kako su mnogi i mnogi pojedinci spremni podnositi sve za istinu i pravdu, za čast i slobodu. I glad i žeđu, i progone i tamnicu i smrt!**

Pa pitam: **da li reže povijesne brazde onaj, koji se brine samo za želudac, ili onaj, koji umire za pravdu!**

I u današnja vremena sve to možemo promatrati očima svojim. I kod čitavih naroda, i kod junačkih pojedinaca.

To je ono doista uzvišeno, to je ono uistinu čovječje! Još više, to je božansko!

Ne, ne; ne razvija se ljudska povijest u znaku borbe »za kruh i želudac«, nego u znaku borbe za duhovne vrednote.

Ne »povijesni materijalizam« (materija znači tvar), nego »povijesni spiritualizam« (spiritus znači duh).

Kao što je duša nad tijelom, tako je duh nad tvarju.

Duh giblje svijet.

Dr. F. R.

Poljoprivredna ogledna i kontrolna stanica u Zagrebu.

To je službeni naziv za državni zavod koji bismo mogli hrvatski nazvati »Gospodarska pokusna postaja«. Taj je zavod nastao (1926. god.) sjedinjavanjem 4 samostalna zavoda, od kojih su neki (kao na pr. Kemijsko-analitički (razlučbeni) zavod i Postaja za istraživanje sjemenja) bili stari oko 40 godina.

Prema zakonu svrha je poljoprivrednih oglednih i kontrolnih stanica: 1) da istražuju zemlju i prilike podneblja koje utječu na rast gospodarskog bilja, 2) da proučavaju oblikovne i životne osebine gospodarskog bilja i da vrše pokuse radi procjene gospodarske vrijednosti i različitog bilja, 3) da ispituju vrijednost sviju vrsta gnojiva u gospodarstvu, 4) da oplemenjuju gospodarsko bilje te izabiru najbolje odlike bilja za pojedine krajeve, 5) da ispituju gospodarske proizvode sviju grana gospodarstva s obzirom na njihovu upotrebu za hranu ljudi i životinja kao i za tvorničku preradbu, 6) da istražuju sjemenje gospodarskog bilja i nadziru promet sa sjemenjem, 7) da istražuju vrijednost umjetnih gnojiva i tvorničkih otpadaka koji služe za hranu životinja, kao i ostale trgovačke robe koja služi u gospodarstvu, 8) da proučavaju bolesti i štetnike bilja te iznalaze načine za njihovo suzbijanje ili zaštitu bilja od njih, 9) da proučavaju uvjete proizvodnje i spremanja krmnoga bilja.

Cio ovaj djelokrug podijeljen je u Poljoprivrednoj oglednoj i kontrolnoj (nadglednoj) stanici u Zagrebu na 5 otsjeka, a to su:

1) Agrobotanički (poljobiljevni) otsjek.

Glavna je zadaća toga otsjeka da nadzire promet i trgovinu sjemenja gospodarskog bilja i da na pokusima uzgajanja ispituje gospodarsku vrijednost različitih vrsta i odlika bilja. (Vidi sliku Za cijelo je gospodarstvo taj otsjek od vanredno velike koristi, jer se brine za to, da sve sjemenje gospodarskog bilja u trgovini bude 1) čisto, 2) zdravo i klijavo i 3) da u njem nema pogibeljnih korova. U tu svrhu izašilje Otsjek svoje stručnjake svake godine u sva veća mjesta gdje

se nalaze trgovine sjemenja, da pregledaju zalihe sjemenja u trgovini, pa čim zapaze nešto sumnjivo, odmah uzimaju uzorak za ispitivanje i stave cijelu zalihu nevaljalog sjemena pod zapljenu. **Ali i svaki privatnik morao bi znati da se posluži tim Otsjekom, ne samo u slučajevima kad kupuje sjemenje u trgovini, nego i da ispita vrijednost vlastitoga proizvoda sjemenja.** Pristojbe su za istraživanje sjemenja vrlo malene. Za pojedino određenje (kao na pr. za ispitivanje klijavosti, brzine

Agrobotanički otsjek Poljoprivredne ogledne i nadzorne stanice u Zagrebu (detalj iz laboratorijske sobe)

klijanja, čistoće, viline kose u djetelini) plaća se između 2 i 5 dinara. Pored te pristojbe za istraživanje plaća se na molbu ili narudžbu istraživanja 10 dinara. Ako se traži pismena svjedodžba o nalazu, plaća se na tu svjedodžbu taksa (biljegovina) od 20 dinara, ali ako se gospodar zadovoljuje sa usmenim obavještenjem, onda te takse ne treba da plati.

Kad gospodar kupuje sjeme u trgovini, onda se o vrijednosti toga sjemena može osvjedočiti bez ikakovoga vlastitog troška. Treba samo da uzme u dućanu uzorak sjemena koji trgovac mora zapečatiti svojim pečatom, pa taj uzorak sjemena treba da preda ili svojoj općini ili sreskom poljoprivrednom referentu, da ga dostavi na istraživanje Agrobotaničkom (poljobiljevnom) otsjeku Poljoprivredne ogledne i kontrolne stanice u Zagrebu (Kačićeva 9). U tom slučaju mora Agrobotanički otsjek izvršiti istraživanje sjemena ureda radi, pa ako sjeme nije dobro, plaća troškove istraživanja dotični trgovac, kojemu se pored toga zapljenjuje sjeme a kupcima mora platiti odštetu, ako je pak sjeme dobro, onda istraživanje ne plaća nitko, t. j. ono pada na teret države.

2) Fitopatološki (biljobolni) otsjek.

To je otsjek za istraživanje bolesti i štetnika gospodarskog bilja te ispitivanja načina i sredstava za njihovo liječenje, suzbijanje i preduseretanje.

Tim otsjekom može se svaki pojedinac najlakše poslužiti, **jer se za prijave kao ni za istraživanje biljnih bolesti ne plaća nikakova taksa.** Zato bi svaki gospodar morao, čim spazi bilo kod sebe ili kod svoga susjeda nekakovu nepoznatu bolest ili nekakova štetnika, da odmah oboljele ili napadnute biljke (zajedno sa štetnicima) pošalje Poljoprivrednoj oglednoj i kontrolnoj stanici, i to ili neposredno, ili preko nadležne općine odnosno preko sreskog poljoprivrednog referenta, pa će se bolest odmah besplatno istražiti i Fifopatološki (biljobolni) otsjek dati će posve besplatno naputak za suzbijanje bolesti ili štetnika. U pojedinim krajevima postoje i stalni izvjestitelji o pojavama i kretanju biljnih bolesti, a takova izvjestitelja morala bi imati svaka porezna općina. Najzgodniji su za tu službu poljari, koji i onako imadu dužnost da nadziru polja i poljske štete sviju vrsta.

3) Otsjek za proizvodnju stočne hrane

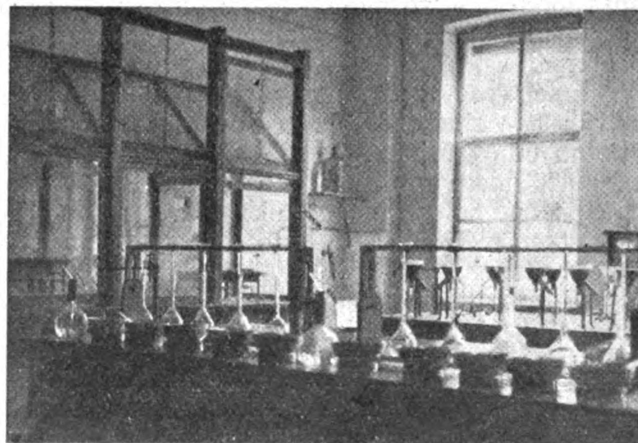
Kako već samo ime kaže, svrha je toga otsjeka ispitivanje uvjeta proizvodnje i čuvanja krmnoga bilja, kao na pr. ispitivanje sastava prirodnih livada, načina njihova popravljanja nadosijavanjem, odvodnjavanjem, gnojidbom i t. d. zasijavanja umjetnih livada i krmnih smjesa, načina sušenja i ukisavanja krme i t. d.

Usmene savjete podjeljuje Otsjek svakome besplatno, a pismeno također ako se upitu priloži marka za odgovor. Ako se od otsjeka traži istraživanje, onda se za to plaća posebna pristojba, kao i biljeg na molbu i na pismeno rješenje, osim ako istraživanje traže zadruge koje su ministarskim rješenjem oproštene od biljegovine.

Za privatnike je najbolje i najjeftinije, ako se na ovaj otsjek obraćaju preko nadležnih sreskih poljoprivrednih referenata.

4) Agrikulturno (poljodjelsko) kemijski otsjek

To je otsjek koji ima nadzirati uvoz, proizvodnju i promet umjetnih gnojiva, trgovačkih krmiva i sredstava za zaštitu bilja.

Agrohemijski otsjek Poljoprivredne ogledne i nadzorne stanice u Zagrebu (velika laboratorijska soba)

Zakonom je određeno da se ne smije gospodarima prodavati nikakovo umjetno gnojivo kao i nikakovo krmivo i sredstvo za zaštitu bilja, koje ne odgovara svrsi. Svako gnojivo i svako sredstvo za zaštitu bilja (na pr. galica, sumpor i t. d.) čim stigne na pograničnu carinarnicu, podvrženo je stručnom nadzoru. Odmah se na poziv carinarnice izašalje stručnjak agrikulturno (poljodjelsko) kemijskog otsjeka, koji oduzima poprečni uzorak dotičnoga sredstva za istraživanje, pa ako se kod istraživanja pokaže, da sredstvo ne sadrži zakonom propisanu sadržinu bitnih sastojaka, ili ako sadrži za bilje škodljive sastojke koji su zakonom zabranjeni, odmah se zabranjuje uvoz, odnosno ako je sredstvo već uvezeno ili u našoj državi proizvedeno, ima se odmah uništiti, ako ne zadovoljava zakonske propise.

5) Pedološki (zemljoistraživalački) otsjek

Grčka riječ »pedon« znači »tlo«, pa je prema tome »pedološki otsjek« isto što i »otsjek za istraživanje zemlje«. Njegova je zadaća određena već njegovim imenom, a to je: istraživanje zemlje u svrhu poboljšanja uvjeta za proizvodnju bilja.

Pedološka su istraživanja razmjerno skupa, pa se privatnici mogu služiti ovim otsjekom samo za manje i posve određene zadatke, kao na pr. za ispitivanje potrebe vapna, za ispitivanje sadržine biljno-životinjskog vapna zbog izbora vinogradske podloge ili za ispitivanje podesnosti za osnutak voćnjaka i sl. Ako se radi o potrebama opsežnijeg istraživanja, koje je namijenjeno probitku cijelog jednog kraja, kao na pr. za popravak zemljišta jednog većeg područja, onda je najbolje da se takova istraživanja zatraže preko nadležnog sreskog poljoprivrednog referenta, koji će svoje mišljenje i prijedlog dostaviti Kr. banskoj upravi, pa će ona odrediti istraživanje na svoj trošak, ako prijedlog bude dobro obrazložen.

Osim t. zv. kontrolnim (nadzornim) istraživanjima imadu se svi otsjeci stanice baviti i naučnim gospodarskim pokusima (kojima je svrha da se ispita vrijednost pojedinih vrsta i odlika gospodarskog bilja, vrijednost pojedinih vrsta gnojiva, načina obradbe, sredstava za zaštitu bilja, načina pospremanja i čuvanja bilja i t. d. Takove pokuse ne može privatnicima praviti na svoj trošak, jer tome treba i posebno stručno znanje, kao i znatni troškovi koje privatnik obično neće žrtvovati ni onda, ako ima dovoljno znanja za izvršenje pokusa, već se takovi pokusi imadu izvršiti službeno,u općem interesu, na opći t. j. državni ili banovinski trošak.

Dr. Marko Mohaček,
direktor Poljoprivredne ogledne i kontrolne stanice u Zagrebu.

O liječenju i cijepljenju stoke.

Napisao veterinar Dragutin Pozajić, inspektor minist. poljopr. u. p.

Povod ovome članku dala je bilješka u drugom broju strana 47 »Zlatnog Klasja«. U toj bilješci, kao što i u mnogim člancima i napisima u raznim drugim novinama, pa i u samim stručnim časopisima, ovo se pitanje ne posmatra sa potpuno ispravnog gledišta. Ja ću pokušati, da stvari postavim na svoje mjesto i da kažem, kako ja mislim, da bi se trebalo posmatrati pitanje liječenja i cijepljenja domaćih naših životinja uopće, a napose na selu. Zato molim, da se ovaj moj članak ne smatra nekim polemičkim (pravdaškim) člankom.

I seljaku i gospodinu treba reći istinu. To vrijedi naročito onda, kada se raspravljaju privredna pitanja. Istina je, da stočne bolesti i to zarazne, onda invazione (nametničke) i druge pojedinačne bolesti među stokom na selu čine često goleme štete, a to zato, jer se zaboravlja osnovna istina, da je lakše i bolje i korisnije stočne bolesti sprečavati, nego liječiti. To vrijedi naročito za stočne zaraze.

Istina je, da je suzbijanje, a donekle i sprečavanje stočnih zaraza, po postojećim zakonskim propisima dužna da vrši država, na svoj trošak. Ali je istina i to, da državne vlasti toj svojoj dužnosti potpuno ne udovoljavaju i to najviše s razloga, jer im nedostaju sile i sredstva. To znači, da je država prisiljena jedan dio posla oko stočnih zaraza prepustiti privatnoj stočarevoj brizi. Zato država u pravilu ne vodi brigu o **sprečavanju** stočnih zaraza zaštitnim cijepljenjem, nego se je ograničila na **suzbijanje** njihovo onda, kad se one negdje pojave.

Kad je tako, onda se moramo pitati: Dali stočari vode dovoljnu brigu o svojoj stoci i dali preduzimaju mjere za **sprečavanja** stočnih zaraza, invazionih (parazitarnih, nametničkih) stočnih bolesti, kao što i drugih pojedinačnih oboljenja. I na to pitanje moramo odgovoriti sa odlučno — Ne! Zar to nije čudno, kad se znade, da »u mnogim krajevima pustoše već nekoliko godina razne zarazne marvinske (stočne) bolesti: svinjska kuga, svinjski vrbanac, bedrenica i t. d., a poduzima se malo ili ništa, da se spriječi to pustošenje... Seljaci u pasivnim (mršavim) krajevima, u kojima nema plodnih ravnica, živu od stoke. Kolika im je šteta od zaraznih stočnih bolesti, nije potrebno posebno naglašavati«.

Stočari ne sprečavaju zarazne bolesti, koje ugrožavaju zdravlje njihove stoke, a u koliko to čine, ne sprečavaju na dobar način. Mi znamo, da se glavne i najopasnije stočne zaraze kod nas dadu spriječiti zaštitnim (preventivnim) cijepljenjem. Stočari se tim sredstvom u nedovoljnoj

mjeri služe. Zašto? Zato, jer je, vele, skupo cjepivo i jer mnogo košta, ako zoveš veterinara, a ni jedno ni drugo ne stoji. Cjepivo protiv bedrenice i šuštavca te svinjskog vrbanca, stoji malenkost i o tome ne treba ni govoriti. Cjepivo protiv svinjske kuge iznosi po prilici 5% od vrijednosti svinjčeta. Ako se uzme u obzir da svinjska kuga, kad grune među necijepljene svinje, odnese i do 90%, onda je samo stvar razumnog računa, da se uvidi, da je gubitak od 5% za cijepljenje, odnosno za cjepivo, manji nego gubitak zbog svinjske kuge sa 90%.

Što se tiče veterinara, istina je, da on razmjerno mnogo košta, ako ga zove pojedinac, da mu cijepi u nekom jako udaljenom mjestu samo nekoliko komada svinja. Ali ako se složi cijelo selo, onda je trošak za veterinara po komadu vrlo malen — dinar, dva. Treba dakle dobre organizacije i velike sloge među stočarima, pa će se i zaštita od stočnih bolesti cijepljenjem dati provesti već pod današnjim prilikama.

Dakako, da će se sve to moći još bolje provesti, kad bude moguće, da stočari dobiju veterinarsku pomoć bliže, nego što im je ona danas, jer će onda biti ta pomoć i jeftinija. Postavljanje općinskih veterinara i podizanjem ambulanata (životinjskih bolnica) bila bi velika pomoć narodu. Samo se ne smije zaboraviti, da je to danas teško provedivo zbog toga, jer ima uopće premalo veterinara, tako da u našoj državi još ima srezova, koji nemaju svoga veterinara, a da o općinskim i ne govorimo. Pored toga ne valja zaboraviti, da će povećanjem broja veterinara i podizanjem ambulanata, nastati novi tereti i troškovi, koje i opet mora da snosi narod, u prvom redu stočari. Jer kad bi se stvar udesila tako, da se u ambulantama stoka liječi besplatno, opet to neko mora platiti, jer veterinar mora dobivati plaću, kad i on mora da živi, a onda ljekovi će i tada koštati novaca, iako se predmnijeva, da će biti daleko jeftiniji. A biti će tu i drugih režija.

Kad jednom nastupi doba stočnih ambulanata, moramo znati, da će rad na njima i opet morati biti uperen u glavnom na sprečavanje bolesti, a tek u drugom redu na liječenje stoke. Rad u stočnim ambulantama nikada se neće moći staviti na ravnu nogu sa radom u ljudskim bolnicama, ne zato, što ne bi bio vrijedan, nego zato, što se rad u stočnim ambulantama ne primjenjuje na ljude, nego na stvari, na stoku, koja nikada nemože dosegnuti vrijednost čovjeka. Osim toga ne valja zaboraviti kolika je razlika u uslovima, pod kojima se vrši liječenje kod ljudi i kod stoke. Uzmimo na primjer liječenje upale pluća ili reumatičnih oboljenja. Oboje može da nastupi i kod ljudi i kod stoke. Ali će sasvim drugi rezultat liječenja biti kod čovjeka, koji leži u čistoj i zračenoj, ali i toploj sobi, nego kod nekog komada (grla) stoke, koja se nalazi sa zapaljenim plućima u hladnoj štali, punoj zagušljivog amonijaka, koji grize i draži sve sluznice, pa i sluznicu bolesnih pluća ili u štali, kroz čije stijene prohujava oštar sjever. Takve će prilike kod nas još jako dugo potrajati. I zato valja svu važnost polagati ne toliko na liječenje, koliko na sprečavanje, ne samo zaraznih stočnih bolesti, nego i sporadičnih (pojedinačnih) stočnih oboljenja. I samo s toga gledišta imadu se u glavnom posmatrati naše stočne ambulante, koje imadu da dođu i o kojima se i govori i piše sa premalo kritičnosti, a sa priličnom površnosti.

Ne mislim time reći, da veterinarsku liječničku službu nebi trebalo izgrađivati u smjeru, da bi što bolje odgovarala i onom svom krugu zadataka, koji joj stavljaju u dužnost **liječenje** domaće stoke. Ali i opet naglašavam, da je sprečavanje stočnih bolesti daleko važnije, nego li liječenje njihovo. I zato je dužnost veterinarske struke, da svu svoju brigu uperi na taj svoj prvenstveni cilj i rad i da stočare svakom zgodom upućuje u tom pravcu. Higijensko (zdravstveno) držanje stoke u dobrim stajama, brižljivo njegovanje stoke, kvalitetno i kvantitativno ispravno hranjenje stoke (t. j. hranjenje, pri kome će stoka dobivati ne samo dosta, nego i dobre hrane) sa higijenski ispravnom hranom, uz lijepi humani (ljudski) postupak sa stokom spriječit će u pravilu pojavu pojedinačnih (sporadičnih) nezaraznih i neinvazionih (nenametničkih) bolesti. Tada će nam i stočne ambulante biti prilično malo potrebne. A što se tiče sprečavanja stočnih zaraznih bolesti i bolesti, koje izazivaju nutarnji i vanjski nametnici, to je posebno poglavlje. O tom ću pisati u narednom broju ovoga lista!

Jesenska lovina.

Crtica iz neretvanskog života.

Hladna jesen. Lišće s gora već sve opalo, samo još tu i tamo po koji žuti listić treperi na studenom jesenskom vjetru. Vrbe i topole uz rijeku obisile se nisko k vodi, kao da čekaju kad će rijeka pomutit i nabujati, da im zamaže grane gustim muljem, pa da tako zamazane i pokrite muljem prespavaju zimu.

Ali jesen ko jesen, nije ga samo s vjetrom; naoblačilo se je pa i kiša počela krupna i gusta, uz pratnju jesenske grmljavine, koja potrese i brdo i polje. Potresa grom za gromom, kao da oće umirit i uninati čitavu prirodu, da prije zaspe. I zbilja tmurni dani gone svakoga na spavanje i počinak, da se odmori od onoga teškog ljetnoga posla i umora.

I izgleda sve ide na počinak. Ali ima netko ko preko cijeloga ljeta počiva u našem neretvanskom blatu, pa dok drugoga grmljavina uspavljuje, njega budi na putovanje u nepoznati kraj.

Pucaju gromovi; sijevaju strijele; pada krupna

kiša uz jaki jesenski vjetar; buči mutno, i uzbujala rijeka. Trese se cijelo brdo, blato i busovi[1]), a jegulja ispod njih samo čeka čas kada će okusit kap mutne vode, da odma odpuza po dnu od rijeke u more, i nastavi svoje ljubavno putovanje u dubinu Tihog oceana. Kad se odputi niz rijeku, skuplja se u skupine i mota u ogromna klupka. Valja se bujicom mutne vode, koja je svaki čas to brža i mutnija, i misli da je nitko ustaviti neće.

Čim više kiša pada i grmljavina postaje jača, jegulja se osjeća to slobodnija i sigurnija. Ali lovci »tratari«,[2] koji su se cijelo ljeto pripravljali za ovo njezino putovanje, za ovu grmljavinu i kišu, zapinju Trate,[3] Tratune[4] i Vršve,[5] po rijeci, rečinama[6] i jendecima.[7] Ne smeta ni njima kiša; ako i smeta, podnose oni nevrijeme: kišu, led i grmljavinu. Znadu oni zašto je to. Znadu oni da će se vagoni jegulje, koja putuje na taj ljubavni sastanak, uhvatiti u njihove trate i tratune. Čim jači mut[8] i češća grmljavina, to i njima, nekako češće i radosnije srce kuca. Penju i odapinju; u večer kasno i u jutro rano. Pri tom se njihovi burći[9] nasiplju jeguljom. Jedne dovoze, druge odvoze pune na trgovinu, pa ih opet prazne natrag dovoze; da ih iznova napune.

Kad je već voda uzbujala toliko, da su pod njom ostali i najviši bregovi u blatu; odapinju penjala, jer jegulja sada može i preko bregova, što ona i čini, kad vidi da je spriječena, i tada je već nitko spriječiti ne može. Lovci voze lovinu doma, izabiru bolje komade jegulje i stavljaju u burće za »badnji dan«. Drugu opet voze na trgovinu i sad se sve pretvara u vrući novac. Kupuje se žito; po štogod i robe za zimu. A po koji šolad ostane i u žepu, za one dane, kada »u nebu smrkne, a u zemlj smrzne«.

Petar Tutavac, selj. mladić.

Tumač: [1] skup raznih trava čiji su korijeni međusobno isprepleteni i rastu plutajuć po vodi. [2] lovci jegulje. [3]-[4]-[5] razne lovke. [6] zareštene stare rijeke. [7] kanali po polju i blatu. [8] poplava. [9] sprave za spremanje jegulje.

Božja izložba.

VI.

Cvijeće.

1.

Jednom sam se našao u radionici, gdje se pravi umjetno cvijeće.

U sredini prostorije dugačak stol. Oko stola sjede djevojke-radnice. Uza stijene naokolo sobe visoke stalaže, u kojima se nalaze bijele papirnate kutije. Po sobi hoda amo tamo gospođa nadglednica.

Pred djevojkama leže na stolu različiti dijelovi različita cvijeća: stapke, mladice, listovi, latice, prašnici..., u različitim bojama, bijeloj, crvenoj, modroj, zelenoj, ljubičastoj, žutoj...

Ti su različiti cvjetni dijelovi načinjeni i bojadisani u tvornici po uzoru živog cvijeća. Tu je trebalo različita materijala (tvari), kao: papira, platna, svile, pa zatim stakla, porculana, i tako dalje. Tu je trebalo mnogo miješati boje, da bi se dobile boje slične prirodnom cvijeću.

Iz tvornice su ti dijelovi doneseni u spomenutu radionicu.

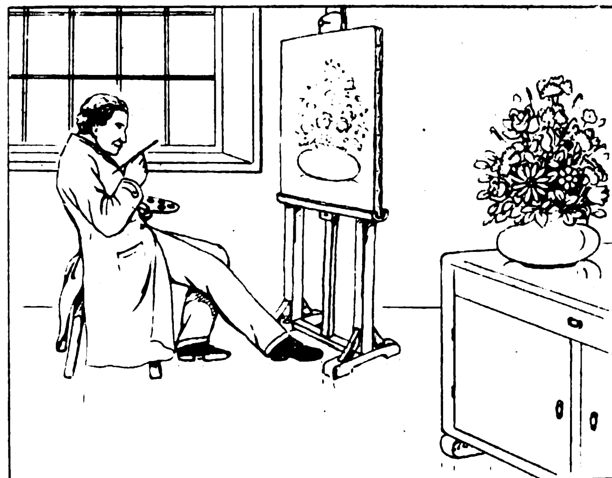
Gledam, kako to radnice rade: kako pomno slažu dijelove, stapke, listove, latice, prašnike, kako ih vežu i lijepe, žicom, koncem, ljepilom, sve to s određenom svrhom, da postane ovaj ili onaj cvijet: ljubica, maćuhica, ruža, ljiljan, i tako dalje.

Kad je jedan gotov, počne se sastavljati drugi. Dio po dio. Komad po komad. U ograničenu broju.

Promatram gotove primjerke. Sastavljeni s velikom pažljivosti i pomnjom imaju sličnosti s ljubicom, maćuhicom, ružom, ljiljanom, — ali kako su ipak vrlo, vrlo daleko od njih! To napravljeno cvijeće bez svježine je i mirisa, suho je i mrtvo. Bez ljepote i miline žive ljubice i maćuhice, ruže i ljiljana.

2.

Drugom zgodom posjetio sam prijatelja slikara u njegovu atelje-u (slikarskoj radionici).

— Što radite?

— Evo, gledajte.

Slikar je sjedio na povišenoj stolici. Pred njim stalak s napetim platnom. Pokraj njega vaza (oveća čaša za cvijeće), u vazi lijepa kita mlada jorgovana.

Slikar je na platnu dogotavljao svoju sliku. Neprestance je pogledavao na kitu jorgovana, da bi mu slika (kite jorgovana) izašla što točnija i ljepša.

—Što kažete? —zapita me slikar.

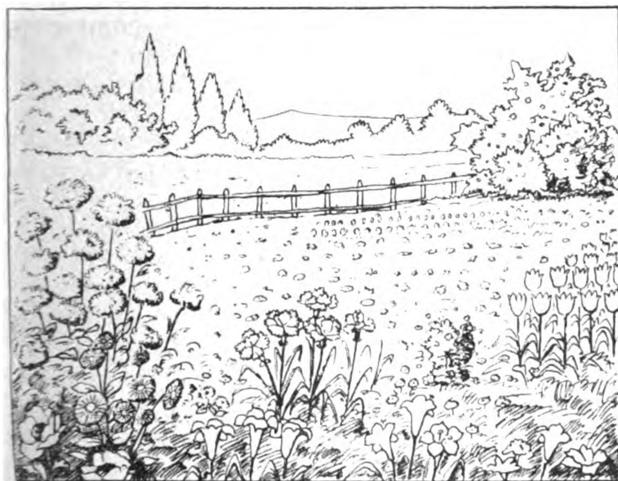
— Dobro je! Pače, izvrsno, — odgovorim, te se nagnem, da pomirišem živu kitu jorgovana.

— E, moj prijatelju, mirisa joj (slici) ne mogu dati! — reče slikar.

Da, slika je bila doista lijepo načinjena, ali slika ostane slika. Bez mirisa. Samo sjena žive kite jorgovana.

3.

Nakon odužeg vremena, jednoga dana, izađoh na šetnju, da se malo odmorim. Sunčano svibanjsko jutro. Nađoh se na uskoj stazi usred široke livade. S jedne i druge strane zelenilo bujne trave i šarenilo poljskog cvijeća. Tko bi ga prebrojio! Sunce je livadom sipalo svoje zlatno svijetlo. Zrak je pun svježine i mirisa. Časovi milja i ljepote.

Prignuh se i otrgnuh jedan cvijetak. Kako je jednostavan, a kako lijep! U kako su divnom spoju svi njegovi dijelovi! Stapka, listići, latice, prašnici. Bez žice i konca, bez igle i ljepila. Spojeni iznutra, snagom životne organičke (ustrojstvene) sile. Bez vidljiva prijelaza! Kako su krasno bojadisane latice! Kakvim skladnim sumjerjem! Pri dnu, po sredini, po rubu! Tko je tako tup i bešćutan, da bi mirno mogao proći mimo takve krasote! Ljudi, stvorenja uma i srca, ne prolazite mimo cvijeća bez misli i čuvstava! Pogledajte, makar samo jedan cvijetak, razmotrite ga duhom svojim, i imat ćete tu sažet odgovor na sve!

Iza toga pođoh mimo jedne lijepe bašče. Ruže su se upravo rascvale i raspjevale. Crvene, ružičaste, narančaste, žute .... Njihov je miris upravo opajao. Da si mi zdravo, kraljice cvijeća!

Poslije nekog vremena posjetih cvjetnu izložbu. Kolike vrsti! Koliko bogatstvo oblika, boja, mirisa! Čovjek ostane začuđen. Zapanjen. Divnih li Prstiju, koji su te cvjetne ustroje (organizme) složili, sazdali!

I još će netko blesavo reći: to je načinila »priroda«. Tko je i što je ta priroda? — da se zapitamo i na tom mjestu. Ništa drugo nego samo **skupna riječ** za pojave i zakone tih pojava; ili ništa drugo do **samih tih pojava i njihovih zakona**, koji su svi sami po sebi slijepi, besvijesni, bezumni, i koji sami trebaju nekoga neizmjerno višega nad sobom, vidioca, svijesnoga, umnoga, kao svoga Zamislioca, Sazdatelja.

Ne, ne, nikakva priroda, nego **Veliki Vječni Umjetnik.**

Bog Stvoritelj.

VII.

Knjiga.

Rijetko tko, primivši knjigu u ruke, misli na to, koliko je muke i truda stajalo njezina pisca, dok je ta knjiga ugledala svijet, — osobito, ako je to znanstvena knjiga.

A doista ga je stajalo mnogo muke i truda! Na njoj se znoji ne samo dane i mjesece, nego i godine! Uz nju je probdio nebrojene noći.

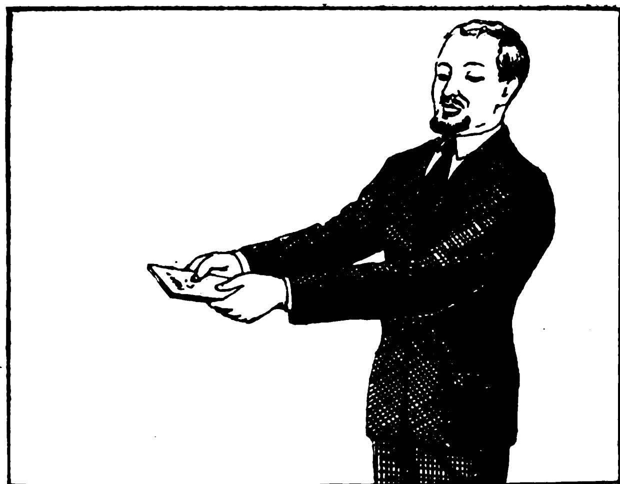
Najprije je morao učiti i naučiti onaj predmet, o komu je namislio napisati knjigu. To je prva i golema muka. Zatim je morao razmišljati ne samo, što će iz tog predmeta posebice odabrati, nego i kako će to iznijeti. Nije ni to lako, ali ga još veći posao čeka za onaj čas, kada će sve to trebati metati na papir, stavljati u djelo.

Slično je, kao kad koji od vas hoće graditi štagalj, ili kuću. Najprije treba da dođe do para i građevnog materijala. Zatim razmišlja, što će i kako će dalje. No još je teže, kad se upravo počne graditi. Tu čovjek nailazi na stotine neprilika i poteškoća.

Isto je tako i piscu, kad počne pisati knjigu. Tu treba paziti na svaku riječ, na svaku rečenicu, i na to, kako će slagati rečenicu sa rečenicom, da se misli jedna iz druge izvijaju strogo po zakonima razumnog suđenja. A treba i na to paziti, da sve to bude napisano lijepo, glatko i jasno. Tako stranicu za stranicom, poglavlje za poglavljem, a sve to upravljeno prema jednom cilju, koji treba čvrsto držati pred očima, sve tako do svršetka, do kraja knjige.

A kad je pisac došao do kraja knjige, onda treba sve to od početka još jedanput, još dvaput pregledati, poispraviti, izgladiti, jer čovjeku nije moguće na prvi put sve točno pogoditi.

Zatim treba misliti na slaganje i štampanje, — a to opet košta. No ne samo to, nego treba i ispravljati štamparske pogrješke po tri i više puta. Napokon saviti i svezati.

Istom tada, knjiga je gotova.

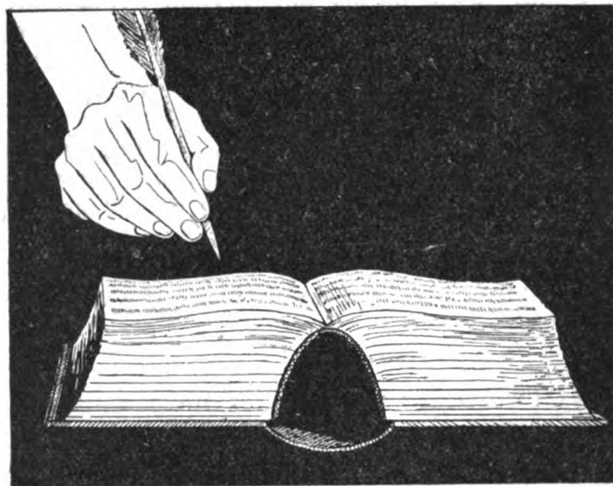
A kad je gotova, i kad je pisac dobije u ruke, i kada se može nadati, da će je čitaoci povoljno primiti, velika je njegova radost, veliki je njegov ponos.

Držeći je u ruci, gleda je razdraganim i zanosnim očima!

*

Osim ovakovih knjiga, što ih pišu pojedini pisci, ima još jedna Knjiga, koja se veoma razlikuje od svih tih knjiga, knjiga, koja stoji sama za sebe. To je ogromna knjiga, gotovo bi se moglo reći, knjiga neizmjerna. Sve druge knjige, što ih napisaše pisci svih vijekova i svih naroda, samo su pojedini listići iz te knjige; i kad bi se svi ti listići skupa spojili, sačinjavali bi samo vrlo malen, skoro nevidljiv dijelak one ogromne knjige. No ne samo da je tako, ako se gleda na veličinu, nego je tako i onda, ako se gleda na sadržinu. Sve te druge knjige iscrpljuju jedva koji listak, još manje, jedva koju stranicu one velebne knjige.

Ta knjiga zove se **Knjiga Prirode.**

Ta je knjiga ispisana od početka do kraja. Pisana posebnim, čisto čudnim i nepoznatim slovima. Ukrašena predivnim slikama. To svi vidimo i osjećamo. A što je pisano u njoj? Učeni, najučeniji ljudi listaju po njoj, i kad odgonetnu samo koje slovo, koju riječ, koju rečenicu, ponosni su i radosni. A ostala neizmjerna sadržina?

Tko je pisac ove veličanstvene knjige?

Premudri, preslavni Pisac!

Po izložbi vodi urednik „Zlatnoga Klasja".

SNOPIĆI I ZRNJE „ZLATNOGA KLASJA".

IZ ŽIVOTA I RADA DRUŠTVA SV. JERONIMA.

11. SVIBNJA 1868.

U životu Društva sv. Jeronima vrlo je važan gornji datum, — datum 11. svibnja 1868.

Istina, važan je i datum od 27. ožujka iste godine, kad su društvena pravila potvrđena od vlasti. — ali to je ipak bio jedan, doduše nuždan, no samo vanjski (formalni) čin, kojim naše Društvo još nije stupilo u sam stvaran, zbiljski život. Još je naime poslije potvrde pravila bilo nestalnosti, kolebanja, nesigurnosti, da li da se počne radom, to jest, izdavanjem pučkih spisova, kako je tražio 1. paragraf pravila. Prilike nisu bile povoljne. Sredstava nije bilo, osim samo nade u neke prijatelje puka. U sam puk nije se moglo pouzdati, jer je u njega još spavala volja za knjigu, a velikim je dijelom bio i nepismen. U takvim časovima javljaju se još i glasovi malodušja, sumnje, bojazni, glasovi, koji pritištu krila poletnijih.

Jedan od tih poletnijih bio je sam predsjednik privremenog odbora, kanonik Toma Gajdek. On sazove za 11. svibnja sjednicu odbora, na koju dođe i više drugih prijatelja.

»Tako ljudi«, piše društveni ljetopisac, »što su bili u rečenoj sjednici od 11. svibnja (1868.), uzdajući se, kako je očevidno, najviše u iskrene i poštene namjere društva svetojeronimskoga, a pored toga u blagoslov Božji te zaštitu velikih i možnih prijatelja našemu puku, napokon u velikodušje i ljubav prema narodu: odluče, da se s namjeravanim društvom izađe svakako pred narod i to odmah... U istoj sjednici bude privremeni odbor po pravilah popunjen na 8 članova... Rečena sjednica bješe odlučna za život društva. Odbor se svojski prihvati posla... Glavna skupština da se sazove za 21. kolovoza. Pozivi i pravila se raspošalju, i novinama se društvo razglasi.«

Tako je konačno pala odluka, da se počne pučkoprosvjetnim svetojeronimskim radom. Bilo je to ravno prije sedamdeset godina: dne 11. svibnja 1868.

Mi se s preugodnim osjećajem sjećamo tog datuma, kao što se sa harnošću sjećamo i svih onih naših preda, koji su izveli to veliko djelo.

Otada, sve do danas, Društvo sv. Jeronima s rijetkom ustrajnošću i neumornošću obrađuje polje hrvatske pučke prosvjete.

Stoga se s osjećajem harnosti mora sjećati tog datuma i sav hrvatski puk, jer je jedino za nj i osnovano Društvo sv. Jeronima.

Da, jedino za hrvatski puk. To se vidi:

1) iz nebrojenih izjava društvenih ljetopisaca i društvenih predsjednika. Pred očima društvenih osnivača i njihovih neposrednih nasljednika uvijek je puk i samo puk. Kada društveni ljetopisac opisuje, kako je došlo do osnutka društva, u prvom se redu obraća puku. »Ovo je sve mnogo po glavi išlo mnogoj plemenitoj duši, mnogom, puče moj! tvojemu dobrom prijatelju.« Ti se prvi prijatelji često spominju, i dalje se traže novi, a ljetopisac je veseo, kad ih nađe i kad ih može spomenuti. »Uzoriti gospodin kardinal nadbiskup zagrebački Juraj Haulik, zabrinut očinski za sreću našega puka, odluči osnovati takovo društvo.« Dalje stari ljetopisac kaže: »Društvo je ovo za puk. Odboru mora biti do toga stalo, da se što većma raširi u puk. Zato mu je dužnost moliti za potporu sve prave prijatelje našemu prostomu puku, osobito pak one, koji su vođe tomu puku, bili svećenici ili svjetovnjaci.« Isto tako i društveni predsjednik: »Društvo je ovo za puk. Tkogod je prijatelj napretku našega puka, neka stane u društvo.«

Takvih izjava moglo bi se navesti cijela knjiga.

2) Da je Društvo sv. Jeronima osnovano samo za puk, vidi se i iz toga, što su društveni povjerenici traženi u prvom redu među onim prijateljima, koji žive na selu i koji dolaze u dodir sa seljaštvom (i njemu sličnim obrtništvom), dakle među svećenicima, učiteljima, a i među samim pukom.

3) Vidi se i iz toga, što se za sve knjige, koje izdaje društvo kao glavna svoja izdanja, uvijek nastojalo, da i sadržinom i oblikom budu priređene za hrvatski puk, za njegovu korist, za njegovu prosvjetu.

Za nama stoji sedamdeset godina rodoljubna i nesebična rada za prosvjetu hrvatskoga puka! I za veće narode, nego što smo mi Hrvati, bio bi ovoliki broj godina od velikog značaja. Na milijune knjiga ušlo je u narod. Koliko li je prosvjetne građe u tim knjigama primila narodna duša! Koliko li poticaja! Koliko li klica palo na duševno tlo, da se iz njih kasnije razvije mnoga lijepa rastlina! O tom bi nam napose znali pripovijedati mnogi od onih sinova hrvatskog puka, koji su se, uz motiku, uspješno prihvatili i pera.

Neka naš hrvatski seljački svijet prione uz društvo sv. Jeronima kao uz prvog prosvjetitelja svoga!

Neka mu bude drag i svet datum 11. svibnja 1868.!

Predsjednik.

---

1. **Sveto Pismo N. Z.** Upravo o sedamdesetgodišnjici Društva sv. Jeronima izdasmo jednu knjigu, koja je kruna svega dosadašnjega društvenoga izdavanja. To je knjiga nad knjigama. To je Sveto Pismo.

U Sv. Pismu, napose u četiri sv. Evanđelja, iznosi se život i djela Gospodina našega Isusa Krista. Život i djela Sina Božjega. Sv. Evanđelje napisali su sveti muževi, apostoli i učenici Isusovi. Napisali ih nadahnuti Duhom Svetim. Stoga se može reći, da su knjige Sv. Pisma napisane Rukom Božjom. Napisane u nebesima.

Sv. Pisci, kao ljudi, kao oruđe Božje, napisali su sv. knjige u židovskom i grčkom jeziku, jer su se one čitale najprije na istoku, gdje se govorilo tim jezicima. Kad se kršćanstvo počelo širiti i na zapadu, gdje je narod govorio latinskim jezikom, počelo se Sv. Pismo prevoditi na jezik latinski. Na tom latinskom prijevodu za puk, koji je govorio latinskim jezikom, mnogo je radio baš naš veliki zaštitnik, sv. Jeronim.

Poslije se Sv. Pismo prevodilo i na druge jezike. Danas je Sv. Pismo prevedeno gotovo na sve ljudske jezike.

Mi Hrvati imali smo već i prije hrvatske prijevode Sv. Pisma. Poimence treba istaknuti prijevode, što su ih načinili Petar Katančić i Ivan Matija Škarić. Ali to su bili prijevodi većma za školovane ljude s velikim znanstvenim tumačem, pa tako su knjige izašle velike i dakako veoma skupe. Za puk nije potrebno veliko znanstveno tumačenje, nego samo toliko, koliko je najpotrebnije, a s druge strane, knjiga ne smije biti skupa, ali ipak lijepo dotjerana, kako dolikuje knjizi Sv. Pisma.

To nam je sada uspjelo izvesti, upravo o društvenoj sedamdesetgodišnjici. Knjiga ima lijep oblik, lijep je papir, lijepa slova, krasne slike. Lijep prijevod je načinio sveučilišni profesor dr. Franjo Zagoda.

Najmudrija, najsvetija, najljepša knjiga na svijetu. Neka nijedna hrvatska kuća ne bude bez nje!

2. **Pripovijesti Mije Stuparića.** Vrlo nam je drago, što upravo o društvenoj sedamdesetgodišnjici možemo izdati knjigu iz pera našeg hrvatskog seljaka. To nam je tim draže, što smo uvjereni, da je to plod sedamdesetgodišnjeg jeronimskog sijanja po pučko-prosvjetnoj hrvatskoj njivi. Ne znamo, da li je i sam pisac toga svjestan ili nije, to jest, da li on to sam znade i priznaje, ili ne. Sama činjenica ne ovisi o tome. Sigurno je naime, da su svetojeronimska izdanja unijela u naš seljački svijet toliko književno-prosvjetnoga daha i duha, da se mnoga iskra, koja se već inače od naravi nalazila u duši pojedinca, baš po njima probudila i zasvijetlila. Željeli bismo, da se i sam pisac o tom izjavi, posve iskreno, jer to ništa neće mijenjati na samoj stvari.

Drago nam je, da o društvenoj sedamdesetgodišnjici izdajemo knjigu pripovijesti od pisca, koji je član onoga našega staleža, za koji je baš osnovano naše Društvo sv. Jeronima, onoga staleža, kojemu je naše Društvo sv. Jeronima posvetilo svu svoju ljubav, sve svoje sile.

Posebno nam je pak drago, što je taj pisac baš Mijo Stuparić, koji je uvijek bio trijezna i ozbiljna duha, pak zato svima drag i od sviju štovan.

3. **»Zlatno Klasje«** treća je značajna pojava u društvenoj sedamdesetgodišnjici. Kad se mislilo na iz-

davanje »Zlatnoga Klasja«, nije se mislilo na to, da ono počne izlaziti baš o sedamdesetgodišnjici, — a evo, to se i nehotice tako dogodilo, da je upravo u jubilarnoj godini 1938. počeo izlaziti prosvjetni list Društva sv. Jeronima. Možda bi bilo veoma dobro, da se već prije pojavio. No kao da još uvijek, sve do zadnje godine, nije bila dozrela misao. Sada je došao posljednji čas. Misao je postala zrelom. Na društvenoj stabljici pojavio se nov cvijet, koji će, uz pomoć Božju, donesti i svoj plod. Nova vremena traže svoje. Prema zahtjevima novoga doba »Zlatno Klasje«: 1) umnožava jeronimsku prosvjetnu građu i sve više diže prosviješćenost hrvatskog puka; 2) učvršćuje svetojeronimsku misao ne samo među članovima društva, nego i u cijelom hrvatskom narodu; 3) donosit će književne priloge onih pojedinaca iz seljačkog staleža, koji u sebi osjećaju stvaralačku iskru i koji vole duh, kojim diše Društvo sv. Jeronima: duh, koji kaže, da pravi napredak i sreću donosi samo ona prosvjetna građa, koja je prodahnuta dahom Božjim. Ljudsko znanje, koje je i inače veoma ograničeno i posjeduje se samo na sitne dijelove, ako je još bez Boga, tada je i bez korijena, bez temelja, bez oslona, nestalno, netvoračko, razorno, te i onoga, koji takvo znanje ima, čini nestalnim, nemirnim, nezadovoljnim, netvoračkim, razornim. Naprotiv, i najmanje znanje, združeno s Bogom, ima svoj korijen, svoju osnovu, svoj oslon, te i onoga, koji ima takvo znanje, čini mirnim, staloženim, stalnim, tvoračkim. Takvo znanje pruža »Zlatno Klasje«.

4. Lijepo pismo povjerenika-seljaka.

Hvaljen Isus i Marija!

Veleuč. gosp. uredniče!

Na župni ured Bartolovec poslali ste prvog broja »Zlatnog Klasja« 20 komada, i ja sam našao pretplatnike za svih 20. Nijesam vam to odmah javio, a vi ste od drugog broja poslali samo 5 komada. Molim vas, da pošaljete još 15 komada, da ih mogu podijeliti.

Jedan mi je dao pretplatu za cijelu godinu, no ja čekam, kad mi i drugi dadu, onda ću vam slati novce. List »Zlatno Klasje« je inače vrlo lijep, poučan i zanimljiv, pa se svima dopada kojima dođe u ruke.

Da vam javim još i to. Ja imam *kućnu knjižnicu od knjiga sv. Jeronima, no ne tako mnogobrojnu, jer sam još mlad,* pa nisam mogao Bog zna koliko sakupiti. Ako vi možda imate i možete što god pokloniti, to Vas lijepo molim, da i meni poklonite koju knjigu, najviše bi me veselilo kakav putopis ili ratni opisi iz svjetskog rata. Ja sam i kao povjerenik Društva sv. Jeronima, pa sam ove zime raspačao u našoj župi oko 650 knjiga jeronimskih, što članskih, što redovnih izdanja i to na taj način, *što sam išao od kuće do kuće raspačavati knjige.* 2 hiljade dinara sam poslao Društvu, a 70 dinara još dugujem, jerbo mi nekoji nijesu odmah platili. Ta znate gosp. uredniče, kako bi mnogi htjeli čitati, ali ne mogu smoći dinar da plate. Sad više ništa, nego primite puno lijepih pozdrava.

U Bartolovcu 15. III. 1938.

Rudolf Pikač, seljak
Povjerenik Društva sv. Jeronima
Bartolovec, z. p. Varaždin.

Doista je ovo lijepo pismo. Kratko, ali puno sadržaja. U njemu se ističu tri važne stvari:

1) Da je taj povjerenik-seljak, idući od kuće do kuće, u prošloj društvenoj sezoni raspačao **650** jeronimskih knjiga te gotovo za sve ubrao i poslao novčane prinose.

Kako li pobudan primjer za mnoge! Ako je mogao on, zar ne bi mogli i mnogi drugi! Ili da budu kao seljaci svetojeronimski povjerenici ili da se prijave povjereniku — župniku, da mu budu pomoćnici u širenju svetojeronimske knjige i prosvjete. Tkogod ima takvu plemenitu namjeru, neka se oglasi. (Nuzgredno se spominje, da svaki takav raspačavatelj jeronimskih knjiga može od ubranih i poslanih prinosa imati neki postotak kao nagradu).

2) Druga važna stvar, koja se ističe u pismu, jest, da njegov pisac ima kućnu knjižnicu od knjiga sv. Jeronima. Mlad je, veli, pa mu nije mnogobrojna, i moli, da mu nešto knjiga poklonimo. Mi smo to rado i učinili, kao što ćemo pokloniti i svakomu drugom seljaku, koji si osnuje jeronimsku kućnu knjižnicu, taj veliki zalog sretnije hrvatske budućnosti.

3) Spominje se i treća važna stvar, da je seljački pisac tog pisma našao 20 pretplatnika »Zlatnoga Klasja«, i da o njemu kaže, da je »list vrlo lijep, poučan i zanimljiv, pa se svima dopada, kojima dođe u ruke«.

Uzorni i vrijedni naš seljak-povjerenik Rudolf Pikač neka nađe što više nasljedovatelja u hrvatskom puku!

5. Seljački mladić Petar Tutavac piše nam:

P. n. gospodine uredniče!

Evo Vam šaljem za »Zlatno Klasje«, u koliko odgovara, molim da mi to štampate. Mislim, da će odgovarati.

Letimično sam pogledao »Zlatno Klasje« i jako mi se dopada sadržaj. Vidio sam da bi gosp. Urednik želio »da ga kite« seljaci, pa sam eto poslao ovo za sada. Neznam jeli pravo radi Adrese, jer »Zlatnoga Klasja« sada nemam kod sebe. Molim Vas da mi ga u buduće redovito šaljete.

Poštovanjem P. Tutavac, selj. mladić.

Moja sadašnja adresa: »Split, Smodlakina 15.«

Evo njegove pjesme:

Veličina svemira.

Kol'ko može čovjek znati?
Kol'ko svatit, naučiti?
Kol'ko može razmišljati,
Kol'ko može zaključiti?

Vidi brda; vidi polja,
Svud po svemu život buji,
Vidi rijeke; vidi mora,
Električna struja struji.

Otkud? Zašto? Čemu ovo?
I kako je; od koga je?
Uvijek traži, uvijek novo!
Al' na jednom um prestaje . . .

Jer uzroka ne zna naći,
Daleko se znanju krije,
Nit' toliko zna pronaći:
Otkud stablo žita klije.

Što li treba... da se može
Zemlju spoznat u širinu!!
Al što polje, što je more,
Prema zvijezdam, spram' svemiru!...

Još je bolja njegova crtica, koju donosimo naprijed.

Plemeniti mladić Petar Tutavac već po svojem dosadašnjem nastojanju i pregnuću ulijeva najljepše nade, da će ispod njegova pera izlaziti sve bolji i savršeniji književni sastavci. Daj Bože, da u svom seljačkom radu i životu, koji neka nikada ne napusti, nalazi sve više i sve ljepše građe za svoje stvaranje. Neka ga Bog čuva i prosvjetljuje! Neka mu je na pomoći naš veliki zaštitnik sv. Jeronim!

6. **Jeronimske pouke o gospodarstvu.** Među knjigama, što ih naše Društvo sv. Jeronima svake godine izdaje, bude svagda i po koja pouka o gospodarstvu. Posljednju je takvu knjigu o uzgoju krumpira napisao dr. Marko Mohaček, ravnatelj poljoprivredne stanice u Zagrebu. O pokusima, koje dr. Mohaček vrši s krumpirom pročulo se do u daleku Nizozemsku, pa su mu odanle poslali čitavi vagon raznovrsnoga sjemena krumpira, ne bi li ono na našoj hrvatskoj zemlji dalo bolji plod nego kod njih na sjeveru. Kad se radovi našeg hrvatskog stručnjaka toliko cijene u tuđini, valja da njegovu knjigu »Uzgoj krumpira« pročitamo i mi, i da se koristimo tom gospodarskom poukom. Dr. Mohaček je napisao i novu veoma korisnu knjigu: o umjetnom gnojenju, o tome, čime se hrani bilje i kako se popravlja zemlja. Tu knjigu izdat će Društvo sv. Jeronima za narednu godinu, pa već sada upozorujemo na nju sve naše čitatelje. Hrvatsko književno Društvo sv. Jeronima brine se da hrvatskom puku dade najstručniju pouku i u gospodarstvu.

7. **Kumovi kod sv. Potvrde** običavaju darivati svoju kumčad, i taj bi dar morao biti trajna uspomena na sveti doživljaj. Prije rata bio je lijep običaj, da kumovi svoju kumčad učlanjuju za doživotne članove Društva sv. Jeronima; jer kakva bi uspomena bila trajnija, ljepša i više u vezi s primanjem Duha Svetoga od toga, da čovjek sav svoj život dobiva svake godine besplatno izbor dobrih jeronimskih knjiga? — Svjetski je rat prevrnuo sve novčane vrijednosti, pa je tako zamrlo i doživotno učlanjivanje. — Sada, kad su se novčane prilike prilično ustalile, uvedeno je opet doživotno učlanjivanje u Društvo sv. Jeronima. Doživotni član može postati svatko, ako on sam, ili tko drugi u njegovo ime, uplati jedamput zauvijek 300 dinara. (Tu svotu može otplatiti i u dvanaest mjesečnik obroka po 25 din). Takav član dobije veliku lijepu diplomu i prima besplatno svake godine kalendar »Danicu« i još one poučne i zabavne knjige, koje izlaze kao jeronimska redovna izdanja. — Kumovi koji mogu, neka obnove krasan običaj darivanja svoje krizmene kumčadi — upisivanjem u doživotno članstvo Društva sv. Jeronima.

8. **Zadužbine.** Od davnine su Hrvati za upokoj duše i za trajniju spomen ostavljali po koji dar u korist crkve i naroda. Najstariji hrvatski zapisi baš su svjedočanstva o takvim zadužbinama. A ne moraju samo imućnici i bogataši ostavljati zadužbine. (Oni dandanas i ne misle toliko na dušu i zadužbine, koliko na zemaljska dobra!) — Ovih je dana Hrvatsko Književno Društvo sv. Jeronima primilo 2000 dinara, što ih je po svojoj oporuci »za upokoj svoje duše i dobrobit hrvatskom puku« ostavio činovnik Franjo Vrbljančević, rođen u Krapini, a umro u Osijeku. On je svega svoga života bio revan čitač jeronimskih knjiga, pa je svoju ljubav za Društvo sv. Jeronima pokazao i ovim darom iz svoje ostavine.

PROSVJETNE BILJEŠKE.

Borba protiv nepismenosti nastavlja se dalje. Sa različitih se strana hrvatske domovine javlja, da rad na tom polju dobro uspjeva. Povoljne vijesti napose stižu iz valpovačkog, karlovačkog, splitskog, sarajevskog, brčkog, livanjskog kotara, i tako dalje. Vrijedni seljak Marko Čondrić iz Rapovine kraj Livna pripovijedao je ovaj slučaj: »Posjećujući u prosvjetnom poslu livanjski kotar, dođem i u jedno selo, gdje ima samo nekoliko pismenih samouka. Približavam se jednoj velikoj zadružnoj kući. Zadruga ima 43 člana, a samo su tri pismena. Njima sam poslao na ogled jednu abecedarku. Dolazeći iz daleka, vidim preko 20 ljudi sakupljenih na dvorištu. Svi imaju u rukama štapove, šibe, što li, a dio dvorišta posut pepelom. Ljudi po njemu nešto šaraju... To je »škola za abecedarce«... Kad ispišu čitavo dvorište, izravnaju pepeo, pa na novo...«

Dirljiv primjer naše jake hrvatske volje!

Nedavno je izašla i knjižica »Pokret za pismenost« u izdanju Kluba ABC. Zanimljiva je rasprava prof. Izidora Škorjača: »Nepismenost u brojevima, koji viču«. Tu se, kao u ogledalu, vidi cijelo stanje pismenosti. Općine su poredane prema postotku nepismenih, te je prva Hrastovac kod Garešnice sa 2.65%, a zadnja (518.) Bruvno kod Gračaca sa 73 do 63% nepismenih.

U vanjskom svijetu vlada mišljenje, da jedan evropski narod, koji ima iznad 10% nepismenih, nije sposoban sam sobom upravljati. Narod da može dobiti potpunu vlast i upravu, ali poslije toga obavljat će poslove činovnici, kako budu znali i htjeli, a seljački ih svijet ne će moći ni znati nadzirati zbog slabe prosvijećenosti. Zato je narodna dužnost, da se radi na tom poslu i da se svrši sa željenim uspjehom, a uspjet ćemo onda, budemo li svi surađivali na tom polju.

PRILIKE I POTREBE NARODNOG GOSPODARSTVA.

Komasacija (ili zaokruživanje zemljišnih posjeda). U mnogim jače naseljenim hrvatskim krajevima vrlo je potrebno iznova razdijeliti zemljišta i zaokružiti ih, jer su posjedi često tako raskidani, da nije moći napredno gospodariti. Neki seljaci imadu posjed od nekoliko jutara razdijeljen na 10 do 20 mjesta, a kojiputa i više. To pravi

velike poteškoće kod obrađivanja zemlje, a najčešće zbog takovih malih dijelova zemlje jednog posjeda dolazi do teških svađa i dugačkih parnica, koje su mnoge seljačke obitelji dovele do prosjačkog štapa. — Za komasaciju (zaokruživanje posjeda) potreban je složan rad cijelog sela, a često i cijelog kotara. Glavna je svrha komasaciji, da razbacani posjed pojedinih seljačkih gospodara, unutar jednog ili više sela, skupi u jedan, ili, ako to nije moguće, u što manji broj komada. Sigurno je, da je seljaku za svaki napredniji rad u gospodarstvu potrebno imati sređeni posjed. Komasacija se može obavljati samo na zahtjev samih seljaka, vlasnika zemlje. To je i razumljivo, jer se time dira u privatno vlasništvo. Ako jedno selo ili barem većina seljaka iz tog sela želi u svojoj općini provesti komasaciju, moraju to sami zatražiti. Komasacija se dozvoljava samo onda, ako je za njenu provedbu više od polovice seljaka. Kod komasacije dolazi u obzir sve obradivo zemljište, osim vrtova uz kuću te vinograde, premda je mnogo puta dobro, da se i vinogradi podvrgnu komasaciji. — Kod komasacije treba pravo ustanoviti točan posjed svakog seljaka, koji kod toga sudjeluje, te izvršiti procjenu njegovog zemljišta. Naravno, da je tu potrebna sloga seljaka. Novi posjed podjeljuje se na diobenoj raspravi, a tom zgodom može svaki seljak ponovo iznijeti sve svoje zahtjeve i prigovore. Protiv odluke, donesene na toj diobenoj raspravi, može se svaki pritužiti komasacijskom povjerenstvu. Bolje je, ako do takovih pritužaba uopće ne dođe, jer se nova raspodjela ne može provesti gruntovno sve dotle, dok se ti prigovori ne riješe. Žele li seoski gospodari voditi napredno gospodarstvo, treba da u prvom redu srede svoje posjede, te na taj način uzmognu bolje i korisnije raditi.

Za primjer navodimo dvije uspjele komasacije, jednu, koja je izvedena u općini Sv. Helene, a drugu u Babinoj Gredi.

Općinari Sv. Helene imali su nadaleko razbacane svoje zemljišne čestice, i to tako, da je njihov ukupni pojedinačni posjed bio opet dosta malen. Rad je bio otešćavan još i tim, što su vlasnički i posjedovni odnosi bili posvema zamršeni. Zanimljivo je nadalje, da je kod ove komasacije bilo uspješno provedeno meduseljačko prelaganje i da su dijelom komasirani i vinogradi (prvi slučaj kod nas!). Poteškoće, koje su se pokazale kod međuseljačkog prelaganja i vinograda, stoje u tome, da se takove radnje, po postojećim zakonima mogu provesti samo uz posvemašnji pristanak interesiranih stranaka. Uspjeh je posve zadovoljio. Kao dokaz za to nije samo opće zadovoljstvo stranaka, koje su sudjelovale u tim radnjama, nego i činjenica, da svi koji nisu htjeli pristati na to, danas žale, što su otklonili stvar, koja bi im donijela koristi.

Komasacija Babine Grede provodila se zajedno s kanalizacijom (proticanjem vode). Radnje su se izvele na plohi od 12.000 (dvanaest tisuća) jutara. Za gospodarski rad na tom području naročito je bilo nepovoljno to, što su čestice bile rastrgane i udaljene do 10 kilometara od sela. Vladala je i oskudica puteva (prije komasacije bilo je puteva 97 kilometara, a poslije komasacije 527). Komasacija i kanalizacija vršila se u vrijeme najveće gospodarske potištenosti. Bilo je pomanjkalo novčanih sredstava. Sami seljaci izvršili su kanalizacijske poslove i time prištedili neko dva milijuna dinara. U isto su vrijeme uređeni i zbrkani posjedovni odnosi, koji se bez komasacije ne bi mogli urediti.

DILJEM HRVATSKE DOMOVINE.

Isušenje hercegovačkih polja. Često se u nas govori o nekim našim tako zvanim pasivnim (neplodnim) krajevima. Istina je, da su neki krajevi slabiji te ne donose toliko, da bi mogli ishraniti svoje pučanstvo. Ali je istina i to, da bi se stanje odmah promijenilo, ako bi se poboljšao negdje način rada, negdje samo tlo. Ovo posljednje vrijedi napose za Hercegovinu. U toj našoj zemlji ima oko (20.000) dvadeset tisuća hektara polja, koja su podvodna. Najviše se sije kukuruz, — ali kad ljeti budu ta polja obično poplavljena, kukuruz sagnjije, i onda zlo. Hercegovina treba godišnje sedam do osam tisuća vagona žita (najviše kukuruza), a redovita žetva svih žitarica obično iznosi dvije do tri tisuće vagona, što znači, da se mora uvesti oko pet tisuća vagona. Kad bi se uredila hercegovačka polja, povećala bi se žetva za četiri do pet tisuća vagona, te bi Hercegovina pravilnim poboljšanjem i obradom polja mogla dati sedam do osam tisuća vagona, a tom količinom mogla bi se prehraniti.

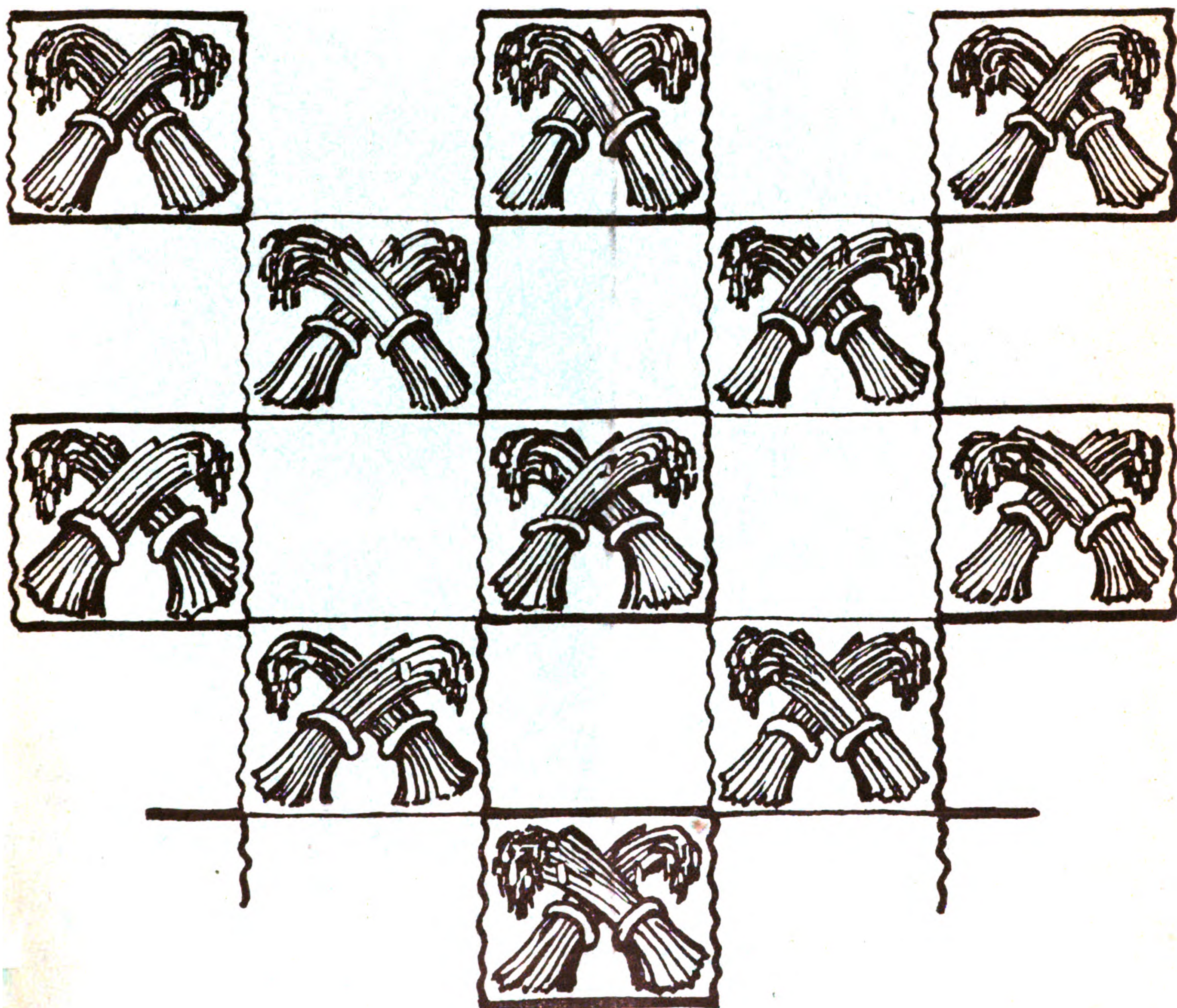
Najpoznatije i najveće je Drinovačko-Imotsko polje. Zaprema oko sedam tisuća dvije stotine hektara. Sadi se i obrađuje oko pet tisuća, a voda poplavljuje oko tri tisuće pet stotina hektara. Veći dio polja prostire se u ljubuškom a manji u imotskom kotaru. Isušenje bi se izvelo pomoću tunela dugačkog tisuću pet stotina metara. Uređenje (regulacija) stajala bi oko osamnaest milijuna dinara. — Drugo veće polje je Popovo polje. Zaprema oko četiri tisuće osam stotina hektara. Isušilo bi se pomoću tunela dugačkog devet kilometara. Tunel (probušeni prolaz kroz goru) cijelom bi svojom dužinom išao kroz brdo, i to od Popova polja do Jadranskog mora. Regulacija (uređenje) bi stajalo oko trideset šest milijuna. — Treće važnije polje je Mostarsko blato. Zaprema oko tri tisuće tri stotine hektara. Isušilo bi se pomoću tunela dugačkog tisuću pet stotina sedamdeset metara. Stajalo bi oko dvadeset dva milijuna.

Hercegovci kažu, da ne trebaju ničije milostinje; oni traže samo ono, što im pripada po Božjem i zemaljskom zakonu; neka im se pošteno plati duhan i neka im se polja urede.

Izlazi svaki drugi mjesec. — Godišnja pretplata Din 10·—. Pojedini broj Din 1·50. — Odgovorni urednik: Dr. Josip Andrić Zagreb, Trenkova ul. 1. — Za tiskaru odgovara: Stjepan Marinović, Zagreb, Kamaufova ul. 16. — Tisak Nadbiskupske tiskare
Uredništvo i uprava Trg Kralja Tomislava 21 Zagreb.

TAKSA PLAĆENA U GOTOVU

ZLATNO KLASJE

GOD. I. 1938 BROJ 4.

PROSVJETNI LIST
HRVATSKOGA KNJIŽEVNOGA DRUŠTVA SV. JERONIMA

Sadržaj :

Snopići i zrnje „Zlatnoga Klasja"

Čitajte »Zlatno Klasje« polagano i razmišljajući. Čitajte po drugi i treći put. Uvijek ćete naučiti nešto više. Čitajte sami i u »Jeronimskim prosvjetnim zajednicama«.

Prije čitanja oprezno razrežite stranice oštrim nožićem (kebom, kusturom, šklocom).

Sve brojeve »Zlatnoga Klasja« čuvajte. »Zlatno Klasje« neka se zajedno s jeronimskim knjigama nalazi u vašoj »Jeronimskoj kućnoj knjižnici«.

Razgovarajte se o »Zlatnom Klasju« i širite ga međiu sobom.

Javite se uredništvu kojim dopisom ili drugim sastavkom.

Pojedini broj stoji 1.50 D, a godišnja je pretplata 10 D.

Uredništvo Zagreb, Kaptol 7.

ZLATNO KLASJE

PROSVJETNI LIST

HRVATSKOGA KNJIŽEVNOGA DRUŠTVA SV. JERONIMA

UREĐUJE Dr. FERDO ROŽIĆ

GOD. I. ZAGREB, 1. SRPNJA 1938. BROJ 4.

Žeđa za pravdom.

Mnogo se govori o pravdi, govori se mudro, oduševljeno, krasno, — ali uistinu rijetko tko i vrši pravdu. Pravda je lijepa i slatka riječ, ali je trpka, kad ju treba ostvariti, to jest, kada treba učiniti ono što je pravedno, pa makar ti to bilo neugodno i štetno.

Draženst i vrijednost pravde spoznaje se osobito onda, kad se mora trpjeti nepravda. Nepravda pritište kao težak kamen. Nepravda boli. Često se čovjek pod nepravdom svija, napunja se gorčine i vapi za pravdom.

Pravda, pravda, pravda!

Kao što je uvijek bilo nepravde, tako se i taj vapaj uvijek čuo na svijetu. U prošlosti kao i u sadašnjosti.

No čini se, da je danas vapaj za pravdom glasniji nego ikada. Upravo bučan.

Pravdu traže ne samo pojedinci, nego i cijeli staleži, i cijeli narodi.

Svima je na ustima socijalna (ili društvena) pravda, to jest, pravda među ljudima, među njihovim skupinama, staležima, klasama (razredima), jednom riječju, međuljudska pravda.

Nitko nije zadovoljan. Nisu zadovoljni radnici, jer da je premalena plaća, niti su zadovoljni poslodavci, jer da radnici previše traže, nisu zadovoljni seljaci, jer je njihovim proizvodima premalena cijena a različite daće su velike; nisu zadovoljni obrtnici, jer da im tvornice kvare posao; nisu zadovoljni školovani ljudi (inteligencija), jer da se više cijeni rad ruku, nego rad duha.

Svima se čini nepravda. Svi viču za pravdom. Za nju se bore riječima, spisima, na skupštinama, u saborima (parlamentima). Dižu se prevrati (revolucije). Baca se u tamnice, lije se krv, žrtvuju se životi.

Ali što se više viče za pravdom, što se više za nju bori, to je pravda na zemlji sve manja.

Kao što nisu zadovoljni razni društveni slojevi, tako nisu zadovoljni ni cijeli narodi. I veliki i mali. Nisu zadovoljni veliki, jer bi htjeli biti još veći, i jer im, kažu, zemlja nije dosta prostrana, pa trebaju drugih zemalja. Nisu zadovoljni mali, jer ih pritištu veliki, a neki nemaju ni vlastite slobode.

Svi osjećaju nepravdu. Svi hoće i traže pravdu. Ako ne ide milom, mora silom. Stoga se spremaju na borbu. Naoružavaju se. Prijete se ratovima.

Ali ipak, pravde je sve manje na zemlji.

Što je to? Koji je razlog tomu, da se pravda ne može smiriti na zemlji? — tako se mora pitati svaki misaoni čovjek.

Zašto pravda bježi sa zemlje? Zašto se ne će na njoj nastaniti? Ili zar zemlja nije njezina domovina? Zar je njezina domaja negdje drugdje?

Tako sam i ja razmišljao, — kadno mi padnu na pamet riječi bogodanog pjesnika Davida:

»Istina se rodila na zemlji, **a pravda je pogledala s neba.«**

Prema tim nadahnutim riječima, prava je domovina pravdi na nebu, — **tamo, gdje stoluje Bog, koji je Vječna Pravda.**

Tko dakle hoće pravdu imati na zemlji, mora ju potražiti tamo, gdje je njezina prava domovina, na nebu.

Na to će možda gdjekoji mudrijaš kimnuti glavom i reći: Ako se ja ne ću boriti za pravdu na zemlji, uzalud ću je tražiti i na nebu!

Na to ću tom mudrijašu odmah odgovoriti ovako: Nitko ne kaže, da se za pravdu ne treba boriti, nego kažem: da će se uzalud boriti onaj, koji pravdu traži na zemlji, već treba, boreći se, pravdu tražiti tamo, gdje joj je domovina.

Svako ljudsko djelo, koje hoće biti pravedno, ima se činiti sa **znanjem, da je pravedno, to jest, ima se činiti svijesno,** jer samo kao takovo ima pravu vrijednost za ljudsku dobrobit i blagostanje. Svako pak takovo svijesno pravedno djelo jest ujedno ćudoredno (etičko, dobro) djelo, i kao takvo spada pod opći ćudoredni (moralni) zakon, kojemu je začetnik sam Bog ili Vječna Pravda.

Svako dakle djelo, koje hoće biti pravedno, može to biti samo tako, ako je odsjev ili odraz Vječne Pravde, samo ako ima svoj korijen u Vječnoj Pravdi.

Nemoguće je dakle tvoriti prava djela pravde, ako tko ne priznaje Vječne Pravde. Tko odvraća svoju glavu od Vječne Pravde, ne će ni njega Vječna Pravda pogledati. Samo onoga, koji

diže svoje oči k Vječnoj Pravdi, i njega će Vječna Pravda pogledati.

Još dalje. Kako će onaj, koji ne priznaje Vječne Pravde — Boga — i koji prema Njemu ne izvršuje pravdu, to jest, ne vrši svoje dužnosti prema Njemu, ne dajući Bogu što je Božje, — kako će taj, pitam, vršiti pravdu ili dužnost prema čovjeku! Ako prezire Boga, zar ne će, kad se bude radilo o njegovim interesima, još više prezirati čovjeka! Zato sve, i najljepše i najgromoglasnije riječi takovih ljudi, kad govore o pravdi, ne vrijede ništa. To su samo prazni glasovi, bacani u zrak.

Sad imamo odgovor za pitanje, što smo ga naprijed postavili: **zašto nema pravde na zemlji? Zato, što ju ljudi neće tražiti tamo, gdje joj je prava domovina.**

Kao što, ako hoćeš imati neke dobre i korisne plodove, a ti plodovi ne rastu u tvojoj zemlji, tada ih moraš potražiti tamo, gdje im je domovina.

Da pak ima ljudi, koji ne će plemenita ploda pravde tražiti u njezinoj pravoj domovini, na nebesima, to nam je i odviše jasno.

Mnogi naime državnici— no ne svi, jer ima i pametnih — vode svoju politiku tako, kao da i nema Vječne Pravde, koja u svojoj ruci drži tezulju (vagu) i na njoj najfinijim osjećajem mjeri ljudska djela. Njihovi pogledi lutaju zemljom, kao da im je ukočena šija, te ne mogu glave podignuti na više. — Mnogi školovani ljudi — no ne svi, jer ima i pametnih ljudi, — koji bi mogli biti dobri učitelji svojim bližnjima, no posve se predajući slabom svjetlucanju svog razuma, vuku druge i zavode ih zemaljskim stranputicama.

Što iz toga izlazi? Koje su posljedice?

Čuli smo ih. Nepravda i nezadovoljstvo.

Još je gore, što se za ovim slijepcima počeo povoditi i radni svijet — no ne sav, jer ima i pametnog radnog svijeta. Dosta znatan dio radnog svijeta također je odvratio svoj pogled od Vječne Pravde, koja stoluje na nebesima, pa je sa svom strašću počeo tražiti pravdu na zemlji. Pak što je našao? Pitajte radnike u Sovjetskoj Rusiji.

Nepravdu i nezadovoljstvo.

Spomenuh još, da ne samo cijeli društveni slojevi i staleži, nego i cijeli narodi traže pravdu. Osobito neki mali, kojima se uistinu čini velika nepravda, jer se gazi njihova sloboda i pravo samosvojnosti.

Što slijedi iz svega toga? **Jasno je, da će i takav narod doći do pravde, ako se bude za nju borio i ujedno upirao pogled tamo, gdje stoluje Vječna Pravda. Tada će Vječna Pravda baciti svoj pogled na narod,** i to će biti dosta, da se u njegovu zemlju unese željni plod, plod narodne slobode — plod pravde i mira. »Pravda i mir nalaze se u zagrljaju«.

»Blaženi oni, koji žeđaju pravde, jer će se nasititi«, riječi su Spasiteljeve.

Žeđanje dakle za pravdom pod okriljem Vječne Pravde, vodi i zemaljskim plodovima.

Urednik.

O našoj najčešćoj bolesti.

Napisao dr. Vladimir Ćepulić, liječnik, sveučilišni profesor.

Vrlo sam se rado odazvao pozivu cij. uredništva, da za »Zlatno Klasje«, kojemu je svrha, da među narodom širi prosvjetu, pa i zdravstvenu, napišem najvažnije o bolesti, koja je najviše raširena među našim narodom — o sušici ili, kako se znanstveno zove, tuberkulozi.

Mnogi će možda od čitalaca reći: »Pa čemu pisati o sušici, ta ona je i onako neizlječiva bolest ,djeca je naslijede od roditelja, i tko je osuđen, da od nje oboli, taj će oboljeti i mora umrijeti«.

Ali te dvije predpostavke, da je sušica nasljedna i neizlječiva bolest, nisu točne.

Nekoć se zaista i u liječničkim krugovima mislilo, da je sušica nasljedna bolest. Vidjelo se, da čitave obitelji izumiru od sušice i sušica se smatrala nasljednom bolesti. Držalo se, da je djeca baštine od roditelja. Danas međutim znamo, da tome nije tako. **Sušica nije nasljedna već zarazna bolest,** koja se iza poroda prenosi zaraznim klicama od bolesna na zdrava čovjeka. **Djeca se i od bolesnih roditelja rode zdrava,** a zaraze se klicama sušice ili za rana ili tek u odrasloj dobi.

Kad klice sušice uđu u zdrava čovjeka, počnu se u njegovom tijelu množati i širiti, zađu najčešće u čovječja pluća i tako ih okuže, izgrizu i razore, da čovjeka i usmrte. Te se klice prostim okom ne vide. One su tako sitne, da bi 4.000 (četiri tisuće) tih sitnih klica, koje imadu oblik štapića, mogli poredati jednu uz drugu, i tako poredani štapići činili bi tek duljinu od jednog milimetra. Te su klice sitnije od najfinije prašine i u jednom zrncu prašine, koju jedva primjetimo, mogu biti veće količine takovih klica. One su žive, pa se i množe tako, da se jedna klica prepolovi, pa nastanu dvije, ove dvije se raspolove pa nastanu četiri, iz ove četiri nastane 8, iz 8 nastane 16, pa 32, 64, 128, 256 i t. d. Za par sati može ih se namnožiti hiljade i milijuni.

Te sitne zarazne klice izlaze iz pluća čovjeka, koji boluje na plućnoj sušici. Kad sušičav čovjek kašlje, kiše ili glasno govori, izlaze iz njegovih usta sitne, prostim okom nevidljive kapljice, koje možemo vidjeti, ako se nakašljemo na staklo. Kada te kapljice izađu kašljem iz pluća i usta sušičava čovjeka, lebde dulje ili kraće vrijeme na zraku, i ako ih udahnemo, možemo se zaraziti klicama sušice, koje su u tim kapljicama. Ali ako

su klice i ušle u čovječje tijelo, ne mora čovjek uvijek i oboliti. Organizam zdrava, otporna čovjeka može uništiti zarazne klice, dok ih neotporan organizam ne može svladati, već se klice toliko namnože, da čovjek podlegne i oboli.

Osobito mnogo klica ima i u ispljuvku sušičavih ljudi. U hrakotini nađu se milijuni klica sušice. Ako sušičav čovjek pljune na pod, ispljuvak se osuši. hodanjem se satre u prašinu, a prašinom se dignu klice u zrak i sa zrakom, koji udišemo, udahnemo klice sušice i zarazimo se. Možemo se zaraziti i prljavim rukama. Muhe, koje dolaze svuda, osobito rado sjeđaju na hrakotinu i šeću često baš oko pljuvačnica, i sa hrakotine mogu svojim nožicama i ticalima prenijeti klice sušice na našu zdravu hranu. I na obući možemo unijeti zarazne klice sa ulice u svoj dom, pa se dieca, koja pužu po podu, mogu također zaraziti klicama sušice, a da nisu ni vidjela sušičava čovjeka, od kojega su se zarazila.

Prilika za zarazu ima dakle obilje i svuda. Posvuda se kreću ljudi, koji boluju od sušice. Ti ljudi najčešće imadu dobar izgled, pa im ne ćemo na licu vidjeti, da boluju od sušice; često nemaju nikakovih tegoba, osim što kašlju i pljuju i misle, da boluju od lakog katara pluća, a klice sušice su im međutim često već i vrlo jako nagrizle pluća. **Zato čim netko nešto dulje vrijeme kašlje, neka ide liječniku,** da liječnik ustanovi, od koje bolesti boluje.

Da se sušica i druge bolesti, koje se šire kod kašljanja .a to je osobito gripa, dalje ne šire, **tražimo od svakog čovjeka, da stavi rupčić na usta kad kašlje ili kiše.** Na taj način kapljice u kojima ima klica raznih bolesti pa i sušice, ostanu na rupčiću, a ne šire se po zraku i okolini. A drugo, ne smijemo dozvoliti da itko pljuje na pod, jer se i time ne širi samo sušica već i druge bolesti. Tko mnogo pljuje, neka sa sobom nosi žepnu pljuvačnicu, koju treba propisno raskuživati. Ne smijemo dozvoliti, da se na ulici pljuje po pločnicima ili po putu, gdje ljudi hodaju, već treba ne samo iz zdravstvenih već i iz estetskih (ljepotnih) razloga pljunuti u jarak ili u žlijeb uz cestu.

Sušičavi bolesnici, koji se dobro osjećaju i koji se kadšto osjećaju i sposobni za rad ,ako se i među nama kreću, ne će biti za nas opasni, ako se drže propisa, da kod kašlja stave rupčić na usta i pljuju u pljuvačnicu. Opasan je za okolinu onaj, tko se tih zdravstvenih propisa ne drži.

Spomenuli smo već, da čovjek, u čija su pluća ušle klice sušice, ne mora uvijek oboliti od sušice. **Ako je čovječje tijelo otporno, svladat će klice sušice. Zato jačajmo tijelo odmorom nakon rada, životom na zraku i suncu, hranimo se i stanujmo uredno.** Siromašno pučanstvo, koje prenaporno radi, a ne hrani se dovoljno, niti se može dovoljno nakon rada odmoriti, niti uredno stanuje, osobito često oboljeva od sušice.

A ako čovjek i oboli od sušice, ne treba zdvajati, jer se sušica može izliječiti. Svaka bolest, ako se zapusti, može postati neizliječiva. Ne zanemaruimo kašalj, koji traje dulje od 14 dana. Treba ići odmah liječniku, koji će često tek nakon pregledbe rentgenom (spravom, kojom se vidi u nutrinju) moći ustanoviti početnu tuberkulozu. Počne li se tuberkuloza liječiti u tom početnom stanju, izliječit će se.

Ne odmahujmo nehajno rukom, kad se govori o sušici, kao da se tu i onako ne može ništa učiniti, kao da se bolestan čovjek i cijela dotična obitelj osuđeni na propast. Ako cijele obitelji oboljevaju od sušice zato, jer su članovi iste obitelji, koji žive u istom kućanstvu mnogo zajedno i u uskom krugu, pa se zdravi članovi iste obitelji lakše zaraze od bolesnika, moći će se zdravi članovi obitelji, a i daljnja okolina, s kojom bolesnik dolazi u dodir, očuvati od sušice, ako se bolesnik drži propisa, koje smo naveli. Najsigurnije će se zdravi očuvati od zaraze, **ako se bolesnik smjesti u bolnicu ili lječilište,** dok ne ozdravi ili za vrijeme, dok je opasan za okolinu. Svakako je potrebno, da bolesnik, koji živi u obitelii, ima posebnu sobu i neka nikako ne spava sa zdravim u istom krevetu.

Držimo li se ovih savjeta, kojih se nije teško držati, **zdravi će se od sušice očuvati, a bolesni izliječiti.**

Napredak hrvatskog seljaštva po proizvodnim zadrugama.

Napisao dr. Milan Ivšić, profesor visoke komercijalne škole.

2. Voćarske zadruge.

Slično kao u vinogradarstvu bit će od najveeć koristi seljaštvu i **voćarske zadruge.**

Kad prolazimo naime našim selima, a naročito onim brežuljastim krajevima, nadolazi nam i nehotice pomisao, koliku bi zaradu mogli imati naši seljaci, kad bi iskrčili one nepotrebne živice, kad bi i posjekli ono kojekakvo drveće i slabo plodne i neplemenite voćke, pa kad bi zasadili sve to plemenitim vrstama voćaka!... Koliko bi lijepa i plemenita učinio i čitav narod, kad bi svaki seljak postavio sebi upravo zadaćom, da u svojim potkućnicama ili unutar kakvih ograda uredi i proširuje svake godine svoj voćnjak!. .. Ne bi onda nitko ni pomišljao, da jedan drugome krade i otrese još nedozrelu jabuku ili krušku.

A kako bi bilo lijepo, kad bismo složnim putem zasadili i duž svih svojih cesta plemenite vrste voćaka, od kojih bi imali koristi međaši javnih cesta i puteva! Ne bi onda bilo one naše sramote, da se onako od inata ili jala posijeku još one nedužne mladice i sadnice...

A koliko bi seljaci mogli putem voćarstva dići vrijednost i svojih nerodnih i neplodnih po-

lja, onih šikara i obronaka, koji obično ne služe ničem drugome doli mršavoj ispaši stoke.

Tă naša je zemlja po svojoj klimi i smještaju tla upravo kao stvorena za voćarstvo. I dok bi nam ona brežuljasta Slavonija i Bosna služila za uzgoj plemenitih vrsta koštičavog voća, a naročito crnih šljiva, poznatih gotovo po cijelom svijetu, — dok bi nam naši primorski krajevi, pa naša srijemska i vojvođanska ravnica mogla davati najfinijih vrsta ranoga voća: trešanja, višanja, bresaka, kajsija, dotle bi opet ostali naši brežuljasti i valoviti krajevi mogli rođavati najboljim vrstama kasnoga voća, naročito jabukama, kruškama, orasima i breskvama.

Ali da naše seljaštvo nađe prave koristi od uzgoja voćaka, treba da se i tu udruži u **voćarske zadruge.**

Zadržunim nastojanjem moći će se najlakše sva ona prazna i neiskorištena mjesta zasaditi plemenitim voćkama. Zadruga sama moći će urediti i svoj vlastiti **rasadnik** i školu sadnica za plemenitije vrste, koje će najbolje odgovarati onome kraju.

Zadružnim putem moći će se i bolje iskoristovati samo voće, što će se po vrstama i po veličini probirati i odašiljati dobro pakirano u inozemstvo. Jer dok seljak, kao samac voćar, mora svoj prirod prodavati natovaren u kolima ili u vrećama kojekakvim pretršcima i za nj dobivati jedva koji dinar po kilogramu, to će zadružnim putem za dobro probrano, pakovano i umotano voće u svilenasti papir dobivati dvostruku i trostruku cijenu.

A treba da znamo, da su naše osobito jabuke cijenjene i tražene u stranom svijetu — osobito u Njemačkoj. Pored kanadskog, francuskog i tirolskog voća dolazi naša jabuka prva po svojoj vrijednosti. A kao što je u cijeni i tražnji naša jabuka, tako se mnogo traži i izvozi suha šljiva »bistrica«.

Taj dobar glas svoga voća treba da čuvamo i, što je moguće, još ga i više proširujemo. A proširavat ćemo ga, budemo li pomoću voćarskih zadruga zasađivali sadnicama sve one površine seljačkih posjeda, manje korisne za druge seljačke »kulture«, a naročito one brežuljaste obronke i pašnjake, od kojih nam i onako malo koristi.

Zadruge će i pomoći, da pojedini seljaci ne će morati prodavati svoje voće kojekakvim trgovcima i prekupcima, koji će ga na »vagone« slati u inozemstvo, a onda ondje prebirati i dalje razašiljati kao svoju robu. Zašto da naši seljaci putem zadruga ne zarade ono, što će na našoj muci zaraditi Austrijanci kao posrednici našega plemenitog voća!

Zadruga će ići na ruku voćarima i oko odabiranja i nabavke najboljih sadnica prema kraju i klimi. Ona će davati upute i oko uzgajanja i pročišćavanja, a naročito oko suzbijanja kojekakvih nametnika i štetočina. Zadruga će nastojati, da svaki kraj prema vrsti tla i klimi uzmogne uzgojiti upravo **svoje** najbolje vrste, te se prema kraju dadu voću i posebni narodni nazivi. To je tim važnije, što se danas svaka roba prodaje pod svojim imenom — »markom«. A potrebno je, da i naše plemenite vrste voćaka dobiju svoja narodna nazivlja, te ne moramo biti prisiljeni, da svoje domaće voće svrstavamo pod tuđa imena i nazive.

Važnost voćarskih zadruga nije ništa manja ni za promicanje voćarstva u našim primorskim krajevima, naročito za uzgoj smokve, mandule, masline, narandže, limuna, korice, višnje, kao i ostalih vrsta ranog koštičavog voća.

Putem zadruge moći će seljaci bolje iskoristovati svoje voće i kod sušenja, dobivanja voćnih pića i destilacije alkohola, konzerviranja u svježem stanju i sirupima. Time će se voće upotrebljavati daleko više i kao najbolja hrana, jer je ono kod nas i onako premalo iskorišteno kao hrana jednako na selu kao i u gradu.

Konačno ne smijemo zaboraviti, da uzgajanjem plemenitih vrsta voćaka djelujemo i na uzgoj samog čovjeka, njegove duše, njegovih plemenitijih osjećaja i pobuda. Nemoguće je i zamisliti surovu dušu u tijelu dobrog voćara!...

3. Stočarske zadruge.

I stočarske su zadruge važno pomagalo unapređivanju seljačkog gospodarstva. Pojedini naši krajevi izmijenili su svoje lice zaslugom baš stočarskih zadruga. Kao lijepi primjer navodimo naše seljačke krajeve u nekadašnjoj bjelovarsko-križevačkoj županiji. Iako u tim krajevima seljačka zemlja nije najboljih vrsta, ipak se ovdje seljaštvo najviše ispomoglo upravo **marvogojskim zadrugama.**

Svrha je tih zadruga, da obveže svoje zadrugare na uzgoj probirne stoke. Seljaci između Križevaca i Bjelovara uzgajaju goveda samo tzv. simentalske rase, dok se zadrugari između Križevaca i Dugog Sela bave uzgojem goveda tzv. pincgavske rase. Zadrugari se ujedno obvezuju na stroge izvještaje o stanju svojih goveda: oni sami vode »matice«, da se može prema križanju ustanoviti čistoća rase. Zadrugari vode i točno stanje o težini goveda prema dobi, a naročito kod teladi; vode podatke o mliječnosti krava, količini i vrsti hrane i t. d.

Za nastambu goveda čistokrvne rase seljaci-zadrugari izgradili su lijepe staje, te se čini, kao da već više posvećuju higijeni svoje stoke nego li svome seljačkom domu.

Uzgojem plemenite stoke seljaci su izmijenili i kulture tla. Veliki dio svojih oranica, rasijavanih žitaricama, pretvorili su u livade, u djetelišta i repišta. Time zelenim »kulturama« dobila su polja znatno više dušika, te tako bivaju prirodnim putem pođubrena. Osim toga zemljište zasijavano i obrađivano za zelenu krmu postaje prhko, te je time prikladnije i za druge seljačke »kulture«.

Ali ne samo da su seljaci prešli iz svojih manje korisnih »kultura« u korisnije i rentabilnije, nego su uzgojem goveda plemenitih pasmina podigli cijenu svome stočarskom radu. Veći dio goveda prodaje se isključivo u rasplodne svrhe, jer sve ono, što nije za uzgoj, prodaje se već kao telad. A odraslo blago kao usorad i rasplodna stoka prodaje se dobrim dijelom uz visoke cijene samo na posebnim sajmovima (»izložbama«).

Pored postignutih viših cijena imaju seljaci veći prihod od svoje stoke i u mlijeku i njegovoj preradbi, u redovitom telenju krava, u stvaranju stajskog đubreta i t. d.

Povećanim pak prirodom zemlje u obliku zelenih krmiva daje se zadrugarima-stočarima mogućnost samostalnog i naprednog seljačkog života i rada i na manjim posjedima, koji bi inače, zasijani jedino žitaricama, bili nedostatni za samostalno seljačko gospodarstvo.

Uzgojem goveda u stajama biva i jednolično uposlena seljačka radna snaga kroz cijelu godinu, dok bi kod čistih žitarskih kultura bila uposlena samo kroz maleni dio godine.

No da se uoči sav napredak seljačkog gospodarstva od takvih marvogojskih zadruga treba samo poći u sela zadrugara i porediti njihov život sa životom seljaštva u onim krajevima, gdje tih zadruga nema! — Svaki će odmah vidjeti u onima prvim selima opći napredak i prosječno blagostanje svih seljačkih domova, a u onima drugim još pravu seljačku sirotinju i neimaštinu i kruha svakidašnjeg kraj i većih seljačkih posjeda.

Jednaki seljački napredak opaziti je u selima, gdje imamo i drugih vrsta proizvodnih seljačkih zadruga: **mljekarskih, svinjogojskih, žitarskih, uljarskih, kućnog obrta** i t. d.

Proizvodne seljačke zadruge pored seljačkih kreditnih zadruga prirodni su put i sredstvo unapređivanju sela vlastitom ljubavlju, voljom i snagom.

Dojakošnji uspjesi hrvatskog seljaštva na tom polju neka su zato kažiput za budući rad naših sela.

Kosova proljetna pjesma.

Kos je danas prvom zapjevao s jedne
Od najviših kestenovih grana
Prebirući milo, slatko
Onako iz tihana,
Kô da kuša, hoće l' ići, hoće l' znati,
Navinuti svoje strune tanke
Poslije ljute zime, nakon leda, snijega,
Poslije duge stanke.
Šutio je dugo, dugo, kô bez glasa da je,
Amo, tamo skakućući, vrtom, granjem lutao,
Samo katkad, bez napjeva miloglasna,
Nešto sitno, slabo zacvrkutao.
O da, o da, jelte, ptico crna, ne pjeva se,
Kad na grani, kao samrt, gruda snijega sjedi;
Pjesma šuti, od nje glasa, nema,
Kad se srce ledom ledi.

Ali danas, baš na međi proljeća i zime,
Njekako je slađe sunce sinulo,
Svojim sjajem, mekanom toplinom
Sve je k sebi s ljubavlju privinulo.

Prokapao curkom snijeg sa streha,
Pokraj puta protekoše grabe,
Proletio leptir bijeli preko lijeha,
Zabijeliše prve visibabe.

Danas kos je digô se visoko, nà moj kesten sio
Tamo gdje mu najviša je grana,
Otvorio kljunić, zapjevao milo, slatko,
Najprije 'nako iz tihana,
Zatim mu se pjesma čula sve to ljepša, ljepša,
I sve jača, i sve jača,
Tako da sam oči svoje dignuo, da vidim
Toga dragoga pjevača,
Crnih krila kao od baršuna
Zlatno-žuta kljuna.

Je l' kosiću žutokljuni, kako li se rado pjeva,
Kad na granju snijega nije,
Kad odozgo sjajno sunce svijetli,
Kad se srce od radosti smije!

Ferdo Rožić.

Zašto propada i zašto ne smije propasti hrvatska narodna nošnja.

Od 25 lipnja do 4 srpnja otvorila je u zagrebačkom Umjetničkom paviljonu Katolička Akcija izložbu hrvatske narodne nošnje. Hoće se time upoznati grad s ljepotama i umijećem hrvatske narodne ruke, ne bi li se tako i selo i grad oduševili za ono što je naše, što propada i što ne bi smjelo propasti. Katolička Akcija kani ovom izložbom ponukati grad, da i on poprimi od sela sve ono lijepo i praktično, što je selo naše stvorilo, a time se nada nešto malo pomoći i selu, i dati mu priliku zarade.

Kako se međutim u mnogim našim krajevima i selima opaža propadanje hrvatske narodne nošnje, htio bih ovom prilikom dragim čitateljima »Zlatnoga klasja« na selu progovoriti dvije-tri riječi o hrvatskoj narodnoj nošnji: **zašto ona propada i zašto ne bi smjela propasti.** Stanovnici grada, zvali se oni inteligencija ili radnici, nose se

po svemu svijetu jednako, ili kako mi velimo, gospodski. Na selu nije tako. **Seljak je svoju odjeću zamislio, izradio i iskitio sam.** I to prema zemlji i kraju gdje živi, prema svojim sposobnostima i mogućnostima. I baš se zato zove seljačka nošnja narodnom, jer je ona plod narodne ruke, narodne glave, najbrojnijega staleža jednoga naroda. Jer se baš po njoj, a ne po gradskoj, razlikuje narod od naroda. I hrvatski seljak je od davnine skrojio i ukrasio svoju odjeću. Dakako u svakom kraju drugačiju, kako je mogao, kako je znao i kako je morao. I baš je u toj različitosti veliko bogatstvo i ljepota hrvatske narodne nošnje, da je Stjepan Radić jednoć rekao, da joj nema ravne na svih 5 dijelova svijeta.

oni, stoji do 1500 dinara! Mnogo je razloga koje navode ljudi proti narodne nošnje.

Pitao sam trijezne ljude, zašto propada narodna nošnja, oni su odgovarali malo drugačije. Prvi uzrok njezinom propadanju je propast zadruga. Dok je žena živjela u zadruzi, imala se vremena baviti tkanjem i vezenjem. Sad je sama s mužem i djecom na gospodarstvu, e sad se bome ne može dane i dane sjediti za »stanom« ili presti. To je istina. Ali ako ima danas žena samih s mužem i djecom na gospodarstvu koje ipak siju lan, predu, natkivaju i vezu, znak je, da propašću zadruga ne mora ujedno propasti i narodna nošnja. Ako je nepraktičnost stare nošnje ili njezina skupoća razlog propadanju, reći ćemo, nije nam žao,

Narodna nošnja iz Lupoglava.

Ali nažalost, makar naš narod sam veli »tužna ptica, koja se srami svojega perja«; mi ipak gledamo svaki dan, kako se naš narod sve više srami svoje nošnje, kojoj se inače dive gospoda i cijeli svijet. Nije u svim krajevima i selima jednako, ali možemo reći, da danas imade već jako malo sela, gdje se sačuvala stara hrvatska narodna nošnja. Još se vidi na sajmene dane po našim gradovima, kako naš narod prodaje svoju staru nošnju, da za te tužne novce kupi u dućanu kojekakove moderne krpe.

Zašto propada hrvatska narodna nošnja?

Ima tu više razloga. Kao i pjesma, kao i stari običaji, vele ljudi, nije to više moderno. Po nekom silovitom zakonu razvijanja, usavršivanja, ili kako kažu u gradu, po zakonu evolucije. Tko će još danas pjevati »sitna je kiša padala — Anica ovce čuvala«? Tko bi još danas nosio gaće ili proste opanke i teške čizme? Pa opet poculice, koje se tako teško natkivalo i na glavu vezalo. Pogotovo one »fanjke« koju su stezali ženi i kosu i glavu? I onda, to je dragi moj gospodine, skupo. Narodno odijelo jednoga seljaka uzmimo iz Remeta, vele da je propalo ono što nije praktično za seljaka i što je preskupo. Dobro, neka su propali »fanjki« i takove stvari; ali ja pitam vas, zašto je propala domaća bijela rubina? Zašto radi skupoće nisu propali dukati, koji su mnogo krivi »bijeloj kugi«? I druge skupe stvari? Bit će još negdje razlog. Jedna pametna žena rekla mi je ovako: »Za narodnu nošnju treba imati pametnu glavu, marljive ruke i poštenu dušu. Od lana do skuti — dugački su puti. — Naše su žene postale komotne. Ne da se njoj razbijati glavu da izmisli onakove ukrase, košto su nekoć žene stvarale. Ne da se njoj mučiti s lanom, preslicom i »tarom«, kad si može po najnovijoj modi kupiti u dućanu svile i suknje, kakovih druge nemaju! Moda, moda, ta nesretna pokvarena moda, ta je mnogo skrivila.«

Ova žena baca krivnju ipak na svoje drugarice, koje u mnogo slučajeva nisu tako sposobne, marljive i poštene, kao nekadanje seljačke žene. I tu ima mnogo istine.

Da nije ipak skupoća razlog propadanju narodne nošnje?

»Molte se Bogu, gospodine. Nekoć je za odijevanje kuće bila dosta jedna škrinja, danas bi za to trebao cijeli dućan! Koliko je dakle jedna škrinja jeftinija od dućana, toliko je jevtinije domaće narodno od kupovnoga«. I ljepše. »A čiča Franjo

Filipović je rekao ovih dana u Zagrebu: »Jedni skuti vredniji su, ljepši trajniji od 5 kupovnih suknja«!

To su eto razlozi, radi kojih propada hrvatska narodna nošnja.

Smijemo li mi ipak dopustiti da ona dalje propada i da posve propadne? Očito ne. Evo zašto. Hrvatska narodna nošnja, prije svega, ne smije propasti za to, jer je ona biljeg hrvatske narodnosti. Jer je ona odjeća, po kojoj se pozna i jedino pozna najbrojniji i najčasniji narodni stalež seljački. Jer je ona dokaz našega narodnoga umijeća i kulture. Ako bude hrvatsko selo prestalo stvarati, prestat će naša narodna kultura, srušit će se temelj i najsnažniji dokaz naših narodnih zahtjeva i naše samostalnosti. Propast narodne nošnje znak je, da naš narod nema više u sebi stvaralačke sposobnosti ni onoliko marljivosti, koju je nekoć imao. Mi ne smijemo zakapati u zemlju talenat, koji nam je Bog dao, kao onaj u Isusovom Evanđelju. Naša narodna nošnja ne smije napokon ni za to propasti, jer je ona najtrajnija, najjeftinija i najčasnija odjeća narodna. Ukratko dakle: kratka suknja, svilena čarapa, visoka peta i prozirna svila, kratki rukavi i šminka; sve to nije za hrvatsku seljakinju, ako hoće da bude zaista hrvatska. pametna, štedljiva, marljiva i poštena seljakinja!

»Tko će naći vrsnu ženu?... Njena ruka drži vreteno«. Veli Sv. Pismo. U turopoljskim selima vidio sam kuća sa dva i tri tkalačka stana. To je cijela tvornica. Dok u mojem kraju postoji samo jedan stari tkalac, tamo sjedi za »stanom« djevojčica već od 12-te godine dalje! Ona radi za svoju budućnost, a bome i zarađuje za kuću. Zašto da mi kupujemo u dućanu robu koju možemo ljepšu i trajniju kod kuće izraditi sami! Kolike ćemo novce s jedne strane prištedjeti, a s druge zaraditi, ako u svaku kuću unesemo tkalački stan?!! Zato je Centrala Katoličke Akcije došla na misao, da što snažnije preporučuje kućni obrt u smislu naše narodne umjetnosti, i, pođe li joj to za rukom uz pomoć i razumijevanje naroda, ona će ovim radom mnogo doprinijeti ne samo za spas narodne nošnje, nego i za narodno blagostanje. Ima ih već danas, kako rekoh dosta, koji zarađuju izradbom narodne nošnje lijepe novce. Zašto to ne bi bilo posvuda. Da u svakom kraju budu takove radionice, koje će biti živi muzeji narodne umjetnosti, čuvari narodne nošnje, a onda i izvori narodnoga blagostanja.

Narodna nošnja iz Slavonije.

Zamislite se dakle u ove misli, uzmite ih k srcu, i pomognite pothvat Katoličke Akcije za diku i sreću našega hrvatskoga naroda.

Napisao Ivo Kokot, svećenik.

Narodna nošnja iz Petrinje.

Krvavi sabor.

Napisao Milutin Mayer, školski nadzornik u m. i narodni zastupnik.

Hrvatska naša povjesnica puna je teških, ali ujedno i poučnih odlomaka. Jedan od takovih jest i ovaj.

Kralj Ljudevit I. Veliki, koji je vladao punih 40 godina, umro je god. 1382. ostavivši iza sebe udovu Jelisavu Kotromanić, kćer bosanskog kralja te dvije malodobne kćeri Mariju i Jadvigu. U Hrvatskoj i Ugarskoj naslijedila ga kći Marija, kojoj je bilo tek 12 godina. Zato preuze vladu majka Jelisava, žena umna, ali strastvena i spletkarica. Njoj je pomagao u vladanju njezin ljubimac Nikola Gorjanski, najmoćniji velikaš u kraljevstvu.

Protiv ženske vladarice podigoše se mnogi hrvatski i ugarski velikaši te je došlo do raznih nesuglasica i nemira u Hrvatskoj i Ugarskoj. Na čelo nezadovojnika stupi Ivan Paližna, poglavica bogatoga viteškog reda Ivanovaca, koji podigne bunu u svom gradu Vrani kod Belgrada na moru u Dalmaciji. Radi toga Marijina vojska zauzme grad Vranu a Paližna bude lišen časti. No time se nezadovoljtsvo u Hrvatskoj samo povećalo. Otpornike predobio je sada zagrebački biskup Pavao Horvat, uz kojega su pristali velikaši Stjepan Lacković, Nikola Seč i još neki drugi.

Nezadovoljnici pozvaše na hrvatsko prijestolje Karla Dračkoga, napuljskoga kralja. U listopadu 1385. doplovi Karlo u Senj a odavle pođe u Zagreb, gdje je duže vremena bio kod biskupa Pavla Horvata. Kada se skupila čitava vojska, krene Karlo u prosincu iste godine u Budim.

U to doba bila je kraljica Marija već udata za markgrofa Sigismunda, lukavog, zlobnog i osvetljivog Nijemca, koji je kasnije toliko zla nanio i Hrvatskoj i Ugarskoj. Bila je to skitnica, koja se vječno potucala po Evropi.

Došavši Karlo Dački u Budim, obje kraljice, mati i kći primiše ga na oko lijepo i milo, ali skovaše protiv njega urotu po naputku Nikole Gorjanskoga. U času kada je kralj Karlo bio u posjetima kod kraljica, navali dvorjanik Blaž Forgač na kralja i udari ga tolikom silom kratkim mačem po glavi da mu je raskolio lubanju. Od teških rana Karlo umre nakon 14 dana u Višegradu 24. II. 1386.

Ovo umorstvo Karlovo krvavo je osvećeno. Kada su kraljice u srpnju 1386. god. pohodile kneza Nikolu Gorjanskoga u Gorjanima kod Đakova, dočekaše ih nezadovoljni hrvatski velikaši na čelu sa Ivanišem Horvatom, Ivanom Paližnom i Ladislavom Horvatom. U toj borbi zaglaviše Nikola Gorjanski i ubojica Karlov Blaž Forgač, dok obje kraljice zarobiše i odvedoše u zatvor najprije u Gumnik (sada Bosiljevo kod Čazme) a odavle u Novigrad na moru, gdje je kraljica Jelisava zadavljena, dok su mladu Mariju oslobodili njezini vjerni velikaši.

U cio spor umiješao se sada Marijin muž Sigismund, koji je dizao kuku i motiku na nezadovoljne velikaše. Dolazi među njima do neprestanih sukoba i krvavih bojeva. Sigismund u tim bojevima vrši krvavu i strašnu osvetu. Bana Ivaniša Horvata dovodi na stratište u Pečuh, gdje ga je na konjskim repovima vukao po gradskim ulicama, a onda mu tijelo rasjekao na četiri komada i pribio na gradska vrata. Osim njega pogubio je niz uglednih plemića i velikaša, da se na taj način riješi svojih protivnika. Bio bi jamačno pogubio i biskupa Pavla Horvata, ali ga je od smrtne osude spasila samo njegova visoka biskupska čast. Ipak je Pavao Horvat morao napustiti biskupiju i otići u jedan samostan, gdje ga nestaje s javnog poprišta.

U to vrijeme dolazi do krvavog rata između evropskog kršćanstva i Turaka. Bitka se bila kod Nikopolja 25. rujna 1396. Na tisuće najodličnijih kršćanskih vitezova iz zapadne Evrope poginulo je u toj bitci. Pobjednik ostade sultan Bajazit, u čijoj se vojsci borio protiv kršćana srpski despot Stjepan Lazarević koji je zapravo odlučio pobjedu u korist tursku.

Sam Sigismund pobjegao je s ratišta i lutao okolo po Sredozemnom moru, dok se najednom nije pojavio pred otokom Lokrumom kod Dubrovnika. Dubrovčani ga velikim veseljem dočekaše i nastaniše u svom gradu davši mu i 2000 dukata za daljnji put. Odavle proslijedi put u Split i Knin.

Iz Knina sazva **hrvatski sabor u grad Križevce za 27. veljače 1387., da se tobože izmiri s nezadovoljnim hrvatskim velikašima.** Da ih lakše namami na taj sabor izdao je za sve tako zvano **»sprovodno pismo«**, kojim svima jamči da im se ne će ništa dogoditi i da su potpuno sigurni za svoj život.

Bivši ban Lacković povjerova kraljevom pismu i dođe sa svojim pristašama na Križevački sabor. Već odmah na početku saborskog raspravljanja dođe do prepirke i kavge, te konačno do krvavog razračunavanja među protivnicima. **Sam Lacković, te njegov sinovac i Stjepan od Šimutovije budu rasječeni u saborskoj dvorani.** I tako se **Križevački Krvavi sabor** i opet svršio pobjedom tuđinca Sigismunda, koji je od ovog časa još jače počeo haračiti u Hrvatskoj i ostavio iza sebe tužnu spomen kao krvnika Hrvatske. Ipak nije polučio mira. Borbe su i dalje trajale, u kojima je sudjelovao protiv Sigismuda bosanski kralj Stjepan Ostoja, te silni i moćni bosanski velmoža i **splitski herceg Hrvoje Vukčić-Hrvatinić, koji je smrtno mrzio tlačitelja Sigismuda.**

I ako je Sigismud silom i krvlju ugušivao ustanke nezadovoljnih hrvatskih velmoža, ipak nije mogao upokoriti Hrvatske. Njegov život, bio

je život jednog krvoloka, pun nemira i vječnog lutanja dok je u svojoj obitelji bio nesretan i nezadovoljan, naročito sa svojom drugom ženom Barbarom, kćerju moćnog velikaša grofa Hermana Celjskoga, koju je morao strpati i u zatvor radi njezinog nemoralnog života. Sve ga je mrzilo radi njegove silovite ćudi i njegovih zlodjela. Umro je 9. prosinca 1437. u moravskom gradu Znojmu, ostaviv iza sebe jedinu kćer Jelisavu, koja se udala za austrijskog vojvodu Albrechta V.

Uspomena na kralja Sigismuda ostala je kroz vjekove crna i prokleta u hrvatskom narodu. Htio je satrti Hrvatsku, ali nije uspio. Hrvatski je narod bio jači i otporniji od njega i preživio je njegova nasilja. Žrtve krvavog sabora Križevačkog progonile su ga za cijelog života i on nije od toga dana imao nikada pravog mira. Utjehu nalazio je u vječnom putovanju, zapravo lutanju po evropskim zemljama, zatim u vinu i raskalašenim ženama.

Slobodna Irska na putu k svom ujedinjenju.

Napisao dr. Josip Andrić.

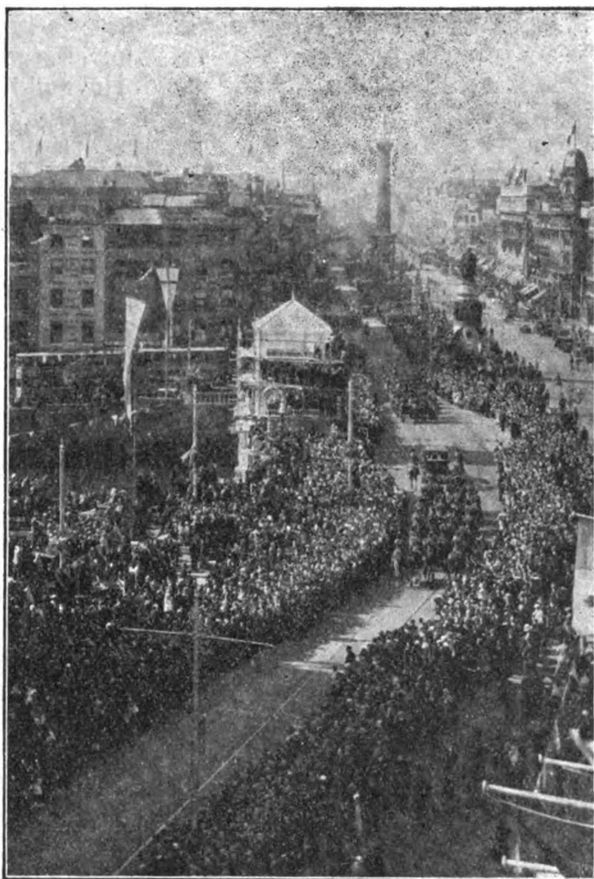
Ali uza sve to, što je Engleska tako nemilice progonila i utamnjivala katoličke Irce, njihov otpor nije mogla skršiti. Zato je došla na novu paklenu misao: stala je po Irskoj na zemlji, otetoj od irskih katolika, naseljivati engleske i škotske protestante, i to najviše u onim krajevima, gdje je more između Irske i Engleske najuže, pa gdje engleska vojska u potrebi može najlakše prijeći u Irsku, a to je na sjevernom dijelu Irske. Tako je sjeverna Irska postajala pomalo sve više protestantska, pa danas u sjevernoj petini Irske protestanti imadu većinu. Ta petina Irske nosi ime Ulster, te je već iz vjerskih razloga odanija Engleskoj od ostale Irske. Dok je irski narod težio za oslobođenjem od engleske prevlasti, ulsterski su protestanti s Englezima šurovali protiv te irske slobode. Tako razdijeljena Irska olakšavala je Englezima, da održe svoju vlast nad njom. Kad je godine 1841. do 1846. u Irskoj zato, što je neka bolest krumpira uništila prirod te glavne hrane irskih seljaka, nastao užasan glad, od kojega je poginulo milijun Iraca, Englezi su samo ulsterske protestante pomagali hranom, a južne Irce, to jest katolike, puštali su, da umiru. Engleski su veleposjednici dapače uza sve to, što Irci nisu imali što jesti, izvozili žito sa svojih irskih posjeda. Irci su pogibali i u mnoštvu stali da sele iz Irske, a Englezi su davali takvim Ircima besplatnu vožnju na svojim brodovima do Amerike i još su im dali svakom po 5 dolara u novcu, samo da ih što više iseli iz Irske. Od onog je doba stanovništvo Irske palo na polovicu, a u isto je vrijeme ulsterski glavni grad Belfast, pomagan od Engleske, porastao na trostruko.

U Ulsteru podigli su Eiglezi najveće tvornica za gradnju parobroda i za proizvodnju sukna. Tako ulsterski stanovnici imadu više prilike za zaradu nego ostali Irci. Zato je Ulster bogatiji od ostale Irske. U Ulsteru se bolje živi nego u južnim krajevima. To su sve Englezi udesili radi svoga računa, da pokažu, kako je bolje onome, tko drži s njima.

Ali irski katolici, to jest velika većina irskog naroda, nisu se ni tim razdvajanjem vlastite domovine dali skršiti. Posljednjih sto godina tražili su autonomiju, t. j. takvu samostalnost Irske, da ipak ostanu pod engleskim kraljem i pod engleskom vrhovnom vlašću. Kad su pred sam svjetski rat već bisi prisili Englesku, da na to pristane, ustao je Ulster protiv toga. Vođa ulsterijanaca Kerson organizirao je cijelu oružanu vojsku dobrovoljaca za borbu protiv slobode Irske, a oružje je za njih dao sam njemački car Vilim. Engleska je to mirno gledala. Ali kad su irski naprednjaci isto tako stali organizirati svoje dobrovoljce, da brane svoju borbu za slobodu od ulsterijanaca, pa kad su u tu svrhu nekoliko dana prije početka svjetskoga rata dobili pušaka i municije od svoje irske braće iz Amerike, onda je engleska vlast na te narodnjake dala pucati. Šurovanje ulsterijanaca s protestanskim njemačkim carem nije Engleskoj smetalo, jer je to bilo upereno protih irskih katolika, a kad su ti katolici radi svoje obrane dobili pomoć od vlastite braće, onda je to Englezima bilo buntovništvo i veleizdaja.

Irske naprednjake je to samo još jače učvrstilo. Usred svjetskog rata oni su se organizirali te su od godine 1916. do 1921. stali dizati bune, koje su se razvile u pravi rat proti Engleskoj. Na čelo je tomu irskom oslobodilačkom pokretu stupio profesor Eamon de Valera, koji je napokon prisilio Englesku, da popusti. U prosincu 1921. sklopljen je između Engleske i Irske mirovni ugovor, po kojemu je Irska postala slobodna država u sklopu engleskoga carstva, ali od te slobodne Irske odcijepljen je Ulster, koji je ostao u najužoj državnoj zajednici s Engleskom dobivši samo neku autonomiju.

Sad je eto već preko 16 godina glavni dio Irske samostalan. De Valera, koji je na čelu irske vlade, maknuo je dapače i svaki trag kraljevske vlasti u Irskoj proglasivši je prošle godine republikom. Tim nije prekinuo sve veze s Engleskom, s kojom dapače baš od početka ove godine vodi pregovore za nov gospodarski i politički sporazum, koji ne bi dirao u irsku potpunu samostalnost. Ali prije svega De Valera od Engleza traži, da se odreknu Ulstera i da privole na njegovo sjedinjenje s ostalom Irskom. To je životno pitanje Irske, koja bi tim ujedinjenjem gospodarski ojačala i upotpunila stečenu slobodu. Ni ulsterski protestantski vlastodršci ni Englezi

Veličanstvena procesija na euharističkom kongresu u Dublinu.

ne će o tom ni čuti. S Ulsterom je baš tako, kao što je poslije svjetskog rata donedavna bilo i s Austrijom — nisu joj dali, da se sjedini s Njemačkom, dok nisu same političke prilike Evrope dovele do toga, da je Austrija kao zrela jabuka pala Njemačkoj u naručaj. Tako će to jednoga dana biti i s Ulsterom, jer je narodna volja irskog naroda, koja teži za jedinstvom domovine, jača od neprirodnog rascjepljenja, koje su nad Irskom Englezi nasiljem i lusavštinom proveli.

Katolička se Irska odhrvala kud i kamo nadmoćnijoj protestantskoj Engleskoj, te se nakon 750 godina dovinula slobode. Do pobjede ju je doveo De Valera, otac sedmorice sinova, uvjereni katolik, koji svaki dan ide k sv. misi. a svake nedjelje k sv. pričesti. Nekada su u irskom glavnom gradu Dublinu bile dvije katoličke katedrale, koje su engleski protestanti oteli od katolika. Još danas su i iza oslobođenja Irske obje te katedrale ostale protestantima, premda katolici nemaju nijedne. De Valera ne će da vraća protestantima milo za drago, nego hoće da pokaže, da katolička vlast ničija stečena prava ne će nasilno da ukida. Tako De Valera utire put i sporazumu s ulsterskim protestantima: neka se ne boje sjedinjenja cijele Irske. jer im katolici Irci, iako su velika većina naroda, ne će ništa krivo učiniti. Imat će sve, što i sad imadu, i onda, kad se Ulster sjedini s majkom domovinom.

Težnja za ujedinjenjem Irske izražena je i u novom ustavu irske države, koji je prošle godine u svibnju načinjen i koji je danas najdivniji ustav cijelog svijeta. U njem se odrazuje duboka vjera irskog naroda, pa čujte evo, kako je taj katolički narod svoju slobodu stavio pod zaštitu Božju u tom ustavu, koji počinje ovako:

»U ime Presvetoga Trojstva, od kojega dolazi svaka vlast i prema kojem su kao krajnjem cilju upravljeni svi čini ljudi i državâ, vjerno priznavajući sve svoje obveze prema našem božanskom gospodaru Isusu Kristu, koji je naše oceve kroz stoljeća kušnje neprestano pomagao, zahvalno se sjećajući njihove junačke i neumorne borbe za postignuće pravedne nezavisnosti našeg naroda, nastojeći pomagati opće dobro uz poštivanje mudrosti, pravednosti i ljubavi, tako da bude zajamčena čast i sloboda pojedinca i postignut istinski socijalni poredak, obnovljeno jedinstvo naše zemlje i stvoren sporazum s drugim narodima, dajemo sebi mi, narod Irske ovaj ustav i uvodimo ga u život.«

Kao tri lastavice . . .

Pripovijest. Napisao Stj. Petranović.

Promatrao sam ih. Upravo su kao crni potez obavile zabade krova. Tiho su čavrljale svoje jade. Poletjele su iz sjevernih krajeva na topli jug. Treba prezimiti, da se opet vrate. A što je njima teško još desetak brda prijeći, da se nadviju nad sinje more i onda sve dalje i dalje u društvu, u veselu čavrljanju. Znadu one put i novu domovinu, bolje upravljaju svoj lijet nego piloti na aeroplanima. Ali ih je nevrijeme zaustavilo. Morale se spustiti na školu i crkvu na brježuljku. Tu se stisnule jedna uz drugu kao crni potez. Bilo ih je na hiljade. Sve su jednake, dugih šiljatih repova, crvenih prozeblih nožica, koje se grčevito drže zabada, a sitnim očicama promatraju, kako s hladnim vjetrom pljušti kiša i umiva zidove i prozore crkve i škole. A kiša ne prestaje, kao da se oblaci prolomili i ne dâ im dalje. Tek su treći dan krenule na put ali su ostavile nekoliko mrtvih.

Ali što je to prema ratnom bjesnilu? Zaklanjaju se ljudi u rovove a nad njima zuje i fićukaju šrapneli i granate. I to traje skoro četvrtu godinu. I pira bi se nasitio a kamo ne ćeš ovog blata i gladi te zadaha krvi i smrti. A nisu tu vukovi i lavovi, koji trgaju svojim zubima živa uda ljudskih tjelesa. Isti je čovjek ustao protiv čovjeka. Nije mu žao, da mu iz rana teče još vruća krv

i da već gleda smrtnoj aveti u oči, već mu je žao, što će tamo daleko daleko vrisnuti bijedna udovica, a djeca, još nejaka djeca tražiti kruha, da nasiti gladne želuce.

— Ne ima kruha, djeco. Sabrala sam vune od naših ovaca. Bog nam ih je dao, da nas izbave od studeni. Ne ima u podrumu ni krumpira. Proljeće dolazi, ne će biti ni za sjeme. Ne mogu vam, djeco, pomoći sada. Dat će Bog, koji hrani i ptice nebeske. Dat će, dat će, ne bojte se — mirila je Marija svoju djecu a srce joj je htjelo svisnuti od boli.

— I Mare i Ana su rekle svojoj djeci, da će u M. s vunom. Promijenit će je s krumpirom. Vele, da je tamo najbolji. Peći ćemo ga na štednjaku. Ako bude soli, posolit ćemo ga. Kad nije palente, dobar će biti i on. Izdržat ćemo glad još par dana.

A vi tri ćete se požuriti iz planine, zar ne? — šaputao je mali Frane otvarajući gladna usta.

— Ići ćemo, sine. Bit će krumpira, a ako ga skupimo više, zamijenit ćemo ga za kukuruzno brašno. Znaš, od krumpira su blijeda i naduvena lica, a od palente su crvena i zbijena. Ti vidiš, kako su naši ljudi u Primorju jaki i čvrsti kao klisure morske. Ne smeta ih bura ni oluja. Neki doživu i visoku starost. I ti ćeš biti jak. Kad narasteš i počneš zidati te prođeš po širokom svijetu, bit će dolara sve u šesnaest a ja ću onda samo sjediti kod kuće i uživati. Hoće li doći to zlatno vrijeme? — reče i pogladi ga po glavi.

— Hoće, majko. Poći ću za ocem u Ameriku, pa ćemo skupa služiti dolare i slati kući — veselo će Frane držeći se nje kao prilip uz morsku stijenu.

— Doći će možda ovakova pokora na svijet i opet ne će moći dolari dolaziti preko mora kao ni sada, a ja ću kukati sama kao bijedna sirota kod kuće ili poći sa štapom ... uzdisala je.

— Ne će trebati mojoj majci prosjačiti — žalosno će Frane i skoro je htio plakati ali ga je majka još nježnije privinula k svojim grudima.

I otišle su drugi dan. Sve tri su uzele oprte i vreće. Frane je skakutao za njima dok su se uzdizale strmim putem u planinu, koja se kao ogroman zid nadvila nad Vinodolom. Ožujsko je sunce pripeklo a nad morem se izmjenjivalo svjetlo s tamom, kako je dospjelo koji kraj osvijetliti, gdjegdje se razlilo kao zlato a drugdje se crnilo kao ponor. I te se šare premještale amo tamo i kitile puste kamenite bregove te pozdravljale orijaški Velebit.

— Ajde, dijete moje, doma. Majka će skoro doći.

— Doći ćemo, Frane — čavrljale su poput lastavica Mare i Ana, dok je dječak plakao.

Frane je stao. Dugo je promatrao polagano uspinjanje žena. Nestalo ih je u šikarju i među liticama.

Prolazili su dani. Starac je Velebit počeo mrštiti svoje obrve. Nadvili se oblaci i kao zid stali. Kao da su htjeli reći: Prohujat će bura, koja nosi i ruši, do čega dođe. Tko je kod kuće, neka se ne miče.

I doista je navalila kao bijesni tigar. Urlikala je, kao da je ranjena blizu srca. Zametnula je ljuti odlučni boj s kopnom i morem. A stabla se svijala i cvilila.

Opustjelo je selo Dragaljin. Ni jaki se muževi ne usuđuju izaći iz kuće. Djeca se stisnula kod štednjaka i čavrljala poput lastavica.

Prolazio je dan za danom. I bura se smirila. Kao da je htjela odahnuti od silnih naleta. Sunce se opet smiješilo i sipalo šare po glatkoj razini morskoj.

Očekivao je Frane svoju majku. Izlazio na raskršća, ne bi li je zagledao. Svaki se put vraćao žalostan. Nešto se već šaputalo, ali nije razumio. Samo je opažao, da i u selu vlada zabrinutost i da više no obično ljudi odilaze u planinu. Dolazile su k njemu i neke žene te ga milovale ali s tužnim prizvukom.

Jednog se dana kotrljala kola s brijega. Frane je gledao iz dvorišta, kako ih prati mnogo ljudi. Već je htio pohrliti, da vidi, kakva je to čudna povorka, ali ga zaustavi baka.

— Kuda ćeš Frane? Doći će . . . i zaplaka.

Dječak je ostao zapanjen. Nije prozborio ni riječi. Selo je plakalo. Sve tri su žene dovezli mrtve. Smrznule se kao tri lastavice...

Otkud život na zemlji.

Piše dr. Ferdo Rožić.

U posljednjem broju smo vidjeli, kako su učenjaci dokazali, da neživa tvar (materija) ne može sama od sebe, ni po kakvim fizikalnim i kemičkim zakonima proizvesti niti najsitniju životinjicu, niti najjednostavniju stanicu.

Protivnicima nije mogao pomoći ni **»bathybius«**. Što je to? Sredinom prošloga stoljeća, god. 1868., neki je **učeni engleski profesor** po imenu Huxley, javio svijetu, da je iz dubine mora izvučena neka sluz (sluznata tvar), koja da zapravo nije ništa drugo nego prva stanica (protoplazma, prvotvor), koja je nastala sama od sebe, i od koje su se razvili svi ostali organizmi (sva ostala živa bića). Toj sluzi dao je ime »bathybius« (batibius) (složeno od grčkih riječi: »bios« znači »život«, a »bathys« znači »dubok«, dakle: prvotno živo biće, koje živi u dubini mora), i posvetio to »iznašašće« svomu prijatelju, njemačkom profesoru Haeckelu (čit. Hekelu). Haeckel je na toj tobožnjoj protoplazmi osnovao čitavu svoju znanost.

Ali je ta znanost stajala na klimavim nogama.

Jedva jedanaest godina poslije Hyxleyove

objave. Britansko je znanstveno društvo držalo kongres (skupštinu) u mjestu Scheffieldu. Na tom kongresu bio je i sam profesor Huxley. Kad je predsjednik u svom nastupnom govoru spomenuo i »bathybiusa«, zamolio je za riječ sam profesor Huxley.

Pa što je rekao? Sam se narugao tomu svom batibiusu i priznao, da to nije nikakvo živo biće, nikakova protoplazma (stanica), nego da je to samo neki neživi anorganski vapnenasti talog. Isto je tako i učenjak M. Milne-Edward, god. 1882., nakon svestrana ispitivanja, izjavio, **da bathybius nije ništa drugo nego sluz izašla iz spužve, i nikakva protoplasma.**

Bathybius se dakle morao vratiti u svoje ništavilo.

No ne samo na temelju ovakovih znanstvenih istraživanja i različitih pokusa u laboratorijima, **nego se i samim zdravim razumom, i iz same naravi stvari, lako vidi, da se iz nežive tvari samo po sebi ne može proizvesti živo biće.**

Nitko naime ne može dati ono česa nema. Tako ni neživa, mrtva tvar (materija) ne može roditi živog bića.

O tom svjedoči sve ljudsko iskustvo od vijekova. **Jedno živo biće rada se samo od drugog živog bića.**

A ako bi netko rekao, da bi se stanovitim miješanjem i zgodnim spajanjem nekih neživih ili anorganskih tvari elemenata (počela) ipak moglo proizvesti živo biće ili organizam, odgovaram, da kao što od stotine i stotine ništica, ma kako se miješale ili spajale, ne može izaći ništa drugo nego opet samo ništica, tako ni od stotine neživih elemenata (počela), ma kako se izmiješala i spojila, ne može izaći ništa drugo nego opet samo neživo biće.

No ako bi to — premda je nemoguće — ipak samo za čas dopustili, pita se dalje: a tko bi sve to tako zgodno, fino i mudro spojio, da bi samo iz takvog spoja nastalo sasvim novo, i to živo biće?

Zar priroda? Što je priroda? Priroda je skup vidljivih pojava i njihovih zakona. A svi ti zakoni i sve te pojave slijepe su, bezsvijesne su, bezumne su. To nas uči svakidašnje iskustvo. Kad se kreše kamen uz kamen, nastaje iskra. To je pojava, a zakon je, da od velikog trenja nastaje toplina i iskra. No sama ta pojava i zakon nema svijesti ni uma, nego nastaju i rade po krutoj nuždi. Ili kad se lonac napuni vodom i pokrije, a pod lonac naloži vatra, — voda će zakipjeti i dignuti pokrovac. Tu je pojava i zakon, da toplina širi i voda se pretvara u paru. No ni ta pojava ni zakon nemaju svijesti ni razuma, nego nastaju nesvijesno, po krutoj nuždi. **Tako bismo mogli navesti bezbrojne prirodne pojave i zakone, koji su svi skupa slijepi i besvijesni.** Pa zar dakle da njihov slijepi i besvijesni skup, ili drugim riječima, zar da slijepa i besvijesna priroda sastavi i složi onako divne i mudre sastavine, kao što su živa bića ili organizmi!

Ili možda slučaj? Taj najveći slijepac! To bi bilo baš tako, kao da bi netko na vašem dvorištu razbacano drvlje i željezninu, zavezanih očiju, bez razmišljanja i namjere, premetao amo i tamo, i najedamput bi nastala kola ili plug!

No i to bi još moglo biti prije, nego da bi iz neživih tvari slučajno nastalo živo biće!

Ne, ne, ni po kakvim fizikalnim i kemičkim zakonima ne može iz nežive tvari nastati živo biće ili organizam.

Krasno reče veliki prirodosolvac M. Flourens (čit. Fluran): »Kolika li je ludost pomisliti, da bi organizovano tijelo (živo biće), u kojem su svi dijelovi tako divno i tako mudro među sobom povezani i složeni, da bi moglo biti proizvedeno slijepim sastankom fizičkih elemenata (počela)! Da bi to organizovano tijelo dobilo svoj život od elemenata (počela), koji ga sami nemaju! Neki hoće, da bi gibanje dolazilo od nepomičnosti, osjetljivost od bezosjetnosti i život od smrti! I to se zove napredak!«

Stoga su neki nastojali na druge načine protumačiti postanak živih bića na goloj i pustoj Zemlji.

Jedni kažu, da je na drugim svemirskim tjelesima već bilo živih klica i sjemenaka, pak da su te klice i sjemenke nekako dospjele i na našu zemlju, pak se tu dalje razvijale.

No tim nije stvar riješena, jer se i dalje pita, otkuda te klice i sjemenke na tim drugim svemirskim tjelesima?

Drugi kažu, da kao što je tvar (materija) sama od sebe i od vijeka, tako da i život (živa bića, organizmi) postoje od vijeka. — Tu vas podsjećam na ono, što je o »vječnoj tvari« (materiji) rečeno u 2. broju »Zlatnoga Klasja«, u članku »Kako je postala ova naša Zemlja«. Kao što smo tamo pokazali da neživa tvar ne može biti od vijeka, tako to isto vrijedi i za živa bića, jer bi u tom slučaju, kad bi organizmi (živa bića) bili od uvijek, i čovjek, i životinje, i biljke, i najmanja stanica ili protoplasma bile bog, — a to je ludo i pomisliti.

Ima još i trećih, koji véle, da je ona cijela užarena zemaljska kugla u početku bila neko ogromno živo biće, pa kad se ohladila, da je postala neživa, mrtva, — ali da je ipak ostalo nešto živih klica, i otuda sav ostali život na zemlji. Prema tomu mišljenju nijesu živa bića nastala iz mrtvih, nego su neživa nastala iz živih. I to je puka izmišljotina.

Evo, kakovih li sve mišljenja ima o postanku života na zemlji! **A zašto? Samo zato, što se ne će da prizna prava istina, prava i jedina, mimo koje nema druge. Samo zato, što šupljoglavost ili oholost ne će da prizna Boga Stvoritelja!**

Kada naime ne vrijedi ne samo ni jedno od ovih posljednjih mišljenja, koja smo naveli, nego ni ono, koje smo najprije izložili, mišljenje, da su

živa bića (organizmi) nastala iz nežive tvari (materije) po nekim fizikalnim i kemičkim zakonima, — **onda nam sam zdrav razum nalaže da zaključimo: da je na goloj i pustoj zemlji živa bića (organizme) proizvelo jedno nadzemaljsko, nadprirodno, svrhunaravno Biće: vječni, svemogući, premudri Duh.**

No neki ljudski oholice protive se priznati to vječno i svrhunaravno Biće.

Tako neki njemački pisac (Burmeister) otvoreno kaže: »Budući da ne ćemo priznati neke nadnaravne i otajstvene sile, moramo, hoćeš, nećeš, mrtvoj tvari priznati silu proizvoditi živa bića.«

Ali na to dobro dodaje učeni dr. Konstantin James: »Onaj koji se protivi priznati da je Bog stvorio prva organizirana (živa) bića, neka ne misli, da je izmaknuo čudesima i tajnama: taj na mjesto onoga što Sv. Pismo pripovijeda o postanku svijeta, mora vjerovati u izmišljene tajne i nemoguća čudesa svoje bezbožne kosmogonije (svoje bezbožne nauke o postanku svijeta)«.

Doista, istinito reče mudri Pascal: »Nevjernici su najveći vjernici«, to jest: **oni koji ne će da vjeruju u Boga, moraju vjerovati u kojekakove gluposti, izmišljotine i nemogućnosti.**

Iz svega dakle jasno vidite, što je istina: da je jedina i prava istina, da je živa bića (organizme) stvorio vječno živi, svemogući, premudri Bog! Onako, kako to pripovijeda Sv. Pismo u knjizi, koja se ove »Postanak«. »I reče Bog: Neka po'vodi vrve ribe, i ptice neka lete iznad zemlje pod svod nebeski. I stvori Bog ribe velike i sva živa bića što se miču, što provrvješe po vodi po vrstama svojim, i sve ptice krilate po vrstama njihovim. I vidje Bog, da je dobro. Potom — stvori Bog zvijeri zemaljske po vrstama njihovim, i stoku po vrstama njezinim, i sve sitne životinje na zemlji po vrstama njihovim. I vidje Bog, da je dobro!

Bog! On jedini stvorio je životnu silu i proizveo živa bića!

Bog Stvoritelj! Neka mu je slava i čast u vijeke!

Porezi

Napisao dr. Živko Antić.

Porezi su važan čimbenik u životu svakog čovjeka i svakog naroda, koji je došao do tolikog stupnja kulture i društvenog poretka, da poreze uzimlje kao društvenu potrebu za pokriće potrebnih izdataka, što ih sobom nosi organizacija društva.

No kolikogod porezi mogu biti od najveće koristi za dobro i napredak jednog naroda, ako se s njima u interesu naroda rukovodi smišljeno i pametno, isto tako mogu biti ubitačni po svaki ne samo gospodarski, već kulturni i socialni napredak jednog naroda, ako njima rukovodi uprava neprijateljska tom narodu.

To mora znati svaki građanin, bio on po zanimanju poljodjelac, obrtnik, trgovac ili industrijalac, javni kulturni radnik ili političar. Toga mora biti svijestan i svaki narod, koji hoće da svoju sudbinu zadrži u svojim rukama.

Da smo mi Hrvati imali to na pameti, možda bi nas bila mnoga gorka i teška mimoišla jednako u našoj prošlosti kao i u sadašnjosti.

Temeljno je načelo poreske obveze, da visina poreza odgovara gospodarskoj snazi i pojedinog poreskog obvezanika i naroda kao cjeline, te da se porezi razrezuju tako, kako u narodnim slojevima ne bi bio povrijeđen osjećaj socijalne pravde i zakonitosti.

Ako jedan narod nema utjecaja na ustanovljenje poreske obveze ili njegov razrez, već čak o tom odlučuje njemu strana i neprijateljska uprava, onda nema jamstva niti može biti sigurnosti, da će se takova uprava držati toga načela.

Čim jedna uprava nema pred očima to načelo, već se rukovodi razlozima, koji su van djelokruga i opsega toga načela, ne samo da se gubi ravnoteža između gospodarske snage pojedinca i njegovih poreskih obveza, a dosljedno tome i naroda i nametnutih mu poreskih tereta, već takova porezna politika može da podruje i najzdravije temelje njegovog narodnog organizma u gospodarskom, kulturnom i socijalnom pogledu.

To dobro znadu svi zajevojači, koji u sebi nemaju osjećaj čovječnosti i socijalne pravde, sposobnosti i moralne snage, da svojim trudom izgrade svoj gospodarski, kulturni i društveni život. Radi toga silom i nepravdom hoće da drže u podređenosti druge narode i slojeve, da njihovom sposobnosti i materijalnim dobrima osiguraju svoje gospodstvo i prvenstvo.

Na žalost, mi Hrvati kroz stoljeća stojimo u takovom položaju. Plodovima naše narodne muke, naše duševne sposobnosti, naše radinosti i krvi dizali su se i neprestano dižu ljudi i narodi, koji su našoj narodnoj duši strani i tuđinski.

Koliko smo puta znali sami sebi reći, ili u najbližem krugu: gdje bi mi Hrvati danas bili i na kakovoj visini, da je sva ova naša muka, naša krv i naš novac, što je otišao u tuđinski žep, samo kroz zadnjih sto godina, išao na naše narodno dobro i našu korist!

I ako sve to znamo i neprestano gledamo, ne smijemo očajavati. Nas mora tješiti, a držimo da nas i tješi, jedna druga činjenica: i ako smo bili i jesmo potlačeni i izrabljivani, i ako smo na svakom koraku sprječavani, da idemo naprijed, mi ne samo da nijesmo mnogo zaostali i ne zaostajemo za našim zavojevačima, već smo u mnogočem i nad njima.

Da pak uzmognemo ići uporedo sa svim drugim narodima, korakom dostojnim našeg narodnog ponosa i naše narodne sposobnosti, mi moramo svim našim snagama težiti, da gospodarski postanemo samostalni i svoji.

Ovo naravno ne može ići niti biti bez nacionalne i političke samostalnosti, koje pitanje ovime nijesmo imali namjeru obrađivati.

Mi smo ovime htjeli da naš puk, našeg malog čovjeka upozorimo, da mora naročito voditi brigu o porezima i svojoj poreskoj obvezi, koja je tako važna u njegovom privatnom i javnom životu.

Ovu brigu danas može voditi samo tako, da se upozna sa zakonskim propisima, koji uređuju poresku obvezu kod nas, pa da zakonom u ruci brani načelo, koje je u tim propisima usvojeno, da visina razrezanog mu poreza odgovara njegovoj gospodarskoj snazi.

Mi ćemo od vremena na vrijeme u tom pravcu donositi prikaz pojedinih zakonskih propisa, koji uređuju poresku obvezu. Opaža se naime, i sve jače čuje, da poreski organi računaju na neupućenost poreskih obvezanika i ovima nameću terete, koji nemaju temelja na zakonu, a daleko su iznad njihove gospodarske snage.

Nedeljna jutra.

PROLJETNO NEDJELJNO JUTRO.

Sve se probudilo od dugoga sanka.
Sve na novi život niče i buji
Došlo je sunce novoga danka
Iz šume se javljaju pjesmom slavuji.

Zazvoniše milozvučno zvona
Ko da zimi sviraju himnu smrti.
Seljaku marnom, sad je sezona.
U te puste njive pogledi su mu uprti.

Žurno koracam prema crkvi usred sela
Da se pomolim dobrome Bogu
Da veseo i vedroga čela
Sve patnje ovoga života snašati mogu.

Trava, ivančice i poljski ljiljani
Sve se to nalazi u bujnome rastu
Pozdravila se ljubica sa jorgovani.
I vrana je sastala slavulja i lastu.

O svemu čovjek razmišlja, u sto je briga,
Kako kroz cijelu godinu bude,
Sve ga zanima i plug i knjiga,
I kako će se prehranit iz te crne grude.

LJETNO NEDJELJNO JUTRO.

Prošlo je proljeće već odavna
Miriše iz plasta pokošeno sijeno
Žetva na domaku, pšenica slavna.
Pustila žute late i srp čeka lijeno.

Kukuruz ponosno stabljike diže,
Ugodna kiša mu dosta dala vlage,
Seljak Boga moli, da tuča ga ne stiže
I da mu Bog čuva vinograde drage.

Sve to stoji u rukama Boga,
S kojim se seljak razgovara
Pa čemu onda plašit se toga
Kad ljetina ima vječnog čuvara.

Procvale lipe, s kojih marne pčele
Nose med u košnicu jutro rano,
Po putevima se ljeskaju haljine bijele.
Tanano platno fino otkano.

S oltara u Božjemu hramu
Svećenik govori vjernom svome stadu
O vječnoj ljubavi i o sreći onog tko nju sluša samo.
Stanovat će s Višnjim u vječnome gradu.

Adalbert Pogačić,
seljački mladić.

Na prosvjeti kao na livadi . . .

I.

Prošli mjesec lipanj, dneva 11. i 12. širom naše hrvatske domovine proslavljen je **rođeni dan Antuna i Stjepana Radića, u znak zahvalnosti** za njihov veliki trud i rad oko dobra, napose prosvjetnoga dobra hrvatskoga puka.

To je lijepo. Osjećaj zahvalnosti plemenit je osjećaj. Tko toga osjećaja nema, znak je njegove surovosti.

A ima se i zašto biti zahvalan braći Radićima. Jedan i drugi posvetio je sav svoj život boljitku naroda. Za taj boljitak radili su riječju, perom i djelima. Prošli su nebrojena sela ponajviše samo na prevoznim sredstvima svoje težnje poučiti puk o stvarima, koje su mu potrebne za život. Premnoge i premnoge poučne i pobudne misli rasijali su po svoj našoj hrvatskoj zemlji. U velike su razbudili našu narodnu svijest, osobito u seljačkom svijetu, tomu temelju sve naše narodnosti. Napokon su na samom poprištu rada i borbe dali i živote svoje.

Promatrajući ove svijetle strane života braće Anutna i Stjepana Radića, svatko mora priznati, da su braća Radići doista zaslužili zahvalnost cijelog hrvatskog naroda. Ta se zahvalnost očitovala proslavom rođendana na tri načina:

prvo, predavanjem o životu i radu braće Radića, drugo, čitanjem odabranih odlomaka iz njihovih djela i treće, smotrama hrvatske seljačke kulture. Novine su javile sa svih strana, da se proslava obavila u redu, prema programu. No i bez tih vijesti moglo se pretpostavljati, da se sve tri točke izvršene razborito i s uspjehom.

Posebna svečanost bila je spremljena na našem krunidbenom Duvanjskom polju, na međi Bosne i Dalmacije. Opširnije je izvedena treća točka proslave: nošnja, narodni plesovi (kola), pjevački zborovi, osobito posljednji. Pred sakupljeni svijet izašli su ponajviše, dakako, zborovi iz obližnjih kotareva: Duvna, Livna, Travnika, Ljubuškog, Imotskog, zatim i iz daljnih krajeva, na primjer iz Vinkovaca. Pjevale su se različite pjesme: »Deder, seko, da svi zapivamo«, »Poturči se kuća Vidovići«, »Na dvoje se razdvojilo sunce«, »Lugom legla trava«, »Curuj, curo, dok si u matere«, »Oj djevojče, janje moje«, i tako dalje; na to se igrala i kola: »Ja posijah lan«, »Ajde u kolo, tko će sa mnom«, i druga. Narodne su se nošnje također isticale, osobito one iz Vinkovaca.

Sve u svemu, smotra je, kako izvješćuju novine, lijepo uspjela. To nas naravski, vrlo raduje. Što je naime veći uspjeh takovih smotra, tim se jasnije pokazuje, kako je naša hrvatska duša sposobna stvarati različite lijepe tvorine, bilo u napjevu i duhovitoj riječi, bilo u skladnoj kretnji tijela, bilo ukusnim oblicima nošnje, i kako hrvatska seljačka kultura, po tim svojim sastavnim dijelovima, stoji na doličnoj visini.

II.

Kad pak spominjemo ove posebne »sastavne dijelove kulture«, tim hoćemo reći i **naglasiti, da kultura ima i drugih sastavnih dijelova.** Kulturu nekog naroda ne čine samo pjesme, skladne kretnje ili ples. ili nošnje, nego i mnoge druge sastavine. Kad se govori o kulturi, onda se ima govoriti i o mnogim drugim pitanjima. Na područje kulture spadaju i mnogi drugi predmeti.

Time nije ništa novo rečeno, nego samo ono, što je poznato, još je više naglašeno. Da, to mora biti poznato svima. Po gotovu onima, koji čitaju djela Antuna Radića.

Baš Antun Radić (u svom djelu, koje se zove »Osnova za sabiranje i proučavanje građe u narodnom životu«), baš on na široko izlaže, što sve spada u okvir kulture.

Kazavši najprije ukratko, da je **»kultura život ili način života«,** veli dalje, da je to samo kratica, koja ima veoma širok sadržaj. U načinu života nalaze se skupljene najrazličitije materijalne (tvarne) i duhovne vrednote. **Stoga se narodna kultura dijeli na duhovnu i materijalnu (tvarnu) kulturu.**

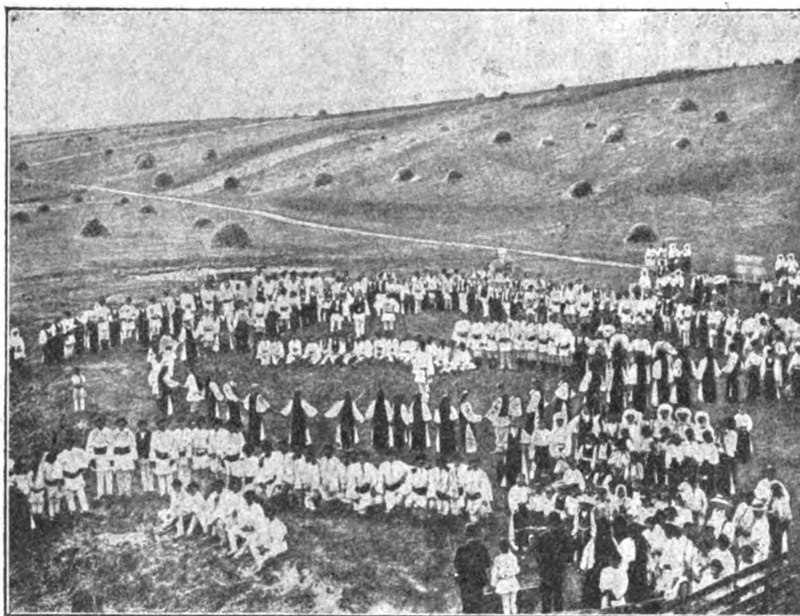
Materijalna (tvarna) kultura sadržava sve ono, što se tiče tjelesnog čovječjeg života, to jest, sve ono, što čovjek svojim rukama stvara i priređuje, da od toga živi: sve, kako je uredio svoje prebivalište, kako svoj krov nad glavom, kako se hrani i odijeva, i kako radi. Ovamo dakle spadaju sve životne potrepštine i sav rad u tom pravcu. Poimence spada ovamo sve o kući i dvorištu, hrani i posuđu, odijelu i obući, ogrijevu i posvjetu; zatim o poljodjelskim spravama i oruđu, o gojenju stoke i živadi; o obrađivanju zemlje, o građevinama, i tako dalje.

Crkva na Duvanjskom polju.

Duhovna pak kultura obuhvata sve ono, što se tiče duševnog čovječjeg života: kakav je čovjek prema drugim ljudima, što željkuje i pomišlja u najskrovitijim dubljinama svoje duše i što drži o svijetu i životu. U tomu se javlja čovječja nutrina, — a sve što se javlja s tim u vezi, dijeli se na tri dijela: **na narodno srce, na narodnu dušu i na narodnu pamet. U prvom se dijelu** govori o onom, što po narodnom mišljenju izlazi iz srca, na primjer, kako tko postupa s roditeljima, sa sirotinjom, sa susjedom; poimence se govori o životu u zadruzi, obitelji, pa o vjerskom životu, i o školi, i tako dalje; zatim o pravu privatnom i javnom, te napokon o običajima svakidašnjim i godišnjim, kod svetkovanja, kod poroda, ženidbe,

smrti, pa o zabavama, i tako dalje. **U drugom dijelu** (duhovne kulture) govori se o onom, što se može pomišljati riječima »narodne duše«: o njezinu svijetu želja i nada, o svijetu mira i počinka, o svijetu sreće; govori se dakle o poeziji ili pjesmotvorstvu (o pjesmama, pripovijetkama, pričama, gatkama, zagonetkama), pa o vjerovanju u drugi svijet, o gatanju, bajanju, i tako dalje. **U trećem dijelu,** dijelu »narodne pameti« govori se o iskustvu, znanju i mudrovanju; o poznavanju prirode, zemalja i naroda, o poznavanju prošlosti, svijetu, i o poslovicama.

Hercegovačko kolo.

Evo, sve to, po samim riječima Antuna Radića, sve to spada na područje kulture (prosvjete). Ne samo »pjesma, kolo, nošnja i još koji običaj«, — nego cijeli ovaj navedeni sadržaj, duhovni i materijalni. To hoćemo naglasiti, — i još dodati ovo:

Tu su navedeni samo predmeti kulture, ali nije navedeno, kako su ti predmeti obrađeni. **Pita se dakle, kako su obrađeni, da li dobro ili slabo.** I prema tomu, da li su dobro obrađeni ili slabo, treba reći, **da je kultura (prosvjeta) visoka ili niska.** Po tom imamo zapamtiti, da kultura može biti na niskom ili na visokom stepenu.

Kao što naime neka pjesma može biti lijepa ili može biti bez ikakve ljepote, to jest, lijepo ili slabo obrađena, i kao što se isto može reći i o nošnji i o kolu, — pak ako pjesma ili nošnja nije lijepa, to jest nije dobro obrađena, valja kazati, da kultura (prosvjeta) u tom pogledu **(u tom dijelu)** nije na visokom, nego na niskom stepenu (kao što i obratno), — tako to treba reći i o svim drugim predmetima kulture.

III.

Da se dakle o nekom narodu može reći, kako stoji u kulturi (prosvjeti), na kojem njezinom stupnju, treba ustanoviti, kako je obradio sve te pojedine predmete materijalne i duhovne kulture: kako stoji na gospodarskom, kako na zdravstvenom, kako na moralnom polju.

Ne ćemo ponavljati sva ona Radićeva pitanja, nego ćemo iz njih izvaditi samo tri: **pitanje poroda, pitanje umjerenosti, pitanje vjersko, —** pitanja, koja su poznata i pod ovim drugim imenima: pitanje »bijele kuge«, pitanje pijanstva, pitanje psovke (kletve).

Sva ta tri pitanja spadaju u područje kulture.

Pita se, kako se naš hrvatski puk drži na tom području?

Nažalost, znamo, da nije najbolje.

Iz svega grla vičemo, da volimo svoju Hrvatsku, — a ne mislimo na to, da Hrvatske bez Hrvata nema! Ističemo, da nam je drag naš dom i naša obitelj, a nije nam stalo, ako i dom i obitelj rušimo i uništavamo poznatom neumjerenošću u pilu! Dičimo se svojim starodrevnim kršćanstvom, a ne bojimo se i ne stidimo se najnedostojnije vrijeđati Božje veličanstvo!

Otvoreno treba priznati, da se za ovakvo kulturno stanje sve prije može reći, nego da je visoko.

Biti slijep, te ne vidjeti, da nam kuća postaje pusta i da u nju ulaze tuđinci, — zar je to znak visoke kulture! Tući se i razbijati u pijanstvu, poput kakove ciganske družbe, tako te nam u takvim slučajevima često pogiba cvijet mladosti, i ne rasplakati se nad tim, zar je to znak visoke kulture! Blatom prljava jezika nabacivati se na svijetla nebesa, i ne poniknuti od srama, zar je to znak visoke kulture!

Istini treba ravno pogledati u oči!

Od sveg srca želimo, da nam se hrvatska narodna kultura (prosvjeta) digne na što viši stupanj.

Ali za to treba čupati korov!

Na prosvjeti se radi kao na livadi.

Da livada bude dobra i korisna, treba ju težati, treba ju priređivati i udešavati. Na livadi treba poravniti krtorovine i mravljinake, tamaniti miševe i hrušteve, krčiti grmlje, ugibati kamenje, čistiti grabe, drljati, gnojiti i naplavljivati, zasijavati plješine i zatirati svakojaki drač. Ovaj potonji treba zatirati napose tako, da se korijenom iskapa i čupa, a na njegovo mjesto treba navesti dobru zemlju, te ju zasijati sjemenjem dobre trave.

Ima različita korova ili drača i različitih sitina, mahovine, vučjega mlijeka; ima otrovna bilja, kao što je: bunika, trubeljika, smrdac, koprnjak, čemerika, vrtoglavić, kačje mlijeko, žabljak; ima različite prazne trave, kao što je i divlji češnjak, vilina kosa, vjetrogon, lopuh, ušivac, i tako dalje.

Sve to korovlje treba iskapati i čupati, a na njihovo mjesto sijati sjemenje dobrih trava, kao što su: treslica, vlasnjača, sijerak, vonjavka, djetelina, troskot, trputac, i tako dalje.

Ne će li slaba biti ona livada, na kojoj uz dobre trave raste kojekakav korov i drač!

Tako je i na prosvjetnoj (kulturnoj) livadi.

Slaba će biti ona narodna kultura, u kojoj uz preslicu i sijerak lijepe pjesme raste bunika i trubeljika bijele kuge; u kojoj uz troskot skladne kretnje (kola, plesa) raste vrtoglavić i koprnjak pijanstva; u kojoj uz vonjavku lijepe nošnje raste smrdac i ušivac psovke (kletve)!

Treba iščupati sve te otrovnice, da nam kulturna livada bude čista, lijepa i korisna!

Sav narod mora znati za tu istinu!

Na prosvjeti kao na livadi.

Društvo sv. Jeronima radi tako već sedamdeset godina.

Sve je to rečeno na spomen rođendana braće Radića. I u njihovu duhu.

Dr. F. R.

O liječenju i cijepljenju stoke.

Napisao veterinar Dragutin Pozajić, inspektor minist. poljopr. u. p.

Već u mom prvom članku pod gornjim napisom kazao sam, da se stočne bolesti zaista dadu najuspješnije i najlakše sprečavati i liječiti pomoću dobre organizacije. Pri tom — kazao sam — ne valja nikad pustiti iz vida, da je važnije i lakše stočne bolesti spriječiti, nego liječiti. U tom pravcu treba upraviti sva naša nastojanja. I kada danas stočari daju svoju stoku zaštitno (preventivno) cijepiti, oni to čine u cilju, da bi spriječili nastup zaraznih bolesti i to onih, protiv kojih postoji uspješno cjepivo, kao n. pr. protiv bedrenice, protiv šuštavca, protiv svinjske kuge i svinjskog vrbanca i t. d.

Ali cijepljenje protiv bedrenice i šuštavca ne smijemo smatrati jedinim uspješnim sredstvom u obrani protiv tih bolesti i za sprečavanje njihove pojave. Cijepljenje protiv tih stočnih bolesti predstavlja tek sredstvo za njihovo sprečavanje u užem smislu, jedno sredstvo za nuždu. Zato naše nastojanje mora biti upereno ne samo na organizovanje (uređenje) takve obrane u užem smislu, nego naprotiv, obranu i sprečavanje tih zaraznih bolesti treba postaviti na mnogo veću, širu i daleko važniju osnovicu, po kojoj ćemo postići i daleko bolje uspjehe. Mi treba da bedrenicu i šuštavac sprečavamo na takav način, da te bolesti neće nastupati ni onda, ako mi našu stoku ne budemo dali zaštitno cijepiti. A to ćemo postići evo ovako:

U prvom redu moramo imati na umu, da su bedrenica i šuštavac najveći neprijatelji našega stočarstva. A od neprijatelja se možemo uspješno braniti samo onda, ako znamo, odakle nam dolazi, pa da mu presiječemo put. Potražimo li taj put pri bedrenici i šuštavcu, naći ćemo, da nam obje te bolesti dolaze stočnom hranom sa naših podvodnih ili poplavljivanih livada i pašnjaka, od poplavljene i zamuljene krme i od zaražene vode iz bara, potoka i rijeka, u koje ljudi bacaju stoku, poginulu od takvih bolesti, mjesto da je na određenom mjestu duboko zakopaju. Kada to znamo, onda nam je lahko odgovoriti na pitanje, kako zapravo treba sprečavati spomenute bolesti. **Treba regulirati (urediti) rijeke i potoke, odvodnjivati livade i pašnjake, isušivati močvare i bare i sustavno popravljati livade i pašnjake, a lješine od životinja nikada ne bacati u bare, potoke i rijeke, nego ih duboko zakapati ili spaliti, a sva mjesta, gdje je kuživo tih zaraznih bolesti moglo dospjeti iz bolesne ili uginule životinje, treba dobro raskužiti i time zarazne klice uništiti.** Tada ne samo da nećemo imati bedrenice ni šuštavca, nego nećemo imati ni metilja, ni plućnih vlasaca (crvi u plućima) niti onih nebrojenih crijevnih parazita, (nametnika) koji svi našemu stočarstvu nanose ogromne štete i pored cijepljenja i pored davanja lijekova, na koje se godimice troše grdne pare i onda, ako su jeftini. Na isušenim i popravljenim livadama i pašnjacima rasti će i zdrava, nezaražena i prvoklasna trava, iz koje ćemo dobivati prvoklasno sijeno i otavu i otavić. Stoka, hranjena takvom prvoklasnom, nezaraženom i zdravom hranom, neće oboljeti ni na bedrenici, ni na šuštavcu, ni na parazitarnim (nametničkim) bolestima, i stočari će si moći prištediti troškove zaštitnog cijepljenja, jer će ono biti suvišno. Oni će si moći prištediti i izdatke za lijekove protiv mnogobrojnih parazitarnih bolesti, jer ni njih neće biti. Prestati će današnja briga i toliko puta potezano pitanje, tko bi trebao da proizvodi cjepiva i lijekove protiv stočnih bolesti i stočnih zaraza, jer će one vladati u tako maloj mjeri, da se za proizvodnju cjepiva i lijekova u neznatnoj količini neće niko otimati, i bit će sasvim svejedno, tko će ih proizvoditi. Dobrom hranom sa ispravnih livada i pašnjaka moći ćemo uspješno uzgajati stoku svake, pa i najkulturnije pasmine i neće trebati raspravljati pitanje, dali da uzgajamo bušu

ili simentalca ili montafonca ili pincgavca, jer će pri dobroj hrani svaka pasmina dobro uspijevati. Uzgoj stranih, kulturnih pasmina stoke ne uspijeva kod nas potpuno samo zato, jer nemamo odgovarajuće hrane za stoku, jer nam ne valjaju livade i pašnjaci. Tu je osnovka i tu je budućnost stočarstva. To je veliki posao, to su veliki problemi (zadatci) i veliki troškovi, ali ako složan narod hoće, može sve to izvesti. Ne preko noći, ne od jedamput, nego polako, sustavno i sigurno. Tu je potrebna saradnja seljaka i inteligencije (»gospode«) pa će uspjeh biti siguran. Ali treba već jednom početi! Jer čim više odugovlačimo rješenjem toga pitanja, tim više štete narodu, i to štete, koja se ne odstranjuje ni osiguranjem stoke koje mnogi preporučuju kao spas iz nevolje, u koju stočare znadu baciti stočne bolesti svake vrsti. Ako negdje provedemo osiguranje stoke, onda, kad nastane šteta, pomognemo onome, koji je štetom pogođen. Njemu smo olakšali teret. Ali šteta je ipak ostala štetom i ona je jedan gubitak, jedan privredni minus (manjak), ako ju posmatramo sa gledišta cjeline. Ako pak spriječimo nastup štete, onda smo sačuvali ne samo imovinu pojedinca od stradanja, nego i imovinu cjeline. Zato se n. pr. zadružno osiguranje stoke mora provesti tako, da zadružni rad i zadružno načelo dođe do izražaja u prvom redu pri sprečavanju šteta od stočnih bolesti, a davanje odštete da se smatra ne glavnim, nego sporednim zadatkom, jednim nužnim zlom, koje se mora podnijeti zajednički jer za sada drugog izlaza nema.

Mi danas liječimo stoku od metilja raznim dobrim lijekovima. Pa ipak, kraj svega toga, imamo među stokom znatnih gubitaka od metilja. No tamo, gdje se nalazi metilj, tamo uvijek ima i plućnih vlasaca (crvi) a i drugih, naročito crijevnih parazita (nametnika), koji liječenje metilja kompliciraju (zapliću) i otešćavaju, a često i onemogućuju. Sve to otpalo bi pri sprečavanju metiljavosti spremanjem i podavanjem zdrave i dobre hrane, sa dobrih i zdravih livada i pašnjaka, sa kojih danas dobivamo zaraženu hranu za stoku. Izdaci, makar kako veliki bili, isplatili bi se. Ja sam u svoje vrijeme o tom pitanju mnogo pisao i govorio i izvješćivao. Prema pouzdanim podacima ja sam sračunao, da smo mi godine 1926., koja je, kako je poznato, bila jako metiljava, samo u Zagrebačkoj oblasti, dakle u 20 kotareva od današnjeg područja Savske banovine, usprkos dobrim lijekovima protiv metilja, imali štete među govedima u iznosu od Din. 135.000.000 — stotrideset i pet milijuna dinara. — Da smo uzeli toliko novaca, koliko je iznosila ta šteta samo u jednoj godini, od te jedne parazitarne (nametničke) bolesti, mogli smo u cijeloj današnjoj Savskoj banovini provesti regulaciju (uređaj) svih rijeka i potoka i popravak svih livada i pašnjaka, po gotovo onda, ako bismo organizovali (spremili, sastavili) dragovoljnu saradnju sela! Razmislite ljudi o tom i ne zaboravite ovo! U tom je pitanju vaš najveći interes!

Danas vidimo, da tu i tamo pogine i po neko grlo stoke, koje je bilo zaštitno cijepljeno protiv dotične stočne zaraze. To se dešava nakon cijepljenja i protiv bedrenice i protiv šuštavca i protiv drugih stočnih zaraza. I to se dešava po neki puta poslije cijepljenja u vrijeme, kada bi stoka morala posjedovati najjaču otpornost i zaštitu protiv dotične bolesti. Šta to znači? Znači redovno to, da dotično cijepljeno grlo u svome organizmu (tjelesnom ustroju) nije moglo stvoriti zaštitu (ili imunitet), najčešće zbog toga, jer životinja prije cijepljenja, u vrijeme cijepljenja i poslije cijepljenja nije bila ispravno hranjena, odnosno hranjena je hranom, koja u sebi nije imala potrebnih hranivih sastojaka. I moramo reći: Hvala Bogu, da takvih slučajeva nema mnogo više. A nema ih, ne zato, jer je tobože stoka uspješno cijepljena bila, nego zato, jer se slučajno nije zarazila. **Ne velim, da je to pravilo. Ali da takvih slučajeva ima dosta, to je sigurno.** A zašto? Zato, jer stočna hrana sa naših loših, močvarnih, podvodnih, zamuljenih i zakorovljenih livada i pašnjaka samo iznimno ima u sebi odgovarajuće hranljive sastojine. Redovito joj manjka **bjelančevina,** a što je još gore, nema potrebne količine **rudnih tvari, naročito kreča, fosfora i željeza.** Treba najme imati na umu, da mi zaštitnim cijepljenjem sa dobrim cjepivima, ne činimo ništa drugo nego to, da dotičnu životinju, odnosno njezin organizam (tjelesni ustroj) podražujemo na stvaranje obrambenih tvari u vlastitom tijelu. Životinja dakle nakon cijepljenja stvara sama svoju zaštitu i obranu od stočne zaraze. Ali ona to može samo onda, ako je njezin organizam (tjelesni ustroj) u redu, ako je potpuno zdrav i ako je životinja u svakom pogledu ispravno hranjena.

Ispravna ishrana naše stoke dakle u svakom pravcu, osnovni je uslov svakom uspjehu i napretku u stočarstvu. I kad stočari na selu shvate golemu važnost ishrane stoke, biti će riješeno pitanje unapređenja našega stočarstva.

Četiri glavne stvari treba upamtiti i imati stalno u vidu kad se govori o sprečavanju bolesti i liječenju domaće stoke. Da bismo mogli očuvati zdravlje stoke, potrebno je

1. da za svoju stoku zbrinemo **dobre štale,**
2. da svoju stoku **čistimo i njegujemo,**
3. da svoju stoku **ispravno hranimo** i
4. da svoju stoku **čuvamo od zaraznih bolesti.**

Time je u kratko rečeno mnogo toga. I kad stočari izvrše sve ono, što je u ovim četirim točkama sažeto izrečeno, bit će riješeno i pitanje liječenja i cijepljenja stoke.

Ja još jednom opetujem: Nije **glavno** pitanje niti **najpreča** potreba, da organizujemo (uredimo) **liječenje** stoke. Ono se pod današnjim prilikama **ne može** organizovati tako, da bi stopostotno odgovaralo potrebama naroda. I još dugo se neće moći organizovati, kako treba. U tom pogledu za sada ćemo učiniti dosta, ako povećamo broj veterinara i ako njihovo djelovanje oko liječenja stoke približimo narodu na selu i izgradnjom am-

bulanata (stočnih bolnica) barem **donekle** omogućimo veterinarski rad oko liječenja stoke. Istodobno naša nastojanja moraju biti uperena na to, da narodu pribavimo što jeftinije dobre lijekove za stoku. Nadalje: Ne smijemo postaviti našim **glavnim** zadatkom suzbijanje i ugušivanje stočnih zaraza. To mi moramo isto tako, kao i liječenje stoke smatrati nužnim zlom.

Glavna naša briga mora biti **stvaranje uslova** za uspješno i neprekidno **sprečavanje** i zaraznih i nezaraznih stočnih bolesti, neprekidnim unapređenjem stočne higijene (zdravstvenosti) u svim pravcima po ovdje izloženim načelima. Kada to provedemo, otpasti će i mnoga briga oko liječenja i cijepljenja stoke, jer nam to neće biti potrebno, osim u rijetkim slučajevima.

Božja izložba.

VIII.

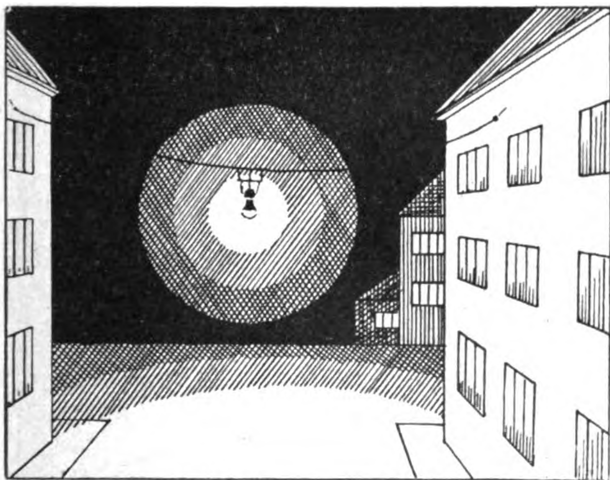
Nebeska svjetiljka

Pao je sumrak. I njegove sjene postajale su sve gušće, sve tamnije.

Ja sam sjedio u svom vrtu i promatrao dolazak tih glasnika noći, koja je već blizu. Već se čuju njeni koraci i šuštanje njezina crnosvilena plašta .

Gradskim ulicama zapališe se svjetiljke. Plinske i električne. U jednoj stanovitoj visini. Pet, šest, do deset metara. Jedna je pričvršćena uza zid, druga stoji na stupu, treća visi na kuki željeznog stupa, na vrhu zavinutog, četvrta je obješena na željeznoj žici, preko ulice napetoj i krajevima pričvršćenoj na zidovima suprotnih kuća.

Drukčije ne može ni da bude. Svako teško tijelo, koje ima da se nalazi u visini, mora biti za nešto pričvršćeno, ako ne će da odmah padne dolje.

Istina, ima nekih bića ili predmeta, koji se mogu neko vrijeme držati u visini, — ali i to samo pomoću nekih sredstava.

Ptice lete pomoću krila. Ali i orao umorna krila mora se spustit na klisuru. I ptice selice, na primjer, lastavice, koliko li puta, kad im se umore krila, padnu u more i potope se. U visini lete i avijoni (ljetala), ali pomoću motora (pokretala) i benzina. Pa kad nestane benzina, moraju se spustiti na zemlju, ili, kad se na motoru samo nešto pokvari, sve se dolje štropošta. Lete i baloni, ili zračne lađe, — ali tako, da im je šuplja nutrina napunjena nekim plinom (na primjer, helijem), lakšim od zraka. Pa kad nestane tog plina, moraju se spustiti, ili ako se plin zapali, sruši se i zračna lađa.

Sve, sve, što hoće biti u visini, mora biti ili za nešto pričvršćeno ili se mora privremeno držati pomoću nekog sredstva. Ako nije tako, mora se srušiti, jer ništa ne može u visini samostalno lebdjeti.

U takvom, i drugom razmišljanju i snatrenju noć je već sve pokrila svojim tamnim plaštem.

S jedne ulične svjetiljke, koja je visjela na žici, pričvršćenoj o stijenu kuće na jednoj strani i stup na drugoj strani, dolazilo je svijetlo u jedan dio mog vrta.

Ja sam se dalje zabavljao svojim mislima i snovima.

Najedamput mi s desne strane vrta, koje je dosada bio u tami, dopre do oka neko drugo svijetlo.

Ogledam se, — i odmah prepoznam milo svijetlo mjesečine. Kao da se bijelo mlijeko razlilo mojim vrtnim putevima. Koliko li je ovo svijetlo ljepše od svijetla ulične svjetiljke!

Podignem oči: U dalekoj visini pun mjesec, divno okrugao, sjajan kao najblistavije srebro. Nebo je bilo bez oblačka, i mjesec se činio, kao da nepomično lebdi i svojim jasnim svijetlom rasvjetljuje neki dio zemaljske površine.

— O ti nebeska svjetiljko! — kao sam od sebe izvije mi se glas iz grudiju —, o kako se ti držiš u tim dalekim nebeskim visinama! Ne vidim ništa, o što bi bio pričvršćen! Ne vidim nikakva zida, ne vidim stupa, ne vidim kuke, ne vidim žice, na kojoj bi visio! Isto tako ne vidim ti ni krila, ne čujem ti šuma od motora (pokretala), niti znam, da bi ti šupljina bila napunjena plinom,

jer ti nisi šupalj. A kad bi to i bio, nastalo bi pitanje, tko bi te punio, i to neprestance punio! Čovjek te ne može doseći, dakle bi te morala puniti neka visinska, neka nebeska sila. Ali ti nisi šupalj, ti si sav utvrđen i težak, veoma težak, tako da ne bi mogao samostalno lebdjeti u visini, nego bi se morao stropoštati i pasti u dubine!

Ali ti ne padaš, ti lebdiš, sveudilj lebdiš, lebdiš već tisuće i milijune godina, premda nisi ni za što pričvršćen, ni za kakav zid ili stup, niti visiš na kakvoj kuki ili žici.

O nebeska svjetiljka, kaži mi, tko tebe drži?

Tko čini, da ti tako divno lebdiš već tisuće i milijune godina! Ne odgovaraš, šutiš, — kao da hoćeš reći: Što mene pitaš? Imaš snagu i moć u sebi, koja će ti bolje odgovoriti.

O da, tako je! Vlastitom razumnom moću spoznajem, da ima jedna tajanstvena sila, koja to čini! Da ima nevidljiva ruka, koja te drži. Duševnim svojim očima vidim tu Nevidljivu Ruku. Slijepac, koji je ne vidi.

Vidim Božanski Um, koji znade i za druga sredstva, druge zakone, da tebe, divna nebeska svjetiljko, bez potpore drži u nebeskoj visini.

Vidim Boga.

IX.

Grobar iz Valanse

Ima tomu već skoro 150 godina, što je buknula francuska revolucija. Glavešine francuske revolucije i njihovi pristaše bili su veliki bezbožnici. Bila im je slast navaljivati na Crkvu i njezina prava. Izdali su tako zvanu Građansku Konstituciju (ustav), u kojoj je bilo mnogo članaka Crkvi neprijateljskih (god. 1790).

U to je vrijeme vladao papa Pijo VI (šesti). On je odsudio ovu građansku konstituciju. Zato su ga francuski revolucionarci još više zamrzili.

Njihov general (kasniji car) Napoleon Buonaparte provaljivao je u Italiju, otimao zemljišta, pa dao prodrijeti i u samu Papinsko-crkvenu državu.

Papa je bio star (80 god.), pak su neprijatelji govorili, da poslije njegove smrti ne će više dati birati Pape. No kad nisu mogli dočekati smrti Papine, zarobili su ga i dali odvesti u Francusku, u grad Valence (čit. Valans).

Nije prošlo ni godinu dana, Papa Pio VI. je umro.

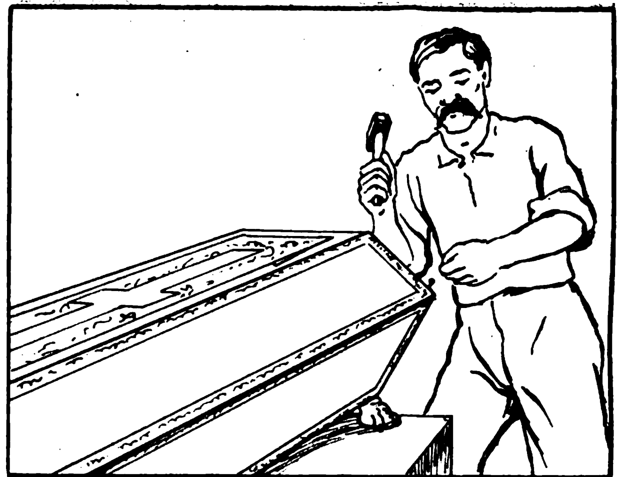
Revolucionarci su kliktali od veselja. Novi Papa ne smije se birati. Sada je Papinstvu kraj. Držali su se posmrtni govori Papinstvu, i postavljali mu grobne spomenike.

Sam grobar iz Valanse, kad je zabijao čavle u lijek Pape Pija VI. rekao je: »Sada zabijam čavao u lijes posljednjeg Pape.«

*

Međutim, što je bilo poslije toga?

Svi su se francuski revolucionarci među sobom poklali i poubijali. Napoleonovo je carstvo propalo. Napoleon je nesretno svršio. Ni njemu ni njegovu carstvu nema danas ni traga ni glasa.

Prah i pepeo.

A Papa? A Papinstvo?

Papinstvo je danas živo, mlado i snažno, kao rijetko kada! Danas upravlja Crkvom Pijo XI. (Jedanaesti).

Prevario se siromah grobar iz Valanse.

Ta što će ljudske riječi, što će sve ljudske osnove, što će ljudska sila, kad je sam Bog, kad je Gospodin naš Isus Krist rekao:

»Ti si Petar (Pećina), i na toj pećini sazidat ću Crkvu svoju, koje ni paklena sila ne će nadvladati!«

Po izložbi vodi urednik „Zlatnoga Klasja“.

SNOPIĆI I ZRNJE „ZLATNOGA KLASJA“.

IZ ŽIVOTA I RADA DRUŠTVA SV. JERONIMA.

Prva glavna skupština 21. kolovoza 1868.

U posljednjem broju »Zlatnoga Klasja«, za svibanj-lipanj, istaknuto je, kako je za život Društva sv. Jeronima bio važan datum 11. svibanj 1868. Toga je naime dana držana sjednica odbora, na kojoj je pala odluka, da se počne pučko-prosvjetnim svetojeronimskim radom. »Pozivi i pravila se razašalju, i novinama se Društvo razglasi.«

Što je bilo dalje? O tom pripovijeda naš stari ljetopisac, i to ovako:

»Zamalo počnu se odazivati zaštitnici i članovi društva. U sjednici od 15. lipnja sazna odbor, da je uzoriti pokrovitelj (kardinal Haulik) odlučio dati 300 forinti (kako se kasnije razjasnilo, svake godine); u sjednici pak od 28. srpnja već se čitala i s usklikom pozdravila uznosita pisma preuzvišene gospode biskupa senjskoga i đakovačkoga. Evo što piše starina Mirko barun Ožegović: »Narod naš, veli među ostalim, dobar je i upravo golubinje ćudi, njemu ne treba drugo već srdačnih i istinskih voditelja, a k tomu i poučnih knjiga, zato gospoda svećenici, koji naumiše osnovati to društvo, neka ne klonu duhom: iz zrna gorušičnoga izaći će stablo. Hvaljen budi Bog, što je meni u 93. godini života a u 68. svećenstva godini hotio tu radost pružiti, da vidim, kako i koliko se svećenstvo naših hrvatsko-slavonskih biskupija žrtvuje za svoj narod; stoga ja želim ubrojiti se među utemeljitelje rečenoga društva, i prilažem svotu 50 for., a takovu namirit ću svake godine, dok me providnost božja trpila bude na svietu. Blagoslov Boga svemogućega otca i sina i duha svetoga sašao vrhu toga društva i čitavog našeg naroda.« Koga ne će zanijeti takove upravo biskupske riječi! — kliče ljetopisac. Tko se ne će uzdat u božji blagoslov, kad ga sazivlju usta takova starca svećenika, kojemu vrije molitva iz vrućega srca, punoga ljubavi prama narodu svojemu. Zato je bila sasvim naravna oduševljenost u odboru. Ali nek se čuje i druga biskupska riječ. Preuzvišeni gospodin biskup Đakovački, Josip Juraj Strosmajer, slavan sa svoje velike ljubavi i velikih žrtava prema našemu narodu, piše upravo ovako, kako odgovara njegovomu velikom srcu. »Vrlo me je, kaže, obveselio glas, da svećenstvo naše trojednice goruću želju goji našemu dosta u knjizi zapuštenomu nraodu pomoći tim, da mu u ruke pruži knjige valjane, knjige za njegovu kao materijalnu tako i duševnu korist, osobito u ovo vrijeme, kad mnogi o tom rade, da se po našem narodu šire knjige tuđinske, knjige često puta otrovne i njegovu biću neprijatne. Stoga nastojanja toga odbora ne samo odobravam, nego svesrdno blagosivljem, i udilj Svemogućega molim, da posao toga odbora obilno svojimi darovi blagoslovi; a ja ga, u koliko je moguće, pod svoje okrilje primam s tim obećanjem, da ću u svrhu društva svetojeronimskoga doprinijeti dvie hiljade forinti u rasteretnicah, i dok ne položim, svake ću godine od njih odpadajuće kamate odboru na raspolaganje dostavljati; zato odmah 100 for. kao kamate za ovu godinu 1868. tomu odboru šaljem.«

Po takovih i riečih i činih morala su privremenomu odboru narasti krila, — dodaje ljetopisac. Pa budući da je osim toga od visoke generalkomande dobio krasnu nadu, a to opet nastojanjem narodu dobro poznata i obljubljena njegova prijatelja, Ivana Trnskoga, tada ces. i kr. potpukovnika; a k tomu i glavnica dosizala blizu do 4000 forinti: sazove odbor novinami glavnu skupštinu društvenu na 21. kolovoza 1868.

Prva glavna skupština.

Na urečeni dan 21. kolovoza u 9 sati u jutro u jednoj dvorani »crne škole« sišlo se do 20 članova društva svetojeronimskoga. Kako narod naš svaki svoj posao s Bogom počimlje, tako je trebalo da i društvo, koje se brine za naš osobito prostiji narod, s Bogom započme. Zato članovi odu najprije u crkvicu, da sazovu duha svetoga. Iza toga, Iza toga, vrativši se u dvoranu, otvori privremeni predsjednik prečasni gosp. Gajdek prvu glavnu skupštinu. Predsjednik reče među ostalim: da zna, kako je zadaća ovomu društvu mučna, jer hoće da pomogne naobraziti narod, a naobraziti onako, kako odgovara njegovu biću, na temelju kršćanskom i narodnom, u okolnostih, koje nisu baš najprijatnije. No da se je ufati, svrha će tako dobra i poštena imati blagoslov Božji i potporu svakoga pravoga prijatelja našemu narodu. Pa gledeć na dosadašnji napredak a osobito zaštitu visokih vlasti, duhovnih i svjetskih, da je takova nada posve opravdana. Stoga poziva skupštinu, da se prihvate odvažno posla.

Na to izviesti predsjednik skupštinu najprije o stanju društvenom. Članova još tada baš nije bilo mnogo; utemeljitelja 16, članova 1. reda 35, 2. reda 23, 3. reda 24, ukupno 98 članova. No glavnica je na bolje slutila (spominju se naprijed spomenuti darovi).

Poslije toga izvještaja pozove predsjednik skupštinu, da prema pravilam izaberu upravljajući odbor. (Izabrani su: kanonik Toma Gajdek, potpukovnik Ivan Trnski, profesor Ivan Bošnjak, profesor Simon Belanović, župnik Antun Vranić, prebendar Ivan Tkalčić i kancelista nadbiskupske pisarnice Blaž Švinderman).

Iza toga odbornici odmah pred skupštinom za svojega predsjednika izaberu jednoglasno preč. g. kanonika Gajdeka uz živahno odobravanje cijele skupštine.

Sada još zapita predsjednik skupštinu, je li joj s voljom, da se svake godine izdaje društveni koledarac? Skupština to odobri, nego gledeć jedno na slabo novčano stanje društveno, a drugo što je za to i prekasno, odluči, da se za god. 1869. koledarac ne izda (nego istom za god. 1870.). I to prihvati skupština, da godišnji rok glavnoj skupštini bude na 21. kolovoza, osim da taj dan dan padne u nedjelju. Tako predsjednik zahvalivši se na revnosti skupštinara i na povjerenju, koje su stavili u izabrani odbor i njega, predsjednika, zaključi ovu prvu skupštinu!«

Tako evo stari društveni ljetopisac o prvoj glavnoj svetojeronimskoj skupštini, dne 21. kolovoza 1868.

Od onda je održano još 69 glavnih skupština. Ove godine održana sedamdeseta glavna svetojeronimska skupština. Od prve do ove posljednje mnogo se toga razvilo i usavršilo. Mnogo se toga i promijenilo. Nije se

promijenilo, niti se smije promijeniti, temeljna svrha društva: širiti prosvjetu u hrvatski puk, — ali se promijenilo skupljanje članova, izdavanje i raspačavanje knjiga, promijenio se način rada.

U ljetopiščevu izvještaju čitali smo, kako su se prvi počeci osnivali sa darovima, i to darovima plemenitih biskupa, svećenika i svjetovnjaka. I prvi članovi bili su samo školovani ljudi. Hrvatski puk, hrvatski seljak, još nije shvaćao cijeli taj pothvat. Puku je trebalo knjigu poklanjati. Drukčije još nije ni moglo biti.

Društvo je još bilo u povojima. Slično kao kod čovjeka. Djetetu treba tuđe pomoći. Drugi mu daju hranu, drugi ga odijevaju. Ali bi bilo veoma žalosno, kad bi čovjek zauvijek ostao u tom djetinjem stanju. Dijete raste i odraste do ponosna mladića, i do svijesna muža. I oni već ne trebaju tuđe pomoći. Oni se sami opskrbljuju sa svtime, što im je potrebno.

Tako i Društvo sv. Jeronima. Društvo — a to su u prvom redu njegovi članovi iz hrvatskog puka — i ako su u početku trebali tuđe pomoći, kasnije je ta pomoć morala sve više otpadati. Društvo, to jest oni koji su od pripadnika hrvatskog puka imali biti njegovi članovi, godinama su ulazili u muževno doba, te su stali na svoje noge. Njima više nije trebalo poklanjati jeronimske knjige, — nego su oni sami, svojom svijesnom uplatom, postajali svetojeronimski članovi; oni su sami naručivali i kupovali sebi knjigu prosvjetnicu. Tako rade odrasli, svijesni ljudi.

Djeci se knjiga poklanja, a muževi je sami nabavljaju.

Na taj je način Društvo sv. Jeronima do rata i za vrijeme rata naraslo do 70.000 (sedamdeset tisuća) članova.

Poslije rata se spalo na manji broj. Ali se mora opet dići. Zar da se vraćamo u djetinje doba? U povoje i pelene? Ne bi li to bila sramota!

Odrastao, svijestan čovjek mora biti spreman žrtvovati za svoje prosvjećivanje.

Predsjednik.

Dva seljačka pisma uredniku »Zlatnog Klasja«.

I.

Hvaljen Isus i Marija! Bartolovec 22. 4. 1938.

Gosp. uredniče, prije svega izvolite primiti puno srdačnih pozdrava. A nadalje Vam mogu javiti, da sam primio knjige, koje ste mi poslali, i na njima Vam se od srca zahvaljujem. Nisam se ni nadao tolikom broju i raznovrsnosti knjiga, time je moja »Biblioteka« obogaćena za nekoliko vrlo lijepih i vrijednih ekzemplara. Sigurno će Vas iznenaditi, gosp. uredniče, broj mojih knjiga. Moja »kućna knjižnica« broji sada već blizu 150 (sto i pedeset) raznovrsnih knjiga i brošurica. Po broju na prvo mjesto dolaze knjige sv. Jeronima, preko 50 komada, Matica Hrvatska oko 10 kom. i mnogo drugih. Naročito imam mnogo od uprave Glasnika Srca Isusova i raznih drugih hrvatskih naklada. Za sad još nemam prikladne stalaže za knjige, no i to si želim po vremenu nabaviti.

Evo Vam šaljem članak za »Zlatno Klasje«, ako je dobar za štampanje:

Najuspješniji način raspačavanja svetojeronimskih knjiga.

Među najuspješnije načine raspačavanja jeronimskih knjiga spada bez sumnje ovaj: vel. gg. župnici, odnosno njihovi pomoćnici, zamjenici i t. d., treba da porade na tom da organiziraju u svojim župama takovo društvo čije bi ime moglo odrediti samo vodstvo Društva sv. Jeronima. To društvo bi imalo tu svrhu: 1. da svake godine organiziraju t. zv. Jeronimski dan; 2. tom zgodom da po mogućnosti dođe iz Zagreba predavač, koji bi održao prigodno predavanje; 3. da se priredi izložba sv. jeronimskih knjiga; 4. da se taj dan odredi odnosno izabere između članova pomenutog društva, tko će sve ići po selu od kuće do kuće popisivat sve one koji žele da im se nabave knjige sv. Jeronima sa krasnim kalendarom »Danica za buduću godinu; 5. da se nastoji čim više podići svetojeronimsku svijest u narodu; 6. da se nastoji po mogućnosti raspačati svake godine čim više jeronimskih izdanja, članskih — redovnih i izvanrednih — Jeronimsko svijetlo« i. t. d. i t. d.

Nekoliko provjerenih uputa za postignuće togo cilja: Svaki će vam posao najbolje znati opisati, po mom mišljenju, onaj koji je već radio takav posao. Zato prije opisani način raspačavanja jeronimskih knjiga mogu ja ća opišem i da dadem stvarni isto nekoliko savjeta, jer sam sam to već radio. Prvo za obilaženje kuća u svrhu koju sam prije opisao treba u prvom redu birati ljude po ćudi mirne i ne svadljive, ljude koji posjeduju stanovitu inteligenciju prirodne forme, jer se mora znati da će se u selu svašta doživjeti, i da se mora biti na sve pripravan, to jest svaku uvredu mirno podnest i držati se hladno, mirno. Drugo: svakoga zapisati koji nebi dao unaprijed naj manje jedan dinar (ja sam ubirao 2). Kad ti je to dao, onda si siguran, da će doći po knjige kada stignu; a ako ne dođe, onda ti ostane onaj dinar da imaš za poštarinu ako ćeš knjige natrag slati. 3) nikomu dati knjige bez novaca, makar reči [illegible] za podignuće, i kad bude imao novaca onda neka dođe, jer treba u imati na umu, da knjige do- je mnogo novaca. Lahko bi ih razdjelio a za novac bi posle „fućkao"; 4) novce spremati i kao [illegible] nema, a čim imaš veću svotu šalji prije (tako sam ja radio) jer novac je napast, i nije dobro držati ga kod sebe. 5) za raspačavatelja neka bude čovjek okretniji i koji stanuje s nime na dohvatu (kao ja kod same župne crkve) detaljnije upute moglo bi dati samo društvo sv. Jeronima a ja obećajem onim da ću drugom zgodom opisati sve kako sam ja obilazio selo — i što sam sve doživio.

Rudolf Pikač Bartolovec
Seljak. povjerenik Druš. sv. Jeronima

Nekoliko prevažnih uputa za postignuće toga cilja. Svaki će Vam posao najbolje znati opisati, po mom mišljenju, onaj koji je već radio takav posao. Tako prije opisani način raspačavanja Jeronimskih knjiga mogu ja da opišem i da dadem obzirom nato nekoliko savjeta, jer sam sam to već radio. P r v o, za obilaženje kuća u svrhu koju sam prije opisao, treba u prvom redu birati ljude po ćudi mirne i ne svadljive, ljude koji posjeduju stanovitu inteligenciju prirodne forme, jer se mora znati da će se u selu svašta doživjeti i da se mora biti na sve pripravan, to jest svaku uvredu mirno podnesti i držati se hladnokrvno. D r u g o, nikoga zapisati koji ne bi dao unaprijed najmanje jedan dinar (ja sam ubirao dva); kada ti je to dao, onda si siguran, da će doći po knjige kada stignu; ako ne dođe, onda ti ostane onaj dinar da imaš za poštarinu ako ćeš knjige natrag slati. T r e ć e, nikomu dati knjige bez novaca; svakom reći rok za podignuće, i kad bude imao novaca onda nek dođe jer treba imati na umu, da knjige stoje mnogo novaca. Lahko bi ih razdijelio a za novac bi poslije »fućkao«. Č e t v r t o, novce spremati i kao da ih nema, a čim imaš veću svotu šalji proč (tako sam ja radio), jer novac je napast, i nije dobro držati ga kod sebe. P e t o, za raspačavatelja neka bude čovjek okretniji i koji stanuje svima na dohvatu (kao ja kod same župne crkve).

Detaljnije upute moglo bi dati samo društvo sv. Jeronima, a ja obećajem ovime da ću drugom zgodom opisati sve, kako sam ja obilazio selom i što sam sve doživio.

Rudolf Pikač, seljak
povjerenik Društva sv. Jeronima — Bartolovec.

D o d a t a k u r e d n i š t v a. Na ovo lijepo pismo odgovaramo slijedeće:

1. Veoma nam je milo, što možemo osobito pohvaliti našega prijatelja Rudolfa Pikača radi njegove kućne knjižnice. Ne ćemo reći, da nijedan drugi seljak nema takve knjižnice, ali mi ne znamo za njih. Pozvali smo u »Zlatnom Klasju«, da se prijave, ali se ne prijaviše, jer ili nije do njih dopro naš poziv, ili su prespori. Naš Rudolf Pikač veoma je dobro shvatio važnost »kućne knjižnice« za seljačku prosvijećenost. Zato će on spadati među najprosvjećenije naše seljake. Samo na jedno neka budno pazi, a to je, da mu se u »kućnu knjižnicu« ne uvuče kakva nevaljana knjiga ili časopis. Ako mu dođe do ruke kakva nepoznata knjiga, neka pita župnika, kakve je vrijednosti. S nevaljanom u peć. Ujedno ističemo, da mu preporučujemo osnivanje »J e r o n i m s k i h k u ć n i h k n j i ž n i c a«. Ovo »jeronimskih« neka ne izostane. Jeronimske knjige i časopisi neka čine temelj i jezgru seljačkih jeronimskih kućnih knjižnica. Druge se mogu prislanjati uz njih, ali samo takove, koje se ne protive jeronimskom duhu.

2. Prijedlog, da se za raspačavanje jeronimskih knjiga osnuje i uredi (organizuje) jedno društvo, dobar je, — ali baš takovo društvo imaju biti upravo one »J e r o n i m s k e p r o s v j e t n e z a j e d n i c e«, o kojima smo govorili odmah u 1. broju »Zlatnoga Klasja«. Te »jer. prosvj. zajednice« imadu vršiti sve one zadatke, koje prijatelj Pikač nabraja u svom prijedlogu. Samo ih treba osnivati!

3. Prijatelj Pikač još je u pismu zamolio uredništvo, da mu ispravi možebitne pogrješke. Pripominjemo, da mu uredništvo nije trebalo ništa ispraviti, osim gdjekoju točku i zarez. On razumno sudi, pa stoga i razumno piše.

4. Posve se slažemo s uputama, kako treba postupati kod sabiranja članova i raspačavanja knjiga. O ovom smo i sami pisali na drugom mjestu.

5. Odobrava se predložena rasporedba sa spomenutih 70 D.

II.

Hvaljen Isus i Marija! Radakovo.

P. n. gospodine uredniče Zlatnog Klasja!

Bilo je to uoči Nove godine, kad mi je naš župnik pokazao Zlatno Klasje. Čim sam ga pogledao, jako mi se dopalo, te sam postao pretplatnik. U prvom broju u posebnoj bilješci govorite o seljačkim književnicima. Ja sam kanio odmah poslati suradnju, ali mi nisu odgovarale prilike. 1.) Bio sam jako zaposlen. 2.) Nisam mogao prije, dok nisam spisao pjesme za »Hrv. Stražu« i »Seljački Dom«. Neke su ugledale svijet, a oko 30 ih čeka još kod kuće, jer ih nisam mogao poslati. 3.) Koliko imam novaca, to žrtvujem za štampu. Pa tako teško

II Radakovo.

Hvaljen Isus i Marija

P. n. gospodine urednič Zlatnog Klasja!

Bilo je to u oči Nove godine, kad mi je naš župnik pokazao
Zlatno Klasje. Čim sam ga pogledao, jako mi se dopalo,
te sam postao pretplatnik. U prvom broju u posebnoj bilješ-
govorite o seljačkim književnicima Ja sam kanio odmah
poslati suradnju, ali mi nisu odgovarale prilike. 1.) Bio
sam jako zaposlen. 2.) Nisam mogao prije, dok nisam spisao
pjesme za „H. Stražu i Seljački Dom. Neke su ugledale svijet, a oko
30 ih čeka još kod kuće, jer ih nisam mogao poslati. 3.) Koliko
imam novaca, to žrtvujem za štampu. Pa tako teško [illegible]
za papir i poštarinu [illegible] za dinar teško. Gospodine urednič
šaljem vam ovo suradnju pa ako odgovara, molim, da bi
u 4. broju „Klasja" štampali. Ako to bude dobro, ako Bog
da, javit ću se češće. Po mojem mišljenju, Zlatno Klasje
moralo bi doći u svaku kuću. Isto tako Jeronimska
kućna knjižnica. Ja sam još mlad (19 g.), ali sam pročitao
puno knjiga. Osobito mi je drago Vam javiti, da sam
pročitao najviše Jeronimskih. I prva knjiga iza [illegible]
bila mi je Danica od 1870. Nakon 70 godina različnog [illegible]
pojavilo se eto Klasje. Klasje želi biti [illegible] seljačkim
sestrama Pa eto mene, da mu se odazovem svom skromnom
suradnjom A Vi g. uredniče nemojte se srditi, ako je
gdje koja riječ krivo ili kakavo napisano. Jer žuljevita
ruka nemože tako pisati, ko glatka.

U to ime Bog Vas živio!

Poštovanjem

Adalbert Pogačić (?) seljački mladić
selo Radakovo
p. [illegible] na Lutli

smažem za papir i poštarinu. A sirotinji je za dinar teško. Gospodine uredniče, šaljem Vam ovu suradnju, pa ako odgovara, molim, da bi u 4. broju »Klasja« štampali. Ako to bude dobro, ako Bog da, javit ću se često. Po mojem mišljenju, Zlatno Klasje moralo bi doći u svaku kuću. Isto tako Jeronimska kućna knjižnica. Ja sam još mlad (19 g.), ali sam pročitao puno knjiga. Osobito mi je drago Vam javiti, da sam pročitao najviše Jeronimskih. I prva knjiga iza školskih bila mi je Danica od 1870. Nakon 70 godina zaslužnog rada pojavilo se eto Klasje. Klasje želi biti kićeno seljačkim sastavcima. Pa eto mene, da mu se odazovem ovom skromnom suradnjom. A Vi g. uredniče nemojte se srditi, ako je gdje koja riječ krivo ili kvakavo napisana. Jer žuljevita ruka ne može tako pisati, ko glatka.

U to ime Bog Vas živio!

Poštovanjem
Adalbert Pogačić, seljački mladić
selo Radakovo
p. Kraljevec na Sutli.

Dodatak uredništva. I iz ovog se pisma odmah vidi, da je Adalbert Pogačić čestit i sposoban seljački mladić. I on će sebi brzo osnovati Jeronim. kućnu knjižnicu. Ujedno se pokušava i sastavljanjem pjesmica i pripovijesti. Sasvim sigurno se može ustanoviti njegova nadarenost. Stoga mu i štampamo 2 pjesme. Poslao je i pripovijest. Pokraj posve uspjelih dijelova ima, dakako, i početničkih nedostataka. Ta ima mu jedva 19 godina. Došao je i u Zagreb pohoditi urednika. Tom ga je prilikom urednik upozorio na te nedostatke. Ima lijepe nade, da će mladić Adalbert sve ljepše napredovati. Mnogo je čitao. S njim se dade sasvim lijepo razgovarati o mnogim stvarima. S njim se može ponositi njegov veoma poštovani i vrijedni župnik. Neka ga Bog blagoslovi i čuva!

PROSVJETNE BILJEŠKE.

Izložba narodnih rukotvorina. Dne 25. lipnja ove godine, u subotu, u 11 sati, otvorena je u Umjetničkom paviljonu, u Zagrebu, Izložba narodnih rukotvorina.

Ovu je izložbu priredila Središnjica Katoličke akcije u Zagrebu.

Temeljnu svrhu izložbe izrekao je glavni duhovnik Kat. akcije, Pavao Jesih, ovim riječima: »Mjesto da kupujemo crkvene potrepštine, osobito ruho, izvana, da dosta slab materijal i predmet plaćamo skupo trgovcu i strancu, mi ćemo nastojati, da sve te potrepštine, koje je kadra učiniti umjetnička ruka hrvatskoga katoličkoga seljaka, kod kuće radimo i kod kuće kupujemo. Time ćemo postići naš prvi cilj, materijalnu pomoć siromašnom seljaku, omogućiti, da naš novac ostane kod nas, i što je osobito uzvišeno, da bogodani talenat našeg naroda ne bude zakopan već natrag Bogu dan u formi, da tako kažem, hrvatske liturgijske (bogoštovne) umjetnosti. Ovo će imati posebno značenje za krajeve, gdje nar. nošnja propada ili je već propala, jer ćemo svim silama nastojati iz svakoga kraja skupiti uzorke i po tim uzorcima izradiati crkveno ruho. Ovako će narod, koji je zabacio svoju nošnju i umijeće, ipak svaki put gledati te uzorke žive u crkvi. Mi se nadamo, da ćemo time mnogo doprinesti za narodnu nošnju samu.«

Predmeti, koji su izloženi jesu slijedeći: 1. Dalmatika (komad crkvenog ruha) planinskih »štikera« (vezilaca) (iz 17. vijeka; vlasništvo riznice zagrebačke stolne crkve). 2. Rečica (kod Karlovca): narodna odijela, pokrivači za krevete; jastučnice. 3. Sv. Nedjelja (kod Zagreba) i Brezovica: misna odijela; zastave; oltarnici. 5. Vugrovec — Dugoselo: ornamenti (uresi) sa zastora i peča; narodno odijelo. 6. Sunja — Prelošćica: peče; poculice; odijela. 7. Zbirka Šajnovićeva (Osekovo u Moslavini): crkveni predmeti; narodna odijela sa starim narodnim motivima (ukrasninama); predmeti za kućnu porabu. 8. Rovišće (kod Bjelovara): zastave (na stanu tkane); crkveni predmeti; starinske poculice (zbirka g. Ive Kokota i radovi M. Grmić). 9. Moslavačka soba (iz starijih vremena, na primjer čizme ženske stare 100 godina, vlasništvo seljakinje Marije Prprek iz Strušca). 10. Zbirka gđe Pavličić: slavonski sobni namještaj. 11. Gradina (Slavonska Podravina): crkveni predmeti; narodna odijela; predmeti za kućnu porabu. 12. Oriovac (Slavonija): narodna odijela. 13. Bošnjaci: oltarnici; narodna odijela. 14. Gradište: zbirka crkvenih predmeta župnika Lovretića; narodna odijela; ćilimi. 15. Vrbje: ćilimi. 16. Cernik: narodna odijela. 17. Posavina: narodna odijela; stare peče i poculice. Obilno je zastupana zbirka nadbiskupijske centrale Katoličke akcije.

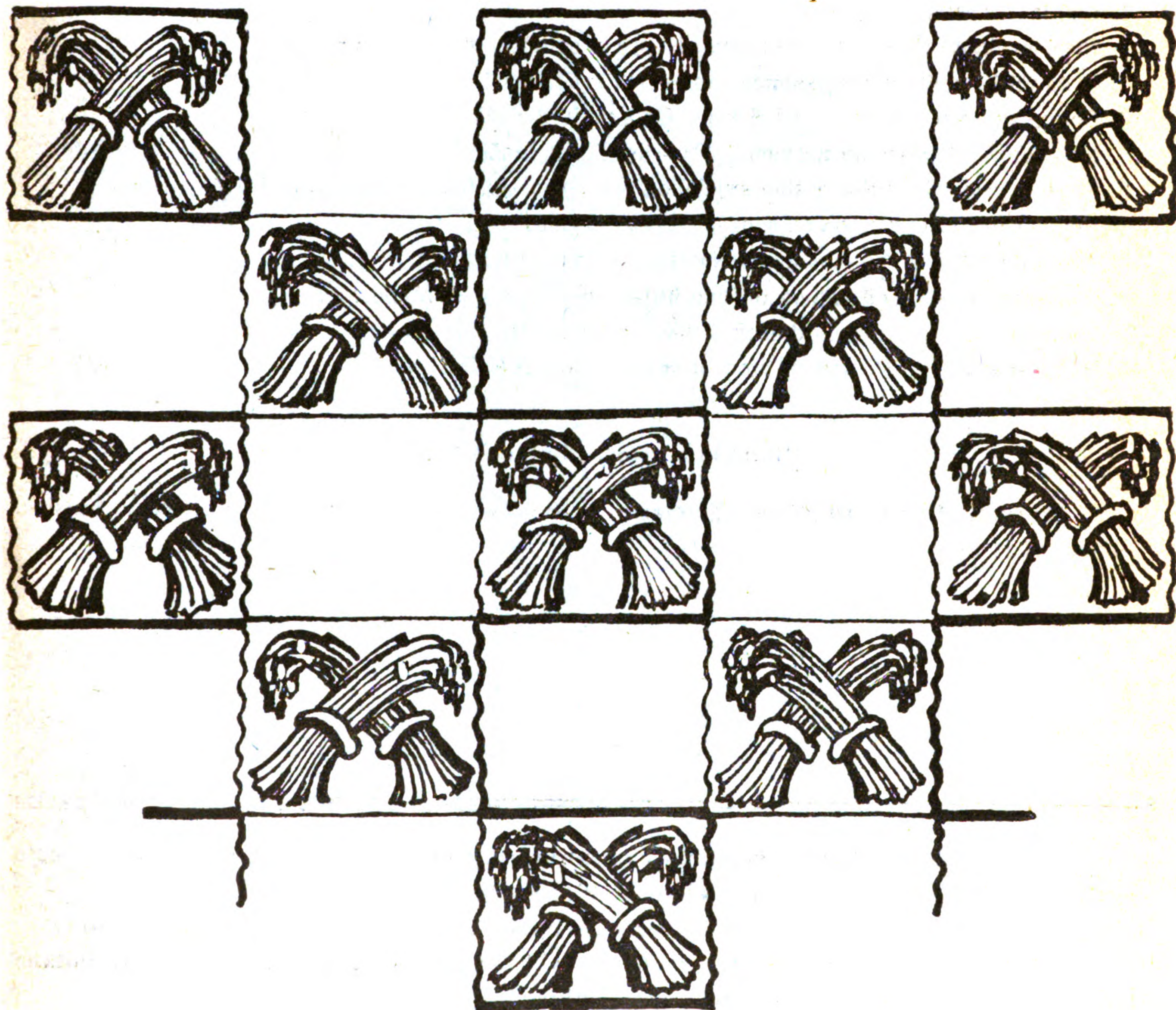
Već sada, kod otvorenja, na prvi pogled može se reći, da će izložba imati lijepa uspjeha. Ona će postići svrhu, koju si je postavila; još više će pobuditi zanimanje za narodne rukotvorine; uputit će naš seljački svijet, gdje može naći zaslužbe; pokazat će svima, kako se za crkveno ruho mogu upotrijebiti narodni hrvatski uresi (ornamenti).

Opaska. Drugi snopići i zrnja nisu mogli stati radi nedostatka prostora.

Izlazi svaki drugi mjesec. — Godišnja pretplata Din 10·—. Pojedini broj Din 1·50. — Odgovorni urednik: **Dr. Josip Andrić** Zagreb, Trenkova ul. 1. — Za tiskaru odgovara: **Stjepan Marinović,** Zagreb, Kamaufova ul. 16. — Tisak Nadbiskupske tiskare
Uredništvo i uprava Trg Kralja Tomislava 21 Zagreb.

TAKSA PLAĆENA U GOTOVU

ZLATNO KLASJE

GOD. I. 1938 BROJ 5.

PROSVJETNI LIST
HRVATSKOGA KNJIŽEVNOGA DRUŠTVA SV. JERONIMA

Sadržaj :

Čitajte »Zlatno Klasje« polagano i razmišljajući. Čitajte po drugi i treći put. Uvijek ćete naučiti nešto više. Čitajte sami i u »Jeronimskim prosvjetnim zajednicama«.

Prije čitanja oprezno razrežite stranice oštrim nožićem (kebom, kusturom, šklocom).

Sve brojeve »Zlatnoga Klasja« čuvajte. »Zlatno Klasje« neka se zajedno s jeronimskim knjigama nalazi u vašoj »Jeronimskoj kućnoj knjižnici«.

Razgovarajte se o »Zlatnom Klasju« i širite ga među sobom.

Javite se uredništvu kojim dopisom ili drugim sastavkom.

Pojedini broj stoji 1.50 D, a godišnja je pretplata 10 D.

Uredništvo Zagreb, Kaptol 7.

ZLATNO KLASJE

PROSVJETNI LIST

HRVATSKOGA KNJIŽEVNOGA DRUŠTVA SV. JERONIMA

UREĐUJE Dr. FERDO ROŽIĆ

GOD. I. ZAGREB, 1. RUJNA 1938. BROJ 5.

Ljevica i desnica.

Osim onih baš najmlađih, svi se mi još dobro sjećamo našeg hrvatskog sabora na Markovom trgu u Zagrebu. Ta jedva mu je prošlo dvadeset godina, što se on još nalazio na okupu.

Nije to bio sabor, kao što su bili oni naši stari sabori, gdje su se, prema tadašnjem duhu vremena, sastajali različiti staleži, da vijećaju o domovinskim stvarima, — nego je to bio sabor u duhu novog vremena, kada narod bira svoje zastupnike. Takav naš sabor trajao je oko pedeset godina.

U početku baš nije birao sav narod, nego ponajviše činovnici, a od naroda samo oni, koji su plaćali više poreza. No pod konac došlo je i do toga, da je važilo opće pravo glasa.

No ja ne mislim o svemu tomu pisati, nego o tomu, kako je u tom našem saboru bila **većina i manjina.** Dok još nije bilo općega prava glasa, većinu su redovito imali pristaše vlade ili vladinovci. Za bana Khuena Hederwarija zvali su se ti vladinovci madžaroni. Manjina su bili protivnici vlade i vladine stranke, to jest, oporbenjaci ili opozicionalci.

Većina je sjedila u klupama na desnoj strani od saborskog predsjednika, a manjina na lijevoj strani.

Jedni su bili **desnica,** drugi su bili **ljevica.**

Što su radili jedni, a što su radili drugi?

Jedni, to jest, desnica ili madžaronski vladinovci branili su onu zlosretnu nagodbu između Hrvatke i Ugarske, po kojoj Hrvati nisu bili potpuni gospodari u svojoj zemlji, niti su sami svoj novac imali u svojim rukama. Na taj je način jednim dijelom bila okljaštrena njihova sloboda i samostalnost.

Drugi, to jest, ljevica, ili opozicionalne stranke, borile su se i dizale protiv tih madžarona i hrvatsko-ugarske nagodbe. Ta ih je borba često stajala mnogo muke i stradanja. Mnoge obitelji bile su uništene. Punili su se zatvori. Žrtvovali su se i životi. Ali je to bilo na obranu samostalnosti i časti narodne i domovinske.

Ta je ljevica pila puna plemenštine, nesebičnosti i požrtvovanja.

To je bila **politička ljevica.**

No u zemljama i narodima, kojima se ne treba tako boriti za svoje osolobođenje od drugih naroda, jer su već slobodni i samostalni, u tim zemljama zanimaju sabore i narodne zastupnike. druga pitanja. Oni raspravljaju o unutarnjem upravljanju zemlje, o građanskim i čovječjim slobodama, o gospodarstvu, te o odnosima između pojedinih staleža u ljudskoj zajednici ili društvu.

I s obzirom na ta pitanja dijelili su se ljudi i dijele se na dvoje. Jedni (a tih je u početku većina) htjeli bi, da ostane sve po starom, a drugi, videći, da se s vremenom što šta iskvarilo, hoće promjenu, to jest, hoće da se na bolje ispravi ono, što među ljudima ili u ljudskom društvu nije ni pravedno ni dobro.

Takvih boraca za društvenu (socijalnu) pravdu je u početku malo, pa ako su u saboru (parlamentu), i oni sjede na lijevoj strani od predsjedništva.

I ovoj su ljevici, u koliko doista ovako radi, pred očima plemeniti ciljevi, a mi ćemo je nazvati **društvena ili socijalna ljevica.**

Ova socijalna ljevica dijeli se u dvije skupine. Jedni hoće promjene u društvu u ime Vječne Pravde. Ta se Pravda mora odrazivati u cijelom čovječanstvu. Svaka nepravda je zlodjelo protiv Vječne Pravde, grijeh protiv Boga. Stoga među ljudima imadu zavladati pravedni odnosi, jer je to volja i zapovijed Božja.

Drugi hoće promjene ne obazirući se ni na Vječnu Pravdu ni na Boga, — u nekim slučajevima upravo bez Boga, pa i protiv Boga. Stoga hoće porušiti sve što je prije bilo, ne razlikujući, što je dobro, što je zlo. Tjeraju vjeru iz javnog i privatnog života, iz škole, iz obitelji, iz srdaca, iz crkve. Hoće društvo bez Boga. Hoće bezbožnu ljudku prosvjetu (kulturu).

Pošto je i ovih u početku malo, sjede na lijevoj strani. Nazvat ćemo ih **kulturna** (zapravo bezbožna) **ljevica.**

Nakon svega toga rečenoga treba, prvo zapamtiti ovo: Po toj (kulturno-bezbožnoj) ljevici, koja se u nekim zemljama, na primjer, u Fran-

cuskoj, jače razvila, za posljednjih desetljeća dobila je »ljevica« uopće svoju značajku (karakter), tako da kad se kaže »ljevica«, onda se više ne misli ni na »političku« ni na »socijalnu« ljevicu, na one plemenite saborske zastupnike, nego »ljevica«, »ljevičarske stranke«, »ljevičarstvo« znači saborske (parlamentarne) zastupnike, koji hoće društvene promjene u protuvjerskom, bezbožnom smislu.

Zatim, drugo, treba zapamtiti slijedeće:

Ova (kulturno-bezbožna ljevica) oduvijek je veoma grlata, nasrtljiva. Širokomu mnoštvu obećaje sve i sva, ne pitajući, što je istina, što laž, što je dobro, što je zlo, miješajući sve u jednu jedinu mješavinu. A mnoštvo, ne mogući u toj mješavini razlikovati zla od dobra, ide za njom sve više, tako da je ta ljevica, na primjer, u Francuskoj, toliko narasla, da je (uz pomoć još nekih stranaka) došla do većine u parlamentu i dobila vladu, koja se i sama sad zvala »ljevičarska vlada«.

Napokon, treće, treba zapamtiti još ovo:

Čim su ljevičari došli na vladu, njihovi su pristaše pomislili, da će, prema pređašnjim obećanjima vođa, zemljom poteći med i mlijeko. No ne samo da nije potekao med i mlijeko, nego se, naprotiv, sve pogoršalo. Počelo je slabiti narodno gospodarstvo, državni dug popeo se veoma visoko, zlato je počelo bježati iz zemlje, narodni novac (franak) stao je naglo padati.

Cijela se zemlja prestrašila, što će to biti. Na sve strane stalo se vikali protiv vlade i tjerati ju dolje. Nije bilo druge, ljevičarska se vlada morala povući sa svojih stolica, prije nego ih je zgrijala, te predati vlast umjerenijim strankama (desnici), da oni poprave, što su ljevičari u kratko vrijeme pokvarili.

Za nekoliko godina, kad se malo zaboravilo na ljevičarsko vladanje, ponovo su došli ljevičari na vlast. Ali je za kratko vrijeme nastala ista pripovijest. Državni dug raste, — Zlato bježi, — Franak pada. Zatim nezadovoljstvo. Pad vlade. Spasavanje desnice.

Isto se to ponovilo i treći put. Pred godinu, dvije, isti su se ljevičari opet domogli vlasti, samo pod drugim imenom »pučke fronte«. Na čelu vlade bio je glasovit socijalistički vođa Blum, inače Židov. On će pokazati, što mogu ljevičari! Ali nije prošlo ni godinu dana, već je Blum bio na zemlji, i to s istih razloga, kao što je bilo i kod onih prvih. I još se do danas nije mogao dići.

Tako u Francuskoj.

No nije drukčije ni u drugim zemljama, gdje su ljevičari dobili većinu i vladu. Eno, u Španjolskoj. Došli ljevičari, a u zemlji nastao takav nered, da je planuo građanski rat, koji na užas svega svijeta još i sada traje. Evo, u Rusiji. Došli ljevičari (komunisti), a u zemlji bune, bijeda, glad. Vlastodršci se kolju sami među sobom. Strijeljaju se vlastiti prvaci i najviši generali. Glave padaju kao kruške. Ako časak nastane mir, to je samo pod strahovitim nasiljem i strahovladom Staljinovom. Rusiju čekaju još strašniji časovi.

Kad smo sve to rekli, pita se, što da se o tom sudi? Kako da se to razumije? Kako da se to protumači?

Ništa lakše protumačiti, nego to.

Čuli smo naime, da ovakvi ljevičari hoće da upravljaju zemljom bez Boga; ne samo bez Boga, nego i protiv Boga. **No onaj koji misli, da može dobro upravljati bez Boga i proti Boga, pokazuje, da je čovjek bez razbora, dokazuje, da ludost nije daleko od njega.** Može se razbacivati pustim riječima, koliko hoće, može se prividno činiti bogzna kako učenim čovjekom, — ali ako iz svega postojećeg svijeta, fizičkog i moralnog (tjelesnog i duhovnog), iz njegovih pojava i zakona, ne može dokučiti optojnost Boga, niti shvatiti, što je Bog, onda je takav čovjek uprkos svih pročitanih knjiga (što može i svaka baba), onda je takav čovjek duhovno ograničen, tupoglav, ili u nedostatku dobre volje, pokvaren.

A mogu li ljudi bez razbora, ljudi ograničeni i tupoglavi, ili pokvareni, dobro upravljati zemljom?!

U drugu ruku, budući da je Bog prva i najveća Stvaralačka sila, **to se čovjek, koji se svijesno odriče Boga, odriče i bistra vrela, iz kojega može i za sebe crpsti zdrav napitak stvaralačkog rada.** Taj se čovjek, hoće neće, vjeruje ne vjeruje, predaje u ruke Božjeg neprijatelja, u ruke vražje, u ruke njegove tamne rušilačke vlasti, **to pijući iz mutne mu kaljuže, ne može ni sam drugo, nego da razgrađuje, da ruši i obara.**

Sjećate li se, nije li sotona razorio ljudski raj? Nije li on srušio sreću i mir prvih ljudi?

Kako onda, od početka, tako i sada i do vijeka! To je njegov posao.

Evo, zašto je jasno, da bezbožno-kulturni ljevičari (i svi, koji su njima slični, zvali se ovim ili onim imenom), ne mogu graditi ni stvarati, nego u pretežnoj mjeri samo rušiti i obarati.

To je u njihovoj naravi. Oni se toga ne mogu osloboditi tako dugo, dok ostaju na svom nerazumnom bezbožnom stanovištu.

Što na jednoj strani grade, na drugoj razgrađuju.

U našem hrvatskom narodnom životu, hvala Bogu, daleko prevladavaju oni koji su protiv toga bezbožnog stanovišta. Velim, hvala Bogu, jer je to naša najveća nada za budućnost.

Ali se u narodne redove uvlače i oni drugi. Budimo na oprezu! Ne dajmo im maha, jer bi to bila naša narodna propast.

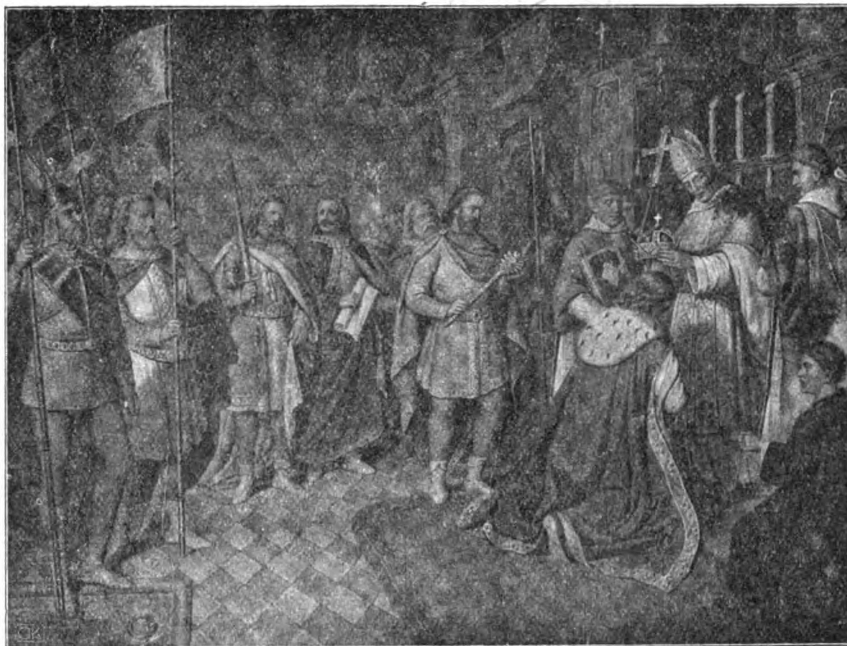
Imajmo uvijek na pameti riječi bogoduhog pjesnika: **»Blago narodu, kojemu je Bog njegov gospodar!«**

Urednik.

Stari hrvatski sabori.

Napisao dr. Rudolf Horvat, profesor.

Hrvatska je počevši od godine 1102. bila u vezi sa Ugarskom, a od g. 1527. takođe s Austrijom i Češkom. To bijaše t. zv. »personalna (osobna) unija«, t. j. Hrvatsku je s Ugarskom, Austrijom i Češkom vezala samo kraljeva osoba (persona), a inače je svaka od tih zemalja činila posebnu državu. Da je **Hrvatska** zaista i poslije g. 1102 (odnosno poslije g. 1527.) bila **nezavisna i prava država,** najbolje dokazuje djelokrug starih sabora hrvatskih. Na tim se naime saborima stvarahu zaključci o svim državopravnim pitanjima.

Krunidba hrvatskoga kralja Zvonimira.

Najvažnije pravo svake države čini **izbor vladara.** O takvom su pitanju hrvatski sabori vijećali i odlučivali tri puta. Tako je hrvatski sabor u Cetinu kod Slunja 31. prosinca 1526. izabrao (a sutradan i proglasio) austrijskoga nadvojvodu Ferdinanda za kralja hrvatskoga. Jednako je hrvatski sabor u Dubravi kod Čazme 7. siječnja 1527. izabrao erdeljskoga vojvodu Ivana Zapolju za kralja hrvatskoga. Hrvatski se pak sabor u Zagrebu 9. ožujka 1712. bavio pitanjem, što će biti, ako tadašnji kraj Karlo III. umre bez muškoga potomka. Sabor je zaključio, da pravo nasljedstva prenaša i na ženske članove dinastije Habsburg. Po tome zakonu, koji je dobio naziv »hrvatska pragmatička sankcija«, došla je Karlova kći Marija Terezija g. 1740. na hrvatsko prijestolje.

Hrvatskom je saboru pripadalo pravo, da diže **vojsku** i da bira **vojskovođu.** To je pravo hrvatskim saborima priznao i najmoćniji kralj Matija Korvin. On je naime 18. listopada 1477. potpisao ispravu, kojom kraljevini Hrvatskoj podjeljuje pravo, da sama upravlja zemaljskom obranom svojom; hrvatski pak sabor dobiva pravo, da bira »zemaljskoga kapetana«, koji će voditi vojsku hrvatsku. Ovim se pravom služio hrvatski sabor tečajem četiri vijeka. Redovito je svoga bana birao za »zemaljskoga kapetana«. Posljednji je put to učinio g. 1861., kad je za »zemaljskoga kapetana« izabrao hrvatskoga bana Josipa baruna Šokčevića, koji je nato Jurja grofa Jelačića imenovao »zemaljskim potkapetanom«, t. j. svojim zamjenikom.

Kad je Hrvatskoj zaprijetila velika pogibelj od Turaka, stvorio je hrvatski sabor u Križevcima 6. siječnja 1538. iznimne mjere za **obranu** domovine. Sabor je naime zaključio, da svaki vlastelin mora od 36 kmetskih kuća po 1 konjanika naoružati, te ga na svoj trošak 1 godinu uzdržavati na granici kraljevstva hrvatskoga. Ako pak u Hrvatsku provale Turci s jačom silom, te zauzmu koji grad ili tvrđu, tad je svaki vlastelin dužan, da osobno pođe u borbu zajedno s petinom kmetova svojih, — u skrajnoj nuždi dapače i sa svima kmetovima svojim. Osim toga će od sada Hrvatska za redovitu obranu svoju uzdržavati 300 plaćenih vojnika, i to 200 pješaka i 100 konjanika, da se uzmognu suzbijati manje provale Turaka. Kada Turci provale u Hrvatsku, dužni su velikaši i plemići, da to svojim susjedima jave gruvanjem mužara i paljenjem vatre.

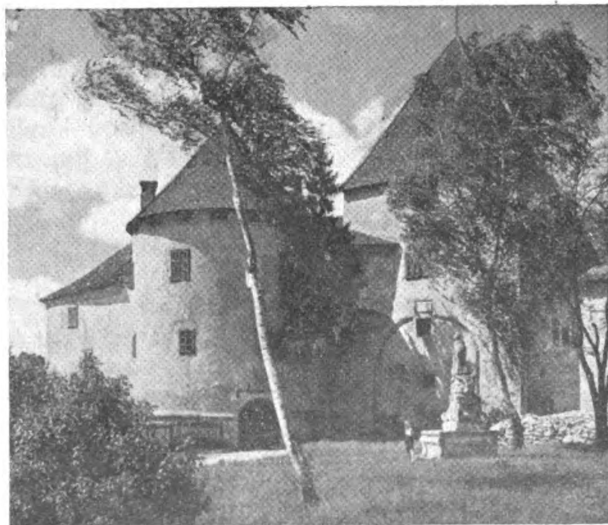
Ako je kralj želio, da mu Hrvati dadu pomoćnu vojsku za rat **izvan** Hrvatske, morao je to izmoliti od sabora hrvatskog. Tako je kralj

Hrvati sklapaju s Ugrima vezu, koja je stajala samo u kraljevoj osobi (personalnu uniju).

Ferdinand III. zamolio, da mu Hrvatska pošalje najmanje 1000 dobro oboružanih konjanika u rat protiv erdeljskoga kneza Jurja Rakocija. O tomu je raspravljao hrvatski sabor, koji se 4. svibnja 1645. sastao u Varaždinu. Sabor je odbio kraljevu molbu, ali mu je u posebnom pismu javio, da su Hrvati uvijek u slučaju potrebe pripravni, da se za obranu svoje domovine dignu po starom običaju uz bana svoga, no samo unutar međa Hrvatske.

Raspisivanje **poreza** pripadalo je hrvatskom saboru, koji je podjedno određivao, u što će se potrošiti sabrani novci. Sabor je za svaku godinu napose (prema tadašnjim potrebama) zaključio, koliko će poreza platiti svaki »dim«, t. j. porezna jedinica, koju je zajedno činilo više kmetskih kuća. Hrvatski sabor u Zagrebu 12. travnja 1584. ističe žalosnu činjenicu, da se sada može oporezovati jošte samo 3000 poreznih jedinica, jer su Turci osvojili ili opustošili veći dio Hrvatske, dok je nekada, t. j. prije turskih provala sama križevačka županija, koja je na istok sezala do Valpova i Našica, brojila 12.000 »dimova«. Hrvatski je sabor u Zagrebu 20. travnja 1610. odredio, da svaki »dim« ima platiti po 3 forinta. Kasnije se porez znatno povisio, ali se zato uplaćivao u 2. obroka. Tako hrvatski sabor u Zagrebu 3. lipnja 1643. određuje, da svaki »dim« mora za gg. 1643. platiti u ime poreza 8 forinti, i to najkasnije do Svijećnice (2. veljače) g. 1644. Hrvatski sabor u Varaždinu 3. studenoga 1655. zaključuje, da od sada 1 »dim« čine 4 potpune sesije ili 12 kmetskih obitelji.

Stari grad Varaždin, gdje su se često držali hrvatski sabori.

Hrvatskomu je saboru pripadalo pravo, da podiže pogranične **tvrđe** za obranu od Turaka. Tako je hrvatski sabor, koji se 2. svibnja 1588. sastao u Zagrebu, zaključio, da se ima u Nebojanu (na desnoj obali Kupe) podići zidana tvrđa. U tu svrhu nalaže taj sabor kmetovima u Letovaniću, Dužici, Kravarskom i Želinu, da moraju besplatno u Nebojan voziti kamen, crijep i vapno za gradnju tvrđe. Jednako je i sabor u Zagrebu 12. travnja 1584. zaključio, d ase mora kod Bresta (na lijevoj obali Kupe) graditi nova tvrđa, i to od kamenja, što je preostalo od razvaljene varoši i donje tvrđe u Hrastovici. Za dovoz toga kamenja, te vapna i građevnoga drva moraju turopoljski plemići poslati u Brest 60 kola.

Za obnovu i pojačavanje tvrđava na izloženim mjestima morao se također brinuti hrvatski sabor. Zato hrvatski sabori svake godine odre-

đuju, da kmetovi moraju 14 dana popravljati pogranične tvrđe. Tako na pr. u Zagrebu 7. ožujka 1557. nalaže, da kmetovi moraju utvrditi gradove Koprivnicu, Ivanić i Križevce, pa tvrđe: Sisak, Zrinj, Prekovrški, Blinju, Dređnik, Tržac, Slunj, Modruše, Gradec i Sv. Ivan-Žabno. Sabor u Zagrebu 3. lipnja 1583. doznačuje potrebite radnike za popravak tvrđa u Koprivnici, Đurđevcu, Ivaniću i Križevcima, te za dovršenje tvrđe u Brestu. Sabor pak 11. siječnja 1611. određuje kmetove, koji će utvrđivati Petrinju, Sisak, Totuševinu i Đelekovec.

Kralj je imenovao hrvatskoga **bana,** ali je saboru pripadalo pravo, da kralju prědloži velikaše, koji su zgodni za tu čast. Ban nije mogao vršiti svoju vlast, dok se nije **inštalirao** (ustoličio) na hrvatskom saboru. Tako je kralj Matija odredio, da zagrebački biskup Petar Domitrović i Petar barun Drašković kao kraljevski povjerenici uvedu u bansku čast Benka Turoca. Kralj 16. veljače 1615. javlja, da kada Turoc položi »običajnu prisegu«, moraju ga svi priznati za bana, te se u svako doba pokoravati njegovoj sudbenosti i zakonitim nalozima, jer je »on vaš vladar iza našega veličanstva«. Ban Juraj knez Zrinski inštalirao se 15. studenoga 1622. na hrvatskom saboru u Varaždinu, ban Sigismund grof Erdedi na saboru u Zagrebu 23. listopada 1628., a ban Ivan grof Drašković 22. studenoga 1640. na saboru u Varaždinu. Tamo je 14. siječnja 1649. u bansku čast uveden i ban Nikola knez Zrinski. Inštalacija se obavila u franjevačkoj crkvi. sv. Ivana Krstitelja, i to po starom običaju ovako: Zrinski je uzeo u desnu ruku bansko žezlo kao znak svoje sudačke vlasti, a u lijevu ruku zastavu kao znak vojničke vlasti svoje. Nato je biskup Petar Petretić čitao prepisanu prisegu, koju je Zrinski za njim izgovarao. Tečajem ovoga čina gruvahu na gradskim bedenima topovi, a pred crkvom udarahu bubnjevi uz zvuk trubalja banske čete. Poslije prisege slijedila je gozba, koju je novi ban priredio za sve članove hrvatskoga sabora.

Ban je imenovao podbana ,a hrvatski je sabor birao sve ostale državne činovnike. Tako je sabor birao zemaljskoga **protonotara,** koji rukovodi hrvatsku vladu, a čuva državni i banski pečat. Sabor je birao zemaljskoga **blagajnika,** koji prima sve poreze i plaća sve državne račune. Počevši od g. 1602. ima Hrvatska i državnog **liječnika,** koga postavlja hrvatski sabor. Sve do g. 1756. birao je hrvatski sabor podžupane i kotarske suce. Sabor im je određivao i godišnje plaće, koje su bile posve neznatne, jer su hrvatski plemići svoje službe smatrali počasnima. Tako je hrvatski sabor u Zagrebu 8. lipnja 1634. odredio, da će podžupani imati godišnju plaću od 24 forinta, kotarski suci 12, a njihovi zamjenici (sudbeni pristavi) samo 6 forinti. Kad je kralj Matija II. za bana hrvatskog 5. travnja 1617. imenovao Nikolu kneza Frankopana, doznačio mu je

Stari grad Ozalj; sjedište velikaša Zrinski, koje su hrvatski sabori instalirali za banove.

mjesečnu plaću od 300 forinti i dodatak od 50 forinti za uzdržavanje konjaničke pratnje; povrh toga je Frankopan dobivao godimice 600 forinti za plaćanje uhoda u Turskoj. Podban i protonotar nijesu isprvice imali nikakove plaće. Istom hrvatski sabor, koji se 23. ožujka 1626. sastao u Varaždinu, doznačio je podbanu i protonotaru godišnje plaće od 100 forinti. Podban je sve do g. 1756. vršio također službu velikoga župana zagrebačke i križevačke županije. U tu svrhu nije brao nikakovu plaću, kao što su grofovi Erdedi besplatno obavljali službu velikoga župana varaždinske županije, koju im je kralj Rudolf 24. ožujka 1607. podijelio kao nasljednu čast.

Nekada je Hrvatska kovala i posebne svoje novce. To bijahu t. zv. banovice, kovane od čistoga srebra. Hrvatski je sabor i kasnije imao pravo, da određuje, koji novci smiju kolati u prometu po Hrvatskoj. Isprvice je sabor dozvoljavao samo kolanje ugarskih srebrnih denara, kojih je stotina činilo 1 ugarski forint. Kasnije su u prometu dopušteni njemački srebrni krajcari i srebrni groši, te bakreni »beči«, koji su bili kovani u Beču. Tada se odredilo, da groš vrijedi 3 krajcara odnosno 4 denara, a svaki denar vrijedi 3 »beča«. Uz ugarski spominje se i »ranjski« forint, koji vrijedi samo 80 denara. Forint je samo »nominalna« (po imenu) novčana jedinica, jer nije bilo ni kovanih ni papirnatih forinti. Mjesto forinta kolao je veliki srebrni talir, koji je vrijedio 120 denara, odnosno 90 krajcara ili 30 groša. Sabor je 4. lipnja 1636. odredio, da zlatni dukat vrijedi 3 rajnska forinta, a mletačka škuda 110 krajcara.

U Hrvatskoj bijaše sve do g. 1781. dozvoljena samo rimokatolička i grkokatolička vjera. Madžari su često pokušali Hrvate nagovoriti, da dozvole i protestantsku (luteransku i kalvinsku) vjeru, kako je to bilo u Ugarskoj dopušteno počevši od g. 1606. Hrvati se tomu svom silom

Hrvatski sabor u Zagrebu zaključuje rat protiv Madžara.

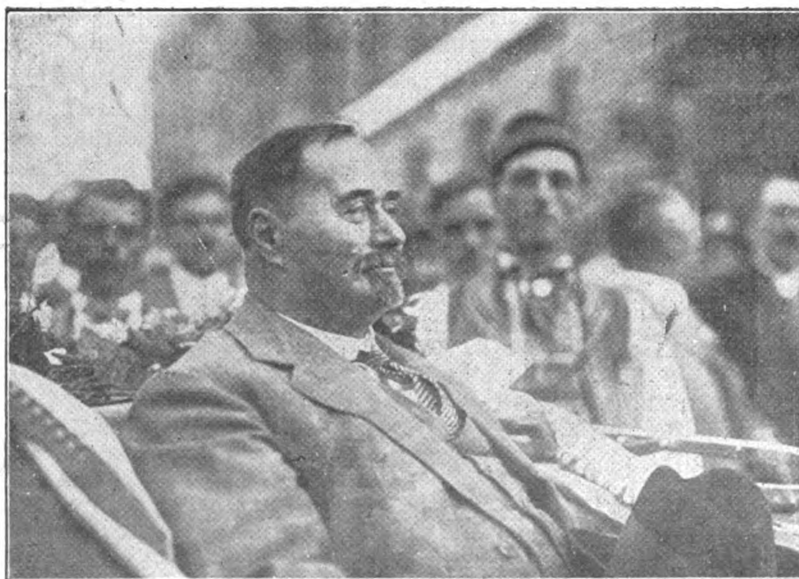
usprotiviše, pa je kralj Matija II. morao g. 1608. potvrditi zaključak hrvatskoga sabora od 5. srpnja 1604., koji je »jednoglasno zaključio, da se iz Hrvatske imaju istjerati svi krivovjerci, a naročito propovjednici, koji su iz Štajerske izagnani, te borave na imanjima u Ozlju«.

Hrvatskom je saboru pripadalo pravo, da izdaje sve odredbe glede **trgovanja.** Tako je na pr. sabor u Zagrebu 21. veljače 1629. odredio ovo: Dozvoljava se slobodan uvoz žita, koje svatko smije po cijeloj kraljevini uz prikladnu cijenu prodavati. Zabranjuje se trgovanje u nedjelje i na blagdane; tko ipak donese robu na prodaju, neka mu se oduzme. Od sada imaju u cijeloj Hrvatskoj vrijediti za vino i žito one mjere, koje se upotrebljavaju u Zagrebu. Med se smije iz Hrvatske izvoziti samo preko Varaždina, Krapine i Samobora, gdje je sabor odredio skladišta za med. Jednako je sabor 11. siječnja 1611. zaključio, da se od sada ima i u Hrvatskoj primati svakovrstan novac kraljevine Poljske, pa da strani trgovci mogu robu (većinom stoku i vino) za izvoz iz Hrvatske kupovati samo u Zagrebu, Varaždinu, Krapini, Samoboru i Jastrebarskom. (To je zaključeno zato, da se strani kupci prisile na plaćanje t. zv. tridesetnice ili carine.)

Sabor je vodio brigu za olakšanje **prometa** u Hrvatskoj. Zato vidimo, kako hrvatski sabori stvaraju zaključke za gradnju i popravak cesta i mostova te za dizanje nasipa uz rijeke. Ako je koji vlastelin dobio od kralja pravo, da na svomu posjedu podigne maltu, mora dotičnu ispravu predočiti saboru, koji onda odlučuje, da li prima postavljanje nove malte. Tako je na pr. hrvatski sabor u Varaždinu 11. kolovoza 1655. zabacio povelju, kojom je kralj Ferdinand III. dozvolio, da grad Varaždin podigne maltu u selu Knegincu ili na potoku Plitvici.

Ako je koji strani plemić ili velikaš htio vršiti svoje pravo, morao je od hrvatskoga sabora zatražiti **indigenat** (domaćinstvo). Takav je indigenat na hrvatskom saboru u Zagrebu 11. siječnja 1655. stekao Vilim Leopold grof Tattenbach.

Kad je netko dobio od kralja plemstvo, morao je svoju povelju dati proglasiti na hrvatskom saboru, ako je htio u Hrvatskoj vršiti plemićka prava. Saboru je pristajalo pravo, da takvu povelju prihvati ili odbije. Tako je na pr. hrvatski sabor u Varaždinu 1. srpnja 1652. prihvatio plemićku povelju Krste Neistetera, a odbio povelju, kojom je od kralja Ferdinanda III. dobio plemstvo Ljudevit Chinelli.

Stjepan Radić vraća se iz Beograda u Zagreb, gdje je naskoro umro od posljedica dobivene rane.

O da mi je tvojih strijela, sunce!

Krajevima našim mrak još svud: i tamo,
Gdje široka ravnica se stere,
Kô i tamo, gdje se brda i brežuljci dižu,
Il gdje more svoje žale pere, —
Krajevima našim mrak još svuda
Tamna svoja širi krila,
Kao noć kad zemljom stupa, i s raména
Široka joj plašta šušti svila,
Pjevajući uspavanku: Tiho, zemljo, tiho,
Sad si moja, sva mi se predavaj;
Tiho, zemljo, tiho; ne miči se, miruj,
Spokojno i slatko spavaj!

Krajevima našim mrak još svuda, a ja tužim, plačem:
Avaj, rode! Avaj, avaj!

Samo gdjegdje nešto malo svjetla se svjetluca,
Kao kada slaba luč kroz prozor viri,
Il na polju — kad na vrata hladna zora kuca —
Pa si vatru nalože pastiri;
Ili jošte usred crkve, gdje se Bogu
Klanja, dvori,
Dobar pastir ulje toči, da mu žižak
Vječnog svjetla gori:

Jedina još to su svjetla rodnoga mi kraja, —
Drugo sve je grob i raka.
Kuća, čeljad, njive, livade i sjene gaja,
Sve u vlasti crnog mraka!

S otom vlašću hoću boj da bijem, ljut i krvav,
Košto rat se vodi protiv krvnoga dušmána;
Skupljam vojsku, snažnu, brojnu, zanosnu i hrabru, —
Sve sinova svjetla, dana;
Vježbam, zovem, neka sijeku gudure i klance;
Osnove i pute snujem;
Vadim gvožđe, mijehom oganj pirim,
Sablje i handžare kujem;
Sipljem tanad, kao dažd, dok strojne puške štekću;
Baš u samo srce ciljam;
Bombe i granate bacam, i sve nove čete
U boj i u vatru šiljam:

Gledaj, čini mi se, mrak i dušman uzmiče i bježi,
Tu i tamo svjetlo bljesne;
Zasvjetluca, plane, — kano kada
Željezo o kremen kresne — — — —

Ali zatim, oh, i opet mrak i tama — —
U mom srcu tuga, čama — —

Oj, de, kaži, sunce, meni, kako tî to
Goniš vojsku crnog mraka;
Otkud tebi ta vještina ratna
I ta sila jaka!
Eto, noćas, tama opet svud je svoja
Raširila crna krila,
Klonule su trudne glave, spustile se vjeđe;
Sva je narav sanak snila, —

Ali tada, — dokle mrak još sve je pritiskivô
I sve pred njim padalo je nice;
Dok se šuljo kao tat, i otimao svima,
Od sveg draže, obraz, lice, —
Tada, Sunce, na noge se tî mi skočilo si,
Nešto prije zore,
Podignulo svoju svijetlu glavu,
Tamo iznad gore,
Pa pozvalo silnu vojsku
Svojih sjajnih zraka,
Da navali na te horde
Crnog mraka.
Saspe vojska svoje ljute strijele,
Udri mrak u same baš mu grudi —
Bolno vrisne, i pobjegne, kukavica sinja —
Nebom zora rumena zarudi:
Sva se narav probudila od sna,
Gajem drage zapjevale ptice;
Svanuo je danak: svaka stvarca opet
Kaže svoje jasno lice.

O da mi je, Sunce, tvoje snage velje,
O da mi je tvojih žarkih strijela,
Pa da prognam mrak iz svih krajeva naših,
I dozovem svjetlo danka bijela!

Ferdo Rožić.

Pogrešan račun.

Napisao dr Drago Chloupek, liječnik.

Ima jedna krupna stvar u kojoj griješe neškolovani ljudi. Neškolovan čovjek ne zna, šta se sve uradilo i pronašlo nekada. Ne zna, šta se sve pronašlo izvan njegovog kraja. I mnogi naši poduzetni ljudi na selu prave pokuse. Netko isprobava sađenje u kućice. Drugi radi pokuse sa zaoravanjem. Netko pokuša urediti vrt tako da su gredice niže od staza, neko okušava neki novi lijek kod životinja i ljudi — a svi ti jadnici ne znaju da su sve te stvari već tisuću puta pokušane i utvrđene. Svi ti naši pronalazači misle da su otkrili Ameriku, a ne znaju, da provaljuju otvorena vrata. Nemaju škole, nemaju novina, nemaju veza s ostalim svijetom. I zato čine one napore koje su već drugi prije njih svršili. Čine one pronalaske, koji su već zastarjeli.

To se najviše osjeća u medicinskoj nauci. Uhvate nekoga grčevi u trbuhu, a on slučajno pojede neku travu ili neke bobice i bude mu bolje. I taj čovjek misli, da je on pronašao nešto sasvim novo. I onda se priča na daleko i na široko da je neki pastir pronašao novi lijek protiv grčeva u želucu. I ljudi to vjeruju, osobito oni na selu. A ne znaju da je taj lijek nauci poznat možda hi-

ljadu, možda dvije hiljade godina. I ne znaju da je taj lijek nauka već odavno odbacila, jer je pronašla mnogo bolje lijekove.

Eto to čini neznanje.

Danas je nažalost takvo stanje, da seljački svijet nema prilike, a niti načina da upozna sve ono što je nauka stvorila. Istinabog o nekim stvarima se i piše i govori. Drže se predavanja za seljake i nagovaranja. Ali ta predavanja i ti članci većinom su napisani tako nerazumljivo i tako neuvjerljivo, da ih svijet ne razumije. I baš zbog toga svoga neznanja naš seljački svijet trpi danas one muke, koje je nauka već davno brisala i uništila.

Jedne od velikih seljačkih nevolja su bolesti. Tu naš seljački svijet najviše hoda u mraku. O bolestima ima najviše krivih pojmova, o njima najmanje zna i zato od njih najviše strada.

Mi imademo danas po prilici dvije vrsti bolesti.

Jedne su bolesti one, koje se mogu izbjeći. To su one bolesti kod kojih znamo od čega i gdje i kada i kako nastaju. Takve bolesti su na primjer sušica, bedrenica, tifus, griža itd. A ima opet druga vrsta bolesti, kojima uzrok ne znamo. Kad ne znamo uzrok, ne znamo ni tu bolest spriječiti. Protiv tih bolesti još je nauka nemoćna u toliko, jer ih ne zna spriječiti.

Takva je nauka. Ona ne može sve. Ona nikada ne obećava nikakav siguran lijek, ona nikada ne može garantirati da bi se neko izliječio. Jer nauka je naše ljudsko znanje, koje su sakupili tisuće ljudi iz raznih vremena i iz raznih krajeva. Skupljali su znanje kao pčele med u vjekovnom saću. Nauka je dakle ograničena kao što je i čovjek ograničen. Ali svakom pametnom čovjeku je jasno, da je bolje išta, nego ništa. I zato se držimo onoga, što nam nauka preporuča.

Nažalost seoski svijet ima premalo prilike da se uvjeri koliko je nauka korisna i potrebna. I zato je ne sluša i zato trpi bez potrebe.

Čujte ovaj istiniti događaj:

Na jugu od Zagreba, na jugu od Save, širi se poznato naše Turopolje. Plemenitaški kraj i veseo naš kraj.

Pjeva o tom Turopolju neka stara pjesma:

»Lepo naše Turopolje,
Gdje su ljudi dobre volje,
Imaš vina i pšenice
I prelepe devojčice...« i tako dalje.

Ali nisu ljudi uvijek baš tako dobre volje u tom lepom Turopolju. Istina je: imadu prelepe i manje lepe djevojčice. I vina ima, što se vidi i čuje cijelu božju jesen i zimu. Nađe se i pšenice, ali time je i svim dobrotama kraj. Uz dan ide uvijek noć, uz sunce oblak, pa tako poslije tih lijepih stvari u našem Turopolju imade i raznih zlih stvari i nevolja; imade stvari, koje je pjesma prešutjela.

Liječnik gleda Turopolje drugačije nego ona vesela vinska pjesma. Na pr. ove prelijepe djevojčice imadu i mnoge sušicu, mnogima se nižu oko vrata škrofule. Uzmimo da Turopolje imade dobro vino, ali zato imade rđavu vodu, ponegdje upravo očajnu, zagađenu vodu. Niče tamo uz hrastove lugove i šume pšenica i kukuruza i znameniti luk, ali niče i tifus i griža u velikoj mjeri.

Nema godine kada u tom Turopolju nekoliko sela ne obiđe trbušni tifus. Baš ljeti i u jesen — uz božji blagoslov — javlja se i teško prokletstvo: po onim drvenim kućama i čardacima leže naši turopoljci i turopoljke. Leže mladi i stari, bogati gazde i siromašni arendaši, muško i žensko. Leže crvenih lica kao da su namazani karminom. Usta otvorena, suha i raspucana. Poluzatvorene oči im neugodno sjaju u teškoj groznici. Neki leže pospano, gotovo bez svijesti, — polumrtvi. Drugi skaču sa visokih postelja, hoće napolje, grde u bunilu Matića ili Janicu, plaču, viču i psuju. Tako leže i znojni duge nedjelje. Propadaju i suše se od dana u dan i često zazvoni crkveno zvono negdje u Vukovini ili u Novim Čičama ili u Peščenici; dan dva iza toga nose u tim mjestima mrtvaca na groblje. Ubio ga tifus, prokletstvo ovoga kraja!

Nisam vjerovao, koliko je težak i koliko je raširen tifus u tom plemenitom Turopolju. Ali o tom pričaju stari ljudi, o tome pišu crkvene knjige. Sjećaju se ljudi iz Kuča kako je strašno harao tamo tifus od jeseni 1908. pa sve do proljeća 1909., kada je obolio u tom selu gotovo svaki deseti čovjek. Ili u Buševcu, gdje je godine 1926. u jesen tifus bacio na postelju 43 čovjeka i bacio pod ledinu 7 duša.

Svega toga ne bi bilo da ti ljudi znadu računati. Kako, pa zar Turopoljci ne znaju računati? Je li moguće da ne znaju računati oni ljudi koji čitav svoj život trguju? Prodaju svinje, prodaju luk i drva i sijeno, ženske prodaju platno, piliće i jaja — pa ti ljudi da ne znaju računati? Ili da nije Turopolje bez škola i bez računica?

Bez škole nije, ali ovdje se radi o drugim računima. Ne mislim na taj račun, koji kaže da su 3 puta 3 devet i da je kilogram žive svinjske vage po 10.50 dinara. Ne mislim na onu računicu, koju uče naši pučkoškolski učitelji od Lomnice do Rugvice. Ja govorim o onom računu koji podučava liječnik. Evo Vam jednog primjera.

Bilo je ove jeseni u jednom turopoljskom selu; da ne dirnem ni u čiju uspomenu, neću navesti ime. Zovu me jednoga dana da pogledam neko bolesno dijete. Bio je to dječak od 9 godina, koji je ležao već 10 dana, i gdje su svi znakovi jasno govorili: dečko boluje od trbušnog tifusa. Uzeo sam mu krv na pregled i ona je to potvrdila. U kući, u jednoj sobi, stanovala je cijela familija. Otac Janko, majka Bara i troje djece, od kojih je jedan bolovao od tifusa. Dao sam se na liječenje. Ali važnija dužnost bila mi je, da spriječim širenje te bolesti. Govorio sam im kao čovjek čovjeku, kao brat bratu: »Ljudi, vi nemate zahoda. Izmetine maloga Drageca su zaražljive. Od njih

će bolest preći na vaše ruke, u bunarsku vodu, na vaš objed ili večeru. Onda će se bolest proširiti i na vas. Mjesto jedne nevolje biće dvije, tri ili pet novih. I pamtite ovo: nije tifus samo nevolja, on je često smrt. Dakle, gledajte najpažljivije i najsavjesnije da se te izmetine spreme tako, da ih ne mogu prenositi nikuda muhe ni kiše ni podplati. To je moguće samo u betonskom zahodu. Podignite betonsku zahodsku jamu. Ne samo zahod za neku paradu, već da vam bude čuvar zdravlja. Dat ću vam nacrte. Vidjet ćete, posao nije skup. Vi me razumijete: valjda taj izdatak vrijedi koliko zdravlje jedne cijele familije«. Tako nekako sam mu govorio: čovjek je slušao, češkao se po glavi, Bara je odobravala. Više nisam mogao da uradim nego da im savjetujem, da im govorim u dušu. Mogu reći: više je vrijedio taj savjet nego svi moji recepti.

Slušajte dalje. Došao sam opet u tu kuću poslije tri nedjelje; ležala je bolesna žena Bara, legla je s njom i mala curica od pet godina. Vidio sam na prvi pogled: nove žrtve trbušnog tifusa. Kad sam to rekao Janku, gledao me dugo i bez riječi očima u oči: kao da se sjećao negdje iz daljine onog razgovora prije tri nedjelje. Pa onda je spustio oči i pogled kao da se osjetio krivac za one dvije žrtve, koje su ležale u teškoj vrućini i polusvijesti, na postelji u kutu, pod staklenom slikom Majke Božje od sedam žalosti. I konačno dolazi svršetak: nakon osam dan umrla je usprkos svih lijekova žena Bara, majka troje djece. Ostavila je muža, cijelo kućanstvo, ostavila je zauvijek turopoljske sunčane njive i hladne hrastove šume i smirila se metar i pol pod zemljom na seoskom groblju.

Kada smo se opet sastali s Jankom, onda sam pokazao tom čovjeku svoj račun. Pokazao sam mu račun koji na žalost nije učio u školi; pokazao sam mu račun, o kojem je zavisno čovječje zdravlje, a koji se tako često plaća ne u banknotama, nego zdravljem i životom. »Evo slušajte, Janko«, rekao sam mu nekako poslije sprovoda. »Neću vam predbacivati. Niste radili zlonamjerno, već samo zbog slabog znanja i slabe volje. Da ste vi onda izradili propisan zahod, da ste vi onda izradili zahod po mom nacrtu, imali bi slijedeći izdatak: za 5 vreća cementa oko 170 dinara, za 2 daske 20 dinara, za čavle, za šarnire i druge sitnice još 30 dinara, dakle svega zajedno kojih 220 dinara. Dakle čujte i pamtite: 220 dinara bi koštalo ono, čime bi spriječili nove slučajeve tifusa poslije Dragecove bolesti. Toliko bi potrošili prije mjesec dana, da ste mi vjerovali i da ste me poslušali.«

»Pazite kakve brojke imate sada, poslije mjesec dana. Vas je koštao sprovod i one nesretne karmine barem 700— dinara. Bio je kod vaše žene dva puta liječnik iz drugoga mjesta: automobil i pregled koštali su 500— dinara. Vi ste dosta potrošili na lijekove: koliko ja znam, oni vas koštaju najmanje 500— dinara. Dakle pazite, to je već 1700— dinara u gotovom novcu, to je već osam puta toliko, koliko bi koštao zahod. A koliko neka računam život vaše pokojne Bare — tu cijenu vam ja ne mogu reći...«

Račun je jasan 220— dinara prije mjesec dana i 8 puta više poslije mjesec dana. Jedan uništeni ljudski život je dodatak toj svoti.

Dugo me je gledao Janko i potpuno me razumio. Potpuno me razumio tek onda, kada je na seoskom groblju zatrpao jedan svježi grob. Potpuno me razumio tek onda, kad se tako sudbonosno prevario u računu i lišio dječicu majke.

Bog zna da li će ovaj moj račun shvatiti drugi naši ljudi po našim selima i gradovima?

Kako se život razvijao na zemlji.

Piše dr Ferdo Rožić.

Na zemlji je sigurno najvažnija i najveličanstvenija pojava **život.** Po svoj prilici nema života ni na jednom drugom svemirskom tijelu to jest, ni na jednoj drugoj zvijezdi, ni na jednom suncu. Neki misle, da ima. Ali to su samo naslućivanja. Dokazati se ne može.

Samo na Zemlji (koja je također jedno svemirsko tijelo kao svaka druga zvijezda), vidimo, da ima života, da ima živih bića (bilja i životinja).

Zaista, velika je to stvar. Zato su se učeni ljudi oduvijek bavili pitanjima o životu (o živim bićima) i složili posebnu nauku, **nauku o životu** ili **biologiju** (ta je riječ sastavljena od dviju grčkih riječi: »bios« znači »život«, a »logos« znači »nauka«). Oni su se bavili, i uvijek se bave, pitanjima o životu, s jedne strane zato, jer je to samo po sebi vrlo zanimljivo, a s druge zato, jer je to i vrlo važno. O odgovoru naime na ta pitanja o životu mnogo ovisi, kako će čovjek suditi o cijelom ostalom svijetu, i kako će urediti svoje življenje. Nije svejedno, da li odgovor na pitanje, otkud život na zemlji, glasi tako, da su živa bića nastala od neživih stvari, ili tako, da ih je stvorilo Vječno Živo Biće, Stvoritelj Bog. U prvom slučaju sve je samo tvar (materija), sve je puki slučaj, nema duha ni duše, nema moralnoga (ili ćudorednoga) zakona, ljudi su jednaki životinjama, nema odgovornosti za čine, cijeli svijet je samo jedna klaonica. U drugom pak slučaju postoji duh nad tvarju, postoji moralni zakon, postoji odgovornost, i čovječnost, i uređeno ljudsko društvo. A to je sasvim nešto drugo.

Kako se sjećate, i mi smo u posljednja dva broja razgovarali o tom, **otkud život na zemlji,** — i dokazali smo tvrdo i jasno, da živa bića nisu mogla nastati od neživih stvari, da nisu nastala

ni po kakvim fizičkim i kemijskim zakonima, nego da je život i živa bića stvorio Vječni Stvoritelj, Bog.

No osim pitanja, **otkud** život na zemlji, ima i drugih važnih pitanja o životu i živim bićima, na primjer pitanje: **kako je život dalje tekao na zemlji,** ili: **na koji su se način živa bića dalje razvijala ili pojavljivala na zemlji.**

O tomu ćemo se porazgovoriti u ovom broju »Zlatnoga Klasja«, i na ta pitanja odgovoriti u glavnim mislima.

I.

Ponajprije, kao sigurno se može ustanoviti, da **živa bića,** koja se nalaze na zemlji, **nisu nastala sva najedamput ili u isto vrijeme,** nego su nastala jedna za drugima, postepeno.

Isto je tako sigurno, da **nisu nastala bez reda, nego** su se pojavljivala na zemlji **po jednom stalnom redu:** najprije bilje, zatim životinje, napokon čovjek.

To je i po tom jasno, što životinje, koje se hrane biljem, nijesu mogle nastati prije nego je nastalo to isto bilje, kojim se hrane. Kad bi životinje nastale prije od bilja poginule bi, jer se ne bi imale čim hraniti. Najprije bilje, a zatim životinje.

Živa su se dakle bića pojavljivala na zemlji jedna za drugima (postepeno) i po jednom stalnom redu.

U tom se lijepo slažu: Sveto Pismo i znanstvene (učene) knjige.

U Sv. Pismu, to jest, u prvoj njegovoj knjizi, koja se zove **Postanak,** pripovijeda se, kako je Bog nakon stvorenja zemlje i nebeskog svoda, redom stvarao živa bića.

Najprije se (u 11. retku) veli za bilje: »I reče Bog: neka pusti zemlja iz sebe travu, bilje, što nosi sjeme i drvo rodno, koje rađa rod, po svojim vrstama, u kojem će biti sjeme njegovo na zemlji. I bi tako.

Potom (u 20. retku) reče Bog: Neka vrve **po vodi** plovne živine, i **ptice neka lete** iznad zemlje pod svod nebeski. I stvori Bog ribe velike i sva živa bića, koja se miču i koja provrvješe po vodi po vrstama njihovim, i sve ptice krilate po vrstama njihovim.

Zatim (u 24. retku) reče Bog: neka zemlja izbaci iz sebe životinje po vrstama njihovim, I bi tako. I stvori Bog zvijeri zemaljske po vrstama njihovim...

Napokon (u 26. retku) reče Bog: Da načinimo čovjeka po svojem obličju, kao što smo mi, koji će biti gospodar od riba morskih i od ptica nebeskih i od stoke i od cijele zemlje i od sviju životinja što se miču po zemlji. I stvori Bog čovjeka po obličju svojemu, po obličju Božjemu stvori ga; muško i žensko stvori ih.«

Evo, ovako, prema Sv. Pismu živa su bića nastajala na zemlji jedna za drugima, postepeno, po stalnom redu.

Isto tako pišu i znanstvene (učene) knjige. Dvije su nauke, koje se tim posebno bave. Jedna se zove **geologija,** a druga se zove **paleontologija.** Geologija je nauka, koja ispituje dubljinu zemlje (grčka riječ »gea« znači »zemlja« a »logos« znači »nauka«), a paleontologija je nauka koja ispituje prastare okamenjene ostatke živih bića u dubljini zemlje (grčka riječ »pale« znači »staro«, »onto« znači »biće« logos znači nauka). Ti okamenjeni ostaci živih bića zovu se i **»fosili«** (iskopine), od latinske riječi »fossum«, što znači »iskopano«.

Što dakle kažu te dvije nauke, geologija i paleontologija?

Kad se kopa duboko u zemlju, tada se, odozgo prema dolje, pokazuju različiti slojevi i različite naslage zemlje.

U najdonjoj naslagi nema još ni traga nikakvim živim bićima. Ako se sada od ove najdonje, beživotne, naslage dižemo prema gore, dolazimo do naslage, u kojoj se počinju javljati živa bića.

Najprije, u toj prvoj naslagi iznad najdonje, pojavljuju se **okamenjeni ostaci različita bilja.** Životinjskih okamina još nema.

Potom, u slijedećoj naslagi (ili slijedećim naslagama) dolaze okamenjeni ostaci (fosili) riba, gmazova, ptica. Ali viših životinja, sisavaca, kralježnaka, još nema.

Zatim, u još višim naslagama, javljaju se fosili sisavaca. Ali čovjeka još nema.

Napokon, u najvišim naslagama, nailazi se na okamine (fosile) čovjeka.

Evo, ovako su i prema učenim knjigama, živa bića nastajala, jedna za drugima, postepeno, po stalnom redu.

Sv. Pismo i Znanost posve se slažu.

II.

No ima i drugih pitanja o postajanju i pojavljivanju živih bića na zemlji.

Pita se naime, da li su živa bića **nastala odmah gotova po svojim vrstama,** kako ih poznamo, i od početka ostala stalno ista do danas (u bitnom), — ili su se malo po malo jedna iz drugih razvijala.

Jedni učenjaci misle, da su živa bića (bilje, životinje) nastala gotova i stalna, po svojim vrstama, i to se mišljenje zove: mišljenje (teorija) stalnosti ili konstancije. Drugi misle, da su se živa bića malo po malo razvijala jedna iz drugih, a to se mišljenje zove: mišljenje (teorija) razvitka ili evolucije.

Jedni i drugi navode razloge za svoje mišljenje.

Oni, koji zastupaju teoriju (mišljenje) konstancije (gotovosti, stalnosti), navode slijedeće razloge:

Prvo. U svim zemaljskim naslagama, u kojima se nalaze živa bića (bilje, životinje), **nailazimo na okamine** (fosile) **samo gotovih vrsta,** onako, kako ih poznamo i danas. Te su okamine

(fosili) stari i milijune godina, potječu dakle od živih bića, koja su živjela prije mnogo milijuna godina, — ali su ta bića posve jednaka današnjim živim bićima. Stalna, bez promjene.

Drugo. **Među fosilima** (okamenjenim iskopinama živih bića) **ne nalaze se nigdje razvojni ili prijelazni oblici.** No ako bi se živa bića malo po malo razvijala jedna iz drugih, moralo bi se naći bezbroj takvih prijelaznih oblika. Takvih bezbrojnih prijelaznh oblika moralo bi biti **jasnih i vidljivih** između bilja i riba, između riba i ptica, između ptica i sisavaca, te između pojedinih vrsta sisavaca, na primjer između mačaka i pasa, između pasa i mededa, između mededa i majmuna, i tako dalje. Neka bi se neki prijelazni oblici i izgubili (kako se brane pristaše evolucije), ali bi ih svejedno moralo ostati još bezbroj. Ali ne samo da ih nema bezbroj, nego im nema ni traga.

Tako paleontologija (nauka o fosilima) potvrđuje teoriju konstancije (mišljenje o gotovosti i stalnosti živih bića).

Zaista, ti su dokazi vrlo čvrsti, tako da se ne dadu nikako odstraniti.

Prema tomu bi protivna teorija, teorija evolucije (mišljene o razvitku živih bića) imala sama od sebe otpasti.

No mi ćemo ipak navesti glavne razloge, koje teorija evolucije navodi za sebe.

1. U cijelom svijetu živih bića vidi se jedinstven sustav, to jest, vidi se, kako živa bića počinju od najnižih pa se u lijepu redu uspinju sve više i više i dižu do najviših.

Na to se odgovara, da i kod neživih ruda postoji takav sustav, pak nitko ne će reći, da su ove rude u uzročnoj vezi među sobom, to jest, da su se jedne iz drugih razvile.

Kao što kod ruda, tako je i kod živih bića taj sustav sačinjen po divnom planu Premudrog Stvaraoca.

2. Kod nekih živih bića ima po neki **zakržljali tjelesni dio,** to jest takav dio (ud), koji se počeo razvijati ,ali se najedamput prestao razvijati, te više ne vrši nikakve službe (zadatka, funkcije), postao je suvišan. Takvi se zakržljali dijelovi latinskom riječju zovu rudimenti (prvi počeci).

Na to se odgovara: nije istina, da ti rudimenti (tako zvani zakržljali dijelovi) nemaju svoga zadatka (funkcije). Prije se mislilo za neke rudimente, da nemaju nikakve svrhe, a kasnije se otkrilo, da imaju i te kako važan zadatak u organizmu (tjelesnom ustrojstvu). Tako će se u buduće i za druge rudimente moći otkriti, da imaju svoj zadatak. Rudimenti nisu dakle znak razvijanja (evolucije) nego se od početka nalaze u organizmu sa svojim određenim zadatkom.

Može se odgovoriti još i ovako: Kad je Stvoritelj stvorio živa bića, usadio je ujedno u njih i zakone, po kojima imaju dalje živjeti i rasplođivati se. Otada ti prirodni zakoni rade (nesvijsno dakako) sami, to jest tako, da Stvoritelj ne mora **izravno** sudjelovati kod svakog prirodnog događaja. Ti prirodni zakoni rade uopće točno, ali može radi nekih uzroka, izuzetno, nastati neka poremetnja. Tko ne zna, pitamo, kako se tu i tamo dogodilo, da se tele izleglo sa dvije glave ili sa tri noge! Tako je samo poremetnjom prirodnog zakona mogao izrasti i koji rudimenat, te nije nikakav znak nekog općeg razvoja (evolucije).

3. Kao treći dokaz za evoluciju navodi se način, kako se razvija zametak u materinoj utrobi (na primjer) koje više životinje. Taj zametak (embrio), kaže se, od svog početka pa do konačna razvitka dotične životinje prolazi kroz sve oblike nižih životinja. To da je dokaz da se ta ista životinja razvila iz svih tih nižih životinja.

Na to se odgovara, da bi takav razvoj zametka (embrija), ako uistinu postoji, govorio baš protiv evolucije, a ne za nju Ako bi se naime u razvoju zametka imao odrazivati opći razvoj dotične životinje iz nižih životinja, onda bi razvoj zametka imao pokazivati i sve prijelazne oblike općeg razvoja, — ali on to ne pokazuje, nego pokazuje samo gotove oblike nižih životinja. Razvoj zametka dakle prije govori za konstanciju nego za evoluciju.

Iz svega se vidi, da su razlozi za evolucionističku teoriju slabi.

III.

No i sami evolucionisti dijele se u dvoje.

Jedni vele, da se razvoj živih bića iz nižih u više izvršuje po zakonu, koji je sam Stvoritelj stavio u njih, — a drugi, da se taj razvoj zbiva slučajem.

Ovi drugi zovu se darvinisti po prirodoslovcu Darwinu, koji je prošloga stoljeća prvi jače naglasio načelo razvoja (evolucije).

Da čujemo, što kažu darvinisti.

Oni kažu ovako:

Sva živa bića bore se za svoj opstanak, to jest, za svoj život. Bore se u različitim prilikama i neprilikama. Bore se među sobom, bore s vanjskim zaprekama i teškoćama. Jedne teškoće svladavaju, drugima se prilagođuju. Sva ta borba, sve te vanjske prilike, zrak, voda, svijetlo, hrana, i tako dalje, utječe na razvoj živih bića. Ono što je nesposobno u toj borbi, propada, ono što je sposobno, i najsposobnije, održava se. To vrijedi kako za pojedine tjelesne organe (tjelesne udove, dijelove), tako i za cijela, potpuna živa bića. Odabire se, odgaja se ono što je korisno, što je sposobno za život. To se učeno nazivlje latinskom riječju selekcija (izbir). Najprije nastaju silne različnosti, prođe se kroz mnoge i mnoge promjene (variacije), dok se u nekom povoljnom slučaju ne postigne ono što najviše odgovara svrsi. Kad se napokon steče jedno novo svojstvo, jedan živi organ (dio tjelesnog ustroja), onda se to od roditelja prenosi na potomke nasljedstvom. Tako nastaju sve nove i nove vrsti,

od najnižih do najviših. A sve to biva pukim slučajem.

Tako uče darvinisti. To je lijepa pripovijest, ali je pitanje, koliko je istine na njoj.

Drugi su učenjaci ispitali ove navode darvinista, pak su došli do slijedećih zaključaka:

1) Nije istina, da u tako zvanoj borbi za život uvijek pobijedi ono što je korisnije i bolje, nego često pobijedi ono što je štetno i gore.

2) Neka svojstva, što ih imaju stanovita živa bića, nisu potrebna za njihov opstanak. To su, na primjer, divne boje, što ih imaju različiti kukci. Ako bi se reklo, da su te boje kao vabac za rasplođivanje, odgovara se, da se sasvim redovno rasplođuju i druge životinje, koje takovih boja nemaju.

3) Svojstvo, što bi ga neka pojedina životinja stekla kao sasvim novo, ne može se naslijediti, to jest, ne može se prenositi na potomstvo.

4) **Nikakvim se odgajanjem ne mogu postići nove, sve savršenije vrsti.**

5) **Promjene na bolje mogu se odgajanjem postići samo unutar granice jedne vrsti.**

6) Ako bi samo slučaj bio uzrok razvoja živih bića, onda bi prije, nego bi došlo do savršene nove vrsti, moralo biti bezbroj neuspjelih pojedinaka: mjesto dva oka samo jedno oko, ili oko na krivom mjestu; mjesto četiri noge samo tri, i tako dalje; moralo bi biti bezbroj nagrda i nakaza. Takve bi nakaze dakako propale, — ali bi se morali naći njihovi fosili. No njima nema nigdje ni traga.

7) Slučaj ne može biti uzrok tako divnih organizama (uređaja), kao što su živa bića, biljke i životinje. Već je najmanja čestica živih organizama, koja se zove stanica, tako mudro sastavljena, da ju sva ljudska znanost ne može dokučiti niti sastaviti. A zar bi slijepi slučaj to mogao! No što da kažemo o cijelom velebnom bilinskom carstvu, u svim njegovim dijelovima, u korijenju, stablu, lišću, cvjetovima, plodovima; u svim njegovim zakonistima, skladnostima, ljepotama, u svem njegovom predivnom sustavu! Čovječji razum divi se Premudrosti, koja se tu sja! I to da bi nastalo po nerazumnom slučaju! Još više! Što da kažemo o veličanstvenom životinjskom carstvu! O cijelom njegovom ustrojstvu! O koštanoj i mišićnoj gradnji! O živčanom i krvnom sustavu! O probavnim i rasplodnim organima! O osjetilima, uhu, oku! I tako dalje! Najprosvjetljeniji ljudi stoje zadivljeni pred tim djelima. I to da je učinio slijep, nerazuman, besvijestan slučaj! To spada u djetinje bajke. To može tvrditi samo tup i ograničen ili zagušljivom strašću zaslijepljen čovjek.

Ne, slučaj ne može biti uzrok razvoju živih bića!

IV.

Izložili smo sve, što se, u glavnim mislima, ima znati o daljnjem životnom toku živih bića na zemlji.

Pita se, što se ima držati o pojedinim teorijama (mišljenima). Na to ćemo odgovoriti ovako:

1) Darvinističku teoriju, da se razvoj živih bića na zemlji vršio **slijepim slučajem,** treba posve odbiti kao potpunu **krivu i protivnu zdravom razumu.**

2) Bolja je ona razvojna (evolucionistička) teorija, koja drži, da je Stvoritelj u živa bića usadio zakone, po kojima se dalje razvijaju, od nižih do viših.

Ali se ni ta teorija do sada nije mogla dokazati.

3) Najsigurnije je mišljenje, da su se sve posebne vrste živih bića na zemlji pojavile, to jest, **da su stvorene kao gotove, stalne.** (Teorija stalnosti, konstancije). To dokazuje i davna prošlost i naša sadašnjost. Među fosilima (okamenjenim iskopinama živih bića) nalaze se samo gotove vrste. Ni danas ne nastaju nikakve nove vrste. Promjene, poboljšanja, usavršenja postizavaju se samo unutar granice pojedinih vrsti.

U granicama, u koje ih postavio Stvoritelj, u tim granicama ostaju.

»I stvori Bog zvijeri zemaljske po vrstama njihovim, i stoku po vrstama njezinim, i sve sitne životinje na zemlji po vrstama njihovim. I vidje Bog da je dobro« (Post. I, 25).

Nove države u Evropi poslije svjetskog rata.

Napisao prof. Nikola Žic.

Prije svjetskoga rata bijaše u Evropi dvadeset šest država. Glavne bijahu carevine Rusija, Njemačka i Austro-Ugarska, kraljevine Velika Britanija i Italija te republika Francuska. One su odlučivale sudbinom našega kopna i gospodarile velikim dijelom čitava svijeta. Jednaki je broj bio sitnih državica, za koje se malo marilo, jer nisu živjele posve nezavisno od svojih jačih susjeda. To su kneževine Albanija, Luksemburg, Lihtenstein i Monako te republike Andorra i San Marino. Između onih šest velikih sila i ovih šest neznatnih jedinica bijaše četrnaest država osrednje veličine i vrijednosti, naime republike Švajcarska i Portugal te kraljevine Španjolska, Belgija, Holandija, Danska, Norveška, Švedska, Rumunjska, Bugarska, Turska, Grčka, Crna Gora i Srbija.

Sve te države postoje i danas, samo su neke doživjele velike preobrazbe. Tako nema više nijedne carevine, jer se Rusija pretvorila u Socijalističku Federativnu Sovjetsku Republiku, ispaćenom je Njemačkom zavladao Adolf Hitler, koji joj je priključio Austriju, a Ugarska je stegnuta na Madžarsku. Jedino Srbije i Crne Gore nema više na karti, ali one kao zemlje živu dalje u kraljevini Jugoslaviji, koja obuhvata gotovo svu zemlju,

gdje stanuju Hrvati, Slovenci i Srbi. Kod sitnih su državica promjene neznatne, a od srednjih treba istaknuti barem neke. Tako je Španjolska zapala u težak građanski rat, kojemu još nema kraja; Turska se pod Kemal-pašom pomladila i uredila kao republika, kojoj je središte preneseno iz Carigrada u Ankaru na azijsku stranu, a nekadašnja mala Rumunjska se na štetu svojih susjeda proširila tako znatno, da je sada više nego dva puta prostranija i jača.

Poslije svjetskoga rata je u Evropi osnovano više novih država, tako da ih sada imade u svemu trideset pet. Broj država, kojima je na čelu car kralj ili knez, spao je od 21 na 19, a broj republika je poskočio od 5 na 16. Nove su države Jugoslavija, Poljska, Čehoslovačka, Finska, Estonska, Letonska, Litva, Danzig. Islandija, Irska i Vatikanski Grad. Evo pregleda o njima:

do gorja Karpata, ali nema prirodnih međa ni na istoku proti Boljševicima ni na zapadu prema Hitlerovoj Njemačkoj. Bogata je agrarna zemlja s jakim industrijama (tvornicama) kovina u povirju Visle i tkanine oko Varšave. Uvozi ponajviše tvorničarsku robu, a izvozi prirodnine saobraćajući s Njemačkom i svim naprednim zemljama. Pored milijonskoga glavnoga grada Varšave na Visli znameniti su još gradovi Lódz, Lavov, Poznanj, Krakov, Vilna i Katovice, a utješljivo se razvija i jedina pomorska luka Gdinja. Poljska je republika narodna država katoličkih Poljaka (70%) sa znatnim manjinama pravoslavnih Ukrajinaca, izraelitičkih Židova i protestantskih Nijemaca.

Fincima su srodni protestantski Estonci, koji svoju državu zovu **Esti**, a svome glavnome gradu Revalu kažu Tallinn. U njemu se živo trguje i radi,

Ime nove države	prema podacima od	km²	broj stanovnika	gustoća na 1 km²	glavni grad	broj stanovnika	oblik države
Poljska	1931.	390.015	32,132.000	82,3	Varšava	1.179.000	republika
Finska	1930.	388.217	5,667.000	9,4	Helsinki	244.000	"
Jugoslavija	1931.	247.542	13,934.000	56,2	Beograd	243.000	kraljevina
Čehoslovačka	1930.	140.446	14,729.000	104,8	Prag	848.000	republika
Island	1930.	102.846	108.000	1	Reykjavik	26.000	kraljevina
Irska	1926.	70.283	2,971.000	42,2	Dublin	409.000	republika
Letonska	1935.	65.791	1,950.000	29,6	Riga	385.000	"
Litavska	1933.	52.822	2,028.000	38,4	Kaunas	98.000	"
Estonska	1934.	47.549	1,126.000	23,6	Reval	136.000	"
Danzig	1929.	1.894	407,000	215,1	Danzig	235.000	"
Vatikanski grad . . .	1933.	0,44	1.000	2372,7	—	1.000	duhovna država

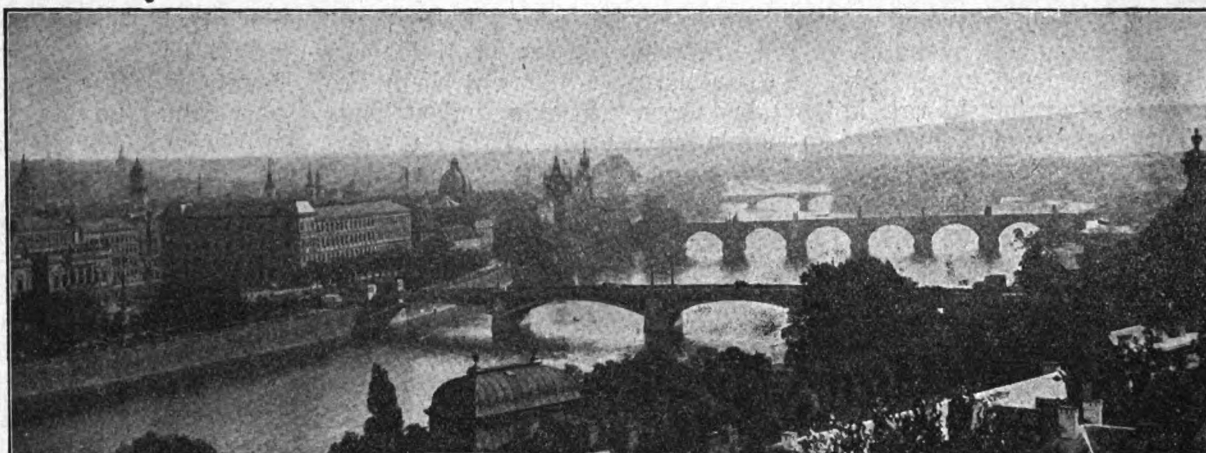
Od stare Rusije, kad njome zavladaše komunisti, odcijepiše se dugo ugnjetavani narodi uz Baltičko more i osnovaše svoje narodne države Finsku, Estonsku, Letonsku, Litavsku i Poljsku, no svima je život težak, jer ne zapremaju zatvorena područja s prirodnim granicama i imadu znatne manjine drugih naroda. Najprirodnija je jedinica republika **Finska,** koja se prostire od Baltičkoga mora do Sjevernoga ledenoga mora na području bezbrojnih jezera i nepreglednih crnogoričnih šuma. Finci se u svome jeziku zovu »Suomi«. Oni su protestanti kao i švedska manjina. Stanovništvo je lijepo obrazovano i znatno napredno u poljodjelstvu, stočarstvu i industriji. Izvozi se drvo, papir, maslac, sir, koža i žigice. Najživlji je saobraćaj po moru s Engleskom.

Poljska nosi ime po Poljacima, a Poljaci od polja. Doista je sva nizinska od Baltičkoga mora

a u gradu Tartu (ili Dorpatu ili Jurjevu) je staro sveučilište..

Letonija ili **Latvija** se prostire s obje strane donjega tijeka Zapadne Dvine i oko golemoga zatona, kojemu je ime Riški zaton dano po glavnome gradu ove republike. Riga imade sretan položaj i zato se naglo razvija. Drugi je važan pomorski grad Lijepaja (Libau) na Baltiku.

Letonci čine zajedno s Litavcima posebnu skupinu među indoevropskim narodima, a najbliži su im srodnici Slaveni, no Letonci su većinom protestanti, a Litavci katolici. **Litavskoj** ili ukratko **Litvi** u porječju donjega Njemena pripada privremeno također baltičko primorje Memel kao samostalno područje, koje je prije svjetskoga rata bilo pod Njemačkom. Ovdje živi pola Nijemaca i pola Litavaca, a u samoj Litvi imade ¾ Litavaca, dok su ostalo Židovi, Poljaci, Ni-

Prag, glavni grad Čehoslovačke, jedne od novih država.

jemci i Rusi. Glavni grad republike je Kaunas (Kovno), koji leži na željezničkoj pruzi između Berlina i Lenjingrada, a u primorju je luka Klajpeda, koju Nijemci zovu Memel.

Kad se godine 1918. raspala Austro-Ugarska, nastadoše na njezinu tlu narodne države Austrija, Madžarska i Čehoslovačka, a na rubnim se zemljama proširila Italija (na Jadranu), Poljska (s one strane Karpata), Rumunjska (u Erdelju i Banatu) i Jugoslavija (južnije od Triglava). Početkom ove godine je mala Austrija spojena s Hitlerovom Njemačkom, i od onda je naprednoj i bogatoj državi **Čehoslovačkoj** otešćan opstanak, jer u njoj pored desetak milijona Čeha i Slovaka živu jake manjine Nijemaca (3,500.000), Madžara, Ukrajinaca i Poljaka. Da su Česi na vrijeme udovoljili barem pravednim zahtjevima svoje braće Slovaka, ne bi sada bilo ni pô muke.

Dugotrajna borba Iraca za slobodu protiv Engleza i Velike Britanije dovela je godine 1921. do osnutka Slobodne Države **Irske,** koja zaprema cijeli zeleni otok Irsku osim sjeveroistočnoga dijela. Irci su poseban narod svijestan svoga keltsko-irskoga podrijetla, premda danas govore većinom samo engleski. U borbi za slobodu najjača im je potpora bila katolička vjera, kojoj su svi od davnine vjerno odani. Glavno im je zanimanje stočarstvo. Stoga imade Irska razmjerno više stoke (goveda) nego igdje po Evropi. Glavni grad Dublin na istočnoj obali je duhovno i narodno središte Iraca, a Kork na južnoj obali je industrijski grad (Velike klaonice i tvornice sušenog mesa).

Od Irske je još veći otok Island na sjeveru u Atlantiku, ali žiteljstva imade samo 10.000, protestantskih Islanđana, srodnika Dancima. Oni su godine 1918. prestali biti podanici Danske i uredili

Dio procesije s međunarodnog euharistijskog kongresa u Budimpešti, glavnog grada Madžarske, jedne od novih država.

svoju državu, kraljevinu **Island**, koja je u osobnoj uniji s kraljevinom Danskom, tako da kralj u Kopenhagenu vlada i Danskom i Islandom, a njihov glavni grad Reykjavik je za sada prijestolnica bez posebnoga kralja. Ta je promjena izvedena na ovome pustom otoku vulkana, gejzira i ledenjaka posve mirno i tako nečujno, da kod nas o tome i danas jedva štogod znadu tek sabirači poštanskih maraka (filatelisti).

Danzig je prije rata bio glavni grad pokrajine Zapadne Prusije u Njemačkoj, no kako leži na ušću Visle i potreban je poljskoj trgovini, izdvojen je s okolicom i pod zaštitom Društva naroda proglašen slobodnom državom, u kojoj su Poljskoj priznata znatna prava u pogledu vojničkom, gospodarskom i političkom. **Država Danzig** je po narodnosti njemačka i po vjeri protestantska, ali silom prilika imade da služi interesima velike poljske države barem dotle, dok potpuno procvate poljska pomor. luka Gdinja na Baltičkome moru.

Najmanja i najnovija je država u Evropi **Vatikanski grad**, jer zaprema vrlo malen dio grada Rima (koji je inače glavni grad kraljevine Italije) i u njoj živi malo više od jedne tisuće stanovnika. Prema tome je u toj duhovnoj državi nastanjeno po prilici podjednako ljudi kao i u najvećoj kući u Jugoslaviji, naime u stambenoj palači između Vlaške i Martićeve ulice u Zagrebu, koju je sagradio pokojni hrvatski metropolita dr Antun Bauer. S druge strane nije ipak Vatikanski grad zapravo ni najmanja ni najmlađa država na svijetu. Ovakva, kakva je danas, osnovana je doduše tek godine 1929., ali papinska je država postojala prije toga već vjekovima i zametak joj je u prvim stoljećima poslije Krista, a i u sadašnjoj nezavisnoj državici Vatikanski grad stoluje Kristov namjesnik na zemlji, Sveti Otac Papa, koji je vjerski poglavica katoličke crkve i sviju katolika po svemu svijetu.

Pogospodio se.

Pripovijest.

Kuća seljaka Tome Mikovića stajala je nekako usred sela Grabrovca. Nije bila ni bogata ni siromašna. Sa osam jutara zemlje dalo se živjeti.

Tomo je imao ženu Katicu i sinčića Dragutina.

U ovaj čas Tomo nije živio kod kuće.

Katica se sama brinula za gospodarstvo.

Bilo je pred večer jednoga dana mjeseca rujna. Jesen je mirisala zrelim kukuruzom i slatkom plemenkom. Cvrčci su pjevali svoju pjesmu.

U Mikovićevu kuću navrati se Marica Radovićeva, Katičina susjeda i drugarica iz škole.

— Što ti je, Katice? Ti si plakala.

— Ne, ne, nisam.

— Jesi. Sve su ti oči crvene, zaplakane.

— Nisam, Marice, nisam.

— Reci, što ti je. Što se dogodilo?

Katica se nije mogla suzdržati, nego je lice pokrila rukama i ponovo briznula u grčevit plač.

— Ne plači! Kaži svojo drugarici, što je. Skupa ćemo naći lijeka.

Katica je samo plakala.

— Možda se što dogodilo s Tomom? Da nije bolestan? Da nije umro?

— O kamo sreće, da je umro! Bolje bi bilo, da je mrtav, nego ovako! — kroz plač reče Katica.

— Ne razumijem. Nešto se dogodilo s Tomom. Govori!

— Bolje mrtav! Bolje mrtav!

— Katice, govori!

Katičin se plač pomalo stišavao. Pregačom otare oči i lice.

— Reći ću ti, i ako još nikom nisam govorila o tom. Reći ću tebi, jer si mi od djetinjstva dobra i iskrena drugarica.

— Istina. Uvijek smo bile dobre drugarice.

— Kao što ja, i ti poznaš Tomu od djetinjstva. Bio je uvijek miran, dobar i pametan. A i pismen. Kad me je zaprosio, ja sam rada pošla za nj, jer sam ga voljela. Dugo smo živjeli u slozi i zadovoljstvu. Nismo ničim obilovali, ali nam, hvala Bogu nije ničega ni falilo. No Tomo, kako sam sve više opažala, nije bio tim zadovoljan. Rekla sam, da sam Tomu poznala otprije. Ali čovjeka još bolje upoznaš, kad s njim dulje živiš, kad ga svaki dan gledaš i vidiš u svakojakim prilikama. Njemu je bio preuzak ovaj naš dom i ovo naše malo gospodarstvo. Bilo mu je kao ptici u krletki. Nekud samo van, samo van. Kao ptici, što se neprestance zalijeće u one uske prostore između žica. »Ovdje čovjek ne može doći do novčića,« često je znao reći nezadovoljan. »Moram naći nekakvu službu«. Među naše ljude nije rado zalazio. No radovao se, kad je mogao razgovarati s bilježnikom ili blagajnikom na općini. I tako je nekako došlo, da su ga postavili općinskim pandurom i pisarom. To mu je godilo. Poslije nekoga vremena odredili su, da bude čuvar onoga, znaš, onoga staroga zastupnika, kojega nitko više ne trpi, jer je ostavio našu hrvatsku zastavu.

— Toga se Tomo nije trebao primiti. To su mu svi zamjerili, — doda Marica.

— Naravski, da nije. Ali je morao, kad je već jedamput stupio u općinsku službu. Moram ti reći, da je to i Tomi bilo vrlo neugodno. Tu službu nije rado vršio, ali o tom nije nikomu ništa kazivao, nego je samo preda mnom znao katkad nešto protisnuti kroz zube. Potom sam vidjela, da je u njega bilo plemenito srce i za narodne stvari, ali ptica u krletki htjela je samo izletjeti napolje. Zato je svom silom gledao, da se riješi te i takove službe, ali da dobije drugu. To mu je i us-

pjelo. Jednoga dana dođe veoma veseo kući i reče, da je dobio službu u gradu.

— Zaboga, u kakvom gradu?! — odmah sam se prestrašila i naslutila zlo.

— Pa u gradu. Znaš, što je grad.

— Kakvu službu?

— Dobio sam službu podvornika u jednoj velikoj kancelariji.

— Tomo, ti ne ćeš u grad! — rekla sam kao braneći i moleći.

— A kako ne ću! Jedva sam to dočekao!

— A što će biti s kućom i gospodarstvom?

— Sve sam razmislio. Ti ćeš ostati kod kuće, a ja ću u grad. Tamo ću imati dobru plaću, pa ću ti pomagati na gospodarstvu. Kadgod budem mogao, doći ću kući prigledati, a i ti ćeš k meni u grad.

— Zar ti nije žao Dragutina? Zar ti nije žao mene? Tomo, Tomo, ovaj me je glas veoma ražalostio.

Tomo nije na to ništa odgovorio, nego se jednoga dana preobukao u gradsko odijelo i otišao u grad.

On je poslije toga, dakako, rijetko dolazio kući, jer nije mogao od službe. Ja sam, kadgod sam mogla, s Dragutinom odlazila k njemu u grad. Vidjela sam, da mu je bilo drago, kad smo došli. Lijepo nas je dočekivao. No za neko vrijeme nastala je promjena. Postajao je sve hladniji. Počeo je govoriti, da neka ne dolazim tako često, jer da se time zanemaruje gospodarstvo. Ja sam ga poslušala. Dolazila sam rjeđe. No odsada, ili ga nisam zatekla u stanu, ili, ako sam ga zatekla, bio je sa mnom sve grublji. Neka sumnja, kao crv, počela je gristi moju dušu. Stala sam ispitivati, što radi, s kim se druži. Na moj užas saznala sam, da ima neku žensku, Ulovila ga. Sigurna sam, da on nije za tim išao u grad. Ali ga je pokvarenjača ulovila. Njega tim lakše, što je on dosada uvijek bio pošten i daleko od takovih stvari. On je došao čestit u pokvaren grad. Toga sam se i bojala. Što da sada učinim? Odlučila sam, da s Dragutinom odem k njemu, i da ga molbama i suzama, i u ime našega djeteta, odvratim od zla i grijeha. Došla sam. Molila i plakala, ali uzalud. Otjerao me, i ne samo otjerao, nego još rekao, da je on sada gospodin, a ja da sam za njega preprosta.

Kao da me je grom ošinuo! Tomo, moj dobri Tomo, da tako sada o meni govori! Oh, što može učiniti zmija zavodnica od dobra čovjeka!

Okrenula sam se. Ostavila ga. Otišla kući, jadna, satrvena.

Iza toga nisam odlazila u grad više mjeseci. Što ću ići! Možda bi još gore bilo. No nakon odužeg vremena nisam se više mogla suzdržati. Pođoh. Pođoh, ne u stan, nego tamo, gdje mu je bila kancelarija. Kad me je vidio jedan njegov drug, podvornik iz druge kancelarije, odmah me zapita:

— Vi tražite Tomu?

— Da.

— Nije više ovdje.

— Nego gdje?

— Nije više u službi.

— Zašto ne?

— Otpušten.

— Kako to?

— Promijenila se vlast, a kako Tomo u posljednje vrijeme i onako nije dobro vršio svoju službu, pa je otpušten.

— Znate li, gdje stanuje?

— Ne znam, no valjda je kod one svoje ženske.

Vratila sam se kući. Ništa mi nije bilo žao, što je izgubio službu, koju sam i onako mrzila iz svega srca.

Za neko vrijeme, upravo danas, opet odoh u grad, da se raspitam za Tomu. Saznala sam, da ga je i ona ženska ostavila. Naravno, sada, kad je ponestalo novaca.

Tražila sam Tomu po svem gradu. Našla sam ga u jednoj krčmi. Sjedio je sam za stolom. Zapušten, zaprljan, poderan. Polupijan, tupo je buljio pred sebe. Pristupila sam k njemu.

— Tomo!

Nije čuo.

— Tomo! — rečem glasnije. — Ja sam. Tvoja žena, tvoja Katica.

Podignuo je malo glavu, pogledao me zamućenim očima, i opet spustio, te dalje buljio pred sebe.

— Tomo, pođi sa mnom. Idemo kući.

Opet ništa.

— Kući, Tomo! Jesi li čuo!

— Nemam kuće, — stresavši nešto glavom reče Tomo spuštenim glasom.

— Imaš, Tomo, imaš! Tvoja te kuća čeka onako, kao što je i prije bila. I tvoj Dragutin, i tvoja Katica, i tvoje staje i tvoje oranice. Sve te čeka i zove kući.

— Ništa nemam, sve sam izgubio!

— Sve ćeš opet naći, samo pođi sa mnom.

Više nije odgovarao ni na jednu moju riječ, niti me gledao, nego samo buljeći šutio.

— Dođi, Tomo, dođi!

Vidjela sam, da sada ne mogu više ništa postići. Odlučila sam vratiti se kući i razmisliti, što da dalje učinim. Sada je čas. Sutra ga moram dobiti kući!

Tako sam se evo vratila doma poslije podne. Čim sam došla, obuzela me silna tuga i plač. Ne mogu prestati. Na što je spao moj Tomo u gradu!

Uto si me ti pohodila i našla me ovakvu. Sad si sve čula.

I Katica opet brizne u plač.

— To su tužne riječi, — reče Marica. Ali ne plači. Molimo se Bogu.

— Molim se, molim. Kako se ne bi molila. Zavjetovala sam Tomu Majci Božjoj Bistričkoj, da mi ga vrati.

— I vratit će ga. Sutra ću opet doći k tebi, da se dalje dogovorimo.

*

Poslije Katičina odlaska Tomo se negdje prespavao nekoliko sati. Kad se probudio, osjetio je, kako mu u ušima šume neki glasovi: »Dođi, Tomo, kući! Dođi, Tomo!« Prene se i stade bolje osluškivati: »Tvoja te kuća čeka. Čeka te tvoj Dragutin. Čeka te tvoja Katica.« Tomo skoči, i poleti u tamnu noć.

*

U selu Grabrovcu vladala je potpuna tišina. Duboka noć sve je pokrila svojim tamnim krilima. Duvao je lak vjetrić. Lišće je šuštilo oko kuća i šaputalo tihu uspavanku.

Umorna od plača i mukotrpna dana usnula je i Katica.

Oko njezine kuće stala se šuljati neka sjena. Tiho, tiho, tiše od šuštanja lišća, samo da se iz svoga dremuckanja ne trgne nijedno seosko pseto. Sjena se sve bliže primiče kući Mikovićevoj. Već je kod prozorčića. Čini se, da dršće. Podigne ruku, pa je opet spusti. Podigne drugi put i kucnu na prozor. Dva, tri, četiri puta.

— Tko je? — trznu se iz sna Katica.

Tišina.

— Tko je? — zapita Katica drugi put.

— Tomo! — oglasi se Tomo drhtavim, prigušenim, ali ipak sasvim jasnim glasom.

— Tomo! — kriknu Katica, koja je odmah prepoznala njegov glas, skoči s kreveta, baci nešto na sebe, i pođe prema vratima te ih žurno otvori.

— Dođi, Tomo, dođi!

Tomo je pošao prema vratima polagano, drhtava korata, pognute glave.

Čim je ušao u sobu, baci se na klupu, pokrije lice rukama, prigne glavu na stol i stade ljuto ridati.

— Ne plači, Tomo! — Katica ga lakom rukom gladila po kosi.

— Ne plači, Tomo! Ja ti sve praštam. Samo, kad si došao kući!

Tomo podigne nešto glavu.

— Da li mi praštaš, Katice! — zapita kroz plač.

— Od srca ti praštam, Tomo!

— Dobra si. Zaista si dobra!

— A sada zbaci sa sebe ovo odijelo, — reče Katica. Uzmi opet svoje domaće. Čisto te čeka u ormaru.

Tomo je bio poslušan kao janje. Zbacio je staro zaprljano, a obukao novo, čisto, bijelo.

Već dugo nije tako slatko spavao kao ove noći, u svojoj kući, u svojoj domaćoj rubenini.

*

Tomo se ispočetka krio od sela, ali se nije mogao sakriti. Najprije se šuštalo i šaputalo nekoliko dana, a zatim sve manje, dok nije prestalo.

Tomo je radio svoje poslove oko kuće i na polju kao i prije. Samo sada s daleko većim veseljem. O onom što je bilo prije, nije se govorilo. Katici je bio veoma dobar. Katica je bila srećna.

*

Prošlo je nekako baš godinu dana od onih teških časova. Jedne večeri reče Tomo Katici:

— Katice, ja se osjećam kao preporođen. Nikada mi nije bio drag i mio ovaj naš život i rad, kao sada. Ono što je bilo prije toga, čini mi se kao ružan san. Ne bilo ga više nikada! Ja sam sada zadovoljan, ja sam blažen. A za sve to imam zahvaliti samo tebi, Katice!

— Ne, ne, meni, Tomo, nego dragom Bogu!

— Da, da, i Bogu.

— I Majci Božjoj Bistričkoj. Tomo, ja sam se zavjetovala, da ću, kad mi te vrati, pješke poći k Njojzi.

— A još nisi izvršila zavjet!

— Nisam. Nego evo, blizu je Velika Gospa. Poći ćemo zajedno u Mariju Bistricu, da se zahvalimo Bogu i Blaženoj Djevici.

— Hoćemo, hoćemo. Od srca rado.

*

Na Veliku Gospu mnogo je pobožnog hrvatskog naroda hodočastilo k Majci Božjoj Bistričkoj. Među tim mnogim hodočasnicima pobožno su stupali Tomo, Katica i mali Dragutin.

Ferdo Rožić.

Moderna vozila.

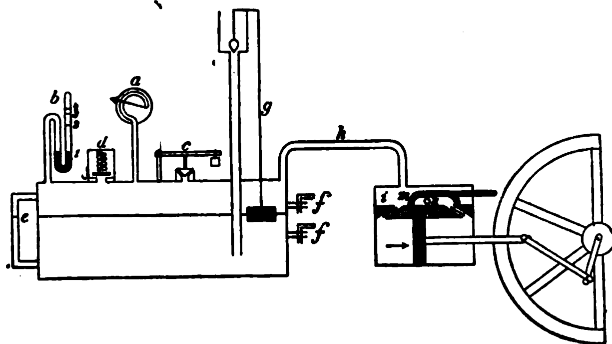
Napisao dr Dragutin Hren.

Nije prošlo baš previše mnogo vremena, u koje su se ljudi kopnom vozili samo kolima. O brzini konja, dobro uređenim cestama i o samim kolima ovisila je brzina vožnje. Uređenjem tračnica, povisila se brzina vožnje. Tračnice su dovele ljude do toga, da gradovima pojure u tramvajima. Na tračnicama je pohitila i prva konjska željeznica između Beča i Budjejovica. Bio je to nov izum, koji je znatno povećao brzinu putovanja. Tako je bilo na kopnu. Na moru su brzale jedrenjače i galije s velikim veslima. Spojivši snagu vjetra po jedrima, i snagu ljudskih mišića po veslima, mogle su tadanje lađe i na daleki put i prilično velikom brzinom. Da se tkogod digne u zrak, da poleti poput ptice, o tome nije nitko mogao pravo misliti. Za ljudski je rod bio to samo san i maštanje, kakvo nam je opisao Ovidije u svojoj pjesmi o Dedalu i Ikaru. Zato se i kroz stoljeća ukorijenila gotovo u svakom narodu za razne nemogućnosti polovica: To znači letjeti po zraku.

Željeznice.

Prvi je parostroj načinio engleski učenjak Watt. U njegovo vrijeme nisu još ljudi pomišljali,

da novi izum upotrebe za vozila. Pokušao je to kasnije Francuz Cugnot, no njegova primjena parne snage na kotače, nije osobito uspjela. Bila je jamačno krivnja i u tome, što on nije poznavao tračnica. Njegova su se teška parna kola jedva micala običnom cestom. **Englez Stephenson,** koji je kao rudarski namještenik poznavao tračnice, premjestio je parna kola na njih. Parostroj i samu

Parni valjak.

prvu lokomotivu je prilično dotjerao. Uspjelo mu je, da je prva parna željeznica projurila između Liverpoola i Manchestera. Kasnije je njegov sin, izučeni tehnički inžinir, očevo djelo još bolje usavršio. Nije trebalo mnogo godina, da se željeznica raširi o cijelom svijetu. Provalila je u sve krajeve.

Prva je Stephensonova željeznica »jurila« brzinom od 18 km. na sat. Bilo je i to mnogo za ono vrijeme. S preuređivanjem lokomotiva i učvršćivanjem tračnica, brzina se željeznica sve više povećavala. Današnji brzi vlakovi mogu prevaliti i po 110 i više kilometara u jednom satu. To je razumljivo, ako znademo, da je prva lokomotiva razvijala snagu od 25 konjskih sila, dok današnje imadu i do 3000 konjskih sila. Tijekom vremena se lokomotive usavršuju, pa se možemo nadati i još većoj brzini.

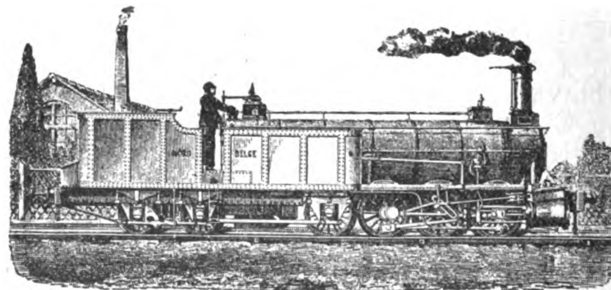
U mnogim su zemljama uveli i motorne lokomotive, koje ne tjera snaga vodene pare, nego nafte ili zemljanoga ulja. U najnovije vrijeme nastoje se lokomotive elektrificirati. To su električne lokomotive, tjerane snagom električne struje. Gdje se električna snaga dobiva pomoću vodene, to nam je jasno, da je takav pogon jeftiniji od parnoga, koji troši mnogo ugljena.

Uprave željeznica nastoje svagdje svojim putnicima omogućiti što udobniju vožnju. Zato se danas vagoni lijepo uređuju. Pojedini vlakovi imadu u svojem sklopu i vagonsku restauraciju i vagon za spavanje. Napredna Amerika priklapa svojim vlakovima i katoličke kapelice, da na oduljem putovanju uzmognu vjernici prisustvovati i svetoj Misi, i primati svete Sakramente.

Pitamo se još, kako lokomotiva upotrebljava parnu snagu. U parnom se kotlu razvija para. U kotao se stavi vode. Pod kotlom izgara ugljen. Vrućina retvara vodu u paru. Para imade silnu snagu. Znademo li, da uz veliku vrućinu, jedna litra vode, razvije po nekoliko stotina litara pare, to će nam biti jasna silna njezina snaga. Mnogo je pare u kotlu pod visokim tlakom, jer nema prostora, da se širi. Strojovođa otvori pipac, i sad para snažno pojuri kroz cijev u parni valjak. U sredini valjka nalazi se pomični čep. Taj čep para snagom gurne naprijed. Čep je polugom vezan o kotače. Poluga okrene kotače snažno do njihove polovice. Posebnom si je napravom sada para prokrčila put s druge strane čepa, i zato ga snažno i brzo gurnula natrag. Sad će s njim povezana poluga u obratnom smjeru i tako kotače okrenuti za drugu polovicu. To se sad neprestano opetuje. **Para tjera čep amo tamo, a čep vuče isto tako polugu. Poluga okreće kotače.** Silna snaga pare tjera tako i dugačak vlak s mnogo vagona i velikom brzinom naprijed.

Moram još primijetiti, da je lokomotiva riječ načinjena prema latinskom jeziku. Hrvatski doslovno znači stroj, koji se giblje iz mjesta.

Željeznice su velika blagodat za čovjeka. Kolikom li se brzinom prometne iz jednoga mjesta u drugo. I to je razmjerno dosta jeftino. Zahvalno čovječanstvo spominjalo se o stogodišnjici prve lokomotive njezinog izumitelja Stephensna. To je

Lokomotiva.

posve pravo! U redu je, da su po svim krajevima svijeta priređivali spomen proslave na tog velikog čovjeka. Pravo je, da su mu podignuti i spomenici. Još je nešto potrebno: Zahvaliti Onome, koji je prirodne sile stvorio, i ljudskom razumu podao mogućnost, da ih pruži i u svoju korist upotrebi.

O drugim modernim vozilima, na kopnu, po vodi, u zraku, to jest o motociklima, automobilima, autobusima, i o aeroplanima, zračnim lađama, govorit ćemo u slijedećim brojevima.

Na gospodarstvu od jednog do dva jutra.

Napisao dr. V. Mandekić.

Ima u nas mnogo krajeva, gdje posjedi ne iznašaju više od jednog ili dva jutra, a oni sa tri ili pet jutara gotovo su i veleposjednici prema ovim malim posjednicima. I dakako, da je življenje na tako malom posjedu vrlo slabo i siromašno, a kako su baš na tim posjedima i porodice s brojnom djecom, to ne preostaje drugo nego da jedan veliki dio porodice, čim je barem toliko porastao, da može nešto raditi, polazi van, da otereti kuću, kako bi ostali tek nekako mogli proživjeti.

Naravno, da je gospodarenje naročito na tako malim i siromašnim posjedima vrlo skromno i slabo, jer nemaju novaca za ulaganje (investicije), koje bi im sigurno unaprijedilo gospodarenje, podiglo prirod i poboljšalo kakvoću (kvalitet) usjeva pa bi ih mogli i bolje unovčiti.

Način gospodarenja ovisi dakako i o tomu, da li su ti mali posjedi u blizini većih ili manjih gradova ili mjesta, na kojima se prozvodi mogu prodati, ili su sasvim udaljeni i upućeni sami na sebe tako, da veći dio moraju sami potrošiti, a samo jedan mali dio mogu prodati.

Pogledat ćemo najprije ta gospodarstva, koja su daleko od mjesta, gdje bi se mogli proizvodi prodati. Na tim malim posjedima sije gospodar najviše kukuruza, jer se njom i hrani, tek malo pšenice, malo krumpira, negdje malo prosa i nešto povrća. Posije i nešto djeteline ili imade komadić livade i hrani jednu kravicu, koja usred zime ostane bez krme, pa ju mora hraniti kukuruzincem a za nastor nema ništa. I zato čim malo snijeg okopni, vidite već stoku da pase, makar da tu ništa ne nađe- ali si dotični gospodar utvara, da se je kravica najela i natiskava prste na vime, da iscijedi nešto mlijeka. Takvo je gospodarenje teško, jer nema svega onoga što bi trebalo. Nema ni pluga, da preore zemlju, već mora ovisiti o dobroj volji susjeda, da mu posudi plug i volove i da mu zato odradi rukama bilo kod kopnje kukuruza ili branja istog, ili je prinuđen da sam cijelu zemlju prekopa motikom; no takvo prekapanje ne vrijedi mnogo, jer bilje treba hrane, koje crpi iz dubljih slojeva ,a u dublje slojeve ne može da uđe korijenje, pošto zemlja nije prorahljena. Uslijed toga ostaje usjev slab a prema tomu i prirod. Gnoja nema.

Što da se uradi na tako malom posjedu?

Tu je mogućnost napretka **samo u zadrugarstvu,** a ako neće zadruge, onda bar nekolicina treba da se udruže pa da u **prvom redu nabave dobar plug.** Bez alata nema zanata a tako ni gospodarstva bez dobra pluga. Danas, u ovim teškim prilikama, kad je i plug tako skup, teško je pojedincu da si nabavi plug. Jedino ako je porodica već znatno poodrasla pa zasluži više, tako da bi se toliko novaca metnulo na stranu da si kupi koje ratilo. No kada djeca poodrastu, ona se često ne vraćaju kući. Stoga je opet upućen gospodar sam na sebe. Kad je plug tu, ipak se dade zemlja temeljitije obraditi i ona će malo i više da urodi. Bit će više kukuruza, bit će više pšenice, bit će više djeteline, kravica će se moći bolje da nahrani, krma, izmiješana sa kukuruzincem trajat će dulje, pa će se nekako moći probaviti zima. Dolazi proljeće, kravica se tjera na zajednički pašnjak, na puteve itd. Biva nešto više mlijeka, pravi se maslac, koji se proda i tu pada prvi novac. Dolazi povrće, kokoši legu jaja, imade pilića, opet se nešto proda, življenje postaje bolje. Dolazi bolji rod djeteline, kojim se može krava bolje prehraniti, jedan se dio spremi a zatim bolji rod pšenice u zrnu i slami, pa bolji rod kukuruza u slami i zrnu, i tako se poboljšava gospodarstvo. Kad je više slame i više kukuruzinca, može metnuti nešto više nastora (stelje) i sabere se više gnoja, a kada je zemlja dobro uzorana i dobro pognojena onda, ne daj Bože prirodnih nepogoda, mora da zemlja rodi, a kad je roda, bolji je život i može se nešto i unovčiti i utrošiti za nabavku odijela i ostalih živežnih namirnica. Svakako se ima na pameti i prigoj dvoje svinja, koje će se otpadcima lako odhraniti, a kasnije uz dodatak kukuruza utoviti i pravovremeno zaklati, tako da je u kući mesa i masti.

Prema tomu treba **u prvom redu posvetiti najveću pažnju samoj zemlji, da ona bude uređena onako kako treba, a to će se moći najbolje dobrim plugom. Dakle ishodište boljeg napretka jest dobar gvozden plug.**

Na gospodarstvima blizu gradova mnogo je lakše, jer ako gospodar makar na kako malom posjedu dobro i razumno gospodari, mora da napreduje, jer se u blizini gradova može svaka malenkost prodati. Baviti se povrćarstvom ili pak mljekarstvom, i to je dosta unosan posao. Dakako, svuda treba marljivosti, truda i muke, i vjerujem da tu ne treba mnogo preporučivati, što treba tko da sije ili sadi, jer dovoljno je samo izići na tržište, pa da se vidi, što se prodaje i što se traži, pa prema tomu treba udesiti i gospodarenje.

Vjerujemo, da je malim posjednicima u udaljenijim krajevima bilo nešto lakše, dok su postajala vlastelinstva. Mali je posjednik radio svoju zemlju ne mareći, koliko mu ona nosi, jer je uvijek ne samo on, već su i njegova djeca radila na vlastelinstvu, pa je tako zaradio toliko da se je mogao bolje prehraniti i nešto nabaviti (čizme, kaput itd.). Danas je drukčije, danas je mali posjednik upućen sam na sebe, na svoju vlastitu grudu, iz koje se, istina teže živi, ali se ipak **pametnim gospodarenjem, marljivim radom i štednjom** dade toliko postići, da se može udovoljiti najprečim potrebama.

Jesenske noći.

Osule se voćke plodom,
Skoro im se lomi granje,
Sve čekaju nekak teško,
Dok će doći njino branje.

Mjesec sela obasjava,
Čuvar polja, vinograda,
Ko da gleda radost ovu
Trudnoga seljaka sada.

Grožđe zrije, sve je slađe,
Već čekaju bačve nove,
Sve radosno čeka danak,
Kad da berba se zazove.

Svud čuvara glas se čuje
Gdje sa puškom on se javlja
Tu zlikovce razne čeka,
Svojom puškom ih pozdravlja.

Svuda ječe pjesme glasi
Radost velja svuda vlada,
Zahvaljuje sve se Bogu,
Za uspjehe teška rada.

Zrikavci se pjesmom bude,
Dušu ti milinjem pune,
Slušajući čini ti se,
Ko' da slušaš rajske strune.

Jesenske su noći divne
Kada svijetom sve miriše,
Svuda pogled pun radosti
A zrak svježim dahom diše.

Preostaju polja pusta,
Samo jošte grožđe zrije;
Zrij, o zrij, ti, moje milo,
Ti si meni najmilije.

Adalbert Pogačić, selj. mladić.

Božja izložba.

X.

Zakoni.

Čovjek je ne samo razumno, nego i društveno stvorenje, to jest, takovo stvorenje, da već po naravi svojoj ne živi svaki sam za sebe, samotno, nego u zajednici s drugima. Čim pak živi u zajednici, ta zajednica mora biti uređena, jer kad ne bi bila uređena, ne bi mogla opstati, nego bi se rastepla i razišla. U toj dakle ljudskoj zajednici mora se znati, kako se ima vladati jedan prema drugomu; što se smije raditi, što ne smije; kako se ima kazniti onoga, koji se toga ne drži; koga se ima slušati; kako se ima ponašati u javnom, kako u privatnom životu; i tako dalje, i tako dalje.

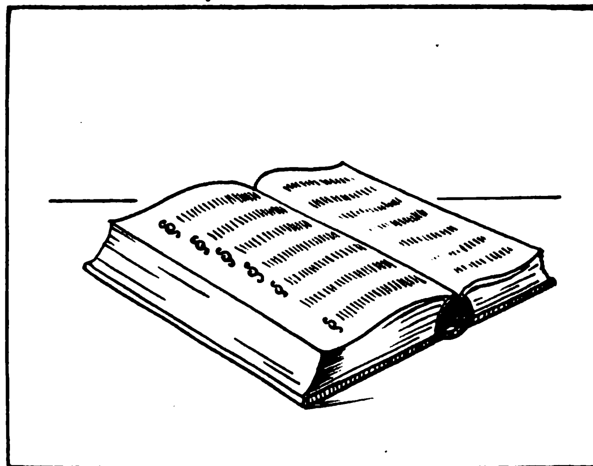
Sve to određuju pravila ili zakoni.

Takovih zakona imali su svi narodi, kako u prošlosti, tako u sadašnjosti. Imali su ih Kinezi, Asirci, Grci, Rimljani, — a ne treba posebno ni spominjati, da ih i danas imaju sve moderne države.

Pita se, odakle ti zakoni? Jesu li ih narodi našli na cesti? Jesu li iz oblaka pali? Jesu li se njihove mudre riječi i rečenice skupile zajedno po nekom slijepom slučaju?

Vi se smiješite, kad vas to pitam. I s pravom se smješite, jer odmah zaključujete, da ti zakoni niti su nađeni na cesti, niti su iz oblaka pali, niti su se složili pukim slučajem, nego da ih je netko morao sastaviti.

I zaista, za zakone pojedinih naroda ili za njihove zakonike (zbirke zakona) znade se, tko ih je sastavio. Tako je najstariji zakonik na svijetu, zakonik babilonsko-asirski prije dvije tisuće godina sastavio zakonodavac H a m u r a b i; za Izraelce je zakonik sastavio M o j s i j e, za Indijce M a n u, za Grke-Atenjane S o l o n, za Grke-Spartance L i k u r g, za stare Rimljane N u m a P o m p i l i j e i S e r v i j e T u l i j e; i tako dalje.

Još se točnije znade, kako su nastali i sastavljeni moderni zakoni. Njih prave i izdavaju državni sabori (parlamenti). Najprije se kod vlade naredi jednom posebnom stručnjaku, da sastavi nacrt zakona. Taj nacrt pošalje se predsjedništvu sabora, koji ga preda posebnom saborskom odboru, da ga prouči, i što treba, nadopuni i ispravi. Ovako poučen dođe pred cijeli sabor, koji također o njem raspravlja točku po točku, dok ga ne primi u cjelini. Zatim se štampa i izda.

Ima najrazličitijih takovih zakona, kao što je na primjer, naš Opći građanski zakonik.

Evo, za primjer, nekoliko zakona iz tog građanskog zakonika:

§ 18. Svatko je pod uvjetima, koje zakoni propisuju, sposoban steći prava.

§ 19. Tko misli, da je povrijeđen u svojem pravu, slobodno mu je tužiti se oblasti po zakonih ustanovljenoj. Tko mimoišavši oblast sam sebi sudi ili tko pređe granice pravedne obrane, taj je za to odgovoran.

§ 316. Posjed stvari je zakonit, ako se osniva na tvrdu naslovu, to jest, na pravnom kakovom temelju. po kojem se što može steći. Inače zove se nezakonit.

§ 577. Oporuka se može praviti izvan suda ili u sudu, pismeno ili usmeno; pismeno pak sa svjedocima ili bez svjedoka.

§ 578. Tko hoće da čini oporuku pismeno i bez svjedoka, mora nju ili zapisje svojom rukom napisati, i svojom rukom ima potpisati.

§ 1063. Ako je prodavalac predao kupcu stvar, a nije primio kupovne cijene, stvar je prodana na vjeru, i vlasnost njezina prelazi odmah na kupca.

I tako dalje.

I za ovaj Opći građanski zakon, proglašen u Hrvatskoj i Slavoniji god. 1852., znade se točno, tko ga je izdao.

Jasno je dakle kao sunce, da **svaki zakon** (zakonik, zbirka zakona), **mora imati svoga zakonodavca.**

*

Ima još jedna zajednica, daleko veća, nego što je ljudska. To je sav ostali stvoreni svijet, to je svemir. Milijune i milijune godina stoji ta svemirska zajednica na okupu, uvijek jednako uredna, uvijek jednako divna. Sve ide točno kao najtočnija ura. Ne zataji ni jedan kotačić, ni jedan vijak.

Kako to? Zašto to? Zato, jer i ta neizmjerna zajednica ima svoje zakone. Kad ne bi imala svoje zakone, ta bi se zajednica već davno rastepla i raspala. Ali se ona ne raspada, jer ju drže njezini zakoni.

Ti su zakoni najrazličitiji.

Evo nekih iz područja fizike (nauke o prirodi):

1. Svako tijelo ustraje u svom stanju mirovanja ili jednolikoga gibanja po pravcu, ako ga ne prinukaju izvanjski uzroci, da mijenja svoje stanje. (Zakon o ustrajnosti materije. Pronašli ga Galilei, Newton).

2. Ekspanzivna (rastežljiva) sila uzdušnine raste, kod istoga obujma, s temperaturom (toplinom) njezinom. (Zakon Mariotte — Gay —Lussaca).

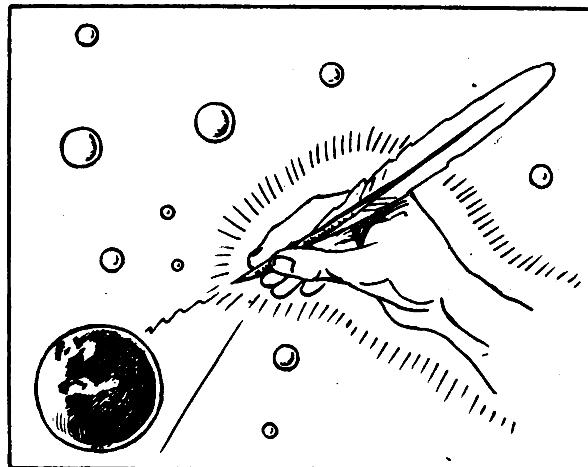
3. Sila, koju izvršuje jedan (magnetički) pol na drugi, upravo je razmjerna produktu magnetičkih množina i obrnuto razmjerna kvadratu njihove daljine (Coulombov zakon).

4. Sila, kojom djeluje upravan i dugačak vodič struje na magnetički pol, obrnuto je razmjerna daljini pola od vodiča (Biot-Savartov zakon).

5. Jakost se struje u Amperima dobije, ako se broj Volta podijeli na broj Ohma (Ohmov zakon).

6. Ista struja rastavlja u istom vremenu istu množinu vode (Faraday).

7. Množina topline, koja se razvija u jedinici vremena u vodiču struje, upravo je razmjerna otporu vodiča i kvadrata jakosti struje (Jouleov zakon).

8. Tri osnovna Keplerova zakona u astronomiji (zvjezdoznastvu): a) Staze su planeta elipse, a u jednom je žarištu tih elipsa sunce; b) Provodnica od Sunca do planeta opisuje u jednakim vremenima jednako velike plohe; c) Kvadrati se vremena obilaženja različnih planeta odnose kao kubi njihovih srednjih daljina od Sunca.

9. Privlačive sile Sunca na planete upravo su razmjerne masama planeta, a obrnuto razmjene kvadratima njihovih daljina (Newtonov zakon gravitacije (teže).

Evo, naveo sam samo nekoliko zakona iz fizike (nauke o prirodi). Te zakone nije lako razumjeti, ako se posebno ne uči nauka, koja se zove fizika. No ovi zakoni i nisu ovdje navedeni, da ih vi razumijete. To i ne mora biti. Ne razumiju ih ni drugi školovani ljudi, osim ako se posebno bave fizikom. Nego su navedeni zato, da vidite, kako u prirodi ima mnogo različitih zakona. Imena, koja su navedena kod tih zakona. to su imena onih učenjaka-fizičara, koji su s velikim proučavanjem te zakone pronašli u prirodi, gdje su i bez njih postojali već odavna, otkako postoji i sama priroda. Takovih zakona ima još mnogo, mnogo više. Cijela bi se knjiga dala njima ispisati. No ne samo, da za takve zakone znade fizika, nego znadu za njih i druge nauke, kao biologija (nauka o životu), psihologija (nauka o duši), etika (nauka o ćudorednom životu), i tako dalje.

Tko je postavio sve te zakone?

Ako se za ljudske, društvene, zakone **mora** reći, da imaju svoje **zakonodavce,** još se više to isto **mora** reći za sve te nebrojene zakone u vidljivom i nevidljivom svijetu.

Tko im je dakle **Mudri, Veliki, Vječni Zakonodavac!**

Tko drugi nego Ti, **o Višnji Bože!**

Po izložbi vodi urednik „Zlatnoga Klasja".

SNOPIĆI I ZRNJE „ZLATNOGA KLASJA“.

IZ ŽIVOTA I RADA DRUŠTVA SV. JERONIMA.

Seljačka pisma uredništvu »Zlatnoga Klasja«.

Velecijenjeni gospodine uredniče, primio sam prvi broj Zlatnog Klasja na kojemu Vam čestitam. Ovo nam je bio davno potreban pučki časopis. Jer mi članovi sa sela veoma smo malo znali o društvenom poslovanju, zato Vas sada molim, da bi posvetili u Klasju više tomu pažnje, jer siguran sam, da će se svaki član veseliti napretku našeg dragog društva. Jer hiljade nas imade da zahvali društvu Sv. Jeronima svoje znanje. Ja se lično ponosim s mojom kućnom knjižnicom i knjigama sv. Jeronima, i ja bi Vam preporučio, da bi društvo uvelo nagrađivanje svoji članova, koji sakupe i sačuvaju najviše knjiga. To bi mogli uvesti k društvenoj proslavi; nagrade bi mogle biti novčane ili u knjigama; kontrolu bi o tom mogao voditi župnik, kad ide sa blagoslovom kuća.

Ja posjedujem kućnu knjižnicu, i ako sam veoma siromašan, od 200 komada knjiga, od toga društva Jeronimskoga 130.

Poslat ću Vam nešto saradnje za Klasje.

Dana 1. V. 1938. Fabijančić Ivan,
Brdo, z. p. Cirkvena.

*

Mir i dobro! Zetkan 2. lipnja 1938.

Prečasnom gospodinu dr. Ferdi Rožiću pretsjedniku Hrvatskoga književnoga društva sv. Jeronima i uredniku »Zlatnog Klasja«.

Prečasni gospodine, primio sam vaš cijenjeni list »Zlatno Klasje«. Vrlo mi se dopada, pa sam odlučio biti pretplatnikom i to stalnim. Ja sam doduše pretplatnik mnogih katoličkih listova i glasnika ali još niti jedan nije mi se tako dopao kao »Zlatno Klasje«. Ja sam seljak, radnik od pluga i motike, ali svejedno znadem prosuditi što je dobro i plemenito i za seljaka koristno.

Prečasni gospodine, dajem Vam znati da sam postao članom društva sv. Jeronima još kao đak IV. razreda pučke škole. Kao dijete metao sam dinar k dinaru i nosio k bivšemu župniku Ivanu Malančecu, kao pretplatu za glasnik i Jeronimske knjige. Pa sam kroz niz od deset godina prikupio lijepi broj knjiga koje sam uvijek rado čitao i čuvao.

Mnogi su dolazili k meni da im posudim knjige, što sam ja uvijek rado činio. Pa tako jednom sastanem se sa prijateljima i susjedima. Predložim ja, kako bi bilo zgodno da se u našem selu osnuje knjižnica, gdje bi svaki pa i najsiromašniji seljak mogao posuđivati knjige koje on u svojoj bijedi i siromaštvu ne bi mogao nabaviti niti čitati. Moj prijedlog bio je jednoglasno prihvaćen. Odmah smo se dali na posao. Priredili smo u to ime pretstavu, prikupljali smo članove i knjige koje su potrebne jednoj knjižnici.

Obratili smo se na mnoge knjižnice i književne ustanove, na prijatelje hrvatske seljačke prosvjete sa molbom, da nas potpomognu bilo na koji način, neki sa novcem neki sa knjigama.

Tako čitajući »Zlatno Klasje« našao sam da će društvo sv. Jeronima, takovima koji osnuju knjižnicu i u njoj sakupe pet godišta jubilarnih izdanja, pokloniti na dar starijih jeronimskih knjiga.

Prečasni gospodine i pretsjedniče Hrvatskog književnog društva sv. Jeronima, ja Vas molim u ime Hrvatske seljačke knjižnice u Zetkanu: ako je ikako moguće, da nam društvo sv. Jeronima pokloni starijih izdanja, da time povećamo broj knjiga koje su potrebne jednoj knjižnici.

A ja Vam obećajem sa svoje strane, da ću nastojati da članovi knjižnice budu pretplaćeni na »Zlatno Klasje« i da knjižnica bude redovito kupovala jubilarna izdanja jeronimskih knjiga.

Prečasni gospodine, bude li moja molba uvažena, molim da me o tome obavijestite u posebnom dopisu. U to ime šaljem vam marku, da ne budete imali trošak kod dopisivanja.

Bude li moguće molim naznačiti mi broj poklonjenih knjiga i težinu paketa, da se znadem ravnati glede poštarine koju ću Vam unapred poslati i to čim dobijem obavijest. Ujedno Vas molim da mi pošaljete popis jeronimskih knjiga koje društvo imade za raspačavanje.

Očekujući Vaš cijenjeni odgovor unaprijed Vam se zahvaljujem želeći Vam mnogo dobra i pozdrava te se bilježim sa poštovanjem i sa hrvatskim seljačkim pozdravom.

Matija Belčan,
pretsjednik seljačke knjižnice
Zetkan 33 z. p. Dubrava (via Gradec).

*

Hvaljen Isus i Marija! Radakovo, 23. srpnja 1938.

Poštovani uredniče »Zlatnog Klasja«!

Onaj isti dan, kad sam dobio u ruke četvrti broj »Klasja«, dobio sam u ruke i jedan list od dvojice mladića iz Krajske Vesi, opć. Luka, po imenu Pravdić Mirka i Pogačnik Dragutina, koji su saznali za mene po pjesmi »Sloga i vjera — najjače oružje« izašloj u »Seljačkom Domu«. U pismu su mi pisali, da bi se oni željeli sa mnom upoznati, da oni redovno poslije posla čitaju knjige i novine i t. d. Ja sam iste 17. srpnja posjetio. Svaki od njih ima već priličan broj knjiga te su skoro sve uvezane, što ih sami uvezivaju. Skoro sve te knjige jesu Jeronimske. Rekoše, da bi ih još više imali, kad bi se u njihovoj blizini prodavale. Ja sam im pokazao Zlatno Klasje, koje im se jako dopalo i rekoše da će se odmah pretplatiti. Upozorio sam ih na Jeron. kućnu knjižnicu, što su oni odobrili i rekli, da će Vam pisati, da bi im Vi što poslali starih izdanja. I da će koliko im bude moguće kupovati Jeronimske knjige. Pa zato, ako primite od njih list, to ćete odmah razumjeti da su to čestiti mladići. Mi ćemo si među sobom posuđivati knjige. Ja Vam šaljem ovu

suradnju i javljam Vam, da ja također već imam malu jeronim. kućnu knjižnicu. Pa Vas i ja molim, da bi mi koju knjigu još svojih starijih izdanja poklonili i poslali, da tako počnem sa većim brojem. A ujedno ću Vaše knjige kupovati, koliko budem u mogućnosti. Sad su veći poslovi pa ne mogu puno pisati. Ali ako Bog da, zato ću u zimi više pisati, te se trsiti da mi sastavci budu što bolji. Primite puno srdačnih pozdrava!

U to ime Bog Vas živio!

Posljednji puta kad sam bio kod Vas, zaboravio sam Vam zahvaliti za onaj dar. Pa Vam sada zahvaljujem. Bog Vam platio. Sad su teži poslovi pa Vam ne mogu toliko pisati. Trećeg srpnja smo jako nastradali od tuče. Srećom u našem je selu nije puno bilo. Dok sastavim više toga, moguće ću u jesen doći u Zagreb i posjetiti Vas! Imat ću Vam puno toga za pripovijedati i važnih stvari.

Onda ako ćete knjige mi slati, to za poštarinu će biti račun kad dođem u Zagreb. Ne možete još poštarine biti kvarni. Dosta je da knjige darujete.

Zbogom do viđenja!

S poštovanjem
Adalbert Pogačić,
Radakovo, p. Kraljevec na Sutli.

*

Krajska Ves, mjeseca kolovoza 1938.

Hvaljen Isus i Marija!

Poštovani gospodine uredniče Zlatnog Klasja!

Bilo je to mjeseca lipnja. Došao po običaju Seljački Dom. Uzeh ga čitati, i oko mi zapne o pjesmicu, kojoj je autor Adalbert Pogačić iz Radakova. Mislim ja, poznato selo nedaleko mene, ali ipak taj mladić za mene nepoznat. Odlučih ga brzo posjetiti. Ali evo opet zapreka. Posao sad u šumi, sad na njivi i t. d. Nema vremena pa mu napisah list, ali odgovora nema. Misli su mi bile svakojake. Evo ti njega jedne nedelje. Donio sa sobom 3 komada »Zlatnog Klasja« i odmah mi ga živo preporučio. Svidjelo mi se jako odmah, i odlučih da ću biti pretplatnik (i šaljem pretplatu). Ja puno čitati volim, a osobito Jeronimske knjige sviđaju mi se najviše od svih. Evo, pa i to me je najviše ponukalo, da Vas molim srdačno za koju knjigu za moju »Jeronimsku kućnu knjižnicu« koju imam, akoprem i sa malim brojem knjiga (10). Oprostite što nemam boljeg papira na kojem bi Vam pisao, ali Vi znate što je sirotinja.

Drugo Vam nemam ništa za pisati nego:

U to ime Bog Vas poživio!

S poštovanjem
Mirko Pravdić, seljački mladić
Krajska Ves, kotar Klanjec,
Hrvatsko Zagorje.

*

Krajska Ves, dne 27. VII. 1938.

Hvaljen Isus i Marija!

Poštovani gosp. uredniče!

Danas sam poslao pretplatu za »Zlatno Klasje« za 1938. g., pa molim da mi pošaljete sve brojeve dosada izašle, budući da bi iste želio na koncu godine dati uvezati.

Da izlazi »Z. K.« nisam znao do pred par dana (17. VII. 1938.) kada mi je pokazao iste Adalbert Pogačić iz Radakova, za kojega sam mišljenja, da Vam je poznat usljed surađivanja u »Z. K.« sa lijepim pjesmicama.

I čim mi je pokazao odnosne brojeve »Z. K.«, odlučio sam odmah, radi njegovog obilnog i biranog sadržaja, pretplatiti se, a naročito zbog jeftinoće tako, da si ga može nabaviti svaki seljak.

Osobito me vrlo veseli plan naslova, prema kojem svakom onom, tko si želi osnovati »Jeronim. kućnu knjižnicu« poklanjate knjiga, jer će se tim načinom omogućiti siromašnim slojevima naroda (koji su u većini) da mu dođe dobra knjiga u ruke, a na kojoj sada oskudjeva.

Ja također posjedujem nekoliko knjiga (8) Jeronimskog izdanja, koje vrlo rado posudim susjedima, koji imadu i malo volje za čitati, jer su mi po sadržaju puno bolje, odnosno poučnije, nego ostale drugih raznih izdanja koje imadem nažalost u puno većem broju (preko 20).

Najviše čitam Jeronim. knjige koje si posudim, jer ih smatram kao najbolje. U nedelju 24. VII. posudio sam si nekoliko od Pogačića iz Radakova, kojeg sam upoznao pred mjesec dana čitajući njegovu pjesmicu u »Seljačkom Domu«, pa sam mu pisao jedno pismo i on me je lično posjetio. Udaljeni smo 4—5 km.

Vrlo bi mi bilo drago, kada bi mi Vi za moju »Jeronimsku kućnu knjižnicu« mogli koju pokloniti, stoga Vas za iste lijepo molim.

I one neće kod mene mirovati, pa sam siguran da će svaku knjigu pročitati u ovoj godini bar 4—7 osoba iz mojeg sela. Kod njih ću također pokušati da se pretplate na »Z. K.«

Srdačno Vas pozdravlja

Dragutin Pogačnik,
Krajska Ves 31
z. p. Veliko Trgovišće.

Dodatak uredništva. Draga su nam ova seljačka pisma. Veoma draga. Tim više, što dolaze sama od sebe. Ni na koji način niti naručena, niti prisiljena. Nastala u onom istom duhovnom svijetu, u kojem se i sami nalazimo, u svijetu čiste prosvjete. Jasan su odjek naših nastojanja, da društvo sv. Jeronima bude pravi organizam (oduhovljeno i uređeno živo tijelo), u kojem svaki dio potpuno vrši svoj zadatak; organizam, u kojem svi dijelovi podjednako rade (funkcioniraju) i sudjeluju u punoj mjeri; organizam, u kojem su svi dijelovi među sobom skladno povezani, ne samo pročelništvo (središnjica) i povjereništva, nego i članovi. I da su svi svijesni ove međusobne veze i pripadništva jednom te istom organizmu.

Ova pisma prve su zrake ovog Ideala. Neka se te zrake množe, da Ideal sine kao sunce!

U tim pismima istaknute su napose ove misli:

1) Prvo daljnje prosvjećivanje (izvan crkve i škole), primao je hrvatski puk od Društva sv. Jeronima, iz njegovih knjiga, od njegovog prosvjetnog rada. To smo mi i otprije naglašivali. Sad je to potvrđeno izravnim svjedočanstvom (vjerodostojno, autentično).

2) Puku se najviše sviđaju Jeronimske knjige.

3) Dobro je shvaćena i primljena misao o Jeronimskim kućnim knjižnicama. Kako je ugodno i utješno čuti, kad vrijedni Ivan Fabijančić piše, da se ponosi svojom kućnom knjižnicom, u kojoj, i ako siromašan, ima oko 130 jeronimskih knjiga! I drugi pišu toplo o Jeronimskoj kućnoj knjižnici. Ponovo pozivljemo sve naše članove i čitatelje, da osnivaju Jeronimske kućne knjižnice, i da nam svatko javi, tko je osnovao ili kani osnovati, ili već ima Jeronimsku kućnu knjižnicu. Društvo sv. Jeronima svakom će takovom osnivaču Jeronimske kućne knjižnice još pomoći i kao nagradu poslati na poklon izvjestan broj svojih knjiga.

4) Svima se dopada »Zlatno Klasje«, i obećaju, da će ga dalje širiti.

U ove naše vrijedne dopisnike seljake neka se ugledaju i drugi. Neka na svom prosvjećivanju pomno rade u jeronimskom duhu čiste prosvjete, i neka se pismom jave uredništvu »Zlatnoga Klasja«.

Sedamdeseti put u sedamdeset godina šalje Hrvatsko Književno Društvo sv. Jeronima svoj kalendar »Danicu« i svoje godišnje knjige u hrvatski narod. Prvi svoj kalendar i prvu knjigu izdalo je Društvo sv. Jeronima u godini 1869., pa su tako nove knjige za godinu 1939. sedamdeseto godište, i neka budu pozdravljene od svakoga hrvatskoga srca.

Jeronimski dan je nedjelja iza blagdana sv. Jeronima, (ove godine je to 2. listopada). Za taj dan izdani su lijepi oglasi, na kojima su naslikane nove jeronimske knjige i od toga se dana počinju te nove jeronimske knjige naručivati i raspačavati. Na svakim crkvenim vratima i u svakom hrvatskom društvenom domu i čitaonici trebao bi da taj oglas visi. Na Jeronimski dan neka se svatko pomoli za uspjeh dobre hrvatske knjige. Počevši od Jeronimskog dana treba se razgovarati o dobroj knjizi i pobrinuti se, da nijedna kuća ne ostane bez jeronimskih knjiga. Kako se sprema za zimu hrana, ogrijev i svijetlo za tijelo, tako treba pripremiti i duševnu hranu i prosvjetu.

Sve najvažnije znanje, što je potrebno prosvjetljenijem seljaku i građaninu dat će niz poučnih knjiga, što će ih Društvo sv. Jeronima izdati kroz pet godina počevši od ove. Smišljen je takav raspored, da će ponajbolji stručnjaci napisati pučke poučne knjige o našoj zemlji i svijetu, o čovjeku i povijesti čovječanstva, o životu tjelesnom i duševnom, o gospodarstvu i odgoji i mnogočem drugom što zanima misaona čovjeka. Zato tko ikako može, neka ove godine nabavi svih devet jeronimskih knjiga, i neka to čini kroz pet godina, a knjige neka čuva. Uz poučne knjige, bit će dakako i na pretek zanimivih pripovijesti, pjesama i zabave.

Kućna knjižnica. Nema ljepšeg ukrasa i nakita za kuću nego što je polica knjiga. Takva kućna knjižnica najbolji je prijatelj, učitelj i savjetnik. Čuvajte jeronimske knjige, jer su od reda lijepe i dobre. Jeftine su, pa ih možete kupiti više. Izlaze redovno svake godine, pa ćete u kratko vrijeme moći imati punu policu knjiga i svoju Jeronimsku kućnu knjižnicu.

Koje nam jeronimske knjige dolaze ove godine? Prva je **»Danica«**, najstariji i najpoznatiji hrvatski kalendar pun pouke, zabave i slika, te svega onoga, što u kalendaru treba da bude. Uz »Danicu« su još dvije knjige: **»Zvijezde Srca Isusova«**, pjesničke pripovijesti od Milana Pavelića i **»Jedni grade, drugi razgrađuju«**, knjiga o današnjim velikim državnicima. Ove tri knjige stoje zajedno 15 dinara. Uz te tri knjige dobiju se za 25 dinara još ove dvije: **»Ispod Garičke planine«** pripovijesti iz Moslavine od seljaka književnika Mije Stuparića i **»Kako se hrani bilje?«** Agrikulturna (ratarska) kemija od dra Marka Mohačeka. Tko ikako može neka nabavi svih devet knjiga za 50 dinara, to jest uz gornjih pet još ove četiri: **»Majka priča«**, pripovijesti iz Bosne od Viktora Grmovića, **»Naša zemlja«**, knjiga o postanku zemlje od prof. B. Babića, **»Žrtva novoga zavjeta«**, knjiga o sv. misi od Dr. Kukolja i **»Gospodarski život na selu«** od dr. M. Ivšića.

Jeronimski povjerenik većinom je velč. g. župnik u svakoj župi. Pođite k njemu i molite ga da vam dade nove jeronimske knjige. Kod povjerenika, koji naruči istodobno više skupina knjiga, ne plaća se za poštarinu i dopremu knjiga ništa.

Požurite se i naručite ove godine jeronimske knjige što prije, da ne ostanete bez njih! Radi ogromnog poskupljenja papira i tiska, pripremljeno je ljetos knjiga u odmjerenom broju.

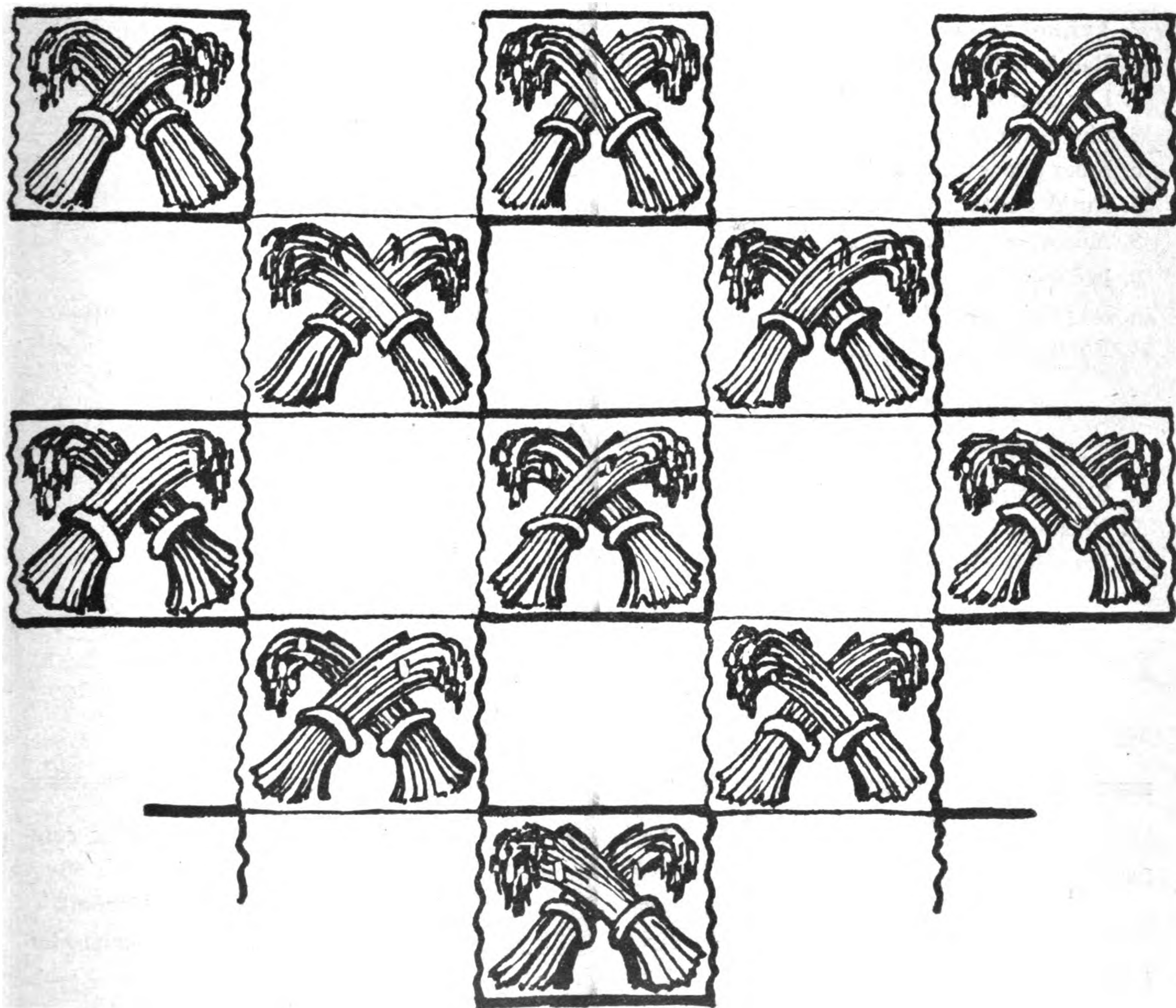
Dobrovoljni pomoćnici dobre štampe. Hrvatsko Književno Društvo sv. Jeronima ima širom cijele hrvatske domovine svoje povjerenike. To su ponajviše preč. gospoda župnici. Ali se k njima pridružuje i lijep broj svjetovnjaka, koji s velikim marom i zanosom šire dobro jeronimsko štivo. Jeronimski povjerenici jesu dobrovoljni radnici na širenju hrvatske pučke prosvjete. No ti povjerenici ne mogu svuda dospjeti ni svemu odoljeti, pa su im potrebni dobrovoljni pomoćnici za širenje dobre štampe. Zato treba da se u svakom hrvatskom selu nađe po koji mladić, muž, djevojka ili žena, koji će biti pomoćnici jeronimskom povjereniku, koji će biti novi apostoli u širenju dobre knjige, koji će biti »produljene ruke« jeronimskog povjerenika, kako bi jeronimska knjiga došla i u najzadnji kutić lijepe naše hrvatske domovine. Tražite takve ljude! I ako sami možete u tome što pomoći, javite se jeronimskom povjereniku ili izravno na Društvo Sv. Jeronima u Zagreb. Trud će vam biti od Boga plaćen, jer radite dobro djelo na korist svojega naroda.

Opaska. I opet smo, radi nedostatka prostora, morali izostaviti mnogo snopića i zrnja.

Izlazi svaki drugi mjesec. — Godišnja pretplata Din 10·—. Pojedini broj Din 1·50. — Odgovorni urednik: **Dr. Josip Andrić** Zagreb, Trenkova ul. 1. — Za tiskaru odgovara: **Stjepan Marinović**, Zagreb, Kamaufova ul. 16. — Tisak Nadbiskupske tiskare
Uredništvo i uprava Trg Kralja Tomislava 21 Zagreb.

TAKSA PLAĆENA U GOTOVU

ZLATNO KLASJE

GOD. I. 1938 BROJ 6.

PROSVJETNI LIST
HRVATSKOGA KNJIŽEVNOGA DRUŠTVA SV. JERONIMA

Sadržaj:

Snopići i zrnje „Zlatnoga Klasja"

Čitajte »Zlatno Klasje« polagano i razmišljajući. Čitajte po drugi i treći put. Uvijek ćete naučiti nešto više. Čitajte sami i u »Jeronimskim prosvjetnim zajednicama«.

Prije čitanja oprezno razrežite stranice oštrim nožićem (kebom, kusturom, šklocom).

Sve brojeve »Zlatnoga Klasja« čuvajte. »Zlatno Klasje« neka se zajedno s jeronimskim knjigama nalazi u vašoj »Jeronimskoj kućnoj knjižnici«.

Razgovarajte se o »Zlatnom Klasju« i širite ga među sobom.

Javite se uredništvu kojim dopisom ili drugim sastavkom.

Pojedini broj stoji 1.50 D, a godišnja je pretplata 10 D.

Uredništvo Zagreb, Kaptol 7.

ZLATNO KLASJE

PROSVJETNI LIST
HRVATSKOGA KNJIŽEVNOGA DRUŠTVA SV. JERONIMA

UREĐUJE Dr. FERDO ROŽIĆ

GOD. I. ZAGREB, 1. STUDENOGA 1938. BROJ 6

Pod konac mjeseca rujna.

Mjesec rujan nije vruć, po gotovu nije vruć njegov konac. Ali konac mjeseca rujna ove godine bio je osobito vruć.

Rat ili mir. Mir je visio samo na jednoj tankoj niti. Više se nisu brojili mjeseci, nisu se brojili ni dani, već se brojile samo ure, pa i minute.

Njemački vođa i kancelar Adolf Hitler za 28. je rujna, u srijedu, u 2 sata po podne, odredio mobilizaciju (pokret i spremnost) njemačke vojske, koja će odmah zatim krenuti prema čehoslovačkoj granici.

Tako je stajalo dan prije. u utorak, dne 27. rujna. Vremena za kakvo novo posredovanje veoma je malo.

Toga dana poslije podne u engleskom je parlamentu (saboru) u Londonu predsjednik engleskog ministarstva Nevil Čemberlen izvješćivao narodne zastupnike, kakvo je časovito stanje.

Sve je bilo napeto i uzrujano. Vruće, kao usred mjeseca srpnja.

Uto, baš za samog Čemberlenova govora, uđe u sabornicu jedan drugi engleski ministar i preda Čemberlenu jednu ceduljicu. Čemberlen je najprije problijedio, a zatim pročitavši ceduljicu, malo se razvedrio i rekao:

Ovaj čas dobio sam vijest, da je mobilizacija njemačke vojske odgođena za 24 sata, to jest za 29. rujna četvrtak u 2 sata po podne. To je ishodio Mussolini od Hitlera. U četvrtak imadu se u njemačkom gradu Minhenu sastati na vijećanje: Hitler, Mussolini, francuski ministar predsjednik Daladje i ja (Čemberlen).

Svi su zastupnici s velikim odobravanjem i pljeskom pozdravili ove riječi.

Sabornicom je popuhnuo blagi povjetarac, i ublažio tu neobičnu rujansku vrućinu.

U četvrtak u jutro Čemberlen krene aeroplanom po treći put u Njemačku, ovaj put u Minhen, gdje su se o podne sastala sva ona četiri državnika.

Nisu išli ni na objed, nego odmah na vijećanje, da ih ne zateknu dva sata, — jer je Hitler točan i odlučan u svojim odlukama.

Kad su udarala dva sata, već se vidjelo, da će se državnici sporazumjeti. No da cijelu stvar potanko urede, vijećali su cijelo poslije podne i do u kasnu noć.

Nevil Čemberlen, koji je mnogo učinio, da nije došlo do rata.

Napokon je bio sporazum gotov. Mir je bio spašen. Vijest je ta bežičnim brzojavom bila brzo raširena po cijelom svijetu.

Svima je odlanulo. Samo je jedan narod gorko zaplakao. Češki narod. Mir je bio spašen, ali na račun češkog naroda. Od njegove zemlje otrgnut će se znatni komadi i predati Njemačkoj.

Tako je to bilo posljednjih dana mjeseca rujna.

Pita se, kako je do toga došlo. Evo, kako.

Svi znamo, kako je svršio posljednji veliki svjetski rat. Nijemci su bili pobijeđeni. Ugovor o miru bio je sklopljen u francuskom mjestu Versalju, blizu Pariza. Nijemci su taj ugovor, kao pobijeđeni, morali potpisati. Bio je taj ugovor veoma težak za njih. Ne samo da su im uzete dvije bogate pokrajine, Alzacija i Lorena; ne samo

da su im uzete kolonije; ne samo da su Poljacima morali kroz svoju zemlju pustiti put (hodnik) do mora; ne samo da su morali uništiti sve svoje lađe i topove, nego im je još naloženo da moraju plaćati ogromnu ratnu odštetu, koju bi svake godine morali plaćati, sve do godine 1962., dakle kroz više pokoljenja.

Razumljivo je, da su se Nijemci htjeli osloboditi ovih teških obveza. Najprije su ih nastojali ublaživati, što su više mogli. Na tom je od prvog početka radila svaka njihova poratna vlada. No kad je to išlo prepolako i Nijemci postali nestrpljivi, pojavio se Hitler. S lozinkom, da treba srušiti nepravedan i nepodnošljiv Versaljski ugovor, osnovao je narodno-socijalist. stranku, koja je svakim danom sve više rasla, dok nije tako narasla, da je Hitler dobio svu vlast u svoje ruke. Dobivši svu vlast u Njemačkoj, počeo je Hitler točku za točkom otkazivati Versaljski ugovor, dok ga nije potpuno srušio i prestao plaćati ratnu odštetu. Ujedno se potajno naoružavao. Pobjednici (Francuska, Engleska i Amerika), koji su se uljuljali u pobjedu, nemoćno su gledali, što to Hitler radi.

Kad se Hitler dobro naoružao, jednoga je dana jednostavno pripojio Austriju Njemačkoj. Pobjednici su i to morali progutati.

Zatim je Hitler bacio oko na Nijemce u Čehoslovačkoj državi.

Prije posljednjeg svjetskog rata Česi nisu imali svoje samostalne države. Bili su dio Austrougarske monarkije. No nekada su Česi imali svoju državu i svoje kraljeve. Ta je njihova država graničila s velikom Njemačkom državom. Stoga su od davnine Nijemci prodirali preko granice u Češku, tako da ih se po međašnjem gorju Češke (osobito po sudetskom gorju ili Sudetima) naseljivalo sve više i više, osobito od onda, kad su Česi izgubili svoju samostalnost (prije nekih tri stotine godina).

Poslije rata Česi su opet (zajedno sa Slovacima) dobili svoju samostalnu državu u njenim starim granicama, — ali je u toj Čeho-Slovačkoj državi sada već bilo oko tri i pol milijuna Nijemaca, i to na samoj granici, koja se doticala Njemačke.

Odmah poslije rata, pobijeđeni Nijemci nisu mogli ništa protiv toga učiniti, jer su bili slabi. No pošto su ojačali i na laku ruku prisvojili Austriju, digli su glavu i Nijemci u Čehoslovačkoj (Sudetski Nijemci). Od češke vlade zatražili su autonomiju (svoj sabor i svoju vladu), pa kad im Česi nisu htjeli to dati, počeli su se buniti i praviti nerede. Kad su se i Česi tomu usprotivili, počeli su Nijemci iz Češke bježati u Njemačku.

S a d s e u p l e o H i t l e r. Dakako, da je sve to bilo dogovoreno između Henlaina (vođe čeških Nijemaca) i Hitlera, — no najvažnije je to, da je Hitler iznenada zatražio samoodređenje čeških Nijemaca, to jest, da se oni međašni krajevi u Čehoslovačkoj, u kojima su većinom živjeli Nijemci, otrgnu od Čehoslovačke i pripoje Njemačkoj.

Kada Česi nisu na taj zahtjev mogli pristati, Hitler je zaprijetio, da će se poslužiti silom, to jest, oružjem, ratom. Česi su poslali svoju vojsku na granicu, da se brane. Ako sada i Hitler učini isto, eto gotova sukoba, e t o r a t a i z m e đ u N j e m a č k e i Č e h o s l o v a č k e.

Sad se pita dalje, kakve li bi bile posljedice tog njemačko-češkog sukoba. Čujte i to.

Čeho-Slovačka republika, baš zato, da se može braniti od možebitnog napadaja Njemačke, sklopila je obrambeni savez s Francuskom i Ru-

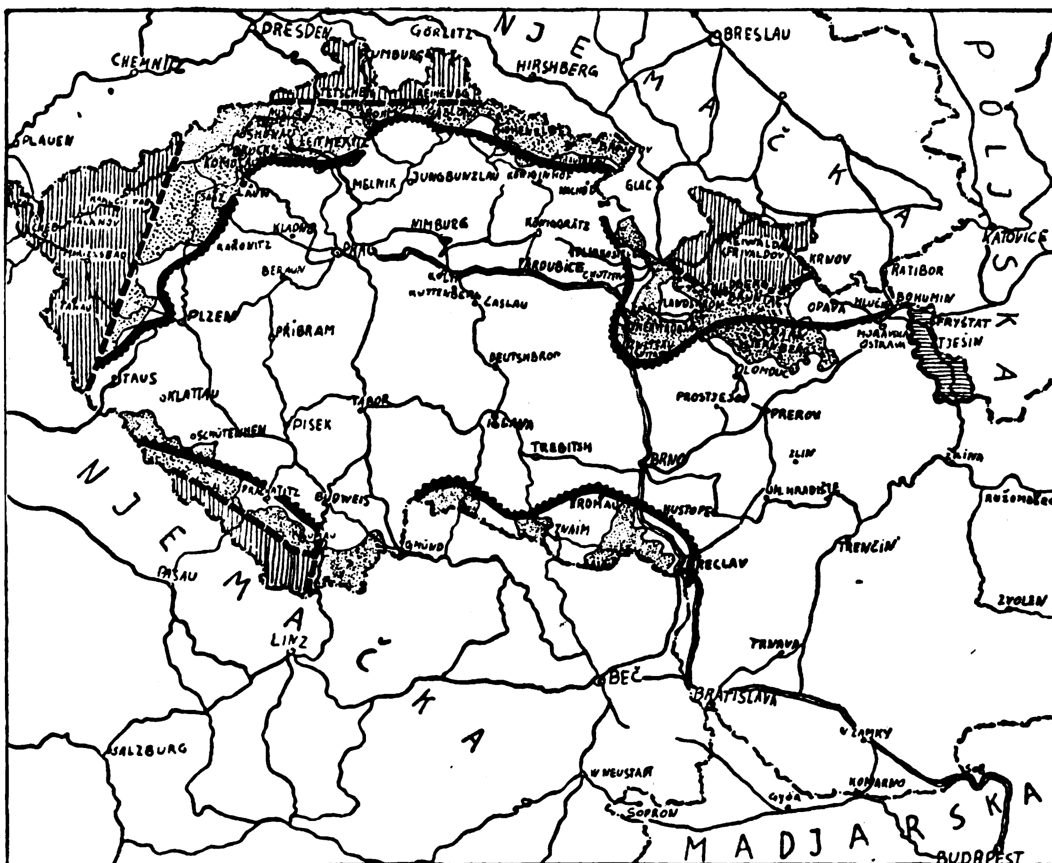

Čemberlenov avion (ljetalo), kojim je letio iz Engleske u Njemačku.

sijom. Ako bi dakle Njemačka navalila na Čeho-Slovačku, morala bi po tom savezu Francuska (zajedno s Rusijom) Čeho-Slovačkoj priteći u pomoć. To jest, navaliti na Njemačku. Dakako, da bi tada i Njemačka navalila na Francusku. U tom pak slučaju priskočila bi Engleska, a po svoj prilici i Amerika, Francuskoj u pomoć. A Italija bi pomogla Njemačkoj. Kad bi se te velike države zaratile među sobom, ne bi ni mnoge male države mogle ostati po strani.

To je bio vrlo neobičan događaj. Cijeli svijet je pratio taj lijet sa začuđenjem. Obično se naime vlade raznih naroda razgovaraju među sobom preko svoga poslanika, kojega svaka ima u glavnom gradu druge države. A sada je odletio sam pretsjednik vlade. Uz to treba znati, da Nevil Čemberlen ima već 70 godina. A treba znati još i to, da on dotada još nije putovao aeroplanom.

Poslije razgovora s Hitlerom vratio se Čemberlen u Englesku. Zatim je letio drugi put u

Karta Čeho-Slovačke, na kojoj se vide češki međašnji krajevi, koje su Nijemci otrgnuli i pripojili sebi.

Njemačku. A napokon i treći put u Minhen, — kako smo čuli naprijed.

Tako bi opet nastao opći svjetski rat, daleko strašniji, nego što je bio onaj prije dvadeset godina. U ovih naime dvadeset godina države su još više usavršile ubojito oružje. Umnožili su se tankovi, aeroplanski bombarderi, plinovi, i tako dalje. Cijleo bi čovječanstvo jako stradalo. Uništena bi bila bezbrojna kulturna djela. Evropa bi možda postala barbarska (divljačka) zemlja.

Toga su se veoma bojali i narodi i njihovi državnici. Zato su svim silama nastojali, da ne dođe do rata.

Na čelu svih stajao je prvi engleski ministar Nevil Čemberlen.

Kad su odnošaji postajali sve napetiji i kad su svi razgovori ostali bezuspješni, otišao je Čemberlen iz Engleske u Njemačku k Hitleru. Zapravo, odletio aeroplanom.

Tu, u Minhenu, dogovorila se četvorica državnika, da ne će biti rata, — ali uz teške žrtve Čeho-Slovačke, koja je pod pritiskom tih velesila morala popustiti i pristati, da se međašnji krajevi, u kojima živi većina Nijemaca, otrgnu od nje i pripoje Njemačkoj.

Mora se priznati, da je mir bio zasada spašen najviše zaslugom Nevila Čemberlena. On se iskreno trudio, da se sačuva mir radi dobra čovječanstva. Ali su tu djelovali i drugi razlozi.

Prvi je razlog, što Engleska i Francuska nisu bile dosta naoružane, niti spremne za ratovanje. Još manje boljševička Rusija, koja je, poubijavši mnoge vlastite generale, posve zatajila. Drugi je razlog, što se unaprijed vidjelo, da bi prije, nego li bi Engleska mogla posredovati, Njemačka posve

uništila Čeho-Slovačku. Treći razlog, što bi se ratom silno proširio komunizam. Četvrti, što bi na koncu konca, ma kako se svršio rat, Čeho-Slovačka ipak izgubila Sudetske Nijemce, koji neposredno za sobom imaju veliku njemačku državu.

Tvrdi s,e da su dosta krivi i sami Česi. U početku su obećali, da će dati Nijemcima autonomiju, — ali to obećanje nisu izvršili, kao što ga nisu izvršili ni prema Slovacima. Sada, kada je voda doprla do grla, sad su i Slovaci dobili svoj sabor i svoju vladu.

Isto tako i Podkarpatski Rusini.

Iz ovih riječi mogli ste upoznati vrlo važne događaje, koji su se zbili pod konac mjeseca rujna ove godine. Svijet se još uvijek komeša, i ne zna se, kad će tomu biti kraj.

No tom prilikom podsjetit ću vas još na nešto.

Sjećate se, da smo u posljednjem broju »Zlatnoga Klasja« pisali o »Ljevici i desnici« i da smo rekli, da tamo, gdje glavnu riječ imadu bezvjerski ljevičari, sve ide po zlu. Radeći bez Boga izgube pamet i vode u ponor. Nažalost, i u Čeho-Slovačkoj su takvi ljevičari imali u upravljanju zemlje glavnu riječ. Bezbožni ruski boljševici imali su u Čeho-Slovačkoj svoje gnijezdo i svoje veliko uporište. Među samim Česima znatno se širio bezbožnički pokret. Sam predsjednik republike Beneš (za kojega kažu, da i nije bio podrijetlom Čeh nego Španjolac) bio je slobodni zidar. Sada je ostavio Češku i otišao u Švicarsku. Sami se češki listovi s tugom i ogorčenjem sjećaju, kako su svoj novi državni život počeli bez Boga, i kako se nisu Bogu ni zahvalili za novu državu. Sada opominju, neka na početku novog života ne bi i opet zaboravili na Boga.

A k o b e z B o g a, a o n d a i b e z B o ž j e g b l a g o s l o v a! Prije ili kasnije.

Zapamtimo to! Ta je istina zakon ljudskog života!

Zasadimo tu istinu duboko u svoje srce!

Urednik.

Važnost mora za male i velike narode.

Napisao prof. Nikola Žic.

Čehoslovačka je država daleko od mora. Sve su joj granice kopnene. Jedina joj je izravna veza s vanjskim svijetom iz grada Bratislave (Požuna ili Pressburga) po rijeci Dunavu, jer je na ovoj najvećoj evropskoj rijeci uređena slobodna plovidba sve do ušća kao po moru. Češka i slovačka roba putuje dakle iz domovine slobodno na domaćim lađama pod svojim zastavama u susjedne zemlje Podunavlja i kroz ušće Dunava također u daleki svijet Europe i izvan nje. To je velika blagodat za ovu kontinentalnu (kopnenu) državu.

Sada je iznenada došlo vrijeme, da susjedi oduzimlju Čehoslovačkoj sela i gradove na svim stranama. To otkidanje traje i još se ne zna, što

Grad Sušak i njegova luka.

će i koliko će joj oduzeti. Od svega bi Čehoslovačku najgore pogodio gubitak grada Bratislave i gubitak granice na Dunavu, što Madžari traže za sebe. Bratislava je doduše mnogo vjekova bila važan (i glavni) grad Ugarske, ali po stanovništvu nije nikada bila madžarska. U njoj je broj Čeha i Slovaka mnogo veći od broja Madžara, a i Nijemaca je u njoj toliko, da na taj grad imade veće pravo Njemačka nego Madžarska. Dok ne znamo, što će biti s Bratislavom, ali se nadamo, da će ostati Slovačkoj, treba istaknuti, da bi Česi i Slovaci s gubitkom Bratislave izgubili i plovidbu po Dunavu, a to bi bio najteži udarac od sviju, koji ih biju ovih dana. Bratislava i Dunav predstavljaju jedinu izravnu i slobodnu vezu ove kopnene države sa širokim svijetom.

Ako je važnost jedne rijeke tako velika za kopnenu državu, kako li je tek more neizmjerno važno za svaku primorsku zemlju!

Kad se naš hrvatski pjesnik zagledao u more, lijepo mu je zapjevao:

»More divno, more sveto, pred nama se širiš eto kao tajna kob,
Ljuljačka si komu mila, komu hladan, hladan grob!«

More je nekada rastavljalo i odbijalo narode, a danas ih približuje i spaja. Po moru se ljudi i narodi upoznavaju i izjednačuju. Oceani (široka mora) otvaraju putove napretku i kulturi. Pomorskim se saobraćajem diže obrazovanost kulturnih naroda, a nekulturnim se narodima otvaraju vrata prosvjete i uljudbe.

Život i ćud je u primoraca drukčija nego u ljudi suhozemaca. Težak je život na moru, gdje ti svaki čas prijeti pogibao. Zato je svaki pravi primorac jak i srčan. More mu je razum razbistrilo, pa je on domišljat i promećuran. U primorca je razum nadvladao srce, pa tako i nastade poslovica, da se u pomorskoj zemlji Friziji ne pjeva (Frisia non cantat). Na moru se trgovini otvoriše putovi na sve strane, pa su zato primorci redovno imašni.

No razlika je između oceana i debelog mora na jednoj strani te obalnog i zatvorenog mora na drugoj strani. More uz obalu neke države ide u red t. zv. teritorijalnih (zemskih) voda, u kojima doduše vrijedi sloboda morske plovidbe, ali obalna država ipak razvija i uživa na njima neke prednosti i povlastice barem na dosegu od nekoliko morskih milja (dužina joj je 1855 metara). A u t. zv. nacionalnim vodama, naime u zatvorenim morima, tjesnacima i zalivima, vrši sama obalna država sva prava kao na svome kopnenom teritoriju (zemljištu), jer se takove vode smatraju produženjem državnog područja, na kojemu strana vlast nema riječi.

Debelo more i oceani ne pripadaju ni ovoj ni onoj državi, nego služe svakoj i svima. Nad njima nema gospodara, oni su u službi sviju ljudi bez razlike narodnosti i državne pripadnosti. More je dakle anacionalno ili beznarodno (po vlasništvu ničije) i internacionalno (međunarodno) (na službu svakome). Saobraćaj na pučini je uređen međunarodnim ugovorima i osnovan na međunarodnom pravu. Tome je pravu temelj zlatna sloboda mora, a ta je sloboda preduvjet za svjetsku plovidbu, trgovinu i privredu. More je dakle zajedničko dobro svih ljudi, naroda i država.

Grad Split i njegova luka.

Blago onome, koji ga obilato iskorišćuje. Ipak treba priznati, da nije svakome dana jednaka prilika i mogućnost za to. Mnogo zavisi od položaja zemlje prema moru. Engleska je država otok usred mora, pa kako da se ne proširi po svim morima i kopnima! Grčka i Italija su poluotočne zemlje. Stoga su Grci i Talijani izbili iz mora mnogo koristi za sebe i za druge narode. Španjolsku plače more sa triju strana, pa je i procvat te zemlje osnovan na pomorskim uspjesima. I Francuska međaši s važnim morima na dvije strane. Od tuda joj dolazi uvijek samo dobro. kao što joj od kopnene međe na Rajni neprestano prijeti zlo. Većini je evropskih država barem jedna strana primorska. Što bi započele Belgija i Nizozemska bez mora?

I Jugoslaviji je zapadna strana prislonjena uz Jadransko more. Srbija je bila kopnena država i uzaludno je težila za komadićem primorja. Jadna li bi bila Jugoslavija bez hrvatskoga primorja!

Tu smo se na jadranskom primorju i otočju nastanili mi Hrvati prije trinaest stotina godina i priljubili moru kao malo koji drugi narod u Evropi, a od slavenskih baš nijedan.

Hrvatska obala imade lijepih zatona, zaliva, draga i zgodnih mjesta za pristanište brodova, pa u tome kud i kamo natkriljuje jednoličnu obalu na suprotnoj strani talijanskoj. To i jest bilo glavnim razlogom, da se Venecija otimala za naše primorje od Istre do Crne Gore, jer u doba, kad se plovilo duž obale s malim lađama na vesla i jedra, a voljelo se izbjegavati otvorenoj pučini nemirnoga mora, nije bez naše razvedene obale moglo da bude ni gospodstva nad Jadranom ni slobodne plovidbe u Sredozemno more.

Primorski je smještaj mnogo doprinio, da su se lijepo razvili neki gradovi pomorske važnosti,

među njima u prvom redu Rijeka, Senj, Zadar, Split, Dubrovnik i Kotor. Ali položaj hrvatske zemlje uz more bio bi kud i kamo znatniji i po unutrašnje krajeve korisniji, kad bi oveće plovne rijeke iz unutrašnjosti ulazile u nj i tako spajale primorje s bogatim zaleđem. No one rijeke, što utječu u Jadransko more, nažalost malo znače, jer su odviše kratke i slabo plovne. Konačno je naše primorje rastavljeno od zagorja visokim planinama, koje se dižu u visinu nerijetko neposredno od obale, kao Učka i Velebit, Mosor i Biokovo, Orjen i Lovćen. Zbog toga nema preostala hrvatska zemlja osobite koristi od mora, ili drugim riječima, sam značaj hrvatske zemlje, pored sve duge i razvedene morske obale, ipak je u glavnom pretežno kontinentalan (kopnen).

Ipak su primorski Hrvati odlični pomorci od davnine do danas. Smioni Neretljani ističu se na moru već u IX. stoljeću, a hrvatski kralj Tomislav je u X. stoljeću raspolagao jakom mornaricom od 80 većih i 100 manjih brodova. U XVI. stoljeću su Uskoci u Senju bili neustrašivi junaci na kopnu i moru, a snaga i slava Dubrovnika traje i sjaje za čitavo vrijeme dugotrajne premoći Turaka sve do pojave Napoleona. U XIX. stoljeću nam je težnja Madžara za morem oslabila položaj u gradu Rijeci, koji je poslije svjetskog rata zajedno sa Zadrom prešao pod vlast Italije. To su teški gubici, koji se u posljednjim godinama ispravljaju i nadoknađuju utješljivim razvitkom naših glavnih pomorskih luka na Sušaku i u Splitu.

Ban je u Hrvatskoj bio potkralj.

Napisao prof. dr. Rudolf Horvat.

Stara je riječ, da »kralj u Hrvatskoj k r a l j u j e, a ban v l a d a«. Ban je naime u Hrvatskoj bio vrhovni upravitelj, sudac i vojskovođa. Zato papa Leo X. u poslanicama, što ih godine 1516. piše francuskom kralju Franji I. i poljskom kralju Sigismundu, nazivlje Petra Berislavića hrvatskim »banom ili p o t k r a l j e m« (latinski piše »prorex« ili »vicerex«, što znači potkralj ili zamjenik kralja).

Čini se, da se tada uopće hrvatske banove počelo smatrati »potkraljima«. Vidimo naime, da i mletački poslanik Vincenzo Guidoto u kolovozu godine 1525. o prilikama u državi kralja Ljudevita II. izvješćuje mletačku republiku ovako: »Druga je čast među svjetovnjacima ban ili kapetan Hrvatske, koji je kao p o t k r a l j toga kraljevstva, te ga je dužan braniti.«

Hrvatski su banovi obavljali gotovo sve poslove, što su ih drugdje vršili sami kraljevi. To bijaše zaista i potrebito, jer su hrvatski kraljevi vladali takoder drugim zemljama (Ugarskom, Austrijom, Češkom i Njemačkom), pa nijesu dospijevali, da se dovoljno brinu za Hrvatsku. Kraljevi su ovu brigu — naročito pak obranu Hrvatske od Turaka — rado prepuštali hrvatskim banovima, da ne moraju osobno dolaziti u Hrvatsku. I zaista vidimo, da kroz gotovo tri stoljeća (t. j. od kralja Vladislava II. do kralja Josipa II.) nijednoga kralja nije bilo u Hrvatskoj.

Zato se u Hrvatskoj više opaža promjena na banskoj stolici nego li promjena na prijestolju. Hrvati se i ne zanimaju toliko za krunisanje novoga kralja, koliko za inštalaciju (ustoličenje) svoga bana. Kad se inštalira (tj. u službu i čast uvodi) novi hrvatski ban, onda kraljevina Hrvatska razvije cijeli svoj sjaj. Inštalacija se vrši u Zagrebu (u župnoj crkvi sv. Marka) ili u Varaždinu (u franjevačkoj crkvi sv. Ivana Krstitelja). Kod inštalacije novoga bana hrvatskoga sudjeluje sav hrvatski narod po svojim predstavnicima, t. j. po svećenstvu, velikašima, plemićima i poslanicima hrvatskih gradova. Pred banom su na inštalaciji nosili u crkvu zastavu i žezlo; zastava je simbol (znak) vojničke, a žezlo upravne i sudbene vlasti bana hrvatskoga. Stojeći u crkvi na uzvišenom mjestu, uzeo bi novi ban u desnu ruku

Hrvatski ban i potkralj Petar Zrinski.

žezlo, a u lijevu ruku bansku zastavu, te bi onda izgovarao riječi prisege, koje mu je čitao kraljev povjerenik. Istom poslije takve inštalacije priznavali su Hrvati svoga bana, pokoravajući se njegovim odredbama.

Banove je imenovao i skidao samo kralj, ali je i on morao paziti, da bansku čast podijeli vrijednim domaćim ljudima, koji imaju svoje posjede u Hrvatskoj; uz to je kralj morao izabrati takvoga bana, kojega će zavoljeti i slušati hrvatsko plemstvo. Ako novi ban nije bio poćudan hrvatskim »staležima«, t. j. plemstvu i svećenstvu, prema duhu onoga doba, oni bi znali kralja prisiliti, da takvoga bana skine. Tako je kralj Vladislav II. morao g. 1506. skinuti bana Franju Balaša, protiv koga ustadoše hrvatski staleži, jer je bio poznat kao smutljivac i okrutan čovjek. Jednako je kralj Ljudevit II. bio g. 1525. od hrvatskih staleža prisiljen, da otpusti bana Ivana Tahija.

Hrvatski banovi upravljaju kraljevinom Hrvatskom, gdje kroje pravdu i dižu vojsku. Ban je u Hrvatskoj uistinu zamjenik samoga kralja. Zato n. pr. ugarski propalatin Nikola Ištvanfi u svojoj povijesti Ugarske i Hrvatske zove bana »hrvatskim potkraljem«, što je on zaista i bio po vlasti svojoj.

Da taj naziv nije bio izmišljen, nego posve opravdan, dokazuje nam i službena isprava, koju je 9. kolovoza 1554. potpisao Ferdinand I., kralj hrvatski, ugarski i češki, a nadvojvoda austrijski. U toj naime — latinski pisanoj — ispravi govori kralj Ferdinand o hrvatskom banu Nikoli knezu Zrinskomu, pa doslovno kaže ovo: »fungitur magno officio, cum sit banus et tanquam vicerex trium regnorum Dalmatiae, Croatiae et Sclavoniae«. To bi u hrvatskom prijevodu glasilo, da Nikola Zrinski »obavlja veliku službu, jer je on ban i kanoti potkralj naših triju kraljevina: Dalmacije, Hrvatske i Slavonije«.

U listini, pisanoj hrvatskim jezikom od god. 1483. zove se Matija Gereb: »rusagov (t. j. kraljevina) Dalmacije i Hrvat i slovinskoga ban«. U glagolicom pisanoj povelji od godine 1510. zove se Andrija Bot: »Dalmatije, Hrvacke i slovinske ban«. Gdjekada je hrvatski ban upravljao i Bosnom. Tako se n. pr. Blaž Madžar godine 1470. zove: »kraljevine Bosne, Dalmacije, Hrvatske i Slavonije ban«.

Lav svetog Jeronima

U pustinji Sirskoj, gdje ljudska nè gazi noga
Niti se polje zlatnih usjeva stere,
Kroz guštare njene i šikare sileni lav se
Provlači, šulja i vere.
Bujna mu griva pokriva vrat i široke grudi,
I dalje još ide, do duga i snažna mu trupa;
Pramen se repa vuče po rovitoj zemlji,
Puca i trga se granje kud stupa;
Uzdiže glavu, otvara čeljust strahovitih zubi,
Riče i urla iz tamnih dubina bezdana ždrijela,
Od urljave uzduh se ljulja i trese,
Dršće pustinja cijela.
Pustinjske zvijeri na sve strane i vjetrove bježe,
Drhat ih zahvaća sve i ledena strava,
U svoja se skrovišta kriju od krvava nokta
I zuba pustinjskog lava.

Izašav iz šikare guste i gazeći dalje, nenadno svane
Pred vrleti jednom hridovite stijene,
Strmen se penjaše u vis pod same oblake sive, —
Gledaše zvijerka, kuda da krene.
Uto, za stijenom, začu se štropot: Ha! Evo mu plijena!
Što prije, da, odmah, treba do cilja mu stići;
Glad ga goni i bijes; da preskoči?! Vrlet visoka!
Razmahuje grivom; al zalud: hridinu mora obići!
Kada joj dò kraja dođe i na drugu pogleda stranu,
Neòbičan prizor i vrlo čudnovat spazi —
Zabèzeknut, bez glasa, i kao ukopan stane
Na jednoj, uz hrid, već utrtoj stazi.
Gle, tamo je neko živuće biće, što uspravno stoji.
Zar čovjek?! Mršavo tijelo, al glatko i bijelo,
Na njemu je komad siromašna nekakva ruha,
Kamena spilja njegovo samotno sijelo.

Jedna strahovita neman bijesno navaljuje na njeg,
Strašnija, grđa od sviju ostalih zvijeri,
Golèma je, storuka, stoglava, užas je gledat,
Kroz stotinu ždrijela zube krvave ceri.
U oganj je cijelo zaodjeto njezino tijelo,
Sa sviju joj strana plamen liže i sija;
U svakoj ruci i okolo svake od stotinu glava
Po jedna se vije i sikće zelena zmija.
Sve bjesnije, ljuće na čovjeka toga nasrće neman,
Čovjek se žilavo brani, rve i bori;
Plamen iz nemani suklja sve veći, sve više se bliži,
Katkad se čini, da ì sam čovjek već gori.
Svaka od zmija opruža glavu do samog mu tijela,
Ljuto ujeda, otrove štrca,
Neka se razliju rijekom kroz cijelo mu biće,
Neka mu dopru do samoga srca.

Ali pustinjak iz borbe svaki put izađe cio i čilan —
Obranom tek mu je jedno unàkrsno drvce,
Iz ruke ga ne pušta nikad, k sebi ga pritište živo,
Jako i čvrsto, makar do rane i crvene krvce.
Na vrhu je borba, te dvojiš, tko će nadvladat;
U posljednjem času čovjek u jedno sile sve skupi;

Ko brdo mu žile nabrekle; svjetlost obàsja ga s neba:
S nemani o tle samrtno lupi!
Zemljom se spruži paklena neman, sad crna ko ugalj,
Pogasio njezin se plamen,
Zatvorila ždrijela, klonule zmijinje glave —
Mrtva je neman, leži ko kamen.

Oj pobjede divne! S nje i pustinjak odahnu sveti
Od borbe golème i muke;
Vrh glave svjetlòkrug mu zasja, dok zahvalno diže
K nebesima oči i ruke.
Zatim se smiren pred pećinom svojom ogleda širom,
Kad li na poznatoj stazi opazi lava!
O kako li sad, spram nemani onoj, lav bi mu krasan,
O kakva li radost i u samoći utjeha prava!
Kan da mu zalogaj baca, blagim ga pogleda okom,
I kao da k sebi ga zove —
Prestrašen lav je još uvijek na istom stajao mjestu,
Kako se prepao bio od nemani ove.
Sad osjeti pogleda blagost, košto oćutje još prije,
U čovjeka toga kolìka sila je jaka —
Lagacko se makne i mirno se spusti utrtom stazom,
Te upravo pred pustinjaka.
Sveti pustinjak lava po grivi pogladi blago,
I milo ga k sebi pritegne;
Ko domaće mace lav se je mazio oko Jeronima svetog,
I pitomo zatim do nogu mu legne.

Otad, pa dalje, kroz mnoga još ljeta i ljeta,
Znaj, pustinjaka da ova su oba
Ostali prijani dobri, za svega svoga života,
Do nàkraj, do samoga groba.

Ferdo Rožić.

Sveti Jeronim sa svojim lavom.

Slovački narod

Napisao Antun Šimčik.

Slovaci su slovenski narod, koji je po svom jeziku, historiji i kulturi najsrodniji češkom narodu, s kojim je 1918. stvorio zajedničku državu, Čehoslovačku republiku.

U devetom stoljeću za kneza moravskoga Mojmira sačinjavali su slovački, moravski i češki krajevi jednu državu, koja, koja se počela razvijati kao samostalno kulturno područje za njegova nasljednika Ratislava, koji je pozvao iz Carigrada Svetog Ćirila i Metodija da u njegovoj zemlji uvedu kršćanstvo i organizuju crkveni život nezavisan o njemačkim biskupima. U boju kod Bratislave (Požuna) godine 906 satrli su Madžari ovu državu i istočne njene krajeve po-

stepeno podložili svojoj vlasti. Od Svetoga Stjepana (umro 938) do godine 1918 ostali su ti krajevi u sklopu kraljevine Ugarske. Danas Slovaci žive u istočnoj Moravskoj, gdje su primili sa školama češki jezik, i zatim u Donjoj Austriji i današnjoj Slovačkoj, koja se proteže od granice moravske do Karpatske Rusije. Po Trianonskom mirovnom ugovoru, kojim su granice Madžarske svedene bile u glavnom na etnografski teritorij (narodnosno zemljište) madžarsko, dobila je republika Čehoslovačka sve slovačke krajeve na lijevoj obali Dunava, koji tvori granicu prema Madžarskoj sve do blizu Ostrogona, koji je ostao Madžarskoj. Odatle ide granica na sjever do Karpatske Rusije, gdje se sastaje zajednička granica Čehoslovačke, Rumunjske i Madžarske. Pošto je ta granica povučena bila s obzirom na strateške (vojničke) potrebe, obuhvaćeni su danas u Čehoslovačkoj neki madžarski krajevi, u kojima živi što čisto, što izmiješano sa Slovacima 700.000 Madžara.

Republika Čehoslovačka nije slovačke krajeve raskomadala, nego ih je ujedinila u jednu upravnu oblast, koja se zove Slovačka (Slovensko) i koja je imala svoga zemaljskoga predsjednika, onako kao Češka, Moravska i Karpatska Rusija, koja se dobrovoljno priključila za borbe za oslobođenja Česima i Slovacima. Ipak broj Slovaka, koji živu na teritoriju (zemljištu) republike nije poznat, jer kao što jugoslovenska statistika (ured za brojenje) ne broji posebno Hrvate i posebno Srbe, tako je i čehoslovačka statistika (ured za brojenje) brojila dosada Čehe i Slovake kao jedan narod prema ostalim narodnostima, koje živu u republici. Računa se, da Slovaka ima oko dva milijuna i po duša, osim onih koji su ostali u Madžarskoj, Austriji i velikog broja iseljenika u Americi. Manje kolonije Slovaka nalaze se i u Jugoslaviji (Bačkoj, Srijemu, Slavoniji), kamo su se naseljavali počevši od 19. stoljeća. Južni krajevi su ravni kao naša Slavonija, sjeverni su planinski, i zato se svi veći gradovi nalaze na jugu zemlje. Glavni grad Slovačke Bratislava na Dunavu bio je neznatan, većinom njemački grad pod madžarskom vladom: čehoslovačka izgradila ga je kao središte slovačkih zemaljskih ureda i glavnu svoju dunavsku luku, tako da se Bratislava kroz posljednjih dvadeset godina silno podigla,

Slovaci su zdrav, marljiv, ustrajan, skroman i starovjeran narod, vrlo odan vjeri. U vjerskom pogledu su podijeljeni, veći dio ostao je vjeran katoličkoj vjeri, manji je u XVI. stoljeću primio protestantizam. Neprijateljstva ne goji prema nikojemu narodu, ni prema Madžarima, od kojih je trpio ne samo socijalno, nego bio smatran za nižu rasu.

Na bogatom jugu cvate ratarstvo, sjeverni krajevi njeguju stočarstvo i drvenu industriju i tkalaštvo (U Oravi i Liptovu). Iz Trenčanske stolice (županije) odlaze Slovaci po čitavom svijetu kao obrtnici (žičari) ne samo u sve evropske zemlje, nego i u Ameriku. Jednako su vješti vrtlari u Bratislavi i Beču, gdje se natječu s Bugarima. U Rusiji bavili su se pokućarskom trgovinom sve do Port Artura. Slovaci imaju znatne umjetničke sposobnosti, osobito za muziku i slikarstvo. Imaju veliko pučko pjesništvo i vrlo raznolike i bogate nošnje.

Od godine 1844. kad se Ugarska prozvala Madžarskom i kad je država počela provoditi bezobzirnu madžarizaciju nemadžarskih narodnosti, trpjeli su Slovaci težak pritisak i borili se teško protiv pomadžarivanja, koje je provodila državna vlast, crkvena i škola.

U Čehoslovačkoj borila se slovačka pučka stranka za autonomiju (samosvojnost) Slovačke, koja je bila ugovorena u Pittsburgu u Americi od vođa češke i slovačke borbe za oslobođenje od austro-ugarske vlasti. Ova borba okrunjena je uspjehom ove godine, kad je vanjska politika republike Čehoslovačke doživjela slom jednak porazu na bojištu. Postala je nužna promjena sistema, i Slovaci su sporazumno sa središnjom vladom republike u Pragu dne 6. listopada primili upravu svojih domaćih poslova u svoje ruke. Imenovana je slovačka vlada od pet ministara za unutarnje poslove. Zajednički poslovi ostali su vojska, vanjska politika i finansije. Odsada će centralna vlada imati: osam ministara, zastupnički sabor i senat.

Pošto je Njemačka pripojila velik dio Češke i Moravske, u kojemu žive Nijemci, smatrali su i Madžari, da je došao čas uspostavljanja predratne Madžarske i zahtijevali su od čehoslovačke vlade plebiscit (opće glasovanje) u Slovačkoj i Karpatskoj Rusiji, nadajući se, da će se puk izjaviti za svoje stare gospodare. Čehoslovačka vlada prepustila je Slovacima da vode pregovore o granici s Madžarskom, i madžarski delegati vrlo su se razočarali, kad su mjesto Čeha našli u Kamarnu kao delegaciju čehoslovačku sve same Slovake, kojima je na čelu bio sam Jozef Tiso, novi predsjednik slovačke vlade. Madžarske težnje podupire i poljska vlada, koja bi htjela zajedničke granice s Madžarskom na račun Slovaka ili Potkarpatske Rusije.

Slovaci spremni su ustupiti Madžarima 10.000 km², krajeve, gdje su Madžari u većini, no Madžarska traži 13.000 km², dakle i dio onoga zemljišta, gdje Slovaci imaju apsolutnu većinu pučanstva.

Kad budu završeni ovi pregovori i povučena nova granica između zemljišta obiju susjednih država, pristupit će Slovaci uređivanju svoje domovine sa svim mladenačkim poletom, koji je pokazao u svojoj ustrajnoj i teškoj borbi za samosvojnost svoga naroda.

Kako je postao čovjek.

Piše dr. Ferdo Rožić.

I.

Onaj, koji je u posljednjem broju »Zlatnoga Klasja« dobro pročitao članak »Kako se život dalje razvijao na zemlji«, lako će razumjeti sve ono što će se reći o tom, kako je postao čovjek.

On će se sjećati, kako na Zemlji, stvorenoj mudrošću i svemogućnošću Božjom, najprije nije bilo nikakva života. Kad se površina zemlje ohladila, počela su se na njoj javljati živa bića; ali ne sama od sebe, po nekim fizičkim i kemijskim zadacima, nego ih je stvorio Vječni Bog, i to tako, da ta živa bića nisu nastala najedamput, nego postepeno (jedna za drugima) i po stalnom redu: najprije biljke, zatim ribe u moru i ptice u zraku, potom kopnene životinje, sve veće i veće, napokon čovjek.

Pažljivi čitatelj će se nadalje sjećati, kako o postepenom pojavljivanju živih bića na zemlji postoje dva mišljenja: jedno kaže, da su sva ta živa bića postala odmah gotova, i to po jednoj jedinstvenoj osnovi, te ostala u glavnom stalno takova, kako ih i danas vidimo; a drugo mišljenje kaže, da su se ta živa bića malo po malo razvijala jedna iz drugih, viša od nižih, sve do najviših. Ovo drugo mišljenje da se dijeli opet na dvoje: jedni vele, da je Stvoritelj u ono prvo najmanje živo biće (u prvu živu stanicu) usadio zakon, po kome će se sva bića dalje razvijati; a drugi vle, da su se živa bića razvila jedna iz drugih sama od sebe, po nekom slijepom slučaju.

Još će se pažljivi čitatelj sjećati, što je rečeno o vrijednosti ili istinitosti tih mišljenja (teorija): o darvinističkoj teoriji evolucije (razvoja) po slijepom slučaju rečeno je, da je treba odbaciti, jer se protivi zdravom razumu; o evoluciji po usađenom zakonu rečeno je, da se ne može dokazati; stoga da je najsigurnije i najistinitije mišljenje o stvaranju g o t o v i h živih bića (teorija stalnosti ili konstancije), jer da niti znanosti, geologija, paleontologija, ne znadu ništa o prijelaznim oblicima, a i način, kako se izražava Sv. Pismo. govori za stvorenje gotovih bića. Tako se slažu Znanost i Sv. Pismo.

Evo smo ukratko ponovili ono, što je bilo dosad rečeno o postanku i daljnjem pojavljivanju živih bića na zemlji. To je bilo potrebno reći, da se bolje razumije ono što će biti rečeno o postanku čovjeka.

I doista, onaj tko ima sve to pred očima, odmah će moći odgovoriti na pitanje, kako je postao čovjek.

Čovjek naime, **po svom tijelu**, spada u skup svih ostalih živih bića. **Po svom tijelu** on ima različitih sličnosti sa svim živim bićima, s nižima manje, s višima više. Po onom jedinstvenom sustavu i planu (osnovi, zamisli), po kojem su se, u divnoj postepenosti i krasnom radu, na zemlji pojavljivala sva ostala živa bića, po toj istoj velikoj zamisli, u koliko se tiče tijela, pojavio se na zemlji i čovjek.

Stoga sve one činjenice, dokazi i načela, koja su u posljednjem broju iznesena o ostalim živim bićima, kao što je ono o rudimentima (zakržljalim počecima) o zametku u utrobi, o iskopinama, pa zatim o borbi za život, o selekciji (izbiru), o baštinjenju, sve to vrijedi i za čovjeka.

Na pitanje dakle, kako je postao čovjek, može se lako odgovoriti: Čovjek nije ni po svom tijelu (a kamo li po duši) postao razvojem (evolucijom), to jest tako, da bi se razvio iz nižih životinja, bilo po već usađenom zakonu, bilo još manje po darvinističkom slijepom slučaju, — nego je čovjeka Stvoritelj stvorio gotova, ovakva, kakav u bitnosti jest i danas, — onako kako prikazuje Sv. Pismo, i čemu se ne protive ni znanosti, geologija ni paleontologija.

»Po tom reče Bog: da načinimo čovjeka po svojem obličju, kao što smo mi, koji će biti gospodar od riba morskih i od ptica nebeskih i od stoke i od cijele zemlje i od svih životinja, što se miču po zemlji. — **I stvori Bog čovjeka po obličju svojem, po obličju Božjem stvori ga; muško i žensko stvori ih**«. (Postanak, 26—27).

II

Time bi bilo odgovoreno na postavljeno pitanje »Kako je postao čovjek,« i time bismo mogli završiti ovaj članak.

No ipak ga ne ćemo završiti, nego nastaviti. Zašto to, odmah ćete vidjeti.

Darvinistički evolucionisti, to jest oni, koji tvrde, da su se živa bića slijepim slučajem malo po malo razvijala jedna iz drugih, sve su svoje strijele uperili upravo na čovjeka. Mnogima od njih nije u prvom redu stalo do istine, niti im je toliko stalo do toga, da pokažu i dokažu, kako su se same životinje malo po razvijale jedne iz drugih. Njima, koji u svojoj oholosti, a često i pokvarenosti, ne će priznati Mudrog Stvoritelja, nego se radije klanjaju »slijepom slučaju«, koji ne znači ništa, njima je u prvom redu stalo do toga da pokažu, kako se baš čovjek razvio od nižih životinja.

A nije teško pogoditi, zašto. Ako je naime čovjek postao ili se razvio od jedne niže životinje, onda ni on sam nije ništa drugo nego posve obična životinja, — životinja, koja ne zna i ne pita, što je dobro što je zlo, što je ćudoredno što nećudoredno: životinja, u koje nema besmrtne duše, nego duša pogiba zajedno s tijelom; životinja, koja za

svoja djela ne pozna odgovornosti poslije smrti, niti zna za Vječnog Suca, ni za vjeru, ni za crkvu.

Eto, do čega je u prvom redu stalo ovakvim darvinističkim evolucionistima: do njihova bezboštva i bezvjerstva. Oni hoće tjerati u laž Sv. Pismo, oni hoće isključiti Boga iz svjetskog zbivanja, oni hoće iščupati vjeru iz ljudskog srca.

Ne istina, ne znanost, nego bezumni protuvjerski dah glavno je kod ovih evolucionista. Naučno ispitivanje i istraživanje ima samo prikriti njihove protuvjerske ciljeve. Njihovo bezboštvo ima se opravdati tobožnjom znanošću.

Ali im to ne uspijeva niti će ikada uspjeti.

III

Da čujemo, što ti darvinisti kažu, od kakve je životinje postao čovjek.

Bilo ih je, i još ih danas ima, koji kažu, da se čovjek razvio od ribe, drugi kažu, da se razvio od medvjeda, — no najviše ih je bilo, koji su tvrdili, da se čovjek razvio od majmuna.

Možda ste i sami što čuli o tom. Istina, o tom govore više po gradovima stanovita gospodska čeretala i trabunjala, — ali se i na selo znade dotepsti po koji gradski kaputaš te među seljacima širiti kojekakve laži. Nekad je toga bilo manje, danas sve više. Dođe kakav kalfa iz tuđega svijeta, pa različito smeće, koje je tamo pobrao, rasteplje po našim selima. Širitelji neistina i laži služe se i brošuricama (tankim knjižicama), koje i besplatno turaju u seljačke ruke. U posljednje vrijeme šire otrov po selima boljševički (komunistički) trovatelji. Oni to rade proračunano i potajno, plaćeni od kominterne, to jest, od komunističke internacionalne (međunarodne) organizacije, najviše dakako rusko-boljševičkim novcem. I među seljacima znadu naći tužne pomagače. Što sami, što preko tih pomagača hoće da ruše sve što je Božje, vjersko, ćudoredno. Među inim sredstvima služe se za tu svrhu i darvinističkom teorijom, da je čovjek postao od majmuna.

A na čemu grade darvinisti tu svoju teoriju (mišljenje)? Čovjek ima, kažu darvinisti, mnoge sličnosti s majmunom. Ova stanovita sličnost između čovječjeg i majmunskog tijela glavni je dokaz za njihovu tvrdnju.

Na to odmah odgovaramo, da čovjek, po svojem tijelu ima sličnosti sa svim životinjama, ne samo s majmunom. On ima sličnosti i s buhom i muhom: kao buha i muha, i on se miče, hrani, raste, ima oči, noge, probavne ustroje, krvni sustav, i tako dalje. Što su životinje veće, veće su i tjelesne sličnosti. Već smo naime više puta naglasili, da su sva bića, a napose životinje, stvorene po jednom planu, tako da se ide sve više i više, od jednostavnijih do savršenijih (ali ne po razvoju, jer nema prijelaza, nego po gotovim vrstima). Stoga nije nikakva novost niti iznašašće, da čovjek, koji po tijelu ima sličnosti i s buhom i muhom, i s medjedom i slonom, da ima sličnosti i s majmunom.

Mnogo su važnije **one razlike, koje postoje između čovječjega i majmunskoga tijela,** takove razlike, koje pokazuju, da se čovječje tijelo nije moglo razviti iz majmunskoga.

Majmun orangutan, od kojega bi se, po mišljenju darvinista, imao razviti čovjek. Ali od ove budalaste misli odstupiše i sami evolucionisti.

Ne samo da, na primjer, postoje slijedeće razlike: zubi kod majmuna ne stoje nikada u jednom neprekinutom nizu; kutnjaci strše jako van, te je između njih i najbližih zubi uvijek jedna praznina, tako da kod zatvorenih čeljusti ne padaju jedan na drugi nego jedan pokraj drugoga; oči su među sobom bliže nego kod čovjeka; velika im ušesa nemaju ušnih resica; kao što palac na ruci tako se i nožni palac dade spojiti s drugim prstima, pa se zato kaže, da majmuni imadu četiri ruke; prednji su udovi duži nego stražnji; penju se po drveću pomoću repa, kojim se hvataju i kojim omotavaju grane, i tako dalje, — ne samo dakle, da postoje ove napomenute razlike između čovječjeg i majmunskog tijela, **nego još i druge, mnogo veće,** koje ćemo napose naglasiti:

Orangutanova lubanja, na kojoj se vidi životinjska gubica daleko veća od mozgovnog dijela.

1. Težina mozga i objam lubanje. Razni učenjaci (anatomi i fiziolozi to jest oni, koji istražuju tjelesni ustroj) mjerili su lubanje i vagali mozak čovječji i mozak onih majmuna, koji su imali biti čovjeku najsličniji (gorile, orangutana, čimpanze). Pa što su našli? Našli su, da je, na primjer, mozak čimpanze težak (da važe) oko 390 grama, **a mozak čovječji oko 1360 grama, dakle skoro za četiri puta više.** Nadalje su našli, da objam lubanje kod gorile prosječno ima 531 kubični centimetar, kod orangutana 439, kod čimpanze 421, — **a kod čovjea prosječno 1500 kubičnih centimetara, dakle za 3—4 puta više.** Budući pak da u prirodnom razvoju ne može biti ovako velikog skoka, jasno je, da se ni čovječja lubanja, dotično mozak, nije mogao razviti od majmunskoga.

Ako još k tomu dodamo, da objam lubanje kod lava iznosi 321, kod medvjeda 265, kod vepra 207, kod ovna 150, kod psa (iz Nove Zemlje) 105 kubičnih centimetara, tada možemo navesti riječi, što ih napisa učenjak Topinard: »Iz tih se brojeva vidi, da prostorni sadržaj lubanjske šupljine pa prema tomu objam organa (mozga), koji se u njoj nalazi, postepeno, ali uopće samo malo raste kod životinja (zajedno s majmunom), **dok se sasvim iznenada i silno uzdigne, kad se prijeđe k čovjeku.** Iz toga najočitije izlazi, da tri antropoidna (čovjeka slična) majmuna (gorila, orangutan i čimpanza) kod posve jednakih prilika **imadu tri puta manji mozgovni prostor nego čovjek.**«

2. Mozgovni i lični dio lubanje. Na lubanji vidimo dva glavna dijela: jedan dio spada k licu, a drugi je dio određen za mozak. Lični dio ima tjelesno-osjetni (vegetativni) značaj, jer se tu nalaze osjetila za njuh, vid, okus, a mozak služi kao oruđe duševnog djelovanja. Pak što vidimo? **Promatrajući vidimo, da je kod čovjeka mozgovni dio daleko pretežniji od ličnog, te u tom stoji, kako kaže isti Topinard »vanredna i bitna razlika između čovjeka s jedne strane te majmuna i ostalih životinja s druge strane.«**

3. Uspravan hod. Upravo iz tih činjenica (težine mozga i veličine lubanje), dokazuju učenjaci, da nužno slijedi uspravan hod čovjeka. Majmun ne može ni jednoga časa hodati uspravno. Ako se hoće uspraviti, odmah se mora nasloniti na prednje udove (čisto životinjski). **Jedini čovjek ima uspravni hod. To je u najužoj vezi s veličinom i težinom čovječjeg mozga.** Radi te veličine i težine otkinut je temelj lubanje, a to otkinuće stvara poseban položaj zadnje glavne šupljine na dnu lubanje. Taj pak položaj prouzrokuj euspravan hod.

Čovjekova lubanja, na kojoj se vidi mozgovni dio daleko veći od lično-osjetnog dijela.

4. Stegno. Upravo zbog uspravna hoda, kod čovjeka je **kost stegna** tako sagrađena, da se veoma mnogo razlikuje od kosti stegna kod majmuna. Učenjak, po imenu I. Bumüller poduzeo je najtočnija mjerenja na čovječjoj kosti stegna, njezine je pojedine dijelove (koji se u nauci zovu posebnim stručnim, latinskim, imenima) pomno istražio i utvrdio im različite oblike, veličine, zavoje, i tako dalje. Pred sobom je imao kosti stegna iz najrazličitijih vremena, od ljudi najrazličitijih narodnosti, dobi i spola. Sve je te čovječje kosti isporedio s kostima majmunskim, i zaključio: »U najvažnijim svojstvima, koja su najvećim dijelom u vezi s uspravnim hodom čovjeka, **majmuni se veoma mnogo udaljuju od čovjeka. Stegno** (latinski femur), **koje stoji u najužoj vezi s uspravnim hodom, tako je važna kost, da iz svog ispitivanja i istraživanja smijemo i moramo zaključiti, da mišljenje, po kojem bi se čovjek imao razviti iz majmuna, nije osnovano na znanosti.«**

Dakle, već i sama **kost stegna** dokazuje odlučnu razliku između čovjeka i majmuna.

IV

Pa kada darvinisti nisu mogli ništa dokazati pomoću živih majmuna, rekli su, da su oni **majmuni,** od kojih da se razvio čovjek, **izumrli.** Zato su pokušali, ne bi li u slojevima zemlje našli **okamenjene ostatke (fosile)** takovih majmuna.

Tako tražeći i kopajući našli su u Pirenejskom gorju **doljnju čeljust** neke životinje, od koje da su zubi slični čovječjim zubima. No učenjak Gaudry (čit. Godri) brzo je dokazao, da je zubni prostor u te životinje bio tako uzak, te se jezik ne bi mogao u njemu toliko gibati, da bi izvodio artikularne (člankovite, ljudske) glasove. Prema tomu, ta čeljust ne potječe od nekog polučovjeka, nego od nekog pravog mladog **šumskog majmuna** (dryopithecus).

Poslije toga našli su na dalekom otoku Javi **dio kosti od lijevoga stegna,** i to samo gornji dio, koji da je tako jako razvijen, da se mora zaključiti na uspravan hod. Učenjak Dubois (čit. Diboa) nazvao je to biće »uspravni majmun-čovjek« (Pithecanthropus erectus). Oko te kosti učenjaci su se mnogo natezali, pa je najveći dio njih konačno zaključio, **da taj dio stegna ne potječe ni od kakvog majmun-čovjeka, nego od pravog čovjeka.**

Niti »izumrli« dakle majmuni nisu darvinistima pomogli, da dokažu, da se čovjek, makar samo po tijelu, razvio od majmuna. Za ovo nakazno mišljenje ima tako malo dokaza, ili bolje rekavši, **tako je sigurno, da za nj nema nikakvih dokaza, da su tu majmunsku teoriju napustili i sami evolucionisti. Oni se stide, da su mogli zastupati tako nezgrapnu teoriju. Majmunovci su danas još samo potpuni neznalice.**

V.

Ali evolucionisti ipak nisu time napustili onu svoju temeljnu misao, da se čovjek razvio iz neke niže životinje. Istina, to nije bio majmun, — nego je bila, kažu oni, jedna druga životinja, koje danas više nema žive, a od koje se na jednu stranu razvio majmun, a na drugu stranu čovjek. Ta neka životinja — predčovjek izumrla je doduše, ali od nje moraju u slojevima zemlje postojati ostaci kostiju (fosili).

Stoga su se dali na pravu potragu i potjeru za tim fosilima. I našli su različite kosti, — samo je pitanje, da li odgovoraju njihovoj svrhi.

Tako su kod Canstatta (Kanštat) i Neanderthala, dva mjesta u Njemačkoj, našli po jedan komad lubanje, i počeli tvrditi, kako su te lubanje pripadale nekom životinjskom pred-čovjeku, iz kojega se razvio pravi današnji čovjek. No antropolog (učenjak, koji se bavi naukom o čovjeku, čovjekoslovac) Hölder, na antropološkom (čovjekoslovnom) kongresu (sastanku) u Ulmu, dokazao je, da je ta lubanja pripadala jednom od Rimljana, koji su se bili naselili kod Kanštata. A znameniti antropolog Virhow dokazao je za neandertalsku lubanju, da je to patološka (bolesna) lubanja, to jest, lubanja, koja je pripadala nekom bolesnom čovjeku, čovjeku, kojemu je bolest izopačila kosti lubanje.

Zatim su evolucionistički istraživači i kopači našli u moravskoj spilji Šipka komad čeljusti s nekoliko nebičnih zubi. Ti zubi imali bi pripadati djetetu, a opet su bili tako veliki, kao da su pripadali nekom gorostasnom plemenu. No i za te zube dokazao je spomenuti antropolog Virhow, da su **čovječji, samo što su patološki (bolesni).** Slične zube vidio je sam taj antropolog **kod nekog današnjeg kretena** (tjelesno i duševno slabo razvijenog čovjeka).

Isto se tako i u spilji kod naše Krapine (u krapinskoj spilji) našle neke kosti glave, komad čeljusti i komad lubanje, te se i za njih tvrdilo, da su važne za evolucionističku teoriju, napose po tom, što su očne kosti nešto jače izbočene. No pošto je **čelo visoko,** jasan je znak, da i te kosti pripadaju pravom čovjeku.

Poslije toga dosta često se javlja, da je sada tu, sada tamo pronađen koji fosil (iskopina), koja kost lubanje ili čeljusti, ili druga koja kost, koja bi imala dokazati prijelazni oblik od životinje prema čovjeku.

Nije potrebno da se sve to navodi, jer je svima ista sudbina, kao što i u ovim slučajevima, što smo ih primjerice naveli.

Za sve te naime kosti konačno se dokaže, **da pripadaju ili pravoj životinji ili pravom čovjeku, ili da su to patološke (bolesne) pojave.** Nijedan pronađeni fosil ne pokazuje prijelaznu formu (oblik). Nijednim se fosilom ne može dokazati istinitost evolucionističke teorije.

To ne kažemo samo mi, nego to tvrde najpoznatiji učenjaci u tom pitanju.

»Ne mogu pristati uz neku hipotezu (mišljenje)« reče znameniti antropolog Virhow, »dok ta hipoteza nije dovoljno dokazana. A poznato je, da mnoge hipoteze (znanstvena mišljenja), koje su se u svoje vrijeme činile veoma dobre, da su napokon pale, jer su se pokazale kao lažne. Podsjećam samo na gibanje sunca, na flogiston (nešto što tobože izlazi iz upaljenih predmeta), na epigenezu (postajanje) živih bića i stanica. Te su se hipoteze činile suvremenicima isto tako posve razumljive, kao što se mnogm nišim evolucionistima čine razumljivima njihova rodna stabla (koja tobože pokazuju, kako se čovjek razvijao od sve nižih i nižih životinja). Sva ta rodna stabla nisu ništa drugo nego samovoljna pomišljanja. Onaj, tko bi nas poučio, kako da iz kalavne gljivice (sitnoživa) uzgojimo plijesnu gljivicu, taj bi više učinio nego svi sastavljači čovječjeg rodnog stabla«.

Drugi put reče Virhow slijedeće: »Praktična antropologija (čovjekoznanstvo) počinje

istom s diluvijalnim (potopnim) vremenom, iz kojega su uistinu sačuvani neki dijelovi lubanje i kostura. Što nas uče ti preostaci? Pokazuju li nam čovjeka na nižem stupnju tjelesnog razvitka, nego što je inače poznato? Bilo je jedno vrijeme, kad se na nekim mjestima s pravim fanatizmom (zanesenjaštvom) išlo u potjeru za diluvijalnim (potopnim) lubanjama i o njima raspravljalo. Predaleko bi nas odvelo, da iznosimo povijest svih tih iskanja lubanja od Engisa i Neanderthala do komada čeljusti iz spilje Šipka. Glavno je, da su i zanesenjaci bili zadovoljni, ako su značajku tih lubanja mogli približiti Australcima ili onima iz Ognjene Zemlje il kojem starom Frižaninu. No to je velika razlika od onoga što se očekivalo. Australac može da na sebi ima kojekakve nedostatke, koji mu donekle davaju neki životinjski izražaj. Prije se to zvalo zvjerskim, a po novijem, u interesu evolucionističke teorije, to se zove pitekoidnim (majmunosličnim). **No Australac niti je majmun niti je predčovjek** (proantropos). **Naprotiv, on je pravi čovjek, i ako su naši predi, što je dvojbeno, jednoć bili takovi, to nema nikakva značenja za evolucionističku teoriju.** U novije vrijeme k nama su došli stanovnici Ognjene Zemlje, mi smo ih upoznali, pače je sa svom pomnjom istražen i njihov mozak, pa se pokazalo, da se bitno ne razlikuje od mozga Evropejca, a to što su divlji i barbari, ne smije nas priječiti, da ih smatramo pravim ljudima. — Dosta, Diluvijalni (potopni) ljudi nisu imali manje savršen tjelesni organizam nego današnji tako zvani divljaci. Pošto smo posljednjih godina u Evropi vidjeli i Eskime i Bušmane i Kirgize, pošto su k nama donesene lubanje i od najnižih rasa (plemena), **ne može biti više ni govora o tom, da bi se ma koje pleme današnjih t. zv. divljaka moglo kao medučlan utisnuti između čovjeka i ma koje životinje.** — Stoga sam već prije više godina na jednom antropološkom (čovjekoslovnom) sastanku rekao, **da nije pronađena praktična građa za istraživanje predčovjeka ni pitekoidnih (majmunu sličnih) međučlanova«.**

Tako antropolog (čovjekoslovac) Virhow (antropos je grčka riječ i znači čovjek). Da imamo prostora, mogli bismo navoditi slične izjave i mnogih drugih antropologa, — ali neka je i to dosta, tim više, što sam Virhow spada među antropološke prvake, te se njegova riječ može primiti u ime svih drugih.

Sada, nakon svega, što je rečeno još se jasnije vidi, kako je postao čovjek. Vidi se, da se čovjek **ni po tijelu** nije razvio nesamo od majmuna, nego ni od koje druge, tobože izumrle, nekakve predčovječne životinje.

Kad pak kažemo »ni po tijelu«, odmah se osjeća, da treba dodati **»a kamo li po duši«!**

Doista: a kamo li po duši! Po duši istom puca još neizmjerno dublji, nepremostiv jaz između čovjeka i svega ostaloga životinjskoga svijeta.

No o tom ćemo, ako Bog da, govoriti u posebnom članku.

Ali zaključak i ovog članka jedino je taj, da je čovjek postao onako, kako, u slozi sa znanostima, paleantologijom, antropologijom, anatomijom, kaže Sv. Pismo:

Stvorio ga Bog.

Ruski traktor.

Napisao dr. Velimir Deželić sin.

Naporan je i tegotan posao koracati za plugom. Dlanovi žare i bride od tvrda pritiskivanja ručice, da lemež zaore dublje u tlo. Zglobovi, ramena i hrptenica hoće da puknu nakon nekoliko sati oranja. I sporo je prevrtati sve brazdu po brazdu, dok plug vuku vol ili čak kravica u siromašnijeg seljaka.

Takvo mučno oranje motrio je tvorničar automobila, Amerikanac Ford, pa je opazio: »Sve mi se čini, da naši seljaci za svoje poslove iskoriste tek jednu dvadesetinu svoga truda. Seljaci rade rukom i najjednostavnijim oruđem, a gotovo nikako ne upotrebljavaju stroja, mašine, motora. Eno kako je mučan posao oranje! Koliko vremena i truda utrošio čovjek koračajući polagano za zapregom volova, dok jedan traktor može vući plug šest puta brže, a taj plug može imati barem četiri lemeša i u isti mah orati po četiri brazde. I još upravljač sjedi na traktoru, kao gospodin za volanom (kormilom) automobila!«

Traktor nazivaju hrvatski: vučni ili vlačni stroj, jer on vuče poljima plugove, drljače, okopačice, kosilice, žanjalice, a njime se vuku i žetve i ostali prirod u spremišta. (Traktor dolazi od latinske riječi trahere što znači vući.)

Traktore i druge poljodjelske strojeve prvo su upotrebljavali u Americi na velikim posjedima zvanim: farme. Ubrzo su ih zatim uveli i drugi veliki poljoprivrednici diljem svijeta. Za male zemljoposjednike i seljake traktori i veći strojevi znatno su preskupi i ne isplaćuju se za obrađivanje malenih površina zemlje; ali je vrijedno hvale, što se seljaci udružuju u zadruge, pa složnim silama nabavljaju sebi strojeve, da se njima služe i koriste u gospodarstvu, kao važnim i nužnim pomagalima.

Nego, što naš narod veli: da su voda i vatra dobri sluge, ali zli gospodari — to isto valja reći za strojeve. Dobro je, dok strojevi i mašine služe čovjeku, da mu olakšaju posao — ali zlo je i naopako, ako strojevi zagospodare, pa čovjek postane tek poslužitelj stroja... A upravo to se dogodilo s većinom obrtnika!... Slobodni, srednji stalež obrtnika danas sve više nestaje, jer

obrtničke poslove obavljaju fabrički strojevi i mašine, a nekadanji obrtnici postaju obični, »nekvalifikovani« (prosti) radnici i jadni proletarijat.

Što je proletarijat?

Učeni Sombart veli: »To su ljudi bez veze, što čovjeka veže sa stvarnim svijetom dobara, jer proletar nema svoje imovine. S dubokom žalošću gledamo, kako danas veliko mnoštvo ljudi u gradu nema gotovo ničega, što mogu nazvati svojim. I najsiromašniji su obrtnici u prijašnjim vremenima imali komadičak zemlje, kućicu, koju životinjicu, malo stvari, ali oni su to čuvali i voljeli čitavim svojim srcem. Današnji proletar (bar u većini) nema ničega od toga. Jedna kola, pa se vozi čitavo imanje, kada se seli proletar s porodicom. Često dostaju i ručna kolica. A kao što je proletar izgubio veze sa stvarima, tako ih nema više ni s ljudima. Nepoznate su mu one široke rodbinske veze, što tako lijepo spajaju većinom seljake u tijesne zajednice, pa daju pojedincu osjećaj pripadnosti i sigurnosti. A što je još od veće važnosti, za proletara gubi svoju čvrstoću i krepost čak i najuža porodična zajednica obitelj. Proletar prestaje razumijevati riječi »domaće ognjište« i »pod istim krovom«. Sasvim divlji narodi jedu bilo gdje i bilo kad — čim su uhvatili lovinu. Početak je prosvijetljenosti kad se sjeda za stol i jede u zajednici. Proletaru je prečesto uskraćen zajednički ručak, a večera je jadna. Koliki dobri osjećaji izviru iz zajednice stanovanja Tu je kolijevka. Tu uz peć baka priča priče. Tu se veseli Badnjaku. Tu se razvija najljepši mirisni cvijet čovječnosti: roditeljska ljubav. Tu su majka i otac, sestre i braća. Muž i žena. Proletar nema u većini takvoga doma, ili bar ne takvoga doma, koji ga veže uz neki kraj u kojem se igrao kao dijete, u kome je isprosio dragu djevojku, gdje je osnovao svoje ognjište, gdje mu je grob roditelja. Proletar seli iz stana u stan, iz ulice u ulicu, iz grada u grad, iz zemlje u zemlju. On ide onamo gdje bi mogli trebati njegova rada. Proletar nema zavičaja. On je svukao narodnu nošnju, ne slavi slavu narodnim običajima, ne pjeva narodnih pjesama. Proletar je potucalo svijeta, bez domovine... A je li bar proletaru ostala posljednja luč na putu kroz tamni život: utjeha i nada u vjeri? Ne! I tu vjeru su mu oduzeli!...«

Papa Pijo XI u svojim znanim socijalnim poslanicama silno se zauzimao »za čovjeka, koji nema ništa drugo nego rad čim bi mogao sebi pribaviti živežna sredstva i životne potrepštine«. Papa odlučno traži: »Proletarijat treba riješiti zle kobi proletarstva, treba ga deproletarizirati!« To će reći: treba uprijeti sve sile, da ljudi prestanu biti proletari!

Sasvim obratno traže i provode komuniste. Oni hoće: da svi ljudi postanu proletarima! Eno, upravo minula »pjatiljetka« (petogodište) Staljinove vlade u današnjoj komunističkoj Rusiji, to je bio najokrutniji boj protiv seljaka, kojima se oduzimao posjed, da se svi pretvore u proletarce.

U knjizi »Program komunista«, što se uči u ruskim školama umjesto vjeronauka, u glavi deset oj, pod naslovom »Skupno obrađivanje zemlje« tumači se: kako i sva kolika zemlja mora postati državna, baš kao što moraju biti državna sva ostala poduzeća, tvornice, radionice, trgovine i t. d. U toj školskoj knjizi piše doslovno: »Zemlja se, dakako, lakše dijeli nego jedna fabrika, ali šta biva ako zemlju posjeduju seljaci?... Seljaci su gore pijavice, krvopije i špekulanti nego veleposjednici i degenerirana (izrođena) vlastela!« Zato, po komunističkom programu ne smije zemlja biti seljačka, nego državna, svu zemlju treba združiti (kolektivizirati), pa je onda skupno obrađivati onako, kako se radi u tvornicama. Bivši seljaci treba da ostanu bez svega, da rade zemlju kao prosti radnici, da budu proletarijat. Radit će gdje i kako će im odrediti vlast. Ona školska knjiga čak otvoreno uči, da seljaci ne će moći biti bolji poljski radnici, nego samo najprostije sluge. Jer »da bi stvar bila sigurnija rad na polju će organizirati **predstavnici fabričkih radnika** iz bližega grada. Radnici su iskusniji od seljaka i više nego oni naviknuti na organizaciju posla.«

Sve to rečeno nije ostalo samo pri riječi i na papiru, nego je komunistička stranka, koja danas vlada Rusijom, to provela u život.

Zemlja je postala državna i ukoliko još nije postat će. Obrađivanje zemlje biva na tvornički način. Ruska je vlada pokupovala u Americi mnogo tisuća traktora i poljodjelskih strojeva, pa se razglasilo, da će Rusija imati najnaprednije poljodjelstvo na svijetu.

Ali što se u istinu događa?

Rusija se nekada zvala žitnicom Evrope, jer su joj žetve bile tako dobre i obilne, da je izvozila najbolju pšenicu, gdjegod je trebalo. Današnja Rusija, pod upravom komunista, zemlja je u kojoj se periodično (u stalnim ponavljanjima) javlja najteža glad pa mori čitave pokrajine, te je od gladi pomrlo već tri puta više ljudi, nego u prošlom svjetskom ratu.

Žetve u Rusiji nijesu seljačko veselje, kao što su drugdje. Klaus Mehnert, komunista, nehotice odaje, opisujući u švicarskom časopisu »Die That« (»Čin«) kako je u kolovozu bio u Moskvi, ali tu nije našao nikoga poznatoga jer je bila »**borba** oko žetve na vrhuncu, pa su svi povjerljivi pristaše stranke odaslani iz grada s izvanrednim ovlaštenjima i revolverima za pojasima. Đaci, tvornički radnici i crvena vojska mobilizirani su da gone i nadziru žeteoce...«

Komunistički službeni list »Izvjestja«, koji izlazi u Moskvi izvješćuje, da je polovina skupo plaćenih traktora i poljodjelskih strojeva sasvim pokvarena, a od preostale polovine jedva koja radi besprikorno, te bi se običnim seljačkim oruđem uradilo više, samo bi poslenike trebalo natjerati da uistinu rade. List poziva vlast da najoštrije (smrću!) kazni sve one, koji su krivi da su traktori pokvareni, i sve poljske radnike. koji ne rade kao što su radili, dok su bili seljaci.

Jedna porugljiva slika u američkom šaljivom listu predočuje komunističkog vlastodršca, zloglasnog Staljin'a. On sjedi sav krvav na traktoru i gazi njime ruske seljake. Natpis je to slici:

»Ruski traktor!«

Moderna vozila.

Napisao dr. Dragutin Hren.

Kad je jednom izumitelj Wat uredio svoj parostroj, u brzo je taj prešao na vozilo, i tako smo dobili prve lokomotive (pokretne strojeve, pokretače). Slično se dogodilo i motorima (gibalima). Čim su ta gibala jednom pronađena, stalo se odmah pomišljati na to, kako da se primijene na vozila. Prije nego li promotrimo motorna vozila, moramo malko promotriti eksplozivne motore (praskava gibala), koji njima pokreću.

Eksplozivni motori.

Opće je poznato, da se veći dio raznih tjelesa grijanjem rasteže. Tom se prirodnom zakonu pokoravaju i uzdušnine (zračne, plinovite tvari). Što više, uzdušnine se grijanjem rastežu veoma jako. Grijemo li ih u zatvorenom i uskom prostoru, to su kadre obavljati i neku radnju upravo radi svoga svojstva rastežljivosti. Mogli bismo uzeti za pokus parostroj, u koji ne ćemo staviti vode, niti grijanjem proizvoditi vodene pare. Grijat ćemo samo zrak u kotlu. Jako ugrijani zrak pokrenut će kotače (kolesa) parostroja, i ako ne onom snagom, kojom ih pokreće vodena para. Na tom se pokusu temelji motor na ugrijani zrak.

Čovječji je razum pošao dalje. Tražilo se način, kako bi čovjek pronašao uzdušninu ili plin, koji bi u tren oka mogao silno povećati svoj obujam. Pustimo li u zatvoreni uski prostor plin ili bilo kakvu tvar, koja može u tili čas eksplodirati (prasnuti), to jest prasnuvši povećati svoj obujam, onda se tu mora razviti snaga, koja je kadra obaviti i stanovitu radnju. Čim je ta snaga veća, tim će i veću radnju obavljati. Ako se ta snaga može i velikom brzinom razvijati, onda se i radnja može brzo proizvoditi. Gospodar prirode, koji je svojim Umom zamislio sve prirodne sile, podao je čovječjem razumu, da je pronašao takve stvari, koje mogu velikom brzinom povećati svoj obujam i tako snažno proizvesti silu i radnju. To su u prvom redu razni lako upaljivi i praskavi plinovi. Uzmimo kao primjer rasvjetni plin. Taj se pusti u zatvoreni uski valjak. Nutrinom se valjka slobodno amo tamo miče čepalj. Pustimo li u valjak rasvjetni plin, pomiješan sa zrakom ili čistim kisikom, sam će po sebi ondje mirovati. Ako sada kroz tu masu rasvjetnog plina i zraka preleti iskra, upalit će se plin. Jer je pomiješan sa zrakom, on će izgoriti, ali ne mirno, već uz prasak, eksploziju. U tili čas se njegov obujam znatno poveća. Da je valjak posvema zatvoren, eksplozijom bi se raspuknuo na sitne komade. Tako se naime naglo i snažno povećao obujam one mase u valjku. Jer se u valjku nalazi čepalj, koji se amo tamo slobodno miče, to će ga snaga upaljenog plina snažno pomaknuti naprijed. Stavimo li čepalj u vezu s polugom, a ovu s kotačem, to će se i poluga pomaknuti i kotač okretati. Posebni otvor omogućit će da praskavi plin izleti napolje. Čepalj će se uslijed ustrajnosti kotača zamašnjaka vratiti natrag. U to vrijeme napunja se dio valjka ponovno praskavim plinom. Na vrijeme će ponovno iskra upaliti tu smjesu, i tako će se jednako radnja neprestano opetovati. Tako smo došli do temeljnog pojma o plinskom motoru. Razumije se samo po sebi, da su stručnjaci tijekom vremena ovakav prvi motor znatno dotjerali. Taj naime djeluje teško i nepravilno. Tražili su zato i pronašli način, kako da se pojedini otvori ili ventili pravilno otvaraju i zatvaraju, da na vrijeme puštaju praskavi plin, da ga električna (munjevna) iskra točno u određeni čas zapali, da se čepalj odmah pomakne, opet jedan otvor ispusti upaljeni plin napolje, čepalj povrati, a drugi ventil da već priredi novu smjesu praskavca i tako da se sila i radnja pravilno razvija. Zato dotjerani motori rade, kako se kaže, u četiri takta (jednaka reda). Prvi je usisavanje upaljivoga plina u valjak. Drugi je njegovo zgušćivanje. Treći je upaljivanje ili eksplozija, a četvrti izdah plinske smjese, koja je izgorjela.

Mjesto plina upotrebljava se u eksplozivnim motorima i benzin i nafta. Plin se naime lahko upotrebljava kod stalnih motora. No to je teže kod motornih vozila. U novije se vrijeme upotrebljava za teretne automobile (samovoz) zgusnuti plin, koji se čuva u čvrstim željeznim tubama (cijevima). Ipak je za prometne motore najzgodniji benzin. Taj se upotrebljava za pogon osobnih automobila, dok se za teretne upotrebljava dosta često nafta, ili zemno ulje. Nafta je naime jeftinija od benzina. Sila se i radna snaga motora na benzin ili naftu dobiva sasma sličnim načinom, kao i kod motora na plinski pogon. U

takvim motorima mjesto plina pomiješanoga sa zrakom, eksplodiraju pare benzina ili nafte, pomiješane sa zrakom.

Upotreba motora je različna. Oni davaju pogonsku snagu raznim strojevima u tvornicama i gospodarstvu, dižu u zračne visine aeroplane, velikom brzinom tjeraju željeznice i automobile.

Automobili.

U početku sam spomenuo, kako je parostroj u brzo bio primijenjen na lokomotivu. Kad je bio složen prvi eksplozivni motor (praskavo ili upaljivo gibalo), u brzo je bio primijenjen na vozila. Prvi je takav pokus učinio G. Daimler. Gotovo u isto vrijeme, ne znajući za Daimlera, dao se na isti posao K. Benz. Njihovi su pokusi bili vrlo slični, gotovo jednaki. Motor su udesili tako, da je tjerao kočiju. Od toga je vremena prošlo već preko 50 godina. I sami prvi izumitelji automobila nastojali su svoj izum što bolje dotjerati. Oblik kočije nije ni malo zgodan za velike brzine. Zato su cijelu kočiju nešto snizili. Razni drugi inžiniri, koji su se dalje bavili dotjerivanjem onih prvih automobila, mijenjali su oblik tako, da je sada u glavnom ustaljen današnji automobil (samovoz), kako ga vidimo juriti našim cestama. Smišljalo se mnogo, radilo se mnogo, a i uspjelo se mnogo. Do danas se postigla i velika brzina automobila. Ona dosiže sada i do 120 i više kilometara na sat. Postiglo se, da motor ne diže više zaglušnu buku kao nekada. Uredila se i udobna karoserija (dio za sjedala). Automobili su provideni i električnom rasvjetom; pa i raznim luksuznim uređajima. Od običnih automobila, koji voze po četiri do pet osoba, išlo se dalje, pa su građeni i veliki autobusi, koji promeću i 30 i više ljudi. Teretni automobili voze i velike tovare. Čovjek je stavio motor i na bicikl, i tako je postao motocikl. Na taj su način uređena motorna vozila. U brzo su raširena cijelim svijetom. Bolje se i više naravno šire ondje, gdje imade bolje uređenih cesta.

Kao što je lokomotiva dobila ime sastavljeno od latinske riječi, tako je i automobil (samo što je ovdje prva riječ »auto« grčka, a znači »sam«). To je kovanica, koja označuje stroj, koji se »sam giblje«. Motocikl je također kovanica složena od riječi moto, gibalo, i bicikl, (»bi« znači »dva« a »ciklos« kolo) dvokolica. Autobusu je prvi dio riječi uzet od auto, kratica za automobil, a drugi dio od omnibus, latinske riječi, koja doslovno znači »za sve«, a upotrebljava se za oznaku velikih kola, koja su svima na raspolaganje za vožnju.

Sve vrste auta, i osobni automobil, i teretni, i autobus postadoše u brzo takmacima željeznici. Ovakva motorna vozila imadu velike prednosti pred željeznicom. Njima čovjek dopire dalje, nego li željezničkim tračnicama. Za njih je dosta da je dobra cesta na raspolaganje, pa čovjek može svakamo pojuriti. Motori (gibala) su jeftiniji pogon od parostroja. Svaki se parostroj mora dugo prije ložiti, nego li razvije silnu snagu vodene pare. Tek onda može poslužiti. A opet, kad lokomotiva stane, para se i nadalje razvija u kotlu i vlakovođa je mora puštati napolje, da mu se kotao ne raspukne. Nakon svršene vožnje i obavljena posla ostalo je u kotlu još mnogo vodene pare, koja se jednako mora pustiti u zrak, da ne bi kotao eksplodirao. Svega toga kod motora nema ni ne treba. Motor se stavi u pogon samo onda, kad ga želimo upotrebiti. Odmah nakon toga možemo ga zatvoriti. Za nj ne treba nikakve priprave. Treba li ga čovjek, otvori ga, to jest, pusti, da upaljiva smjesa pođe u valjak, da iskra pali, i motor je u pogonu. Čim je radnju svršio, može ga odmah obustaviti, i tako ne troši više ništa plina, benzina ili nafte.

No uza sve spomenute prednosti motornih vozila, imade i željeznica svoje prednosti. Lokomotiva vuče ustrajno ne jedan vagon, nego više njih s neprispodobivo više ljudi ili tovara, nego li automobili. U željeznici je udobnije putovati. A u novije vrijeme, kad se grade motorne lokomotive (ne parom, nego upaljivim plinom), imade željeznica sve prednosti i svoje i automobilske, osim te, što ne može izvan tračnica. Kako se pak u mnogim krajevima željeznice elektrificiraju (kolesa okreću električnom silom), to će one postići i još veće prednosti, napose obzirom na jeftin izvor snage, ako uzmemo, da električnu silu proizvode vodene turbine (čigra, žvrk). Tako se, izgleda, željeznica ne će dati lahko nadmašiti od svog automobilskog takmaca, osim u jednom pogledu, što auto nije vezan na tračnice.

Drumovi.

Uvijek žurba po vama je ljudi
Svi se žure nekud u daljine,
Jer svačije srce samo žudi
Da što prije uspjeh mu sine.

Ej drumovi, lijepe vijugaste staze,
Sve ispleste kao mreža neka.
Često po vama umorne noge gaze
S putovanja duga i daleka.

Kraj vas su kućice posjele
I motre tu vaše putnike
Ko umorne golubice bijele
Stoje lijepe, snažne, ponosite.

Ej drumovi, vječna žurba je po vama
Jer sve samo za daljinom žudi
Vaša staza nije nikad sama,
Uvijek na njoj ima vozila i ljudi.

Cio naš život na jednom je drumu
Prolaznosti i seobe iz ovoga svijeta
Ipak mnogi tog nema na umu
Premda smrt ga svagdje sreta.

Putnici smo svi, toga druma
Ah, jošte mnogi izvan njega luta,
Neće vidjet, čuti riječi Vječnog Uma
Niti vidjet Vječne Pravde puta.

Adalbert Pogačić, selj. mladić

Današnje liječenje domaćim ljekovitim biljem.

Napisao Vladko Bartulić, zagrebački ljekarnik.

Narod je ostao nepokolebljivo vjeran staroj narodnoj predaji, da liječenje domaćim biljem polučuje kod ljudi prava čudesa, tako da je i suvremena (današnja) liječnička znanost ponovno uvela domaće lijekovito bilje za liječenje bolesnika. Silne najnovije objave, nalazi, izvještaji objelodanjuju nove poglede i nove načine tog liječenja, koje donaša uspjehe preko svakog očekivanja. Povod tim proučavanjima dala su temeljita tisućgodišnja iskustva naroda, kojima se narod još i danas koristi i o kojima kao dokazi postoje stare knjige i zapisci, po kojima je uporaba domaćeg ljekovitog bilja za liječenje bolesnika suvremeno ispitana i ustanovljena prema zahtjevu današnje medicinske znanosti.

Od starih vremena poznato je liječenje ljekovitim biljem po načinu staroga Grka Hypokrata. Takvo je liječenje preko Paracelza, Syndernhausa, prešlo do najvećih liječitelja 19. vijeka i našlo kod nas narodne prijatelje i diletante (ljubitelje i samouke) u liječenju ljekovitim biljem po uzoru župnika Kneippa i Heller Hansa i drugih.

I dan danas imade na selu obitelji, koje u svojoj bašči uzgajaju po koju ljekovitu biljku i koje sabiraju u svom kraju nalazeće se ljekovito bilje za potrebu svoju i svojih bližnjih, da za slučaj bolesti mogu upotrebiti domaći lijek.

Kroz 40 godina svog ljekarničkog rada gledam i promatram narodne običaje domaćeg liječenja i vidim, kako narod štuje, cijeni i potpunim pouzdanjem i povjerenjem primjenjuje ta narodna iskustva, koje otac namre sinu od koljena do koljena.

U staro doba bilo je i kod nas lijepa štiva i pouke u liječenju domaćim ljekovitim biljem, a Nijemci su u tom vodili. Ja ću navesti neke važnije knjige o domaćem liječenju, koje sam našao u svojoj staroj ljekarni i kojima se još i danas služe nekoje obitelji kod svojih bolesnika, te si sami znadu prirediti domaći lijek. Tako je u lijepoj kajkavštini pisana vrlo lijepa i opširna knjiga po doktoru Johannes-u Bat. Lalange u Varaždinu god. 1776. pod naslovom **»Medicina ruralis«** iliti **»Vračtva ladanjska za potrebu mužev i siromakov« Horvaškoga orsaga i okolo bližnih mesta«.** Ta se knjiga danas malo gdje nađe, a gdje se ona nalazi, tamo se u obitelji čuva kao neka svetinja.

Moram spomenuti i to najveću i najznamenitiju knjigu: **Adami Loniceri »Kräuterbuch«** (Knjiga o travama) izašla u Frankfurtu g. 1573., koju je god. 1783. nadopunio i izdao Dr. Baltazar Erhardt. Ova korisna knjiga nosila je pod naslovom jednu napomenu, koja na hrvatskom glasi: »Lonicerova knjiga o bilinarstvu, u kojoj su sabrana sva vrlo korisna opažanja za liječnike, vidare u gospodarstvu i kućanstvu«.

Ova je knjiga najbolji dokaz, kako je važnu ulogu igrala priroda kod liječenja u staro doba a — evo izgleda, da se ta vremena opet vraćaju. Pronašlo se naime suvremeno izrađivanje i odabiranje prirodnog domaćeg ljekovitog bilja. Sad se znade odabrati ljekovite česti pojedine biljke i iz njih prirediti čajeve, močevine, iscrpine. Sad je moguće savremenim postupkom opredijeliti im sadržaj i obroke za svaku pojedinu bolest. To je nova znanost u medicini, koju nazivamo **Phitotherapija** (Fitoterapija ili liječenje biljem).

Njena bezdvojbeno velika važnost leži u spoznaji jedne naravne ljekovite snage, koja u organizmu (tjelesnom ustrojstvu) polučuje premnoge načine i puteve za povratak zdravog stanja.

Najveće jamstvo za valjanost i ljekovitost našeg ljekovitog bilja neka nam bude tisućgodišnja narodna predaja i narodno pouzdanje u bogatstvo naravne ljekovitosti našeg domaćeg ljekovitog bilja, koje je u našem narodu često opjevano. Tako je opjevan na primjer, **Odoljan = Valeriana officinalis:**

Da zna ženska glava, što je odoljan trava,
Svaka bi je brala i u pas ušivala, pa uza se nosila,
da je riješi nevolje.

Ili **Iva trava:**

Ja sam trava Iva,
Mogu od tebe mrtva napraviti živa,
Ali pazi, kada meubereš, ne oguli mi žilja.

Tako je ljekovito bilje opjevano kod većine naroda — no unatoč toga narodnog pouzdanja i povjerenja postalo je pred 50 godina domaće ljekovito bilje najedamput nevaljalo. A zašto? Veliki kapital (novac) otišao je u kemijsku industriju (tvorničarstvo) i svojom je reklamom (bučnim objavama) cijeli svijet poplavio nenaravnim kemijskim proizvodima.

Tek sada se uviđaju posljedice te kemijske poplave i kapitala (bogataškog novca), koji je znao svojom sajamskom reklamom u svoju službu upregnuti liječnike, ljekarnike i narod.

Površna ili baš nikakova naobrazba našeg naroda u zdravstvenom pogledu, pomanjkanje štiva za higijenu (nauku o zdravlju) i domaće liječenje, krivo je tomu zlu. A da znamo čuvati zdravlje svog naroda time bi očuvali naš narod i od inostranog iskorišćivanja te zaštitili narodno blagostanje i imetak.

Ako se samo pomisli na poplavu stranih medicinskih specijaliteta (posebnih lijekova) u našoj državi i po cijelome svijetu, kako sve to sudjeluje u svjetskoj krizi, jer je kapital (veliki novac) uveo u modu, da se bolesniku danas prepisuje, barem po koji inostrani specijalitet (posebni lijek) ili da mu se dade po koja injekcija (ubrizganje). Sve je to narod osiromašilo i dovelo je bolesnika do toga, da on danas nema sredstava za nabavu lijeka, premda lijek sam po sebi nije skup, ali postaje raznim nametavanjima na cijenu poput ca-

rine, potrošarine, prometnog i socijalnog poreza, raznih drugih dačbina tako skup, kao da je luksuzno piće, šampanjac. No sve uzalud. Narod u takove lijekove nema više povjerenja. Ti lijekovi nemaju narodne predaje, već samo kapitalske preporuke i reklamu, a čim ta prestane, zaboravlja se valjanost i vrijednost tog skupog lijeka, tih tako zvanih specijaliteta (posebnih lijekova).

Time, naravno, neću reći, da mnogi od tih kemički izrađenih lijekova ne bi bili dobri (kao što su, na primjer, kinin, morfium, kodain, aspirin i slični), oni se baš iz bilja izrađuju danas savršeno, ali su mnogi od njih često veoma skupi. A drugima bi opet trebalo ispitati vrijednost.

Takovu krizu u medicini sa medicinskim specijalitetima (posebnim lijekovima), koji su uslijed svoje neopravdane skupoće postali upravo nepristupni, danas najbolje suzbija narod u Njemačkoj, premda su svi ti proizvodi većinom njihovi. Narod traži zaštitu protiv kapitalista (bogataša) i kemičkih tvornica. U tu je svrhu pred pet godina osnovano »Hipokratovo društvo«. U tome se društvu skupilo nekoliko stotina liječnika, ljekarnika, profesora medicine i kemičara. Uspjesi tog društva već se i te kako opažaju. Prvovrsne, znanstveno obrađene radnje o pretragama i nalazima, po najnovijim metodama (postupcima), dokazuju uspjehe kod liječenja ljekovitim domaćim biljem. O tomu je izašlo već mnogo knjiga. Sve te knjige pokazuju put i način za upotrebu našeg domaćeg ljekovitog bilja kod liječenja bolesnika. Pošto mi do danas nemamo takova izdanja u hrvatskom jeziku, a da bi se narod mogao upoznati sa suvremenim (današnjim) načinom liječenja ljekovitim biljem, to ću ja u člancima prikazati redom suvremenu vrijednost svake vrsti našeg domaćeg ljekovitog bilja, kod uporabe za domaće liječenje bolesnika.

Premda svatko skoro u svakoj svojoj bližnoj ljekarni može naći sve vrsti domaćeg ljekovitog bilja, nekoji su liječnici već započeli za svoje bolesnike prepisivati izričito njemačko ljekovito bilje, kao da pod njemačkim nebom to bilje raste bolje negoli kod nas. Liječnik mora znati, da je uvezeno ljekovito bilje triputa skuplje od domaćega, a većinom se događa, da je baš to iz Njemačke izvezeno bilje tamo uvezeno od nas ili bilo od kuda drugud, i zato Nijemci više zarade, nego oni koji to bilje sabiraju. Njemačka ne proizvodi ljekovitog bilja dovoljno za svoju potrebu i zato je Njemačka upućena da ga uvaža, samo slabo plaća za našu kamilicu, lipu, metvu i drugo. A jošte imade ljudi, koji zahtjevaju njemačko ljekovito bilje!

Mislim, da mi je dužnost to objelodaniti, da se naš narod i u tome uputi. Trebalo bi da se obveže svaki član liječničkog i ljekarničkog staleža, da će i u tom pogledu raditi za narodnu prosvjetu i blagostanje našeg naroda. Time ćemo naš narod zaštititi od svakog iskorišćivanja po tuđem kapitalu (velikom novcu). To nam nalaže i stanje naše narodne privrede, jer time što ćemo pomoći svome narodu, pomažemo sami sebi. Naš narod treba jednoć osloboditi od stranih pionira (širitelja) medicinske industrije (tvorničarstva) i kapitala. Time ćemo samo dokazati, da za svoj narod imademo srca i dušu, kao što i razumijevanje za bolesnika, te da naše zvanje služi kao znanost, a ne kao privredno poduzeće.

U slijedećim člancima pobliže ću prikazati pojedine vrsti ljekovitog bilja, tog velikog Božjeg dara ljudskom rodu.

Božja izložba.

XI.

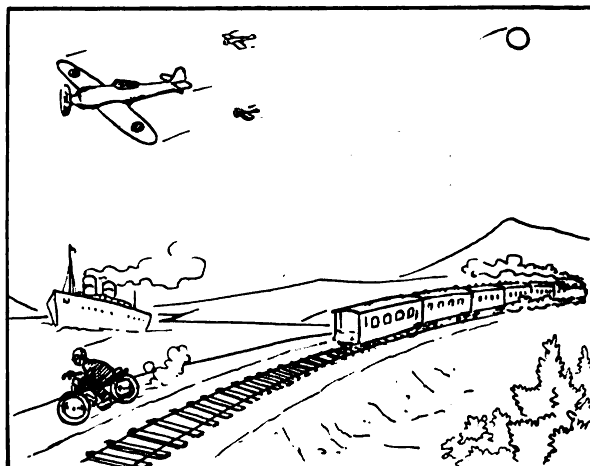
Gibanje.

U cijelom se svijetu opažaju dva poglavita stanja: mirovanje i gibanje. Mirovanje je važno, ali je gibanje još važnije. Gibanje daje cijelom vidljivom stvorenju posebnu crtu, posebnu značajku. Kad bi prevladalo mirovanje, izgledalo bi sve kao mrtvo. Gibanjem se sve oživljuje.

Ima dvije vrsti gibanja: jedni se predmeti giblju **pomoću dodanih izvanjskih sredstava (sila)**, drugi se predmeti (ili bića) giblju **vlastitom ili nutarnjom silom, sami od sebe.**

1.

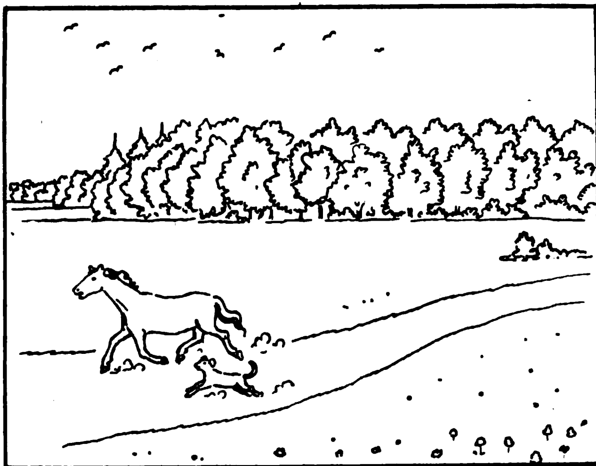
Obična se kola giblju pomoću upregnutih volova ili konja, ali željeznica se giblje već drukčije. Ona se giblje pomoću pare ili parne sile. (Ovdje nije mjesta, da to podrobnije tumačimo, nego jednostavno navodimo dotična pomoćna sredstva). No danas već ima željeznica, koje se giblju jednom drugom silom, i to elektricitetom ili električnom silom. Isto tako se tramvaji giblju, kreću, pomoću električne sile. A motor-bicikli i automobili kreću se pomoću benzina. Pomoću benzina lete i aeroplani. Možda će se vremenom naći i druga sredstva, pomoću kojih će se predmeti stavljati u gibanja.

Osim toga znamo, da se kreću i nebeska tjelesa: sunce, mjesec, zvijezde, pa i naša cijela zemlja. Pita se, kojim pomoćnim sredstvima se kreću ova tjelesa? Sigurno ih ne vuku ni konji ni volovi, niti se kreću pomoću parne sile, niti pomoću elektricitete, niti pomoću benzina. Nego pomoću česa? Na to ćemo se ostvrnuti malo poslije.

2.

Drugi predmeti, ili druga bića, **kreću se,** rekli smo, **vlastitom, nutarnjom silom, sami od sebe.** Tako se kreću sva živa bića, biljke i životinje. Da, i biljke se giblju, ako i ne sa svoga mjesta, ali se giblju u vis, to jest, rastu. A životinje ne samo da rastu, nego se giblju i sa svog mjesta, različitim brzinama.

Oni drugi predmeti, iz 1. točke, kola, željeznica, motori, automobili, aeroplani, ne mogu ni rasti, niti se mogu maknuti sa svoga mjesta, ako ih tko drugi ne gurne, ili ako im se izvana ne dade kakvo pomoćno sredstvo za gibanje. Ti su predmeti inače neživi, mrtvi; oni bi ostali hiljade godina na svom mjestu, negibljivi, nepomični.

Živa bića ne treba nitko istom gurati, niti im izvana dodavati kakvo pomoćno sredstvo za gibanje. Ona se giblju nutarnjom silom, sama od sebe.

Istina, živa se bića hrane. Ali hranom se samo uzdržavaju i nadomješćuju one istrošene tvari, od kojih sastoji organizam (živo tijelo), kao što su kosti, mišice (meso), krv, i tako dalje. Hranom se ne proizvodi sama životna ili pokretna sila.

Da je tako, vidi se iz ovoga: Točno se zna, iz česa sastoji živo tijelo, bilo cijelo, bilo one najmanje žive čestice (stanice), od kojih se tijelo sastoji. Učenjaci u svojim laboratorijima (radionicama) sastavljaju takovu stanicu, oni joj mogu nabavljati potrebnu hranu — ali je nikako ne mogu oživjeti, to jest, **ne mogu joj dati onu životnu silu, kojom bi se počela gibati.**

No žive stanice, živa tjelesa, organizmi, jednom riječju, živa bića, biljke i životinje, ipak se giblju, — giblju se i bez pare, i bez elektricitete, i bez benzina.

Kojom se silom giblju? Vlastitom, nutarnjom, životnom silom.

Tko im je dao tu silu? Čovjek nije, jer on kako vidjesmo, ne može proizvesti takove životne sile.

Tko je taj drugi izvansvjetski Proizvoditelj životne sile?

Tko, ako ne onaj, koji je sam Vječna Životna Sila, Život Vječni!

Isto tako ćemo se zapitati, tko je stavio u gibanje sunce, mjesec, zvijezde? **Ako ih ne giblje ni para, ni elektriciteta, ni benzin, i ako se ne giblju vlastitom silom, jer to nisu živa bića, tko ih ipak giblje?** Čovjek valjda ne, jer mu je **prekratka ruka,** — tko dakle drugi? Tko, ako ne onaj, koji je sam **Vječni Pokretatelj svega!**

XII.

Slijepac.

Ako zapitate bezbožnika, zašto je bezbožnik, to jest, kako može ne vjerovati u Boga, često će vam odgovoriti, da je zato bezbožnik, jer Boga nigdje ne vidi.

Na taj premudri bezbožnički odgovor odvratit ćemo ovako:

Ima premnogo stvari, koje očima ne vidimo, a ipak vjerujemo, da postoje.

Ne ćemo govoriti o onim stvarima, koje su u velikoj daljini, te ih očima ne dosežemo, niti o stvarima, koje su očima nečim zastrte, kao sunce oblacima, pa niti o onim stvarima, koje se očima ne mogu vidjeti, nego se samo po nekim činjenicama i računima vjeruje, da postoje, kao, na primjer, neke daleke zvijezde, koje zvjezdoznanci nisu nikada vidjeli ni svojim jakim dalekozorima, ali vjeruju, da jesu, jer ih otkrivaju njihovi računi.

Ali ćemo spomenuti neke druge stvari, ili, bolje reći, neke prirodne sile, koje ne vidimo, ali one ipak postoje.

Svaki oteži predmet, ako ga se pusti iz visine, stalnom brzinom pada dolje, prema zemlji. Vuče ga **sila teža,** koja postoji, i ako je mi ne vidimo. — Sva nebeska tjelesa, koja se okreću u silnoj brzini, razletjela bi se na sve strane, da ih u zajednici ne drži **sila privlačivosti,** koja postoji, i ako se ne vidi.

Magnet priteže k sebi željezo i druge stvari **magnetskom silom,** koja postoji, i ako je ne vidimo. — Pod stanovitim uvjetima dobiva se **električna sila,** koja postoji, i ako je ne vidimo. — Postoje **električni valovi,** i ako ih ne vidimo. — U živim bićima postoji **životna sila,** i ako je ne vidimo. — U čovjeku živi **misaona sila,** premda je ne vidimo. Je li bezbožnik ikada vidio svoju misao? Pa zar će zato reći, da je nema! Kakva bila da bila, ta misao bezbožnikova ipak postoji, makar se i ne može vidjeti.

Ako dakle sada zapitate bezbožnika, da li je kad vidio silu teže, silu privlačivosti, magnetsku silu, električnu silu, električne valove, životnu si-

lu, misaonu silu, pak i ako ih nije vidio, zar će zato moći reći, da te sile ne postoje!

Na to će bezbožnik visoko dignuti glavu i nos, i reći: Nisam vidio tih sila, ali sam vidio **njihove učinke,** to jest, vidio sam ono, što te sile proizvode, vidio sam što proizvodi električna sila, vidio sam, što stvara ljudsku misao, pa zato vjerujem, da te sile postoje!

Jeste li čuli bezbožnikovu premudrost, ili bolje, smiješnost! Uprkos toga priznanja, on će ipak i dalje ostati bezbožnik, on će i dalje trubiti, da ne vjeruje u Boga, jer ga nije nikad vidio!

A nije li vidio »njegove učinke«, ne vidi li ono, što On proizvodi, ne vidi li **Njegova djela?**

Ne vidi li ovog nebeskog svoda sa suncem, mjesecom, zvijezdama! Tko danas ne zna, kako li je to čudesna svemirska zgrada! Kako li divan red vlada u njoj! Zato je učenjaci i zovu jednostavno (grčkom riječju) **Kosmos,** što znači **Red** (ili Makrokosmos, to jest Veliki Red). Izmjeren i izračunan do u najmanje brojke! Veliki zvjezdoznanci dive se tom neizmjernom djelu! **Tko je sazdao tu velebnu zgradu?** Neka odgovori bezbožnik.

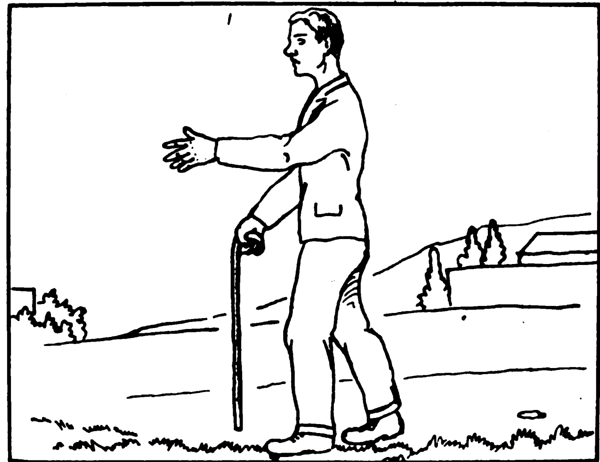
Ne vidi li zatim, bezbožnik ovu Zemlju, taj dio svemira, i na njoj najrazličitija stvorenja? Ne vidi li, ponajprije, svu anorgansku (neživu) prirodu, sa svim svojim elementima (počelima, jednostavnicama) i sastavljenicama; rudama, vodama, plinovima; gorskim naslagama, vodenim i zračnim morima; sa svim zakonima, fizičkima i kemijskima. Sva je anorganska (neživa) priroda kao jedna ogromna tvornica, u kojoj neprestance rade nebrojeni strojevi, dan i noć, hiljade i milijune godina! Mnogi učeni ljudi htjeli bi ući u tu tvornicu, ali im je dosada uspjelo, da se samo malo nagledaju unutar kroz prozor. **Tko je podignuo tu velebnu tvornicu?** Neka odgovori bezbožnik!

Ne vidi li bezbožnik nadalje, svu organsku (živu) prirodu na zemlji, biljke i životinje? Ne vidi li ono predivno bilinsko carstvo, kako u cjelini, tako sa svim svojim dijelovima, s korijenjem, stabljikom, lišćem, cvjetovima, plodovima; zatim s najrazličitijim oblicima, bojama, mirisima, pa sa sokovima, medovima, lijekovima. Tu je najbogatija žitnica, najbolja ljekarna, najveća izložba svih ljepota i divota! — Ne vidi li bezbožnik još divnije životinjsko carstvo? Od najnižih životinja do najviših. U vodi, u zraku, na kopnu. Sa svim njihovim organima (tjelesnim udovima)! Svaki pojedini organ, svaki organski dijelak, nenatkriljivo je djelo. Na primjer, samo jedna vlas, samo jedan živac. A što istom cijeli (čovječji) organizam (živ ustroj)! A srce, a pluća, a oko, a uho! Po veličanstvenosti svojoj svako organsko (živo) tijelo, makar veličinom i maleno, ne zaostaje za velebnošću cijelog svemira! (Stoga se i zove Mikrokosnos, to jest, Mali Red). U pojedinim organizmima nalaze se najsavršenije radionice za najrazličitije radnje: za kemijske, mehaničke (mašinske), graditeljske, optičke (vidne), akustičke (slušne), brzojavno-dojavne (živčano-osjetne), zvučne i tako dalje. K tomu treba dodati, da **svaki dio organizma ima svoj točno određeni zadatak,** što ga mora izvršiti, i da je prema tomu točno udešen.

Tko je izgradio sve te organizme? Tko je začetnik te predivne svršnosti? Neka na to odgovori bezbožnik.

Ne vidi li bezbožnik, napokon, svu veličinu čovječjega duha? Njegovu umnu sposobnost, po kojoj spoznaje, što je koja stvar, i u kakovu odnosu stoji prema drugoj stvari, a sve to da sudi po načelima, koja su mu već od početka usađena u dušu? Ne vidi li njegov dar govora, kojim na čudnovat način izriče svoje misli? Ne vidi li njegov glas savjesti, njegovu slobodnu volju, koja ga čini podobnim tvoriti ćudoredna (moralna) djela? Ne vidi li sva ta svojstva, kojima je čovjek napunio zemlju kulturnim djelima?

Tko je začetnik tih vanrednih svojstava ljudskoga duha? Neka na to odgovori bezbožnik!

Neka odgovori na sva ta pitanja, ali neka ne bunca o slijepom slučaju, jer se mi, hvala Bogu, ne nalazimo u duševnoj bolnici.

Neka odgovori. Ali on neće odgovoriti. Neće odgovoriti ili zato, što mu **pokvarena** volja ne da priznati Boga, ili zato, što je svaki bezbožnik **doista ograničen i tup,** te ne vidi ono, što mora vidjeti svaki običan zdrav razum.

Bezbožnik je najveći i najbjedniji duševni slijepac!

Po izložbi vodi urednik „Zlatnoga Klasja“.

UPOZORENJE. Na izmaku je prva godina »Zlatnog Klasja«. »Zlatno Klasje« moći će dalje izlaziti samo onda, ako bude imalo što više pretplatnika, i ako svi pretplatnici budu točno plaćali ovu svoju tako malu pretplatu. U protivnom slučaju stavlja se u pogibelj daljno izlaženje »Zlatnog Klasja«.

SNOPIĆI I ZRNJE „ZLATNOGA KLASJA“.

IZ ŽIVOTA I RADA DRUŠTVA SV. JERONIMA.

SELJAČKA PISMA UREDNIŠTVU »ZLATNOGA KLASJA«.

Poštovanom uredniku Zlatnog Klasja

Dru Ferdi Rožiću!

Štovani gospodine uredniče, dobio sam od župnika u Pećniku jedan broj Zlatnog Klasja i čitao ga, pa mi je se mnogo svidilo i dopalo. Pošto sam siromašan a uz to predplatnik Naše Gospe Lurdske, nisam u stanju naručivat i Zlatno Klasje i plaćati ga.

Evo šaljem ove pjesmice za Zlatno Klasje pa ako šta vrijede uvrstite ih u koji od naredni brojeva.

Molim uredništvo da mi pokloni (ako može) sve brojeve Zlatnog Klasja za 1938 godinu.

Ako pjesmice budu vrijedile i uvrštene, a uredništvo mi nemože pokloniti sve brojeve za 1938 godinu, neka mi pokloni bar onaj broj u koji budu uvrštene.

Ako pjesmice ne vrijede i nebudu uvrštene, i nemože mi uredništvo pokloniti ni jedan broj Zlatnog Klasja molim neka mi ne zamjeri što mu pišem. Ja sam samouk pa ne zamjerite što u mom pisanju ima pogrješaka.

Ako mi uredništvo bude moglo pokloniti Zlatno Klasje za 1938 godinu, neka pošalje na adresu moju, a ta je: Markan Čolić, selo Pećnik z. p. Odžak (Bosna).

U Pećniku 15/IX 38. god.

S poštovanjem i pozdravom
Markan Čolić.

Zlatnom Klasju.

Biranog štiva
i prosvjetnog blaga,
svaka tvoja strana
puna nam je draga.

Za seljaka svakog
jesi mnogo važno,
jer bo laži znadeš
pobijati snažno.

Svaki seljak treba
da te čita, prati,
i prosvijetlit sebe
da se eto lati.

Otpornost Crkve.

Juriš se uvijek dizo
na našu crkvu svetu.
Svaki je napadaj srozan,
postigo nije metu.

Crkva je orah tvrdi
na kom se lomiše zubi,
amanet Kristov sveti
koji se mnogo ljubi.

I bezboštva silni val
pasti će u svoj kal.

Bojazni nikakve nema
Propast da joj se sprema!

Markan Čolić.

*

24. rujna 1938.
Odvorci

Vrlo poštovani gospodine uredniče
Zlatnog Klasja.

Ne mogu biti da Vam se ne javim makar sa par riječi.

Mogu vam javiti, da sam pročito sve brojeve do sada izašle Zlatnoga Klasja, na kojemu Vam se osobito zahvaljujem.

Imam i kućnu knjižnicu, u kojoj imam najviše knjiga sv. Jeronimski. Prve knjige iza škole, bile su mi Danica i druge knjige društva sv. Jeronima. Jeronimske su knjige tako vrlo lijepe prosvjetne i poučne, da bi trebala svaka kuća da ih čita.

Poštovani gospodine uredniče! Želim vam svako dobro, jer ste tako dobar i neumoran radnik na njivi Gospodnjoj!

Poštovani gospodine!
Uredniče Zlatnog Klasja.
Jeronimska knjiga lijepa
Mladi duh u meni obasja.

Kako Gospod sa nebesa
Svakojake dare dili
Nek vam vječnu sreću dade,
Prijatelji moji mili.

S poštovanjem
Stjepan Japundžić, seljački mladić.
Odvorci zp. Sibinj, Slavonija.

*

Lepoglava 10./IX. 1938.

Hrvatskom Književnom Društvu sv. Jeronima
u Zagrebu.

Javljam ovime da dosad nisam znao niti razumio što je zapravo ovo društvo, ali odsada kako primam Z. K. sada su mi poznati ideali pomenutog društva.

Mi seljaci malo čitamo, još manje razumijemo što čitamo u mnogim malovrednim novinama, to nam je tim draže »Zlatno Klasje« koje nam je sam Bog po svom zamisliocu pustio među nas seljake u prvom redu nam namijenjeno.

Da ovo društvo već 70 godina razašilje svoje knjige širom naše lijepe Domovine te da ih narod prima istom ljubavi kojom mu i to društvo daje; kažem, daje zato, jer pišete u Z. K. da svakom koji bi htio osnovati kućnu knjižnicu poklanjate starijih izdanja knjiga sv. Jeronima. Lijepo molim cijenj. društvo da i meni pokloni po mogućnosti tih knjiga jer ih nemam osim cijeloga izdanja 1938. i 25 sveščića Jeronimskog Svijetla te Zlatno Klasje ali ću nastojati da mi u buduće ne uzmanjkaju ni jedne godine izdanja i Z. K.

Velečasni gospodine uredniče Z. K. mnogo ćete me obradovati ako mi pošaljete ma kako malen broj tih knjiga jer mogu Vam reći žalosnu istinu, da mi na selu, ničega toliko ne oskudijevamo koliko dobrih i zdravoga sadržaja knjiga.

Kako vidite da bi želio i ja imati kućnu knjižnicu jer dosad uz pomenute knjige kojih imam od tog društva imam i dva godišta Hrvatske Straže, i jedno godište Katoličkog Tjednika to redovito primam i 3

godišta Glasnika Srca Isusova, 2-godišta Misijske Biblioteke, Runolist 1938. Kako vidite Vi ćete mi učiniti još veće veselje ako mi i Vi poklonite koju za moju kućnu knjižnicu koja mi je draža utoliko koliko se ponosim s njom više nego sa svom svojom imovinom.

Ja se nadam i obećajem, da ću Vam poštarinu zajedno sa malom odštetom za knjige veselo poslati.

Veselim se unapred i očekujem, primite naš kršćanski pozdrav Hvaljen Isus i Marija!

Ježek Valent,
Ves kbr. 140, p. Lepoglava.

*

Hvaljen Isus i Marija! Radakovo 1. listopad 1938.

Štovani uredniče »Zlatnog Klasja«!

Najprije Vam javljam da sam primio knjige, koje ste mi poslali te Vam srdačno zahvaljujem za iste. Njima ste mi pomogli moju Jeronimsku kućnu knjižnicu lijepim brojem knjiga. Šaljući Vam ovu suradnju za »Zlatno Klasje« javljam Vam da imam već u rukopisu 82 pjesme. Među tim pjesmama ima i jedna povjesna »Duh sloge i slobode u oči seljačke bune 1573.« koja je sadržajem dosta velika. Ja ću tu pjesmu Vam za idući broj poslati. Sigurno će »Zlatnom Klasju« odgovarati. Za sada Vam nemam što drugo pisati već Vas srdačno pozdravljam i želio bi da bi »Zlatno Klasje« naskoro izlazilo mjesečno. To i žele drugi pretplatnici! U to ime Bog Vas živio!

S poštovanjem
Adalbert Pogačić
Radakovo, p. Kraljevec na Sutli.

VIJESTI IZ UPRAVE DRUŠTVA SV. JERONIMA.

Sveučilište, to je riječ stvorena prema latinskoj: univerza, a tako zovu onu školu ili učilište, gdje se naučavaju sve različite grane ljudskoga znanja i umijenja. Sveučilište je najviša škola, jer se u njoj uči najviše znanje do kojega se mogao dovinuti ljudski um.

Seljačko i pučko sveučilište, to su učilišta za seljake ili za šire krugove ljudi željnih znanja. Na tim se učilištima poučava ono najvažnije raznovrsno znanje, koje je potrebnó današnjem čovjeku na selu ili u gradu, da se može zvati prosvijetljenim seljakom i čovjekom, — dakako, ako se to znanje predaje u duhu Božje istine i pravde.

Dopisne škole. Malo ima tako sretnih ljudi, da mogu učiti na sveučilištu, i malo je takvih seljaka, koji mogu doći na Seljačko sveučilište. Zato se osnivaju razne »dopisne škole«, koje ono što se govori na tim učilištima napismeno i štampano šalju onima, koji su željni znanja, da mogu učiti doma čitajući. Pretplata na »dopisne škole« vrlo je skupa, pa se njome može služiti malen broj ljudi. A valja biti također na oprezu čija je koja »dopisna škola«, jer ima na svijetu i naopakih učitelja i lažnih proroka.

Jeronimsko sveučilište i dopisna škola, tako bismo mogli nazvati onih pedesetak knjiga što će izlaziti kroz pet godina počevši od zimus. Ove godine upravo je sedamdeseti put što Hrvatsko Književno Društvo sv. Jeronima šalje u svijet svoje poučne i zabavne knjige. Od toga sedamdesetog godišta, pa do sedamdeset i petog bit će po naročito smišljenom nacrtu i osnovi izdavane redom same takve knjige, u kojima će na pučki način biti obrađene sve najvažnije grane ljudskoga znanja i umijenja potrebne današnjem čovjeku i naročito seljaku. Tko će dakle revno nabavljati i čitati kroz pet godina jeronimske knjige naučit će kod svoje kuće toliko, kao da je polazio Seljačko sveučilište, a sve će te knjige biti bar dvadeset puta jeftinije od pretplate na koju »dopisnu školu«. A Društvo sv. Jeronima svojim mnogogodišnjim prosvjetnim radom jamči, da će ono što daje biti i vrijedno i dobro.

Nije dosta čitati za se, nego da se knjiga što bolje razumije treba i s drugima razgovarati o pročitanom. Takvi razgovori oštre um i oplemenjuju srce i najljepša su duhovna zabava za razborite i trijezne ljude. Tim razgovorima potaknut će se da čitaju i da se prosvjetljuju i oni, koji sami ne bi marili za to. Dakako, da će se razgovori o jeronimskim knjigama i štivu najprirodnije razviti među članovima Društva sv. Jeronima pojedinoga mjesta i župe. Trebalo bi baš da se jeronimski članovi međusobno najbolje znaju, da se upravo i sastanu na zajedničko čitanje i razgovaranje, i da tako stvore mjesnu ili župnu jeronimsku prosvjetnu zajednicu. Nije to nikakvo novo društvo s novim članarinama ili dužnostima. Svi jeronimovci već su učlanjeni u središnjicu, a pročelnik je svuda mjesni povjerenik Društva sv. Jeronima. Samo svijest treba u članova podići da pripadaju takvoj velikoj i dičnoj prosvjetnoj zajednici, a povjereniku treba pomoći u radu za pravu hrvatsku i katoličku prosvjetu.

Knjige treba čuvati, jer one nijesu štivo za danas na sutra (kao novine), nego su trajnije vrijednosti. Naročito treba čuvati one knjige, koje će izaći kroz pet godina počevši od ove. Pedesetak knjiga ovoga petogodišta bit će priručna jeronimska kućna knjižnica s poukama i savjetima za mnoge i različite zgode. A kućna knjižnica najljepši je ukras svake kuće. Jer kao što svetačka slika, pobožnom rukom obješena na stijeni, kadgod se na nju baci pogled, budi u srcu pobožne osjećaje, tako i jeronimska kućna knjižnica svakim danom viđena i gledana osvjetljuje misaonu stranu čovjeka.

Šta ćemo naučiti iz ovogodišnjih knjiga? Prema smišljenom nacrtu, izdalo je Društvo sv. Jeronima ove godine knjige iz važnih područja; iz sociologije ili nauke o društvu, te narodnog gospodarstva jesu knjige **»Jedni grade, drugi razgrađuju«** i **»Gospodarski život na selu«.** U prvoj su knjizi prikazani neki savremeni državnici, koji podržavaju različite oblike društvenoga poretka (n. pr. kršćanski korporativizam, nacionalni socijalizam, fašizam, komunizam). O Franku, Hitleru, Musoliniju, Sta-

ljinu i drugima toliko se po novinama piše, da treba negdje cjelovito i sređeno saznati tko su i što su oni. A o tome su, eto, napisali knjigu šestorica naših stručnih pisaca. Drugu knjigu, o gospodarskom životu na selu napisao je sveučilišni profesor dr Milan Ivšić. Kako je važna ta knjiga vidi se, ako reknemo samo nekoliko naslova o kojima ona uči: o cijenama seljačkih i tvorničkih proizvoda, o tržištima, o zakonima o seljačkom radu, o osiguranju (usjeva, stoke), o meloriozaciji (popravku tla, izboru sjemena i t. d.), o komasaciji (skupljanju razbacanih čestica zemlje) o vjeresiji (kreditu), o bankama i zadrugama i još o mnogom drugom. Iz praktičnog gospodarstva, kao prva u nizu što će izlaziti kroz pet godina, izdana je ratarska kemija pod naslovom **»Kako se hrani bilje?«** Knjigu je napisao najbolji naš stručnjak dr Marko Mohaček, a poučava nas o unapređivanju korisnog bilja i kako da se od njega postigne najveća korist; o odabiranju bilja prema tlu; o popravljanju tla; o raznim vrstama i valjanom upotrebljavanju različitih umjetnih gnojiva i tako redom. O našoj zemlji, upravo o postanku naše zemlje u svemiru i o njezinom sastavu uči knjiga profesora Bogdana Babića **»Naša' zemlja«.** Redom će takva pouka izlaziti i dalje, narednih godina, da jeronimski revni čitači upoznaju razne korisne grane današnjeg znanja. Iz vjersko odgojnog područja počinje se liturgijom i to s tumačenjem o sv. misi **»Žrtvi novog zavjeta«.**

Kao zaslada pouci dodane su tri lijepe zabavne knjige. Pjesničke pripovijesti od Milana Pavelića o uzorima i ugodnicima Božjim **»Zvijezde«,** zatim pripovijesti iz Moslavine od seljaka-književnika Mije Stuparića **»Ispod Garičke planine«,** te pripovijesti iz Bosne **»Majka priča«** od V. Grmovića.

Kolendar **»Danica«** za g. 1939. kao deveta knjiga u skupini, puna je pouke, zabave i slika, a dakako i svega onoga što čovjek traži u dobrom kalendaru.

Čitava skupina od devet knjiga stoji 50 dinara. Uz današnju cijenu papira i tiska to je najjeftinija moguća cijena. A s obzirom na sadržaj, to je najkorisniji trošak za našu duševnu hranu. Izračunajmo! Ni jedan cijeli dinar na tjedan! A zar se za duhan, vino ili rakiju ne daje često više? — S tim jednim dinarom na tjedan nabavlja se pak skupina dobrih knjiga za sve ukućane, pače i za prijatelje, i one su vrijednost za dugo vremena. — Po tome, koliko se u kome narodu raspača knjiga, po tome sude i vrijednost toga naroda u civilizovanom i kulturnom (uglađenom i prosvijetljenom) svijetu. Hrvati nijesu posljednji — a veliku zaslugu za to ima Društvo sv. Jeronima, koje je kroz sedamdeset godina raširilo u hrvatski narod devet i četvrt milijuna knjiga. Novi naraštaj ne smije da zaostane!

PROSVJETNE BILJEŠKE.

»Narodni napredak«. Tako je ime listu, što ga izdaje »Seljačko sveučilište« u Zagrebu. Svakako lijepo ime. Jer što može biti ljepšega, nego da nam narod bude napredan! Samo što je od imena do stvarnosti dalek put! A da se taj put što sigurnije prođe, treba da smo u prvom redu na čistu o tom, u čemu stoji napredak naroda.

Nema sumnje, da i materijalna dobra, te znanje o tom, sačinjava jedan dio narodnog napretka. Ali materija je materija. Ona je po naravi svojoj raspadljiva. I nema te materije uopće, koja se ne bi raspadala, ako je prepuštena sama sebi i štetnim utjecajima, to jest ako je ne bi podržavao i oživljavao jedan nutarnji, nadmaterijalni princip.

Isto vrijedi i za socijalno-materijalna dobra napose. I njih treba da podržava i oživljava jedan nutarnji, nadmaterijalni princip (sila, počelo).

Jasno je, da to ne može biti materijalistički princip; s jednostavnog razloga ne, jer, srodan s materijom, materiji ništa ne dodaje. Budući pak da je materijalistički princip jedno te isto što i bezvjerski i bezbožnički princip, jasno je, da ni bezvjerstvo ni bezboštvo ne može podržavati ni oživljavati socijalno materijalna dobra. Imamo dosta primjera iz života raznih naroda. Gdjegod u narodno-državnom životu prevlada materijalističko-bezbožnički princip, trgaju i materijalna dobra natrag. Prije ili kasnije.

Otuda slijedi, da socijalno-materijalna dobra može podržavati i oživljavati samo protumaterijalistički, samo protubezbožnički princip, drugim riječima, samo Božji, vjerski duh.

Tako misle i najznamenitiji pučki prosvjetitelji i odgojitelji. Dr. Erdberg, primjerice, veli, da je za prosvjetni napredak daleko bolje, ako čovjek iz puka (kao što i svaki drugi čovjek) izvrši koji vjerski čin, na primjer, hodočasti k Majci Božjoj, nego, ako, bez vjerskog duha, nauči na pamet cijelog Kanta i Šopenhauera. Ne stoji dakle napredak u tom, da se nešto sazna i nauči, pa da se zatim to isto, na nesreću samog učenika, opet razruši materijalističko-bezbožničkim duhom. Nego napredak stoji u tom, da se ono što se dobra sazna i nauči, Božjim duhom održi i sačuva za učenikovu sreću i zadovoljstvo.

To su socijalno-kulturni aksiomi (utvrđene istine). Tko toga ne zna, ne će ništa učiniti za narodni napredak.

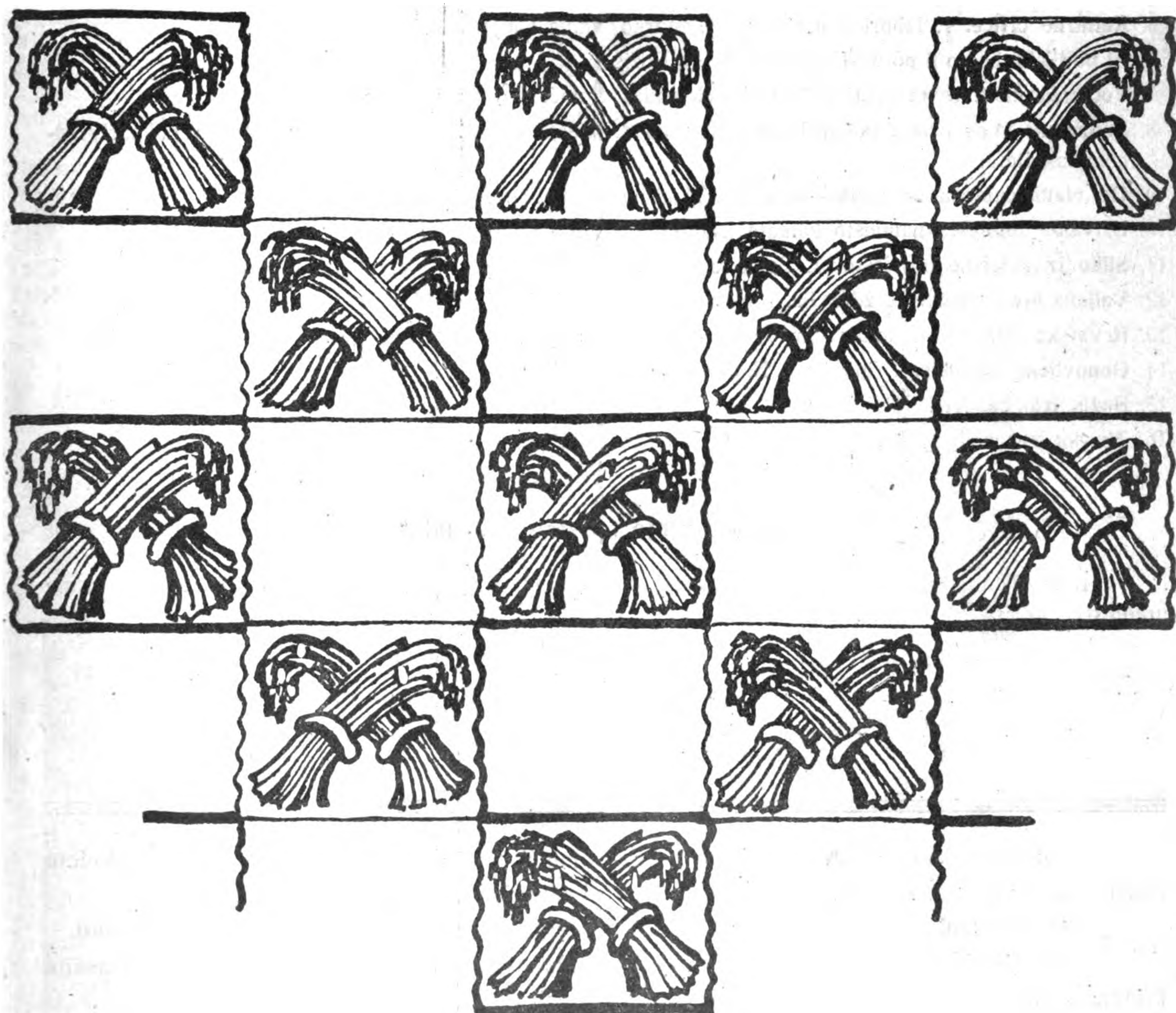
Sudeći po nekim pojavama, čini nam se, da neki čimbenici u »Seljačkom sveučilištu« i kod »Narodnog napretka« nisu o tom na čistu. Kako se te pojave množe, izgleda, da to nisu slučajnosti ni sporadičnosti, nego da tu već vlada neki sustav. Ako je tako, onda takav rad zaslužuje najoštriju osudu. Nije nam naime svejedno, da li se narod vodi k napretku ili tjera u nazadak.

Dr. F. R.

Izlazi svaki drugi mjesec. — Godišnja pretplata Din 10·—. Pojedini broj Din 1·50. — Odgovorni urednik: Dr. Josip Andrić Zagreb, Trenkova ul. 1. — Za tiskaru odgovara: Stjepan Marinović, Zagreb, Kamaufova ul. 16. — Tisak Nadbiskupske tiskare
Uredništvo i uprava Trg Kralja Tomislava 21 Zagreb.

TAKSA PLAĆENA U GOTOVU

ZLATNO KLASJE

GOD. II. 1939 BROJ 1.

PROSVJETNI LIST HRVATSKOGA KNJIŽEVNOGA DRUŠTVA SV. JERONIMA

Sadržaj:

Snopići i zrnje „Zlatnoga Klasja“

Slike.

Čitajte »Zlatno Klasje« polagano i razmišljajući. Čitajte po drugi i treći put. Uvijek ćete naučiti nešto više. Čitajte sami i u »Jeronimskim prosvjetnim zajednicama«.

Prije čitanja oprezno razrežite stranice oštrim nožićem (kebom, kusturom, šklocom).

Sve brojeve »Zlatnoga Klasja« čuvajte. »Zlatno Klasje« neka se zajedno s jeronimskim knjigama nalazi u vašoj »Jeronimskoj kućnoj knjižnici«.

Razgovarajte se o »Zlatnom Klasju« i širite ga među sobom.

Javite se uredništvu kojim dopisom ili drugim sastavkom.

Pojedini broj stoji 1.50 D, a godišnja je pretplata 10 D.

Uredništvo Zagreb, Kaptol 7.

ZLATNO KLASJE

PROSVJETNI LIST
HRVATSKOGA KNJIŽEVNOGA DRUŠTVA SV. JERONIMA

UREĐUJE Dr. FERDO ROŽIĆ

GOD. II. ZAGREB, 1. SIJEČNJA 1939. BROJ 1

Blagdan zvijezde.

Bogojavljenje, blagdan Sv. tri kralja može se zvati i blagdan zvijezde. Taj naime dan, dan 6. siječnja ne može se ni pomisliti bez jedne posebne Zvijezde, koja je neobičnim svjetlom sjala na nebesima i vodila tri sveta muža u Betlehem, gdje se rodio Spasitelj svijeta.

Sjećam se, kako sam kao dječak u svom rodnom mjestu, s još dva druga, nosio »zvijezdu« i svijetlio njome od kuće do kuće, pjevajući pjesmu »O sveta tri kralja, o blažen vaš dan!«

Tada još, dakako, nisam shvaćao svega njenog značenja. Znao sam stvaran događaj: da se pojavila jedna čudnovata zvijezda, i da je ona naprijed išla, a za njom »sveta tri kralja«, i da je stala nad štalicom, i da su se sveta tri kralja poklonila malenom Isusu, i darivali mu tamjan, zlato, plemenitu mast.

Dà, i to je bilo dosta, do mi ta zvijezda bude mila i draga, i da sam je rado nosio od kuće do kuće.

Ali joj, u ono djetinje doba, puna značenja nisam znao, kao što ga danas znam.

Ne, nije važno, niti mislim na ono, što sam kasnije učio i čitao: kako se naime ispituje i raspravlja, da li je to bila neka sasvim nova i čudesna zvijezda, ili je to bila prirodna pojava, u kojoj su se sa zviježđem ribe spojile planete Jupiter i Saturn iz toga spoja sinulo svjetlo osobita

Sveta tri kralja klanjaju se Spasitelju svijeta.
Naslikao Josip Fürich (Firih), rod. 1800, umro 1876.

sjaja, — pojava, koja se, po prethodnom određenju Božjem, imala javiti baš u vrijeme Spasiteljeva rođenja.

Niti je važno točno znati, što su bila ta tri muža, da li neki čarobnjaci (magi) ili učenjaci i mudraci, ili doista knezovi, kraljevi; niti je važno sigurno odrediti, otkud su došli, da li iz Perzije, ili Arabije ili Etiopije; niti je važno, koliko ih je bilo, da li trojica ili više.

Nego je važno, da su iz dalekih, neznabožačkih, zemalja krenuli odlični predstavnici ostalih naroda i vođeni svjetlom, koje je pred njihovim očima sjalo kao vanredna zvijezda, došli u Betlehem i našli Onoga, koga su tražili, našli pravoga Boga, pred njega pali ničice i darivali Ga onim, što im je najdraže i najdragocjenije: svojim umom — svojom vjerom, svojom voljom — svojim djelom, svojim srcem — svojom ljubavlju!

O zvijezdo, kako si bila sjajna, kako krasna, kako draga ovim predstavnicima dalekih naroda!

Predaja kaže, da je Melkior zastupao Semovce, Gašpar Hamovce, Baltazar Jafetovce, — to jest, da su ova »sveta tri kralja« zastupali narode cijeloga svijeta.

Svi, svi, imali su za njima doći u Betlehem i pokloniti se Sinu Božjemu, novorođenom Spasitelju.

No jesu li došli? Gdje su? Zar ih još nema? Ili još više! Zar Betlehem ostavljaju i oni, koji su već tamo bili?!

O zvijezdo, ne gasni! O zvijezdo, svijetli i dalje, sjaji neprestance!

O zvijezdo, sini čudesnim svojim sjajem i danas! Napose danas! Neka te ugledaju svi narodi! Privuci ih svojom ljepotom i povedi ih u Betlehem!

U Betlehem, gdje će čuti divnu pjesmu, pjesmu anđeosku, koja je najnaravnija davorija cijelog čovječanstva.

»Slava Bogu na visini, a mir ljudima na zemlji!« O da, davorija i geslo!

Hoćemo, želimo, težimo za mirom, — a mir je samo tamo, gdje je slava Božja. Jedno bez drugoga ne može biti. Jedno je s drugim nerazdruživo spojeno.

Slušajmo tu pjesmu, pjevajmo tu pjesmu, zasadimo njen sadržaj duboko u svoje srce!

Tko hoće mir, a ne daje slavu Bogu, na stramputici je, vara se i luta.

Tko ne daje Bogu slavu, tko se odvraća od Božjeg svjetla i istine, nužno pada u zamku lucifera, nužno se izgubi u carstvu tmine i laži, gdje vlada nemir, nered i očaj.

»Ne ćete umrijeti,« prva je luciferova laž, što ju je rekao s lukavošću zmije. »Ne ćete umrijeti,« ili drugim riječima: Ne ćete za svoje čine davati račun Vječnom Sucu. Nema tezulje (vage), na kojoj se mjere ljudska djela. Nema razlike između dobra i zla, pravde i nepravde, krjeposti i opačine.

Ljudsko društvo, osnovano na tom lažnom temelju, mora zalutati u nemir, nered i propast.

»Bit ćete kao bogovi,« druga je laž, izrečena s ohološću propalog anđela. »Bit ćete kao bogovi,« ili drugim riječima: Bit ćete ravni Bogu, neovisni od Boga. Za vas nema Božje volje, ni Božjih zapovijedi. Svaki je sebi bog, svatko nek vrši samo svoju volju.

Ljudsko društvo, osnovano na tom lažnom temelju, mora ugreznuti u nemir, nered i propast.

Mir i sreća vlada samo u carstvu istine, u carstvu Slave Božje!

O zvijezdo, sini, i povedi sve narode tamo gdje se pjeva davorija ljudstva, gdje se ori anđeoska pjesma:

»Slava Bogu na visini, a mir ljudima na zemlji!«

O zvijezdo, sini, i vodi u Betlehem, gdje puca zora novog dana, gdje se rodilo Sunce novog vijeka! Knez mira!

Put, Istina i Život!

To je značenje velikog blagdana: Blagdana Zvijezde.

Urednik.

U spomen pjesniku „Seljačke bune“.

Napisao Milutin Mayer, narodni zastupnik.

Dana 14. studenoga 1938. navršilo se ravno stotinu godina, što se rodio u Zagrebu, u Vlaškoj ulici August Šenoa, najsnažniji i najplodniji hrvatski romano-pisac i pjesnik. Nitko ni prije ni poslije njega nije napisao toliko lijepih i patriotskih romana i pripovijesti iz hrvatske prošlosti kao August Šenoa. Naročito je u svojim romanima (velikim pripovijestima) iznio stari život svoga rodnog grada Zagreba, koji je u prošlim vijekovima kao glava hrvatske kraljevine stajao na čelu svih naših gradova.

Njegova ljubav spram rodnog grada Zagreba bila je velika. Još godine 1872. kliče on u pjesničkom zanosu:

»Zagreb grade, naša glavo,
Zagreb grade, štite naš,
Zagreb grade, naša slavo,
Kao sunce ti nam sjaš.
Budi velik, jak ko čelik,
Tisuć ljeta, slavan stoj...«

A kako su divne njegove zaglavne riječi u romanu »Zlatarovo zlato«, gdje u desetak redaka daje izražaja svojoj ljubavi i zanosu za prekrasnu zagrebačku okolicu i grad Zagreb veleći: »Divna si, bujna si zelen goro rodnoga mi kraja, ti prvi vidiče moga djetinjstva. I dignem li oči prema tebi, kada večernje sunce poigrava vrhom i dolom, kad svoje zlato prosiplje tvojim ze-

lenilom, tu se bude u mojoj duši slike iz davne davnine, vrli junaci, uznosite gospe, ljuti silnici, bijedni kmetovi, a stari Medvedgrad, plamteći živim rumenilom, kao da je opet oživio. Ali nije! Ruši se stara gradina, ruši; no dalje, dalje pod gorom, uspinje se sjajan, snažan kao mlađahan junak — naš Zagreb grad.«

Jamačno nitko do Šenoe nije većim poštivanjem, većom ljubavi i milinjem, većim zanosom opjevao i ocrtao svoj rodni grad Zagreb kao on.

A ljubav spram rodnog grada prenaša daleko i još jače i više na zemlju, koja ga je rodila i u kojoj je prerano našao svoj grob. I kao što je sokolovim okom motrio prošlost svoga rodnog grada, tako je orlujskim okom razmatrao i prošlost hrvatskoga naroda.

»U prošlosti gledaše kuku i motiku, kako je zamislila dvije najkrasnije misli, koje još i danas potresaju svijetom i vijekom. U tečaju povijesti mnogo puta sirotinja kroz tamnicu nesreće svoje vidi gdje mu svijetli sunce buduće sreće. Jedna je misao oslobođenje ispod ropskog jarma, a druga je Šenoina misao bila: sjedinjenje naroda hrvatskoga i slovenskoga. Ražarena kruna seljačkog heroja i mučenika Matije Gupca, pod kojom je poginuo nosilac tih ideja, nije ugasila nego je ražarila srce Hrvata, te i danas još neprestano vapimo: Sloboda i jedinstvo svih Hrvata! A najljepši vijenac, koji se vije oko glave davnih mučenika naših savio je August Šenoa. Cvijeće mu je crveno, bijelo, plavo, — ljubav, vjera i nada!«

Slikajući Šenoa nekadanje naše pravo i slavu, stavljaše prošlost kao zrcalo našem stoljeću. On nam dovikuje u svojim djelima: »Treba nam ljubavi, da svoje ne odnemarimo, treba nam ponosa, da nas štuju; treba nam junaštva, da obranimo što je naše!«

August Šenoa, veliki hrvatski pjesnik i romanopisac, rođen prije 100 godina u Zagrebu.

On je ponosan na prošlost svoga naroda, ali on i gorko i teško plače nad njegovom nesrećom, njegovom kletom starom neslogom.

Kako je potresan onaj opis u divnom romanu »Seljačkoj buni« gdje na humku kraj Susjedgrada sjedi čovjek sam sred tihe noći i bulji u dol, na krvavo razbojište gdje se par sati prije toga poklala gospoda među sobom, za gospodske svađe, hire i lakomost čija će baština biti Susjedgrad.

Neizrecivim bolom u duši pita se priprosti seljački vođa Matija Gubec:

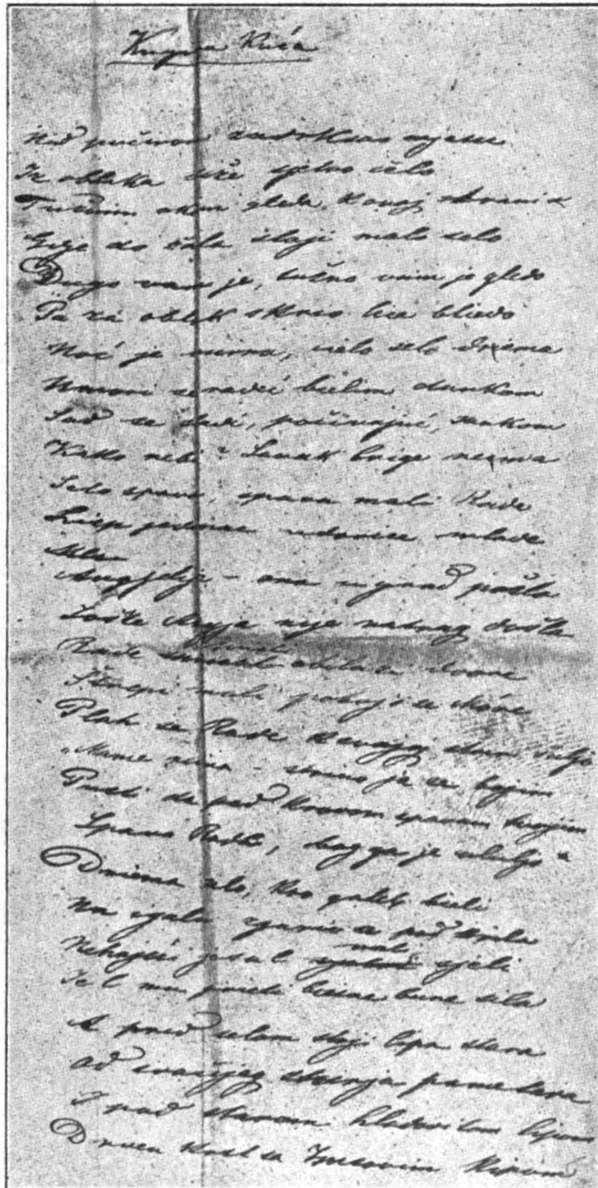
— Čija je ona krv, što poput noćne rose iršće na travi?... Naša!

Supruga Augusta Šenoe. Živi u Zagrebu.

— Čije su blijede one lešine, kojih se krvavom kosom poigrava noćni vjetar, kojim se mjesečina ljeska u staklenim očima? — N a š a . . .

— Čije je ono crno garište, gdje je pod pepelom zakopana sreća jednog cijelog života? — N a š e !

Rukopis Augusta Šenoe (iz pjesme »Kugina kuća«).

— Čiji je onaj krvavi mač, koj' u travi bliSiče? — N a š.

— A čije je ovo cijelo prokletstvo? N a š e!

I zaplače čovjek suzom čemernom, i zavrti glavom kao mahnit, i stisnu lice na svoje šake, stisnu ga, Bože, ni ne vidje ništa, ni ne ču ništa; al kad gavran, leteći preko njegove glave, graknu, trgnu se čovjek, skoknu na noge poput diva, a prihvativ mač iz trave, zamahnu prema mjesecu i kriknu kroz grohotan smijeh:

— Ej gavrane crni. I srce nam tražiš? Nikada! Nikada!

A koliki silni gavrani t r a ž e d a n a s srca hrvatskih sinova i kćeri?... Poput patničkoga seljačkog kralja i mi im dovikujemo odlučno:

— Nikada! nikada ! . . .

*

»August Šenoa bio je i ostat će u buduće dane poput s v e ć e n i k a i k r a l j a. Poput svećenika, da pomiruje nesložne življe, da blagosivlje krjepost a kori nevrijednost, i da izmoli od neba spas naroda svoga; poput kralja, da prosiplje bogatstvo misli i da mu kazuje put k sreći.

U službi svoga naroda klonule su mu prerano sile, te je on u najljepšoj muževnoj dobi svršio svoj zemaljski put, upravo u duhu svoje pjesme »Budi svoj« u kojoj veli:

»Pa dođe l' poći hora,
Gdje tisuć zviezda zlaćanih se vije,
Kad čovjek račun si svršit mora,
I ti ga svršuj, nek ti žao nije;
Jer tvoje srce šapnuti će tiho:
Oj mirno kraju, sad si račun zbroj!
Poštenjak čovjek na zemlji si bio:
Bio si svoj!«

Da, August Šenoa, bio je potpuno svoj, potpuno izgrađen čovjek i Hrvat, kojemu su kroz cio život bili najveći ideali: Bog, domovina i ljubav, koju je tako divno očitovao kao ljubezan muž, dobar otac i vjeran prijatelj.

Posljednja riječ koju su na samrtnoj postelji čuli iz njegovih usta za njegov roman »Kletva« i upisali ju, bila je »Hr v a t«.

Bilo je to poslije podne 12. prosinca g. 1881.

Stotinu je godina minulo od rođenja Šenoina a 57. od njegove prerane smrti.

Na Mirogojskom brežuljku stoji pjesnikov nadgrobni spomenik s njegovim značajnim likom. U nizu od pola stoljeća ovio se oko njega vječno zeleni bršljan, koji čuva zemne ostanke najvećeg pjesnika drevnog Zagreba i njegovih pravica. Pjesnika, koji i mrtav dovikuje klevetnicima svoga naroda:

»Ni riječi više! Već ste dosta
Nagraktale se, crne vrane!
Šta tražite? Da zavrgnemo
Svoj rodni kraj, što svak ga ljubi?
Da naše ime bude nijemo,
A t u đ e da se svuda trubi?
Da potratimo djeda znoj,
Da slomimo si štit nam drag?
Da izbrišemo spomen svoj?
Hrvatu da je Hrvat vrag?
Da ono, što je svijetu sveto,
Nam bude crno i prokleto?...
Ne!
Hrvatom će se Hrvat zvat,
Niti Josip niti Benjanin,
Jer ravan nek je bratu brat:
Pa znat će crnih vrana jata,
Da jošte žive rod Hrvata!«

Istina o hrvatskom biskupu Grguru Ninskomu.

Napisao dr Miho Barada, sveučilišni profesor.

Baštinu sv. Braće Ćirila i Metoda, glagoljsko pismo i narodni jezik u crkvi, Hrvati su sačuvali, i nitko drugi. To Hrvati nisu izravno primili od sv. Braće nego preko njihovih učenika koji pribjegoše u Hrvatsku iz Moravske na svršetku IX vijeka. A jer se je papinska dozvola o glagoljici odnosila jedino na Moravsku, nije čudo da je ona, pošto je bila prenesena u Hrvatsku, izazvala dugotrajne istrage i borbe.

Ta borba, nešto radi slaba poznavanja povijesnih izvora, a nešto jer se o njoj pisalo u vrijeme nacijonalizma (narodnih pokreta) i liberalizma (protucrkvenog slobodnjaštva) prošloga vijeka, u mnogom je iskrivljena i krivo prikazana.

Prva vijest o glagoljici i kad se o njoj prviput raspravlja u našim stranama, to je bilo na crkvenom saboru, održanom u Splitu god. 925, dakle prije više od tisuću godina. Povjesničari pričaju o velikim borbama i prepirkama koje bi se vodile tom prigodom. Vođa u obrani glagoljice bio bi Grgur, biskup u Ninu, a vođa protivnika, splitski nadbiskup Ivan. U ovom okviru prepričavala se ta borba, stvarali narodni junaci i izdajice, podizali veličanstveni spomenici, kao onaj u Splitu ispred stolne crkve sv. Dujma, gdje se je vjerojatno sabor držao.

Hrvatskoga biskupa Grgura Ninskoga hoće neki kod nas izrabiti u svojoj borbi i mržnji na Sv. Oca Papu, kao da se biskup Grgur protiv Sv. Oca borio za glagoljicu, to jest, za narodni jezik u crkvenom bogoslužju (liturgiji). Otpadnici od sv. katoličke Crkve služe se Grgurom Ninskim i na selu, kako bi vjernike otuđili od njihove prave katoličke vjere. No ovakvo mišljenje o Grguru Ninskom protivi se povijesnoj istini. To ćemo dokazati strogim povijesnim činjenicama.

Uzmemo li zapise koji su sačuvani i koji nam govore o onomu što se sve zgađalo na tom saboru i što je s njim u vezi, izgledat će nam doista događaji u sasma drugom svjetlu nego što se to obično drži. Zato ću nešto reći o tim zapisima.

1.

Poznato je da je Toma, arciđakon splitski, koji je umro 1268, napisao kroniku (ljetopis) o solinskim i splitskim nadbiskupima, od sv. Dujma utemeljitelja solinske biskupije do Rogerija (1249—1266). Od ove kronike sačuvano je nekoliko prijepisa, i najstariji nalazi se u arhivu (pismohrani) splitskoga kaptola.

Međutim u 17. vijeku, nađe opet Ughelli u knjižnici obitelji Barberini u Rimu još jednu kroniku (ljetopis) o solinskim i splitskim nadbiskupima. A pošto je tada živio u Rimu otac hrvatske povijesti, Ivan Lučić Trogiranin, njemu Ughelli pokaza tu kroniku. Lučić nju pregleda i videći da se u nekim poglavljima slaže s kronikom Tome arciđakona, proglasi je bezvrijednom, pošto da se tu ne radi ni o čemu drugomu nego o Tominoj kronici u koju je netko nadodao razne, većinom krive i lažne podatke, osobito one o saborima splitskim god. 925/28.

Isusovac Farlati (koji je živio između 1690—1773), Talijan ali odličan pisac naše povijesti, dok je s jedne strane držao kao i Lučić, da ta druga kronika nije ništa drugo nego nešto proširena kronika Tome, no s druge strane da su ti dodatci ipak istiniti, to je onu Tominu nazvao »Manja« a ovu drugu »Veća« kronika, kako ću ih i ja dalje nazivati.

Po Farlatiju postojalo je nekoliko prijepisa te Veće kronike, ali pozniji povjesničari znali su samo za jedan prijepis, i to onaj iz Barberine. Pisac ovih redaka našao je još jedan prijepis. Međutim tekst (sadržaj) Veće kronike nije još nitko potanje proučio, što je i razumljivo, jer je sa jednim samim prijepisom stvar vrlo otešćana, dok sa dva je mnogo lakša. Zato ako se prouče ta dva sačuvana prijepisa, dolazi se do zaključaka koji su sasma oprečni, ne samo izrečenim tvrdnjama Lučića, nego i onim Farlatija.

Veća kronika samo u nekojim poglavljima podudara se s kronikom Tome, a u mnogima ne. Tako fale neka poglavlja cijela a druga djelomično, kao i veći dio gradiva uopće Toma nema. K tomu, usporede li se međusobno tekstovi (sadržaji) Manje i Veće kronike, vidjet će se po sastavu da Veća nije proširena Manja, kao što i uopće sastavljač Veće da se nije služio Manjom, a ukoliko se podudaraju, da su se sastavljač Manje, Toma, i nepoznati sastavljač Veće, pri sastavljanju služili uz različite također i po kojim zajedničkim izvorom. Tako je došlo između Veće i Manje do njihova međusobnog podudaranja, tobožnjeg ispuštanja i dodavanja. Obe su sastavljene na osnovi prvorazrednih, danas izgubljenih izvora, s razlikom, da Toma te izvore međusobno povezuje i sastavlja u cjelinu, on je naime povjesničar, dok sastavljač Veće to nije, jer on samo sakuplja izvore, što se najbolje vidi po raznim pojedinostima, koje on prepisuje (kao na pr. u vrlo starim izvorima poznato »incipit« »počinje« i »explicit« »izvodi«), a rijetki dijelovi koji potječu od njega vrlo su kratki i obično, osobito vremenski, vrlo pogrešni.

Kako je sastavljen cio sadržaj Veće kronike, tako su sastavljene i vijesti o saborima splitskim od god. 925/28 koje vijesti sačuvane su nam jedino u toj kronici, i nigdje drugdje.

Toma u poglavlju XI (Račkoga izdanje, str. 33 i 34) piše o prvomu splitskomu nadbiskupu Ivanu iz Ravene. Iste riječi, ali sa drugačije poredanim pojedinim dijelovima, ima i Veća kronika; k tome za razliku od Manje, njen sastavljač na riječi, koje govore o Ivanu Ravenjaninu, a koji je živio najkasnije u VIII (osmom) vijeku, pove-

ljinu i drugima toliko se po novinama piše, da treba negdje cjelovito i sređeno saznati tko su i što su oni. A o tome su, eto, napisali knjigu šestorica naših stručnih pisaca. Drugu knjigu, o gospodarskom životu na selu napisao je sveučilišni profesor dr Milan Ivšić. Kako je važna ta knjiga vidi se, ako reknemo samo nekoliko naslova o kojima ona uči: o cijenama seljačkih i tvorničkih proizvoda, o tržištima, o zakonima o seljačkom radu, o osiguranju (usjeva, stoke), o meloriozaciji (popravku tla, izboru sjemena i t. d.), o komasaciji (skupljanju razbacanih čestica zemlje) o vjeresiji (kreditu), o bankama i zadrugama i još o mnogom drugom. Iz praktičnog gospodarstva, kao prva u nizu što će izlaziti kroz pet godina, izdana je ratarska kemija pod naslovom **»Kako se hrani bilje?«** Knjigu je napisao najbolji naš stručnjak dr Marko Mohaček, a poučava nas o unapređivanju korisnog bilja i kako da se od njega postigne najveća korist; o odabiranju bilja prema tlu; o popravljanju tla; o raznim vrstama i valjanom upotrebljavanju različitih umjetnih gnojiva i tako redom. O našoj zemlji, upravo o postanku naše zemlje u svemiru i o njezinom sastavu uči knjiga profesora Bogdana Babića **»Naša zemlja«.** Redom će takva pouka izlaziti i dalje, narednih godina, da jeronimski revni čitači upoznaju razne korisne grane današnjeg znanja. Iz vjersko odgojnog područja počinje se liturgijom i to s tumačenjem o sv. misi **»Žrtvi novog zavjeta«.**

Kao zaslada pouci dodane su tri lijepe zabavne knjige. Pjesničke pripovijesti od Milana Pavelića o uzorima i ugodnicima Božjim **»Zvijezde«,** zatim pripovijesti iz Moslavine od seljaka-književnika Mije Stuparića **»Ispod Garićke planine«,** te pripovijesti iz Bosne **»Majka priča«** od V. Grmovića.

Kolendar **»Danica«** za g. 1939. kao deveta knjiga u skupini, puna je pouke, zabave i slika, a dakako i svega onoga što čovjek traži u dobrom kalendaru.

Čitava skupina od devet knjiga stoji 50 dinara. Uz današnju cijenu papira i tiska to je najjeftinija moguća cijena. A s obzirom na sadržaj, to je najkorisniji trošak za našu duševnu hranu. Izračunajmo! Ni jedan cijeli dinar na tjedan! A zar se za duhan, vino ili rakiju ne daje često više? — S tim jednim dinarom na tjedan nabavlja se pak skupina dobrih knjiga za sve ukućane, pače i za prijatelje, i one su vrijednost za dugo vremena. — Po tome, koliko se u kome narodu raspača knjiga, po tome sude i vrijednost toga naroda u civilizovanom i kulturnom (uglađenom i prosvijetljenom) svijetu. Hrvati nijesu posljednji — a veliku zaslugu za to ima Društvo sv. Jeronima, koje je kroz sedamdeset godina raširilo u hrvatski narod devet i četvrt milijuna knjiga. Novi naraštaj ne smije da zaostane!

PROSVJETNE BILJEŠKE.

»Narodni napredak«. Tako je ime listu, što ga izdaje »Seljačko sveučilište« u Zagrebu. Svakako lijepo ime. Jer što može biti ljepšega, nego da nam narod bude napredan! Samo što je od imena do stvarnosti dalek put! A da se taj put što sigurnije prođe, treba da smo u prvom redu na čistu o tom, u čemu stoji napredak naroda.

Nema sumnje, da i materijalna dobra, te znanje o tom, sačinjava jedan dio narodnog napretka. Ali materija je materija. Ona je po naravi svojoj raspadljiva. I nema te materije uopće, koja se ne bi raspadala, ako je prepuštena sama sebi i štetnim utjecajima, to jest ako je ne bi podržavao i oživljavao jedan nutarnji, nadmaterijalni princip.

Isto vrijedi i za socijalno-materijalna dobra napose. I njih treba da podržava i oživljava jedan nutarnji, nadmaterijalni princip (sila, počelo).

Jasno je, da to ne može biti materijalistički princip; s jednostavnog razloga ne, jer, srodan s materijom, materiji ništa ne dodaje. Budući pak da je materijalistički princip jedno te isto što i bezvjerski i bezbožnički princip, jasno je, da ni bezvjerstvo ni bezboštvo ne može podržavati ni oživljavati socijalno materijalna dobra. Imamo dosta primjera iz života raznih naroda. Gdjegod u narodno-državnom životu prevlada materijalističko-bezbožnički princip, trgaju i materijalna dobra natrag. Prije ili kasnije.

Otuda slijedi, da socijalno-materijalna dobra može podržavati i oživljavati samo protumaterijalistički, samo protubezbožnički princip, drugim riječima, samo Božji, vjerski duh.

Tako misle i najznamenitiji pučki prosvjetitelji i odgojitelji. Dr. Erdberg, primjerice, veli, da je za prosvjetni napredak daleko bolje, ako čovjek iz puka (kao što i svaki drugi čovjek) izvrši koji vjerski čin, na primjer, hodočasti k Majci Božjoj, nego, ako, bez vjerskog duha, nauči na pamet cijelog Kanta i Šopenhauera. Ne stoji dakle napredak u tom, da se nešto sazna i nauči, pa da se zatim to isto, na nesreću samog učenika, opet razruši materijalističko-bezbožničkim duhom. Nego napredak stoji u tom, da se ono što se dobra sazna i nauči, Božjim duhom održi i sačuva za učenikovu sreću i zadovoljstvo.

To su socijalno-kulturni aksiomi (utvrđene istine). Tko toga ne zna, ne će ništa učiniti za narodni napredak.

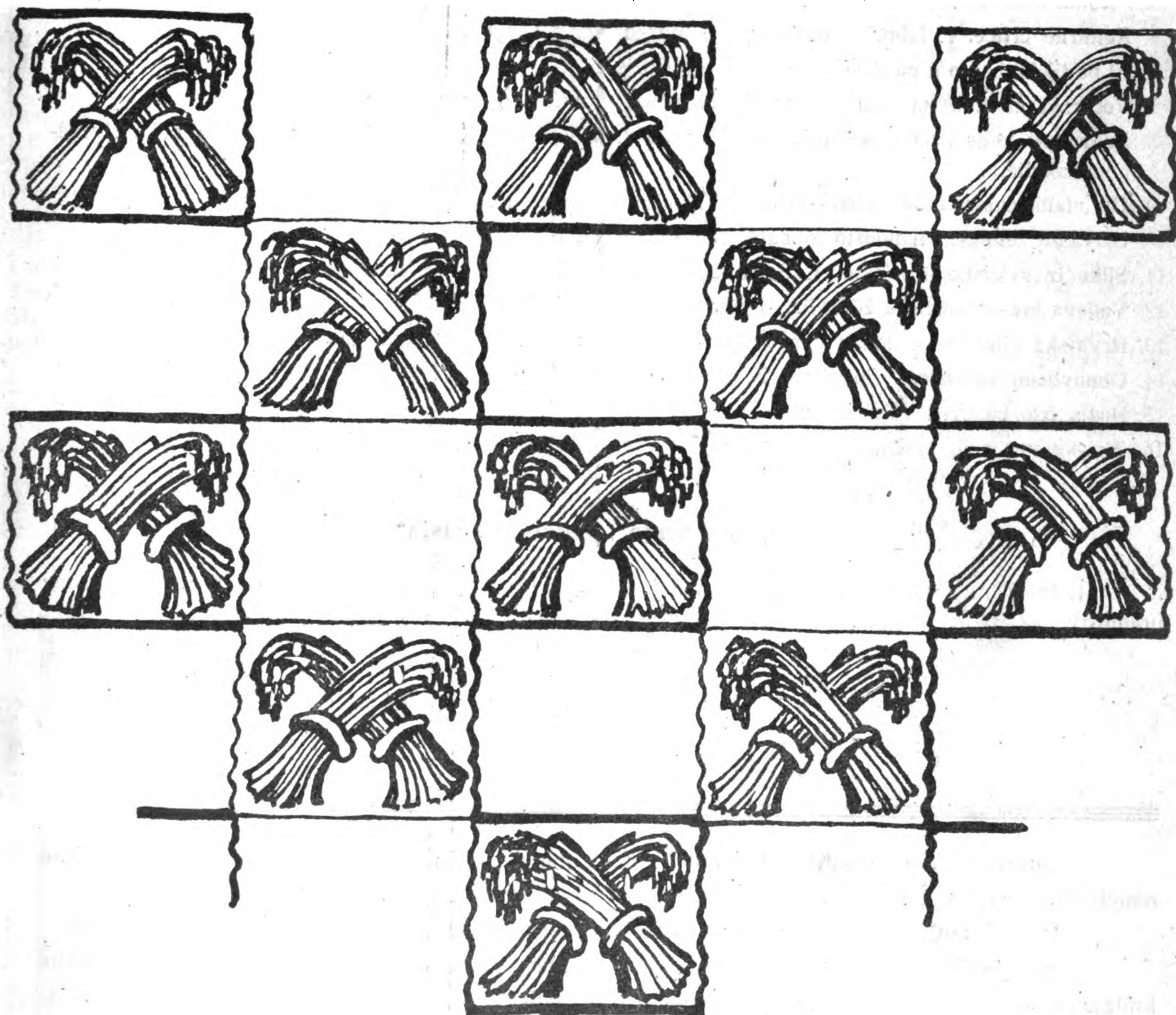
Sudeći po nekim pojavama, čini nam se, da neki čimbenici u »Seljačkom sveučilištu« i kod »Narodnog napretka« nisu o tom na čistu. Kako se te pojave množe, izgleda, da to nisu slučajnosti ni sporadičnosti, nego da tu već vlada neki sustav. Ako je tako, onda takav rad zaslužuje najoštriju osudu. Nije nam naime svejedno, da li se narod vodi k napretku ili tjera u nazadak.

Dr. F. R.

Izlazi svaki drugi mjesec. — Godišnja pretplata Din 10·—. Pojedini broj Din 1·50. — Odgovorni urednik: **Dr. Josip Andrić** Zagreb, Trenkova ul. 1. — Za tiskaru odgovara: **Stjepan Marinović**, Zagreb, Kamaufova ul. 16. — Tisak Nadbiskupske tiskare
Uredništvo i uprava Trg Kralja Tomislava 21 Zagreb.

TAKSA PLAĆENA U GOTOVU

ZLATNO KLASJE

GOD. II. 1939 BROJ 1.

PROSVJETNI LIST
HRVATSKOGA KNJIŽEVNOGA DRUŠTVA SV. JERONIMA

zuje razne vijesti, koje je našao da se odnose na sabore držane u Splitu istom dva vijeka poslije, t. j. na početku X (desetog) vijeka. Toma piše, **kako je Sv. Stolica Ivanu Ravenjaninu, t. j. Splitskoj Crkvi podijelila sva ona prava koja je nekoć imala starorimska Solinska Crkva. Toma naprosto to tvrdi i ničim ne opravdava, dok sastavljač Veće Kronike** obrazlaže time, jer da to slijedi iz pisma »koje je g. papa Ivan, po Ivanu nadbiskupu crkve ankonitanske i Leonu biskupu crkve prenestinske, poslao Ivanu nadbiskupu Solinske Crkve« **i donosi cijelo pismo, koje nam mnogo toga kaže.** Papa u njemu zamjera i kori dalmatinske biskupe što su za dulje vremena bili ostavili Sv. Stolicu i priključili se Bizantu, te što se po njihovim biskupijama širi glagoljica i to njihovim pristankom (vobis tacentibus et consentientibus); na saboru neka urede sve i glagoljicu dokinu. *Po ovomu jasno se vidi da nadbiskup Ivan ne samo da nije bio protiv glagoljice, nego da je bio za nju. Tim po sebi pada sve ono što se pisalo o borbi tog biskupa protiv glagoljice.*

Na ovo pismo sastavljač Veće kronike nadodaje: »Također drugo pismo koje posla g. Ivan papa po spomenutim biskupima k r a l j u h r v a t s k o m u« i donosi pismo u cijelosti. U njemu upućuje papa biskupe o čemu će sve na saboru vijećati, tražeći da iz malena uče djecu latinski i da glagoljicom ne obavljaju službu božju.

(Kao što rekosmo, tako je to bilo odmah na početku desetog vijeka, kad Hrvati još nisu imali dozvolu za glagolicu, a ipak su je počeli upotrebljavati učenici sv. braće. No, kako je poznato, poslije su Sv. Oci Pape hrvatskom narodu dozvolili povlasticu narodnog jezika u bogoslužju, te su ju Hrvati u nekim krajevima sve do danas sačuvali kao nijedan drugi narod.)

2.

Poslije ova dva pisma, sastavljač Veće kronike donosi sadržaj jednog starijeg sastavka o splitskim saborima. Najprije tu stoji kako su biskupi dogovorno (consulenter) molili da im papa pošlje poslanike pred kojima će oni raspraviti na saboru sva vjerska pitanja koja se odnose na Hrvatsku i Dalmaciju. Tada donosi zaključke sabora držanog u Splitu 925 i nastavlja, kako upravo u času kad su sređivali zaključke da ih pošlju papi na odobrenje, **uloži žalbu na istoga Papu Grgur biskup Nina.** Zato papa po svećeniku splitskomu Petru, koji je bio sa papinskim poslanicima odnio u Rim sva saborska akta, među kojima je bio i Grgurova žalba, šalje pismo dalmatinskim biskupima, u kojemu papa potvrđuje one zaključke o kojima su se svi složili, **dok one protiv kojih je Grgur uložio priziv na Papu ne potvrđuje nego da nadbiskup s Grgurom ili jedan drugi biskup dođu u Rim, i o tome ga izvjeste.** Ali kad se međutim biskupi nisu mogli složiti, a jer su papinski poslanici, biskup Madelbert i vojvoda Ivan, na putu za Bugarsku imali proći Dalmacijom i Hrvatskom, njima papa povjeri da na povratku konačno dovrše spor između hrvatsko-dalmatinskih biskupa, što oni na povratku god. 928 i učiniše. V e ć a k r o n i k a d o n o s i z a k l j u č k e o v o g d r u g o g s a b o r a, i p o n j i m a v i d i s e s a d r ž a j G r g u r e v a p r i z i v a. N a t o m s a b o r u b i l o j e z a k l j u č e n o, d a s p l i t s k i n a d b i s k u p p o s t a j e m e t r o p o l i t a (p r v o s t o l n i k) h r v a t s k o-d a l m a t i n s k e c r k v e n e p o k r a j i n e; d o k i d a s e n i n s k a b i s k u p i j a i n j e n t e r i t o r i j (p o d r u č j e) v r a ć a s e S p l i t u, a z a G r g u r a o s n o v a t ć e s e n o v a b i s k u p i j a i l i u S k r a d i n u i l i u D u v n u i l i u S i s k u, g d j e o n h o ć e p a k a k o h o ć e i s v e t r i s k u p a. *Po ovomu Grgur Ninski opirao se da razdijele i dokinu njegovu biskupiju a nije se borio za glagoljicu.* A t o j e s a s v i m n e š t o d r u g o. G r g u r o v a ž a l b a t i c a l a s e s a m o u p r a v n o g r a z d j e l j e n j a b i s k u p i j a, i o n s e s a s v i m z a k o n i t i m p u t e m p r i z v a o n a P a p u, k o j e g a j e t i m e, k a o š t o j e i r a z u m l j i v o, s i n o v s k i p r i z n a v a o z a v r h o v n o g G l a v a r a K r i s t o v e C r k v e. Konačno ovaj sastavak završava, kako je Sv. Stolica sve to potvrdila i splitskomu nadbiskupu poslala palij, znak metropolitanske (prvostolničke) vlasti.

Ovim je tako završen prijepis jednog starijeg sastavka o splitskim saborima. No sastavljač Veće kronike donosi još jedno papinsko pismo koje se tiče ovih sabora, ali koje i po sadržaju i po riječima kojima ga on donosi, vidi se da ovo pismo nije pripadalo gornjemu sastavku o splitskim saborima, nego da ga je sastavljač Veće kronike našao negdje na drugom mjestu. Kao naslov ovoga papinskoga pisma stoji: »Također pismo zadarskomu biskupu ili svoj Dalmaciji«, a poslije cijelo pismo. Papa Lav VI tu piše, kako dalmatinski biskupi nesmiju otimati jedan drugomu teritorij (područje); splitska biskupija mora da obuhvaća i teritorij (područje) hrvatske države; Grgur iz Nina mora da ide u Skradin i konačno splitskom nadbiskupu šalje palij. Kako vidimo u ovome pismu stoji da papa šalje Grgura u Skradin, dok u gornjemu sastavku stalo je Grguru na volju da ide ili u Skradin ili Duvno ili Sisak ili da drži sve te tri biskupije, zato sastavljač gornjega sastavka o splitskim saborima nije se služio pismom pape Lava VI; k tomu jasno vidimo kako je sastavljač Veće kronike postupao pri njenom sastavljanju. On nije prosto prepisivao, umetao ili još manje izmišljao događaje, nego je on iz raznih predložaka doslovno uzimao vijesti i prepisivao ih kako je smatrao da idu skupa. Zato Veća kronika nije sastavljena po onoj Tome arciđakona, nego je sastavak o sebi po raznim prvorazrednim izvorima; ona nije proširena, Tomina kronika, nego spis za sebe; ona je skup raznih starih prvorazrednih izvora. Zato iz nje doznajemo pravu istinu o Grguru, biskupu Ninskom, — istinu, da je on bio vjeran i odan Namjesniku Kristovu u Rimu, Sv. Ocu Papi, a sve, što je protivno tomu, da spada u carstvo priča.

Pjesma o Hrvatskoj božićnoj popijevci.

Oko zelen-bora nebeskoga skupiše se sva nebesa,
Nebrojene svete duše s anđelima,
Nakitom ga svakim kite, biserom, draguljem,
Jabukom i zlatnim orasima.
Ispod bora sveta spilja, kamena i hladna,
Uza stijenu jaslice su male,
Sa svih strana nebeskih poljana dolaze pastiri,
Jaganjce i ovce vode, bijele luči pale.
Sva nebesa Božić slave, kao blagdan dragi,
Spomen slatki na trenutak,
Kada svijetu novo Sunce svane, kad mu provre
Žive vode vrutak.
Od radosti rujnom zorom svima lica rude,
Živim plamom srce gori,
Na nebeskom svodu ljepšim svjetlom zvijezde sjaju,
Pjesmom zvone rajski dvori.
Cijelo nebo rado sluša milu pjesmu, rad ju sluša
I Bog Otac, i Sin, i Duh Sveti,
Sa ganućem slatkim ju prisluškuje i Sveta Djeva,
Oko joj se biser-suzom svijeti.
Sva nebesa Božić slave, kao blagdan dragi,
Klečeći pred jaslicama,
Raduju se svete duše, raduju se s anđelima,
Nebo ječi òd pjesama.

Najedanput stanu; cijelim nebom zavlada tišina:
U raj počnu neki drugi dopirati glasi,
Rajski puci svi se k njima ogledaše, slušat staše:
Čija ti si, lijepa pjesmo? Otkuda si?
Brzo čuše, da sa zemlje to su pjesme,
Da i zemlja Božić slavi,
Dragi spomen na čas onaj, kad Sin Božji s neba sađe,
Tužnoj zemlji Bog se javi.
Vesele se i zemaljski puci, i u pjesmu liju
Cijelu dušu svoju,
Daruju se darovima, zelen bore kite,
Svete pjesme poju.
Svi nebeski dusi pogledaše dolje, slušajući pjesme
Sa svih strana i krajéva:
Sve su lijepe, — ali koja to je od svih ponaljepša,
Koja tako divno pjeva:
»Oj djetešce moje drago, vesela sam ti!« Iz koje zemlje?
Kojeg kraja, zavičaja? Kojega li roda?
Ili ova: »O pastiri, čudo novo . . .« Čije čedo ovo?
S kojih gora, dolina i voda!

Anđeo tad jedan šapne, zatim šapat nebom prođe:
To su pjesme od hrvatskih strana,
Odonuda, gdje pobožan narod sveti Božić slavi
Već od drevnih dana,
Smjerno badnjak posti, na ponoćku vjeran ide
Po dalekoj uskoj stazi,
Svijetleći si po njoj lučju, kada oblak mjesec skriva, —
Il dubokim snijegom gazi.
Kada pak u svoju crkvu dođe i svećenik Žrtvu počne,
U zaborav baca bezbrojne si vaje,
Raspjeva se ko nevino s pramaljeća ptiče,
Cijelo srce pjesmi daje.
U toj pjesmi Bog se slavi i predrago Isus-dijete,
S Njime slatka Majka-djeva —
Nema zemlje, nema kraja, da se takva slava daje,
Nigdje, nigdje takva pjeva!

Na te riječi anđelove, sve se duše Božjem Veličanstvu
Okrenuše s plamenitom prošnjom ovom:
O pogledaj, Višnji Bože, na hrvatski ovaj narod,
Milostivim obaspi ga blagoslovom —
Na taj narod, koji Božić tako sveto, rajski slavi,
Koji pjesmu tako slatku, divnu stvori,
Da se s njome sravnit može samo pjesma, koju u nebesih
Anđeoski poju kori!

Ferdo Rožić

Kulturne crtice.

1.

Izbori u prošlosti.

I nekad, u davnoj starini bilo je političkih izbora. I to tamo, gdje je, i dokle je narod imao riječ u državnim poslovima.

To se najbolje vidi kod dva stara kulturna naroda, Grka i Rimljana.

Kod Grka, i to Atenjana (stanovnika grada i države atenske) Vijeće se (bulé) od 400 (ili 500) članova, koje je, kao vlada, vladalo državom, biralo tako, da se na tablici napisalo ime onoga, kojega se htjelo izabrati.

Inače je zakonodavni sabor sačinjavao sav narod, koji se okupljao na skupštini na atenskom trgu. To je moglo biti, jer je država grada Atene bila malena.

Na toj skupštini narod je birao visoke činovnike i vojvode, te izglasavao zakone. Glasovao je dizanjem ruku.

Jedno vrijeme biralo se ždrijebom (kao na lutriju). Tim načinom biranja nije bio zadovoljan veliki atenski mudrac Sokrat. Govorio je, da se za svaki drugi posao, za zidara ili svirača, čovjek mora pripravljati i učiti, a za državni posao, koji je tako važan, zar da ne mora!

Kod Rimljana, i to, na primjer, za velikog državnika Julija Cezara, glasovalo se javno. No poslije se također glasovalo tablicama ili pločicama, koje bi se, s napisanim imenom, stavljalo u košaru. Kod brojenja znalo je biti varanja. Katkad se glasovalo i kamenčićima, za ili protiv. Bijeli kamenčić značio je »da«, crni »ne«. Narod je glasovanjem birao vijeće (senat) i više državne službenike.

Svatko zna, kako se danas bira. Tajno (ceduljama, kuglicama) ili javno. Kad je u kojem narodu prava pučka vladavina, glasovanje je tajno. No Hrvati se ne boje ni javnog glasovanja.

2.
Marko Tulije Ciceron.

Marko Tulije Ciceron bio je veliki rimski političar i govornik. Ali kako se iz njegova života vidi, nije bio baš osobito dobar karakter (značaj), to jest, poštenjak, kremenjak. Kad su bili izbori za rimske konzule (kao predsjednike republike), Ciceron je kolebao, za koga bi glasovao između dva velika državnika, da li za Pompeja ili Cezara. Gledao je na to, ko bi mogao pobijediti, pa da će za toga. Glasovao je za Pompeja, a pobijedio je Cezar, — pa se prevario i zlo prošao. Zlo je prošao i onda, kad su se na izborima borili, također veliki državnici, Marko Antonije i Oktavijan August. Snažno i krasno govorio je Ciceron protiv Antonija. Ali poslije izbora složili su se pređašnji protivnici Antonije i Oktavijan, te Antonije dade Cicerona pogubiti.

Najbolje je raditi po savjesti i neustrašivo.

No ne samo među školovanom gospodom (među koje je spadao Ciceron), nego je bilo slabića i petljanaca i među građanstvom. Pripovijeda se, da je jedan rimski građanin imao dva papagaja. Jednoga je, u vrijeme borbe Antonija i Augusta, izvježbao (dresirao), da viče: »Ave, Auguste« (Zdravo, Auguste!), a drugoga, da viče: »Ave, Antoni« (Zdravo, Antonije!). Kad je August prolazio ulicom, slučajno se namjerio na tog građanina. A jedan papagaj zaviče: »Zdravo, Auguste«! Augustu se to veoma svidjelo te pohvali građanina. No kad je pošao dva tri koraka dalje, zaviče drugi papagaj: »Zdravo, Antonije«. Kako je bilo građaninu pri duši, možete si misliti.

Ali ni široki redovi rimskog puka nisu se, pod kraj rimske republike, prije dolaska carstva, držali postojano. Među pukom su dakako stranački ljudi mnogo agitirali i kortešírali (nagovarali i predobivali) za sebe. A novac je igrao veliku ulogu, tako da su se i posebni zakoni morali izdavati protiv toga. Spomenuli smo, da je Ciceron sjajne govore držao protiv Antonija, no Antonije je dijelio puku novac i žito, pa Ciceronovi govori nisu imali uspjeha.

Srećni smo i ponosni, što ogromna većina hrvatskoga naroda s prijezirom odbija od sebe svako podmićivanje.

3.
Demosten.

Sasvim drugoga kova, nego rimski govornik Ciceron, bio je slavni grčki govornik i državnik, po imenu Demosten. Čelik-značaj, zlatan poštenjak, veliki rodoljub. Kad je vidio, da moćni makedonski kralj Filip hoće pod svoju vlast dobiti grčki (helenski) narod i uzeti mu slobodu i samostalnost, junački se dignuo protiv njega i one izdajničke grčke stranke, koja ga je pomagala. Pred narodom, koji se na skupštinu skupljao na atenskom trgu, držao je divne i veoma oštre govore protiv kralja Filipa (tako da se i danas govori te vrsti zovu »filipike«). Predlagao je razne prijedloge, koji su svi išli za tim, da se odvrati velika makedonska pogibelj. Narod ga je i slušao, te bio spreman podnositi velike žrtve za svoju slobodu i samostalnost.

Ali je katkada bilo i nerazumijevanja i nehaja. Na skupštinu je znalo doći malo ljudi, ili nisu s dovoljno pažnje pratili veoma ozbiljne riječi svoga velikoga sina. To je dakako Demostena i žalostilo i ljutilo. Kad je jednom opet tako bilo, Demosten je počeo pričati ovu priču: »Neki je čovjek putovao sa svojim drugom, kod kojega je za novac najmio magare. Pošto je sunce pripeklo, a hlada ni otkuda, on se zakloni u magarčevu sjenu. Drug ga istjera iz sjene vičući, da je on njemu dao u najam magarca a ne njegovu sjenu. Ovaj pak dokazivaše, da je on najmio i magarca i s njime sve što on ima, pa i sjenu. Tako su se oni dugo prepirali.« Demosten ovdje prekide priču i htjede da siđe s govornice, ali Atenjani, koji su sada pažljivo slušali ovu priču o magarcu, stadoše moliti Demostena, da im priču dovrši i reče, što je bilo s magaretom. Na to će Demosten: »Stid vas bilo! Sada se svi silno zanimate, što je bilo s onim magarcem, a kad vam govorim o vrlo važnim stvarima, koje se tiču vas i vaše domovine, onda me ne slušate!«

Napokon su Grci izgubili slobodu. Uzeo ju je Filip i njegov sin, jer nisu slušali Demostena.

Hvala Bogu, da je hrvatski narod bolji od grčkoga i da vodi brigu o sebi i o svojoj domovini.

Ni po tijelu, kamo li po duši.

Piše dr Ferdo Rožić.

I.

»Ni po tijelu, a kamo li po duši« nije se mogao čovjek razviti od nižih životinja, pa ni od majmuna, — tako smo rekli u članku »Kako je postao čovjek«, koji je izašao u posljednjem broju »Zlatnoga Klasja« prošle godine. U tom smo članku naveli velike razlike između čovječjega i majmunskoga tijela. Osim ostalih, tu su navedene razlike u veličini mozga, lubanje, u obliku bedrene kosti te u uspravnom hodu. Iz tih se razlika na prvi mah vidi, da iz jednoga tijela nije moglo nastati drugo, niti naglo, skokom, niti polagano, razvojem: nije moglo nastati naglo, skokom, jer u prirodnom zbivanju nema skoka; nije moglo nastati polagano, **razvojem**, jer bi u tom slučaju moralo biti prijelaznih **oblika**, a tih nema. To su dokazi, koji se ne mogu pobiti.

Na to smo dodali, da se čovjek **još manje, daleko manje**, nego li po tijelu, **mogao po svojoj duši** razviti od nižih životinja, dotično od majmuna. To drugim riječima znači, da je još daleko veća razlika između životinjske (majmunske) i čovječje duše, nego li razlika između životinjskoga (majmunskoga) i čovječjega tijela. **Ta razlika između čovječje i životinjske duše tako je velika, da se može isporediti s jazom ili ponorom, koji se ničim ne da zajaziti ili zatrpati.**

Tu ćemo učiniti jednu opasku. Kad u običnom govoru kažemo »duša«, onda mislimo samo na pravu čovječju dušu, to jest, na dušu razumnu, duhovnu, besmrtnu. Prema tomu velimo, da životinja nema duše, to jest, nema razumne, duhovne, besmrtne duše. Ali jer vidimo, da i životinja osjeća, zamjećuje, pamti, to jest, da ima neke duševne sposobnosti, to se u naučnom ili učenom svijetu govori i o »životinjskoj duši«. Kada ćemo dakle i mi ovdje, osim o čovječjoj, govoriti i u životinjskoj duši, govorit ćemo u ovom drugom smislu, u smislu naučnom ili znanstvenom, budući da i mi, raspravljajući važna pitanja o čovjeku, stojimo na tlu znanstvenoga istraživanja.

II.

Bitna je i nepremostiva razlika između čovječje i životinjske duše. Istinitost ove tvrdnje nastojat ćemo dokazati slijedećim raspravljanjem. Da se pak to može učiniti što bolje i točnije, mora se prije podrobnije progovoriti o duši i duševnom životu uopće.

No kod toga treba i opet učiniti jednu opasku. Govoreći naime o duši i duševnom životu uopće, ne ćemo govoriti o duši, u koliko čini dobra ili zla djela, niti u koliko se radi o njezinoj sudbini poslije smrti, o njezinu spasenju i odgovornosti pod Vječnim Sucem, to jest ne ćemo govoriti o ćudorednoj vrijednosti njezinih čina niti o svrhunaravnom njezinom određenju, — nego ćemo govoriti o duši, u koliko je ona stvor Božji kao što su i druga stvorenja, dakle o njezinim čisto naravnim svojstvima i sposobnostima.

Tom prirodnom stranom duše bavi se jedna nauka, koja se zove dušoslovlje ili psihologija (grčka riječ »psiha« znači »duša«, a grčka riječ »lego« ili »logos« znači »slovo« ili »nauka«).

III.

Što nas dakle uči psihologija? Reći ćemo ono što je najglavnije.

1. Svatko, tko čita ove retke, može pomisliti ovako: Evo, ja sada tu stojim sam za sebe, a oko mene sav ostali svijet. Ja imam pet osjetila: oko (za vid), uho (za sluh), nos (za njuh), jezik (za okus), kožu (za opip). Sav taj ostali svijet djeluje na moja osjetila: svjetlost na oko, zvuk na uho, miris (plinovi) na njuh, slatko (ili gorko) na jezik, tvrdo (ili meko), toplo (ili hladno) na kožu.

Da daljnje razmatranje bude lakše, uzmimo sada samo jedno osjetilo, i to osjetilo za vid, to jest oko.

Neki vanjski predmet, na primjer, ono što mi zovemo »kuća«, osvijetljen svjetlom, djeluje na moje oko, ili točnije, podraži moj očni živac; tim podražajem očni se živac promijeni ili uzbudi, i tako uzbuđen prenese podražaj u mozak i preko mozga u dušu: na taj način ja ugledam (zamijetim, opazim) taj vanjski predmet, »kuću«. To ugledanje ili opažanje je pravi duševni čin, doživljaj, jer ja znam, da sam ugledao vanjski predmet. Taj duševni doživljaj zove se **opažaj.**

(Da je to pravi duševni čin, to jest, da doista samo duša može opažati (doživljavati opažaj), a da to **ne** može ni živac ni mozak, o tom se može svatko uvjeriti: ako se u nešto zamislim, pa u tom času netko prođe mimo mene, ja ga ipak ne opazim, premda je taj prolaznik podražio moj očni živac i mozak; a ne opazim ga zato, jer je duša bila obraćena drugome, pak nije primila podražaj. Isto je tako i sa sluhom: koliko puta nam se dogodilo, da ne čujemo nekog zvuka, premda taj zvuk udara na naš bubnjić ili na slušni živac; a ne čujemo ga zato, jer je duša bila zabavljena nekom drugom stvari: dakle ne čuje, ne zamjećuje bubnjić, nego čuje, zamjećuje duša. A što vanjski predmeti istom preko osjetila, preko živaca i mozga, dopiru do duše, to je zato, što čovjek nije čisti duh, nego sastoji od tijela i duše. Osjetila su samo sredstva duše, ali sama osjetila niti vide niti čuju, kao što ni kod telefona, na primjer, ne govori ona tanka pločica ni žica, nego su to samo sredstva čovjeku, upravo njegovoj duši, koja uistinu govori. Ovo je samo mimogred rečeno, za bolje razumijevanje samoga opažaja).

Važno je, dalje, o opažaju znati ovo: Kad opazim neki predmet, to još ne znači, da i znam, što je to. Istina, kad mi sada opazimo kuću, drvo, lopatu, i tako dalje, mi odmah znamo, što su ti predmeti, jer nam je to otprije poznato. Ali ako opazimo neki predmet, koji nam nije poznat otprije, mi ne znamo odmah, što je to. Primjeri će nam to objasniti. Ako neki nepismen čovjek prvi put opazi slova, on vidi samo neke crte, ali ne zna što je to; ako netko tko još nije bio na željeznici, opazi lokomotivu (željeznički parni stroj), on vidi samo složen skup željeza, ali ne zna, što je to; ako netko prvi put vidi radio-aparat (stroj), on vidi samo nekakvu škrinju (sandučić), ali ne zna, što je to.

Opažajem dakle, koji se dobije samo podražajem osjetila, ne spoznaje se, što je što, nego se spoznaje samo vanjska strana, samo vanjština ili površina predmeta. **To se zove osjetilno znanje.**

2. Drugo, što nas uči psihologija, jest ovo: Kad prestane podražaj, to jest kad vanjski predmet više ne podražuje osjetilo (jer smo ga prestali gledati), ne izgubi se opažaj iz duše, nego u duši ostane slika opaženog predmeta. Duša ga zapamti, jer ima sposobnost pamćenja. Ako je netko, na primjer, sa sela došao u Zagreb, pa tu vidio visoke kuće, spomenik Jelačića bana, tramvaj ili što drugo, za što i ne zna, što je, a zatim se vratio kući na selo, ostale su mu u duši slike tih predmeta. **Ti preostali ili zapamćeni opažaji zovu se predočbe** (jer si ih čovjek, kadgod hoće, može opet predočiti).

U duši su **predočbe među sobom spojene (povezane, udružene)** upravo onako, kako su bili udruženi i opažaji, koje smo imali o predmetima. U sobi vidimo (opažamo) stol, uz stol stolce, malo dalje ormar, pa slike na stijeni. Kad izađemo iz sobe, više ne vidimo tih predmeta tjelesnim očima, ali u duši imamo o njima slike ili predočbe upravo onako među sobom združene, kao što smo ih gledali u sobi. Izvan kuće vidimo (opažamo) vrt, uz vrt livadu, polje, šumu, pa jarke i potok. Kad otidemo u svijet, u vojsku, više ne vidimo očima ni vrt ni polje, ni šumu, ali smo ih zadržali u duši ili zapamtili kao predočbe, i to onako povezane (udružene) među sobom, kao što smo ih gledali.

Treba dakle dobro držati na pameti ovaj zakon duševnog zbivanja, da su predočbe među sobom povezane (udružene).

Dalje treba o predočbama upamtiti ovo: Predočbe, na koje jedno vrijeme ne mislimo ili su kao zaboravljene, **možemo opet dozvati u pamet i obno-**

viti ih. Pomislimo li, na primjer, na svoje djetinjstvo, odmah nam dolaze pred oči mnoge slike: kako smo na vrtu brali voće i kako smo se kupali u potoku, kako smo tražili ptičja gnijezda, kako smo brali jagode, i tako dalje. I čim se sjetim, na primjer, potoka, odmah se sjetim i potočnog pijeska i vrba pokraj potoka i puta i ovaca, i tako dalje. Zašto? Zato, jer su predočbe o svemu tomu onako među sobom udružene u duši, kao što su bili povezani i nekadašnji opažaji. Ili ovo: Kad smo u tuđini, pak opazimo jednu livadu, odmah nam se u duši javlja predočba o našoj livadi u domovini, — ali ne samo livada, nego i sve ono, što je pokraj livade: potok, šuma, polje. J e d a n d a k l e s a d a o p a ž e n i p r e d m e t i z a z i v l j e u d u š i p r e d o č b u d r u g o g p r e d m e t a, k o j i m u j e **sličan,** a s n j i m e u j e d n o i s v e d r u g o, š t o j e t o m p r e d m e t u u b l i z i n i i l i š t o j e s n j i m **u dodiru** (jer su i predočbe među sobom udružene, kao što i sami predmeti). Ili ovo: Više puta nam se dogodi, da opazivši na ulici nekog čovjeka odmah se sjetim nekog svojega znanca. Zašto? Zato, jer su si slični. Opažaj dakle jednoga čovjeka izazivlje predočbu drugoga z b o g s l i č n o s t i. Na tomu se osniva i **prepoznavanje.** Sretnem na ulici svoga znanca, prijatelja, rođaka, i odmah mi se javlja u duši predočba, koju već otprije imam o njemu, te vidim, da je ta sada opažena osoba ista s onom predočbom. Otuda nam je jasno i to, da se možemo katkada p r e v a r i t i u o s o b i. Vidim nekog čovjeka, koji je veoma sličan mojemu znancu, pa mi se stoga u duši izazove predočba o mojemu znancu, i ja pozdravim tog čovjeka kao svojega znanca. Ali sam se prevario, upravo radi sličnosti.

Udruženje predodžaba zove se u psihološkoj nauci i **asocijacija** (od latinske riječi: (ad)sociare, što znači združiti).

Dosada nas je p s i h o l o g i j a (d u š o s l o v l j e) naučila ovo dvoje: p r v o, da okolišni predmeti podražuju naša osjetila i da stoga njihovu vanjštinu zamjećujemo **opažajima,** po kojima na taj način imamo neko osjetilno znanje; d r u g o, da ti opažaji vanjske strane okolišnih predmeta ostavljaju u našoj duši slike ili **predočbe** sa svojim napomenutim svojstvima (o b n a v l j a n j a, v r a ć a n j a n a t e m e l j u s l i č n o s t i i d o d i r a), p r e d o č b e, p o k o j i m a t a k o đ e r n e m a m o d r u g o n e g o s a m o o s j e t i l n o z n a n j e, u k o l i k o n i o n e n i s u n i š t a d r u g o n e g o z a o s t a c i o p a ž a j a.

Ova dva načina spoznavanja vanjskog svijeta, to jest o p a ž a j i p r e d o č b a, kojima se svijet spoznaje samo s površine, dvije su prve vrsti spoznavanja.

3. Treća vrst je ova, koju ćemo sada raspraviti. Već smo prije spomenuli, kako dijete vrlo često zapitkuje svoju majku: što je ovo, što je ono. Dijete, na primjer, prvi put opazi neku stvar s drškom i sjekiricom, i zapita: što je to? Majka odgovori »ključ«; no dijete nije s tim zadovoljno, već pita dalje: što je to »ključ«. Sada majka odgovara: ključ je držak sa sjekiricom, to jest ono, čim se nešto zatvara i otvara. U koliko dijete već znade, što će reći »zatvarati« i »otvarati«, ono je sada zadovoljno, jer znade, što je ključ: »Ključ, to jest, stvar s nekim drškom i sjekiricom, je ono čim se nešto zatvara i otvara«. Odsada dijete može vidjeti različite ključeve, i velike i male, i željezne i srebrne i zlatne, s ovakvim i onakvim drškom, s ovakvom i s onakvom sjekiricom, ono za sve te razlike ne pita, sve mu je to sporedno, sve to meće i stavlja po strani, pa zadržava samo ono što je g l a v n o, što je **zajedničko** svim ključevima, neki »držak sa sjekiricom« to jest, ono čim se nešto zatvara i otvara. Za ono što je **zajedničko** svim ključevima, kaže se još, da im je **»bitno«,** da je njihova »bit«, jer po toj z a j e d n i č k o j s a d r ž i n i ključ jest ono što jest (od glagoga »biti«, »jesam«). Odsada, kroz cijeli život, **kad će se uopće spomenuti »ključ«,** ne misli se ni kakve pojedinosti kod ključa, ni na to, je li velik ili malen, ni na to, je li bijel ili crn (osim ako se u kojem razgovoru govori o posebnom ključu), nego se misli samo na ono što je s v i m a z a j e d n i č k o, š t o j e b i t n o. Kad se na primjer, kaže: »molitva je ključ, koji nebo otvara«, zar se tu misli na neki pojedinačan ključ s ovakvim drškom, s ovakvom sjekiricom? Ne, nego se tu misli samo na ono što je **bitno** kod ključa, na držak i sjekiricu uopće, ali ne niti u koliko su ti dijelovi tanki ili debeli, niti u koliko su dugi ili kratki, niti u koliko su teški ili laki. Stoga ovo **bitno** kod ključa, baš zato, što nije ni bijelo, ni crno, ni kratko ni dugo, ni teško ni lako, baš zato što je bez vanjskih pojava, stoga ovo **bitno** ne opažaju naša osjetila. Ovo **bitno** jest nešto **nutarnje,** kamo osjetila ne dopiru, jest nešto **nadosjetno.**

U ovu n u t r i n j u, kamo ne mogu doprijeti tjelesne oči, mogu doprijeti samo o č i d u h o v n e; ovo n a d o s j e t n o, što ne može zaprimiti tjelesno osjetilo, može d o h v a t i t i, z a j e t i ili z a j i m a t i, **pojimati samo duhovno** biće.

Stoga i onaj duhovni čin, kojim se zahvaća ili poimlje ovo bitno, ovo nutarnje i nadosjetno, zove se pojam.

Pojam dakle ili poimanje nadosjetnih sadržaja jest ona viša, treća vrst spoznanja.

Ovako, kao kod ključa, mogli bismo razmatrati kod svih stvari i kod svih riječi, štogod ih ima. Uzmimo samo još jedan ili dva primjera.

Što je knjiga? Knjiga je skup složenih i svezanih listova ispisanih rečenicama. To je **bitno** kod knjige, to je **pojam** knjige. Kad se kaže: »knjigu treba voljeti«, tu se ne veli, ni da je knjiga velika ni mala, ni da je tanka ni debela, ni da je od ovoga ni onoga papira. Osjetila mogu vidjeti samo ovakvu ili onakvu knjigu, ili malu ili veliku, ili tanku ili debelu, — ali čim se sve to o d u z m e, ostaje samo ono što je **bitno,** što već ne mogu opaziti tjelesne, nego samo duhovne oči.

Što je kuća? Kuća je prostor ograđen stijenama, s krovom prozorima i vratima. To je **bitno kod kuće,** to je **pojam** kuće. Kad se kaže: »svoja kućica, svoja slobodica«, tu se ne veli, ni da je kuća mala ili velika, ni da je od drveta ili od kamena, bijela ili žuta. Osjetila mogu vidjeti samo ovakvu ili onakvu kuću, ili malu ili veliku, od drveta ili kamena, bijelu ili žutu, — ali čim se to sve **oduzme,** te ostane samo što je bitno, što je pojam kuće, to više ne mogu vi-

djeti, opažati osjetila, nego to mogu vidjeti samo oči duhovne, ili drugim riječima, to može pojimati samo duhovno biće. (Oduzimanje ili odstranjivanje nebitnih oznaka zove se latinskom riječju: **apstrakcija,** od glagola abstraho — oduzimljem).

Osim toga, mi znamo, što je pravda, što je istina, što je čast, — a jesmo li kada tjelesnim očima vidjeli, ili njuhom njušili, ili opipom pipali »pravdu«, »istinu«, »čast«? Nismo, jer su to nadosjetne sadržine. Te nadosjetne sadržine dohvaćaju se samo duhovnim poimanjem, samo pojmom.

U jeziku, zatim, osim riječi, kojima odgovaraju vidljivi predmeti (drvo, kamen, zlato), imademo i takovih riječi, kojima je sadržina posve nevidljiva za osjetilna opažanja. To su različite čestice, veznici, prislovi, kao što su: baš, i, pak, nipošto, tako, ako, jer, i tako dalje. Kad, na primjer, kažemo: taj čovjek »baš« je dobar, tko je ikad tjelesnim očima vidio ili okusom okusio što znači riječca »baš«? To »vidi«, to »osjeća« to **poimlje** samo duh.

Tako je, napokon, kod svih naših sudova i zaključaka.

Uzmimo najprije sud: »pobožan čovjek je zlata vrijedan«. Kao što nijedno osjetilo (oko, uho) ne može opažati bit, to jest nutarnji sadržaj ili značenje ovih izraza (»pobožan čovjek« i »zlata vrijedan«), još manje može vidjeti, da jedan izraz pripada drugomu, to jest, još manje može ikoje osjetilo vidjeti, opaziti njihov odnos jednakosti te istinitost tog izrečenog odnosa. To može samo duhovno biće. Isto to vrijedi i za druge odnose u drugim sudovima, kao što su odnosi sličnosti, različnosti, istovjetnosti, uzročnosti, posljedičnosti, te prostorni i vremenski odnosi, i tako dalje. Nadosjetne pojmove sličnosti, različnosti, jednakosti, uzročnosti, posljedičnosti... može dohvaćati (poimati) samo duhovno biće.

Uzmimo još primjer za zaključivanje. »Tko ne čita, taj ništa ne zna, — Andrija ne čita, — Dakle: Andrija ništa ne zna.« Nijednim osjetilom, ni okom, ni uhom, ni opipom, ne može se opažati, da ovaj zaključak »Andrija ništa ne zna« izlazi iz one dvije prve rečenice. Zaključak je nešto nadosjetno, nešto duhovno. Zato ga opaža, zato ga **poimlje** samo duhovno biće.

Nauka o duši (dušoslovlje, psihologija) uči nas dakle, da postoje tri vrsti ili načina, kojima se spoznavaju predmeti: **opažaj, predočba i pojam.**

Kakvu spoznaju ima čovjek, a kakvu životinja, o tom ćemo čuti u sljedećem broju. Dotle dobro, i dva i tri puta, pročitajte ovo što je tu napisano. Stvar je poučna, i nije preteška, ali se mora pažljivo čitati.

Večernja molitva na selu.

Gospode, Tvoji su vjerni glasnici večernji vjetar i zvijezde
javili na koncu dana, da se s poslom svrši.
Usijale smo odložili motike i pošli polako kući,
mi volimo, da se u svakom našem djelu
Tvoja volja vrši.

Gospode, cijeloga smo dana radili neumorno,
klonulo nam uprašeno, uznojeno tijelo,
i sada, prije nego što se podamo zasluženom snu,
da nas okrepi za nove napore,
klekli smo ponizno pred Tvoje raspelo.

Gospode, mi smo orali, sijali, kopali tvrdu zemlju,
hladni nas vjetar šibao, sunca vatra palila,
noge su nam ranjave, na rukama žuljevi,
djeca gola, slabašna, starci boli boluju,
nevolja se mnoga na leđa nam svalila.

Gospode, ne daj, da nam oluja i mrazovi,
ljetnja suša, gromovi, strahovite poplave
unište naše muke plodove, na njivama usjeve!
Ponizno Te molimo, o Isuse raspeti,
i ruke Ti podižemo drhtave!

Gospode, poslušaj nas priproste, vezane za ovu zemlju tvrdu,
dobro znadeš, da smo Te svakim časom ljubili,
prospi s križa blagoslov, uvijek s nama ostani!
Tvoja ruka neka nas svuda prati očinska,
jer ako nas ostaviš:
sve smo izgubili...

Aleksandar Kokić

Podzemne vode i naša poljoprivreda.

Napisao dr. Stjepan Filipović, sveučilišni profesor na poljoprivrednom fakultetu.

Kad su naši stari Hrvati došli u našu današnju domovinu, prije 1300 godina, sigurno nisu znali, u kakovu će se nevolju svaliti njihovi potomci. Oni nisu ni mislili na to, da zemlja, kao što je ova naša, nije dobra, i to zato što je ona suha, pa zato i neplodna.

Poznata je stvar, po nekim starim ispravama, da je napose Dalmacija bila još u stara vremena, u 14. vijeku, tako oskudna u hrani, da se je u nju moralo uvoziti žito iz talijanske Apulije. Dakle je to već jedna stara pojava: glad u nekim našim krajevima, sigurno kao posljedica velikih suša.

Ali osim Dalmacije ima još suvih zemalja, u kojima živu Hrvati, dakle po hrvatskim zemljama: to je hrvatsko Zagorje, onda Lika, Primorje, pa veći dio Bosne i Hercegovine. Zanimljivo je, da se suša često pojavljuje po tim krajevima: svaka je treća godina suva ili kako u novije doba kažu »pasivna« (pod Austrijom se nije toliko znalo za tu pasivnost...). Svake treće godine naš narod gladuje i propada, jer mu niko ne pomaže; ono što država dade po koju kilu kukuruza na glavu — to je upravo ništa, a pravo govoreći ne bi tu ni jedna država mogla nadavati, što bi nam i jedan sasvim prosti račun mogao dokazati: za kojih 5 milijuna stanovnika, što ih pogađa glad u pasivnim godinama u Jugoslaviji, trebala bi do 1 milijarda dinara. A ko će to smoći?

To što je naša zemlja najvećim dijelom suva i gladna, drugim riječima: pasivna, prima se kao jedna neminovna činjenica, poput slavonske prašine i blata, poput jedne više sile, protiv koje nema nikakve sigurne pomoći. Istina: smišlja se koješta, što bi tobože bilo od koristi, kao na priliku: pojačanje nekog radnog faktora (čimbenika), prelaz blaga u staju, kultura (njegovanje) krmnih i industrijskih (tvorničkih) biljaka, kućni obrt, nutarnja kolonizacija (naseljivanje), uređaj nasljednog prava, osiguranje seljačkog posjeda protiv otuđenja i komadanja, melioracija (poboljšanje) zemlje, veliki radovi u državi, krčenje šuma po ravnicama, razdioba zajednica i t. d. Sve dakle stvari, koje bi doduše bile od znatne koristi, ali samo što od toga ne bi mnogi i mnogi seljaci imali nikakve koristi. A osim toga, pri tome se sasvim zaboravlja na jedan neizmjerno važan i toliko koristan faktor (čimbenik), koji bi cijelu našu poljoprivredu mogao postaviti na sasvim drugu osnovicu, a to je podzemna voda.

O toj podzemnoj vodi hoću dakle da sada progovorim par riječi. Bavim se s tim pitanjem već dugo vremena, pa sam tu došao do sasvim novih spoznaja, koje su vanredno važne za svu našu poljoprivredu. Stvar je u ovome: Bog je stvorio, pa se najveći dio vode, što nam je donosi kiša i snijeg, spušta u zemlju i ona odlazi ispod zemlje u more, i to u tekućim žilama, koje se od najmanjih skupljaju u sve to veće, dok ne nastanu prave podzemne rijeke. Tako se može jedno s drugim reći, da u zemlji ima vrlo mnogo vodenih žila.

Potanjim istraživanjem, a kroz više godina, ja sam došao do spoznaje, da je razmak između tih žila 34 metra, ako je teren (zemlja) ravan ili plosnato nakošen. Dubina je do žile različna: 7, 10, 14, 17, 21, 27 metara, sve to kao glavno pravilo svaka dubina za se, ali ima i razlika. Širina je žile to veća, što više vode u njoj ima. Množina se vode može isto izračunati odozgor s površine, ali za to treba znati jedno vrlo teško pravilo, koje je obično tajna svakog istraživača podzemnih voda.

Može se dakle reći, da u zemlji ima toliko vode, da ispod svake njive ide barem po jedna žila. To je od neprocjenjive vrijednosti. Samo da tu vrijednost uočimo, moramo se malo svratiti u poljoprivredu, t. j. u sav rad oko dobivanja žita. Mi znamo dobro, što sve treba, da dobijemo dobar urod na svojoj zemlji: treba nam najprije zemlja, onda treba nju obraditi i pognojiti, pa zasijati sjeme; dalje treba tu topline, svjetla i vode. Ako se sada pravo zamislimo, ima tu svega drugog u glavnom već od prirode dosta, ali najteže nam je za vodu t. j. za kišu. Ta nam kiša nije nikako u vlasti i mi smo u najvećoj mjeri ovisni o njoj i njezinoj volji. Prava je rijetkost godina s upernom kišom, teško da se za to trefi jedna od 20 godina. I mi smo apsolutno i sasvim nemoćni prema kiši, pa znamo, da u najvećem dijelu naše domovine vlada veliki nered u tom pitanju, t. j. kiša malo kada pane na vrijeme, a velikim je dijelom nema po jedan i više mjeseci. Tako onda i nema kod nas po suvim krajevima gotovo nikada lijepe žetve. Otuda onda i dolazi trajna glad našeg naroda po tim krajevima.

Sad kako tome pomoći? Lako: moraju se otvarati podzemne vode i mora se zemlja umjetno natapati. Drugog nam spasa nema. Kad moramo orati, gnojiti, sijati i žeti (ako ima što) onda moramo i natapati zemlju. To se zna, da je to našem čovjeku, na prvi mah, vrlo čudnovat i neprovediv predlog. Ali ako hoćemo da obastanemo i još živimo kao ljudi, onda se moramo prihvatiti podzemne vode. Tako ćemo osigurati veliki prirod od naše zemlje, pa neće biti gladi ni golotinje. Kako sada naš narod živi po mnogim krajevima, to je prava sramota po čovjeka.

Podzemne vode pronalaze posebni vještaci, zvani rabdomanti.[1] Ima ih i kod nas, ali su slabi i mnogi se ne bavi ozbiljno tim poslom, nego samo od zabave, ali ipak ima jedan, koji radi baš o tome, da se izbave podzemne vode i da se s njima zemlja natapa. Istina, taj posao napreduje polagano, ali kad se vlasti za nj zainteresiraju, sigurno će se raditi u puno većoj mjeri.

Kad se dakle naša zemlja počme tako natapati kako spada, sinut će nam pred očima i riješenje jednog drugog, zasad teškog pitanja: tobožnje oskudice zemlje kod našeg seljaka. Te oskudice nema zapravo nikako, samo se mora ovo zemlje, što je imamo, točno obrađivati.

---

[1] To je grčka riječ: »rabdos« znači šiba, prut, a »manteuo« znači gatati, pogađati, to jest, rabdomant je čovjek, koji pomoću pruta znade pogoditi, gdje ima vode.

Od malih čamaca do velikih ratnih brodova.

Napisao dr. Dragutin Hren.

Košto su ljudi već od davnine načinili razna vozila na kopnu, tako su se i u davnini poskrbili za vozila na vodi. Nije isključeno, da su ta vozila uređena i prije onih kopnenih. Trebalo je naime

Preko vode na panju i drvetu.

prijeći s jedne strane rijeke na drugu, a željelo se i provesti morem. Vjerojatno je zato, da su već pretpotopni ljudi, ili barem oni odmah poslije potopa stali graditi kakve takve lađe.

Povjesni pregled.

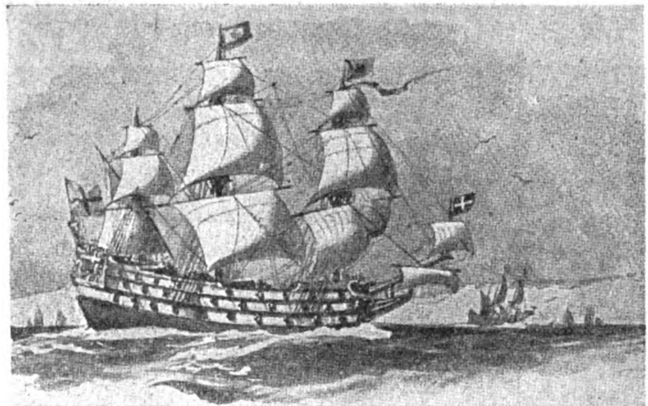
Prvi ljudi, koji su željeli preko vode, jamačno nisu imali nikakvih prevoznih sredstava. Oni su vodom plivali. Ne dugo kasnije našao si čovjek kakav panj, koji mu je poslužio za prvu lađu. Kasnije je takav panj izdubao, slično, košto cigani dubu korita. To je sad već bila prilično moderna lađa. Pronađeno je, da su ljudi, koji obitavaju na obalama Tihog oceana, radili takve čamce u obliku košare ili škafa. Tim su se svojim lađicama raširili otocima cijelog oceana. Nije isključeno, da su tako i najprije ljudi doprli u novi svijet u Ameriku. Još i danas se urođenici nekih otoka u Tihom oceanu na taj način sele iz otoka na otok i prevaljuju velike udaljenosti. I stotine kilometara i tisuću kilometara znadu proputovati na ovakvim jamačno prvim lađama, koje je rod ljudski izumio. Tek kulturniji narodi počeli su graditi veće i manje čamce. Iz njih su se razvile i veće lađe. U takvoj

Čamac s veslima.

su se gradnji osobito odlikovali Feničani, kasnije Grci i Rimljani. Oveće lađe tjerali su robovi veslima. I jedra su starijega podrijetla. Čovječji je razum znao zgodno i spretno iskoristiti snagu svoga najljućeg neprijatelja na moru, vjetra. Galije, vesla i jedra, sve je to služilo čovjeku u starom i srednjem vijeku, pa još i u jednom dijelu novoga vijeka. Ništa se naime boljega nije pronašlo, niti pronaći moglo. Ljudi su samo povećavali donekle obujam svojih lađa, no nisu ni u tome mogli predaleko. Lađe staroga vijeka nisu imale više od svojih 50 registarskih tona. (Ova mjera »registarska tona« nije mjerilo težine, nego prostora. To je engleska mjera, koja označuje skoro 3 kubična metra prostora). Srednji je vijek u tome vrlo malo pokročio naprijed. Malo po malo se natjeralo na dvostruku tonažu. Osamnaesti se vijek nije usudio graditi lađe s preko 1000 registarskih tona. Tek dvadeseti je vijek pošao u tome nerazmjerno naprijed tako, da sad grade ogromne brodove od kojih 70.000 registarskih tona i više.

Poznato je iz novije povijesti, da, kako je ***parostroj*** bio ubrzo primijenjen na kopnena vozila, na lokomotive, tako je i odmah bio uređen na lađama. Nastali su prvi ***parobrodi.*** U početku je parostroj na brodu okretao sa strane kotače s lopatama, i tako pomicao parobrod naprijed. Kasnije su na parobrodima uređeni ***vijci,*** koji mogu ogrom-

Jedrenjača.

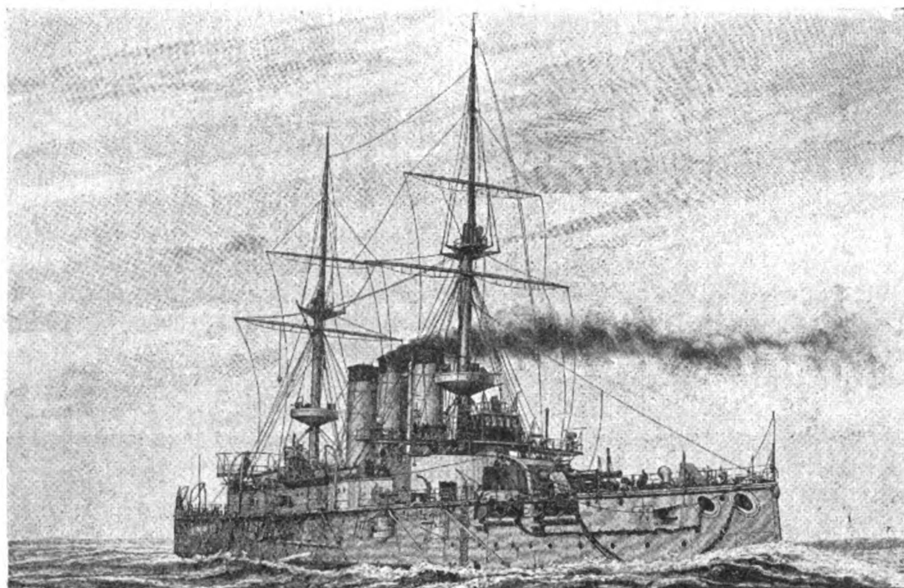
ne grdosije tjerati velikom snagom i brzinom. Kako je u najnovije vrijeme u dosta slučajeva parostroj zamijenjen motorom (pokretalom) na benzin ili još više na zemno ulje, tako se sada i parostrojevi na brodovima u dosta slučajeva zamjenjuju s motorima.

Vrste lađa.

Najjednostavnija vrst lađe je svakako obični čamac. Oveći čamac s motornim pogonom nazivljemo motornim čamcem. Običan čamac tjeramo veslima. Vesla kod velikih lađa nestala su s uvedenjem parnoga pogona. Danas postoje još samo jedrenjače, kod kojih se pomoću jedra iskorišćuje snaga vjetra. Parobrodi su lađe na parni pogon. Brodovi s motornim pogonom nazivlju se motorni brodovi.

Razlikujemo još brodove, prema njihovoj glavnoj svrsi, na riječne i pomorske. Morske pak dije-

limo na obalne i prekomorske. Prema svrsi bismo još mogli podijeliti brodove na trgovačke i ratne. Kod ratnih brodova se osobito ističu krstarice, nebojše i podmornice. Krstarice su vrlo brzi brodovi srednje veličine i s osrednjim topovima. Nebojše su čitave pomorske tvrđave s raznovrsnim oružjem i s velikim topovima. Podmornice plove prema potrebi ispod površine vode. Ovako potajno vrebaju na neprijateljske brodove i uništavaju ih torpedom. To je metak, koji opaljen plovi dalje u određenom smjeru. Kad udari o neprijateljski brod, onda se uslijed udarca dogodi eksplozija (rasprsnuće), iz njega se opali time snažan metak, koji probuši

Moderni ratni parobrod.

neprijateljsku lađu, a može se i u njoj još rasprsnuti.

U športske se svrhe upotrebljavaju športske lađe ili jahte. Postoje još i raznovrsne ribarske lađe. U novije su vrijeme nastali i ledolomci, parobrodi, koji u ledenim morima probijaju led, i tako i sebi i drugim lađama krče put.

Na modernom parobrodu.

Na takvom brodu imade danas čovjek sve, što mu srce poželi. Veliki brodovi imadu vrlo lijepo uređene kabine. To je soba s krevetom i svime, što čovjek treba u spavaonici. Raskošne kabine imadu i sve, što može razmaženost ljudska željeti. Na brodovima postoje i saloni, čitaonice, plesne dvorane, velike blagovaonice i slično. Mnogi prekooceanski brodovi imadu i lijepo uređene kapelice. Kako primaju radio (bežične) vijesti, to neki brodovi izdavaju i svoje dnevnike. Pomoću radija podržavaju vezu s kopnom. Putnici se mogu razgovarati i sa svojima u svim stranama zemaljske kugle. Svaki veliki brod imade i svoju glazbu, da putnike pozabavi. A vožnja morem je veoma ugodna, osobito, ako je more mirno. To je svakako znatno ugodnije, nego li putovanje željeznicom.

Tako je čovjek brodovima osvojio more, pobrzao njima, košto je na kopnu pojurio željeznicom i automobilom.

Kako brodovi plove?

Da zaplovi vodom drvena lađa, to nije tako teško razumjeti. Drvo je laglje od vode, pa ne može potonuti. I drvena lađa jako natovarena, i moderna lađa, građena od čelika plovi po Arhimedovom zakonu. Stari učenjak, poznavalac prirode i njezinih zakona, Arhimed, pravio je u tom pogledu pokuse u onoj davnini u trećem vijeku prije Krista. Pokusima je došao do važnog zakona o uronjivanju tjelesa u tekućinu, o gubitku njihove težine tom prigodom i o njihovom plivanju. Taj veleum staroga vijeka pronašao je prirodni, to jest od Stvoritelja postavljen zakon, da svako tijelo uronjeno u tekućinu izgubi od svoje težine toliko, koliko važe obujam po njemu istisnute tekućine. Stavimo li na površinu vode komad olova, u tili će čas potonuti. Olovo je teže od vode, i zato mora tonuti. Komad olova imade vrlo malen obujam, istisnuo je i mali obujam vode. Načinimo li iz tog istog komada olova posudu, na pr. dugoljastu tepsiju (pliticu), i stavimo li je na vodu, ona će plivati. Zašto? Oveća dugoljasta tepsija (plitica) imade veliki obujam. Stavljena u vodu, nešto je uronila, istisnula je oveći obujam vode, pa je upravo toliko izgubila na svojoj težini, ili za toliko je postala laglja. Razumljivo, da sad mora plivati na vodi. Tako je i s najvećim parnim ili motornim brodovima. Oni su građeni u glavnom od čelika. Ali njihov je obujam veoma velik. Istisnu zato mnogo vode, i za toliko postaju laglji. Tako je Arhimedovim zakonom Gospodar prirode omogućio čovjeku, da osvoji i nepreglednu pučinu morsku.

Uživanje zemljišta namjesto kamata.

Napisao dr. Mijo Lehpamer, sudac.

Na selu je jako raširen običaj, da dužnici daju svojim vjerovnicima namjesto kamata komad svojega zemljišta na uživanje. Obično se daju sjenokoše ili oranice, i to ponajviše sjenokoše. Tome u Hrv. Zagorju kažu, da je vjerovnik dao novac u sjenokošu ili u oranicu. Inače se na selu kaže za taj posao, da je dužnik dao svoje zemljište vjerovniku u zalog.

Takav posao je naročito prije bio jako raširen, i to radi toga, jer je za vjerovnike bio najunosniji. Uživanjem dužnikove sjenokoše ili oranice dobio je vjerovnik uvijek više koristi, nego što bi dobio, da mu je dužnik plaćao kamate u gotovom novcu, makar kako veliki bili ti kamati. A seljak, koji je trebao novaca davao je vjerovniku radije zemljište na uživanje nego kamate u gotovom novcu samo i upravo radi toga, jer zemljišta ima, a gotova novca nije imao. Taj zajam je uzimao upravo radi toga, jer nije imao novaca, koji su mu bili potrebni.

Kad seljak treba novaca iz bilo kakove nužde, onda previše misli samo na to, gdje bi dobio novaca u zajam, a premalo misli na to, da li i kako skup je taj zajam. Oni koji imaju novaca i daju ih u zajam to vrlo dobro znaju i iskorišćuju njegovu nuždu, pa radi toga daju novac uz visoke kamate, ili što je za njih još bolje, vrlo rado primaju namjesto kamata dužnikovo zemljište na uživanje. Tako su mnogi i mnogi seljaci za zajam od dvijetri ili možda i samo jedne tisuće svojim vjerovnicima dali na uživanje lijep komad svoga zemljišta, oranice ili sjenokoše. U takovim slučajevima vjerovnici su kroz 10 godina na tom zemljištu pobrali više priroda, nego iznosi čitav zajam, a na koncu konca im je seljak dužnik opet morao vratiti cijelu pozajmljenu svotu.

To obično opazi i svaki seljački dužnik, ali ne odmah, već istom nakon više godina, kad vidi, koliko je vjerovnik dobio iz toga zemljišta, i kad osjeti, da njemu samome fali to zemljište. Događa se tada, da po koji takav dužnik dođe na sud i traži, da se obračuna, koliko je vjerovnik dobio iz toga zemljišta, pa da sud odluči, da dužnik nije dužan vratiti vjerovniku zajam, jer da se vjerovnik za svoj novac namirio prihodom iz toga zemljišta. Takav zahtjev nije na zakonu osnovan, pa mu radi toga sud ne može udovoljiti. To treba dobro zapamtiti i prema tome se ravnati. Jer dužnik nema pravo tražiti, da se prihod od zemljišta računa na otplatu glavnice i to zato, jer se s vjerovnikom nije tako pogodio, već su se pogodili da daje vjerovniku zemljište na uživanje namjesto kamata, a *pogodba je među strankama najjači zakon.*

Za ovakove pogodbe zakon određuje samo to, da *se mogu u svako doba raskinuti,* pa stoga dužnik ima pravo u svako doba putem suda tražiti, da mu vjerovnik vrati natrag u posjed dotično dužnikovo zemljište, ali što je vjerovnik na zemljištu pobrao, to je njegovo. *Što više, dužnik ima pravo i sam bez suda oduzeti vjerovniku to zemljište i stupiti u njegov posjed i uživanje,* jer vjerovnik po zakonu nikada i nije stekao i ne može steći posjed takovog zemljišta primljenog na uživanje namjesto kamata, pa radi toga u tom slučaju vjerovniku ne pripada ni pravo na tužbu zbog smetanja posjeda.

Svaki dužnik, koji je dao vjerovniku zemljište na uživanje namjesto kamata ima pravo tražiti i uzeti natrag to zemljište od vjerovnika i to odmah ili kad god to dužnik hoće, a ne mora čekati da najprije plati svoj dug, pa da onda dobije zemljište natrag. Stoga neka se dužnici posluže tim svojim pravom, a *svakome onome dužniku, koji hoće da dođe do svoga tako založenog zemljišta preporučam, neka ga vjerovniku ne oduzima sam, nego neka to zemljište traži natrag putem suda — tužbom,* ako vjerovnik ne će da mu ga dobrovoljno povrati. Na taj način će — tražeći svoje pravo putem suda — izbjeći suvišne sukobe i najbolje osigurati svoje pravo. Mnogo bolje je tako, nego da vjerovnik njega tuži, ako dužnik vjerovniku sam oduzme zemljište, pa da se onda mora braniti pred sudom, ili da možda radi svoga neopreznog postupka štogod i izgubi.

Prije su se dužnici bojali tražiti od vjerovnika svoje zemljište natrag radi toga, jer bi onda vjerovnik njih odmah tužio na platež duga i pravio im parbene i ovršne troškove, a toga su se najviše bojali, ako nisu imali čime platiti svoj dug, pa su upravo radi toga bili prisiljeni ostaviti i dalje vjerovniku svoje zemljište na uživanje. Danas toga nema, jer seljački dužnici uživaju zaštitu po Uredbi o likvidaciji zemljoradničkih dugova, pa mogu svoje dugove otplatiti u obrocima kroz 12 godina. Radi toga danas i ima na sudu mnogo slučajeva, da dužnici traže natrag svoje zemljište, koje su dali vjerovnicima u zalog i na uživanje.

Na koncu da spomenem još i ovo. Seljački dužnici i vjerovnici zovu ovakav posao davanjem zemljišta u zalog. Međutim to po zakonu i nije nikakovo davanje zaloga, jer se po zakonu pravo zaloga na nekretninama daje i stiče samo uknjižbom prava zaloga u zemljišnim knjigama (gruntovnici). Samo uknjižbom prava zaloga dobiva vjerovnik založno pravo, a samo uknjižba prava zaloga na nekretninama pruža vjerovniku sigurnost i pravo, da se za svoju tražbinu u slučaju neplateža iza dospjelosti tražbine ovršnim putem može naplatiti i naplati iz dotičnih nekretnina. Vjerovnik, koji je primio u zalog neko zemljište bez uknjižbe prava zaloga ni nema sigurnosti za svoju tražbinu, jer dužnik može to zemljište prodati ili gruntovno opteretiti za drugi svoj dug.

Slike iz svjetske povijesti.

1. Semovci i Arijci.

Najstariju povijest ljudskoga roda čitamo u Svetom Pismu.

Bog je stvorio prve ljude i smjestio ih u zemaljski raj. Radi grijeha bili su prvi ljudi istjerani iz raja. Izvan raja ljudi su se umnožili i vremenom pokvarili. Bog ih je kaznio općim potopom.

Iz potopa se spasio pravedni Noa sa svoja tri sina, koji su se zvali: Sem, Jafet i Ham.

Sem i Jafet štovali su oca, pak ih je blagoslovio. Semu je rekao: Blagoslovljen da je Gospod Bog Semov. Jafetu reče: Bog da raširi Jafeta. A Hamu, koji nije poštovao oca, reče: Proklet da je Ham, i da bude sluga slugama braće svoje.

Od ove trojice sinova Noinih, Sema Jafeta i Hama, razmnožali su se ostali narodi i plemena.

Od Hama hamovci: to su ponajviše razni afrički (crni) narodi, u Etiopiji (Abesiniji), Egiptu, zapadnoj Africi.

Od Sema semovci: to su ponajviše razni azijski narodi kao Feničani, Sirci, Arapi i poglavito Židovi.

Od Jafeta jafetovci: to su neki narodi azijski (kao Indijci) i ponajviše razni evropski narodi, kao Grci, Rimljani (Romani), Germani (Nijemci), Iliri i Slaveni. Zato se ovi zovu i »indo-evropski narodi«. Osim toga zovu se još i A r i j c i. Ova je riječ indijsko-sanskritskog porekla, ârya, a znači »o d l i č a n, p l e m e n i t«. (Grčka čestica »ar« znači »baš, upravo,« »upravo, kako treba«, to jest »najbolje«; ar-ist-os — najbolji, »aristokracija« — »vlada najboljih«; u hrvatskom jeziku možda: »orao«, koji se krilima najviše diže; »oriti se«, što se glasom diže najviše).

»A r i j c i« dakle znači »p l e m e n i t a š i« (među narodima, svjetski plemići).

Pita se, kako je dalje bilo, i kako je danas, s potomcima Sema, Jafeta i Hama.

Hamovci (crni afrički narodi) doista su sluge svoga brata Jafeta, jer razni Evropljani (Englezi, Francuzi, Talijani) imaju u Africi svoje velike kolonije i tako vladaju tim narodima.

Potomci Sema (kojemu je Noa rekao: Blagoslovljen da je Bog Semov), ti potomci, to jest Semovci (Židovi) imali su uistinu najbolju misao o Bogu i Spasitelju (Mesiji); imali su i velikih sinova (Mojsiju, Davida, Izaiju, Makabejce, Ivana Krstitelja, Josipa, Apostole), — ali se veliki dio njihova naroda često odvraćao od Boga, k l a n j a o s e »z l a t n o m t e l e t u«, odbacio Spasitelja. Zato su i oni bili odbačeni i rastepeni po svem svijetu. No glavna im je značajka ostala: klanjanje »zlatnom teletu«. Otuda i ostale zle osobine: neprijateljstvo prema Sinu Božjemu i Njegovoj Crkvi, mržnja na kršćansko ćudoređe, neograničeno gramženje za bogatstvom, bešćutnost za pravdu i bijedu drugoga.

Potomci Jafeta (kojemu je Noa rekao: Bog da raširi Jafeta), ti potomci, to jest indoevropljani, Arijci, doista su se najviše raširili: od Indije cijelom Evropom i Amerikom. Ujedno su ti indoevropski narodi (osim Indijaca) gotovo svi primili kršćanstvo i postali najprosvjećeniji i najnapredniji. Znanost, umjetnost, razne društvene uredbe, najviše cvatu među njima. Zato se i s nekim pravom zovu plemići među narodima.

Ali i ti plemići stadoše činiti mnoge grijehe. U mnogom se pokvariše. Ostavljaju putove Božje. Povode se za Semovcima. Semovci (Židovi) djeluju na njih i kvare ih.

Nije stoga čudo, da se često u ljudskoj povijesti dogodilo, da su Jafetovci (indoevropljani, arijci) navalili na Semovce (Židove), kao da su nekom nutarnjom, nagonskom, silom osjećali, kolika im pogibao prijeti od njih.

Tako se događa i danas pred našim očima. U nekim se evropskim državama nemilosrdno proganjaju Židovi, pa se u tom znadu prekoračiti i granice naravnoga i svrhunaravnoga reda. Nevolja je još i u tom, što često ni ti progonitelji nisu mnogo bolji.

Kršćansko bi se društvo najbolje očuvalo od zloga židovskoga upliva, kad bi kršćani bili što bolji kršćani, što bolji sljedbenici svoga Učitelja Isusa Krista.

Tada bi uistinu bili pravi arijci, pravi plemići među narodima.

2. Kartažani.

Kao što Evropu od Amerike dijeli velika voda, veliko more, ocean, tako i Evropu od Afrike dijeli također more, samo što nije tako veliko. To se more zove »Sredozemno more«, jer se prostire kao u sredini između južne Evrope i sjeverne Afrike (i zapadne Azije). Budući da je more malo, na nekim je mjestima evropsko kopno veoma blizu afričkom. Tako je između Španjolske i Maroka veoma uzak prolaz, koji se zove Gibraltar, a drže ga Englezi, da imaju slobodan put prema svojoj Indiji.

Isto je tako to Sredozemno more veoma usko i između današnje Sicilije na evropskoj strani i Tunisa na strani afričkoj.

Nekada, u davno vrijeme, tu, na strani afričkoj, stajao je grad Kartaga, po kojemu su se i svi tamošnji žitelji zvali Kartažani. Inače su se zvali i Punjani (Punci, Peni), jer su potjecali od jednog naroda, koji su se zvali Feničani i živjeli u Maloj Aziji. Jedan dio tih Feničana naselio se u sjevernoj Africi i tu osnovali svoju naseobinu.

Feničani su bili Semovci, Semićani, (rase slične Židovima).

Kartaga je postala veliki grad. Građani, to jest, jedan njihov dio, plemići, gospoda, bili su veoma bogati. Živjeli raskošno, a sirotinju tlačili.

Ti bogati građani bavili su se trgovinom. Kao trgovci zavladali su cijelim zapadnim Sredozemnim morem. Na svim obalama imali su svoje luke i tržišta. Nikomu drugomu nisu dali trgovati na tom dijelu mora. Na čiju bi lađu naišli, odmah bi je potopili.

Dakako, da to nije bilo pravo onima drugima na evropskoj strani, napose Rimljanima, koji su također htjeli trgovati. Postupak Kartažana (Punjana) veoma ih je vrijeđao, jer je dirao u njihovo dobro i čast.

Zato je došlo do sukoba između Kartažana i Rimljana, i do velikih ratova. Ti su se ratovi vodili

ogorčeno i trajali su dugo, — dok konačno nisu potpuno pobijedili Rimljani.

Rimljani su Kartagu razorili ,i u sjevernoj Africi osnovali svoju provinciju (pokrajinu).

Rimljani su bili indoevropljani ili arijci.

Da su pobijedili Kartažani, Evropom (svijetom) zavladala bi semitska kultura (prosvjeta). A to ne bi bilo dobro, jer je semitski duh u glavnom duh gramženja i nesnošljivosti, duh protukršćanskih osobina.

Indoevropski ili arijski duh ima bolje osobine i prednosti.

Pobjeda arijevaca nad semovcima stvar je Providnosti.

Ali, u koliko se ni Arijci neće pokazati dostojnim povjerenja Providnosti, zavitlat će i nad njima bič Božji.

Osim toga, ova je »slika iz svjetske povijesti« zanimljiva još s jedne strane.

Na mjestu Rimljana danas su Talijani, a u sjevernoj Africi tamo, gdje su nekad bili Kartažani, u Tunisu, danas su gospodari Francuzi. Tunis je plodna francuska kolonija. Tu su Francuzi sagradili znamenitu luku Bizertu.

Talijani gledaju prijekim okom, što su im se Francuzi tu sjeli baš pred nosom (kao nekoć Kartažani pred nosom Rimljana). Zato bi Talijani htjeli imati Tunis u svojim rukama. Pred nekoliko tjedana to su Talijani i izrekli, makar samo napolak.

Ali su Francuzi odmah digli viku. »Ne damo ni pedlja naše zemlje!«

Dosada se prepiru samo talijanske i francuske novine. Dosada se vodi boj samo riječima. Ali bi moglo doći i do gušćega.

No ne bi ni Engleska mirno gledala, da Talijani osvajaju Tunis, jer bi Talijani time postali potpuni gospodari na Sredozemnom moru, kao nekada Rimljani.

Međutim, evo sukoba na istom mjestu, kao nekoć. Povijest se ponavlja.

Mudri Salamon reče: Ništa nova pod suncem.

3. Vatikanski Grad.

Kad su Rimljani pobijedili Kartažane, rimska se država počela naglo dizati i širiti. Skoro je obuhvatila sav poznati svijet. Rim je postao središte cijeloga svijeta.

Na riječ Gospodina našega Isusa Krista, rečenu apostolima: »Idite, i naučajte sve narode...«, apostoli su se razišli cijelim svijetom, da uče narode vjeru Kristovu.

Sv. Petar, (komu je Spasitelj rekao one velike riječi: »Ti si Petar (Stijena), i na toj stijeni sazidat ću crkvu svoju«), došao je u Rim, veliku i slavnu prijestolnicu rimskoga carstva. Tu je osnovao rimsku biskupiju. Otada je svaki rimski biskup, kao i Petar, bio glava Kristove Crkve.

Protiv rimskih krivih bogova od kamena i drveta, propovijedao je sv. Petar Kristovu vjeru u jednoga pravoga Boga, Duha Vječnoga.

To svoje propovijedanje platio je smrću, kao što i svi njegovi nasljednici kroz vrijeme od tri stotine godina. Zajedno s njima i premnogi vjernici, mučenici.

Nakon progona od tri stotine godina, progona, što su ih rimski carevi vršili protiv kršćana, napokon je car Konstantin dao kršćanima slobodu. Oslobođena Crkva mogla se dalje mirnije razvijati.

Zapadno rimsko carstvo brzo je propalo.

U Rimu je rimski biskup skoro postao najodličnija osoba ne samo u vjersko-crkvenim, nego i u svjetovnim stvarima. Rimski biskup, to jest, nasljednik sv. Petra, Papa, jedini se brinuo za narod i branio ga od raznih napadača i tuđih naroda, koji su sa sjevera sve više provaljivali u Italiju. Zato je narod rado gledao u Papi ne samo vjerskog nego i svjetovnog poglavicu.

Kad je pak u 8. stoljeću franački kralj Pipin Mali, koji je u Italiji stekao vlast, poklonio Papi jedan veći komad zemlje kao baštinu sv. Petra, eto jedne nove države, u kojoj je rimski biskup, Papa, bio i svjetovna glava. Tako je postala tako zvana Papinska država.

Za upravljanje Crkvom po cijelom svijetu bilo je to dobro, jer je Papa, kao samostalan vladar, bio neovisan od svakog drugog vladara te bez zapreka mogao raditi za dobro velikog kršćanskog stada.

No kako se papinska država tokom vremena povećavala, bilo je u tom i nekih neprilika. U Italiji bilo je i drugih državica, u kojima se nalazili i Papini neprijatelji, te su na Papu navaljivali. Papa se je morao braniti. Tako su nastajali međusobni sukobi, što Papi nije bilo nikada drago ni ugodno.

Papinska je država trajala do prošloga, devetnaestoga vijeka. U tom vijeku nastao je u Italiji pokret, da se sve državice ujedine u jedno. Ta je naime zemlja Apeninskoga poluotoka još od starih rimskih vremena imala jedno skupno ime, Italija, a stanovnici su se zvali Itali.

U taj pokret umiješali su se slobodni zidari, podmukli i krvni neprijatelji Katoličke Crkve.

Napokon su pobunjenici oteli Papi državu zajedno s gradom Rimom, god. 1870. Time je Papi načinjena velika nepravda, jer mu je uzeto ono, na što je imao tisućljetno stečeno pravo. Papa Pijo IX. pred cijelim je svijetom uložio prosvjed protiv toga.

Tako je ostalo šezdeset godina, do sadašnjeg Pape Pija XI.

On je mislio ovako: Njemu nije stalo do toga, da ima mnogo zemlje, nego je glavno, da ne bude ni od koga ovisan, nego da bude sasvim samostalan.

Stoga je god. 1929. s talijanskom vladom (Musolinijem) učinio ugovor, po kojemu se njegov dvor s vrtom i crkvom sv. Petra izlučuje iz talijanske države i od toga zemljišta stvori posve samostalna država, u kojoj je Papa jedini gospodar.

Tako je postala nova Papinska država, malena, ali samostalna.

Ta se država zove: Vatikanski grad.

To je vrlo važno. Danas, kad u svijetu vlada besprimjerna pomutnja pojmova; danas, kad nitko ne pita i ne zna, što je istina, jedino namjesnik Kristov na zemlji, sv. Otac Papa, širi svjetlo cijelom kuglom zemaljskom.

To on može, jer ga nitko u tom ne može spriječiti; to on može, jer je samostalan u svojoj malenoj državi, Vatikanskom Gradu.

Valjana hrana temelj je zdravlja.

Napisala Stanka Andrić.

U tjelesnom životu čovjekovu ovo se troje neprestano izmjenjuje: rad, jelo i spavanje. To je troje usko povezano. Priroda se sama brine, da se održi ravnovjesje između toga trojega u čovjekovu životu. Tko ne radi, nego samo jede i spava, taj ne će umaći kaznama (na pr. nekim bolestima), koje je Bog odredio za takve trutove ljudskoga života. A tko ne jede i ne spava onako, kako treba, taj ne može ni raditi onako, kako bi trebalo. Kako je rad zavisan od jela, vidi se najbolje u seljačkom životu, gdje se spaja jedno s drugim mnogo više, nego u gradskom životu, pa zato i jesu seljaci izdržljiviji u svom radu te ne klonu u svojoj radnoj snazi onako brzo, kao što biva kod gradskih radnika i građana uopće.

Jednostavna hrana, kakvom se na selu ljudi hrane, bolji je izvor tjelesne snage i zdravlja, nego što je onakva hrana, kakvom se ljudi hrane u gradu. Gradski ljudi i ne znadu, kako baš svojom finom hranom sebi potkapaju zdravlje. Mnoge bolesti stižu ljude baš odatle, što se ne hrane, kako bi trebalo. Nije glavno jesti dobra i fina jela, nego je glavno jesti dobro izabrana i dobro priređena jela.

Dobar izbor jela vrlo je važan, ako hoćemo da se dobro hranimo. Ne valja, ako na primjer jedemo previše mesnate hrane. Isto tako nije dobro, ako jedemo previše tjestenine, a mnogi sebi kvare želudac sa previše slatke hrane. Najzdravija su jela zelenje i voće. A kako i jela od mesa, i jela od tijesta, i jela od povrća i voća imadu svako ponešto od onoga, što je našem tijelu potrebno, treba od svih tih jela uzimati toliko, koliko je potrebno. Kod toga je glavno pravilo ovo: treba više jesti hrane od povrća i voća nego od mesa i tjestenina. Proti svomu zdravlju griješe oni, koji tako ne čine. To se najbolje vidi po tomu, što iza velikih blagdana, kada se ljudi najviše časte mesom i kolačima, najviše ljudi trpi od pokvarena želuca.

Dobro priređivanje jela također je vrlo važno. Loše priređeno jelo nije nikada tako tečno kao dobro priređeno jelo. A tek (apetit) je vrlo važan pomagač kod hranjenja i probavljanja jela. Loše priređeno jelo nije ni tako hranjivo ni tako probavljivo kao ono jelo, koje je dobro priređeno. Na to se nažalost na selu mnogo ne pazi. A to je veliko zlo. Vještina je, koja se traži od domaćice, u tomu, da i najjednostavniju hranu zna dobro prirediti. To treba naučiti iz iskustva onih domaćica, koje to znadu. U tom dobro pomažu i savjeti iskusnijih domaćica. Takve savjete i pouke treba da i naše seljačke domaćice traže i rado primaju, jer moraju znati, da od toga, kako one priređuju hranu, zavisi zdravlje njihovih obitelji.

Sad je evo zimsko doba. U svako doba godine ima neka razlika, kakvom se hranom hranimo. U zimsko doba nema u vrtu povrća, pa se hranimo onim, što smo ga za zimu spremili. Osim toga zimi tijelo mora da razvija veću toplinu nego ljeti, a ta se tjelesna toplina stvara više od masne i mesnate hrane nego li od biljne hrane, zato za zimu koljemo svinje, jedemo kobasice, šunku i slaninu te uopće osjećamo potrebu za masnijom hranom nego ljeti. Onima, kojima je teško doći do masne i mesnate hrane, ne preostaje drugo, nego da (kao na pr. sirotinja u Lici) i zimi jedu žgance kao i ljeti, ali treba reći, da su ti žganci vrlo dobro i vrlo hranjivo jelo, pa bi dobro bilo, da žgance jedu češće i drugi, a ne samo najveća sirotinja, pa bi im to bolje činilo, nego da jedu slanine i kobasice.

Prva glavna vrst jela jesu jela od povrća: kupus, grah, krumpir, kelj i špinat. Kuhaju se najviše kao variva, to jest začinom. Dosadilo bi nam i ne bi nam išlo u tek, da variva kuhamo uvijek na isti način i jednakim začinom. U nekim se krajevima zelenje začinja zaprškom (brašnom preprženim na masti) u drugim opet samo uljem. Lika ne poznaje ni jedno ni drugo. Tamo se u kupusu ili grahu kuha komad slanine i to je odmah i začin. Pojedina se zelenja ne kuhaju uvijek zasebno. Spajaju se s drugima. Tako se kelj kuha s krumpirom, kupus se može kuhati s rajčicama, grah s kupusom, koraba i repa s krumpirom. Glavno je, da je sve dobro kuhano, jer napola skuhano teško je probavljivo. Kuhanjem, a pogotovo predugim kuhanjem, a napose prigrijavanjem uništavaju se u jelu mnoge hranjive tvari.

No ne mora se sve povrće uvijek kuhati. Posebno su hranjiva zelenja, koja se jedu prijesna, jer takvim jelom dobiva tijelo važne sastojine potrebne za zdravlje. Zato treba jesti što više zelene salate, rotkve, salate od prijesnog kupusa, paprike a osobito rajčice. Isto tako treba jesti što više voća. Osobito djeci davajte mnogo voća, pa prijesne mrkve.

Među povrćem ima posebno mjesto grah (pasulj), jer po svojim kemijskim sastojinama ide u onu vrst jela, u koju ide i meso, a ne u onu, u koju ide zelenje. Zato je grah vrlo krepko i hranjivo jelo, pa ga i na selu ljudi jedu, kad rade teže poslove. Ljudi, koji više sjede ili imadu slab želudac, teže probavljaju grah. Svaka domaćica zna, da se grah mora dugo (po 3 sata) kuhati, a stariji se grah mora još prije kuhanja (ili ujutro ili još dan prije uveče) namočiti u vodi, da se lakše može skuhati. Od graha se kuha juha, osobito od bijeloga graha. U seljačkim se kućama jede grah većinom nezačinjen. Sa zafrigom se grah priređuje kao varivo, koje se malo octom zakiseli. Dobar je grah, ako se skuhana i ocijeđena zrna preliju mašću i mrvicama od kruha preprženima na

masti: tako priređen grah je izvrstan s pirjanim kupusom. Uopće treba reći, da uz grah nije zdravo jesti slanine, mesa ili jaja, nego kupusa, repe ili luka. Kupus i grah, repa i grah izvrsno se slažu. U mnogim seljačkim kućama jede se glavica nasoljena luka s grahom. Od graha se pravi i salata u octu s narezanim lukom.

Druga važna vrst jela jesu tjestenine, i to i **kuhane i pečene.** Najobičnije su kuhane tjestenine. Žganci se prave iz kukuruzna brašna i krupice, iz bijela brašna, iz krumpira s brašnom i iz heljdina brašna. Najjednostavnije tijesto je tijesto za rezance. Ono je umiješeno iz brašna i jaja s malo vode ili mlijeka. Iz toga se tijesta prave uski i široki rezanci, krpice, trganci i kašica. Te se tjestenine zakuhavaju u juhu, ili se jedu uz druga jela, kao što je meso u soku, a jedu se i kao samostalna jela. Onda mogu takve krpice ili rezanci biti pomiješani s malo pirjanog kupusa ili mesa, ili opet začinjeni sa samljevenim orasima, makom, šećerom, vrhnjem, sirom ili pekmezom. I žličnjaci, valjušci i okrugljice jedu se uz druga jela kao uz meso u soku ili uz kupus, a također i kao samostalna jela.

Među tjesteninama vrlo su važne one, koje se prave od brašna i od krumpira. One su posebno hranjive i vrlo zdrave. Krumpir kao povrće ima druge sastojine nego brašno, pa kad se slože zajedno, onda to vrlo godi teku, a i prija potrebama tijela. Od takvog se krumpirova tijesta kuhaju valjušci ili okrugljice, koje se jedu s pirjanim kupusom ili s umakom od rajčica ili s umakom od pekmeza, ili se jednostavno pospu šećerom ili cimetom. Često se jedu i s mesom, ako je meso u umaku. Od krumpirova tijesta može se načiniti mnoštvo najraznovrsnijih jela (savijače, pokladnice, uštipci, itd.), pa tu vrstu jela svima veoma preporučam.[1] Vrlo jednostavno i dobro jelo je krumpirača: kuha se zgnječeni krumpir s vrlo malo brašna, pa su to kao neki žganci, koji se namaste (ili preprže na masti), pospu makom i šećerom i tako jedu. Djeca to vrlo vole.

U seoskim kuhinjama najobičnije pečene tjestenine jesu savijače. Tijesto za savijaču pravi se iz fina suha brašna i tople slane vode. Doda se i masti ili ulja. Može biti i jedno jaje, ali ne mora. Savijača može biti od buča, sira, vrhnja, krumpira, maka, jabuka, trešanja, višanja, grožđa, mesa, a i drugog. Iz brašna, jaja, dosta mlijeka, (može biti i nešto vode), pravi se tijesto za palačinke. Ako je tijesto nešto gušće, peče se iz njega bijela bazlemača ili drobljenac. Najlaglje probavljive tjestenine jesu naduvci. To je brašno, krupica, riža ili slično što, kuhano u mlijeku, pomiješano sa žumanjkom i čvrstim snijegom, s manje ili više šećera. Može se peći u pečenjari, ili kuhati u pari u obliku za naduvak. Takve naduvke jedu osobito bolesnici. Tjestenine, u koje se stavlja osim jaja i mlijeka maslac, šećer, a u neke i kvasac od germe, jesu kolači. Iz tijesta s kvascem pravi se gibanica. Za gibanicu se tijesto razvalja i premaže smjesom od oraha, badema, maka, sira ili pekmeza, te savije. Kad se uzdigne, peče se. Takve se orahnjače i makovnjače prave za velike svetkovine, kao što su Božić, Uskrs. Iz tijesta s kvascem prave se i pogačice od čvaraka, sala ili masti. Prave se i roščići punjeni istim nadjevom kao i gibanice. A prave i pokladnice pečene u vreloj masti.

Iz tijesta, u kojima je sve manje brašna, a više šećera, jaja, oraha, badema ili sličnog, prave se kolači, koje zovemo slatkišima. To su torte, i razni mali kolačići. Slatkiši se priređuju za razne svečane zgode: za velike blagdane, za crkvene godove, za vjenčanje, krštenje i druge najsvečanije zgode.

Treća važna vrst jela jesu jaja. Jedu se u svakoj kući. Vrlo su dobro probavljiva mekano kuhana jaja, koja se u vodi, što vrije, kuhaju 3 minute. To je vrlo dobra večera s kruhom, a mnogi takva mekano kuhana jaja jedu i izjutra. Ako se jaja kuhaju duže od 3 minute, postanu tvrdo kuhana, koja se onda oljušte, razrežu i jedu sa zelenom salatom. Od jaja se pravi na masti kajgana, koju zna i svaka seljačka domaćica načiniti. Uz jaja treba jesti uvijek nešto zeleno: ili zelenu salatu ili salatu od paprike ili prijesne rajčice ili kiseli krastavac td. Osim tih najjednostavnijih jela od jaja ima ih još mnogo drugih, koja se rjeđe prave. I jaja spadaju po svojim sastojinama u onu vrst jela, u koju ubrajamo i meso i grah, pa zato jaja ne valja zajedno jesti s mesom ili grahom, nego sa zelenjem.

Četvrta važna vrst jela jesu od mesa. Meso se jede ili kuhano ili pečeno. Na selu je najobičnije meso od živadi (peradi). Takvo mlado meso je lako probavljivo, pa ga jedu ljudi slabijeg želuca i bolesnici. Kuhano je probavljivije od pečenoga ili prženoga (pohanoga). Zatim dolazi po redu teletina, koja je lakša vrst mesa od govedine. Isto tako je janjetina lakša vrst mesa od ovčetine. Najteže probavljivo meso jest svinjetina, koja se radi toga i radi svoje masnoće najviše jede zimi. S mesom treba uvijek jesti povrće (krumpir, kupus, kelj, salata), a dobri su s mesom i razni umaci, koji se prave od hrena, rajčica, luka, kopra, ribiza itd.

Ribe su posebna vrst mesa, koje se jede u posne dane. Riblje meso je zdravije od ostalog mesa, ali samo od svježih riba. Ako ribe nisu svježe, meso se lako pokvari, pa je vrlo opasno za zdravlje.

Napokon su važna vrst jela i juhe. Obične su juhe od mesa, bilo pilećeg ili kokošjeg ili od telećeg, govedskog, ovčjeg ili svinjskog. No bolje i zdravije su juhe od zelenja. Najobičnija je takva juha od krumpira, zatim od rajčica, ali se može kuhati i od mrkve, celera, korabe, cvjetače, kupusa ili kelja, a najobičnije se kuha od

[1] U izdanju Društva sv. Jeronima izašla je i knjižica »Jela od krumpira«, koja se dobiva po 4 dinara i u kojoj je opisano 80 jela, koja se prave od krumpira.

više vrsti zelenja zajedno. Te se juhe od zelenja prave uvijek sa zaprškom. Najobičnija je prežgana juha, koja je vrlo dobra i za zajutrak mjesto kave. U juhe se zakuhavaju najobičnije rezanci ili riža. U prežganu se juhu jednostavno nareže kruh.

Spomenula sam eto samo kratak pregled jela, koja se kuhaju u kuhinji na selu. Kako se kuhaju, o tom bi trebalo više prostora, da se to opiše. O tom postoje cijele knjige.[2] Važno je međutim na kraju još jedamput istaknuti, da domaćica mora dobro paziti na to, kako da slaže razne vrsti jela zajedno. Ne valja na pr. složiti ovakav ručak (objed): govedska juha, meso s rezancima i gužvara. Tko bi se takvim objedima duže vremena hranio, morao bi oboliti. Povrće tu manjka, a bez njega ne smijemo biti. Zato takav ručak treba ovako složiti: govedska juha, meso s krumpirom ili kupusom ili drugim zelenjem, a dobar je i kakav umak (na pr. od rajčica ili hrena ili salata), zatim savijača od jabuka. Treba zapamtiti: ako je jedno jelo od mesa, onda mora biti i jela povrća i voća, i to uvijek manje mesa a više povrća i voća. Dobro je složen ovakav objed: juha od zelenja, zatim varivo od graha s kiselim krastavcima ili s glavicama luka. I ovo je dobro: juha od rajčice, zatim varivo od krumpira s kobasicama. Za večeru treba što rjeđe priređivati jela od mesa, a što češće jela od zelenja (osobito špinata) i od laganih tjestenina (na pr. drobljenac sa salatom ili s kuhanim šljivama). Na voće ne smijemo nikada zaboraviti, pa ga treba što više spremati za zimu i po mogućnosti svaki dan jesti. Baš zato treba da se po selima sve više uzgaja kao najzdravija hrana i za staro i za mlado. Voće je prava Božja blagodat za naše zdravlje i za dug život.

[2] Svaka bi kuća trebala da ima knjigu »Domaćica u kuhinji«, što ju je izdalo Društvo sv. Jeronima te se dobiva po 10 dinara.

Hrvatska čitanka.

1.
Jedan car o Hrvatima.

Rimljani su od malenog postali veoma veliki narod. I još su veću državu stvorili. Njihovo je carstvo bilo doista ogromno. Obuhvaćalo je gotovo cijeli tada poznati svijet.

Teško je bilo tim velikim carstvom upravljati iz jednoga mjesta. Stoga se razdijelilo na dvoje: na zapadno i istočno carstvo.

Središte zapadnoga carstva bio je Rim, a istočnoga Bizant, koji se kasnije prozvao Konstantinopol (Konstantinovac, po caru Konstantinu, koji ga je učinio sjedištem istočnog carstva; mi ga zovemo Carigrad).

To istočno carstvo dosta se dugo držalo na životu (dok ga nisu srušili Turci).

U 16. vijeku na čelu istočno-rimskog carstva bio je car, koji se zvao Konstantin VII Porfirogenet (što znači: »u grimizu rođen«, jer mu je otac kad se rodio, bio car).

Taj car, koji je vladao od 912—959 god., nije se zanimao samo za prilike i narode u svom carstvu, nego i za one narode, koji su živjeli na granicama njegova carstva. Na tim granicama živjeli su i naši pređi, Hrvati, u svojoj vlastitoj državi.

Car Konstantin Porfirogenet napisao je jednu knjigu s naslovom: »Kako se upravlja državom,« i to na grčkom jeziku. Ta je knjiga razdijeljena na više poglavlja. U nekim poglavljima govori o Hrvatima.

U pogl. 30. veli ovo:

»Hrvati su tada stanovali s onu stranu Vagivareje, gdje su sada Bijeli Hrvati. Jedna porodica, petero braće, Kljukas, Luben, Kosanac, Muhlo i Hrvat, pa dvije sestre Tuga i Vuga, zajedno sa svojim narodima, odijeliše se od istih i dođoše u Dalmaciju, gdje su našli Avare; ratujući s njima nekoliko godina pobijediše ih, te neke od Avara pogubiše, a neke prisiliše, da im se pokore. I od toga vremena ovu zemlju posjeduju Hrvati. No još i sada ima u Hrvatskoj ostataka Avara, te se i priznaju Avarima.

A od Hrvata, koji dođoše u Dalmaciju, jedan se dio odijeli, te zauzme Ilirik i Panoniju. I ovi su imali svoga kneza, te poslaše prijateljsko poslanstvo knezu Hrvatske.«

U poglavlju 31. piše:

»O Hrvatima i o zemlji, u kojoj stanuju. Hrvati, koji sada stanuju u nekim dijelovima Dalmacije, potječu od Hrvata, koji nisu kršteni, a koji se zovu bijeli... Hrvati se tako zovu slavenskim jezikom, a to označuje one, koji posjeduju mnogu zemlju. A ti isti Hrvati utekoše se rimskom caru Herakliju, u vrijeme, kad su Avari otuda istjerali Rimljane, koje je iz Rima doveo car Dioklecijan i tamo nastanio, pa se tako i zovu Rimljani, jer došavši iz Rima nastaniše se u onim krajevima, koji se sada zovu Hrvatska. Pošto su pak Avari istjerali Rimljane u vrijeme rimskoga cara Heraklija, ostala je njihova zemlja prazna i stoga su po zapovijedi ovoga cara isti Hrvati oružjem protjerali Avare iz tih mjesta i nastaniše se u njihovoj zemlji, koju i sada drže.«

U istom poglavlju piše dalje:

»Heraklije pak car rimski, posla poslanika u Rim i pozva svećenike, te odredivši od njih nadbiskupa, biskupa, svećenike i đakone, pokrsti Hrvate. Tada je hrvatski knez bio Borko.«

»Ti pokršteni Hrvati nerado ratuju s drugima izvan granice svoje zemlje, i to stoga, jer su neki zavjet primili od rimskoga pape, koji je pod carem Heraklijem poslao svećenike i pokrstio ih. Hrvati se naime, primivši krst, vlastitim pismom zavjetovaše svetom Petru apostolu, da ne će oružjem provaliti u tuđu

zemlju, nego da će sa svima, koji to hoće, biti u miru, a izmjenice su od rimskog pape dobili svečano obećanje, da, ako bi kada drugi narodi provalili u zemlju Hrvata i na njih zaratovali, da će se za njih boriti, i da će Bog biti njihov osvetnik, i da će im pobjedu pribaviti Petar Kristov učenik.«

»Stoga niti njihove lađe, ni veće ni manje, nikada ne odlaze, da na koga zaratuju, osim ako tko na njih navali. Nego Hrvati, koji se bave trgovinom, putuju na velika tržišta, obilazeći Pogansku zemlju i luke dalmatinske sve do Venecije.

Pokrštena Hrvatska ima šezdeset tisuća konjanika, sto tisuća pješaka, osamdeset velikih i sto manjih lađa. To je bila moć i sila Hrvatske do vladanja Krešimira...«

Tako je evo, između inoga, prije tisuću godina istočno-rimski car Konstantin VII. pisao o Hrvatima. Nismo mi Hrvati od jučer. Mi smo drevni narod. Starosjedioci smo na ovoj grudi, koju od sveg srca volimo. Ne tražimo tuđe, ali svoje ne damo!

2.

Što kaže o Hrvatskoj jedan od najvećih pjesnika.

Dante Alleghieri, jedan od najvećih pjesnika svih vijekova, rodio se u Italiji, u Firenci, god. 1265., mjeseca svibnja. Umro 1321. god., mjeseca studenoga, u 56. godini života. Napisao je više knjiga (Novi život«, »O monarhiji«, »O pučkom jeziku«), no najznamenitije mu je djelo »Božanstvena pjesma« (gluma) u tri dijela: 1. Pakao, 2. Čistilište, 3. Raj. Svaki dio sastoji od 33 pjevanja, a svako pjevanje od po 45 kitica s tri retka (troredne kitice ili tercine).

Divnim pjesničkim riječima, redcima i kiticama, prebogatom stvaralačkom maštom (fantazijom) prikazuje pjesnik, kako on sam (vođen starim rimskim pjesnikom Vergilijem i rano preminulom čistom djevom Beatricom) prolazi najprije kroz pakao, zatim kroz čistilište i najposlije kroz nebo, i pripovijeda, što je sve tuda vidio.

Pravi smisao tog velikog pjesmotvora stoji zapravo u tom, kako čovječja duša iz stanja grješnosti (pakao) preko pokajanja (čistilišta) ulazi u stanje savršenosti i svetosti (nebo).

(Takav pjesmotvor, koji na zoran, vidljiv način, kaže jedno, a misli na drugo, što je nevidljivo, duhovno, zove se alegorija. To je grčka riječ, koja sastoji od dvije grčke riječi: »allo« znači »drugo«, a »agoreuo« znači »govorim«).

U 31. pjevanju »Raja« slika pjesnik nebeske dvore. Beatrica pozove velikog ugodnika Božjeg, svetog Bernarda, koji je za života veoma štovao i ljubio Blaženu Djevicu Mariju, neka pjesniku pokaže lik Presvete Majke Spasiteljeve. Kad sv. Bernard to učini, pjesnik se s velikim udivljenjem i pobožnošću zagleda u lice Majke Božje.

Svoje udivljenje pjesnik još i posebno opisuje ispoređujući se s hodočasnikom, koji u Rim dolazi iz Hrvatske, da vidi Veronikin rubac (maramu), na kojoj je utisnuto lice Božanskog Spasitelja, u vrijeme, kad je na Kalvariju nosio svoj križ; pa kad taj hodočasnik iz Hrvatske opazi lik Isusa Krista, velikim udivljenjem i pobožnošću klikne: »O Bože moj, Isuse Kriste, zar je tako izgledalo tvoje lice!«

S jednakim udivljenjem i pobožnošću pjesnik Dante ugledao je lice Majke Božje.

Ova prispodoba nalazi se izrečena u 31. pjevanju »Raja«, u dva troreda (u dvije tercine), u redcima od 103. do 108., a u hrvatskom prijevodu glase ovako:

Ko onaj koji, mislim, dolazi iz **Hrvatske,**
Da vidi sveti rubac blažene Veronike,
I kao da se, gledajuć ga, nasititi ne može,

U sebi veli tiho, dok mu ga pokazuju:
»O istinski moj Bože, Spasitelju, Isuse,
Zar tako je božansko lice ti izgledalo!«

Pjesnik Dante znao je, kako naši predi, naši stari Hrvati, kao hodočasnici dolaze u Rim, da, između inoga, vide i Veronikin Rubac. On ih je vidio na rimskim ulicama, on ih je gledao, kako pobožno obavljaju svoje pobožnosti.

Da ih je promatrao, to se vidi i iz njegova spisa »Novi život«, što ga je izdao poslije smrti svoje ljubljene Beatrice (koja je umrla u 24. godini, dok je njemu tada bilo 25 god.). Tu spominje hodočasnike uopće, — no od svih su mu se najviše usjekli u dušu hrvatski hodočasnici, tako usjekli, da poslije mnogo godina svoga burnog života sama sebe isporeduje s njima, i to u jednom od najuzvišenijih časova, u času, kada, nalazeći se u Nebu, ugleda lik Presvete Majke Sina Božjega, i taj čas ovjekovječuje u redcima svoje besmrtne Pjesme.

To je neizmjerno milo svakom hrvatskom srcu.

Ne samo da se u tim redcima nalazi jasno svjedočanstvo, kako je Dante prije 600 godina dobro znao, da na drugoj obali Jadrana postoji Hrvatska zemlja i država, nego, još više, ti su redci osobita počast za sav hrvatski narod.

Dante je naime, kao što sam naprijed spomenuo, jedan od najvećih pjesnika svih vijekova. Njemu se divi cijeli svijet. Njegova »Božanska pjesma« prevedena je na sve glavne jezike svijeta. Bezbrojni je učenjaci proučavaju i tumače.

Nema sumnje, da je u tog velikog pjesnika bila i velika duša, puna najuzvišenijih misli i najplemenitijih osjećaja.

A evo, taj pjesnik svoje osjećaje, svoju dušu, ispoređuje s osjećajima i dušom hrvatskih hodočasnika!

Znak, da su i u tih hodočasnika bili divni osjećaji, lijepa duša.

Obnovljeno ognjište.

Pripovijest.

Već dugo nije bila crkva župe Markašićke tako puna kao jedne nedjelje poslije Uskrsa. Ne samo žena, nego je bilo dosta i muškaraca. Mladića i starijih.

Prvi put je imao da služi sv. misu i da propovijeda novi župnik. Stari se je pred kratko vrijeme odselio u vječnost. Dugi niz godina bio je on župnik u selu Markašiću. Već više desetljeća nije bilo nikakve promjene. Svake nedjelje i blagdana zazvonilo je zvono i zvalo vjernike u crkvu. Jedanput ih je došlo nešto više, drugi put manje, a stari župnik, na kojega su se već svi navikli kao na stari toranj crkve, izložio bi riječi Božje na svoj poznati način, i svi se zatim vratili svojoj kući.

Nakon dugo vremena eto novoga mladoga župnika. Svi su ga htjeli vidjeti i čuti. Kad se pojavio na oltaru, svi su pružali vratove, da ga što bolje vide. Kad se uspeo na propovijedaonicu, svi su digli glave.

Za predmet prve svoje propovijedi uzeo je uskrsnuće Lazarovo. Važno je uskrsnuće tijela, ali je još važnije uskrsnuće zamrlih duša. Bog je samo milosrđe, te će uskrisiti i zamrle duše na molbu njihova pastira, koji će se i inače sav žrtvovati za njih, za svoje vjernike, za njihovo duševno i tjelesno dobro.

Govorio je rječito, toplo, zanosno. Svi su bili zadovoljni, radosni, oduševljeni.

I slijedećih nedjelja dolazilo je dosta svijeta u crkvu. Ali što dalje, sve to manje, — dok nije crkva nedjeljama i blagdanima i opet bila napolak prazna, kao što i nekada.

Novi župnik, kakogod se radovao prvim uspjesima, tako se sada žalostio gledajući pred sobom malobrojne vjernike.

Često je pomišljao na svoga predšasnika. Sigurno je i on nastojao, sigurno se brinuo i trudio oko što življeg duševnog života svojih župljana, ali mu je trud bio uzaludan.

Zašto to? Koji je tomu uzrok?

Mladi župnik ispitivao je kod ljudi, da mu kažu, što oni misle o tom.

Jedni su navodili ovo, drugi ono. Jedni, da su ljudi zapušteni; drugi, da je to već takav kraj; treći, da je u ljudi slaba volja radi grijeha otaca. I tako dalje.

Župnik se nije zadovoljio s nijednim od tih mišljenja. Stoga je odlučio, da sam prouči stvar. Malo po malo istražit će stanje u cijeloj svojoj župi. Gledat će da upozna svaku pojedinu kuću, svaku obitelj, i kakve su prilike u njoj. Po tom će sebi sam stvoriti sud i odabrati način, kako treba dalje raditi.

II.

U tu svrhu župnik je svakom zgodom, koja mu se pružila, zalazio među ukućane, razgovarao s njima, pitao ovo, pitao ono, dok ih ne bi sve što bolje upoznao. Činio je tako onda, kad bi službeno dolazio, na primjer, pohađajući bolesnike, blagoslivljajući kuće. Ali, osim toga, činio je to i privatno.

Tako je jednog običnog lipanjskog dana poslije podne pošao u svoje selo, kao da se hoće malo prošetati.

Selo je bilo mirno, kao uspavano. Jedva se koga vidjelo na cesti. Pred jednom kućom sjedjela je na klupi jedna baka.

— Hvaljen Isus, bako! — pozdravi župnik.

— Navijek hvaljen budi! — odgovori baka.

— Vi sami, bako?

— Pa sama! Nego, i nisam sama. Evo tamo maloga, pa ga pazim.

— A gdje su drugi?

— Drugi? Pa i nema ih mnogo. Sluga negdje u poslu, a sin valjda na polju. Ako jest!

— Zašto kažete »ako jest«?

— Pa tako. Možda i nije na polju.

— Nego gdje bi bio?

— A Bog bi ga znao!

— Pa vi valjda znate!

— Znam i ne znam. Možda sjedi kod židova.

— U krčmi?

— Pa eto tako, gospodine župniče. Nevolja je to!

— Kako se zove vaš sin?

— Luka.

— Još?

— Orešković Luka.

— Da li on često zalazi u krčmu?

— Često, košto mu je zalazio i otac, moj muž.

— On je umro, zar ne?

— Da, već davno.

— Što mu je bilo?

— Ne znam ni danas, kakva ga je smrtna bolest snašla. Došao ovako noću iz krčme, stao se tresti, i za dva dana ga nije bilo. Neki kažu, nekakva gripa. A ja kažem: vino, slabost, prehlada, smrt. Ne će mu drukčije ni sin. Sve će ostati na ovom malom. Umire kuća, gospodine. Ako i on pođe za ocem, tada je svemu kraj. Često, jadna, razmišljam o tom. Doći će ovamo drugi, i ako je to Oreškovićevo od davnine. Čuvao nas Bog toga! Zato i pazim na ovo dijete kao na zjenicu oka svoga.

— Kako se mali zove?

— Đuro.

— Je li dijete zdravo?

— Zdravo ko dren. Takvi su oni svi za mlada, ali kasnije . . . !

— Koliko mu je godina?

— Na jesen će u školu.

— Što mu je s materom?

— Umrla jadnica u porodu. A bila je dobra kao dobar dan.
— Iz koje kuće?
— Iz drugoga sela, iz dobre kuće Kraljićevih.
— Je li inače bila zdrava?
— Samo zdravlje, gospodine!
Župnik pozove maloga Đuru, pogladi ga i dade mu sličicu sv. Alojzija.
— Molimo se Bogu, bako! Bez Božje pomoći ništa! — reče župnik i oprosti se s bakom.

III.

Kao što o slučajevima u drugim obiteljima, tako je župnik i o tom slučaju mnogo razmišljao. Svi su ti slučajevi nekako slični. Neumjerenost u pilu ili pijanstvo, i s tim skopčani drugi grijesi, kao što su nerad, svađe, razbijanja i ubistva, blud, bolesti, rana smrt. To već traje kroz nekoliko pokoljenja. Tjelesno ustrojstvo rasklimano. Živčani i krvni sustav oslabio. Stoga je popustio i duševni život, u koliko je u vezi s tjelesnim životom. Slaba volja. Mlohavo čuvstvo.

Župnik je u svojoj duši bio veoma potišten. Pred njim stoji jedno izrođeno pokoljenje.

Što da se učini?! Sa starijima može se učiniti malo ili ništa. Svu pažnju treba obratiti na mladež, na djecu. Ne smije se zdvojiti!

Zato je odlučio, da među inima, ne pusti više s vida maloga Đuru. On će na jesen u školu. Od tada bit će pod njegovom paskom.

Tako je i bilo. Kroz sve četiri školske godine župnik se posebno brinuo za maloga Đuru. Župnik je, naravno, jednakom ljubavlju uzgajao i poučavao svu djecu, ali Oraškovićev Đuro bio je na prvom mjestu, jer je njegova kuća bila u najvećoj pogibelji, da skoro ostane pusta.

Župnik je nastojao, da u njegovo srce usadi lijepe i plemenite osjećaje, ljubav prema Bogu i Spasitelju, radost za crkvene stvari, a odvratnost prema svemu, što je ružno, zlo i nevaljalo. Trudio se, da što bolje znade i razumije vjerske istine te da se od mlada nauči prema njima upravljati svoje čine. Đuri je bilo veselje posluživati kod sv. mise. Kad je bio u III. razredu pučke škole, upisao ga župnik za člana Društva sv. Jeronima. Otada je Đuro svake godine jedva čekao, da mu dođu jeronimske knjige. Nije bilo ni jedne, koju ne bi dobro pročitao. I čuvao ih je brižno, pak je za nekoliko godina imao skupljen lijep broj jeronimskih knjiga. Poslagao ih je na ormaru, te su mu bile prava radost i ponos, kadgod bi na njih bacio pogled.

Župnik nije pustio Đuru s oka ni onda, kad je svršio pučku školu. I za vrijeme opetovnice bdio je nad njim. Kao što prije, tako je Đuro i sada često dolazio k župniku u njegov župni stan. Župnik se s njime rado razgovarao i upućivao ga u mnogim životnim pitanjima. Prigodice dao mu je i koju drugu knjigu za čitanje, ili koji nabožni i poučni časopis.

Đuro je u svemu veoma lijepo napredovao. Kako je uz to bio vrlo lijepa vladanja, postao je uzorom mladića u cijeloj markašićkoj župi. Župnik je sabrao nekoliko boljih mladića i složio ih u zajednicu. U toj se zajednici pod župnikovim vodstvom, čitalo dobro štivo, razgovaralo o raznim pitanjima, dogovaralo o tom, kako će se koje zlo spriječiti a dobro promaknuti. Kako provesti koja plemenita svrha, kako što ljepše izvesti koja vjersko-crkvena proslava, i koliko bi u svemu tomu mogli pomoći mladi ljudi.

Đuro je u svemu prednjačio. On je bio prvak ne samo svojih vršnjaka nego i ostalih mladića.

Župnik je uživao gledajući, kako je Đuro vrijedan, dobar i u svemu napredan. Moglo se nadati najboljemu od njega.

Đuro se sada nalazio već u sedamnaestoj godini.

IV.

Ako i ne baš svaki dan u sedmici, ali nije bilo nedjelje, a da Đuro ne bi bio u župnom stanu kod župnika.

Tako je župnik sasvim sigurno očekivao Đuru i jedne nedjelje — kasne jeseni. Ali Đure nije bilo. Župnik se malo začudio, no nije tome pridavao veću važnost misleći, da je Đuro bio nečim zapriječen.

Međutim, ne samo da Đuro nije došao ni jedan dan u narednoj sedmici, nego ga nije bilo ni slijedeće nedjelje. Pa ni daljnih nedjelja.

To je župnika već jače začudilo. Pitao je ostale mladiće, gdje je Đuro, a oni su samo slijegali ramenima.

Što je to? Što se dogodilo?

Pošao je župnik i do Đurine kuće, da njega samoga zapita, ali ga nije našao kod kuće, a ostali mu nisu znali ili nisu htjeli ništa drugo reći.

Župnik je već počeo slutiti neko zlo.

Skoro je zatim doprlo i do ušiju župnikovih, da se Đuro združio s nekim nevaljalim seoskim mladićima i da po krčmama banči po cijele noći.

Potom dolazili sve žalosniji glasovi. Selom se šaputalo, da se Đuro pred neko vrijeme potukao sa svojim drugovima, i da su mu razbili glavu. Kad je župnik to čuo, jedva je vjerovao. Pošao je opet kući Đurinoj i na svoje oči vidio, kako je Đuro zavezane glave pred njim pobjegao preko vrta.

Poslije nekog vremena opet se pripovijedalo selom o nekom pokušanom razbojstvu na cesti na nekog trgovca, i da je kod toga također sudjelovao Đuro. Jedva se to stišalo, eto novog pričanja, da je Đuro sjekirom navalio na oca i da se otac s teškom mukom obranio.

Svaki takav glas padao je na dušu župnikovu kao težak kamen. Njegovo je srce krvarilo. Razmišljao je mnogo o tom, kako je moglo do toga doći. Zar je zbilja krivo samo nevaljalo društvo? Zašto mu se približio? Zašto je ušao u nji-

hovo kolo? Da li je bilo iskreno sve ono, kako se dotada pokazivao i radio? O tom se nije moglo sumnjati. Nitko ga nije ni na što silio. U svemu se postupalo po razlozima i po dobroj volji. Onaj stari zavodnik i napasnik sigurno je navaljivao na čestita mladića. Ali je on imao i jaku obranu: molitvu, sv. sakramente, vjersku prosvijećenost, dobro štivo. Što je dakle uzrok toj strašnoj promjeni?

Da to nisu doista grijesi otaca?! Da to, nije doista naslijeđeno, baštinjeno?! Nije li svemu tomu doista uzrok u samoj krvi?!

Kod te pomisli, župnik se stresao cijelim tijelom. Kakva strahota! Kakav užas! Tko će zaustaviti taj divlji tok?!

Sad je jasno. zašto nisu uspjeli svi njegovi pokušaji, da ga povrati! Kadgod mu se htio približiti, on mu je izmaknuo strjelovitom brzinom, kao munja. Samo ga je nestalo ispred očiju. Nema toga, tko bi ga dostignuo!

Župnik je počeo očajavati. Porušeni su svi njegovi snovi. Kako li se nadao, kako li se radovao, da će na starom zemljištu porasti nova mladica, da će se razviti, raširiti i roditi novim životom!

A sad je sve propalo!

V.

Ovakovo držanje i ponašanje Đurino trajalo je već više od godinu dana. Župnik je u duši svojoj plakao za Đurom, molio se za njega, ali je držao, da više od toga ne može učiniti. Ne samo on, nego su i drugi mislili, da je Đuro toliko zagreznuo, da se više ne može izvući. Više se i nije o njemu ni govorilo.

Ali se od dva tri mjeseca nije više ništa ni čulo o njemu. Prije se svaki čas pronijelo sad ovo, sad ono, ali je najedamput sve zamuknulo.

U tom je došla i zima. Dosada bez snijega. Lišće popadalo. Samo crne grane strše. Dani hladni, magloviti. Oko podne se nešto razbistri, da se pod večer opet spusti gusta magla.

Jedne takve maglovite večeri netko je ušao u župnikovo dvorište. Pas je zalajao, ali brzo prestao. Znak, da je u dvorište ušao netko poznat. Tako su to odmah shvatili i u župnom dvoru, jer poznaju lavež domaćega psa.

Došljak uđe u kuću.

— Đuro! — iznenadilo se domaće osoblje.

— Molim vas, kažite velečasnom, da bi želio k njemu.

Odmah kazaše. Dakako, da se i župnik iznenadio veoma.

Kad je Đuro ušao u sobu, stane pred župnika oborene glave.

— Sjedni, Đuro.

— Ne mogu.

— Podigni glavu!

— Ne mogu, velečasni, dok mi ne oprostite. Molim oproštenje!

— Kad moliš, znak je, da ga i zaslužuješ. Opraštam ti, Đuro.

Đuro podigne glavu i reče:

— Hvala, velečasni! Sto puta hvala!

Sjedne.

— Došao sam, ne samo zato, što ste me Vi više puta zvali i tražili, nego i zato, jer sam i sâm jedva čekao, da dođem. Znam, da sam Vam ranio Vaše dobro srce. To me veoma boljelo. Oprostili ste mi. Sad mi je lakše. Pripovijedat ću Vam, što se to sa mnom dogodilo.

— Govori, jer i sam hoću da znam.

— Sve ću reći. Sigurno se sjećate one nedjelje, kad me prvi puta nije bilo k Vama.

— Sjećam se dobro.

— Stidio sam se doći. Nekoliko dana prije te nedjelje prvi put sam zalutao.

— Reci, što je to bilo.

— Čujte! Već duže vremena — samo što Vam nisam o tom ništa rekao — osjećao sam u sebi neko čudno raspoloženje, neko čudno stanje. Teško ga je opisati. Samo znam, da sam bio jako nemiran. Nigdje si nisam mogao naći mira. Nešto me je tjeralo samo dalje, samo dalje. Samo van, samo van! U te časove nisam imao ni za što druge volje. Svaki ozbiljan rad ili čin bio mi je mrzak. Bio sam željan nekih neobičnih stvari, nekih pustolovnih događaja. Žile su mi igrale. Živci su mi titrali. Težio sam za nekim nepoznatim uživanjem do samouništenja. Najslađe bi mi bilo srnuti u ponor, u bezdan, da me nestane. Bio sam kao u nekoj groznici, u nekom bunilu. Osjećao sam se kao pero u oluji, u orkanu.

U takvom sam stanju jedne večeri izašao iz kuće. Bila je tamna noć. Silno mi je godila i nekud nosila na svojim tamnim krilima. Na kraj sela sastao sam trojicu naših poznatih momaka.

— O gle, kuda ti, drveni sveče! — reče jedan od njih.

Malo sam se trznuo na te riječi, ali odmah zatim rekao:

— K vama! Među vas, drugovi!

— Ti se šališ. Tko da ti vjeruje!

— Vjerujte! Vaš sam! Kuda vi, tud i ja!

— E, onda da si nam zdravo! Priđi, i pođi s nama!

Tako sam bio cijelu noć u ludu vrtlogu.

Drugi dan sam kod kuće plakao kao malo dijete. Vi ste mi dolazili pred oči, a ja sam rukama skrivao lice, da me ne vidite. Glas savjesti grmio je kao grom, i ja sam drhtao pred njegovom grmljavinom.

Ali to je prošlo, pa opet došlo ono predašnje. Vijavice, trzavice, vrtoglavice.

Grijeh i plač, plač i grijeh izmjenjivali su se među sobom. Da, i plač.

Ali ne samo to. Priznajem, velečasni, svoj grijeh potpuno. Ništa ne mislim da ublažujem. Op-

tužujem se kao najveći krivac. No ipak želim, da Vam sve kažem, ne za opravdanje svoje, nego više Vama na utjehu.

I onda naime, kada sam bio u najvećem vrtlogu opačina, ja nisam posve zaboravio na zakon Božji. O koliko puta sam, usred vanjske raznzdanosti moga lakoumnog društva, u sebi, a da to nitko nije opazio, vapio: Bože, smiluj se! Bože, čuvaj! Ako nitko drugi nije čuo, ali je Bog čuo. I tako za sve to vrijeme nikad nisam učinio nijedno zlo djelo. U posljednjem času znao sam se tegnuti: Ne! U tom času sve one dobre sile, koje su godinama zasađivane u moju dušu, digle su preda me svoje ruke i zaustavile me. Da napomenem samo dva tri slučaja. Jednom je nastala svađa u mojem društvu. Sve jača, sve oštrija. I ja sam, dakako, sudjelovao. Najedamput da će tučnjava. Tada, kao da sam čuo glas: Nedostojno čovjeka! Nedostojno kršćanina! I ja skočih među zavađene, da ih rastavim. Tom prilikom dobih i sam udarac po glavi, a drugi su mislili, da sam ga dobio sudjelujući u tučnjavi. Drugi put kao da je neka sotona ušla u drugove. Trebalo je novaca za piće. Jedan reče, da zna, da noćas prolazi kolima neki trgovac te predloži da ga treba napasti i oplijeniti. Svi pristaše kao mahniti. Ja sam se zgrozio, ali izvana pristao s gotovom odlukom, da to spriječim. Kad smo u šumi čekali, ja sam se prije nego bi trebalo maknuo u grmu i oglasio, tako da je kočijaš odmah brže potjerao i trgovac umaknuo. Drugovi su me grdili, ali je bilo prekasno. Treći put sam u prepirci s ocem kod kuće u dvorištu, dignuo na njega sjekiru, ali u tili čas i čuo glas: Poštuj oca! Ne ubi! I ja sam klonuo, odbacio sjekiru i kleknuo pred oca, da mi oprosti.

To sve iznosim Vama, velečasni, za utjehu. Jest, zgriješio sam, ali i mene jedno tješi, a to je, da se nisam posve oglušio glasu savjesti, i svim onim glasovima i riječima i naukama i istinama, kojima se od moga djetinjstva punila duša moja. To je sve tako duboko bilo u meni zasađeno, da nije moglo zamrijeti ni propasti. Pače, što sam više srljao u ponor, to su mi te nauke jasnije svijetlile pred očima. Otuda moja sveudiljna borba. Dà, za sve to vrijeme ja sam se borio, ili, bolje reći, u meni su se borile dvije strane: neka opaka krv i dobre duhovne sile. Neprestano čarkanje, pobjede i uzmicanja, dok se nisu konačno pograbile u koštac, na život ili smrt. Osjećao sam u sebi, kao da mi pucaju kosti, kao da se krv razlijeva čitavim tijelom, kao da se trgaju tetive, kao da se stežu živci. Dobre duhovne sile bile su sve jače i jače, dok protivna strana nije potpuno klonula.

Tada sam odahnuo. Činilo mi se, kao da sam uskrsnuo. Još nisam vjerovao sam sebi. Ispitivao se, kušao sam se mjesec dva, i uvjerio sam se, da je pobjeda stalna.

Otada me nije vidjelo moje opako društvo. Niti sam imao više ikakve želje za njim. Sve mi je slađi postajao onaj moj predašnji život, s molitvom u srcu i na ustima i s dobrom knjigom u ruci.

Usrdno sam zahvaljivao Bogu na toj velikoj milosti, a od ljudi komu drugomu, nego Vama, velečasni. Vi ste duboko u moju dušu usadili vjeru u Boga. Vi ste me naučili velike i divne vjerske istine. Vi ste mi pokazali, kolika je slatkost i ljepota živjeti po vjerskim načelima; no ne samo ljepotu i slatkost, nego i, koliko li dobro i spas. Doista, propao bih bio, da me nije spasila moja vjera. Na tom hvalim Bogu i Vama. Stoga sam i došao ovamo, da Vam to rečem, kao što i zato, da se Vaša žalost preokrene u radost. Hvala, sto puta hvala.

Đuro je ustao. Župnik, od ganuća, nije mogao na sve to ništa reći, nego je pristupio k Đuri i suznih ga očiju pritisnuo na svoje grudi.

— Na svemu hvalimo Bogu! Ostani, Đuro, uvijek takav, kako si sada odlučio.

— Do kraja života! — No još jedno želim reći.

— Reci.

— Vi znate, velečasni, kako je u mojoj kući. Baka mi je stara, a otac slab. Nakanio sam se oženiti; a Vas ću moliti da blagoslovite.

— Jesi li odabrao?

— Jesam.

— Je li dobra i vrijedna?

— Dobra i vrijedna.

— Neka Bog blagoslovi!

VI.

Odsada je u kući Đurinoj išlo sve u miru i redu. Župnik se često tamo navraćao. A napose je svake godine bio na krstitkama.

Prošlo je otada mnogo godina.

Jednoga dana pozvaše župnika, jer da je baki jako zlo, pa će da primi svete sakramente umirućih.

— Eto, dođe i na mene red! — reče baka župniku slabim glasom. Već je i vrijeme. Sjećate li se onoga dana, kad ste pristupili k meni, koja sam sjedila pred kućom, a mali se Đuro igrao na dvorištu, i dali ste mu svetu sliku?

— Sjećam se dobro, bako.

— Bilo je to prije neko dvadeset godina. Onda mi je bilo oko sedamdeset godina, a sada oko devedeset. Bila sam tada nujna. Mislila sam, umire kuća. A eto sada pun dvor dječice, moje drage praunučadi. Sada sam radosna. Lako umirem. Naša je kuća oživjela, naše je ognjište obnovljeno. Znam, komu imamo zahvaliti. U prvom redu Bogu, a u drugom Vama. Prosim, bdijte i dalje, da blagoslov Božji vazda lebdi nad našom kućom.

Za kratko vrijeme baka je izdahnula, a oko njena smrtna kreveta sklapala su ručice mnogobrojna dječica.

Ferdo Rožić.

Božja izložba.

XIII.

Minijature.

Mi znamo obično samo za velike slike (slikarije, crtarije, risarije). Pod »velikim slikama« ne mislim samo one jako velike, kao što su, na primjer, u crkvama, nego i one, koje imate u okviru na sobnim stijenama. I ove spadaju među velike slike. Zašto? Zato, jer ima još daleko manjih, vrlo, vrlo malenih, upravo sitnih, vrlo sitnih slika (slikarija, risarija).

Velike slike, ako su umjetnički učinjene, dakako da ih rado imamo i da ih veoma cijenimo. Nije lako učiniti umjetničku sliku. Za to treba mnogo Božjega dara te puno rada i strpljivosti.

Slika 1. *Ures (ornamenat) iz 17. stoljeća.*

No treba znati i naglasiti, da su od velike cijene i vrlo malene slike, to jest one slike (crtarije i risarije), koje su odmah od početka izrađivane u vrlo malim mjerama (u vrlo malim potezima i plohama). (Treba naime razlikovati male sličice, koje su od početka izrađene kao velike, pa su samo fotografijom smanjene, od onih koje su odmah od početka rađene kao sitne).

Slika 2. *Ures (ornamenat) iz 18. stoljeća.*

Ove odmah od početka u sitno rađene slike (slikarije, crtarije) zovu se minijaturne slike ili jednom riječju, minijature. (Ova riječ »minijatura« dolazi od riječi »minium«, a to je žutocrveni prašak, pomoću kojega se prave različite boje, kojima su opet u starije vrijeme, dok su se knjige pisale rukom, slikale razne uresnine na listovima knjiga. U prvom dakle smislu »minijature« su slike slikane bojama pravljenim od minijuma. No pošto se počelo misliti, da riječ »minijatura« dolazi od latinske riječi »minimum«, što znači »najmanje«, dobila je ta riječ »minijatura« značenje za one slike, koje su odmah od početka rađene kao vrlo male, vrlo sitne, kao sitnoslike).

Slika 3. *Vittore Pisano (1380—1455): Na koljenima pred raspelom.*

Ovakve u sitno izrađivane slike, ovakve minijature izrađivali su mnogi vrlo glasoviti umjetnici. Te su minijature bile uvijek u vrlo velikoj cijeni, — i to zato, jer se znalo i vidjelo, kako ih je teško izrađivati, možda teže, nego i velike slike. Umjetnici su morali u taj svoj rad uložiti mnogo strpljivosti i pažnje, mnogo truda i muke.

Slika 4. *F. Pavlik: Molitva na polju.*

Pogledajte ove uresnine ili ornamente (1. i 2. slika), a osobito 3. i 4. sliku (»Na koljenima pred raspelom« i »Molitva na polju«). Ove slike nisu umanjene od velikih, nego odmah od početka na sitno rađene. Vrlo malene, a kako krasne! Koliko li je tu trebalo strpljivosti i truda!

Isto to vrijedi i za razne sitne rezbarije.

Cijenimo dakle velike slike, ali nisu u manjoj umjetničkoj cijeni ni minijature.

*

Zašto smo sve to spomenuli? Evo, zašto.

Nešto slična postoji i među stvorenjima u prirodi.

Već smo imali prilike u »Božjoj izložbi« promatrati ne samo različita stvorenja na zemlji, kao rude, bilje, životinje, nego i velika svemirska tjelesa, sunce, mjesec, zvijezde, i divili se Stvoritelju, koji je sve to stvorio i uredio. Sva ta stvorenja spadaju među velika stvorenja, jer ih svojim očima lako zapažamo.

No osim ovih velikih ima u prirodi vrlo malenih, vrlo sitnih stvorenja.

Ne mislim tu na malenu mušicu ili komarca ili mrava. Premda, treba i tu stati i zamisliti se, kako je izgrađeno ono sitno tjelešce jedne mušice ili jednog mrava. U onom sitnom prostorčiću nalaze se razna osjetila za vid, sluh, njuh, okus, opip, probavni i rasplodni organi, krv, živci, glava, trup, noga, sa životnom silom: dakle potpuni organizam. Kakve li mudrosti, vještine, stvaralačke snage! Što su sve mrtve minijature prema jednom komarcu!

No kad govorimo o sitnim stvorenjima, ne mislim, rekoh, na mušicu, komarca, mrava.

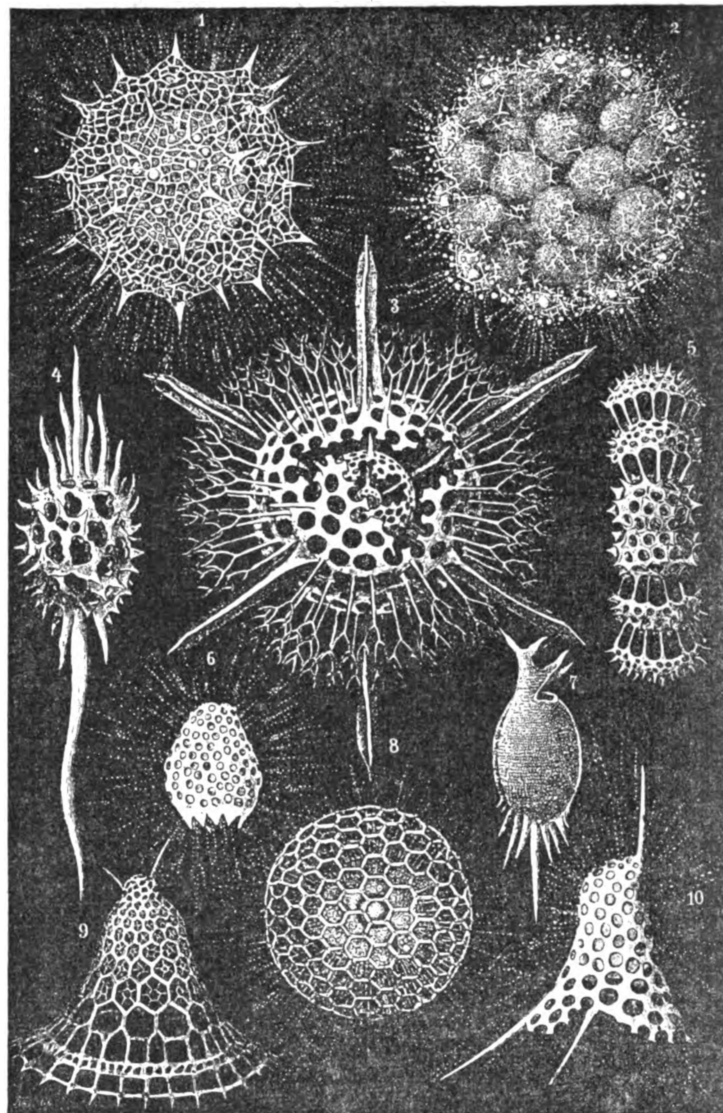
Ta to su sve kao slonovi prema još sitnijima.

Takve, još daleko sitnije, životinjice prirodopisci zovu praživi ili naljevci. Ima ih različitih, kao što su: korjenonošci, bičaši, truskovci, trepljaši. Živu u morima. Prostim ih se okom ne može vidjeti, nego samo sitnozorom. Evo ih, za primjer, na našoj (5.) slici, — a l i d v j e s t o p u t a p o v e ć a n i h. To su kosturi (koštani dio) od korjenonožaca — zrakaša. Još se zovu i sunašca. I s pravom. Jer nisu li krasni, nisu li divni ti kosturi! I to, i z r a đ e n i u s i t n o, u n a j s i t n i j e, u t a k o s i t n o, d a s e j e d v a s i t n o z o r o m m o g u v i d j e t i!

Još sitniji od ovih jesu sitnoživi, to jest, organizmi (živa bića), koja se zovu: b a k t e r i j i (ili b a c i l i). U jednoj kapi vode ima ih na milijune. Takovu sitnost jedva si možemo predstaviti. No i oni se ne samo hrane, nego i razmnožavaju, i to u nevjerojatnoj množini. Ima ih svuda, u zraku, u vodi, zemlji, tijelu, na milijarde i milijarde. Sa svih strana smo njima okruženi, ali mi toga i ne slutimo, jer ih očima ne vidimo. Jedva se vide najjačim sitnozorom.

No još su sitnije one najmanje čestice, od kojih sastoji sva tvar, a koje prirodoznanci zovu: sad atomi (nedjelivci), sad protoni, sad elektroni. Ove čestice ne može opaziti ni najjači sitnozor.

Da, divan i čudnovat je veliki, svemirski svijet, no još je, čudnovatiji ovaj sitni, ovaj nevidljivi svijet! Ove čudesne prirodne minijature!

Slika 5. *Kosturi praživa (vrlo sitnih životinjica), dvjesto puta povećani.*

Stoga i postoji jedna rečenica, koja kaže, da je:

P r i r o d a n a j v e ć a u n a j m a n j i m b i ć i m a.

Ili drugim riječima:

V e l i k j e S t v o r i t e l j, v e l i k j e B o g u s v o j i m v e l i k i m s t v o r e n j i m a, n o n a j v e ć i j e u n a j m a n j i m a!

Po izložbi vodi urednik „Zlatnoga Klasja".

Zimska večer uz knjigu.

Zimska večer, vani mrak je gusti,
vjetar grane po stablima njiše,
sve su staze i sokaci pusti,
izvan kuće nikog nema više.

Zvijezde sjajne nakitile nebo
kao biser oko bijela vrata,
pa trepere, ko ih nebi gledo,
kako svijetle sjajnije od zlata.

U kućici mojoj, ja za stolom sjedim,
uz svjetiljku malu, sa knjigom u ruci,
po stranicam knjige crna slova gledam,
a sanak me vuče k svojoj tihoj luci.

Sanak već je potpuno me shrvo,
al' ne mogu ostavit se knjige,
jer ona je moje blago prvo,
ona mnoge riješit će me brige...

I v a n T u t a v a c, selj. mladić.

SNOPIĆI I ZRNJE „ZLATNOGA KLASJA“.

IZ ZIVOTA I RADA DRUŠTVA SV. JERONIMA.

PRVE KNJIGE DRUŠTVA SV. JERONIMA.

Čuli smo, kako je Društvo sv. Jeronima osnovano god. 1868, tim što su mu pravila potvrđena dne 27. ožujka 1868. god.; čuli smo kako je sjednica od 15. svibnja bila odlučna za početak društvenog djelovanja; čuli smo, kako je 21. kolovoza 1868. bila održana 1. glavna društvena skupština i na toj skupštini izabran društveni odbor s predsjednikom Tomom Gajdekom na čelu.

Odsada se taj odbor brinuo za daljnji život Društva.

U slijedećoj društvenoj godini, od 1. do 2. glavne skupštine, odbor je održao 9 sjednica.

»Iz sjednice od 19. listopada (1868.)«, pripovijeda ljetopisac, »pozove odbor sve naše književnike, koji bi imali kakav pučki spis te željeli, da ga izda Društvo sv. Jeronima, neka ga uz svoje uvjete odboru pošalju na rasudbu. U istoj sjednici potaklo se, kolika je potreba dobre pučke historije (povijesti) hrvatskoga naroda, pa si je odbor upravo zadaćom stavio nastojati, da ju narodu što prije pruži. Pobrinuo se i za pisca, i sveudilj o tom misli, pa se uzda, da mu briga ne će ostati prazna. Nego to je stvar, koja se ne može tako brzo izvesti; a među tim je trebalo, da društvo svakako izda na svijet kakovu zgodnu pučku knjižicu, pa se za takovu pronašla i odlučila u sjednici od 30. prosinca jedna knjiga njemačka od Stelriga, koju je revni gojitelj naše knjige g. Mijat Stojanović na prošnju odbora uzeo preraditi za naš narod.«

»Napokon izdao je odbor koncem lipnja (1869. godine) prvi svezak svoje pučke knjižnice: »Pijanac«, po njemačkom prerađena od Mijata Stojanovića u 4000 komada, da ima za članove i još nješta za prodaju.«

Kako se vidi iz ovih ljetopiščevih riječi, društveni je odbor naumio, da kao prvu društ. knjigu izda Hrvatsku povijest. Svakako je to bio lijep naum, da Društvo svoj rad započne s prikazom prošlog života hrvatskoga naroda. No kako se ovakva knjiga nije mogla nabrzo zgotoviti, a odbor je htio što prije započeti s pučko-književnim radom, odlučio je izdati knjigu, koja je nosila ime »Pijanac«. Malo čudno, zar ne! No nije nipošto čudno, kad se pomisli na to, što si je Društvo sv. Jeronima postavilo kao svoju glavnu svrhu: zdravu prosvjetu hrvatskoga puka. A zdrave prosvjete nema bez čestita, uredna i krjeposna života. Stoga treba ponajprije čupati korov, koji se duboko uvriježio na njivi hrvatskog života. Tko pak ne zna, da je u nas jedan od najotrovnijih korova baš neumjerenost u pilu, to jest, pijanstvo. Tko ne zna, koliko nam zla od tog poroka! Zato je Društvo sv. Jeronima, iz ljubavi i brige za sreću i blagostanje hrvatskog naroda, odmah prstom ukazalo na jednog od glavnog uzročnika naših nevolja.

I ako je knjiga priređena prema njemačkom izvorniku, ona je ipak tako prilagođena našim prilikama, da se čini, kao naša izvorna. To je uspjelo Mijatu Stojanoviću, školskom nadzorniku i vrlom pučkom piscu.

Na pripovjedalački način prikazuje se, kako je pijanac najveća nesreća ne samo za sebe, nego i za svoju obitelj i ostalu okolinu.

Cijela knjiga djeluje kao lijepa pouka i ozbiljna opomena. Tiskana je u četiri tisuće primjeraka.

Mjesec dana poslije ove prve knjige, to jest koncem srpnja 1869. god. izašla je druga knjiga, i to: »Koledar i ljetopis Društva Svetojeronimskoga za god. 1870.«

Ovaj prvi svetojeronimski koledar još se nije zvao »Danica«. Ime »Danica« dobio je svetojeronimski koledar za slijedeću godinu 1871.

Poslije koledarskog i ljetopisnog dijela, zatim poslije popisa svih članova i tiskanih društvenih pravila dolazi poučni i zabavni dio. U tom dijelu nalaze se ova štiva: 1) »Rodu knjiga« (pjesma). Napisao Ivan Trnski, — 2) »Krasna žena«, pripovijest, napisao Ivan Trnski, — 3) »Život Jeronimov«, napisao dr. Franjo Iveković, — 4) »Ptičja skupština«, napisao Josip Torbar, — 5) Gospodarske sitnice.

Nije mnogo štiva, ali je vrlo dobro.

Josip Torbar, svećenik-profesor i učenjak-prirodoslovac na vrlo je lijep i duhovit način u svojem članku »Ptičja skupština« prikazao, kako se ne smiju tamaniti ptice, koje su korisne u gospodarstvu. Navesti ću jedan mali odlomak iz tog članka. »Kad se skupština umiri, uze riječ govornik veoma ugledan. Po krasnom ljubičastom odijelu, koje mu bijaše jasnosmeđim biserom izvezeno, pozna svatko gospodina Čvorka. I on se stane tužiti na nezdušnost i nezahvalnost ljudskoga plemena. »Kolikih je zasluga stekao moj rod za voćarstvo i ratarstvo«, reče govornik, »mogle bi posvjedočiti moje kume Muharke, Pastirice i Ševe Poljske pače i Vrane, koje slijedeć rado naša putovanja bijahu toliko puti svjedoci, koliku množinu pohvatasmo i utamanismo skakavaca, grčica, puževa, gusjenica i druge gamadi, koja bi bila bez naše pomoći počinila ljudem silan kvar (Kvar! kvar!« potvrdiše Vrane govornikove riječi). Pa kako nam ovolike zasluge priznava rod ljudski? Nejaku nam diecu hvataju; krila im čupaju, da se ne mogu uživati slobode; jezik im sakate ter ih sile, da odrekavši se svojega materinskoga jezika njim na veselje postanu odmetnici blebećući jezikom nenaravnim, silomice narinutim . . .«

Dr. Franjo Iveković, koji je bio i prvi urednik društvenih knjiga, napisao je lijep članak o sv. Jeronimu, po kojemu Društvo ima svoje ime. Kasnije je Iveković postao znamenit time, što je napisao Život sveta, pa osobito time, što je sastavio veliki Hrvatski Rječnik.

Ivan vitez Trnski, visoki oficir kod krajiške generalkomande (pukovnik, kasniji general), koji je spadao među najveće prijatelje i pomagače Društva sv. Jeronima, u pripovijesti »Krasna žena« daje primjer uzorne hrvatske žene, a u pjesmi »Rodu knjiga« lijepo pokazuje zadatak našega Društva. Dobro je i sada barem nešto čuti iz te pjesme:

Dobroćudan Hrvat ima
Svoga sveca Jeronima,
Svoje krvi, zemlje sina,
Bogoduha Dalmatina,
Koj se nekad pera lati,
Da dom knjigom obogati,
Te mudrošću i pameti
Proslavi se i posveti.
U tog sveca ime sveto
Sastasmo se braća eto,
Da sve volje sastavimo,
Da sva srca sjedinimo,
I sve umne sile k jednu
Posvetimo poslu vrijednu.
Prva je pomnja naše brige
Po narodu širit knjige,
Živa želja našeg zbora,
Da do svakog dođe dvora,
Da se knjiga naša nađe,
Kud nam ima roda, svagđe,
Po cielome zavičaju,
U svakome zemlje kraju.

Koji su nam pri tom jadi,
Što li bismo knjigom radi?

Knjigom da što, moj nebore,
Nit se kopa, nit se ore,
Al tko dobro na um prima
I u glavi soli ima,
Tko se mara ne odreče,
Taj uz knjigu više steče
Od neuka radioca,
Koj se ne da od svog kotca,
Od radila traljavoga,
I od uskog sloga svoga.

A sviet drugi napried juri,
Za dobitkom paru kuri,
Željeznicom stiže dalje,
Brzojavom glase šalje,
Hrvat gleda, pa se čudi —
Al se ne će da probudi!

Još nam ljudska duša treba
Božjeg smoka, hrane s neba,
I utjehe i jačine
I uljudbe i istine!
Knjiga pak nas udobrava
Mliekom tihih molitava,
Srca naša Bogu mami
Bogoljubnim pjesmicami;
Knjiga gleda, da uljudi
I ugladi naše ćudi,
Knjiga liepo pripovieda
O junaštvu slavna djeda,
O poštenju našeg roda,
I stečenih o slobodah;
Dušu hrabri, volju kriepi
I u srce ponos ciepi;
U mrtvilu narod driema,
Koj ponosa, sviesti nema,
Knjige li se ne dovije,
Na svietu ga, reć bi, nije,
Zaostaje, nazaduje,
A drugi mu gospoduje!

Prve dakle svetojeronimske knjige bile su: »Pijanac« od Mijata Stojanovića i Koledar (za god. 1870.), — obje izašle ljeti god. 1869.

Predsjednik.

SELJAČKA PISMA UREDNIŠTVU »ZLATNOGA KLASJA«.

Bukevje 30. listopada 1938.

Hvaljen Isus i Marija.

Velecijenjeni gospodine uredniče »Zlatnoga Klasja« i dragi predsjedniče, Društva sv. Jeronima.

Pretplatnik sam »Zlatnog Klasja« od prvog broja čim je izašlo, prem sam malenoga seljačkoga posjeda, i teško dolazim do novaca, ali uvijek rado čitam, osobito naše katoličke časopise i knjige, kojih imam od društva sv. Jeronima već jedno 20 i tako si svake godine nešta kupim po premogućnosti, jer sam Vaš član, a ujedno već mnogo godina rasprodajem knjige sv. Jeronimskog društva, kao povjerenik. »Zlatno Klasje« je divni prosvjetni časopis, koji pruža svakomu, a osobito seljaku, svakovrstnog znanja, i mi seljaci smo ga objeručke prigrlili, zato Vam se dragi uredniče »Zlatnoga Klasja« srdačno zahvaljujem, na dobroti i prosvjeti, koju nam pružate kroz »Zlatno Klasje« i knjige društva sv. Jeronima. A ujedno Vam javljam da osnivam Jeronimsku knjižnicu, kako ste već pisali u »Jeronimskom Vjesniku« i u »Zlatnom Klasju« i ja Vas molim, dragi i dobri predsjedniče, da bi mi darovali nešta knjiga, starijih za moju Jeronimsku knjižnicu, a ja ću gledati uvijek da si dalje kupim po premogućnosti, kako sam gore napisao. Za 1938. kupio sam svih 9 knjiga i Sveto Pismo Novoga Zavjeta, prijašnjih godina po Danicu i 2 knjige, pretplatnik sam i Glasnika Srca Isusova, i povjerenik tjednika Hrvatske Straže; kako vidite brinem se za raširenje naše hrvatske katoličke štampe, sve za Božju stvar, da bi nam dragi Bog udijelio milost, dobrote i poštivanja.

Dragi gospodine predsjedniče i uredniče »Zlatnoga Klasja«, srdačno Vas pozdravljam, Bog svemogući Vas uzdrži u zdravlju, jakosti i veselju, na mnogaja ljeta, na dobrobit hrvatskoga naroda. S Bogom.

Sa veleštovanjem

Josip Slivak, seljak
povjerenik društva sv. Jeronima,
Bukevje, z. p. Orle
kotar Vel. Gorica

*

Lepoglava 29. XI. 1938.

Uredništvu Zlatnoga Klasja.

Hvaljen Isus i Marija.

Mnogo poštovani gospodine uredniče, ja sam pretplatnik prosvjetnog lista Zlatno klasje pa imam želju da se i ja oglasim u snopićima Zlatnoga klasja. Da i ja stvaram Jeronimsku kućnu knjižnicu za koju se brinem i nastojim da u nju uvrstim Jeronimskih a i drugih dobrih knjiga kojih imam hvala Bogu 43 i to 27 Jeronimskih a 16 raznih drugih. Naknadno imam još 5 godišta glasnika Srca Isusova te i misijske biblioteke i razne druge brošure.

Pak bi Vas molio, mnogo poštovani i prečasni gospodine uredniče i predsjedniče, ako je kako moguće, ako bi imali starijih izdanja da bi mi poklonili po koju knjigu da povećam broj knjiga u svojoj Jeronimskoj kućnoj knjižnici.

Prečasni gospodine, bude li moja molba uvažena, molim da mi javite u posebnom dopisu, da se znadem ravnati, koliko treba da platim poštarinu koju ću unaprijed Vama priposlati. Očekujući Vaš cijenjeni odgovor unaprijed Vam se zahvaljujem na Vašem poklonu želeći Vam mnogo dobra i pozdrava, da Vas blagoslovi Bog u Vašem mučnom radu i sačuva dugi niz godina u zdravlju i veselju.

S poštovanjem

Stjepan Naglaš, seljački mladić,
Ves 127, p. Lepoglava.

Mnogo poštovani gospodine uredniče, hoću da ostanem iduće godine pretplatnikom pa da mi Vi iz uprave šaljete list na adresu gore navedenu, jer ne mogu više da uzimam kroz povjerenika, jer slučajno može brzo da rasproda. I svakako ću nástojati da nađem nekoliko pretplatnika i to stalnih.

*

Goričan.

Prečasnom gospodinu uredniku »Zlatnog Klasja« u Zagrebu.

Kao član i pomoćni povjerenik Jeronimskog društva i glavni povjerenik omiljelog Z. K. i Gospe Lurdske slobodan sam Vam javiti, da otkada izlazi Z. K. ulažem sve sile kako bi više proširio Z. K., lista koji hvale i oni koji su već napustili svu novinsku štampu i jedva čekaju kada će izaći naredni broj.

Šta se tiče mene lično, ja se ponosim sa jeronimskim knjigama, jer jedino sam po njima danas ono što jesam. Da u svojoj mladosti već u školskoj klupi nisam čitao isključivo jeronimske knjge, danas bi i ja bio na lijevoj strani kulture.

Ali hvala Bogu, koji je nadahnuo dobre ljude, koji su osnovali Društvo sv. Jeronima, na dobrobit hrvatskog naroda.

Nisam mislio pisati, ali uz ponovni poziv uredništva, neka se jave koji imadu kućne knjižnice, mogu Vam javiti, da sam imao do 100 svezaka raznih knjiga, većinom jeronimskih. Ali pošto sam ih posuđivao, te sam i bio osnivač dviju čitaonica i tima dao bez otštete, izgubile su se na polovicu, a sve su bile predratne, te sam ih radi krize jedva nešto popunio,i sačuvao tako, da ih sam vlastoručno uvezivam i u korice metnem, po više svezaka zajedno; tako uvezivam i razne časopise po godinama.

Prema napred navedenom, ja se ne usuđujem zamoliti za koji ekzemplar, premda bi mi dobro došao, osobito iz zdravlja i romana; dobijem li ipak što, bit ću od srca zahvalan, a upotrebit ću ih za daljnje širenje jeronimske prosvjete.

»Zlatno Klasje« izvolite i dalje slati na adresu za Goričan, ako je Vama zgodno, inače na potpisanog, pretplatu sam Vam doznačio na vrijeme, i ako kasno, šteta što ne izlazi mjesečno.

Oprostite na slabom rukopisu, jer mi seljaci imamo tešku ruku za pero, koje drapije.

Za sada budite zdravi i veseli, to Vam želi Vaš odani u Kristu

Doboš Luka,
p. Goričan (Medjumurje).

Pošaljite običajnu pošiljku
jeronim. knjiga na župni ured.

Sretne božićne blagdane želi Vama i svima u Jeronimskom Društvu, kao i sretno Novo Ljeto, do kojeg se nadam dobiti novi broj Z. K.

Šta se tiče jeronimske zajednice ja mislim da bi ova jedina bila kadra da obnovi duh jeronimskih članova, samo bi zato trebalo oduševiti vlč. župnike, jer što oni započmu ono i ide a kasnije mogu da rade i sami članovi.

U to ime ja Vas pozdravljam sa Hvaljen Isus.

Doboš Luka.

*

Mnogo poštovani gospodine uredniče!

Izvinite mi što vam dosađujem sa prvim pisanjem. Znadem, da imate i previše posla, brineći se oko uređivanja »Zlatnog Klasja« i rada društva sv. Jeronima. Najprije vam se zahvaljujem na uređivanju »Zlatnog Klasja«, koje širi prosvjetu među hrvatskim narodom, a napose među seljaštvom, koje je glavni čimbenik u hrvatskom narodu. *»Zlatno Klasje« je najbolji list za hrvatski narod,* jer piše sve ono što je korisno za hrvatski narod i njegovu prosvjetu, osobito danas kad se pojavljuju razni listovi, koji pišu nastrano o svemu što je hrvatsko i katoličko. Kad sam prvi put vidio »Zlatno Klasje«, odmah sam ga sa veseljem primio i pročitao do kraja, *svidio mi se preko svakog očekivanja.* Od tada ga uzimam svaki put kod povjerenika. Međutim opazio sam, da su počeli sarađivati nekoji seljački momci, a kako i ja spadam u red seljačkih pisaca, ako ne baš glasoviti. I ja sam evo pokušao poslati nešto saradnje za »Z. K.« ako bude odgovarat i bude vrijedno. Znadem, da će biti pogrešaka, ne samo manjih nego i većih. Sigurno će te sami priznati, da seljak koji nije svršio ni četiri razreda osnovne škole ne more pisati bez pogrešaka. Moja je škola uglavnom jeronimske knjige, koje sam zavolio, čim sam ih upoznao. Vi ćete biti tako dobri, pa će te popuniti

greške ukoliko se bude moglo. Ja vam se unapred zahvaljujem!

Čitajući u prvom broju Zlatnog Klasja vaš poziv, da vam se jave oni jeronimski članovi, koji žele osnovati kućnu jeronimsku knjižnicu tj. oni koji su sačuvali dosadašnje jeronimske knjige i oni koji misle nabaviti pet godišnje jubilarno izdanje. Kako i ja spadam u red onakovih jeronimskih povjerenika, mislim da vas mogu zamoliti, da mi ustupite nekoliko starijih knjiga za moju kućnu knjižnicu. Moja knjižnica nema veliki broj knjiga, svega oko 150. od toga oko 140 jeronimskih knjiga i brošura. Kako sam naprijed spomenuo, moja knjižnica nema veliki broj knjiga, zato, jer sam još mlad, a financijske prilike nisu povoljne, da bi se moglo nabaviti nešto više knjiga tijekom jedne godine. Svake godine uzimam barem redovita izdanja Društva sv. Jeronima, a više puta i izvanredna, osim toga kad uhvatim zgodnu priliku, uzmem po koju knjigu, naravski, da kod toga pazim, da knjige koje uzimam budu pisane hrvatskim i katoličkim duhom (ukoliko nisu prevedene), jer su takove knjige od duhovne koristi za onoga ko ih čita. Ako mi budete mogli poslati koju knjigu, ja bih želio da mi to javite, pa bi ja poslao poštarinu za njih, da vas i zato ne teretim. Razumije se, da ja nebi želio, da dobijem koju knjigu što je već imam, jer od toga ja nebi imao koristi, a vama je sporedno. Sada bi bilo mislim dosta i previše, pa ću završiti i vas pozdraviti, sa pozdravom

»Bog s nama!«
Ivan Tutavac, Tomin
Podgradina, p. Opuzen — Neretva.

*

Jeronimskim knjigama...

Sedamdeset dugih ljeta
veselo vas mi čekamo,
u jeseni iza ljeta,
da vas hitro pregledamo.

Domovi su naši otvoreni
vama širom vazda bili,
i ako su skromni i maleni,
al' su dražesni i mili.

S veseljem vas mi primamo,
jer prosvjetu nosite nami,
u vam blago mi imamo
zahvalni smo zato vami...

Ivan Tutavac, seljački mladić
Podgradina — Neretva.

*

P. n. gospodine uredniče lista »Zlatno Klasje«.

Na Trokraljevski blagdan pokazao mi gosp. župnik Josip Pretner list »Zlatno Klasje« i taj list je zbilja hvale vrijedan, na koji sam pretplatnik od upitnog dana, te mi je i vruća želja da bi se i taj list raširio po ovoj župi Prezid. Do sada smo tri pretplatnika. Pa toga radi i molim gosp. urednika, da mi i moj dopis stavite u »Zlatno Klasje«. U prvom pogledu Vam i srdačnu čestitku pružim i svima koji čitate Zlatno Klasje da Vam se napuni sreća i veselja, da ne bi nikada znali što su tuge i nevolje ovoga svijeta, a na drugom svijetu vječno blaženstvo, koje vam želi putem »Zlatnog Klasja« zvonar župe Prezid Emerik Lipovac. Svega obilno u godini 1939.

Molim da se otisne u Z. K. ovaj dio Prezida.

*

Ščapovac 28./X. 1938.

Hrvatskom književnom družtvu sv. Jeronima.
Zagreb.

Niže potpisani, uz pomoć petorice svojih suseljana osnivaju u svome selu Ščapovcu (Kl. Ivanić) Hrv. selj. katol. knjižnicu. U toj novo osnovanoj knjižnici imadu za sada sakupljeno oko 150 kom. Jeronimskih knjiga i preko pedeset kom. raznih drugih uglavnom katoličkih naklada. Daljnje popunjavanje knjižice vršiti ćemo u prvom redu s Vašim izdanjima. U tu svrhu odlučili smo, da od sada svaku godinu uzimamo sva Vaša redovna i izvanredna izdanja, a po mogućnosti i ostala. Prema Vašim obavještenjima u Zlatnom Klasju. Ispunjajući time uvjet tamo postavljen, molimo Vas, da nam prema mogućnosti, poklonite nešta svojih starijih knjiga. Gornji popis šaljemo Vam ravnanja radi.

List Zlatno Klasje sviđa nam se u svakom pogledu. Mi Vam čestitamo na njegovom izdavanju i dosadašnjem lijepom i savremenom uređivanju. Među našim mnogobrojnim katol. listovima Z. K. zauzima svoje posebno mjesto. Z. K. svojim sadržajem popunjava jednu do sada vrlo zapaženu, nepopunjenu prazninu. Stoga ćemo nastojati, da ga što više proširimo.

Primite naše iskrene pozdrave. Bog s nama!

Franjo Perinić
Miroslav Tučković.

Ako udovoljite našoj molbi obavijestite nas dopisnicom i naznačite poštarinu da Vam istu možemo poslati ili sami po knjige doći.

S poštovanjem
Franjo Perinić.

*

Hvaljen Isus i Marija! Veleučeni gospodine uredniče Zlatnog Klasja! Redovito čitam Zlatno Klasje,

pa sam došao i do onih redaka gdje pišete da bi Vam bilo drago da Vam se jave oni članovi društva svetog Jeronima koji posjeduju kućnu knjižnicu. Veselog srca Vam javljam da sam član društva od mojih školskih godina. Začlanio sam se dva puta prije i poslije rata, jer su se župnici mijenjali pa su se spisi izgubili iz župnog ureda. Kad sam došao posle rata kući morao sam se na novo začlaniti. I tako sam prikupio lijep broj knjiga društva sv. Jeronima. Sada posjedujem 45 knjiga društvenih i 15 drugih, a možda toliko mi je na nesreću izgorjelo. Mogu Vam se pohvaliti da nije ovo samo moja knjižnica nego i cijelog sela, jer k meni dolaze iz cijeloga sela ljudi, da im knjige posudim, a to rado činim, jer znam da se time širi katolička prosvjeta, koju smo svi dužni širiti. Pa zato, gospodine uredniče, kako sam čitao u Zlatnom Klasju, da ste voljni poslati u takove knjižnice nekoliko knjiga, a ja Vas to molim ako Vam je moguće, da i meni pošljete; ja sam pripravan da platim poštarinu.

Hvaljen Isus!

Ivan Vincek,
selo Gačice, z. p. Tužno Cerje.

*

Krajska Ves dne 7. rujna 1938.

Hvaljen Isus i Marija!

Poštovani gospodine uredniče!

Primio sam Vaš cijenjeni dar, za moju »Jeronimsku kućnu knjižnicu«. Bio sam vrlo radostan. Neznam izreći sličnu zgodu, koja bi me tako razveselila kao što me je onaj pogled na lijep izbor svakojakih poučnih knjiga. Prva dužnost mi je, da Vam se iskreno zahvalim. Zadnji puta u listu sam zaboravio označiti, da se pretplaćujem za ovu godinu, pa molim, da mi pošaljete dosad sve izašle brojeve. Šaljem Vam jednu suradnju. Sastavio sam kako sam mogao trseći se, da bude što bolje. Ako odgovara molim Vas srdačno, da je odštampate u narednom broju. Pobrinuti ću se i nastojati, da nađem još kojega pretplatnika za ovaj vrijedni list. Prosvjete nam treba svima. Na tom bi trebali nastojati svi, a osobito seljaci kojima je ona prijeko potrebna. Za sad drugo ništa, nego za poklon primite najsrdačniju hvalu. Posebno Vas pozdravljam s pozdravom, da Vas Bog poživi još koji niz godina u sreći, zdravlju i zadovoljstvu.

S poštovanjem

Mirko Pravdić, selj. mladić
Krajska Ves, z. p. Vel. Trgovišće,
kotar Klanjec.

PORUKE UREDNIŠTVA.

I.

1. Kako su nam draga seljačka pisma, vidi se po tom, što radije ispustimo drugu građu, nego njih. Imamo jošte suradnje i pisama, koje ćemo donijeti u slijedećem broju. Molimo napose seljačke čitatelje »Zlatnoga Klasja«, neka nam se i dalje javljaju što suradnjama što pismima. Neka iznose svoje želje i misli u stvarima i pitanjima naše hrvatske pučke prosvjete. Neka se našim selom širi i diže visoki prosvjetni duh, kako ga njeguje Društvo sv. Jeronima!

2. Osobito neka se uredništvu »Zlatnoga Klasja« javljaju oni, koji imaju, koji su osnovali i koji će osnovati Jeonimsku kućnu knjižnicu. Oni koji su za svoju Jeronim. kućnu knjižnicu od Društva molili knjiga na dar, pa možda kojim slučajem nisu dobili, neka o tom obavijeste uredništvo »Z. K.«, Zagreb, Kaptol 7. Isto tako neka se jave i oni, koji su dobili knjige na dar, i neka pišu, kako su ih smjestili u svojoj Jeronimskoj kućnoj knjižnici.

3. Bilo je jedan ili dva glasa, koji su izrazili želju, da bi se oblik našega »Zlatnoga Klasja« nešto umanjio (poput »Glasnika«), jer da bi se lakše poredalo s ostalim knjigama, ili da bi bolje bilo za uvezivanje. Uredništvo misli, da je najbolje, da ovako ostane. »Zlatno Klasje« se je svima dopalo ne samo radi sadržine (koja je, dakako, glavno), nego i radi oblika. U tom većem obliku ljepše se mogu rasporedati članci i slike, nego u manjem. Baš se i tim »Zlatno Klasje« razlikuje od drugih listova. Uredništvo je mnogo razmišljalo, dok se odlučilo za taj oblik (format). A što će biti u knjižnici većih i manjih knjiga, to ništa ne smeta, jer toga ima u svakoj knjižnici, pošto sve knjige ne mogu biti jednake, niti veličinom niti debljinom.

4. Ima glasova i želja, da bi »Zlatno Klasje« izlazilo svaki mjesec. Priznajemo, da bi to bilo dobro i potrebno. Tomu će se pristupiti, kada bude moguće. To mnogo ovisi i o broju pretplatnika.

II.

Osim ostalih različitih članaka, što ih imamo u »Zlatnom Klasju«, u buduće će uredništvo donositi i štiva pod slijedećim naslovima: 1. **Kulturne crtice,** — 2. **Slike iz svjetske povijesti,** — 3. **Hrvatska čitanka.** Bit će tu, ako Bog da, mnogovrsne i zanimljive pouke za čitatelje »Zlatnoga Klasja« u pravcu i načinu, kako to već vidite u ovom 1. broju. Pripovijedajte o »Zlatnom Klasju« te ga pokažite i drugima, neka se širi i neka nađe što više pretplatnika, da se po njem u hrvatskom puku što bujnije razgrana Društvo sv. Jeronima i preko njega rascvjeta te slatkim plodovima urodi zdrava, sadržajna i napredna Jeronimska pučka prosvjeta. Svatko, tko promiče misao Društva sv. Jeronima, pali luč, koja rasvjetljuje put u ljepše doba i bolji život.

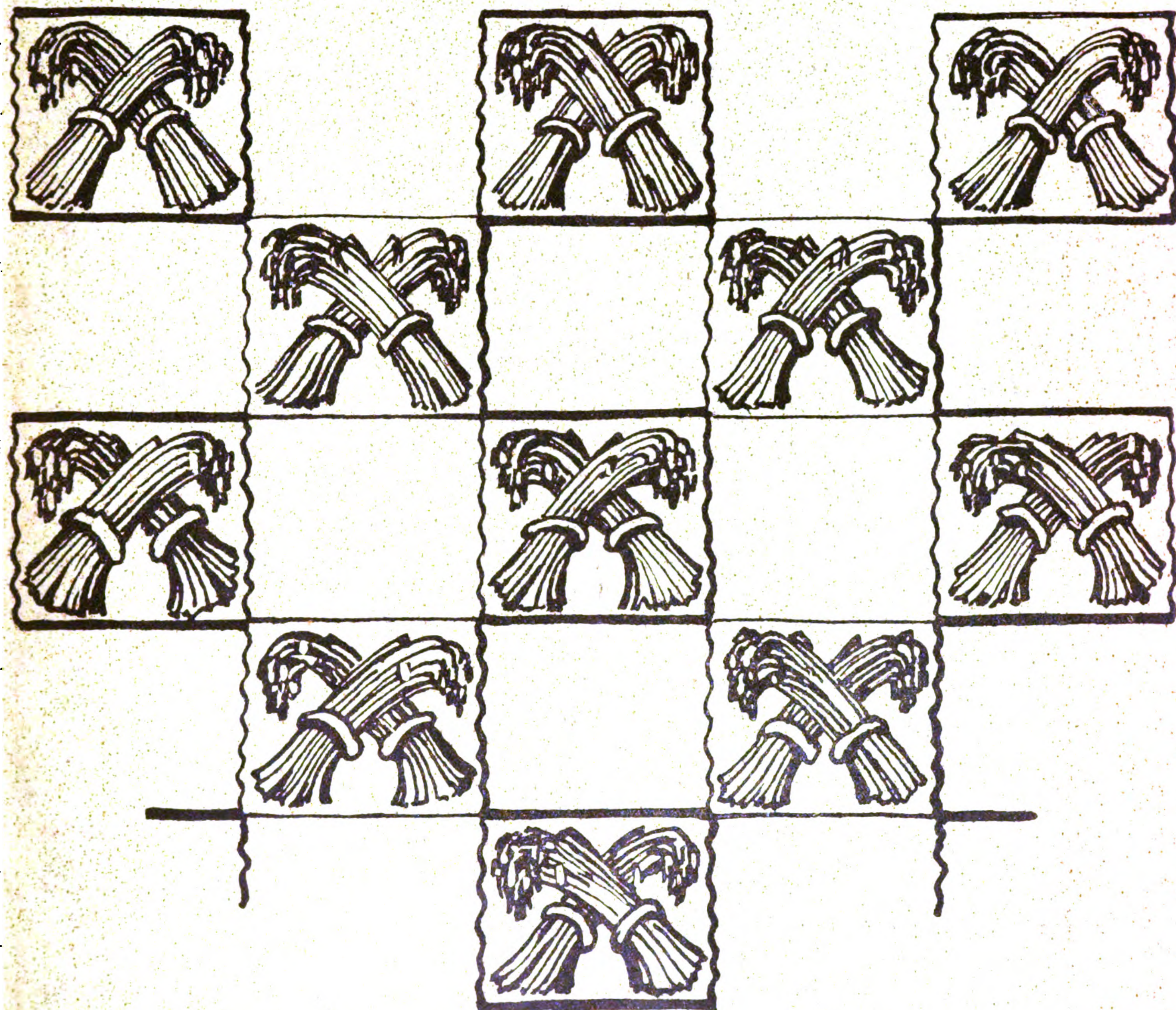
III.

»Jeronimski prosvjetni odbor« osnovat će se kod svakog Jeronimskog povjereništva. Ti odbori imaju biti ishodište nova zamaha i poleta u životu i radu Društva sv. Jeronima. To objavljujemo zasada samo ovako ukratko, no u slijedećem broju više.

Izlazi svaki drugi mjesec. — Godišnja pretplata Din 10.—. Pojedini broj Din 1.50. — Odgovorni urednik: **Dr. Josip Andrić,** Zagreb, Trenkova ul. 1. — Za tiskaru odgovara: **Stjepan Marinović,** Zagreb, Kamaufova ul. 16. — Tisak **Nadbiskupske tiskare.** Uredništvo i uprava Trg Kralja Tomislava 21 Zagreb.

TAKSA PLAĆENA U GOTOVU

ZLATNO KLASJE

GOD. II. 1939 BROJ 2.

PROSVJETNI LIST
HRVATSKOGA KNJIŽEVNOGA DRUŠTVA SV. JERONIMA

Sadržaj:

Snopići i zrnje „Zlatnoga Klasja"

Slike.

Čitajte »Zlatno Klasje« polagano i razmišljajući. Čitajte po drugi i treći put. Uvijek ćete naučiti nešto više. Čitajte sami i u »Jeronimskim prosvjetnim zajednicama«.

Prije čitanja oprezno razrežite stranice oštrim nožićem (kebom, kusturom, šklocom).

Sve brojeve »Zlatnoga Klasja« čuvajte. »Zlatno Klasje« neka se zajedno s jeronimskim knjigama nalazi u vašoj »Jeronimskoj kućnoj knjižnici«.

Razgovarajte se o »Zlatnom Klasju« i širite ga među sobom.

Javite se uredništvu kojim dopisom ili drugim sastavkom.

Pojedini broj stoji 1.50 D, a godišnja je pretplata 10 D.

Uredništvo Zagreb, Kaptol 7.

ZLATNO KLASJE

PROSVJETNI LIST

HRVATSKOGA KNJIŽEVNOGA DRUŠTVA SV. JERONIMA

UREĐUJE Dr. FERDO ROŽIĆ

GOD. II. ZAGREB, 1. OŽUJKA 1939. BROJ 2

Uljudba.

Već sama riječ kaže, što ona znači. »Uljudba«, uljuditi se, »biti uljuđen«, znači: živjeti onako, kako treba da žive ljudi.

Kako treba da žive ljudi? Ljudi, to jest, čovjek, treba da živi onako, kako odgovara njegovoj naravi.

U čemu stoji čovječja narav? Za razliku od svih ostalih stvorenja na zemlji, čovječja narav stoji u tom, da posjeduje razum. Čovjek je razumno stvorenje.

Takvim je Bog čovjeka stvorio, jer ga je stvorio na svoju sliku. Bog je savršeni i neograničeni Um. I čovjek dakle, stvoren na sliku Božju, ima um (razum), samo što razum čovječji nije neograničen, kao što je Božji, nego je ograničen.

Prema tomu, uljuditi se znači ponajprije živjeti po razumu.

Razum je najznatnija ljudska duševna moć. Čovjek razumom shvaća i poimlje, što je koja stvar i kakvo ima značenje; zašto je, čemu služi. Razumom se spoznaje, kako stoje stvari među sobom, u kojoj su vezi, u kojem odnosu. Razumom se vidi, kako jedna stvar od druge ovisi, je li jedna drugoj uzrok, ili jedna od druge izlazi kao učinak ili posljedica; jesu li jednake ili različne, jedna veća, druga manja, jedna bolja, druga gora, jedna prije, druga poslije. Čovjek razumom poimlje, sudi i zaključuje.

Sve to, na ovoj zemlji, od zemskih stvorova, vidi samo čovjek, samo ljudski razum. Životinja svega toga ne vidi i ne zna, jer nema razum.

1. Čovjek vidi, kako se u stalno doba mijenja vrijeme, i zaključuje, da mu treba krov nad glavom. Imajući obitelj, s kojom trajno živi zajedno, zna, da mu treba dom. On zna, što je krov nad glavom, zna, što je dom, i čemu služi. Da služi za skupni boravak, za razgovor, za odmor. Danju i noću, u koliko nije zaposlen izvan doma. Stoga dalje zaključuje, da dom ima biti takav, da je koristan za zdravlje sviju, djeci, mladima i starijima, da ima sav nutarnji uređaj, koji je potreban za različite potrebe ljudskoga života, da je čist i uredan, da se u njemu može živjeti mirno i zadovoljno.

To je ljudski. Životinja ne zna što je krov, što je dom, pa zato ga i ne zna sagraditi, a još manje urediti. Domaćim životinjama podiže krov čovjek, da ih očuva od nezgoda i bolesti, i da ne poginu. Ali ni to svoje boravište (staju, pojatu) životinje ne znaju same držati u čistoći i redu. One bi se udavile u svakoj nečistoći, te se ne bi ni maknule, da odstrane nečist, — jer ne znaju, što je to red i čistoća.

Sada čuj! Ako se čovjek nalazi makar samo donekle u sličnom neredu i nečistoći, kao životinja, — zar je to ljudski? Zar to znači živjeti uljuđeno! Odgovor slijedi sam od sebe.

To isto vrijedi za sav okoliš oko kuće: za dvorište, za gospodarske zgrade i oruđe, za vrt, polje, livade.

To vrijedi za cijelo selo, za ceste, putove, bunare, i tako dalje.

2. Čovjek, zatim, svojim razumom vidi, da se ne mijenja samo vrijeme, za različitih dobi, nego da ni godine nisu jednake, ukoliko se tiče njihova priroda i plodova, a ipak treba uvijek jednako prehranjivati sebe i svoju obitelj. Stoga zaključuje, da s prikupljenim plodovima treba raspoređivati razborito, da ih ne smije trošiti na ono što je nepotrebno, da ih ne smije rasipati, jednom riječju, da ne smije živjeti neumjereno ni u kojem pogledu. Ni u odijelu, ni u hrani, ni u pilu. Najmanje u pilu alkoholnih pića. U pijanstvu. U pijanstvu se čine mnoga zla djela. U pijanstvu se gubi razum, onaj razum, koji je najviša odlika čovjeka. Spušta se ispod životinje. Zato je pijanstvo protiv ljudskog dostojanstva, protiv uljudbe.

3. Čovjek nadalje vidi, da je njegova narav takova, da ne može živjeti sam, nego da mora živjeti u zajednici s drugima, u obitelji, u društvu, u općini, u domovini. Zajednica se osniva na slozi i ljubavi. Ne može se osnivati na mržnji i neslozi. Ljudi ne smiju živjeti kao pas i mačka. Ljudi se ne smiju gristi kao psi. Ljudska se zajednica ne može održavati na međusobnoj tučnjavi i klanju. Čovjek ima razum, da razumnim razlozima rješava različita nesuglasja, a ne kolcem, sjekirom, olovom. Tako rade cigani i divljaci, za koje se znade, da, nažalost, ne žive uljuđenim životom. Svaka tučnjava, svako prolije-

vanje krvi, svako ubijstvo, protivi se ljudskoj razumnosti, protivi se uljuđenom življenju. **Surovost i uljudba ne idu skupa.**

4. Čovjek vidi, da se razumom svojim diže iznad životinje. On spoznaje, da je ne samo tjelesno, nego i duhovno biće. Zato čovjeka smeta, kad, gledajući sa svoje duhovne visine, opaža, da ima sa životinjama neke zajedničke potrebe. On ih skriva, barem one najgrublje. U tom stoji prirođena stidljivost čovjeka, koji je i duhovno stvorenje. Životinje, koje nemaju razumne duhovne moći, ne poznaju stidljivosti. Stid je samo čovječje svojstvo. **Stoga se bestidnost protivi čovječjoj naravi, protivi se uljudbi.**

5. Narav čovječjeg razuma stoji u tom, da teži za spoznavanjem istine, za znanjem, i po tom za napretkom. U koga nema te težnje, pa i ne nastoji da je u sebi probudi, ne postupa onako, kako traži prava ljudska narav. Ne znači uljuđeno živjeti, tko živi u takvoj mlitavosti i mlohavosti. **Prava uljudba zahtijeva, da sveudilj napredujemo u svakom dobrom i korisnom znanju.**

6. Svaki čovjek zdrava razuma može spoznati, da postoji Bog, najviše i neizmjerno savršeno, najmudrije, najbolje i najsvetije Biće. Isto tako spoznaje, da se tomu Biću mora iskazivati najveće štovanje, u mislima, riječima i djelima. Zato mu se moli, prinosi žrtve, diže oltare. Čovjek je po naravi svojoj religiozno (vjersko) biće. Životinje ne znaju za Boga, ne poznaju oltara. Ali ga niti ne vrijeđaju. A kakav li je onaj čovjek, koji razumom spoznaje Boga, pa ga ne štuje i ne samo to, nego Ga još vrijeđa i psuje! Gori od životinje! Onaj čovjek, koji se Bogu ne klanja i ne štuje Ga, radi protiv razumne ljudske naravi. Onaj, koji Ga vrijeđa i psuje, gazi svoje ljudsko dostojanstvo. **Psovka je najveća prostota i sramota. Gdje vlada psovka (kletva), tu nema uljudbe.**

7. Bog je usadio u čovječju dušu glas savjesti, koji mu kaže, da dobro treba činiti, a zlo izbjegatati. Kako prema sebi, tako prema drugima. I to spada na narav čovječju. Tko tako čini, čini u duhu uljudbe. Naprotiv, **tko hotice i znalice čini sebi ili drugom zlo, štetu, nepravdu, ne radi uljuđeno.**

Prema svemu tomu, sada znamo, što je to uljudba, i što se njoj protivi. Protivi joj se: nečistoća i nered; svaka neumjerenost, napose pijanstvo; tučnjave i ubijstva kao što i svaka surovost, bilo u riječima ili djelima; bestidnost; zaostalost; psovka (kletva) i različita zla, nepravedna djela.

Naprotiv, na uljudbu spada: čistoća i red; umjerenost i trijeznost; miroljubivost i sloga, kao što i svaka uglađenost i finoća; stidljivost u svemu držanju i govorenju; iskreno i duboko štovanje Boga i svih Božjih stvari; svako napredovanje; napokon različita dobra djela.

Sve to odgovara pravoj ljudskoj, razumnoj naravi.

Protiv toga ljudi mnogo griješe. Na selu i u gradu. Ne dakle samo na selu, nego i u gradu. I u gradu mnogo se griješi, ne samo među radništvom i građanstvom, nego i među školovanom gospodom. Griješi se protiv umjerenosti, trijeznosti, miroljubivosti, uglađenosti, stidljivosti, protiv štovanja Božjeg, i protiv pravednosti. I među gospodom često ima mnogo bestidnosti, surovosti i prostote. Naravno, da **to nisu prava** gospoda, nego samo po imenu. Jadna im majka!

Ali dakako, ima toga i na selu. Što da vam dalje govorim! Vi to i sami najbolje znate.

Najodlučnije treba odstraniti korov svake neuljuđenosti. Razumna smo bića. Moramo živjeti, kako se ljudima pristoji, uljuđeno. Među nama mora cvasti uljudba.

Mogao bi još netko zapitati: Kako to, da ljudi toliko griješe protiv uljudbe, premda svi imaju razum?

Na to ću vam odgovoriti ovo:

Istina, čovjek je obdaren razumom, ali smo već naprijed rekli, da taj čovječji razum nije neograničen, nego ograničen. Osim toga, različite ga druge ljudske slabosti često oslabljuju i potamnjuju. Stoga čovječji razum više puta zataji i popusti.

No Bog, u svojoj dobroti, pritekao je čovjeku u pomoć, Dao mu je lijeka, kojim se mogu izliječiti slabosti. Dao mu je svjetla, koje rasvjetljuje razum.

Jedno i drugo izvojštio je za čovjeka Isus Krist svojom smrću na križu. Svojim Otkupljenjem. Jedno i drugo čovjek dobiva u Katoličkoj Crkvi.

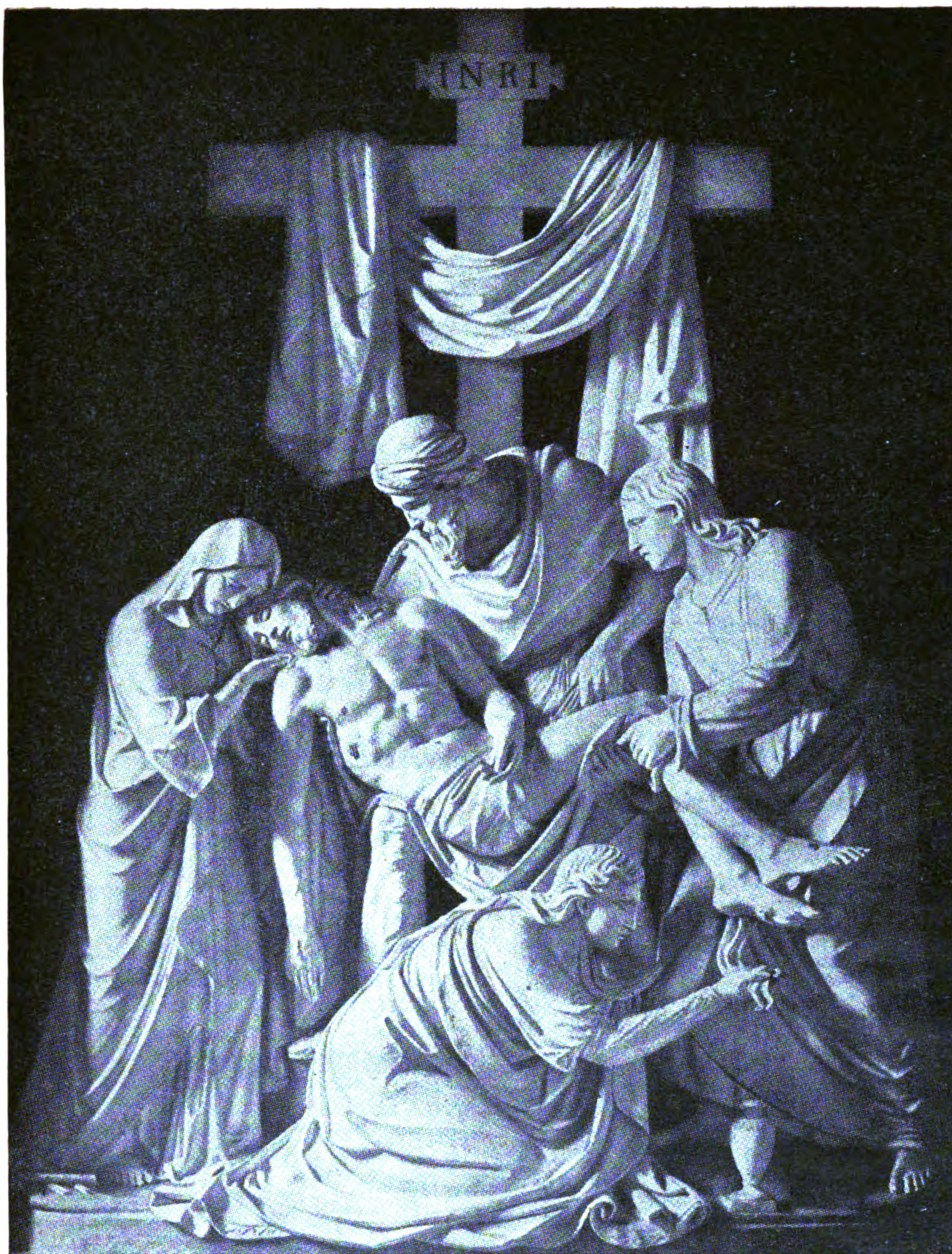
Čovjek dakle, potpomognut Božjom snagom, rasvijetljen Božjom svjetlošću, može sasvim sigurno postati prosvijećen, može sasvim sigurno steći uljudbu, pravu razumnu, kršćansku uljudbu.

Urednik.

Turska Hrvatska.

Napisao profesor dr. Rudolf Horvat.

Kad je 10. srpnja 1461. poginuo bosanski kralj Stjepan Toma, naslijedio ga je na prijestolju njegov sin Stjepan Tomašević, kojemu je bilo jedva 20 godina. Kako su Turci već od godine 1430. posjedovali grad Sarajevo, nije se mladi kralj usudio stanovati u nedalekom Bobovcu, koji je bio glavni grad Bosne. Tomašević se nastanio u gradu Jajcu na rijeci Vrbasu, odakle je odmah zamolio papu Pija II., da mu pošalje pomoć za obranu od Turaka. Početkom mjeseca studenoga g. 1461. dođu u Jajce papini poslanici, koji Stjepana Tomaševića okrune za kralja Bosan-

Ahterman: Isusovo snimanje s križa.

skoga. Premda je mladi kralj bio dobar katolik, ipak je živio u prijateljstvu s bosanskim velikašima, koji su većinom bili krivovjerci (patareni ili bogumili). Zato su i mnogi velikaši prisustvovali kraljevu krunisanju u Jajcu.

Stjepan Tomašević sklopi g. 1462. savez s Matijom Korvinom, kraljem ugarskim i hrvatskim. Pouzdavajući se u taj savez, uskratio je Tomašević godišnji danak, što ga je Bosna od g. 1435. plaćala turskom sultanu Muhamedu II. Time se ljuto zamjerio sultanu, koji je odlučio, da će sada osvojiti Bosnu, kako je g. 1459. osvojio Srbiju. Na proljeće godine 1463. sastavi Muhamed ogromnu tursku vojsku (150.000 konjanika), s kojom osobno pođe u Bosnu.

Prednje turske čete vodio je Mahomet paša. On dođe 19. svibnja 1463. pred glavni grad Bobovac. Kako je taj grad imao jake utvrde i dovoljnu posadu, mogao bi dugo odolijevati turskoj opsadi. Ali Mahomet paša podmiti vojvodu Ra-

daka, koji bijaše zapovjednik tvrđe. Tako se desilo, da je Radak već 21. svibnja predao Turcima grad Bobovac.

Kad se doznalo za tako brzi pad Bobovca, zavladao je u Bosni silan strah. Mnogi velikaši počnu bježati u susjednu dalmatinsku Hrvatsku. Onamo se zakloniše također neki članovi kraljevske obitelji, poimence kraljeva maćuha Katarina sa svojom djecom (Sigismundom i Katarinom). Sam kralj uteče iz Jajca u grad Ključ na granici kraljevstva hrvatskoga. Ondje ga opkoli i na predaju sklone Mahomet paša, koji je kralju prisegom zajamčio život i slobodu.

Istodobno je sultan Muhamed II. zauzeo grad Jajce. Nato je zarobljen kralj Stjepan Tomašević morao po sultanovoj želji pozvati zapovjednike drugih tvrđa u Bosni, neka ih bez otpora predadu u turske ruke. Tako su Turci za 8 dana zaposjeli 70 gradova bosanskih.

Sredinom lipnja god. 1463. provali sultan Muhamed II. također u Hercegovinu. Ipak nije mogao osvojiti ovu kršnu zemlju, jer se valjano za borbu spremio herceg Stjepan Vukčić Kosača. Uzalud je Muhamed opsjedao Blagaj, glavni grad hercegov. Ovdje dade sultan Stjepanu Tomaševiću odrubiti glavu. Nato se vratio u Tursku sa 100.000 bosanskih zarobljenika.

Dok je sultan Muhamed osvajao Bosnu, provalio je Alibeg (u svibnju g. 1463.) preko Save i opustošio Srijem. Druga turska vojska prodre početkom lipnja iz Bosne u južnu Hrvatsku. Turci potuku i uhvate hrvatskoga bana Pavla Špirančića, opustoše i popale Krbavu, pa dopru sve do primorja kod Senja.

Tada je kraljem Ugarske i Hrvatske bio Matija Korvin, koji je tek navršio 23. godinu života svoga. Željan bojne slave počne se mladi kralj spremati za rat na Turke. On je početkom listopada g. 1463. kod Gradiške prešao s većom vojskom preko Save, pa je dolinom rijeke Vrbasa udario prema Jajcu. Brzo je Matija Korvin zauzeo varoš, ali tvrđa mu se predade istom 25. prosinca 1463. Zauzevši još nekoliko tvrđava u području Vrbasa i rijeke Usore, vrati se Matija Korvin početkom godine 1464. iz Jajca u Hrvatsku. Svoga rođaka Mirka Zapolju imenuje kralj »banom Dalmacije, Hrvatske i Slavonije,« te »upraviteljem kraljevstva bosanskoga«.

Sultan je Muhamed poznavao važnost grada Jajca. Zato je g. 1464. osobno poveo tursku vojsku pod Jajce, da zauzme ovu tvrđu. Turci su pred Jajcem salili nove topove, kojima su 30 dana udarali na gradske utvrde. Sultan dade kopati podzemne prokope i jurišati na Jajce. No sve bijaše uzalud, jer se posada hrabro držala. Zato je Muhamed morao konačno obustaviti opsadu Jajca, te se vratiti kući.

Grad Jajce postade središtem one Bosne, koja ostade u vlasti kralja Matije Korvina. Ovu su Bosnu činili sadašnji kotari: Jajce, Glamoč, Ključ i Mrkonjićgrad (bivši Varcav Vakuf). Što je sjevernije i zapadnije od spomenutih kotara u Bosni, to je tada pripadalo kraljevini Hrvatskoj. To je 10 današnjih bosanskih kotara poimence: Petrovac, Bihać, Cazin, Sanskimost, Novi, Dubica, Prijedor, Banjaluka i Gradiška. Glavnim gradom ove Hrvatske bijaše u 15. vijeku Bihać (Bišće).

Poslije Mirka Zapolje postade g. 1466. Ivan Tuz »banom i vrhovnim kapetanom kraljevina Bosne, Dalmacije, Hrvatske i cijele Slavonije.« Za njegova vladanja počnu Turci iz Bosne provaljivati u dalmatinsku Hrvatsku, te u Liku i Krbavu, gdje su palili kuće, pustošili polja i vinograde, a hvatali ljude i stoku. Kralj Matija Korvin nije banu Tuzu dao nikakve pomoći, jer se zapleo u dugotrajni rat sa češkim kraljem Jurjem Podjebradskim. Matija Korvin osvoji Moravsku, Šlesku i Lužicu, što mu priznade i Juraj Podjebradski 7. prosinca 1478.

Dok je Matija Korvin svoju snagu trošio u Českoj, Turci su iz Bosne svake godine provaljivali u hrvatske zemlje, pa i dalje u Kranjsku, Korušku i Štajersku. Hrvatska je g. 1471. dobila novoga bana Nikolu kneza Iločkoga. Njega je Matija Korvin dao g. 1472. okruniti za »kralja bosanskoga«; uz to je Nikola postao upraviteljem bogate vranske priorije. Ipak nije Nikola mogao spriječiti turske provale u Hrvatsku, a još manje proširiti svoju vlast u Bosni.

Kad je g. 1477. umro Nikola Iločki, nije više Matija Korvin postavljao u Bosni »kraljeve«, nego »jajačke banove«. Takav bijaše i ban Petar Dojčin, koji se g. 1480. ponio toli junački, da ga je opjevala narodna pjesma.

Turci su g. 1482. konačno osvojili Hercegovinu. Od sada su nastojali, da se domognu i ostatka Bosne oko Jajca. Uslijed čestih provala turskih ostade gotovo bez žiteljstva cijela »jajačka banovina«. Jednako se počeo hrvatski narod iz susjedne Hrvatske seliti na sjever u sigurne krajeve. To se naročito zbivalo iza g. 1493., kada su Turci na Krbavskom polju (kod Udbine) strahovito porazili Hrvate i zarobili bana Mirka Derenčina.

Hrvatskoj nije u borbi s Turcima pomagao novi kralj Vladislav II., koji je g. 1490. na prijestolju naslijedio Matiju Korvina. Neko je vrijeme obranu Hrvatske uspješno vodio hrvatski ban Ivan Korvin, nezakoniti sin Matije Korvina. On je na jesen g. 1501. potukao Turke, koji su opsjedali grad Jajce. Ban osvoji tom prigodom turski tabor i topove, pa time opskrbi Jajce na dulje vremena. Turski sultan Bajazit sklopi 20. kolovoza 1503. s kraljem Vladislavom primirje na 7 godina. Po tome primirju ostadoše Vladislavu tvrđe na rijeci Vrbasu, poimence: Jajce, Jezero, Banjaluka, Vrbaški grad, Levač, Kotor, Bočac, Sokol, Greben i Komotin; naprotiv je sultan zadržao tvrđe Ključ i Kamengrad usred preostale Hrvatske između Une i Vrbasa.

Turci su u svibnju god. 1515. zauzeli tvrđe Jezero i Bočac, a zatim opskrbili grad Jajce. Ipak su morali u srpnju napustiti opsadu Jajca, jer su doznali, da gradu ide u pomoć hrvatski ban Petar Berislavić. Od sada je Berislavić neumorno nastojao oko toga, da grad Jajce opskrbi hranom, zairom i vojnom posadom. Njegovom se brigom ova predstraža Hrvatske održala još nekoliko godina.

Početkom god. 1518. htjede Berislavić opet Jajce opskrbiti hranom i zairom. Zato provali u Bosnu s 10.000 Hrvata. U susret mu izađe sultanov namjesnik u Bosni s jakom turskom vojskom. Tako dođe do bitke, u kojoj Berislavić hametom potuče Turke. Bosanski namjesnik pade u boju, a prvi njegov doglavnik bude zarobljen.

O Martinju god. 1518. uzmanjka hrane posadi u Jajcu. U nevolji svojoj provale vojnici iz tvrđe, pa udare na Turke, koji su nosili živež u neku susjednu tvrđu. Turci budu vladani, a hrana donesena u Jajce. Tako se posada u Jajcu održala do početka godine 1519., kada ju je opet Berislavić opskrbio hranom i zairom.

Bosanski su Turci početkom god. 1521. opet udarili na grad Jajce. U tvrđi se nalazio hrvatski plemić Petar Keglević, koji je tada bio »jajački ban«. Keglević zasnuje ratnu varku, koja mu posve uspije, pa Turci budu razbijeni pod gradskim zidinama.

Najveća je pogibelj zaprijetila gradu Jajcu na proljeće g. 1525. Turci su znali, da taj grad ne mogu zauzeti na juriš. Zato je bosanski paša odlučio, da će posadu u Jajcu gladom prisiliti na predaju. U tu svrhu opkoli grad sa svih strana početkom godine 1524. Posada je prije toga četiri puta godimice dobivala hranu iz Hrvatske. Sada su to Turci umjeli zapriječiti kroz 18 mjeseci. — Kad je u Jajcu zavladala strašna glad, počnu Turci na grad pucati iz 7 velikih topova. Ipak se branitelji ne htjedoše predati. O nevolji njihovoj doznade i državno vijeće u Budimu, gdje se u to doba nalazio glasoviti hrvatski vojskovođa Krsto Frankopan. Krsto se dobrovoljno ponudio, da će Jajce opskrbiti hranom, ako mu kralj dade potrebita sredstva. Početkom lipnja god. 1525. sakupi Krsto 4000 pješaka i 2000 konjanika. S ovom vojskom prijeđe on 7. lipnja kod Gradiške preko rijeke Save. Boreći se neprestano s Turcima, koji su mu na putu stavljali svakojake zapreke, uđe Krsto već 11. lipnja u Jajce. Podavši tu posadi hrane, vrati se Krsto istim putem natrag.

Turci su Jajce zauzeli istom god. 1528., kada se u Hrvatskoj vodio građanski rat, jer su jedni Hrvati izabrali za kralja Ivana Zapolju, a drugi austrijskoga nadvojvodu Ferdinanda. I z a p a d a g r a d a J a j c a, d o đ e p o d t u r s k u v l a s t i s v a p r e o s t a l a H r v a t s k a i z m e đ u U n e i V r b a s a. O v a z e m l j a d o b i j e s a d a i m e »T u r s k a H r v a t s k a.«

Neko se vrijeme jošte održaše hrvatske tvrđe na rijeci Uni i zapadno od ove rijeke. Turci su g. 1565. zauzeli Krupu, g. 1576. tvrđe Ostrožac, Bužim, Cazin, obje Kladuše i Podvizd, g. 1577. Vranograč, g. 1591. Ripač, a g. 1592. i Bihać. Sva ova mjesta pridaše Turci svojoj pokrajini Bosni, kojoj je pripala i t. zv. »Turska Hrvatska«.

U razdoblju od g. 1463. do g. 1528. nastojahu Turci slomiti otpor Hrvata na rijeci Vrbasu. Turci su gotovo svake godine provaljivali u ovaj dio Hrvatske između Une i Vrbasa, gdje su palili hrvatska sela, a hvatali ljude i stoku. Mnoga uništena hrvatska sela nijesu više ni bila obnovljena; tisuće pak zarobljenih Hrvata odvodili su Turci u Malu Aziju, gdje su ih prodavali kao roblje.

Uslijed velike nesigurnosti počeli su mnogi Hrvati između Une i Vrbasa ostavljati svoj zavičaj, da ne stradaju u borbi s Turcima. Ovi su Hrvati potražili nova obitavališta, koja su udaljena od turske Bosne. Tako se mnoge hrvatske obitelji preseliše u Kranjsku, Štajersku i Korušku, gdje se njihovi potomci još danas poznaju po tomu, što im prezimena svršavaju na »ić«. Velik se dio takvih bjegunaca nastanio u sjevero-zapadnoj Hrvatskoj, gdje su im domaći žitelji dodali nadimak »Horvat«. To su naime bili potomci onih 12 hrvatskih plemena, koji su bili nosioci hrvatske državnosti. Znatan se broj hrvatskih bjegunaca zaklonio u zapadnoj Ugarskoj, gdje još danas ima do 70.000 njihovih potomaka. (To su t. zv. gradišćanski Hrvati u Burgenlandu i u susjednom dijelu Madžarske). Ostanaka tih bjegunaca nalazimo dapače u Donjoj Austriji oko Wiener-Neustadta i u Moravskoj oko Mikulova.

Kada su Turci konačno god. 1528. slomili hrvatski otpor na rijeci Vrbasu i svoju vlast proširili na zapadu sve do rijeke Une, našli su u toj divnoj i prostranoj zemlji premalo domaćih stanovnika. Veći dio tih starosjedilaca prešao je na muslimansku vjeru, a manjina je ostala vjerna rimokatoličkoj crkvi, koja je prije toga imala brojne župe između Une i Vrbasa.

Turci su osjetili potrebu, da povećaju broj žitelja u novo stečenoj zemlji. Zato su ovamo dovodili Srbe, macedonske »Vlahe« (t. j. Cincare). Novi stanovnici bijahu istočno-pravoslavne vjere, koja do tada još nije imala svojih vjernika između Une i Vrbasa; zato su sa sobom doveli svoje svećenike i kaluđere. Turci su ime Bosne prenijeli na taj novi teritorij, koji su Hrvati od g. 1520. zvali »Turska Hrvatska«. U daljnjim su ratovima osvojili Turci i znatan dio Hrvatske zapadno od rijeke Une, a poimence Liku, Krbavu, Bihaćku Krajinu i Banovinu, ali su i to pripojili Bosni, kao što i cijelu Slavoniju između Save i Drave. Hrvatima je pošlo za rukom, da koncem 17. vijeka oslobode Slavoniju, Liku, Krbavu i Banovinu. I p a k s u i n a d a l j e u o k v i r u B o s n e o s t a l e T u r s k a H r v a t s k a i B i h a ć k a K r a j i n a, p r e m d a o v e z e m l j e p o h i s t o r i j s k o m p r a v u p r i p a d a j u H r v a t s k o j.

„Neka sađe s križa, ako je Sin Božji“.

U časove one, neizrecivo tužne i bône,
Tako je Lucifer kliktao,
Na usta množine, što svojih nije ni shvaćala riječi,
Tako je zmijski Lucifer siktao.

Ali ti slušao nisi, niti si sašao s križa, o Kriste,
Premda bi mogao bio, kadgod bi hotio, saći,
Te zasjat ko sunce među dušmánima svojim,
Mahom ih sve pred nogama naći;
Ali ti nisi hotio, Kriste, — jer je od vijeka to drvo
Predmetom bilo težnje i ljubavi tvoje;
Znao si: drvo će procvasti cvijetom, drvo će donijet
Najljepše plodove svoje.

O kako ti hvalimo, Kriste, što slušao nisi
Zavodljiva šapta iz prašnih nizina, —
Jer da si posluhnuo, Zemlja poznavala Golgote ne bi
Ni njezina slavnoga Otkupnog čina.
Zemlja bi bila bez ovog oltara, na kojem je Bogu
Prikazana čista, dragocjena Žrtva,
Zemlja bi bila ko ukleta, gola i pusta,
Bila bi ledena, mrtva,
Nit bi se pobjede barjak, divan i slavan,
Nad humcima vijao ljudskoga groblja,
Svi bi se mi vucarili zemljom i lutali njome
Kao bespòmoćne gomile paklenog roblja.

No ti si, o Isuse, ljubio križ, te slušao nisi
Iz prašnih nizina zavodljiva glasa,
Ti si ga ljubio žarko, u njegovoj gledajuć tajni
Sreću i blaženstvo našega spasa.

A mi, a mi! O kako je u nas hrabrosti malo,
Kako se, kukavni, bojimo križa!
Ko jasike list, već dršćemo strahom i drhtom,
Čim se iz dalji samo u lahoru bliža.
Ako mu kada, u zanosu časa, i tisnemo cjelov,
I damo se dignut na tvrdo njegovo drvo, —
Al dojade skoro, al omrznu brzo nam njegove boli,
Te nam je odsada glavno i prvo,
Da se odzovemo šapatu prašnih nizina,
Da opet sađemo s njega,
Da se što dalje udaljimo, tamo, gdje traga mu nema,
Da bježimo od njeg plahošću bezglava bijega;
Mira, tišine, slasti i lasti, i ugode svake
Sveudilj žedni i gladni —
O kako je malo hrabrosti u nas,
Kako smo kukavni, jadni!

Oh Isuse Kriste, pogledaj na nas, i ljubavi daj nam
Za križ i njegove muke,
Velje nam hrabrosti podaj: ostat na križu,
Širiti po njem pribite ruke,
I da nam nikakvi više zamamni glasi
Iz prašnih i blatnih nizina
Ne mogu svladati srca niti nas skinuti s križa
I s njegovih svetih visina —

Jedino smrt! Na križu, o daj, da umremo hrabro,
Na njegovo drvo naslonivši glavu,
Potom da čekamo uskrs, da s Tobom dođemo k Ocu,
U Tvoju da uđemo beskrajnu slavu!

Ferdo Rožić

Pjesma „Slobodi“.

Piše Dr. David Bogdanović, profesor i gimnazijski ravnatelj.

Ako imaju pravo oni, koji tvrde, da su ljudi naime njihov život, njihova djela i njihove misli uglavnom samo proizvod one okoline, u kojoj su svjetlost ugledali i u kojoj su živjeli i kretali se, onda se to pogotovu može reći za velikoga hrvatskog pjesnika Điva Gundulića, čije se tristogodišnjice smrti i mi ovdje danas s najvećim štovanjem sjećamo. Gundulić rođen u Dubrovniku, u slobodnom gradu i državi slobodnoj, nije čudo, da je, obdaren najljepšim darom Božjim — darom pjesničkim, postao i pjesnikom slobode svojega rođenoga grada i pjesnikom slobode uopće. Na samom ulazu u Grad možeš i sad vidjeti, da ulaziš u grad koji je bio nekoć slobodan i koji je cijenio slobodu nadasve. Na sjeverozapadnim gradskim vratima »Pile« još danas čitaš latinski natpis: »Non bene pro toto libertas venditur auro«, što bi se na hrvatskom jeziku nešto slobodnije reklo: »Sloboda je vrednija od svega blaga i zlata na svijetu« ili kako je to ljepše i pjesnički izrekao naš Đivo:

O lijepa, o draga, o slatka slobodo,
dar, u kom sva blaga višnji Bo je dô,
uzroče istini od naše sve slave,
uresu jedini od ove Dubrave,
sva srebra, sva zlata, svi ljudski životi
ne mogu bit plata tvôj čistoj ljepoti!

Ovi se krasni stihovi nalaze i nekoliko puta ponavljaju u njegovoj pastirskoj igri »Dubravka«, koja je zapravo zanosna i veličanstvena himna slobodi njegova rođenoga grada, i cijela je ta drama upravo namijenjena proslavi te slobode. Da proslavi slobodu svojega rođenoga grada zacijelo je pjesnika potaklo i to, što je kod nas u ono vrijeme bila nadaleko sama pustoš i roblje a on jedini slobodan — »zelena oaza«.

Krune ugrske veći dio,
svu bosansku kraljevinu,
i gdi je Herceg gospodio
vlas poda se turska ukinu;
još sred usta ljuta zmaja
i nokata bijesna lava
oko tebe s oba kraja
slovinska je sva država.
Robovi su tvoji susjedi,
teške sile svim gospode;
tve vladanje samo sjedi
na pristolju od slobode, —

pjeva pjesnik u velikom svom spjevu »Osmanu« i nema druge želje, nego:

...da bi uvik jakno sade
živio miran i slobodan,
Dubrovniče, bijeli grade,
slavan svijetu, Nebu ugodan!

U prvom prizoru prvoga čina »Dubravke« zbor — pjesnik kaže »skup« — pastira cijelu noć iščekuje zvijezdu Danicu, da objavi svoj »jasni zrak« pa da već jednom svane dan »blagi«, dan sunčani, koji se ponavlja svake godine. To je dan — kaže pastir Radmio — kad odasvud odjekuje svirka pastira, kad pastiri cvijećem kite »krotkom stadu čela rûda«, kad se svuda po Dubravi oglašuju slavuji, svojim milopojem, kad lijepe pastirice vijencima kite »zlate vlase« svoje, kad težak »popijevajući za volovima teško ralo cvijetjem kiti«, kad se igraju veseli »tanci« i druge različne igre, sve u radosti, sve u ljubavi. To je napokon dan, kad se ovdje sastaju svi pastiri, kad se »slatkoj slobodi« ovdje činu »svetilište« t. j. prinose darovi i žrtve, kad se za najljepšega pastira vjeri najljepša pastirica i u koji dan »od pira gozbe čine obilne se i vesele«.

Upravo kad je Radmio dao nalog pastirima da oglase svemu narodu osvanuće svečanoga dana pa da ih pozove sve na ovo mjesto, dolazi, iznenada, sav žalostan, jedan ribar iz tuđine, iz Primorja. Pobjegao je od kuće, potucajući se kojekud, ovamo u ovu Dubravu, da stare dane proživi u Dubravi, u ovom »gnijezdu slatkom slobode primile«. U svojoj domaji nije više mogao ostati, jer po njoj »srdita zvijer teče i rži i grabi i luta i u noktih sve drži«. Ovdje pak nema te zle zvijeri »neg što sam žuberi tih slavic na grani«. U svojoj kući nije bio više siguran ni on, ni žena, ni djeca mu; u njoj nema ništa što bi mogao nazvati svojim, a ovdje u Dubravi je sloboda i »svak sebi i svemu svom je gospodar«. U svojoj domaji mora sve kupiti, pa i pravdu, ako hoće da ima mira, a ovdje »svak sred mirna pokoja veselo boravi«:

tijem teško nam svime i lele vrh svega
pod jarmom teškime gospodstva tuđega,
a blago svijem vam, ki on čas s poroda
slobodni i sami sebi ste gospoda

uzdiše ribar pa saziva blagoslov svrh nebesa nad Dubravu:

da uzdrži višnja vlas u biću vas tomu,
a tko ište zlo na vas, zlo našo na domu.

A sad ćemo da preskočimo čitav niz prizora: ne ćemo spominjati natjecanje satirâ, koji je bolji svirač pa da svira na piru najljepšega pastira i najljepše pastirice; prelazimo preko one nezgrapne šale Divjakove, koji krade pastiricama odijela kad se kupaju, zbog čega izvuče grdnih batina od pastira; prelazimo preko onih prizora, kako pastir Zagorko trči za lijepim vilama te zapušta svoje stado, a vuci mu ovce kolju; nećemo spomenuti ni one čežnje staroga Ljubdraga za nekadašnjim vremenima, kad još pastirice nisu upotrebljavale nikakvih uresnih sredstava da im bude lice lijepo i rumeno, nego se držali propisa lijepe pastirice Jelenke, da njezina ljepota »čista i prava suncem sja«, jer, kaže ona, »meni naprava i ures sva sam ja«, a neću vam pripovijedati ni svih onih neprilika, što su ih imali Dubravka i Miljenko, pošto su podmićeni suci za najljepšega pastira izabrali bogatoga ali ružnog Grdana, ali s pomoću samoga Lera, boga ljubavi (iz neznabožačkog doba), sve se dobro svršilo.

Đivo Gundulić, najveći hrvatsko-dubrovački pjesnik.

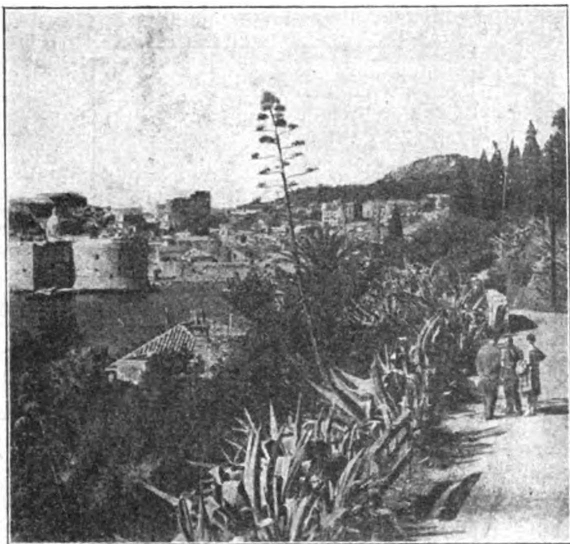
Čestiti pastir Ljubdrag, sav je srećan i oduševljen s toga događaja, uvjerivši se i opet da ima neka viša sila, koja čovječjim udesom upravlja i skreće sve na dobro:

Poznam i to, rijet je trijebi,
vrh vladanja svijeh na svitu,
da vladalac višnji s nebi
ima pomnju posobitu.
Da se on danas ne nakloni
vrh Dubrave ove naše,
po tle iđahu svi zakoni
sloboda se satiraše —

Svega toga ne spominjemo, nego vas odmah uvodim u osmi prizor trećega čina.

Miljenko i Dubravka u pratnji redovnika i pastira dolaze pred hram božice Slobode, gdje ih on vjenča, a za svjedoke zazivlje nebo i zvijezde sjajne nad njima. Miljenko je sav izvan sebe od sreće, što je uza nj Dubravka: ta ona je njemu sve blago njegovo a on njojzi »sunce istino!« Nato zbor pastira pjeva pirnu pjesmu, a iz hrama izlazi svećenik te pozivlje pastire da s njim zajedno radosno prihvaćaju. Pošto su otpjevali ovu pjesmu, svećenik pušta ptice iz krletke na čast svijetloj božici Slobode, da se, kao one što sad slobodne steru pod nebom svoja krila, i sloboda tako rasprostre po svoj Dubravi. Nato svi pastiri, pastirice i satiri redom prilažu svoje darove na žrtvenik Slobode, a svaki dar prati zbor pastira poznatom nam već pjesmom: »O lijepa, o draga, o slatka slobodo!...«

Miljenko na pr. daruje kitu masline, simbol mira, sa željom, da Dubrava živi u miru, kao i on što želi uživati mir u ljubavi svoje Dubravke. Dubravka daruje rumenu ružicu, sa željom, da je hvale i slave zajedno s hvalom i slavom Dubrave. Kao ruža što daje ures i miris ostalom cvijeću, s kojim se sjedinjuje u kitu, tako i ona da bude ures i ponos u »skupu« žena u Dubravi. Zagorko, oslobođen od ljubavnih muka, daruje Slobodi svoje uzdahe i patnje, pa želi: da se tako, kao on što se dijeli od toga ljubavnoga raja, iz njegove pameti izbriše i uspomena na »prijeku vilu«, na zločestu gospođu, za kojom je ludovao. I ostali, pastiri i satiri zajedno s pastiricama i satiricama, prilažu kao darove na žrtvenik većinom onakve darove, koji kao simboli (znakovi) prikazuju poroke i grijehe, koji bi, ako se u narodu ukorijene, mogli uništiti njegovu slobodu. Oni ih se time kao odriču, jer samo »čistim srcem i čistom dušom« može se uživati ovakav Božji dar kao što je sloboda, a prava sloboda mora imati čvrstu moralnu podlogu, mora se osnivati na kršćanskom ćudorednom načelu: na ljubavi prema Bogu i svom bližnjemu, i gdje toga nema, nema ni slobode. I Gundulić u svojoj »Dubravki«, premda joj je događaj postavio u neznabožačko doba, kao i u svjema ostalim svojim zrelijim djelima ostaje vazda kršćanski pjesnik (»krstjanin spjevalac«) i vjeran član katoličke crkve.

Dubrovnik, »kruna hrvatskih gradova«.

Izmolivši uime cijeloga naroda molitvu Slobodi i da u »jedinstvu, ljubavi neka draži dan izlazi, ovdi našim skladnim glasi sloboda se draga slavi« svi još jednom složno zapjevaju: »O lijepa, o draga, o slatka slobodo ...«

Gundulićeva »Dubravka«, ova najljepša pastirska drama u hrvatskoj književnosti, davala se, po svoj prilici, prvi put na dan sv. Vlaha (Blaža) 3. veljače 1628., a tri stotine godina poslije rođenja Gundulićeva, naime 9. siječnja 1888., prikazivala se ona drugi put u hrvatskom zagrebačkom kazalištu s glazbom Ivana Zajca, i odonda se ona više ne skida s kazališnoga popisa. Da u »Dubravki« pjesnički prikaže svetkovinu Slobode, ponukalo je pjesnika, što su Dubrovčani već od davnina na dan sv. Vlaha (sv. Blaža), zaštitnika svojega grada, slavili i slobodu svoju, pa zato ima u Gundulićevoj drami (prikazbi ili igri) dosta toga, što podsjeća na tu svetkovinu. Budući da se glavni i najveći dio slave obavio upravo u crkvi, a crkvene svečanosti Gundulić kao dobar katolik nije smio iznijeti na pozornicu, prenio je cijeli događaj u staro i umišljeno neznabožačko vrijeme: od Dubrovnika je načinio »Dubravu«, od dubrovačke vlastele (»gospara«) pastire, od dubrovačkih vladika, žena dubrovačke vlastele, »pastirice«, a od dubrovačkih seljaka »satire«. Uopće cijela je Gundulićeva Dubravka s izmišljenom pozadinom jedna alegorija (jedno se kaže a druge se misli). Pa i ono vjerenje najljepšega s najljepšom pastiricom, iako je pjesnik u tom htio prikazati pobjedu prave i iskrene ljubavi, zacijelo se ima alegorijski shvatiti: »Dubravka« je dubrovačka republika, kojom treba da vlada onaj, koji je najljepši, dašto u moralnom smislu, dakle najbolji i najvredniji građanin.

Pored »Dubravke« ostavio nam je Gundulić i još neka druga djela, od kojih ćemo samo neka spomenuti. Najraniji su plod pjesnikova pera: »Pjesni pokorne kralja Davida«, prijevod sedam psalama Davidovih, i spjev »Od veličanstva Božijeh«. Ali od svih lirskih (čuvstvenih) pjesama najljepša mu je »Suze sina razmetnoga«, koju je spjevao prema onom, što se u Sv. pismu pripovijeda o rasipnom sinu, puna dubokih misli i pravoga kršćansko-katoličkoga osjećanja. Kruna pak svega pjesničkoga rada Gundulićeva jest njegov nedovršeni epos (spjev) »Osman«, u kojem je opjevao žalosni svršetak turskoga cara Osmana II. Dopunilo ga je nekoliko pjesnika, među kojima je najbolja i najljepša dopuna Ivana Mažuranića. Preko ostalih djela (»složenja«) Gundulićevih »s mnozijem i bezbrojnijem pjesnima taštijem i ispraznijem« mukom prelazimo ne umanjujući time ni najmanje slavu njegovu, jer i iz njih svagdje izbija pjesnik-velikan, premda neka od njih sam pjesnik nazivlje »porodom od tmine« pa zato ih ne daje na svjetlost, nego ih »u tminah« ostavlja.

Život Gundulićev još nije dosta osvijetljen, jer su dosad poznate vijesti o njemu dosta oskudne. Zna se, da su Gundulići vrlo stara — spominju se već u XIII. vijeku — ugledna i odlična plemićka porodica dubrovačka. Naš pjesnik Đivo rodio se u Dubrovniku 8. siječnja god. 1589. Dubrovčani su ga od milja nazivali »Mačica«. Znamo dalje da je bio upravitelj Konavlja, i iz toga vremena sačuvan nam je jedini rukopis pjesnikov. God. 1628. oženio se Vikom, koja je bila iz odlične vlasteoske porodice Sorgo-Sorkočevića i s kojom je imao više djece. Od sinova njegovih istakli su se kao hrvatski pjesnici Siško i Ivan. Kneževsku čast naš pjesnik nije postigao, jer nije imao za nju potrebnu dob, navršenih 50 godina. Pjesnik je umro 8. prosinca 1638., prema tome navršilo se lani 300 go-

dina, kako je ovaj naš veliki pjesnik ostavio ovaj bijeli svijet. Sahranjen je u crkvi franjevačkoj, a prije nekoliko dana našao mu se i grob ispod glavnoga oltara, što je Dubrovčanima objavljeno zvonjavom svih katoličkih crkava u Dubrovniku. 26. lipnja 1893. podigao mu je hrvatski narod spomenik, koji je izradio hrvatski kipar Ivan Rendić.

Prije nego završimo, obraćamo se jednom molbom na čitaoce ovih redaka: Ako se možda budete, moji dragi čitaoci, ovoga ljeta vozili našim plavetnim Jadranom duž cijeloga našega Hrvatskoga Primorja, molim vas, da ne biste zaboravili pohoditi i našu Hrvatsku Atenu, starodrevni grad Dubrovnik. Ta on je, kako mu već Hanibal Lucić u drugoj polovini XVI. vijeka pjeva: »čast našega jezika, ka cvateš i cvasti vazda ćeš dovika«, a pjesnik Korčulanin Vidali iz istoga otprilike vremena kaže za nj:

»Svuda ga jes puna slava, svud on slove
hrvatskih ter s' kruna gradova svih zove.«

Razgledajući pak stari Dubrovnik da nijeste zaboravili poći u lijepu franjevačku crkvu, da se poklonite pepelu najvećega dubrovačkoga pjesnika i najvećega hrvatskoga pjesnika slobode, kakvoga u ono doba ni drugi veći narodi od nas nemaju, sa željom, da bi i nama Bog udijelio tu milost, da bismo i mi i cijeli hrvatski narod mogli jednom onako zanosno, onako oduševljeno, onako iz puna srca i pune duše, poput našega velikoga pjesnika uskliknuti:

O lijepa, o draga, o slatka slobodo,
dar, u kom sva blaga višnji nam Bog je do...

† Papa Pijo XI.

Dne 10. veljače ove godine umro je Papa Pijo XI (Jedanaesti), to jest, jedanaest papa je bilo, koji su se zvali imenom Pijo (što u latinskom jeziku znači »Pobožni«).

Kad kažemo, da je umro »Papa«, tada kažemo, da nam je umro naš vrhovni vjerski Poglavar, ne samo »poglavar«, nego i naš duhovni Otac (jer riječ »papa« znači baš »otac«). Zato se papa i zove Sveti Otac Papa.

Kad nam je dakle umro naš vrhovni crkveni poglavar i naš duhovni otac, mora nam tuga obuzeti srce, a toplom molitvom moramo se vinuti k Bogu za pokoj Njegove duše.

Istina, znamo, skoro poslije njegove smrti bit će izabran njegov nasljednik, novi vjerski poglavar, novi Papa, — ali smrt je smrt, pa premda mi kao kršćani znamo, da je smrt početak novog života, ipak nas svaka smrt ražalosti i potrese već po prirodi, koju nam je sam Bog usadio.

Doista, Papa je vrhovni vjerski poglavar svih kršćana, napose svih kršćana katolika. Velike i znamenite su riječi, koje je naš Spasitelj Isus Krist rekao apostolu sv. Petru: »Ti si Petar, to jest, Stijena, i na toj stijeni sagradit ću Crkvu svoju, koju ni paklena sila ne će nadvladati. Tebi ću dati ključeve kraljevstva nebeskoga. Štogod svežeš na zemlji, bit će svezano i na nebesima. Pasi janjce moje, pasi ovce moje.«

Tim riječima naš je Spasitelj postavio sv. Petra poglavarom svoje Crkve i pastirom svoga stada. Isusova Crkva ima trajati do svršetka svijeta. »Ni paklena sila ne će je nadvladati.« No budući da je sv. Petar bio samo čovjek, i prema tome smrtno stvorenje, mora svaki njegov nasljednik imati istu dužnost, čast i vlast. Svaki njegov nasljednik, to jest, svaki Papa, isto je tako vrhovni poglavar Crkve i pastir Isusova stada, kao što je bio sv. Petar, koji je bio prvi poglavar i prvi Papa, prvi duhovni Otac svih vjernika.

Isus Krist je nevidljiva glava Crkve, a sv. Petar, i svaki njegov nasljednik, svaki Papa, zamjenik je Isusa Krista i vidljivi crkveni poglavar.

Zato svaki pravi katolik nadasve štuje i ljubi Sv. Oca Papu.

Na osobit pak način štujemo pokojnoga Papu, Pija XI., jer je on bio doista veliki Papa.

Ako bi nas tko zapitao: pa zar nisu svi Pape jednaki? — odgovorili bi, da nisu ni svi prsti na ruci jednaki.

Istina je, po svojoj časti i vlasti svi su Pape jednaki, te u tom nema nikakve razlike, i kao takove moramo sve jednako štovati i ljubiti, — ali po svojim posebnim osobnim svojstvima ipak nisu svi jednaki.

Svaki Papa, makar imao tako visoko dostojanstvo, ipak je samo čovjek, običan smrtni čovjek, kao što su svi ljudi. Jedini je Isus Krist bio ne samo pravi čovjek, nego i pravi Bog. Pape dakle, kao ljudi, imadu različite prirodne sposobnosti, kako tjelesne, tako duševne. Jedni ovakve,

drugi onakve. Jedni su poduzetniji, drugi odlučniji treći vidovitiji, četvrti darovitiji, i tako dalje. Svi imaju jednaku pomoć Božju, svi jednako imaju dar Duha Svetoga, koji čini, da nijedan Papa ne može pogriješiti ili zabluditi, kada cijelu Crkvu naučava istine vjerske i ćudoredne, — ali taj svrhunaravni dar ne mijenja naravnih sposobnosti. Samo se mora dopustiti, da Providnost Božja pojedinog Papu vodi i nadahnjuje, da prema prilikama vremena učini ono što je potrebno za Crkvu, za čovječanstvo.

Papa Pijo XI. imao je velike naravne sposobnosti. Ujedno je sigurno, da ga je Duh Sveti nadahnjivao, što treba reći i učiniti u današnja teška vremena.

Papa Pijo XI savršeno je izvršio svoju dužnost.

U današnje doba, kad je veliki i mali svijet, kad su učenjaci i državnici izgubili pravi put, jedino je iz Vatikanskog Grada svima svijetlilo jasno svjetlo. Bilo je to svjetlo istine, svjetlo pravde, svjetlo ljubavi.

Sjednuvši prije šesnaest godina na svoje prijestolje, uzeo je Papa Pijo za geslo svoga rada: Mir Kristov u kraljevstvu Kristovu. Svim mogućim silama radio je za mir u svijetu učeći, da se taj mir može očuvati samo na međusobnoj ljubavi.

Videći, kolika nepravda i mržnja vlada među staležima, napisao je veliku poslanicu, koju je upravio svim narodima. U toj poslanici izlaže, kako se ljudsko društvo može urediti samo na temelju pravde. Osobito se zauzeo za siromašni i radni svijet, a gospodare i poslodavce pozvao, da ne krše Božjih ni prirodnih zakona.

Kad su neki političari i državnici stali iznašati lažne nauke, na primjer, da je državna vlast najviša i da nad njom nema više, ili, da ljudska plemena nisu sva jednaka, nego da ima viših i nižih, i da to ovisi od krvi, — tada je pokojni Papa visoko naglasio istinu, da je Božja vlast viša od državne, i da su svi ljudi jednaki, jer su svi djeca Božja i svi su otkupljeni krvlju Kristovom.

To su samo nekoji primjeri. Ima toga daleko više. No radi malog prostora nije moći sve iznijeti.

Ali za sve se može reći, da je Papa Pijo XI. uvijek radio i govorio s puno topline, potpuno jasno i neustrašivo.

Zato su ga već za života svi u velike cijenili. No to se osobito pokazalo u času smrti. Prođu i stoljeća, a da se takova šta ne vidi. Sav se svijet okupio oko odra Pija XI. Svi narodi, sve države, katoličke i nekatoličke, obični ljudi i vladari, sva moguća društva i državni sabori, sve se duboko poklonilo pred mrtvim Pijom XI, svi su priznali, da u Piju XI. današnji svijet gubi najvećeg čovjeka.

I hrvatski narod stoji pognute glave, tužna srca pred odrom pokojnog Pape. Papa Pijo XI. bio je dobar otac i prijatelj hrvatskog naroda. To je ne jedamput pokazao. Osobito god. 1925., kad je prigodom tisućgodišnjice hrvatskog kraljevstva Papa Pijo XI. ovako govorio hrvatskom hodočašću: »Prožeti vjerom svojih otaca, koja je život vašeg života, vi ste uzornom i osobitom pobožnošću obavili pobožnost svete godine. Zato vam zahvaljujemo na lijepu primjeru, što ste ga ovom prilikom dali u Rimu. — Ali vi ste došli također i radi svojega jubileja (tisućgodišnjice hrvatskoga kraljevstva), došli ste, da ga proslavite sa zajedničkim Ocem vjernika, jer nije li zajednička stvar slaviti svoju tisuću godišnjicu kod Pape, to jest, kod nasljednika onoga Ivana X, koji je prije tisuću godina, godine 925., podijelio kraljevsku krunu vašem prvom kralju Tomislavu! Pa i radi toga mi čestitamo i sebi i vama. U ovom vašem jubileju mi zahvaljujemo Bogu za dobročinstva, što ste ih primili od Boga i od Papa, koji su pokazali prema vama posebnu brigu. Tako i vi zahvaljujete Bogu i pokazujete svoju zahvalnost Svetoj Stolici. Hrvati će ovom zahvalom obnoviti vladanje svojih otaca, koji su davali i krv svoju za vjeru. Za ovu vjeru, koja se odhrvala među vama poslije tolikih pokušaja krivovjerja i raskola, zahvaljujemo Bogu. A zahvalit ćemo mu s vašim prekrasnim kaležom, što ste nam ga poklonili. Ono što je Papa Ivan VIII. pisao vašem knezu Branimiru: »Na dan Uzašašća Gospodnjega prikazat ćemo na žrtveniku Apostolskog prvaka sv. Žrtvu, da vas Bog blagoslovi u budućnosti kao što u proslosti,« — to kažemo i mi svima vama: Na dan Duhova, to jest, sutra, prikazat ćemo Bogu na žrtveniku Apostolskog Prvaka vašim kaležom svetu Žrtvu, da vas Bog blagoslovi u budućnosti kao što u prošlosti.

Svi mi Hrvati zadržat ćemo u svom srcu trajnu i najmiliju spomen na velikog i slavnog Papu, Svetog Oca Pija Jedanaestoga.

*

Dok smo ovo pisali o pokojnom Papi, nismo još znali, tko će biti novi Papa. Sad već znamo.

Novi Papa izabran je dne 2. ožujka 1939.

Papu biraju kardinali, to jest, najviši crkveni dostojanstvenici.

Sa svih strana svijeta, dne 1. ožujka skupili su se kardinali u Rimu, zapravo u Gradu Vatikanu, gdje Papa ima svoje sjedište. Tu se drži izborno vijeće.

Prvi dan su sazvali Duha Svetoga.

Drugi dan, 2. ožujka, počeli su se dogovarati i glasovati. Njih 62 na broju.

Već isti dan, kod trećeg glasovanja, pao je izbor na kardinala Eugenija Pačeli-ja.

Taj kardinal Eugenije Pačeli, bio je prvi pomagač ili državni tajnik pokojnog Pape.

Kad je izabran, uzeo si je ime: **Pijo XII. (Dvanaesti).** Sada su mu 63 godine.

Svi ga hvale kao veoma mudra, učena i pobožna čovjeka.

Neka živi i na dobro svega svijeta srećno upravlja Katoličkom Crkvom **novi Sv. Otac Papa**

F. R.

Kako je nastala Hrvatska seljačka stranka.

Napisao župnik Ante Irgolić, jedan od osnivača HSS.

Pokojni Ante Radić napisao je jednom zgodom ovu priču: Vozili seljaci voz sijena s polja kući svojoj. Put je bio pravi seljački put. Pun graba, vododerina i kolotečina. Trebalo je dobro paziti, a ne drijemati na vozu, ako si htio sretno proći. No seljaci nisu dosta pazili, pa su voz prevalili. Sada se posvadiše. Oni, koji su držali voz, psovali su kočijaša, da nije dosta pazio, a kočijaš je grdio one, koji su držali voz, da nisu dosta držali. I sve tako dugo, dok su se oni pravdali, ležao je voz prevaljen na cesti.

Tako je bilo i s našom hrvatskom politikom. Najprije su gospoda, plemići i plemenitaši, da ne bi kmet postao čovjekom, zavezli hrvatsku politiku u debelo madžarsko blato. Oni, kojima je to bilo krivo, htjeli su to popraviti, ali se nisu mogli složiti. I tako su se pravdali i pravdali, dok nije došao svjetski rat, taj svjetski pozoj, koji je hrvatsku politiku preokrenuo u jedno drugo blato.

Ja sam već kao đak-bogoslov prigovarao toj hrvatskoj politici. Radi toga bili su mnogi moji drugovi protiv mene. Ali poslije malo vremena počeli su i oni prigovarati, pa smo se napokon složili i prihvatili se posla, da izvučemo naš hrvatski narod iz blata na pravi put.

Najprije smo se složili u tome, da moramo svoj rad započeti među hrvatskim seljaštvom. I to najprije s toga razloga, što su seljaci bili sačuvani od strančarstva. Politika je do onda bila više manje gospodski posao. A to je bila naša narodna sreća. Nadalje, seljaci su imali u svojim rukama najvažniju stvar: hrvatsku zemlju. To su naši narodni neprijatelji dobro znali, pa su radi toga uništavali seljaka. U Zagorju gladom, u Slavoniji špirom. Trebalo je samo seljake upozoriti, tko ih bije i zašto ih bije, pa eto od njih najboljih boraca za hrvatsku slobodu. O naprednom seljačkom gospodarstvu ovisilo je i blagostanje cijelog hrvatskog naroda.

Napokon, u seljaštvu je bila kulturna naša riznica. Ono je čuvalo i stvaralo pjesme i pjevanje sa čisto hrvatskom narodnom oznakom, priče i poslovice, tom narodnom filozofijom (mudrošću). Ako nismo htjeli oponašati samo tuđu književnost, morali smo posegnuti u tu našu riznicu, kako bi mogli stvoriti i u glazbi i u književnosti nešto osebujnoga, hrvatskoga.

Prihvatili smo se posla svim marom i žarom mladenačke naše duše. Dopisivali smo sa seljacima, pjevali pjesme u narodnom duhu. Najljepše je u tom poslu radio Mile Pavelić, sadašnji Isusovac, koji je pozvao braću klerike na narodni rad svojom lijepom pjesmicom: »Braći« godine 1900.

Dok smo mi ovako radili, pohodio nas jednoga dana Dr. Ante Radić. On je naime izgubio službu kao profesor radi toga što nije htio, kako vlada želi, već kako želi hrvatski narod, pa je imao dosta vremena, da pohađa svoje prijatelje po Zagrebu. Među njegove prijatelje spadao je i pokojni nadbiskup Dr. Ante Bauer, koji je stanovao u sjemeništu, dok je bio profesor na bogoslovskom učilištu. Tako je posjetio i nas klerike-bogoslove. Mi smo mu pripovijedali, što radimo, i to ga je jako razveselilo. Stoga je k nama dolazio sve češće i s nama raspravljao o našim nadama i brigama. Jedna naša briga bila je, kako da pišemo za narod, da bi ga to pisanje zanimalo i da bi to pisanje razumio. On je najprije šutio i slušao, a onda je rekao, da će on pokušati sreću. I tako je postao njegov list »Dom«, za političku poduku seljaka. Mi smo ga prvi među narod širili.

Poslije, kada sam došao kao kapelan među seljački svijet, i kada sam počeo raditi, kako smo u sjemeništu započeli, vidio sam, da je to seljacima jako milo, tako da su me sve tjerali, da radim. Vidio sam tada, kakova bi bila snaga hrvatskoga naroda, kada bi naše gospodske stranke pozvale seljački svijet na političku borbu. Ali u ono vrijeme bile su gospodske hrvatske stranke među sobom jako posvađene.

Pa, kada je i posljednji pokušaj propao, koji je išao za tim da se te stranke pomire, onda sam ja rekao svojim prijateljima, da bi najbolje bilo, kada bi mi osnovali hrvatsku seljačku stranku.

Rekao sam im ovako: Jednoga dana išao sam k jednom bolesniku. Kad li začujem strašnu viku. Poletim onamo, da vidim, šta je tamo, i tko to tako viče. Došavši na brdo, vidim pod brdom kućicu, a pred kućom dvije žene, gdje viču, kao da im je kuća u plamenu, ali jedna drugu ne gleda, nego svaka gleda na stranu. Pitam ja svoga vodiča: šta je ovim ženama. A on mi odgovori: svade se. Pa zašto onda jedna drugu ne gleda, već jedna viče na jedan kraj, a druga na drugi? pitam ja dalje. A on mi odgovori kratko i jasno: zato da ih selo čuje. A kad ih ne bi selo slušalo, — upitam ga ja, — što bi onda učinile? A on reče: prestale bi se pravdati.

Tako — rečem ja svojim prijateljima — nestat će političke pravde među našom gospodom, kad ih većina naroda, a to su seljaci, ne će više mirno slušati, kako se oni svađaju.

Ovo se je dopalo Dr. Korporiću, Dr. Anti Radiću i Stjepanu Radiću, te se primismo posla, da uredimo hrvatsku seljačku stranku. Tako je nastala HSS.

Njoj je dakle bila ta politička svrha, da ujedinimo sav hrvatski narod u borbi za njegova čovječanska prava t. j. za slobodu, nezavisnost i samostalnost hrvatskog naroda. A to nam je pošlo za rukom 11. prosinca 1938.

Ako Bog dade, sloga hrvatskog naroda i nesloga velesila, postignut ćemo svoj cilj 1939. godine.

Nepremostiva je razlika između čovječje i životinjske duše.

Piše dr. Ferdo Rožić.

IV.*

Čovjek, čovječja duša, posjeduje tri načina spoznaje, ne samo **opažajnu i predočbenu spoznaju,** za koju smo rekli, da čini osjetilnu spoznaju, nego (u isti mah) i pojmovnu spoznaju, za koju smo vidjeli, da je to duhovna spoznaja. Duša, koja ima takvu spoznaju jest **duhovno biće.**

Po svojim pojmovima, po pojmovnoj spoznaji, čovjek (čovječja duša) **poznaje nutarnju sadržinu, poznaje bit, poznaje pravo značenje** stvari, i sve njihove odnose.

Ova sposobnost ljudske duše zove se razum, a sama duša zove se **razumna duša.**

Po takvoj razumskoj spoznaji mogao je čovjek sebi stvoriti **jezik (govor).**

Po takovoj razumskoj spoznaji čovjek ima **stvaralačku sposobnost** te je mogao izgraditi sva ona djela, svu onu ogromnu kulturu, koja je ponos čovčječjega roda.

A životinja? Kakvu spoznaju ima životinja? Životinja (životinjska duša) ima samo opažajnu i predočbenu spoznaju, samo osjetilnu spoznaju, kojom ne spoznaje nutrinju, ne spoznaje bit, ne spoznaje pravo značenje stvari, nego spoznaje samo vanjštinu, samo površinu.

Životinja nema treću vrst spoznaje, nema pojmovne spoznaje.

A otkuda to znamo? — zapitat će možda netko. Znamo otuda, što vidimo, da:

1. Životinje nemaju govora. Sve su naime riječi u jeziku (govoru) pojmovi. Tko nema pojmova, ne može imati ni riječi (govora). (O tom ćemo drugom zgodom više govoriti.)

2. Kod životinje nema ni traga kulture. Kultura naime ovisi o spoznaji nutarnjih odnosa pojedinih predmeta (ovisi o spoznaji sličnosti, različnosti, jednakosti, uzročnosti, posljedičnosti, i tako dalje). Tko nema pojmova, ne može poznati ni nutarnjih odnosa niti imati kulture.

3. Da životinje nemaju pojmovne spoznaje, možemo se svaki dan sami uvjeriti. Svaki dan naime naše domaće životinje vide, što se radi u kući ili izvan kuće, ali ne mogu naučiti ništa od onoga, što spada na pojmovno znanje. Uzmimo jedan ili dva primjera. Ciča je zima. U staji se nalazi govedo, konji. Noću vjetar otvori vrata. Snijeg, bura provaljuje unutra. Govedo, konji giršću od zime, smrzavaju se. Ali nijedno se živinče ne makne, da zatvori vrata. Zašto? Jer ne znaju, što su to »vrata«, što znači »zatvoriti«, to jest, nemaju pojmovnog znanja o tom. Te životinje samo osjetilima opažaju plohu vrata, to jest, opažaju ih samo s vanjske strane, s površine, ali što su vrata po svojoj biti, po svojem nutarnjem značenju, toga ne znaju.

Drugi primjer. Domaći pas često vidi, kako se smočnica zatvara ključem. Gladan je. Iz smočnice miriši. Vrti se oko vrata. Ima jako zubalo, mogao bi zubima zahvatiti ključ, okrenuti ga, otvoriti vrata, — i eto gozbe. Ali on to ne čini, jer ne zna, što je to »ključ«, ni što znači »otključati«. Nema o tom pojmovna znanja.

Takvih primjera ima bezbroj. Suvišno je to još dalje nabrajati.

Životinje ne znaju, što je što; životinje ne poznaju nutarnjost ili bit stvari; životinje nemaju pojmova.

Životinje, kao što je već rečeno, imaju osjetilno znanje, to jest, životinje imaju opažaje (kojima vide, opažaju, samo vanjsku stranu predmeta) i zapamćene predočbe o tim opažanjima, — predočbe, koje su u duši među sobom spojene, udružene, asociirane (kao što su bili i opažaji), i koje se u duši mogu po stalnim zakonima obnoviti, čim se opet doživi jedan od spojenih (udruženih) opažaja ili jedan sličan opažaj (to je udruženje, asocijacija po dodiru i sličnosti).

Sav duševni životinjski život (u koliko se radi o spoznavanju vanjskog svijeta, dakle osim osjećaja i htijenja), — sav taj duševni životinjski život kreće se u okviru tih dviju sposobnosti: opažaja i predodžaba (s njihovim udruživanjem i s mogućnošću obnavljanja), — dakle u granicama osjetilnog znanja. Preko te granice životinje ne mogu ni koraka dalje.

No to je posve dosta za sav život životinjski. To je dosta, da se mogu održati na životu i pojedine životinje i cijele njihove vrsti.

Dva tri primjera osvijetlit će nam to predodžbeno i osjetilno znanje.

Domaća mačka često puta čuje, kako ključ škljocne u ključanici, zatim vidi, kako se vrata smočnice otvore. i potom dobije komad kruha ili mesa. Sva ta tri osjetilna zamjećaja (opažaja): šklocanje (sluh), otvaranje vrata (vid), dobivanje jela (okus, njuh) zapamti mačka kao predočbe, koje ostanu u duši združene (i prostorno, jedno do drugoga, i vremenski, jedno iza drugoga). Kad se, drugom zgodom, mačka nalazi na dvorištu, a domaćica u kući škljocne ključem u ključanici smočnice, ta mačka, čuvši to, odmah digne glavu, i trč u kuću te ravno pred domaćicu i smočnicu. Što se dogodilo u životinjskoj duši mačke? Čim je mačka čula škljocanje, odmah su se u njoj obnovile i druge predočbe, koje su već otprije u njoj bile spojene sa škljocanjem, to jest: otvaranje vrata i dobivanje jela (a s njima se rodila i želja za jelom, pa ona skokom u kuću).

Sve se to dakle dogodilo na temelju spojenih predodžaba. Mačka ne zna, to jest, nema pojma o tom, ni što je to »ključ«, ni što su to »vrata«, ni što je to »otvaranje«, — ali je za nju dosta, da ima spo-

* To je nastavak članka iz prošlog broja: »Ni po tijelu, kamo li po duši«.

jene te tri predočbe, i ona se po njima ravna i održava svoj život.

Onaj ko ne zna, što sada mi znamo; onaj ko ne pozna nauke (znanosti) o duši (psihologije, dušoslovlja), reći će: Eto, kako je mačka »pametna« (»inteligentna«), i kako »zna« (kao što i čovjek), da se otvara smočnica, i da će dobiti jesti.

Ali taj, ko bi tako govorio, govorio bi sasvim krivo, govorio bi kao neznalica. Čovjek ne samo da ima vanjski opažaj i predočbu, nego on povrh toga još zna, što je ključ, što je otvaranje, što je smočnica, on ima pojam ključa, pojam otvaranja, pojam smočnice, — pak će i u svim drugim slučajevima znati upotrijebiti ključ, metnuti ga u bravu, okrenuti, otključati i otvoriti smočnicu. Dok mačka (kao što ni jedna druga životinja), nemajući pojam ni o ključu ni o otvaranju, ne će nikad moći upotrijebiti ključa, niti ga staviti u bravu, niti ga okrenuti, niti otključati, niti vrata otvoriti. Mačka (kao što i svaka druga životinja) ima samo opažanje i predočbu o vanjštini. Ona »zna«, da se otvara smočnica i da će dobiti jesti, — ali to zna samo osjetilnim, a ne pojmovnim znanjem.

Onaj, koji ništa ne zna iz psihologije, mislit će, da je postupak mačji (životinjski) i čovječji jedan te isti, — ali onaj koji psihologiju pozna, zna, da je između jednog i drugog postupka razlika ogromna, **neizmjerna, bitna.**

Ne dopušta nam prostor, da navodimo više primjera. Ali treba znati, da se prema ovom slučaju imaju razumijevati svi spoznajni čini i postupci životinja.

Svi, svi, do jednoga! Bez izuzetka!

Sav spoznajno-duševni život životinjski sastoji samo u predodžbenim udruženjima (spojidbama, asocijacijama), ili drugim riječima samo u osjetilnoj spoznaji. Životinja nema razumske duše.

Veliki mudroslovac (filozof) i dušoslovac (psiholog) Vilim Wundt (Vunt) imao je jednog (kako bi neki nepoznavaoci psihologije rekli) »vrlo pametnog« psića. Tog svog psića htio je Wundt naučiti otvarati i zatvarati vrata, i to tako, da bi psić razumio, što su to »vrata« i što znači »otvarati« i »zatvarati«, pa da bi znao otvarati i zatvarati svaka vrata. Sam Wundt pripovijeda, da ga je vježbao mnogo mjeseci i da je kod toga upotrebljavao sva moguća predožbena udruživanja (asocijacije). Drugim riječima, Wundt je iz najrazličitijih psićevih predodžbenih asocijacija htio u psiću proizvesti, razviti pojam o vratima te o otvaranju i zatvaranju. Ali je na koncu iskreno i otvoreno priznao, da mu to nije ni najmanje uspjelo. No ne samo da je to priznao, nego je još izjavio, da to ne će uspjeti ni u buduće ni kod jedne sadašnje životinje, to jest, da se za svu budućnost kod nijedne sadašnje životinje ne će moći iz asocijativnog (osjetilnog) znanja razviti pojmovno (duhovno) znanje.

Što otuda slijedi? Slijedi ovo: Ako to ne će biti moguće u svoj budućnosti, nije bilo moguće ni u svoj prošlosti, — s jednostavnog razloga, što se prirodni zakoni ne mijenjaju, ili drugim riječima, što su životinje i u prošlosti bile iste naravi, kao što su sada i kao što će biti u budućnosti.

Besmisleno je dakle i pomisliti, da bi čovjek nekad bio životinja, imajući samo osjetilno znanje, pak da se malo po malo to osjetilno znanje razvilo u znanje pojmovno i na taj način (i s duševne strane) od životinje (majmuna) postao čovjek.

Besmisleno je to, jer je između predočbeno-osjetilnog i pojmovno-duhovnog znanja, jer je između životinjske i čovječje duše bitna razlika, jer je između njih nepremostiv jaz, koji se ne da ničim zajaziti, ničim zatrpati niti premostiti.

Životinjska duša cijelim je svojim životom posve vezana uz osjetila, pa stoga kao nerazumna i neduhovna zajedno s osjetilima smrću propada.

Čovječja duša naprotiv, koja poimlje nadosjetne, duhovne predmete (imajući pojmove, sudove, zaključke), i sama je **duhovna,** pa kao takova, kao jednostavna, i nerastavljiva, ne propada nikada, **nego živi vječno, to jest, čovječja je duša neumrla, besmrtna.** (O besmrtnosti duše govorit ćemo još posebno.)

Nije se dakle čovjek razvio od nižih životinja ni po tijelu, — a kamo li po duši!

*

Da nije po tijelu, to smo naučili iz drugih nauka (ili znanosti), kao što su: paleontologija (nauka o iskopinama, fosilima), anatomija (nauka o sastavu čovječjeg tijela), antropologija (nauka o čovjeku), — a da je još manje po duši, to smo sada naučili iz nauke (znanosti) o duši, iz dušoslovlja ili psihologije. Dragi moji čitatelji »Zlatnog Klasja«, ne znam, da li je ikada o tom pisano ili govoreno hrvatskom pučaninu, seljaku. Mislilo se, da je to ili preteško ili nepotrebno seljaku. No kako ste za sada sami mogli vidjeti, nije niti preteško niti se može reći, da je nepotrebno. Istina, nije ni sasvim lako, jer tu treba jasno misliti. No naš je čovjek bistre glave, i on znade jasno i dobro misliti. A ne smije se reći ni da je nepotrebno, — jer što može biti potrebnije nego istinito i točno poznati duševnu stranu života, u prvom redu kod čovjeka, a s tim u vezi i kod životinje, jer se jedno i drugo često pobrkava i stvara nejasan ili kriv pogled u svijet. Odista, i premnogi školovani ljudi znadu vrlo malo o tom, što uči psihologija. Nekad su u školi o tom učili, pa ili već tada nisu dobro naučili, ili su kasnije zaboravili. Stoga se često i s tolikim neznanjem govori o razlici između životinjske i čovječje duše. Mi smo sve stavili na svoje mjesto. Životinje su lijepa i draga stvorenja Božja, — ali su nerazumna, to jest, nemaju duhovno-razumne duše. Duhovno-razumnu, i po tom besmrtnu dušu ima samo čovjek. O svemu tomu napisane su mnoge i debele knjige. Mi smo ovdje o tom govorili u najkraćim potezima. Pa je i onako izašlo nešto predugo. No kraće se neda. Morali smo raspoloviti, no stvar je ipak ostala cjelovita i jasna. Sada će svaki pažljivi čitatelj »Zlatnog Klasja« razumjeti te promatrajući svoj vlastiti duševni život dalje o tom razmišljati. Ako bude tko htio šta pitati, neka se obrati na pisca.

Budimo ljudi! Svi za pismenost!

Napisao profesor Isidor Škorjač.

Budimo ljudi! Svi za pismenost! — Te riječi nalaze se u proglasu, kojim je prošle godine Seljačka Sloga, hrvatsko seljačko prosvjetno i dobrotvorno društvo u Zagrebu, na poziv vođe hrvatskoga naroda dra Vlatka Mačka objavilo »dobrovoljnu mobilizaciju svih Hrvata protiv nepismenosti«. Evo, zašto:

Nepismenost je velika nevolja i za pojedina čovjeka i za čitav narod. Kakogod naime nepismen čovjek nema pravog ugleda među drugim ljudima i ne može — osobito u današnje doba — napredovati, tako i nepismen narod nema ugleda kod drugih naroda i teže može rješavati svoje prosvjetne, gospodarske i političke zadatke. I radi toga svi napredni narodi — veliki i mali — nastoje, da kod njih nijedan čovjek, ako je duševno zdrav, ne bude nepismen. I zbilja na pr. kod Engleza, Franceza, Nijemaca, Nizozemaca, Danaca baš svaki zdrav čovjek znade čitati i pisati. Od Slavena su tako pismeni samo Česi.

A evo, kako je s pismenošću odnosno s nepismenošću kod nas prema popisu od god. 1931. — Tada je nabrojeno u čitavoj državi oko 9,880.000 (devet milijuna) stanovnika iznad 10 godina, i to muških oko 4,830.000 (četiri milijuna) i ženskih oko 5,050.000 (pet milijuna). Od tih bilo je nepismenih oko 4,400.000 ili 44% (od sto), i to muških 1,050.000 ili 32%, a žena 2,850.000 ili 56%.

Pojedine pak banovine iskazale su nepismenih: dravska (slovenske zemlje) 5%, savska (banska Hrvatska bez Srijema) 26%, dunavska (u njoj su uz sjeverozapadnu Srbiju i Srijem, Bačka, Baranja, Banat) 28%, primorska (Dalmacija i zapadni dio Bosne i Hercegovine) 57%, moravska 61%, drinska (u njoj je istočna Bosna) 62%, zetska (u njoj je Dubrovnik) 66%, vardarska 70% i vrbaska (sjeverozapadna Bosna) 72% nepismenih.

Najmanje je dakle nepismenih među Slovencima; oni su, što se tiče pismenosti, gotovo dostigli i velike napredne narode.

A kakva je pismenost kod Hrvata, to se točno ne da ustanoviti, jer službena satistika o tom ne vodi posebna računa. No već gornji brojevi pokazuju, da je kod nas pismenost vrlo slaba: istina, savska banovina iskazuje 26% nepismenih, ali već dunavska bilježi 28%, primorska 57%, vrbaska pače 72%, a u tim su banovinama zemlje, u kojima Hrvati od davnine žive. Po općem shvaćanju pismeni narodi su oni, koji imaju nepismenih ispod 10%. Mi smo dakle još daleko, da bi se mogli ubrojiti među pismene narode.

Da nam bude još jasnija slika nepismenosti kod nas, ukratko ćemo je razmotriti po kotarima, gradovima i općinama, i to samo u savskoj i primorskoj banovini.

Ispod 10% nepismenih imaju — prema spomenutom popisu od god. 1931. — u savskoj banovini od 69 kotara samo dva: Čabar i Prelog, zatim 5 gradova (od 19) i 44 općine (od 518). U primorskoj pak banovini nema nijedan kotar, pa niti općina ni grad ispod 10% nepismenih. Od 44 gornje općine u savskoj banovini 41 je s katoličkom, 1 s grkokatoličkom i 2 s evangeličkom većinom. Ispod 50% nepismenih u savskoj banovini ima 14 gradova i 246 općina, od kojih su svi gradovi i 210 općina katolički, 2 općine su grkokatoličke i 34 pravoslavne. Iznad 50% nepismenih je u 17 katoličkih i 40 pravoslavnih općina (Lika, Kordun i pakrački kotar).

Najnepismenije općine s katoličkom većinom su tri slunjske: Cetingrad 66%, Drežnik 58%, Slunj 56%, jedna velikogorička: Kravarsko 64%, glinska: Stankovac 63%, perušićke: Kosinj 59%, Perušić 52%, Pazarište 50%, pisarovinska: Pokupsko 56%, sve tri senjske općine: Jablanac 55%, Krivi Put 55%, Sv. Juraj 53%, gračačka: Lovinac 54%, petrinjska: Gora 52%, otočka: Brlog 52%, novljanska: Ledenice 51% i krapinska: Đurmanec 50%.

U primorskoj pak banovini od 101 općine (sa 4 grada) ispod 50% nepismenih su 43 s katoličkom i 3 s muslimanskom većinom, a iznad 50% nepismenih je u 39 katoličkih, u 6 muslimanskih i u 10 pravoslavnih općina.

Najnepismenija općina u savskoj banovini je pravoslavno Bruvno (kotar Gračac) sa 73% nepismenih, a u primorskoj banovini katolička Grabovica (Duvno) s 94.29% nepismenih. U njoj je dakle samo 5 pismenih od sto ljudi, a to znači, da u njoj, ako odbijemo svećenike, činovnike, trgovce, zanatlije, — valjda ni nema pismenih seljaka. A takvih je općina u toj banovini zapravo 14, od kojih je 10 s katoličkom većinom.

Ta slika pismenosti je vrlo tužna, no ona je još žalosnija, ako razmotrimo pismenost žena — naravski, prema popisu od godine 1931.

Vidjeli smo, da su po računu za čitavu državu žene mnogo nepismenije od muškaraca: prema 32 muška nepismenjaka stoji 56 nepismenih žena. Još je veća razlika po pojedinim banovinama, a samo u dravskoj banovini su gotovo jednako pismeni muževi i žene.

Još je gora nevolja ovo: u savskoj banovini ima čitavih kotara, kao što su Donji Lapac i Gračac, gdje je od 100 žena samo 16 pismenih, a nepismenih 84. U primorskoj pak banovini u kotarima Duvno i Prozor je od 100 žena samo 5 pismenih, a 95 nepismenih; u toj banovini je u 26 općina preko 90% nepismenih žena, a u općini Donje Polje (kotar Livno) je dapače 99.11% nepismenih žena, to jest u njoj je zapravo ***od dvjesta žena samo jedna pismena.***

Teško je eto i pisati o nepismenosti našega naroda . . .

Pa što treba činiti, da se ta prosvjetna narodna nevolja ukloni? Dolazimo na ono, što je rečeno na početku članka.

Tu golemu nepismenost može i mora sniziti samo čitav složan narod: muževi i žene, staro i mlado, svi bez razlike političke, stranačke, staleške i vjerske. Ni sama država ne može ono, što može složan i svijestan narod svojom pobudom.

I zato je mudro učinio vođa hrvatskoga naroda dr. Vlađko Maček, kad je prošle godine mjeseca kolovoza pozvao sav narod na posao, da — zbog svoga ugleda i zbog lakšega prosvjetnog, kulturnog, gospodarskog i političkog svoga napredovanja — do slijedećega popisa god. 1941. snizi postotak nepismenosti ispod 10%.

I odmah se u istinu počelo raditi. Organizaciju su preuzeli pod vodstvom prokušanoga borca protiv nepismenosti predsjednika Seljačke Sloge Rudolfa Hercega Seljačka Sloga, obnovljeni Klub ABC i sarajevsko hrvatsko kulturno društvo Napredak. A sam posao odvija se ovako:

jedni traže nepismenjake i uvjeravaju ih, da je s njihova osobnog gledišta potreba, a s narodnog gledišta i dužnost učiti se čitati i pisati;

drugi uče čitati i pisati, i to ne u tečajevima već pojedinac pojedinca — otac sina, sin oca, susjed susjeda, žena ženu, muž muža, gazda slugu, a sluga gazdu, a

treći — osobito ondje, gdje nema nepismenosti — pribiru sredstva za nabavu abecedarki, pisanka i olovaka nepismenjacima u siromašnim krajevima.

I tako eto u tom poslu može sudjelovati baš svaki savjestan i svijestan narodni čovjek. I zato neka svatko odredi svoje mjesto u tom radu, i to ne samo pojedinac, nego i narodna društva i ustanove.

A zbog jačeg poticaja na taj rad upisuju se u »Zlatnu knjigu pismenosti« i izdaje se »diploma za pismenost« općinama, u kojima je nepismenih ispod 10% i koje uz to izvrše neke uvjete. Dosada je 6 općina upisano u tu knjigu, i to Štivica i Orubica u novogradiškom kotaru, Kobaš u brodskom kotaru, Nuštar, Cerić i Antin u vukovarskom kotaru.

A sad nešto o uspjehu prošlogodišnjega rada. Taj je bio vrlo znatan. Prema dosada primljenim izvještajima naučilo je čitati i pisati preko 30.000 ljudi, a u samoj Bosni, gdje je nepismenost najveća, oko 17.000, i to na pr. u kotaru Duvno 2.000, Livno 1.500, Bugojno 1.150, sarajevsko područje, Stolac, Mostar, Ljubuški po 1.000, Prozor preko 800, Konjic, Derventa, Banja Luka, Žepče okruglo po 500, Zenica, Sanski Most oko 300 itd. Takvih izvještaja ima i iz Dalmacije i iz ostalih hrvatskih krajeva.

Uspjeh prošlogodišnjeg rada pokazuju i pisma, koja šalju ti novi pismenjaci, što više neki pišu i pjesme, priče i članke, te su Seljačka Sloga, Napredak i Klub ABC nešto od toga i izdali u posebnoj knjizi pod naslovom »Plodovi najslađi«. O toj su knjizi vrlo pohvalno pisale i naše i strane novine ističući, da je to knjiga valjda jedina na svijetu te vrste.

Ove godine taj pokret oko suzbijanja nepismenosti još je i življi, jer su se za nj osobito zagrijale žene: jedne, jer se stide, što su u tolikom broju nepismene, a druge, jer žele pokazati, da u radu protiv nepismenosti mogu preteći i muževe.

Dobro je i to, što se na suzbijanje nepismenosti odlučiše i naši Muslimani i Srbi u Hrvatskoj i Bosni, te jedni i drugi prema svojim potrebama već izdaše i svoje abecedarke odnosno Početnicu i Bukvar te počeše s radom.

Pa ako uistinu budemo svi bez razlike starosti i spola, vjere i narodnosti, staleškog i stranačkog obilježja — pravi ljudi i ako smo svijesni, da je veliko kulturno, socijalno i narodno značenje toga rada, tada će se i naš narod brzo moći ubrojiti među napredne i pismene narode, pa će i lakše rješavati sve svoje prosvjetne, socijalne i političke probleme.

Budimo ljudi! Svi za pismenost!

Rajske orgulje prate molitvu svete Cecilije.

Rimsko plavetno nebo za jedne se noći
Ružinog mjeseca maja
Osulo bilo bogatim biserjem bezbrojnih zvijezda,
Sve se je sjalo od srebra mjesečnog sjaja.

Iz neke rimske zabavne kuće, gdje brenče
Sulude žice i mahnite kapi se toče,
Dva se mladića vraćahu doma, gazeći ćutke
Ulica gradskih glinene ploče.
Oni su bili šibljike mlade na granatu stablu
Ugledne jedne rimske familije:
Tiburcije mlađi i brat mu Valèrijan, zaručnik srećni
Rimljanke lijepe, čestite djeve Cecilije.
Prazno im bijaše srce, nà dnu sa talogom ljute gorčine,
Smrknuta bijahu čela i turobna lica, —
Samo ih još iz daljine pratio razbludan kikot
I brenčanje pijanih žica.

Mirno koračahu, — kada li nàjedno stadoše oba,
Noge im sapeše strasi:
Dò njih počeše dòpirat zvukovi drugi, čarovni, slatki,
Kao da nisu zemàljski, već izàgrobni glasi.
Il ne! Iz bliza su, posve iz bliza,
Samo je potrebno zà njima poći;
Još samo, još samo korak il dva,
I oni će dò njih naskoro doći.
Kô da ih povuče magična sila, koraknuše brže;
Ovamo, ovamo, skrenuti valja sprâm kuće s lijeva —
Ali što vide! Valèrijan drhtnu. »Nije l' to domak,
Gdje živi vjerenica moja, Cecilija djeva?!«

Kô vjetrom ponèsen, stubama uspne se hrlim,
Dođe do djevine izbe, òtvori vrata:
Zabèzeknut stane: To nije ona mu poznata izba,
To kao da hram je od kamenja dragog i zlata!
Rasvijetljen pravim nebeskim sjajem, blistavo sja se;
U pročelju njegovu djeva Cecilija kleči;
Pred njom kao da lebdi posuda zlatna, u goluba liku;
U posudi Euharistijsko Janje, što duše brani i liječi.

Podalje nešto, sa strane, uz stijenu zlatnoga hrama,
Predivne orgulje stoje, u samomu građene raju;
Uz orgulje sjedi biće nèbeskog lica, u haljini bijeloj,
S krilima, koja mu sjajnim draguljima sjaju.
Djeva se moli. Njena je molitva mirisan tamjan,
Njena je molitva prava nebeska pjesma.
Tu molitvu — pjesmu, čuj, anđèoske orgulje prate,
Košto slavuja popraćuje biserna česma.

Djeva se moli: »O Isuse Kriste, premili Bože, o daj,
Da kucaji srca samo za tèbe mi kucaju!
Neka ne čuvstvuju ni za što drugo na svijetu;
Sve ostale veze da pucaju, pucaju!«

I dok je molitva tako pobožno pjevala,
Rajska ju pratnja kô slapom zalijevala.

»Neka ti pjevaju sve moje misli, neka se natječu
S najljepšim zvucima, s najboljim pticama;
Cijelo mi žiće neka ti bude ko harfa, na kojoj da prsti
Čuvstava mojih se prepliću s njezinim žicama.«

I dok je molitva tako sve više ù vis se dizala,
Rajska ju pratnja slovo za slovom je stizala.

»Harfini zvuči neka zagluše sve šumove svijeta,
Od zamamne puti sve sirenske krikove;
Ogorči slatkoću, što lije se medom iz zemnoga saća;
S očiju skini sve varave slike i likove.«

I dok je molitva tako od plama Božjega sijala,
Orguljna pratnja ko plavi ju slak je obvijala.

»Piče i šapati moji neka su odjeci samo
Rajske serafske ljubavi;
Drhtaji težnja dà budu čisti ko titraji zvijezda,
Snovi mi mirni ko lahor u dubravi.

Još jedno te molim, o Isuse Bože: dobrog Valerijana
Zaštiti od otrovna drača i korova!
O daj, da osjeti sa mnom slast i milinu
Tvojih nèbeskih zborova!«

Prestade djeva, pratnja zamuknu; ali u isti trenutak
Kao da ràstvori svod se od zlatnoga hrama:
Novo svjetlo se prosu, sinuše nove ljepote:
Otvoriše evo nebèsa se sama.
Iz njih se začu pjesma anđèoskog zbora,
Gdje predivno Višnjega slavi i časti;
Zanosno sluša Cecilija skupa s Valerijanom,
Skupa okusiše nèbeske slasti.

Zatim se sakrilo nebo, i svod se od hrama nadvio opet;
U samomu hramu utrnu svjetlo, nestade sjaja od zlata;
To opet je ona od djeve Cecilije poznata izba,
Na kojoj Valèrijan tiho sad zatvori vrata,
Pa niza stepenice sišav zagrli brata i klikne:
»O brate Tiburcije, ništa ti slađe ni milije,
No što je Bog i vjera vjerenice moje,
Predrage djeve Cecilije!!«

Ferdo Rožić.

Čovječji let zrakom.

Piše dr. Dragutin Hren.

Nije tome davno, da su ljudi smatrali let zrakom posvemašnjom nemogućnošću. Zato su i u raznim narodima, pa tako i kod nas, Hrvata označivali ono što je nemoguće: »To znači letjeti po zraku«, ili su kome kazali: »Ti letiš po zraku«. Danas više ovakva riječ nema vrijednosti, jer ljudi lete zrakom kao ptice.

Premda je čovjek smatrao let po zraku nemogućim, ipak je ta želja bila vazda u čovječjem srcu. Mnogi i premnogi su si ljudi od onih najstarijih vremena do danas zaželjeli poletjeti u zračne visine. Napose čovjek, udaljen od svoje domaje i od svojih milih i dragih, zaželio je imati krila, da uzmogne što prije k njima. Iz starih nam je vremena sačuvana neka priča o Dedalu i Ikaru, kojima da je uspjelo poletjeti u visine. Dedal je bio znameniti graditelj. Među njegova najveća djela spada labirint na otoku Kreti. To je bila tako ogromna zgrada, da se u njoj svaki čovjek neminovno izgubio. Kad je Dedal svršio svoj posao, htio se sa svojim sinčićem vratiti kući. Ali kralj Menos, kome je Dedal poslužio, nije ga htio nikako pustiti od sebe. Preko mora ne može kući, a u lađu ga kralj ne pušta. Zato je on zamislio, kako da s djetetom poleti u zrak i pobjegne iz Krete. Odlučio se sav namazati s voskom, a onda nalijepiti na sebe pomoću voska ptičje perje i krila. Jednako će učiniti sa sinom, a onda će obojica veselo poletjeti, i vratiti se kući. Smišljeno učinjeno. Obojica su poletjela veselo u zračne visine. Mahali su krilima i letjeli, letjeli prema domaji. Dječak je volio sve to više i više. Privlačila ga je visina. Otac ga je opominjao, da ne smije, jer bi mu sunce moglo otopiti vosak, popadat će perje i krila, i on će pasti u more. Ikaru se to i dogodilo. Dedal je sretno doletio kući, no žalostan, što je putem izgubio sina. To je dakako priča. Nije se nikad dogodila, nego je spomen na davne želje roda ljudskoga, kako bi se moglo poletjeti zrakom.

Poslije postanka ove priče proletjela su ovom zemljom oko dva tisućljeća do onoga vremena, kad se čovjek ipak dignuo u zračne visine.

Prvi zrakoplov.

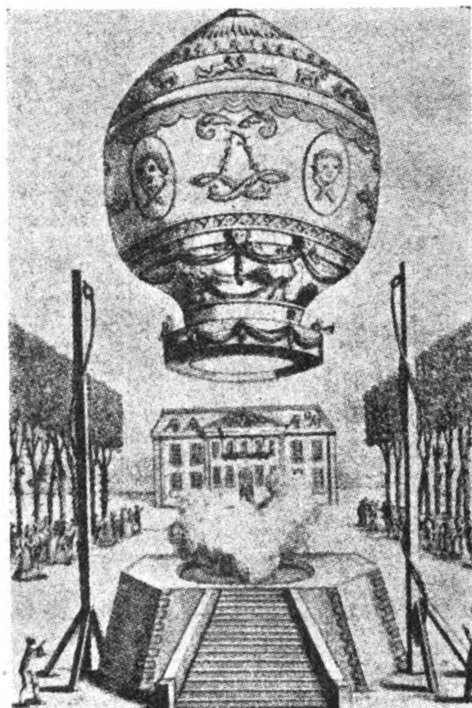
O nekom zrakoplovu koji je poletio u zrak postoje stari zapisci u Kini. To je navodno bilo oko godine 1300 poslije Krista. Prema opisima izgleda, da je to bio obični papirnati zmaj, kakvim se i kod nas zabavljaju djeca. Možda je taj zmaj bio vrlo velik, pa su ga nazvali zrakoplovom. Jamačno je to bio prvi pokušaj zmaja u Kini, i zato

je zabilježen kao neko posebno čudovište prigodom krunisanja kralja Fo-Kiena.

U Evropi su u XV. i XVI. vijeku pisali o mogućnosti zračnoga lijeta neki učenjaci, napose dominikanci i isusovci. Nijhove su rasprave iznosile u glavnom poznatu nauku, da zrakom može poletjeti ono tijelo, koje je laglje od zraka, ili se poput ptice načini lagljim od zraka. Mislili su, da će kugla, iz koje se isiše zrak, postati od zraka laglja i poletjeti u visine. To im ipak nije uspjelo o njihovoj se nauci i kasnije pisalo i razmišljalo.

Koncem XVII. stoljeća nadođoše braća Montgolfier na misao, kako da neko tijelo načine lagljim od zraka. Zapazili su, kako se topliji slojevi zraka dižu u visine, dok se hladni spuštaju niže. Treba dakle upotrebiti topao zrak. Načinili su veliki balon, kuglu od platna. Ponutricu su obložili papirom. Na donjem je kraju balon imao otvor. Pod otvorom su palili slamu. Tako se zrak u balonu sve to više grijao. Vrući je zrak laglji od okolišnoga i zato je uspjelo, da taj prvi balon poleti u visine. Dosegnuo je i oveću visinu od 500 metara nad zemljom. Razumije se samo po sebi, da je taj neobičan prizor promatralo mnoštvo radoznalih ljudi. A to je braći Montgolfier i vrlo dobro došlo. Za njih se odmah zanimala Akademija u Parizu, pred kojom su morali svoj balon opisati i znanstveno obrazložiti, kako se digñuo u visine. Ujedno se sad stali sakupljati za njih novčani prilozi, da uzmogiu sa svojim pokusima nastaviti.

Čim su za to čuli razni učenjaci fizičari, stali su malko točnije razmišljati i proučavati, kako se balon može dizati u visine. Jer se u njemu zrak ugrijao, postao je lagljі od zraka. Fizičar Charles (Šarl) je odmah načinio balon, koji nije ispunio vrućim zrakom, nego vodikom. Vodik je plin bez boje okusa i mirisa, četrnaest puta lagljі od zraka. Razumije se samo po sebi, da je Charlesov balon poletio u zračne visine mnogo brže od onoga, koji su spomenuta braća napunila ugrijanim zrakom. Kako su braća Montgolfier sakupila oko 10.000 franaka, dadoše se na nov posao. U skoro je vrijeme poletio u zračne visine i opet njihov balon, no ovom zgodom visjela je na njemu košara, u kojoj je bila koza, patka i kokoš. Taj su prizor gledali stanovnici Pariza i drugih okolišnih mjesta. Stari zapisci kažu, da se sakupilo do 300.000 gledalaca. I ovom se zgodom uspeo balon oko 500 metara, a onda se polako spuštao na tlo. Životinje su sretno prispjele na zemlju. To je dalo povoda nekim ljudima, da su odlučili balonom u visine. Ali sada eto neprilike. Redarstvo je to zabranilo u brizi za čovječji život. Nije preostalo drugo, nego se nekoliko učenjaka zaputilo k samome kralju Ljudevitu XVI. Njemu su dokazali, da se balon s ugrijanim zrakom mora dizati u vis. Kako se topao zrak u njemu malo po malo ohlađuje, tako će se i balon s putnicima malo po malo spuštati na zemlju. Kralj je na to izdao svoje dopuštenje i sad se digoše u zračne visine prvi od ljudi: D'Arlande (Darland) i Pilater de Rozier (Pilate d'Rozjé). Tko da opiše veselo raspoloženje gledalaca, kad su ih ova dvojica pozdravljali iz zračnih visina. Značne struje su im balon odnijele malo podalje od Pariza. Kad se u balonu zrak ohladio, balon je postao sve to teži i malo se po malo spuštao na zemlju. Obojica se prvih

Montgolfierov balon.

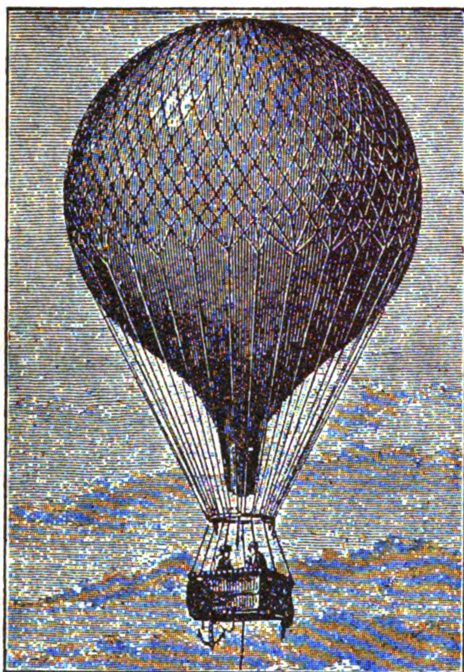
zrakoplovaca sretno spustila na zemlju. Srce im nije dalo mira, pa brzo zajaše konje i ravno u Pariz. Razumljivo, da su bili slavodobitno dočekani. Tek u kasnu su noć mogli svršiti svoje pripovijedanje o prvom zračnom letu.

Nakon ovoga leta zapustio se spomenuti već Charles u zračne visine sa svojim balonom, punjenim vodikom. Njegov je zrakoplov poletio brzo u vis. Kako mu je taj balon imao i morao imati na dnu rupu, to je plin po malo u visinama, gdje je zrak rijedak izilazio napolje. No on je i na vrhu balona stavio rupu, ali na zaklopac. Otvarajući po malo zaklopac, puštao je plin iz balona, i tako mu se balon po malo spuštao na zemlju. Kad se on sretno vratio, onda su u glavnom prevladali baloni na vodik, a kasnije na rasvjetni plin, koji je također znatno lagljі od zraka.

Zrakoplovi ove vrste poslužili su u prvi mah za pokuse. Zaputili su se njima i u zračne visine neki ljudi zapravo bez razloga. Bilo je naime u tome i lijepih ugodnosti. Zrakoplovac se naužio krasnih vidika. Struje vjetra nosile su ga dakako svojim smjerovima, a ne po njegovoj volji, jer se

takvim zrakoplovom ne može upravljati. Bilo je u tom pogledu i teških nesreća. Prvi zrakoplovac Pilater de Rozier je stradao životom. Balon mu se raspuknuo i pao na zemlju. Jadnik se dakako nije ni znao ni mogao spasiti.

Pred kojih 60 godina načinio je neki Francuz po imenu Giffard (Žifár) ogroman zrakoplov,

Balon punjen plinom.

koji je dignuo u zračne visine oko pedeset ljudi. Da se ne bi dogodila kakva nesreća, zrakoplov je bio užetima privezan o zemlju. Dignuo se samo do stanovite visine, pa kad su se ljudi naužili krasnih vidika, zrakoplov su jaki parni strojevi pritegnuli natrag na tlo. Sada su se iskrcali prvi zračni izletnici i ukrcali drugi ,i tako redom. Neprestana izmjena, dok se nekoliko tisuća ljudi naužilo leta u zračne visine. Neki su učenjaci zazirali od zabavna leta u visine, pa su zrakoplove upotrebljavali samo u znanstvene svrhe. Dignuli su se u zrak, a onda bilježili svoja zapažanja o gustoći i toplini zraka u pojedinim visinama. Vojska je počela odmah pomišljati i na svoje svrhe. No takvi zrakoplovi, kojima se ne može upravljati, nisu za to podesni. Vjetar ih nosi kojekuda, pa ih može nanijeti i u neprijateljski tabor, da ondje stradaju. Za opsade Pariza godine 1870. upotrebili su balone ipak u ratne svrhe. Nijemci su grad opkolili sa svih strana. Sad su neki pokušali bijeg zrakom. Diglo se tom zgodom oko 70 zrakoplova. Mnogi su zrakoplovci poletjeli iz grada, da izvijeste narod o teškoj pogibli, koja je zaprijetila glavnom gradu. Dakako da su neki i stradali, jer su Prusi pucali po njima.

U predratno je vrijeme u Zagrebu poletio u vis godine 1904. balon »Turul«, a 1906. »Excelsior«. Privukli su mnogo radoznalih gledalaca i izazvali mnogo raznih tumačenja.

Kratko tumačenje.

Spomenuto je prije, da se balon diže u vis. ako je lagIji od zraka. Tjelesa se naime u zraku vladaju slično kao i u vodi. Drvo je laglje od vode, zato pliva na njezinoj površini. Prožme li voda trulo drvo tako, da imade jednaku težinu s njom, onda će ono u njoj lebdjeti. Kamo ga u vodi stavimo, tamo će ostati. Uzmemo li komadić lima, i stavimo ga u vodu, potonut će u njoj, jer je teži od vode. Iz tog istog lima možemo načiniti kuglicu dobro zatvorenu. Ona je prazna, u njoj nema ništa, osim zraka. Limena će kuglica plivati na površini vode, jer je zrak lagIji od vode. Puštamo li u kuglicu po malo vode, dok se njezina težina ne izjednači s težinom vode, i sada je zatvorimo, ona će u vodi lebdjeti. Kamo je stavimo, ondje će ostati. Jednako se u zraku vladaju baloni. Balon ispunjen vrućim zrakom lagIji je od okolišnoga izvanjeg zraka, i zato se diže. U većim visinama je zrak rjeđi, zato će onaj ugrijani po malo iz balona izilaziti. Osim toga malo po malo će i ohladnjeti. Kad bude njegova gustoća jednaka s izvanjim zrakom, onda će balon lebdjeti slobodno u njem. Kako topao zrak u balonu po malo gubi svoju toplinu, tako će postajati sve teži, i zato balon lagano pada prema zemlji. Balon, punjen vodikom ili rasvjetnim plinom diže se u visine, jer su ti plinovi znatno lagIji od zraka. U velikim je visinama i zrak vrlo rijedak i zato lagan. Upravo toga radi balon se ne će više dizati, jer mu je plin dobio ravnovjesje s okolišnim zrakom, i balon će u zraku lebdjeti. Zrakoplovac mora konačno plin po malo puštati napolje, pa će balon malo po malo postati teži, i tako se lagano spuštati na zemlju.

Kako se balonima ne može upravljati ni u kojem smjeru, ipak su si zrakoplovci pomogli za upravljanje brzinom. kojom se imade dizati. O mrežu balona objesi se više vreća, napunjenih pijeskom. Ako se balon diže prepolako, onda će zrakoplovci sipati pijesak na zemlju. Balon će se time olakšati i brže dizati. Takve vreće s pijeskom nazivljemo balast (teret). Balastom se donekle može upravljati brzina dizanja. I ako se zrakoplov prenaglo spušta, baca se balast na zemlju, balon se time olakša, i laganije spušta.

Toliko u kratko o balonima, zrakoplovima lagljima od zraka, koji dakako ne služe za promet. Ipak su oni nabacili misao o zračnim lađama kojima danas čovjek leti zrakom unaokolo cijele zemlje.

Rembrandt: Isus Krist i apostol Toma (poslije Isusova uskrsnuća). Toma reče: »Gospodin moj i Bog moj!«

Ne bojmo se praviti oporuku.

Piše Dr. Franjo Seder, odvjetnik.

Deveto poglavlje općeg građanskog zakona (skraćeno o. g. z.) sadržaje propise

O oporuci.

Imade krajeva u našem narodu gdje se ljudi boje praviti oporuku, jer misle kad naprave oporuku da će odmah i umrijeti. To je sasvim pogrešno i krivo mišljenje, dapače može se reći da je to neko praznovjerje, koje kod Hrvata katolika nebi smjelo postojati. Naprotiv dobro je i pametno, pa to preporučuje i veliki katolički svetac sv. Franjo Asiški, da onaj tko posjeduje kakovu imovinu, te može njome po građanskim zakonima raspolagati, neka pravovremeno načini oporuku i to tako, da se nakon njegove smrti izbjegne svakoj neslozi. Kada to dakle preporučuje tako veliki svetac, kao što je sv. Franjo, onda ga bezuvjetno treba poslušati. A to se preporučuje zato, da se izbjegnu parnice i neprijateljstva koja često nastaju, ako netko umre bez oporuke ili ju načini u posljednji čas na brzu ruku. Posljednji časovi života su odlučni za vječnost, pa nije dobro da smo onda zauzeti zemaljskim brigama. Zato treba načiniti oporuku pravovremeno. Tko je načinio oporuku, taj je svršio jedan važan posao koji ga umiruje, jer *kod pravovremenog sastavljanja oporuke imamo vremena da mislimo*: na dužnost, na pravednost i na ljubav.

Zato je skroz pogrešno mišljenje onih ljudi koji se boje praviti oporuku, misleći da će onda odmah i umrijeti!

Oporuka nije naše zadnje pismo ovoga svijeta. Ona se može poništiti.

Oporuka je očitovanje naše volje koja se smije poreći, a koja sadržaje odredbe kako da se razdijeli naša imovina poslije naše smrti, tko da bude nasljednik, a tko samo dionik ili zapisovnik (latinski *legatar).*

Glede načina sastavljanja oporuke, odnosno glede njezinog vanjskog oblika, zakon određuje: *da se oporuke mogu praviti usmeno ili pismeno, kod suda ili van suda.*

Tko pravi *usmenu oporuku* van suda, treba da ju očituje pred 3 (tri) sposobna svjedoka. Ti

svjedoci biti će pozvani — poslije smrti oporučitelja — na sud, pa će oni pod prisegom imati da suglasno kažu sadržaj.

Takove usmene oporuke neka se prave samo u nuždi, smrtnoj opasnosti ili slično, a obično neka se takove usmene oporuke prave na *sudu*.

Usmena sudska oporuka zapiše se u sudski zapisnik; koji potpiše sudac i perovođa te oporučitelj, pa se to zapečati i izvana napiše čija je to oporuka, a onda se pohrani u sudsku kasu, te oporučitelju izda potvrda, da se tu nalazi njegova oporuka. U tom slučaju nije potrebno da se vodi sobom tri svjedoka, jer kako je rečeno, tu oporuku potpisuje oporučitelj (ili ako je nepismen potpiše ga sudski organ) te sudac i perovođa. To je dakle vrlo jednostavan i jeftin način pravljenja oporuke, a ipak valjan i dobar. Dakako da se i takova oporuka kao i svaka druga može zamijeniti drugom, ili i opozvati (poništiti).

Izvansudna pismena oporuka najobičnija je forma oporuke, a najjednostavniji joj je oblik, ako je vlastoručno pisana i potpisana. Tko oporuku od početka do kraja sam piše i na koncu podpiše punim imenom i prezimenom, taj netreba za svoju oporuku nikakovih svjedoka. Tko misli da nije vješt sam oporuku napisati, dobro je da ju dade napisati vještom čovjeku, a on ju samo podpiše. Na takovoj oporuci moraju biti potpisana i 3 (tri) svjedoka. Onaj tko potpisuje čiju oporuku kao svjedok, treba da ispod svog imena napiše »svjedok oporuke«. Svjedoci, koje smo zamolili da nam potpišu oporuku i da budu svjedoci naše oporuke, ne moraju znati sadržaj naše oporuke. Oni se čak ne moraju ni potpisati ispod teksta (sadržaja) oporuke, nego mogu potpise svoje staviti i na poleđini oporuke, samo je glavno, da oporučitelj njima (bar dvojici istodobno) izjavi, da je taj sastavak njegova posljednja volja ili oporuka (To je moja oporuka, potpišite ju kao svjedoci oporuke). Tko dakle neće da se sazna za sadržaj njegove oporuke, on ga ne treba kazati, svjedocima, nego je dosta samo to, da svjedocima kaže: to je moja oporuka.

Nepismeni ili oni koji ne mogu pisati a žele imati pismenu oporuku, sastavljenu izvan suda, treba da upozore onoga tko im oporuku sastavlja, neka na kraju oporuke napiše ime oporučitelja s dodatkom: pisac imena i oporuke. Na takovu oporuku mjesto potpisa mora oporučitelj staviti *rukoznak* (najbolje da pritisne palac navlažen tintom) i to u prisutnosti triju svjedoka!

Tko ne zna čitati pa si dade praviti oporuku, ili znade čitati, ali oboli na očima pa ne može čitati, treba da si dade oporuku pred tri svjedoka pročitati i to treba da ju čita jedan od svjedoka, ali ne onaj koji ju je pisao. Ako je oporuku jedan od svjedoka pisao, onda neka ju on ne bi čitao nego drugi koji svjedok.

Oporuku možemo dati načiniti i kod javnog bilježnika. Pošto javni bilježnici provađaju kao sudbeni povjerenici ostavinske rasprave, to se može reći, da su oni najbolje upućeni u sastavljanje oporuka.

Nešto o svjedocima oporuke.

Rečeno je, da za oporuku treba 3 svjedoka. Ali oporučni svjedok ne može biti svatko. Evo ne mogu biti oporučni svjedoci: žene, mladići ispod 18 godina, redovnici, gluho-nijemi i slijepci, te oni koji ne razumiju jezik kojim je oporuka pisana. Neka se ne pozivaju za svjedoke oporuke ni oni, koji su bili suđeni radi pronevjerenja, prevare, utaje, krađe ili razbojstva.

Nasljednik ili onaj kome je nešto samo ostavljeno oporučno, također ne može biti svjedok oporuke.

Iznimke od ovog propisa. Nema pravila bez iznimke, pa tako i za ove propise. Za slučaj da vlada kuga ili kakova slična priljepčiva bolest, ili za vrijeme plovidbe na moru, onda mogu svi bez razlike biti svjedoci pa i ove osobe za koje je spomenuto da ne mogu biti svjedoci oporuke. Samo su isključena djeca do 14 godina u svakom slučaju.

Ima jedno zanimivo poglavlje nasljednog prava, sadržano u §§ 604 do 646 građ. zakona, no kojim se naš narod ne služi. To je deveto poglavlje građ. zakona, a sadržaje propise

o povjerbama ili fideikomisima.

Povjerba ili obiteljski fideikomis je razredba, kojom netko svoju imovinu proglasi, da je neotuđivo dobro porodice za sve nasljednike njegova koljena, ili ako ne za sve a ono za više njih. Oni koji su imali velika imanja, a htjeli su da ih sačuvaju za svoja potomstva, ti su onda pravili takove povjerbe ili fideikomise. Propis je, da se mora tražiti dozvola od upravnih vlasti, za osnivanje povjerbine, a pošto su veliki posjedi kod nas i onako ukinuti, to je suvišno da se dalje o tome i piše, premda su te povjerbe vrlo pametne ustanove.

Nešto o Zapisima.

Rečeno je da se oporukom postavlja nasljednika. Ali ako kome nije ostavljen dio nasljedstva nego samo neka stvar, neko pravo ili neka svota novaca, onda se to zove zapis ili legat, a onaj kome je to ostavljeno zove zapisovnik ili legatar (on nije nasljednik).

Treba paziti, da zapisi ne bi iscrpili čitavu ostavinu, jer onda nasljednici ne bi ništa dobili. Zakon (§ 690 o. g. z.) određuje: ako zapisi isprazne cijelo nasljedstvo, onda nasljednik ne može ništa drugo tražiti, nego samo da mu se naknade troškovi oko upravljanja ostavinskom masom.

Pri svršetku ovoga poglavlja o oporuci spominju se još neki propisi o ograničenju i ukinuću posljednje volje.

Kako je već rečeno, svaka oporuka, bila usmena ili pismena, kod suda ili van suda, može se ukinuti.

Znadem jedan slučaj, da je sudbeni organ prigodom popisivanja ostavine u stanu pokojnog N. N.

našao u njegovom ormaru 72 oporuke. To je bilo i za samog suca veliko iznenađenje, pa je pitao suprugu pokojnika za razjašnjenje. Nato je počela ova gospođa da priča: Gospodo, ja sam se nadala da će Vas to iznenaditi kad nađete. Ja sam mogla to i uništiti jer znam da sve te oporuke — osim zadnje — nemaju nikakove važnosti, ali ja sam to sačuvala kao najdražu uspomenu na moga supruga. Svi prisutni smo se začuđeno pogledali, a jedan ju zapita: »Zar tako volite rukopis Vašega supruga« — a to je jamačno primijetio zato, da ublaži suze koje su počele navirati na oči gospođe, kad je spomenula tu najdražu uspomenu. Nato ona odgovori: nisam ja to sačuvala radi rukopisa moga supruga, nego radi velikog preokreta koji se dogodio u životu moga supruga od kada je počeo pisati oporuke. On je bio oficir, pa je u društvu s oficirima naučio kartati. Ja sam ga uvijek od toga odgovarala, ali me nije htio poslušati, dok nije jednog dana kad je primio svoju mjesečnu plaću od 4.200.— dinara cijelu plaću zakartao. Doša oje kući umoran i duševno satrt. Ništa mi nije htio reći par dana sve dok nisam prisiljena bila iskati novac za život. Onda mi je priznao da je sve zakartao i mi smo taj mjesec vrlo neugodno proveli. Danas mi nije žao, što sam tu žrtvu doprinijela, jer moj se muž svojom poštenom oficirskom riječi obvezao, da neće više kartati! Svoje slobodno vrijeme je upotrebio na to da je pisao oporuku. On je mjesec dana radio na jednoj oporuci. Danas je eto 72 mjeseca, od kada je počeo taj novi način života. No to je na njega tako djelovalo, da je postao sasma drugi čovjek. Praveći oporuku vazda je mislio na samu smrt. A misleći na smrt dakako da je s time u vezi mislio i na vječnost života duše. Tada je moj suprug počeo polaziti u crkvu, što do tada nije činio (izgovarajući se da to nije za oficire). Polazeći pak u crkvu i slušajući propovijedi, počeo je primati i sakramente. Jednom riječi, počeo je živjeti životom Euharistije! Mnogo pak puta znao je reći: ženo! nisam znao da je tako korisno praviti oporuku. Pišući oporuku mislim i na prošlost i na budućnost. Za prošlost se kajem, a za budućnost se molim: Sada ćete i Vi valjda razumjeti, zašto su mi ove oporuke najmilija uspomena.

Dakako da smo razumjeli, a ne samo da smo razumjeli, nego smo upravo bili ganuti ovako neobičnim primjerom.

Eto dragi čitatelji, činite i Vi tako!

Dakako, tko ne zna pisati taj to neće moći činiti. Neće moći 72 puta mijenjati oporuku, ali mijenjati svakako može i smije. Zato treba znati i to, kada ukidamo ili mijenjamo oporuku usmenu ili po drugom pisanu, valja da to učinimo opet pred tri (3) sposobna svjedoka. — Svakako gornji nam primjer najbolje dokazuje, da su na krivom putu oni, koji misle, kad naprave oporuku, da će odmah i umrijeti. Naprotiv ja bih rekao: živjet će navijeke!

Kaj se pripetilo, kaj se dogodilo? . . .

Pripovijest.

Napisao Antun Matasović.

»Fućkal si je i popeval« Tinek tamo gore na petom katu novogradnje u Zagrebu toga proljetnoga dana od ranoga jutra do, eto, pred podne, a svi njegovi drugovi znaju, zašto je Tinek veseo. Subota je, pa je njegov red da ide po »strošek« (hranu) za se i za svoje drugove za budući tjedan. Opet će doći na jednu noć i dan u svoje »lepo, Međimorje, cimer od orsaga« (ukras države), kako ga ponosno zovu njegovi sinovi. Opet će vidjeti svoju »Doriku, rožicu rumenu, golobicu belu« i opet se s njome »lepo spominati« (razgovarati), kako uvijek biva svakih četrnaest dana, odkako radi u Zagrebu. Osim nje izljubit će »svoje tri sineke«, drobni su i maleni — najstariji ima četiri ljeta, a najmanji je tek prohodao — ali su mu oni dragi, uz njegovu Doricu najdraži na svijetu. Vole i njih četvero i njega. O ponoći dođe kući, a kad uđe u »hajžu« (sobu) neka i najtiše stupi, sva se tri sina probude, penju se po njemu i pretraže mu sve žepove, jer znaju, da im »japek« (tata) uvijek nešto dobra i lijepa donese. Kadgod dođe, uvijek je mala svečanost, a ako i nije baš svaki puta, bezuvjetno ga uvijek dočeka veselje svih njegovih, kojima on donese puno radosti.

Zato tako rado ide doma i jedva čeka da prođe četrnaest dana i da bude njegov red ići po »strošek«, jer mlad je još Tinek i puno mu je srce čuvstava i osjećaja. Što je to 25 godina, koliko ih ima Tinek, ta čovjek tada istom počne da živi, a njegova je Dorica tri godine mlađa od njega. Kad ne mogu da svoju mladost stalno zajedno uživaju, bar neka bude ta noć i dan u dva tjedna samo njihovi. Zato Tinek od zore »fućka i popeva« gore na petom katu, a njegovi drugovi i mlađi i stariji shvaćaju ga i njegovo veselje pomalo prelazi i na njih.

Ali Tinek ima još i svoju jednu tajnu, za koju ne znaju njegovi drugovi, jer je pomno krije od njih. »Tri sineke ima«, a sad se nada, da će i »puciku« (djevojčicu) imati, samo ne zna pravo kada: za mjesec, dva dana, možda i prije, možda pak i kasnije, ali »pucika« će biti, uvjeren je Tinek. Ma i opet »sinek« bio, svejedno, ali Tinek bi volio »puciku«, da i ona bude lijepa kao i njegova Dorica, za kojom se cijela »fara« (župa) osvrtala, kad je u nedjelju došla u crkvu.

Njegova »mamika (majka) su hudi« s toga i uvijek »nekaj prigovarjaju«, zna Tinek. »Pozabili su oni, da su i oni negdar mladi bili i da su pet sineka imeli« — tješi se Tinek, »pa kaj?« — dalje si misli Tinek: jedan je u Austriji, jedan u Francuskoj, jedan u Americi, a jedan je »gospon« negdje u svijetu, samo je on još doma. Svi rade, svi zaslužuju, pa ni on ne jede majčinoga kruha.

»Zakaj su onda mamika hudi i zakaj špotaju Doriku«? ne shvaća Tinek i ljutio bi se na svoju majku, da mu nije mati. Zato da je udobrovolji, uvijek joj donese šećera i kave, neka si priušti. Od toga se ona pomladila, obrazi joj se crvene, cvatu joj kao ruža, a i bolje će cvasti, samo neka ona bude dobra njegovoj Dorici.

Ali ni svoje »mamice« (bake) ne bi nikad Tinek zaboravio. »Oni su tak stari, da im novi zobi rasteju i tak im je mrzlo, da kre (kraj) peči spiju«. Kad on dođe, «zbudiju se i veliju: Si mi tobaka prnesl?« Ona je sa štajerske granice, pa još onoga govora nije zaboravila, niti se ostavila štajerskih »šega« (običaja), te smrče burmut, koji si sama pravi od duhana i raznih trava. Kad joj dade duhan i pruži »žganice-ciganice« (rakije), »oni se napiju i mam (odmah) zahrčeju, tak lepo, da i drugi isto zaspiju«, osim njega i Dorice.

Na to je sve mislio Tinek, a najviše na to, kako se »bu štimal« (ponosio) sa svojom »pucikom«, ako mu je Bog dade, kad ona odraste. Zato se nije puno smeo, kad je pred podne došao listonoša i donio mu brzojav, koji su mu radnici dodali odozdo s ulice od ruke do ruke gore do petoga kata. Istina, u prvi čas je protrnuo, kad je pročitao: »Odmah dođi, Dora bolesna«, ali pun sreće nije mogao vjerovati, da je to istina, napose što je na brzojavu bila potpisana mati. »Gdje ona zna brzojaviti?!« tješio se u sebi Tinek i bio još veseliji nego prije, pomislivši da ga Dorica, dobra duša vara, samo da što prije dođe kući. Jer što je nadnica za jedno po podne prema tome, da će njih dvoje zajedno biti od sedam sati toga dana do sedam sati sjutradan, ako u podne sjedne na vlak, a ne tek na večer.

Ostavio je posao, prijavio se nadgledniku i rekao drugovima, da ovaj puta ne će on donijeti »strošek«, te požurio na vlak. Našavši se sam u vagonu sa svojim mislima ipak nije mogao biti veseo kao dotada, jer možda je ipak Dorica bolesna. U nedjelju mu rekoše drugovi, koji su se sa »stroškom« vratili, da mu je žena nešto bolesna i da će morati u bolnicu. Stužio se dva dana i uzalud čekao njeno pismo. Kad ga nije dobio, bio je uvjeren, da je zdrava, jer da je bolesna, sigurno bi mu pisala. Bog nek zna, tko je bio bolestan, a drugovi nešto načuli, pa rekli za Doru. Tako je nešto slično već jednom bilo prošloga ljeta ... Moguće se ipak »nekaj zbetežala« (nešto razbolila), jer u proljeće lako dođe nešto na čovjeka, misli Tinek, no odmah se utješio, uvjeren, da je zbilja ma i malo bolesna, pisala bi mu, kao što je i dosada radila. Te ga misli konačno uvjeriše, da Dorica nije bolesna, nego nije žalila deset dinara za brzojav, samo da on što ranije dođe doma.

»Če je praf tako (ako je tako), zaslužila je dobra duša dva robce i jezero (tisuću) polubaca«, — kliknuo je u sebi Tinek oduševljen ženinom lukavošću i pravio je u sebi plan, kako će je prevariti, da joj nije ništa mogao donijeti. Ona će se sigurno isprva pričinjati, kao da je bolesna, a on će joj reći, da se jako žurio, pa joj nije mogao ništa kupiti. Kad se ona rastuži, pokazat će joj donešene darove, oňa će se nasmijati i smijati obijesno, veselo, kako se samo ona znade smijati, a poslije toga ne će biti veselju ni kraja ni konca. Smijat će se svojoj lukavštini cijelu noć i sjutra cio dan.

U tim mislima prolazilo mu vrijeme i »Zagorec« (vlak) je konačno dopuzao do Čakovca, a onda je »Kotoribec« požurio i pred mrak stao na stanici za njegovo selo. Trebao je Tinek još sat hoda i više gaziti po mekom međimurskom blatu do kuće s jelom u dvorištu, gdje su njegova Dorika i njegova tri sineka. Zagazio je po njemu i skližući se žurio, da što prije ugleda jelu iznad seoskih kuća. Žuri, a sve mu se čini, da sporo odmiče. Znoj mu pomalo probija, a on žuri i ne odmara se, jer srce ga vuče, da što prije čuje radost i veselje onih, radi kojih je danas požurio iz Zagreba sa svoga rada. Potpun mrak je već nastao, kad je dohvatio prve kuće svoga sela.

Tama i mir pokrivaju kuće i kućice, koje su pozapadale u mekanom blatu, nigdje se ništa ne čuje, ni psa, ni drugoga živoga stvora, samo se iz gostionice na sredini sela razliježe otegnuta pjesma seoskih mladića: »Kaj se pripetilo, kaj se do-go-di-i-i-lo?« kao svake subote u večer u njegovom selu. Pjesma je otegnuta, ali obijesna, no nešto je tužna u njoj, kao u svim međumurskim pjesmama i Tineku se neka bezrazložna tuga stala uvlačiti u srce. Ona mu je zastrla i sve veselje, kao i umor, koji je još prije sela počeo osjećati. Nije ju ni pokušao suzbiti, kao što je uvijek činio, kad bi mu se čujući kakovu pjesmu javila u duši, jer neka slutnja, kao da je i njega pitala: »Kaj se pripetilo?« u njegovom selu ... U to je zazvonilo i večernje zvono, a Tinek skine šešir i stupajući uz kuće svoga sela izmoli anđeoski pozdrav. Kad je svršio svoju molitvu, začuje sva crkvena zvona.

Lecne se. Netko je umro u selu. Izmoli kratku molitvicu za ispokoj nepoznatog pokojnika ni ne sluteći, da bi to mogao biti netko od njegovih milih i dragih. Nije ni pomišljao na to, premda mu je ona tuga sve više sjedala na dušu. On je volio život i zato glas o smrti makar čijoj uvijek bi ga se kosnuo, kako uvijek, tako i sada. Ubrzao je korake i gle pred očima u mraku pokažu mu se obrisi jele iznad seoskih krovova. Nije još daleko, mali zaokret, pa će ugledati svoju rodnu kuću. Eno je! Prozori su rasvijetljeni — čekaju ga, vjeruje Tinek i jače se požuri. No kao da se čuju nekakvi glasovi iz nje: djeca ga očekuju s pjesmom, misli Tinek, a i Dorica valjda s njima pjeva. Ali će je iznenaditi i tako odmah uloviti u laži, ne će mu se moći pretvarati bolešću, veseli se Tinek i žuri se dalje ... Ali, dobro čuje, to nijesu dječji glasovi, kao da same ženske pjevaju i pjesma je tužna, žalosna, kakova se ni u Međimurju ne čuje odviše često ... Posluša, kao da je naricanje za mrtvacem.

Srce mu se stisne ... Potrči i za čas uleti u svoje dvorište. Nikoga nije sreo, a u kući kao da se vrzu ljudi ... Je li zbilja mrtvac u njegovom domu? sjekne mu glavom i odmah se stane tješiti:

»mamica su tak stari«, a njemu su ono brzojavili, da sigurno odmah dođe, jer u takovom slučaju je potreban muškarac u kući.

Na kućnom mu je pragu srce brzo zalupalo i sa strašnom jezom prođe kroz žene i ljude i nađe se u velikoj sobi. Tamo puno žena, jedne nariču, druge mole, a nekoje stoje, tri pak njegova »sineka« bespomoćno stoje i plaču, plaču jedan jače od drugoga. Ne domišlja se Tinek još, što bi moglo biti, dok mu pogled nije pao na odar: na njemu Dora blijeda i skrštenih ruku. Ne vjeruje Tinek svojemu oku, koje je bistro i koje dobro vidi, pa se baci preko tijela svoje žene i klikne u očaju i beznađu:

»Dorika, golobice moja!« — obujmi je i privuče k sebi, ali ona je bila ukočena i hladna. U beskrajnoj neočekivanoj boli stisne je na grudi, ali ona se ne miče, stane joj ljubiti oči, ali one se ne otvaraju. Uspravi se, uhvati se za glavu i u beskrajnom očaju izvije mu se iz grla:

— Mamika, kaj je?

Njegova je mati već prije ustala i nečujno izašla iz sobe.

— Kaj je?... Kaj je?... — vikao je Tinek, kao da ga je pamet ostavila, a najveći »sinek« mu se uz noge priljubio i u plaču mu govorio:

— Japek, mamike naše ne ga (nema)!

Podigao je dijete i drugih dvoje, a onda je stao zvjerati oko sebe... Njegova punica i druge žene stale ga tješiti i u tome mu isprekidano govorile, da se Dora razbolila, da su je vozili u bolnicu, ali je bilo kasno. Nijesu je primili i na povratku je u kolima ispustila dušu... Čuje njihove riječi, počima im vjerovati, ali još ne može da se snađe... Strepi po čitavom tijelu, a djeca mu se prislonila uz lice i njihove tople suzice cure mu po obrazima... Djeca plaču, da ti srce pukne, a žene mu govore, neka umiri djecu... Kako će je umiriti, kad ni sebe ne može.

Oduzeše mu djecu, a žene na pogled tolike tuge i još veće boli jedna za drugom ostaviše sobu i Tinek ostade sam.

»Dorika!... Dorika!«... stao je šaptati, kao da se boji, da je ne probudi i na prstima pođe do nje. Kao da spava, leži ona blijeda sklopljenih ruku, a lice joj izmučeno kao da sanja grozan san... »Dorika!... Dorika!...« nebrojeno puta ponovio je Tinek, a onda je zaridao i od silne teškoće, koja ga je pritisla, spustio je se na stolicu uz odar. Ridao je i jecao, plakao i ridao, a kao da mu je svega od boli iz srca nestalo i neka beskrajna pustoš zavladala s njime. Nije zamjećivao, ima li koga uz njega, nije nikog čuo ni vidio, suze su mu same tekle, dok' nijesu sve istekle. Onda kao da se primirio. Pogledao je svoju Doricu, u tople svoje ruke uzeo je njene ledene ruke i tako samo gledao u nju.

Noć je prolazila i ponoć je prošla. Mlađi, koji su došli na »varestovanje« (mrtvačku stražu) jedan za drugim su otišli iz druge sobe i kuhinje, a stariji su dolazili, pomolili bi se za ispokoj pokojničine duše i odilazili u drugu sobu na stražu. Tinek nije nikoga ni vidio, ni primijetio.

Od umora i bola sav je klonuo, ali ništa nije osjećao, nego je samo kao kip sjedio i držao ruke svoje žene u svojima. Najednom ipak kao da je osjetio nečiju ruku na svojemu ramenu, a onda čuo slabi starački glas:

— Ti, posliiš (čuj)! — Osvrnuo se. Bila je njegova mamica (baka).

— Vmorila (ubila) je dete svoje, — šaptala mu starica pokazujući suhom rukom na umrlu.

— Što (tko)? — uprepašteno upita Tinek, ne snalazeći se pravo.

Glas mu je strašan bio, pa ga se starica uplašila, te će mu ispričavajući pokojnu:

— Mamika tvoja hudo ju je špotala, špotala in nagovarjala, pak je reva (siromašna) duša to spelala (učinila).

Starici kao da je i to bilo previše, što je rekla, te je izašla nečujno, kako je i došla... Iz tih škrtih riječi Tinek je doznao svu istinu: mati je Doriku nagovarala i ona je ubila dijete svoje u sebi... U bolnici joj nijesu ništa mogli i mlada je žena grijeh svoj platila životom... Spoznavši to, Tinek je htio skočiti, potražiti svoju majku ne znajući, što bi joj strašna učinio. Ali toliki udarci toga dana, a napose ovaj najveći i najgori oduzeli su mu sve sile, pa se nije mogao ni maći sa svoga mjesta, a crni kolobari stali mu kružiti pred očima.

Dorika njegova, dobra Dorika ubojica je svoga djeteta, ubojica svoj!... strašna i grozna misao kružila mu glavom kao oni crni koluti ispred njegovih očiju, ali još veća prepast i još gori užas bijaše mu misao, koja mu se ustalila u glavi, a koja mu se nije usudila proći mozgom do kraja: kamo duša Dorikina, kamo duša njihovog nerođenog djeteta? Po kakovim će tminama lutati to dijete uvijek, kroz svu vječnost i nikada ne će vidjeti veselja, kojemu se nadaju sve krštene duše, nikada, nikada, a ni čemu nije krivo.

S te pomisli mogao bi svisnuti Tinek, ali mladost njegova i snaga, ne daju mu, da posve klone, nego bez sna i jela sjedi uz svoju ženu, a da ne zna, da je prošla noć i davno nastao dan... Tek kada su iznijeli lijes, ustao je i on, pa s ostalima izašao.

Na dvorištu je mirisao tamnjan i hladan zrak strujao vjetrom, a sunce se smijalo i bezbrižno nastavilo svojim putem, kao da nigdje nije bilo nikakova zla, kao da nigdje nema nesreće i boli... Školnik je lijepo »spričeval« govoreći o dobroj Doriki, koja je u cvijetu mladosti svoje, »da (kad) ftičeki pojo i fijolice (ljubice) cvejo«, pošla tamo, gdje je ljepše. Volila je lijepi raj bolje, nego sve svoje, pa je ostavila »hižnog svoga tovaruša« (vjenčanog druga), a zatim je nabrojio svu ostalu rodbinu počevši od njezine djece. Kad je spomenuo Tinekovu majku, on se okrenuo prema njoj i grozno kriknuo: »Mamika«. Žena se uplašila i pobjegla u kuću, a sprovod je bio bez nje.

Tinek je išao prvi iza lijesa i ni jedne suze nije prolio, nije ih više imao, a i čemu da ih proljeva, kad su ih obilno proljevala tri njegova sitna djeteta, koja je sva tri na ruci nosio, da isprate majku svoju, koju će tako i tako zaboraviti, jer su previše mladi i nikada ne će znati, da su imali majku svoju.

Kad su lijes u grob spustili i u njemu mlado tijelo lijepe Dorice, koja je sa svojim mužem i svojom djecom još lijep vijek mogla provesti, po čitavom su groblju »fijolice dišale«, a negdje u grmu veselili se »ftičeki«, dok su Tinekovi »tičeki«, njegovi »sineki« gorko plakali i cvilili na njegovim rukama. Najstariji mu se oteo, kad su počeli zemlju bacati na lijes i htio se u grob baciti. Tinek ga je pograbio i kao bez uma pobjegao s groblja, jer i on bi mogao učiniti, što i to nepametno dijete. Svi, svi, pače i školnik i svi đaci i sam župnik nijesu mogli zadržati suze, kad su vidjeli toliku žalost.

Nije Dora trebala umrijeti, svi su znali, a još manje ubiti dijete.

Došavši kući našao je Tinek majku, gdje sprema za karmine. Kad ga je vidjela, htjela je pobjeći, jer je znala, da je ona najviše kriva. Ništa joj nije rekao, nego joj dao svoja tri sina, jer kuda će on s njima?... Potražio je svoje stvari, da ode iz kuće prije nego što dođu ukopnici. Polazeći rekao je majci:

— Da hmerješ (kad umreš), buju mi pisali, a ti me več nigdar videla ne buš.

Nikada svojoj majci do tada nije rekao ti, to je bilo prvi i jediniput... Brzo je izletio iz kuće, a onda požurio prema stanici... Žurio se, žurio se, jer mu se činilo, da čuje iz daleka, kako sopti vlak. Ali nije bio vlak, što je čuo Tinek, nego to su na drugom kraju sela pjevali »dečki«:

»Kaj se pripetilo, kaj se do-go-di-i-i-lo?«

Ljekovita biljka krkavina.

Piše Vlatko Bartulić, ljekarnik zagrebački.

U našem narodu krkavina (kršlina, njemački Faulbaum, latinski rhamnus frangula) je poznata biljka. Raste najviše po krčevinama, uz vodu na obalama rijeka i potoka, redovito u šikari iza sječa šuma. Imade jajoliki, tamno zeleni, rebrasto crtani list; isprva zelenkasto, poslije crvenkasto, a kasnije ljubičasto crvene boje plod (= bobice). Krkavina smrdi i radi toga blago neće da se njome pase. U mnogim se krajevima krkavina zove smrdeća metla. Raste kao grm, nepravilno, nema baš ispravne grane ni kolce, vrlo je krhka drveta, te se rado lomi i ne podnaša nikakav otpor i redovito samo od sebe propada, rijetko se gdje nađe starije drvo ili grm, raste od korjena čim se posiječe grmlje, koje narod upotrebljava rado za zagrade, jer nema trnja.

Drvo i kora od krkavine.

Samo drvo ne služi u narodu u građevne svrhe, dapače ni u gospodarstvu; za kolje se ne upotrebljava poradi svoje krhkoće. U staro vrijeme izrađivalo se iz kolja krkavine drveni ugljen, koji je služio za proizvodnju baruta (crnog). Bivša Austro-Ugarska imala je dapače na više mjesta, u bivšoj carevini, državne tvornice baruta, od kojih se jedna nalazila u Kamniku, u Sloveniji. U toj okolici, a i u cijeloj Sloveniji nalazimo cijele kulture krkavine u kojima se je uzgajalo trogodišnje kolje za sječu, a od kolaca gulila se kora u ljekovite svrhe. Iz samog kolca pravljen je drveni ugljen. Ugljen od krkavine imao je tu prednost pred svakim drugim drvenim ugljenom, što se on samljeven u prašinu nije sastavljao u grude, nego je ostao sipak prašak. Kao takav upotrebljavao se u tvorničarstvu baruta. Kore koje su gulili od takovih kolaca redovito su bile oko 20—30 cm duge, oguljene u jednome komadu, koje su se još sirove same od sebe zafrkale, a od posušene kore pravili su se svježnji vezani likom ili rafijom od ½ do 1 kg težine, i takova se kora stavila u promet. Time je narod imao dvostruku zaradu i lijepo je mogao zaraditi. Za sada baš nema mnogo potrebe za ugljenom od krkavine, ali izgleda da dolazi opet vrijeme, da se kora od krkavine upotrebljava u medicini (ljekarstvu), pošto najnoviji farmakološki (ljekoslovni) nalazi dokazuju njenu veliku vrijednost za ljekovite svrhe.

Ljekovitost krkavine nalazi se u kori.

Kako sam već spomenuo, kora od krkavine guli se u proljeće, sve do lipnja mjeseca t. j. sve dotle, dok se kora od drveta lako lupi. Kora se guli od kolaca, koji su stari dvije godine i dalje, ali nikako od jednogodišnjih šiba. Čim je kora od starijeg drveta, tim je ona bolja. Kora od krkavine se spominje već godine 1305., a napomenuta je u bilješkama Petra Crescentiusa, koji ju preporuča kao dobar lijek za čišćenje i otvor stolice. Isti spominje, da, ako se kora guli sa drveta prema gore, da ona onda djeluje za bljuvanje, no ako se guli prema dolje, da onda djeluje na pročist stolice. Dakle onda se već predmjevalo, da kora od krkavine imade dvojako djelovanje, iako se onda još nije znalo za ono, što se danas znade — za sastav kore od krkavine. Stari Wendi upotrebljavali su koru od jednogodišnjaka, koju su kuhali sa pivom, za liječenje groznice.

Hieronimus Bock preporučao je čaj od kore za liječenje i ispiranje zubnog mesa, od gnjiloće i upale. Mnogi stari liječnici preporu-

čali su koru od krkavine kao uvarak za liječenje kožnih bolesti. Za otvor i čišćenje stolice znali su skoro svi narodi do danas upotrebiti koru od krkavine. Znalo se je već u petnaestom stoljeću, da se kora od krkavine mora odabrati za pojedine bolesti, tako na pr. za bljuvanje mladu koru, za čišćenje crijeva od glista staru koru i t. d. Pravili su već ekstrakte (iscjedak) za uzimanje kod neuredne stolice i kod vodene bolesti. Prvi farmakolog (ljekoslovac), koji je objavio u svojoj radnji razliku između naše domaće kore od krkavine i amerikanske kore, koja dolazi pod imenom Cascara Sagrada, je farmakolog (ljekoslovac) Zanotti. On objavljuje da je kora od naše krkavine bolja i vrednija, nije gorka i ne pravi bolove i grižu — kao amerikanska Cascara Sagrada. Najnoviji nalazi profesora Čirha dokazuju, da se u kori od domaće krkavine nalazi sladokis ili kiselina i tome se imade pripisati glavno djelovanje kore od krkavine, jer da djeluje izravno na debelo crijevo. U svježoj kori od krkavine ne nalazimo još spomenuti sladokis, već neke druge tvari, koje djeluju na bljuvanje, izazivaju bolove i koliku (grižu), zato se kora od krkavine mora pustiti da odleži, a prije da se ispita i pretraži na njezinu punu vrijednost. Ležanjem se ta kora oslobodi od kiselina, koje se u njoj nalaze.

Opažanja g. profesora Vrhovskoga kod djelovanja kore od krkavine potvrđuje djelovanje krkavinskog sladokisa, koji se stvara putem prohoda kroz probavni ustroj čovjeka i daje puno djelovanje tek u debelom crijevu.

Stalni učinak krkavine osniva se na tome, da se uspori raspadanje alkaličnih (lužnih) crijevnih sokova u vezi sa usporenim izlučenjem tih sokova mokraćnim putem.

Navika i zatajenje djelovanja, kao kod ostalih purgativa (čistila), kod krkavine ne nastupa. Kod ostalih sredstava za čišćenje znade doći i do povrjeda crijevne sluznice, do preobilnog izlučivanja sluzi kao i proširenja sudova debelog crijeva, do hemerroida (krvotoka) te nagomilanja krvi u zdjeličnim organima, radi čega su ta sredstva opasna kod postojećih hemerroida (krvotoka), općoj slabosti, anemiji (beskrvnosti) i trudnoći. Uporaba krkavine sasma je bezazlena.

Kemičari M. Bridd i C. Charaux dokazuju da je naša domaća krkavina kud i kamo bolja od amerikanske kore, zato smo pristupili izradbi domaće krkavine koja je povrh toga znatno jeftinija od skupe amerikanske.

Liječenje domaćom korom od krkavine.

Kod uporabe domaće krkavine za liječenje prije svega je glavno da ju se nabavi samo u ljekarni, jer samo ljekarnik pozna i znade ocjeniti koru od domaće krkavine, da li je ona odležana, odabrana i sposobna za liječenje. Dakle za liječenje mora se upotrijebiti potpuno vrijedna i pouzdana kora od krkavine.

Za priredbu čaja od krkavine uzima se 10 gr. usitnjene kore, koju se opari sa ¼ litre vrele vode, poklopi da preko noći stoji, izjutra stavi na vatru, prekuha kroz ¼ sata i procijedi. Za otvor i čišćenje stolice popije se takav oparak čaja na dva puta i to polovicu izjutra na tašte, a drugu polovicu nakon jednog sata. Za utamanjenje glista

Biljka krkavina.

uzima se tako priređenoga čaja svaki sat po dvije žlice do djelovanja. Tako se ponavlja 3—5 dana uzastopce.

Kod vodene bolesti pije se tako priređeni čaj 2—3 puta dnevno po 1 obrok, sve dok se voda iz oteklina ne isprazni.

Liječenje ekstraktom od kore krkavine.

U ljekarnama se dobiva tekući ekstrakt (izvadak) od kore krkavina, i suhi ekstrakt (izvadak) odnosno bobe od krkavine, koje se danas već izrađuju u Zagrebu bolje i puno vrednije nego li ikoji inostrani ekstrakt a osim toga za 200% jeftiniji.

Ovi su estrakti ispitani u potpunoj svojoj vrijednosti. Liječnici ih prepisuju prema potrebi u sastavu s kojim lijekom ili same.

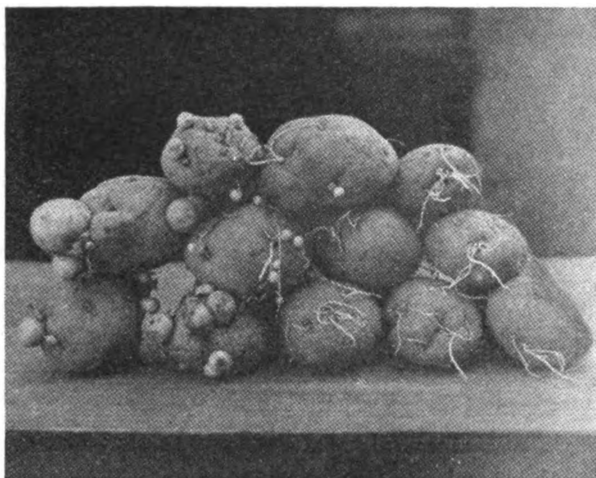
Tekući ekstrakt (iscjedak) kore od krkavine uzima se prema potrebi, 1—2 kavske žličice izjutra na tašte. Bobe od krkavine uzimaju se na večer pred spavanjem 1—2 sa čašom vode; djelovanje nastupa izjutra, daje naravnu stolicu bez proljeva i boli. Ispražnjuju debelo crijevo od svake prenatrpanosti, zle i zaostale hrane tako, da svakoga potpun uspjeh iznenađuje. Bobe od krkavine ne samo da nisu otrovne, štetne, već su bez ikakove pogibelji za kakove posljedice djelovanja kod bolesnih, zdravih, pače su sasvim nepogibeljne i za trudne žene.

Deset zapovijedi o sadnji krumpira.

Napisao Dr. Marko Mohaček.

1. *Nemoj saditi suviše sitne gomolje krumpira.*

Najpovoljnija je veličina gomolja za sadnju, ako pojedini komadi važu 5 do 8 dkg (dekagrama), tako da na 1 kg ide najviše 20, a najmanje 12 komada gomolja. (Samo na vrlo zdravim položajima mogu se saditi sitniji gomolji, ali ipak ne ispod 3 dkg težine, no tada se mora saditi na razmjerno manje razmake).

Slika 1. Lijevo: babičavi gomolji, desno: nitasti gomolji.

2. *Nemoj saditi gomolje slabih klica.*

Gomolji nitastih klica, suviše tankih klica i »babičavi gomolji«, t. j. takovi gomolji koji mjesto klica izbijaju na okcima neposredno mlade gomoljčiće, nisu sposobni za sadnju: od njih se dobivaju zakašnjeli, slabunjavi, kržljavi ili bolesni busovi. Krepke i debele klice znak su zdrava stanja gomolja. Ako još klice nisu izbile, pozna se zdrav gomolj po tome, što je doduše tvrd i jedar, ali elastičan, t. j. podatljiv pod pritiskom prstiju. Suviše tvrdi i neelastični gomolji redovito daju nitaste klice, a kuhaju se staklasto. (Vidi slike 1 i 2).

3. *Nemoj saditi oštećene, nagnjile i bolesne gomolje.*

Ako je gomolj ozlijeđen, često je zaražen gnjiloćom koja može da prijeđe i na bus. Ozljeda na »pupku« koja je nastala kidanjem korijena (vriježe ili stolona) može često biti povodom unutarnje gnjiloće gomolja. Tamna suha mrlja na pupkovnoj strani, koja pod pritiskom odaje šupljinu, uvijek je znakom unutarnje gnjiloće gomolja. Gomolji koji na sebi imadu nešto udubene smeđe mrlje, redovito su zaraženi fitoftorom (biljokvarom), pa ni oni nisu dobri za sjeme. Na prerezu pokazuju takovi gomolji poput željezne hrđe tamne smeđe mrlje koje često prodiru duboko u meso gomolja.

4. *Ako sadiš raspolovljene gomolje reži tako da na svaku polovicu dođe jednaki broj oka i osuši rezove prije sadnje.*

Ako je proljeće suviše vlažno, nemoj raspolavljati gomolje za sadnju, a osobito ako je zemlja jako vlažna i svježe pognojena stajskim gnojem. Rezovi raspolovljenih gomolja moraju se prije sadnje dobro posušiti, da bi se tako umanjila opasnost zaraze gnjiloćom u zemlji, koja je na svježem rezu dosta velika.

5. *Nemoj prije sadnje otkidati klice s gomolja.*

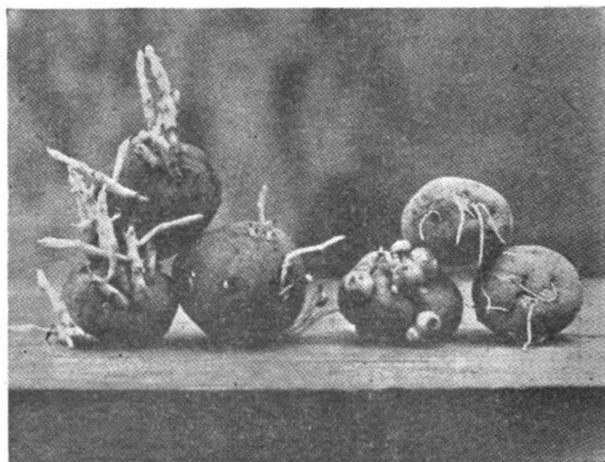
Ako je zimsko skladište krumpira suviše toplo, tako da krumpir daleko prije roka sadnje počne klijati, iznesi ga i razastri u svijetlu suhu prostoriju, gdje nema opasnosti smrzavice ni štete od miševa, pa neka tamo na svjetlosti (ali ne na suncu!) čeka do sadnje. Tu će krumpir razviti kratke i zelene klice s kojima ga treba posaditi.

Skladište krumpira treba urediti tako, da u njem topolta ne bude nikad niža od 1 stepena Celzija, ni viša od 9 stepeni Celzija (Jedan stepen Celzija je onakva toplina, kad se voda još ne smrzava, dok se kod 0, t. j. ništice smrzava). U takovu se skladištu neće krumpir smrzavati, a neće ni proklijati prije reda.

6. *Nemoj krumpir saditi suviše plitko, suviše rijetko, ni suviše na gusto.*

Zemljom pokriveni gomolj treba da leži barem 5 cm, a u lakšem tlu i do 10 centimetara duboko (10 cm iznaša nešto više od dužine jedne šake).

Gomolj od gomolja u redu neka leži kod bujnijih vrsti krumpira 40 cm, a kod vrsti slabije bujnosti 35 cm, kod najslabije bujnih vrsti 30 cm daleko. Razmak od reda do reda neka ne bude

Slika 2. Dva krajna lijeva gomolja krepkih klica, treći lijevo slabih klica, dva krajna desna gomolja »nitaste« klice, do njih jedan babičav gomolj.

manji od 60 cm, ni veći od 70 cm. Na veći razmak sadi se samo onda, ako se želi povećati postotak krupnih gomolja u prirodu, radi prodaje za ljudsku prehranu.

7. *Nemoj krumpir saditi u suviše nisku i tešku zemlju, gdje rado leži voda.*

8. *Nemoj dopustiti da radnici kod sadnje hodaju po jarku u koji se sadi krumpir, već neka hodaju po nasipu ili brazdi.*

Ako se hoda po nasipu, od toga neće biti trajne štete, jer će motika pri zagrtanju krumpira ugaženu zemlju ponovo raskopati i razrahliti. Ali je velika šteta za krumpir, ako se zemlja pod njim ugazi, jer njegovo korijenje ne može da probija ugaženu zemlju.

9. *Krumpir za sjeme izaberi već u jesen, pri iskapanju.*

Pazi kod toga da u sjeme ne uđu ni oštećeni, nagriženi ni nagnjili gomolji, kao ni zeleni, nedozreli gomolji s kojih se kožica još ljušti, ni gomolji nepravilna oblika koji ne odgovara obliku sorte (vrsti), dakle ni gomolji s »navrtcima«, izbočinama ili dvostruki gomolji u obliku brojke »8«, a pogotovu neka u sjeme ne uđu primjese strane sorte krumpira. Biraj u sjeme posve zdrave gomolje pravilna oblika koji odgovara obliku dotične sorte. — Nastoj da u sjeme ne uđu ni gomolji bolesnih busova. Zato za vrijeme cvatnje obilježi sve bolesne busove šibama, a obilježi i sve busove koji pripadaju drugoj sorti, pa njihove gomolje posebno iskopaj i potroši za hranu ljudi i životinja.

10. *Ako je u tvome krumpiru bilo mnogo bolesnih busova i ako ti krumpir sve manje rodi, promijeni sjeme .*

Kad mijenjaš sjeme, pazi da dobiješ sjeme krumpira iz zdrava kraja i iz pouzdane ruke. Nije dovoljno promijeniti sjeme, već treba lošije sjeme zamijeniti boljim, zdravijim i rodnijim, a pored toga treba nastojati da sjeme bude čisto, da pripada jednoj sorti krumpira, a ne da u njem bude pomiješano više različitih sorata (vrsti).

SNOPIĆI I ZRNJE „ZLATNOGA KLASJA".

IZ ZIVOTA I RADA DRUŠTVA SV. JERONIMA.

GLAVNA GODIŠNJA SKUPŠTINA DRUŠTVA SV. JERONIMA

održana dne 23. veljače 1939. u Zagrebu.

Prvi put je glavna skupština Društva sv. Jeronima držana godine 1868. O toj smo skupštini već govorili u našemu »Zlatnom Klasju«.

Poslije prve glavne skupštine svake je godine držana društvena skupština u Zagrebu, tako da je ove godine, 1939., držana 71. (sedamdeset i prva) svetojeronimska skupština.

Na skupštine su dolazili uvijek ponajviše samo društveni povjerenici. Ostali članovi manje su dolazili. Bolje bi bilo da su i oni dolazili. U buduće treba na to više pripaziti. Pogotovu sada, gdje se i sami članovi, napose seljaci, sve više zanimaju za pučkoprosvjetno Društvo sv. Jeronima.

Na svakoj glavnoj godišnjoj skupštini najprije pretsjednik pozdravnim govorom pozdravlja skupštinare, zatim se izvješćuje, što se radilo netom prošle godine, i predlaže se, razgovara se i raspravlja, što će se raditi tokom iduće godine.

Tako je bilo i na ovoj sedamdeset prvoj glavnoj skupštini.

Društveni je predsjednik molitvom sv. Jeronimu otvorio skupštinu, pozdravio sve skupštinare, u prvom redu društvenoga Pokrovitelja, preuzvišenoga gospodina nadbiskupa dra Alojzija Stepinca, a zatim je održao govor o ovom predmetu: »Nazor o svijetu i kultura, s osobitim obzirom na katolički nazor.«

Budući da je taj govor narastao nešto veći, ne možemo ga ovdje donijeti, — ali ćemo se jednom drugom zgodom porazgovoriti o tom, što je to »nazor o svijetu« i koji je bio sadržaj toga govora.

Poslije predsjednikova govora društveni je bilježnik izvijestio o radu prošle godine, naročito o tom, kako su se raspačavale jeronimske knjige i časopisi. Konačan je rezultat (ishod) dosta dobar, no mogao bi, a i trebao bi biti, još bolji. Iz izvještaja se vidjelo, da siromašniji krajevi više žrtvuju i bolje primaju knjigu, nego bogatiji. Mnogo ovisi o radu povjereništava. Da se taj rad što više unaprijedi, kod svih povjereništava osnivat će se »Jeronimski prosvjetni odbori«. Već se počelo. Neka Božji blagoslov lebdi nad tim novim pothvatom Društva sv. Jeronima! O tom ćemo više progovoriti u slijedećem broju »Zlatnoga Klasja«.

Nato je društveni urednik navijestio, koje će se knjige, kao članska izdanja, izdati za god. 1940., i to: 1. »Danica«, kalendar za god. 1940.; 2. Ivo Lendić: Kruh i suze, pripovijesti; 3. Dr. Mijo Lehpamer: Seljak i pravo. Najvažnije što seljak treba da zna iz pravne nauke i prakse; 4. Dr. Nikola Šerman: Voćarstvo i vinogradarstvo; 5. Antun Matasović: Bartol i Barica, seljački roman; 6. Dr. Ivan Ev. Šarić: Neveni, pjesme; 7. Marko Vunić: Povijest svijeta; 8. Juraj Kocijanić: Hrvati i katol. Crkva; 9. Dragutin Kukalj: Sveta godina.

Zatim će izaći: Sveto Pismo Novoga Zavjeta od dra F. Zagode, Drugi dio (Pavlove Poslanice i Ivanovo Otkrivenje).

Brošure Jeronimskog Svjetla: 1. Stjepan Gorupić: Matija Gubec, 2. Butenks-Paša: Otkrića o Moskvi, 3. Ferdo Heffler: Postanak svijeta, 4. Ignacije Radić: Kršćanski brak, 5. Kerubin Šegvić: Eugen Kvaternik, Petar Grgec: Viteška djela otaca.

Molitvenici: Dr. Josip Gunčević: Marijanski molitvenik, — Pavao Matijević: Kršćanski mladić.

Potom je društveni blagajnik izvijestio o financijalnom stanju Društva. Iz izvještaja se vidi, da Društvo sv. Jeronima postavlja svim svojim izdanjima cijenu najjeftiniju, što može. Samo onda, ako se sva izdanja raspačaju i određeni prinosi točno uplate, moći će Društvo vršiti svoju veliku prosvjetnu zadaću.

Poslije ovih izvještaja skupština je zaključena.

SELJAČKA PISMA UREDNIŠTVU »ZLATNOGA KLASJA«.

Sv. Petar, 15./I. 1939.

Hvalevrijedni gospodine uredniče Zlatnog Klasja
u Zagrebu.

Buduć da sam i ja ove godine postao pretplatnikom ovog Vašeg hvalevrijednog, a meni omiljelog lista Zlatnog Klasja, te čitajući ovaj lijepi list nailazim u njemu mnogo lijepih i poučnih stvari, ne samo za mene poučnih, nego i za svakoga tko pomno i sa razumijevanjem pročita.

Osobito mi je milo, što se kroz ovaj list mogu upoznati sa mnogim stranim izrazima, koji mi dosad, i ako sam i mnogo i mnogo puta čuo i pročitao, nisu bili poznati, (jer mi ih nitko nije protumačio). Kroz ovaj Vaš lijepi list upoznao sam se u koječemu, što mi je dosad bilo nejasno. Jer poslije svakog stranog izraza donosi u zagradama protumačeno na hrvatski, da tako možemo bolje mi neuki seljaci razumjeti.

Čitajući članak po članku namjerim se na posljednjim stranicama na neka, po redusljedu uvrštena seljačka pisma, u kojima Vam se javno priznaje vrijednost i poštovanje ovog lista.

Kao čitača ovog lijepog štiva, želja mi je, a i dužnost, da Vam i ja u javnom priznanju izrazim, da je ovo zbilja jedan lijepi i poučni list koji od mene i moje strane mnogo hvale zaslužuje.

A na koncu Vas molim, što sam to morao učiniti na početku mog pisma, da mi ipak oprostite, što sam ovo moje grubo pismo ovako nevješto sastavio. Znam i uvjeren sam, da Vi dobro znadete, da smo mi seljaci od pluga i motike dosta nevješti u pravopisu, pa Vam takove evo i šaljemo. Znam da će Vaše plemenito srce bez uvrede primiti i Vaša vješta ruka to u red staviti, te ako je prikladno u slijedeći broj staviti.

Cijenjeni gospodine uredniče!

Na posebnom ovom listiću, što sam Vam ga priložio, šaljem Vam evo jedno od mog rada pjesmicu, koju sam ispjevao u počast Zlatnom Klasju, pa Vas molim ako će biti prikladna i odgovarat Vašim potrebama, da ju u slijedećem broju uvrstite. Sadržaj ove pjesmice bio bi slijedeći:

Dozrelo je klasje.

Dozrelo je Zlatno Klasje
Baš sad potkraj zime,
Donjelo nam mnogo ploda —
Ponosimo se s njime.

Mnogo ploda donjela nam
Plemenita knjiga ova,
U njoj uvijek naći ćeš
Nešto lijepa, nova.

Lijep sadržaj njezin,
Svaka njena strana
Nek je od sad uvijek
Duševna nam hrana.

Stabljika i klasje
Knjiga nam je ova,
Zrnje tek njihovo
Njezina su slova.

S poštovanjem
Moja adresa: Ivan Golubić,
selo Sv. Petar, pošta M. Bukovac.

Hvaljen Isus i Marija! Prozor 12. II. 1939.

Poštovani gospodine uredniče Zlatnog Klasja!

I ako mlad, već sam odavno skupljao, naručivao, kupovao i pretplaćivao se na razne naše hrvatske katoličke listove i časopise i glasnike, k tome uvijek uzimao koliko sam mogao lijepih knjiga i to najviše od Hrv. knj. društva sv. Jeronima i Gl. Presv. Srca Isusova, pa tako imam slijedeće:

od Hrv. knj. društva sv. Jeronima 45 kom. knj.;
Jeronimsko Svijetlo 3 god. i knj. 21;
Euharistijski Glasnik 6 god.;
Gl. sv. Ante 5 god. i 3 Kalendara;
Gl. Gospa Sinjska 4 god.;
Gl. sv. Josipa 3 god.;
Gospa od Zdravlja 5 god.;
Svetište sv. Antuna 1 god.;
Riječ Božja 8 svezaka;
Katoličke Misije 1 god., 4 knj. i 1 Kalendar;
Mosk 17 sv.;
Katolička mala knj. 10 kom.;
Katolički Tjednik 1 god.;
Hrv. Straža Tjednik od njezina izlaženja;
Napretkove 2 knj. i još 10 kom. knjiga od drugih raznih katoličkih izdanja.

S tim sam osnovao kućnu knjižnicu. Pošto čitam u Zlatnom Klasju o pokretu kućnih Jeronimskih knjižnica i vidim da braća seljaci javljaju svoje kućne knjižnice uredništvu Zlatnog Klasja, to sam smatrao dužnošću da i ja svoju kućnu knjižnicu javim i ujedno poštovano uredništvo smjerno zamolim, da bi i moju siromašnu knjižnicu potpomoglo i kojom lijepom knjigom upotpunilo; to Vas lijepo i uljudno molim. Pregled može izvršit svugdje Vaš povjerenik ili odnosno vlč. g. župnik.

Po primitku ovog pisma izvolite i meni slat Zl. Kl. Ujedno Vam šaljem pretpl. za ovu godinu i lijepo Vas molim ako je moguće da mi pošaljete i sve brojeve od prošle godine Zl. Kl. na poklon.

Ja smatram da nijedna hrvatska seljačka katolička kuća ne bi smjela bit bez sv. Jeronim. knjiga, Jeronimskog Svijetla i bez naše drage Hrvat. Straže Tjednika, a uz njih ne bi smjelo manjkat ni Zlatno Klasje.

Iskreno me i srdačno veseli da se je pojavio ovaj prosvjetni list sv. Jeronimski »Zlatno Klasje«.

Lijepo Vas i srdačno u Kristu pozdravljam, Zbogom!

Sa štovanjem
Marko Bošnjak, seljak
Prozor-Borovnica, Bosna.

*

Hrvatsko knjiž. društvo sv. Jeronima
Zagreb.

Čitao sam u »Hrvatskoj Straži« Tjedniku, da ćete nagradivati one, koji imaju veliku većinu Vaših knjiga. Ja imam sve Vaše knjige od 1880.—1920. a i mnogo prije i kasnije izdanih. Ja imam »Popis knjiga« strojopis iz g. 1919., tada sam ih imao skupa 409. Sada

mnogo više dakako. Eto jučer u 5. broju »H. Straže« na 7. str. 4. stupac moj članak. Vrlo često pišem u istoj. Od pola svibnja, pa do svršetka lipnja o. g. u nastavcima je izlazio moj članak: »Kako sam ja unapredio svoje gospodarstvo«, a sada (1., 2., 3. br. o. g.) »Hrvatska pčela« Osijek, isti prenosi (pretiskuje). Tamo sam spominjao, da su mi jedino skoro Vaše knjige učitelj bile. Mnogo ih se hvali, da je taj članak neobično dobar. Vidite ga i Vi! Hoću li Vam ga ja poslati? Možda bi ga tiskali?

Molim, da mi pošaljete knjigu »Zvijezde S. I.« i »Ispod Garičke planine« i javite mi glede gornje nagrade uvjete. Moja je knjižnica otvorena i javnosti. ali mi ih previše oštetiše. Ako Vi možete što od izdanja iza 1920. g. dati na dar kao »Pučkoj knjižnici«, molim da mi pošaljete popis, da izaberem koje nemamo.

Naš mještanin, a Vaš zakladnik i b. povjerenik Ivan Vukasović je lani umro. Moj otac se je upisao za člana kada i p. Ivan. A ja sam se začlanio 1915. Vi ovđe nemate povjerenika, šteta! To ja ne možem, jer sam u zabitnom selu. Imam 6 djece, pa naravno sada se manje čita, nego nekoć (brige, posli, siromaštvo i t. d.) U ime p. Vukasovića, molim riješite ovo. — Sa hrv. selj. pozdravom.

Adresa: Prečasni gosp. Don Marko Zovko za Nikolu R. Nikića, Stolac, Hercegovina.

30. I. 1939.

*

Hvaljen Isus i Marija!

Dragi uredniče!

Najprije Vam se najljepše zahvaljujem, da ste bili tako dobri, da ste mi poslali »Zlatno Klasje« te sad imam 10 Din. što sam zaradio na nadnici i Vam ih s veseljem i s radošću dadnem samo da ste bili tako dobri, da ste mi poslali Zlatno Klasje i biti ću naručnik Vašeg Z. K. cijeli život, jer je to najljepša štampa gospodarske kuće. Svaku večer dođu k meni svi susjedi te ja čitam i onda se pak razgovoramo o tome. I svi se dive kako je to lijepa naručnina i kazali su da će si svi sada naručiti. Kazali su da neka ja naručim još ove redovne knjige. I zato Vas prevruće molim, budite tako milostivi te mi ih pošaljite. Ali baš sada nemam novaca te Vas molim, ja ću Vam platiti čim prije i budete me malo počekali. Ja ću onda svoje susjede nato upozoriti i pokazati im te lijepe knjige, te će si ih oni naručiti. I zato Vas najviše molim i ne ćete me duže čekati nego do Uskrsa. I molim Vas, jer moje srce čezne, ne možem cijele noći spavati, što samo mislim na Vaše knjige. I molim Vas slijedeće: Isp. G. p., Kako se hr. b., Majka priča, Naša zemlja, Žrtva nov. zavj. G. život na selu. Ako Vam je moguće dodajte k tome još iz lanjskih izdanja »Svjedočanstva o Rusiji«. Jer onda ću Vam sve knjige isplatiti kad ću imati novac. Onda kad ću Vam te knjige isplatiti, onda ću gledati da ću i lanjskih izdanja knjige naručiti te ću si tako učiniti Jeronimsku kućnu knjižnicu. Odsada ću gledati da mi neće nijedna knjiga izmaći od Vaših izdanja. Toliko novaca imam, da poštarinu platim, a za druge ako bi bili tako milostivi bi me malo počekali.

I još jedanput Vas vruće i prevruće molim gore navedeno, te ću tako ja i mnogo svojih susjeda uzeti k sebi svaku večer te ću čitati i tumačiti im i onda će si i oni stvoriti kućnu Vašu knjižnicu.

Budite tako milostivi, čim će doći proljeće ja ću ići za težaka te ću Vam s veseljem isplatiti što ćete zahtijevati. Na tisuće i tisuće pozdrava Vama želim i Vašoj suradnji. Zbogom.

Marko Gašparić,
Jama kbr. 86, p. Bednja.

*

Hvaljen Isus i Marija!

Poštovani gosp. uredniče »Zlatnog Klasja«!

Već dulje vremena namjeravam da Vam se javim, ali to do sada nisam učinio. Ja sam pretplatnik Zlatnog Klasja koje Vi tako lijepo uređujete. Jako mi se sviđaju Kulturne bilješke, koje će, kako ste obećali. sada redovito izlaziti. Za »Zlatno Klasje« možemo reći, da je najbolji naš hrvatski glasnik, samo je velika šteta što ne izlazi svaki mjesec. U Zlat. Klasju nalazimo svega što je korisno za tijelo, a bome i za dušu. Prošle godine pisali ste »Kako je postao čovjek« — to su bila gotova predavanja. Ja sam kao član Križarskog Bratstva uvijek donašao svoje »Zlat. Klasje« među članove i čitao sam ga među njima, pa mogu mirne duše reći, da nam je Zlatno Klasje pružilo mnogo korisnog. Preporučio bih ga svim Križarskim društvima. Velika je šteta što sam izgubio 1. i 2. broj Zlatnog Klasja od 1938. Ja bih volio imati sve brojeve pa bi ih dao uvezati i tako bih povećao svoju kućnu biblioteku, u kojoj imam već dosta lijepi broj knjiga, a najviše knjige Društva sv. Jeronima. Lijepo Vas molim, ako imate na raspolaganju1. i 2. broj od prošle godine, da mi to pošaljete, da imam sve brojeve koji su do sada izašli; to će biti najveće veselje. I ja bih rado povećao svoju kućnu biblioteku, pa Vas molim, ako imate starijih izdanja i prijeratnih Danica (poslijeratna izdanja Društva sv. Jeronima imam po prilici sva), da bi mi dali na dar, jer je dobra knjiga najbolji drug. Još od mladih godina rado sam čitao knjige »Društva sv. Jeronima«, pa ih još i sada rado čitam.

Još Vas jednom lijepo molim, ako imate 1. i 2. broj Z. K. da mi pošaljete, isto tako ako imate koju knjigu, kako sam naprijed napomenuo (poslijeratnih izdanja imam gotovo sva).

Nadam se, da ćete barem donekle udovoljiti mojoj želji gosp. uredniče, pa Vam se unapred zahvaljujem. Moja je adresa: Josip Flamm, Gašinci, z. p. Đakovo, Slavonija.

Pretplatu za Z. K. za 1939. poslao sam Vam još prošle godine, prema tome sam izvršio i svoju pretplatničku dužnost za godinu 1939.

Gašinci, dne 16. siječnja 1939.

Flamm Josip,
selj. mladić iz Gašinaca kod Đakova.

*

Kaštelanec, 4-I-1939.

Poštovani gospodine uredniče!

Kupio sam na Novu Godinu kod našeg vlč. gosp. župnika Hajdukovića 1. broj »Zlatnog Klasja«, koji

mi se vrlo dopao. Čim sam ga pročitao odlučio sam se na nj pretplatiti, pa Vas molim da mi ga redovito pošiljate, a pretplatu ću Vam doznačiti čekom. Također ću nastojati, da tom našem najboljem hrvatskom katol. i seljačkom časopisu nađem još kojeg pretplatnika među mojim susjedima.

Pročitao sam i pisma seljaka iz raznih krajeva, pa Vam i ja mogu javiti da imam u svojoj čednoj knjižnici oko 60 jeronimskih knjiga (najviše gospodarskih i socijalnog sadržaja pa nekoliko iz lijepe književnosti).

Ovime Vas ujedno molim da mi po mogućnosti pošaljete nešto knjiga za moju knjižnicu. Bilo bi mi drago kad bi mi poslali Maraković: Novi pripovjedači i Ujević: Hrvatska književnost, a zato sam pripravan uz poštarinu poslati i neku (odmjerenu) otštetu.

Bog s nama!

Josip Horvat, selj. mladić,
Kaštelanec 10, p. Var. Toplice.

*

Sokoli 14./XII. 1938.

Štovani Gospodin!

Čitam u novinah Hrvatska Straža tjednik, kakav je predlog dao gosp. Ivan Fabjančić u korist naših članova, takvog evo i ja predlažem i moram se i ja podičit s mojima knjigama koje u najljepšem redu slažem na policu već preko 40 godina i svakomu jesu na ugled, a meni jesu na radost i veselje, akoprem jesam u visokih godinah, zato može svaki Velečasni doći do mene da se uvjeri. Ja sam se već i nešto žalio, ali ipak jesam uzeo knjige pošto imam za nje veselje. — Bog, uz pozdrav

Ivan Turk.

*

Tabain Jerko, Bitolj, Stalačka ul. 18, šalje pretplatu i piše:

Ja se divim Vašem Zlatnom Klasju,
što nam nosi žito dobre hrane
dajući nam pouku prekrasnu
donašajuć članke izabrane...

15. I. 1939.

*

Bartolovec, 10. XI. 1938.

Hvaljen Isus i Marija!

Gospodine uredniče!

Evo nakon duljeg vremena javljam Vam se i ja. Ovaj puta želim da Vam pišem o sljedećim stvarima: 1. o ovogodišnjim Jeronimskim knjigama i njihovom poskupljenju kao i o raspačavanju istih kod nas; 2. o »Zlatnom Klasju«; 3. o Sv. Pismu N. Z.; a 4. Vam evo šaljem jednu pjesmu ako je dobra za štampanje.

Dakle nove Jeronimske knjige su po svojoj odabranosti sve od reda (sudeći ih samo po naslovima, jer ih još nisam imao u ruci) baš ono što seljak danas najviše treba da čita. Osobito mora da je važna knjiga po svojoj aktuelnosti »Jedni grade, drugi razgrađuju«. Javit ćemo Vam naknadno, koliko ćemo knjiga trebati, ja bi svakako za sebe htio svih 9 knjiga, ako će biti moguće.

A za »Zlatno Klasje« Vam mogu reći da je to zbilja jedan od najljepših i najboljih prosvjetnih listova, što ih uopće imamo mi seljaci, samo je šteta što ne dođe svaki mjesec, dakako da bi onda morao biti opet skuplji, ali ja mislim, da za 15 din. godišnje može postati mjesečnik; moram reći i to lijepo je što je veliki format ali ovako sa 6 brojeva je knjiga kad se uveže velika a tanka, pa bi po mom mišljenju mogli uzeti format »Naše Gospe Lurdske«. tada bi se izmjenila naslovna slova i bilo bi lijepo da se u sredini ispod naslova stavi hrvatski grb ili okružen vijencem od pšenice ili da sa svake strane ispod grba na gornjem dijelu viri snop pšenice, po prilici ovako (ovdje je označena skica!). Grb bi trebao biti oko 8—10 cm velik, tada bi naš list bio najljepši među svima listovima.

Rudolf Pikač,
Bartolovec kraj Varaždina.

*

Izgubljenoj majci.

Majko mila,
ti odavna si otišla,
al vratila još se nisi.
Ti daleko si od mene, —
Bog zna, možda nisi?
Možda si i blizu negđe,
ko bi znao gdi si?...
Već dvadesetčetri ljeta
prošla su od mog rođenja,
al glas tvoj čuo nisam
kroz sve vrijeme mog življenja.
Tri mjeseca star sam bio
kada si me ostavila,
nikad više, majko draga
ti se nisi pojavila.
Pitat došla nikad nisi
gdje je djete koje sam porodila?
Nije l gladno?, ili žedno?,
da bi ga nahranila; —
nisi došla. — Znaj:
tuđa ruka tuđe majke
me je odgojila,
kano rođenome
dobra mi je bila,
»sinko moj« uvijek me je zvala,
mnogi majčin poljubac
ona mi je dala.
Iz zahvalnosti ja sam nju
»majka« uvijek zvao,
a za tebe rođenu
nisam nikad znao...
Al sudbina je tako htjela
da ni nje sad više nema,
u crnom grobu mi počiva,
za uvijek sladak sanak sniva.
O pomajko draga,
ja ti kličem: slava!,
jer ti si mi bila
moja majka prava...

A sad tražim tebe majko,
koja si mi život dala
i koja više za mene
nisi nikad znala.
Ja te zovem: »dodi«,
ništa se ne boj,
iskreno ti kažem,
da sam sinak tvoj.
Odavno sam ti oprostio,
što si mene ostavila
i što me nikad do sada
nisi potražila.
Ja te molim, javi se,
ništa se ne boj,
iskreno te zove
vjeran sinak tvoj!

Napisao
Rudolf Pikač, seljak
Bartolovec k. Varaždina.

*

Krajska Ves dne 4. siječnja 1939.

Hvaljen Isus i Marija!

Poštovani gospodine uredniče!

Došla nam je nova godina. Osvanula nam je, lijepo bijela u snijegu. Radujemo joj se svi, siromasi ili bogati, već kako bilo. Svi pravi i pošteni ljudi dočekali su ju u smirenju i zadovoljstvu. I ako nam borba za svagdašnji kruh ispunjuje sav život, svejedno joj kličemo »da si nam zdravo neznana prijateljice«. Kažem neznana prijateljice, jer neznamo što nas u njoj čeka, jer neznamo što donaša budućnost. Oblaci nemira, grožnje i strepnje lebde iznad ljudskog roda, svaki čas. Dakako, da se i mi miroljubivi Hrvati nalazimo u dosta velikoj blizini toga. Nemojmo se plašiti nego s čvrstom nadom za bolji život, s vjerom u Boga, dobrim i pravednim djelima, kročimo dalje. Što smo uzeli za cilj, toga se i držimo. Nemojmo okretati ni lijevo, ni desno, nego ravno po stazi, kamo nas i srce i duša vuče.

A sad da prijeđem na moje lične misli i osjećaje prema Društvu svetog Jeronima, Zlatnom Klasju i njegovom uredniku. Dok sam ovo napisao, siguran sam, da već stotine i stotine hrvatskih seljaka čita Jeronimsku »Danicu« i one druge uzor-knjige, koje su s njom izašle. A kako i nebi. Jeftine a veoma poučne. Tko ne vjeruje u uspješan rad Društva svetog Jeronima, neka si pogleda u hrvatsko selo, pa će vidjeti kakav se duh ondje širi, i koje knjige se čitaju. Bez sumnje opazit će sve pozitivno. Onoj prosvjeti koja se danas nalazi među seljacima, imamo zahvaliti samo tome Društvu, i skoro nikome drugom. Da njega nema naša prosvjeta bi stajala na veoma niskoj površini. Mi Hrvati se možemo ponositi i jošte kako ponositi, što imamo tako vrijednu ustanovu. Bez ikakove sumnje, je najvrjednija što je ima naš narod. Nastojmo, zato, da se što više podigne, jer će se s njim podignuti i naše selo.

Ne smijem zaboraviti, da i sa Zlatnim Klasjem je isto tako. Jer tko će ga pogledati jedamput, sjećat će ga se za uvijek. Toliko je divno, toli je krasno, da s punim pravom zaslužuje, da se ga naziva »zlatnim«. Sa svojim riječima sjaji i bliješti hrvatskom puku kao ono, što je svemu životu na Zemlji izvor, a tako je Sunce. Drugu godinu nas je pozdravilo, drugu godinu će nas učiti, i to na temelju kršćanskog shvaćanja, bez kojeg nema ništa na ovome svijetu. Daje nam ono najpotrebnije iznad svega, duševnu hranu, i to zdravu i čistu. Bez prosvjete ne može se živjeti, bez prosvjete znači biti kao »gol u trnju«, kako lijepo kaže naš seljački učitelj Antun Radić. Sjaj tog Zlatnog Klasja osvijetlit će nam stazu, koja vodi iz neznanja u prosvjetu, iz tmine u svjetlost. Trebamo spomenuti i Onog čiji je to trud, čiji je to napor, da je taj list tako omiljen među našim narodom. Ime Tog velikog radnika biti će zapisano, zlatnim slovima na polju pučke prosvjete, u hrvatskoj historiji. Neka nam Ga dragi Bog uzdrži još koji niz godina, čila i zdrava, da može jošte dalje širiti ljubav i bratstvo među svojom hrvatskom braćom. Bog nam dao puno takovih karakternih ljudi.

Dragi uredniče: Evo, šaljem Vam jednu malu suradnju, moleći Vas, da ju uvrstite, ako bude ikako moguće. S velikim veseljem obnavljam pretplatu za ovu godinu, koja je tako malena, da ju može dati i onaj najsiromašniji.

Za sad bi bilo već dosta, skoro i previše, nešto treba i za drugi put. Ako mi budu odgovarale prilike, doći ću k Vama.

Primite srdačan pozdrav,

S poštovanjem
Mirko Pravdić, selj. mladić,
Krajska Ves, z. p. Vel. Trgovišće
kotar Klanjec.

Proljeće.

Iznad nas prohuja,
Nakon što led i zima
Milo je onda čuti svima
Milozvučnu pjesmu slavuja.

Pozdravlja nas sunčeva toplina
Iz dana u dan, sve jača,
Uz povratak selica iz daljina
Zelena boja nam se povraća.

Eno tamo i mlada pastira,
Gdje u dolini sred bujne trave
Uzeo frulu, i u nju svira,
Gledajuć kako se pasu krave.

Dignula se iz zemlje ljubičica
Iza zimskog sanka duga,
Oživio pjev dragih ptica
U sjeni zeleno-mirisnih luga.

Pčele, komarci zuje po zraku,
Lastavica si dom savija,
Veseli se i grabežljiva sova u mraku:
Toplina i njoj prija.

Veselje je svuda zavladalo neko
Što se priroda tako lijepo kriće,
Pa tko nebi onda reko:
»Zdravo, zdravo, milo proljeće«.

Mirko Pravdić,
selj. mladić.

Kada zvoni podne...

Klanjaju se poljane plodne,
Rujne vinove lozice,
Lijepe zelene šumice,
Kada zvoni podne...

Klanjaju se vode hladne,
Kićeni bujni vrtovi,
U bojama mirisni cvjetovi,
Kada zvoni podne...

Klanjaju se pčelice slobodne,
Voćem pune grančice,
U letu šarolike ptičice,
Kada zvoni podne...

Klanja se trava ispod nogu,
Veliki granati orasi,
Na njivama žuti klasi,
Sve i sve, dragomu Bogu...

Mirko Pravdić,
selj. mladić.
15. siječnja 1939.
Odvorci.

*

Mnogo cijenjeni gospodine!

Na prvom mjestu mogu Vam javiti, da sam primio Vaš cijenjeni dar, koji ste mi poslali za moju kućnu knjižnicu. Ja Vam ne mogu izreći sličnu zgodu, koja bi me tako razveselila kao kad sam primio Vaš dar. Prva mi je dužnost, da Vam se iskreno zahvalim.

Poštovani gospodine uredniče! Oprostite mi, što Vam se nisam mogao prije javiti, jer mi nije bilo moguće. I da Vam čestitam božićne blagdane i novu godinu. Cijenjeni gospodine uredniče, vrlo Vam se zahvaljujem na dobročinstvu.

Predragi u Kristu! Kako je lijepo čovjeku koji ima dobro i mirno srce! Ovako može imati samo onaj čovjek, koji živi pravim kršćanskim katoličkim životom. Ovakim životom može da živi samo onaj čovjek, koji čita dobre katoličke knjige i časopise. Knjige koje naše Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima izdaje i širi, to je kao dobro sjeme koje treba da pada na dobru zemlju i da donese stostruki rod. Toliko nas poučavaju i uče za duševni i tjelesni život, opet zar da budemo taki.

Ovo par redaka sam napisao za sve koji budu čitali u Zlatnom Klasju, da se čovjek treba brinuti i za duševni život, a ne samo za tjelesni.

Sa pozdravom: Hvaljen Isus i Marija!

Prečasnomu uredniku
Da čestitam Novo ljeto,
Nisam mogo, oprostite,
Javljam Vam se sada eto.
I primite sada pozdrav,
Šaljem Vam od srca svoga.
Mnogo sreće, mnogo blaga
Primite od dragog Boga.

Stjepan Japundžić,
selj. mladić, Odvorci.

*

Bukevje 23. srpnja 1938.

Hvaljen Isus i Marija!

Vrlo štovani gospodine uredniče »Zlatnog Klasja«!

Čitajući još u »Jeronimskom Svjetlu«, Vjesniku društva sv. Jeronima od rujna 1937. o osnivanju Jenimskih kućnih knjižnica, uvijek sam mislio, da ću Vam pisati, koliko već dosada imam Jeronimskih knjiga i časopisa, i eto došao je čas hvala Bogu, da Vam javljam, da ću i ja osnovati Jeronimsku kućnu knjižnicu, s pomoću Božjom i Vašom, koji ćete mi poslati knjiga koliko ste mogući od dosadanjih starijih izdanja, kojih ja nemam. Jer kako sam pretplatnik Vašega prosvjetnog lista »Zlatnog Klasja«, čitao sam u broju 2 i 4 kako su naši vrijedni članovi osnovali Jeronim. kućnu knjižnicu i primili od Vas knjiga na dar. Ja imam od 1933. godine Danicu kalendar i dvije prve knjige, i tako svaku godinu, a u 1938. godini imadem svih 9 knjiga i Sveto Pismo Novoga Zavjeta, Nasljeduj Krista i Ivan Trnski, knjižica po dinar 12 kom., Male Mladosti 25 brojeva, Obitelji preko 40 brojeva. Kako dobivam Glasnik Srca Isusova, imam ga 4 godište i njihovih kalendara 4 kom. i 5 knjižica od Uprave Srca Isusova. I još imam 3 Vjesnika društva sv. Jeronima za povjerenike, te 2. godište Naše Gospe Lurdske.

Kako sam povjerenik, u 1937. godini prodao sam 12 komada Danica sa knjigama, a u 1938. godini prodao sam 21 Danicu sa knjigama. I to sam uvijek Upravi književnog društva sv. Jeronima unaprijed platio, a ja sam počekao dok mi je koji član knjige platio, tako da Uprava nije imala nepotrebnog dopisivanja, a tako preporučam i svima povjerenicima. Jer naše društvo sv. Jeronima nada sve izdaje najbolje i najjeftinije knjige, pak se mora što prije i platiti i ne dugove praviti.

I tako dragi i dobri gospodine uredniče i predsjedniče, ja Vas srdačno pozdravljam, Bog svemogući Vas uzdrži zdrava i vesela, na korist Hrvatskoga naroda, kako vidite ima zato i dobrih pobornika.

Vi ćete moju knjižnicu nadariti sa knjigama, a ja ću još sa većom voljom i energijom proširiti sv. jeronimsku knjigu.

Pozdrav cijeloj Upravi. Bog nam budi u pomoći! Zbogom.

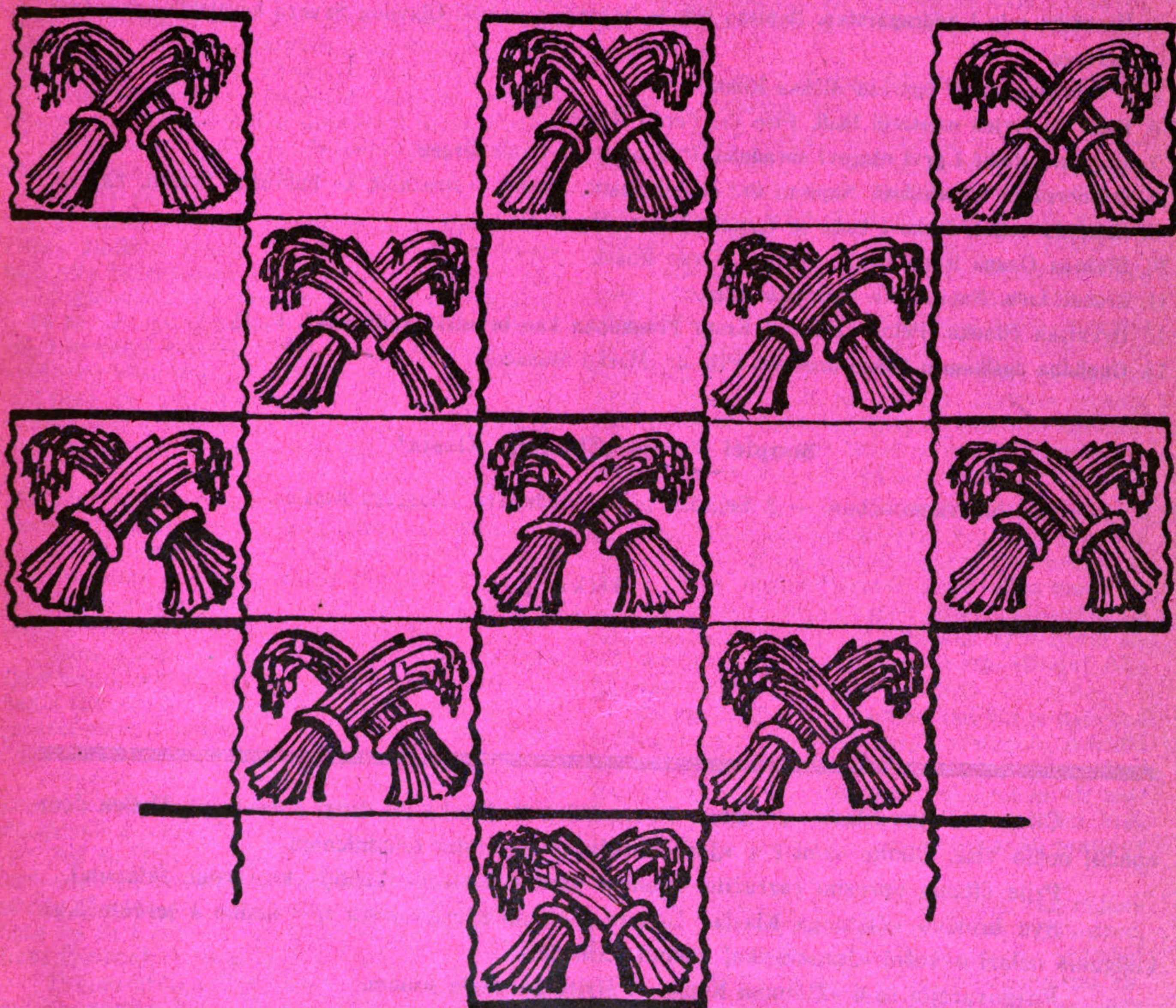
Josip Slivak, seljak,
vjerni povjerenik društva sv. Jeronima,
Bukevje, z. p. Orle.

Opaska. Ostala pisma izaći će u slijedećem broju.

Izlazi svaki drugi mjesec. — Godišnja pretplata Din 10.—. Pojedini broj Din 1.50. — Odgovorni urednik: **Dr. Josip Andrić**, **Zagreb**, Trenkova ul. 1. — Za tiskaru odgovara: **Stjepan Marinović**, Zagreb, Kamaufova ul. 16. — Tisak Nadbiskupske tiskare. Uredništvo i uprava Trg Kralja Tomislava 21 Zagreb.

TAKSA PLAĆENA U GOTOVU

ZLATNO KLASJE

GOD. II. 1939 BROJ 3. a

PROSVJETNI LIST
HRVATSKOGA KNJIŽEVNOGA DRUŠTVA SV. JERONIMA

Sadržaj :

Snopići i zrnje „Zlatnoga Klasja"

Slike.

Čitajte »Zlatno Klasje« polagano i razmišljajući. Čitajte po drugi i treći put. Uvijek ćete naučiti nešto više. Čitajte sami i u »Jeronimskim prosvjetnim zajednicama«.

Prije čitanja oprezno razrežite stranice oštrim nožićem (kebom, kusturom, šklocom).

Sve brojeve »Zlatnoga Klasja« čuvajte. »Zlatno Klasje« neka se zajedno s jeronimskim knjigama nalazi u vašoj »Jeronimskoj kućnoj knjižnici«.

Razgovarajte se o »Zlatnom Klasju« i širite ga među sobom.

Javite se uredništvu kojim dopisom ili drugim sastavkom.

Pojedini broj stoji 1.50 D, a godišnja je pretplata 10 D.

Uredništvo Zagreb, Kaptol 7.

ZLATNO KLASJE

PROSVJETNI LIST

HRVATSKOGA KNJIŽEVNOGA DRUŠTVA SV. JERONIMA

UREĐUJE Dr. FERDO ROŽIĆ

GOD. II. ZAGREB, 10. SVIBNJA 1939. BROJ 3a

Narodna sudbina.

Riječju »sudbina« služe se mnogi ljudi. Ne samo kod nas, nego i u drugim narodima, i ovi, dakako, sa svojim posebnim izrazima. Kod nas se napose rado kaže: »Tako je suđeno?«

Riječ »sudbina« i rečenica »tako je suđeno« može se upotrebljavati u dobru i u krivu smislu.

U krivu se smislu ili značenju riječ »sudbina« (udes, usud) upotrebljavala osobito kod starih poganskih naroda.

U tih je naroda, na primjer, u Rimljana i Grka, sudbina (usud) bila neka viša nepoznata sila, sila tajinstvena, slijepa, kruta, te se po njezinoj odredbi nešto moralo dogoditi ili događati, a da se ne zna, ni za što, ni u koju svrhu, niti se to ičim dade promijeniti, nego se zbiva slijepo, kruto, nemilosrdno. Ta tajinstvena, slijepa i kruta sila stoji, po nazoru neznabožačkih naroda, i nad samim bogovima. I oni se moraju njoj pokoravati. Ni oni ne mogu pomoći nikomu, ni pojedincu, ni narodu, kada pritisne ta slijepa sila. Pod njezinim pritiskom mora svatko klonuti, i beznadno, bespomoćno, bezotporno se prepustiti onom što mora doći. Okrenuo se ovamo ili onamo; pokušao, poduzeo, učinio ovo ili ono, sve to ništa ne pomaže. Ljudi i narodi samo su igračke, lutke u rukama sudbine (udesa, usuda).

Ovu slijepu silu sudbine Rimljani zvali su »fatum«. Riječ se izvodi od glagola »fari« što znači »govoriti«. »Fatum est« dakle znači ono što je »rečeno«, »odlučeno«, »suđeno«. I danas se čuje reći: »to je fatalno«, to je »sudbonosno«.

Grci su pak tu slijepu silu zvali »Moira«, što znači »dio« (dijel), to jest ono što je nekomu »dodijeljeno« ili »određeno kao njegov dio«.

Još su Grci, koji su sve netvarne sile gledali kao osobe, pomišljali, da postoje tri sestre, koje predu životne niti i dodjeljuju drugomu sudbinu. Dali su im i ime, te se zovu: Klota (Prelja), Laheza (Kobna), Atropa (Nemilosna).

Prema grčkoj riječi »moira« (dio), i Rimljani su tim sudbinskim sestrama dali ime »Parce«, što se izvodi od latinske riječi »pars«, što također znači »dio«, pa su tako i P a r c e one što drugima dodjeljuju, dosuđuju sudbinu. (Srbi za hrvatsku riječ »dio« kažu »parče« misleći, da je to najsrpskija riječ, a nije, nego latinska).

Znamo nadalje još i to, da su i stari Slaveni, pa s njima i Hrvati, vjerovali u »Suđenice« (Sujenice).

Ponekuda i danas još postoji to praznovjerje o »Suđenicama«.

No to je ostatak iz staroga neznaboštva, — kao što su ostaci i svi oni izražaji o »fatumu« (sudbini), »fatalnomu« (sudbonosnomu), što ih upotrebljavaju tako zvani školovani ljudi ne odmjerujući svojih riječi i ne znajući što govore.

Tako je, na primjer, nedavno, madžarski ministar predsjednik grof Teleki, kad je (18. travnja) došao u Rim na poklon Mussoliniju, govorio ovako: »Vaša preuzvišenosti! Veoma sam Vam zahvalan na srdačnim riječima, kojima ste nas izvoljeli počastiti. Ni na jednom drugom mjestu kao u ovome vječnom gradu ne osjećam tako duboko, kako je susret naših dvaju povjesnih naroda v o l j a s a m e s u d b i n e.«

Tko je i šta je ta sudbina? Je li ona opstoji sama za sebe? Da li je to neko lice ili osoba, kad ima »volju«? Madžarski gospodin grof mislio je, da je rekao bogzna kakovu grofovsku mudrost, ali teško, da bi nam mogao jasno odgovoriti na ova stavljena pitanja. Ili je možda upotrijebio riječ »sudbina«, da izbjegne sveto ime »Bog«? Ako je i tako, nije ni to ništa mudrije.

Ovako, i slično, ili onako, kao što je naprijed rečeno, mogli su o »sudbini«, o »fatumu«, o trima sestrama, koje predu niti o čovječjoj ili narodnoj budućnosti, o »Suđenicama«, tako su mogli maštati (fantazirati) samo pogani ili neznabošci, koji, kao što kaže i samo ime, nisu poznavali pravoga Boga.

Kršćanstvo je srušilo ovu tamnu, nesmiljenu i slijepu silu sudbine (usuda), — ono kršćanstvo, čiji Učitelj, Isus Krist, Sin Božji, naučio je svijet poznavati Boga istinoga. Bog je neizmjerno savršen Duh, Bog je Vječno Svjetlo, Bog je sama Svetost, Dobrota, Mudrost i Pravednost, Bog je svevidan i svemoguć.

Neizmjernom mudrošću, dobrotom i pravednošću Bog upravlja svijetom, kako pojedincem, tako i narodom.

Ovo Božje upravljanje i ravnanje svijetom, ova briga Oca nebeskoga, zove se: Božja Providnost, ili samo Providnost.

Protiv dakle poganske sudbine (usuda, fatuma), te tamne, slijepe i krute sile, kršćanstvo uči jasnu i svijetlu svevidnu i premudru, predobru i milostivu Providnost Božju!

Kolika razlika! Ne samo u tom, ako se pita, što je istina sama po sebi — jer kao što ne može slijepac upravljati kolima, tako ni slijepa sila ne može upravljati svijetom — nego je velika razlika napose u tom, ako se pita, kakove praktične (životne) posljedice donosi vjera u slijepu sudbinu, a kakove vjera u Providnost.

To se osobito vidi onda, kada neka velika nevolja zadesi pojedinca ili narod.

Oni koji će vjerovati u sudbinu, fatum, i koji se zovu fatalisti; to jest oni, koji će držati, da se više ne da izbjegnuti niti promijeniti ono što je sudbinom (usudom) određeno, ti falatisti ostat će slomljenih krila, nebrižni, neradini, nepomični, mrtvi. Zato je fatalizam (vjera ili prepuštanje usudu) najveća zapreka svakom otporu, ozdravljenju, podignuću, uskrsnuću. Smrt života.

Naprotiv, oni, koji vjeruju u Božju Svevidnost, u Vječnu Pravdu — Dobrotu, to jest u Božju Providnost, ne će klonuti ni u najtežim prilikama. Njihova će nada biti uvijek živa, njihova krila vazda poletna.

Svako Povjereništvo ima svoj Jeronimski prosvjetni odbor.

Osnivajmo Jeronimske kućne knjižnice!

Čitajmo i širimo Jeronimski pučki prosvjetni list „Zlatno Klasje"!

Dvije su dakle istine: Prva je, da ima Bog i Providnost Božja, to bogato i nepresušno vrelo svakoga dobra. Druga je istina: Da se vjerom u Providnost Božju, kao ustima na vrelu, srče orkjepa i snaga u životnoj borbi.

Cijelo Sveto Pismo Novoga Zavjeta

1. knjiga: Evanđelja i Djela apostolska

2. knjiga: Poslanice i Otkrivenje sv. Ivana

Pučko izdanje s krasnim slikama.

Narod je skup pojedinaca, — a Višnji Stvoritelj svakomu pojedincu, svakom čovjeku, kad ga stvara, daje, osim razuma, i slobodnu volju. To treba uvijek čvrsto držati na pameti. Bog nije htio čovjeka stvoriti, da bude neka bezvoljna mašina, koju bi mogao svatko navijati, kako bi htio. Ni sam Bog ne će to činiti, jer bi porušio vlastito svoje djelo. Bog je čovjeku dao razum i svoje zakone, a dalje prepušta njegovoj slobodnoj volji, i onda, kada hoće činiti kakovo zlo. Ako bi Bog svakoga čovjeka i svaki put, kad bi htio učiniti kakovo zlo, sprečavao u tom, bio bi igračka u rukama zlih ljudi, a to je nedostojno i pomisliti. Zar bi Bog onoga, koji bi se htio utopiti, morao vući za kaput; zar bi onomu, koji bi htio u krčmu, morao sam zatvarati vrata; zar bi onoga, koji bi htio krasti, morao tjerati? I tako dalje. Bog svakoga odvraća od zla svjetlom razuma i svojim zakonima, koje je čovjeku dao, da mu budu putokazom u životu, — ali njegove slobodne volje ne će priječiti. Svaki je čovjek slobodan, da čini, ne samo dobro, nego i zlo, ali je sam odgovoran za posljedice, i sam je krivac sve nesreće, koju na sebe navlači zlim djelom.

A tako isto i cio narod, jer je narod, kako rekosmo, skup pojedinaca. Često su cijeli narodi krivci svoje nesreće. Osobito onda, ako većina naroda čini kakovo veliko zlo.

Bog je rekao: »Ne ubij!«, — no ako u nekom narodu matere, sa znanjem otaca, ubijaju svoje potomstvo, tko je kriv, ako takova naroda nestaje i na njegovo mjesto dolaze tuđinci!

Božja zapovijed nalaže, a i svaki zdrav razum vidi, da Boga, najuzvišenije, najmoćnije, najsvetije biće, treba štovati, — no ako se u nekom narodu Bog grdi i psuje, kako će taj narod moći od Boga očekivati pomoć! Ne očekuje se pomoć od onoga, koga grdiš!

Ne ću dalje nabrajati. Svatko naslućuje, na koji narod mislim, dok pišem ove posljednje retke.

Jest, mislim na hrvatski narod, čije mi je dobro osobito na srcu.

Hrvatski narod vjeruje u Providnost Božju, a ja bih želio, da bi ta vjera bila živa, tako živa, da bi mu sav život bio u skladu s tom vjerom. Tada ne bi kršio zapovijedi Božjih, i ne bi se trebao bojati za svoju budućnost.

Da, htio bih svima glasno doviknuti, da me čuje svaki pojedinac u hrvatskom narodu;

Ne klonuti ni u najtežim prilikama narodnoga života!

Ni svijetom ni narodima ne vlada slijepa sudbina (fatum, usud), niti određuje narodni tok života koji se više ne da popraviti.

Kako svakim pojedincem, tako i svakim narodom upravlja svevidni, mudri i milostivi Bog, upravlja Providnost Božja.

Neka krvatski narod uvijek traži napitka na čudotvornom vrelu žive katoličke vjere u Providnost Božju.

Tu će naći okrjepe i snage. Tu će naći nade i poleta.

Tu je jamstvo njegove sigurne i srećne budućnosti!

Urednik.

O Ukrajini i Ukrajincima.

Napisao Vasilj Homadovski, Ukrajinac, književnik.

Kako vam je poznato, kratko vrijeme pred svojom propasti raspala se je Čehoslovačka republika na svoje prirodne sastavne dijelove: na Češku, Slovačku i Karpatsku Ukrajinu. Međutim, dok su ove zemlje počele da se unutar svojih granica prema novim prilikama preuređuju i sređuju, zadesio ih je težak udarac. Češku su zaposjeli Nijemci, a Karpatsku Ukrajinu Madžari.

Isto tako će vam biti poznato da se je Karpatska Ukrajina prije nego što je dobila u Čehoslovačkoj republici kratkotrajnu autonomiju (svoju vladu) zvala Potkarpatska Rusija. Većini od vas bit će nerazumljivo, zašto narod Karpatske Ukrajine, čim je počeo disati bar donekle svojim narodnim životom, nije htio da se njegova zemlja zove Potkarpatskom Rusijom.

Sve to će vam biti razumljivo, kad se bar u glavnim crtama upoznate s prošlošću toga naroda.

Narod Karpatske Ukrajine je samo jedan mali dio velikoga ukrajinskoga naroda koji još živi u pretežnoj većini na ogromnom prostoru od Karpata u Europi pa sve tamo do Kaspijskoga mora u Aziji i broji ukupno do 50 milijuna.

Ukrajinci su danas podijeljeni među četiri države: Madžarsku, Rumunjsku, Poljsku i Sovjetsku Rusiju. Najmanji dio živi pod Madžarskom, nešto preko po milijuna. Malo veći dio u Rumunjskoj (u Bukovini i Besarabiji) oko milijun i po. Još veći dio u Poljskoj (Istočna Galicija, Volinj, Podolje, Polijesje i Podljašje), oko 8 milijuna. I napokon najveći dio u Sovjetskoj Rusiji, oko 38 milijuna.

Pretci današnjih Ukrajinaca zvali su se Rusini ili Rusiči i imali su svoju veliku neovisnu državu od devetoga do četrnaestoga stoljeća sa glavnim gradom Kijevom.

Zato mnogi tu staru ukrajinsku državu zovu Kijevskom Rusijom, za razliku od kasnije nastale moskovske Rusije, koja se je od svoga postanka pa sve tamo do 17. stoljeća službeno zvala Moskovijom. Narod u Moskoviji govorio je oduvijek drukčijim jezikom nego narod u Kijevskoj Rusiji i zvao se je narodom moskovskim, unatoč tome što su u staro doba i u Moskoviji vladali članovi ruske kijevske vladalačke porodice, Rurikovići.

O tom nam svjedoče stari ljetopisi, tj. rukopisi, u kojima se je u ono staro doba po raznim samostanima bilježilo najvažnije događaje onoga vremena.

Tako stari jedan takav rukopis, koji se je sačuvao pod imenog Novgorodskoga ljetopisa piše pod 1167. godinom, da je knez Svjatoslav iz Moskovije sa Suzdaljcima i Moskovima provalio u Rusiju.

Isti ljetopis pod 1221. godinom piše za Novgorođane, da su pokazali put knezu Vsevolodu govoreći mu: »Nećemo te, idi kuda hoćeš«, i da je on na to otišao k ocu svom u Kijev u Rusiju.

Kako dakle vidite, u ono doba ni Moskovija, ni Novgorod nisu bili smatrani Rusijom.

Kad je tome tako, onda ćete se s pravom zapitati, kako to, da se je Moskovija kasnije prozvala Rusijom, a njen narod ne samo ruskim, nego čak velikoruskim.

Do toga je došlo ovako: Kršćanstvo se je u Kijevskoj Rusiji počelo širiti već od najstarijih vremena, a u drugoj polovici 10. stoljeća se je već toliko bilo ojačalo, da je za vladanja kneza sv. Vladimira postala državna vjera. Tad je cijela Kijevska Rusija bila podijeljena na biskupije. Na čelu crkvenog uređenja bio je metropolita (biskup-prvostolnik) sa sjedištem u Kijevu i nosio je naslov metropolita kijevski i cijele Rusije. Kako je narod Kijevske Rusije bio prigrlio kršćansku vjeru prema istočnom crkvenom obredu sa staroslavenskim crkvenim jezikom, potpadao je kijevski metropolita u pogledu opće crkvene organizacije pod grčkoga patrijara (visokog crkvenog poglavara) u Carigradu. Iz Kijevske Rusije proširilo se je kršćanstvo dalje prema sjeveru po zemljama Moskovije i Velikoga Novgoroda, pa su prema tome i crkvene općine u tim zemljama u pogledu crkvene uprave spadale pod Kijevskog metropolitu.

Od toga vremena je Carigradski patrijar za Moskoviju i Novgorod počeo upotrebljavati naziv »Velika Rusija«, što prema duhu grčkoga jezika znači »kolonija (naseobina) Rusije«.

Povodom provale Tatara u Rusiju i razorenja Kijeva, ostavio je kijevski metropolita Maksim 1299. godine Kijev i otišao u emigraciju (iselio se) u Vladimir na Kljazmi u Suzdaljsko-moskovskoj kneževini. Živući tako u emigraciji zadržao je nadalje svoj naslov »metropolita kijevski i cijele Rusije«. Moskovski veliki knez

Ivan Kalita prisilio je 1326. godine Maksimova nasljednika Petra, da se preseli iz Vladimira u Moskvu. Od toga vremena — da bi se u neku ruku izjednačili sa dostojanstvom kijevskoga metropolite — počeli su i moskovski veliki knezovi upotrebljavati za sebe naslov »Veliki knez moskovski i cijele Rusije«, premda u to vrijeme nijesu imali pod svojom vlasti ni pedlja ruske zemlje.

Oslabljena čestim tatarskim provalama potpala je Kijevska Rusija najprije pod Litvu, a kasnije, po sjedinjenju Litve s Poljskom, pod Poljsku.

Međutim kako ni Poljska ni Litva nijesu bile dovoljno jake da stvarno vladaju nad cijelim ogromnim područjem Kijevske Rusije, živjeli su Rusini i nadalje svojim posebnim životom. Kako ni poljska ni litavska državna vlast nije bila dovoljno spremna da ih brani od Turaka i Tatara, pobrinuli su se oni sami za obranu svoje zemlje. Stvorili su svoju posebnu dobrovljačku navalnu vojsku, koja je poznata pod imenom zaporoških kozaka.

S vremenom je ta njihova narodna vojska postala nosilica njihove državne misli i zaštitnica ne samo protiv nevjernika, već i protiv samovolje poljskoga plemstva.

Kad je u prvoj polovici 17. stoljeća samovolja poljskoga plemstva nad narodom postala upravo nesnosna, digli su zaporoški kozaci pod svojim hetmanom (poglavnikom) Bogdanom Hmeljnickim ustanak, potukli u nekoliko navrata vojsku poljskoga plemstva i učinili svoju zemlju stvarno nezavisnom državom.

Međutim da bi tu svoju narodnu nezavisnost mogli i u budućnosti uspješno braniti s jedne strane protiv Turaka i Tatara a s druge strane protiv Poljaka, zaporoški kozaci poslije dugih pregovora sklopiše 1654. godine savez s carom moskovskim Aleksijem Mihajlovićem. Prema tom ugovoru Rusini zadržavaju svoje posebno državno uređenje i svoju narodnu vojsku — kozake s hetmanom na čelu, kojega bira kozački narod po svojoj slobodnoj volji. Međutim Moskva, pod izlikom, da bi mogla uspješnije braniti zemlju od Poljaka, isposlovala je za sebe privolu da drži u zemlji svoje stalne vojničke posade.

Poslije toga ugovora od 1654. godine uzimaju moskovski vladari u svoj naslov dodatak »car Velike i Male Rusije«. Od toga vremena počinje se naziv »velikoruski« upotrebljavati za oznaku moskovskoga naroda, a naziv »Rusija« za oznaku tako proširene i povećane države moskovskih vladara.

Kad je tako Moskva za oznaku svoje države prisvojila ime »Rusija« i za oznaku svoga naroda naziv »ruski«, pojavio se je najednom na jedan sasvim umjetan način uz pravi ruski narod još jedan drugi nepravi ruski narod, koji se je dojučer zvao moskovskim.

Nemoćni protiv takvoga stanja i da bi izbjegli zbrku među pojmovima te sačuvali i nadalje svoju vjekovnu narodnu individualnost (osebujnost), počeše Rusini od toga vremena, za oznaku svoje domovine upotrebljavati drugo, isto tako staro ime »Ukrajina«.

Naziv »Ukrajina« za oznaku Kijevske Rusije bio je u narodu poznat i upotrebljavan već od davnine. Tako u Ipatijevskom ljetopisu pod 1187. godinom stoji zapisano kod bilješke o smrti perejaslavskoga kneza Vladimira Glebovića: »i cijela Ukrajina je za njim mnogo plakala«. U istom ljetopisu pod 1189. godinom kaže se za kneza Rostislava da je »otišao iz Smolenska u Galičku Ukrajinu.«

Riječ Ukrajina za oznaku stare Kijevske Rusije upotrebljava se često i u slavnim narodnim pjesmama, i to ne samo za oznaku zemlje nego i za oznaku samoga naroda. Tako se naprimjer u jednoj staroj kozačkoj dumi (pjesmi) o vojni hetmana Nalivajka pjeva ovako: »O u našoj slavnoj Ukrajini nitko Ukrajince nije spasavao, nego je nevolju na ukrajinski narod slao.«

Naziv »Ukrajina« dolazi od korijena riječi »kraj, krajina, ukrajina« u značenju zemlja, domovina. Prema tome riječ Ukrajina ne stoji ni u kakvoj vezi s našom riječju krajina u značenju okrajak ili pogranični kraj neke zemlje.

Uostalom bilo kako mu drago, danas svaki svijestan potomak starih Rusiča ili Rusina za oznaku svoga naroda upotrebljava isključivo ime »Ukrajinac«, a za oznaku svoje domovine ime Ukrajina. Uostalom svaki narod kao predstavnik i nosilac svoje političke misli ima pravo da se zove onako, kako sam hoće i želi, a drugima ne preostaje drugo nego da tu njegovu volju poštuju.

Hrvatski narod ima uvijek puno razumijevanje za isto takvu vjekovnu borbu ukrajinskoga naroda i želi mu da iz te borbe iziđe kao pobjednik i da svoju razdijeljenu i zarobljenu djecu što prije okupi u jednu veliku zajedničku kuću — u nezavisnu ukrajinsku narodnu državu.

Proljeće...

Na zemlji se zimsko ruho tali,
a iz zemlje novi život viri,
povjetarac blagi po dolini piri,
a po vodi tihi ljuljaju se vali...

Sva priroda na život se budi,
Srce kuca od radosti sada,
jer ga čeka dosta teška rada,
nema više žalosti kod ljudi!

Al' uz radost svega živog stvora
ipak neko tužan biti mora,
mora plakat i suze prolivat,
a ne može miran sanak snivat.

Ivan Tutavac, selj. mladić.

Nesuđeni hrvatski kralj.

Kao što svake godine, tako i ove, u svim se hrvatskim krajevima pod kraj prošlog mjeseca, dne 30. travnja, proslavila uspomena na hrvatske velikane i mučenike, bana Petra Zrinskoga i njegova šurjaka kneza Krstu Frankopana.

moglo živjeti na isti način, kao danas. To ne vide samo oni, kojima je strast zamračila mozak. No oni koji stvar promatraju jasno i pošteno, znadu, da u svakom narodu, usprkos različitih razdoblja, postoji jedna neprekinuta nit njegova narodno-

Ban Petar Zrinski, najveći hrvatski junak.
(Bakrorez iz 17. stoljeća).

I tako će biti, dok bude hrvatskoga naroda. Nikakovi protivni pokušaji ne će to spriječiti. Te pokušaje prave nekakvi nastrani ljudi, kojima su neke tuđe misli zamaglile pamet. Nema nigdje na svijetu pravoga naroda, koji bi živio tek od jučer. Tako i hrvatski narod ne živi od jučer nego njegova prošlost broji stoljeća i stoljeća. A svako je stoljeće živjelo svojim životom. Nije se prije tisuću godina, kao što ni prije tri stotine godina,

osebujnog života. Ta se osebujnost (individualnost) u jednom razdoblju pokazuje na ovaj, u drugom na onaj način.

U 17. stoljeću, prije kakovih 250 godina, ta se osebujnost na osobit način očitovala životom i smrću Petra Zrinjskoga i Krste Frankopana.

Često treba u našim dušama obnoviti njihovu uspomenu. Napose pak s dužnim se poštovanjem sjetiti njihove mučeničke smrti.

Pitamo dakle najprije, zašto su ih Bečki vlastodršci odsudili na smrt.

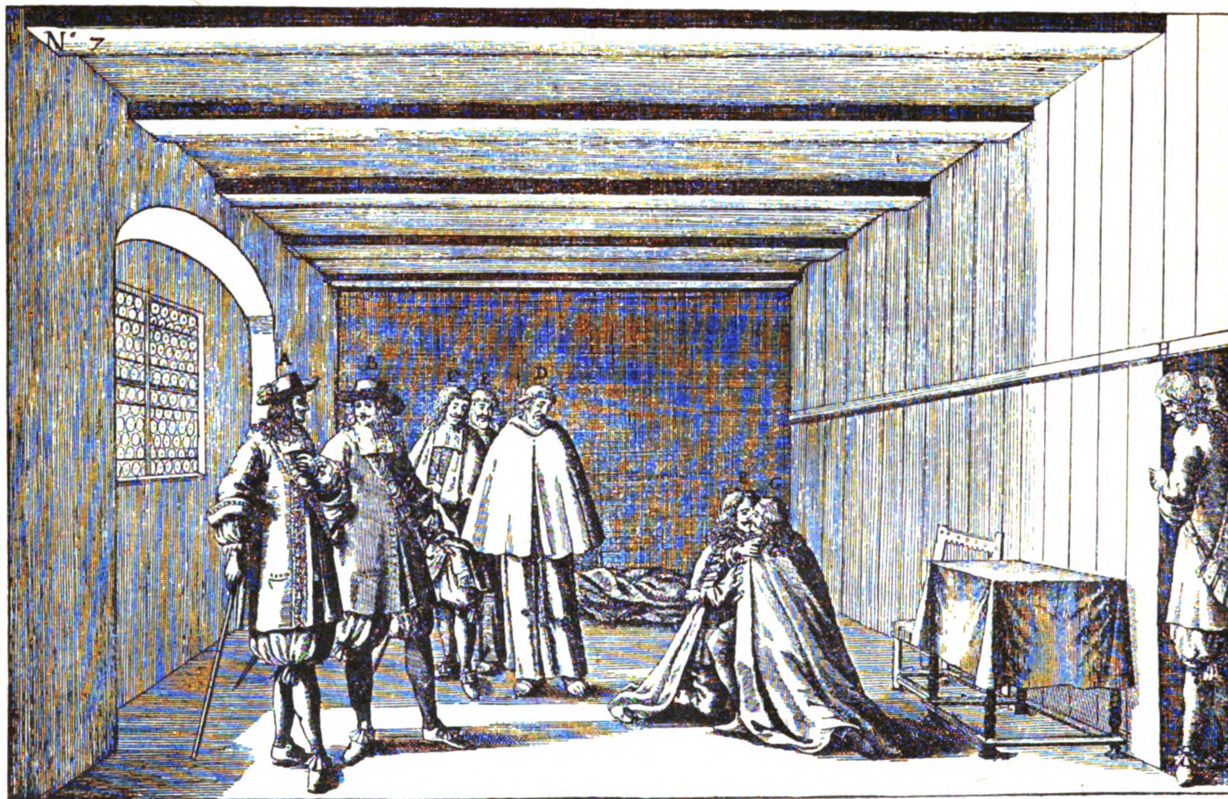
Rekoše, da su se jedan i drugi bunili protiv cara i da se Petar htio učiniti hrvatskim kraljem.

Kako je do toga došlo, znat će se, kad se rastumači ono, što se događalo prije god. 1671., a to je ona godina, kad su jednom i drugom dali odsjeći glavu, u Bečkom Novom Mjestu, dne 30. travnja.

Već su godine i godine, više od sto godina hrvatske zemlje mnogo trpjele od krvavih tur-

izgubili svoju glavu srćući u ljuto kreševo, da odbiju neprijatelje od svoje zemlje, obrane narod od nesmiljenog turskog kopita i očuvaju sveti križ od sramote. Dosta je spomenuti samo Jurja Zrinskoga, pa Nikolu Zrinskoga Sigetskoga i Nikolu, brata našega Petra, koji su odbili mnogu tursku navalu, odsjekli mnogu tursku glavu, i na toliko oslabili njihovu moć, da su u velikoj bitci pod Bečom Turci bili potučeni i spašena sva zapadna Evropa.

Među prvm junacima porodice Zrinski bio

Rastanak Franje Krste Frankopana s Petrom Zrinskim, prije njihove smrti.
Po nacrtu iz 17. stoljeća.

skih navala. Otkad su ono Turci prvi put došli iz Azije i stupili na evropsko tlo, sve su se više približavali k nama. Nije potrajalo dugo, kad li osvojiše našu Bosnu i Hercegovinu, ravnu Slavoniju, kršnu Liku i Krbavu, prodriješe u Ugarsku i zavladaše samim glavnim gradom Budimom. U sve to vrijeme hrvatski se narod teško i očajno borio s turskim četama, ali je često morao podleći velikom broju njihove vojske. No ipak je naš narod sačuvao jedan dio svoje rođene grude, kojom Turčin nije nikada zavladao, a to je onaj dio, koji se baš zove **Hrvatska**, a koja je onda obuhvaćala po prilici današnju zagrebačku, varaždinsku i križevačku županiju.

Da je tomu tako, to jest, da Turčin nije nikad podjarmio ovaj dio naše domovine, velika je zasluga baš hrvatskih velmoža Zrinjskih i Frankopana. Mnogi članovi ovih slavnih porodica borili su se često kao lavovi protiv Turaka, mnogi su

je **Petar Zrinski**. Ali on je ujedno i posljednji, koji je junački branio svoju domovinu Hrvatsku od turskih dušmana, jer su ga bečki suci odsudili na smrt i zatrli svu njegovu porodicu.

Što im se tako zamjerio? Čujmo.

Nakon mnogih okršaja s Turcima došlo je do velike bitke kod **Sv. Gotharda**. Carska vojska nadjača Turčina. Turci su bili potučeni. S austrijske strane bio je glavni general **Montekukoli**, a s turske Ahmed Kepreli. Svatko se veselio toj pobjedi kršćanske vojske. Sad se mislilo, da je došlo vrijeme, kad bi se Hrvatska za vazda mogla osloboditi Turčina i jednom odahnuti od neprestanih bojeva, u kojima se prolijevala tolika krv. Svi su očekivali, da će carska vojska odmah nanovo udariti na tursku potučenu vojsku i tako joj zadati smrtni udarac.

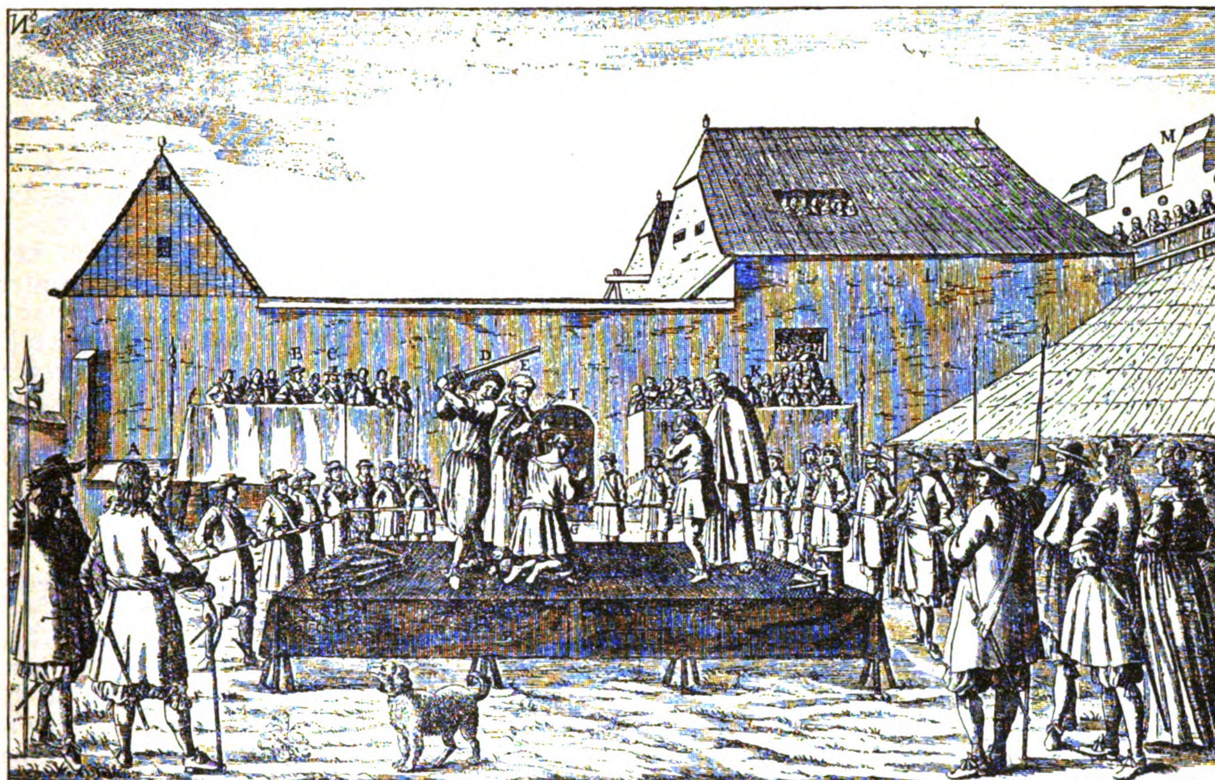
Ali svi se prevariše. Car Leopold iznenada sklopi s Turcima mir u Vašvaru, pa tim

spasi tursku vojsku od očite propasti i Turcima ostavi sve ono, što su prije rata osvojili. Sav se svijet prenerazio od tog čina, a najviše hrvatski i ugarski velikaši. Nijesu mogli vjerovati svojim ušima, da je doista sklopljen tako sramotan mir. Ali tako je doista bilo. Car Leopold nije bio za rat, jer se htio mirno vjenčati sa španjolskom princezom Margaretom, i jer je htio, da Hrvatska, a naročito porodica Zrinski, pati i trpi od Turaka, pa da tako budu uvijek što ponizniji.

Braća Nikola i Petar Zrinski bili su poradi toga ogorčeni.

njegov brat Petar Zrinski, mudra Petrova žena Katarina Frankopanka, Krsto Frankopan, brat Katarine, zatim Madžari palatin Franjo Vešelenji i ostrogonski nadbiskup Đuro Lipaj. Kraljem htjedoše učiniti Nikolu Zrinskoga, ali kada on to nije htio, zaključiše, da će poslije Leopoldova svrgnuća na prijestolje pozvati francuskoga kralja Ljudevita Četrnaestoga ili kojega francuskoga princa. U to se ime stadoše dogovarati s francuskim kraljem i tražiti od njega vojne i novčane pomoći.

Međutim, zadesi nezadovoljnike težak uda-

Petru Zrinskomu sijeku glavu.
Po nacrtu iz 17. stoljeća.

Ali njihovu ogorčenju bilo je i drugih razloga. Bečki dvor držao je uvijek u Hrvatskoj svoje njemačke čete, a nije ih uredno plaćao. Stoga su ti njemački vojnici često gore otimali, krali i pljačkali naše seljačke kuće, nego i sami Turci. A osim toga časnici njihovi (cifraki) bili su dozlaboga pokvareni i nećudoredni obeščašćujući nasilno dobre seljačke žene. Naši velikaši htjeli su više puta u saboru stvoriti zaključak, kako bi doskočili tomu velikomu zlu, ali kralj nije htio sazvati sabora. Tako je Hrvatska trpjela teške muke od Turaka i tih njemačkih vojnika.

Kad se od bečkoga dvora nije moglo ništa dobiti milom, odlučiše neki naši hrvatski velikaši, a s njima i neki ugarski, da to učine silom. Dogovoriše se, da kralja Leopolda skinu s prijestolja i da izaberu novoga kralja. Na čelo nezadovoljnicima stupi ban Nikola Zrinski, a uz njega

rac. Kad je jednom Nikola Zrinski bio u lovu, navali na njega divlji vepar i smrtno ga rani. Neki misle, da je taj vepar bila čovječja neprijateljska ruka.

Na čelo nezadovoljnicima stupi sada Petar Zrinski, koji je postao i banom poslije smrti svoga brata, ali nije bio odmah ustoličen. Odmah se stade dogovarati s ostalim kolovođama, što da učine. Prvi put se sastadoše prigodom zaruka njegove kćeri Jelene za bogatoga Franju Rakocija, a drugi put prigodom udaje u Saroš Pataku god. 1665. Tu se zakleše da će svim zakonitim sredstvima nastojati da spase domovinu od pogibelji, a podjedno su raspravljali, kako da dignu ustanak u Hrvatskoj i Ugarskoj. Bili su uvjereni, da na to imadu posve pravo prema 31. točki »Zlatne bule« od god. 1222. Ta »Zlatna bula« jedan je spis, u kojoj su sadržana prava i dužnosti

kraljeve. A u 31. točki stoji pisano, da ako kralj ne će poštivati narodne sloboštine, narod se može protiv njega dignuti oružjem. To je potpisao sam kralj Andrija. U ovo pak vrijeme, u vrijeme Zrinskoga, kralj Leopold nije poštivao narodna prava, pa su velikaši držali, da po zakonu mogu ustati protiv kralja.

Najprije su se nadali pomoći od francuskoga kralja Ljudevita XIV (četrnaestog), ali ih nada prevari. Ljudevit je samo obećavao, ali svog obećanja nije ispunjavao. Franjo Vešelenji videći da od Ljudevita nema pomoći, predloži, da se pomoć zatraži od samog sultana. Neka mu se pošalje pouzdan čovjek, koji će u ime njihovo izjaviti, da će mu se oni pokloniti i plaćati mu godišnji danak, ako ih inače pusti na miru i dade slobodu. Petar Zrinski nije htio pristati na taj prijedlog, nego je uvijek predlagao, da se pomoć traži samo od kršćanskih vladara. Vešelenji doista pošalje svog čovjeka, Ballo-a k sultanu. Ali ni sultan nije pristao, jer je baš tada ratovao na drugoj strani, s Kandijom. U to umre Franjo Vešelenji, a mjesto njega postade ugarskim palatinom i glavnim kolovođom među nezadovoljnim Madžarima nepouzdani i neiskreni Franjo Nadaždi.

Kad se Ballo, ne opravivši ništa, vratio iz Turske, poveća se nada u Ljudevita XIV., pa i zatraži pomoć. Ali i opet bez uspjeha. Francuski kralj potajno je s Leopoldom sklopio ugovor, po kojem će si oni poslije smrti slabašna španjolskoga 4-godišnjeg kralja Karla II. razdijeliti španjolsku zemlju, — pa se stoga nije htio zamjeriti Leopoldu. Premda Ljudevit nije dobio ni jednoga pedlja španjolske zemlje, ipak se zato, što je mislio nešto dobiti, posve raskrsti s Petrom Zrinskim.

Međutim se zgodiše dva važna događaja. Prvi je bio taj, da je uz Petra pristao štajerski velikaš E r a z m o T a t e n b a c h. Oba muža potpisaše pismo za međusobnu obranu do posljednje kapi krvi. Taj savez mogao je biti Zrinskomu od velike koristi, jer je Tatenbach bio vrlo bogat čovjek i njegov susjed, posjedujući celjska imanja sve do hrvatske granice.

No bečki dvor bio je o ovomu dobro upućen. Da pak Zrinskoga zavara, kao da ništa ne zna, dade ga svečano ustoličiti na bansku stolicu. Kao ustoličeni ban htio je Petar Zrinski najprije istjerati Turke iz Slavonije, Like i Krbave, te ove zemlje sjediniti s Hrvatskom. Ali mu zabrani bečki dvor. To, kao što i neke druge nepravde, koje je bečki dvor nanio Petru Zrinskomu, ogorči ga do kraja i u njegovoj duši prouzroči veliki preokret.

Prije nije Petar htio ni pomisliti na sultana, ali sada mu je bio nešto bliže. Prvi put se Petar približi sultanu na ovaj način. Petar je imao za sužnja nekoga Turčina O m e r - spahiju, a taj je pripovijedao, kako Sultan Mehmed veoma cijeni Petra, i zamoli ga, neka ga pusti na slobodu, pa će mu od Sultana donijeti poruku. Petar Zrinski pristade na to misleći, da će tako saznati, što sultan snuje. No to sve još nije bilo ništa ozbiljno.

Važnije je nastalo odmah iza toga. Kad su Turci srećno svršili rat s Mlečanima, začu se, da će svom silom navaliti na Hrvatsku i uništiti omražene Zrinske (treba naime znati, da su Zrinski bili Turcima, uza sve njihove lijepe riječi, oštar trn u peti). Osim toga bilo je više nego sigurno, da će i Beč posve napustiti Zrinskoga, samo da ga se riješi.

U tom zdvojnom času pomisli Petar, da je bolje, da se sam nagodi s Turcima, nego da ga unište po želji bečkoga dvora. Petar je bio veoma dobar kršćanin, žarko je ljubio svoju katoličku vjeru, pa mu je zato bilo teško i preteško nagađati se s nekrstom. Na to ga nagnaše samo vrlo teške okolnosti, u kojima se nalazio. Samo radi tih okolnosti popustio je svomu kapetanu Bukovačkomu, kad ga je ovaj nagovarao, neka ga pošalje k sultanu, da se s njim dogovori.

Bukovački dođe k sultanu u Solun te mu u ime Zrinskoga ponudi ove točke: 1. Hrvatska i Ugarska dolaze pod pokroviteljstvo sultanovo te plaćaju godišnji danak od 12.000 talira, koja se svota nikad ne može povećati. U ime sultanovo vladat će Hrvatskom i Ugarskom ban Petar Zrinski i njegovi potomci. Po izumrću njegova koljena Hrvatska i Ugarska izabrat će sebi novoga kralja, kojega će sultan potvrditi? Sultan ima Hrvatskoj i Ugarskoj priznati staru slobodu i ustav. 3. Zrinskoga će pomagati budimski paša sa 30.000 momaka, a ako ustreba i sva turska vojska. 4. Gradove, koje će turska vojska oteti Nijemcima, predat će Hrvatima i Ugrima.

Sultan je Bukovačkoga primio ljubazno i nije se protivio njegovoj ponudi, ali nije htio ništa učiniti bez velikoga vezira, koji je bio na Kandiji. Bukovački pođe onamo. No veliki vezir nije bio sklon tomu, i poruči sultanu, a da za to Bukovački nije znao — neka ne vjeruje Zrinskomu, a Bukovačkomu neka odgovori, da će se odgovor njegovu gospodaru dati naskoro.

Bukovački se vrati pun nade misleći, da je uspio, pa tako obavijesti i Petra Zrinskoga.

No neki Grk, po imenu Atanasija Panajotti, vidio je Bukovačkoga u Solunu, saznao, po što je došao, i sve izdao bečkom dvoru.

Od sada su se u Beču pretvarali, kako da Zrinskoga uhvate. Medutim se Zrinski nadao u pomoć Tursku, i živo se stao spremati, da što snažnije navali na carsku vojsku. Svim svojim podanicima sa svog posjeda u Čakovcu obeća, da će ukinuti robotu i kmetstva. Pomoću grčkoistočnoga vladike Gavre Mijakića kušao je pobuniti i na svoju stranu privesti grko-istočnjake u varaždinskoj županiji. Svomu zetu Rakociju pisao je i uvjeravao ga, da je savez sa sultanom gotova stvar i da se dao pod sultanovo pokroviteljstvo uz godišnji danak od 12.000 talira.

Ali eto nevolje iznenada! U onaj čas, kad se trebalo dignuti na oružje, plašljivi štajerac Tatenbach izdade Beču sve svoje dogovaranje s Petrom Zrinskim.

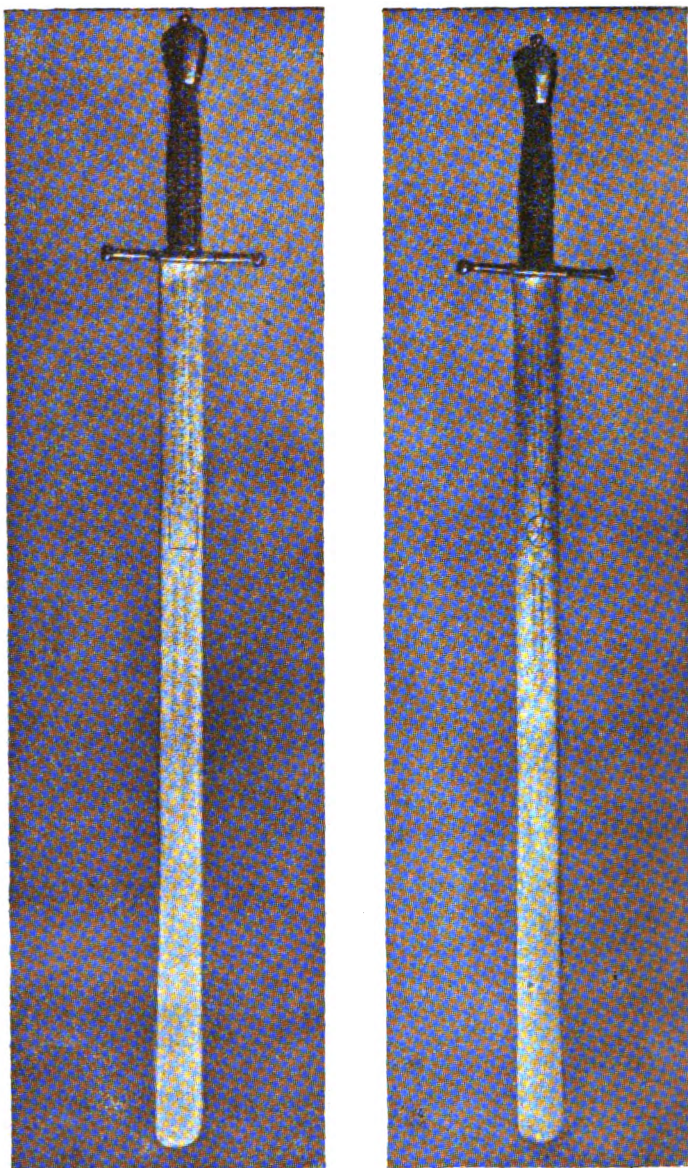
Kad je Zrinski za to dočuo, veoma se preseneti. A kad je vidio, da mu ne dolazi ni turska

pomoć, stade razmišljati, kako da se izmiri s bečkim dvorom, još ni sada jadan ne znajući, da je njegovo dogovaranje sa sultanom do sitnice poznato bečkim ljudima. Saznavši napokon ipak nešto o izdaji, pošalje Zrinski u Beč biskupa Martina Borkovića kao svoga posrednika. U Beču su se stali veoma pretvarati. Uvjeravali su biskupa Borkovića, da car Leopold oprašta Zrinskomu, pa neka samo dođe u Beč, gdje će se osvjedočiti, kako mu je car milostiv. Tako su govorili, a drukčije su mislili. Mislili su: čim Zrinski dođe u Beč, uhvatit će ga i odsuditi na smrt. Tako se i zbude. Kako Zrinski nije odmah došao u Beč, poslaše u Međumurje vojsku na Petrov grad Čakovec. Pošto Petar nije mogao Spankana, vođu te carske vojske, odvratiti od neprijateljskih namjera, ode on i Krsto Frankopan u Beč, kamo stiže 17. travnja 1670. Čim dođoše, odmah budu uhićeni i zatvoreni u tamnicu u Bečkom Novom Mjestu.

Istraga je trajala godinu dana, tako da je istom 18. travnja 1671. izrečena osuda, po kojoj se oba hrvatska velikaša osuđuju na smrt radi izdajstva i radi uvrede Veličanstva. Uzimlju im se sva dostojanstva i časti; imutak se njihov ima zaplijeniti, uspomena iz svijeta brisati, a tijelo predati krvniku, koji će im odsjeći desnu ruku i glavu. Za Zrinskoga kaže odsuda, »da je sagriješio više od ostalih, jer je htio da bude ono, što je Njegovo Veličanstvo, to jest, nezavisni kralj hrvatski, pa je stoga doista vrijedan, da na glavu, mjesto krune, dobije krvnički mač.«

Odsuda je imala biti izvršena 30. travnja (1761.). Tri dana prije same smrti dojaviše obojici odluku suda. Svatko može pomisliti, kako je ova vijest na njih djelovala. Užasnom smrću ostaviti ženu i djecu bez branitelja, bez hranitelja! Ali se skoro smiriše i predaše posve u volju Božju. Još im je bilo dopušteno, da se pismom oproste od svojih žena. Osobito je ganutljivo pismo, što ga je Petar u hrvatskom jeziku pisao svojoj ženi Katarini. Ovo se pismo sačuvalo sve do danas, pak ga ovdje donosimo od riječi do riječi:

»Moje drago srce! Nemoj se žalostiti svrhu ovoga moga pisma, niti burkati. Polak božjega dokončanja sutra o deseti uri budu mene glavu sekli i tulikajše naukupe tvojemu bratcu. Danas smo jedan od drugoga srčeno oproščenje zeli. Zato jemljem ja sada po ovom listu i od tebe jedan vekovečni valete (zbogom) tebe proseći, ako sam te u čem zbantuval, ali ti se u čemu zameril (koje ja dobro znam) i oprosti mi. Budi bog hvaljen, ja sam k smrti dobro pripravan, niti se plašim, ja se ufam u boga vsemogućega, koji me je ovom svitu ponizil da se tulikajše mene hoće smilovati, i ja ga budem molil i prosil (komu sutra ufam dojti se), da mi naukupe pred njegovim svetim tronušem (prijestoljem) u diki vekivečne sastanemo. Veće ništar ne znam ti pisati, niti za druga dokončanja našega siromaštva, ja sam vse na volju Božju ostavil.«

Mačevi, kojima su smaknuti Zrinski i Frankopan.
Nalaze se u gradskom muzeju Bečkog Novog Mjesta.

Budući da su im razgrabili sav imetak i pripojili carskoj blagajni, ostavio je Petar svomu sinu Ivanu Antunu samo jednu kuburu i buzdovan. I kubura i buzdovan bili su od velike vrijednosti. Kubura bijaše nekad svojina velikoga sultana Sulejmana, kasnije poljskoga kralja Stjepana Rakocija, a ovaj je pokloni Petru radi osobita junaštva. Buzdovan je Petrov djed Juraj u boju oteo jednom turskom paši, i čuvao se u

Zrinskoj porodici kao velika dragocjenost. I buzdovan i kuburu još danas čuvaju u bečkoj riznici.

Napokon dođe i taj kobni dan. U jutro u 6 sati slušahu obojica sv. misu i ostaše u pobožnoj molitvi do 8 sati, dok su se još prijašnjih dana više puta skrušeno ispovjedili. Oko 9 s. odvedoše ih u oružarnicu, gdje je bilo pripravljeno stratište. Stupivši Zrinski na crno podnožje sam si skine gornju haljinu i predade je svomu komorniku Todoru; zatim si na vratu podigne podulju kosu te ne rekavši ni riječi spusti se na koljena i prigne glavu. Kad je ura odbila deveti sat, zamahne krvnik, dok Petar progovori: »U ruke tvoje, Gospode, predajem duh svoj.« Udarac pade na vrat, ali ne odrubi odmah glave, nego tek drugi put. Četiri čovjeka odnesoše truplo na stranu i pokriše ga crnim suknom. — Tada na stratište dovedoše Franju Krsta Frankopana. Kad mu se čitala osuda, Franjo se glasno moljaše Bogu ljubeći raspelo. Poslije toga sam skine odijelo i predade ga sluzi Bernardinu, razgali vrat i dade, da mu sluga zaveže oči. Uskliknuvši »Isuse i Marijo« primi udarac ali još nesrećnije od svoga svaka, jer ga krvnik zahvati po desnom ramenu i baci glavom na tle, Frankopan htjede ustati, no u tom ga spriječi dugi udarac, koji mu odrubi glavu.

Tako pogiboše dva hrvatska velikaša samo zato, što nijesu htjeli dopustiti, da tuđin gazi po ljubljenoj domovini; samo zato, što su ljubili svoju nesrećnu Hrvatsku.

F. R.

Hrvatsko selo i zadrugarstvo.

Piše Nikola Jagatić, ravnatelj Glavnog saveza hrvatskih privrednih zadruga.

Zadružna misao i zadružni rad postoji u svakoga naroda od njegovoga početka. Zadruga je nastala pod pritiskom teških imovinskih prilika i traženja izlaza iz njih, najprije kao običaj, a onda kao ustanova. Kao običaj poznata je zadruga u našem narodu pod imenom mobe, bratovštine ili zajednice, ketuša, kumpanije i sličnih oblika zadružnoga rada. Običaj je stvorio različite uvjete s određenim propisima i pravilima i tako stvorio zadrugu kao ustanovu.

U povijesti poznata je zadruga kao ustanova prije 6000 godina u Kitaju, prije 5000 godina u Egiptu, prije 4000 godina u Babilonu i t. d.

U hrvatskom narodu postojao je u davnini plemenski sustav i porodično pravo kao jedini temelj ratarske i porodične uredbe. On je počivao u porodičnoj zadruzi. Ta je ustanova bila životni temelj svih stanovnika na selu. Porodični odnosi bili su uređeni najprije običajem, a onda zakonom. Porodična zadruga bila je zajednica krvi, života, imanja i rada. I danas su se održale porodične zadruge u nekojim krajevima gdje žive Hrvati.

Gospodarski život izmijenjen je iz temelja razvitkom moderne tehnike i industrije (novovijekog umijeća i tvorničarstva) u 19 vijeku. Učenjaci počeli su pretjerano naglašavati prava pojedinca (individualizam ili zasebnjaštvo i gospodarski liberalizam ili slobodnjaštvo). To pretjerano naglašavanje prava i slobode rada pojedinca stvorilo je kapitalizam (glavničarstvo), koji je doveo do toga, da se na jednoj strani razvio malen broj mogućnika, a na drugoj strani nalaze se milijuni izrabljivanih. Kapitalizam je izazvao pokret druge krajnosti, koja također nije znala naći puteve i sredstva, kojima će se obezbijediti pojedinac i društvo i pomoću kojih će se ukloniti bijeda sa svijeta. To je socijalizam (sve na društvo, državu) i svi njegovi oblici radikalnih (korjenitih) struja: komunizam (sve u zajednicu) i boljševizam. Socijalizam naime pušta s vida pravo pojedinca, ne osvrće se na naravne zakone te daje sva prava društvu i državi.

Kapitalistički gospodarski društveni poredak izazvao je stvaranje moderne (novovijeke) zadruge. U novoj zadruzi nema zajednice krvi, jer su u njoj udružene mnoge različne porodice. U njoj nema ni zajednice života, jer svaki zadrugar živi zasebno u svojoj porodici. U novoj zadruzi udružen je samo dio imovine, koliko to traži svrha zadruge. Nadalje nova zadruga predstavlja i udruženje izvjesnoga dijela rada. Konačno nova zadruga predstavlja skup misli i načela. Te misli rodile su se u ljudima kad je nastala kod njih oskudica, i potreba, da se ona ukloni..

Prva misao novoga zadrugarstva jest, da svaki pojedinac i stalež ima dužnost da se brine u prvom redu sam za se. Zadrugarstvo je zbog toga uzelo samopomoć kao vječno suvremeno načelo svoje organizacije.

Druga misao zadrugarstva izvire iz činjenice, da je čovjek društveno biće i, jer je sam preslab da postigne sve, što mu je potrebno za život, mora se udružiti u društva (zadruge) i tako pojačava svoju snagu, sposobnost i vrijednost. Udruživanje je danas najbiranije i najpodesnije sredstvo, da se načini što više dobra. Zbog tolike važnosti i svojstva uzajamnosti, zadrugarstvo je u biti svojoj i u samoj organizaciji uvjetovano tim zacijelo savremenim drugim načelom, koje prožima sve zadružne organizme.

Treće načelo zadrugarstva je samouprava, jer zadrugari sami odlučuju po načelu demokracije tko će biti na upravi zadruge i sami odlučuju što će se raditi.

Četvrto načelo zadrugarstva je vlastita odgovornost samih zadrugara za zadružni rad,

jer oni zajednički rade i zajednički uživaju plodove svoga rada.

Na temelju ovih načela zadrugarstvo je pokazalo svoju životnu sposobnost, primjenjujući na sva područja privrednoga života: na područje veresije, potrošnje i proizvodnje, preradbe i razdiobe dobara.

U početku djelovanja oslobađaju zadruge svoje članove od izrabljivanja i lihve na novčanom poslovanju, na robi, vagi i cijeni te dižu gospodarsku prosvjetu. To je ispit zadruga. Poslije toga brinu se zadruge za snabdijevanje članova proizvodnim kapitalom, a onda i potrošačkim.

Zadružni kapital dobiva značenje, da uistinu služi čovjeku i društvenoj zajednici. Zadrugarstvo je udruženje ljudi, a kapital mu je samo sredstvo, da se ostvari svrha zadruge: gospodarsko pridizanje članova.

Prema tome je zadrugarstvo između kapitalizma i socijalizma. Ono izlazi iz prirodnoga interesa za rad i imovinu onih, koji u njemu sudjeluju. Zadrugarstvo predstavlja slobodnu društvenu zajednicu, koja ide za tim, da poboljša privredne ciljeve, socijalno, kulturno i ćudoredno stanje pojedinaca ujedinjenjem njihovih sitnih snaga u jednu veliku moć. Ono daje pojedincu onoliko prava, koliko mu pripada po prirodnom i Božjem zakonu. Isto tako i društvu.

Zadrugarstvo je danas ustanova, koja može jedina sačuvati i hrvatskom seljaku njegovu rodnu grudu natapanu krvlju djedova kroz stoljeća i koja najbrže i najuspješnije može podići hrvatsku poljoprivredu do suvremenih njezinih zadataka.

Kad je Prvi hrvatski katolički kongres 1900 g. na pragu 19 i ulasku u 20 stoljeće pravio bilancu napretka i stanja hrvatskoga naroda u minulom stoljeću i izradio program rada za narednih sto godina, uvrstio je u taj program i novi zadružni pokret koji se javio na zapadu i u to vrijeme već dobro razvio u drugoj polovici 19 vijeka. Na tom kongresu izabran je odbor devetorice uglednih Hrvata, kojima je bilo na srcu dobro hrvatskoga seljaka. U taj odbor devetorice izbrani su: Dr. Andrija Jagatić, Don Frane Ivanišević, Dr Antun Radić, Dr Grga Tuškan, Dr Amruš, Dr Juraj Vrbanić, Dr Banjavčić, Dr Lukšić-Matković i Ivan Barbić.

Tom odboru dana je zadaća da privede u život novi zadružni pokret i u Hrvatskoj, gdje ga do tada nije bilo, ponajprije organizacijom ratarske veresije na zadružnom temelju.

Prilike u Hrvatskoj, koje su izazvale stvaranje modernoga zadrugarstva, bile su u to vrijeme vrlo teške. Hrvatske porodične zadruge rastočio je gospodarski liberalizam i nerazumna birokracija (činovništvo). Kad je banskim pismom bana Jelačića od 25. travnja 1848. ukinuta u Hrvatskoj i Slavoniji podanička veza ili tlaka, pogrešno su prikazivali i život u porodičnim zadrugama kao ropsko stanje. Krivo shvaćena sloboda i zanesenost prvoboraca borbe za slobodu, među kojima su bili i plaćeni agenti (šiteitelji, pomagači) kapitalizma, gurnula je hrvatske porodične zadruge u liberalizam, a s time i u kapitalizam, koji se kod nas osobito razvio prelazom naturalnoga (prirodnoga) gospodarstva u novčano gospodarstvo. Tražile su se nove potrebe, a s njima i najgora želja za bogatstvom, za novcem. Prirodno gospodarstvo, u kojemu je svaka zadruga zadovoljavala gotovo sve potrebe pojedinih članova, moralo je prestati, počela je trka za novcem, koji je postao ključ svega, što proizvode čovječje ruke i uslijed toga tobože i ključ za sreću i blagostanje. Seljački posjedi zadužuju se sve više, dijele i rasprodaju. U novoj slobodi stalo se zemljište, jedina osnova gospodarskoga bitka, komadati i dijeliti. Prekomjerne diobe zadruga urodile su osiromašenjem i pravim rasulom našega seljačkog staleža. Na razdijeljenim komadićima zemlje nijesu se mogla osnivati zdrava gospodarstva i tako se stao širiti seljački proletarijat (sirotinja, beskućnici). Uboštvo, tupo zdvajanje, nesvjesna beznačelnost izjedala je potomke onih junaka, koji su se s pravom zvali »predziđe kršćanstva« i kojih je hrabrost i značajnost slovila po čitavom svijetu. Dogodilo se, da za mnoge hrvatske seljake nije imala groba njihova vlastita zemlja, koju su njihovi pređi tri stoljeća natapali svojom krvlju. Na hrvatsko seljaštvo navalio je veliki kapital (novac). Gradske i seoske banke i štedionice, kao i različni veliki i mali gradski i seoski lihvari i zelenaši, toliko su zarobili maloga čovjeka da je jedva živio. Za kredit, koji su mu davali, uzimali su velike kamate ne samo u novcu, već osim toga još i u različitim proizvodima, kao žitu, vinu, stoci itd. Mađari i Nijemci dolaze hrpimice u Hrvatsku i kupuju lijepu Hrvatsku i Slavonsku zemlju. Krepka i blagotvorna porodična organizacija hrvatskoga naroda umrla je.

Poslije raspada kućnih zadruga preko pola milijuna Hrvata moralo se iseliti u Ameriku. Tuđinska najezda zaposjela je i gotovo preotela plodnije istočne krajeve narodnom življu. Protiv te najezde valjalo je postaviti branu i djedovsku grudu sačuvati svome narodu.

Ta zadaća namijenjena je modernom (novovijekom) zadrugarstvu, koje je imalo postati ustuk kapitalizmu i socijalizmu. Kako je moderno zadrugarstvo ispunilo svoju zadaću u hrvatskom narodu, to je predmet posebnoga poglavlja, koje ćemo iznijeti drugom prilikom.

U sunčevoj vatri.

Ponosni redovi žutoga klasja
ruše se u krila blještavih kosa,
koja se kližu poput hitre zmije.
Znoj curi s opaljenih lica,
snoplje se slaže,
niko ne govori, niko se ne smije.

Svečanost danas je beskrajne ravnice,
kojemu se jednako raduje
u dvoru bogataš, u izbi sirota;
smrt zreloga klasja
tisuću oduševljenih glasova raspjevalih ševa
pozdravlja velebnom pjesmom Života.

Košulje se žetelaca bijele ko blagdanski kruh,
sunce sipa vatru na užareno tlo.
Kroz zlatne redove klasja kosa put krči.
Svečano raspoloženje unijelo mir
u patničke oči umornih ljudi.
Svi šute ... Tek cvrčak cvrči ...

Aleksa Kokić

Kako su živjeli najstariji ljudi.

Piše dr. Ferdo Rožić.

Kad kažemo »najstariji ljudi«, onda se u prvom redu pita, koji su to »najstariji ljudi«. To nisu oni, na koje bi možda mislili kao na svoje davne pređe, kao na najstarije u našem rodu, ili našem narodu, ili kao na najstarije druge narode, poput Babilonaca, Asiraca, Egipćana, ne, to nisu; nego su to oni doista najstariji, kao neposredni potomci prvih stvorenih ljudi, potomci, koji su se odmah počeli umnožavati i sve više širiti, najprije po bližoj, okolnoj, zemlji, a zatim sve dalje i dalje.

O tim se, dakle, u istinu prvim i najstarijim ljudima pitamo, kako su živjeli: čim su se hranili, u što se oblačili, gdje su stanovali, čim su se bavili, kakvo su oruđe (alat) imali, što su mislili, u što su vjerovali, kako su osjećali.

I

Ponajprije, sasvim je sigurno, da ti najstariji ljudi nisu onako živjeli, kako mi danas živimo, ne samo kao oni u gradu, nego ni kao oni na selu.

Ti najstariji ljudi morali su sve počimati iznova. Oni nisu imali pređa, od kojih bi već kao gotovo primili ovo ili ono. A počimati iznova vrlo je teško. Tu ide sve veoma polagano. Po gotovu, kada nemaš iskustva, kada nemaš znanja, kad se još nisi izvježbao brzo misliti ni praviti brze zaključke.

Istina je, mi znamo iz onoga, što nam je Bog objavio u Svetom Pismu Staroga Zavjeta, da je prvi ljudski par, što ga je Bog stvorio (Adam i Eva), živio u zemaljskom raju. Ti prvi ljudi nisu imali samo običnu čovječju narav, nego ih je Bog, u dobroti svojoj, još i posvetio, to jest, podignuo ih je u nadnaravno stanje, te im je duša bila rasvijetljena Božjim svjetlom. Posvećeni i rasvijetljeni nadnaravnom milošću Božjom, ti prvi ljudi ne samo da su bili sveti srcem, nego su i pameću (razumom) bili veoma bistri i snažni. Oni su lako i brzo spoznavali, što je koja stvar i za što služi, i kako se slaže, ili ne slaže, s drugim stvarima.

Kad bi prvi ljudi, zajedno sa svojim potomstvom, bili ostali u onom posvećenom stanju, kojim ih je Stvoritelj podario, ljudstvo bi brzo i vrlo lijepo napredovalo.

Ali, kako nam je poznato, prvi ljudi nisu bili ustrajni u dobru. Dali su se zavesti od zloga duha, te prema svomu dobrom Stvoritelju nisu pokazali onu ljubav i štovanje, koje su bili dužni pokazivati.

Stoga su izgubili nadnaravno posvećenje. A izgubivši to posvećenje, izgubili su i druge darove. Nisu više onako, kao prije, težili na dobro, nego im je volja postala sklona na zlo. Svjetlo razuma nije više bilo onako jako, nego je oslabilo, potamnjelo. U kratko rečeno, iz nadnaravnog stanja pali su u stanje sasvim naravno. Još više. I ovo naravno stanje bilo je učinjenim grijehom povrijeđeno, ranjeno.

Evo, takvi su ljudi (poslije raja), ljudi posve prirodni, samo s uspomenom na raj, počeli živjeti svoj život na zemlji.

Ako se pita, koja je to zemlja, i gdje je ta zemlja bila, onda se i pisac Svetoga Pisma i učenjaci, koji se bave istim pitanjem slažu u tom, da je ta zemlja bila u Aziji, tamo gdje teku rijeke Eufrat i Tigris, zemlja zvana Mesopotamija. Otuda su se ljudi dalje širili po Aziji, pak su iz Azije, tokom tisućljeća, prešli u Afriku i Evropu, zatim u Ameriku.

Ako se pita, kada je to bilo, što su počeli živjeti prvi ljudi, onda se mora reći, da je to bilo vrlo, vrlo davno: prije deset tisuća, prije dvadeset tisuća, a možda i više tisuća godina. Učenjaci to zovu l e d e n o d o b a z e m l j e. Mi smo se naime u »Zlatnom Klasju« već razgovarali o tom, kako je nastala Zemlja i kako je najprije bila vruća, usijana kugla; kako se malo pomalo počela na površini hladiti, dok nije nastala zemljina kora; kako najprije na zemlji nije bilo nikakva života, a zatim se pojavio, to jest, Stvoritelj stvorio na zemlji život, biljke, sve više i više životinje, napokon čovjeka. Za ovo vrijeme, dok su na zemlji postajala različita živa bića, toplina nije bila uvijek ista. Mijenjala se. Sad je bila vruća, sad hladnija. U jedno vrijeme vrlo se

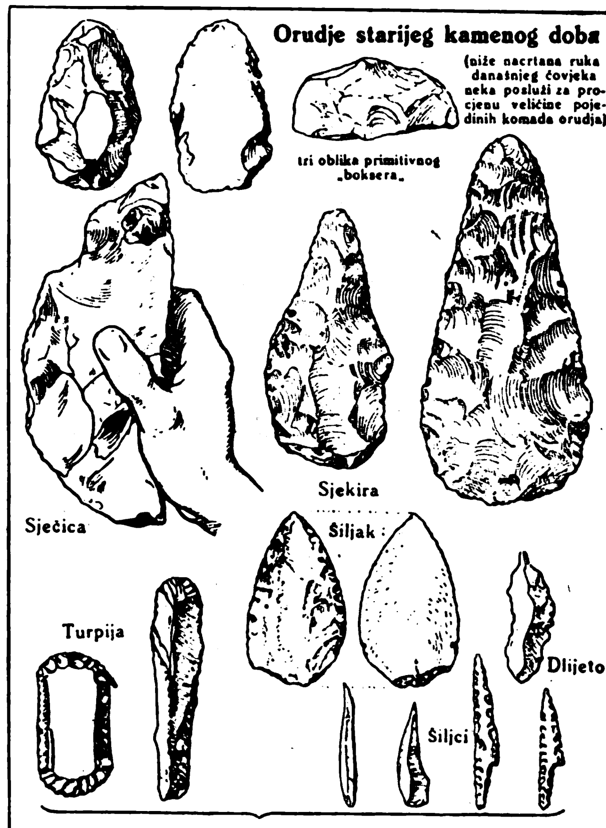
rashladila, te je bilo mnogo leda na zemlji, i zato se to vrijeme zove »ledeno doba«. No ipak nije sva zemlja bila u ledu, nego je u različitim krajevima bila blaga klima (blago podneblje, toplina), te su u njima mogla živa bića sasvim dobro živjeti i uspijevati. Malo pomalo nestajalo je ledeno doba, te je najvećim dijelom zemlje zavladala umjerena toplina, po prilici onako, kako je to i danas.

Ali i u ono staro »ledeno doba« u jednom je dijelu Azije, osobito u Mesopotamiji, bilo blago, toplo vrijeme, — tamo, gdje su, kako rekosmo, počeli živjeti prvi ljudi, i otuda se dalje širiti.

Ako se jošte pita, na koji se način može saznati, kako su živjeli ti najstariji ljudi, odgovaramo, da to doista nije lako saznati. Spomenuli smo, kako je to bilo vrlo, vrlo davno. Prije mnogih tisućljeća. Onda, kada nije bilo ni traga nikakvom pismu, te nije moglo biti ništa zabilježeno. Tm pitanjem bave se dvije znanosti: jedna se zove »paleologija«, a druga »etnologija«. »Paleologija« znači »staroslovstvo« ili »staroznanstvo«, a oni učenjaci, koji se bave tom znanošću, zovu se »staroslovci« ili »staroznanci«, jer se bave onim, što je staro ili starinsko. (Riječ »paleologija« sastavljena je od dvije grčke riječi: »palai« znači »staro«, a »logo« znači »riječ«, »nauka«). — Druga znanost »etnologija« znači »narodoslovstvo« ili narodoznanstvo (grčka riječ »etnos« znači »narod«), a učenjaci »narodoznanci«, jer proučavaju život različitih naroda i osobito onih koji žívu vrlo jednostavno i koje neki zovu »nekulturnima«, »divljima«, jer su, čini se, ostali na istom stupnju života, kako su živjeli prije tisuće i tisuće godina. Ove dvije vrsti učenjaka, staroznanci i narodoznanci, rade zajedno. Jedni, i to staroznanci, pretražuju i prekapaju zemlju na različitim stranama svijeta, te u zemljinim slojevima, naslagama, nalaze razne stare predmete; a drugi, narodoznanci, ispituju način života kod zaostalih naroda, koji i danas živu. Ono što su jedni našli, priopćuju drugima; jedno se s drugim prispodablja (isporeduje), i proučava, pa tako, pomažući se među sobom, domišljaju se, zaključuju i pronalaze, kako su živjeli najstariji ljudi.

Ovo doba najstarijih ljudi zovu neki »pred-historijsko« ili pred-povjesno doba, jer da pravo povijesno (historijsko) doba počinje od onda, otkad ima pisanih dokazala. No drugi kažu, da to nije točno, nego da ljudska povijest teče, otkad ima ljudi na zemlji, i otkad se nalazi tragova njihovih djela, bez obzira, jesu li to pisana ili nepisana dokazala. Moram reći, da ovi drugi imaju pravo. Prema tomu, sav život ljudski na zemlji ne treba se dijeliti u pretpovijesno i povijesno doba, nego se jedna jedinstvena ljudska povijest spoznaje jednim dijelom samo iz nepisanih, a drugim dijelom i iz pisanih dokazala, pa se samo u tom pogledu može podijeliti na dva dijela: na doba s pismom, i na doba bez pisma.

Još treba spomenuti ovo: Kao što neki današnje zaostale narode zovu uopće nekulturnima (posve neprosvijetljenima), tako zovu nekulturnima i one najstarije ljude. No ni to nije pravilno. Naprotiv, valja reći, da nema nekulturnih ljudi. Jer čovjek, imajući razum, ne može biti nekulturan. Može biti, da neki narodi, ili stanoviti ljudi, imaju malu kulturu (malu prosviјećenost), ili da su na niskom stupnju kulture, ali ne može biti, niti se može reći, da su uopće nekulturni. Prema tomu, može se govoriti samo o maloj ili niskoj, o višoj, ili visokoj kulturi (prosvijećenosti).

Kad govorimo o najstarijim ljudima, ne može se, dakako, govoriti o njihovoj višoj ili visokoj kulturi, nego se govori o njihovoj početnoj ili maloj kulturi.

II.

Najstariji ljudi, na početku svog života, nisu imali nikakva oruđa (alata), ni za najpreče svoje potrebe. Nisu imali, čim bi što postrugali, ili probušili, ili prorezali, ili posjekli. Sve su si morali od početka stvarati i praviti.

Materijal (građa, tvar), od čega bi što pravili, bilo je u početku ili drvo, ili kamen, ili kost.

Doduše, od drva se nisu našli nikakvi ostaci, jer je drvo, tijekom mnogih tisućljeća, strunulo u zemljinim slojevima, ali se drži kao sigurno, da je jedno od prvih oruđa moralo biti od drveta, jer je drvo bilo najprije pri ruci. Ipak je teško o tom govoriti, kad nema nikakvih arheoloških (staroslovskih, staroznanih) ostataka.

No zato ima mnogo ostataka od kamenoga oruđa. Tu su kamene oštrice, klinovi, šiljci, strugala, bušila, sjekire. (Gledaj sliku: Oruđe starijeg kamenog doba).

Samo se po sebi razumije, da sve to oruđe nije jednako izrađeno. Jedno je izrađeno grublje, drugo glađe i točnije.

Ali odmah naglašujem, da i ona oštrica, ili onaj šiljak, koji je makar i najgrublje izrađen, ali na kojemu se jasno pozna, da nije samo neki komad iz prirode, nego da je na njemu radila posebna ruka, — svako takvo i najjednostavnije oruđe dokazuje, da je ta ruka od jednoga razumnoga stvorenja, to jest, čovjeka.

Oružje i alat iz novijeg kamenog doba

Svako takvo oruđe dokazuje, da je ono stvorenje, koje ga je izrađivalo, dobro znalo, što znači rezati, piliti, strugati, bušiti, sjeći; ili drugim riječima, to je stvorenje shvaćalo, poimalo, **imalo pojmove** rezanja, piljenja, struganja, bušenja, sječenja. Ujedno je znalo, za što služi svaka takva radnja, kao što je znalo, koju svrhu ima svako pojedino oruđe.

Nijedna životinja u cijelom životinjskom carstvu nije znala, niti zna, niti će znati načiniti nijedno ni najgrublje oruđe, ni za rezanje, ni za piljenje, ni za struganje, ni za bušenje, jer ne zna, ne shvaća, ne poimlje, što je rezanje, piljenje, i tako dalje.

To zna samo razumno stvorenje, samo čovjek. Jednako onaj najstariji, prvi; kao što posljednji današnji. Ni današnji čovjek nikako drukčije ne shvaća, ne poimlje pojmove rezanja, piljenja, brušenja, nego što i onaj najstariji.

Zato svaki, makar samo jedan pojam, odaje potpuna čovjeka. Ne može tu biti govora o nekakvom čovjeku ili stvorenju, koje se istom razvija u »čovjeka«; ne može biti riječi o nekakvom polučovjeku. Ili to stvorenje ima pojam ili ga nema. Ako ga nema, nije čovjek, nego životinja; ako ga ima, potpun je čovjek.

A svako, makar i najgrublje oruđe, na primjer, kakva oštrica, dokazuje, da ono stvorenje, koje ga je učinilo, ima pojam za rezanje, dakle da je potpun čovjek.

No, naravno, ono prvo kameno oruđe nije moglo odmah biti glatko i savršeno, nego je bilo još grubo i nesavršeno. Ali je ipak tečajem vremena postajalo sve glađe i savršenije. Čovjek naime po svojoj razumnoj prirodi prirodi ima sposobnost, da mu se djela od malih početaka sve više dižu, sve više napreduju. Sve veće i veće napredovanje najprirodnija je stvar kod čovjeka. Neprirodno je ne napredovati, to jest, stajati na istom mjestu, zapravo nazadovati.

Tako su i najstariji ljudi, ljudi ledenoga doba, koje je trajalo više hiljada godina, malo po malo napredovali u djelima ruku svojih, sve bolje izrađujući kameno oruđe. (Gledaj sliku na lijevo).

Ovaj dio ljudskog života, zajedno s ostalim životnim prilikama, učenjaci zovu: doba kamene kulture (prosvjete). To doba kamene kulture dijeli se prema daljnjem razvitku na više odsjeka: na rano kameno-, na prvo kameno-, na srednje kameno-, i novo kameno doba.

(U knjigama upotrebljavaju učenjaci grčke nazive, pak, jer se za kamen grčki kaže »litos«, to se i ovi odsjeci zovu: eo-litsko, proto-litsko, mio-litsko, neo-litsko doba, prema tome, što »eo« znači »rano«, »proto« — »prvo«, »mio« — »srednje«, »neo« — »novo«.)

Ako pak pitamo, kako su ti najstariji ljudi u prvo kameno doba, osim toga, što su pravili grubo kameno oruđe, kako su drukčije živjeli, može se reći slijedeće:

Hranili su se, u glavnom, onim, što je zemlja sama od sebe dala, voćem i drugim plodinama, zatim mesom sitnije divljači. Oblačili su se u životinjske, donekle priređene, ostrugane kože, ne samo radi zime, nego i radi stidljivosti. Stanovali su u kolibicama, načinjenim od kolja, pletera, i ilovače, sad u šiljastom obliku, sad u obliku pčelinjih košnica. Vjerovali su u jednoga Boga, Oca nebeskoga i stvoritelja svega svijeta. Njemu su, u znak štovanja i podložnosti, prinosili žrtve zemaljskih plodina i manjih životinja. Vladalo je jednoženstvo. Otac i mati živjeli su s djecom u obitelji. Poznavali su vatru, koju su dobivali kresanjem kamena o kamen.

Kako su se ti najstariji ljudi dalje razvijali, bilo na bolje, bilo na gore, o tom ćemo govoriti u slijedećem broju.

Dr. Ante Radić i prvi njegovi suradnici.

Piše profesor Petar Grgec.

Pisati za puk nije lagana ni svakidašnja stvar.

Ante je Radić to umio kao nitko drugi prije i poslije njega. Što je Kačić hrvatskomu narodu u stihovima, to je dr Ante Radić u prozi.

Napisao je veliko mnoštvo knjiga i članaka, iz kojih će pučki pisci moći uvijek učiti, kako se piše o puku i za puk.

Obazirući se za svojim suradnicima u hrvatskom seljačkom narodu najprije se dr. Ante Radić zaustavio na svećenicima i svećeničkim kandidatima (pitomcima). To je povijesna činjenica, koja se ne da poreći. Vidio je, da je svećenstvo svojim životom i radom najbliže širokim narodnim slojevima, na kojima je on htio osnovati zgradu svojega kulturnoga rada. Nijedan drugi stalež ne daje toliko kulturnih pučkih radnika kao svećenici. Najveći dio njih živi do posljednjeg daha među seljacima ne udaljujući se redovito od njih i od rada za njih ni onda, kada drugi uživaju svoju mirovinu, svoje praznike ili svoj odmor.

Najveći dobrotvor dra Ante Radića bio je u početku zagrebački nadbiskup dr Juraj Posilović, koji je omogućio izlazak njegova »Doma« darom znatne svote.

Poslije toga učinili su za raširenje »Doma« među hrvatskim seljaštvom vrlo mnogo zagrebački bogoslovi. Bilo je to pokoljenje darovitih i poduzetnih svećeničkih kandidata, među kojima su se nalazili Milan Pavelić, Ante Irgolić, Ferdo Rožić, Franjo Suša i mnogi drugi.

Da se osvježi uspomena na to, što su dru Anti Radiću i njegovu »Domu« bili zagrebački bogoslovi, vrijedno je iznijeti pisma, koja je dr Ante Radić pisao Milanu Paveliću. Zagrebački su naime bogoslovi u prijašnja vremena podržavali trajne veze s najvećim predstavnicima hrvatskih kulturnih nastojanja. U vrijeme ilirskoga preporoda dolazili su među njih Ljudevit Gaj, Stanko Vraz i drugi znameniti hrvatski književnici i političari. A na kraju 19. i na početku 20. vijeka bio je od svjetovnjaka najčešći njihov gost dr Ante Radić. Sate i sate provodio je on s bogoslovima u razgovoru, a kada nije mogao da osobno dođe k njima, pisao je njihovu predstavniku Milanu Paveliću pisma, koja danas predstavljaju vrlo važno kulturno dokazalo onoga razdoblja.

U pismu od 4. veljače 1900. piše dr Ante Radić Milanu Paveliću:

»Velecienjeni gospodine,

Šaljem Vam evo 100 eks. 1—3 broja »Doma«. Kako vidite opajasana su sve po tri i markirano je sve, tako da drugo ne trebate, nego da gospoda napišu adresu i po slugi pošalju na poštu. Sluga — ili tko drugi — može ih baciti na glavnoj pošti u kovčežić (drugdje se ne bi moglo) ali će bolje biti, da ih sve zajedno predade tamo, gdje se predaju: samo neka pita kojega listonošu, pa će mu kazati. I to molim što prije, jer je već evo 4. II. na izmaku. Sve adrese molim da popišete i meni pošaljete.

Ovdje Vam šaljem i 48 kom. maraka po 4 fil. za dopisivanje. Više nemam pri ruci.

Ponavljam, što sam Vas molio, kad ste kod mene bili, i što sam javio »Zboru« i pišite na sve strane, osobito bratskim »Zborovima«. Dodju li Vam od kojega »Zbora« predbrojnici, javite mi što prije. Po jedan eksemplar 1—3 broja pošaljite i svakom »Zboru« (zato šaljem više od 96, t. j. 100, i posebice 3 eks. 1—3 br.; sarajevski »Zbor« ima već).

Gg. gimnazijalci neka pišu svojim kolegama, i to na svaku gimnaziju, s koje imate gimnazijalaca. Najbolje će biti, da se obrate na maturante. I njima neka pošalju po 1 eks. 1—3 broja, i za to sam više dodao.

Kako sam Vam obećao, ja ću prvom zgodnom prilikom doći k Vama, i to vrlo rado.

U ostalom Vam se liepo preporučujem hvaleći na dosadašnjoj brizi i preporučujući se u buduće

Vaš

A. Radić

Liepo, molim Vas, pozdravite g. Sušu.«

Poslije toga dolaze tri kratka pisma, u kojima dr Ante Radić na običnoj posjetnici govori o izlasku slijedećih brojeva »Doma« i ujedno najavljuje svoje pohode »Zboru«. U pisamcu od 7. II. 1900. veli: »O svom posjetu u sjemeništu govorio sam s g. dr. Medjimorcem i gosp. drom Bauerom.«

Dr. Ante Radić iskoristio je obilno dopuštenje sjemenišnih poglavara, da stupi u osobni dodir s bogoslovima. Ali u isto vrijeme, dok je osobno dolazio u »Zbor duhovne mladeži zagrebačke«, nije prestao ni da svojim suradnicima šalje dulja ili kraća pisma.

Dne 3. srpnja 1900. piše Milanu Paveliću:

»Velecienjeni Gospodine,

Od 99 (ne 100) adresa, koje ste upravi »Doma« poslali u svoje vrieme, šalje se »Dom« samo na 87, jer su ostali povratili. Molim Vas, budite tako dobri, pa mi javite dobrohotno: bi li uprava »Doma« onih 13 Kruna upisala 13-orici predplatnikâ đaka, da bi za 13 njih bila plaćena čitava predplata, — ili ćete pak biti tako dobri, pa poslati 13 novih adresa?

Još se pravo niesam oporavio od unutrašnje radosti: što Vas ima tako krasnih i dobrih mladih boraca za svetu našu stvar. Hoće li samo polovica uztrajati?

Žalim, što sam se tako jako u početku bio zakopčao, kad smo ono razgovarali. Ali svejedno mislim: bolje da se međusobno osvojimo po-

lako, pa čvrsto, — nego da planemo, pa ohladnimo.

Liepo Vas molim, pozdravite gospodu, osob. vriednoga moga oponenta (prigovaratelja) gosp. Irgolića. Bog mu dragi samo zdravlje dao!

Još bih Vas liepo molio, da mi javite adresu one gospode, koja će biti spremna raditi za »Dom«, da im uzmognem poslati brojeve, što će ih moći podieliti.

Napokon ovo: Ne bili se dala kod mene prirediti jedna liepa večera za jedno 12 gg. klerika (maturanata i bogoslova)? Meni bi to vrlo milo bilo, kad bi se — možda na dan odlazka — sabralo onako krasno družtvance mladih patriota. Budite tako dobri, pa mi to dobrostivo javite. Ja neuztrpljivo čekam.

S tim Vam se liepo preporučujem s dubokim poštovanjem

Dr. Ant. Radić.«

Bogoslovi su predložili dru Anti Radiću, neka on njih pohodi prije odlaska na ferije, jer su željeli, da svi budu u njegovu društvu, a ne samo dvanaestorica. Radić im je u pismu od 9. srpnja odgovorio, da se s veseljem odaziva njihovu prijedlogu.

Prijateljska se veza i suradnja sve više učvršćivala.

U pismu od 18. siječnja 1901. piše dr Ante Radić:

»Gotovo mi je težko bilo, kad sam ugledao novce, što ste ih Vi, gospodo bogci, kojekako skucali. Znam dobro, kakvih Vas ima siromaha. Ali ja hvalim Bogu, što je ovo opet moguće u zagr. sjemeništu, i koliko me god veseli uspjeh moga listića i hvale sa svih strana, — najviše me veseli i najviše mi podaje nade to, što je »Zbor« prigrlio »Dom« kao svoj. Zato Vam ja, gospodo, i ne hvalim više, jer ne radiste i ne ćete raditi za moju stvar, nego za svoju. Da se držim pozvanim, ja bih Vas mogao samo pohvaliti.

Spomenuli ste u pisamcu, da je bilo »nekih neprilika«. Žao mi je, ako su te neprilike bile ozbiljnije. Ali bez neprilikâ nije bilo i ne ćete biti.

Prošle ste godine dali za predplatnike 50, i sada opet 50 for. To je stotina, a kleričkih predplatnika nema toliko. Zato, kad moja uprava nađe točan broj tih predplatnika, javit ću Vam. A da ne moram čekati na odgovor, odmah Vam javljam, što ću s ovim novcem, što preteče preko predplate: uračunat će se za 1901 g. onima, koje gg. klerici prijave kao svoje štićenike.

Samo da ne zaboravimo, pa da budu čisti računi: I kleričkim je predplatnicima poslana ona knjižica o Napoleonu. »Dom« ju poklanja.

Iz okolice Otočca i Brinja nema nego jedan novi (iz Otočca). Ali ovaj jedan piše, da je gosp. župnik »Dom« čak u crkvi preporučio. Hvala mu, i ako mu uzpišete, zahvalite mu mjesto mene. Iz Bribira dva su nova (Kalafatić i kapelan).

Velecienjeni i dragi gospodine, sveudilj ste mi na pameti. Vrlo bi mi drago bilo, da se porazgovorimo, pa ako možete, molim Vas liepo, dođite — budite tako dobri — k meni, kad ja ne mogu k Vama.

Pozdravite liepo dični »Zbor« ukupno i gg. pojedince. Dao Bog da od članova »Zbora« sastavimo skoro »Sabor«!

Pozdravite i g. Dolovčaka: Recite mu, da se na Međumurje misli, — ali je to »prokleto malo« — rekli bi ljudi — dok se samo misli. Međutim treba i misliti.

Dragi gospodine, ja Vam se liepo preporučujem, kao i svoj gg. i šaljem svima svoj prijateljski poklon

Vaš iskreni

Dr. A. Radić.«

U pismu od 13. ožujka 1901. javlja dr Ante Radić Milanu Paveliću najprije, da će popraviti jednu pogrešku u otpremništvu, koja je nastala zamjenom imena Martina i Marka Pavelića, a onda nastavlja:

»Ako ste s veseljem čitali dosadašnje brojeve »Doma«, — i ja s veseljem čujem Vašu pohvalu.. Još se doduše nismo toliko poslavosrbili, da bismo si uzajamno kadili, ali je ipak dobro, da se pohvali, što valja...

A za »Osvit« — ne znam što bih Vam u kratko rekao. Kad je izašlo ono izvješće, njeki su (osob. svećenici) govorili, — da sam se poturčio, — a ovi: da sam pun mržnje na sve muslimsko. Bit će da sam istinu pisao, — a veritas odium parit (istina rađa mržnjom). Što Vi mislite? — Žalim »Osvit« i naše »Turke«: zlo se radi.

Žao mi je, što nisam odgovorio gg. klericima, koji su mi pisali o Medjumurcima. Budite tako dobri, pa im izvolite kazati i opet moju hvalu, što su pokrenuli onu akciju. Do sad je dr Brestjenski predplatio 6-oricu Medjumuraca. Prinosa ima do sada 8 K i njekoliko filira. Dobro je, bit će i više. Samo da mi je uhvatiti vremena, da napišem čestitu i zgodnu knjižicu za te naše »madžare«. Neka se uztrpe i neka do toga čitaju »Dom«. Žpk Šafran odlučno se protivi dijalektu. Želi — medju ostalim — da se napiše za Medjumurce knjiga o njihovim običajima. To ja ne držim za zgodno.

Čitali ste, da sam počeo medju pravašima. Što su rekla gg. kolege? — Kušat ćemo, — mora ići. Tu nije ni na mjestu riječ »kušat ćemo«.

Liepo Vam se preporučuje s poštovanjem

Vaš iskreni

A. Radić.

Pozdrav svoj gg. kolegama.«

U posljednjem pismu, koje se nalazi u maloj zbirci Milana Pavelića, brani dr Ante Radić neke svoje kritičke opaske o dru Anti Starčeviću. Pismo ima datum 29. kolovoza 1901.

Milan je Pavelić doskora morao napustiti povjereništvo »Doma« radi svršavanja nauka i radi ređenja. No dr. Ante Radić nije zaboravio svojega revnoga suradnika, nego je poslije toga napisao u »Domu« vrlo pohvalnu ocjenu o Pavelićevoj prvoj pjesničkoj zbirci »Iz zakutka«.

O bubrežnoj tuberkulozi.

Napisao dr. Zlatko Šestić, liječnik-stručnjak za bubrežne bolesti, Zagreb.

Ovim člankom hoću da predočim sliku one najpodmuklije bolesti bubrega, koja se na žalost vrlo često javlja u našem narodu i koja razara bubreg tako tiho da bolesnik i ne sluti kako je bolestan i što mu se sprema — a to je tako zvana tuberkuloza ili sušica bubrega.

Smatram za dužnost da upozorim čitatelje na sve znakove ove podmukle i okrutne bolesti, koja je često prekinula i pomrsila nastojanja i najdarovitijh ljudi, od kojih je narod mogao mnogo toga očekivati. Ona se uvukla u život obitelji sijući za sobom žalost i zlo. Znakovi te bolesti tako su neznatni i neprimjetljivi u početku oboljenja, da ih i obrazovan čovjek ne primijeti, a onda kada on nešto opaža često puta je već prekasno, da se može izvući iz te bolesti i ozdraviti. Navesti ću vam jedan poseban slučaj po kojemu ćete moći prosuditi kako je to moguće da bolesnik ide istom onda k liječniku, kada je već prekasno.

U moju ordinaciju (sobu za pregledbu bolesnika) došao je učitelj R. K iz M. Kaže, da je već prije dvije godine opazio, da mu je mokraća bila nekih tri do četiri tjedna mutna. Htio je ići k liječniku, no kako se je mokraća razbistrila i njega uopće nije ništa bolilo to je držao da je već potpuno zdrav i da ne treba ići k liječniku. Poslije mjesec dana ponovno mutna mokraća kroz dva dana, i onda se razbistruje, i naravski opet nema potrebe da ide k liječniku. Bolova nije imao nikakovih, tek jedino bi mu se činilo da ga nešto steze u križima. Nakon nekoliko mjeseci opazi jednoga dana da mu je mokraća nešto krvava. To ga je uplašilo i odmah je pošao k liječniku, koji mu odredi propisnu hranu i liječenje rekavši da se za dva ili tri tjedna ponovno javi na pregled. Kada je došao kući već je krvarenje prestalo i on si sam predbacuje da je umišljeni bolesnik, i kako se mokraća razbistrila, više ne ide k liječniku. Od sada ne vodi toliko brige o toj mokraći. Konačno njega ne boli ništa, dobro izgleda pa šta će se sada zbog takve malenkosti uzrujavati, rekli su prijatelji kod čaše vina u gostionici. Jedan je to imao baš isto tako, drugi još gore, pa je ozdravio i bez liječnika. Jedan preporučuje ovo, drugi ono, a treći je sve nadglasao i zapovijeda mu da pije čaj od preslice — to je najbolje sredstvo. I zbilja pije on čaj od preslice i to po nekoliko šalica dnevno i njemu se čini da je bolje, dapače da je već sve u redu pa sada ne vodi brigu o svojoj bolesti nego samo o tome da li je čaj od preslice dobro i onako iskuhan, kako su mu preporučili. Sada je na bolest potpuno zaboravio, uostalom ima u životu i drugih briga i zala, koje čovjeka udaraju pa nije čovjek baba da će se sada obazirati na nekakovu malo mutniju mokraću — pa to je smiješno — misli on.

Prošlo je tako već godinu i po dana, kad je jednoga jutra na kraju mokrenja opazio da mokri čistu krv. Sada se uplašio, ne zna što bi, jer krv ne znači dobro. Ma nije to ništa — kažu ljudi — to je sigurno od toga što je čaj od preslice bio prejak, pa kako on čisti bubrege, to je malo i previše očistio po malo zakrvavilo od toga, isto kada si malo jače obrišeš nos te onda zakrvari — ne boj se ništa — kažu prijatelji — to će opet prestati, kao što je i prije prestalo. Ali ipak odlazi on k liječniku koji je nekoliko kilometara udaljen od njegovog mjestanca. Liječnik preporučava bolnicu ali on ne će o tome ni da čuje. Kako? Zar sada pod kraj školske godine? Zar ostaviti djecu baš par dana prije svršetka zbog tih par kapi krvi? Nemoguće. Kakvu bolnicu — i to da je zbog nečega a ne zbog ovakove sitnice da ga liječnik upućuje tamo. Zbilja nema smisla ići doktorima, kako su to rekli prijatelji. Kuhat će si i dalje čaj od preslice, ali sada treba uzeti mnogo razređeniji. Kuha on tako razrijeđeni čaj i pije ga dnevno u točnim obrocima. Zbilja, krvarenja više nema, a mokraća što je malo mutna to ga više ne zabrinjuje.

Došla je jesen sa svojim kišnim i tužnim danima, pa tako jednoga dana pričini mu se, da ga žestoko peče kod mokrenja. Kada je pogledao, opazio je, da mokri gnojnu mokraću, zapravo pravi gnoj, a na kraju mokrenja strahovito ga je zabolilo i skoro je zavikao od boli. Odsada mora da mokri svaki čas s ovim nesnosnim bolima, a po noći mora se dizati svaki sat da bi izmokrio male količine mokraće uz iste bolove. Sada je stvar drukčija, više ne vjeruje nikome. To mora nešto drugo da bude, sada mora ići zbilja ozbiljno da dozna što mu je. Prokleti taj čaj od preslice, koji ga je doveo do toga i svi oni koji su ga tako savjetovali. U zadnje vrijeme opaža da se često znoji, naročito noću i što je najčudnije izgubio je 12 kg težine.

Tako je po prilici meni pričao učitelj R. K. iz M. i kaže da će sve činiti štogod ja naložim, samo da bi ozdravio. Tokom pretrage našao sam u mokraći tuberkulozne bacile. Dakle, radi se tu o tuberkulozi bubrega. Uputio sam ga u bolnicu i tamo sam daljnjom pretragom pronašao tuberkulozu ne samo jednoga nego oba bubrega. Žalosna stvar, bolesnik je osuđen na propast. Tu se više ne može ništa učiniti, što bi dovelo bolesnika potpunom ozdravljenju. Može se samo da produljuje život. Jer kada je tuberkuloza samo na jednom bubregu, taj se bubreg operativnim putem (izrezujući) izvadi, a bolesnik ostaje samo s jednim, koji je zdrav pa tako ostaje potpuno zdrav čovjek, dočim ako bolesnik oteže s liječničkim pregledima, može tu-

berkuloza nakon stanovitog vremena prijeći s jednoga bubrega na drugi putem mokraćnog mjehura. Tako je u ovom našem slučaju. Pa sad pomislite, kako je meni bilo teško, kada je taj učitelj sklopio preda mnom ruke i rekao: »Spasite me molim Vas kao Boga — ta ja sam se cijeli život mučio. Kada smo kao djeca ostali bez roditelja, ja sam danju išao u školu i učio, a noću radio kao radnik samo da se mogu iškolovati moja mlađa braća, pa sada kad sam istom počeo nešto bolje da živim, sada baš moram teško oboliti!«

Iz ovog slučaja mogli ste jasno uočiti znakove tuberkuloze bubrega i primijetili ste da su svi ti znaci pritajeni, tako da su mnogi i mnogi preko toga lako prelazili, a istom onda kad se bolest jako raširila — istom onda pošli su k liječniku.

Zbog toga osjećam, da mi je dužnost prikazati što jednostavnije i preglednije sve znakove po kojima ćete biti upozoreni da bi se moglo raditi o tuberkuloznom oboljenju bubrega, pa kada ih budete znali, ne ćete svojem prijatelju preporučiti kakav babski čaj nego ćete ispravno postupati savjetujući drugoga. Možda će vam se dogoditi da će baš koji vaš susjed biti sličan onome što ste sada čitali, pa ćete takvog čovjeka uputiti odmah bez odlaganja k liječniku, koji će učiniti sve i sva da pronađe pravu bolest te da onda uputi bolesnika pravovremeno u bolnicu. Moram vam naglasiti da kod tuberkuloznog oboljenja bubrega ne mora biti tuberkuloza ili sušica u plućima, odnosno ona je tamo u tako malenom stepenu razvijena da se mogu pluća smatrati zdravima. Baš zbog toga razloga takovi bolesnici izgledaju vrlo dobro, tako da po vanjskom izgledu nitko ne bi rekao da su uopće bolesni.

Od prvih znakova što ih bolesnik osjeća to je češće mokrenje i to više noću nego danju. Bolesnik mora po noći da se diže i da mokri, što prije nije morao raditi. Osim toga opaža da mokri nešto veće količine nego prije. Mokraća je u početku od vremena do vremena mutna, a poslije postaje stalno mutna a katkada i sukrvava, osobito na kraju mokrenja. Moram naglasiti, da je mutnost mokraće u početku kroz par mjeseci sasvim laka, tako da se to jedva može primijetiti pa ako takvu vodu ostavimo u posudici, u kakvoj čaši, to će mutnost ostati za razliku od one mokraće, gdje se u čaši odjeljuje talog od potpuno bistre mokraće, a koja ne mora da označuje bolest nego dolazi iza razne hrane na pr. ako jedemo mnogo krumpira ili graha. Dakle još jedamput da vam naglasim, da je mutnost mokraće u slučaju tuberkuloze bubrega stalna i trajna, mokraća ostaje neprozirna i ako je dulje vremena ostavimo u čaši.

U velikoj većini slučajeva bolesnik uopće ne osjeća nikakvih boli ali ipak u pojedinim slučajevima bolesnici osjećaju lagane mukle boli u leđima ispod rebara prema krstima (križima) tako kao da ih nešto smeta u tom predjelu. Kod nekih bolesnika već dosta rano dolazi do boli na kraju mokrenja i do lagana krvarenja na kraju mokrenja. Takovi su slučajevi povoljni, jer će bolesnik dosta rano potražiti liječnika, koji će otkriti o kakvoj se bolesti radi. Nadalje bolesnik sam opaža da više nije zdrav kao prije, njemu, kako bi se reklo, nešto fali, odnosno s njim nešto nije u redu. Kod posla opaža, da se mnogo brže umara nego prije te se kod toga više znoji nego prije. Nema više volje za jelo kao prije i neka jela mu se sada gade, koje je prije rado jeo. Bolesnik osjeća umornost i malaksavost i onda kada uopće ne radi.

U daljnjem stepenu bolesti postaje mokraća sve mutnija i mutnija; bolesnik mora sve češće i češće da mokri, a sada ga osobito peče na kraju mokrenja, zatim, stalno je žedan, osjeća suhoću u ustima a uza sve to primjećuje, da je količina mokraće kroz dan i noć znatno manja nego prije. U licu je sada izgubio svoju zdravu boju. Tako čovjek, koji je prije bio u licu rumen, sada je sivkasto blijed s umornim pogledom. Gubi na vagi, osjeća vrućicu — bolest se razvija sve dalje i dalje, dok jednoga dana tiho i okrutno ne pokosi svoju žrtvu. I pitaju se ljudi u čudu »što je to bilo sa čovjekom, ta ništa ga nije bolilo na ništa se nije tužio, tek jedino što je mokrio mutnu mokraću, pa zar od toga čovjek da strada?«

Kada vidite, takav je tok bolesti tuberkuloze bubrega — tih, polagan, podmukao, bez bolova te sa svojim razornim djelovanjem uništava jedan a konačno i drugi bubreg, što više i sam život bolesnika. Zato dolazi do smrtnih slučajeva, jer se bolesnik prekasno javlja liječniku, koji mu jedini već kod prvih znakova ove teške i razorne bolesti može pravovremeno pomoći i ukazati pravi put k ozdravljenju.

Ponovno naglašujem, da je u početku redovno bolestan samo jedan bubreg — kako to dokazuje svakidašnja liječnička praksa — koji se operativnim putem može odstraniti iz čovječjeg tijela, bez opasnosti po gubitak života, a time je čovjeku osigurano i vraćeno ponovno zdravlje za cijeli život.

Uvjeren sam, da će čitatelji u ovom mojem članku naći razjašnjenja i upute što moraju u takovim slučajevima činiti, a to je i bila svrha ovog mog članka.

Kulturne crtice.

4.

Kada i kako je nastalo pismo.

Dugo, dugo, ljudski rod nije imao pisma. Prošli su vijekovi, dok se do toga došlo.

Oni ljudi, koji su živjeli prije iznašašća pisma, crtali su i slikali različite prizore iz prirodnog životinjskog i čovječjeg života, crtali po kamenju, kosti, drvu, koži, — ali pisma nisu poznali.

Ako bi trebalo što zabilježiti iz obična života, kao što je kakav rok ili račun, to se kakvom crtom, zarezom, zarezalo na kamenu ili štapu, kao i danas što je poznat rovaš, — i to je bilo sve.

Ako bismo htjeli, mogli bismo reći, da su te crte i zarezi ipak bili prvi počeci (elementi) onoga, što zovemo pismo, kao što bismo tako mogli nazvati i na prva crtanja i slikanja.

Jer što je pismo i čemu služi?

Pismo su neki vidljivi znakovi, kojima se nešto saopćuje nekomu drugomu u sadašnjosti, ako je udaljen, ili u budućnosti potomstvu. Govorna riječ prolazi, a pismo ostaje, i njim se čuva ono što je jednom smišljeno ili urađeno, pak ako je to dobro, otuda znatna korist.

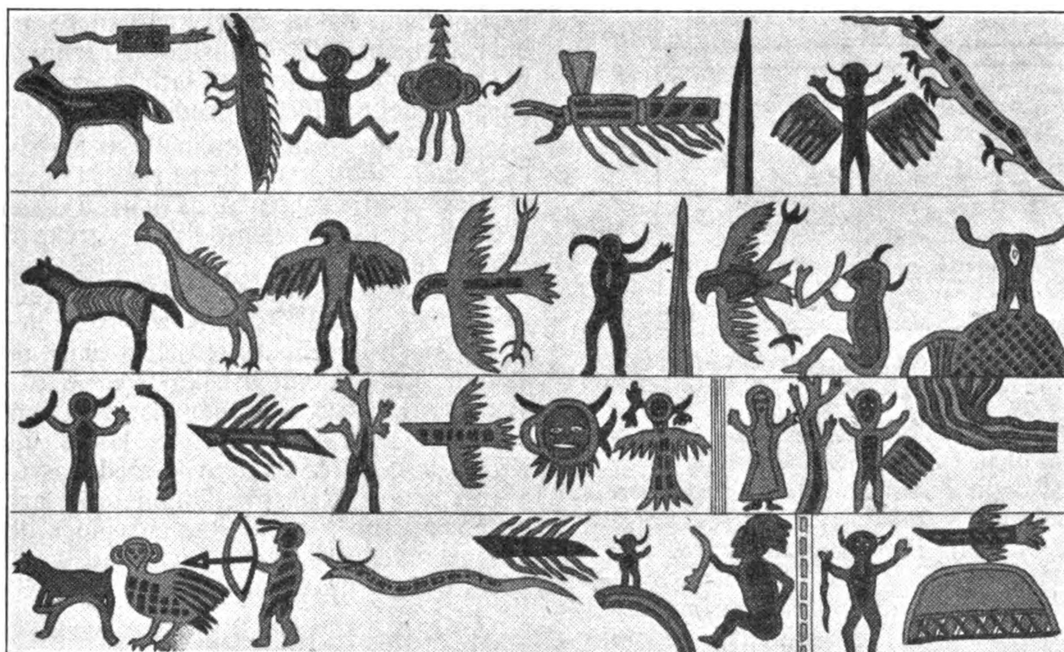
Zato je pismo od velike važnosti. Ne samo za svakidašnji, praktičan, život, nego i za opći ljudski napredak. Kao što se bez govora (jezika) uopće ne bi moglo napredovati, tako bi se bez pisma mnogo teže i mnogo polaganije napredovalo.

Zato je sigurno, da su ljudi od najdavnijih vremena gotovo bili prisiljeni smišljati, kako da svoje misli i riječi priopće i nekom u daljini, bilo prostornoj bilo vremenskoj.

Pak pošto je Bog čovjeku dao dar stvaranja, čovjek je doista i smislio pismo, premda je to išlo postepeno i različitim putevima.

Za priopćivanje misli vidljivim znakovima, najprije su se ljudi počeli služiti slikama pojedinih predmeta.

Za svaku naime riječ, koja znači neki predmet ili neku radnju, naslikali bi sliku toga predmeta ili radnje. Ako bi htjeli reći, da »kuća gori«, naslikali bi kuću i oganj; ako bi htjeli reći, da »lađa plovi«, naslikali bi jednu ravnu crtu kao rijeku i na njoj lađu; ako bi htjeli reći, da sunce svijetli, naslikali bi jednu zavijenu poluokruglu crtu kao nebeski svod i pod tom crtom kružnicu kao sunce, i tako dalje.

Slikovno pismo.

Takvo pismo zove se slikovno pismo. (Gledaj gornju sliku)

Tim slikovnim pismom služili su se najstariji narodi. No i danas se takvim pismom služe narodi, koji se još nalaze na niskom stupnju, na primjer, Indijanci u Americi. God. 1849. poslali su na tom pismu molbu kongresu (saboru) u Vašingtonu (Gledaj sliku na slijedećoj strani, s tumačem).

Sličnim slikovnim pismom, služili su se napose i stari kulturni Egipćani, — ali tu treba dodati, da su oni išli već jedan ili dva koraka naprijed.

Dok je slikovno pismo svojim slikama označivalo ponajprije sasvim pojedinačne predmete, koje gledamo svojim tjelesnim očima, to jest, baš tu i tu kuću, baš tu i tu lađu, baš ovo sunce, — malo kasnije one su slike označivale i one predmete, kojih ne vidimo svojim tjelesnim očima, označivale su predmete, koji nisu pojedinačni, nego imaju *opću vrijednost*, jednom riječju, nisu označivale vidljive stvari — nego *nevidljive pojmove*. Na primjer, kad bi se naslikala ptica, koja ima izgled guske, ova slika ne znači baš gusku, nego svaku pticu, to jest *pticu uopće*, ili *pojam ptice*. Još više. Ovakva slika ptice — guske, po gotovu, ako bi imala raširena krila, mogla bi značiti lećenje ili brzinu ili polet (duše).

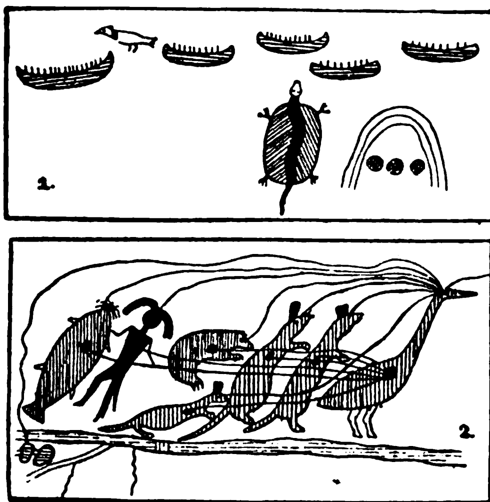
I dok bi se onaj prvi način slikovnog pisanja (kojim se označuju pojedinačni predmeti) mogao nazvati *čisti slikopis*, ovaj drugi bi se mogao nazvati *slikovni pojmopis*.

No kod ovog slikovnog pojmopisa odmah možete i sami opaziti jednu poteškoću. Tko će naime znati, što naslikana guska znači, da li baš samu gušku, ili pticu uopće, ili lećenje, ili brzinu, ili duševni polet. To nije lako pogoditi.

Stari egipćanski mudroznanci (a to su bili svećenici), koji su se služili slikovnim pismom, nastojali su izbjegnuti toj poteškoći. *Stoga su pokraj ove ili one slike metnuli još jedan znak*, koji je imao *pobliže označiti ili odrediti* dotičnu sliku. Na primjer. Slika za frulu (sviralu) značila je najprije samo sviralu, a zatim je mogla značiti i čovjeka, i ratnika, i hrabrost. Zato su pokraj frule naslikali još i čovjeka, ili obična, ili u oružju, ili na konju, i tako dalje. Takvi znaci zvali su se *pokazni*, *odredbeni*, ili, latinskim izrazom, *determinativni* znaci (jer latinska riječ »determinare« znači »pobliže odrediti«).

Slikovna pisma, kojima su se služili stari Egipćani, zovu se *hijeroglifi*, što znači »*sveto urezano pismo*«. (»Hijeroglif« je grčki naziv, sastavljen od dvije grčke riječi: »hijeros« znači »svet«, a »glifo« znači »urezujem«). Pismo zove se »sveto«, jer su ga svećenici upotrebljavali u svete svrhe, a »urezano« zove se stoga, što je urezano u različite tvari, ponajviše u kamen. (Gledaj dolnju sliku)

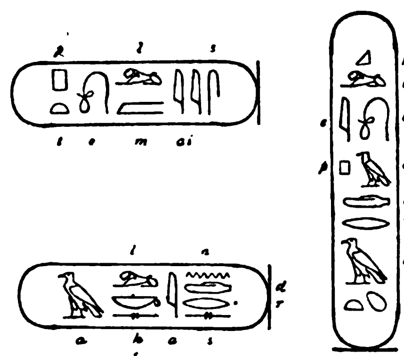
No ni takvo slikovno pismo, s tim determinativnim znacima, nije bilo lakše čitati, nego možda još i teže. Osobito je to danas teško onim učenjacima, koji nastoje odgonetati staro slikovno pismo, rezano u razne kamene ploče, ili drugdje. Zato se i danas, kad je nešto teško pročitati, i kaže: ovo su pravi hijeroglifi.

Primjeri slikovnog izražavanja kod američkih Indijanaca.

Gornja slika predstavlja crtež nacrtan na neku stijenu na obali Gornjeg jezera, a treba da predstavlja opis nekog indijanskog pohoda preko jezera, što je izvršen u pet »kanua« (indijanskih čamaca). Uspravne crte označuju broj momčadi svakog čamca. Vodena ptica nad najvećim čamcem označuje, da se u tom čamcu nalazio poglavica. Ona tri kružića (sunca) ispod trostrukog luka (neba) označuju, da je put trajao tri dana, a kornjača, představnica zemlje, navješta, da su putnici sretno stigli.

Doljnja slika predstavlja molbu, koju je jedna skupina indijanskih plemena podnijela saboru Sjedinjenih država Amerike; u molbi se traži, da se tim plemenima dade pravo ribolova u nekim manjim jezerima. Pojedina plemena označena su likovima životinja, koje je pojedino pleme izabralo za svoju svetinju: ribom (uz koju je naslikan jedan Indijanac), kunom, medvjedom i čapljom, koja ih vodi. Crte, kojima su povezane oči i srca svake životinje s očima čaplje, označuju, da su plemena među sobom složna, a crta, koja je povučena od čapljina oka do nagoviještenih jezera, glavni je sadržaj molbe.

Egipatski hijeroglifi.

No ne samo, da je bilo teško čitati, nego je to pismo zauzimalo i mnogo prostora.

Stoga su ga počeli *skraćivati*. Kod toga treba odmah naglasiti, da je *to skraćivanje prouzročilo velike promjene u pisanju*.

Kako se skraćivalo? Mjesto cijele slike naslikalo se samo pol (ili samo četvrt) slike. Sad je ove pol ili četvrt slike više izgledalo kao neki znak nego kao slika nekog predmeta, premda se još uvijek moglo razabirati, od koje je to slike polovica.

Ali kad se jednom počelo slikati samo pol slike, onda se činilo, da je ta polovica slike počela označivati samo pol riječi. Na primjer: Ako se naslikalo samo pol lađe (čamca), onda te pol lađe nije više značilo cijelu riječ »lađa«, nego samo pol riječi, to jest, samo »la«. Isto tako od »kuća« samo ku-, od »sunca« samo sun-, i tako dalje.

Tako su se dobili pojedini znakovi za pojedine slogove. (Slog sastoji najmanje od dva glasa, suglasnika i samoglasnika). To je

a - dam   k - u - r - u - š
Ja (sam)   Kir

kh - š - a - ja - th - i - ja   ha - kh - a - ma - n - i - š - i - ja
kralj   Ahemenović.

Klinovo pismo.

slogovno pismo. Pisanje se je time znatno pojednostavnilo.

No pošto su se ovi znakovi još više skraćivali, došlo je do toga, da je pojedini znak označivao samo pojedini glas: l. k, s. To je glasovno pismo.

Time je postignut veliki napredak.

Od skraćenog slikovnog pisma nastalo je, na jednoj stvari, klinovo pismo (slova slična klinu). (Gledaj gornju sliku). Tim pismom služili su se stari Perzijanci. No kako to pismo, radi odveć velike jednoličnosti, nije bilo zgodno, nije se dalje razvilo.

Na drugoj pak strani stari narod, po imenu Feničani, od skraćenog slikovnog pisma napravili su svoje pismo, najprije slogovno, a zatim i glasovno. Kako je to feničansko pismo bilo dosta jasno i razgovijetno, poprimili su ga i drugi narodi, kao židovski, arapski, pak osobito grčki i rimski. Ovi drugi narodi još su ga i više razvili i usavršili. Dok su još Židovi imali znakove samo za suglasnike, Grci su dodali i znakove za samoglasnike.

Od Grka su uzeli pismo Latini i Rimljani, a od Rimljana drugi evropski narodi. Među njima i mi Hrvati.

Mi dakle Hrvati imamo rimsko ili latinsko pismo, kao što i svi drugi zapadni, to jest najprosvjećeniji narodi. Latinsko pismo je najzgodnije i najlakše i najljepše. Zato su ga uzeli i neki istočni narodi, kao što, na primjer, i sami Turci.

Nekada smo se mi Hrvati služili, djelomično, jednim drugim pismom, koje se zove glagolica. Drži se, da ga je složio sv. Ćiril. Tim pismom pisali su stari Hrvati manje i veće sastavke, privatne (domaće) i javne, obična pisma, darovnice, zakonike, pa i cijele knjige, svjetovne i crkvene. Tim je pismom ispisana i ona znamenita Bašćanska ploča, koju smo donijeli u 1. broju »Zlatnoga Klasja«. Radi svega toga pismo glagolica naša je slavna starina, naša je draga svetinja. Ali, jer je, s druge strane, to pismo bilo vrlo teško za čitanje i pisanje, to smo mi Hrvati, zajedno s drugim narodima, odabrali latinsko pismo.

Istočni se pak narodi, ponajvećma, kako je rečeno, služe drugim piscima: Grci grčkim, Arapi arapskim, Židovi židovskim, pravoslavni Slaveni ćirilskim, i tako dalje.

Nijemci, osim latinskim, služe se gotskim pismom. I oni su nekada imali svoje staro pismo, koje se zove: rune.

No sva su se ta različna pisma, tokom tisućljeća, razvila iz početnoga i najstarijega, iz slikovnog pisma. To je bio velik i dugotrajan posao.

No to je ujedno jedan između mnogih primjera, iz kojega se jasno vidi, kako se na duhovnom ili prosvjetnom (kulturnom) području od malih početaka diže i napreduje sve više i više. Ovo napredovanje izlazi iz duhovne čovječje prirode.

Tako može, ne samo može, nego i mora napredovati svaki pojedinac, svaki narod. U svemu, napose u pismenosti, i to tim prije, što je latinsko pismo, kojim se mi služimo, jednostavno i lako.

Među nama Hrvatima ne smije biti nepismena čovjeka!

Dr. F. R.

Blažena Ozana ispod Griča.

*Raduj mi se, mili Zagreb grade,
Raduj mi se, evo tebi sreće,
Evo čuda, koje se događa:
Trnje ti se pretvara u cvijeće.*

*Na tlu tvome, gdje je dosad raslo
Pusto grmlje, svakojako rašće,
Sad se krči, nastaje čistina,
Mirisave sade ti se bašće.*

*Gdje je dosad korov sve pokrivo,
Nit je bilo puteva ni staza,
Tu ti sada nova puca slika:
Zeleni se prekrasna oaza.*

*Pitat ćeš me, mili Zagreb grade,
Kako će se ta promjena zbiti?
Da odgovor pravi tebi dade,
Moja pjesma evo odmah hiti.*

*Doći će ti cvjećarica vila,
Koja znade praviti čudesa,
Doći će ti vrtljarica djeva,
Doći će ti ravno sa nebesa.*

*Nekad zemljom hodala je ona,
Ima tome četir stotin ljeta,
Bje to tamo, gdje se Jadran južni
Baš duboko u kopno zalijeta.*

*Pastirica čedna s onkraj Lovćen brda
Siđe k moru, da Gospodu služi;
Cvijetak nježan, što se jedva vidi,
Brzo posta sličan divnoj ruži.*

*Miomiris širio se svuda
Iz njezina isposničkog stana;
Grad i narod hrlio je tamo,
Gdje živjaše djevica Ozana.*

*Mala, bijedna isposnička špilja,
Ali iz nje izlažaše sila,
Koja trnje mijenjala u cvijeće,
Svoj nevolji zatornica bila;*

*Mirila je valovlje na moru,
Spasavala premnoge živote,
Tursko mnoštvo odbi od svog grada,
Mnogu žrtvu strašnoj smrti ote.*

*Al najljepši ures djevin bješe
Prema svakoj bijedi žarka ljubav;
Kod nje svako našao je lijeka,
Slijep i ranjen, jadan, gladan, gubav.*

*A kad vijenac krasan gotov bješe
Od njezinih čudotvornih djela,
Divnu dušu uze Gospod k sebi
Iz krhka joj isposničkog tijela;*

*Pa sad ona i odozgo, s neba,
Svako dobro svome rodu snuje,
A sav rod ju zazivlje i moli
Sav ju narod za blaženu štuje.*

*S njom ponose njezine se sestre,
Dominika svetog dobre kćeri,
Koje sav svoj posvećuju život
Hrvatskomu rodu, Bogu, vjeri.*

*Ove sestre moljahu se vruće,
Nek pogleda i ovamo s neba:
I ovamo, na naš Zagreb dragi,
Jer i ovdje njene moci treba.*

*Rado njima uslišala molbu,
Da će ona u naš Zagreb saći;
Rado, rado, jer joj milo bilo
U Zagrebu da će domak naći.*

*Da će divne one južne kraje,
Što ih Jadran oplakuje plavi,
Združiti sa Sljemenom i Gričem,
I sa ravni na toj našoj Savi.*

*Raduj mi se, mili Zagreb grade,
Raduj mi se, evo tebi sreće:
Evo čuda, koje se događa:
Trnje ti se pretvara u cvijeće.*

*Dolaze ti bijela kroja djeve
Sa hrvatskih naših južnih strana;
S njima ide i slavna im Sestra,
Blaženica djevica Ozana.*

*Košto nekad, tako će i sada
Ovdje činit divna svoja djela
Skoro to će vidjet Grič i Sava,
To će vidjet domovina cijela.*

*Iz valovlja napasti i strasti
Mnoge će spasavati živote
Tjerati će vojske bezbožnika,
Protiv Višnjeg što se dižu, rote.*

*Al najviše, brisati će suze
Sa očiju sviju sirotana,
Primat će ih pod okrilje svoje,
Biti će im zaštita i brana.*

*Raduj mi se, mili Zagreb grade,
Raduj mi se, evo tebi sreće,
Evo čuda, koje se događa:
Trnje ti se pretvara u cvijeće.*

*Dolaze ti sa Jadrana plava
Dominika svetog dobre kćeri,
S njima ide blažena Ozana —
Tu će služit rodu, Bogu, vjeri.*

Ferdo Rožić.

Dan bl. Ozane pada na 27. travnja. Tog je dana umrla god. 1565. u Kotoru u Dalmaciji. Bila je član trećega reda sv. Dominika. Činila je mnogo dobra i čudesna djela. Časne sestre Dominikanke došle su iz Dalmacije u Zagreb. U Trnju, kraj Zagreba, uredile su samostan i sagradile kapelicu na čast bl. Ozani.

Zračne lađe.

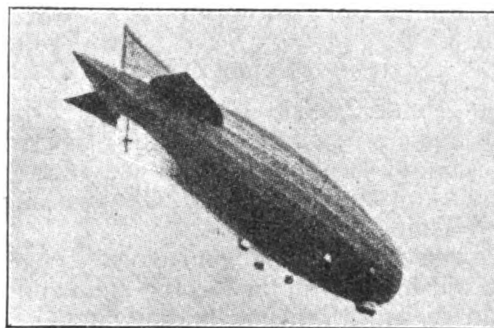
Napisao dr. Dragutin Hren.

Prikazali smo prve pokuse čovječjega leta zrakom. Bilo je to u balonu. Odulje vremena nije se u tom pogledu zapazio nikaki napredak. Učenjaci su smišljali na sve načine, kako bi uredili balon, kojim bi se dalo i upravljati. Nastala su i razna maštanja. Pomišljalo se naime na to, kako da se izvježbaju velike ptice, koje bi svojim lijetom vukle zrakoplov u stanovitom smjeru. Plin, laglji od zraka držat će zrakoplov u visini, a čovjek će upravljati pticama iz balona onako, kako upravlja konjima na cesti. Razumije se samo po sebi, da je to bilo maštanje, koje se ne može ostvariti. U tu bi se naime svrhu mogle upotrebiti samo velike i snažne ptice, a te se ne dadu pripitomiti i vježbati.

Francuz Mesnieur (Mesnjé) zamijenio je košaru ispod balona s malom lađicom. Bilo je to spretnije za svladavanje otpora u zraku. Na stražnjem je dijelu lađice smjestio vijak, kakav imadu parobrodi. Taj je vijak tjerao rukom. Posebnim je kormilom usmjerivao svoj zrakoplov. Za tadanje je prilike to bio veliki uspjeh, iako stvarno nije značio mnogo. Zračne su naime struje obično nadvladale snagu vijka i kormilo. Nešto je veći uspjeh postignuo Giffard (Žifár). On je u lađicu smjestio mali parostroj, da mu taj tjera vijak. Parostroj je dakako snažniji od ruke. No ni ovaj pokus nije mogao pokazati osobite uspjehe, jer parostroj imade oveću težinu, pak je zato morao uzeti vrlo veliki balon, da se cijela naprava drži u zraku. A morao je uzeti sobom i nešto ugljena, da parostroj njime loži. Još je bila veća neprilika u tome, što je vatra u parostroju uvijek opasna za sam balon, punjen vodikom ili rasvjetnim plinom, jer se jedan i drugi vrlo lako upali. Vrcne li prema njemu i samo jedna iskra, može nastati strašan požar i nesreća. Pokusi spomenutih učenjaka nisu mogli ostvariti želje mnogih, da se uredi zračni promet. Ipak njihovi pokusi nisu bili bez svakog uspjeha. Oni su postavili temelje, na kojima su drugi izgradili zamašno djelo: Z r a č n e l a đ e.

Tim su se djelom bavili razni učenjaci i zrakoplovci. Bilo je mnogo i mnogo pokusa, mnogo i mnogo neuspjeha, dok napokon nije god. 1900. grof Zeppelin, Nijemac, uspio urediti veliku zračnu lađu. Mjesto balona okrugla oblika, sastavio je balon valjkasta oblika. Taj naliči trupu ogromne ptice. O balon je objesio više lađica, i to zatvorenih. Na razne je strane stavio kormila i raznovrsne upravljače. Mjesto parostroja mu je za pogon poslužio motor (pokretač) na benzin, da taj tjera vijak. Uspjeh je bio silan. Doskora je Njemačkom kružila u zraku ogromna grdosija. Ponijela je sobom dvadeset putnika i posadu, a uz to i nešto tovara. Letjela je brzinom od 100 kilometara na sat. Zeppelin je nastojao svoje djelo sve više usavršiti, što mu je i uspjelo. Tako je ostvareno maštanje ljudi koncem 18. stoljeća, da će se jednom moći urediti zračni promet. U svjetskom je ratu Zeppelin mnogo koristio njemačkoj vojsci, prevozeći stvari, potrebne za hitnu pomoć. Jednom se i zaputio u jednu njemačku koloniju u Južnoj Africi. Vozio je sobom mnogo ratnog materijala. Upravo kad je letio nad Bugarskom, primio je radio-brzojavnu vijest, da su koloniju zauzeli već Englezi, i zato se vratio kući.

Poslije svjetskoga rata dali su se Nijemci ponovo na gradnju »Zeppelina«, kako su prozvali svoje zračne lađe. Godine 1924. sagradili su novi ogromni »Zeppelin«- dugačak 237 metara. Taj je vršio promet iz Njemačke u Ameriku.

Zeppelin.

I drugi su se narodi dali na sličnu gradnju zračnih lađa. Za Nijemcima su se najprije poveli Francuzi, kasnije Englezi i Talijani. Poznata je talijanska zračna lađa »Italia«, kojom se general Nobile zaputio na Sjeverni pol. Amerikanci su sve nadvisili svojom veličinom i uređajem zračnih lađa. Današnje zračne lađe lete brzinom od 120 i više kilometara na sat. Sobom ponesu do stotinu i više putnika, i po 100 tona tovara. Kako je njihova brzina velika vidimo po tome, što je »Zeppelin« jednom preletio oko Zemlje za 12 dana. Kolika je to brzina, kad se spomenemo, da je prvi putnik oko svijeta Magallaes trebao tri godine, a Žil Vernov junak, koji je već putovao i željeznicom i parobrodom, osamdeset dana.

Treba još malko pobliže opisati zračnu lađu i protumačiti, kako se drži u zraku, i kako juri naprijed. Danas se više ne gradi obični mekani balon valjkasta oblika, nego se načini kostur od lagane tvari. Taj se presvuče, i tako zračna lađa dobiva oblik i izvanjski izgled valjkasta oblika. Veći je dio ispunjen nosivim plinom. U tu se svrhu upotrebljava vodik, koji je 14 puta laglji od zraka, Amerikanci upotrebljavaju plin, koji se zove helij. I helij je laglji od zraka, i ako nije tako lagan kao vodik. No on imade drugu vrlo veliku prednost, a ta je, da nije upaljiv, dok znamo, da je vodik vrlo lako upaljiv plin. Taj nosivi plin drži cijeli zrakoplov u stanovitoj visini u zraku. Tu se još nalazi i pogonski pln, ako motore

pokreću na plinski pogon, a ne na benzin. Kroz trup prolaze i razni hodnici. Lađice za putnike i posadu smještene su sprijeda. Možemo si misliti, da baš nisu male, kad su u njima uređene kabine (sobe) za stotinu i više putnika. Postoji i posebna lađica za tovar. Ni ta nije malena, jer može primiti i po 100 tona razne robe.

U glavnoj lađi postoji i salon za putnike, a obično i šetalište. Posebno je smještena kuhinja i blagovaonica, u kojoj su na jednom prostoru stolovi za kojih 50 putnika. Imade tu i čitaonica, radio postaja, kupaonica s toplom i hladnom vodom, i još razne manje prostorije. Motorne lađice su smještene sa svake strane trupa. Tu su strojarnice s motorima. Veliki vijci tjeraju cijeli zrakoplov naprijed brzinom i do 130 kilometara na sat. Ipak je sve tako uređeno, da putnici ne osjećaju, što više ni ne čuju rad motora. Ne osjećaju ni gibanje ni ikakav priklon, jer su njihove putničke lađice tako smještene. Dužine su današnjih takvih zrakoplova preko 200 metara, a prazan teži preko stotinu tona, dakle mnogo više nego li najteža lokomotiva.

Tako je eto Gospodar prirode dopustio ljudima, da se okoriste i u tom pogledu svojim razumom i prirodnim, od Boga stvorenim, silama, pa da urede zračni promet. Prirodne su sile nešto u istinu veliko, čovječji je razum još veći, a najveći je Onaj, pred kime je cijela priroda i svaki čovjek tek sitan prašak.

Hrvatska čitanka.

3.

Petar Zrinski i Krsto Frankopan kao hrvatski književnici.

Ban Petar Zrinski i knez Krsto Frankopan ne proslaviše se samo kao junaci i hrvatski mučenici, nego i kao hrvatski književnici, to jest, kao ljudi, koji su pisali knjige. Obojica su bili hrvatski pjesnici.

Petar Zrinski, po uzoru svoga brata Nikole, pjesmom je opjevao onaj znameniti događaj, kad su Turci podsjedali grad Siget, a branio ga slavni Nikola Zrinski Sigetski. Velikoj pjesmi je natpis »Opsida sigetska«, a posvećuje ju: »virnim i vridnim junakom vse Hrvatske,« i to u svrhu, »da svit vidi, kakove sine i viteze ov naš orsag hrvatski zdrži.«

Na više mjesta u toj pjesmi spominje Petar toli milo si ime hrvatsko. Tako, gdje sigetske zatočnike zove »obrambom hrvatskom«: »Vitezi kršćanski, kruno človičanska — Glavari viteški, obrambo hrvatska — Virom mučenika, rad hiže, ostanka — Proliste človečki krvcu prez prestanka«. — Pa opet na drugom mjestu, gdje Deli-Vid Nikolu Zrinskoga zove isto tako »obrambom hrvatskom«, i gdje veli, da mu je plakati, što vidi, da će pasti »hrvatski dom«: »Mili gospodine i kruno junaštva. — Dobri Zrinski bane, obrambo Hrvatska — Prave su novine, kako turska vojska — Po jednoj ledini dvih vojvod raspraska. — Da me vidiš plakat, ne čudi se tomu, — Ki moram virovat glasu nemilomu, — Tvoj sluga nemre dat sad red srcu svomu, — Jer vidim, da je opast hrvatskomu domu.«

A kako je Petar Zrinski bio ogorčen na Nijemce, vidi se i iz ovih redaka **»Opside sigetske«:**

Ali te prisega more bit zdržava
Cesara nimškoga, ka se kod nas dava;
Znaj da te od toga sam Bog razvrgava
nemogućnost svoga kada oprošćava.
Ako se pak ufaš, bane, v pomoć nimšku
da od nje prijimaš tvoju sriću Zrinsku:
veruj Nimcu, da znaš, kako suncu zimsku,
od njega moć imaš kad primeš smrt tminsku.
Još i sam to bolje moreš razumiti,
da bi te rad glublje pod zemljom viditi,
neg da živa sablje moraju sliditi:
take j' Nimac volje tebi ugoditi.
Malo j' ki prijazan jur nimšku ne spozna
Ugrom je protivan i kruto dotožna;
Hrvat ki j' već viran tomu j' već nazlobna
vnoga j' za to vsak dan vsud prilika složna.
Nimcu li veruješ ti razumni bane?
Od njega ščekuješ pomoći poslane?
Ki, s kimi vojuješ, želi zakopane,
prij' nego, ku ziskuješ, u pomoć se gane.

Osim toga pisao je Petar i o drugim stvarima, kao na primjer »Vzdihanje otkupitelju na križu raspetomu«. Navesti ću i iz »Vzdihanja« dvije tri kitice, da se vidi njegovo pobožno srce: »Ki će meni dati mojoj glavi vode, — Da moram plakati dan, noć grihe grde, — S kimi sam zbantuval Boga vsemogoga, — Ki me je mentoval ognja vekvečnoga, — Vsu si hotil zmožnost na stran otpustiti, — Slavnu Božju jakost krotkoćom zminiti, — V mali kip človika jesi se oblikal, — Da bi ti znoj kot rika iz tila protikal. — Bolje će biti sada i za tvoju diku, — Da nas čuvaš svagda u pravičnom žitku, — V koji bismo do sada, otpusti nam grišku, — Da pridemo negda u radost veliku.«

Još je Petar pisao, u latinskom jeziku, o tom, kako da se momčad za bitke uzdrži u redu i poslušnosti. Ako itko, a to je Petar znao o tom pisati, on, koji se toliko puta u ljutu kreševu ogledao s Turcima.

Franjo Krsto Frankopan napisao je više omanjih pjesmica pod naslovom: »Gartlic (ili vrtić) za čas kratiti«. Nema gotovo nijednoga Hrvata, koji ne bi poznao barem jednu njegovu pjesmu, onu, koju je možda često i sam zapjevao,

a glasi: »Na vojsku, na vojsku, vitezi zibrani, — koga god majka junačka odbranu! — Jur bubni, herpanke posvuda se čuju, — sipi trumbite na dalek glasuju, — dični šeregi skup se zastaju. — Stirajte od srca vsak oblak plahosti, — vazmite na se šćit batrivosti, — Dražje nam budi glas, ime, poštenje, — neg hip, magnuće, sramotno življenje: — navik on živi, ki zgine pošteno. — Ni moć izmislit hvalnije skazanje, — nego na mejdanu hvalnije držanje, — gdje gromi od pušak i sablje se viju, — vnoga gospoda krv svoju proliju — za domovinu, za veru kršćansku.«

Neke pak od svojih pjesmica spjevao je za ono vrijeme kad je bio u tamnici. Dakako, da su te pjesme onako tužne, kao što je bio tužan i onaj stan, u kojem je proživio cijelu jednu godinu svog mladenačkog života. Ali je ipak imao jednu utjehu, koja mu je ublaživala one gorke časove, a ta utjeha bila je živa vjera u Boga. »Oh blažen dobitak na svitu vojevat, a v nebu imat užitak,« kliče u jednoj pjesmici, gdje opominje dušu, kako joj je na tom svijetu hrabro vojevat i napustiti griješne svjetske radosti.

Još treba da se sjetimo krasne duše, duše Katarine, žene Petrove, sestre Krstine. Ljubila je svoju domovinu, kao što joj muž i brat. Ne samo da je znala za sve namjere Petrove, nego ga je u tom i živo potpomagala. Što je pak pretrpjela od onda, otkad Petar i Krsto odoše u Beč i tamo izgubiše glave, svatko može vidjeti iz toga, što ću u kratko reći: Zatvoriše je u tamnicu u Štajerskom Gracu, gdje od žalosti poludi i umre u najvećoj bijedi po prilici dvije godine poslije smrti svojih milih.

Katarina si osvjetla lice molitvenikom, što ga je sama priredila i izdala god. 1661. pod naslovom: »Putni tovaruš (drug)«, »iz nimškoga na hrvatski jezik istomačen.«

F. R.

Gnojidba dušikom u kasno proljeće.

Piše dr. Marko Mohaček.

1. Kada bilje treba dušik (kao hranu)?

Kako je dušik (tvarno počelo ili jednostavnica) bitni sastojak bjelančevina (staničnih sastojina) sviju vrsta, jasno je da njega treba uvijek i svagdje tamo gdje se proizvode bjelančevine, i da bez prisutnosti dušika ne može biti proizvedena nikakova bjelančevina. Kako su nadalje bjelančevine bitni sastojci svake žive stanice, jer njih ima i u staničnoj plazmi (sluzi kojom su ispunjene žive stanice) i u staničnoj jezgri ili zrnu, **jasno je da bilje treba dušika tako dugo dokle god proizvodi nove stanice, dakle sve dotle dok raste.** Pa još i dulje od toga: dokle god već uzraslo bilje sprema bjelančevine u svoje pričuvne organe (sjemenje, plodove, korijenje i gomolje), dotle ono treba da prima iz zemlje dušik.

Naučna istraživanja dokazala su da žitarice u svojoj slami (lišću i stabljikama) povećavaju sadržinu dušika sve do druge polovice lipnja (t. j. do konca drugog razdoblja svoga razvitka), dok se u žitnom sjemenu nakuplja dušik sve do potpune zrelosti (do konca četvrtog razdoblja razvitka). Ako zrelost nastupi preuranjeno (zbog jake suše i vrućine ljeta), pšenično je zrno siromašnije bjelančevinom i daje brašno slabije kvalitete, od kojega se dobiva tijesto slabe rastezljivosti.

Kod krumpira kao i uopće kod korjenjača i gomoljača nakuplja se dušik i u stabljikama i lišću, kao i u korijenju i gomoljima, sve do konca razvitka, t. j. do potpune zrelosti — sve dok lišće ne počne venuti.

2. Koje je doba za primanje dušika najvažnije?

Bilje se, dakle, hrani dušikom kroz cijelo doba svoga rasta, pa bismo mu prema tome kroz cijelo doba rasta trebali i davati tu vrlo važnu hranu. Odmah u početku rasta davanje je dušika bilju od najveće važnosti, da bi se biljke mogle dobro razviti, jer bi u oskudici dušika odmah u početku razvoja zakržljale, pa bi im zakašnjelo podavanje dušika slabo koristilo. Nadalje je vrlo važno da bilje dobiva dovoljno dušične hrane u razdoblju, kad se počinju razvijati zameci plodova — u doba cvatnje. Ako bilje ne ocvate u dobro hranjenom stanju, ako se cvijetovi nisu dobro oplodili ili se plodovi uopće nisu zametnuli, kasnije dodavanje dušične hrane zemlji neće više tome pomoći. **Treba se dakle pobrinuti da bilje prije cvatnje ima u zemlji dovoljno hrane, kako ne bismo poslije slabe cvatnje zakašnjelim gnojenjem hranili samo lišće.** — Ali ako je u zemlji bilo dovoljno hrane da bilje ocvate i dobro se oplodi, onda i kasnije primljena hrana može koristiti za bolji razvitak plodova.

3. Kada ćemo gnojiti dušikom?

Ovo pitanje svakako zavisi od vrste gnojiva kojim ćemo gnojiti. Ako gnojimo stajskim gnojem, onda treba da gnojimo uvijek prije sjetve. a u nekim prilikama i po nekoliko mjeseci prije sjetve ili sadnje (na pr. u jesen ili u zimi na teškom tlu u krajevima sa hladnom zimom, kako se to preporučuje za krumpir). Stajski gnoj čini u zemlji pričuvu hrane koja nije sva upotrebljiva najedamput, jer se u stajskom gnoju najveći dio dušika nalazi u obliku nerastopljive bjelančevine koju biljni korijen ne može primati. Tek postepeno, kako se truljenjem u zemlji bjelančevine budu raspadale, prelaziće njihov dušik postepeno u sve jednostavnije i sve lakše rastopljive tvari, da konačno prijeđe u salitru, pa da nju istom upije biljno korijenje. Ta se pretvorba događa u

zemlji polagano, kroz cijelu godinu, štaviše i kroz više godina (u laganijem tlu 2 do 4, u teškom i do 6 godina), pa tako biljke malo po malo primaju kroz cijelo razdoblje svoga rasta onaj dušik koji je bio u gnoju sadržan u bjelančevinama.

Ako gnojimo kojim umjetnim dušičnim gnojivom koje se teško ili sporo rastapa u vodi, onda također gnojimo pred sjetvu, da bi se u tlu na vrijeme svršile sve one pretvorbe koje su nužne da bi biljke mogle iz gnojiva primati dušik.

No ima i gnojiva kod kojih ne treba nikakova čekanja, jer se sav dušik u njima nalazi u takovu stanju, da ga biljke mogu odmah vrlo lako primati, a glavni je pretstavnik takovih gnojiva čilska salitra.

4. Čilskom salitrom može se gnojiti i u kasno proljeće.

Čilska je salitra sol koja se u vodi tako lako i tako brzo rastapa, da je biljno korijenje odmah prima, čim dođe s njome u dodir u vlažnome tlu. Zbog toga čilska salitra brže djeluje od svakoga drugog dušičnog gnojiva, a ujedno ona može bilju u najkraćem vremenu dati i najveću količinu dušika. **Njome dakle možemo gnojiti kroz cijelo vrijeme biljnoga rasta, pa će biti uvijek dobro iskorišćena,** samo ako ne nastupe kakove smetnje biljnoga rasta (na pr. nestašica vlage ili drugih bitnih hranjiva). — Još i više: ona se tako lako rastapa u vodi i tako se lako ispire iz zemlje, osobito ako je tlo rahlo i lako propustljivo za vodu, da se čak i prepoučuje ne davati tlu cijelu količinu salitre najedanput, već treba godišnju potrebu salitre razdijeliti u barem 3 jednaka obroka, te prvi obrok dati u vrijeme sjetve, drugi poslije nicanja usjeva (ili kod jesenjih usjeva na početku rasta u proljeće), a treći obrok pred cvatnju.

Kod usjeva koji traže mnogo dušika i koji dobro iskorišćuju obilno gnojenje dušikom, kao što su na pr. korjenjače od ekonomskih biljaka (šećerna repa i krmna blitva), a lisnato povrće od vrtlarskih biljaka, pa se kod njih i gnoji salitrom mnogo obilnije nego za druge gospodarske biljke, treba davanje salitre razdijeliti u više obroka, koji se neka daju u međurazmacima vremena po 14 dana. Tim načinom izbjeći ćemo opasnost da bi se salitra iz zemlje utjecajem kiša ispirala bez koristi, osobito ako je vrijeme kišovito, a tlo za vodu lako propustljivo, a bilje će i bolje iskoristiti dušičnu hranu, ako je dobije malo po malo u više obroka porazdijeljenih kroz cijelo doba razvitka, nego ako se mladim biljčicama preobilje lako rastopljive hrane dade najedamput.

Na takav način možemo salitrom gnojiti ne samo u proljeće, nego još i početkom ljeta, ako to odgovara stepenu razvitka onih biljaka koje gnojimo i vremenskim prilikama kraja.

5. Kako i koliko ćemo gnojiti salitrom?

Salitru ne trebamo ni zaoravati, ni zagrabljati ili zadrljati, već je sipamo na površinu zemljišta, a čim pane prva kiša, voda će je rastopiti i dovesti u dodir s korijenjem u mekoti. Zato kažemo da je salitra između sviju gnojiva najprikladnija za »ovršno gnojivo«.

Neke gospodarske biljke ne podnose mnogo salitre, pa ih zato moramo salitrom vrlo štedljivo gnojiti. Tako na pr. žitarice, a naročito pšenica, rado poliježu, ako se obilno gnoje salitrom. Kod žitarica se stoga ne preporučuje jače gnojenje od 200 do najdalje 300 kg salitre na 1 hektar (ili 100 do 175 kg na 1 kat. jutro), razdijeljeno u 3 obroka. Kod okopavina nema te opasnosti, pa ih možemo obilnije gnojiti, a vrlo dobro iskorišćuje salitru sladorna repa i krmna blitva. Zato se ove biljke mogu gnojiti sa dvaput većim količinama salitre nego žitarice (500 do 600 kg na 1 hektar, ili 285 do 350 kg na kat. jutro), Najviše se salitre preporučuje za one vrtlarske biljke koje proizvode vrlo brzo i mnogo priroda. Tu se može dobro iskoristiti čak 10 kg salitre na 100 kvadratnih metara površine (10 mtc. na 1 hektar), ali gnojenje treba razdijeliti u više jednakih obroka s međurazmacima vremena po 14 dana.

Neke biljke uopće ne treba gnojiti salitrom, a to su lepirnjače (među koje pripadaju djeteline, grahorice, lucerna, grašak, bob, grah i uopće sve biljke koje imadu cvijet sličan leptiru), jer one s pomoću izvjesnih bakterija (vrlo sitnih životinjica) primaju dušik iz uzduha, ako samo imadu dovoljno druge rudne hrane.

6. U čemu se očituje djelovanje čilske salitre.

Već je istaknuto da **salitra** može bilju u najkraćem vremenu podati najveću količinu dušika, pa je ona prema tome **najjače dušično gnojivo** s kojim se nijedno drugo gnojivo ne može takmiti u brzini djelovanja. Zato ona najvećma pospješuje rast, izaziva obilnu prozivodnju lišća i mladica, te čini uzrast bilja bujnim, daje lišću zdravu, tamnu, modrozelenu boju, a plodovi dobivaju od nje življe boje. **Zato je ona najprikladnije gnojivo, ako treba u proljeće brzo ojačati slabunjave biljke koje su u razvitku zakašnjele.** Usjevi žutozelene boje lišća koja je znak mršavosti zemljišta, a naročito nagoviješta oskudicu dušika, odmah poprimaju zdravu i živozelenu boju čim ih pognojimo salitrom.

7. Jednostrano se gnojenje ne preporučuje.

Sva istaknuta dobra svojstva salitre biće nam ipak od najveće koristi onda, ako gnojeći salitrom ne zanemarimo gnojenje fosfatnim i kalijskim gnojivima. U razmatranje potrebe ovih gnojiva ne možemo ovdje ulaziti, jer ovaj članak tome pitanju nije namijenjen, pa za tu svrhu nemamo ni dovoljno prostora. Ipak treba ovdje napomenuti, da bi obilno gnojenje dušikom moglo izazvati izvjesne štete, kao na pr. slabu kakvoću vrtlarskih proizvoda, zakašnjavanje zriobe kod ostalih proizvoda, ili pak sklonost prema bolestima kod nekih biljaka, ako bilje pored obilja dušične hrane ne nalazi u zemlji primjerenu koli-

činu fosforne kiseline, kalija i vapna. Naročito fosfatna gnojiva imadu svojstvo da pospješuju dozrijevanje biljaka, pa time djeluju protivno od salitre i ne dopuštaju da zbog obilnog gnojenja salitrom zrelost biljaka zakasni.

Fosfor je bitni sastojak nekih bjelančevina koje su sadržane u staničnoj jezgri, pa zato u bilju nalazimo dušik i fosfornu kiselinu uvijek u približno stalnom omjeru. Žitarice na pr. na svaka 2 kg primljenog dušika moraju dobiti 1 kg fosforne kiseline, dok se korijenje i gomolji zadovoljavaju sa 1 kg fosforne kiseline na 3 do 4 kg primljenog dušika.

Zato će nam i kasna gnojidba salitrom, t. j. gnojidba u drugoj polovici proljeća ili čak početkom ljeta, moći donijeti potpunu korist samo onda, ako bilje u našem zemljištu nalazi dovoljno fosforne kiseline, kalija i vapna.

SNOPIĆI I ZRNJE „ZLATNOGA KLASJA".

IZ ZIVOTA I RADA DRUŠTVA SV. JERONIMA.

JERONIMSKI PROSVJETNI ODBORI.

U »Zlatnom Klasju« već je bilo naviješteno, da će se kod svakog jeronimskog Povjereništva osnovati Jeronimski prosvjetni odbor.

Osnivanje Jeronimskih prosvjetnih odbora već je započelo.

Što je »Jeronimski prosvjetni odbor« i koja mu je svrha?

Jeronimski prosvjetni odbor je sastavni dio i najbliži pomagač Jeronimskog Povjereništva. Svrha mu je ista, koja i Povjereništvu, to jest: svojski nastojati i raditi oko toga, da pučko-prosvjetni rad Društva sv. Jeronima sveder sve više i ljepše napreduje.

Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima, koje već preko sedamdeset godina diže, umnožava i usavršuje prosvjetu hrvatskoga puka, mora da, što dalje to više, napreduje, jer od njegova napretka u mnogom ovisi materijalno (tvarno-tjelesno) i duhovno (ćudoredno-umno) dobro hrvatskoga naroda.

Društvo sv. Jeronima jedina je hrvatska prosvjetna ustanova, koja u cijelosti, u svoj punini, obrađuje prosvjetno polje: 1. (sije dobro sjeme svake korisne vrsti) širi znanje iz sviju grana ljudskoga umijenja, — 2. (daje zemlji potrebne hrane, čisti je i okopava) vježba i jača umne sposobnosti, — 3. (moli Boga za sunce i kišu) Božjim cjepivom oplemenjuje ljudsko srce.

Društvo sv. Jeronima dakle prosvjećuje u pravom smislu te riječi, s punim sadržajem. Takovim svojim prosvjećivanjem, takvom svojom prosvjetom čini život ljudski sve dostojnijim, to jest, unapređuje ga, usavršuje, daje mu pravu radost i zadovoljstvo.

Stoga sveukupni rad Društva sv. Jeronima treba da bude što opsežniji i puniji.

Uz Središnji Odbor i središnju upravu u Zagrebu treba da i Povjereništva, koja spadaju među glavne stupove Jeronimskog djelovanja, budu što jača i djelotvornija.

Osnažit će ih Jeronimski prosvjetni odbori.

Kako se osniva Jeronimski prosvjetni odbor?

Jeronimski prosvjetni odbor sastoji od 6 članova, zajedno s Povjerenikom, koji mu je ujedno pročelnik. U seoskom povjereništvu ostalih pet članova treba da, u pravilu, budu seljaci. No mogu biti i školovani ljudi, koji su zauzeti za pučku prosvjetu, ali tako, da tri člana (od pet) budu uvijek seljaci. U gradskom povjereništvu treba da, osim povjerenika, ostalih pet članova budu obični građani, obrtnici, trgovci. No mogu biti i školovani ljudi, ali tako, da tri člana budu obični građani.

Članovi toga odbora mogu biti i ženske osobe, ali od pet članova najviše dvije.

Povjerenik izabire za taj odbor petoricu svijesnih, zauzetih, poštenih i bistrih članova, mladih ili starijih, dotično mlađih i starijih. Između njih postavi sebi, kao naravnom pročelniku, jednoga kao svoga zamjenika.

Sastav Jeronimskog prosvjetnog odbora javlja Povjerenik na posebnoj prijavnici Središnjem Odboru u Zagreb. (Vidi sliku).

Središnji Odbor prihvaća predloženi sastav i za svakoga odbornika ispostavlja Potvrdnicu, šalje ju Povjereniku, a ovaj ju uručuje odborniku.

Karton Potvrdnice sastoji od šest stranica.

Na 1. stranici nalazi se ime odbornika. (Vidi sliku).

POVJERENIČKA PRIJAVA

o osnutku **Jeronimskih prosvjetnih odbora** i **prijedlog** njegovih članova s pročelničkim zamjenikom.

Hrvatsko Književno Društvo sv. Jeronima

u Zagrebu

Kao svetojeronimski povjerenik povjereništva u župi Krapje

Osnivam **Jeronimski prosvjetni odbor** i predlažem

da članovi tog odbora budu slijedeća lica:

Mato Pelkić, Krapje, seljak
Franjo Pelkić, Krapje, stolar
Mato Spučević, općina, Krapje, trgovac
Katica Spučević, Krapje, selj.
Marija Junani, Krapje, selj. djevojka

Svojim zamjenikom u tom odboru imenovao sam

Franju Pelkića, stolara

Molim, da Središnji odbor potvrdi ovaj izbor i da za svakog odborskog člana pošalje društvenu potvrdnicu.

U Krapju, dne 10. I. 1939.

[signature] kr. župnik
Vlastoručni potpis povjerenika

KARTON ODBORNIČKOG IMENOVANJA.

Na 2. stranici nalaze se 10 točaka odborničkog prosvjetnog rada:

U svakom povjereništvu, pod pročelništvom povjerenika, postoji **Jeronimski prosvjetni odbor.**

Djelovanje Jeronimskog Prosvjetnog odbora prema rasporedbi Povjerenika stoji u tom:

1. da riječju i djelom promiče svetojeronimsko prosvjetno djelovanje;
2. da izvodi upute, dobljene od Središnjice;
3. da Središnjici dostavlja svoje prijedloge, misli i želje, u pravcu društvenog procvata;
4. da traži nove društvene članove i prinosnike;
5. da rasprodava jeronimske knjige, časopise i molitvenike, što ih središnja uprava pošalje povjereništvu;
6. da prikuplja članske i druge društvene prinose te ih predaje povjereniku;
7. da vrši propagandu za osnivanje Jeronimskih kućnih knjižnica i Jeronimskih prosvjetnih zajednica;
8. da sav taj prosvjetni posao razdijeli po selima ili ulicama većih mjesta;
9. da se u vrijeme glavne društvene sezone (dobi), to jest od početka rujna pa do konca veljače, mjesečno najmanje jedamput sastane na dogovor, a u ostalo vrijeme prema potrebi;
10. da članovi Jeronimskog prosvjetnog odbora budu uopće barjaktari jeronimskog pučko-prosvjetnog rada.

Na 3. i 4. stranici prikazana je Kratka povijest Hrvatskog Književnog društva sv. Jeronima:

Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima osnovano je 1868. god., dakle prije više od sedamdeset godina. Osnovano je u vrijeme, kad se rijetko ko stalnom brigom brinuo za prosvjetu hrvatskoga puka.

Društvo sv. Jeronima osnovao je kardinal Juraj Haulik s nekoliko rodoljubnih svećenika. kao što su, na primjer, bili Tomo Gajdek, kanonik i prvi društveni predsjednik, Juraj Posilović, Franjo Iveković, te nekoliko rodoljubnih svjetovnjaka, kao što su bili general i pjesnik Ivan vitez Trnski i nadučitelj Mijat Stojanović.

Društvo sv. Jeronima osnovano je sa svrhom, da izdaje lijepe i poučne knjige, koje će hrvatskom puku pružati opće znanje, oplemenjivati mu duh i dizati mu blagostanje, i tako ga prosvjećivati na njegovo dobro duševno i tjelesno. Jednom riječju, osnovano je, da njeguje i širi zdravu hrvatsku pučku prosvjetu.

Prva društvena knjiga izašla je odmah slijedeće godine poslije osnutka, to jest 1869. godine, i to kalendar »Danica« za 1870. god., zatim druge redom kao: »Povjesnica hrvatskog naroda«, »Radnja čovjeku dužnost i blagodat«, »Pijanac« (pripovijest), »Mlada majka«, »Životinje«, »Životi Svetaca«, »Prirodni zakonik« (fizika), »Mijat Briguša«, »Pčelarstvo«, »Ratarstvo«, i tako dalje, i tako dalje.

Od onog vremena do danas, svake godine izlaze jeronim. knjige (po četiri, pet, ili devet) s najrazličitijom sadržinom: iz povijesti, domaće i svjetske, iz prirodoslovlja, iz vjere i ćudoređa, iz gospodarstva, itd. Do sada je takovih različitih knjiga izašlo oko pet stotina, a u više milijuna primjeraka.

NA prijedlog mjesnog Jeronimskog povjereništva
Središnji odbor
Hrvatskog književnog društva sv. Jeronima
prima i potvrđuje da je

g. Mato Peldić
član
JERONIMSKOG PROSVJETNOG ODBORA
u povjereništvu

Krapje

U Zagrebu, 28./II. 1939.

Za Središnji odbor:

Ferdo Rožić
Predsjednik

U početku, kad je kruna imala veću vrijednost, svatko, tko je uplatio 10 kruna, postao je doživotni član i svake godine primao izašle knjige. Isprva bilo je još malo članova među hrvatskim seljacima. Još nisu bili priučeni na knjigu. A bilo je i vrlo mnogo nepismenih. No što dalje, hrvatski su se seljaci sve više upisivali u članove Društva sv. Jeronima, tako da ih je do pod konac rata bilo oko 70.000 (sedamdeset tisuća), a »Danica« se štampala u 100.000 (sto tisuća) primjeraka.

Poslije rata, kad je vrijednost krune pala, promijenila se i članarina. Član godišnjak je onaj tko jednom uplati 10 Din, te kao takav redovni član dobiva svake godine društvena izdanja upola jeftinije od prodajnih cijena. Tko uplati 300 Din, postaje doživotni član, to jest, dok je živ, prima besplatno jednu skupinu godišnjih izdanja.

Osim knjiga i brošurica »Jeronimskog Svijetla«, Društvo sv. Jeronima izdaje i časopise: »Našu Gospu Lurdsku«, »Obitelj«, »Malu Mladost« i pučko-prosvjetni list »Zlatno Klasje«.

Pokrovitelj Društva sv. Jeronima zagrebački je nadbiskup.

Društvom upravlja Središnji odbor u Zagrebu. Glavni su suradnici u pučko-prosvjetnom radu društveni povjerenici. A odsada će to biti i Jeronimski prosvjetni odbori.

Jedna je od najvećih zasluga Društva sv. Jeronima, što je odgojilo i priučilo hrvatski puk na to, da si sam nabavlja i čita prosvjetno štivo, poučno i zabavno, u knjizi i časopisu.

Druga mu je velika zasluga, što je njegovo prosvjetno djelovanje svestrano, to jest, što kao nijedna druga ustanova pruža hrvatskom puku štivo iz sviju grana i strana ljudskoga znanja i umijenja.

Treća je velika zasluga i vrijednost Društva sv. Jeronima, što sve svoje prosvjetno djelovanje postavlja na najčvršće, to jest, na Božje temelje, pa tako gradi i zajamčuje najsigurniji put k sve većem napretku i blagostanju

Na 5. stranici naglašeno je značenje **Jeronimskih kućnih knjižnica.**

Jeronimsku knjigu i časopise treba naručiti, čitati i čuvati. Čuvane i na odabranom mjestu držane jeronimske knjige i časopisi sačinjavaju Jeronimsku kućnu knjižnicu. U nju se može smjestiti i drugo dobro štivo nabožno ili svjetovno.

Jeronimska kućna knjižnica sjećat će uvijek na pročitan sadržaj, koji će se tako sve jače udomiti u našoj duši, a potom biti i na sve veću korist.

Kao što svaka kućna sveta slika pobuđuje na pobožne misli i osjećaje, tako i Jeronimska knjižnica bodri na neprekidno vlastito prosvjećivanje.

U Jeronimskoj kućnoj knjižnici stariji i mlađi, muško i žensko, svatko za sebe nalazi dobro štivo, štivo korisno i zanimljivo.

Jeronimska kućna knjižnica bit će uvijek jedna od najdražih i najkorisnijih baština, sinovima od otaca, unucima od djedova.

Jeronimska kućna knjižnica daje svakoj seoskoj kući veću vrijednost i diže ju na posebnu kulturnu visinu.

Jeronimska kućna knjižnica divan je ures svake seoske kuće.

Dao Bog, da ne bude hrvatske seljačke kuće, u kojoj ne bi bila Jeronimska kužna knjižnica.

Jeronimska kućna knjižnica na selu nada je i ponos hrvatskoga naroda te zalog njegove ljepše i sretnije budućnosti!

Na 6. stranici nalazi se 10 osnovnih točaka **Jeronimskih prosvjetnih zajednica.**

1. U sastavu Hrvatskog književnog društva sv. Jeronima postoje i Jeronimske prosvjetne zajednice.

2. Jeronimske prosvjetne zajednice sastoje od svetojeronimskih članova i stalnih kupaca — čitalaca jeronimskih društvenih izdanja.

3. Jezgra »Jeronimske prosvjetne zajednice« jest »Jeronimski prosvjetni odbor«.

Kada Jeronimski prosvjetni odbor okupi stalno oko sebe još najmanje pet drugih jeronimskih članova ili pretplatnika u niže navedenu svrhu (brojevi 4. i 5.), nastaje Jeronimska prosvjetna zajednica.

4. Svrha Jeronimskih prosvjetnih zajednica stoji u tome, a) da se što veća prosvjetna briga posveti jeronimskim članovima i prinosnicima; b) da se prati život i sudbina jeronimske knjige i tim što više ukrijepi sav pučko-prosvjetni rad Društva; c) da se proizvedu što stvarniji i što sigurniji pučko-prosvjetni učinci; d) da se u društvenim članovima i prinosnicima budi i budnom čuva jaka Jeronimska svijest.

5. Svrha Jeronimskih prosvjetnih zajednica postizava se: a) time, da se na njihovim sastancima čitaju štiva iz jeronimskih knjiga i časopisa; b) da na tim sastancima članovi povedu raspravu o jeronimskim knjigama: jesu li ih u redu dobili, jesu li ih čitali i dobro razumjeli; jesu li im služile na korist, i na kakovu: opće-prosvjetnu, ćudorednu, gospodarsku, zabavnu; imadu li kakvih primjedaba za prošle i želja za buduće knjige; c) da se u Jeronimskoj prosvjetnoj zajednici prigodice održi prosvjetno predavanje ili koje drugo prosvjetno djelo.

6. Jeronimske prosvjetne zajednice jesu: a) mjesne, b) župne, c) područne.

Mjesna Jeronimska zajednica može biti u svakom većem mjestu jedne župe. Župna Jeronimska zajednica sastoji od članova te župe. Područna Jeronimska zajednica sastoji od članova jednog dekanata (crkvenog kotara).

Ako u župi nema većih mjesta, postoji samo župna (i područna) Jeronimska zajednica.

7. Članom Jeronimske prosvjetne zajednice može biti svaki član Društva sv. Jeronima, kao što i svaki stalni kupac jeronimskih knjižnih skupina, ili bar »Danice«, ili pretplatnik kojega društvenog časopisa.

8. Jeronimska prosvjetna zajednica održava sastanke, i to: a) područna zajednica jedamput; b) župna dva puta; c) mjesna četiri puta na godinu.

9. Pročelnik Jeronimske prosvjetne zajednice jest Povjerenik. Njegov zamjenik u Jeronimskoj zajednici isti je, koji mu je i zamjenik u Jeronimskom prosvjetnom odboru.

10. O osnutku svake Jeronimske prosvjetne zajednice neka Pročelnik ili zamjenik pročelnika obavijesti Središnji odbor Društva sv. Jeronima.

PRVI ODBORNICI JERONIMSKIH PROSVJETNIH ODBORA.

Ovdje donosimo popis Povjereništava, u kojima su osnovani Jeronimski Prosvjetni Odbori, a ujedno donosimo i popis odbornika Prosvjetnih Odbora u pojedinom Povjereništvu. Svaki povjerenik je Pročelnik odbora.

Povjereništvo Brčko: povjerenik Msgr dr Ilija Violoni, župnik; zamjenik povjerenika Stevo Jakčin; članovi Jeronimskog Prosvjetnog Odbora: Cebalo Katica, supr. odvjetnika; Marija Jozić, krojačica; Stevo Jakčin, mesar; Nikola Puljić, činovnik; Karlo Kozlovski, penzioner.

Povjereništvo Brezovica: povjerenik Adolf Dušić, župnik; zamjenik povjerenika Mijo Kunetić; članovi Jeronim. Prosvj. Odbora: Mijo Kunetić, Stjepan Palčić, Karlo Križanić, Juro Peček, Milan Horvatić.

Povjereništvo Buk: povjerenik i pročelnik: Fran Leskovar, župnik; zamjenik pročelnika: Stjepan Barbarić; članovi Jeron. Prosvj. Odbora: Josip Mazal, Stjepan Barbarić, Adam Maler, Stjepan Jušić, Mila Vitenberg.

Povjereništvo Cvitović: povjerenik Antun Brnad, župnik; zamj. povjerenika Mile Paulić, trgovac; članovi Jer. Prosvj. Odbora: Franjo Čop, lugar; Ivan Rendulić, poljodjelac; Petar Mlinar, zvonar; Nikola Obrovac, poljodjelac; Ivan Stepić, trgovac; Mile Paulić, trgovac.

Povjereništvo Cvjetlin: povjerenik Josip Petrak, župnik; zamj. povj. Toma Kos; članovi Jer. Prosvj. Odbora: Toma Kos, Urban Hrenić, Franjo Hrenić.

Povjereništvo Čvrljevo: povjerenik O. Frano Borić, župink; zamj. povj. Mate Baričević Ivanov; članovi Jer. Prosvj. Odbora; Ivan Šilović-Mišković Josipov, Ante Matas-Maleta Matin, Marko Božić-Kukić Josipov, Ante Gotovac p. Jakova, Josip Čavka Lovrin, Mate Baričević Ivanov.

Povjereništvo Gaj: povjerenik Ljudevit Šustek, župnik; zamj. povj. Bogomir Šefc, veleindustrijalac; članovi Jer. Prosvj. Odbora: Emanuel Čipera, poljodjelac; Stjepan Švasta, poljodjelac; Rudolf Klinghor, poljodjelac; Ivan Valčičak, poljodjelac; Ilija Nenadović, poljodjelac; Bogomir Šefc, veleindustrijalac.

Povjereništvo Fojnica: povjerenik i pročelnik Fra Vjerko Kulier, župnik; zamj. pročelnika Marko Knežević; članovi Jer. Prosvj. Odbora: Frano Perković, Ivo Vuković, Ivo Vrebac, Frano Pelikan, Marko Knežević.

Povjereništvo Glina: povjerenik Franjo Žužek, župnik; zamj. povj. Franjo Grgić; članovi Jer. Prosvj. Odbora: Miško Bolf; Stjepan Medved, stolarski obrtnik; Karlo Jesenek, urar i posjed; Franjo Ggrgić.

Povjereništvo Kalje: povjerenik Josip Tomlinović, župnik; zamj. povjer. Stjepan Delišimunović; članovi Jer. Prosvj. Odbora: Stjepan Delišimunović, Tomo Gundić, Mato Juratovac, Janko Martić.

Povjereništvo Karlovac: povjerenik Dr Fra Gothard Goričanec, župnik; zamj. povj. Božena Bledšnajder; članovi Jer. Prosvj. Odbora: Leopold Franul, Olga pl. Poglayen, Božena Bledšnajder, Josip Miško, Alojzija Mikešić.

Povjereništvo Krapina: povjerenik Mirko pl. Hranilović, župnik; zamj. povjer. Leopold Frankol; članovi Jer. Prosvj. Odbora: Josip Hršak, predsjed. Hrv. Kat. Muževa; Marija Turner, predsj. Križ. Sestrinstva; Dr Zvonimir Stilinović, odvjetnik; Dr Edo Krušlin, liječnik; Josip Vrančić, posjednik; Leopold Frankol.

Povjereništvo Krapje: povjerenik Petar Halužan, župnik; zamj. povjerenika Mato Peldić; članovi Jeron. Prosvj. Odbora: Mato Peldić, Franjo Peldić, Mato Srčević, Katica Srčević, Marija Junaci.

Povjereništvo Kukuljanovo: povjerenik Nikola Polić, župnik; zamj. povjerenika Franjo Mičetić; članovi Jeron. Prosvj. Odbora: Franjo Mičetić, Silvio Bertone, Miljenko Rožić, Ruža Haramija, Dora Šepić.

Povjereništvo Lički Osik: povjerenik Dr Fran Binički, župnik; zamj. povjerenika Drago Vukelić, ravn. učitelj u Ličkom Osiku, i Ante Kirinčić, ravn. učitelj u Mušaluku; članovi Jeronim. Prosvj. Odbora: Došen Ivan, Butković Mile, Mate Bešić, Joso Binički, Filip Butković, Mate Zalović, Drago Vukelić, Ante Kirinčić.

Povjereništvo Sutivan: povjerenik Ivan Babarović, župnik; zamj. povjerenika Toma Lukšić-Kalebić; članovi Jer. Prosvj. Odbora: Toma Lukšić-Kalebić, Ante Ivanović-Štampadur, Marijan Radić-Padalović, Vjekoslav Palaveršić, Toma Zuanić-Bailo.

PRVI CVJETOVI.

Posvećeno prvim odbornicima Jeronimskih prosvjetnih odbora.

Pred proljeće samo, kad jošte sunčani ne grijahu traci,
I sve je još snilo u zimskomu hladu,
U svojem sam dragom posadio vrtu
Kajsiju mladu.
Pupovi još se, slijepi i crni, otvorili nisu,
Samo su puste stršile grane —
Strpljivo čekah; no brojih dane i čase,
Da proljeće svane,
Da s plavetna neba toplije ogrije sunce,
Da proljetni dunu vjetrići blagi,
Da priroda sva se od sna zimskoga gane,
Da se probude pupoljci dragi.
Često obilažah, jutrom i večerom, nježno stabalce,
S puno ga gledah čeznuća i nade;
Često ga ostavljah tužan: još uvijek su puste
Njegove grančice mlade.

Kako li pak obradovah se vrlo, kad jednoga jutra,
Čim se noćne povukoše sjene,
Opazih, kako se od sna pupoljci bude,
Kako se slatko rumene,
Kao u djetešca lišce; — i slijedećih dana,
Kako se ošca iz zimskog otvaraju sanka,
Kako se latice pomalo šire, kako se cvijecima bijelim
Zaodijeva grančica tanka.
Za malo dana cijela je kajsija mlada
U jednome bila proljetnom cvijetu,
Prekrasna, divna, srcu i očima preslatko milje —
Ništa ljepšeg na svijetu!
Toplim ih pozdravih pozdravom. Slađane riječi
Šaptati cvijecima stadoh.
Milo ih gladih baršunom pogleda svojih.
Mnogo im cjelova dadoh.

Zahvalno podigoh oči prema nebesima plavim,
Molitvu rekoh: Čuvaj ih, Bože, od mraza i leda!
Neka odcvatu mirno i srećno, uz zujanje pčela,
Što lijeću po njima i skupljaju meda.
Kajsijo lijepa, radost i slatko mezimče moje,
Odsada nosi obilna ploda!
Rasti mi krasna, sve ljepša i ljepša! Budi na ponos
Cijeloga svojega roda!

Ferdo Rožić.

SELJAČKA PISMA UREDNIŠTVU »ZLATNOGA KLASJA«.

Hvaljen Isus i Marija!

Velecijenjeni gospodine uredniče »Zlatnog Klasja«!

Na uređivanju »Zl. Kl.« zaslužujete čestitku, koju Vaš šaljem.

Mogu Vam javiti, da sam ja prvi pretplatio kod našeg gosp. župnika »Zl. Kl.«, odmah kad mi je lanjske godine g. župnik dao prvi broj na ogled. Ja sam član Hrv. Knjiž. Društva Sv. Jeronima. Svake godine uzimam barem prve tri knjige. Ja imam oko 30 dobro sačuvanih sv. Jeronimskih knjiga, a imao bi i više, da nisam posuđivao susjedima, pa su mi tako mnoge propale.

Ja bi htio sebi osnovati »Jeron. kućnu knjižnicu«. Stoga Vas molim, gosp. uredniče, da bi mi poklonili koju knjigu za moju knjižnicu. Poštarinu bi platio ja.

»Zlatno Klasje« se je pojavilo.
Hrvatsko seljaštvo oduševljeno ga je pozdravilo,
Naročito svetojeronimski članovi,
Hrvatske katoličke pravi sinovi.

Neka svemogući Bog čuva
Hrvatsko Književno Društvo Sv. Jeronima,
Koje prosvjetu širi
Među Hrvatima.

Ovu pjesmicu sam spjevao u počast »Zl. Klasju« i »Hrv. Knjiž. Društvu Sv. Jeronima«. U buduće ću Vam poslati i više suradnje za drago »Zl. Kl.«

Primite mnogo pozdrava!

Stjepan Šoštarić, selj. mladić
Sv. Petar Čvrstec, kbr. 40, p. Križevci.

*

Hvaljen Isus i Marija! Prozor 27. III. 1939.

Poštovani gospodine uredniče Zlatnog Klasja!«

Prilikom objavljivanja mojeg pisma u Vašem i našem cijenjenom listu Zlatnom Klasju, podkrala se je štamparska pogreška. Uz ono što je objavljeno nalazi se još u mojoj skromnoj i siromašnoj knjižnici: Gl. Presv. Srca Isusova 3 god. 27 kom. knj. i 2 Kalendara, k tome sam i njihov povjerenik.

Jeronimsko Svijetlo sve dosad izašle brojeve, to jest 33 br., uz to sam povjerenik Katoličke male knjige i Katoličkih Misija.

A eto Vašom dobrotom poveća se moja knjižnica za 10 knj. više i Zlatnim Klasjem od 1938. g. što ih primih od Vas na poklon, — te Vam se najljepše i srdačnije zahvaljujem na Vašoj velikodušnosti i ljubavi s kojom radite za hrvatski narod. Od srca hvala, od Boga plaća!

Braćo Hrvati seljaci, eto nam naše dično i hvalevrijedno Hrv. Knj. Društvo Sv. Jeronima pruža lijepu priliku da svoje knjižnice upravo obogatimo, samo gledajmo da tu lijepu priliku što bolje iskoristimo. Eto je naše Svetojeronimsko Društvo odlučilo veliki izbor svojih vrijednih knjiga raspačati uz trećinu cijene i još k tome mnogo svojih izdanja razdijeliti posve besplatno.

Još jednom kličem hvala! Bog Vam platio!

Lijepo Vas i srdačno u Kristu pozdravljam, Zbogom!

Sa štovanjem
Marko Bošnjak, seljak
Prozor - Borovnica, Bosna.

*

Hvaljen Isus i Marija! Kaštelanec 26-III.

Poštovani gospodine uredniče!

U pvrom redu zahvaljujem za poslane knjige. Isto me je tako obradovao drugi broj »Zlatnoga Klasja« koji je možda sadržajem bolji od prvoga broja.

Želim Vam mnogo uspjeha u svetom radu oko prosvjećivanja i dizanja sela i pozdravljam Vas s pozdravom: Bog s nama!

Josip Horvat.

*

Poštovanom uredniku Zlatnog Klasja
Dru. Ferdi Rožiću.

Gospodine uredniče, dobio sam od gospodina župnika 1. broj Zlatnog Klasja i čitao sam ga pa mi se svidio i dopao. U prvom redu Vam se zahvaljujem za knjige koje sam primio kao dar za moju kućnu jeronimsku knjižnicu. Gospodine uredniče, ja sam Vam se javio preko odbora za Svetu Zemlju, jer sam sa cijenjenim odborom u vezi, jer primam i časopis Sveta Zemlja. Gospodine uredniče, ako bi mogao dobit koji broj Zlatnog Klasja od godine 1938., imam broj 1 i broj 6 tako da onda imam cijelo godište, da mi se poveća moja knjižnica. Zlatno Klasje je divni časopis kakvi i treba hrvatskom seljaku, i mi seljaci smo ga objeručke prigrlili. Zato Vam se, dragi uredniče Zlatnog Klasja, srdačno zahvaljujem na prosvjeti, koju nam pružate kroz Zlatno Klasje i knjige društva sv. Jeronima. Pretplatnik sam glasnika Gospine Krunice i imam 6 godišta, jedno godište Hrvatske Obrane i Seljačkog Doma.

Gospodine uredniče, gdjegod mi se pruži prilika oko rada bilo u prosvjetnom bilo u kojem drugom, uvijek nastojim da bude što bolje, tako da nam naši neprijatelji ne mogu ništa učinit, jer se na ruganje i ne obazirem. Svakom treba prepustit neka viče što mu volja, ali tko dolazi sa više ljudi u dodir može da nauči kako valja branit ono što je čovjeku najmilije na svijetu, a to je vjera i ime moga dragog hrvatskog naroda. Uredniče Zlatnog Klasja, ovo Vam pišem iz sveg srca i iz ljubavi prama vjeri i domovini.

Pošaljite mi plakat od knjiga za 1939. god. Želim biti Vam na uslugi i pretplatnik Zlatnog Klasja.

Zasad Vam nemam šta pisat nego primite mnogo pozdrava i molim odgovor.

Ilija Užarević,
selo Prkovci, z. p. Ivankovo.

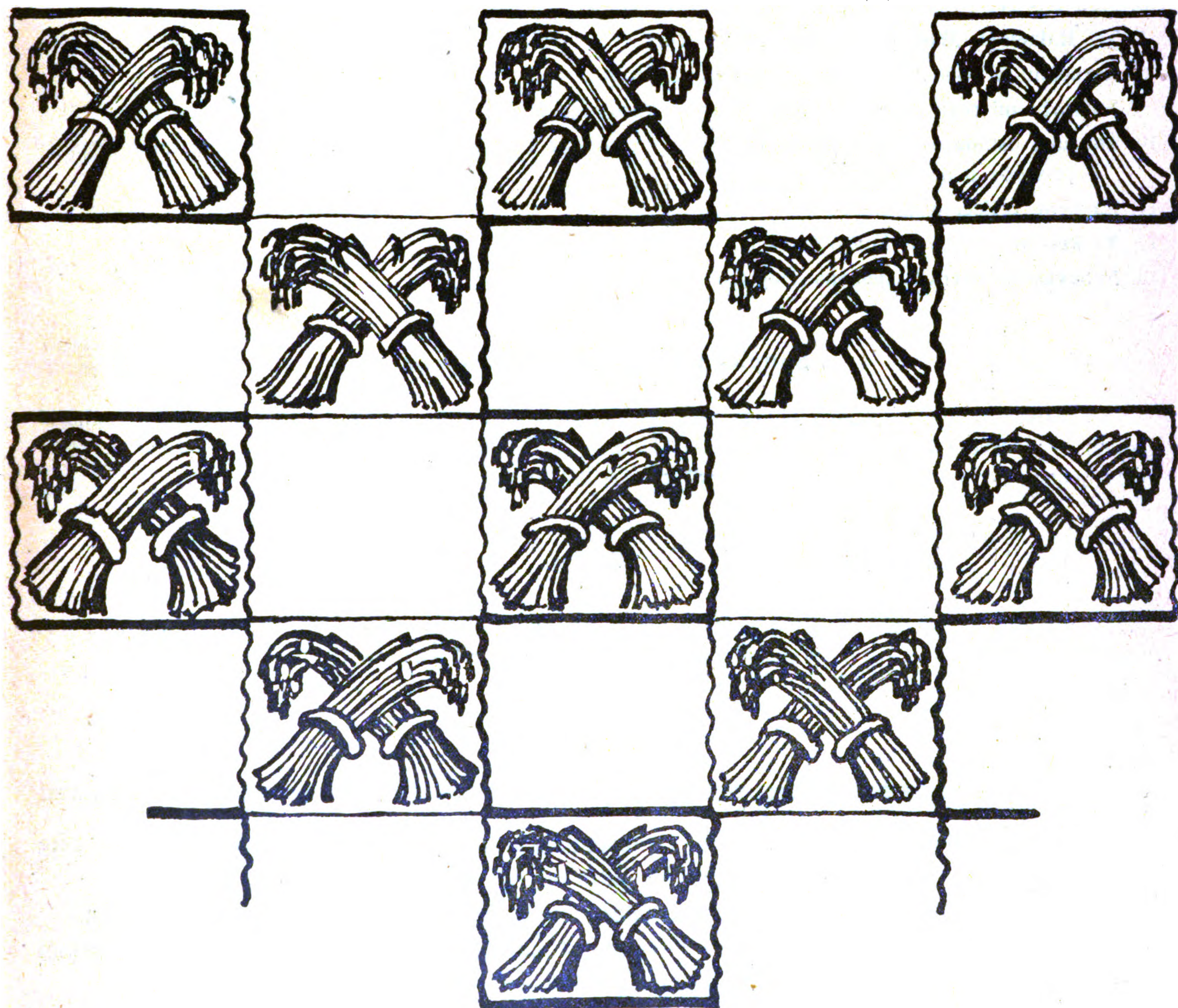

Opaska. Ostala pisma izaći će u slijedećem broju.

Izlazi svaki drugi mjesec. — Godišnja pretplata Din 10.—. Pojedini broj Din 1.50. — Odgovorni urednik: **Dr. Josip Andrić**, Zagreb, Trenkova ul. 1. — Za tiskaru odgovara: **Stjepan Marinović**, Zagreb, Kamaufova ul. 16. — Tisak Nadbiskupske tiskare. Uredništvo i uprava Trg Kralja Tomislava 21 Zagreb.

TAKSA PLAĆENA U GOTOVU

ZLATNO KLASJE

GOD. II. 1939 BROJ 4.

PROSVJETNI LIST
HRVATSKOGA KNJIŽEVNOGA DRUŠTVA SV. JERONIMA

Sadržaj:

Snopići i zrnje „Zlatnoga Klasja"

Slike.

Čitajte »Zlatno Klasje« polagano i razmišljajući. Čitajte po drugi i treći put. Uvijek ćete naučiti nešto više. Čitajte sami i u »Jeronimskim prosvjetnim zajednicama«.

Prije čitanja oprezno razrežite stranice oštrim nožićem (kebom, kusturom, šklocom).

Sve brojeve »Zlatnoga Klasja« čuvajte. »Zlatno Klasje« neka se zajedno s jeronimskim knjigama nalazi u vašoj »Jeronimskoj kućnoj knjižnici«.

Razgovarajte se o »Zlatnom Klasju« i širite ga među sobom.

Javite se uredništvu kojim dopisom ili drugim sastavkom.

Pojedini broj stoji 1.50 D, a godišnja je pretplata 10 D.

Uredništvo Zagreb, Kaptol 7.

ZLATNO KLASJE

PROSVJETNI LIST
HRVATSKOGA KNJIŽEVNOGA DRUŠTVA SV. JERONIMA

UREĐUJE Dr. FERDO ROŽIĆ

GOD. II. ZAGREB, 1. SRPNJA 1939. BROJ 4.

Sila ili pravda.

Sila ili pravda? — jedno pitanje, koje čovjek, hoćeš nećeš, sam sebi često stavlja.

Da li je konačno jača pravda ili sila!

Neki se odmah, bez velikog razmišljanja, izjavljuju za silu.

Tako je nedavno jedan poznati evropski ministar govoreći o miru održanom nakon pripojenja Austrije i Sudeta rekao i ovo: »To nije mir u jednom starom zastarjelom smislu te riječi, nego je ovo mir političke stvarnosti. Ovaj mir mogao je biti uspostavljen samo na temelju sigurna gledišta, koje je polazilo od saznanja, da **samo** sila može jednom narodu dati mogućnost da svoja pitanja riješi konačno i povoljno.«

Dakle, samo se silom mogu rješavati stanovita pitanja, koja postoje među narodima: samo oružjem, samo željezom i čelikom, samo topovima i tankovima. Drugoga puta nema.

U pravdu, to jest, u jednu nadgvozdenu (nadmaterijalnu, nadfizičku), u jednu višu, duhovnu moć, u tu Moć, u tu Pravdu, ne vjeruje se. Pravda ne dolazi u obzir.

U obzir dolazi samo gvozdena, oružana sila.

Poput spomenutoga ministra misle tako i mnogi drugi.

No to je sasvim krivo.

Kad bi tako bilo, bilo bi veoma ružno živjeti na zemlji. I onako je dosta tužno, ali ovako, s potpunom prevlašću sile, od toga ništa tužnijega ni ružnijega.

Bilo bi, kao da živimo u šumi. Cio svijet bio bi samo jedna prašuma, po kojoj lutaju čopori zvjeradi, pa koja ima oštrije zube, oštrije pandže!

No ljudi ipak ne žive u šumi. Ljudi žive, ili, barem po glasu prvih svojih predstavnika, žele da žive u općoj posviješćenoj ljudskoj zajednici.

Ljudska se svijest, zdrava ljudska svijest buni i na samu pomisao, da bi se u takovoj zajednici sve rješavalo po šumskom načinu, zubima i pandžama, grubom silom, i da bi svi međusobni, svi narodni odnosi bili samo rezultat (ishod) sile, rezultat topova i tankova.

U tom slučaju carovala bi nepravda. Nepravdama ne bi bilo ni kraja ni konca. Svemu svijetu bio bi samo jedan jedini temelj: nepravda.

A je li to moguće! Je li moguće, da bi svijet, da bi ljudska zajednica mogla trajno postojati na ovako trulom temelju! Na temelju (fundamentu) nepravde!

No mnogi će ipak reći, da je doista tako. Doista, konačno odlučuje sila, kažu ovi. To pokazuje iskustvo.

Ali im mi odgovaramo i ponovo kažemo, da to nije istina. Oni koji tako govore, pokazuju, da ne vide dobro, da im je gledanje sasvim površno.

Sila je sila, i ona, naravski, nužno proizvodi svoj učinak, — ali, ako sila nije povezana s pravdom, taj njezin učinak samo je **časovit.** Svejedno je, kako dugo traje ta časovitost, da li nešto duže ili kraće, — ali ona je uvijek samo privremena.

Lijepo kaže naša hrvatska poslovica: **»Svaka sila za vremena.«**

Pravo iskustvo je ovo, koje je rečeno u toj poslovici. To je duboko gledanje u tok ljudskih događaja.

I baš taj tok događaja, ili drugim riječima, povijest ljudskoga roda jasno dokazuje, kako su uspjesi sile samo »za vremena«.

U starom vijeku jedan od najvećih naroda bili su Perzijanci. Oni su, ne pitajući za pravdu, navalili na malen grčki narod, pouzdavajući se samo u svoju silu. U početku su imali velikih uspjeha, ali su ti uspjesi bili samo za vremena. Na koncu su bili potpuno poraženi. Maleni grčki narod, koji se borio za slobodu svoje domovine, dakle za pravdu, bio je pobjednik nad silnim Perzijancima.

Slavni grčki pjesnik Eshil divno je tu pobjedu opjevao u svojoj drami (činokazu) s nazivom »Perzijanci«.

I velika rimska država najvećim se dijelom osnivala na sili. U koliko se osnivala na sili, u toliko je nosila u sebi klicu smrti, dok nije propala.

Samo mimogred spominjem Hune, Avare, Mongole. U vihoru sile podjarmljivahu zemlje i narode, no skoro zatim drugi ih vihor raznese kao prašinu.

A Turci? Kroz cijela su stoljeća silom vladali ne samo u drugim zemljama, nego i u našim hrvatskima (ako i ne u svima), — pa gdje su danas?

Tako će biti, na primjer, i s Japancima, koji se danas silom služe protiv Kineza. Isto tako i sa svima onima, koji, bez obzira na pravdu, samo silom misle ostvarivati svoje težnje.

Kako li dakle površno sude oni, koji iz časovitih uspjeha zaključuju, da se na sili može nešto trajno osnivati!

Gdjekoga bi možda mogli zavaravati neki slučajevi kod pojedinaca. Često se naime opaža, kako pojedinac, koji se bori za istinu i pravdu, strada od nepravedne sile.

To je istina. Ali i tu treba na pameti držati slijedeće: Često se također vidi, kako onaj, koji se služio nepravednom silom, bude kažnjen, kako ga stigne ova ili ona nesreća. A onaj koji je radi pravde stradao, bude nagrađen i uzvisi se.

Uzmimo samo jedan primjer iz prošlosti, primjer koji seže i u sadašnjost.

Gledajte Habsburgovce i Zrinske. Habsburgovci danas poniženi lutaju svijetom, a Zrinski divnim svjetlom sjaju u srcima svoga naroda.

Takvih primjera ima bez broja.

Ako se pak dogodi, da se u slučaju pojedinaca ovakva izmjena ne izvrši već u toku ljudskog života, ni to ne svjedoči za to, da bi sila bila nad pravdom. Mi smo kršćani. Mi i po svjetlu vjere i po svjetlu razuma držimo pred očima istinu, da ljudski život ne svršava grobnim humkom. Iza grobnog humka mijenja se pozornica, na kojoj se najednom ugleda Vječni Sudac. Pred Njim se sila rasplinjuje u ništa, a pravda dobiva svoju punu vrijednost.

Ako dakle tko i izmakne pravorijeku prolaznosti, ne će izmaći **Pravorijeku Vječnosti.**

Tako je to, u koliko se tiče pojedinaca, — ali u koliko se tiče skupina, to jest, naroda, koji kao cjelina ne dolaze pred Vječnog Suca, to se odnos između sile i pravde može i mora na njima pokazati samo ovdje na zemlji.

Onako, kako je naprijed rečeno.

Gruba, nepravedna sila ruši se pod pritiskom Pravde kao zgrada na pijesku. Danas blistava sila na vrhuncu, sutra smrvljena, zamračena leži u prahu.

Samo jednoga se treba čuvati: da narod ne živi životom, koji bi vrijeđao Pravdu. Narod ne smije Pravdi stavljati zapreke, ne smije joj na put bacati ni klipove, a kamoli balvane.

Kada toga nema, Pravda krči sebi put nesavladivom snagom naprijed.

Sila se osniva, na materiji (tvari). Materija je raspadljiva.

Pravda je duhovne naravi. Duh je neraspadljiv.

Jasno je na kojoj strani je pobjeda.

Na strani Duha, na strani Pravde.

Urednik.

„Srpanjske žrtve“ u Zagrebu.

Napisao profesor dr. Rudolf Horvat.

Nekada se u Hrvatskoj svake treće godine obavljao izbor županijskoga činovništva. Kralj je imenovao samo velikoga župana, dok je županijskoj skupštini pripadalo pravo izbora dvojice podžupana, te županijskih »velikih sudaca« (t. j. kotarskih predstojnika) i njihovih zamjenika (pristava, koji su se tada zvali »mali suci«), zatim velikoga bilježnika (županijskog tajnika), županijskog odvjetnika i raznih nižih činovnika, na pr. županijskog arkivara, kaštelana, oficijala i kanceliste. Ovakav se izbor zvao »restauracija«, t. j. obnova županijskoga činovništva.

Svaki je vlastelin — bio on grof, barun ili plemić — imao pravo, da u županijsku skupštinu dođe osobno ili da pošalje svoga zamjenika, koji mora pokazati punomoć. Uz ovu »aristokraciju« mogli su na skupštinu doći t. zv. »honorati«, t. j. ugledni ljudi (po svome zvanju), primjerice: svećenici, profesori, odvjetnici, liječnici, ljekarnici i mjernici, koji stanuju u dotičnoj županiji. Napokon je pravo glasa na županijskim skupštinama pripadalo t. zv. »armalistima« i »plemićima jednoselcima«. Armalisti nijesu posjedovali kakvo imanje (ili »dobro«), nego samo »litterae armales«, t. j. ratnu povelju, kojom im je kralj podijelio osobno plemstvo. Naprotiv su »plemići jednoselci« takvi seljaci, koji pripadaju staromu hrvatskomu plemstvu, ali ne posjeduju više od jedne »sesije« (selišta), t. j. od prilike 12 rali oranice i 4 rali livade.

U Hrvatskoj su od godine 1841. postojale dvije političke stranke: »narodna« i »hrvatsko-ugarska«. »Narodnjake« je vodio dr. Ljudevit Gaj, a njihove protivnike, kojima je narod dao ime »madžaroni«, vodio je turopoljski komeš Antun Josipović. Uz narodnjake pristade ogromna većina »honorata«, naročito pak svi hrvatski književnici, primjerice: Mirko Bogović, Ljudevit Vukotinović, Vjekoslav Babukić, Fran Kurelac, Pavao Štos, dr. Dimitrije Demeter, Mato Topalović, Antun Nemčić, te braća Ivan i Antun Mažuranić. Od hrvatskih velikaša pristadoše uz narodnjake grofovi: Janko Drašković, Jurica Erdedi, Albert Nugent, Juraj Oršić i Karlo Drašković, te barun Franjo Kulmer. Daleko više velikaša bijaše uz madžarone, među kojima se isticahu Aleksandar grof Drašković, Ivan Nepomuk grof Erdedi, te baruni Rauch (braća Levin i Đuro).

U dva tabora bijahu podijeljeni također hrvatski plemići. Uz madžarone pristajahu gotovo sva plemićka vlastela oko Zagreba, a djelomice i u Hrvatskom Zagorju. Naprotiv su narodnjaci

Spomenik Srpanjskim Žrtvama na zagrebačkom groblju Mirogoju.

imali za se znatnu većinu plemstva oko Karlovca, Jastrebarskoga i Križevaca, te u Gorskom kotaru, koji je tada pripadao zagrebačkoj županiji.

Narodnjake je podupirala i većina plemića »armalista«. Najveću su agitaciju madžaroni razvili kod »plemića jednoselaca«. Tu se osobito odlikovao Antun Josipović, koji se služio prostom varkom. Narodnjaci su naime u svoj politički program stavili zahtjev, da se u Hrvatskoj ukine k m e t s t v o, koje je postojalo sve do god. 1848. Josipović je seoskim plemićima lagao, da narodnjaci traže ukinuće p l e m s t v a. Time je protiv narodne stranke razdražio osobito Turopoljce, kojima je govorio, da će (u slučaju pobjede narodnjaka) izgubiti svoje šume i plemićka prava, n. pr. oprost od plaćanja poreza, malte, brodarine, mostarine i mjestovine (na sajmovima).

Narodnjaci i madžaroni nadbijahu se kod izbora županijskih činovnika, jer su jedni i drugi postavljali svoje kandidate prigodom svake »restauracije« (obnove). Najveća se borba vodila za prevlast u zagrebačkoj županiji. Tu je madžarone zagovarao hrvatski ban Franjo grof Haller, koji je podjedno bio veliki župan zagrebačke županije. Haller je više puta odgodio »restauraciju«, koju je konačno odredio za 28. srpnja 1845. Dotle je madžaronima pošlo za rukom, da za se predobiju velik dio »plemića jednoselaca«, naročito sve Turopoljce, te većinu seljaka iz Moravča, Šašinovaca i Svetog Ivan-Zeline. Uz to je iz popisa izbornika ispušteno oko 250 ljudi, koji bijahu pristaše narodnjaka.

Izbor je započeo 28. srpnja 1845. biranjem prvoga podžupana. Narodnjaci su kandidirali Benka Lentulaja, a madžaroni Josipa Žuvića. U jutro tog dana uđe u bansku palaču 570 Turopoljaca, a

uz njih oko 300 drugih seoskih plemića, koji poput Turopoljaca odlučiše, da će glasovati za Josipa Žuvića. S njima su dvorište banske palače zapremili također madžaronski velikaši, plemići i honorati, koji su prije toga cijelu noć napajali seljake u »Kasini« (u Demetrovoj ulici broj 1).

I narodnjaci su na biralište došli u velikom broju. Oni su doveli i mnogo seoskih plemića, među kojima se isticahu Stubičani, Bosiljevčani i Draganićanci. Ban je odredio, da se narodnjački izbornici sastanu u dvorištu vladine jednokatnice (na Markovu trgu broj 2). Između ovoga i susjednog dvorišta u banskoj palači (Markov trg broj 1) nalazi se nadsvođen ulaz, gdje će izborno povjerenstvo primati i bilježiti glasove. Tu se smjestio i sam ban Haller, koji je kao veliki župan rukovodio izbor.

Narodnjacima bijaše krivo, što je Haller na biralište doveo i vojsku. To bijaše čitav bataljun 13. pješačke pukovnije baruna Wimpfena, koju su činili sami Talijani iz sjeverne Italije. (Tada su naime habsburškoj monarkiji jošte pripadale pokrajine Lombardija i Venecija). Jedan je dio vojnika zaposjeo oba dvorišta, u kojima su bili izbornici; drugi se dio smjestio po hodnicima banske palače i susjedne vladine zgrade; najveći je pak dio vojnika zapremio Markov trg, gdje bijaše mnogo rodoljubnih Zagrepčana, koji su željeli pobjedu »narodne stranke«.

Prvog su dana glasovala samo dva kotara: zagrebački i svetoivanski, kojemu je tada pripadalo područje današnjega kotara dugoselskog. Tu su nadjačali madžaroni, jer je Žuvić dobio 532 a Lentulaj 430 glasova. Sutradan (29. srpnja) glasovahu svi kotari zagrebačke županije južno od rijeke Save. Izbor je trajao do 7 sati poslije podne, kad je Haller proglasio, da je za podžupana s 315 glasova većine izabran Josip Žuvić, jer je 1289 izbornika glasovalo za Žuvića a 974 za Lentulaja, dok su se 102 plemića ustegla od glasovanja.

Madžaroni bijahu veseli radi svoga uspjeha. Zato je komeš Josipović poredao svoje Turopoljce, pa je glazbi naložio, da zasvira Rakocijevu koračnicu. Na čelu ove povorke kreće Josipović kroz pokrajna vrata banske palače Kazališnom i Kapucinskom ulicom u Kasino. Tamo su madžaroni na ramenima ponijeli izabranog podžupana Žuvića. — Istodobno su iz dvorišta vladine kuće izlazili narodnjaci kroz glavna vrata na Markov trg. Premda bijahu radi izbornog poraza ogorčeni, ipak ih je predvodila glazba, koja je svirala hrvatske budnice. Narodnjaci su u povorci prolazili najprije sjevernom a zatim istočnom stranom Markova trga do Kamenite ulice, kojom se kroz Kamenita vrata spuštahu u Dugu ulicu. Povorci se priključilo mnogo rodoljubnih Zagrepčana, koji su s Markova trga odlazili u donji grad.

Već je Markov trg bio prilično ispražnjen, kad li **puče puška iz prozora kuće (broj 3), koja je pripadala madžaronskom odvjetniku Tadiji Feriću.** Pred ovom se kućom nalazila grupa mladih narodnjaka, koji su kroz Markovu ulicu gledali, kako se madžaroni spuštaju prema Kasinu, gdje će slaviti izbornu pobjedu. **Čim je puška pukla, počnu ovi narodnjaci razbijati prozore na Ferićevoj kući.** Oni su htjeli provaliti kroz zaključana vrata u kuću da potraže krivca. To je spriječio potpukovnik Sartori, koji je odjelu svojih vojnika naložio, da s golim bajunetama potisne narodnjake na istok prema župnomu dvoru.

Međutim je Haller s nekoliko madžaronskih velikaša došao iz birališta u prvi kat banske palače. Kad je čuo hitac iz puške, pogledao je kroz prozor banske palače, te je vidio, kako narodnjaci napadaju Ferićevu kuću. Čim ga preostali zagrebački rodoljubi opaziše na prozoru, odmah su počeli vikati protiv njega; neki su mu dapače prijetili mačevima i štapovima. Zato je Haller poslao k potpukovniku Sartoriju svoga pobočnika s porukom, neka što prije isprazni Markov trg, te neka vojničkim kordonom zatvori sve ulice, koje vode na Markov trg.

Sartori je poslušao banov nalog, koji je imao za posljedicu golemu nesreću. Kad su naime vojnici zatvorili Markov trg sa svih strana, počela je narodnjake s golim bajunetama razganjati ona četa, koja je stajala kod kipa bl. djevice Marije (južno od glavnog ulaza u crkvu sv. Marka). Tom je prigodom bio neki čovjek teško ranjen. Ogorčen radi takvog nasilja htjede prisutan hrvatski književnik Mirko Bogović poći u bansku palaču, da stvar dojavi Halleru. To je spriječio natporučnik barun Adelshajm, koji je osornim glasom vikao na Bogovića, zaprijetiv mu s izvučenom sabljom. Uvrijeđen radi toga počne i Bogović vikati, a za obranu svoju povuče i on mač iz korica. Tako dođe do borbe, u kojoj je Adelsheim teško ranio Bogovića po vratu. Istodobno ispali pušku kapral, koji je stajao tik Adelsheima, a tane pogodi čovjeka, koji je mirno promatrao dvoboj između Bogovića i natporučnika.

U tome je času potpukovnik Sartori sjedio na svome konju kod kipa bl. djevice Marije. Sartori je sukob između Bogovića i natporučnika Adelshajma smatrao »otvorenim napadajem oboružanoga građanstva na čete«. Zato je Adelshajmovoj četi naložio upotrebu vatrenog oružja. Taj su nalog čuli i neki drugi odjeli, te su i oni počeli pucati u narod, misleći, da je Sartori to naložio svim vojnicima svojim. Uslijed toga nesporazumka došlo je do unakrsne vatre. Taneta su gusto padala ne samo na Markovu trgu, već također u Kamenitoj i Gospodskoj ulici. Talijani su tako nehotice gađali i vojnike, a ne samo građane. Posljedice ove bezglavosti bijahu užasne. Jedno je tane prostrijelilo i potpukovnikova konja. Nato je Sartori nalozio bubnjaru, neka bubnjem dade znak, da se obustavi mahnito pucanje. Ipak su uzrujani vojnici i dalje pucali, dok nijesu ostali bez naboja. Kažu, da je ban Haller s prozora gledao taj prizor, te se očajno rukama hvatao za glavu, shva-

tivši tek sada, kakvu li je nesreću svalio na Zagreb i na hrvatski narod.

Kad je prestalo pucanje, ustanovilo se, da je poginulo 15, a ranjeno 27 građanskih lica; ranjeno je i 9 vojnika, od kojih 2 veoma teško. Na Markovu je trgu poginulo ovih 10 ljudi: odvjetnik Ivan Celinić, slušatelj filozofije Franjo Reške iz Karlovca, gimnazijalac Matija Zubanović, ličilački obrtnik Pavao Popilu, sitničar Ivan Šutej, krojački pomoćnik Pavao Turko, kožarski pomoćnik Šimun Freund, kočijaš Janko Fikić, te plemići jednoselci Ivan Koščec i Franjo Valenteković iz Svetog Ivana Zelina. (Oba dvojica glasovaše 28. srpnja za madžarona Žuvića, te su na Markov trg sutradan došli iz puke radoznalosti). U Gospodskoj ulici, kamo su doletjela brojna taneta onih vojnika, koji su pucali kod ulaza s Markova trga, poginulo je 5 hrvatskih rodoljuba, poimence: odvjetnik Ivan Seljan, učitelj Ljudevit Bonfiko, vojnički furir Aleksandar Kovačić, isluženi vojnik Ivan Šušković i 28 godišnji vatreni rodoljub Karlo Štajdaher, jedinac gradskoga suca (načelnika) Josipa Štajdahera. Poginulo bi još više ljudi, da nijesu mnogi odmah pri početku pucanja polegli na tlo, pa tako izmakli tanetima, koja su većinom letjela u visini od 1 do 2 metra. Na tlo je legao i gradski sudac Josip Štajdaher. On se u času pucanja upravo vraćao iz banske palače, gdje je od bana Hallera tražio, da vojnicima naloži, neka **u Ferićevoj kući pronađu onoga, koji je iz prozora pucao u narod,** pa time prouzročio toliku uzrujanost na Markovu trgu. Desetak ljudi spasilo se tako, što su pravodobno skočili u grabu, koja se nalazila kraj župne crkve sv. Marka. Ta je graba preostala još od prošle godine 1844., kada su u njoj gasili vapno za gradnju nove županijske palače, koja je kasnije (od godine 1862. do 1918.) služila kao hrvatska sabornica.

Uz Mirka Bogovića bijahu ranjeni također ovi ugledniji ljudi: Slavoljub Vrbančić (kasnije zagrebački odvjetnik i narodni zastupnik), zatim Franjo Solar (kasnije ugledan veletržac u Zagrebu) i grkokatolički svećenik Ilija Gvozdanović, koji je od ove rane umro 15. ožujka 1846. Rodoljubnom Franji Prešernu, vlastelinu iz Stativa kod Karlovca, razmrskalo je tane ruku tako jako, da su mu ju morali odrezati. Ova je ruka stavljena u isti grob, kamo su pokopane lešine poginulih žrtava nesretnoga 29. srpnja. Prigodom pucanja nalazio se na Markovu trgu zagrebački građanin Antun Dimitran. On je od užasa poludio, te je umro već 2. kolovoza 1845. od živčanog sloma.

Sutradan (30. srpnja 1845.) stajao je cijeli Zagreb pod utiskom strahovite nesreće na Markovu trgu. Svi su dućani i javni lokali (gostionice i kavane) zatvoreni; sav je rad i promet bio prekinut. Od jutra do večera zvonila su sva zvona u zagrebačkim crkvama, pa i ono veliko zvono, što ga je g. 1843. izradio Dogen za stolnu crkvu. Hrvatski su rodoljubi na sastanku zaključili, da će poginule ljude kao »narodne »žrtve« sahraniti u zajedničkom grobu, koji su odmah počeli zidati pred crkvicom sv. Jurja. Naprotiv se ban Haller bojao osvete hrvatskog naroda. On je trajno držao u banskoj palači oveći odjel talijanskih vojnika. Podjedno je dao iz Bjelovara dopremiti u Zagreb jedan bataljun graničara, jer se bojao, da će prigodom sprovoda planuti buna u Zagrebu.

Sprovod je **»srpanjskih žrtava«** obavljen 1. kolovoza u 5 sati poslije podne. Tada je pokopano 10 poginulih ljudi, jer su petoricu pokopali već 31. srpnja na raznim grobljima u Zagrebu i u Svetom Ivanu Zelini. Pogrebna je povorka krenula iz bonice milosrdne braće, gdje se na odru nalazilo 8 žrtava. Povorku su iza križa otvorili ubogari, iza kojih stupahu zagrebački cehovi i razne bratovštine, te prvi odjel uniformirane »građanske garde« sa svojom glazbom. Zatim je slijedila velika povorka djevojčica, koje su bile obučene u bijele haljine, a u rukama su nosile zapaljene svijeće. Pred lijesovima koracahu 3 svećenika i zbor koralista, koji su pjevali žalobne pjesme.

Svaki je lijes bio na kosebnim kolima. S jedne i druge strane mrtvačkih kola stupali su mladići, koji su u rukama držali zapaljene svijeće. Iza svakih kola koracali su pokojnikovi rođaci i prijatelji, koji su glasno plakali. Svi su lijesovi bili iskićeni cvijećem, a na svakom se lijesu čitao latinski napis: »Hodie mihi, cras tibi«, što znači: **»Danas meni, sutra tebi«.** Iza osmih mrtvačkih kola stupao je drugi dio uniformirane »građanske garde«, a zatim je slijedio ogroman broj zagrebačkih Hrvatica.

Uz zvonjavu svih zvonova u zagrebačkim crkvama kretala se golema povorka s Jelačićeva trga Dugom ulicom u gornji grad. Putem se povorci priključiše još dvoja mrtvačka kola s lijesovima Ivana Celinića i Karla Štajdahera. Ovi su naime lijesovi bili izloženi u kućama roditelja ubijenih mladića. Na lijesu Ivana Celinića stajao je napis »Hodie mihi, cras tibi«, a na lijesu Karla Štajdahera čitalo se: »O Bože! Krv naša čeka Tvoju osvetu!«

Kad je povorka stigla na Jurjevsko groblje, redomice su lijes za lijesom spuštali u veliku zidanu grobnicu pred ulazom u crkvicu. Tom je prigodom zaplakalo do 4000 prisutnih ljudi. Svečane zadušnice za pokoj preminulih rodoljuba odslužene su 8. kolovoza u župnoj crkvi sv. Marka, a zatim redomice u svim hrvatskim gradovima i trgovištima. Rodoljubni grof Juraj Oršić dao je novaca kao zakladu, prihodom koje se ima svake godine u crkvi sv. Marka služiti crna misa za pokoj »srpanjskih žrtava«.

Haller je teško osjećao prijezir hrvatskog naroda. On je i sam uvidio nesreću koju je svojim ponašanjem 29. srpnja skrivio na Markovu trgu. Zato je zamolio kralja Ferdinanda, neka ga riješi banske časti i službe. Kralj je tu molbu 24. listopada 1845. uslišao, te je Haller početkom studenoga za uvijek odmaglio iz Zagreba.

Hrvatski su rodoljubi sabrali oveću svotu novaca, kojom su dali izraditi krasan i značajan spome-

nik nad grobom »srpanjskih žrtava«. Na ovom brončnom spomeniku vidi se lav, koji spava. Sa strane ima spomenik dva napisa iz izbočenih slova.

Otkako je g. 1862. u Zagrebu osnovano hrvatsko pjevačko društvo »Kolo«, svake se godine uoči dušnoga dana pjevala nadgrobnica nad grobom »srpanjskih žrtava«. Kad je g. 1876. otvoreno središnje groblje na Mirogoju, počelo se pomišljati na to, da se onamo prenesu i smrtni ostanci »srpanjskih žrtava«. To je i učinjeno 12. srpnja 1895. na trošak »Kola«. Tom je prigodom očišćen i popravljen također spomenik »srpanjskih žrtava«, koji je prenesen iz gornjega grada na Mirogoj.

O nebeski Orle!

Kada je veliki došao čas, i sveta ti volja
Usplamti željom,
Da letiš u visove modre, kamo te glas pozivaše vječni
Ljubavlju veljom, —
Vrh divskih ramena božanska ti rođena sila
Sjajna raširila krila:
I ti si se lagan, ko miris iz poljskoga cvijeta,
Put zvjezdanog dignuo svijeta,
Sve više se dižuć i više, zaògrnut plaštem
Oblaka grimizno-sjajna,
Ko sileni kralj u blistavom svom veličanstvu,
Kako ga priča tek poznaje bajna.

Za tobom podižem oči, zadivljen, duhom zanesen,
Gledajuć, kako se dižeš nad svemirska sva ta tjelesa,
Nad oblake sive, nad bezbrojne zvijezde i sunca,
U čista, u svijetla, u Božja nebesa;
Kako ti dveri se neba raskriljuju širom
I ulaziš kroz njih sa slavodobićem;
S radošću kako dočekuju svi te nebeski puci
I kliču ti s veljim ushićem.

Al ti se dižeš još više, nad anđele i nad arkanđele same,
Nad najviše duhove, Moći, Gospodstva i Vlasti,
Do samog vrhunca, do samoga prijestolja Božjeg —
O čuda, o čuda, o bezmjerne časti!

Dižeš se ti, o Nebeski Orle, o Isuse, Bože,
U komu i kucaj srca ljudskoga bije,
U komu i krvca žilama teče, i prah se zemaljski
U puti mekanoj krije;
Dižeš se ti, o Isuse Kriste, koji si Bog naš, vječni i silni,
Ali i brat naš, ali i čovjek;
Dižeš se dižeš, da i mi zemljari u slavi Božjoj
Budemo dovijek, budemo dovijek!

Za tobom podižem oči, razdragan, duhom zanesen,
Ćuteći, kako mi nestaje tijelne težine,
Kako krila mi rastu, kako s tala se dižem
I zemske ove nizine;
Kako se dižem za tobom, Orle, u nebne modrine,
Kroz oblake sive, nad zvijezde i sunca,
Za tobom, za tobom, nad svih devet nebesa,
Do samog Vrhunca —

O kako ti hvalimo, što si nam u vis pokazao stazu,
I nas što si priključio slavnom uzletu svomu,
Da i mi, porod zemaljski, s tobom možemo biti
Pravi domari u Božjemu Domu, —
Ko rođena djeca sjedjet na toplu Očevu krilu,
Iz njegovih očiju piti dobrotu,
Biti obasjani svjetlom božanskoga sjaja,
Vječito srećni u Vječnom Životu.

Ferdo Rožić

Doprinos za putne fondove kao nova dažbina.

Napisao dr. Živko Andrić.

Naš čovjek, pa i stručnjak, teško će se snaći u svim mogućim i nemogućim teretima i dažbinama, koje se svaki čas uvode i nameću skoro neopazice.

Jedna od takovih dažbina, koja je za našu javnost skoro potpuno neopazice provedena u život, jest doprinos za državni i banovinski putni fond (putnu temeljnu glavnicu).

Kako u pogledu ove dažbine, dosta važne, a i teške, za našeg malog i srednjeg čovjeka, nijesu jasna neka temeljna pitanja, ovaj put smo odlučili, izvršujući nekadašnje naše obećanje na ovom mjestu, da naše čitatelje upoznamo s tim novim teretom.

Financijskim zakonom za god. 1938/39. u § 53. ovlašten je Ministarski savjet, da po predlogu Ministra građevina može raspisati novu dažbinu u obliku doprinosa za državni i banovinski putni fond (temeljnu glavnicu), i za provedenje te dažbine u život da može donijet potrebnu Uredbu.

Ovu Uredbu pod naslovom »Uredba o državnim i banovinskim putnim fondovima« propisao je Ministarski savjet po predlogu Ministra građevina dne 3. lipnja 1938. god. pod M. s. br. 539., koja je objelodanjena u br. 138—XLII. »Službenih Novina« od 23. lipnja 1938., i prema tome taj dan stupila na snagu.

Međutim prema odredbi posljednjeg člana te Uredbe, i to čl. 22., obaveznu snagu Uredba dobiva na dan 1. srpnja 1938. godine.

Dakle obveza plaćanja doprinosa za putne fondove po ovoj Uredbi nastupila je dne 1. srpnja 1938. god.

Član 1. ove Uredbe opravdava uvađanje ovog doprinosa i navodi, da se radi usavršavanja i poboljšanja putne mreže osnivaju pri Državnoj hipotekarnoj banci:

1. Državni putni fond za državne putove;

2. Banovinski putni fondovi, odnosno putni fond teritorija Uprave grada Beograda za banovinske puteve na teritoriju pojedinih banovina, odnosno na teritoriju Uprave grada Beograda.

I ako skoro svaka banovina ima svoju štedionicu, za poslovanje koje jamči dotična banovina, pada u oči, da se banovinski putni fondovi po ovom članu ne osnivaju kod njihove banovinske štedionice, već kod Državne hipotekarne banke.

Član 10. Uredbe propisuje prihode državnog putnog fonda, a čl. 11. prihode banovinskih putnih fondova.

Da se što bolje raspozna koji sve doprinosi idu u putni državni i banovinski fond, donosimo u cijelosti član 10. i 11. Uredbe, pa ćemo se zatim osvrnuti na one stavove tih članova, koji nas ovaj čas radi naših čitatelja jače zanimaju.

Član 10

Prihodi državnog putnog fonda su ovi:

1.) Dvije trećine gotovine iz svih godišnjih prihoda državnog fonda za javne radove predviđenih u čl. 10 Uredbe o izvođenju javnih radova od 22 novembra 1934 godine, br. 30.271 sa izmenama i dopunama od 6 oktobra 1937 godnine, br. 68.001, izuzev prihod od dotacije ministra finansija po čl. 13 pomenute Uredbe.

2.) Godišnje dažbine na:

a) putnički automobil	din.	200.—
b) motocikl	»	50.—
v) motocikl sa prikolicama	»	75.—
g) bicikl	»	10.—
d) fijakere i kola sa oprugama (federima)	»	50.—
đ) obična kola bez opruga (federa) izuzev onih koja redovno služez a potrebe seoskih gazdinstva	»	40.—
e) dvokolice — čeze	»	20.—

3.) Dažbine od inostranih autobusa, koje će se naplaćivati po osobi i pređenom broju kilometara. Visinu ove dažbine propisaće ministar građevina u sporazumu sa ministrom trgovine i industrije.

4.) Cio doprinos za prekomjerno iskorišćavanje državputova, a koji se naplaćuje po Uredbi o vanrednom iskorišćavanju putova.

5.) Prihodi predviđeni po tar. br. 101 Zakona o taksama u tač. 1.) pod v) kao i po istom tarifnom broju tač. 2.) pod b) sa izmenama i dopunama u Finansijskom zakonu za 1938-39 godinu.

6.) Putne takse za železničke prevoze robe u kolskim tovarima. Ova taksa plaća se u iznosu od 15.— dinara po jednom vagonu, a za kolske pošiljke uglјena, kamenja, pijeska, cigle (opeke) i crijepa, rude i embalaže (upotrebljene) 10.— dinara po jednom vagonu. Ova taksa plaća se pri predaji na prevoz, a kod kolskih pošiljaka prispelih iz inostranstva prilikom izdavanja. Naplata ove takse vrši se nalepljivanjem na tovarni list naročite markice, koja nosi naziv »taksa za putni fond«.

Za ovu robu plaća se doprinos za prekomjerno iskorišćavanje puta van reona mjesta istovara.

Od ove dažbine oslobađaju se sve državne pošiljke i transporti.

7.) Prihodi od prodatog materijala, voća, trave, od reklama itd. na državnom putnom zemljištu.

8.) Prihod koji plaćaju vlasnici nepokretnih imanja duž državnih putova sa savremenim kolovozom, tj. kolovozom od drvene ili kamene kocke ili kolovozom sa cementnom ili bitumenskom spojnom građom za povećanu vrijednost nepokretnog imanja računajući u mjestima preko 5.000 stanovnika do površine 1.000 m² po 5, u ostalim naseljima do površine 5.000 m² po 2, a van naselja do površine 10.000 m² po 1 dinar od jednog dužnog metra fronta nepokretnog imanja godišnje, a za površinu preko ove maksimirane plaća se još polovica ove dažbine. Ostali vlasnici nepokretnih imanja iza ovih graničnih na odstojanju 250 m., računajući od granice putnog zemljišta, plaćaju polovinu, a na odstojanju do 500 m. četvrtinu ove dažbine.

Dažbina koja se predviđa u ovoj tačci za povećanu vrijednost nepokretnog imanja, van naselja ne može po 1 ha preći iznos godišnje poreze (zemljarine — osnovni porez) dotične parcele.

Državna i banovinska dobra, kao i pašnjaci, utrine, šikare i neplodna zemljišta ne plaćaju ove dažbinu.

9.) 1% od prodajne cijene nepokretnih imanja koja se nalaze pored državnog puta sa savremenim kolovozom tj. kolovozom od drvene ili kamene kocke ili kolovozom sa cementom ili bitumenskom spojnom građom, u mjestima preko 5.000 stanovnika, do 1.000 m² površine, u ostalim naseljima do 5.000 m² površine i van naselja do 10.000 m² površine, a za površinu preko ove maksimirske plaća se još polovina ove dažbine.

Prilikom prodaje ostalih nepokretnih imanja iza ovih graničnim, na odstojanju do 250 m., računajući od granice putnog zemljišta, plaća se polovina, a na odstojanju do 500 m. četvrtina ove dažbine.

10.) Prihod od mostarine u potezu državnih putova preko velikih rijeka za prelaz automobila, autobusa i svih ostalih vozila.

Ministarski savjet može na predlog ministra građevina i ministra finansija odobriti se na državnom putu, gdje se ukaže saobraćajna potreba, podigne putem koncesije stalan most sa pravom naplate mostarine. Ova mostarina ima da posluži za otplatu anuiteta troškova oko građenja mosta i za kasnije njegovo redovno održavanje. Ona ne može biti izvor prihoda u drugu svrhu.

Državna i banovinska vozila ne plaćaju ovu dažbinu.

11.) Prihod od najamnine naplaćene od poduzeća za upotrebu državnih građevinskih mašina za putove.

12.) Prihod od rashodovanog građevinskog inventara i materijala.

13.) Prihod od taksa za prodaju licitacionih elaborata za izradu državnih putova i objekata na njima, koja će se naplaćivati u gotovu.

14.) Prihod od ugovornih taksa za građenje i opravku državnih putova i objekata na njima, koja se ima naplaćivati u gotovom novcu.

15.) Prihod od ugovornih kazna od preduzeća po Opštim uslovima za državne putove i objekte na njima.

16.) Kamate od glavnice ovog fonda.

Član 11

Prihodi banovinskih putnih fondova su ovi:

1.) Cio doprinos za prekomjerno iskorišćavanje banovinskih putova, koji se naplaćuje po Uredbi o vanrednom iskorišćavanju putova.

2.) 50% otkupnine ličnog rada na prinadležnosti državnih aktivnih i penzionisanih činovnika i službenika u zemlji kao i državnih činovnika i službenika na strani.

3.) 25% otkupnine ličnog rada na banovinskmi putovima po Zakonu o ne državnim putovima i njegovim dopunama izuzimajući otkupninu po tač. 2.

Lični rad plaćas e u novcu, ali ko želi može ovu otkupninu zameniti ličnim radom.

4.) Novčane kazne po čl. 36 i 37 Uredbe o zaštiti javnih putova i bezbednosti saobraćaja na njima u koliko ove kazne ne ulaze u specijalni saobraćajni fond banovine.

5.) Taksa na šoferske legitimacije i za izdavanje koncesija autobuskim preduzećima koja se bave prevoženjem putnika ili robe.

6.) Taksa na premije za osiguranje motornih kola iz čl. 17 i 18 ove Uredbe.

7.) Prihodi od prodatog materijala, voća, trave, od reklame itd. na banovinskom putnom zemljištu.

8.) Prihodi koje plaćaju vlasnici nepokretnih imanja duž banovinskog puta sa savremenim kolovozom, tj. kolovozom od drvene ili kamene kocke ili kolovozom sa cementnom ili bitumenskom spojnom građom, na povećanu vrednost nepokretnog imanja, računajući u mjestima preko 5.000 stanovnika do površine 1.000 m² po 1, u ostalim naseljima do površine 5.000 m² po 0,50, a van naselja do površine 10.000 m² po 0,30 dinara od jednog dužnog metra fronta nepokretnog imanja godišnje, a za površinu preko ove maksimirane plaća se još polovina ove dažbine. Ostali vlasnici nepokretnih imanja iza ovih graničnih na odstojanju do 250 m., računajući od granice putnog zemljišta, plaćaju polovinu, a na odstojanju do 500 m. četvrtinu ove dažbine.

Dažbina koja se predviđa u ovoj tačci za povećanu vrednost nepokretnog imanja van naselja ne može po 1 ha preći iznos godišnje poreze (zemljarine — osnovni porez) dotične parcele.

9.) 1% od prodajne cene nepokretnih imanja koja se nalaze pored banovinskog puta sa savremenim kolovozom, tj. kolovozom od drvene ili kamene kocke ili kolovozom sa cementnom ili bitumenskom spojnom građom, u mjestima preko 5.000 stanovnika do 1.000 m² površine, u ostalim naseljima do 5.000 m² površine i van naselja do 10.000 m² površine, a za površinu preko ove maksimirane plaća se još polovina ove dažbine.

Pri prodaji ostalih nepokretnih imanja iza ovih graničnih na odstojanju do 250 m., računajući od granice putnog zemljišta, plaća se polovina, a na odstojanju do 500 m. četvrtina ove dažbine.

10.) Prihod od mostarine u porezu banovinskih putova preko velikih reka za prelaz automobila, autobusa i svih ostalih vozila.

Državna i banovinska vozila ne plaćaju ovu dažbinu.

Prihod od stanarine naplaćene od poduzeća za upotrebu banovinskih građevinskih mašina za putove.

12.) Sav prihod od banovinskih kamenih majdana i drugih građevinskih preduzeća za potrebe putova i mostova na njima.

13.) Prihod od rashodovanja banovinskog građevinskog materijala i inventara.

14.) Prihod od licitacionih elaborata za izradu banovinskih putova i objekata na njima.

15.) Prihod od ugovornih kazna od preduzeća po Opštim uslovima za banovinske putove i objekte na njima.

16.) Kamate od glavnice ovog fonda.

Nas ovdje naročito zanima t o č k a 8. i 9. člana 10. i 11., kojima se podjednako utvrđuju doprinosi za državni i banovinski putni fond.

Stoga, ono šta ćemo ovdje reći u pogledu 8. i 9. člana 10. koje se odnose na državni putni, važit će i za točke 8. i 9. čl. 11., koje se odnose na banovinske putne fondove.

Doprinos iz toč. 8. čl. 10. redovit je godišnji, koji ima karakter stalne povratne dažbine. On ovisi:

1) u prvom redu od dužine nekretnina uz državnu cestu, odnosno banovinsku cestu;

2) od broja pučanstva u mjestima, gdje se te nekretnine nalaze;

3) od veličine površine nekretnina, i

4) od udaljenosti nekretnina od državne, odnosno banovinske ceste.

U pogledu svih naprijed pobrojanih okolnosti propisi su jasni, osim onih posljednih pod 4), a to je, kako daleko su od ceste udaljene nekretnine, za koje se mora davati doprinos.

Zakonski propis u točki 8. i 9. članova 10. i 11. predviđa udaljenost od 250 m i 500 m, ali ne navodi, kako se ta udaljenost određuje.

U praksi je radi toga i došlo do različite primjene i tumačenja.

Razumno bi i naravno bilo, da se ta udaljenost računa onim načinom i sredstvom, kako se dotične nekretnine iskorišćuju ili mogu iskorišćivat, odnosno da se ta udaljenost računa prema tomu, kako te nekretnine dobivaju na svojoj vrijednosti u vezi s tim, da li se bliže ili dalje nalaze od državne ili banovinske ceste.

Upravne vlasti, ne gledajući na pravilnu primjenu navedenih zakonskih propisa, prihvatile su praksu za njih jednostavniju i lagodniju, a ta je, da udaljenost takovih nekretnina mjere po značnoj najkraćoj liniji.

Držimo, da takova praksa nije pravilna i da ne odgovara duhu i namjeri zakonodavca, kojom je pravljen ovaj zakonski propis i uvađanje ove dažbine.

Svaki zakonski propis ima svoj povod ili motiv, koji se stručno kaže ratio legis (racijo legis, razlog zakonu).

Razlog ove dažbine, osim u tom, da se namaknu potrebna sredstva za predviđene svrhe, stoji još u tom što se pretpostavlja, da nekretnine koje se nalaze uz državnu ili banovinsku cestu imaju veću vrijednost, nego ostale nekretnine, koje se ne nalaze na cesti, koje se na pr. nalaze bliže ili dalje od ceste.

Dakle, ovdje je važno i odlučno to, da se stanovite nekretnine neposredno upotrebljuju p u t e m u r e đ e n e c e s t e.

Upotreba nekretnina putem zračne linije isključena je i nemoguća, p a p r e m a t o m e n e m o ž e s e p r a v i l n o u z e t i za m j e r i l o u d a l j e n o s t i p o j e d i n i h n e k r e t n i n a o d c e s t e n j i h o v a z r a č n a u d a l j e n o s t, već samo i jedino udaljenost izračunata sredstvom kako se nekretnine stvarno i praktično mogu iskorišćivati, a to je opet s a m o c e s t a, p u t i l i u l i c a.

Držimo, da se ovo stanovište dade uspješno braniti, a stanovište upravnih vlasti pobijati, pa se preporučuje interesiranim licima, da o tim okolnostima vode računa, i u koliko nađu da upravne vlasti postupaju protivno nego što je ovdje izloženo, da se posluže pravnim sredstvima, koja im stoje na raspolaganju za obranu svojih interesa.

Život ljudi u kameno i brončano doba.

Napisao dr. Ferdo Rožić

U posljednjem smo broju nešto čuli o tom, kako su živjeli najstariji ljudi, i to u kameno doba, kada su sebi oruđe pravili poglavito od kamena, — i na kraju smo još rekli, da ćemo u slijedećem broju iznijeti, kako se život tih najstarijih ljudi razvijao dalje, da li na gore ili bolje.

Možda će tko zapitati: Kako na gore? Zar čovjek, to jest, čovječanstvo, ne ide uvijek na bolje?

Na to odgovaram: U materijalnom, to jest, tjelesno-tvarnom pogledu čovjek uvijek sve više i više napreduje, jer ga na to sile svagdašnje životne potrebe. Isto tako napreduje i u pogledu znanja i spoznanja, jer svaki dan stiče sve više i više iskustva. Ali u duševno-ćudorednom pogledu nije tako. U tim pitanjima, moralno-vjerskim, mnogo odlučuje čovječja slobodna volja, a ta je sad ovakva, sad onakva, sada dobra, sada zla, sada tjera naprijed, sad zaustavlja i vuče natrag.

O tom svemu čut ćemo u slijedećim redcima.

I

Nije moralo proći odviše dugo vrijeme, a da su ljudi opazili, da kameno oruđe nije zgodno ni spretno za različite poslove. Počeli su se ogledati za drugom tvarju (materijalom), koji će biti zgodniji za oruđe.

Najprije su kušali bakrom, koji su nalazili ili u očišćenom stanju ili su ga, kasnije, vadili iz bakrene rudače. Ali ni sam bakar nije bio zgodan, jer je mehak, pa se na njemu ne da održati oštrica.

Stoga su počeli bakar miješati s kositrom, i to na devet desetina bakra jednu desetinu kositra. Tako su dobili broncu, koja je mnogo tvrđa. (Ako se bakar miješa s cinkom, dobije se tuč).

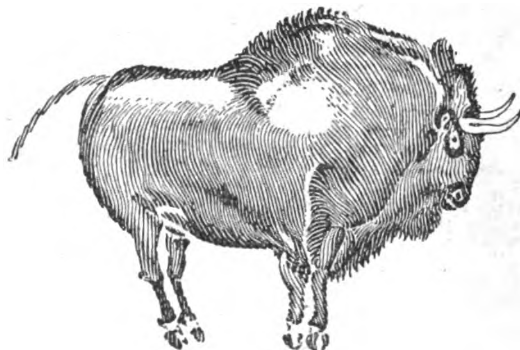
Doba, u koje su ljudi najviše upotrebljavali oruđe pravljeno od bronce, zove se brončano doba. (Gledaj sliku na str. 107.).

Konačno su ljudi stali da tale i željezo, i to ne prije nego pred nekih tri tisuće godina u Evropi, a samo malo prije toga u Maloj Aziji. Za željezo se znalo davno prije toga vremena, ali samo za meteorsko željezo (meteori su svemirska tjelesa, koja iz svemirskog prostora dospiju u blizinu zemlje, i zbog otpora, što im ga pruža zrak, veoma se zažare; ako se koji dio otrgne, padne na zemlju, a sastoji od kamena i željeza). Dakako, da je takova željeza bilo malo pa se ono upotrebljavalo većinom za nakit ili vračanja. Istom kad se željeza našlo i na zemlji u većoj mjeri i ljudi se naučili da ga tale, počelo se upotrebljavati i za oruđe i za oružje. Odsada su se usijavanjem i kovanjem željeza postizavali sve veći uspjesi na različitim stranama ljudskoga života.

Tako su ljudi malo po malo napredovali u tom dijelu materijalne (rukotvorne) kulture.

Isto su tako malo po malo napredovali i u cjelokupnom načinu života, to jest, u tom, kako su se prehranjivali, kako su stanovali, kako su sve bolje upoznavali prirodu i njezine plodine.

Najstariji ljudi ponajprije su se bavili **lovom.** Osim manjih životinja lovili su i ubijali mamute (dlakave elefante), divlje konje, medvjede, pa za-

Slika bisona u boji iz starijeg kamenog doba (nađena u spilji Altamira kod Santandera u Španjolskoj).

tim sobove, jelene, srne, pa bisone, veprove, divlje bikove. Imali su luk i strjelicu, Kožom su se njihovom prekrivali, kosti su upotrebljavali za oruđe, (u koliko ih ne bi smrvili za jelo), mesom su se hranili. Osim toga, ljudi kao lovci hranili su se i nekim plodinama, što bi ih zemlja sama donesla. Bili su to lješnici, bukvice, slatko kestenje, žir i oraščići. Čovjek bi imao na raspolaganje mnogo divljih jabuka, krušaka, trešanja, divljeg grožđa, trnula, oskoruša, kupina, šipaka, gljiva, mesnate, sočne izdanke i slične biljke, kao i druge poslastice iz biljnog carstva. Osim toga mogao je lako doći do ptičjih jaja, do mladih ptica, do meda i saća divljih pčela. Mogao se poslužiti daž-

Lončarski proizvodi iz starog ratarskog doba.

devnjacima, puževima i žabama. Imao je riba, rakova i školjaka iz tekuće vode. Glavni i najhraniviji predmet onog doba bile su svakako kosti, sitno smrvljene u tvrdo i pjeskovito tijesto. Ti lovci ponajvećma bi živjeli pod vedrim nebom ili stanovali u spiljama.

Zatim su najstariji ljudi bili **pastiri.** Kao takovi nisu živjeli na istom mjestu, nego su se selili od mjesta do mjesta tražeći hranu za svoje stado. Seleći se od mjesta do mjesta nisu mogli graditi stalna, nego samo prolazna prebivališta,

kao šatore. Poput lovaca, osim mesom, pa i mlijekom, od svog stada napose ovaca i koza, hranili su zemaljskim plodinama, što bi ih slučajno našli.

Daljnji je način života bio **ratarski** (poljodjelski). Ljudi ratari (poljodjelci) nisu mogli ići s jednoga mjesta na drugo, nego su, vezani uz svoju obrađivanu zemlju, morali ostati na jednom mjestu. Stoga su morali sebi praviti stalne stanove ili domove, makar, spočetka posve jednostavne, ali s vremenom sve bolje i bolje. Na podu od ilovače stajali su lonci, vrčevi i ispletene košarice. Ratari se više ne hrane samo onim plodinama, što ih zemlja sama od sebe daje (bilje, gomolje, voće), nego posebno obrađuju zemlju i gaje neke vrsti žitarica, kao pšenicu, ječam i proso (dok o zobi i raži nisu još ništa znali). Zrnje, što su ga dobili od tih žitarica, pržili su i onda mljeli među kamenjem, pa ovo grubo samljeveno brašno, a i cijelo zrno, ostavljali u loncima, da se njime hrane. O njihovu kruhu znademo, da je bio vanredno čvrst i težak, jer su u naslagama nađeni okrugli i plosnati komadi tog kruha ljudi iz starog kamenog i brončanog doba. Za kvasac nisu znali. Nije se našlo nikakovih niti rala niti motika. Ratarska oruđa su, po svoj prilici, bila od drveta, pa su tokom vremena propala.

Crteži iz doba jelena.

Ti ratari timarili su i domaće životinje, goveda, koze i ovce. U brončano doba poznali su i svinju. Mlijeko od koza i krava, držali bi u zemljanim loncima, jer su se u ono doba ljudi već znali baviti lončarstvom. (Gledaj sliku). Pojavljuje se pletenje i tkanje. Za odjeću su upotrebljavali grubo platno. Pronašle su se i krpe od tog grubog lanenog platna. I mreže za lov izrađivali su od lana.

Kad se na okupu našlo više ratarskih domova, nastalo je **selo. Ratari su postali seljaci.**

Sa selom je počeo uređeniji ljudski život, koliko u najužem obiteljskom krugu, toliko i u široj zajednici. Obiteljski krug postaje čvršći, svetiji. Kuća i kućište sve se bolje izgrađuju. Pristupaju novi dijelovi. Osjeća se potreba za sve različitijim oruđem. Isto tako šira zajednica, skup više kuća, selo, postavlja sve novije i novije zahtjeve. Nešto ostaje pojedinačko, a nešto se utvrdi kao zajedničko. Potrebno je urediti, i uređuju se odnosi između pojedinaca i njihovih prava, kao što se i s obzirom na ono što je zajedničko, određuju prava i dužnosti. Nastaju zakoni, makar nepisani, makar samo običajem. Sve se više ustaljuje društveni red. Kultura (prosvjeta) dobiva sve jasnije oblike.

II

To su tri prva načina ljudskog života, l o v a č k i, p a s t i r s k i i r a t a r s k i, i s njima spojena tri kulturna oblika. No ipak se to ne smije shvatiti tako, kao da su ta tri načina tako odijeljeni jedan od drugoga i tako oštro među sobom odsječeni, da jedan nema baš ništa od drugoga. Lovci su bili djelomično i pastiri, a pastiri djelomično i ratari, a ratari su bili djelomično i lovci i pastiri. Nego se ima shvatiti tako, da je jedan od ovih načina najpretežniji, ili lovački, ili pastirski, ili ratarski (seoski), i da cijelom životu daje svoju značajnu crtu.

Osim onoga, što je ljudima ovoga ili onoga životnog načina, bilo najpotrebnije za život (kao što je bilo oruđe, oružje, odjevni komadi, stanovi), ti su najstariji ljudi osjećali potrebu i za takove čine, koji su imali p o l j e p š a v a t i ž i v o t.

Vidi se to po različitim c r t e ž i m a i s l i k a m a, koje nalazimo svagdje, gdje su dulje vrijeme živjeli. Crtali su i slikali po grebenima i stijenama spilja, u kojima su stanovali. Predmet crtanja i slikanja bile su ponajviše životinje, mamut, konj, bison (gl. sliku) ali se nalazi i ljudskih likova. Takvih slika i crteža ima i na kostima i na rogovima, osobito jelena (gl. sl. str. 106.). Kod pokapanja mrtvaca mnogi su upotrebljavali boje, pa izgleda, da su bojadisali i same lešine. Otuda se može zaključiti, da su i za života bojadisali svoja tjelesa. Znali su upotrebljavati crnu, smeđu, crvenu, žutu i bijelu boju. Sve te boje održavale su se po spiljama do dana današnjega. Nađen je i veliki broj šljunaka obojadisanih četkom. Kod raznih plemena Australije postoji još i danas slično naslikano kamenje. Dakako, da su svi ti crteži i slike bile spočetka vrlo jednostavne, no s vremenom su se sve više usavršavale te postaju posve slične predmetu.

Ti najstariji ljudi znali su i rezati manje figure (kipove). Njihove rezbarije stare su barem isto toliko koliko i prve slike. Izrađivali su kipčiće od slonove kosti i nekog posebnog kamena. Rezanje ljudskih figura (likova) naginjalo je više na karikature (to su likovi ili slike rugalice; »karikare« znači »pretjeravati«). Ali je pronađena i jedna ljepša mala glava od slonove kosti, koja predstavlja neku djevojčicu s velikom frizurom (pletenicom).

Našlo se i različitih nakita, na primjer, probušenih morskih školjaka, koje su po svoj prilici upotrebljavale žene kao neku vrst ukrasa. No bilo je i drvenog i koštanog i kamenog nakita, na primjer, igala od kosti, a kasnije i od kovine (bronce). Iglama bi pričvršćivali kosu. Nakita se našlo i u grobovima uz mrtvace.

Ovi najstariji ljudi imali su i neke glazbene sprave, na primjer, zemljane bubnjeve, na koje je bila napeta koža. Bubnjeve su pravili i na taj način, što su kožu razapinjali preko šupljih stabala. Imali su i zviždaljke od kosti. Nema sumnje, da su svirajući i pjevali. Zimi, za mraka, sjedili su u svojim kućama, govorili i pjevali, služeći se kod toga više opipom nego vidom. U njihovim kućama nije bilo drugog svjetla do li samo ono što je dolazilo od vatre na ognjištu. U selu se morala i ljeti i zimi podržavati u kućama vatra. Za tadašnje je ljude potpaljivanje vatre predstavljalo teško pitanje, pa zato nisu puštali, da se vatra posvema pogasi. Po koji put bi sigurno od te vječne vatre dolazilo u kućama i do teških nesreća, po gotovu kad bi dunuo jak vjetar, po kući raznio iskre i pouzrokovao požar. One kuće od drva i slame brzo bi planule. U naslagama (švicarskim) mogu se i danas naći tragovi takovih požarnih nesreća.

Onih najstarijih dana pojavila se i neka vrst trgovanja. Bronca i oružje od bronce, zlato, ambra (mirisavi kamen u žući kita), pa onda koža, mreža od kudelje, platno, sve je to bilo mijenjano jedno za drugo. Vjerojatno je, da se trgovalo i solju. Dok su se ljudi hranili samo mesom, moglo se još nekako biti bez soli, ali kad su za jelo počeli upotrebljavati razna brašna i zrnje, sol je bila potrebna. Još pred nekoliko godina u Sudanu (u Africi) vodili su se ogorčeni plemenski ratovi samo zbog toga, tko će zavladati naslagama soli između Ferrana i Murzuka.

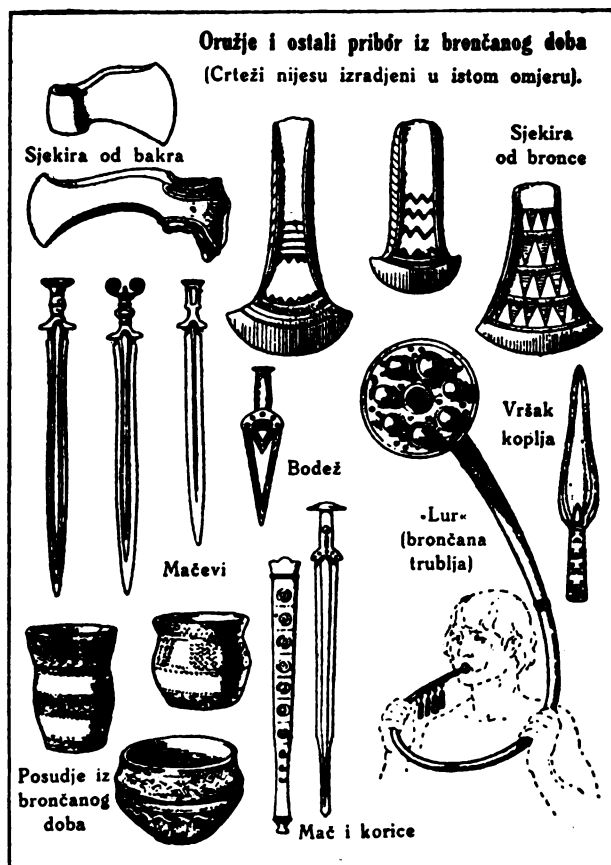
Već smo više puta spomenuli pokapanje mrtvaca. Uistinu, ti najstariji ljudi s veoma su mnogo pažnje i počasti pokapali svoje mrtve. S njima su pokapali oružje, nakit, hranu. Iznad njihovih grobova nagomilavali su čitave brežuljke zemlje. Ti brežuljci su one gomile, što ih još danas nalazimo po Evropi, Indiji i Americi, u njihovim raznim krajevima. U vezi s tim humcima podizali su i veliko kamenje, i to ili pojedinačno ili u skupinama (to su megaliti: grčka riječ »megas« znači »velik«, a »litos« znači »kamen«).

III

Nadalje treba znati, da je, osim mirnih lovaca, pastira i ratara, među najstarijim ljudima bilo i ratničkih skupina.

Ti ratnici nastali su od lovaca, a još više od pastira.

Kako su se lovci, a osobito pastiri, pomicali od mjesta do mjesta, tražeći nova lovišta i nove pašnjake naišli su i na takove prilike, da su se mo-

Oružje i ostali pribor iz brončanog doba.

rali s drugima boriti za pojedine komade zemlje, ili za cijela područja i krajeve. Borili su se ili s drugim lovcima i pastirima, ili s ratarima, koji su također trebali pašnjake.

Oni koji su se izvježbali kao ratnici, lako su pobjeđivali druge.

Tako su nastali pobjednici i pobijeđeni. Pobjednici su pobijeđenima, naravno, nametali svoju volju, stavljali na njih terete, zahtijevali razne daće, tražili, da ih pomažu u ratovanju. Pobjednici su postali gospodari, pobijeđeni podložnici. Pobjednici gospoda, pobijeđeni sluge (kmetovi, robovi).

Tako su se već najstariji ljudi počeli dijeliti i razlikovati.

Sasvim se po sebi razumije, da oni, koji su bili silom potlačeni, nisu bili zadovoljni, nego su svoje stanje teško podnosili i nastojali, da ga se otresu. Oni pak, koji su htjeli ostati trajni gospodari, bili su uvijek nesigurni i u strahu, da ih

potlačeni ne napadnu, pa su gledali, kako da se osiguraju od svojih podložnika.

Stoga su pobjednici svoje obitavalište, svoje stanove ograđivali ogradom i zidom od kamena, i tako to svoje obitavalište učinili utvrđenim mjestom, to jest, kao g r a d.

U tom utvrđenom mjestu, u tom svojem gradu živjeli su pobjednici na svoj poseban način. Nastojali su, da im život bude što udobniji. Sve što je pojedino vrijeme imalo i iznašlo najljepše i najprikladnije, u pogledu znanja i materijalne (tvarne) strane života, to su oni uvodili u svoj grad.

To je bio g r a đ a n s k i n a č i n ž i v o t a. Latinski »građanin« znači »civis«, a »građanski« »civilis«. Prema tom se za građanski način života kaže c i v i l i z a c i j a. Zatim se ta riječ počela uzimati i općenito, za svaki uredniji život.

C i v i l i z a c i j a, to jest, da se v a n j s k a s t r a n a l j u d s k o g a ž i v o t a u r e d i što točnije prema postojećim pronalascima ljudskoga duha, dobra je i potrebna stvar, jer čovjek mora uvijek gledati, da i s vanjske strane živi što dostojnije, — ali u tom još ni iz daleka ne stoji sva prosvjeta ili kultura, to jest, duhovna strana ljudskog života, napose vjersko-ćudoredna.

S civilizacijom m o ž e zajedno ići i duhovna vjersko-moralna prosvjeta, ali ne mora. Događa se, da je civilizacija na visokom stupnju, a duhovna kultura na niskom. To se događa osobito po gradovima. Ali i uopće.

To je ono, što smo na početku rekli, da u tvarno-tjelesnom pogledu i u pogledu općeg spoznanja čovjek sve više napreduje, ali da u vjersko-ćudorednom pogledu, na žalost, nije uvijek tako. No o tom u slijedećem broju.

Mali čovjek.

Pripovijest. Napisao dr. Fran Binički.

Polako su kapali misari pred crkvu i sabirali se u dvije hrpe pod starim lipama, ženske za se, muški za se. Prije i seke imaju svoga divana, a muški hoće da pretresu sve zgode i nezgode, što se zbivaju po svijetu. Komu je dugo čekati, svratit će se u krčmu, da opere grlo čašicom mučenice. Može se desiti, da se namjeri drug na druga, pa zasjednu, zadivane se i ne čuju, kad zvonar treći put uhvati za konop. Vani prži Božja zviezda, a u sobi je ugodna zahladica, pa brže prolazi vrijeme, pogotovu kad se razgovaraš s dobrim znancima. Joža se Borić odvrlji od ostaloga svijeta i uđe u krčmu i zasjedne sa znancima. Bio je visok, plećat, bucmast kao pun mjesec, crven kao rak, a u crvenom je američkom haljincu, sa ćepicom na glavi, bio kao kakav velikaš. Ako i nije bio velikaš, opet je sastavljao kraj s krajem, a borme je malo koje nedjelje pregriješio, da se nije okvasio. I one je nedjelje prečuo treći put u razgovoru s Petrom Bašićem, koji se nedavno vratio iz Merike. Najprije udri po rakiji — ta naučili su se na munšaju, koji su kradomice trošili! — a onda po dalmatincu, koji su lievali u se ka u bezdan ... Nešto su i založili, da lakše zaliju, a onda deder! Popodne se skupilo i drugog svieta, došao i načelnik, pa banči. Kad su »Američani« pretresli sve prilike, najednom će Petar:

— Zbilja, esi ti već bio otiša kući, kad su ono neki razbojnici provalili u bogatu trgovinu u Vašingtonu? Joža ga pogleda nekako čudnovato.

— U trgovinu? Kad je to bilo?

— Pa bit će četiri godine! Borme su pošteno zagrabili. Ne treba im više krampati... Ali malo ne nastradah ja, ni kriv ni dužan...

— A kako, po Bogu brate? — načelnik će radoznalo.

— Borme lako. Da ne bude Boga i dobrih prijatelja, ode ja na letrični stolac. Sve u sobi zašuti, da se mogla čuti muha, Joža se uzme mjestoliti, a Petar nastavi:

— Među provalnicim je mora biti neki naš čovik, nekakav Božić, Gjan Božić, koji je izgubio putnicu.

— Ta je putnica obašla prilično svieta, pa je došla i k nami — uplete načelnik, a Petar će opet

— Znate, da su različna prezimena Bašić i Božić, ali američka policija ne čita po hrvatsku, pa je njuškala i tragala, ima li kakav sumnjivac među Hrvatim. Ja sam bio u Legrinču i borme jednog dana eto pulicmana k meni u stan pa »hensov!« i u bajbok. Pretražili su mi svu kuću, nigdje ništa.. Na sreću se našlo dobri ljudi, pa najprije položili 1000 dolara, da me pušte iz zatvora, a onda donesem i ja svoju putnicu i onda mi vratiše kavciju, ali mene uvati čisto bolest od tuge. A naš se svit poklapi, kad nam na svakom koraku počeli bacat u oči, da su Hrvati razbojnici i provalnici. I da im je dopao šaka onaj lupež, ne bi mu gavrani kosti pokupili. Guba, a ne čovik!

Sve su američke novine donile sliku onog lupeža, al ga nijedan Hrvat nije moga prepoznat.

Svi se u sobi lecnu i zapanje, a načelnik će probielit:

— Ti si, Petre, strada iz čista mira, a malo se ne dogodi jednako i čestitom Ivanu Božiću :.. I opet sve paru u se.

— Policija je dobila putnicu iz Amerike, da povede potragu. Po svemu je opisu bila ona Ivanova putnica. Samo je slika bila drugačija. Ivan morade u zatvor. Policija posumnja, da je Ivan sam bio u Americi. Kad on dokaza, da punih 6 godina nije maknuo od kuće, ostade ipak sumnja, da je morao nekome predati ili prodat svoju putnicu. I ja sam morao na preslušanje. Najzad se dokaza, da je Ivan Božić doduše zaiskao putnicu i sve pošteno platio, ali putnice nije nikad dobio

uza svu potragu. Tako je siromah zaman trošio posuđeni novac, a uz to mu je okaljan i pošteni obraz... Bitanga mu i fukara ukrade i muku i glas!... — izlane srdito načelnik gledajući u lice Joži Boriću, a on obori pogled pa izlane:

— Neka, neka! Svi ste vi jednaki... Ali će mali čovik drugačije...

— A tko to mi? — otresito će načelnik? Jesam li ja ukrao putnicu Ivanu Božiću? Jesam li orobio američke trgovce?

— Ne velim ja to. Al ste vi, gospoda, svi jednaki svuda... Mali čovik strada, pa se laća svega...

— Pa ti valjda nisi mali čovik, moj Joža. Ta viši si od svih nas... A nisi ni zadnji u selu, odkad te ono šupovalo iz Kalifornije. Dapače si u selu i nekaki vođa... Eto ti i sad u džepu moskovskih novina.

— Najprije, gospodine načelniče, zašto ti šibaš na me? Vidim ja, gdi ti buljiš samo u me, ko da sam ti ćaću ubio. Ako sam viši od tebe, metni papira pod noge, pa ćeš bit veći. Ako je mene šupovalo, nije samog mene. Nisam ima putnice. Tebi je valjda ža, što i ja mogu dokrušit bolje nego oni bogomoljci, koji od nekog Boga čekaju i prose kruva... Ja ga ne prosim... A što nosim moskovske novine, tebe se ni malo ne tiče... Ljudi su bene, što se ne slože svi, da malom čoeku pribave uzde... Eto sad znaš...

— A da li ti odobravaš, što su učinili oni razbojnici u Americi? — zapita načelnik mirno gledajući oštro u Jožu.

— Razbojnici su orobili stotine sirotinje, pa je mali čoek ima pravo, da im uzme malenkost — odgovori zagrižljivo Joža.

— Dakako — nasmije se načelnik — onaj je mali čoek to vratio baš onima, koje su trgovci orobili, a? Samo se ti kesi, imat ćeš kad i zaplakati...

— Ja? — plane Joža. A načelnik nastavi mirno. — A poznaš li ti onoga malog čovika, koji je oženjen otišao u Ameriku, a ostavio kod kuće ženu i troje gladne djece. Sad iz Amerike traži žena toga malog čovjeka. Tu je ženu onaj gad razstavio s njezinim mužem, oteo joj sve, što je prištedila, a ostavio joj troje djece... Da li ti, prvače malih, odobravaš taj postupak?

— Ja se nisam izpovida popu, kad sam se ženio!... — otrese se Joža, a načelnik prekine:

— Dašto, jer te i onako ne bi odrišio, dok ti je prava žena živa! Joži je prekipjelo. Opazio je, da načelnik nešto zna ili onako naslućuje. Premda je već bio navrzan, raztriezni se, skoči, zgrči šake i zamahne na načelnika. Ali ga ne dosegne. I Petar je Bašić pio odviše, pa mu se počelo i motati u glavi. No kad je čuo, što nabacuje načelnik, sine mu na jednom u glavi slika, što su je američke novine doniele nakon provale u trgovinu. Učini mu se, ne uzmi, ne pridaj, živi Joža. Samo je na slici imao debeli brk, a sad je obrijan. Sjetio se i slike, što je dala u novine žena, koju je prevario zavodnik, koji se zvao Barić. Samo je mjesto debelog brka imao podrezan brčić i zaliske.

...Da, da, pomisli Petar, o yes!... To je onaj lupež, radi kojega je on morao u zatvor, koji je osramotio čisto hrvatsko ime u tuđem svietu, koji je zaveo tuđu ženu i ogadio joj hrvatsko ime i narod!... I zavari Petru Bašiću. Nije Petar bio ljudesina, van osrednji stučak, ali se nije ni bojao većih od sebe. Sam bi možda bio počekao bolju zgodu. Ali kad Joža srne na načelnika, udari ga Petar u prsa tako, te se Joža izvali na pod, a iz usta mu poteče sukrvica.

Svi se u sobi zgranu. Neki izazovno pristupe k Petru.

— I ti tako proti svome?!

— Proti svome krvniku! — krikne Petar — Proti razbojniku, koji je otrovao život tisućama, a sad truje i zavodi vas!

— Nije mrtav! — prozbore oni, koji su Jožu dizali s poda.

— Sreća njegova, da je mrtav — prihvati načelnik — Ne znate vi, što ga čeka. A kad ga dohvati pravica, čut ćete i vi, ko vam je solio mozak...

No gospođa Pravica zakasni. Čim se Joža izlizao, kao da je propao u zemlju... Hoće li ga kad stići? Pa ima dosta onakih m a l i h l j u d i!

Tri Rafaelove Madone.

Blizu je blagdan V e l i k e G o s p e.

Lijep i drag je to blagdan. Blagdan Marijina slavlja.

Zbog vanrednih milosti, kojima je Gospod obasuo Bl. Djevicu Mariju, — zbog sjajnih zasluga, što ih Marija stekla svojim svetim životom i sudjelovanjem kod ljudskog Otkupljenja, — zbog uzvišene časti Djevičanske Roditeljice Sina Božjeg, Marija je poslije svoje smrti i tijelom. dakako preobraženim, uzeta na nebo.

Dočekana je kao Kraljica od svih nebeskih stanovnika i od svetih duša, od anđela i arkanđela, kerubima i serafima, od Vlasti, Sila, Gospodstava. I od samoga Presvetoga Trojstva.

Okrunjena rajskom krunom, ona je naša N e b e s k a K r a l j i c a.

Dà, tako je štovana i ljubljena od prvih dana kršćanstva, kroz sve vijekove, do danas.

Tako su je štovali i ljubili svi kršćanski narodi.

Tako su je štovali i ljubili i Hrvati, od onoga časa, kako su primili sv. krst. Već oko tisuću tri stotine godina. Do današnjih dana.

Njoj su slali tople molitve u svim prilikama života. Njoj u čast gradili su crkve. Pod njenom su se zastavom borili protiv nekrsta. Njoj su pobožno hodočastili, kao što će hodočastiti i ovoga

ljeta, napose u mjesecima srpnju i kolovozu, — Njoj, našoj Nebeskoj Kraljici.

*

Ovakvom toplom pobožnošću, molitvama i hodočašćenjem, štovali su i štuju Majku Božju svi vjernici. To je općenito štovanje.

No ima još jedno posebno štovanje.

Rafael: Madona sv. Siksta.

Ne mislimo govoriti o onim učenim ljudima, bogoslovcima, koji su pisali učene rasprave i knjige o Marijinu učešću u djelu Otkupljenja i o drugim pitanjima, koja su u vezi s njezinom uzvišenom pojavom, i time joj također odavali veliku čast, — nego ćemo istaknuti jedno naročito polje, na kojem se osobito gojilo Marijino štovanje.

To je polje umjetnosti.

Što je umjetnost?

Kada netko govori o običnim, svakidašnjim stvarima, i još običnim riječima, na običan način, to nije umjetnost. No kada netko govori o odabranom predmetu, biranim i usklađenim riječima, tako da **godi** onom, koji to sluša (ili čita), to je umjetnost (književnost, pjesništvo). — Kada netko gradi neko zdanje, i misli samo na korisnu stranu, čineći samo toliko, da može služiti namijenjenoj svrsi, ne pazeći, kako će jedan dio odgovarati dugom, to nije umjetnost. No kada netko gradeći pazi i na to, da svi dijelovi, građeni odgovarajućim materijalom čine skladnu cjelinu, tako da **ugodno djeluju** na onoga, koji gleda, to je umjetnost (graditeljstvo). Kada netko pravi kakav lik, na primjer, čovječji, od drveta, kamena, kovine, pak mu je stalo samo do toga, da taj lik ima glavu, oči, nos, ruke, noge, a nema života, nego je bez duše, mrtav, to nije umjetnost. No kada netko svomu liku dade dušu, život, tako da se gledalac **ugodno zanese,** gledajući, tako reći, oživljenu tvar, to je umjetnost (kiparstvo). Isto vrijedi i za slikarstvo, s tim dodatkom, da i boje moraju biti tako raspoređene, da je **cjelokupan utisak ugodan.** — Kada netko bez reda diže i spušta glasove, to nije umjetnost. No kada netko različite glasove, visoke i niske, poreda i uskladi, tako da se **ugodno čuju i slušaju,** to je umjetnost (muzika, glazba). — Kada više osoba zajedno korača, pa bez pažnje jedan pravi kraće drugi duže korake, jedan diže noge više, drugi niže, to nije umjetnost. No kad se više osoba tako kreće, da sve prave jednake korake, jednako brze, jednako visoke, i u isto vrijeme tako da je to kretanje ugodno promatrati, onda je to umjetnost (skladno kretanje, ritmika).

Što je dakle umjetnost?

Umjetnost je neka izvedba (u riječi, glasu, boji, kamenu, kretnji) na taj način, da ugodno djeluje na gledaoca ili slušaoca.

Oni pojedinci, kojima uspije učiniti takve izvedbe, jesu umjetnici. Što bolje takve izvedbe, to veći umjetnici. Različiti umjetnici diljem vijekova slavili su Mariju.

Uzvišena, veličanstvena njezina pojava, pojava Djevičanske Bogorodice, sa cijelim joj životom, sa svim životnim sadržajem, bila je neprekidan i neodoljiv poticaj za umjetničke duše, da svoju umjetnost stave u službu njezine časti i slave.

Pjesnici su Njoj u čast pjevali pjesme, graditelji gradili oltare i crkve, glazbenici skladali popijevke, kipari pravili kipove, slikari slike.

Ne možemo o svima govoriti, nego ćemo se zaustaviti samo kod slikara.

*

Stara je predaja, da je prvu njezinu sliku s Djetetom Isusom naslikao već sv. Luka evanđelist. Takva se slika pokazuje u Rimu (no nije sigurno, da li je baš ta slika od sv. Luke). Slikari su sv. Luku izabrali svojim zaštitnikom.

Marijinih slika s Djetetom ima i u katakombama (to su podzemni hodnici, gdje su se od svojih progonitelja sakrivali prvi kršćani i pokapali svoje pokojnike).

Kad je kršćanstvo, početkom 4. stoljeća, dobilo slobodu, i kad je car Konstantin na istoku, na mjestu grada Bizanta, sagradio grad Konstanti-

novac, počela se na toj strani rimskog carstva veoma razvijati crkvena umjetnost.

Po gradu Bizantu ta se umjetnost zove bizantinska.

U toj bizantinskoj umjetnosti ima mnogo Marijinih slika. Bizantinski su umjetnici slikali na svoj način. Oni su u prvom redu gledali, da kroz njihove likove probija tajnovitost, duhovnost. Zanemarivali su ono što je tjelesno, prirodno. Stoga njihove slike, pa i slike Bogorodice, kakogod inače često imaju umjetničku vrijednost, izgledaju neprirodne i ukočene. Mnogo je tih slika, za različitih borba, propalo, ali ih se i dosta sačuvalo.

Na drugi su način slikali talijanski slikari 14., 15. i 16. vijeka. Slika Majke Božje s Djetetom u Italiji se zove Madona, što znači »Moja Gospa« (I mi kažemo »Naša Gospa«).

Talijanski su slikari nastojali, da se sva uzvišena duhovnost Marijina odrazuje kroz prirodno njezino obličje. To je glavna značajka Madone talijanskih slikara.

Mnogi su talijanski slikari naslikali krasne Madone, no najdivnije naslikao je najveći talijanski slikar, a možda i najveći slikar cijeloga svijeta, i svih vijekova, po imenu Rafael Santi.

Rafael se rodio 6. travnja 1483. u Urbinu u Italiji (dakle prije 450 godina), a umro je 6. travnja (na Vel. Petak) 1520. u Rimu (dakle u 37. godini). Već kao mladić od 17 godina bio je gotov slikar. U njegovo vrijeme živjeli su u Italiji također dva slavna slikara, Mihel Angelo i Lionardo da Vinči, — ali im se mladi Rafael brzo stavio uz bok. Kad mu je bilo 25 godina, pozove ga Papa Julije II (Drugi) u Rim, da izvodi slikanje nekih prostorija njegova dvora. Poslije smrti ovog Pape, radio je i za njegova nasljednika, Pape Leona X (desetoga). U Rimu je razvio veliku slikarsku djelatnost. Slava mu je pukla po svem svijetu. Okrunjene glave i drugi veliki slikari obraćali su se na njega. Kad je nadzirao neko iskapanje starorimskih umjetnina, zadobi se groznice i umre, u veoma mladoj dobi. Što bi još učinio, da je dulje vremena poživio!

Za svog boravka u Rimu (od 1508—1520) slikao je i svoje slavne Madone. Naslikao ih je 33. Jednu ljepšu od druge.

No među najljepše spadaju ove tri, što ih donosimo u »Zlatnom Klasju«: Madona svetoga Siksta, — Madona della Sedia (Madona na Stolcu), — Madona iz Folinja.

Sikstovu ili Sikstinsku Madonu izradio je Rafael god. 1518. za Benediktinski samostan, koji je nosio ime sv. Siksta. Presveta Bogorodica nalazi se u visini, u nedohvatnoj uzvišenosti, okružena rajskim sjajem i bezbrojnim anđelićima. Na njezinom licu nebeskim svjetlom odsijeva ljiljanova bijelina prečistog joj srca. Pogled njenih divno otvorenih očiju sama je čistoća i nevinost. Iskrenost i neokaljanost. Nezaboravan pogled. Prodire do dna ljudskog srca. Neviđen među Evinim kćerima na zemlji. Kad bi se taj pogled opazio gdje na zemlji, morao bi svatko — netko reče — pred njim prignuti koljena.

Niže kleči na jednoj strani sv. Siksto Papa, a na drugoj sv. Barbara.

Još niže dva anđelića neizrecive ljepote. Onaj koji dlanom podupire glavicu, gore uzdignutih očiju, još se i sam za sebe uzimlje te umnožava, radi vanredne svoje ljepote.

Rafael: Madona na Stolcu.

Madona della Sedia (Madona na Stolcu) neprispodobiv je izražaj uzorite majčinske ljubavi, kakvom je moglo plamsati samo srce Prečiste Djeve. Mali sv. Ivan Krstitelj sklapa ručice prema Božanskom Djetetu.

Madona iz Folinja najstarija je među svim trima Madonama. Rađena je godine 1512. za Marijinu crkvu u mjestu Areoli, kasnije prenesena u mjestu Foligno. Marija se kao nebeska kraljica nalazi usred nebeskog sjaja. Cijela je slika složena vrlo skladno, to jest, sastavljena simetrički, su-mjerno, što znači, da su svi njeni dijelovi pomno mjereni jedan prema drugomu, tako da ne bi bilo na jednoj strani više, na drugoj manje, što bi kvarilo cjelokupan izgled. Niže dolje, na lijevoj je strani sv. Ivan Krstitelj, stojeći, i sv. Franjo, klečeći, na desnoj strani sv. Jeronim, stojeći, i blaženoj Djevi preporučujući darovaoca slike, tajnike Pape Julija II, Sigmunta Konti, koji kleči.

No središte cijele slike nadzemaljsko je lice Presvete Bogorodice. Spuštenih vjeđa kao da je zaronjena u dobrotu i veličinu Božju. Iz njezina lica nebeskim sjajem sja djevičanski mir i sreća majčinska. Čisto, uzvišeno

Rafael: Madona iz Foligna.

veličanstvo neopisivo lijepa lika Djeve Marije, Kaljice Neba.

Ne kaže se uzalud, da je Rafael nebeski slikar.

Šteta samo, što ove slike ne možemo vidjeti u bojama. Tada bi istom pred našim očima sjale u svoj svojoj ljepoti. Rafaelove boje kao da pjevaju divnim, rajskim napjevima.

Izvornici (originali) tih slika, to jest, one slike, koje je sam slikar radio svojom rukom nalaze se u galerijama (dvoranama za slike) nekih gradova: Sikstova Madona nalazi se u galeriji njemačkoga grada Dresden-a; Madona della Sedia nalazi se u talijanskom gradu Firenci u Palači Pitti; Madona iz Folinja nalazi se u Vatikankanskoj galeriji slika.

No radi svoje vanredne ljepote sve su te Rafaelove Madone umnožene u bezbroj primjeraka (umnožaka) ili u bojama ili u crno. Ti umnoženi primjerci zovu se obično r e p r o d u k c i j e (što je latinska riječ: »re« znači »opet«, a »producere« znači izvesti »učiniti«, dakle opet, ponovo učiniti, izvesti sliku ili r e p r o d u c i r a t i).

Ovakve se reprodukcije mogu dobiti dosta jeftino, koje, ako i nisu posve od jednake vrijednosti kao originali (izvornici), ali su ipak njima slične, s umjetničkom ljepotom. Njima treba resiti svoje domove, a ne kojekakvim sajamskim slikama, koje nemaju nikakve umjetničke vrijednosti. I u tom pogledu mora Društvo sv. Jeronima izvršiti svoju zadaću.

Pravo umjetničko djelo, prava ljepota ima snagu da diže i pročišćuje dušu.

Prošlo je više od četiri stotine godina, što je veliki slikar Rafael naslikao svoje nebeske Madone. Ali one su i danas jednako lijepe i žive, kao u vrijeme života samoga slikara.

U toj neumrlosti stoji značajka prave umjetnosti.

Prava je umjetnost vječna, jer je odraz Vječne Ljepote.

Ferdo Rožić

Aeroplani ili avioni.

Napisao dr. Dragutin Hren.

Aeroplan (avion) je zrakoplov teži od zraka, koji se diže i leti u zračnim visinama radi gibanja vijka. Riječ »aeroplan« je grčkoga, a »avion« latinskoga podrijetla. Aeroplan je složenica načinjena od grčke riječi aer, što znači zrak, i plano, što znači lutati (zrakom, dakle letjeti). Riječ avion je načinjena prema latinskoj riječi avis, što znači ptica. Avion je aparat (ustroj), koji leti zrakom poput kakve ptice. Odmah u početku spomenuo sam, da je aeroplan teži od zraka. Prije opisani zrakoplovi baloni i zračne lađe laglje su od zraka. I ptice su teže od zraka, pa ipak olakšavaju svoje tijelo mahanjem krila, tako i avioni gibanjem vijka ili propelera.

Razne vrsti aeroplana u glavnom imadu jednaki oblik i jednake glavne sastavne dijelove. Tu je u prvom redu trup. Kod putničkih je aviona trup zatvoren, a kod nekih vojničkih otvoren. Na prednjoj donjoj strani pričvršćeni su kotači (točak), potrebni prigodom dizanja i spuštanja. Sprijeda na trupu nalaze se krila, jednostruka ili dvostruka. Sasma sprijeda nalazi se motor (pokretač) s vijkom.

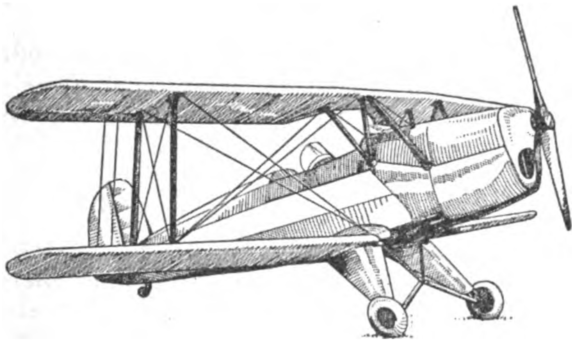
Kad ptica zamahne krilima, potisne uzduh ispod sebe, a taj rađa protutlak, koji je digne. Slično je kod aeroplana. Kad se vijak stane snažno i brzo okretati, povuče avion naprijed. U isto vrijeme postizava pritisak uzduha prema gore, jer nastaje strujanje zraka ispod krila. To strujanje još i prorijedi zrak nad krilima, pa donji sloj gušćeg zraka tlači krila i cijeli aparat prema gore. Tako i jedan i drugi pritisak uzduha prema gore drži avion u zračnim visinama, a vijak, koji je taj tlak prouzročio, tjera aparat i naprijed, slično košto vijak na paobrodu tjera cijelu lađu u smjeru naprijed.

Prve je aeroplane zamislio i načinio Bleriot. Kasnije su razni učenjaci proučavali cijelu stvar. i mnogo dotjerali. Danas imademo aeroplane u prometu kao željeznice, što više, aeroplan je najopasniji takmac i željeznici i svakom prometalu. On je najbrži. Ne trebaju mu tračnice kao vlaku, niti cesta kao automobilu, a preko pučine morske leti baš kao i preko visokih gora. Kod velikih naroda Francuza, Engleza, Nijemaca i Amerikanaca razvio se zato avionski promet vrlo snažno. Što više, ako se gleda na broj avionskih nesreća, to ih imade razmjerno manje, nego li na kopnu kod vlakova ili automobila. Danas je razvijen i prekooceanski promet. Put, koji prevali najbrži parobrod za 5 do 6 dana, aeroplan će prevaliti za jedan dan i pol. Manji aeroplani imadu mjesta za 6 do 8 putnika, dok veliki i za kojih trideset i više.

Ratni aeroplani.

Gospodar prirode postavio je čovjeka gospodarom na cijeloj zemlji. Tokom vremena čovjek je iskoristio razne životinje i biljke, konačno i prirodne sile. Nažalost je mnogo i premnogo toga upotrijebio i na zlo. Tako je i s tečevinama prirodnih nauka. I aeroplani su u ratne svrhe postali oružjem uništavanja čovječjega života i njegovih napora. Dok kopnena vojska mora putovati na neprijateljsku frontu, ili dok mornari moraju ratnim brodovima na pomorsko ratište, dotle zračna vojska u tili čas može doletjeti i u samo središte protivničke države i naroda. Uzmimo na primjer, da se naša država zarati s kojom susjednom vlasti, ne bi kopnena vojska mogla tako lahko ni brzo doprijeti do Zagreba. Aeroplani mogu k nama u roku od jednoga sata. Danas pojedine države grade velike aeroplane bombardere. To su

prave strahote. Za kratko vrijeme može se nad kojim gradom pojaviti čitavo jato neprijateljskih aeroplana i bacati bombe. Istina je, da se ne smiju bombardirati kuće mirnih građana, ali se smiju obasuti bombama vojarne, kolodvori, željezničke pruge, razna spremišta i slično. Hoće li neprijateljski aeroplan izvršiti svoju zadaću, ne smije letjeti previše nisko, jer bi došao na dohvat topova i stradao. Zato on baca bombe iz velike visine. Tu dakako nije siguran, je li razara samo vojarne ili i mnoge i premnoge susjedne kuće. Još je gore, kad je snabdjeven s bombama, punjenima otrovnim plinovima. Taj bombarder uništava čitave predjele pojedinih ljudskih naselja. I tako je čovjek, nažalost, i tu tečevinu današnje tehnike upotrijebio na zlo, na uništavanje svoga subrata.

Aeroplan.

Pogled u budućnost

Danas se ide za tim, da se aeroplanima dade što veća brzina. U tom se postizavaju i veliki uspjesi. Sad već imade aeroplana s brzinom od 600 kilometara na sat. Kad pomislimo, da se najbrži vlakovi ili automobili usude pojuriti brzinom od 140 kilometara na sat, onda razabiremo, da je aeroplanska brzina uistinu bajoslovna. Ne idu dakako danas svi aeroplani ovom brzinom. To je najveća postignuta brzina. No danas se ide zatim, da se i ta povećava. I u tom pogledu imade uspjeha. Moramo znati, da su to još aeroplani kretani samo na motorski pogon. Radi se pak o tome, da bi se avione tjeralo na rakete (potjernu silu). Time bi se mogla postići i dvostruko veća brzina, možda i još veća. Takvi bi dakako aeroplani morali letjeti u stratosferi, to jest preko 10 kilometara nad površinom zemlje, gdje je zrak vrlo rijedak i posvema miran. Možda će u stratosferi avion postići raketom i veliku visinu. Sad ga treba samo zgodno usmjeriti na spuštanje, pa će ga tjerati sila teže, a time bi mogao postići brzine od mnogo kilometara u jednoj, ne uri, nego sekundi. Možda su to danas još maštanja, ali nisu neostvariva. Aeroplan je još pred kratko vrijeme bio pravo maštanje, a danas je tako poznata i toliko upotrebljavana stvarnost. Pred kratko smo još vrijeme ljudima, koji su govorili o nemogućim ili teško provedivim stvarima, kazali: »Ovi lete po zraku.« Htjeli smo tom poslovicom dokazati nemogućnost njihovih neostvarivih želja. Danas poslovica »letjeti po zraku« nema više smisla, jer to nije nemoguće. Ne znamo dakle, što nam još budućnost, i jamačno skora budućnost donosi, no možemo biti sigurni, da stojimo pred snažnim napretkom aviacije. Glavno je, kad ne bi ljudi te darove Božje upotrijebili na zlo, na uništavanje bližnjega, nego samo i jedino na dobrobit čovječanstva. Gospodin Bog nam je i onako dao prirodne sile i razum, da ih možemo upotrebiti samo na dobro.

Najdražu mi ružu prelomio vihor.

Širòkim uzdušnim cestama više je dana
Vihor gonio hate pjenastih žvala,
Zviždao, ukao, oštro fijukao vitlajuć bičem
Sa vrha svojega silnog bičala,
I stravom zavijao, košto zavija noćni skitalac čagalj,
Kada ga kandžija goni nemila glada,
U svojemu grotlu noseći smrt, i smrtnoj u pratnji
Vojsku golèmih boli i jada.
Bojim se ovoga divljega bijesa i krika,
Srce mi strasima bije,
Nekakve slutnje stežu mi dušu
Ko zelene zmije.

Najstrašnija bila je posljednja noć, kad crnoj u tami
Vihor je urlao divlje i ludo, obijesno, holo,
Ko šibljem njihao drvećem gordim i svijao granje,
Igrajuć mahnito, samrtno kolo.

Duga i teška i stravična noć mi to bješe,
Još nijedna teža ni duža.
Jedva je svanulo jutro, i prvi pogled padne mi tamo,
Gdje stajaše ona, meni najdraža ruža.

O Bože!
Kakav mi prizor se pruži!
Nema ... ne vidim ... pusto ... prelomljen struk je,
Njojzi, oh mojoj najdražoj ruži!
Divna joj krošnja s cvijecima žućkasto-bijelim
Nȁ zemlji leži —
Na moje je grudi legao kamen
Od svih kao da teži.
Izbuljenih očiju krȃj nje sam slomljen,
Ko ukopan stao,
Kukajuć tužno: O Bože! O najdraža ružo!
O jao, o jao, o jao!

Ferdo Rožić

Što nam ostade od kiša i poplava?

Napisao veterinar Dragutin Pozajić, inspektor Ministarstva poljoprivrede u p.

Providnost Božja ove nam je godine poslala tešku pokoru u obliku dugotrajnih kiša i golemih poplava, koja je uništila težakovu muku u mnogim predjelima. Čitamo u novinama o strahotama, koje su u mnogim predjelima proživljavali gospodari i stočari, najviše siromašni seljački svijet. Nije toga bilo samo kod nas, nego i u drugim zemljama, gdje je kako se čini, bilo još gore, nego kod nas. U jednome kraju Bugarske poplava je uništila ne samo sav prirod, nego je stradalo životom preko 160 osoba, koje su se udavile u vodi, jer je voda u neodoljivom naglom naletu nosila sa sobom sve, što je bilo živo i sve stvari, koje je zatekla na svome putu.

Žalimo one bijednike, koji su se morali boriti sa strašnom prirodnom snagom, spasavajući živote svoje i svojih bližnjih i otimajući od propasti svoju imovinu, napose svoju stoku. Žalimo i sve one, kojima su stradali usjevi i kojima su zamuljene livade i pašnjaci, jer im je ne samo uništena muka i materijalna vrijednost, nego i zato, jer im predstoji još i daljnja borba s teškim posljedicama, koje će iza sebe ostaviti poplava. Mi smo s naše strane zapazili lijepu pojavu, kako su se sela i gradovi složno dali na posao i potaknuti lijepim kršćanskim osjećajem milosrđa spram stradalnika, povedoše zajedničku akciju za pomoć postradalima od poplava. No ta pomoć neće moći posve odstraniti sva zla, koja su ostala iza poplava. Najveći teret morat će konačno podnijeti oni, koji su bili poplavom pogođeni. Milosrđe bližnjega donijet će im tek »prvu pomoć«. Ali kako će oni obezbijediti život i prehranu svoje obitelji i svoje stoke, ta će briga u najvećem dijelu ostati na leđima poplavljenih nevoljnika. Ne vrijedi kukati, nego treba stvari uočiti kakve jesu i razmisliti o tom, šta da se radi u cilju, da bismo štete od poplave sveli na najmanju moguću mjeru.

Nas u ovom našem članku najviše zanima pitanje, koje će posljedice imati poplava za naše stočarstvo? Zanima nas pored toga, kakve će posljedice imati uopće ova mokra godina i u onim krajevima, gdje nije bilo poplava, ali je bilo mnogo kiše? Šta nosi našem stočarstvu ova mokra godina? U tom pogledu pokazuje nam se ova slika:

U mokrim godinama ima mnogo metiljavosti, plućnih vlasaca i svih vrsti crvi u želucu i crijevima. Toga ima naročito mnogo tamo, gdje su bile preplavljene livade i pašnjaci i gdje je poplava zamuljila travu i drugu stočnu hranu. Treba se bojati velikih šteta od metilja i drugih nametnika. Treba sprečavati metiljavost i druge nametničke bolesti, jer će uspjesi liječenja metiljavosti biti slabi, pošto će se stoka, hranjena zamuljenom krmom opetovano zaražavati metiljem i ponovno oboljevati. A zna se, da svako novo oboljenje od metiljavosti nosi uvećanu opasnost i teže se liječi. Ne mislimo time reći, da metiljavu stoku ne treba liječiti. Treba liječiti metiljavost, ali ako je ikako moguće, treba spriječiti, da se stoka ne zarazi, ili barem da se opetovano ne zarazi metiljem. Ima tek par dana, da je nastupilo sunčano ljeto i lijepo vrijeme. Dok su trajale kiše, sijeno se nije moglo kositi, jer se nije moglo sušiti i mnogo je sijena ostalo nepokošeno. Tamo, gdje je to moguće provesti, neka se zamuljeno sijeno odmah pri košnji opere i tek kad je oprano neka se suši. Oprano sijeno bit će s gledišta hranljivosti manje vrijedno, nego li posve zdravo sijeno, ali će sa zdravstvenog gledišta ipak biti manje štetno, nego li zamuljeno sijeno, koje sobom nosi bolest stoci, koja ju je prisiljena jesti, kad nema druge krme.

Mnogi će stočar, kome je sijeno zamuljeno, odgađati s košnjom računajući, da će pasti koja blaga kiša i zamuljeno sijeno, dok još nije pokošeno, donekle oprati. Ako Bog dade te ta nada bude ispunjena, još nekako. Ali ako sada nastanu dani jake suše, onda će sijeno ostati zamuljeno, ali će i »prestariti«, travčice će »odrveniti« i sijeno će biti još manje vrijedna hrana za stoku. Treba dakle razmisliti, da li nebi bilo uputnije, da se sijeno pokosi, kakvo bilo, pa ako Bog dade kišice u pravo vrijeme, da barem naraste otava. Možda će se ona moći zdravom spremiti. Trebalo bi dakle sijeno pokositi što prije, da bismo dobili što više otave. Priroda, koja je donijela nevolju u obliku prevelikih kiša i poplava, može do zime još mnogo toga da popravi. Nadalje treba spremiti što više razne druge hrane za stoku, naročito djeteljine, onda treba zasijavati krmni kukuruz, koji se može u shodnoj smjesi s drugom hranom ansilirati (ukiseliti, utrapiti) i spremiti za zimu. Tko može, neka za vremena kupi zdravog sijena, iz krajeva, gdje nisu vladale poplave i neka hrani stoku zdravim sijenom, kad za to dođe red. Ne treba zaboraviti posijati što više repe, blitve i sličnog korenja, uz gomoljastu hranu i uopće spremati sve, što se dobro spremiti dade. Jesen i zima još je daleko. Do jeseni mnoga će se livada, ako nije jako debelo zamuljena, popraviti i oživjeti. Ako pak nastupi lijepo vrijeme i ako bude lijepa i jesen i zima, moći će se pašom mnogo hrane uštediti. Zato mi mislimo, da još nema razloga zdvajati.

Pitanje unapređenja našega stočarstva u suštini svojoj jeste pitanje dobre i ispravne ishrane naše stoke, naravski uz dobru njegu životinja i higijensko (zdravstveno) držanje njezino. To je pitanje zapleteno i teško već u prilikama, koje nazivamo »normalnim«, to jest redovitima, a kud li je teže pod ovakvim prilikama, koje stvaraju »abnormalne« ili neredovite atmosferske (zračne, uzdušne) pojave, kao što su s jedne strane po-

manjkanje vlage i vode u neobično sušnim godinama, a s druge strane preobilje vode u obliku velikih i dugotrajnih kiša, i konačno poplava. I naše stočarstvo neće moći pravo napredovati tako dugo, dok se ne riješi pitanje s t a l n e o p s k r b e s t o č a r a d o b r o m h r a n o m z a s t o k u ne samo u normalnim, nego i u abnormalnim godinama. Naročito u krajevima, koji su stalno pasivni (nerodni), a u kojima se bez stoke svejedno ne može živjeti, potrebno je preduzeti mjere za opskrbu stočara stočnom hranom iz drugih krajeva. Tu bi trebalo da sve to uredi stočarsko zadrugarstvo ili privredno zadrugarstvo uopće, koje bi moralo preuzeti posredničku ulogu između plodnijih i siromašnih krajeva. Stočnu hranu trebalo bi u odgovarajućim većim količinama nabavljati u plodnijim krajevima i dopremati u skladišta i slagališta pasivnih krajeva, gdje bi se krma stočarima prodavala uz nabavnu cijenu i troškove režije (uprave), dok bi država dala besplatan željeznički podvoz. Sve se to općenito lijepo reče, ali je u današnje vrijeme teško provedivo, jer nam je i naše zadrugarstvo bolesno!

Ovo sam pitanje samo ovako nabacio i ne mogu o njemu ovdje opširnije raspravljati, nego ću o tom koju kazati drugom zgodom. Ovdje bih želio još da spomenem daljnje neprilike, koje moramo shvatiti kao posljedicu poplava i koje će naši stočari teško osjetiti, ako im na vrijeme ne predusretnu. Pored već spomenutog metilja i drugih plućnih i crijevnih nametnika, u poplavljenim područjima redovno se u većoj mjeri pojavljaju dvije stočne zarazne bolesti, koje i inače nisu rijetke, a to je b e d r e n i c a i š u š t a v a c. Dok su prilike našega stočarstva ovakve, kakve jesu, ono se mora braniti od tih bolesti sredstvima, koja mu stoje danas na raspolaganje. Šuštavac vrijedi kao redovno neizlječiva bolest, a bedrenica je izlječiva, ako ne nastupa u vrlo žestokom (perakutnom) obliku i ako se prizove pravovremeno veterinar. A to je malo kad moguće, jer na selu je veterinar obično predaleko, zbog toga, a nekad i zbog razmjerno male vrijednosti oboljele stoke, njegova je pomoć seljaku preskupa i prekasno prizvana i zato često bezuspješna. Zato se o liječenju stoke od šuštavca i bedrenice na selu jedva može govoriti. Z a t o t r e b a s t o k u d a t i z a š t i t n o c i j e p i t i p r o t i v t i h b o l e s t i n a v r i j e m e. Prema dosadašnjim iskustvima nije dosta, da se cijeni stoka samo jedamput na godinu. Priroda tih bolesti je takova, da stoka niti nakon godišnjeg jednokratnog cijepljenja ne dobiva dosta čvrstu otpornost protiv tih bolesti i z a t o j e p o t r e b n o, d a s e s t o k a c i j e p i s v a k i h 8 m j e s e c i t a k o, d a j e u d v i j e g o d i n e t r i p u t a c i j e p l j e n a. Treba se pravodobno staviti u vezu sa nadležnim veterinarom i sporazumjeti se glede cijepljenja. Ali neka ne cijepi svaki pojedini stočar sam za sebe, n e g o n e k a s e s l o ž i c i j e l o s e l o i l i b a r e m v e l i k a v e ć i n a i n e k a d a d u s v i c i j e p i t i s t o k u i s t o v r e m e n o, jer će onda i cijepljenje zajedno sa veterinarskim troškovima doći vrlo jeftino.

Da se osigura hrana za stoku neka selo potraži svoga agronoma (stručnjaka za gospodarstvo) i neka ga zamoli za savjet i organizovanje pomoći u svim pravcima. Naši savjeti mogu se ograničiti tek na općenite napomene, ali tamo, gdje se je nesreća od poplave desila, tamo treba od slučaja do slučaja razmisliti, kako bi bilo najbolje organizirati (urediti) pomoć i popraviti ono, što je pokvareno, koliko se najbolje može.

Ova ljetošnja nesreća neka nam bude dobra škola i neka nam dade pobudu, da stalno mislimo na našu budućnost. Mi smo vidjeli, da nam poslije poplava prijete razne bolesti kod stoke i rekli smo, da te bolesti treba liječiti, a l i j o š v i š e i h t r e b a s p r e č a v a t i. Bedrenicu i šuštavac rekli smo, da treba sprečavati cijepljenjem. Ali ja sam već u broju 4. Zlatnog Klasja baš pred godinu dana upozorio stočare, da cijepljenje stoke ne smijemo smatrati jedinim uspješnim sredstvom za sprečavanje bedrenice i šuštavca. Ja sam tada rekao, da ima još sigurnije sredstvo za sprečavanje svih mogućih bolesti među stokom, samo je malo teže provedivo, ali jedamput će se ipak morati provesti. Što prije to bolje! Ja sam tada rekao: T r e b a r e g u l i r a t i (u r e d i t i) r i j e k e i p o t o k e, odvodnjivati livade i pašnjake, isušivati močvare i bare i sustavno popravljati livade i pašnjake, a lešine od životinja nikada ne bacati u bare, potoke i rijeke, nego ih duboko zakapati ili spaliti, a sva mjesta, gdje je kuživo tih zaraznih bolesti moglo dospjeti iz bolesne ili uginule stoke, treba dobro raskužiti i time zarazne klice uništiti. Tada ne samo da nećemo imati ni metilja ni plućnih vlasaca, ni crijevnih nametnika, koji svi našem stočarstvu nanose ogromne štete i pored cijepljenja i pored davanja ljekova, na koje se godimice troše grdne pare (i onda, ako su jeftini) nego će nam i stoka hranjena zdravom i sadržajnom krmom sa dobrih livada i pašnjaka, napredovati. Da smo sve to proveli na vrijeme, vjerojatno nebismo ni sada bili stradali od poplava ili bar ne u tolikoj mjeri. Regulirane rijeke i potoci brzo gutaju i brzo odvode velike količine vode, daleko veće, nego što to mogu zapuštene i neregulirane, vijugave rijeke i potoci. Ima na Savi mjesta, gdje se zbog vijugavog toka rijeke, vraća voda nakon zavoja u duljini od 15 kilometara gotovo na isto mjesto natrag. Da se regulacijom ovaj zavoj skrati, koliko bi brže voda oticala? A takvih zavoja na našim rijekama ima veoma mnogo. Naši seoski potoci i potočići ne samo da su vijugavi, nego zarašteni šikarjem i odronjenom zemljom, neproČišćeni u cijelom svom toku, upravo sprečavaju oticanje vode, koja pri malo jačem prilivu mora da se razlijeva i poplavljuje okolinu. Zato su kod nas poplave tako česte. Selo i vlast morali bi o tom voditi brigu, da se tome zlu predusretne, u toliko više, što su i selo i vlast krivi, da imamo tako mnogo golih bregova,

gdje je nekoć bilo pošumljeno. A mi znamo, da za vrijeme naglih kiša i proloma oblaka voda s takvih golijeti bez zapreke i otpora, koji pruža šuma, svom snagom i brzinom naleti u doline, koja zato mora biti preplavljena naročito tada, kada naiđe na neregulirane potočiće i potoke, koji upravo sprečavaju oticanje vode.

U ovom smislu iskrsavaju pred nama golemi zadaci, na koje pojedinci ukazuju već stotine godina, a da se pojedina takva pitanja ne privode svome rješenju, kao da i nemaju važnosti (n. pr. isušenje Lonjskog polja). Kad se dese slučajevi, kao što je ovogodišnja poplava, onda se kuka, organizuje se pomoć u raznom obliku i opet se na sve zaboravi. I nitko više ne pomišlja na to da treba takvim štetama predusresti. Jer štete, ako se i naknade uređenom pomoći i milodarima, one svejedno ostaju štete, one ostaju privredni manjak, samo što je on sa neposredno pogođenih prenesen na širi krug darovatelja. Bilo bi u redu, da se takve nesreće barem ne zaborave i da javnost, koja je nesrećom bila neposredno i posredno pogođena, ne miruje tako dugo, dok se mjerodavni ne maknu i ne pristupe ozbiljnom sustavnom i upornom provađanju svih mjera, koje su potrebne, da se slične nesreće i štete u buduće, ako već ne potpuno spriječe, a ono barem da se svedu na najmanju moguću mjeru. Za nas, kao agrarnu (poljodjelsku) zemlju, to su životna pitanja, koja se moraju podržavati na dnevnom redu tako dugo, dok ne budu konačno riješena. Poljoprivrednici i stočari, razmišljajte o ovome i poradite u tom pravcu, jer vaši su interesi u prvom redu ugroženi!

Kulturne crtice.

5.

Na čemu se i čime se sve pisalo od najstarijih dana do danas.

Čuli smo, kako je nastalo pismo, kakvih ga je sve vrsti bilo, i kako se tokom vremena razvijalo, dok se nije došlo do današnjeg pisma, kojim se i mi služimo.

Vrijedno je dalje čuti, **na čemu se sve pisalo**, to jest, kakva se tvarna (materijalna) podloga upotrebljavala za pisanje.

I

U najstarije vrijeme upotrebljavao se kamen, drvo, kovina, koža, liko. U te tvari urezivala su se slova kakvim tvrdim oštrim, šiljatim klinom. Točnije se može reći, da se **greblo.** Osim drugih naroda, tako su činili i Grci i Rimljani. To nam pokazuju i njihove riječi, kojima se i danas služe za ono što znači »pisati«. Kod Grka »pisati« znači **»grap-fo«**, a kod Rimljana **»s-kribo«** a to je isto što i »**greb**-em«. Nije ni njemačko »šrajben« (mjesto š-**kreiben)** ništa drugo.

Naša hrvatska riječ »pisati« znači isto što i »šarati« (na primjer »pisana košulja« znači »šarena košulja«). Otuda se vidi, da naši pređi nisu riječ za pisanje uzeli od »greb-sti«, nego od »šarati«, »slikati« (Riječ pis-a-ti u vezi je s latinskom riječi pi**k**-tus, šaren, slikan, a jedna i druga, i hrvatska i latinska, potječe iz onoga zajedničkoga jezika, kojim su u davno vrijeme govorili indoevropski narodi, to jest današnji Hindusi ili Indijci, Latini, Heleni, Germani i Slaveni. Mjesto grlenoga glasa »k« u našem se jeziku po glasovnom pravilu često nalazi »s«). Otuda se ujedno vidi, da naša riječ »pisati« u današnjem svom značenju, nije tako stara kao grčka i latinska, nego je nastala u doba, kad se za pisanje upotrebljavao lakši materijal, na kojem se nije »greblo« nego pisalo pomoću obojadisane tekućine, a našim se starima to činilo kao »našarano«, »naslikano«.

U Aziji su se stari Iranci za tvarnu podlogu, na kojoj bi pisali, služili kravljom kožom, a drugi jelenjom. Indijci su upotrebljavali lišće od palme.

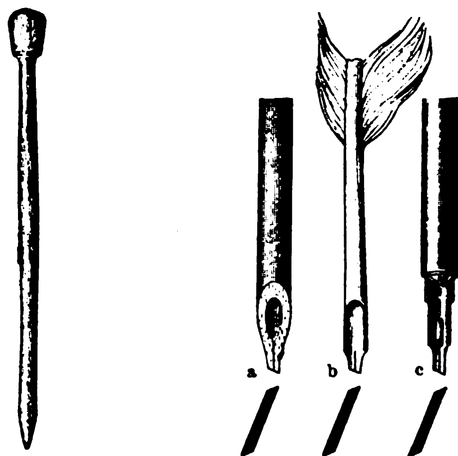

Babilonska glinena ploča, po kojoj se bridnjakom greblo klinovo pismo. Ploča stara više tisuća godina.

Stari Asirci pisali su **na pločicama od ilovače.** Veliki broj takovih glinenih pločica, ispisanih klinovim pismom (gledaj sliku) našlo se u babilonskim iskopinama. Rimljani su pisali na **drvenim pločicama, koje su prevoštili voskom.**

Najzgodniji i najbolji materijal, na kom bi se pisalo, imali su u davnoj prošlosti **stari Egipćani.** To je bio **papirus**, nazvan po biljci istoga imena.

Oštrim bi nožem do srčike raskolili stabljiku te biljke, tako da bi dobili što šire pruge (trakove). Te bi trakove složili jedne do drugih i unakrst, polili ljepenkom, valjkom povaljali i batom natukli, posušili, i tako izradili pojedine listove papirusa, na kojem su se mogla sasvim dobro pisati hijeroglifska slova (kojima su Egipćani pisali i o kojima smo govorili u posljednjem broju). Egipćani su poznali papirus već tri tisuće godina prije Krista. Kad su se u VII (sedmom) vijeku Grci bolje upoznali s Egipćanima, počeli su i oni za pisanje upotrebljavati papirus. Za vrijeme grčkog povjesničara Herodota (peti vijek) bio je papirus u Grčkoj općenito poznat. Herodot veli, da je pisati na koži barbarski običaj.

Rimski šiljak za pisanje po voštanoj pločici.

a) *Pero od trske iz 15. vijeka;* b) *guščje pero iz 17. vijeka;* c) *pero od čelika.*

Indijski šiljak za pisanje po listu od paome.

No ipak se kasnije i **koža** počela sve češće upotrebljavati, osobito od onda, otkad je pronađen **pergamenat.** Pergamenat je materijal (tvarna podloga) za pisanje, priređen iz životinjskih koža (teladi, koza, svinja). Koža, s koje je skinuta dlaka, ne stroji se, nego se okvasi (oluži) vapnom, tako da postane čvrsta (tvrda), zatim se izgladi na jednoj i drugoj strani, i uredi za pisanje.

Ovako na poseban način počela se koža priređivati za pisanje prvi put u velikom gradu Male Azije. **Pergamu.** Odatle i ime tom materijalu za pisanje.

Pripovijeda se, da je pergamski kralj Eumen Drugi, koji je vladao u 2. stoljeću prije Krista, odlučio sagraditi u Pergamu veliku knjižnicu (biblioteku), veću, nego što je bila slavna biblioteka u Aleksandriji, gradu egipatskom. Ptolemejci, koji su vladali u Egiptu, bili su zavidni pergamskom kralju, pa mu nisu htjeli prodati papirusa. Tako su Eumenovi ljudi bili prinuždeni iznaći nov materijal za pisanje, i to **pergamenat.**

Pergamenat se stao sve više upotrebljavati i sve više je istiskivao papirus, dok ga nije u 4. stoljeću poslije Krista gotovo posve istisnuo. Iz toga se vremena nalazi veoma malo rukopisa na papirusu. Najviše na pergamentu.

Ali čim je više trebalo materijala za pisanje, tim se većma pokazivalo, da pergamenat nije zgodan. S jedne strane bio je skup, a s druge, nikad ga dosta, jer ga se od životinjskih koža nije moglo načiniti toliko, koliko bi bilo potrebno.

Zato se tražilo, da se priredi nešto drugo, neka druga tvar (materijal) za pisanje, neki drugi priređaj (preparat), koji bi bio jeftiniji i koji bi se mogao priređivati u dostatnoj količini.

To se i našlo. **To je papir.**

Kad se kaže »papir«, odmah se mora naglasiti, da je to sasvim nešto drugo nego papirus (premda je novi »papir« dobio ime po starom egipatskom papirusu). Ovaj se novi papir drukčije priređuje i od drugih se stvari pravi.

Pravi se od ostataka, to jest, **od krpa i prnja različitih tkanina, koje potječu od lana, pamuka i konoplje.** Isto tako se pravi od drveta, slame i esparta (to je biljka, koja raste u Španjolskoj i Sjevernoj Africi).

Priređuje se pak tako, da se te različite krpe (koje se dakako proberu i očiste) ponajprije **prerade u sitne niti ili vlakanca, zatim se ta vlakanca isprepletu i zamrse, u papirskim se mlinovima** (poslije mašinama) još dalje umanje i usitne, napokon moče, prešaju i suše, dok se ne dobije papir, i to papir razne vrsti, naravno prema tomu, od česa je pravljen. Budući da se najbolja i najjeftinija **vlakanca** dobivaju **od krpa lanenih, pamučnih i konopljenih tkanina,** to se u tvornicama papir i pravi najviše baš od tih krpa.

Prvi su na sličan način počeli praviti papir Kinezi, to jest, na način, da se **sitna vlakanca isprepletu i zamrse,** zatim moče, prešaju i suše. Ta sitna vlakanca vadili su iz kineske trave i bambusove trske. Bilo je to već u 2. stoljeću prije Krista. Iz Kine se u 7. stoljeću poslije Krista raširilo pravljenje papira u Japanu i Koreji. Tu je, u polovici 8. stoljeća, bilo već poznato pravljenje papira iz starih lanenih tkanina. Takvo pravljenje bilo je potisnulo sve druge načine. Pod konac 8. stoljeća nalazi se u Bagdadu (Mala Azija) tvornica papira. Ta je bagdadska papirska tvornica cvala sve do 15. stoljeća. U 10. stoljeću grad Damask (u Maloj Aziji) pravio je vrlo dobar papir i slao ga u Evropu. Preko Sjeverne Afrike i naroda po imenu Maura (Marokanaca) dospjelo je znanje praviti papir u Španjolsku, gdje se u 12. stoljeću pravio u Valenciji. Odatle se pronijelo u Njemačku, Francusku, Italiju i drugamo.

Arapi su također pravili papir iz **vlakanaca,** dobljenih ponajviše od **lanenih tkanina. Tkaninske krpe usitnjivali su pomoću stupe i mlinskih**

kamena. Prvi su dakle Arapi uveli **papirske mlinove.**

Silno se razmahalo pravljenje papira, otkad je (mjesto papirskih mlinova) pronađena **papirska mašina** (stroj). Prva u Francuskoj, pod kraj 19. stoljeća. Spočetka dakako u čednu obliku. Zatim se mašina sve više usavršavala, dok nije do danas postigla vanrednu visinu.

Danas se u svijetu proizvodi papira na stotine milijuna tona (1 tona ima 1000 kg). Ogromna količina.

Kolika razlika između onoga vremena, kad se pisalo na glinenim pločicama, i vremena današnjega, gdje se tvorničkim strojevima godišnje tvori milijarde araka papira. Koliki napredak!

To je u redu, jer tvoračko napredovanje odgovara ljudskoj naravi, koju je sam Višnji Stvoritelj takovom stvorio. Kad ne bi bilo tako, bilo bi to protiv ljudske prirode i protiv Stvoriteljeve namjere. To napredovanje je i dobro, jer je papir osobito sredstvo, kojim se širi pouka i prosvjeta. Istina je, da se preko papira širi i mnogo zla, ali tomu nije kriv ljudski napredak, nego zla ljudska volja. Tu zlu ljudsku volju treba uvijek pobijati i popravljati, i čim manje zle volje ljudski, tim veće dobro od ljudskog napretka.

II

Čuli smo, **na čemu** se pisalo. Sad još nekoliko riječi o tom, **čim** se pisalo.

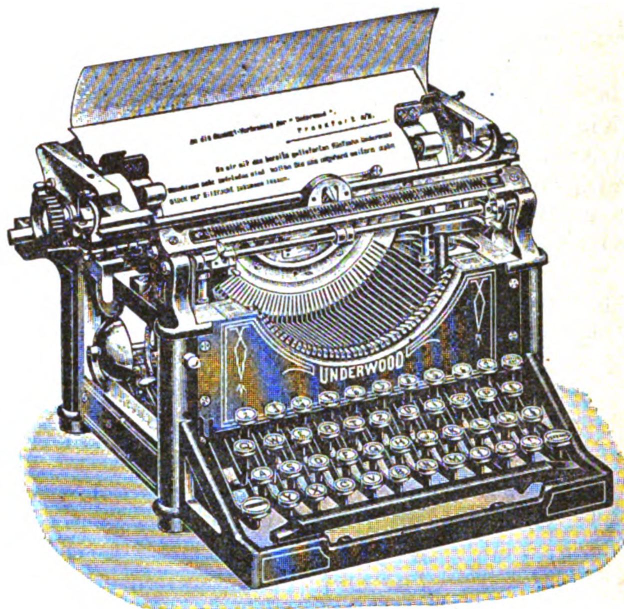
Oni koji su pisali, zapravo urezivali ili grebli slova u drvo ili kamen, trebali su za to urezivač s oštrim bridom. To je bio bridnjak ili grebljak. Slično i oni, koji su pisali po glinenim pločama i povoštenim daščicama, i ti su trebali držalo s tvrdim šiljatim završetkom. Rimljani su imali takva šiljata držala od bakra ili bronce. Oni pak koji su upotrebljavali papirus ili kožu (pergamenat) i pisali pomoću obojadisane tekućine, služili su se **trskom,** koju bi na kraju malo zašiljili i raskolili. Neki su upotrebljavali i tanku četkicu (kist). Poslije je došla u običaj **badrljica** iz guščjega krila, tako zvano **guščje pero.** Njim se još i danas neki služe, pišući po današnjem običnom papiru.

No sve su ove pisaljke malo pomalo prešle u zaborav, otkad je, koncem 18. stoljeća, iznađeno **pero od čelika.** Otada, pa dalje, to se **čelično pero** sve više usavršavalo. Danas postoje čitave tvornice za pravljenje takovih pera. Najbolje su takove tvornice u Engleskoj.

U koliko se nije urezivalo, i u koliko se nije pisalo **na suh način,** to jest **olovom** (olovkom), ugljenom, kredom, grafitom, upotrebljavale su se za pisanje različite **obojadisane tekućine.** Te tekućine zovemo crnilo, mastilo ili **tinta.** (»Tinta« je latinska riječ, i dolazi od glagola »tingo«, što znači »kvasiti, močiti«).

Egipćani su po papirusu pisali vinskim drožđem ili tintom načinjenom od pougljenjene omorikine smole, pomiješane dakako s vodom. Isto tako znali su se za pravljenje tinte poslužiti i **sipom.** Sipa je morska životinja. U trbušnoj šupljini ima žlijezdu, koja stvara crnosmeđe mastilo. To mastilo drži u posebnoj kesici, pa kad ustreba, to jest, kad ju progoni neprijatelj, ispusti crnilo, zamuti okoliš i time zamete sebi svaki trag. Od toga sipina mastila pravili su Egipćani tintu.

Kinezi su pravili **tintu od čađe** i raznih uljanih sjemenki, dodavši nešto tutkala (kelja) i parfema (mirisa). Arapi iz čađe i smole.

Pisaći stroj.

Tinta iz šiške bila je u Evropi poznata već u 4. stoljeću poslije Krista. Njome se pisalo po pergamentu.

I danas se tinta pravi najviše iz šiške. No ima i drugih tinta: indigo, plava tinta iz nekih bilina, i anilinska tinta, iz katrana (pakline).

Sve do najnovijeg vremena, uvijek se tinta čuvala u posebnoj posudici, a držalo s perom opet za sebe. No danas se mnogo upotrebljavaju tako zvana **naliv-pera,** kod kojih se već u samom držalu nalazi tinta, tako, da kad se po papiru pritisne perom, tinta iz držala ulazi u pero i piše se. Tako mnogi nose sa sobom u džepu tintu i pero.

Još su novije **pisaće mašine.** Tu ne treba ni tinte ni pera. Tu se samo tipka po tipkalicama, na kojima su označena slova, a slova se utiskuju u papir. Mnogi imaju kod kuće ovakve pisaće mašine. Upotrebljavaju se osobito u kancelarijama.

Koliki razmak od onoga grebljaka s asirskom ilovačom do ovakve moderne pisaće mašine!

Tu je na poslu stvaralački duh čovječji, stvoren na sliku i priliku Božju.

F. R.

Na kopanju . . .

U jutro rano,
Dok se još sunce za gorom skriva,
Usred slatkih dubokih sana,
Kad mrak svuda, sa sviju strana,
Šume, vinograde pokriva
I livade s travom bujnom u nizini dolje,
Mećemo na ramena motike,
Uz teške korake
Zaputimo se polako u polje,

Umorni od prvoga dana
Šum teških kao olovo naših koraka
Gubi se u daljini.
Već se vide sve rjeđe i rjeđe sjene mraka,
Zvijezdam se gubi sjaj u visini,
A istok gle, počeo da se žari.
Zora novog dana pucat je stala,
Uzgibala se pjevom ptica šumica mala,
Zakreketale još bolje žabe u bari.

Upravo u času
Kad stigli smo tamo na njivu,
Na Gospin pozdrav je zvonilo,
Sunce se na istoku rodilo,
Stalo tjerati maglu sivu.
Sklopili smo ruke, pogled prema nebu bacili,
Da blagoslovi nas, Višnjega smo molili,
Digli se, i udarci motika počeli su da sijeku.

Cijeli Božji dan
Ostali na žarkome suncu smo kopajući.
Niz upaljeno lice vruće kaplje znoja su tekle,
A u miškama neke boli sjekle.
U večer, kad smo se vraćali sa polja kući,
Kao žeravica na rukama našim
Žarili žuljevi, u krstima stezalo kao usred okova.
Ala će biti slatkih snova
Na ležajima tvrdim.

I prije nego smo legli, da odmorimo tijelo,
Okrenuli oči, otvorili smo srce k Bogu gori:
Blagoslovi zemlju, blagoslovi naše djelo
I sav narod, koji se u znoju lica za kruh bori.

Mirko Pravdić, selj. mladić.

Nabavke raznovrsna sjemena.

Nabavke sjemena različitog gospodarskog bilja, u svrhu unapređivanja poljoprivrede u svome području, vršila je dosad sama Kralj. banska uprava Savske banovine. Tim činom preuzimala je ona na se i odgovornost, da je naručeno sjeme doista prvorazredna sjemenska roba. No kako banska uprava nije mogla preko svojih stručnih činovnika sudjelovati pri preuzimanju kupljene robe, nije joj bilo moguće ni ustanoviti, da li je isporučena roba doista u kakvoći istovjetna s onim malim uzorcima sjemena prema kojima je narudžba izvršena. Zbog toga se događalo u nekim slučajevima, da je mjesto čiste sjemenske robe isporučena obična trgovačka roba, pa su općine prigovarale cijeni i u nekim slučajevima kupci nijesu htjeli da robu preuzmu. Odgovornost je teretila Kr. bansku upravu, a to samo s razloga, što nije imala mogućnosti da nadzire savjesnost prodavača, koji i nisu bili trgovačka poduzeća, već uglavnom zadruge.

Da se takovi slučajevi ne bi više događali, dokinula je Kr. banska uprava dosadašnji običaj u ovome poslu, pa je rješenjem broj 13.965/III od 20 travnja 1939 godine dužnost nabavljanja sjemenske robe sviju vrsta prenijela u nadležnost sreskih načelstava i gradskih poglavarstava. Kr. banska uprava i dalje će potpomagati proširivanje valjana sjemenja u narodu, ali samo na ovaj način:

1. Kod nabave sjemena sviju vrsta žitarica, ako se to sjeme nabavi kod državnih i banovinskih gospodarskih zavoda, i to kod Fakultetskog dobra Maksimir, kod Srednje poljoprivredne škole u Križevcima, Niže poljoprivredne škole u Slavonskoj Požegi, Stočarsko-ratarske škole u Gospiću, Dobra savske banovine u Božjakovini, Poljoprivredne pokusne i proizvodne stanice u Osijeku i Državnog dobra Belje, Kneževi Vinogradi, nadoknađuje Kr. banska uprava kupcima cio trošak željezničkog prevoza i raskuživanja sjemena. Nadoknada se vrši na račun i priznanicu kupaca uz priklop izvornog izvornog računa dobavljača sjemena i željezničkog tovarnog lista. — Dio nabavne cijene sjemena podmirivaće Kr. banska uprava samo u izuzetnim slučajevima za teških nepogoda (poplave, tuča i sl.), a za svaki takav slučaj donosiće na molbu nadležne upravne vlasti posebno rješenje.

2. Kod nabave sjemenskog krumpira, i to samo u slučaju ako se nabavke budu vršile kod proizvađačkih zadruga na području Savske banovine, koje budu raspolagale sa zajamčeno čistim i zdravim sjemenskim krumpirom, nadoknađuje Kr. banska uprava kupcima kod vagonskih tovara cio (100%) trošak željezničkog i parobrodarskog prevoza, a kod manjih naručaba (kad se sjemenski krumpir bude prevozio kao komadna roba), nadoknaiđvaće Kr. banska uprava samo četvrtinu (25%) prevoznih troškova.

Zasad se ova pogodnost proteže od ranih sorata krumpira samo na Ruževac rani i Boehmov najraniji, od poluranih na Bintje, a od kasnih na Modrow. Od ovih sorata uzgajaju se sve osim sorte Boehmov najraniji kod gospodarske zadruge za uzgoj i prodaju krumpira u Nedeljancu kod Varaždina, Bintje se pored toga uzgaja u

Gorskom Kotaru (Fužine, Lič), a Boehmov najraniji u općini Krivi Put.

3. Kod nabave sjemena ozimnog krmnog bilja (ozima grahorica, ozimi grašak i grimizna djetelina) nadoknađuje Kr. ban. uprava kupcima jednu četvrtinu (25%) nabavne cijene, na osnovu originalnog računa dobavljača i željezničkog tovarnog lista, dok troškove željezničkog prevoza snose sami kupci.

4. Kod nabave djetelinsko-krmnih smjesa nadoknađuje Kr. banska uprava polovicu (50%) nabavne cijene, dok željeznički prevoz podmiruju kupci sami.

Za nabavu sjemena same crvene djeteline i lucerne neće Kr. banska uprava davati nikakovu pomoć ni doprinos.

5. Kod nabave travnih smjesa za obnovljenje travnika i pašnjaka doprinosiće Kralj. banska uprava polovicu (50%) cijene sjemena, dok troškove željezničkog prevoza snose kupci sami.

6. Propaganda (proširivanje) sjemena za zelenu gnojidbu urediće se za svaku godinu posebnim rješenjem.

S ovim rješenjem ujedno su stavljene van snage sve pređašnje naredbe kojima je bilo uređeno davanje pomoći za nabavu sjemena u svrhu unapređivanja poljoprivrede.

Dr. Marko Mohaček

SNOPIĆI I ZRNJE „ZLATNOGA KLASJA".

IZ ZIVOTA I RADA DRUŠTVA SV. JERONIMA.

NOVI JERONIMSKI PROSVJETNI ODBORI.

U prošlom broju »Zlatnog Klasja« donijeli smo popis 16 povjereništava, u kojima su osnovani Jeronimski Prosvjetni Odbori, a danas evo iznosimo popis novoosnovanih.

Povjereništvo Bučica: povjerenik i pročelnik Martin Štupnik, župnik; zamjenik pročelnika Josip Erent; članovi Jer. Prosvjetnog Odbora: Josip Zagorac, Stjepan Sučec, Tomo Dobrenić, Vinko Tetarčić i Josip Erent.

Povjereništvo Čilipi: povjerenik i pročelnik Don Luka Antunović župnik; zamj. pročelnika Niko Skurić um. učit,; članovi odbora: Katica Stolić, Pero Franić, Antun Bošković Vlahov, Pero Bakić Đurov i Niko Skurić.

Povjereništvo Fužine: povjer. i pročelnik Hinko Košak župnik; zamj. pročelnika August Rački; članovi J. P. Odbora: Jakob Švob, Roko Petrović, Ferdo Mance i August Rački.

Povjereništvo Granešina: povjerenik i pročelnik Franjo Sal. Forko; zamj. pročelnika Franjo Antolić Saban; članovi J. P. Odbora: Ivan Šamec, Nikola Novak Stanko, Filip Šamec, Šimun Rezik i Franjo Antolić-Saban.

Povjereništvo Hraščina: povjerenik i pročelnik Mijo Nejak, župnik; zamj. pročelnika Juraj Šmik-Franjčić; članovi J. P. Odbora: Vid Tomašković, Imbro Pavlović, Ivan Šavorić, Ivan Puzak, Stjepan Didač-Petrinić i Juraj Šmik-Franjčić.

Povjereništvo Jelačićevo: povjer. i pročelnik Adolf Blaga, župnik; zamj. pročelnika Petar Jalžabetić; članovi J. P. Odbora: Luka Raknić, Ivan Majstorović, Luka Jalžabetić, Ivan Karan i Petar Jalžabetić.

Povjereništvo Lasinja: povjer. i pročelnik Antun Klasinc, župnik; zamj. pročelnika Jože Zmailović; članovi J. P. Odbora: Blaž Mađer, Stevo Markulin, Mara Zmailović, Katica Topolnjak i Jože Zmailović.

Povjereništvo Lepoglava: povjerenik i pročelnik Ferdo Krčmar, župnik zamj. pročelnika Đuro Žuliček; članovi J. P. Odbora: Stjepan Naglaš, Valent Ježek, Franjo Rudec, Vinko Dubonečak i Đuro Žuliček.

Povjereništvo Lun: povjer. i pročelnik Josip Badurina, zidar; zamj. pročelnika Šime Badurina pk. Anđela; članovi J. B. Odbora: Ivan Badurina Josipov, Tugomir Badurina, Vitomir Badurina, Slavko Badurina Lovrov i Šime Badurina pk. Anđela.

Povjereništvo Madžarevo: povjerenik i pročelnik Ivan Kljun, župnik; zamj. pročelnika Andrija Sabalić; članovi J. P. Odbora: Josip Galina, Mirko Kišak, Kazimir Gazdek, Terezija Đurkan, Mato Horvat i Andrija Sabolić.

Povjereništvo Ravna Gora: povjer. i pročelnik Fran Prpić, župnik; zamj. pročelnika Josip Podgornik; članovi J. P. Odbora: Franjo Reuka, Anton Troha, Mica Delač, Franjka Vidmar i Josip Podgornik.

Povjereništvo Ribnik Lički: povjer. i pročelnik Ivo Novak, župnik; zamj. pročelnika Ivan Basta; članovi Odbora: Franjo Grgurić, Božo Jurjević, Martin Grgurić, Marko Stajdohar i Ivan Basta.

Povjereništvo Selca na Braču: povjer. i pročelnik Don Kuzma Šimunović; zamj. pročelnika Ivan Carević; članovi J. P. Odbora: Milan Vuković, Endi Jakšić, Josip Jakšić i Ivan Carević.

Povjereništvo Starčevo: povjer. i pročelnik Franjo Orešković seljak; zamj. pročelnika Stipan Radić; članovi J. P. Odbora: Blaž Blaženić, Nikola Ragrović, Franjo Jambeg, Ivo Ragrović i Stipan Radić.

Povjereništvo Stenjevec: povjer. i pročelnik Josip Mokrović, župnik; zamj. pročelnika Ivan Krizmanić; članovi J. P. Odbora: Janko Tubikanec, Šandor Baum, Mijo Mesek, Stjepan Bartol i Ivan Krizmanić.

Povjereništvo Šišljavić: povjer. i pročelnik I v o B a d r o v, župnik; zamj. pročelnika T o m a V u k i ć; članovi J. P. Odbora: Karlo Rožan, Josip Matasić, Toma Družak, Josip Čujko i Toma Vukić.

Povjereništvo Šuica: povjer. i pročelnik O. Fra F i l i p G a š p a r, župnik; zamj. pročelnika J o z i c a K u t l e š a; članovi J. P. Odbora: Jako Krstanović, Marko Nenadić, Anto Zrno Grlin, Frano Mioć p. Nike, Stanka Tustonić i Jozica Kutleša.

Povjereništvo Viljevo: povjer. i pročelnik J o s i p R a d i č e v, župnik; zamj. pročelnika I v a n K o v a-č e v i ć; članovi J. P. Odbora: Jozo Knežević, Antun Vlašić, Jozo Vincetić, Slavko Viljevac i Ivan Kovačević.

Povjereništvo Visoko: povjer. i pročelnik S t j e-p a n N e ž i ć, župnik; zamj. pročelnika M a t i j a M a t e k o v i ć; članovi J. P. Odbora; Mirko Horvat, Pavao Bencek, Luka Kos, Valent Kuzmić i Matija Mateković.

Povjereništvo Vranjic: povjer. i pročelnik D o n A n t e B r a š k i ć, župnik; zamj. pročelnika M i r k o M i k e l i ć B l a ž e v; članovi J. P. Odbora: Bartul Grgić pk. Kaje, Kajo Bulić pk. Martina, Marin Mandić pk. Kaje, Jakov Jurić pk. Andrije i Mirko Mikelić Blažev.

Povjereništvo Zlatar: povjer. i pročelnik Msgr I v a n M i h e l č i ć, župnik; zamj. pročelnika J a k o b K l a r i ć; članovi J. P. Odbora; Danijel Hitrec, Mirko Sviben, Lacko Bolšec, August Sviben, Anica Juriša i Jakov Klarić.

Povjereništvo Zlopolje: povjer. i pročelnik F r a V l a d o P a v l o v, župnik; zamj. pročelnika Š i m u n B o r o z a n pk. Bariše; članovi J. P. Odbora: Jure Penović pk. Ivana i Šimun Borozan pk. Bariše.

Toplo hvalimo svim vrijednim povjerenicima, koji su dosada osnovali J e r o n i m s k i p r o s v j e t n i o d b o r.

Doista su učinili važan prosvjetni čin. Ne će potrajati dugo vrijeme, kad će se pokazati najbolji učinci.

Komugod je stalo — a komu da ne bude stalo! — da zdrava prosvjeta — a to je u cijelom opsegu i svoj punini Jeronimska prosvjeta — da ta prosvjeta ogrije i obasja sav hrvatski narod, taj će što prije osnovati Jeronimski prosvjetni odbor, onako kako je označeno i obrazloženo u posebnom pozivu i naputku.

O d b o r n i c i Jeronimskih prosvjetnih odbora pravi su narodni barjaktari Jeronimske pučke prosvjete.

Na čelu sa svojim Povjerenikom i pod njegovim vodstvom oni će duh Jeronimske prosvjete pronijeti cijelim hrvatskim narodom.

Stoga i ovim putem molimo sve Jeronimske vrijedne povjerenike, neka bez oklijevanja osnuju Jeronimski prosvjetni odbor i popis određenih odbornika pošalju Upravi Društva sv. Jeronima.

Do Jeronimskog blagdana, 30. rujna o. g., neka ne bude nijednog Povjereništva, u kojem ne bi bio osnovan Jeronimski prosvjetni odbor!

P r e d s j e d n i k.

JERONIMSKA LUTRIJA KNJIGA.

Žrebanje obavljeno 29. lipnja o. g.

Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima, čije su knjige poznato jeftine, daje mogućnost, da se još uz **posebno snižene cijene i besplatno dijeljenje** knjiga proširi dobra štampa u naročitoj množini. Od Svijećnice pa do Jeronimskog dana (30. IX.) prodaju se izvjesne skupine jeronimskih knjiga za samu jednu **trećinu običnih cijena,** a povrh toga svaki kupac dobiva **žrebni broj,** pa čiji broj bude izvučen: prima besplatno nagrade od **25, 50 ili 100 knjiga.** Žrebanja su predviđena na dan dobre štampe (29. VI.) i na Jeronimski dan (30. IX.), te je prvo žrebanje obavljeno na Petrovo i Pavlovo, a žrebani su brojevi od 1—7.500, dok će se daljni brojevi vući jesenas 30. IX.

Po 25 knjiga dobilo 150 žrebanih brojeva, po 50 knjiga 15 brojeva, a po 100 knjiga njih osam. Nagrade dobivaju ovi brojevi:

Po 100 knjiga: 21, 1030, 3401, 4092, 5333, 6010, 6154 i 7401.

Po 50 knjiga: 560, 1215, 1868, 2681, 3070, 3244, 3279, 4130, 4261, 4771, 5311, 6982, 6990, 7362, 7491.

Po 25 knjiga: 5812, 231, 361, 305, 401, 421, 455, 561, 563, 599, 606, 609, 699, 703, 827, 522, 231, 1170, 1322, 1371, 1828, 1999, 2016, 2066, 2074, 2089, 2150, 2165, 2218, 2225, 2250, 2296, 2297, 2483, 2678, 2684, 2680, 2742, 2867, 2910, 2956, 2976, 2995, 3047, 3171, 3196, 3241, 3295, 3311, 3351, 3414, 3425, 3442, 3588, 3673, 3829, 3833, 3864, 4009, 4019, 4046, 4117, 4129, 4154, 4200, 4340, 4340, 4391, 4412, 4415, 4450, 4490, 4505, 4607, 4620, 4672, 4691, 4707, 4731, 4782, 4807, 4826, 4871, 4892, 4902, 4937, 4973, 4991, 5012, 5111, 5122, 5138, 5139, 5162, 5190, 5200, 5255, 5306, 5390, 5492, 5513, 5515, 5566, 5592, 5601, 5670, 5707, 5771, 5812, 5860, 5893, 5905, 5921, 5946, 5997, 6003, 6017, 6090, 6098, 6120, 6138, 6191, 9199, 6275, 6285, 6293, 6303, 6303, 6345, 6370, 6409, 6419, 6477, 6497, 6582, 6605, 6612, 6637, 6721, 6888, 6899, 6917, 6982, 7012, 7116, 7069, 7070, 7113, 7129, 7185, 7192, 7292.

Dobitnici mogu svoje nagrade podići u Poslovnici Društva sv. Jeronima, Trg Kralja Tomislava 21, uz predočenje ceduljice sa žrebnim brojem. Žrebni broj mogu poslati i poštom, te zatražiti da im se knjige dostave, ali tada neka prilože marke za otpremu nagrade i to: od din 10 za 25 knjiga, din 15 za 50 knjiga odnosno din 25 za 100 knjiga.

Pogodovna prodaja jeronimskih knjiga u skupinama po 10 dinara i žrebnim brojem traje do konca rujna o. g., jer je drugo žrebanje na jeronimski dan 30. IX. o. g.

Hrvatsko Književno Društvo sv. Jeronima,
Zagreb, Trg Kralja Tomislava 21.

DOŽIVOTNI JERONIMSKI ČLANOVI.

Doživotnim članom Hrvatskoga Književnog Društva sv. Jeronima postaje svaki Hrvat, koji jednom zauvijek uplati kao upisninu 10 dinara. Takav član vrlo jeftino dobija godišnja članska izdanja: tri knjige za petnaest dinara, pet knjiga za 25 Din, a devet knjiga za 50 Din.

No ima i takvih jeronimskih članova, koji svake godine, dokle god su živi, primaju besplatno jeronimska članska izdanja. To su oni članovi, koji su jednom zauvijek uplatili 300 Din te doživotno primaju besplatno pet knjiga, i oni članovi, koji su jedamput zauvijek uplatili 600 Din te primaju doživotno svake godine devet knjiga besplatno.

Ovdje ćemo posebice istaknuti naše povjereništvo u Osovi kod Žepča, gdje je vrijedni vlč. župnik fra Bosiljko Bekavac odjednom upisao deset članova, od kojih je svaki uplatio po 300 dinara. To je vrlo pohvalno djelo pogotovu, kad se uzme, da je povjereništvo Osova brojčano dosta maleno (ima 2375 duša), a ujedno da je i žiteljstvo dosta siromašno. Neka Osova bude dobar primjer drugima.

Pripominjemo usput, da se članarina od 300 ili od 600 dinara može uplatiti u deset mjesečnih obroka (dakle po 30 ili po 60 dinara mjesečno).

SV. PISMO NOVOGA ZAVJETA — II. DIO.

Ovih dana izlazi iz štampe drugi dio Sv. Pisma Novoga Zavjeta, koji je po opsegu po prilici jednak prvome dijelu. U prvome su se dijelu nalazila četiri Evanđelja i Djela Apostolska, a u drugom dijelu se nalaze sve apostolske poslanice i Otkrivenje. Izdanje je lijepo opremljeno i ukrašeno umjetničkim slikama, a stoji (kao i prvi dio) 12 dinara broširano, a 20 dinara uvezano. Može se prvi i drugi dio naručiti u jednoj knjizi, pa se tako ima na okupu čitavo Sv. Pismo Novoga Zavjeta. No u tom slučaju nema broširanih primjeraka nego samo uvezanih i stoje 40 Din. Svaka bi kuća morala imati Sveto Pismo Novoga Zavjeta!

NOVE JERONIMSKE ČLANSKE KNJIGE.

U kolovozu izlaze ove članske godišnje jeronimske knjige za godinu 1940.:

1. Danica, kalendar za godinu 1940.
2. »Obični ljudi«, pripovijesti od Branka Klarića.
3. »Pravni život na selu«, knjiga o tom, kako će seljak obraniti svako svoje pravo, napisao dr Mijo Lehpamer.
4. »Bartol i Bara«, pripovijest iz seljačkog života u Slavoniji, napisao Antun Matasović.
5. »Voćarstvo i vinogradarstvo«, gospodarska knjiga, napisao dr Nikola Šerman.
6. »Neveni«, pjesme o ocu, majci, Crkvi i Papi, spjevao nadbiskup dr Ivan Ev. Šarić.
7. »Povijest svijeta«, stari i srednji vijek (od početka do otkrića Amerika), napisao Marko Vunić.
8. »Hrvatsko je srce katoličko«, napisao Juraj Kocijanić.
9. »Dani spasenja«, liturgijska knjiga o nedjeljama i blagdanima, napisao Dragutin Kukalj.

Prve 3 knjige stajat će za jeronimske članove 15 din, prvih 5 knjiga 25 dinara, a svih 9 knjiga 50 dinara.

UZORNO PISMO VELEVRIJEDNOG POVJERENIKA

Uglednom

Hrv. Književnom Društvu sv. Jeronima
u Zagrebu.

Potpisanomu čast je izvijestiti, da je u Buku osnovano dne 5. o. mj.:

1. »Jeronimski prosvjetni odbor«
2. »Jeronimska župna prosvjetna zajednica«
3. Jeronimska župna knjižnica.

Na 1. prileži popis i predlog članova odbora,
Na 2. zajednica će imati mjesečno 1 sastanak,
Na 3. želimo nabaviti od središnjice oko 50 knjiga, pa molimo, da nam se jave uvjeti. To mogu biti i stara izdanja poučnog (gospodarskog), socijalnog, zabavnog i nabožnog štiva.

Ovoj petorici odbornika — molim — na njihovu adresu slati »Zlatno Klasje«.

Za knjižnicu molim poslati I. godište »Zlatno Klasje«.

Hvalim lijepo.

Veleštovanjem

Buk 23. III. 1939. — **Fr. Leskovar.**
z. p. Pleternica. — **župnik.**

SELJAČKA PISMA UREDNIŠTVU »ZLATNOGA KLASJA«.

Hvaljen Isus i Marija! Bartolovec 5. I. 1939.

Gosp. uredniče Zlatnog Klasja!

Nakon duljeg vremena evo vam se i ja opet javljam, ali prije mog pisanja Vas od sveg srca pozdravljam i želim Vam sretnu novu godinu.

A nadalje vam javtljam kako sam prošle godine raspačavao Z. K. Svi, kojima sam prvi broj poslao na ogled primali su i ostale brojeve, a sad na koncu godine su nekoji rekli da nisu naručili pa da ni ne budu platili, no ja sam ipak sakupio hvala Bogu 150 din. i to sam vam već poslao, samo što nemam Vaš ček pa sam slao novce sa istim čekom na dva maha sa kojim sam slao za Sv. pismo (jednom 100 din. a jednom 50), isto sam Vam tom zgodom poslao 10 din. za poštarinu za poklonjene knjige. Neki su mi sad otkazali da ne budu više primali Z. K., ali ja sam odlučio još življe poraditi na tom da se list Z. K. kod nas čim više proširi. Sada mi je i gosp. župnik odlučio pomoći na taj način, da u crkvi nešto kaže o njemu. Kako sam Vam rekao, neki su otkazali daljnje primanje lista (4), ali su zato, hvala Bogu, ovi drugi upravo oduševljeni njegovom pojavom. Evo vam razgovora o Zlatnom Klasju. Na »staru godinu« poslije podne kod župne crkve prije blagoslova poveo se razgovor o štampi i među većom skupinom muškaraca bili su slučajno 3 pretplatnici Z. K., pa

kada je bilo govora o tom, kako toga puno guraju među narod i ko bi to sve čitao i plačao, pa na koncu da skoro svi pišu uvijek isto, tada su se javili ona trojica o svom Klasju. Jedan kaže: »Ono je nešto izvanrednoga, ja se ne mogu načitati«; drugi: »Ja isto, meni je Z. K. najmilija zabava kad god imam vremena to mi je prvo, da ga uzmem u ruke i čitam po više puta jedno te isto, tako su tamo zanimljive stvari«; a treći kaže: »A, Zlatno Klasje, to je najljepši list što ih god ima, to bi trebala svaka hiža imati, drugih glasnikov ni nebi trebalo« i t. d. Kako vidite, gosp. uredniče, oni koji imadu smisla za takove stvari oni znadu i ocjeniti list.

Sad ću Vas moliti da mi prvog broja od 1939. god. pošaljete još 10 kom., jer sam po uputi gosp. župnika našao još seljaka koji će rado držati Z. K. tako da ćete mi mjesto dvadeset slati od sad trideset kom. svakog broja. Još Vas molim, ako imate da mi k drugom broju priložite 1 km. prvog broja od 1938. god., jer se je moj izgubio.

Sad više ništa, nego primite još jednom pozdrav i zbogom

sa poštovanjem
Rudolf Pikač,
Bartolovec.

Nova ruža.

O hrvatska sela draga
poslušajte mene mlada
i zapamtite dobro ovo,
što ću vama reći sada.
Pred godinu i pô dana
o Božiću prošlog ljeta
na Jeronimskom divnom stablu
počela je jedna grana
novom ružom da nam cvjeta;
al predivna ova ruža
još divniji miris pruža!
Da ispunim retke ove
reći ću vam sada svima,
da ta ruža jest list jedan
»Društva sv. Jeronima«,
što se »Zlatno Klasje« zove.
Preko toga »Zlatnog Klasja«
hrvatskomu našem rodu
jedna nova zvijezda zasja,
što ju treba narod cijeli.
»Zlatno Klasje« širi, eto,
ćudoređe i prosvjetu,
a to je ono što nam treba
više nego samog hljeba.
U Klasju pišu sve po izbor pisci samo
članke vrijedne suha zlata,
pa kad, braćo, to sve znamo,
svaki treba da se posla hvata,
da list taj proširimo čim više,
što za hrvatske seljake
samo dobre stvari piše.
»Zlatno Klasje« treba, braćo,
svu Hrvatsku da nam prođe
i ma baš u svaku kuću
ono treba da nam dođe,
jer, o braćo, to mi želja,
da svud vlada radost velja;
i ako se ovo zbude,
imat ćemo po selima našim,
braćo, sasma nove ljude!

Napisao Rudolf Pikač,
Bartolovec k. Varaždina.

*

Cerovica, veljače 1939.

Prije svega rečem hvaljen Isus i Marija! Nadalje prečasni gosp. uredniče Zlatnoga Klasja kao i predsjedniče našega društva sv. Jeronima šaljem Vam moj iskreni pozdrav kao član društva sv. Jeronimskoga i ovime Vam izričem osobitu hvalu za Vaš neumorni rad kojega ste, kako vidim, od kada ste Vi predsjednikom i proširili na dobro naroda hrvatskoga. Dao Bog da bi nam ova naša prosvjetna ustanova Isužila i budućim pokoljenjima na korist.

Nadalje Vam mogu reći da kod župnog ureda u Kalju podižem Zlatno Klasje, koje mi se osobito sviđa te pratim svaki redak pomnjivo, da ga što više shvatim; ujedno predlažem kao čitalac Zlatnoga Klasja i kao član društva sv. Jeronima da bi ubuduće ako nađete za shodno donašali u Zl. Klasju Građanski parnični postupak kako ste to bili počeli sa brojem 2 prošle godine, a koji je neophodno potreban seljaku, jer seljak neupućen troši puno na upute kod advokata ili usljed neznanja mora mnogo puta da izgubi svoje pravo vlasništvo.

Ujedno Vam javljam da imadem već do sada spremno u svojoj kućnoj knjižnici 20 raznih Jeronimskih knjiga, a povrh toga još i 20 godišta Danica, jer sam Danice kao kalendare kupovao još dok sam u školu polazio, a od god. 1930. sam ujedno i član te ih posle dižem u župnom uredu u Kalju koji vrši povjereništvo, samo što mi je nemoguće kupiti usled skrajnog siromaštva ovdje u Žumberku svih 9 knjiga, uzimam samo 3 prve tako da barem donekle dođem do dobrih i jeftinih knjiga. Stoga Vam javljam da bi htio od srca rado povećati svoju knjižnicu u kući Jeronimskim knjigama. Zamolit ću Vas na dar nekoliko knjiga starijih godišta, koje sam voljan kao i ove dosada posuditi marljivim čitačima u selu i okolici. Ujedno Vas molim ako bi mi mogli poslati starija izdanja Danica iz ranijih godina ispred 1910., jer poslije 1910. godine posjedujem sve Danice, a pogotovo ih želim radi toga, jer se u Danice pisalo uvijek dobro i birano štivo. Stoga Vas molim što više Danica i ako Vam je moguće ove knjige: Čovjek od ženidbe do smrti od Stj. Korenić, stajala je prije 30 filira; Domaća ljekarna, Skender Horvat, 60 fil.; Slike i uspomene sa sela, Janko Barle, 60 fil. i slično. Ja sam voljan Vam poštarinu odmah po primitku knjiga čekom poslati. Knjige molim poslati na ovu adresu: Janko Martić, Novoselo Škola, z. p. Kalje, Žumberak.

Još bih molio, ako je moguće, za dar Razgovor ugodni za god. 1932.

Ovo je u ime škole: Gospodine uredniče, ja sam predsjednik školskog odbora škole Novoselo to jest

Žumberačko Novoselo. Naša je škola sagrađena tek godine 1931. te kao nova nema školske knjižnice, a koju bi ja svakako htio da ima, a pošto do sada još ista nije osnovana, to bi molio za našu školu po mogućnosti nešto knjiga, a ubuduće ću nastojati osigurati neku svotu za knjige društva sv. Jeronima te isto za članarinu, da naša škola bude i član našega društva te bi tako došla do školske knjižnice najlakše. Kako vidite, kod nas je rad počeo tek sada, a koliko budem mogao ja ću nastojati da se to privede kraju, već ranije sam htio da nam banovina iz tačke proslave i ekskurzije za koju nam svake godine odobri 100 Din. da za iste kupimo društvene knjige, ali nam banovina to nije odobrila, pak tako to stoji sve do danas. Dakle ako bi nam mogli poslati, za iste knjige bih ja poštarinu povratio. Ove knjige poslati na adresu: Državna osnovna škola, Žumberačko Novoselo, z. p. Kalje.

Evo Vam prilažem i popis Jeronimskih knjiga koje ja posjedujem: 1. Stare slave djedovina, 2. Svjedočanstva o Rusiji, 3. Hrvatsko uzor-selo, 4. Uzgoj krumpira, 5. Krvavi sabor križevački, 6. Mala biblija i Mali katekizam, 7. Marijan i Emina od Leonarda Ćuturića, 8. Papa Pijo XI., 9. Bolesti žitarica, 10. Hrvatska povijest V. dio, 11. Razgovor ugodni 1931., 12. Razgovor ugodni 1930., 13. Golgotske ruže, 14. Almanah Gospe Lurdske, 15. Šljivari, 16. Bolesti domaćih životinja, 17. Gorančice, 18. Molitvenik Kruh nebeski, 19. Sveto pismo, 20. Jedni grade, drugi razgrađuju.

Osim toga 20 godišta Danica, nekoliko kalendara Srca Isusova te glasnika i više brojeva Jeronimskog svijetla. Želim po mogućnosti u ovih 5 godina podvostručiti gornji broj. Ovo sam Vam javio da mi slučajno od ovih knjiga ne bi koju poslali. Toliko do znanja.

Osim napred navedenih knjiga posjedujem još i nekoliko komada izdanja Matice Hrvatske te više brojeva Glasnika Srca Isusova kao i Kalendara Srca Isusova; također sam stalni čitalac Hrvatske Straže tjednika već 4 godine, ujedno i član kat. muževa župe Kalje.

Uz iskreni pozdrav i osobito poštovanje bilježim se

Janko Martić,
Cerovica kbr. 6.

Za mene knjige na ovu adresu: Janko Martić, Novoselo, Škola, z. p. Kalje, Žumberak.

*

Poštovano uredništvo!

Po prvi puta sam primio prosvjetni list Zlatno Klasje književ. društva sv. Jeronima. Vrlo me veseli, što sam ga dobio.

Pozdrav uredništvu Danice, Zlatnog Klasja i svim suradnicima Danice i Zlatnog Klasja.

Hrelić Ivljalović, seljak.
Matun.

*

Repaš 2-II-1939.

Presvijetli gospodine!

Hvaljen Isus i Marija! Sa čuvstvom dubokog poštovanja obraćam se k Vama sa ovom mojom možda smionom ali smjernom molbom, moleći Vas unapred da mi ne uzmete za zlo što Vam dosađujem.

Mlad sam seljak, otac četvero dječice, oduševljen za sve što je lijepo i plemenito, ali siromašan sa jedva 3 rali zemljice, koju obrađujem sa ljubavlju i marom, kako bi iz nje što više osigurao najnužnije djeci i sebi za život. Neizmjerno sam željan stručnog znanja iz gospodarstva i rado bih čitao gospodarske knjige, da što više naučim, a tako i druge prosvjetne knjige iz povijesti, naročito iz povijesti sv. Crkve, životopise svetaca Božjih i sve što bi mi moglo koristiti u životu kao praktičnom katoliku i Hrvatu. Kao tajnik Hrv. Kat. Muževa radim već osam godina, okupivši oko sebe dvadesetak čestitih muževa da se borimo kao pravi vojnici Isusovi proti svakojakim neprijateljima sv. Crkve, a kojih, kako danas izgleda, ima svaki dan sve više.

Neizmjerno bih Vam bio zahvalan za bilo kakovu malenu pripomoć u knjigama makar kako starim i potrganim; meni bi izvanredno dobro došle gospodarske, jer sam silno oduševljen za svaki napredniji rad u poljoprivredi, a povjesne i nabožne za moj rad u borbi Kat. Akcije proti svima bezvjerstvima i krivovjerjima svake vrste.

Držim da je nepotrebno da Vam opišem svoj gospodarski rad, ali Vam sa osobitim veseljem mogu reći da i ako na malo zemlje živim, moje su oranice najbolje obrađene i najviše rode. Uz to sam oduševljen pčelar te živo želim da si ove godine proširim pčelarstvo sa modernim košnicama, jer je kraj vrlo dobar za pčelarstvo.

Presvijetli gospodine! Nadam se da ćete me potpuno razumjeti, pozdravljam Vas toplo i srdačno Vama vječno zahvalan na dobroti sa Hvaljen Isus i Marija!

Uvijek Vam odani
Ivančan Ivan, seljak
Repaš, p. Molve (Podravina).

*

Sa pozdravom: Hvaljen Isus i Marija!

Gosp. Uredniče Zlatnoga Klasja!

Primio sam 3. broj Vašeg lista Zlatno Klasje, a 4. broj prošle godine dobio sam od Prečasnoga gosp. župnika na ogled. Kako mi se vidio mio i lijep, molio sam Povjerenika katoličke štampe za svoje selo da me zapiše za pretplatnika Vašeg cijenjenog lista. Pošto čitam u svakom broju Seljačka pisma uredništvu Zlatnoga Klasja, pak i ja primam pero u svoje žuljave seljačke ruke. Najprije da Vam se zahvalim i Vama i cijelom Književnom Društvu sv. Jeronima na ovakovom prosvjetnom listu kako je Zlatno Klasje. To je jedan veoma dobar i koristan list za naš hrvatski seljački narod. Meni je tako omilio, a siguran sam da je svima koji ga čitaju.

Gosp. Uredniče! I ja ne mogu čime da Vam zaplatim za Vaš trud i nastojanje. Vaš list nama hrvatskim seljacima je tako mio i takove lijepe prosvjetne i kulturne članke čitamo iz Vašeg lista. Kako je baš sad upisano u 9. broju, Naši Velikani i hrvatski mučenici Zrinski i Frankopan. Suze su mi navrle na oči kad sam to čitao.

Gosp. Uredniče! Ja Vam se mogu samo s tim odužiti da molim Presv. Srce Isusovo, neka Vas čuva čila i zdrava i da Vaš list Zlatno Klasje prodre u svaki najmanji kutić i najzadnje selo naše drage Domovine Hrvatske. Koliko mi bude moguće ja ću nastojati da i drugi upoznaju Vaš cijenjeni list.

Uz hrvatski katolički pozdrav: Bog s nama!

Na dan Presvetoga Srca Isusovoga u Polju.

Josip Vrančić, seljak
tajnik Društva hrv. katol. muževa, Krapina.

*

Hvaljen Isus i Marija! Noršić selo dne 14-2-1939.

Veleučeni gosp. uredniče!

Primila sam dva broja »Zlatnog klasja« koje sam pročitala i vrlo me veseli te se Vama najljepše i najsrdačnije zahvaljujem da ste meni poslali ove lijepe knjižice, koje vidim da su pune vedrog duha i mudrosti poput onog jedrog zlatnog klasja. Kako ne bi, kad tamo pišu, vidim, prvaci učenjaci naprama kojima je moja malenkost ništa.

Evo šaljem pretplatu, jer želim držati to lijepo i poučno štivo, koje je tako jeftino da bi ga mogli i najsiromašniji držati i okoristiti se znanjem najvećih učenjaka. Smatram si za veliku čast da se Vama javim budući sam prije držala knjige Svetog Jeronima kao članica krunašica, no uslijed krize i domaćih neprilika morala sam pustiti ove lijepe i meni toli drage knjige, no uvijek mislim kad se moje ekonomske prilike poprave da ću si sve zaostale brojeve Svetojeronimskih knjiga uzeti i urediti si jednu lijepu kućnu knjižnicu. Ja sam rođena tamo gdje su knjige Svetog Jeronima dolazile svaku godinu kao najmiliji glasnici, ali ovdje je slaba prosvjeta; kažu šta će ti knjiga, šta si bolja ti koja znaš čitati i pisati kao i koji ne zna, kakvu korist imaš od knjiga. Ali pitam te mudrace: jesi li ti bio putnik u noći i lutao, kako je pisao veliki naš pjesnik Petar Preradović: »Ne znaš puta, neznaš staze, svuda goli kamen gaze trudne noge po pustinji«. Takova razlika jest između onoga koji znade čitati i pisati i koji nezna.

Veleučeni gospodine uredniče! Evo Vam šaljem nešto malo svojih »djela«; pisala bi Vam više ali za pisati imam vremena malo a slobode ništa, jer protesti su veliki: »što opet slažeš te litanije, sve ću ti baciti u vatru«, eto takove su moje prilike, ali svejedno, dok drugi razgovaraju ja uzmem dobru knjigu pa čitam i dok odmaraju ja hoću nešto da i napišem. Tako ću i Vama za »Zlatno klasje« po mogućnosti što poslati, imam pjesmica što sam pisala pojedinim osobama, no mislim da to ne bi odgovaralo za Z. K. nego ću napisati drugo.

Primite izraz osobitog poštovanja i pozdrav u Isusu Kristu Gosp. n.

Katica Jakovčić,
Noršić selo, Samobor.

Seljačke brige.

Uzorali jesmo njivu i sjeme smo posijali,
Sve smo obradili marno kako smo najbolje znali,
Pomolili smo se Bogu da nam trude blagoslovi,
Da okrijepi dragu zemlju da plod ona dade novi.
I zaista zemljica je obrodila obilato,
Sve je zdravo i veselo, već je žuto klasje zlato.
Kad zagrmi i zatutnji od babjega tamo kuta,
Podigo se tmasti oblak, oluja ga nosi ljuta.
Grmi, sijeva, tutnji, huji, svaki bježi kud se može,
Samo naše zlatno klasje moli milost Tebe, Bože.
Vinogradi, loza sveta, naša radost naša nada,
Što gojismo cijelog ljeta propasti će sad od gràda.
Prepao se seljak, strepi, diže oči on put neba,
Otkuda će sve uzeti, što za život njemu treba?
Vidi uništene trude, mnogo muke mnogo rada
Od nesreće ove hude, koja sto mu zada jada.
Ah tko će mu sad pomoći, kada neće biti kruha,
U nevolji, u teškoći nit obuće ni ruha!?
Predao se Božjoj volji kao ono milo janje,
Bogu hvali, Boga moli, u Njeg ima pouzdanje!

Hrvatica ja sam prava.

Hrvatica ja sam prava,
Hrvatski se nosim.
Hrvatska je stara slava,
S njome se ponosim.

Majka mi je Hrvatica,
Hrvat mi je tata,
Ovo ime baština mi
Vrednija od zlata.

To hrvatsko ime drago
U toliko cijenim,
Da ga za sveg svijeta blago
Neću da promijenim.

Oporuku načinit ću
Još pri dobroj svijesti,
Svojoj djeci zapisat ću
Ne dajte se smesti.

Da čuvaju vjeru svetu,
Ime i poštenje.
To je vrednije na svijetu
Neg pusto življenje.

Katica Jakovčić.

*

H. K. D. sv. Jeronima
Zagreb.

Cij. uredniče »Zlatnog Klasja«!

Preko mene prohujali su već svi mogući vjetrovi. No, hvala Bogu, uza sve to s puta koji nam je zacrtao i pokazao naš dragi blagopokojni Dr. S. Merz, nijesam skrenuo.

Ovim putem naručujem za moju kućnu knjižnicu, koju ja već više godina posjedujem, slijedeće skupine knjiga po 10 Din. objavljene u prošlom broju »Zlatnog Klasja«: Skupina 3. Pobožne priče (4 knjige). Skupina 4. Svetački romani (dvije knjige). Skupina 5. Sveti Franjo (dvije knjige). 7. Povjesni romani (tri knjige). 8. Pripovijesti iz hrv. krajeva (pet knjiga) i 10. Gospodarske (7 knjiga).

Dakako da i ja kao i svi seljaci imam najviše knjiga H. K. D. sv. Jeronima. Zatim Akademije Regina Apostolorum, knjižnice »Novi Život« itd. Neznam točno koliko imam ukupno svezaka knjiga, jer mi

iste idu stalno od ruke do ruke, čak i u susjedna mjesta! No čini mi se da imam oko 93 sveska knjiga, osim uveza više godišta »Obitelji«, »Mladosti«, »Križarske straže«, »Krijesa«, »Seljačke omladine« itd.

Smatram dužnošću napomenuti da sam jedan dio knjiga primio na poklon, što od uprave raznih časopisa i od pojedinaca. Ovima sam puno dužan i zahvalan, što su mi dali jedan od najvećih darova, što čovjek čovjeku može da pokloni: duševnu hranu i prosvjetu, bez koje osobito u današnje doba čovjek ne može da se krene nikuda.

Mi seljaci u današnje doba, kada kraljuje nesretna kriza, koja osobito nas seljake najviše bije, nažalost ne možemo da neznam što odkinemo od sebe i da dajemo za štampu. A opet, gdje bi se i nešto više moglo dati za dobru katoličku štampu, nažalost tamo pak ne osjećaju potrebu čitanja ili ako osjećaju, čitaju i davaju novac za pokvarenu štampu. Među one druge spada većinom starija generacija u koju spadaju i moji roditelji. S njima sam ja vodio očajnu borbu dok nijesam postigao da barem svake godine budem pretplaćen na više časopisa i novina, koje mi danas upotpunjuju barem donekle onu prazninu, koja se u našoj kući do nedavno i te kako osjećala. — Novac koji Vam šaljem današnjom poštom, za ovim putem naručene knjige, to je moja prištednja koju rado dajem za najboljeg prijatelja — kat. štampu, koja će meni, kao i svoj omladini koja se oko mene kreće, biti na korist i veselje.

Silno, silno veliku uslugu činite svome narodu što dajete mogućnost da seljaci pojedinci mogu doći do većeg broja Vaših pučkih knjiga te da si tako mogu osnovati svoju kućnu knjižnicu.

Budite uvjereni da zdravi plodovi ove usluge neće izostati!!

Neka Vam je zato svaka čast i hvala!

Bog živi!

Vaš odani u Kristu:
S. Seličanec.

*

Podgradina 26./III. 1939.

Poštovani gospodine uredniče!

Poslije duljeg vremena, evo me i opet, da Vam se javim sa nekoliko redaka. Najprije Vam se zahvaljujem na poslanim knjigama, samo što većina od njih meni ne vrijedi, jer iste imam, pa sam ih povratio opet natrag društvu sv. Jeronima sve osim tri i usput sam zamolio, da bi mi mjesto onih poslali koje druge, nekoje sam i naveo. Do danas nisam dobio nikakva odgovora, a možebit da i ja previše tražim od Vas, a Vi mi nemožete udovoljiti. Ali znate i sami, da meni nisu potrebne knjige, koje već imam u svojoj knjižnici, nego naprotiv još su mi suvišne, zato što nemam podesne stelaže niti za one što ih imam. Ovaj put bi Vas zamolio: ako bi bilo moguće, da mi mjesto onih knjiga pošaljete izvanredna izdanja za ovu god., jer do sada nisam nikako imao mogućnosti da ih nabavim, a ne bi htio ostati bez njih. Ja ću Vam nadoknaditi poštarinu, a ako nemože drugačije biti, gledat ću, da Vam pošaljem nešto i za knjige.

Što se tiče Z. K., to je list da se nemože izreć koliko je vrijedan za prosvjetu našega naroda, u prvom redu seljačkoga, koji je željan prosvjete kao korice kruha. Samo je šteta što ne izlazi svakoga mjeseca, razumije se da bi onda bio i skuplji. Ali ja mislim, da bi se mogao izdavati za 15 (petnajst) dinara, kad bi se smanjio format i prema potrebi listovi. Moje je mišljenje da bi trebalo svakako smanjiti format, jer je previše velik za uvezivanje prema debljini. Što se tiče uređivanja Z. K., meni se izvanredno dopada i neznam kakve bi primjedbe mogao postaviti.

Veseli me što ste raspisali natječaj za knjige, pa ću i ja gledat naručit koju skupinu, nebi li me sreća poslužila, da dobijem nagradu. Za ovaj put dosta.

Sa veleštovanjem, uz pozdrav »Bog s nama!«

Ivan Tutavac,
Podgradina, Neretva.

Hrvatskoj domovini ...

Oj Hrvatska zemljo plemenita,
Ti si bila vazda znamenita.
Naši djedi, to su borci bili,
Svaki megdan oni su odnili!

Mi potomci slavnih pradjedova,
Mi hoćemo sada prava nova.
Zemlja naša draga, plemenita,
Nek svak znade da je znamenita;

Da je tvrda od stanca kamena,
Al' je tište još teška bremena,
Al' mi sinci slavnih pradjedova,
Iz svih sela i iz svih gradova,

Zemlju ćemo našu urediti,
Svu opaku silu istrijebiti
Iz domaje naše plemenite,
Svakom sinu lijepe, znamenite.

Domovina ima velikane,
Mučenike, knezove i bane,
Za Hrvatsku što život su dali,
Rad domaje mile što su pali.

Mi im slavu odajemo svima,
Čast i pokoj nazivljemo njima,
Jer su borci i junaci bili,
Za Hrvatsku svoju krvcu lili!

Ivan Tutavac, selj. ml.

*

Mojem selu za Jeronimsku knjigu.

Koji više čita knjiga
i med njima Zlatno Klasje,
onaj znanja više prima,
a od znanja ima hasne.

Dok mi selo dugo čeka
da mu knjigu netko daje,
dotle drugi izdaleka
to odavno već poznaje.

Što vam drugi davno ima,
to se kod nas jošte želi,
knjiga dobrih, štiva lijepih,
da si razum oplemeni.

Zašto drugi sve postignu,
što je nama uvijek teško?
Zato što ti drže knjigu,
dok mi ništa il tek nešto.

Selo moje, daj se preni,
i podigni svoje oči,
barem sebi zla ne želi,
nego nastoj si pomoći.

Putem knjige k prosvjeti
smjelo napred kroči,
tad bi, mislim, i sloboda
mogla prije doći.

Dokle toga kod nas nema,
dokle znanja nema dosti,
tuđin naše meso jede,
a mi, a mi liži kosti.

Jeronimsku knjigu uzmi,
Zlatno Klasje isto,
svako dobro štivo ljubi,
najveć Sveto Pismo.

Velečasni gosp. uredniče Z. K., molim Vas oprostite, što Vam nisam već barem zahvalil za zamoljene knjige koje sam primio još na Dušni dan. Ja ću svoje obećanje ispuniti, kada ću Vam i slati za Z. K. pretplatu. Kada će doći sezonski radovi i zaslužbe, primit ćete odmah. Bilježim se s poštovanjem

Ježek Valent,
Ves 140, p. Lepoglava.

*

Faljen Isus i Marija. Modran 8/VI 1939 god.

Mnogopoštovanoj Upravi Zlatnog Klasja!

Primi mnogopoštovani uredniče molim Te ovu moju prostu seljačku pjesmu spjevanu Zlatnom Klasju.

Omladinci braćo mila
Na laka se dižte krila.
Dižimo se braćo smjelo
Da žanjemo žito zrelo
Zlatno Klasje štivo zgodno,
Al je braćo jako rodno.
Rađa ono ovom zgodom
Svaki mjesec dobrim plodom.
Zlatno Klasje zrelo žito
I krasno je, plemenito.
Dobar sijač dobro sjeme sije,
A usjev mu bujno klije.
Gdje god ovaj usjev klije
Tuj korova više nije,
Tuj se guši korov drače
I korova sijač plače.
Neka plaču i ti ljudi
Puni mržnje i zle ćudi.
Svladajmo ih našim trudom,
Trudimo se složno zato,
Da čitamo Klasje Zlatno.

Sa mnogopoštovanjem
Marko Čolić, seljak
tajnik Omladine sv. Ante u Plehanu.

Krajska Ves dne 18. lipnja 1939.

Hvaljen Isus i Marija!

Poštovani gospodine uredniče!

Zadnji broj »Zlatnoga Klasja« sam dobio u ruke tek na 14. ovog mjeseca. Vrlo sam se čudio što ga tako dugo nije bilo. S kojega razloga je zaostalo, to mi je nepoznato. Već sam pomišljao, da uopće ne bude više stiglo. U velikoj želji sam ga iščekivao. Svaki dan sam pitao na pošti da li ima što za mene. Jer njegov sadržaj je zaista krasan, pa se može reći da je nama seljacima poslan kao »dar iz neba«. Sve što se nalazi u njem, članci, pripovijesti, pjesme, pa historijske, tehničke, gospodarske i liječničke stvari, sve to spada u red, što mora nas seljake zanimati. Skoro sam zaboravio na »Kulturne crtice« i »Hrvatsku čitanku«, jer i time ćete Vi postignuti veliki uspjeh. Od srca čestitam.

Hvala Bogu i Vašem trudu na uređivanju, taj list će postignuti za čim teži. Tražimo zato nove i učvršćujmo stare pretplatnike.

Priključujem se onima koji su izrazili želju, da bi »Klasje« izlazilo mjesečno. Oh, da nam se ta želja ispuni. Jasno je, da to može biti, samo treba više pretplatnika, mnogo pretplatnika. Sad na kraju pisma od srca primite mnogo lijepih pozdrava.

S poštovanjem
Mirko Pravdić, selj. mladić
Krajska Ves, z. p. Veliko Trgovišće.

Zlatnome Klasju.

Kao valovi morski tihi
Pšenica se ljulja u sjaju zlata.
Zahvalimo se svi Višnjemu,
Jer od Njega nam je data.

Ruke dignimo prema nebu,
Žarke molitve šaljimo Bogu;
Prosimo Ga, neka nam ovako jošte
Dijeli »Klasje« godinu i godinu mnogu.

Zrij oj Klasje, zrij oj zlatno,
Čistog zrnja, zdrave hrane daj;
Kroz dom ubogi kao i bogati
Bljesnuti će Tvoj sjaj.

Osvijetliti će neprohodne mrke staze,
Zagrijati sela, probuditi domove.
Oživila bude domovina naša draga,
Svoje teške odgurnuti snove.

Život novi bude stao da klija,
Vratila se bude sreća k nama natrag,
Bog će svratit pogled ovamo dolje
I blagosloviti narod naš drag.

Dalje i dalje po domovini cijeloj
Širi se, naše Zlatno Klasje,
Uči, prosvjetljuj naše selo,
Seljak se hvata u kolo Tvoje.

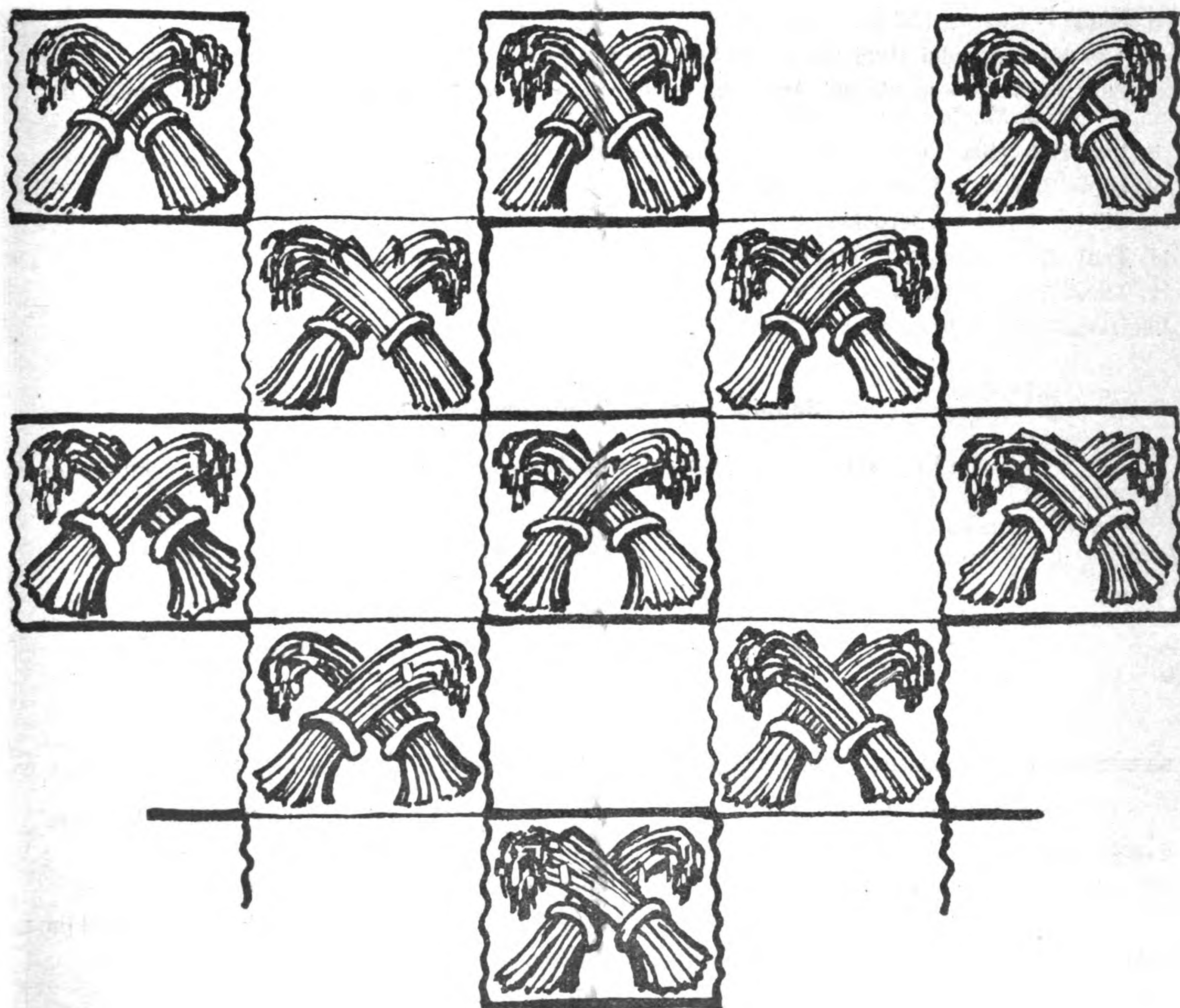
Mirko Pravdić, selj. mladić.

Opaska. Ostala pisma izaći će u slijedećem broju.

Izlazi svaki drugi mjesec. — Godišnja pretplata Din 10.—. Pojedini broj Din 1.50. — Odgovorni urednik: **Dr. Josip Andrić**, Zagreb, Trenkova ul. 1. — Za tiskaru odgovara: **Stjepan Marinović**, Zagreb, Kamaufova ul. 16. — Tisak Nadbiskupske tiskare. Uredništvo i uprava Trg Kralja Tomislava 21 Zagreb.

TAKSA PLAĆENA U GOTOVU

ZLATNO KLASJE

GOD. II. 1939 BROJ 5.

PROSVJETNI LIST
HRVATSKOGA KNJIŽEVNOGA DRUŠTVA SV. JERONIMA

Sadržaj:

Čitajte »Zlatno Klasje« polagano i razmišljajući. Čitajte po drugi i treći put. Uvijek ćete naučiti nešto više. Čitajte sami i u »Jeronimskim prosvjetnim zajednicama«.

Prije čitanja oprezno razrežite stranice oštrim nožićem (kebom, kusturom, šklocom).

Sve brojeve »Zlatnoga Klasja« čuvajte. »Zlatno Klasje« neka se zajedno s jeronimskim knjigama nalazi u vašoj »Jeronimskoj kućnoj knjižnici«.

Razgovarajte se o »Zlatnom Klasju« i širite ga među sobom.

Javite se uredništvu kojim dopisom ili drugim sastavkom.

Pojedini broj stoji 1.50 D, a godišnja je pretplata 10 D.

Uredništvo Zagreb, Kaptol 7.

ZLATNO KLASJE

PROSVJETNI LIST

HRVATSKOGA KNJIŽEVNOGA DRUŠTVA SV. JERONIMA

UREĐUJE Dr. FERDO ROŽIĆ

GOD. II. ZAGREB, 1. RUJNA 1939. BROJ 5.

Dan sv. Jeronima.

Dan sv. Jeronima pada na 30. rujna.

Za naše pučko prosvjetno društvo, koje nosi ime istoga ugodnika Božjega, to je blagdanski dan.

Našem društvu veoma godi i ponosi se time, što mu je zaštitnik sv. J e r o n i m.

Osnivači našega Društva s dva su razloga uzeli ovo ime:

Prvo, jer je sv. Jeronim u 4. stoljeću poslije Krista, bio rođen na tlu naše hrvatske domovine, i zato odavna smatran kao naše gore list.

Drugo, jer je bio veliki crkveni učitelj, jedan od najmudrijih ljudi svoga, a i mnogih drugih vremena, pravi čovjek knjige i znanja.

U vrijeme, kad se n a š v e l i k i Z a š t i t n i k rodio, bile su ove naše hrvatske zemlje, i južna i sjeverna Hrvatska, u vlasti Latina ili Rimljana, — ali je sigurno, da sv. Jeronim nije bio ni Latin ni Rimljanin.

On je bio od nekoga drugoga roda ili naroda.

Kako su pak Rimljani sve one pojedince i narode, koji nisu bili rimskoga podrijetla, zvali barbari, to je i sv. Jeronim bio po rodu »barbar« (to jest, od naroda drugog, nepoznatog jezika, ili od naroda s malom ili niskom prosvijećenošću).

Koji je to bio narod? U pismu, koje je sv. Jeronim pisao jednom svom sumještaninu, spominje, da mu šalje knjigu, napisanu na njihovu »domaćem jeziku«, ali ne kaže u kojem.

Teško je dakle reći, koji je to bio Jeronimov narod. Jesu li to bili Iliri (koji također nisu bili Slaveni), ili koji ini narod, koji se poslije pomiješao među druge i nestao?

Jesu li to bili Slaveni, ili čak i Hrvati?

To se ne može dokazati, ali se ne može ni posve isključiti.

Naši povjesničari kažu, da su se Hrvati u ove krajeve doselili u 6. ili 7. stoljeću. Tako se naime zaključuje po nekim tvrdnjama, koje su naveli neki pisci dugo poslije dva navedena stoljeća (to jest, pisci u 11., 12. i 13. stoljeću). No po prvim tvrdnjama, Hrvati su u 6. ili 7. stoljeću bili u ovim zemljama već u punom broju, u cijelosti, pak nije isključeno, da se već prije toga vršila seoba malo po malo, u manjim skupinama, a poslije istom da su Hrvati došli u mnoštvu, u cjelini. Prema tomu, su i naši predšasnici pomišljali, da bi sv. Jeronim mogao biti našega roda, makar se rodio mnogo prije, nego što su Hrvati u punom broju bili u ovim krajevima.

Dakako, da su to samo nagađanja, i ako ne bez svakoga temelja, — tim više, š t o j e s v. J e r o n i m u s v o m ž i v o t u p o k a z i v a o v i š e k a r a k t e r n i h (o z n a č n i h) c r t a, s l i č n i h n a š i m n a r o d n i m c r t a m a.

Prvo svojstvo, koje je kao označna crta zarezana u našoj hrvatskoj duši, jest o t v o r e n o s t i i s k r e n o s t.

Mi Hrvati ne možemo jedno misliti, drugo govoriti, a treće raditi. To se protivi cijeloj našoj prirodi. To nam je mrsko i ogavno. Ono što mislimo i govorimo, to i činimo. Zato nam neki kažu, da nismo mudri, — jer mudri da su oni, koji su zatvoreni, neiskreni, himbeni. Na čast im takva mudrost! Zato nas neki i mrze, jer se iskrenošću čovjek lako zamjeri običnim, malim ljudima. Ali volimo biti i mrženi, nego biti bez ovog lijepog svojstva, otvorenosti i iskrenosti.

Takav je bio i sv. Jeronim, kad je kao mlad čovjek i mlad svećenik boravio u Rimu. Nije se znao pretvarati niti laskati. B i o j e o t v o r e n i i s k r e n. Što je mislio, tako je i govorio, a tako i radio. Razumije se, da se toga radi mnogima i zamjerio. Ostavio je Rim i otišao daleko u Malu Aziju, u pustinju Sirije, da se tamo sam razgovara sa svojim Bogom, sa svojim Spasiteljem, kojemu možeš biti iskren, a da mu se ne zamjeriš.

D r u g a z n a č a j n a c r t a h r v a t s k e d u š e j e s t l j u b a v z a p r a v d u i p r a v i č n o s t. I to ne od jučer. Poznata je naša stoljetna borba za pravdu i to odrješita, oštra. Krivica nas vrijeđa, kao da bi nas nožem rezao u živo meso. Ne možemo mirovati, dok ne izvojštimo ono što je pravo i pravedno. Stoga nam kažu, da smo »pravdaši«. Jest, za pravdu pravdaši! Toga se ne stidimo, tim se ponosimo.

I s t o j e t a k o i s v. J e r o n i m z a c i j e l o g s v o g ž i v o t a l j u b i o o n o š t o j e p r a v o i p r a v e d n o. Sv. Jeronim velikim je svojim učenjačkim radom i velikim svojim živo-

tom dolazio u dodir s mnogim suvremenim ljudima. To se napose vidi iz njegovih znamenitih pisama. Iz tih se pisama ujedno vidi, kako je sv. Jeronim u različitim zgodama odlučno zastupao istinu, pravo i pravdu. Ako je bilo potrebno, činio je to sa svom oštrinom. Zato su i njega smatrali »pravdašem«. Da, bio je pravdaš za istinu i pravdu!

U toj ljubavi za istinu i pravdu bio je sv. Jeronim nađa sve hrabar. Nije prezao ni pred kakvim teškoćama. Nije se bojao strašne samoće ni divljih zvijeri, nije se bojao ljutih neprijatelja ni lažnih prijatelja. Divan junak na bojnom polju ljudskog života.

Junaštvo i hrabrost značajne su crte i hrvatskoga naroda.

Osim toga otpornost i izdržljivost.

Borba hrvatskoga naroda za slobodu, to jest, za dostojan ljudski život, nije kratka. Traje stoljeća. Bezbrojne navale, bezbrojni juriši, najrazličitijeg oružja, najrazličitijih neprijatelja, udarali su na samo biće hrvatskoga naroda. Ali se uvijek razbiše o tvrd zid živih grudiju njegovih sinova. Otvarale se rane, tekla krv, padali životi, pucali grobovi. Ali su održani položaji, ali je stečena pobjeda. Nepopustljivošću, ustrajnošću, divnom izdržljivošću. Uz cijenu dakako velikih iskušenja, samozataje i pregaranja.

Takav je bio i život sv. Jeronima. Mrsko mu je bilo služenje svijetu, odvratno robovanje zemaljskim i tjelesnim užicima. Htio je slobodu, dostojnu čovjeka, duhovnu slobodu. Da sačuva ovu slobodu, ljute je bojeve bio s vidljivim i nevidljivim silama, koje su na njega navaljivale. Cijelog života. Sav je njegov život bio samo jedna samozataja, samo jedno pregaranje. Izdržljivo, ustrajno do konca. Zato i steče pobjedu i svetački zlatokrug (aureolu) oko glave.

Uvijek vjeran pravoj Kristovoj, pravoj katoličkoj vjeri. Njezin veliki i neustrašivi branitelj protiv svakog krivovjerja, dolazilo ono ma s koje strane.

Uvijek privržen, sinovski odan sv. Petru i njegovim nasljednicima, namjesnicima Gospodina našega Isusa Krista na zemlji.

Nije li sve to tako i s hrvatskim narodom! Kroz mnoge vijekove borio se »za krst časni«, branio vjeru od nevjere. Nikada nije dopustio, da se klice krivovjerskog drača stalno nasele na njegovom državnom tlu. U ogromnoj svojoj većini ostao je toj zavjetnoj odluci vjeran do dana današnjeg, — te sinovski odan Crkvi, koju je Isus Krist sagradio na Petrovoj stijeni.

Tko dakle da ne vidi, kako se doista lijepo slažu označne (karakterne) crte narodne hrvatske duše i duše sv. Jeronima!

Je li to baš sasvim slučajno? Istina je, da se može naći značajnih sličnosti između nekog pojedinca i nekog naroda, koji inače ne spadaju jedan drugomu, — ali ako takva sličnost postoji, to je samo po koja, jedna ili dvije. No sasvim je nešto drugo, ako takvih sličnosti ima u tolikom broju, gotovo do potpunosti, kao što smo ih vidjeli kod sv. Jeronima i hrvatskog naroda.

Nisu li naši pređi pogađali, kad su držali, da jedan spada k drugome, kad su ih usko među sobom povezali: sv. Jeronima i hrvatski narod!

Da. Sv. Jeronim je naš ne samo zato, što je rođen na našem tlu, ne samo zato, što je mogao biti i od našega roda, nego napose zato, što je po svojim značajnim crtama tako blizu duši hrvatskog naroda.

Stoga su i naši društveni predšasnici mudro učinili, što su ga uzeli za zaštitnika našega Društva.

No osim toga ima za ovu odluku naših predšasnika i drugih razloga.

Sv. Jeronim cio je svoj život proučavao jednu najmudriju knjigu, a to je Sveto Pismo.

Sv. Pismo Staroga i Novoga Zavjeta pisano je što na židovskom što na grčkom jeziku. Kad se kršćanstvo raširilo na zapadu Evrope, na primjer, po Italiji, gdje je narod najviše govorio latinskim jezikom, trebalo je Sv. Pismo, da ga puk može razumjeti, prevesti na latinski. I doista je to bilo učinjeno već u drugom, trećem stoljeću. Taj se prijevod Novoga Zavjeta zvao Italski prijevod. No kako su ga pisari često prepisivali, tokom vremena su se uvukle mnoge pogrješke, i pojedini prijepisi počeli su se među sobom razlikovati.

Bilo je u 4. stoljeću. Papa Damas, koji je tada upravljao Crkvom, teško je to podnosio. Stoga je pozvao sv. Jeronima, koji je već bio poznat kao učen čovjek, neka ispravi Sv. Pismo Novoga Zavjeta.

Sv. Jeronim učinio je to na veliko zadovoljstvo pape Damasa. Potom se sv. Jeronim dao na silan posao, da na latinski jezik prevede cijelo Sv. Pismo Staroga Zavjeta.

Nitko nije bio za to pozvan tako, kao on. Izvrstan poznavalac tri glavna jezika, latinskoga, grčkoga i židovskoga, što je bila velika rijetkost; onda učen bogoslov, imajući veliko znanje iz svih grana ljudskoga rada, — nastanio se u Palestini, gdje su se najvećim dijelom zbivali događaji Sv. Pisma, proučavao zemlju i prilike, raspravljao s učenim Židovima, — i tako prevodio Sv. Pismo Staroga Zavjeta, dijel za dijelom, knjigu za knjigom, dok nije preveo sve knjige, cijelo sv. Pismo.

Taj se prijevod zove Vulgata, to jest Opći ili Pučki prijevod. Upotrebljava se sve do danas, već preko 1500 (tisuću i pet stotina) godina.

Tim je djelom sv. Jeronim zaslužio besmrtne zasluge. Silno su ga cijenili već njegovi suvremenici. Za kasnijih vijekova sve je još više rasla njegova slava. Učenjaci su o njemu pisali knjige. Pjesnici mu pjevali pjesme. Slikari ga slikali (gledaj o tom članak i slike). Crkva ga proglasila svecem i crkvenim učiteljem.

Sv. Jeronim uzor je čovjeka od knjige i znanja, — znanja, koje je uvijek povezivao s Početnikom i Uzročnikom svega znanja, s Bogom, — znanja, koje je, kao takvo, jedino blagoslovno i plodonosno, jedino čisto i svijetlo, jedino pravo. Sve je drugo znanje dim i magla.

Pošto i naše Društvo svom težnjom teži za znanjem, što dubljim, što širim, za znanjem, koje je u stalnom dodiru sa Stvoriteljem svega sadržaja, svih predmeta, što ih znanje može da sadržava, dakle za znanjem jedino blagoslovnim i plodonosnim, jedino čistim i svijetlim, jedino pravim, — je li čudo, da je za zaštitnika našeg Društva uzet baš sv. Jeronim!

No još nešto.

Već smo čuli, da se prijevod Sv. Pisma, što ga je načinio sv. Jeronim, zove Vulgata, to jest Pučki prijevod, prijevod za upotrebu širokih redova naroda.

Ne samo to. Zna se, da je sv. Jeronim napisao i poslao knjigu za svoj rodni kraj, za svoje skromne sunarodnjake, na svom materinskom jeziku, koji nije bio latinski. Da li možda na starohrvatskom?

No ako se i ne zna, koji je to jezik bio, sigurno je, da je to bila knjiga za puk, pučka knjiga.

Sv. Jeronim dakle, kakogod bio veliki učenjak, bio je i pučki pisac.

Još jedan i to znatan razlog više, što je naše pučko - prosvjetno Društvo uzelo ime sv. Jeronima.

Sve u svemu, dan sv. Jeronima 30. rujna, za nas Jeronimce važan je i svečan dan. Dan, kad se posebno treba da sjetimo i razmislimo, što je Društvo sv. Jeronima hrvatskom narodu u prosvjetnom pogledu, davajući mu jedro i zdravo štivo iz sviju grana ljudskoga znanja i umijenja, skladno mu njegujući um i srce, i stalnu brigu vodeći o cjelokupnom njegovom blagostanju. Dan, kada treba da ponovimo i utvrdimo u sebi zavjet, da ćemo uvijek svom dušom raditi za sve veći napredak ovog najsvjetlijeg hrvatskog prosvjetnog žarišta, Društva sv. Jeronima. Dan, kada na vidan način počinje doba najživljeg jeronimskog rada, napose u širenju novih društvenih izdanja, u skupljanju novih članova, doba, kad možemo zborom i tvorom pokazati, da smo doista oduševljeni Jeronimci.

Trideseti rujna, dan sv. Jeronima, pravi naš blagdanski dan!

Urednik.

Narodna čestitka.

U mjesecu srpnju ove godine navršio je predsjednik dr. Vlatko Maček šezdeset godina života.

U kratkom ljudskom vijeku ovaj niz godinica znatan je. Zato onaj koji ih proživi i doživi u zdravlju, treba da osobito hvali Bogu na njegovoj dobroti, ne samo na tom, što mu je u tom razdoblju dao mnogih očitih dobara, nego i na tom, što je sretno prošao mnoge grebene i mnoge teškoće svladao.

Dok dakle tako hvali Bogu sam svečar, drugi mu čestitaju, — osobito, ako je taj svečar istaknut čovjek.

U našem slučaju svečar dr Vlatko Maček ne samo da je istaknut čovjek, nego je on pretstavnik i vođa cijelog hrvatskog naroda.

Zato mu je i čestitao šezdeseti rođendan cio hrvatski narod. Uistinu, cio narod. Ne samo da je glavni hrvatski grad Zagreb to učinio upravo na veličanstven način, nego je tako učinjeno i po cijeloj hrvatskoj domovini, od Kotora do Subotice, od Zemuna do Splita i Sušaka.

Rijetka jednodušnost u privrženost svom narodnom prvaku.

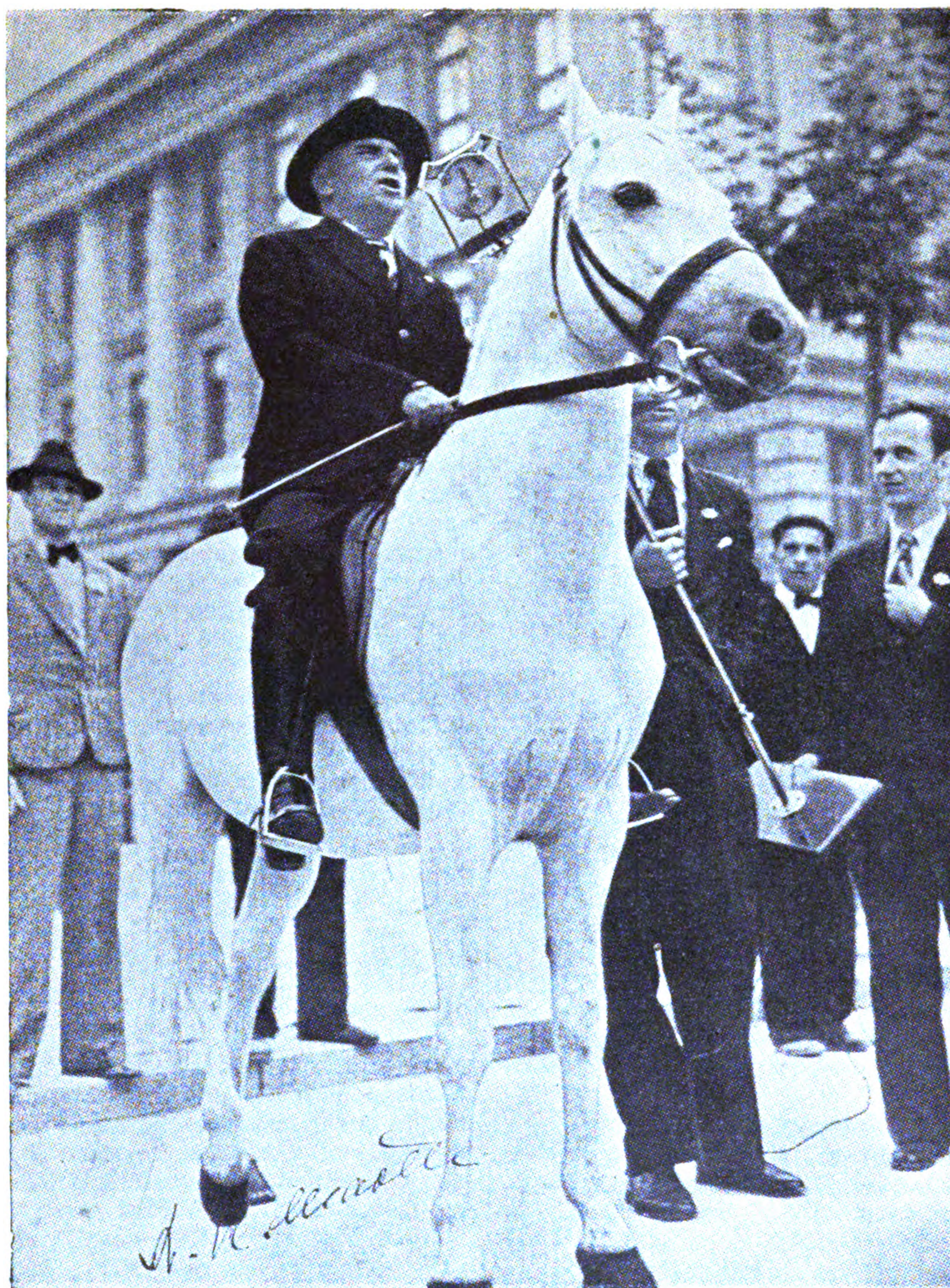
Doista, prava narodna čestitka!

Sasvim se po sebi razumije, da se naše Društvo sv. Jeronima svim srcem pridružilo toj općoj narodnoj čestitci, s vrućom željom, da ga Višnji i dalje podari jakošću i zdravljem, kako bi srećno izvršio veliku zadaću, koju mu je u hrvatskom narodu namijenila Providnost Božja.

Istina, dr Vladko Maček u prvom je redu politički čovjek, a naše Društvo prosvjetno je društvo, i ovaj naš List prosvjetni je list.

No ne bi se mogao smatrati prosviježenim čovjekom onaj, koji se ne bi zanimao i koji ne bi dovoljno poznavao opća narodna pitanja, kao što su pitanja narodne prošlosti ili narodne budućnosti, pitanja narodne sudbe, narodne slobode, narodne sreće ili nesreće. Ni sam prosvjetni rad ne može se, kako treba razvijati u narodu, koji je rastrgan na više strana, koji ne može sam raspolagati svojim sredstvima, koji ne može sam stvarati uredbe i zakone, prema svojoj naravi i potrebama. Narodna cjelokupnost, neovisnost i sloboda uopće su narodna pitanja, i kao takova spadaju u opće prosvjećivanje.

Druga je stvar, kako se ta opća pitanja razrađuju u pojedinostima, iz dana u dan, u svakodnevnom životu, u odnosima i sukobima stranaka i ljudi.

Predsjednik dr. Vlatko Maček na bijelcu.

Ovim pojedinostima ne može se baviti ni prosvjetno društvo ni prosvjetni list. Tko hoće da posebno i to prati, mora posegnuti za političkim listovima.

No dr. Maček nije samo predsjednik jedne političke stranke, nego je i predstavnik cijelog hrvatskog naroda u njegovoj težnji za što dostojnijim i srećnijim zemaljskim životom.

Osim toga, dru Vladku Mačku veoma je na srcu i sveukupni kulturni napredak hrvatskoga naroda.

Poznata je njegova riječ, da politička sloboda ne bi ništa vrijedila, kad ne bi bilo socijalne pravde, to jest, pravde u ljudskom društvu. On je za društvenu, međusobnu pravdu, za pravdu prema svima staležima, a napose za pravdu prema seljačkom našem svijetu, koji je najbrojniji i najvažniji dio našeg naroda. Sva naša uprava i zakonodavstvo treba da bude u punoj potrebnoj mjeri upućena prema našem seljačkom žiteljstvu, to jest, sasvim drukčije, nego što je to dosada bilo. Slobodna prosvjeta, školstvo, zdravstvo, ceste, putevi, gospodarstvo, zadrugarstvo, poreske odredbe, i tako dalje, sve se to ima u punu opsegu staviti u službu sela, njegova podignuća i ojačanja, na način dakako,

da se ne padne u drugu pogriješku, to jest, da se ne zanemare niti ne zapostave ostali dijelovi naroda, a to tim manje, što će podignuto i ojačano selo svoj sjaj unatrag bacati, osvjetljivati grad, biti na uhar svim ostalim staležima. To je smisao njegove seljačke države. Zdrav i lijep smisao.

Poznato je, kako predsjednik dr. Vlatko Maček voli naše seljačke običaje, plesove, pjesme, — voli zato, jer su sve te prosvjetne tvorbe nikle na našem domaćem ognjištu, a u isti mah i zato, jer su doista lijepe, ljepše nego strane, kako sam reče na posljednjoj »smotri seljačke kulture« izvedenoj u Kupincu. Stoga je zaželio i pozvao naš građanski svijet, neka odbaci slične tuđe proizvode, a poprimi svoje, narodne, te ih u čistom duhu dalje izdjelava i usavršava. U drugu ruku, nije protiv toga, da i mi uzmemo i upotrijebimo dobre proizvode općeg svjetskog napretka, i da ih preradimo prema našem shvaćanju i osjećanju.

Nadalje je poznato, koliko je dru Mačku na srcu materijalni (tvarni) dio kulture našeg naroda. Po njegovoj nedavnoj pobudi »Gospodarska sloga« će u narodu započeti opsežnim zdravstvenim radom. Po njegovoj nedavnoj pobudi ista će ustanova razviti rad za čuvanje naših šuma i pošumljivanje ogoljelih mjesta.

A komu nije poznato, koliko se založio za to, da se u našem narodu pobija nepismenost! Plamene su njegove riječi, koje je rekao u posljednjem svom kupinečkom govoru, osobito što se tiče žena. »Što se tiče žena«, reče dr Maček, »ta je nepismenost još dosta velika u postocima. Ja znam, da je to malo teža stvar, jer žensku mladež ne puštaju roditelji, starije žene ne puštaju muževi, ili ne dozvoljava kuća, ali zato vi muškarci, koji ste pismeni, ja vam velim, za svakoga je sramota, ako njegova žena ili kćerka ne zna čitati. Kojigod je muškarac pismen, a ima u kući žensko čeljade, koje je nepismeno, treba se danas zavjeriti, da će ga za šest mjeseci naučiti čitati i pisati. To će biti najljepša čestitka za moj idući rođendan!«

Sve te misli, sva ta nastojanja i pobude dra Mačka, što sam ih ovdje naveo, pravi su sastavni dijelovi (sastavljenice) narodne kulture. Dr. Maček dakle, kao predstavnik hrvatskog naroda, nije samo politički čovjek, nego i prosvjetni promicatelj i pobornik.

K tomu imam dodati još nešto vrlo važno.

Nisu sva prosvjetna djelovanja jednaka. Jedno je takovo, da nosi samo ime, prazno je, ostaje na površini!

Drugo je izravno škodljivo. Takvo je ono prosvjetno djelovanje, koje usput (a možda i kao glavnu svrhu) u dušama ruši Boga. Ne samo škodljivo, nego je takvo djelovanje i protuprosvjetno. Treći misle, da mogu raditi bez Boga. Takvo prosvjetno djelovanje donosi šture klasove. S vremenom se raspline u ništa.

Samo je ono prosvjetno djelovanje blagoslovljeno, samo ono donosi sigurne i zrele plodove, štono ga prožimlje duh Božji.

Siguran sam, da je dr. Vladko Maček za ovo posljednje, to jest, za takvo prosvjetno djelovanje, koje je prožeto Božjim duhom. Siguran sam, da je za to on, koji je ne jedamput javno ispovjedio svoju živu vjeru u Boga; on, koji je ne jedanput ispovjedio svoju živu vjeru u božanstvo Isusa Krista; on, koji javno prigiba koljeno pred Presvetim Oltarskim Sakramentom, on, koji s osjećajem tople pobožnosti stavlja svoje zavjetne svijeće na oltar Majke Božje.

Onaj koji tako čini, jasno ispovijeda, da samo ono prosvjetno djelovanje može biti blagoslovljeno i uspješno, u kojem živi Duh Božji.

Ovakvo ispovijedanje u potpunom je suglasju s prosvjetnim djelovanjem Društva sv. Jeronima.

Društvo sv. Jeronima dakle, i s tog se razloga najiskrenije pridružuje čestitci, kojom je predsjedniku dru Vlatku Mačku cio hrvatski narod čestitao šezdeseti rođendan.

Pravoj narodnoj čestitci!

Opaska. Ovaj članak napisan je i složen prije sporazuma, kojim je osnovana nova banovina Hrvatska. Sporazumom je postignut vrlo važan uspjeh za hrvatski narod. Postavljeni su čvrsti temelji za daljni razvoj samosvojnog hrvatskog života. To je veliki uspjeh dra Vlatka Mačka.

Mome jastrebu.

Ljubiš visine, domòrodna ptico, nad kojima svod se
U poluokrugu divnom nadvija plavi,
A svodom sunce u veličanstvu se svojemu šeće
I vječitoj slavi;
Ljubiš visine, nad kojima oblak tmasti se ljulja
I stravičnu pjesmu tutnjave pjeva,
A oblakom munja, ko sabljom, hitre putove reže
I plamenom sijeva;
Djedovska ptico, ljubiš visine i plave i tmurne,
Samo da čiste su, osvježna daha,
Da su daleko od ovih nizina
I zemskoga praha!

Kako li divno te gledat, kada dòlijećuć bliže
Od Okićkih ili Plješivičkih gora
U veljim visinama dostojanstveno kružiš
Iznad grabrika i trsja i vrta i dvora
Ubavog mjesta, što ime ti lijepo s ponosom nosi,
— O ponosna ptico nebeskih strana —
I na svom starinskom te pečatu ima, baš tebe,
O ptico sa hridi i kamena stana!
Kako li divno te gledat, visoko gdje kriliš
Široka svoja raspròstrijevši krila,
Jedva se miču, i kao baldàkin lebde nad krajem,
Koji je moja kolijevka mila.

Ko odličnik neki, komu plašt se široki spušta s ramena,
Laštenim podom lagácko koraca,
I s modrila svoje visoke časti po sićušnoj pratnji
Svoje poglede baca, —
Tako i ti, domòrodna ptico, nebesima làgano kružeć,
Oštrinom bistre zjenice svoje
Dolje promatraš brda i dòline, livade, polja,
Bijele i šarene boje, —

Pa kada te, spaženo s visa, zamami, pa te privuče
Šareno pijetlovo pero,
Il vune bjelina u kupljenog stada ovaca,
Što ih je ovčar nà pašu stjero, —
Munjevito ti se spustiš u niz, brzinom
Nebeske svoje družice strijele,
U hipu se nađeš kod svojega plijena, da ga u trenu
Ščepaju pandže ti smjele,

Snažna ga udare krila i oštar-kljun ga zasiječe,
Da sama i krvca poteče, —

Al namah i opet raširuješ svoja velebna krila;
Ostavljaš brzo ove nizine,
Hitro se uzdižeš gore, u rodne predjele svoje,
U svoje drage visine:

Ne podnosiš, Jastrebe, niskih strana zemaljskih,
Tebi ne prijaju blatnjavi puti,
Guši te prašina ova; tebi su draži i slađi
Grebeni oštri i ljuti.
Hitro, oj hitro uzlijećeš natrag k svom plavetnom nebu,
Pećina svojih željan vrhunca,
Najsrećniji, kada u svojim visinama opet se nađeš,
Lebdeći mirno nàblizu zvijezda i sunca!

Ferdo Rožić

Hrvatsko selo i zadrugarstvo.

Napisao Nikola Jagatić, ravnatelj Glavnog Saveza Hrvatskih Privrednih Zadruga, Zagreb.

Suvremenom hrvatskom zadrugarstvu namijenjena je zadaća, da bude brana hrvatskom seljaku protiv tuđinske najezde i da mu sačuva djedovsku grudu, da ga gospodarski ojača, ćudoredno pridigne, društveno preporodi i prosvjetno razvije. Ono ima biti ustuk kapitalizmu i socijalizmu i čuvar narodne duše.

Hrvatsko selo bilo je na početku ovoga stoljeća prezaduženo. Ono je palo u ruke kapitalističkog i lihvarskog kapitala, kojemu je svrha što veći profit, a koji nema nikakvoga osjećaja za čovjeka. Narav kapitalističkoga kapitala je posve protivna naravi seljačkoga gospodarstva. Svrha seljačkoga gospodarstva je uzdržavanje seljačke porodice, pa zbog svoje naravi ono ne može podnijeti kapitalističkog iskorišćivanja. Zemlja daje rataru prirod jedamput u godini, a dok othrani krupnu stoku, treba i više godina. Kad se dakle posluži seljak kapitalističkom veresijom, onoga časa dolazi u težak položaj. Tu veresiju dobiva na mjenicu, koju mora iskupljivati plaćanjem kamata i glavnice svaka tri mjeseca, dakle četiri puta godišnje, a zemlja mu daje prirod jedamput godišnje. Osim toga je ta veresija vrlo skupa zbog visokih kamata i različnih troškova, što ih zaračunavaju banke i lihvari. Posljedica svakoga zaduženja seljaka kod banke jest prije svega, da seljak ostane bez stoke i blaga na svom gospodarstvu, a onda zapne uređivanjem svojih obveza prema banki. Dolazi do protesta mjenice, do utuženja duga, nagomilavanja troškova, do ovrhe i dražbe seljačkoga posjeda. To je ujedno smrt seljačke porodice, jer gdje bubanj zapjeva na seljačkom dvorištu, tu seljak umire.

Zbog tih razloga hrvatsko zadrugarstvo na početku svoga djelovanja prihvatilo se posla oko u r e đ e n j a s e l j a č k e v e r e s i j e. Prije svega počelo je okupljati takav kapital, koji će odgovarati naravi seljačkoga gospodarstva. Dok kapitalizam stavlja čovjeka u službu kapitala, zadrugarstvo stavlja kapital u službu čovjeka. Ono je taj preokret proizvelo time, što je kapital prilagodilo naravi seljačkoga gospodarstva. Uklonilo je najprije mjenicu kao pokriće veresije i uvelo je zadužnicu. Zadružna kreditna ustanova vodi računa o vrijednosti čovjeka, o njegovoj marljivosti, poštenju, trijeznom i čestitom životu. Odvaja vrijedne od nevrijednih i pomaže vrijednoga. Zadružna kreditna ustanova uvela je u sistem seljačke veresije dulji rok otplate: jednu, dvije i tri godine. Kamatnjak je snizila do snošljivosti, a područje rada ograničila je na takav krug ljudi, koji se međusobno poznaju. Seljak ima imovinu, ali oskudijeva na novcu. Zbog toga je zadružna ustanova uvela za temelj svoje kreditne sposobnosti neograničeno jamstvo zadrugara. Pomoću takve ustanove mogli su seljaci uzeti svoje poslove u svoje ruke i pomoću nje mogu uređivati i seljačku veresiju.

Promicateljni odbor za osnivanje seljačkih zadruga brinuo se oko prvih zadruga, što su ih po pojedinim selima osnivali članovi odbora i ostali rodoljubi. U početku je uspostavio poslovnu vezu između osnovanih zadruga i Prve hrvatske štedionice u Zagrebu. Ta je veza bila isključivo veresijske naravi. Kad je 1. srpnja 1902. osnovana Hrvatska poljodjelska banka d. d. u Zagrebu uzela je pod svoje okrilje 62 zadruge osnovane do toga vremena, i postala je njihova središnjica. Ona sabire narodne kapitale, osniva zadruge, upućuje ih u poslovanje, odgaja poslovođe, pred državnim vlastima brani zajedničke koristi zadruga, izdaje pravila, poslovne knjige, zadružno glasilo, vrši propagandu, vodi statistiku, vrši nadzor nad radom zadruga i sve one poslove, koje zadruge po svojim pravilima mogu vršiti za svoje članove.

Bilo je mnogo teškoća, dok je Hrvatska poljodjelska banka sabrala potrebni kapital za ovakav rad u Hrvatskoj. U to doba već su bili po-

svuda organizirani kapitalistički novčani zavodi. Samo seljaštvo nije raspolagalo novcem, jer je oduvijek prema selu vođena takva financijalna politika, da su se svi oni kapitali, što ih proizvodi poljoprivreda, seljaštvo i seljačke ustanove, kao što su zemljišne zajednice, imovne općine, upravne općine i t. d., morali ulagati u državne ili kapitalističke novčane zavode. Ti se seljački kapitali nijesu nikada i ni u kojem obliku vraćali više selu, nego su služili industriji, trgovini pa i obrtu. Takav sustav traje i danas i to je glavni razlog, što selo trajno oskudijeva na kreditu. Hrvatskoj poljodjelskoj banci povjerili su svoje novčane viškove pojedini hrvatski rodoljubi i crkvene ustanove. Tako je omogućeno djelovanje hrvatskoga kreditnog zadrugarstva i rad oko organizacije seljačke veresije. Banka je ostala središnjicom hrvatskoga kreditnog zadrugarstva do 19. prosinca 1918., kad su same zadruge organizirale svoju centralu kao zadrugu, osnovavši toga dana Središnji savez hrvatskih seljačkih zadruga u Zagrebu.

Rad Hrvatske poljodjelske banke bio je od najvećega značenja za hrvatsko selo. Preko nje došle su zadruge do jeftine veresije i podieljivale su je svojim članovima seljacima. Hrvatski seljak počeo se spasavati od lihvara otplatom starih, nesnosnih dugova. Dok je u prvoj godini podijeljeno 1,500.000 kruna seljačkih zajmova, druge je podijeljeno već 5 milijuna kruna, a 1914. godine 11,888.057 kruna. Uz podjeljivanje zajmova zadruge su počele pribirati i čisto seljački novac. Godine 1914. bilo je u zadrugama već 6,741.937.73 kruna seljačkih uložaka.

Zadruge i banka poduzimale su nužne mjere za očuvanje zemljišnoga posjeda u obiteljima svojih članova. Jednima su podijelile jeftin zajam i oni su se izvukli iz pandža krutih vjerovnika, koji su ih doveli do dražbe. Gdje se provodila dražba, zadruge su kupile posjed i ostavile na njemu obitelj svoga člana, a on je po malo otplaćivao zadruzi njezin novac i tako je spašena mnoga i mnoga hrvatska seljačka obitelj. Pojedine zadruge kupovale su i velike površine zemlje, pa su ih parcelirale među svoje članove, a banka je iz prenapučenih krajeva kolonizirala hrvatskoga seljaka na plodnu slavonsku zemlju.

Banka je okupljala gospodarske stručnjake za rad na pridizanju maloga posjednika. Preko zadruga počela se istraživati zemlja, podizala se plodovitost zemlje, organiziran je uzgoj i prodaja stoke i mlijeka, podizane su zadružne pecare, unapređivano je voćarstvo i vinogradarstvo, osnivana su uzorna gospodarstva.

Dok su jedne zadruge ostale kod podjeljivanja veresije, počele su druge uz veresijski posao dobavljati svojim članovima različne gospodarske potrepštine (strojeve, sjemenje, zemlju, blago i t. d.), a treće su prodavale zajednički prirod. Nekoje zadruge uzakupljivale su zemlju i dale ih na obradbu svojim članovima. Tako su zadruge od uređivanja seljačke veresije prešle na svestrani rad. Obuhvatile su gospodarski život hrvatskoga seljaka, neprestanom kontrolom zadruga i zadružnih članova, ustanovom obraničkih sudova u zadrugama vršio se ćudoredni uzgoj zadrugara, pobijanjem nepismenosti putem zadružnih analfabetskih tečajeva, održavanjem predavanja, širenjem knjige, nagradnim natječajima i t. d. dizala se stručna i opća prosvjeta zadrugara, a jačanjem seljačke zadružne organizacije razvijao se i društveni položaj seljaka.

Takav rad razvijalo je hrvatsko zadrugarstvo po čitavoj Hrvatskoj, Slavoniji, Bosni i Hercegovini, a od 1907. osnutkom Zadružnoga saveza u Splitu i po Dalmaciji, dakle u svim krajevima, gdje žive Hrvati.

Godine 1907. pretvara se Hrvatsko slav. gospodarsko društvo u Zagrebu i Osijeku također u zadružne središnjice, a gospodarska društva razasuta po mnogim hrvatskim selima u zadruge. Tako je hrvatski narod dobio četiri moćne zadružne centrale, koje razvijaju svoj rad na korist hrvatskoga sela kroz čitavo ratno vrijeme. Uz kreditnu organizaciju stvorena je i organizacija zadružne nabave gospodarskih potrepština i prodaje poljoprivrednih proizvoda. Kao što je rat ukočio sav privredni život, tako je nanio mnogo štete i hrvatskom zadrugarstvu. Velik broj poslovođa odlazi na bojište, mnoge zadruge prestaju radom, ali još veći broj njih preuzima na sebe posao prehrane pučanstva, t. zv. aprovizaciju i tako je zadrugarstvo u najteže doba hrvatskoga naroda izvršilo važnu ulogu u borbi za održanje njegovoga života.

Iskre.

1.

Puževa kućica.

Ugodno je, kad poslije sparnih ljetnih dana padne obilna kiša. Sva se priroda osvježi, jače zazeleni, obnovi.

Čovjek rado izađe, da se prošeće, da udahne svježeg zraka. Ili u šumicu, ili u polje, ili u vrt.

Tada izađu i puževi. I njima je mila orošena trava, ohlađena gruda zemlje.

Izmile iz kućice, puste roščiće, i svuda se raspasu. I po putu, kud se šeće čovjek.

Najednom pod čovječjim tabanom nešto zapucketa, nešto se smrska.

— Što je to? — zapita se čovjek.

— A ništa! Puž.

Ništa? Zar doista ništa?! Zgaziti kućicu i u njoj živo biće, koje je htjelo dahnuti svježeg zraka, srknuti hlađane rose, osjetiti blago sunce! I to da je ništa!

Nemilosrdna li čovjeka! Srce mu u tabanu!
Nije li tako i u ljudskom životu?
Zgaziš kućicu, domovinu, narod, — i ništa!
Nose li ti ljudi srce u grudima?

2.

Brojevi.

Na komadiću papira našao sam zabilježene neke brojeve. Jedan nad drugim, jedan do drugoga.

Gledam te brojeve. Brojevi brojevi, i ništa drugo. Ne vidim im sada nikakva smisla.

Ali dobro se sjećam, da su nešto značili. Ne samo »nešto«, nego mi sve jasnije dolazi na pamet, da su ti brojevi bili za mene vrlo važni. Imali su u sebi veliki smisao.

A sada ne vidim ništa, nego samo poredane cifre, i one, kao da ništa ne znače, kao da nemaju nikakva smisla. A ipak imaju!

Često su i pojedini ljudski događaji kao brojevi. Poredani jedan uz drugi, ne zna se, zašto stoje baš u tom redu, ne zna se, koji im je smisao.

Ali kao što sam ja ono poredao brojeve, i znao sam, zašto sam ih tako poredao, i koji im je smisao, tako i Upravljač života znade, zašto je baš tako poredao ljudske događaje, vrlo dobro znade, koji im je smisao.

Razlika je, što On ne zaboravlja.

Otuda, dakle, što mi ne poznamo smisla raznim događajima, ne slijedi, da taj smisao i ne postoji.

Kao iza oblaka sunce, tako iza tmine našeg nepoznavanja sja svjetlo pravog smisla i istine.

Vjersko-ćudoredni život najstarijih ljudi.

Napisao dr. Ferdo Rožić.

Dosada smo, u pređašnjim člancima, razmatrali, kako su najstariji ljudi živjeli brinući se za tjelesne svoje potrebe, to jest, kakvo su oruđe upotrebljavali, gdje su stanovali, čim su se hranili i odijevali, ili kao lovci, ili kao pastiri, ili kao ratari, ili ratnici. No ne samo to, nego smo još razmatrali, kako su činili neka djela, koja više spadaju na duševno područje, to jest, kako su crtali, slikali, rezbarije rezali, kako su se služili nakitima, kako su postupali kod ukopa mrtvaca.

Ostaje još jedno važno pitanje, a to je: kakva je bila njihova vjera ili drukčije, š t o i k a k o s u m i s l i l i o B o g u.

I. Najprije ćemo navesti samo gotove činjenice, to jest, ono što je doista bilo, i što najviše udara u oči, a zatim ćemo se na to pobliže osvrnuti.

Najviše udara u oči, da su ti najstariji ljudi gotovo svi, s jednim izuzetkom, bili m n o g o b o š c i. Vjerovali su (ne u jednoga Boga, što je jedino razumno), nego u više, pače mnogo, vrlo mnogo bogova.

Ti njihovi bogovi bili su različite vrsti.

Jedni su vjerovali u p r i r o d n e s i l e. Držali su, da su te sile žive, to jest, da imaju kao neku dušu, i da je u njima neka viša moć. Tako su vjerovali u sunce, mjesec, gromove, u velike bregove, pećine, rijeke, u hrastove, vatru. To su dakle bili njihovi bogovi: sunce, mjesec, strijela, hrast, vatra i tako dalje.

Doista, pravo je rečeno »i tako dalje«. Kad su jedanput kao bogove počeli štovati različite stvari i pojave iz prirode, onda se nisu mogli zaustaviti samo kod nekih, nego se broj njihov sve više širio. Osim jačih sila i većih predmeta stali su obožavati i manje, sitne, neznatne. Tako su, na primjer, kao bogove štovali panjeve, kamenje, školjke, perje od ptica, nokte, vlasi,

Ti predmeti, smatrani i štovani kao bogovi, zovu se f e t i š i, a sama vrst ovakova mnogoboštva zove se f e t i š i z a m. (Ovu riječ »fetiš« prvi su upotrijebili Portugalci, koji su te obožavane predmete našli kod crnaca u Africi, u Senegalu i prozvali ih po svojoj riječi »feitiso«, što znači »čarolija«, a dolazi od latinske riječi »fakticius« što znači »ono što je učinjeno, ponajviše umjetno, jer su se za fetiše pravile i figurice ili kipčići od drveta ili kamena).

Obožavatelji f e t i š a nadali su se od njih pomoć, zazivali ih, prinosili žrtve (mlijeko, duhan), i čuvali ih na posebnom mjestu u svom prebivalištu.

Dok su dakle jedni imali za bogove različite predmete iz prirode, drugi su pak za bogove držali r a z l i č i t e ž i v o t i n j e. Zastupani su tu gmazovi, ptice i četveronošci. Štovali su, na primjer, zmije, krokodile, morskog psa, sove, krave, mačke, bikove, a i druge najraznovrsnije životinje.

Ova vrst mnogoboštva zove se t o t e m i z a m (od riječi »totem«, koja u indijanskom jeziku znači ponajprije poglavarev ručni znak, na kojem je urezana neka životinja, pa potom znači i »životinja«).

U ove obožavane životinje nitko nije smio dirati, niti bi ih tko smio jesti. Pače, držalo bi se za sreću, ako bi ta životinja koga pojela.

U različitim stranama svijeta, u Aziji, Africi, Americi, pojedine bi porodice, zadruge, plemena, pokrajine, zemlje, imale koju izabranu životinju, i štovali je, kao da je bog. Kad bi poginula, onda bi je balzamirali (posebnom pomašću namazali, da se ne raspadne). Od nje su se nadali pomoći i zaštite.

Pravili bi od drveta ili kamena i figurice ili kipčiće životinja, pa su te figurice bili kao fetiši.

Treća vrst starinskoga mnogoboštva jest o b o ž a v a n j e p r e đ a. Kad bi umro otac obitelji, osobito ako je bio snažan i vanredan čovjek, ili kad bi umro znatniji plemenski poglavar, iii kakav junak, štovali su ga poslije smrti sve više i više, dok nije u očima njihovim postao kao bog. Dakako, da je tokom vremena nastalo mnoštvo takvih pređa-bogova. To su dakle bili b o g o v i u l j u d s k o m o b l i č j u. Pune su ih starinske pjesme.

U ljudskom obličju dolaze bogovi i onda, kad se prirodne sile, pomoću ljudske fantazije ili ma-

šte (jedne duševne moći) shvate kao osobe. Ako se, na primjer, morska sila uzme osobno onda ta sila postaje bog mora. Na isti način poosobljenja sila ognja postaje bog ognja; sila vjetra bog vjetra. Na tom putu poosobljivanja ili personifikacije (persona znači osoba) nastao je bog rata, bog mira, bog umjetnosti, bog ljubavi, najprije čiste i čestite, zatim grješne i nečiste. Tako su i opačine i grijesi dobili svoje bogove.

U različite vrsti mnogoboštva ima se uvrstiti i šamanizam. Šamani su čarobnjaci ili vrači, koji različitim čarolijama i nekim tajanstvenim riječima i zazivima misle, da mogu dobiti i prisiliti bogove i duhove preminulih, da rade po njihovoj volji. Ne zna se, odakle potječe ta riječ, samo se zna, da su se tako zvali vrači u Sibiriji. No osim u Sibiriji ima sličnih vrača, pod različitim imenima, i u drugim krajevima po Aziji, Africi i Americi, a najviše u Indiji. Indijski vrači-šamani svoje su čarolije, kojima utječu na duhove, dobre i zle, razvili do najveće mjere. Pošto se u tim čarolijama najneznatnijim stvarima pridaje neka viša moć, šamanizam je neka vrst fetišizma.

Ovo su najglavnije vrsti starinskoga mnogoboštva. Naveli smo ih onako, kako su doista postojale.

2. Pita se sada, koja je vrst starija, a koja mlađa, to jest, koja se pojavila prije, a koja poslije.

Najbolji poznavaoci starih i niskokulturnih (primitivnih) naroda odlučno tvrde, da je fetišizam (obožavanje neznatnih predmeta) morao doći poslije obožavanja velikih prirodnih sila (kao što su sunce, mjesec, grom). Ako se stoji na stanovištu, da se kod ljudi misao (pojam) o Bogu razvijala prirodno, iz promatranja prirodnih pojava (kao što neki drže), sigurno je, da se ta misao nije mogla razviti iz promatranja sitnih stvari. Pojam naime o Bogu sadržava kod svih naroda misao o nekoj najvišoj i najmoćnijoj sili, a takva misao nije se mogla roditi kod promatranja sitnih predmeta, kao što su vlasi, perje, i tako dalje. Ako je dakle pojam o Bogu nastao prirodno, onda je prije bilo obožavanje velikih prirodnih sila, a poslije je nastalo obožavanje neznatnih stvari, to jest, fetišizam.

Isto je tako i s totemizmom, to jest, obožavanjem životinja. Totemizam se pojavio poslije štovanja bogova u čovječjem obliku. Pojam o Bogu nije u sebi sadržavao samo misao o najmoćnijoj, nego i o najvišoj razumnoj sili, jer je ta sila i po mišljenju mnogobožaca, poznavala ljudske prilike, čula njihove želje, brinula se za njihov život. Stoga je svakako prije nastalo štovanje pređa ili poosobljivanje prirodnih sila, to jest, prije je nastala ona vrst mnogoboštva, koja je bogove pomišljala kao ljude, nego ona vrst, koja ih je pomišljala kao životinje. Znameniti etnolozi (poznavaoci priprostih ili primitivnih naroda) izrijekom kažu, da je obožavanje životinja izrođeno, iznakaženo obožavanje ljudi. Tako napose veliki poznavalac indijskih naroda Maks Miler kaže, da se indijsko obožavanje majmuna i krave sasvim sigurno pojavilo mnogo kasnije.

Nije drukčije ni sa šamanizmom. Lakrdijaško postupanje s duhovima umrlih iznakaženo je štovanje uglednih i velikih pređa, a različite čarolije samo su jedna vrst običnog fetišizma.

Ove dakle napomenute vrsti staroga mnogoboštva, fetišizam, totemizam, šamanizam, kasnijeg su vremena. To želimo posebice naglasiti, da se zapamti. Prije toga postojale su druge vrsti, to jest, obožavanje velikih prirodnih sila, obožavanje pređa, ili štovanje bogova u ljudskom liku.

3. Sad pak, kad smo ustanovili, da je jedna vrst mnogoboštva postojala prije, a druga poslije, imamo pravo postaviti daljnja pitanja: da li je ova starija vrst (obožavanje velikih prirodnih sila) početna, ili je pak također prije nje postojao neki drugi način štovanja i mišljenja o Bogu?

Da na to odgovorimo, iznesti ćemo, što već spomenuti veliki poznavalac staroindijskog života Maks Müller (Miler) kaže o staro-indijskim slavospjevima (himnima), koji se zovu Vede. Iz tih pjesama najbolje spoznajemo, kako su se velike prirodne sile štovale kao bogovi. Tu se spominju različita i mnogobrojna imena tih bogova. No varao bi se, veli Müller, tko bi mislio, da su ti bogovi doista posve različiti jedan od drugoga, tako da jedan ima ovo svojstvo, drugi ono, jedan ovu moć, drugi onu. Ne, nego je tako, da kojigod se od njih spomene, svakomu se pridijeva ista svemoć, ista vječnost, isto veličanstvo. Pjesnik Veda, koji je samo tumač mišljenja ostaloga naroda, čim spomene kojega od bogova, kao da više ne misli na druge bogove, nego misli samo na božanstvo uopće.

Učenjak Müller razlaže to na svoj poseban način. On kaže, da je u tim prastarim pjesmama usprkos svega vanjskoga mnogoboštva u duši vladala misao samo na jedno božanstvo. Na dnu svega dakle da je postojalo jednoboštvo.

To nutarnje jednoboštvo, koje je postojalo pokraj vanjskoga mnogoboštva, zove Müller, henoteizam (to je grčka riječ, sastavljena od dvije riječi: hen znači jedno, theos znači bog).

Ako i ne jednako, ali nešto slično postoji i u starim grčkim pjesmama, u Hesiodovoj Teogoniji (Postanak bogova), u Homerovoj Ilijadi, i drugima. U velikom mnoštvu bogova uvijek je jedan najviši, koji se zove Zeus, latinski Jupiter, što znači Višnji Otac. Slično je i u mno-

goboštvu drugih naroda, na primjer, naroda germanskih i slavenskih.

Iz svega toga može se jasno zaključiti i odgovoriti na netom stavljeno pitanje: da je doista u ljudskoj duši tinjala misao o jednom Bogu i da je prije mnogoboštva postojalo jednoboštvo.

No ni ovakvo jednoboštvo, kako se, na primjer nalazi u grčkim pjesmama, kao što ni ono, koje se nalazi u »Vedama«, a koje Müller nazivlje henoteizmom, nije još pravo, nego nepravo ili zamućeno jednoboštvo.

4. Ali još prije ovog zamućenog jednoboštva postojalo je čisto jednoboštvo.

To je znanstveni zaključak (ishod, rezultat) najnovijih narodoznanstvenih (etnoloških) istraživanja. Do toga rezultata dolazi se proučavanjem različitih bogoslovnih običaja, obreda, žrtava i molitava, zatim jezičnih izražaja, te starinskih crteža i slikarija. Ovim ispitivanjem napose su se bavili i bave znameniti narodoznanci (etnolozi — etnos znači narod, logo nauka), kao što su Obermajer, Šmit, Kern, Gas i drugi.

U istinu je dakle u najstarije vrijeme i kod najstarijih ljudi vladalo čisto jednoboštvo, ili drugim riječima, najstariji su ljudi vjerovali samo u jednoga Boga.

Ako se pita, kako su došli do te misli ili do te vjere u jednoga Boga, reći ćemo za sada, u ovom članku, samo u kratko: došli su ili na prirodan ili na natprirodan način.

Na prirodan način mogli su doći ovako: Iz vlastita su iskustva vidjeli, da ništa ne nastaje samo od sebe. Štogod bi nova nastalo u njihovu svakidašnjem životu, sve je to netko morao načiniti. Makar i najmanju stvar. Ako je nastalo ma kakvo novo oruđe, bilo od kamena ili drveta ili kosti, na primjer, kakva sjekirica, ili posuda, ili koji komad odijela, ili kakva kolibica, ništa od toga nije nastalo samo od sebe, sve je to morao učiniti netko drugi, sve je to moralo imati uzrok izvan sebe.

Razuman stvor, kao što je čovjek (a s takvim razumnim čovjekom računamo, jer je svaki drugi polučovjek i poluživotinja pusta besmislica, kao što smo već na drugom mjestu dokazali), čovjek dakle kao razuman stvor morao je zaključiti, da ovako, kako biva unutar njegova života, da tako mora biti i izvan njegova vlastitog života, to jest, u svoj ostaloj prirodi. Ni u prirodi ne može ništa nastati samo od sebe. Ni ovdje na zemlji, gdje vidimo kamenje, bilje i životinje, ni gore na nebu, gdje vidimo sunce, mjesec i zvijezde. Sve je to netko drugi morao načiniti sve je to moralo imati uzrok izvan sebe. A pošto je sva ta priroda ogromna, i pošto je sve tako divno uređeno, i sve to po jednom te istom planu, onaj koji ju je načinio, mora biti također silan i velik, mora biti neizmjerno mudar. To je Najviše Biće, to je Bog, i to samo jedan jedini baš zato, jer je neizmjeran, jer je najviši, jer ne mogu biti dva najviša, nego samo jedan, nad kojim ne može biti višega.

Taj prirodni put, na kojem je čovjek došao do misli i vjere u jednoga Boga, zove se put (ili načelo ili zakon) **uzročnosti.**

No osim prirodnim, mogao je čovjek i natprirodnim putem doći do spoznaje Božje. Mi smo u jednom predašnjem broju dokazali, da se čovjek ni po tijelu, a kamo li po duši nije razvio od nižih bića, nego da ga je Bog stvorio na svoju sliku i priliku, da mu je udahnuo razumnu dušu. Tako to jasno kaže Sv. Pismo, a znanost ne može protiv toga ništa. Stvoritelj je mogao čovjeka pustiti, da svojim razumom dođe do Njegova spoznanja, (kao što smo rekli čas prije), — no ujedno ga je još posebnim svjetlom rasvijetlio, da mu spoznaja o Bogu bude što točnija i savršenija. To je put nadnaravne objave.

Svakako dakle stoji, da su prvi i najstariji ljudi vjerovali u jednoga Boga, da su bili čisti jednobošci ili monoteisti (grčka riječ: monos znači jedan jedini, theos znači Bog).

Poslije toga počelo se javljati mnogoboštvo ili politeizam (»poli znači mnogo), ali tako, da se još ne gubi misao na jednoga Boga. To je henoteizam (hen znači jedno) ili pomućeno jednoboštvo.

Zatim se misao na jednoga Boga sve više gubi i nestaje, a mnogoboštvo postaje sve jače, grublje i niže, dok nije palo do totemizma (obožavanja životinja) i do fetišizma (obožavanje bezvrijednih predmeta).

5. Sad pred svojim očima vidite ono, što smo u prijašnjim člancima isticali, kako naime ljudstvo, općenito govoreći, gotovo stalno može napredovati u pogledu znanja i iskustva, u pogledu rukotvorstva i vještina, ali u pogledu vjersko-ćudorednom da može i te kako nazadovati. Jer je mnogoboštvo, po gotovu u obliku fetišizma i totemizma, strahovito nazadovanje.

Pita se, kako je to moguće? Evo, kako:

Čovjek se sve više predavao tjelesnom životu. Živjeti tjelesnim životom umjereno i u granicama, razumljivo je i nije štetno. Ali neumjereni tjelesni život oslabljuje ne samo tijelo, nego i duh. Prekomjerni tjelesni užici sve više kvare srce i zamračuju razum.

Pojam jednoga i pravoga Boga, kakogod je u jednu ruku lako shvatljiv i tako bliz ljudskoj prirodi, u drugu ruku pretpostavlja zdrav razum i nepokvareno srce.

Kao što kad se zamuti bistra površina jezera, ne vidiš više u dubini ni bisera ni koralja, tako ni, kad se zamuti ljudski um i srce, ne vidiš više čiste istine o Bogu.

Kao što u zamućenom jezeru, mjesto za školjkom bisera i za koraljima, rukom hvataš morske travurine i blatni mulj, tako i zamračenom mišlju, mjesto pravog božanstva, zahvaćaš obične i kukavne stvorove. Pošto je u duši ostala samo još kao neka zamagljena slutnja o božanstvu kao jednoj sili, to oslabljen um svuda, gdje nalazi neku silu, veću ili manju, svuda pomišlja na božansku silu, misleći da je to bog, i pošto je slab to nema jakosti, da razabere, kako je to nemoguće, kako je to neistinito.

Što dublji ćudoredni pad, to veća zamračenost uma, a što veća zamračenost uma, to tamniji pojam o Bogu.

Iz povijesti najstarijih naroda poznato nam je, kolika je bijeda kod njih vladala u ćudorednom pogledu. Stoga nije ni čudo, da je misao o Bogu tako potamnjela.

No zar treba da svraćamo pogled u daleku prošlost! Zar ne vidimo tu istu pojavu upravo pred svojim očima!

O da, nažalost i te kako dobro vidimo.

Vidimo kako napreduje civilizacija, to jest vidimo, kako u vanjskom materijalno-tjelesnom pogledu ljudstvo napreduje, a s druge strane vidimo, kako je ćudorednost duboko pala. Uporedo pak s padom ćudorednosti pada i misao ili vjera u Boga.

Nikada možda u povijesti ljudskoj nije tako porasla nećudorednost sviju vrsti, kao što danas. A zato, kod mnogih, ni misao o Bogu nije nikad bila tako zamračena, kao danas.

Istina je, kod tako zvanih civilizovanih naroda nema onoga staroga mnogoboštva, — ali ima još nešto gore.

A to je bezboštvo ili ateizam (»a« znači »bez«).

Da, bezboštvo znači najniži stepen i najdublji pad misli o Bogu. Bezbožnost pretpostavlja ili najpokvarenije srce ili najzamračeniji um.

Uzalud bezbožnici (pa i na selu) dižu nos, kao da su najmudriji. Naprotiv, samo luđak može biti bezbožnik.

I krmak, da prostite, kad se izvalja u blatu, misli da je najljepši. Ali krmku nije zamjeriti, jer nema razuma, ali bezbožnik ima razum, pa još ne vidi svu svoju nakaznost i grdobu.

To je tim žalosnije, što današnji bezbožnik živi usred onoga svijeta, koji ima najčistiji i najistinitiji pojam o Bogu, usred svijeta kršćanskoga.

U starom je svijetu, po želji Božjoj, jedan jedini narod čuvao vjeru u jednog pravog Boga (narod Izraelski).

Isus Krist je tu misao u najpunijem svjetlu donio za sve narode, za sav svijet.

Svi je mogu vidjeti, svi mogu biti u njoj blaženi, samo neka im je nepokvareno srce i zdrav razum.

»Blago onima, koji su čista srca, jer će Boga gledati.«

Zagrebački biskup blaženi Augustin Kažotić kao hrvatski državnik.

Napisao dr. F. Milobar, sveučilišni profesor.

Biskup Kažotić bio je rodom iz Trogira »prestolnice« slavnoga roda bribirskih župana Šubića. Ovaj rod upravo se u to vrijeme penjao prema vrhuncu svoje moći i slave s mudrim i poduzetnim Pavlom i njegovim bratom Jurajem na čelu.

Biskup Kažotić poznavao je sigurno rod Šubića već od svoga djetinstva, jer on nije bio samo sugrađanin, nego tako rekav susjed njihov. Da je Kažotić došao rano u dodir sa Šubićima i da je za cijeloga života do pada njihova vjerno surađivao politički i kulturno u pravom hrvatskom patriotskom duhu, o tom imamo dovoljno svjedočanstva. Može se bez ikakvoga grizodušja uzeti, da je Kažotić kao izvrstan poznavalac i povijesti i prava Hrvatske države, bio ne samo kancelar i diplomata (vanjsko-politički pomoćnik) velikoga Pavla Šubića i Karla Roberta, dok je kraljevao samo u Hrvatskoj (od 1299. do 1309.), nego ga je upravo i nadahnjivao.

U Srednjem Vijeku bila je Crkva Kristova, naročito samostani, lučonoša prosvjete; ona je barbarske narode Europe odgajala i uvodila u plemenitu kršćansku prosvjetu. Plemstvo se tada bavilo više viteško-bojovnim poslovima, dok je znanost i umjetnost, karitativnost (dobrotvornost) i higijena (zdravstvo) našlo utočišta u Crkvi i samostanu. Ali bez znanja i umijeća ne može se valjano upravljati državama i narodima, pa je zato lako shvatiti, zašto su u Srednjem Vijeku gotovo redovito svećenici pisari, predstojnici vladarskih kancelarija, sastavljači državnih spisa, u potpunom smislu riječi »pravi tajni savjetnici« kraljeva, vojvoda i inih moćnih knezova. Kako drugdje u Europi, tako je bilo i kod nas u hrvatskoj državi za domaćih vladara i kasnije

August Kažotić bio je učeni redovnik, pa je zato postao, čini se, desna ruka u državnim i diplomatskim (vanjsko-političkim) poslovima bana Pavla Šubića.

A sada pogledajmo pravu hrvatsku državopravnu politiku velikoga Pavla Šubića.

Našim čitateljima bit će poznato, da su Hrvati izabrali poslije smrti svoga kralja Zvonimira, bratića Zvonimirove udove Jelene (narod ju je zvao »Lepa« t. j. lijepa), ugarskoga kralja Kolomana za hrvatskoga kralja. Prema ugovoru, po kojemu je bio Koloman izabran za kralja, imao se on i njegovi nasljednici kruniti napose za hrvatskoga kralja Zvonimirovom krunom u hrvatskom kraljevskom gradu Biogradu na moru. Osim toga imao je doći u Hrvatsku, kada je rješavao poslove hrvatske države. Kada bi kralj izašao izvan granice hrvatske kraljevine, pre-

stala je njegova vlast, pa je zato imao mjesto sebe postaviti za svoga zamjenika ili svojega sina ili brata kao »mlađega kralja«. — Pravni odnošaj između hrvatske kraljevine i ugarske kraljevine, koji se stvorio izborom Kolomana za hrvatskoga kralja, — naziva državopravna znanost »personalnom (osobnom) unijom«. To su dvije države, koje su posve neovisne jedna o drugoj, te nemaju ništa zajedničkoga osim kraljeve osobe. Pravno — ovaj odnošaj je ostao nepromijenjen sve do godine 1861., kada je Strossmajer i njegova stranka napustila hrvatsko 1000 godišnje državno pravo i prihvatila ugarsko državno pravo, jer su sa člankom 42. od god. 1861. prihvatili Pragmatičku sankciju od 1722., prema kojoj bi kraljevina Hrvatska bila »nerazdruživi i neodjelivi dio ugarske krune« (države)! — Kažotić i Strossmajer! Kažotićeva Hrvatska i Strossmajerova Hrvatska! Kažotićevi Hrvati i Strossmajerovi Hrvati! Kažotićeva politika i Strossmajerova politika! Koja neizmjerna razlika! Na jednoj strani hrvatska nacionalna samosvijest ponos, sloboda, hrabrost i najodvažnija radinost u smjeru samostalnosti, slobode i časti u obrani pradjedovskog hrvatskog državnog prava. A na drugoj strani sve obratno. S državopravnoga i narodnoga stanovišta hrvatskoga neviđena u 1000 godina kapitulacija.

Kralj Koloman držao se uglavnom ugovora. Ali kako je u Ugarskoj odavna trajala borba oko pitanja prestoljonasljedstva, to jest, da li nasljedstvo pripada prvorođencu ili najstarijemu članu dinastije (kraljevske kuće), nastajali su u Ugarskoj svaki čas ratovi za prestolje. U te ugarske unutarnje stvari miješale su se i vanjske države: Njemačka, Bizant, Italske države. I Hrvatska je bila uvučena u te razmirice, te je dolazila u sukob i ratove sa vanjskim državama radi Ugarske. No bio na prijestolju tko mu drago, ugarski državnici nastoje sustavno, da Zvonimirovu krunu potisnu u zaborav i da Hrvate priuče na Stjepanovu krunu. Ali dok su politiku Hrvatskoga naroda vodili hrvatski staleži, to jest svećenstvo i plemstvo, znali su Hrvati odbiti ugarske nasrtaje i diplomatske spletke po potrebi i na korenitiji način. Takav odlučni korak dogodio se i u vrijeme Pavla Šubića i njegovog kancelara Augusta Kažotića.

Bl. Augustin Kažotić bio je biskup zagrebački oko 20 godina (od 1303. do 1322.). Na to visoko i politički važno mjesto bio je sigurno postavljen nastojanjem Pavla Šubića i kralja hrvatskoga Karla Roberta, koji je već 1299. doveden iz Napulja po braći Šubićima i okrunjen za kralja Hrvatske, dočim je u Ugarskoj u to vrijeme vladao još Andrija III., posljednji Arpadovac. Biskup Kažotić ostavio je bilješke o događajima svojega doba i o svojem radu. Te bilješke imao je u ruci Baltazar Krčelić, kanonik zagrebački, koji je napisao omašnu povijest biskupije zagrebačke. Samo Baltazar Krčelić nije shvatio misli Augusta Kažotića, nego mjestimice prikazuje stvari prema svomu vlastitom shvaćanju. Za Baltazara je nešto samo po sebi razumljivo, da je »Ugarska kruna« i Hrvatima zajednička kruna, dočim Kažotić i te kako razlikuje pravni odnošaj između kraljevine Hrvatske i kraljevine Ugarske kao dvije skroz neodvisne države. Ako se na to pripazi i stvar na pravu mjeru svede, postaju Krčelićevi navodi o Kažotiću dobro uporabivi.

No prije nego pređemo na rad samoga Kažotića, valja radi boljeg razumijevanja zasegnuti malo u prošlost.

Već iza smrti doista viteškoga kralja Zvonimira stvorile su se u Hrvatskoj dvije velike stranke: ungarofilska (Ugrima prijateljska) ili po savremenijem govoru »madžaronska« i recimo nacionalna (narodna) hrvatska stranka. Prvoj stoji na čelu Zvonimirova udova, sestra ugarskoga kralja Ladislava, koja želi predobiti Hrvate, da izaberu za kralja njezinog mlađeg bratića, mlađega sina kralja Ladislava Almoša, dočim je stariji sin Koloman imao dobiti kraljevinu Ugarsku. Kraljičina ungarofilska (Mađarima naklona) stranka bila je jaka u sjevernoj hrvatskoj ili »Slavoniji«, gdje je nekada banovao Zvonimir za velikoga Petra Krešimira, te svojim junačkim i viteškim vladanjem osvojio naklonost Hrvata. Bit će da je jednako bila obljubljena i njegova supruga, koju je narod iz milja nazivao »Lijepa«. Ovoj stranci pođe za rukom dovesti princa Almoša u Zagreb uz vojnu pomoć oca kralja Ladislava, koji dopre samo do Kapele, tako da je Almoševo vladanje bilo ograničeno samo na današnju Hrvatsku i Slavoniju do gore Kapele.

Južni su se Hrvati međutim među sobom svadali, koji od banova da postane nasljednik Zvonimirov. Napokon se slože u osobi Petra Svačića, koji protjera Almoša iz Sjeverne Hrvatske.

No time niti Ugarski dvor niti domaći pristaše Madžara nisu napustili svoju prijašnju politiku. Sreća je bila za njih, da je uzeo u ruke stvar sposobni i poduzetni Koloman, koji je međutim postao kralj u Ugarskoj. Samo je on tu staru politiku preinačio u smislu mudrijem po Mađare, nastojeći da Hrvati izaberu njega za hrvatskoga kralja, a ne njegova brata Almoša.

Mudrim pregovorima pođe mu za rukom pocijepati nacionalističku (narodnu) stranku i veliki dio iste predobiti za sebe. U opoziciji ostade samo dosadanji kralj Petar Svačić i bosanski ban.

Ponosni Petar Svačić videći, da se velika većina Hrvata priklonila Kolomanu, odluči da rađe pogine nego da se tuđincu pokloni. Na ogranku Kapele — Gvozdu — upusti se u bezizglednu bitku, te poput Leonide junački pogine ne dozvoljavajući da tuđinac za života domaćega kralja zakorači u srce Hrvatske države. Kralj Petar Svačić je pao, ali je barem spasio čast i obraz sebi i svojemu narodu. A zahvalni narod ovjekovječio mu je uspomenu prozvavši goru, u kojoj je slavno izdahnuo, Petrovom Gorom. Dvije godine kasnije morao se pokloniti i bosanski (ramski) ban »zakonitomu u kraljevskom hrvatskom gradu Biogradu na moru Zvonimirovom krunom okrunjenomu hrvatskom kralju Kolomanu«.

No ni time nije nestalo nacionalne protuugarske stranke, a na čelu joj stoje — od sada pa do pada Bosne pod Tursku — bosanski banovi i kralji. — Vidjet ćemo, kako kasnije vode oni ustrajno hrvatsku separatističku politiku spram ugarskih vladara. A vidjet ćemo i duboki razlog i svrhu te politike.

Politika Ugarske spram Hrvatske.

Već sama činjenica, što Koloman nije tražio od Hrvata, da izaberu njegovog mlađeg brata Almoša sebi za kralja, nego njega samoga, koji je bio već ugarski kralj, otkriva Kolomanovu namjeru, da kraljevinu Hrvatsku što uže i što trajnije poveže s Ugarskom. Možda je to tkogod od naših lakovjernih Hrvata opazio, jer su u ugovor, kojim izabiru Kolomana (Pakta Konventa), stavili neke stroge uvjete. Poglaviti bili su slijedeći: Koloman i njegovi nasljednici imadu doći u Hrvatsku, te se dati napose kruniti u hrvatskom kraljevskom gradu Biogradu na moru hrvatskom krunom za hrvatskoga kralja. Nadalje: državne poslove kraljevstva hrvatskoga mora doći kralj u Hrvatsku rješavati zajedno sa Hrvatima. Napokon: kralj ne može iz Ugarske vladati u Hrvatskoj, nego ako ne može sam stolovati u Hrvatskoj, treba da pošalje za zamjenika ili sina ili brata, koji će vladati kao »mlađi kralj«.

Koloman je prihvatio sve ove kao i razne druge obveze i prisegom obvezao i sebe i svoje nasljednike. Koloman i prvi nasljednici prilično su se držali tih obveza. Ali činjenica je, da su počeli već zarana izigravati pojedine točke toga ugovora te svakom prilikom nastojati potisnuti Zvonimirovu krunu u pozadinu i zaborav, ali zato tim revnije uvoditi običaj, da se govori o Stjepanovoj ili ugarskoj kruni. Mnogo je tomu bilo krivo, da u Ugarskoj nije bilo niti moglo biti jakih vladara, nego su zapravo vladali staleži; a ovi opet nisu puno držali do onoga, na što se kralj obvezao. Osim toga u Ugarskoj nije bilo nikada pravoga mira i poretka. Vječne borbe za prijestolje i neriješeno pitanje nasljedstva (da li prvorođenac ili najstariji član ima pravo nasljedstva) ometali su mirni razvoj. U te unutarnje razmirice miješale su se vanjske države (Njemačka, Bizant, Italija), a bili su uvučeni i Hrvati, pa su tako bili često uvučeni u ratove sa stranim državama radi unutarnjih razmirica u Ugarskoj.

Stari toranj prvostolne crkve zagrebačke s biskupskim dvorom, u kojem su mnogobrojni zagrebački biskupi i nadbiskupi mnogo mislili i radili za hrvatski narod.

Ali pravi i duboki sukobi između Hrvatske i Ugarske započinju odonda, kada je ugarsko plemstvo isprešalo od kralja Andrije II. povelju poznatu pod imenom »Zlatna bula« (od g. 1222.) gdje si je plem-

stvo samo otkrojilo prava i povlastice. Sada je plemstvo istrglo vlast iz ruku kralja i pribralo ju u svoje ruke; odsada je, uz rijetke iznimke, vodilo državnu politiku plemstvo, a ne kralj. To plemstvo je držalo, da se obveze Pakta Konventa (hrvatsko-ugarskog ugovora) tiču kralja, a ne Ugarske. Odtada počinju iskrivljivanja, izmišljanja i sve moguće vanjskopolitičke i nutarnjopolitičke spletke u nastojanju, da se potpuno neodvisna Hrvatska država pretvori ili barem pred vanjskim svijetom (Apostolskom stolicom) prikaže kao mačem osvojena i pripojena pokrajina »Ugarske krune«. Slabi ili novoizabrani ugarski kraljevi mogli su najlakše pribaviti naklonost ugarske vladajuće kuće, ako su tobožnja prava »Ugarske krune« u Hrvatskoj provodili. Da su ovakovi atentati (nasrtaji) na prava i slobodu Hrvatske države znali dozlogrditi Hrvatima, dade se lako razumjeti. U takvim su slučajevima — Hrvati svijesni svoje suverene slobode i neodvisnosti — naprosto napustili zajedničkoga kralja i izabraše svojega vlastitoga hrvatskoga kralja. Tako se dogodilo i u vrijeme Augustina Kažotića. Nekoliko zadnjih arpadovskih kraljeva poče komadati hrvatsku državu u razne oblasti i banovine i darivati tuđincima svojim rođacima ili pristašama, osobito u vrijeme nutarnjih borba za prijestolje. To se događalo i za posljednjeg Arpadovića Andrije III.

U nesređenim prilikama pođe knezu Pavlu Šubiću za rukom, da kao ban Hrvatski i gospodar Bosne zavlada cijelom nekadanjom »Bijelom Hrvatskom« t. j. današnjom Dalmacijom, Bosnom i Hercegovinom. Osim toga on nađe moćne prijatelje i saveznike u »Slavoniji«, t. j. u današnjoj Hrvatskoj, sjeverno od Kapele, naročito moćne knezove Baboniće. Ovi evo hrvatski velmože iz Dalmacije, Bosne i Hrvatske zaključiše, da će svrgnuti kralja Andriju i izabrati novoga kralja. I sada evo započinje državnička i diplomatska (vanjsko-politička) djelatnost dominikanca Augustina Kažotića. Iz onoga, što je kanonik Krčelić naveo iz bilježaka biskupa Kažotića, vidi se, da je duhovni kolovođa cijele ove velike državne i međunarodno pravne akcije (rada) bio upravo glavom August Kažotić. Jer sve misli svoje politike i diplomatskoga rada razvio je Kažotić u svom velikom govoru, što ga je držao pred ugarskim velikašima god. 1309. hoteć ih nagovoriti, da i oni izaberu hrvatskoga kralja Karla Roberta za ugarskoga kralja.

Velika akcija Kažotićeva oko svrgnuća Andrije III. sa hrvatskoga prijestolja i postavljanje Karla Roberta na hrvatsko prijestolje, našla je za čudo kod hrvatskih povjesničara malo pažnje i skoro nikakovo razumijevanje. Oni nisu opazili, da će ova Kažotićeva akcija imati svoju neumrlu vrijednost dokle god se bude pisala povijest Hrvatske i njezina odnošaja spram Ugarske. Jer Kažotićeva akcija jest čisto međunarodnopravna parnica pred tadašnjim najpriznatijim međunarodnim sudom za suvereno samostalnu i neodvisnu slobodu i pravo samoodređenja Hrvatske države i Hrvatskoga naroda, i to na temelju historičkoga (od pradjedova baštinjenoga) Hrvatskoga državnoga prava.

Hrvatski velikaši sa premoćnim Pavlom i Jurjem Šubićem na čelu osjećali su se dovoljno jaki, da Andriju III. skinu s prijestolja ili kako bi rekli Ugri, da se otcijepe od »Ugarske krune«. Ali pobožni i prerodoljubni svećenik Kažotić im je sigurno dokazao, da je mudrije najprije dokazati, da Hrvati nisu nikakvi buntovnici i nevjernici spram te »Ugarske krune«, koja se njih ništa ne tiče, nego da oni imadu pravo sebi birati kralja, jer oni nemaju drugoga nad sobom nego Sv. Petra, odnosno Apostolsku Stolicu.

I doista u tom duhu, to jest u duhu od djedova baštinjenoga hrvatskoga državnoga prava, cijela je akcija zamišljena, provedena i u djelo pretvorena.

Evo kako nam stvar prikazuje Baltazar Krčelić prema Kažotićevim zapisima.

Najprije ćemo navesti doslovno od riječi do riječi što piše Krčelić, a onda ćemo te stavke analizirati (pretresti, raspraviti). Taj stavak glasi ovako: »Ban Pavao knez Bribirski i Juraj knez Bribirski pošalju poslanike Bonifaciju VIII. Rimskom Pontifeksu (Papi), koji izjavljuju, da kraljevine Dalmacija i Hrvatska pripadaju od vremena kralja Zvonimira i Pape Gregorija VII. Njemu (t. j. Apostolskoj Stolici kao feudum (vjerna zemlja) sv. Petra, pa zato, da ovdje nitko ne može biti zakoniti kralj nego onaj, koga posveti Rimski Pontifeks (Papa). Na to Papa pošalje 1298. svojega legata (poslanika) u Ugarsku, (da ispita stvar)... Na to Bonifacij VIII., — da li prije ili poslije legatova povratka — proglasi Karla za kralja Ugarske (?), o čemu Spondinus (strani ljetopisac) ovako pripovjeda: »Iste godine (nekako 1299.) dade isti Pontifeks Ka-Roberta jošte djećaka okruniti, pošto su ga neki Ugarski (!) prvaci zatražili za kralja protiv Andrije. Ali koji (t. j. Karlo Roberto) od drugih Hungara nije bio bolje dočekan nego njegov otac (Karlo Martello Sicilski kralj), nego je tek nakon deset godina napokon mogao postati kralj Ugarske«. Tako Krčelić u svojem djelu (str. 97/8).

Svaka izreka ovdje tako je dragocjena, da se valja kod nje zaustaviti i zamisliti.

Ban Pavao Šubić i njegov brat Juraj knez Bribirski i njegovi pristaše u Hrvatskoj i Bosni — svijesni, da je kraljevina Hrvatska suvereno (s vrhovnom vlašću) samostalna od Ugarske nezavisna država — znadu, da imadu pravo i slobodu sebi izabrati za kralja koga hoće. Nezadovoljni s Andrijom III., dosada zajedničkim kraljem Hrvatske i Ugarske, odluče, da Andriju napuste prepuštajući ga Ugrima, a za svoju Hrvatsko-dalmatinsku kraljevinu da izaberu mlađahnoga princa Sicilskoga kralja Karla Roberta. Hrvati ovdje upravo izazovno, neodvisno i upravo usprkos Ugrima traže kralja za Hrvatsko-dalmatinsku državu. Oni »fućkaju« na »Ugarsku krunu« te se upiru na svoje hrvatsko državno pravo, na Zvonimirovu od Grgura VII. podijeljenu hrvatsku krunu.

Taj postupak Hrvata lako je razumljiv obzirom na postupak Ugra i njihovih kraljeva spram Hrvatske. Usprkos ugovoru (Pakta Konventa) u Ugarskoj se

već bilo »udomaćilo« shvaćanje, da je kraljevina Hrvatska sastavni dio »ugarske krune« (države). Već za vrijeme Bele IV. kada su Hrvati predlagali, da se splitska nadbiskupija, radi siromaštva, crkveno sjedini sa zagrebačkom biskupijom, pa da zagrebački biskup postane nadbiskup s naslovom »Primas Croatiae« (Prvak Hrvatske), ustaje proti tomu Ostrogonski nadbiskup s razloga, jer da bi to bilo na uštrb Ugarske krune. Primas Croatiaae (Prvak Hrvatske) da bi Hrvate odveć podsjećao na samostalnost, te bi se nastojanje Hrvata, da se otuđe Ugarskoj kruni, povećavalo. Vacki biskup je još jednostavniji. On veli: Već opstoji Primas Hungariae (Prvak Ugarske), a pod jednom krunom ne mogu biti dva Primasa (dva crkvena Prvaka).

Učeni savjetnik Pavla Šubića poznavao je sigurno isto tako ugovor između Kolomana i Hrvata, kao što je poznavao i krunidbenu zavjernicu Kralja Zvonimira, a poznavao je i povijest Ugarske. I zato umije sastaviti predstavku na Papu u korist hrvatske tvrdnje, da Papa upravo nije mogao odgovoriti niječno. Jer u poslanici, koju su nosili poslanici Pavla Šubića — među kojima je sigurno vodio glavnu riječ Kažotić, — veli se: Kraljevina Dalmacija i Hrvatska su feudum (vjerna zemlja) sv. Petra od vremena kralja Zvonimira i pape Grgura VII., pa zato tu ne može biti nitko drugi kralj nego onaj, koga je posvetio papa. A to je gotovo od riječi do riječi stavka iz poslanice, koju je u svoje vrijeme upravio Papa ugarskom kralju Salamonu, koji je pomoću njemačkoga cara postao kralj, pa se priznao Salamon vazalom (vjernim saveznikom) njemačkoga cara. Tada je papa pisao Salamonu, da je Ugarska od vremena sv. Stjepana kralja feudum, a ugarski vladari vazali sv. Petra, pa tako ne mogu biti vazali nijednog drugoga svjetskoga vladara.

Kažotić je poznavao pravni odnošaj kraljevine Ugarske i Hrvatske, a poznavao je dobro i spletke ugarske vlastele, koji su znali zamutiti i sakriti, te papu i sav svijet u bludnju zavesti. Zato je Kažotić udesio čitav postupak tako, da se pred najpriznatijim sudom taj odnošaj razbistri, to jest, da Papa ponovno potvrdi, da je usprkos svih ugarskih spletaka kraljevina Hrvatska ostala suvereno samostalna, slobodna i narodnosna država na temelju svojega pradjedovskoga hrvatskog državnoga prava.

Kažotić je nadalje znao, da Apostolska Stolica ne izdaje odluke prije nego je saslušala i protivnu stranku i pitanje potpuno istražila. Pa se tako dogodilo i u ovom slučaju: papa je poslao svoga legata (poslanika) u Ugarsku, da čuje i Ugre, da se utvrdi, da li je molba Hrvata, da im se dade Karla Roberta za kralja Dalmacije i Hrvatske mjesto Andrije III., ispravna. A istom kada je legat saslušao i kralja Andriju i ugarsku vladu i izvijestio papu, tada je Papa Bonifacije VIII. izrekao odluku, da Hrvati mogu skinuti Andriju i izabrati Karla Roberta. Pa je zato dosta čudno, kad Krčelić veli, da ne zna, da li je papa prije ili poslije legatova povratka proglasio Karla kraljem »Ugarske«! Još čudnije je, kad Krčelić piše, da su Pavle Šubić i drugovi tražili kralja za kraljevinu Dalmaciju i Hrvatsku, a papa da ga je proglasio kraljem Ugarske. To je čista madžaronska mudrost. Takav prikaz podupire Krčelić Spondinovim pripovijedanjem, koji Hrvate i Ugre trpa u istu vreću. To se Spondinu kao strancu ne može toliko zamjeriti, kao Hrvatu Krčeliću. Spondinu su Šubići oni »Hungari«, kojima je papa Bonifacije poslao i dao po njihovoj želji okruniti Karla Roberta za kralja 1299., dočim su ga drugi (t. j. pravi) Hungari odbili, te izabrali za svoga ugarskoga kralja najprije Venceslava Češkoga, zatim Bavarca Otona.

Kroz to vrijeme, dok su u Ugarskoj vladali Venceslav i Oto, vladao je u Hrvatskoj Karlo Robert kroz punih deset godina, vođen krepkom rukom Pavla Šubića i učenom glavom Augusta Kažotića. Kao kralj hrvatski dao je on Pavlu Šubiću dalmatinsko i bosansko banstvo u vječno nasljedstvo, a Kažotića proglasi za biskupa zagrebačkoga.

Karlo Robert bio je štićenik Apostolske Stolice, jer su Sicilski vladari bili vazali (vjerni saveznici) sv. Petra još od vremena Roberta Gviskarda Normanca (savremenika kralja Zvonimira), pa je Apostolska Stolica željela i radila i preko Hrvata, da i Ugri prihvate Karla Roberta za svoga kralja.

No prije nego na taj drugi dio pređemo, valja da povučemo pouku iz prvoga dijela Karlove dobe, koje se može podijeliti u tri poglavlja: 1) čisto hrvatski, 2) ugarski s borbama o prijestolje i 3) čisto ugarski. U prvom poglavlju Hrvati su poveli međunarodno pravnu parnicu, pred Apostolskom Stolicom, za pravo suverenosti (vrhovne vlasti), samostalnosti i neodvisnosti hrvatske države i neograničenoga prava samoodređenja hrvatskoga naroda. Apostolska Stolica pošalje svoga legata u Ugarsku k kralju Andriji i ugarskim biskupima i velikašima, da čuje i upita, što oni mogu iznijeti protiv pozivanja Hrvata na svojega kralja Zvonimira i hrvatsko od djedova baštinjeno državno pravo. Da su Ugri iznijeli sva moguća izmišljena i spletkama i povredama Pakta Konventa (ugovora) stvorena »prava« njihove »ugarske krune« iznijeli pred Apostolsku Stolicu, o tom ne može biti sumnje. A Apostolska Stolica nakon saslušanja obiju stranaka dosudila je, da Hrvati imadu pravo, i odredila, da u kraljevinama Dalmaciji i Hrvatskoj bude kralj onaj, koga su si Hrvati izabrali na temelju Hrvatskoga državnoga prava, to jest Karla Roberta.

Vječna je zasluga Pavla Šubića i njegovog umnog kancelara, da su razderali sve mreže i spletke, koje su Ugri kroz 200 godina pleli oko Hrvatske države, da ju liše njezine samostalnosti, cjelokupnosti i slobode i da ju neodjelivo za vječna vremena strpaju pod »ugarsku krunu«. I sada evo živi Hrvatska država suvereno samostalna, slobodna, neodvisna pokraj kraljevine Ugarske, ne sluteći, da će njezin kralj Karlo Roberto postati doskora onaj izdajnički bodež u rukama Ugra uperen protiv Hrvatske i njezine samostalnosti.

A sad da vidimo drugo poglavlje Karlove vladavine u Hrvatskoj. Jedva je Karlo dvije godine vladao u Hrvatskoj, kadno umre u Ugarskoj kralj Andrija III. (koncem 1300. ili početkom 1301.). Na to papa pošalje legata Bokasina u Ugarsku, neka poradi, da Ugri izaberu hrvatskoga Kralja Karla Roberta. Legat se stavio na stanovište, da je od vremena i krunisanja sv. Stjepana Ugarska feudum, a ugarski kralji vazali sv. Petra, pa prema tome, da zakoniti vladar u Ugarskoj može biti samo onaj, koga Apost. Stolica posveti. Krčelić (str. 98.) piše, da se ovo zakonsko stanovište nije sviđalo najvećemu dijelu klera i drugima. A najviše i najžešće da se protivio legatu Bokasinu Ivan nadbiskup Kaločki, da se Papi ne može dozvoliti, da postavlja kralja u Ugarskoj, jer da je Ugarska izborno kraljevstvo. — Na to da je zaključio ugarski sabor jednoglasno: »Rimski papa niti ima niti je imao pravo da postavlja kraljeve u Ugarskoj«. I na to da je isti Ivan nadbiskup Kaločki predložio, da se izabere Venceslava za ugarskoga kralja, našto su svi i narod uskliknuli: »Vivat Rex noster Venceslaus« (»Neka živi naš kralj Venceslav«). I tako zavlada u Ugarskoj Većeslav III. česki kralj, dočim je u Hrvatskoj mirno i nesmetano vladao Karlo Roberto. Kao hrvatski kralj Pavlu Šubiću, »Croatarum et Maritimo Bano, Bosnae Banatum perpetue et haereditarum Carolus donat«. (Kao hrvatski kralj predaje Pavlu Šubiću »Hrvatskom i Primorskom banu banstvo Bosne kao baštinu zauvijek«). A to i sve drugo, da je Karlo učinio 1308. djelomice u Zagrebu, a djelomice u drugim gradovima, — kako se čita (Krčelić str. 101.). Kako se odatle vidi: hrvatski kralj Karlo Roberto iz Zagreba (iz »Sclavonia«) vlada nad Dalmacijom »Croatarum et Maritimo Bano« i nad Bosnom i to bez pitanja i prosvjeda Ugarske i ugarskoga kralja!

Čini se, da niti Ugri niti njihovi novo izabrani kralji nisu bili jedni sa drugima zadovoljni, jer unutar 8 godina promijeniše tri vladara: Andriju III., Većeslava českoga i Otona Bavarca. Znamo već, da je Apostolska Stolica od početka radila, da kralja Roberta postavi i u Ugarskoj, pa je svaku zgodu upotrebila. da to postigne. Ta se zgoda opet pruži, kada se Oton i Ugri razidoše. Ovaj put se Apostolska Stolica posluži okretnim zagrebačkim biskupom Kažotićem. Ovaj je dobro poznavao i prilike i ljude u Ugarskoj. Izbor kralja nije bio samo očitovanje suverenstva (vrhovne vlasti) i samoodređenja naroda, nego i dobar, unosan trgovački posao i u novcu i u dobivanju novih imanja i časti. Papi i Kažotiću nakon 10-godišnjeg rada uspjelo je, da su i Ugri izabrali Karla kralja Dalmacije i Hrvatske za ugarskoga kralja. Ali okrunili su ga istom godinu dana kasnije, nakon što su ga pripravili, kako će svoju dosadanju suvereno-samostalnu hrvatsku državu prijevarno podvrgnuti Ugarskoj.

U ovaj čas nas zanima samo rad Kažotićev. Ovaj je sigurno podržavao veze s ugarskim velikašima i više puta odlazio u Ugarsku. No najznamenitiji njegov nastup bio je 1309., kada je kao izaslanik hrvatskoga kralja Karla istupio na ugarskom saboru na Rakošpolju pred ugarske staleže, da preporuči Ugrima Karla. Kažotić je zauzeo isto stanovište, koje je zastupao pred par godina legat Bokasin. A to je ujedno bilo i hrvatsko stanovište, t. j. da je Ugarska isto tako kao i Hrvatska feudum (vjerna zemlja) sv. Petra, a ugarski vladari kao i hrvatski, da su vazali sv. Petra, te prema tomu da imadu tražiti odobrenje i posvećenje Apostolske Stolice. U svom govoru na tom ugarskom saboru govori o Hrvatskoj ovako: »Doklegod su vladali kraljevi Dalmacije i Hrvatske gotovo kroz 600 godina, počam od vremena (bizantinskoga) cara Heraklija pa do našega sv. Ladislava (brata Zvonimirove udove), uvijek su bili vazali (saveznici) i davali daću Apost. Stolici, koji (danak) Zvonimirov poslije plaćaju bosanski bani sve do dana današnjega (1309.) kao udo spomenute kraljevine«.

Iz ove kratke izreke upada više važnih točaka u oči, koje ističu okretnost i učenost Kažotićevu.

Negdje prije smo vidjeli, kako poslanici Bana Pavla Šubića (t. j. Kažotić) kažu, da su kraljevine Dalmacija i Hrvatska od vremena kralja Zvonimira i pape Grgura VII. vazali sv. Petra. Zvonimir je bio tada od Hrvata i Dalmatinaca novo izabrani kralj. Time je i Kažotić papi Bonifaciju VIII. htio naglasiti, da kaošto su tada imali Hrvati pravo da si slobodnom voljom biraju Zvonimira (koje pravo im je Grgur VII. potvrdio), da tim istim pravom sada biraju Karla Roberta. I dosljedno tome, da i Bonifacije ne može postupati drukčije nego što je veliki papa Grgur VII. postupao.

Pred Ugrima govori Kažotić isto samo malo drugačije. On kaže, da su Hrvati već davno prije ugarskoga sv. Stjepana bili vazali (saveznici) Sv. Petra, to jest, jedino Bogu, jedino Kristu i njegovu nasljedniku Sv. Petru podložni i nikome drugomu (dakle ni Ugrima).

Još upada u oči, da je već Kažotiću bilo poznato ono, što piše oko g. 940. bizantinski car Konstantin Porfirogenet, da su naime Hrvati stvorili u tadanjoj »Dalmaciji« hrvatsku državu za vrijeme bizantinskog cara Heraklija (620.—641.). U to vrijeme bili su vrlo rijetki ljudi, koji su poznavali bizantinske ljetopisce, pa zato tim više vrijedi, kad govori o domaćim stvarima. I zato je upravo dragocjeno njegovo svjedočanstvo, da su bosanski bani i za vladanja Arpadovaca plaćali Apostol. Stolici Zvonimirovu daću sve do Kažotićevih dana. A to svjedočanstvo je nepobitno, jer je Kažotić poznavao vrlo dobro bosanske prilike. On je bio nekoliko godina propovjednik, misionar u Bosni i povrh toga kancelar bosanskoga gospodara Pavla Šubića (Krčelić str. 114.).

Osim Apost. Stolici najveću zahvalnost duguje Karlo Roberto banu Pavlu Šubiću i biskupu Kažotiću, da je postao i ugarski kralj. Ali kada je postao ugarski kralj, izgleda, da mu je bila nesamo prva, nego upravo jedina briga, da satre Hrvate i skuči Hrvatsku pod Ugarsku. I upravo prve uzme na nišan Šu-

biće. I nije mirovao, dok ih nije satro. Da pri tomu nisu ruže cvale njihovim prijateljima i pristašama, lako si možemo predstaviti. Da su i za biskupa Kažotića nastali crni dani, to svjedoče njegova brojna pisma. Mora da je Kažotić teške duševne boli trpio i kao čovjek pravdoljub, kao svetac svećenik i kao žarki hrvatski rodoljub snoseći i osobne nepravde i gledajući ponizivanje svoje domovine i progonjenje svojih prijatelja. Čini se, da ga je to sve na toliko ojadilo i skršilo, da je godinu dvije prije smrti zamolio papu, da ga makne iz domovine. Tako postade biskup u Luceri u Italiji, gdje za kratko vrijeme izdahne svoju plemenitu, surovom nezahvalnošću ojađenu dušu (oko 1323.).

Karlo Roberto je dugo vladao u Ugarskoj, još kojih 30 godina (do 1340.) te je još mnogo jada zadao i Hrvatskoj i Hrvatima, u prvom redu svojim najvjernijim, dok je kraljevao u Hrvatskoj.

Čini se, da je toliko ogorčenje posijao u Hrvatskoj, da to nije mogao popraviti niti njegov puno sposobniji i širokogrudniji sin Ljudevit Veliki. Ovaj, da udovolji Hrvate, obnovi staru Arpadovsku uredbu, koja proizlazi iz Pakta Konventa, to jest uredbu »Mlađega kralja«. On postavi u hrvatskoj državi svojega mlađega brata Stjepana za »vojvodu« (duks-a). Vojvoda ili duks naziva se i Zvonimir prije krunisanja. Duks neokrunjeni samostalni vladar u Hrvatskoj. Ovaj vojvoda Stjepan daje si u poveljama, koje je izdao (između 1350.—53.) slijedeći naslov: »Nos Stephanus Dei gratia totius Sclavoniae, Croatiae et Dalmatiae Dux. (Mi Stjepan po Božjoj milosti vojvoda cijele Slavonije, Hrvatske i Dalmacije)«. U ovim »svojim kraljevinama« on vlada potpuno kao vrhovni vladar. On govori o sebi »Nostra Majestas« (»Naše Veličanstvo«). On postavlja banove u ovim zemljama, on podjeljuje plemstvo. Ukratko, sve se u cijelosti obnovilo kao na primjer za Andrije, dok je ovaj bio duks ili reks junior (»vojvoda ili kralj mlađi«) u hrvatskoj državi.

Tako je bilo za Ljudevita Velikog, koji je znao obuzdati nepravedne zahtjeve Ungaraca. Ali čim ugarski velikaši dobiju vlast u ruke, kraj slabosti vladara, započinje pohlepa za Hrvatskom iznova i ne prestaje do propasti Habsburške monarhije.

Poslije smrti Ljudevita Velikoga (1322.) odmah puče jaz između Hrvatske i Ugarske, koji je doveo do više od 30-godišnjega krvavoga rata između ove dvije države. Na čelu hrvatskoga samostalnog pokreta stoje bosanski banovi, koji plaćaju Apost. Stolici Zvonimirovu daću za Kraljevinu Hrvatsku, nastojeći da oni dobiju Zvonimirovu krunu i kraljevstvo. I bili bi to sigurno postigli, da ih Ugri nisu kroz skoro 300 godina dozlaboga ocrnjivali i optuživali zbog krivovjerstva. Ali ovo spada već u drugu križaljku, a mi govorimo sada o biskupu Kažotiću. O njemu možemo završiti sa zahvalnošću i počitanjem, da je pokazao Hrvatima oružje, kojim se imadu boriti, t. j. od pradjedova baštinjenim Hrvatskim Državnim Pravom, i da ga imadu braniti pred najvišim međunarodnim sudom, tada pred Apostolskom Stolicom. I tako su doista postupali i junački odolijevali svim protivnicima na sjeveru i zapadu. Ali kada je Bosna pala pod Turke, morade se hrvatski narod ili prisloniti na dosadanje nadrisaveznike i »prijatelje« ili napraviti neki sporazum s Turcima. Hrvati odaberu ono prvo i postadoše časni, ali mučenički »Antemurale Christianitatis« (Predziđe kršćanstva), ali uz cijenu, koju pjesnik (Divnić) ovako latinski kratko i jezgrovito izreče:

Turca heu! rapuit rura et gens extera jura,
Restat sola fides, caetera rapta vides.

Ili hrvatski:

Turčin je oteo polja a narod izvanjska prava,
Vjera ostaje još, drugo je oteto sve.

Kulturne crtice.

6.

Knjiga.

U pređašnjim brojevima »Zlatnog Klasja« čuli smo, kako je nastalo pismo i kakvih ga sve vrsti ima; zatim smo čuli, na čemu se sve pisalo i čim se pisalo.

Čujmo sada, kako je postala knjiga.

1. No još prije toga reći ćemo, kako se sve knjiga zvala u različitim jezicima. To će biti u savezu s onim, što je rečeno o materijalu ili o tvarnoj podlozi, na kojoj se pisalo.

U latinskom se jeziku knjiga zove »liber«, — a liber znači »lika« ili »ličina« pod korom drveta. Stari su Latini isprva nemajući drugog materijala, pisali na toj ličini, koja se zvala »liber«, pak se poslije svaki materijal, na kojem se pisalo, i sve što se napisalo, pa makar toga bilo i više, makar cijela »knjiga«, zvalo liber.

U grčkom se jeziku knjiga zove »biblos« ili »biblion«, a tako su Grci zvali egipatsku biljku papirus, od koje se, kako znamo, pravio materijal (tvarna podloga) za pisanje. Zatim je ta riječ prešla i na sve ono što je napisano, bilo toga malo ili mnogo, ma i cijela »knjiga«, tako da Grci zovu knjigu biblion. Otuda ide i riječ »biblioteka«, što znači »knjižnica« (to je grčka riječ: biblion znači »knjiga«, a »teka« znači »polica«, ili ormar, gdje se nalaze pohranjene knjige).

Njemački se za knjigu kaže »buh«, a to dolazi od njemačke riječi »buhe«, što znači »bukva«. (Naša i njemačka istoga su korijena). Stari Nijemci (Germani) urezivali su svoje staro pismo (zvono »rune«) u štapiće od bukovih grana ili pisali na bukovo lišće. Otuda ime i njihovoj knjizi.

I Slovenci se za knjigu služe istom riječju. »Bukvarna« znači knjižnica.

A i kod nas Hrvata «b u k v i c a« znači »slovo«. »Odčitat ću mu bukvicu« znači »Odčitat ću mu pismo, što ga ide«.

Pita se, otkuda naša riječ »k n j i g a«. Drugi nam jezici pokazuju, odakle su oni uzeli svoju riječ za »knjigu«: uzeli su od onoga materijala, na kojem su urezivali ili pisali od prvog početka ili u najstarije vrijeme, — a to je ponajviše bilo liko od šumskog drveća. Ima pak jedna naša stara

1. *Tu se vidi duga pruga od papirusa. Kad se pročitala, smotala se i dobio se smotak.*

riječ za šumu, a to je »kneja«. U mom rodnom kraju jedna šuma nosi ime »Kneja«. Više je nego vjerojatno, da su naši stari Hrvati pisali na liku šumskog drveta, a kako se šuma zvala »Kneja«, mogla je ta riječ prijeći i na ono, što se pisalo, i tako postala riječ »knjiga« (koja je srodnog korijena s riječju »kneja«).

To sve, što rekoh, ujedno vam je i kao jedan od bezbrojnih primjera, kako se značenje riječi, to jest, kako se jezik mijenja. Najprije riječ znači jedno, a poslije duga vremena sasvim nešto drugo. Riječi: liber, biblos, buh, bukvarna, bukvica, knjiga, značile su najprije »liko«, a nakon nekoliko prošlih vijekova znače ono što danas znači »knjiga«. Kolika promjena! Kolika razlika! T k o b i m i s l i o, d a o n a r i j e č, k o j a d a n a s z n a č i »k n j i g a«, d a j e n e k a d z n a č i l a »l i k o«! Nijedan pozniji (kasniji) Latinac (Rimljanin) nije za svoju riječ »liber«, koja mu je značila »knjigu«, ni pomišljao, da je u kakvoj vezi ili rodbini s riječju, koja znači »liko«. Tako ni Grk za svoju riječ »biblos«, ni Nijemac za svoju »buh«, ni Slovenac za »bukvarnu«, ni Hrvat za svoju »knjigu« nije pomišljao da je u rodbini s »knejom« (šumom, to jest, s »likom« šumskog drveta).

No nije samo to, nego otuda vidite, kako promjena ili povijest jedne riječi označuje promjenu ili povijest ljudskog života ili ljudske prosvjete (kulture). Na tom, kako se od riječi »liko« razvila riječ »knjiga« vidi se ujedno i to, kako su se ljudi u početku priprosto (primitivno) služili za pisanje likom od drveta, a onda se razvijali sve na više, dok se nije došlo do današnje, ovako usavršene knjige; vidi se, kako se od primitivne (priproste) kulture razvija sve viša i viša, po duševnim sposobnostima ljudi, koje im je dao Stvoritelj.

2. Doista, u davno pređašnje doba nije »knjiga« ni izdaleka izgledala tako, kao što izgleda danas. Ne samo to, nego knjige, dakako, u prvim počecima nije ni bilo. Najprije su se urezivale ili bilježile manje stvari, kao račun, ili sastavljali popisi, ili pisale isprave (darovnice) ili pisma, — no t o s v e n i j e k n j i g a, j e r j e t o o b i č n o s t a l o n a j e d a n l i s t.

K n j i g a j e n a s t a l a, kad se o jednom predmetu, za pouku ili zabavu, napisalo toga više, tako da je za to trebalo i više pisaćeg materijala (papirusa ili pergamene), to jest više listova.

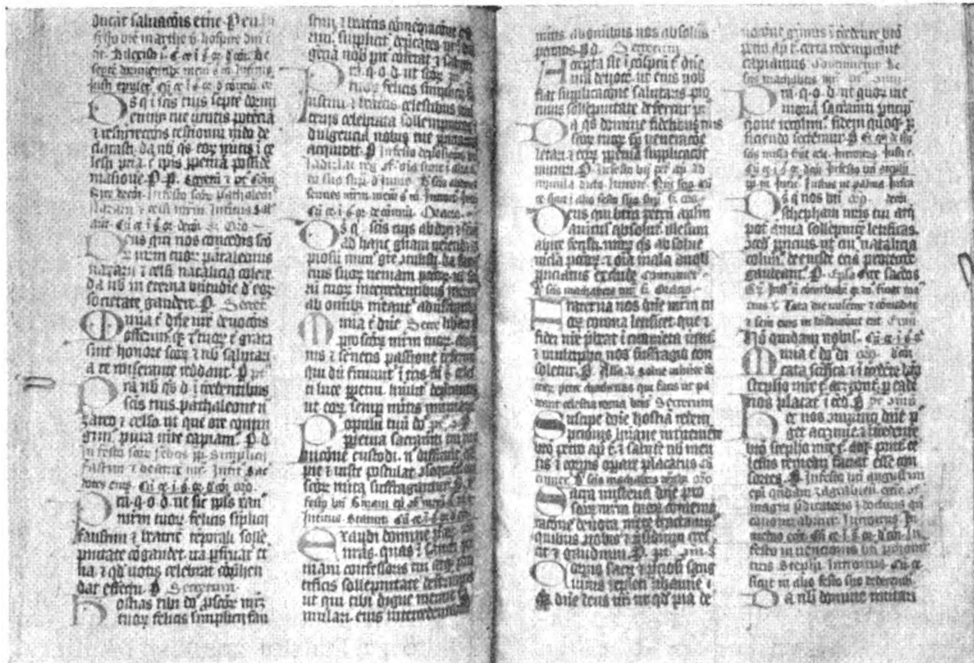
U tu bi se svrhu komadi p a p i r u s a pristavljali (ne jedan na drugi) n e g o j e d a n d o d r u g o g a i lijepili, tako da je nastala d u g a p r u g a i l i t r a k. Na toj, tako dobljenoj, dugoj i, koliko je potrebno, ovisokoj prugi ili plohi pisalo se od komada do komada (od lista do lista), ali samo na jednoj strani. P o t o m b i s e t a c i j e l a d u g a p l o h a (p r u g a, t r a k) s m o t a l a (s a v i l a), tako da se dobio smotak ili svitak. (Gledaj sliku 1).

To je bila knjiga u obliku smotka ili svitka.

2. *Tu se vidi iz pergamene složena i rukom ispisana knjiga, koja se zove kodeks.*

Tada dakle knjiga još nije izgledala kao današnja knjiga, gdje se slaže list na list, n e g o s e s t a v l j a o l i s t d o l i s t a, pa se zatim sve to savilo (kao što se savija ili frče list na drvetu), i dobio s v i t a k (koji se latinski osim »liber«, posebice zvao v o l u m e n od glagola volvo, što znači motati).

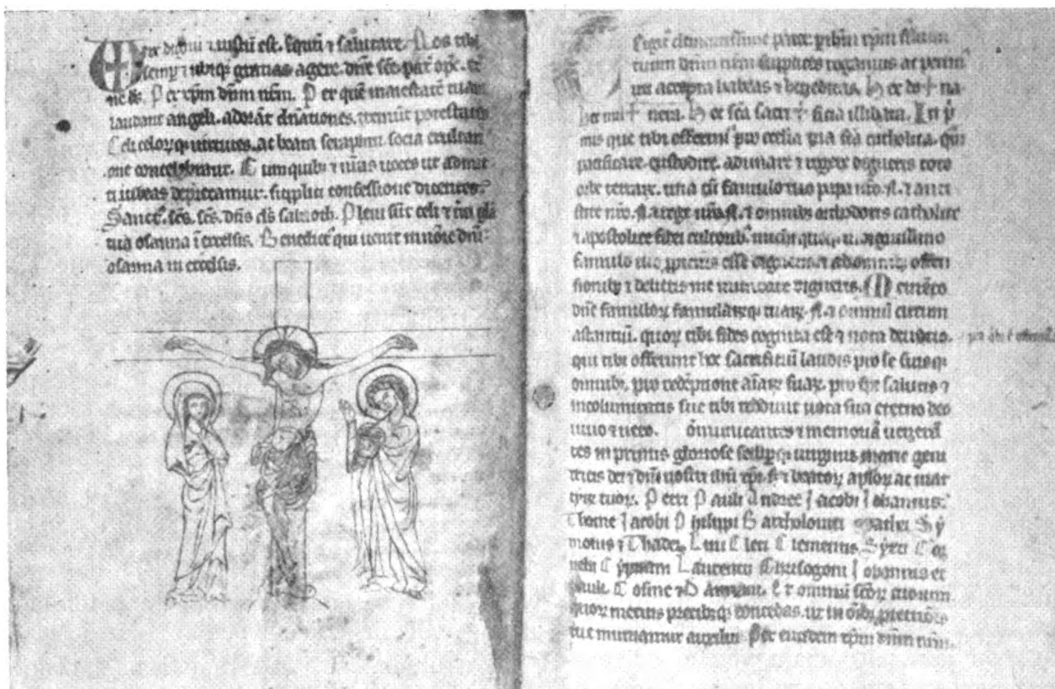

3. *Otvoren kodeks, to jest rukom ispisana debela knjiga (zagrebački misal ili misna knjiga iz prve polovine 14. vijeka, a nalazi se u knjižnici prvostolne crkve zagrebačke). Fotografirao naš sveučilišni profesor dr. Dragutin Knivald.*

Ovakav svitak imao je na jednoj i drugoj strani pričvršćen po jedan štapić od drveta ili slonove kosti, i na vršku po jedno puce. Pomoću toga štapića svitak se za vrijeme čitanja lakše odmatao i zamatao. Odozdo je visio jedan trak, na kojem je bio zabilježen pisac i sadržaj svitka (knjige).

Cio se smotak (mjesto korica) čuvao u odugoljastoj kutiji od pergamene, koja je obično bila crveno obojadisana. Obična pisma samo bi se prevezala vrpcom.

3. Tako je to bilo, dok se za pisanje nije počela upotrebljavati pergamena (pisaća tvarna podloga od kože).

4. *Otvoren kodeks (zagrebački misal ispisan rukom pod kraj 13. vijeka, prije sedam stotina godina, nalazi se u knjižnici prvostolne crkve zagrebačke). Fotografirao dr. Dragutin Knivald.*

Budući da se pergamena ne da savijati (kao papirus), to su se komadi ili listovi pergamene slagali jedan na drugi i zatim se na stražnjoj strani prišili. Tako se učinilo ne samo zato, što se pergamena teško savijala, nego i po uzoru drvenih pločica, koje su bile prelite voskom. I one su se slagale jedna na drugu.

Time dakle, što su se listovi pergamene morali slagati jedan na drugi, dobio se oblik knjige onakav, kakva ga i danas imamo. Kako listovi od pergamene nisu bili tanki, lako je sebi predstaviti, da je takova knjiga bila dosta debela.

A zvala se **Kodeks.**

»Kodeks« je latinska riječ i zapravo znači komad drveta ili klade, s koje je skinuta kora. Budući da su Rimljani izdubljene drvene ploče, koje bi prelili voskom, upotrebljavali za pisanje, to se najprije takva drvena ploča zvala »Kodeks«, a onda se to ime preneslo i na knjige, koje su sastojale od pergamenskih listova (jer su i one bile slične i teške).

Poslije pak svaka knjiga, koja je pisana rukom, za razliku od tiskane, zvala se Kodeks. (Gledaj sliku 2.)

4. Treba naime dobro držati na umu, da je sve to, što smo dosada spominjali, sve te knjige, bile one u ovom ili onom obliku, ili u obliku svitka ili u obliku kodeksa (složenih listova), **da je sve to pisano rukom.** Sve su to **rukopisi** ili manuskripti (latinska riječ: manus znači ruka, a skribo znači pišem).

Pošto tiska još nije bilo, sve se je moralo pisati rukom. Dakako, da su knjige bile rijetke i skupe. U rimsko i grčko vrijeme pisari su najvećma bili robovi. Kad se jedna knjiga imala umnožiti, tada bi jedan čitao naprijed a za njim pisalo više pisara.

Poslije je bilo i plaćenih pisara. Imali su ih pisci, učenjaci, knezovi i vladari.

U ranom srednjem vijeku najviše su pisali knjige samostanci (redovnici). Oni su to činili iz prosvjetnih razloga. Prepisivali su mnoge stare rukopise, rimske i grčke, da se uzmognu korisno upotrebljavati i da se sačuvaju za budućnost.

To je bio ogroman posao. Cijele knjižurine ispisati rukom! I to tako divno, da im se i danas moramo diviti. Osobito krasno izrađivali su velika početna slova te ih uresili različitim uresninama i sitnim slikama (minijaturama). (Gledaj sliku 3. i 4.)

Katolički su redovnici time stekli besmrtne zasluge za ljudsku znanost i kulturu.

Iz starine nam se sačuvalo dosta velik broj rukopisa. Ima ih vrlo starih. Najstariji su egipatski svitci od papirusa, stari dvije i tri tisuće godina prije Krista. Mnogo kodeksa sačuvano je iz srednjeg vijeka.

Znatan broj i svitaka i kodeksa nalazi se u različitim bibliotekama velikih evropskih gradova (Londona, Pariza, Berlina, Beča i drugih).

Sasvim novo doba za knjigu nastalo je onda, kad je pronađen tisak. No o tom u slijedećem broju. **Dr. F. R.**

Iskre.

3.

Rob.

Promatrao sam ga. Sjedili smo kod jednog većeg objeda.

Jedva je čekao, da objed svrši. Bio je nemiran. Ogledavao se amo, tamo. Samo je na jedno mislio: kad će smjeti zapušiti.

Ništa ga drugo nije zanimalo. Ništa nije čuo, o čemu su drugi razgovarali i raspravljali. Na pitanja nije odgovarao.

— Je li slobodno zapušiti? — zapitao je domaćina, čim ga je ugledao.

— Slobodno!

Lice mu zasjalo. Pomamno je zapalio cigaretu.

Rob dimu! Siromah!

Tako ima i drugih robova: vinu, puti, novcu, častima.

Ništa ih drugo ne zanima. Ni nauka, ni domovina, ni Bog. Ništa drugo ne čuju. Ni čiju bol, ni glas savjesti, ni viši zov. U okovima su. U ropstvu. Bešćutni, gluhi.

Siromasi!

Kako je slatko biti slobodan!

Kako je lijepa sloboda sinova Božjih!

4.

Narodne vrline.

Jedan od naših najboljih i najučenijih hrvatskih ljudi (Vjekoslav Klaić) rekao je: »Mali se narodi samo onda mogu održati, ako imaju velike vrline.«

Kao što povijest svjedoči, i veliki narodi propadaju, ako im nestane vrlina, ako ugreznu u opačine, a kud i kamo većma vrijedi to za narodne male. Još više. Mali narodi za svoje održanje moraju imati upravo velikih vrlina.

No otuda, što se ova istina spoznaje i što se naglasuje makar kako jakim naglaskom, otuda još nikakve koristi, otuda još ni trunka vrline ne će ući u sam narod.

Pita se dakle, odakle narodu tako potrebne vrline.

Vrlina treba ne samo da se spozna, nego da se i usvoji, i ostvari.

Tko će to izvesti?

Zar škola? Odviše je zaposlena pružajući samo opće znanje i učeći razne vještine. No i bez obzira na to, škola to ne će moći izvršiti, jer, nažalost, u glavama velikog dijela nastavnika (učitelja), radi njihovih različitih svjetovnih nazora, u tom pogledu, u pogledu narodnog odgajanja i prožimanja vrlinama, vlada veliki nered (kaos).

Ili zar drugi neki narodni odgojitelji, poklonici jedinog razuma? Nipošto. Bez obzira na to, što i u njima, u tom pitanju, vlada isti nered, u drugu ruku, sam razum, kao odviše nestalna tvrtka, ne pruža dovoljna ugleda za opstanak velikih narodnih vrlina.

Ne vidim nikoga drugoga do Boga. Jedino On može dati narodu velikih vrlina.

Ili drugim riječima, jedino oni, koji pokazuju put do Boga. Crkva i njezini krjeposni službenici. Put, koji se ne dotiče zemlje. Svrhunaravni put.

Drugoga nema. Istina nad istinama.

Slike i slikari sv. Jeronima.

Napisao Luka Perinić.

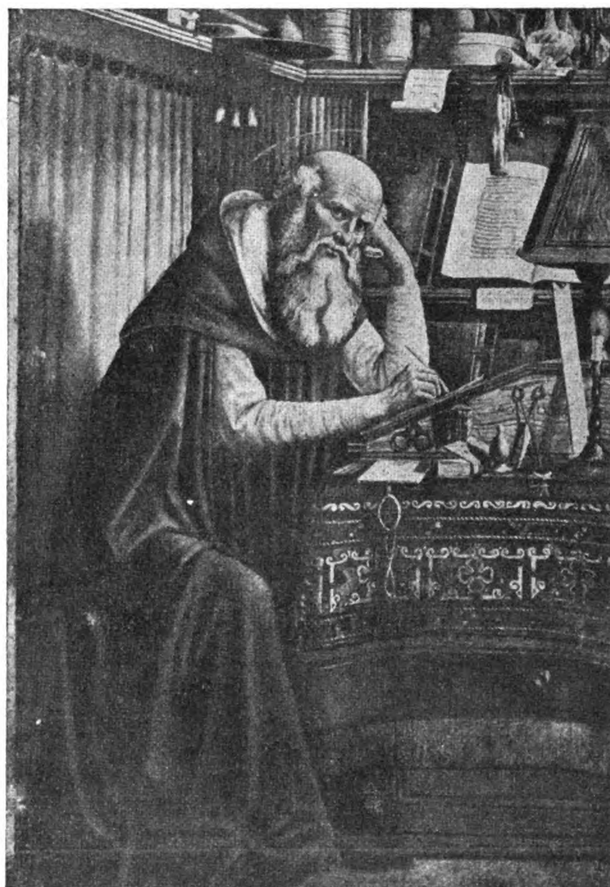
Slava velikih ljudi ne propada u zemlju skupa s njihovim tijelom. Uspomena na njih živi nesamo godinama, nego i vjekovima. Veličini i snazi njihova duha dive se nesamo pojedinci, nego čitavi narodi, jer su za svoga života zaorali duboke brazde i za sobom ostavili svijetle tragove u povijesti čovječanstva.

Među takve velikane svijeta spada i sv. Jeronim. Preminuo je pred 1520 godina, a slava njegova još uvijek traje i njegovo se ime neprestano s udivljenjem spominje. Širom svijeta nalaze se spomenici podignuti njemu u čast i toliko crkava, oltara i kipova njemu je posvećeno, toliko ustanova nazvano njegovim imenom, toliko slika prikazuje njegovu veličinu i značenje.

Kod nas se Hrvata sv. Jeronim posebice časti. Eto je njegovim imenom nazvana najpoznatija naša pučko-prosvjetna ustanova Hrvatsko Književno Društvo sv. Jeronima (g. 1868.), a isto tako i naš gostinjac u Rimu, koji je utemeljen g. 1450. U Štrigovi u Međumurju g. 1448. podignuta je crkva i samostan u čast sv. Jeronima, jedna se hrvatska franjevačka provincija zove njegovim imenom, u Zagrebu je nedavno utemeljena župa sv. Jeronima, a na krštenju mnoga hrvatska djeca (osobito u Dalmaciji) dobivaju sv. Jeronima za svog nebeskog zaštitnika. O sv. Jeronimu postoji kod nas i jedan lijepi roman: »Sedam puta udarani« od dra Velimira Deželića, o njemu je poznati hrvatski pisac Don Kerubin Šegvić napisao knjigu »Doživljaji sv. Jeronima«, njemu je u čast dr Božidar Širola napisao veliku svoju skladbu, koja nosi naslov »Posljednja Pričest sv. Jeronima«, njega su na različite načine proslavili i drugi hrvatski književnici i umjetnici.

A zašto se sv. Jeronim baš kod Hrvata toliko štuje? Zato, jer je on naš zemljak!

Sv. Jeronim se naime rodio u gradu Stridonu (i to oko g. 341.). Taj se grad nalazio na granici rimske pokrajine Dalmacije i Panonije. No kako je rimska Dalmacija u ono vrijeme imala posve druge granice nego što ih ima danas i kako nisu dosad otkriveni tragovi drevnog grada Stridona, ne može se sa sigurnošću odrediti, gdje se zapravo nalazilo rodno mjesto sv. Jeronima. Jedni ga smiještaju u Međimurje, drugi u Istru, a treći u današnju zagorsku Dalmaciju. Veliki hrvatski učenjak Don Frane Bulić, koji je po cijelome svijetu poznat po iskapanju starina iz drevne prošlosti, naginjao je ovom trećem mišljenju. Baš neke godine, kad sam ga u Zagrebu pratio od Društva sv. Jeronima do Jugoslaven-

Sv. Jeronim pri radu.
Naslikao Dominik Ghirlandajo.

ske Akademije, obrazlagao mi je to svoje mišljenje te govorio, da bi se u tim predjelima pri iskopavanju sigurno naišlo na tragove starog Stridona. — No bilo kako bilo, svi se slažu u tome, da se Stridon nalazio na današnjem hrvatskom tlu i da je sv. Jeronim naš zemljak. Hrvati su se, kako neki misle, dva, tri stoljeća iza smrti sv. Jeronima doseljavali u ove krajeve, ali je uspomena i štovanje tog velikog Dalmatinca bila tako živo i snažno, da su sv. Jeronim Hrvati prigrlili kao svoga.

Sv. Jeronim je za svoga života bio poznat po čitavom onda poznatom svijetu. Jedan od najučenijih ljudi svoga vremena, mudar bogoslov, stup Crkve Katoličke, a u isto vrijeme čovjek svetog života i velikih kreposti. Zato nije nikakvo čudo, da su se slikarski umjetnici svih vjekova natjecali, da što ljepše i dostojnije prikažu na svojim slikama tog crkvenog velikana.

Gospa sa sv. Jeronimom i sv. Bartulom. Naslikao Aleksandar Bonvicino Moretto (od g. 1498. do g. 1555.). Nalazi se u Vatikanskoj pinakoteci.

Rijetko se koji crkveni velikan nalazi na toliko vrijednih umjetničkih slika kao sv. Jeronim! U prošlome je stoljeću jedan Francuz nabrojio 314 slika velike vrijednosti, na kojima je prikazan sv. Jeronim od najrazličitijih umjetnika. Naravno, od toga se vremena broj tih slika uvelike povećao!

Najstarija sačuvana slika, koja prikazuje sv. Jeronima, nastala je negdje oko g. 650., dakle oko 230 godina iza svečeve smrti. Ta se slika nalazi u gradskom muzeju u Brešiji (u Italiji).

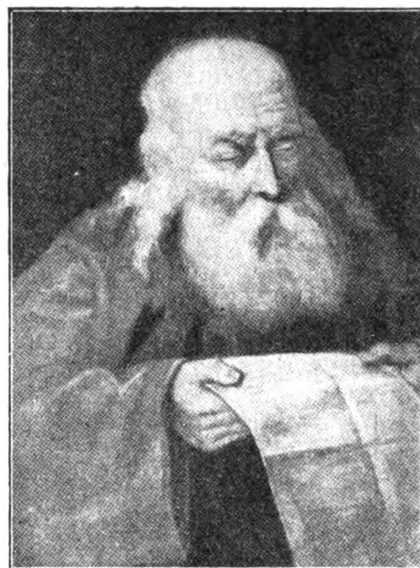
Kako je život i rad sv. Jeronima bio mnogostruk, razni ga umjetnici prikazuju na razne načine; prema tome kakvu njegovu oznaku žele istaknuti. Na najviše slika nalazimo ga naslikana s knjigama, jer je on najpoznatiji kao **čovjek od knjige i pera.** Još kao mladić u Stridonu sakupljao je knjige i spise i stvorio svoju kućnu knjižnicu, što je za ono vrijeme bio vrlo težak posao, jer nije bilo štampanih knjiga, nego su se sve morale prepisivati. Kasnije je obišao sva najvažnija ondašnja prosvjetna središta čitajući, učeći i pišući. No sigurno mu je najveću slavu pronijelo svijetom to, što je preveo sv. Pismo. I baš na tome radu oko prijevoda Sv. Pisma prikazuju mnogi slikari sv. Jeronima. Tako ga prikazuje i hrvatski umjetnik V l a d i m i r K i r i n na slici, koju već godinama donosi na naslovnoj stranici jeronimski kalendar »Danica«. (Kirinova izvorna slika sv. Jeronima nalazi se u predsjedničkoj sobi Hrvatskog Književnog Društva sv. Jeronima u Zagrebu).

Mnogi umjetnici prikazuju na svojim slikama sv. Jeronima k a o k a r d i n a l a, premda on to nije bio. Običaj, da sv. Jeronima prikazuju kao kardinala, nastao je odatle, što ga je onda vladajući papa Damas imenovao svojim osobnim tajnikom i pisarom te što ga je držao za svoga savjetnika. Tek od 13. stoljeća nalazimo na slikama prikazanog sv. Jeronima kao kardinala, a prva se slika te vrsti nalazi u Rimu u crkvi Velike Gospe (Santa Maria Maggiore) iz god. 1292. Znameniti talijanski umjetnik O r c a g n a (čitaj: Orkanja) prikazao ga je kao kardinala god. 1354. na slici u stolnoj crkvi sv. Marije Nove u Firenci, a za njim su se poveli brojni umjetnici iz Italije i drugih zemalja.

Isto ga tako pogrešno oblače u o d i j e l o r e d o v n i k a, koji za njegova vremena nisu još postojali. To dolazi odatle, što se sv. Jeronim pod konac života povukao u Betlehem i tu živio u samotnoj kući. No on nije bio Benediktinac, kako ga neki slikaju, jer je benediktinski red osnovan

Sv. Jeronim piše.
Naslikao španjolski slikar Jusepe de Ribera, nazvan Spagnoletto (od g. 1599. do g. 1609.).

Sv. Jeronim čita.
Naslikao Ivan Till (g. 1847.).
(Slika je vlasništvo Društva sv. Jeronima u Zagrebu)

tek 100 godina iza smrti sv. Jeronima. Zato nije ispravno ni kad ga glasoviti talijanski slikar Dominik Ghirlandajo (koji je živio od g. 1449. do g. 1494.) slika u takvom redovničkom ruhu.

Neki ga umjetnici slikaju kao učenog bogoslova i crkvenog naučitelja, pa mu zato stavljaju u ruku zgradu crkve sa zvonikom. I doista sv. Jeronim je bio veliki crkveni naučitelj i bogoslov, na njega su se obraćali mnogi vjernici, svećenici i biskupi, da im iznese svoja razjašnjenja u raznim pitanjima vjere i tumačenju sv. Pisma. Na njega se obraćao i sv. Augustin, koji je bio nešto mlađi od sv. Jeronima, pa je zato tu obojicu crkvenih naučitelja lijepo prikazao na jednoj slici obljubljeni talijanski umjetnik Gvido Reni (živio je od g. 1575. do g. 1642., a slika se nalazi u Vatikanskoj dvorani slika). — Kad ga neki slikari prikazuju kao borca za čistoću vjere i ćudoređa, onda misle na njegovu borbu s raznim krivovjercima, koji su se za njegova vremena pojavljivali.

U starijim vjekovima rijetko nalazimo sv. Jeronima prikazanog kao pustinjaka, i u društvu s lavom. Kao pustinjaka, koji kleči pred raspelom te se lupa kamenom u prsa, slikaju ga tek od 15. stoljeća pa kasnije. Sv. Jeronim je bio nagle ćudi, u mladosti tašt, ohol i pun zemaljskih naslada, no kasnije je odbacio brigu za zemaljske stvari i posve se dao na službu Božju. Povukao se čak i u sirijsku pustinju Halkidu (u Aziji), gdje je živio kao pravi pokornik, no ona njegova nagla ćud ostala mu je uvijek. U vezi s njom nastalo je u Srednjem vijeku priča, da je sv. Jeronim tu svoju oštru i naglu ćud htio svakako ukrotiti, pa bi pograbio kamen, s njime se lupao u prsa i govorio: »Parce mihi, Domine, quia Dalmata sum!« — što znači: Oprosti mi, Gospodine, jer sam Dalmatinac, t. j. čovjek nagle i vruće ćudi. — Tako s kamenom u ruci kao pustinjaka — pokornika prikazuje sv. Jeronima i hrvatski umjetnik Celestin Medović (živio od g. 1857. do god. 1919.) na slici, koja se nalazi u franjevačkoj crkvi u Slanom kod Stona (Dalmacija).

Nešto kasnije (u 16. stoljeću) počeli su slikati sv. Jeronima i s lavom. Tako je u novije vrijeme sv. Jeronim skoro uvijek na slikama u društvu s lavom. To dolazi odatle, što je u Srednjem vijeku nastala priča, da se sv. Jeronim kao pustinjak u sirijskoj pustinji bio sprijateljio s nekim lavom. Dok je svetac bio u špilji, eto bane pred njega lav grozno ričući. Lav je šepao na jednoj nozi. Sv. Jeronim mu izvadi iz šape veliki trn, poveza mu ranu — i lav ozdravi. Od toga vremena postali su nerazdruživi prijatelji. Ta stara priča prenesena je i u slikarstvo, ali čini se, da lava uz sv. Jeronima na slikama treba uzeti u prenesenom smislu: Sv. Jeronim se kao lav borio za čistoću vjere i ćudoređa, bio je neslomljiv, snažan i uvijek pobjednik kao i kralj zvjeradi — lav.

Krajolik, u koji slikari smještaju sv. Jeronima, također je vrlo raznolik. Neki ga stavljaju u samostansku ćeliju, neki u velebne dvore, neki u pustinju, a najviše njih u špilju. Sv. Jeronim je doista mnogo putovao te živio i u Rimu i u pustinji i u samostanu i u špilji. Zadnje dane proveo je u blizini Betlehemske špilje, gdje je i umro i bio pokopan, a kasnije je njegovo tijelo preneseno u Rim.

Daleko bi nas odvelo, kad bismo htjeli nabrojiti sve slikare i prikazati sve slike, koje predstavljaju našeg velikog zemljaka. A to nam ne

bi ni bilo moguće. U samoj našoj hrvatskoj domovini ima sva sila domaćih i stranih slika sa sv. Jeronimom. Tako na Korčuli nalazimo lijepu sliku sv. Jeronima iz škole mletačkog slikara Tintoretta (Živio od g. 1519. do 1594.) pa od drugih umjetnika u drugim selima i gradovima. Pavlini, redovnici sv. Pavla, slikali su ga mnogo u svojim crkvama u Lepoglavi, Dubici, Čakovcu, Strezi i u Remetama kraj Zagreba. Lijepa je slika sv. Jeronima od Celestina Medovića u zagrebačkoj stolnoj crkvi.

No spomenut ćemo samo nekoliko najvećih svjetskih umjetnika, koji su na svojim slikama prikazali sv. Jeronima. U Milanu se nalazi slika od glasovitog talijanskog majstora Ticijana (od g. 1477. do g. 1576.), a jedna kopija (preslikana slika) te slika nalazi se i u samostanu sv. Lovre u Šibeniku. U Vatikanu i u milanskoj stolnoj crkvi nalazi se po jedna slika od znamenitog Leonarda da Vinči (koji je poznat po svojoj slici »Posljednja večera«; rođen g. 1452.). Od talijanskih umjetnika spomenut ćemo još Caravaggia (čitaj: Karavadža, od g. 1569. do g. 1609.), Correggia (čitaj: Koredža, od g. 1494. do g. 1534.) i Bellinija (od g. 1428. do god. 1516.). Od njemačkih slikara spomenimo najglasovitijeg od svih: Albrechta Dürera (od g. 1471. do g. 1528.), koji je na više slika prikazao sv. Jeronima. I nizozemski majstor Rembrand (iz XVII. stoljeća) naslikao je sv. Jeronima, a isto tako i glasoviti Rubens (od g. 1577. do g. 1640.). Ovakvo silno zanimanje cijelog prosviječenog svijeta za sv. Jeronima treba da nas potakne, da ga i mi — njegovi zemljaci — što bolje upoznamo, da nasljedujemo njegove kreposti i da ga s još više odanosti i ljubavi slavimo i štujemo. A isto tako da nam bude na srcu i one ustanove, koje nose ime tog velikog našeg zemljaka, napose Hrvatsko Književno Društvo sv. Jeronima, koje je najraširenije hrvatsko pučko-prosvjetna ustanova i iz koje je izašlo i ovo naše »Zlatno Klasje«.

Tunjica.

Pripovijest iz srijemskog sela.

Napisao dr. Josip Andrić.

Dida-Lovrina unuka Tunjica bila je prava ljepota djevojka. Lijepa kao rumena jabuka i dobra, da se to ne da ni izreći. Duša od djevojke. A svome djedu jedina pomoć i jedini oslon u starosti i staračkoj samoći. Koliko je on puta znao reći:

»Eh, da mi nije moje Tunjice, zacijelo ne bi već davno ni mene bilo!«

I samo bi onda rukavom obrisao oči, na koje su mu same od sebe navirale suze. Tä sjetio bi se kod toga svoje pokojne Ane, koja je, kad ju je kao momak zavolio, bila baš tako lijepa i tako dobra, kao što je sada Tunjica. Unuka je postala živa slika i prilika svoje bake.

»Da je sada živa, pa da je vidi!« uzdahnuo bi i spustio tužno glavu.

Njegovu mu je Anu Bog prebrzo uzeo. Jedva su deset godina proživjeli zajedno. Troje mu je djece porodila, ali je prvo dvoje pomrlo. A kad mu se treće rodilo, nije se Ani više vratilo zdravlje. Jedva je mali Kuzma, njihov sinčić, pošao u školu, kad je čika Lovra ostao udovac. Mislio je, da će mu srce pući. Svoje dobre Ane nikad nije mogao zaboraviti i zato se nije više ponovno ženio. Uzeo je k sebi svoju tetku Katu, koja mu je zamijenila kućanicu, a malom Kuzmi majku.

Svjetskom je ratu sretno umakao, jer nikad nije bio uzet u vojnike. I tako je mogao svu svoju brigu posvećivati svome jedincu, koji je baš za onih ratnih godina ulazio u momačke godine. Da je rat kojom nesrećom još godinu dana duže potrajao, zacijelo bi mu i sina Kuzmu bilo odvelo na ratište. Ali srećom je rat završen prije, nego je Kuzma ušao u osamnaestu godinu. A kad je navršio dvadesetu, oženio se. Čika-Lovri to nije bilo krivo. Tetka Kata je već pobolijevala, pa je kuća trebala mlađe ženske ruke. Kuzma je sebi izabrao djevojku, da čika-Lovra nije mogao poželjeti bolje snahe. Ali i ta je sreća u čika-Lovrinoj kući bila kratka. Kuzma je morao u vojsku, čak u Makedoniju. Uto mu se rodi kći, a žena mu u porodu umre. Sav obezumljen dojuri Kuzma kući, ali nije više stigao ni na ukop svoje mlade žene. Srce mu je razdirao plač djeteta siročeta, njegove Tunjice. A kad se teška i ranjena srca vraćao opet na vojnu dužnost u Makedoniju, dokopao se na putu tifusa, legao u krevet i više se nije digao.

Tako je čika Lovra ostao sam samcat na svijetu sa svojim unučetom Tunjicom, koju je — samo on zna, s koliko muke — odhranio i uzgojio, te je evo danas tako jedra, tako lijepa, tako dobra i vrijedna djevojka, kakve ni u devet sela ne ćeš tako lako naći.

Zato dida Lovra s toliko milja gleda svoju unuku, kako mu — otkada se tetka Kata preselila u vječnost — redi kuću i vodi kućanstvo. I svaki put mu je baš tako, kao da vidi svoju pokojnu Anu. Ne može je se dosta nagledati, kad kopa u bašči, kad hrani kokoši usred dvorišta ili kad radi drugi kakav kućni posao.

Sretan je dida Lovra, što ima Tunjicu, pa nije kao staro suho stablo, koje će prva oluja iščupati iz korijena i srušiti. Ali eto i nju hoće da mu ugrabe. Ljepota je ona, i nije čudo, što mnogo momačko oko na njoj zapinje. Sva se sela

naokolo za nju propitkuju. Zna to dida Lovra. Dolazi to i do njegovih ušiju. A onda mu nešto poput klliještâ stisne srce, kad promisli, da će se možda uskoro već netko naći, tko će Tunjicu odvesti u drugo ili u treće selo. Pa šta će on onda?

Tako se on pita, kad pred veče sjedne pred kućom na klupu i stane misliti svakojake misli. A te mu misli rastjera tek Tunjičin dolazak. Svako ona veče klekne pred raspelo, što stoji tu kraj dida-Lovrine kuće, pa moli krunicu. A dida Lovra sklopi onda ruke na molitvu, ali kod tog ne može da skine očiju sa svoje unuke, koja je u toj molitvi još sto puta ljepša i sto puta milija njegovu srcu. Pravi anđeo, od kojega valjda ni u samom nebu ljepšega nema.

II.

Od nekog se vremena Tunjica nekako promijenila. Sve je neveselija, sve zamišljenija i sve češće propušta svagdanju molitvu pred raspelom. Kada dođe predveče, samo je nestane nekud u selo, pa se već i mrak spusti, dok se ne vrati. Te tako danas, te sutra, pa se već po cijelom selu stalo koješta šaputati.

»Šta ćeš svako veče u selu?« zaustavljao je dida Lovra unuku, kad bi je ponekad tako vidio, gdje odlazi, ali se ona nije dala zaustaviti.

A on bi onda stao i gledao za njom, kako nestaje u sumraku, što je stao da zaogrće selo. I osjećao je, da mu tamo u tom sumraku neko vreba na ono, što još jedino ima na ovom svijetu. A kad i to izgubi, šta mu vrijedi onda i taj pusti život, koji mu još ostaje?

Naišla tako jedno veče strina Bara iz drugog sokaka, pa kad je vidjela dida-Lovru, kako tužan i zamišljen sjedi na klupi pred kućom, upustila se s njim u divan. I najedared će mu reći:

»E, moj dida Lovro, znam ja, šta je vama na srcu. A da još znate, kuda to vaša Tunjica lunja, dok vi ovako svako veče samujete, šta bi vi onda istom rekli?«

Dida Lovra naglo ustane, uhvati strinu-Baru čvrsto za ruku, upilji u nju svoje mutne staračke oči i gotovo vikne muklim glasom:

»Šta si to rekla? Šta ti to znaš o mojoj Tunjici? Govori, ili ću ti zauvijek začepiti ta tvoja usta!«

Uplašila se strina Bara pa ne zna, šta će. Nikad ona dida-Lovru takvoga nije vidjela. Srce joj strepi od tog divljeg — jest, baš divljeg — njegova pogleda. I da mu se nekako otme, izlane:

»Mića lugar joj je zavrtio glavom. S njim se svako veče sastaje. I ko zna, šta je taj bekrija kadar još s njom da učini. Ne će mu Tunjica biti prva, koju je prevario...«

Dida Lovra pusti strina-Barinu ruku i samo se bez riječi spusti natrag na klupu. Bilo mu je, kao da mu je nešto sapelo i noge i ruke i grlo, te ne može ni da se makne ni da riječi izlane. A najradije bi bio zajauknuo od neke ljute boli, koja mu je ispunila dušu, i pobjegao nekuda, odakle se nikad više ne bi vratio.

Takvoga ga je tu zatekao i komšijin sin Marko, koji se jutros vratio iz vojske. Čudi se on, što ga dida Lovra, koji ga je nekada tako veselo susretao i tako rado s njim divanio, sada gotovo i ne gleda, nego samo zuri u zemlju i jedva koju riječ izgovori.

»A gdje vam je, dida Lovro, Tunjica?« upitat će najedared Marko.

Dida Lovra kao da se tek na te riječi bio prenuo. Digne glavu, pogleda Marka i stane da muca:

»Tu — Tunjica?... Veliš Tunjica?... A, da, da!... Čekaj, idem, idem da vidim... Sad ću ja...«

Ustane i pođe u avliju. Ali na vratima stane, zatetura i bez riječi se stropošta na zemlju...

III.

Kad je strina Bara ostavila dida-Lovru, da se vrati kući, sretne u svom sokaku Tunjicu. U tom je sokaku i šumarija.

»Čekaš, djevojko, Miću, je l'?« stane ona pred nju.« Ej, luda glavo, gdje ti je pamet, pa ne vidiš, kuda srljaš? Pitajder ti tog svog dilbera, kako je svršila njegova ljubav s Rozom zidara Milića iz drugog sela, pa da znaš onda, kako će, ne dao Bog, i s tobom uraditi! Sebe ćeš unesrećiti, a onog dobrog svog didaka prije reda strpati u grob!«

Tunjicu isprva oblilo rumenilo, ali onda se najedamput uhvatila za srce, problijedila i okrenula se, da pobjegne, pa da ništa više ne čuje.

U taj čas izađe iz šumarije Mića lugar. Tunjica ga spazi i brzim se korakom stvori pred njim.

Strina Bara naćuli uši, ne bi li čula, šta će sad Tunjica reći Mići. Ali isprva nije ništa mogla pravo razabrati. Samo je primijetila, da Tunjičin divan s Mićom biva sve življi i sve glasniji. Mića se najednom isprsio i stao bijesno mahati rukama, a onda vikne, da ga je i strina Bara mogla jasno čuti:

»Pa šta onda, ako sam jednu ostavio? Nije mi ni prva ni posljednja!«

Tunjica cikne, kao da ju je guja ujela za srce zarida i odjuri, što su je noge nosile.

A Mića se nije više ogledao za njom, nego se vrati u šumariju i zalupi za sobom vrata tako žarko, da je sva kapija tresnula.

Strina-Bari se sažalilo nad Tunjicom, te je pobrzala za njom, ne bi li je stigla, umirila i utješila. Ali Tunjica se već bila izgubila u krivudastom sokaku među dudovima, koji su je sakrili u svojim predvečernjim sjenama.

III.

Kad je Tunjica sva uplakana stala na prag svoje kuće, skamenila se od zaprepaštenja. Vidi li pravo ili možda samo sanja, šta li to zbiva s

njom? Rukama tare oči, da se sabere i razabere. A onda se samo uhvati za glavu i jurne prema krevetu, na kojem je bez svijesti ležao dida Lovra.

»Dida, dida moj!« zajaukne pa obaspe dida-Lovrine ruke poljupcima i suzama gušeći se sva u jecanju.

Marko, koji je do Tunjičina dolaska sirćetom kvasio dida-Lovrino čelo, spusti sada svoje ruke na njena ramena, da je pridigne s onesviještena starca.

»Umiri se, Tunjice! Sve će Bog opet na dobro okrenuti...«

Ona se digne i okrene glavu, pa kao da je tek sada spazila momka, kojega već tako dugo nije vidjela, ustukne i zagleda se u nj.

U taj čas otvori dida Lovra oči i šapne jedva čujno:

»Tunjice... dijete moje...«

A ona se nagne i sva dršćući izusti:

»Tu sam... dida moj... slatki dida!«

On opet zatvori oči i dubok uzdah bio je jedini odgovor na te Tunjičine riječi, izrečene s tolikom ljubavlju i s tako dubokom boli.

Cijele noći nije dida Lovra više otvarao oči. I cijelu tu noć bila bi Tunjica prosjedjela krai kreveta svoga dide, da nije došla Markova mati i prisilila je, neka i ona ode leći.

»Ja ću,« reče, »s Markom ostati kraj dida-Lovre. A ti otpočini...«

Kao da joj je rođena mati, koje nikad nije upoznala, izrekla te riječi, tako su joj se prelile dušom i ispunile je nekim blagim mirom i neopojmljivom slatkoćom. Pa kad je još gledala Marka te oćutjela i u njegovim očima i brigu i strah i nemir, kojim je on promatra, protrnula je sva od nekog nepoznatog osjećanja, koje je bilo kao melem na sve boli, što su je večeras shrvale.

Čitavu je noć provela kao u vrućici. U snu su joj se javljali Mića i Marko naganjajući se za njom kroz neku pustu šumu, iz koje nikako nije znala izaći. I samo je strepila, da je Mića, koji je u trku bio brži od Marka, ne dostigne, ne zgrabi i ne odvuče nekuda u onu šumsku tamu, gdje je Marko više ne bi mogao naći. A ona je toliko željela, da je Marko, u koga su tako dobre oči, izbavi od onog bijesnog pogleda, kojim ju je Mića probadao, da bi najradije bila jauknula. Uto izleti na neku čistinu, spazi na panju dida-Lovru, kako sjedi i puši svoju lulu, te poleti prema njemu, sruši se pred njim — i probudi se.

Zora je virila prvim svijetlom u njenu sobu. Pod prozorom su joj na trešnji, punoj crvena ploda, pjevale ptice jutarnju pjesmicu.

Tunjica se bila časak predaka tom jutarnjem milju, koje ju je bilo obuzelo. A onda se trgne, skoči i prebacivši na sebe haljinu pođe, da vidi, kako je dida-Lovri.

Baš u taj čas ulazio je, praćen Markom, u kuću župnik noseći dida-Lovri posljednju utjehu.

Tunjici se, kad je to vidjela, samo smračilo pred očima. I da je Marko nije dohvatio, bila bi se zacijelo srušila.

Sat kasnije javilo je zvono s tornja crkve, da je dida-Lovra otišao na Božji sud...

*

Tunjica je ostala sama na svijetu. Sama samcata u svojoj tuzi i u pustoši mladog, razočaranog srca. Ni strina Bara ni Markova mati ni njene drugarice nisu je mogle utješiti niti joj svojim riječima vratiti mir duši. I po danu i po noći progonile su je riječi, koje joj je one kobne večeri rekla strina Bara: da će prije reda svoga didaka otjerati u grob. Jest, ona je osjećala, da je doista kriva, što su se te riječi obistinile. I nikako da se umiri, nikako da se utješi.

Mjeseci su tako prolazili u njenoj boli, dok jednoga dana ne stupi pred nju Marko te joj reče:

»Tunjice, patnice moja, hajde, da podijelimo teret sudbine, koju ti je Bog odredio! Lakše ćemo je zajedno nositi...«

Pred njom kao da je u taj čas puklo novo svjetlo razgrćući i razgoneći mrak, koji ju je bio tolike mjesece zaogrnuo.

Naslonila je glavu na Markovo rame i ni riječi nije smogla da izlane. Samo je osjećala, kako bi se i njen didak radovao ovom divnom času, da ga je dočekao. Nato je uzdahnula, zatvorila oči i pustila svu vlast srcu, iz kojega je sreća stala da izgoni svu prepaćenu bol i tugu, da je zamijeni radošću, većom i ljepšom, nego što se ikad nadala i okrunjenom tri nedjelje kasnije najdivnijom krunom pred Božjim oltarom...

Tuča.

Zadrijemao djeda stari
Sparina ga sasvim svlada.
Sunčani sve pale žari
I tjeraju ljude kući s rada.

U kaljuži se svinja valja,
Teško diše lijena stoka
Neki oblak se pomalja
Crn i strašan sa istoka.

Bljeska, grmi sve to više
A oblak se nebom vuče.
Ljudi kažu: trebalo bi kiše,
Samo nedaj Bože tuče.

Probudi se stari djeda
Motri crne on oblake
Bliže krova on si sjeda
I govori »bit će bure svakojake«.

Potjerajte domu što je na paši
Strahota se približuje
Za onom se šumom praši
I tutnjava neka čuje.

Poslušaše djeca djeda
Potjeraše sve u staje
Eto pada zrnje leda
Već ga trava puna sva je.

Bože dragi propast svega
Debela je ko orahi
Uzdajmo se svi u Njega
»Pali svjeću« djedo reče snahi.

Vani puca grom za gromom
Čeljad tužna Boga moli
Tuča pada strašnim lomom
I sve ništi i sve goli.

Zamukla je grmljavina
»Prestalo je« reče djeda
Zbogom naša sva ljetina
Sve je puno vani leda.

Polomljene jesu grane
Uništeno sve je voće
Čovjek samo gledat stane
I srce mu pući hoće.

Ništa nema već u polju
Nit pšenice, nit krumpira
Za ništ nema seljak volje
Jer ga zlo u srce dira.

Usjevi na njivi leže
Kao mrtvi poslije boja
Seljaka u srce žeže
»Zbogom cjela muka moja«.

Adalbert Pogačić, selj. mladić.

Iskre.

5.
Grof.

»Grof« se njemački kaže »graf«, a ta riječ »graf« dolazi od njemačke riječi »greifen« (grajfen), koja je ista s hrvatskom riječju »grabiti«.

»Grof« dakle upravo znači »grabljivac«, »grabežljivac«.

Uistinu, već tamo među najstarijim ljudima jedni su bili lovci, pastiri, ratari, drugi su opet bili »grabljivci«, »grabežljivci«. Od onih, koji su mirno radili svoj posao, otimali su i grabili, te grabežljivošću postali bogati, moćni. Gradili su kule i gradove, da se mogu u njih zatvoriti i iz njih braniti, te ono što su ugrabili, spokojno uživati, ništa ne radeći, ni duševno ni tjelesno. (Rijetkim izuzecima čast!)

To su bili pravi »grab-ljivci«, »grafi«, »grofi«. Prva tobožnja »gospoda«!

No varavo je bilo to gospodstvo. Osnovano na sili, na grabežu, to jest na trulim temeljima.

Kako došlo, tako prošlo.

Gdje su danas grofovi! Moćni, silni grofovi, koji su ostrugama zveckali i po našim zemljama! Ni traga im!

Oni su grabili drugima, a njima ugrabiše opet drugi. Dosežna je Ruka Pravde.

Tako se, upravo pred našim ljudskim očima, vrti kolo života.

6.
Nakaze.

I odviše je jasno, da se teško dolazi do znanja i da ga se za cijela života tek malo može sakupiti. I onaj koji ga sakupi, što se više može, treba da zna, da je sve to malo, da je gotovo ništa, prema onomu, što još postoji predmeta i sadržaja u neizmjernom stvorenom svijetu, a o kojima ne zna ništa.

Zato veliki grčki mudrac pravo reče: Samo to znam, da ništa ne znam.

Kako li je stoga naopako, kad se netko oholi radi ono malo znanja, što ga ima! Istina, svakomu dobrom znanju, što ga se s mukom steče, treba da se radujemo, ali ne smijemo da se oholimo. Vrijedi to i za najveće učenjake, a kamo li ne za one, koji saberu tek kakve sitnice! Pa se još i na to ohole.

Dižu nos i glavu, naduvaju se, oholi, misleći, da mogu sve prezirati, pače Boga, vjeru, crkvu, — a ne vide, kako su kod toga ružni.

Prazna im glava kao nabuhla bundeva, u sasvim obratnom razmjeru prema ostalom tijelu, nogama i rukama.

Poznata su ona siromašna djeca, koja imaju veliku glavu, a malo tijelo. Ta su djeca duševno zaostala, blesava, idioti.

Njima su slične takve naduvene oholice.

7.
Sjaj mojih »Iskara«.

Mnogi će reći: Nisu ti sve »Iskre« jednaka sjaja. Priznajem i sâm.

Ali nisu jednaka sjaja ni sve zvijezde na svodu nebeskom.

No odmah se prekoravam, što ove svoje »Iskre«, koje su se kao skromne ivanjske krijesnice zakrijesile u Zlatnom Klasju, isporeďujem sa zvijezdama.

Međutim, da li se s pravom prekoravam?

Što su sve svemirske zvijezde, koje trepere bezumno-tvarnim plamom, prema jednoj iskri duha, koji je odsjev samoga Duha Božjega!

F. R.

SNOPIĆI I ZRNJE „ZLATNOGA KLASJA“.
IZ ŽIVOTA I RADA DRUŠTVA SV. JERONIMA.

POSEBNO GODIŠNJE DOBA JERONIMSKE KNJIGE.

Posebno doba Jeronimske knjige traje od mjeseca rujna do mjeseca travnja, ili da kažemo okrugio, od blagdana sv. Jeronima do Uskrsa.

O blagdanu sv. Jeronima dobro pročitajte uvodni članak u ovom broju našega »Zlatnog Klasja«.

Što je to »posebno godišnje doba Jeronimske knjige«?

U mjesecu rujnu (»Danica« već i prije) dogotovljene su sve knjige, što ih Društvo sv. Jeronima kao nova društvena izdanja izdaje svake godine.

Na njima je svake godine mnogo posla. Najprije treba naći dobre pisce, zatim pregledati i urediti rukopise, dati ih složiti, zatim štampati, pa uvezati, i tada istom ugleda svjetlo gotova knjiga.

Takovih knjiga Društvo sv. Jeronima izda svake godine na broju devet.

Svi se veselimo, kada možemo sve knjige poredati pred svojim očima.

To je novo prosvjetno blago, koje je spremljeno za hrvatski puk.

Ono će se od sada razašiljati u sve hrvatske krajeve.

Primat će ih stari članovi, a javljat će se novi.

Svi ćemo živo raditi na tom, da stari članovi ostanu vjerni Jeronimskoj knjizi, a novih da bude što više.

Od blagdana sv. Jeronima pa najkasnije do Uskrsa moraju sve novo izdane knjige biti u rukama hrvatskog puka.

To je posebno godišnje doba Jeronimske knjige.

Posebno doba hrvatske pučke prosvjete.

Za prosvjetom mora težiti svaka zdrava duša. Ljudska duša stvorena je na sliku Božju. A Bog je svjetlo. Prirodno je dakle, da ljudska duša teži za svjetlom, za prosvjetom.

No često se dolazi u narod u ime prosvjete i prosvjetnog rada, koji ne zaslužuje to lijepo ime, kad se kosi s temeljnim prosvjetnim načelima.

Nije sve zlato, što se sja.

Jeronimska prosvjeta pravo je zlato.

Kada to kažem, ne oslanjam se na svoju vlastitu riječ.

Više od sedamdeset godina Jeronimskog prosvjetnog rada jamči za istinitost tvrdnje, da je Jeronimska prosvjeta pravo zlato.

Jeronimski rad je otvorena knjiga. Svatko je može vidjeti i prosuditi. Spremni smo izaći pred svaki sud, sigurni, da će svaki sud morati potvrditi riječ, da je Jeronimska prosvjeta pravo zlato.

Zlato je lijepa i plemenita kovina. Svatko je voli. Svatko treba da voli jeronimsku prosvjetu, jeronimsku knjigu.

Nastupa posebno godišnje doba Jeronimske knjige.

Neka svatko, komu je stalo do vlastita prosvjećenja i tko iole može, neka uznastoji, da postane vlasnik Jeronimskih novih knjiga.

Čitaoci »Zlatnoga klasja«, odbornici Jeronimskih odbora, imaoci Jeronimskih kućnih knjižnica, Jeronimski članovi, svatko treba da si odmah nabavi nove Jeronimske knjige, svatko treba da u svojoj okolini govori o Društvu sv. Jeronima, o njegovim velikim zaslugama za prosvjetu hrvatskoga puka, o novim društvenim knjigama.

Sad je posebno godišnje doba Jeronimske knjige. **PREDSJEDNIK.**

NOVA IZDANJA DRUŠTVA SV. JERONIMA.

Svake godine počinje s blagdanom sv. Jeronima 30. rujna širenje godišnjih članskih knjiga Društva sv. Jeronima. Tako će biti i ove godine. Svih 9 knjiga za godinu 1940. već su gotove, te će se već iza 15. rujna moći sve dobiti.

A koje su to knjige, što ih je Hrvatsko Književno Društvo sv. Jeronima izdalo za buduću godinu?

Prva je među tim knjigama: **kalendar »Danica«** za godinu 1940. Već vanjština je njena u novom ruhu, u novoj ljepoti. Odmah ćeš je sa zanimanjem i dragošću uzeti u ruke. A kad je staneš listati, odmah ćeš vidjeti, da je velik dio njena sadržaja udešen baš za ovo doba naše obnovljene Hrvatske: mnogo u ovoj »Danici« ima povjesno-rodoljubnog sadržaja. Tako možemo već u kalendarskom dijelu upoznati u slikama i povjesnom pregledu sve hrvatske narodne vladare. To je za povijesni i rodoljubni odgoj hrvatskog naroda od neprocjenjive vrijednosti. Već zato mora ovogodišnja »Danica« ući u svaku hrvatsku kuću, da svaka ima i slike sviju hrvatskih knezova i kraljeva. Svaki će, kad to sazna, onda posebno rado posegnuti za ovim kalendarom. U štivu donosi nova »Danica« 21 članak, 7 pripovijesti i 12 pjesama od 34 suradnika. Kad k tome pribrojimo 84 slike, što ih ima u ovom kalendaru, onda je to sve doista toliko sadržajno obilje, da je upravo začudo, koliko je tu svega dano na prostoru, što ga »Danica« ima na raspolaganje. Što se broja suradnika tiče, poznato je,

da »Danica« svake godine okupi više nego ijedan drugi naš kalendar te da svake godine iznosi po više novih, a u tom je ova nova »Danica« pretekla i sva svoja dosadašnja godišta. U tom je velika odlika »Danice«.

Druga je knjiga uz »Danicu«: **knjiga pripovijesti »Majčin grijeh«** od Branka Klarića. Lijepe su to pripovijesti, zanimljive i pune pjesničke topline. Svaki će ih s velikom radošću pročitati.

Treća je knjiga: pravna knjiga **»Pravni život na selu«** od suca dra Mije Lehpamera. Takvu smo knjigu već davno trebali, da svakom bude protumačeno, šta mora znati, kada ima posla s pravom, zakonima, sudovima i advokatima. Ta će knjiga zato biti s veseljem primljena, jer je svakoj kući potrebna kao korica kruha.

Četvrta je knjiga: **seljački roman »Bartol i Bara«** od Antuna Matasovića. Tako lijepe i zanimljive knjige niste još čitali. U njoj je slavonski seljački život opisan tako vjerno, da je prava milina. Sudbina Bartola i Bare slična je sudbini tolikih i tolikih hrvatskih seljačkih obitelji, pa će zato ova knjiga biti najčitanija hrvatska knjiga ove jeseni i zime.

Peta knjiga ima naslov **»Hrvatska uvijek katolička«**, a napisao ju je Juraj Kocijanić. Ta knjiga opisuje i dokazuje, kako je Hrvatskoj kroz 13 stoljeća — od pokrštenja Hrvata — bila katolička vjera temelj narodnog života. To je zapravo povijest svete Hrvatske, ali prikazana na poseban živ način, kao da čitaš kakvu pripovijest. Tu knjigu mora pročitati svaki Hrvat katolik kao pripravu k proslavi 1300. godišnjice vjernosti hrvatskog naroda katoličkoj Crkvi.

Šesta knjiga jesu pjesme **»Neveni«** od vrhbosanskog nadbiskupa-pjesnika dra Ivana Ev. Šarića. Te su pjesme posvećene ljubavi prema roditeljima, prema Crkvi i Sv. Ocu Papi. Te će lijepe pjesme rado čitati i staro i mlado u svakoj kući, a tim će se oplemenjivati najsvetiji osjećaji u hrvatskim dušama.

Sedma je knjiga **»Povijest svijeta«** od Marka Vunića. Prije nekoliko je godina među jeronimskim knjigama izašla »Hrvatska povijest«, a sad evo knjige, u kojoj na kratak, pregledan i lako razumljiv način upoznajemo povijest svih važnijih naroda svijeta. Ovo je zapravo prvi dio svjetske povijesti, u kojoj je sve, što treba znati iz starog i srednjeg vijeka, to jest po prilici do godine 1500. Na godinu će izaći drugi dio, u kojoj će biti opisana svjetska povijest sve do današnjeg doba.

Osma knjiga ima naslov **»Cvijeće i ukrasno bilje«**. Napisao ju je Stjepan Gotvald. Cvijeće se uzgaja u svakoj kući. Potrebna je dakle svakoj kući i knjiga, u kojoj se daju upute o uzgoju svih vrsta cvijeća. Evo takve knjige. Koliki će je rado i veselo dočekati! Osobito vrijedne naše kućanice domaćice.

Deveta se knjiga zove **»Dani spasenja«**. Napisao ju je Dragutin Kukalj. Isti je pisac napisao i lanjsku jeronimsku knjigu »Žrtva Novog Zavjeta«. Ovo je druga njegova liturgijska (bogoslužna) knjiga, a poučava nas o svemu, što treba znati o nedjeljama i blagdanima u crkvenoj godini.

To su eto po redu sve nove svetojeronimske knjige, koje ćete već ovih dana moći dobiti ,i to: prve tri za 15 dinara, prvih pet za 25 dinara, a svih devet zajedno za 50 dinara.

U obnovljenoj našoj hrvatskoj slobodi treba da nam hrvatska knjiga postane posebno draga. S njom ćemo — čitajući je — izgraditi duhovnu snagu i duševni napredak hrvatskog naroda kao temelj narodnom našem blagostanju. Zato još nikad nisu svetojeronimske knjige došle u ovako dobar čas hrvatskog narodnog života kao evo sada. Zato neka budu s veseljem primljene. A one to i po svojoj vrsnoći i po svojoj vrijednosti i po svojoj ljepoti i zaslužuju.

Dr Josip Andrić.

Glavno vrelo pouke hrvatskih seljaka. Nedavno su mi dospjeli u ruke kratki životopisi seljaka. koji su se istakli u hrvatskom seljačkom pokretu kao organizatori, govornici, pisci (seljački književnici), općinski vijećnici, pa i narodni zastupnici. I našao sam kako mnogi napominju: da su im iza školskih čitanki prvo štivo bile knjige Društva sv. Jeronima. I rado se sjećaju toga čitanja, te priznaju da su im jeronimske knjige bile prvo vrelo pouke. Dr. V. D.

Jeronimske kućne knjižnice, već su u mnogim hrvatskim domovima osnovane i ukućani ih rado pokazuju kao ponos svoje kuće. Kao što se djevojke i žene hvale vezivom i cvjetnjakom, tako momci i muževi pokazuju zbirku knjiga. Vrlo je zgodno i lijepo, ako se za knjige izradi posebna polica iskićena drvorezom. Nacrte za takve police rado ćemo donijeti, ako nam ih čitatelji pošalju.

Hrvati treba da znaju svoju povijest! U borbi za svoja narodna prava i pred tuđincem i zbog samih sebe, često treba isticati kakva je bila naša prošlost, što smo mi Hrvati bili i što smo radili. Sramota bi bila toga ne znati! — Hrvatsko Književno Društvo sv. Jeronima s posebnom je pažnjom izdavalo povjesne knjige, pa bi ih svaki hrvatski dom morao imati, čitati i upravo učiti napamet.

Prijegled čitave prošlosti hrvatskoga naroda: od dolaska Hrvata u današnju domovinu, pa do najnovijeg doba nalazi se u knjizi dr. O. Knezovića **»Povijest Hrvata«.** Ova velika knjiga od nekih 500 stranica stoji samo 20 dinara.

Lijepe su hrvatske povjesne knjige: »Na pragu hrvatske povijesti«, »Stopama hrvatskih narodnih vladara«, »Svoji na svome«, »Hrvatski Job«, »Hrvatska uvijek katolička«, sve po 10 dinara.

Društvo sv. Jeronima izdalo je i zbirku pjesama narodnih i umjetnih (sabrao ih prof. Petar Grgec) u kojima je opjevana hrvatska prošlost. Toj je pjesmarici naslov »Stare slave djedovina«. (Cijena 15 din.)

Kakva je naša Hrvatska? U banovinu Hrvatsku, koju smo dobili sporazumom, ujedinili su se nakon stoljeća Hrvati iz raznih strana naše prostrane domovine. Da upoznamo te razne strane naše Hrvatske, zgodno je i zabavno čitati pripovijetke što ih je Društvo sv. Jeronima izdalo pod naslovom: »Dalmatinke«, »Hercegovke«, »Slavončice«, »Prigorčice«, »Gorančice« i t. d. Svaka knjižica stoji za jeronimske članove samo 5 din.

SELJAČKA PISMA UREDNIŠTVU »ZLATNOGA KLASJA«.

Faljen Isus i Marija! Kopanica 16. VI. 1939.

Poštovani g. Uredniče Zlatnog Klasja!

Evo i ja kao čitatelj Zlatnog Klasja mogu Vam javiti da mi je ovaj Vaš list jako po volji, jer sam iz njega proučio mnogo lijepih članaka. Ove sam godine dobio sve brojeve što ste Vi poslali iz Uredništva, koje naručujem kod našeg župnika g. Juraja Zirdum župe Vidovica, jer sam se kod njega za ovu godinu pretplatio, da on zajedno naručuje za cijelu župu, a ja sam iz drugog sela, sela Kopanica. Isto tako mogu Vam javiti da sam iz prošle godine imao 3 (tri) broja, a i ove brojeve što sam ih imao iz prošle dao sam ih drugima da čitaju i oni su mi te brojeve upropastili, a meni je jako žao što nemam brojeva iz prošle godine. Zato Vas jako vruće molim ako je moguće da mi pošaljete sve brojeve Z. K. iz prošle godine na dar.

Pa kao što ste javili u broju 2. i 3. da ćete podijeliti mnoge knjige među čitatelje uz trećinu cijene i još da ćete svakoj skupini priložiti žrebni broj, zato Vas molim da mi pošaljete 2 (dvije) skupine i to pod brojem 6 u trećem broju »Hrvatska Povijest« i »Omladinske«. A knjige mi nemojte slati dok ne dobijete novac.

Isto Vam tako mogu javiti da ako je moguće ja bi Vas molio da mi pošaljete još koju knjigu na dar ili ma koju brošuru, ili časopis, jer u mome selu nema još ni jednog pretplatnika Z. K. a kad bi oni pročitali više vaših izdanja i časopisa sigurno bi i oni se počeli da pretplaćuju na Vaš i naš list Z. K., a ja ću uz pomoć Božju nastojati da ovaj prosvjetni list raširim ako bude moguće što bolje. A ja ću da naručujem Z. K. i u buduće godine.

Zato Vas jako vruće molim da mi pošaljete koliko možete i što možete na dar osim ovih knjiga što sam ih naveo, ne bi li i kod nas naš hrvatski narod došao do bolje prosvjete i kulture da i on sazna prošlost svog naroda i svojih narodnih Vođa i Mučenika koji su svoju krv prolijevali za Domovinu Hrvatsku.

Sve knjige koje budem dobio od Vas ja ću ih dati drugima da ih čitaju.

S poštovanjem
Mladić: Petrović Joso,
Kopanica, Rimokat. župni ured Vidovice
z. p. Orašje n/S.

Ja sam braćo iz daleka svijeta,
Ja sam čito knjige svakojake,
Mnoge knjige i mnoge novine
I romane i neke glasnike,
Časopise i mnoge brošure,
A nijedna nije knjiga lijepa
Kao što je Zlatno Klasje ovo,
Ono uvijek naučava novo.

Nas seljake ono lijepo uči,
Kako treba u polju raditi.
Kako treba bolesti se čuvat,
Kako koje nastaju bolesti.
Ono uči o našoj ishrani,
Kako treba pripravljati hranu,
Da nam bude u buduće bolje,
Da liječimo mi naše nevolje.

Ono uči svakoga Hrvata,
Ponajbolje seljačkoga brata,
Što je bilo u davnoj prošlosti,
O hrvatskom cijelom rodu našem;
Što je hrvatski narod doživio
I kakve je jade prepatio.
Kolko j palo mučeničkih glava.

Zato braćo na sve bijele strane,
Vi čitajte knjige Jeronimske.
Baš za Vjeru i hrvatska prava.
Knjiga uči kao dobra mati,
Zlatno Klasje prosvjete će dati,
Nas seljake neuke poučit
I hrvatski rod će napred jurit.
On će jurit da ostvari želje,
Da učvrsti Hrvatske temelje.

Ja znam, braćo na sve bijele strane,
Da imade puno sirotinje;
Da ne mogu kupovati knjige,
Jerbo misle da su knjige skupe.
A ne znate što bi naučili,
Koliko bi prosvjete dobili.
Zlatno Klasje ono nije skupo
Jer nauka nije nikad skupa.

Zato braćo nemojte drijemati
I nemojte zaboravni biti,
Što smo zato mi dužni raditi,
Svome rodu hrvatskom narodu.

Sad Vam braćo svima lijepa fala,
I želim Vam ja mnogo pozdrava.
Bog Vam dragi lijepo zdravlje dao
I hrvatski rod nam sačuvao!

Mladić: Petrović Joso, Kopanice.

*

Rinkovec 1939.

Hvaljen Isus i Marija, dragi i poštovani gospodine predsjedniče i uredniče našeg nam dragog »Zlatnog Klasja«.

Nekom zgodom došao mi je u ruke prvi broj »Zlatnog Klasja« te sam ga par puta pročitao i jako mi se sviđa, te iako sam siromašan (ali ipak ću toliko smoći) mislim biti stalan pretplatnik »Zlatnog Klasja«, te kao stalan pretplatnik želio bi imati i sve brojeve »Zl. Klasja« od kako je počelo izlaziti, pa Vas molim ako imate sve brojeve Z. K. od kako je počelo izlaziti, da mi pošaljete. Meni nije moguće da Vam šaljem novac za »Z. K.« iz prošle godine, već za ovu 1939. kao pretplatu. Molim Vas da mi »Zlatno klasje« iz prošle godine pošaljete kao dar, a ostalih godina biti ću stalan pretplatnik i slati ću Vam pretplatu redovito.

Imam i nekoliko Vaših knjiga, te su jako dobre i poučne. Želio bi da ih imam više, ali radi siromaštva

mi je nemoguće da ih naručim. Imam i nekoliko brojeva tjednika »Obitelj«, to je prekrasan tjednik, želio bi ga imati, ali sam siromašan pa ga ne mogu platiti. Imam i nekoliko brojeva »Mala mladost«, to je prekrasan dječji list koji i mene jako zanima, i njega bi želio imati, ali ne mogu premda je jako niska pretplata.

Još jednom Vas lijepo molim da mi pošaljete sve brojeve Zlatnog Klasja, od kako je počelo izlaziti. Za pretplatu mi sada nije moguće, ali budite uvjereni da ću svoju dužnost učiniti odmah kad mi bude moguće, a to će biti naskoro.

Još imam jedan teret na srcu, a taj je, da još nisam član društva sv. Jeronima, ali i to će biti ako Bog dade još ove godine.

Sa pozdravom, u nadi očekujem Vaš dar.

Stanko Malčić Ferek,
Rinkovec 3-38, z. p. Bednja.
Hrvatsko Zagorje.

Vaše Jeronimske knjige imam ove kako slijede:

1. Dr. Ivo Blažević: Temelji kršć. života (1935.),
2. Dr. Ivo Blažević: Obrana vjere (1930.),
3. Dr. Isidor Kršnjavi: Božji vitez (1925.),
4. Juraj Lahner: Od Isusa i Marije, hrv. nar. pjesme I. sv. (1928.),
5. Marko Soljačić: Bijeli svetac (1934.),
6. Dr. Rudolf Vimer: Isus Krist I. dio (1925.),
7. Dr. Rudolf Vimer: Isus Krist II. knjiga (1926.),
8. Ivan Sitarić: Pčelarstvo (1926.),
9. Ivan Sitarić: Svilarstvo (1927.),
10. Bogdan Babić: Zdravlje sela (1935.),
11. Florijan Koudelka: Bolesti dom. životinja (1936.),
12. Dr. Marko Mohaček: Uzgoj krumpira (1937.),
13. Stjepan Petranović: Gorančice (1936.),
14. Dr. Rudolf Horvat: Prije Khuena bana (1934.),
15. Fra Leonardo Čuturić: Marijan i Emina (1938.),

zatim ove »Danice«: od god. 1905., 1911., 1913., 1923., 1927., 1930., 1931., 1938.

Sve ove knjige sam ja posuđivao svojim prijateljima da čitaju, pa su mi i neke malo poderali.

Poštovani gospodine, molim Vas ako imate koju staru knjigu ili »Danicu« iz bilo koje godine ili koje staro godište »Obitelji« ili »Male Mladosti« da mi javite što imate i koliko, te kolika bi bila poštarina da bi Vam smogao i poslao. Budite tako dobri i milostivi pa spremite nešto za mladog siromašnog čitatelja koji bi Vam rado poslao mnogo novaca za knjige, ali je siromašan pa... nema.

Još jednom Vas lijepo molim, da mi javite, što sve imate za mene i koliko treba poštarine za sve, što ste mi odredili. Mnogo Vas ljubi i pozdravlja i želi dugi život u Vašem književnom teškom radu

Stanko Malčić Ferek.

Napomena. Rođen sam 1922. te jako volim knjige i one su mi najbolji prijatelj i najbolji drug...

*

Faljen Isus i Marija! Stankovci 3-8-1939.

Dragi gospodine Uredniče Zlatnog Klasja!

Pošto sam pretplatnik Zl. Kl. a da nisam još dobio četvrti broj, to me veoma čudi. Ne vjerujem da nije četvrti broj Zl. Kl. već izišao. Bilo kako mu drago, ja nisam dobio našeg ljubljenog lista na kojega svakodnevno mislim i željno ga čekam, pa Vas najpriklonitije molim da mi ga dostavite, budite tako dobri, dragi g. Uredniče.

Ostajem Vam zahvalnim
J. Savić pok. Martina.

Željno čekam zrnje Zlatnog klasja
Koje svjetskim tminam divno zasja.
U njem pokoj moja želja traži,
S njim se patnik ushićeno blaži.

Bez njega je moje stanje sparno,
Zlatno klasje divno je i stvarno.
Sva milina u njemu se njija,
Divan ukus svakom milo prija.

Sveti Bože, sveci mučenici,
Dajte rosu ovoj divnoj klici,
Svetu pomoć njivi i volaru,
Da sve plamsa u ljubeznu žaru.

Iza tvrdog zida kršćanskoga
Nek se goji plod klasa zlatnoga,
Koji će se cjeniti uvike
Rad vrjednosti svoje prevelike.

U tebi se sva milina naša.
U zanosu Božanstva talasa.
Ljubit će te vazda mili tvoji,
U tebi im radost, ponos, stoji.

Ti ćeš blažit duše ispaćene,
Ispaćene i osakaćene,
Sa bojišta ljutog povraćene,
Grozotama mnogim popraćene.

Ko izabra tvoje divno ime
Bog se dragi radovao njime
I dao mu neizmjerna dara,
Blagoslovio njivu i volara.

Neka mu se družina veseli,
Kad mu budu zlatni klasi zreli,
Neka klasa i nek se talasa
Prepun divnog, milog, sveta glasa.

Dragi Bože na svemu Ti hvala,
Što je milost Tvoja nami dala:
Klija Zlatno klasje Hrvatima
Putem društva svetog Jeronima.

I Ti dragi dalmatinče sveče,
Za vrlinu ovu dodaj sreće,
Preporuči u svom zagovoru
Zlatno klasje u Nebeskom Dvoru.

Vjerujemo, sveti Jeronime,
Da ćeš poći napred i s ovime,
Kao što Ti društvena osnova
Svoj ljubljeni narod obradova.

Uredniče, blago vidi ovo
I popravi nevaljano slovo.
Zdrav mi bio, radost ne želio.
Faljen budi Isus i Marija!

J. Savić, pok. Martina.

*

Podgradina 11./VIII. 1939.

Poštovani gospodine uredniče!

Evo me i opet da Vam se javim sa nekoliko riječi, a usput da Vam dostavim nešto saradnje za Zlatno Klasje, ako bude vrijedno molim Vas da istu tiskate kad dođe na red.

Ja Vam osobito čestitam na uređivanju Z. K. kojeg sam silno zavolio, da čekam da dođe drugi broj, pa kad mi dopadne u ruke nastavljam dok ga svega ne pročitam, a ukoliko ga ostavim radi posla, čim dobijem malo vremena, to odmah iskoristim priliku da čitam Z. K., jer je to najbolji list za hrvatski puk. — Radi ostalog za sada nebi bilo ništa važnog, nego ja Vas pozdravljam: »Bog s nama!«

Moja adresa: Ivan Tutavac Tomin,
Podgradina, p. Opuzen.

»Trgačina«.

(Crtica iz Neretve).

Mala je Gospa prošla, nastala je hladna jesen. U vinogradima se crni zrelo grožđe, bit će brzo slatkoga mošta. Ljudi se spremaju za trgačinu. Nabijaju se badnji (kace), popravlja se što je slabo i trošno, peru se i čiste bačve u kojima je bilo pokvareno vino, treba ih oprati, da se nebi opet pokvarilo. Sve se sprema, da se donese u kuću ono, oko čega se radilo čitavu godinu. Počeli su se krcati badnji u lađu i korpe su se popravile, u što će se grožđe brati. Noževi se oštre, sve što je potrebno sve se uređuje i priprema, kad dođe dan trganja neka je sve na mjestu, da se ne mora onaj dan tražiti, što je potrebno. U jutro rano čuje se pjesma niz ciku, mladost pjeva, veseli se da ide trgat, osobito je veselje tamo gdje ima mladića i djevojaka, možda će neki od njih posle trgačine stupiti pred oltar, da dadu jedno drugome vjernost do života, pa kako i neće biti veselja u takovim trenutcima! Tako se to ponavlja svaki dan dok traje trgačina; naravski da niti u vinogradu nema kraja pjesmi, pa ni onda kad se vraćaju kući, vozeći pune lađe mosta (mošta), da ga nose u kuću i uliju u veliki badanj, koji treba da provrije i sazrije za otakanje. Kad vino provrije, onda ljudi postanu još veseliji, jer i ono znade dati kuraže, koje nije bilo bez njega. I tako to prolazi godinama, samo kad Bog dade, da vinograd rodi, onda se dade nekako živiti...

I. Tutavac, selj. mladić.

*

Žetva.

Vruće je. Omarina vlada. Sunce, ta beskrajna nebeska luč žeže i pali, da sve čovjeka nešto steže u tijelu. Znoj oblijeva čovjeka i on se sakriva u hladovinu. I životinjama nije najbolje. Pas zijeva i cvili na ležištu. Krave muču. Volovi zijevaju pod teškim teretom sijena što ga vuku uz brdo. Nebi im bilo žao, da znadu promisliti, da će im to biti hrana. Cijela priroda je obukla raskošne haljine.

Dozrela pšenica spustila svoje vlati pune zdravog zrnja prema zemlji. Njezina žarka žuta boja krasno se ljeska na suncu. Blagi vjetrić piri, te nježno savija teške vlati amo tamo. Žetva započela.

Stari seljak Matić pregledava polje i zahvaljuje se Bogu:

— Hvala Bogu, ljetos se pšenica dobro ponjela. Bit će bijele pogače, bit će hrane.

Došavši kući reče prema ženi:

— Za sutra ćemo dobiti žetelice, pšenica je dozrela, pa ju treba požeti i spremiti. Danas sam bio u polju.

— Pa budemo — okrene se žena staračkog lica prema svome mužu, — samo se treba još danas pobrinuti za težake. Kasno si se sjetio, i sam znaš, lijepo je vrijeme, pa će sutra biti sve na rukama. Teško ćeš dobiti koga.

Starac Matić je otišao u selo i dobio šest žetelica i jednog vozača. Žena se obradovala, kad je čula, da će sutra biti njezina pšenica požnjeta. Dora je nešto pospremila za sutrašnji dan. Poslije su se starci još nešto razgovarali, i otišli spavati. Noć je bila blaga, topla, prava ljetna noć. Nebo osuto nebrojenim zvijezdama.

Sutradan rano u jutro se prije probudio Matić nego njegova žena. Dora je ostala doma, a Matić uzeo brus, malo rakije i pošao u polje. Za kratko vrijeme sabrale su se sve žetelice. Matić je ponudio svakoj rakije, naoštrio srpove, pa zaviknuo: — Pomozi nam Bože! — i rad je započeo.

Poredavši se, složno su zamahnule srpovima, kao jedna. Zlaćano klasje pada, i veže u snopove. Natječu se, koja će biti brža. Sunce se popelo visoko na nebu, kad su došla u polje kola po pšenicu. S njima se dovezla i domaćica s jelom.

Poslije jela i malo odmora pod hrastom, kao da žetelice dobile još veću volju. Pjesma je odjekivala, šale i smijeha na pretek. Zaškripila su kola pod velikim teretom te pošla polako k domu.

Znoj je curio sa garavih čela, ali kao da se za to ne mari. Žetelicam izgrebene ruke od oštrog i suhog vlatja. Po podne sunce istom uprlo svoj žar na polje i žeteoce.

Približi se tako i večer, sunce na zalazu, posljednji voz se slaže. Radi se brzo, jer se hoće da bude svršeno. Jedne žetelice još žanju ostatak, a druge vežu snopove, i bacaju na kola. Već se stao šuljati mrak, kad je sve krenulo kući. Zapjevala se pjesma, neko zadovoljstvo je bilo kod svih. Gotov posao, a još k tome ova ugodna večernja hladovina. Žito se pospremilo, i svi sjeli pod stoljetni orah. da se i tu malo odmore. Domaćica je poslije pozvala na večeru. Kad su sjeli za stol reče Matić:

— Sad ćemo se pomoliti Bogu za darove, koje nam je dao.

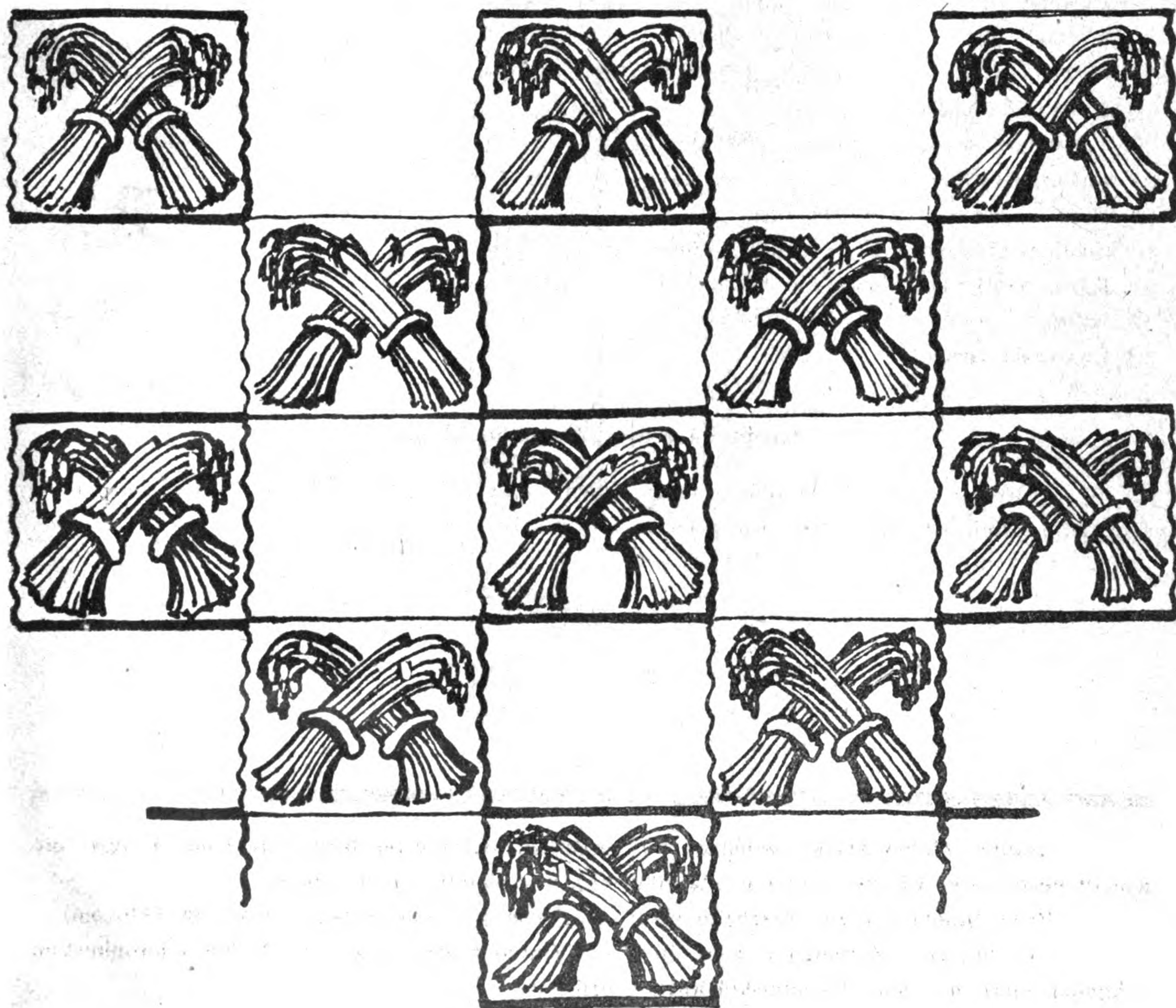
Svi su na glas izmolili Oče naš i još neke molitve, izvršivši time želju starčevu. Blagovali, i zabavili se, a tek onda pošli svaki k svojem domu.

Mirko Pravdić, selj. mladić.

Izlazi svaki drugi mjesec. — Godišnja pretplata Din 10.—. Pojedini broj Din 1.50. — Odgovorni urednik: **Dr. Josip Andrić**, Zagreb, Trenkova ul. 1. — Za tiskaru odgovara: **Stjepan Marinović**, Zagreb, Kamaufova ul. 16. — Tisak Nadbiskupske tiskare, Uredništvo i uprava Trg Kralja Tomislava 21 Zagreb.

TAKSA PLAĆENA U GOTOVU

ZLATNO KLASJE

GOD. II. 1939 BROJ 6.

PROSVJETNI LIST HRVATSKOGA KNJIŽEVNOGA DRUŠTVA SV. JERONIMA

Sadržaj:

Čitajte »Zlatno Klasje« polagano i razmišljajući. Čitajte po drugi i treći put. Uvijek ćete naučiti nešto više. Čitajte sami i u »Jeronimskim prosvjetnim zajednicama«.

Prije čitanja oprezno razrežite stranice oštrim nožićem (kebom, kusturom, šklocom).

Sve brojeve »Zlatnoga Klasja« čuvajte. »Zlatno Klasje« neka se zajedno s jeronimskim knjigama nalazi u vašoj »Jeronimskoj kućnoj knjižnici«.

Razgovarajte se o »Zlatnom Klasju« i širite ga među sobom.

Javite se uredništvu kojim dopisom ili drugim sastavkom.

Pojedini broj stoji 1.50 D, a godišnja je pretplata 10 D.

Uredništvo Zagreb, Kaptol 7.

ZLATNO KLASJE

PROSVJETNI LIST

HRVATSKOGA KNJIŽEVNOGA DRUŠTVA SV. JERONIMA

UREĐUJE Dr. FERDO ROŽIĆ

GOD. II. ZAGREB, 1. STUDENOGA 1939. BROJ 6.

Propast sela, propast naroda, spas sela, spas naroda.

Ovo što je rečeno u naslovu vrijedi ponajprije za one narode, u kojima seljaštvo (a to znači kruh i zdrav naraštaj) čini pretežan dio.

1.

No uvelike vrijedi i za one, u kojih to nije slučaj.

Možda će netko reći, da nije tako. Narodi naime, u kojih pretežnu većinu čini građanstvo ili radništvo, uzdržavaju se i žive i bez sela. Uzdržavaju se uvozom, a nov naraštaj daju ovi drugi staleži.

Na to ćemo odmah odgovoriti slijedeće: Pitamo ponajprije, otkuda taj uvoz? Nije li i taj od sela i sa sela?

A drugo je ovo: Poznato je, da svi narodi teže za autarkijom, i da se o toj autarkiji mnogo govori i piše. Pa što je to autarkija? To je grčka riječ, složena od dvije riječi: »autos« znači »sâm«, a »arkein« znači »biti dosta«; »autarkija« dakle znači »biti sam sebi dosta«, to jest, da svaki narod sam proizvodi sve ono što mu je potrebno za život. (Neki, kojima grčki jezik nije poznat, pišu i govore »autarhija«, »h« mjesto »k«, što znači »sam sobom vladati«, jer »arho« znači »vladam«, a to je nešto sasvim drugo, nego »biti sam sebi dosta«).

Rekosmo, da svi narodi teže za autarkijom, za samodostatnošću ili samodovoljnošću, to jest, da svaki ima kod kuće sve što mu treba, a pogotovu da ima dosta kruha. Zna se naime vrlo dobro, kako je neugodno biti radi prehrane upućen na uvoz izvana. Ponajprije, takav narod nije posve slobodan, jer je ovisan od drugoga. Zatim se pita, što onda, ako u onim zemljama, iz kojih se uvozi, nastane nerodica, i ako narodi tih zemalja trebaju kruh sami za sebe! Teško ga je tada dobiti i skupo ga plaćaš. Napokon najgore je onda, ako se zatvore putovi, pa se i ne može uvoziti! To je napose onda slučaj, ako između naroda nastanu ratni sukobi.

Englezi, Nijemci, Talijani, sigurno su veliki narodi, pak strepe pred tim, da im ne bi tko zatvorio putove, morske ili kopnene, kojima u svoju zemlju uvoze potrebne stvari za život. (Mjesto »zatvoriti takove putove« kaže se »blokirati«, »blokada«).

Sada se vodi rat između Nijemaca s jedne strane te Engleza i Francuza s druge strane, pak je jedno od glavnih pitanja, kojoj će državi uspjeti da provede blokadu druge države, to jest, kojoj će uspjeti da drugoj državi zatvori uvozne putove. Ona država, onaj narod, kojemu će ti putovi biti zatvoreni, koji će dakle biti blokirani, a nema dovoljno hrane kod kuće, morat će kapitulirati (prignuti glavu) i priznati se pobijeđenim, makar mu ubojito oružje bilo i te kako jako.

Otuda se vidi, kako se može dogoditi, da uvoz ne može spasiti narod, ako mu je slabo selo.

Kako s kruhom, tako i s novim naraštajem. Istina, nov naraštaj dolazi i od građanstva i od radništva, — ali će svatko priznati, da je najzdraviji i najbujniji naraštaj sa sela. Radništvo, napose u velikim industrijskim zemljama, često stradava zdravljem zbog posebnih poslova, što ih radi u nepovoljnim zdravstvenim prilikama. Građanstvo pak, izvrženo različitim bolesnim utjecajima i porocima, te želeći živjeti što udobnije, sve više slabi i malaksava.

I za velike dakle narode u mnogome vrijedi, da je propast sela i propast naroda.

2.

Međutim, nemamo ovdje namjeru voditi brigu o velikim narodima, — nego nam je na srcu samo naš hrvatski narod. Za njega doista u najvećoj mjeri vrijedi, da je sa selom skopčana njegova sudbina.

To je svakomu na prvi mah jasno, jer svi znamo, da selo kod nas čini 80% (osamdeset od sto) narodnoga bitka. Narod, u kojemu bi 80% bilo slabo i nezdravo, i sam bi u cijelosti svojoj bio slab i nezdrav.

Stoga smo hvala Bogu, svi kao jedan složni u tom, da naše hrvatsko selo mora biti zdravo i snažno.

Ta misao nije bila nepoznata ni u predašnja vremena, pa i stotinu godina unatrag. Ali se osobito počela naglašavati u posljednja tri do četiri

desetljeća. Za današnjih dana došla je njezina vrijednost do svoga vrhunca. Neprijeporna je istina, da najveću zaslugu za to imadu neumrla braća Radići.

Da, svi hoćemo hrvatsko selo zdravo i jako.

U tu se svrhu danas poduzimlju razne akcije (djelovanja).

S jedne strane hoće se selo uščuvati u svojoj staroj, čistoj i lijepoj slici, sa svojim starinskim običajima, nošnjama, pjesmama.

S druge strane hoće se selo gospodarski ojačati u svim gospodarstvenim granama, poljodjelstvu, stočarstvu, voćarstvu, vinogradarstvu, zadrugarstvu, i tako dalje.

S treće strane hoće se selo higijenski (zdravstveno) podignuti, dati mu liječnike, veterinare, zdravstvene stanice (ambulante), zdence, i tako dalje.

To je sve dobro i potrebno. Kako da ne bi bilo dobro i potrebno, da naše selo sačuva svoje stare običaje, — jer kada to ne bi bilo, značilo bi, da ostavljajući staro, svoje, prima novo, tuđe, da prestaje biti ono što je bilo, i da se pretvara u nešto drugo, što nikad nije živjelo na onom istom tlu. Neka je daleko od toga!

Jednako je razumljivo, da selo treba gospodarski jačati i zdravstveno njegovati. To je tako jasno, da o tom ne treba trošiti riječi. Samo treba dodati, da za to treba pouke. Više puta smo čuli u »Zlatnom Klasju«, kako se različite grane ljudske kulture razvijaju i usavršuju. Počinju s malim, pa se s vremenom dignu visoko. Ništa ne stoji na istom mjestu. Sve ide naprijed ili nazad. Pa i gospodarstvo i zdravstvo. Mi hoćemo sveudilj narijed. Ali treba znati, kako. Zato treba bez prekida se učiti. I ne samo to, nego se treba učiti različitom drugom korisnom znanju i umijenju.

Društvo sv. Jeronima sve je svoje djelovanje u prvom redu posvetilo selu. S najtoplijom ljubavlju prema hrvatskom narodu svim je silama nastojalo da uščuva i uzdrži selo u zdravlju i jakosti. I baš na tim spomenutim poljima mnogo je radilo tokom svoga sedamdesetgodišnjega života. O tom najbolje svjedoče njegova književna izdanja. Koliko je samo gospodarskoga štiva raširilo u hrvatski puk! Doista veoma mnogo. A isto tako i ostale različite pouke, sa svrhom, da što više unapređuje njegovo tvarno (materijalno, tjelesno) stanje i da mu um ispunja drugim potrebnim znanjem.

Kad pak i drugi, poput Društva sv. Jeronima, hoće da isto rade, rekli smo, da je to dobro. Društvo sv. Jeronima može ovakav rad samo svim srcem pozdraviti.

3.

Ali ovdje treba na nešto upozoriti.

Od velikog su značaja Spasiteljeve riječi: »Ne živi čovjek samo od hljeba, nego od svake riječi, koja izlazi iz usta Gospodnjih.«

Što to znači? Ako ove Spasiteljeve riječi primijenimo na sadašnje naše razmišljanje, znači ovo: Tkogod misli, da će spasiti i podići selo samo materijalno-tjelesnim djelovanjem, zanemarujući pri tom duševno-moralnu stranu, na krivu je putu.

A nažalost, baš se to često događa. Ima dosta takovih kulturnih radnika, koji drže, da su sve učinili, ili da je sve učinjeno, ako su poradili za materijalno-tjelesno dobro. Njima je to najveće i jedino dobro. Za duševno-ćudorednu stranu nemaju nikakva smisla. Ne samo to, nego tu stranu još i omalovažuju, ili je besavjesno i ruše. Može se to, s jedne strane, protumačiti njihovim materijalizmom, to jest, takovim shvaćanjem svijeta i života, da nema ništa duhovnoga, nego da je sve samo tvar i tijelo (a to je shvaćanje niskoga, šegrtskoga, stepena), s druge pak strane, može se protumačiti tim, što se ti ljudi boje, da ih se ne bi držalo dosta modernima i naprednima. Dakako, da se u tom slučaju ne mogu smatrati ozbiljnim radnicima.

Kakogod bilo, u svakom slučaju, ljudi, koji misle, da je za dobro sela učinjeno sve, ako se pobrinulo za njegovo materijalno dobro, u velikoj su zabludi.

Sve što je tvarno i tjelesno, trošno je i raspadljivo. Već samo po sebi, a napose pod nepovoljnim okolnostima. Vlaga, crvi, bacili (štetni sitnoživi). Plijesan, trulež, propadanje i umiranje.

Stoga ljudi nastoje svoje stvari sačuvati od tih škodljivih utjecaja. Izabire se suho mjesto, odstranjuju se crvi, uništavaju bacili. Da ne bude plijesnivoće, da ne bude crvotočine, da ne bude različitih bolesti. Samo da se stvar očuva zdrava i u dobru stanju.

Osim toga se upotrebljavaju i neka posebna sredstva, kojima se izravno čini i pomaže, da se stvari što bolje očuvaju. Tim se sredstvima stvari ili posipaju ili natope ili okruže. Razni balzami, trave, svjetlosni traci, čistoća.

Slično je i s materijalnom stranom ljudskog života uopće.

Tko je tako duševno ograničen, te ne bi vidio, da i tu ima crva i bacila, koji će rastočiti i uništiti i najjače društvene prilike! Tko ne zna, da su ti crvi i bacili: rasipnost, razuzdanost, surovost, jednom riječju različite pojave nećudoreda! Tko bi mogao ustvrditi, da te pojave ne treba odstranjivati!

Tko je, nadalje, tako slijep, te ne bi vidio, da i tu treba različitih trava i balzama, da se uščuva narodno materijalno dobro! Tko ne zna, da su te trave i balzami: umjerenost, suzdržljivost, uljudnost, jednom riječju različite vrline, različiti plodovi ćudorednosti. Tko bi mogao utvrditi, da te vrline ne treba usađivati u dušu!

Naravno, tkogod ima zdrav razum i pošteno srce, uvidjet će to i pristati uz naše misli.

Taj će reći: Sve je to istina. Slažemo se. I mi smo za sve to, — ali to nije naš posao. Mi smo sebi stavili za zadaću, da materijalno i tje-

Hrvatski seljaci pred crkvom Remetske Majke Božje.

lesno pomognemo selu, a na duševno-ćudorednom polju neka rade drugi, koji su za to zvani.

Dobro je. Ova se riječ može prihvatiti.

Oni dakle, koji rade samo na materijalnom polju, treba, prvo, da paze, da sami ničim ne oslabljuju ćudorednu stranu života, unoseći u svijet nazore, koji ćudorednost potkapaju, i drugo, da ne prave nikakve zapreke onima, koji izravno i po svom zvanju djeluju na polju duševno-moralnom.

Tako će se usklađivati i popunjati jedan rad s drugim. Tako će se doista pomagati selu. Tako će se doista očuvati od propasti, tako će se izgraditi njegov spas, — a s njegovim spasom i spas cijelog hrvatskog naroda.

T r e b a n a i m e n a j j a č e n a g l a s i t i, d a s p a s s e l a n e s t o j i s a m o u m a t e r i j a l n o - t j e l e s n o m, n e g o u j e d n o i u d u š e v n o - ć u d o r e d n o m p o d i g n u ć u. Jedno s drugim mora biti najuže združeno.

Nije dosta stablo samo okopati, ognojiti, zaliti, nego mu još treba svjetla i sunca. Inače će zakržljati i uginuti. Sunce i svjetlo za rast i napredak sela (kao i za svakoga drugoga) to je Bog i ćudoređe.

Društvo sv. Jeronima ujedinjuje u svom radu jedno i drugo. Kako smo već naprijed rekli, ono

Seljačka djevojka iz okolice trgovišta Jastrebarskoga.

sa svojim izdanjima posvećuje veliku brigu materijalno-tjelesnom napretku hrvatskoga sela. Ali isto tako s velikom brigom u svojim izdanjima obrađuje i vjersko-moralnu stranu, znajući, da je to temelj, duša i život cjelokupnog blagostanja.

Društvo sv. Jeronima, prema tomu, najsavršenije radi za spas sela, i time za spas hrvatskog naroda.

4.

Još jedno. Sve to, što je tu rečeno, ima općenitu vrijednost. To treba da zna svaki Hrvat, napose onaj, koji hoće da reže brazde na narodnom polju.

No to treba da zna i svaki žitelj sela, svaki seljak. Zato i napisasmo ove retke u našem »Zlatnom Klasju«. Svaki seljak treba da je svijestan toga, da je spas sela spas naroda, i da se selo spasava ne samo materijalnim, nego, još i više, moralnim dizanjem.

U tom spasavanju treba da, po svim svojim mogućnostima, u prvom redu sudjeluje sam seljak. To on treba, ponajprije, iz ljubavi prema samome sebi, a zatim iz ljubavi prema svemu hrvatskom narodu.

Istina, hrvatsko seljaštvo može, prema svojoj brojnosti i svom razvitom životu, i samo, u stanovitom slučaju, predstavljati cio hrvatski narod, — no, općenito govoreći, pojam naroda, pojam hrvatskoga naroda, obuhvaća još više. Taj pojam ne obuhvaća samo sadašnje pokoljenje, makar i u najvećem njegovom skupu, nego, osim sadašnjosti obuhvaća i svu prošlost i svu budućnost. Taj pojam obuhvaća sve, što je jedan narod kroz vijekove učinio, cio njegov život, sva njegova djela, djela sviju staleža i pojedinaca, na materijalnom, umnom, ćudorednom i ljepotnom polju. I sve što će u budućnosti učiniti, sve čine, ne samo jednoga dijela, nego sviju dijelova, sviju staleža, sviju skupina, sviju pojedinaca. Sve to sačinjava narod, hrvatski narod. Svi smo članovi, svi smo djeca toga naroda, svi treba da ga ljubimo, svi treba da radimo za njegov spas, njegovu veličinu.

U prvom redu seljak, kao najjači njegov stup, treba da djeluje, koliko materijajlno, toliko moralno. Materijalno tim, da radi i štedi i traži potrebna znanja u tom pogledu. Moralno tim da sam teži za krjeposnim životom, i da rado prima pomoć, koju mu pruža Bog svojom milošću, kroz tako bogate izvore, kao što su uzvišena Otajstva njegove svete Crkve. Ujedno tim, da i sâm čupa korov što mu raste na vlastitoj njivi, korov psovke, pijanstva, surovosti, pazeći i opominjući jedan drugoga, i bičem goneći one, koji bi došli da mu siju drač. Ni izdaleka ne mislimo time reći, da korova nema među tako zvanom gospodom, i u drugim staležima. Ima ga još više. Ali mi naglasismo, da je spas naroda u spasu sela, pa zato u prvom redu želimo, da nam je selo čisto i zdravo. I da ga također sam seljak čisti i liječi.

Sinjski alkari (iz Dalmacije).

To treba da čini iz naravne ljubavi prema samomu sebi, i iz nesebične ljubavi prema cijelom hrvatskom rodu.

Sa živom sviješću, da je propast sela propast naroda, a spas sela spas naroda. **Urednik.**

Nešto o kolonijama.

Napisao profesor Nikola Švigir.

Danas se mnogo govori o kolonijama. Njemački kancelar Adolf Hitler je 6. listopada ove godine u svom velikom govoru među ostalim spomenuo, da Njemačka ima pravo na svoje bivše kolonije. Ovo će pitanje bez sumnje zanimati i čitatelje »Zlatnog Klasja«, pa ćemo se u kratko njime pozabaviti.

I.

Što su kolonije? Kolonija je latinska riječ, a znači naseobina ili naselje. Danas se pod tom riječi razumijeva neko veće ili manje područje izvan Evrope (u Africi, Aziji, Americi), gdje su Evropljani zavladali. Takovo područje politički pripada kojoj evropskoj državi, te se smatra njezinim dijelom.

Feničke kolonije.

Prvi su kolonije osnivali Feničani u starom vijeku. Oni su stanovali na obalama Sredozemnoga Mora na sjeveru od Palestine. Kako su imali malo plodne zemlje nisu se mogli svi kod kuće prehraniti pa su se dali na obrt i pomorsku trgovinu. Postali su izvrsni pomorci. Na svojim su lađama razvažali različitu robu po svim obalama Sredozemnoga Mora. Po mnogim su otocima i na obalama Azije, Afrike i Evrope gradili skladišta za svoju robu, tako zvane faktorije. Tu bi ostali tako dugo dok bi robu prodali ili novu kupili. Mnoge su faktorije (skladišta) propale, no od nekih, koje su imale zgodan položaj, razvila su se trajna veća naselja (tako na pr. u Africi Utika, Tunes, Kartaga, a u Hispaniji Gades). Najvažnija je fenička naseobina bila Kartaga, koja se s vremenom razvila u veliku i moćnu državu. Gdjegod su Feničani osnivali svoje naseobine, širio se njihov jezik, vjera i običaji to jest njihova prosvjeta ili kultura.

Grčke kolonije.

Uz Feničane osnivali su na obalama Sredozemnoga Mora kolonije u starom vijeku također Grci.

Stari su Grci stanovali na južnom dijelu Balkanskoga Poluotoka. Zemlja ih nije mogla prehraniti, pa su se stali seliti najprije na otoke u Egejskom Moru, zatim na zapadnu obalu Male Azije, a onda po obalama Mramornoga Mora i Crnoga Mora, na Siciliji i u južnoj Italiji, na obalama današnje južne Francuske i sjeverne Afrike. I na otocima Hvaru, Visu, Korčuli osnovali su Grci svoje kolonije. Svih kolonija su Grci osnovali na obalama Sredozemnoga Mora oko tri stotine. Svuda se po tim krajevima širio grčki jezik i grčka prosvjeta. U sjevernije krajeve donose Grci plemenite voćke i druge korisne biljke te domaće životinje.

Kada je Aleksandar Veliki osvojio golemu perzijsku državu, osnovao je u različitim njenim krajevima mnogobrojne gradove, kamo su se selili Grci kao obrtnici, trgovci i vojnici. Ovi su gradovi bili središta, odakle se širio grčki jezik, običaji, način života na sve strane. Nije prošlo mnogo vremena, pa je gotovo čitava nekadašnja perzijska država, koja je obuhvatala zemljište na kojem su danas Turska, Egipat, Palestina, Sirija, Irak, Iran i Afganistan dobila barem izvana grčko obilježje. Grčki se jezik svuda govorio.

Rimske kolonije.

I stari su Rimljani bili vrsni osnivači kolonija. Iz Rima i okolice proširili su oni svoju vlast najprije po čitavoj Italiji, a onda su zavladali golemim područjem na kojem se danas nalaze ove zemlje: Tunis, Alžir, Maroko, Španjolska, Portugalska, Francuska, Belgija, Engleska (ne cijela), južna Njemačka, Jugoslavija, Madžarska, Rumunjska, Bugarska, Albanija, Grčka, Turska, Egipat, Palestina, Sirija, Irak. Rimljani su pokorili sve zemlje oko Sredozemnoga Mora, gdje su živjeli najrazličitiji narodi. Istočni dijelovi poprimili su grčku prosvjetu, kako je već spomenuto. Grčka je prosvjeta bila jača od rimske latinske, pa se na njenom području nije mogla širiti latinska prosvjeta, no zato se je u svim zapadnim dijelovima rimskoga carstva proširio latinski jezik i latinska prosvjeta ili kultura.

Velika seoba narodâ.

Godine 375. poslije Krista počela je velika seoba naroda. Brojni germanski i slavenski puci provaljivali su kroz 3 stoljeća na zemljište rimskog carstva. Zapadni dio njegov je godine 476. propao, a na njegovim ruševinama nastalo je više germanskih država. Svi Germani, koji su došli u ove krajeve zapadnog rimskog carstva, gdje je latinska kultura bila jaka, zaboravili su doskora svoj germanski jezik, izmiješali se s latinskim žiteljstvom, stali su govoriti latinski makar pokvareno. S vremenom su se od došljaka Germana i starih stanovnika Rimljana ili Romana razvili novi tako zvani romanski narodi: Talijani, Francuzi, Španjolci, Portugalci.

Tamo, gdje su Germani prema latinskim žiteljima bili u većini (kao u Engleskoj, Njemačkoj i u Holandiji), izgubio se latinski jezik među brojnijim Germanima, pa su se tamo razvili germanski narodi: Englezi, Nijemci, Holanđani.

I Slaveni su se selili na zemljište rimskog carstva. No samo oni, koji su se doselili na zemljište današnje Rumunjske izgubili su se među starijim rimskim žiteljstvom, pa je miješanjem starih rimskih latinskih žitelja s novo nadošlim Slavenima nastao romanski rumunjski narod. Kod Slovenaca, Hrvata, Srba kao što i Bugara prevladao je slavenski jezik, a latinski se kod Slovenaca, Hrvata i Srba potpuno izgubio, kao što i grčki kod Bugara. Tako su Hrvati, Slovenci i Srbi kao što i Bugari upravo tako slavenski narodi, kao i Rusi, Ukrajinci, Poljaci, Česi i Slovaci, koji se nisu miješali nikako niti s Latinima niti s Grcima.

II.

Španjolske i portugalske kolonije.

Do godine 1492. poslije Krista nije se u Evropi znalo za druge dijelove svijeta osim za Evropu, Aziju i Afriku (na našoj karti zemlje na desno). Godine 1492. otkrio je Krištof Kolumbo novi svijet Ameriku, a kasnije su otkrili još noviji svijet Australiju.

Krištof Kolumbo bio je Talijan, ali u službi španjolskoga kralja, pa su Španjolci zauzeli i zaposjeli južne dijelove Sjeverne Amerike, cijelu Srednju Ameriku i cijelu Južnu Ameriku osim Brazilije. Sve su ove zemlje postale španjolske kolonije.

Nekako u isto vrijeme oplovili su Portugalci Afriku i došli u Indiju, na obale Kitaja i u Japan. Na svom putu oko Afrike, pa u Indiji, Kitaju osnivali su Portugalci poput starih Feničana na zgodnim mjestima na obalama utvrđene faktorije. Tu su domaćim stanovnicima prodavali svoju robu, a od njih kupovali njihove proizvode. Indija je vanredno bogata zemlja. Ondje su Portugalci kupovali mirodije (kao cimet, karamfić, oraščić), kavu, čaj, sladornu trsku, pamuk, jutu, skupocjeno drvo, rižu i druge proizvode jeftino, dovozili sve to na svojim lađama kući i skupo prodavali.

Portugalaca je bilo svega oko 2 i pol milijuna, dakle premalo, da bi mogli zauzeti sve one zemlje u Africi i u Aziji s kojima su trgovali. Oni se nisu u tim stranim zemljama naseljavali, nego su s njima samo trgovali. Svaki je nastojao da se što prije tamo obogati, pa onda povrati kući u Portugalsku, gdje će mirno uživati što je stekao. Poradi toga su s vremenom izgubili najveći dio svojih faktorija u Indiji. Istisnuli su ih odanle Holanđani.

Pravu svoju koloniju osnovali su Portugalci u Braziliji u Južnoj Americi. Brazilija je velika (nešto manja od Evrope) i bogata zemlja. Tu raste kava, kakao, sladorovac, pamuk, duhan, skupocjeno drvo. Mnogo ima stoke, zlata i dijamanata. Ovdje se je proširio portugalski jezik i katolička vjera. Portugalci su Braziliju izgubili godine 1822. Proglasila se slobodnom državom, što je i danas.

Najveći dio Južne Amerike, Srednju Ameriku i južne dijelove Sjeverne Amerike zaposjeli su Španjolci. Tamo se proširio španjolski jezik i katolička vjera. Iz ovih svojih kolonija dobivali su Španjolci zlato, srebro, pamuk, duhan, sladorovac, kavu, meso, vunu. S vremenom su žitelji španjolskih kolonija postali nezadovoljni sa španjolskim vladanjem, jer ih Španjolci nisu htjeli priznati sebi ravnima, nego podložnima. Ustali su oružjem protiv Španjolske, pobijedili španjolsku vojsku i proglasili se slobodnima.* Tako je Španjolska izgubila gotovo sve svoje kolonije u Americi 1823. godine. Od tih španjolskih kolonija nastale su slobodne države: Meksiko, Srednjoameričke države, Kolumbija, Venezuela, Ekvador, Peru, Čile, Bolivija, Paragvaj, Urugvaj i Argentina.

* Neke evropske vlasti htjele su pomoći Španjolskoj, da pokori svoje pobunjene kolonije, ali je protiv toga ustao predsjednik Udruženih država Sjeverne Amerike Monro, rekavši da Udružene države ne mogu dopustiti evropskim vlastima, da se miješaju u poslove Amerike. To je tako zvana Monro-ova nauka, koja se u kratko može izreći riječima: Amerika Amerikancima.

Engleske i franceske kolonije.

Englezi su godine 1584. stali osnivati svoje kolonije u Sjevernoj Americi na obali Atlanskoga Oceana, sjeverno od Šapnjolaca. S vremenom su ovdje osnovali svega 13 kolonija. Na sjeveru od Engleza osnovali su Francuzi svoje kolonije oko Rijeke sv. Lovrinca u Kanadi. U engleskim kolonijama proširio se engleski jezik i protestantska vjera, a u francuskim francuski jezik i katolička vjera. Francuzi su svoje kolonije u Sjevernoj Americi poslije nesretnog rata s Engleskom morali odstupiti Englezima (1763.). Doskora su Englezi došli u sukob sa svojih 13 kolonija. Te su naime kolonije imale neku autonomiju (samostalnost), koju su Englezi stali kršiti. Stali su naime od svojih kolonija tražiti poreze bez pitanja sabora kolonija. Poradi toga su se kolonije proglasile samostalnim 1776. god. Nakon toga su s Engleskom dugo vremena ratovale. Pomoću francuske vojske, koja im je došla u pomoć pobijedile su englesku vojsku, pa je Engleska priznala njihovu samostalnost god. 1783. mirom u Versaju kraj Pariza. Tako su nastale Udružene Države Sjeverne Amerike. Kad su nastale bilo ih je 13. S vremenom proširila se njihova vlast od Atlanskoga do Tihoga Oceana. Danas ih ima 48. Po površini (9 i pol milijuna četvornih kilometara) malko su manje od Evrope, koja ima 10 milijuna četvornih kilometara, a stanovnika imadu zajedno sa svojim kolonijama izvan Amerike preko 140 milijuna.

Udružene Države Sjev. Amerike vrlo su bogata zemlja. Osobito mnogo rodi različitih žitarica (samoga kukuruza rodi 75 postotaka svega kukuruza na svijetu). U proizvodnji pamuka su prva zemlja na svijetu. Stočarstvo je silno razvijeno, pa ima mesa i kože na pretek.

Različitih vrlo vrijednih ruda proizvode više nego ikoja druga država na svijetu. Tako osobito ugljena, željeza, bakra, olova, petroleja (petroleja proizvode dvije trećine svega petroleja na svijetu).

Poradi obilja raznih sirovina (žita, mesa, kože, rudâ) razvila se ovdje silna industrija, to jest proizvodnja robe u tvornicama.

Gubitak američkih kolonija bio je velik udarac za Englesku. Mislilo se, da je to početak propasti engleske kolonizacije. No dogodilo se baš protivno. To je bio početak orijaškog kolonijskog carstva engleskoga. Englezi su se naučili, kako ne smiju postupati s kolonijama, ako hoće da ih zadrže. Poslije 1783. zavladali su Englezi potpuno Prednjom Indijom u Aziji, odakle su istisnuli Francuze, zatim su zaposjeli čitavu Australiju, velike dijelove Afrike, veliki broj otoka po svim morima.

Najvažnija kolonija engleska je Prednja Indija u Aziji. Njoj su priklopili neke susjedne krajeve. Indija ima nešto manje od 5 milijuna četvornih kilometara i oko 366 milijuna stanovnika. Zemlja je vrlo plodna. Tu rodi mnogo riže, kukuruza, pšenice, prosa; dalje raste čaj, sladorovac, pamuk, juta, mak, duhan. U

Ova nam karta prikazuje cijelu zemlju. Zemlja je doduše okrugla, ali se ipak može prikazati na ravnoj plohi. Na lijevo je Amerika. Gore je Sjeverna, a dolje Južna Amerika. U Sjevernoj Americi se nalazi gore u lijevom kutu Aljaška, onda Kanada i Udružene države Sjeverne Amerike. U Južnoj Americi su Brazilija, Argentina, Chile (Čile). Na desno su gore Evropa i Azija, a dolje Afrika i Australija. Između Amerike s jedne strane i Evrope te Afrike s druge strane je Atlantski Ocean. Na lijevo od Amerike je Tihi Ocean. Na desno od Azije i Australije je također Tihi Ocean. Između Evrope, Azije i Afrike je Sredozemno More.

Indiji ima također dosta ugljena, željeza i petroleja. Engleska dobiva iz Indije mnogo sirovina, što ih u svojim tvornicama prerađuje, a svoju tvorničku robu prodaje lako u Indiji, jer preko 300 milijuna ljudi treba goleme količine tvorničke robe.

Cijela Indija nije politički jednako uređena. Neki krajevi imadu veću ili manju samoupravu, drugi su opet krajevi urođeničke države, kojima vladaju domaći vladari (radže). Svima je na čelu indijski potkralj, koji vlada Indijom u ime engleskoga kralja. Engleski kralj nosi naslov cara Indije.

Vlažno i vruće podneblje u Indiji ne prija Evropljanima. Engleza ima ondje samo oko 300 hiljada, pa ipak vladaju nad više od 300 milijuna ljudi.

U nekim engleskim posjedima je u većini domaće ili urodeničko žiteljstvo, a u drugima bijelo — potomci doseljenih Engleza ili drugih Evropljana. Krajevi s većinom evropskih doseljenika i njihovih potomaka prozvani su Dominionima, pa imadu unutar Britskog carstva gotovo potpunu samostalnost. S Engleskom ih veže samo zajednički kralj. Sve državne poslove obavljaju Dominioni sami. Oni imadu potpuno neovisan sabor (parlamenat) i potpuno neovisnu vladu za sve državne poslove. Engleska se vlada ništa ne miješa u poslove Dominiona. Ako je Engleska u ratu, Dominioni mogu biti neutralni. Dominioni jesu: Kanada, Novi Faundlend, Južnoafrička Unija (zajednica), Australija, Nova Zelandija. I Slobodna Država Irska ima položaj Dominiona. U najnovije vrijeme donijele su novine vijest, da je indijski potkraj predložio engleskoj vladi, neka Indiji dade položaj Dominiona.

Engleska sa svim svojim kolonijama zove se službeno Britanska zajednica naroda ili Britansko carstvo.

Britanska zajednica naroda ima 39 i pol milijuna četvornih kilometara površine i oko 500 milijuna stanovnika.[1] (Od toga na samu Englesku otpada 242.600 četvornih kilometara i oko 47 milijuna ljudi). To je više od četvrtine čitave suhe zemlje i oko četvrtine svih ljudi na zemlji.

Povijest ne poznaje tako goleme državne zajednice.

Druga važna kolonijalna vlast je Francuska. Ona je u 18. stoljeću doduše izgubila svoje najvažnije kolonije Kanadu u Americi i Indiju u Aziji, ali je u 19. i 20. stoljeću stekla drugdje golema područja. Najvažnije su njezine kolonije: a) U Africi: Alžir, Tunis, Maroko, Francuska zapadna Afrika, Francuska ekvatorijalna Afrika, Francuska istočna Afrika (Ma-

[1] Da se ove brojke bolje shvate, treba držati na pameti, da, na primjer, naša banovina Hrvatska ima 66 tisuća 300 četv. km. sa 4 milijuna i četiri stotine tisuća stanovnika.

dagaskar); b) u A z i j i: Indo-Kitaj, Sirija, neka mjesta u Prednjoj Indiji i u Kitaju; c) mnogi otoci u Tihom Oceanu i Atlanskom Oceanu u Americi. Francuska sama ima 551.000 četvornih kilometara i 42 milijuna stanovnika, a zajedno s kolonijama 12 milijuna trista hiljada četv. kilometara i 106 milijuna stanovnika.

Kolonije ostalih država.

Malene države Nizozemska, Belgija i Portugalska imadu također važne kolonije.

N i z o z e m s k a ima 34.000 četv. km. i 8 milijuna stanovnika, a njezine kolonije imadu preko 2 milijuna četv. km. i oko 61 milijun stanovnika. Najvažniji su nizozemski posjedi: Java, Sumatra, veći dio Bornea, Celebes, mali Sundajski otoci i Moluki, sve u Aziji. Ovi su posjedi gusto naseljeni, vanredno rodni (uspijeva riža, sladorna trstika, kaučuk, duhan, pamukovac, kakaovac, kininovac, čaj, kava) a obiluju i rudnim blagom, osobito kositrom i petrolejom.

B e l g i j a ima 30.500 četv. kil. i 8 milijuna i 200 hiljada stanovnika, a njezini posjedi (najvažniji je Kongo u Africi) imadu oko 2 milijuna 400 hiljada četv. kilom. i oko 12 milijuna stanovnika. Najvažniji su proizvodi kaučuk, duhan, zlato, bakar, slonova kost i radium.

P o r t u g a l s k a ima 91.700 četv. kilom. i 7 milijuna 140 hiljada stanovnika. Zajedno s vanjskim posjedima ima Portugalska 2 milijuna 160 hiljada četv. km. i 15 milijuna 300 hiljada stanovnika. Ti su posjedi u Africi (neki otoci, Angola, Mosambik, Portugalska Guineja) i u Aziji. To su ostaci golemog nekoć portugalskog kolonijalnog carstva.

Š p a n j o l s k a, koja je u 16. stoljeću bila najveća kolonijalna vlast na zemlji ima danas svega posjeda u Africi 335.000 četv. kilom. sa nešto preko 1 milijun stanovnika. Od toga je najvažniji španjolski dio Maroka, jer se nalazi baš nasuprot Španjolskoj.

R u s i j a je počevši od 16. stoljeća širila svoju vlast u Aziji i za dva stoljeća je zauzela čitavu Sibiriju, pače i Aljašku u Sjevernoj Americi. No Aljašku je 1867. god. prodala Udruženim Državama Sjeverne Amerike. Dalje je Rusija zauzela Kavkaske zemlje i zapadni Turkestan, sve u Aziji. Evropska Rusija ima nešto preko 4 milijuna četv. kilometara površine i oko 138 milijuna ljudi. Rusija sa svim svojim posjedima ima 21,300.000 četv. kilom. i oko 166 milijuna ljudi. Svi se ruski posjedi drže matice zemlje Rusije i čine s njom jednu zemljopisnu cjelinu.

Italija i Njemačka su vrlo kasno stale osnivati svoje kolonije. Istom poslije svoga ujedinjenja. (Italija se ujedinila 1861. god., a Njemačka 1871.).

I t a l i j a (310.177 četv. kilom. i 42,600.000 žitelja) zauzela je u Africi Libiju, Eritreju, Somaliju, u najnovije vrijeme Abesiniju, u Aziji Rod i Dodekanez, a u Evropi Albaniju. Italija zajedno sa svim svojim posjedima ima preko 3,900.000 četv. kilom. i 58 milijuna stanovnika.

N j e m a č k a je prije svjetskog rata imala 541 hiljadu četv. kilometara i oko 60 milijuna stanovnika. Imala je i kolonije i ako slabije vrijednosti. Te su kolonije bile 1. U A f r i c i: Togo, Kamerun, Njemačka jugozapadna Afrika, Njemačka istočna Afrika; 2. u Aziji: Kiaučon (u Kitaju) i neki otoci u Tihom Oceanu. Sve su njemačke kolonije iznosile oko 3 milijuna četv. kilom. i oko 14 milijuna ljudi. Poslije poraza u svjetskom ratu je Njemačka izgubila sve svoje kolonije. Podijelile su ih među sebe Engleska, Francuska i Japan.

Od izvanevropskih država imadu kolonije Udružene Države Sjev. Amerike i Japan.

U d r u ž e n e D r ž a v e S j e v. A m e r i k e posjeduju Aljašku, Havaje, Portoriko, Filipine (300.000 četv. kilom. i 13 mil. stanovnika) i neke druge otoke u Tihom Oceanu. Zajedno sa svojim posjedima Udružene države Sjev. Amerike imadu oko 9,500.000 četv. kilom. i preko 140 milijuna stanovnika.

J a p a n koji je velik 382.314 četv. kilom. s oko 68 milijuna stanovnika zauzeo je Formozu, Koreju, južni Sahalin, Kvantung i neke otoke u Tihom Oceanu. Zajedno sa svojim posjedima ima Japan 681.000 četv. kilom. i oko 100 milijuna stanovnika. No osim toga oteo je Kitaju M a n d ž u r i j u, proglasio je tobože slobodnom državom M a n d ž u - K u o (1,416.000 četv. kilom. i oko 30 milijuna stanovnika), no zapravo tamo odlučuje japanska vlast. Ni to nije Japanu dosta. Već preko godinu dana ratuje protiv Kitaja, da i čitav Kitaj sa preko 400 milijuna ljudi skuči pod svoju vlast.

Važnost kolonijâ.

Naše je izlaganje pri kraju.

Zašto osobito velike države nastoje dobiti što više posjeda izvan svoga područja?

Kolonije p o v e ć a v a j u 1. p o l i t i č k u m o ć države kojoj pripadaju; 2. g o s p o d a r s k u s n a g u, jer iz svojih kolonija može država dobiti sirovine, kojih kod kuće nema (pamuk, jutu, vunu, meso, kavu, čaj, mirodije, skupocjeno drvo, zlato, srebro, bakar, kositar, petrolej, dijamante i t. d., a kolonijama može prodavati svoju tvorničku robu, tako može u svojim tvornicama zaposliti milijune radnika; 3. v o j n i č k u s n a g u, jer u kolonijama može matica zemlja novačiti stotine hiljada, pače milijune vojnika; 4. u kolonijama može matica zemlja n a s e l j a v a t i višak svoga stanovništva, to dakako samo onda, ako tamošnje podneblje mogu evropski stanovnici podnašati.

No matica zemlja mora na kolonije i trošiti velike svote. Gdjegdje treba bušiti zdence, kopati kanale, isušivati močvare, a svagdje treba graditi ceste, željeznice, škole, bolnice.

Francuska je na pr. utrošila goleme svote novaca na Alžir prije nego je imala od njega koristi, a Njemačka je na svoje kolonije više trošila, nego su joj donosile koristi.

Evo Jaganjac Božji.

Sin Božji Isus Krist na križu je žrtvovao sebe za spasenje čovjeka. Isusova žrtva na križu neprocjeniva je žrtva novoga spasonosnoga vremena ili Novoga Zavjeta.

Ta znamenita braća živjela su prije pet stotina godina gore na sjeveru u zemlji Holandiji (ili Nizozemskoj) u gradu Gentu. Bogati plemić Jodok Vyd (Vid) pozvao ih je, da u njegovoj kapelici naslikaju slike za glavni oltar Među tim slikama najveća i najljepša baš je ova »Klanjanje božanskom Jaganjcu«.

Hubert i Ivan van Eyck: Klanjanje božanskom Jaganjcu.

Sjena, slika te novozavjetne Žrtve bile su žrtve Staroga Zavjeta, kad se među inim žrtvama, žrtvovalo i jagnje.

U slikovitom, prenesenom smislu dao se i sam Isus Krist, božanska novozavjetna žrtva, nazivati Jagnjetom.

Tako su Ga nazivali starozavjetni proroci. Tako Ga je nazvao sv. Ivan Krstitelj, kad je Isus došao na Jordan: Evo Jaganjac Božji, koji uzima grijehe svijeta.

Osobito pak sv. Ivan Evanđelista u svojoj knjizi »Otkrivenje« rado i često nazivlje Sina Božjega Jagnjetom.

»I vidjeh, i gle, nasred prijestolja ... jagnje stajaše ... I vidjeh, i čuh glas anđela mnogih oko prijestola i starješina, i bješe broj njihov tisuću tisuća, — govoreći glasom velikim: dostojno je jagnje da primi silu i bogatstvo i premudrost i jačinu i čast i slavu i blagoslov. I gle, narod mnogi, kojega ne može nitko izbrojiti, od svakoga jezika i koljenja i naroda i plemena, stajaše pred prijestolom i pred jagnjetom, obučen u haljine bijele, i palme u rukama njihovima. I povikaše glasom velikim: Spasenje Bogu našemu, koji sjedi na prijestolu, i jagnjetu.« (Otkrivenje, gl. 5 i 7).

Sigurno su ova mjesta lebdjela pred očima slavnim nizozemskim slikarima, braći Hubertu i Ivanu van Eycku (Ajku), kad su slikali ovu divnu sliku, koju ovdje vidimo.

Na cvjetnoj tratini lijepog jednog ljetnog dana, ispod zidova i kula dalekih gradova, u brižno se postavljenim skupinama redaju zastupnici staroga i kršćanskog svijeta, proroci i apostoli, svećenici, mudraci i pjesnici, da se poklone Božanskom Jaganjcu. Oko Jaganjca kleče anđeli.

Divno je to umjetničko djelo. Osim skladne rasporedbe skupina, kako li su samo pomno izrađeni izražaji pojedinih lica. Na njima se čitaju duboke misli i usrdna čuvstva. S puno nježnih osjećaja naslikali su slikari okoliš, grmlje i cvijeće na tratini, kao što i sve ostale pojedinosti. Pogotovu su žive i krasne boje, kako kažu oni, koji su sliku vidjeli u izvorniku. Do danas, nakon pet stotina godina, nije slika trebala nikakva popravka.

S tisućama i tisućama poklonimo se i mi Božanskom Jaganjcu, koji je jedini mogao otvoriti knjigu sa sedam pečata.

Poklonimo se Isusu Kristu, Sinu Božjemu, koji je jedini dao čovjeku pravu i čistu istinu, da ga, kao zublja, vodi na njegovom teškom životnom putu.

»Ja sam put, istina i život«.

Pjesme.

DA OLUJA PROĐE MIMO...

Danas zrak je težak, gust i sparan,
Ko da nije zrak, već para vruća,
Udiše se mučno, pod njim stenju, ko pod žrvnjem,
Brdske prsi, divska pluća.
Ko olovo gnječi mozak, sve do živa bola,
Poput more pritište na grudi,
Mišići su tromi, kao klupko od gnjecava tijesta,
Klonuli su, umorni su udi.
Samo živci živi su i titraju sve brže,
Kao uzdrhtala udarana struna,
Nemirni su kao ptiče, što no dršće bojeći se
Grabežljiva kljuna.

Gle, na onoj strani golem oblak, tmast ko crna duša,
Kad se u njoj zlokobnice misli rote,
Pun je ognja, gromova i strijela,
Pun je leda, strave i grozote.
Tamo gromot, treska, tamo tutnji teška grmljavina,
Obzorje je sve u tavnoj tmuši,
Tamo mora da oluja strašna bjesni,
Trese, baca, trga, ruši
Krovove i kuće, crijep ko pero zrakom leti,
Iz korijena drvlje čupa;
Tamo mora da se pustoš stvara, tamo, jao,
U moru se suza mora sve da kupa.
Ja na svojoj zemlji stojim, dragoj, miloj,
Koju već su mnoge strijele bile,
Rušene su kuće, usjevi, životi —
Rad nje već se mnoge suze lile.

Zar i opet?! Oblak, gledaj, kao da se amo kreće,
Ja se jako, ja se jako bojim,
Dršćem, strepim radi ove zemlje drage,
Njom bo gredem, na njoj od vijekova stojim —
Bože, ne daj! Ah poštedi i pritegni zvijeri uzde,
Gvozdene joj žvale baci u čeljusti njene,
Neka stane ubojitom na svom putu —
Neka stane, il da skrene!
Ne daj, Bože! Koljeno mi smjerno k tlima pada,
Vruće strijele srce šalje,
Čuj me, Bože, neka od nas prođe ta oluja,
Neka prođe, neka prođe dalje!

POROD PAKLA.

Iz čarovna svjetla i sjaja divnih nebesa
Bačen u tamne paklene strane,
Propali Lucifer, kojemu holosti vihor ugasi zublju,
Na Boga osvetu smišljati stane.
Obrnuo mnoge je misli, kovao, snovao potvore svake,
Jednu od druge goru i veću,
Skupljao svako je smeće, te svakoga gada i smrada
Sabrao punu je vreću.
Al sve to smirenjem nije utažilo njegova srca
Niti je zadosta bilo njegovoj zloći,
Još ružnije traži, samu rugobu u rođenom liku, —
Osveta mora do svoga šljemena doći.

Najednom sijevnu mu oči ko dvije plamene žere,
Ko mahnitac na noge skoči —
Ha! to je traženo vrelo i napitak golemoj žeđi,
Sigurno s njime k cilju se kroči!

O psovko! O divno našašće! Tobom ću Višnjem
Zadati jade i krvave zasjeći rane,
Najvećma tobom oskvrnut će njegovo sveto se ime,
Njegova čast će da najdublje pane!
O izume sjajni, o psovko, o osveto slatka,
O krasno, o slavno pakleno čedo!
O kako sam srećan, ko kopač što nađe željeno zlato,
O kako sam blažen, što sam te zgledô!

Tako je Lucifer plamtio ognjem divljeg veselja,
Što osvetu na Boga strašnu obrete,
Te odmah iz crnoga pakla na svijet odjurnuo gornji,
Da izvodi namjere klete.
Lukavac stari, med ljude zađe, čovjeka tražeć,
Komu će psovku turit u usta —
Nije ga mogao naći, jer svatko se žapaše toga —
Al Lucifer crni u naumu svomu ne susta.
Tražaše dalje, dokle ne nađe jednog jadnika,
Sličnoga sebi, veoma, veoma zloga —
Njegova usta se prva otvoriše, gadna, da prime
Ogavnu psovku na Višnjega Boga.

Prvaka se paklenog divlje veselje sad popelo k vršku,
U času, kad čovjek prvu psovku izreče;
Videći, da je izvršio žuđenu osvetu svoju,
U pakao k svojima dolje poteče.
Već pakao čuo je rokot prve psovačke riječi
I kliktaše gromko od radosti velje;
Došavši Lucifer riknu: Klikćimo, klikćimo braćo,
Ostvariše naše se plamene želje!
U svoj se punini osvetismo onomu gore,
Koji nas baci u ovu pakla strahotu,
Nađosmo osvetu pravu, od koje pravije nema,
Od sviju sramota najveću ovu sramotu!
Stvorenje, koje je stvorio Stvorac sebi na sliku
I svim ga naresio draguljima, zlatom,
Sada ga grdi, sad pljuje po njemu ustima svojim,
Sad se na njega nabacuje blatom!
Oj klikćimo, braćo, neka se do neba čuje,
Kliktanjem gromkim od radosti velje!
Osvetu dasmo, kakvu je pakao samo zamislit znade,
Naše se žarke izvršiše želje!

Tako Lucifer reče, — a ti, o pogana psovačka usno,
O znaj, kroz tebe pakao zbori;
Dok ti se otvor puši od psovke zagušljivim dimom,
To oganj u tebi pakleni gori.
O nesrećna usno, što psovačke otrove štrcaš,
Iz tebe to pakao sikće;
O zlokobna usno, kada si psovačkih krikova puna,
O znaj, kroz tebe pakao klikće!

DVA ANĐELKA.

Katedrala Svetog Kralja jutrom. Polusjena.
Na oltaru plamen svijeća gori.
Tiho. Katkad samo prekine tišinu
Zvonce momka, koji dvori.

Uto iznenada, ne videći, otkle,
Usred rane katedrale,
Naspram velikoga Križa, koji vlada hramom,
Staše dvije djevojčice male.

Ne vodi ih nitko. Posve same, a u ruhu šestinskomu:
Crveni prslučić, pregačica,
Suknjičice bijele, o pojásu
Svilna maramica.

Stisnule se jedna k drugoj nježno,
Na molitvu sjedinjenih ruku,
Tople oči podigoše gore
Prema katedralskom luku.

Divna lišca, ruža se u mlijeku kupa,
Kao alem dva pogleda čista,
Plavetno se nebo sja u njima; vrijedna jesu
Rafaelskog slavnog kista.

Ali časak dva, tek što se jedan kret zakruži,
Pitaš, gdje su? Oči traže svuda,
Da se dive, da se slade miljem, gledajući
Do dva krasna čuda.

Gdje su, gdje su? Već ih nema, ni u kojem dijelu
Cijele katedrale —
Kako? Zašto? — Ne, to nisu bile
Djevojčice male;

To su bila dva anđelka draga,
Što sletješe jutros s neba,
Da u katedrali Svetog Kralja prisustvuju Žrtvi
Nebeskoga Hljeba.

Potom opet, srećni srećom, što je i u raju žele,
Odletješe tiho gore,
Da odnesu svima anđelima »dio svete mise«
I Gospoda svoga slave, dvore.

ŽELJAN ČUTI SLAVUJA...

Zaželjevši čuti slavuja, iz čahure gradske izletjeh,
U krajeve pođoh dražega svijeta,
Tamo, gdje drveća kraljuje zelen, i grmlja, i trava,
I miris šumskoga cvijeta.
Sunce je zašlo, lagacko suton se šulja
Stazama, jarcima, između lišća i granja,
Sav ostali ptičiji rod zamuknuo mukom,
Na ložištu svomu čuči i sanja.

Čuj, čuj, čuj ga, — počeo javljat se predragi pjevač
Iz gusta grmećka, kajde prebiruć svoje,
Nije daleko; stadoh na mjestu, i prislonih uho,
Preslatkim drhtom srce ustitra moje.

Sad kao da gudalom vuče po struni, sad se zaleti
Ko potočić gorski, i slatko romoni,
Sad skače od žice do žice, punahnim glasom i oblim,
Ko Gospino večernje zvono, ječi i zvoni.

Sve okolo šuti još tiše, na granju se ne miče lišće,
Još se laganije sumrak razvlači gusti,
Gle, iza oblaka sad je izašo mjesec, i nagnuv se sluša,
Tu u blizini jedna se zvijezda na zemlju spusti.

Mnogo tu je slušača: u prizemlju sjedala puna,
Ko na balkonu, gore na nebu slušači su Boži,
U ložama krošnja digoše ptice glavice svoje, —
Moje je srce u središnjoj loži.
Zajedno s drugima duša mi živahno plješče,
Usne poklikuju, suza se runi iz oka, —
Presrećan kući se vraćam, nit ne primijetiv,
Da već i noć je duboka.

KAPLJA JESENSKE KIŠE — —

Kaplja je noćne jesenske kiše na staklo prozora pala,
Odozgo skliže se dolje, svojom težinom,
Sad ravno, sada krivuda, prema stakla glatkoći,
Sada laganije, sada punom brzinom.
Kao plamečci u biseru, svjetlo se s ulice kupa u kaplji,
Titra i igra, draguljasto cakli;
Kako je vjetar u vrtu micao granjem i lišćem,
Tako su listovi i u kaplji se makli.

U noćnoj tišini promatram, gdje glasom zakona Božjih
Sve to baš tako se zbivati mora:
Kao što prozorom kaplja, tako potoci teku i rijeke,
I sunce se kreće i u jezèru zrcale vrhovi gora.
Tako po stazama srca krivudasto putuju čuvstva,
Dok radošću pjeva il òd bola jeca;
Tako se Božija ljubav, kao u vodama plavetno nebo,
U srcu ogleda čovjeka, čovjeka-sveca.

Ko presladak dodir, o kapljo, po tebi Ruku oćutjeh,
Što predivnu skladbu vječitih zakona piše;
Ko najslađi okus, blizinu osjetih Stvorca, po tebi,
O sićana kapljo noćne jesenske kiše.

OVU ŽRTVU ZA TE — —

Ovu Žrtvu za te, moja Zemljo draga,
Ovu svetu žrtvu novoga oltara,
Za te, za te, Svevišnji da zid i oklop bude
Tvoga praga, doma i hambara;
Divlje zvijeri, šakali i vuci, da ne skoče na te
Iz okolnih tavnih šuma,
Da ne pale ubojitu cijev u grudi tvoje
Ko zločinci nasred javna druma.
Za te i za djecu, za sinove i kćeri tvoje, svoj da krčag
Tuđin njinom ne natače krvi,
Da ne bude, bijedno roblje, nišan njihovoga biča,
Ispod nogu pogaženi crvi.

O božansko Janje, što ko žrtva tu predà mnom ležiš,
Istinu mi čuj: kroz mnoge vijeke
Sinovi su ove Zemlje, poput mučenika, krvcu lili,
Krvlju tekli potoci i rijeke —
A za ljubav tvoju i za vijenac vječne slave Božje —
Podsjeti se, molim, toga,
I oprosti, ako bi se na tom dugom trnovitom putu
Našlo nešto skrhana i zloga.
Često, Bože, često strepim, nijesmo l' Zemlji ovoj
Svojom čađom smanjili ljepotu,
Mnogom svojom crnom mrljom nijesmo li joj, aoh,
Baš pred licem tvojim nanijeli sramotu;
Nijesmo li joj stopom grješnom, koracima krutim,
Divno njeno pogazili cvijeće,
Korova i drača nijesmo l' njome posijali žuka,
Razbacali kojekakvo smeće.
Al milostiv, Bože, ti si; ti si onaj koji znadeš,
Da to nije sve baš crna zloća,
Koji znadeš, što je trska tanka, što je prhla glina,
Što je ljudska slabost i krhkoća.

Da, milostiv, Bože, ti si, i još više ti ćeš se ublažit,
Izbrisati grijeh i svaku ljagu,
Baš zbog ove Žrtve, što ti sada žrtvujem je smjerno
Za hrvatsku svoju Zemlju dragu:
Pod okriljem da je štitiš svojim, neka dušman
Njom ne stupa dižuć drsku glavu,
Nek ne siplje po njoj, poput pljuska, prijezir oka svoga,
Nit joj slavi nad slobode grobom gordu slavu —
Baš zbog Žrtve, koja cvijet najljepši ljubavi je žarke,
I najslađim mirisima miri,
Kojoj cijena do neba se uspinje visinom,
Srce Božje otvara se njom i širi.
Ovu Žrtvu za te, Zemljo, da ti ptice u slobodi poju,
Njina gnijezda da su ptiča malih puna,
Za te, za te, da ti polja cvatu cvijećem svih vrlina,
Božja vjernost da je svemu kruna.

Ferdo Rožić

Priče o malariji.

Napisao dr. Pavao Tomašić, liječnik.

Prije dvije godine pisale su novine mnogo o Sueskom kanalu, koji dijeli Afriku od Azije. Prije dvije godine, za vrijeme talijansko-abesinskoga rata, talijanske su lađe dahtale tim kanalom krcate velikim tovarima vojske i municije. Možda vas glava nije zaboljela zbog toga nesretnoga rata, u kojem su Abesinci poklekli pred topovima? Tko ima dosta svojih nevolja, taj nema vremena misliti o nesreći, koja je legla na daleke i neznane zemlje.

Da je siromašni inženjer, koji je kopao taj kanal, sve to mogao slutiti, možda se nebi nikada prihvatio toga posla.

...Bilo je to pred šezdeset godina.

Kad je francuski inženjer, po imenu Lesep (Lesseps), dovršio Sueski kanal, zagrizao je u jedan neobično tvrd orah, na kojemu zamalo da nije polomio zube! U stvari je bilo ovako: Iz Atlanskoga oceana bio je lađama put u Aziju vrlo dalek. Trebalo je obilaziti čitavu Južnu Ameriku. Kao što su evropske lađe morale na putu u Aziju obilaziti cijelu Afriku, isto tako su činile američke lađe oko Južne Amerike. I Lesepu je palo nešto na pamet: ne bi li taj put mogao skratiti? — Na mjestu, gdje je američko kopno široko jedva 80 km, nalaze se jezera, koja je Lesep odlučio spojiti kanalom, kao što je to učinio s Crvenim i Sredozemskim morem.

Jednoga dana počelo je hiljade radnika pod vrućim panamskim suncem — težak i mučan posao. Vrelo sunce i tvrdi kamen bile su zapreke, koje je Lesep uzeo u račun. Ali, jednu je zapreku francuski inženjer u svojem računu zaboravio! Jednu jedinu brojku, koja baš i nije velika za njegov milijunski račun, zaboravio je unijeti! Ta brojka iznosi samo 22,000. Zbog te brojke doživio je Lesep mnogo neprospavanih dugih noći! I ne samo to. Zbog te brojke našao se inženjer Lesep jednoga dana na tvrdom ležaju, u samici! Tu malu brojku natovarili su na leđa Lesepova — sitni krvopije: komarci. Sitni komarci, koji prenose malariju, oni su zagorčili Lesepu posljednje dane života. Dvadeset i dvije tisuće umrlih od malarije pri kopanju Panamskoga kanala — to je krivnja, zbog koje je Lesep bio osuđen na robiju. Oni križevi, koji su bili poređani na grobljima, što su nastala pored Panamskoga kanala! Zbog tih križeva i zbog tih grobova zamalo da nije Lesep istrunuo u tamnici. Malarija Lesepovih radnika — to je krivnja, zbog koje su ga napadale sve novine svijeta. To je zločin, zbog kojega je Lesep dospio iza željeznih rešetka!...

*

U jeziku nekoga prastaroga naroda Južne Amerike nazivlje se kora od drveta: kina. U tom vrućem kraju raste od pradavnih vremena jedno

drvo, kojega je kora (kina) gorka poput našega pelina. I kao što se kod nas pije u bolestima gorki pelin, tako su i ti priprosti narodi pili od pradavnih vremena kod mnogih bolesti gorki čaj od toga drveta, koje su nazivali — kinom.

Kod nas u Evropi nije bilo toga drveta ni te kore, jer to drvo raste samo u vrućim, brdovitim krajevima, kakovih kod nas nema. Tu su »dobru koru« donijeli iz Amerike zajedno s kukuruzom i krumpirom malo poslije smrti Kolumba, toga čovjeka, čija je čizma prva stala na američko tlo.

S tom korom, ili kinom, dogodilo se ovako: Žena španjolskoga potkralja bolovala je, nekada davno, od teške malarije. Svaki treći dan hvatala ju je u isti sat teška groznica. Pokrivali su je skupim, svilenim pokrivačima i grijali joj noge toplim crijepovima, ali — sve je bilo uzalud. Zimica je trajala po dva sata neprekidno. Iza toga je nadošla vrućica i njezino se visočanstvo znojilo, kao u vreloj kupki. U glavi joj je tuklo bolno i nepodnosivo.

Jedva što bi se, drugi dan, sirota žena malo oporavila, eto — treći se dan bolest javila ponovno. Tako je to išlo nekoliko nedjelja bez prestanka. Bili su — naravno — pozvani liječnici i, ne može se reći, da si nijesu dali dovoljno truda. Sve su pokušali: pustili su joj dovoljno krvi, dali su joj nekoliko vrsta čajeva, ali sve to nije ništa pomoglo.

Jednoga dana dođe do kraljičina liječnika neki seljak. U lijevoj je ruci ponizno držao pleteni tropski šešir, a u desnoj je stiskao komadić neke kore, koju je on nazivao: kina. Tom je korom izliječio svoga sina od one iste bolesti, od koje boluje i njezino visočanstvo, i došao je da ponudi.

— Što ćeš ti mene učiti, kako treba liječiti bolesnu kraljicu? Napolje! Tako nekako izgrdio je siromašnog čovjeka kraljičin liječnik.

Prolazili su dugi i teški dani... Jednoga jutra popila je kraljica potajno, a da to liječnik nije znao, usitnjenu koru, i — za čudo — zimica se treći dan nije povraćala!

Nije dugo potrajalo i u Rimu su mnogo prodavali mljevenu koru, kinu, pod imenom »jezuitski prašak«. Morate znati, da je u Rimu tada bilo vrlo mnogo malaričara! A svijet, koji je bolovao od zimice, kupovao je taj »jezuitski prašak« i pričao o njegovom blagotvornom djelovanju.

*

Nego da se iz starih vremena i dalekih krajeva povratimo malo u našu zemlju! Naši ljudi govore ovako: nemoj piti vode iz toga vrela, jer će te uhvatiti zimica! Drugi opet kažu: ne idi u to selo! Tamo je pokvaren zrak, dobit ćeš malariju! Tako nekako svijet govori. I čovjek ne zna što da učini: da li da pije tu nezdravu vodu, ili da ostane u svom selu i da se kloni malaričnoga zraka?

Neki su čuli nešto i o komarcima, kao da bi oni prenosili malariju od bolesnoga čovjeka na zdrava, ali — Bože moj — priča se svašta. Tko bi se snašao?

Prošlo je mnogo i mnogo godina, a svijet je bio vrlo zabrinut: od čega dolazi ta nesretna zimica, od koje se čovjek trese usred najveće ljetne sparine? Stotine godina mučila je ljude jedna teška zagonetka, koju je nauka riješila nekako u one dane, kada je Lesep dovršavao svoj Sueski kanal. Danas se znade, da su za širenje malarije potrebne tri stvari: prvo — topli, močvarni kraj, drugo — komarci, i treće — malarični ljudi. Nema li samo jednoga od toga troga — malarija se ne može širiti!

Da pođemo redom! Zašto nema zimice u suhom i hladnom kraju?

Jeste li se kada zagledali u vodu stajaćicu? U tim vodama žive osim riba i žaba i kojekakvi drugi crvi i mušice. Neki od njih plivaju na površini, a neki samo kadkada izmile do vrha. Ima ih, koji uvijek pužu po dnu i nikad ne dolaze na svjetlo dana. Neki od njih su veći, a neke se ne može vidjeti bez sitnozora ili povećala. U plićim barama ima i kojekakova drača: travuljina i resina. U tim plitkim stajaćicama, u kojima je voda bistra, u tim barama žive sitni crvići, iz kojih, u roku od jednoga mjeseca, izlaze — malarični komarci. Život tih komaraca vrlo nalikuje životu leptira. Takav komarac živi, poput leptira, dvojakim životom: kao gusjenica ili crvić u bari, i — kao sitni leptirić — komarac, koji leti zrakom i ubada.

A što je sada s tim komarcima? — možda pitate.

Komarac je krvopija, ili točnije: sitni krvopija. On se nerado muči da potraži svoju hranu u polju, na biljkama. Milije mu je sjesti za prostrti stol i zagrabiti najmasniji zalogaj. To je za njega — krv čovjeka ili životinje.

Njegovo je rilce vrlo sitno i tanko, pa bi mu krv tu tanku cjevčicu lako začepila. Odmah prvi gutljaj zapeo bi mu u grlu, da ne oslini rilce. Zato komarac, prije nego li srkne, oslini svoje tanko rilo. S tom slinom ispljune u čovjeka i uzročnike malarije, koje je prije negdje popio u krvi malaričnoga čovjeka.

Možda ćete se sada dosjetiti zašto nema malarije bez onoga troga, tj. bez toploga, močvarnog kraja, bez komaraca i bez ljudi, koji boluju od malarije.

Gripu, sušicu i druge prelazne ili zarazne bolesti raznosi vjetar, dah ili sapa bolesna čovjeka. Kod malarije to čine komarci, i bez komaraca nema malarije! A komaraca nema — bez toplih močvara!

Da ponovimo! Za toplih, ljetnih dana snese komarica svoja sitna jajašca u vodu stajaćicu. Iz tih jajašca izlegu se naskoro malarični crvići, iz kojih za par tjedana izlete komarci.

Poslije svega ovoga možda će se naći netko tko će zaklimati glavom. Netko će možda i poža-

liti, što je sve to uzeo u ruke. Treći će možda pamisliti u sebi: »Što nam priča Markove konake? Neka nam kaže, kako ćemo se kod malarije liječiti? Da li pomaže kod malarije vino s paprikom, ili možda čaj od vrbova lišća?«

Ne pomaže! Ni jedno ni drugo ne pomaže. Najbolji lijek protiv malarije je kinin. Prašak iz onoga drveta, iz kore onoga drveta, kojim je neki seljak izliječio bolesnu španjolsku kraljicu. U vrućim brdovitim krajevima Azije zasađene su velike šume kininovca, koje se sijeku svakih dvadeset godina. Iz kore toga drveta vadi kininska tvornica u Amsterdamu, u Nizozemskoj, bijeli, gorki prašak, kojim se danas liječi — malarija.

Ima i drugih lijekova, ali od sviju je uglavnom najbolji kinin, i to »kinin za malariju«. Ima svijeta, koji traži u apoteci: jake kinine. To ne valja! Tražiti treba: kinin za malariju, koji stoji 13,50 din po kutiji. Na tim kutijama piše izričito: kinin za malariju, i nije pametno uzimati ni jače ni slabije kinine. Uzimati treba dnevno pet tablica, ili kotačića, pet dana zaredom! Nije dovoljno samo par komada, jer će se malarija uskoro povratiti.

— A što, ako se zimica povrati?

— Liječi se kao i prvi puta, tj. 5 dana zaredom uzima se dnevno po pet »kinina za malariju«.

— Treba li osim kinina još štogod?

— Kao i kod drugih bolesti: čovjek treba da se dobro hrani i da se čuva naporna rada.

Ako vas sreća, ili nužda, dovede u malaričan kraj, imat ćete prilike da vidite žuti, mršavi svijet, gdje se na sunčanoj strani kuće ili štale trese usred vreloga ljeta. Vidjet ćete povenulu mladost i slomljene starce, kojima su komarci zagorčili čašu života. Možda ćete tada povjerovati, da sve ovo nijesu — priče.

Hrvatska čitanka.

4.

Dvije stare hrvatske isprave.

Na tlu Evrope od najstarijih su vremena, po prilici od dvije tisuće godina prije Isusa, živjeli različiti narodi i stvarali svoje države i kulture. Tako je na jugoistočnoj strani postojala kretska i mikenska kultura, svaka sa svojim osebinama, a na strani jugozapadnoj ligurska, etruščanska, ilirska.

No najjače su se istakli, s jedne strane Grci ili Heleni, a ovamo Latini ili Rimljani. Poznato je, da su Rimljani izgradili veliku državu, koja se kasnije razdijelila na zapadno i istočno carstvo. A što se tiče Grka, iako stari Grci, koji su se odlikovali velikom kulturom, nisu stvorili velike države, nego su pojedini gradovi i plemena živjela vlastitim životom, — ali njihovi potomci, na tlu istočno-rimskog carstva, izgradili su također veliku državu, koja se nazvala bizantinska, po gradu Bizantu, na čijem je mjestu car Konstantin sagradio veliki grad, po imenu Konstantinopol (Konstantinov grad ili Carigrad).

Vremenom su, dakako, oba ta carstva propala, najprije zapadno-rimsko, a mnogo kasnije i istočno-rimsko ili bizantinsko carstvo — ali dok su ta carstva cvala, imala su znatnu kulturu. Zato su se jedino Grci i Rimljani smatrali kulturnim narodima.

Sve druge narode, koji su živjeli ili unutar ili izvan tih država, držali su za barbare.

(Riječ »barbar« u staroindijskom jeziku, koji se zove sanskrit, znači »mucati«, »biti mutav«. Stoga su stari Grci i Rimljani sve one koji nisu govorili grčkim ili latinskim jezikom, zvali »mutavcima ili barbarima«, to jest. onakvima, koji za njih ne znaju razgovijetno govoriti. Sjetimo se, da i mi Hrvati, kao što i ostali Slaveni, zovemo Germane »nijemcima«, to jest, kao da su »nijemi«, kad ih ne razumijemo. No budući da ti narodi, koji nisu bili ni Grci ni Rimljani, ujedno nisu bili ni onako kulturni kao grčki i rimski narod, zato je riječ »barbar« osim »mutavca« ili »nijemca«, značila i onoga, koji nije bio na onom stupnju kulture, kao narod grčki i rimski; premda treba držati na pameti, da ni među Grcima i Rimljanima nije cijelo pučanstvo bilo na višem stupnju kulture, nego samo jedan dio, a onda, drugo treba znati, da se ti narodi nazivlju kulturnima osobito zato, jer su imali uređene državne i društvene ustanove).

Svi su dakle drugi narodi, osim gučkoga i rimskoga, bili »barbari«, s jedne strane zato, što nisu govorili grčkim i latinskim jezikom, s druge strane poglavito zato, što nisu imali uređene države i druge društvene odnošaje (barem ne onako točno i izgrađeno, kako je to bilo kod Grka i Rimljana). »Barbari« su bili i Gali i Germani, i Kelti i Longobardi, i Goti, pa dakako i Slaveni, a među njima i mi Hrvati.

Kad smo to sve čuli, sada još treba čuti ovo:

Za naših vremena, u ovom našem novom vijeku, stalo se ispitivati, kad su ti drugi »barbarski« narodi uredili svoju državu i društvene prilike, to jest kada su prema današnjem shvaćanju, prestali biti »barbari«? Koji su to učinili prije, a koji poslije? Time se bave učeni ljudi povjesničari, oso-

bito oni, koji proučavaju kulturnu povijest. Prema ishodu takova proučavanja danas se mjeri kulturna starost i vrijednost pojedinih današnjih naroda.

Francuzi, Nijemci, Englezi ponose se, da su oni stari evropski narodi, to jest, da oni, poslije Grka i Rimljani, idu među prve, koji su uredili svoj državni život.

To je bilo u petom, šestom i sedmom vijeku poslije Isusa.

Pita se, kada se to može reći za nas Hrvate.

II

O tom nam dobar odgovor daju dvije stare hrvatske isprave (to jest, potvrdna pisma ili darovnice).

Jednu ispravu izdao je hrvatski knez Trpimir g. 852., a drugu hrvatski knez Mucimir god. 892.

O čemu se radi u tim raspravama?

Nadbiskup splitski Petar traži god. 892. od ninskoga biskupa Aldefrede, da mu vrati Putalj, ono dobro, koje je g. 852. knez Trpimir s ispravom darovao ondašnjem istoimenom nadbiskupu splitskom Petru. Ninski biskup tomu se protivi, jer da je to dobro na njegovu području, a knez Trpimir da ga nije dao splitskom nadbiskupu za uvijek, nego samo na privremeno uživanje. Po ondašnjem pravnom običaju pitanje dolazi pred vladarski sud, na kojemu su osim kneza Mucimira bili prisutni njegovi dvorjanici i velikaši. Kad je Mucimir pred svojom svitom saslušao tužbu i obranu, **te kad je nadbiskup Petar za dokaz istine pružio knezu Mucimiru izvornu darovnicu njegova oca Trpimira,** Mucimir odmah prekida raspravu i na osnovi **prinesene mu isprave** dosuđuje dobro Putalj splitskom nadbiskupu.

Čujmo, kako glasi isprava (darovnica), koju je knez Trpimir izdao god. 852.

»U ime Oca i Sina i Duha Svetoga. Vladajući u Italiji pobožni Lotar, kralj Franaka, 852. g., 4. ožujka.

Dok očima našega uma uviđamo i rukama vjere dotičemo, kako sve ono što je od početka svijeta tokom vremena nastalo, izmjenično jedno za drugim, postaje i propada, ništa drugo ne možemo tjelesnim osjetilima vidjeti i čuti, nego samo ono što se nalazi pred nama te gledanjem omogućuje se slušanje onoga što je napisano. Zato ja, i ako grješnik, **Trpimir, po Božjoj odluci vladar Hrvata,** nestalan o posljednjem danu kao i o času, koji je čovjeku nepoznat, veoma zabrinut za svoju dušu, jednodušnom privolom svih mojih župana, **sagradih samostan i ondje dovedoh zbor redovnika.** Da nas česta njihova molba oslobodi od grijeha, na njihove usrdne molbe pristao sam još na to, da za crkvu tog samostana pribavim neke potrepštine. Pošto nije bilo dovoljno srebra za izvedbu samog posuđa, pozajmi nama Petar, solinske crkve nadbiskup i mili rođak, jedanaest libra srebra. Stoga mu kazasmo: »Vesela srca dajemo sve, i ne ćemo uskratiti Vašoj uslužnosti«. Na to on odgovori: »Hoću gospodine i rođače da prvo, štogod sam ja kupio ili što je darovano svetoj majci crkvi nepokretnoga ili pokretnoga, sa slugama i sluškinjama, Stjepušom, Gojkom, Gortanom, Vaša prejasnost osobno učini, da ispravom to sve za uvijek bude svojina svete solinske crkve. A zatim da spomenutoj majci, to jest metropolitanskoj sve do obale Dunava i **skroz po cijeloj državi Hrvata,** bilo za spas duše vaše, vaših bližnjih i vjernih, bilo za spomenuto pozajmljeno srebro, dadete crkvu blaženoga Jurja, u mjestu koje se zove Putalj, sa svim onim što posjeduje, također sluge i sluškinje, što se nalazi u ispravi, kad je bila ta crkva posvećena **u vrijeme vladara Mislava,** kao i obdarena darovima od gorespomenutog vladara, to pak darovanje, na isti način s ispravom, da bude od vas potvrđeno, usrdno molimo.« Tako ne samo pristavši na predloženo, obećasmo, nego i da **sve to uzmogne i pravno ostati, naredismo, da se o našoj sadašnjoj odluci napiše isprava.** I to baš tako, da sve kupljeno unutar naših granica u spomenutim mjestima, već rečena sveta crkva bez smetanja sa strane bilo koga, posjeduje vječnim darovanjem. Napokon spomenutu crkvu, koju ima s istoka i zapada od kraljevskog područja, od litica brda do mora, s obiju strana, kamene i željezom označene međaše, unutar kojih ne nalazi se ničije zemljište, zdušno poklanjamo. I ovo predajući na korist svete solinske crkve potvrđujemo, da se svake godine od svih zemaljskih plodina s našega posjeda, koji se zove Klis, daje desetina spomenutoj crkvi, **koju je desetinu počeo davati naš prethodnik Mislav.** Ako bi se tko usudio bilo što od gore spomenutih stvari, što smo po Gospodnjemu nadahnuću, prožeti ljubavlju svetih, pobožnim srcem poklonili i što smo smatrali da mora i u buduće ostati netaknuto i čvrsto crkvi svetih mučenika Dujma, Staša, Kuzme i Damjana, otrgnuti ili oteti, ili samo se suprotstaviti silom, neka je sapet srdžbom Gospoda Spasitelja i svih svetih, kao također prokletstvom 318 otaca, nerazrešivom vezom izopćenja do sudnjega dana, Božjom osudom neka se odijeli i ukloni od roda i otadžbine, žene i djece onaj koji bi se lakoumno usudio da ovo naše već učinjeno darovanje oduzme svetoj majci crkvi. Isto tako, dok se budu ovdje parničili sveti namjesnici s onim koji bude učinio takvo nedjelo, da pušta u zaborav umrle i time svjetlo duša njihovih, da bude lišen milosti pobožnih vladara, koji će tada biti; a na posljednjem danu velikoga suda sa đavlom i njegovim sramotnim anđelima i Judom Iskariotom, Kristovim izdajicom neka bude nagrađen u paklenoj dubini, gdje se vatra ne trne i crv opakih ne umire.

Učinjeno u mjestu zvanom Bijači, u gorespomenuto vrijeme, te osnaženo posvjedočenjem

Kameni natpis kneza Trpimira iz Rižinica god. 852.

i nazočnošću, općim pristankom i voljom svjedoka.

Znak mojom rukom koji gore: **Trpimir, vladar, ovoga darovatelj i izdavač.**

Znak rukom: Komičaj župan, svjedok; — znak rukom: Prelja župan, svjedok; — znak rukom: Nemistlo župan, svjedok; — znak rukom: Zašata župan, svjedok; — znak rukom: Ljudevit župan, svjedok; — znak rukom: Vitolja župan, svjedok; — znak rukom: Ozamil njegov brat, svjedok; — znak rukom: Njeguča komornik, svjedok; — znak rukom: Žulj, svjedok; — znak rukom: Potehan, svjedok; — znak rukom: Žutomistlo, svjedok; — znak rukom: Damnana, svjedok; — znak rukom: Dominik, svećenik, kapelan, svjedok; — znak rukom: Ciprijan kapelan, svjedok.

Ja Martin svećenik, kapelan, na nalog i zamolbu gospodara moga spomenutoga vladara, napisah ispravu i vlastitom rukom završih, znak rukom učinih.«

Tako glasi isprava (darovnica) kneza Trpimira.

Kad je nakon nekog vremena nastala prepirka o toj darovnici, knez Mucimir posebnom ispravom potvrđuje darovnicu svog oca Trpimira. Pošto je i ta isprava pisana u duhu onog vremena, i na isti način, kao i prva, ne ćemo je navoditi cijelu, nego samo jedan odlomak. Knez Mucimir kaže:

»U ime Oca i Sina i Duha Svetoga. Godine poslije nego je Krist doista primio presveto tijelo od Djevice, osamstotina devedeset druge (892.), dvadeset i osmoga rujna.

Doznavši, da se to tako zgađa (to jest, prepire), **ja Mucimir, po milosti Božjoj vladar Hrvata, sjedeći na očinskom prijestolju,** Gospodnjim nadahnućem, jednodušnim pristankom svih mojih vjernih i prvaka puka, sve pretresavši i zaključivši raspravu, odredio sam, da već spomenutu crkvu sv. Jurja **predam ispravom** crkvi svetih Dujma i Staša sa svim prihodom i rashodom ... Ovu crkvu, Bog mi je svjedok i zaštitnik, hoću, da se nijedan od mojih nasljednika ne samo oteti od vlasti splitske crkve ili bilo u čemu umanjiti ne usudi, nego po starom običaju, **kao darovana od mog oca,** povraćamo i upravo sada **po ovoj ispravi** ponovo predajemo u vlasništvo, da potpuno bude u posjedu rečene crkve.«

III

Što vidimo iz ovih dviju isprava? Vidimo:

1) Da su u IX (devetom) stoljeću, dakle prije više nego tisuću godina, knezovi Trpimir i Mucimir izdali dvije isprave, u kojima se jedan i drugi zove **»vladar Hrvata«**, i da vladaju **»u državi hrvatskoj.«**

2. Vidimo, da je knez Trpimir uveo u svoju državu red sv. Benedikta i podigao **benediktinski samostan, žarište tadašnje zapadno-evropske kulture.**

3. Vidimo, da su naši hrvatski knezovi u IX (devetom) stoljeću imali, na način zapadno-evropskih kulturnih država, potpuno uređen **vladarski dvor:** dvorske službenike, župane, dvorski sud; dvorsku kapelu i dvorskog svećenika, dvorsku kancelariju, u kojoj je dvorski kapelan bio kancelar te sastavljao i pisao isprave, na isti način, kako se to činilo u zapadno.evropskim državama, s kojima dakle hrvatska država ima sličan vjerski, društveni i pravni poredak, — poredak, koji se i onda smatrao i danas smatra potpuno kulturnim.

4. Vidimo, napose iz Trpimirove isprave, da je prije te isprave postojala još jedna isprava, i to **isprava Trpimirova oca kneza Mislava,** kojom je knez Mislav crkvu sv. Jurja sa zemljama u mjestu Putalju (današnji Sućurac — Sv. Đurađ) darovao stolnoj crkvi sv. Dujma u Splitu. Ta se isprava, istina, izgubila, ne sačuvavši se ni u prijepisu (kao što su se, radi daleka vremena, izgubile i mnoge druge), — **ali je sigurno, da je postojala, i to na početku IX (devetog) stoljeća, oko god. 820.**

Pošto je i ova isprava, s razioga što se na nju pozivlje isprava Trpimirova, napisana na isti način, znak je, **da je i za kneza Mislava, na početku devetog stoljeća postojala hrvatska dvorska kancelarija, dakle i vladarski dvor,** sličan dvorovima drugih postojećih država.

Kako pak ovakvi državni uređaji, kao što su vladarski dvorovi, ne mogu nastati preko noći, može se sa sigurnošću zaključiti, da su postojali u VIII (osmom) stoljeću.

Sigurno je dakle, da je već u VIII stoljeću postojala hrvatska država, uređena poput drugih zapadno-evropskih država.

To se sve vidi iz dviju navedenih starih hrvatskih isprava.

IV

Tu ćemo nadovezati jedan mali dodatak. Povjesnim istraživanjem je zajamčeno da su Hrvati za vrijeme pape Agatona (678—681) i njegovim posredstvom **sklopili međunarodni ugovor s bizantinskim carstvom,** obećavši, da ne će ratovati izvan svoje zemlje, nego samo braniti svoje granice. Pošto međunarodne ugovore mogu sklapati samo uređene države, a pošto taj ugovor pada u VII (sedmo) stoljeće, znak je, da su Hrvati imali uređenu državu već u VII stoljeću.

Budući pak da u to vrijeme, to jest, u VII stoljeće pada i pokrštenje Hrvata, znak je, da je pokrštenje Hrvata i uređenje hrvatske države skopčano jedno s drugim, ili drugim riječima, da se uređenje hrvatske države ima u velike zahvaliti hrvatskom pokrštenju.

Iz svega se ima zaključiti, da je **uređena hrvatska država** postojala već u VII (sedmom stoljeću).

Najprije smo rekli, da su, poslije Grka i Rimljana, ostali »barbarski« narodi, Longobardi, Kelti, Franci, osnovali svoje, zapadno-evropske države, u VI i VII stoljeću.

Hrvatska je dakle država samo malo mlađa od njih.

A između slavenskih je najstarija.

Po državnoj dakle izgradnji i kulturnoj starosti hrvatski se narod mjeri s ostalim zapadno-kulturnim narodima. **F. R.**

Kulturne crtice.

Piše dr. Ferdo Rožić.

7.

Tisak i tiskanje knjiga.

Čuli smo, kako su se knjige, i svi drugi spisi, pisali samo rukom, i zatim dalje prepisivali, i opet samo rukom. To su sve bili rukopisi (manuskripti) a cijela knjiga, pisana rukom, zvala se još kodeks.

Čuli smo ujedno, da je to bio težak i mučan posao. Ne samo to, nego je s tim u savezu bila naravna posljedica, da je bilo malo knjiga, da su bile vrlo skupe i da se malo ljudi moglo njima služiti.

Takvo je kulturno stanje među ljudima u tom pogledu trajalo vrlo dugo. Ne samo kroz cio stari vijek, prije Krista, nego i poslije Krista kroz sav srednji vijek, sve do 15. stoljeća (danas smo u 19-tom), dakle do prije pet stotina godina.

Ako bi se pitalo, da li je prije toga bilo barem nekih neznatnih početaka ili zametaka tog znamenitog ljudsko-kulturnog rada, koji se zove tiskanje ili utiskivanje, možemo reći, da je takvih zametaka ili klica nešto bilo.

Kao takvi zameci ili klice mogu se, na primjer, smatrati pečatni prsteni, na kojima je bila urezana kakva slika ili monogram (jednopis, to jest, jedno slovo ili više slova ukusno složenih u jednu skupinu). Ti pečati upotrebljavali su se već u staroj Babiloniji. Kao što i današnji pečati služili su za pečatanje isprava i listova, pa i za utiskivanje u novac. U Egiptu, Grčkoj i Rimu bio je običaj (kao što je i danas) biljegovati, to jest, utisnuti neki biljeg u opeke i glinene posude, prije nego su ih pekli. Zatim su postojali biljezi ili žigovi, koje bi premazali bojom (farbom) te taj žig udarali na robove i na blago, goveda, kao što se to kod blaga i danas čini. U davnoj starini poznavali su i drveni obrazac (kalup, patronu), koji bi također obojadisali i obojadisani uzorak utisnuli u tkaninu. Tako su radili Indijci, koji su mnogo napredovali u tvorničarstvu tkanina. Korak dalje pošli su Kinezi. Oni su poznali tisak pomoću drvene ploče. Na jednoj naime drvenoj ploči izrezali bi slova, tako da su ta slova bila izdignuta, to jest, stršila su iz ploče. Ta izdignuta slova premazali bi kakvim mastilom ili bojom, na obojadisana slova stavili papir, i papir pritiskali, dok bi se otisnula cijela ploča, to jest, sva izrezana slova ili slika od slova. Druga strana papira ostala je prazna.

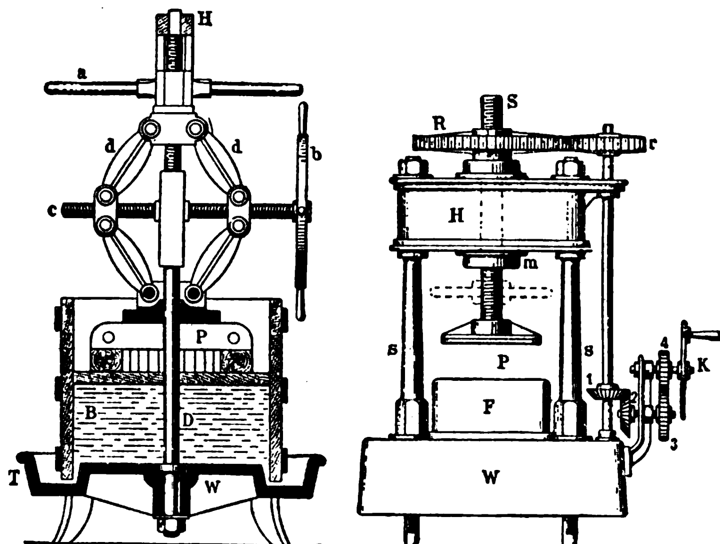
No premda su Kinezi u tom pogledu, već u 10. stoljeću poslije Krista, pošli najdalje, i na taj način mogli zgotavljati, to jest, tiskati i same knjige, ipak, kad bi bilo ostalo samo kod njihova postupka, ne bi od toga bilo mnogo koristi. Poput pisanja i prepisivanja, i to bi bio veoma mučan posao. Za svaku naime stranicu knjige mora se prirediti posebna drvena ploča s izrezanim slovima, i kad se ta ploča jedamput upotrijebi, za drugo šta više ne vrijedi, jer su sva slova u jednom komadu zajedno s pločom, to jest, slova su nepomična ili nepokretna.

Istom, kad se čovjek dosjetio tomu, da za svako slovo u abecedi izradi pojedinačan uzorak, tako da pojedina slova nisu više bila nepokretna, nego pokretna, te se za svako slovo moglo učiniti uzoraka, koliko hoćeš, i sva su se dala premetati i slagati među sobom, kako hoćeš, istom tada je učinjen znamenit i velik korak naprijed u slavnom izumu tiska.

Kako li, na prvi pogled, neznatna stvar, a kakve li ogromne posljedice! Čovjek se sam sebi mora čuditi, da je trebalo proći više tisuća go-

dina, dok je izumio taj maleni izum. Sve velike stvari počinju s malim početkom, ali najteže je doći do tog malog početka.

Kad su se dakle pronašli pojedinačni (zasebni) i pokretni uzorci slova (to jest, tanki, kratki, drveni a kasnije kovni, štapići ili čunjići s izrezanim slovom na vrhu), onda se naravnim putem išlo dalje.

Preša s ravnom pločom.

Ta su se pokretna slova slagala jedna do drugih, prema tomu, koja se riječ i koja se rečenica htjela složiti, dok se nije dobio, po volji i potrebi, jedan veći ili manji redak; zatim se stavljao redak pod redak, dok se nije dobila cijela stranica, od određene dužine i širine, također po volji i potrebi. Takva stranica ima dakle točan svoj izgled ili oblik, što se latinski kaže »forma«, pa se stoga i takva složena stranica zove forma.

Sad bi se ta forma stavila u prešu ili tijesak.

Preša (ili tijesak) druga je vrlo važna stvar u pronalasku tiska.

Da se naime dobije otisak od one forme, to jest, od stranice složenih rečenica, trebalo je tu formu premazati nekim mazom ili mastilom, zatim na premazanu formu staviti papir i taj papir pritisnuti na formu. Taj pritisak mogao se najnaravnije i najuspješnije učiniti samo pomoću preše (koja je najprije bila drvena, a poslije željezna).

Ta je preša, u svojoj temeljnoj zamisli i sastavu, to jest, da jedno pritište drugo, kao svaka druga preša, samo posebno prilagođena i priudešena za pritisak papira na formu.

Sada nam je sve jasno; najprije od slova složila se stranica (forma), zatim se ta forma premazala mazom, i stavila u prešu, potom se na formu metnuo papir, napokon se u preši pritisnuo papir na formu, i dobio otisak forme ili stranice. Kad se dobio jedan otisak, metnuo se na formu drugi papir, pa opet pritisnuo i dobio drugi otisak, zatim treći, četvrti, peti i tako dalje, sve više i više, sve brže i brže.

Tako je postalo veliko djelo tiskanja knjiga i svih ostalih tiskanih spisa.

Dakako da se taj posao tiskanja s vremenom sve više i više usavršavao.

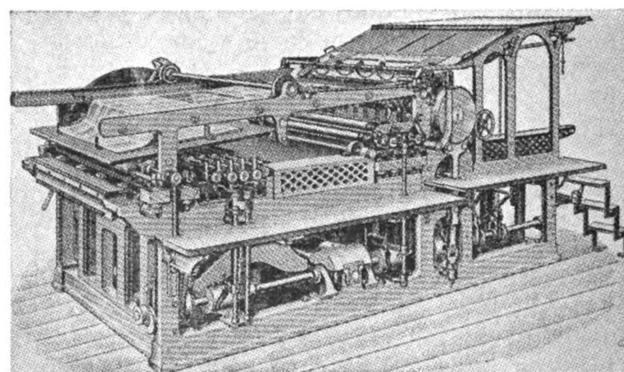
Najprije je čovjek kod preše radio čisto sam svojom rukom, to jest, svojom je rukom pomoću vijka, dizao i spuštao ploču, koja je pritiskala formu. To je bila ručna preša.

Poslije se čovjek mjesto svojom rukom, poslužio drugom, vanjskom silom (pogonom na paru ili elektricitetu), silom, koja je sama vršila pritisak, a čovjek je samo umetao i vadio papir, i uopće pazio, da bude sve u redu. Tako je obična preša postala mašina ili stroj, to jest, tiskaća mašina ili tiskaći stroj.

Zatim se, mjesto ravne ploče, koja je pritiskala formu, počeo upotrebljavati okrugli valjak, jer se pomoću valjka postigla daleko veća brzina u radu, to jest, mjesto tisuću stranica ili araka na jedan sat otisnulo se na jedan sat pet, deset i više tisuća.

Potom se mjesto jednoga valjka počela upotrebljavati dva, tri, četiri, deset, i više valjaka, te postizavala sve veća i veća brzina.

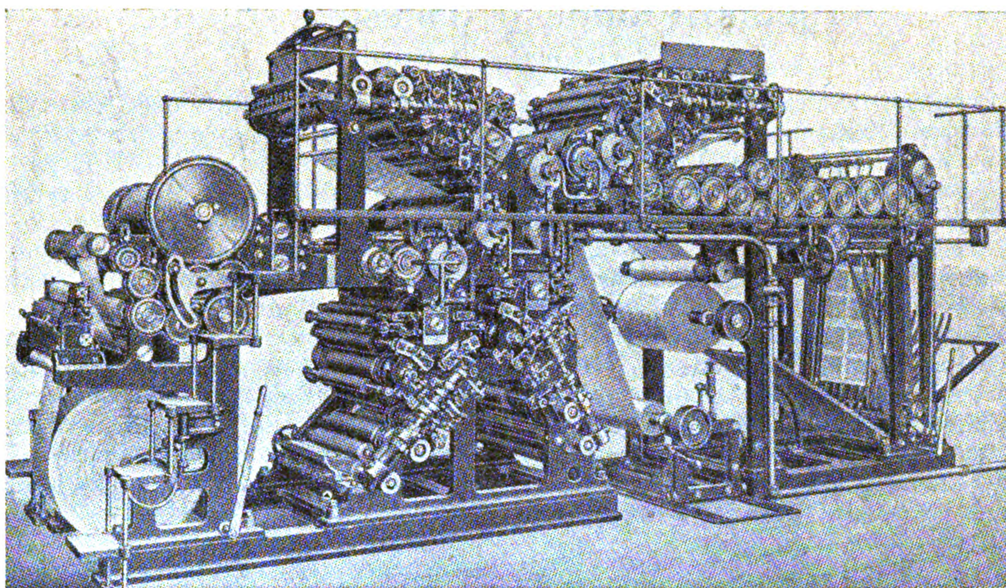
Najveća se brzina dobiva danas pomoću tako zvane rotacije ili neprekidne vrtnje

Tiskaći stroj s valjcima.

(rotacija je latinska riječ, »rota« znači kolo, kotač, a rotare vrtjeti se). U rotacijskoj tiskaćoj mašini vrte se valjci bez prekida: oko jednih se valjaka nalaze okruglo načinjene forme, namazane mazom, beskonačni se papir omotava oko tih valjaka, a drugi valjci pritiskuju na taj papir; sve se to vrti bez prestanka, a sam stroj baca van gotove, tiskane i previte stranice, bilo od knjige bilo od novina.

Na ovim neprestano se vrtećim ili rotacijskim tiskaćim strojevima štampaju se napose velike dnevne novine, osobito kod velikih naroda, novine, koje se dnevno štampaju u više stotina tisuća primjeraka. Na svaki sat može se štampati 50 do 100 tisuća komada.

Rotacijski tiskaći stroj.

I još se uvijek te brze tiskaće mašine sve više usavršuju. Izrađuju ih velike tvornice u velikim gradovima, kao što su London, Njujork, Paris, Berlin i drugi.

Mjesto rukopisa zavladao je svijetom **tiskopis.**

Ogromna razlika. Od časa, kad se pronašlo umijeće tiska, umni su se sastavci, to jest, spisi, mogli sve više umnožavati i postajali su sve jeftiniji, tako da su s vremenom do njih mogli doći i siromašniji ljudi. Kako je pak danas, svi znamo. Danas može doći do štampanoga štiva i do knjige i najsiromašniji čovjek, samo ako ima malo volje, smisla i požrtvovnosti za svoju naobrazbu. Svatko bi mogao nešto malo prištediti, uskrativši si neke nepotrebne troškove. Ali nažalost premnogi ljudi radije žrtvuju za tjelesni užitak, za pilo i duhan, nego za duševnu korist. Premnogi ne mare da se posluže ovom velikom blagodati ovim velikim ljudskim izumom, kao što je tisak. Tisak je veliki izum, premda se može upotrijebiti i na zlo, jer nema te stvari na ovoj zemlji, koju ljudska zloća ne bi mogla iskvariti. Ali kad se tisak (štampa) nalazi u dobrim rukama, onda od njega vanredno i duševno i tjelesno dobro za čovjeka i čovječanstvo.

Pita se još, tko je onaj, koji je prvi pronašao temeljni zakon tiska.

Više se naroda otimlje za tog pronalazača. Talijani kažu, da je to učinio njihov Pamfilo Kastaldi. Znameniti talijanski moreplovac Marko Polo da je iz Kine donio u Italiju onakve ploče s izrezanim slovima, što smo naprijed spomenuli, pak da je te ploče vidio spomenuti Kastaldi, da mu je povodom toga došla na pamet misao o pojedinačnim i pomičnim slovima i da je prve tiskovne pokušaje učinio god. 1426. Drugi kažu, da je prvi počeo tiskati Prokop Valdfogel u francuskom gradu Avinjonu, jer se za njega spominje, da je pronašao »umijeće ili vještinu pisati umjetno«, g. 1444. Građani pak grada Brügge u flamantskom dijelu Belgije hoće, da je taj pronalazač bio njihov sugrađanin Johan Brito. Osobito se Holandezi bore za svoga zemljaka Laurencija Kostera.

No kao najvjerojatnije izgleda, da je prvi pronašao tisak Nijemac Johan (Ivan) Gutenberg. Kod toga su glavna tri iznašašća: 1) da je pronašao zasebna i pokretna slova, 2) da ih je počeo umnožavati i lijevati ih u kovini, 3) da je prvi pronašao prešu za tiskanje.

Ivan Gutenberg rodio se oko god. 1394. u njemačkom gradu Majncu, iz plemićke familije. Stekao je različita znanja i vještine. Između inoga znao je brusiti drago kamenje, praviti zrcala, i raditi druge neke poslove, za koje je trebala preša. Napose pak dobro je poznavao knjigoveški rad, kojim su se na korice utiskivali ili pečatali naslovi knjiga; isto tako poznavao je i rezbarski rad zlatara. Sve mu je to dobro došlo za njegov izum.

Poslije pronađena tiska, najznatnije je njegovo djelo tiskanje Biblije. Kako je Gutenberg imao smisla i za ljepotu, vidi se baš iz njegove Biblije. Ne samo da su pojedina slova lijepo izrađena, nego je i njihov međusobni sastav lijepo složen, tako da i cijela Biblija ima skladan izgled.

Gutenberg je težio za lijepim i velikim stvarima. Zato je ostao siromah. Najposlije ga je nadbiskup iz Majnca iz milosti primio k sebi, da ga dohrani do smrti. Umro je 1468. godine.

Tisak je doista veliki izum, ali se mora upotrebljavati za dobro, kako je to zamišljao njegov slavni izumitelj.

Vrijednost šume u današnje vrijeme.

Napisao inžinjer O. Piškorić.

Pogled na našim ravnicama zaustavlja se na tamnom pojasu šume. Naša brda i ona niža i ona viša pokrita su šumom. Primorje i Dalmacija danas oskudijevaju na šumi, ali pred koju stotinu godina i taj današnji krš bio je u zelenom ruhu šume. Da, gotovo treći dio naše domovine pokrit je i danas šumom. Same šume i šumskog zemljišta imade dakle više nego pojedinačno oranica, livada ili pašnjaka. Zato ćemo pogledati što nam šuma daje i što iz nje koristimo, pa povući nekoliko zaključaka.

Šumu u prvom redu smatramo izvorom drveta i stoga velimo, da je drvo glavni proizvod šume. Ostale koristi šume, kao pašu, stelju (nastor), list, žir, lov i t. d. nazivamo sporednim proizvodima, jer se zbog njih samih šuma ne uzgaja. Šuma pored toga pruža i mnoštvo posrednih koristi.

I.

Danas se šume uzgajaju zbog drveta. Zbog drveta koje je i danas jedna od najglavnijih sirovina. A kako i ne bi, kada je upotreba drveta mnogostruka i kada mu se gotovo svaki dan nalazi nova primjena. Drvo je najprije služilo onako, kako i danas služi na selu: za ogrjev, za gradnju kuća ili gospodarskih zgrada, za oruđe, ograde i t. d. Ako je drveta t. j. šume bilo više, više ga se i trošilo. Gdje je bilo pomanjkanje drveta, tamo se upotrebljavao kamen (na pr. u Hercegovini), opeka i čerpić (u ravnicama, gdje se kuće pokrivaju slamom), a tako je i danas. U krajevima gdje je šuma uništena ili upropašćena (devastirana) mjesto drvenih krovova vidimo crijep. Drvo se jednako upotrebljavalo i u gradovima. Prometna sredstva (kola na suhom, lađe na vodi) su već od najstarijih vremena od drveta.

Prošli pak vijek donio nam je mnoge izume i tehnički napredak. Time i drvo dobiva širu primjenu u ljudskom životu. Tu je u prvom redu izum željeznice i razvitak željezničkog prometa. Željeznice nema bez drveta. Željezničke šinje leže na drvenim pragovima. Drveni pak prag ostaje nezamjenljiv. Ako nema za pragove pogodnog drveta u blizini ono se dovozi iz daleka. Tako se crnoborovi pragovi na pr. iz Bosne izvoze u Egipat ili bolje preko Egipta u područje gornjeg toka rijeke Nila, gdje Englezi grade prugu pod Abesiniju. A drveta za željezničke pragove treba mnogo. Na 1 kilometar pruge treba oko 1.250 pragova što pretstavlja masu od 134 m^3 u izrađenom stanju ili blizu 250 m^3 drveta u oblom. Kako se pragovi izrađuju u glavnom iz mladih stabala, to znači šumu od 250 do 300 stabala. Kako željeznički prag može trajati 15—20 godina to znači da samo za izmjenu pragova željeznica u Jugoslaviji treba godišnje blizu 100.000 m^3 drveta. Pored toga šuma drveća treba godišnje i za stupove brzojava, koji se nalaze s obe strane pruge, a gdje nema ove i pored ceste, pa i preko polja. Potreba pak drveta u ove svrhe ne će se smanjivati nego naprotiv povećavati, jer je svaki dan i željezničkih pruga više.

Spomenut ćemo još jednu tekovinu prošlog t. j. devetnaestog vijeka. To je papir iz drveta. Iz drveta se danas mogu dobiti i finije vrste papira, ali papir za omote i novine sav je iz drveta. Proizvodnja papira potom treba mnogo drveta. Kod nas je doduše potrošnja papira mala, ali ga druge zemlje troše mnogo kao na pr. Udružene sjeveroameričke države (USA) u kojima na svakoga čovjeka otpada 55 kg papira godišnje. Ako i nećemo skoro dostići tako visoku brojku, ali visinu potrošnje papira u bivšoj Austriji (blizu 10 kg po žitelju) trebali bi što skorije postići, jer današnjih 3 kg premalo je. Kao međuproizvod između drveta i papira jest celuloza. Ta se celuloza može preraditi i na druge načine, kao na pr. u celuloid, nitrocelulozu (ratni eksplozivi!) i t. d.; filmska vrpca u kinu proizvedena je isto iz drveta, samo da spomenemo neke proizvode.

Naše vrijeme, dvadeseto stoljeće, drvo još dalje iskorišćuje. Ono najprije nije zadovoljno s običnom primjenom drveta kao građevnim materijalom, nego traži načina, kako bi se što bolje iskoristila dobra svojstva drveta kao građevnog materijala. Zato se od drveta prave t. zv. šperploče, ali se izrađuju i šperovane grede (na pr. za aeroplane). To šperovanje sastoji se u tome, da se drvo najprije izreže u tanke daske (ispod pola centimetra debljine), a zatim se daske (listovi) lijepe međusobno na poželjnu debljinu. Takvim postupkom dobiva se radmjerno lagan, ali vrlo čvrst građevni materijal, koji se pored toga dade i lijepo obrađivati.

Ali danas zahtijeva čovjek da ga drvo ne samo grije loženjem u peći ili da mu daje zaklon, nego da ga i hrani, odijeva i vozi. Jest, iz drveta se može dobiti hrana za ljude ili krmivo za stoku. Tako je utvrđeno da 100 kg bukovog drveta može dati 15 kg svinjske masti. Ne shvatimo to doslovno. Naime iz bukovine dobivamo krmivo, a tim krmivom hranimo svinje koje od toga vrlo debljaju. Dakle pored paše u šumi i žirenja, šumom se svinje mogu odhraniti i daleko od šume

Tkaninom od drveta služimo se već prilično dugo. To je t. zv. umjetna svila koja imade mnoštvo dobrih osobina, pa je po tom i vrlo tražena. Danas pak pored svile iz drveta imademo i pamučnu i vunenu tkaninu t. j. tkanine koje mogu zamjenjivati ili pamuk ili vunu. U svijetu se danas godišnje proizvodi oko jedan milijun tona prediva iz drveta.

Drvo smo upregli i kao pogonsko sredstvo. I to preko t. zv. upojnog plina (saugasmotora) i po tako zvanim supergorivima. Preko upojnog plina bilo iz drveta bilo iz drvnog uglja. Za prometalo današnjice t. j. za pogon aeroplana upotrebljavaju se t. zv. supergoriva. Do supergoriva može se doći i preradom drveta i posebnim tvornicama. Ova primjena drveta naročito je važna. Zemna ulja (naftá) iz kojih se dobiva benzin nalaze se u ograničenim količinama u utrobi zemlje. A te količine su prema nalazu stručnjaka na izmaku. Zamjene treba. Pored benzina iz kamenog uglja, pa i jednog kamena (škriljevca) drvo je glavni izvor pogonske sile i borit će se za prvenstvo s ugljenom i škriljevcem. A to će prvenstvo i

dobiti, jer je ono jedini materijal koji se danomice stvara i koji će se stvarati do vijeka t. j. dok je sunca i — šume.

»Sada vidjeste, što vam sve dajem«, šušti šuma naših hrastova, bukava, jela i drugih vrsti drveća kojom obiluju naše šume. »Ali ja ti, čovječje, dajem i mnoštvo drugih koristi«, nastavlja šum šume...

II.

Pored drveta kao glavnog proizvoda šuma nam daje, kako već rekosmo, i druge proizvode odnosno omogućuje svoje iskorišćivanje i na druge načine.

Od sporednih proizvoda spomenut ćemo smolu, koja se sakuplja na crnoborovim stablima. Smola pak služi za proizvodnju kalafonija i terpentinskih ulja. Jedno od tih ulja neophodno je potrebno za dobivanje bakra. Dok je za dobivanje bakra potrebna smola, za vađenje uglja, željeza i drugih rudača iz zemlje potrebno je drvo kao potpornji u rudarskim rovovima. Dakle nema ni kovina bez šume! U vezi sa smolom jest i proizvodnja katrana.

Prema najnovijim vijestima, smola je važan materijal kod izrade zaklona od aeroplanskih bombi. Za sada je to još u toku istraživanja, ali jednom načeto klupko ne prestaje se odmatati.

Šiške hrasta, kora kestena, hrasta i dr. drveća služi nam za dobivanje tanina, kojeg je primjena najpoznatija u izradi kože. Ali tanin je potreban i drugdje u modernoj kemijskoj industriji t. j. u proizvodnji boja, lakova, ljepiva i t. d.

Šumska paša, iako nije najbolja, ali je na nekim mjestima neophodno potrebna. Također i kresanje lista za zimsko krmljenje stoke. Naime u brdskim krajevima u kolovozu mjesecu sijeku se 2—4 godišnje grančice i zajedno s još zelenim, ali prosušenim lišćem, sprema u stogove (plastove), da se zimi krme koze, ali i ovce i goveda. Taj list bolje bi se iskoristio da se zeleno lišće mjesto suši silosira po prethodnom gnječenju grančica, jer bi se tada dobila i bolja krma i više bi je stoka iskoristila. Možda će koji čitalac reći, sve mi to koristimo i hoćemo, ali nam šumari brane. Istina je, da šumari brane, ali ne iz jogunluka i bespotrebno, nego jer i u tome treba biti nekoga reda. Stare šume treba pomladiti, a pomlađivanju smeta paša; list se može kresati i bolje nego li se to danas čini, ali tako da bude drvo zaštićeno i stoka sita. U brdskim krajevima pojedina zemljišta mogu se i moći će se iskorišćivati samo listom, samo i tu mora biti uvedeno neko gospodarenje. Sve rečeno vrijedi i za listinac (šušanj), koji daje dobru prostirku i razmjerno dobar gnoj.

U sporedna korišćenja šume spada i lov, branje gljiva, malina, jagoda. Na oko sitne, beznačajne stvari, ali opet mogu da ishrane mnogu porodicu.

III.

Posredne su koristi one koristi koje pruža šuma a da čovjek u prvi mah i ne pomisli da ima nekakve veze sa šumom. To pak s razloga što ih ne možemo neposredno osjetiti, a utvrđene su tamo, gdje je šume nestalo ili tek pomnim promatranjem života šume.

Šuma mnogo utiče na podneblje (klimu). Ona suzbija hladne vjetrove, ali i žegu. Šuma povoljno utiče na iskorišćivanje kiše. Kapi kiše koje padnu na drveće lagano kroz lišće silaze k zemlji i zemljom lagano otiču. Naprotiv na golim, naročito strmim zemljištima voda se naglo slijeva, ispire zemlju, lomi kamenje i nosi na niže ugrožavajući livade, polja, puteve pa i sama ljudska naselja. Zbog obešumljenja u brdskim krajevima trpe i nizinski krajevi naglim nadolaskom rijeka koje sabiru vodu brdskih potoka. Isto je i sa snijegom koji se u sjeni stabala laganije topi nego na golinama gdje ga proljetno sunce neposredno grije.

Ne samo da je gore navedenim poljoprivreda vezana sa šumom, nego je veza poljoprivrede i šume, ako ne ćemo baš reći ovisnost poljoprivrede o šumi, i veća. To će nam razjasniti ovaj primjer: Pred 12—15 godina u Češkoj počelo je u veliko sušenje krumpira. Dugogodišnjim istraživanjima o uzrocima tog sušenja utvrđena je najuža veza između pojave sušenja i šumovitosti dotičnog kraja. U krajevima s više šume sušenje je bilo manje ili posve malo i obratno. Krajevi s malo šuma i njive udaljene od šuma stradale su mnogo od sušenja. Dvojica radnika — istraživača i boraca protiv toga sušenja, Dr Ing. O. Jarsky i Dr J. Arkos, jedan svoj prikaz o pojavi sušenja, njegovim uzrocima i načinima suzbijanja završili su: Kako na krumpir tako i na ostale usjeve šuma povoljno djeluje i postojeću šumu treba u interesu poljoprivrede štititi i na onim zemljama gdje bi moglo i drugo uspijevati. Gdje pak šuma nema, treba stvarati pojaseve šumskog drveća i to podizanje spada u red trajnih poboljšanja polja. »Porazno sušenje krumpira« (u Češkoj), vele doslovno pisci, »pokazuje jasno, kako poljoprivredno promišljeno gospodarstvo zahtijeva svestrano proučavanje i kako se lakoumno igraju interesima poljoprivrede i općim dobrom oni, koji vapiju za obešumljenjem (to jest, da ne bude šume). To važi jednako kako za šume na brdima, tako i na ravnicama, pa i na najboljim tlima.« Tako se ni naš krš ni otoci ne će moći podići prije dok se barem većim dijelom ne pošume.

Šuma je od najveće važnosti za gorske krajeve. Za krajeve s malo obradive zemlje, ali s odličnim zemljištem za šumu. Sa zemljištem koje samo onda kada je pod šumom daje prihod na drvu, paši i gotovu novcu. Naime, da nema šume ne bi bilo ni paše, jer na mnogim mjestima ne bi bilo ni malo zemlje, koja bi bila vodom zbog strmosti strana isprana. Tu je i zarada stanovništva u gotovu novcu. Kod sječe šume u brdskim krajevima radnik-seljak od šume obično više zaradi i ima veću korist nego li i sam vlasnik (država, imovna općina, zem. zajednica i dr.). Tako na pr. kod sječe crnoborovine država je u jednom slučaju dobila po 1 m³ 63.— dinara, a radnik-seljak radom oko sječe i izvoza 89—90 dinara. Kod sječe bukovine bila je pak ovakova zarada: država (čija se šuma sjekla) dobila je po 1 m³ ni punih 10.— dinara, a radnik preko 40.—. Dakle šuma dobro dolazi ne samo vlasniku šume nego i svakom onom koji traži posla i zarade.

Ali od šume imademo i daljnu novčanu korist. Pogledamo li u brojno stanje izvoza Jugoslavije vi-

dimo da drvo po vrijednosti pretstavlja visinu od jedne šestine do jedne trećine cjelokupnog izvoza. U 1938. god. na pr. primili smo za izvezeno drvo 860 milijuna dinara. Drvo je dakle važan izvozni komad i ono nam unosi lijep novac, odnosno njegovim izvozom plaćamo znatan dio našeg uvoza potrebnih stvari (strojeva, prediva i tkanina i t. d.). Taj prihod je to značajniji što potiče od drveta, iz šume koja raste na onom zemljištu gdje inače ne bi ništa raslo.

Zaključak.

Potsjetili smo se što je šuma davala, i danas daje neposredno nama; zavirili smo ukratko gdje se sve kriju proizvodi šume; bacili smo pogled u buduće iskorišćivanje šume; vidili smo nekoliko neposrednih koristi šume. Zar i iz ovog kratkog pregleda nismo uočili usku povezanost šume s našim životom? Zar nismo nazreli njezinu ulogu u našoj budućnosti?

Naročita je važnost šume za brdske krajeve. Za one krajeve, gdje je malo obradive zemlje i gdje je ta obradiva zemlja slaba. Bez obzira na vlasnost posjeda ona odbacuje tamošnjem žitelju-seljaku neposrednu korist: on nalazi rada u šumi i dolazi do gotovog novca. A gorštak opet najveći dio svoje zarade troši za kruh, za održavanje golog života. Gorskim krajevima potrebna je danas zarada, a u budućnosti bit će još i više. Ljudi je svaki dan sve više, a zemlja ostaje ista. Za poljoprivredu zauzeta su gotovo sva zemljišta. Preostala su samo još šumska zemjišta i njih treba iskoristiti u punoj mjeri. Treba na takvim zemljištima postojeću šumu čuvati, a novu podizati, kako bi to inače slabo zemljište davalo nam koristi koja nikako nije mala. Zato s pravom čitamo u »Molitvi šume«: »Ja sam hljebac dobrote i cvijeće ljepote, zato, čovječe, štedi me!«

Razne vrsti vladavina.

Kod različitih naroda različite su vladavine, to jest, način kako se vlada narodom, ili tko ima vlast nad njim.

U g l a v n o m, dvije su vrsti vladavina (režima[1]): ili narodom vlada samo jedan čovjek, ili vlada cijeli narod.

Tako je bilo u stara vremena. Tako je i danas. Samo su imena vladavina katkada nešto drukčija.

Da bacimo pogled samo na dva glavna naroda iz prošlosti, na narod rimski i grčki.

U rimskom narodu dugo vremena vlada: »senatus populus-kve romanus«, što znači: **vijeće** (sabor) **i narod rimski.** Narod je izabrao vijeće (sabor) i preko njega vladao zemljom (državom). To je bilo tako dugo, dok nije car August uzeo svu vlast u svoje ruke i sebe proglasio »prvakom«, to jest onim, koji je nad svima: na jednoj strani on, prvak, na drugoj strani sav ostali narod. Narod više ne vlada, nego vlada samo jedan čovjek, car.[2]

Među Grcima, koji nisu imali jedne skupne države, nego su imali skoro toliko državica, koliko i gradova, među njima je, na primjer, u državi grada Atene vladao sam narod: sav bi se narod skupio na atenskom trgu, donosio zakone te izabirao vladu i činovnike. Za riječ »narod« kaže se drčki »demos«, a za riječ »vladati« kaže se »kratein«. Narodna se dakle vlada zove: **demokracija.**

U drugim pak grčkim gradovima, na primjer, u Korintu, Mitileni, Sirakuzi, i tako dalje, nije vladao narod, nego jedan čovjek, koji se zvao **tiran** (samovladar). Neki su tirani bili dobri vladaoci, no većinom su bili nasilni i okrutni, pak je otuda riječ »tiran« uopće dobila loše značenje.

U zemljama dalekog istoka (na primjer u Aziji) narod uopće nije imao nikakove vlasti, nego su vladali različiti **despoti** (nasilni gospodari).

Dakle, kako rekosmo, dvije su bile vrsti vladavina: ili vlada cijeli narod (demokracija), ili vlada samo jedan **čovjek (tiranija).**

Nije drukčije ni danas, — prema onomu: ništa nova pod suncem.

Ako vlada narod preko svojih slobodno izabranih predstavnika, to se i danas, prema grčkim riječima, zove: **demokracija.** A ako svu vlast u svojoj ruci ima samo jedan čovjek, to se danas zove: **fašizam.** (Poreklo ovoj riječi nalazi se u latinskoj riječi »fasces«, što znači: snop ili svežanj pruća. Ovakav svežanj pruća, iz kojega je virila sjekira, u rimsko su vrijeme nosili liktori (državni sluge, panduri) pred najvišim državnim službenicima, kao znak njihove vlasti. Od ove latinske riječi »fasces« nastala je talijanska riječ »fascio« (čitaj: fašo), koja također znači: svežanj. Talijani imaju ovu poslovicu: far d' ogni erbe un fascio — učiniti od različitih trava jedan svežnjić; ili drugim riječima: sve strpati na jedan kup).

Po toj riječi »fašo« dobila je ime i jedna vrst vladavine. Iz značenja riječi, koja je ovdje izložena, odmah ćete vidjeti, kakva je to vladavina. To je ovakva vladavina: U narodu ili državi nema posebnih političkih stranaka, koje bi za sabor slobodno izabirale zastupnike i tamo izražavale svoja mišljenja, nego se sav narod nalazi u jednom skupu, kao u jednom snopu ili svežnju. Pa kao što je ono rimski liktor (državni sluga) sa svežnjem pruća stajao pred nosiocem najviše vlasti, tako danas sav narod, kao svezan u snop, stoji pred jednim čovjekom, koji je njegov vođa i stvarni vladar. Ako se bira sabor, to je samo

[1] Riječ »režim« dolazi od latinske riječi »regere«, što znači »upravljati, vladati«. Reks znači vladar, kralj. Riječ »kralj« dolazi od imena »Karlo« (po kralju K a r l u Velikom).

[2] Riječ »car« dolazi od imena jednog velikog rimskog državnika, koji se zvao Caesar (čitaj: cesar, a pokraćeno car). Njegovo su ime nosili svi kasniji rimski carevi. To ime »Caesar« čitalo se u staro rimsko doba »Kaesar«, od čega je nastalo ime za njemačkog cara: Kaiser.

prividno, jer se biraju samo oni, koje hoće vođa. Takav sabor ne raspravlja zapravo ništa, nego zaključuje samo ono što hoće vođa, pak nakon glasovanja ide kući.

Dakle, ili vlada cijeli narod: demokracija, ili vlada jedan čovjek: fašizam.[3]

Demokratska je vladavina, na primjer, u Francuskoj, Engleskoj, Ujedinjenoj Sjevernoj Americi, Belgiji.

Fašistička je vladavina napose u Italiji i Njemačkoj.

Pita se, koja je vladavina bolja, demokratska ili fašistička?

Na to ću vam bez obzira na postojeće države odgovoriti uopće ovo:

U Grčkoj, još prije Isusa, živio je jedan veoma mudar čovjek po imenu Platon. Mnogo je toga napisao lijepa i mudra, a među inim napisao je i knjigu o raznim vrstima vladavina. I sam se zapitao, kakva je vladavina najbolja. Odgovorio je, da bi bilo najbolje, da vlada jedan čovjek, **ali pod uvjetom, da taj čovjek bude filozof (mudrac), to jest, da bude ne samo mudar (pametan, razborit), nego i kriepostan (bogobojazan).**

Istina je, takav bi čovjek, kao vladar, mogao učiniti narodu mnogo dobra. On bi se sav posvetio narodnoj dobrobiti. Bio bi nesebičan i požrtvovan. Znao bi uvijek izabrati ono, što je za narod spasonosno.

Ali treba naći takova čovjeka! Takvi su ljudi veoma rijetki. No ako bi se i našao, pitanje je, da li bi takav ostao do kraja. Salamon je bio mudar vladalac, ali se pod kraj pokvario. Ako bi pak ostao i do kraja dobar, pitanje je tko će ga naslijediti. Car August bio je također dobar vladar, ali njegovi nasljednici bili su nevaljani.

Što bi pak bilo onda, ako takav samovladar nije mudrac (filozof), kako to zahtijeva Platon, nego tek neki običan čovjek, samo nešto sposobniji od drugih! Svakako bi bilo još slabije. Takav se samovladar obično prije ili kasnije, pretvori u samosilnika (tirana). A to je nešto najgore. Takav samovladalac velika je nesreća za narod. Njega vodi samo sebičnost, strah i mržnja. Ne pazi ni na ljudske ni na Božje zakone.

Osim toga, velika slabost **jednoosobne vladavine** stoji i u tom, što su svi ostali ljudi, među kojima ima mnogo boljih i sposobnijih od samog vladaoca, osuđeni na šutnju i na nerad. Ni otkuda nikakove pobude. Mnoge lijepe zamisli uvenu i nestanu. Pravi se napredak zaustavlja.

Naprotiv, u **narodnoj vladavini, u demokraciji,** mogu sve snage doći do izražaja. Napretku su širom otvorena vrata. Narod ima prilike, da za svoje predstavnike odabere ponajbolje i ponajpametnije ljude. Kad su oni na okupu, više oči više vidi. I kontrola (nadzor) je bolji. Svakoj se nepodopštini može brzo stati na kraj. Opće blagostanje može da se diže sve više i više.

No ništa, što je ljudsko, nije savršeno. Može se i demokracija pokvariti, izroditi. Najprije ide sve u radu. Misli se i radi se pošteno i nesebično. Predstavnici ili zastupnici naroda smatraju svoju službu za častan teret i žrtvu. No malo po malo počne se sve to mijenjati. Zastupnici se priviknu smatrati svoj položaj korisnim i unosnim. Dnevnice, koje dobivaju, i koje često puta nisu male, sve više im se sviđaju. Isto tako i posredovanja, koja obavljaju kod državnih činovnika, bilo za sebe, bilo za druge. Biti zastupnikom ne drži se više žrtvom, nego korišću.

Tako nastane jagma za zastupničkim mjestima. Izbornici se nastoje dobiti obećanjima i potkupljivanjem. U tom slučaju ni oni, koji se jagme, ni oni, koji se dadu kupiti, nisu čestiti i pošteni ljudi. Na površinu dolazi loš i nevaljan svijet.

Ako taj nevaljan svijet brojem prevlada, demokracija se pretvori u ohlokraciju, vladavinu loša svijeta. Grčka riječ »ohlos« znači »svjetina«. Od iste riječi dolazi »ološ« i »loš«.

Ako se pak složi nekoliko stranačkih prvaka, pak stanu vladati gledajući najviše na svoju korist, demokracija se pretvori **u oligarhiju, vladu nekolicine.** (Grčka riječ »oligon« znači »malo, nekolicina ,a grčka riječ »arho« znači »vladam«).

U jednom i drugom slučaju demokracija je oboljela, postala je bolesnom. Iskvarila se. Izrodila se. Narodu je na štetu. Ako se ne popravi i ne ozdravi, dignut će se neki pojedinac i stati na njezino mjesto, da vlada. Tako obično biva i mijenja se. Poslije demokracije dolazi samovlada, poslije samovlade demokracija.

Ako pak sada, kad smo ogledali i samovladavinu (tako zvani fašizam) i narodnu vladavinu (demokraciju), i ako ih metnemo na vagu pak se zapitamo, koja je vladavina bolja, moći ćemo reći, da je demokracija teža i bolja.

Samo treba budno paziti, da ostane zdrava i poštena.

Kad su pak u jednom narodu seljaci daleko brojniji od svih drugih staleža, i kad se u narodnoj vladavini napose pazi na interese i duh seljački, i to tako, da se ni drugim staležima ne pravi krivica, s pravom se takva vladavina zove **seljačka demokracija.**

Još ću dodati ovo: Ako u seljačko-narodnoj vladavini gotovo sav narod ima povjerenje u jednog svog **Odabranika,** poštena i razborita, može se reći, da je ovakav spoj (kombinacija) veoma sretna.

Mi Hrvati imamo takvu kombinaciju. Treba da ju svijesno i žilavo čuvamo. **Dr. F. R.**

---

[3] Fašistička vladavina zove se i autoritativna vladavina. Riječ »autoritativan« dolazi od latinske riječi »augere«, što znači »pomnožati, povećati, povisiti«, i od riječi »auktor, auktoritas«, što znači »izgled, uzor, ugled«. Autoritativna vladavina dakle znači onu vladavinu, gdje vlada jedan čovjek, koji ima veliki ugled, tako velik, da ga svi slušaju.

Isti se režim (vladavina) zove još i »totalitaran« od latinske riječi »totus, totalis«, što znači »cio, sav, savkolik«. Zovu se tako, jer načela i misli režima imaju prožeti sav narod, cijelu državu, sve ustanove i društva, pa i samu vjeru (kao što u Njemačkoj, što je, dakako, besmisleno, pa stoga i uzaludno).

Pred ponorom.

Pripovijest.

Napisao F. R.

Zbilo se u gradu. Na Spasovsku nedjelju, kad mir s neba silazi na zemlju i kad ga svaka dobra duša prima kao blag melem.

U jednoj velikoj gradskoj crkvi svećenik je svršio propovijed, sišao s propovijedaonice i pošao prema sakristiji.

Idući prema sakristiji pristupi k njemu jedan mlad čovjek, zaustavi ga i reče:

— Mogu li s Vama govoriti?

— Možete.

— Gdje?

— Možete u sakristiji, ili ako želite, možete doći i u moj stan.

— Radije bih u stan.

— Dobro. Dođite za deset minuta.

Za kratko bio je u sobi. Veoma uznemiren.

— Gospodine, odlučio sam, da potražim pomoć u ubojitoj cijevi samokresa.

— Odluka se može i promijeniti, — primijeti svećenik.

— Nipošto. Slušao sam Vašu propovijed, ali me ni ona nije mogla odvratiti od mog nauma.

— Bit će onako, kako Bog hoće.

— Ne, nego onako, kako ja hoću.

— Da, da, imate slobodnu volju, ali vi i svojom slobodnom voljom možete skrenuti na put, koji vam se pokaže, da je bolji.

— Za mene nema drugog puta, nego onaj koji sam odabrao, a taj je, da mi tane kroz srce prošeće.

— Svakako najgori put.

— Za mene najbolji. Nemam drugog izlaza, nego što je ovaj. Da vi znadete moje prilike, drukčije biste sudili.

— Recite, šta je.

— Nema smisla. Ali reći ću vam. Sin sam roditelja, koji su bili bogati. Mnogo su žrtvovali za tjelesni moj odgoj. Dali su mi i mnogo novaca, da si stvorim dobar opstanak. No ja sam bio veoma podvržen grijesima. Sve sam potrošio na raskošan život. Na vino, zabave i žene. Često sam se i kajao. Premda roditelji nisu na vjerski moj život pazili ništa, ali sam kao dijete imao u školi dobra vjeroučitelja. Bio sam i u Marijinoj kongregaciji. Rado sam se i kasnije toga sjećao. Češće sam išao i na ispovijed. Ali sve to nije ništa koristilo. Moja volja bila je preslaba. Kod roditelja vidio sam loš primjer. Oni nisu marili za Boga, a ipak im je dobro bilo. Međutim, i oni su propali.

— Dakle vidite, kakvo je njihovo dobro. Nastradaše sami, i sina hoće da izgube.

— Sve je došlo kraju. Uzmaka više nema. Najprije roditelje, a onda sebe.

— Da niste dizali ruku na roditelje!

— Ne bojte se! Odustao sam od toga. Ostavit ću ih žive, neka si sami uzmu život. Ali za sebe spremio sam sve. Napisao sam pisma roditeljima, prijateljima i policiji.

I već pograbih za ubojitu cijev, — kad mi nešto reče: Danas je nedjelja. Pođi još prije u crkvu i zamoli Boga, neka ti to oprosti.

Poslušao sam. Pošao sam. Uđoh u crkvu, a to baš vi počeste propovijedati. Stavio sam se upravo pred vas.

— Sjećam se. Vidio sam vas.

— Govoriste o Duhu Utješitelju, kojega da će poslati Isus Krist, koji je uzašao na nebo. On da je milostiv i da znade i u najvećem očaju kanuti kap utjehe u dušu. On da znade, uz malo samo naše dobre volje, sinuti zrakom svjetla u mrak duše naše.

Priznajem, i ako me je stid to priznati, da sam u taj čas osjetio takvu jednu zraku u duši svojoj, — zraku, koja mi je rasvijetlila jednu novu stazu života, koju dosad nisam mogao opaziti.

Zatim opet nestade. Zatim opet mrak.

Vi ste svršili. Ostalo znate. Želio sam s vama govoriti, da vam kažem, kako je uzaludno sve vaše govorenje, kako su puste riječi sve vaše propovijedanje. Uzalud se mučite.

Moja je odluka nepromijenjena. Još nekoliko časaka, i mene više nema u životu. Zbogom!

— Čekajte! — zadržah ga za ruku.

— Pustite!

— Sjetite se one zrake svjetla, koja vam je pala u dušu!

— Zrake svjetla? Ha, ha! Pustite!

Silom se otrgnu, i pobježe na ulicu.

*

Otada je prošlo duže vremena. Svećenik je više puta pomislio na tog mladog čovjeka, ali ga više nije ni vidio niti čuo što za njega. Nije mu znao ni za ime ni za prezime. Pomalo ga i zaboravio.

Jednoga dana netko kucne na vratima.

— Slobodno.

U sobu uđe neki mlad gospodin, dobro raspoložen, nasmješljivih očiju.

— Velečasni, da li me poznate, da li me se sjećate?

— Sjećam, sjećam, prepoznao ga svećenik. — Pa kako ste?

— Sada vrlo dobro, hvala Bogu, a i vama, dragi velečasni!

— Ako je dobro, neka je Bogu hvala!

— Dobro, dobro, a bilo je doista veoma zlo.

— Sjednite. I pripovijedajte.

Sjedne, i počne pripovijedati.

— Kad sam ono otišao od vas, duše pune magluštine, pune oluja, uistinu sam mislio svršiti sa svojim životom. Došavši kući nisam ništa više vidio nego pripravljeni samokres, kako u mene bulji i vuče me k sebi strašnim spruženim rukama. Kao mahnit posegoh za njim i ruka mi učini kret prema sljepočnici, — kad li mi pred očima sinu neki sjaj, koji me skoro zabliješti, i trenom smete. No brzo se sabrah i učinih jači kret. Opet sjaj, kao bljesak, kada bliska pod ve-

čer na obzorju. Ne dah se smesti, nego još upornije htjedoh k cilju, — kadno i treći put sinu sjaj, ali ovaj put kao munja, koja me udari, i ja stadoh zapanjen. Spustih ruku i dignuh oči u vis rekav: Govori, Duše, ako mi želiš govoriti! Padoh na koljena, zakrih lice rukama, a u duši mi zasja ona ista misao, koja mi je kao svijetla zraka sinula u crkvi za vaše propovijedi, svijetleći sada kao divna zvijezda pred mojim očima. Pođi za njom, — govorio mi je neki glas, — pođi za njom!

U mojoj duši nestalo je magluštine, utihnula je oluja. U mojoj duši nastala je vedrina i razlio se mir kao miris bosiljka. Slušam, Duše Presveti, slušam, — šaputao sam u sebi. Idem za ovom zvijezdom misli, koju si mi ulio u dušu!

Ustadoh. Osjećao sam se preporođenim. Kao stideći se sam sebe spalih napisana pisma. Spremih samokres i zaključah, da ga više nikad ne vide oči moje.

Sad za zvijezdom! — rekao sam ponovo sam sebi. Da, mislio sam prije, da je već sve propalo. Nisam vidio izlaza. Našao sam se kao zatvoren u kuli očaja, s visokim zidovima, bez vrata i prozora. Najedanput sinuše prozori, vrata se otvoriše i stajahu otvorena, kao da nikad nisu ni bila zatvorena, tako da sam se čudio, da ih prije nisam vidio.

Sa sramom i ogavnošću gledah na dosadašnji svoj život. S njime prekinuh sasvim. Pođoh novim putem.

Odmah je sve počelo ići srećno. Konji su kasali dobro, kolesa se okretala glatko.

Skoro se i oženih. Dobih anđela u kuću. Očito je blagoslov Božji zavladao našim domom.

I roditelje, koji su također već bili na rubu propasti, spasio sam.

Jednoga dana pripovijedao sam ženi, što mi se zbilo u prošlosti. Ona naime, dakako, nije o svemu tomu ništa znala. Bila je veoma dirnuta. Odmah me zapitala, da li znadem, koji je to svećenik bio, i gdje stanuje. Rekavši, da znadem, pozvala me, da ni časa ne časim, nego da pođem k njemu, i da mu se od srca zahvalim.

Rado sam poslušao svog anđela, i evo me kod vas, da izvršim želju žene i želju moju.

— Rekao sam, neka je Bogu hvala, — odgovori svećenik. — Meni je sve jasno. Vi ste bili dobro dijete Marijino. U vašoj je duši i poslije, ako i slabo, još titrao plamsaj svete vjere, koji je bio zapaljen za vašeg djetinjstva. Taj se plamsaj nije ugasio ni u najtežim časovima. Baš u tim časovima on je pokazao svoju snagu. On je pokrenuo vaše korake u crkvu. U jednu nedjelju po Spasovu. Tu je u vašu dušu pala svijetla zraka, koja vas je spasila.

— Potpuno i duboko sam uvjeren, da je upravo tako. Moje je srce puno zahvalnosti Bogu, Duhu Svetomu.

Još jedno bih vas molio, velečasni. Bilo bi nam vrlo milo i velika čast, ako biste bili ljubazni i posjetili nas u našem domu.

— Kad se desi prilika, vrlo rado.

Iskre.

7.

Zluradost.

Istina je, i ne bismo mogli zanijekati, da ima dosta sjena i na našem narodnom životu i radu.

Ali, možda još i više, ima i svjetla.

No mnogi i premnogi ne će da vide ovoga svjetla, nego gledaju i vide samo sjenu. Bez prekida im je na jeziku i prigovaraju, — a o svjetlu ni riječi.

Malo čudnovato. Tim, što neprestance prigovaraju sjeni, htjeli bi se prikazati, kao da su prijatelji svjetla.

No ako ljube svjetlo, zašto barem katkad ne istaknu i to svjetlo — jer ipak ne mogu reći, da je sve samo sjena — i zašto ne pokažu radost zbog tog svjetla!

Ali ne! O svjetlu nikad ni riječi, ili možda, stjerani u rog, istisnu nešto samo kao kroz zube.

Zatim odmah opet puna su im usta sjene, kao najslađe poslastice.

Ovaki ljudi čine utisak, kao da se vesele, što ima sjene, a zbog svjetla da se žaloste.

Raduju se zlu. Zluradi su. Ružno svojstvo.

8.

Šum i buka.

Zapitao me prijatelj, kako to, da sv. Otac Papa nije uspio svojim nastojanjima oko mira.

Odmah sam mu odgovorio ovako:

Kad u prirodi zavija i bjesni vihor, i trese šumskim drvećem, njegovim granjem, njegovim vršcima, te stoji velik šum i buka, — zar se čuje pjesma slavuja, koji u svom zaklonjenom i mirnom grmečku pijeva svoju divnu pjesmu!

Isto tako, kad u dušama ljudskim bjesni vihor mržnje, pohlepe, slavičnosti, vihor strasti, te stoji šum i buka, — zar se u toj buci može čuti glas zdrava razuma i plemenita srca, — zar se može čuti divna pjesma Vatikanskog Slavuja!

Prijatelj me je razumio i primio odgovor.

Gustoća stanovništva na zemlji.

Napisao prof. Nikola Žic.

Naša je Zemlja ogromna kugla, pa nije čudo, da njezina površina zaprema 510 milijuna četvornih kilometara. Ali sva ta golema površina Zemlje nije podesna ljudima za stanovanje, jer velike plohe pokriva more, a nepregledni su i pojasi neplodna tla. Stoga je boravak čovjeka na Zemlji ograničen samo na neke dijelove kopna ili kontinenta, a ni u tim krajevima nije gustoća stanovništva podjednaka, jer je život na nizinskome tlu sočne zemlje lakši nego u kamenitim ili planinskim predjelima.

Na Zemlji je površina mora mnogo veća, nego površina kopna. Na prvu otpada 361 milijun km² (četvornih kilometara),[1] a na drugu samo 149 milijuna km². Prema tome je omjer između mora i kopna 71% (od sto) : 29% (od sto), a to znači, da more pokriva više od dvije trećine Zemljine površine. Kopna je dakle razmjerno malo, i eto na njemu ipak stanuje preko dvije milijarde ljudi.

Očito je, da imade više mora nego kopna ! na svakoj polutci, bilo da Zemlju »razrežemo« po meridijanu od sjevernoga pola do južnoga na zapadnu i istočnu polutku, ili po polutniku ili ekvatoru na sjevernu i južnu polutku, ili pak tako da na jednoj polutci bude što više kopna a na drugoj što više mora (kopnena i vodena polutka).

Na sjevernoj polutci, u kojoj se prostiru Evropa, Azija i Arktika (Sjevernopolarna zemlja) potpuno a Afrika i Amerika dobrim dijelom, imade 100 milijuna km² kopna i 155 milijuna km² mora, t. j. 39% suhe i 61% vodene površine, a na južnoj polutci, u kojoj leže samo dijelovi Afrike i Amerike te u cjelini Australija i Antarktika (Južnopolarna zemlja), kopno zaprema površinu od 49 milijuna km² a more 206 milijuna km², dakle je ondje samo 19% suhe i 81% vodene površine. Još je nepovoljniji omjer, kad podijelimo Zemlju u polutku s najviše kopna i u polutku s najviše mora. Prvoj je središte u Kanalu između Londona i Pariza te obuhvata Arktiku, Evropu, Aziju i Afriku potpuno i Ameriku najvećim dijelom, a drugoj je središte ispod Nove Zelandije te obuhvata samo cijelu Australiju, manji dio Južne Amerike i mnogobrojno otočje između Azije i Australije. Na onoj kopnenoj polutci imade 125 milijuna km² ili 49% suhe površine i 130 milijuna km² ili 51% vodene površine, a na ovoj vodenoj polutci je samo 28 milijuna km² ili 11% suhoga tla i 227 milijuna km² ili 89% morske plohe. Doista možemo reći zajedno s našim pjesnikom: »More amo, more tamo, more svuda, kud gledamo! «

[1] „četvorni kilometar“, km², jeste 1 kilometar u dužinu 1 kilometar u širinu.

Evo pregleda o tome:

Površina kopna

	kopna km²	mora km²	ukupno km²
Na Zemlji	149 mil. — 29 %	361 mil. — 71 %	510 mil.
na sjev. polutci	100	155	255
na južnoj	49	206	255
na kopnenoj	125	130	255
na vodenoj	28	227	255

Najmanje je kopno Australija, koja zajedno s Oceanijom mjeri 9 milijuna km², a malo je veća Evropa, jer nema punih 11 milijuna km² ni zajedno s Arktikom, Veća je Antarktika (14 mil. km²), pa Afrika (30 mil. km²), onda Azija (42 mil. km²) i napokon najveća je Amerika, Sjeverna, Srednja i Južna Amerika, koje zajedno mjere 43 milijuna km². To je eto sva površina suhoga kopna na Zemlji (149 mil. km²), a sve ostalo zaprema more (361 mil. km²). Vodenu površinu dijelimo uglavnom na tri oceana, od kojih Tihi ili Pacifički ocean (180 milijuna km²) predstavlja mnogo veću plohu od svega kopna na Zemlji, a ostala dva oceana, naime Atlantski (106 mil. km²) i Indijski (75 mil. km²) nisu u zbroju ništa manji od prvoga. Ovdje ljudi dakako ne stanuju, ali odavna križare lađama, samo je pitanje, kada li će potanko i svagdje proći na toj neizmjernoj i nemirnoj vodenoj plohi silnoga mora!

Oceani su vrlo duboki: Tihi prosječno 4000 metara, a najdublja mu je točka 10.480 metara pod razinom, Atlantski prosječno 3300 metara s najdubljom točkom od 9.140 metara i Indijski prosječno 3.900 metara s najvećom dubinom od 7.000 metara. Još je dakako važnije izdizanje kopna nad morskom razinom, jer je ljudima život sve teži, što je kopno više.

Evo prosječna visina pojedinih kopna i najviših vrhova njihovih iznad morske razine:

Evropa	300 m	4810 m	(Mont Blanc)
Azija	940	8840	(Mount Everest)
Afrika	650	6000	(Kilimandžaro)
Sjev. Amerika	715	6200	(Mt. Mac Kinley)
Južna Amerika	580	6970	(Aconcagua)
Australija i Oceanija	350	2240	(Mt. Townsand)
Antarktika	2000 (?)	4500 (?)	

Bez obzira na ledenu Antarktiku najnepovoljnije prilike za boravak ljudima izgledaju u Aziji, jer njezina nadmorska visina doseže gotovo 1000 m, a u toj visini je stalan boravak ljudima već znatno težak. No pored golemih planina imade Azija i prostranih plodnih nizina, i to je razlogom, da baš u njoj ipak stanuje preko polovine svih ljudi naše Zemlje. Ne smije se dakle suditi naprečac. Bez sumnje su svakako najsretnije prilike za čovjeka u Evropi, pa zato i stanuje na tome kopnu čitava četvrtina čovječanstva, a pre-

ostala četvrtina razasuta je po ostalim kopnima t. zv. novoga i najnovijega svijeta.

Na našoj Zemlji živi 2.069 milijuna ljudi. Kad bi oni bili posvuda jednako narijetko odnosno nagusto naseljeni po svemu kopnu, stanovalo bi 12 9 ljudi na svakome četvornom kilometru kopnene površine, koja mjeri 149 mil. km^2 ili još točnije 15.5 ljudi na svakom km^2 nastanjene površine (133 mil. km^2). Treba naime izuzeti polarne krajeve i najviše planine (16 mil. km^2), gdje niti imade niti može biti ljudi, jer je tlo posve neplodno i podneblje preoporo.

Pored spomenute kopnene površine, na kojoj je ljudima život nemoguć, još su na Zemlji četiri pojasa, koji su po svome sastavu tla i suhome podneblju tako nepodesni za stanovanje, da su ljudi po njima naseljeni vanredno rijetko: 1. polarna područja u sjevernoj Evropi, Aziji i Americi, 2. stepe i pustinje u unutrašnjoj Euraziji (kako se zajedničkim imenom zove Evropa i Azija), 3. oba predjela pasatnih vjetrova: slane pustinje u Udruženim Državama Sjeverne Amerike (Unija), u sjevernoj Africi, Arabiji, Perziji (Iranu), Pampas u Južnoj Americi, pustinja Kalahari u Južnoj Africi i zapadna Australija, 5. područja tropskih prašuma: porječje Amazonke u Južnoj Americi, zavalje rijeke Konga u Africi i otočje između Azije i Australije. U ovim krajevima, koji zapremaju površinu od 100 milijuna km^2, gustoća je stanovništva manja od jednoga jedinoga čovjeka na km^2...

Od sviju je dakle 510 milijuna km^2 na Zemlji zapravo podesno za život ljudima tek tridesetak milijuna četvornih kilometara! Na toj razmjerno maloj plohi, koja je samo tri puta veća od Evrope, živu gotovo dvije milijarde ljudskoga roda!

I tu se još mogu napose istaknuti tri područja najgušće naseljenosti:

	površina u mil. km^2	ljudi u mil.	gustoća na 1 km^2
1. Jugoistočna Azija: pojas od Japana preko južne Mandžurije i Kitaja do prednje Indije i njezina otočja	12,7	787,3	62
2. Evropa južnije od 61. stupnja sjeverne širine	8	407,3	58
3. Atlantska strana Udruženih Država Sjeverne Amerike do Minneseta, Jowe i donjega Misisipija	3,1	84,1	27
	22,8	1.279,2	56,1

Jasno je, da su prva dva pojasa najveće gustoće već u stanju prezasićenosti, a treći je još daleko od toga. Nije čudo, da su ljudi u istočnoj Aziji i u Evropi najnapredniji, ali i najnemirniji. Ondje niču često također najžešći sukobi ratni.

Govor na Griču.

Dne 7. svibnja 1939. dr. Ferdo Rožić svečano je na Griču blagoslovio zastavu organizacije HSS za Gornji grad Zagreb, i tom prilikom izrekao ovaj govor (o Providnosti Božjoj i životu hrvatskog naroda):

Hrvatska braćo!

Zastupajući našega natpastira, preuzvišenoga g. dra Alojzija Stepinca, ja sam, po duhu i obredu naše svete rimokatoličke Crkve, zazvao Božji blagoslov nad ovu dragu i lijepu hrvatsku trobojku, zastavu organizacije HSS za Gornji grad Zagreb.

Budući pak da je hrvatska zastava simbol, to jest vanjski znak svih naših misli i osjećaja, svih naših hrvatskih narodnih težnja, to sam u isti čas zazvao blagoslov Božji i nad svim tim našim hrvatskim narodnim težnjama.

Uvjeren sam, siguran sam, da će taj blagoslov i saći, s razloga, što su naše narodne težnje, slobodan i samosvojan narodni život, nada sve pravedne.

A ono što je nada sve pravedno, to jest, ono što je pravedno u sebi, u svojoj bitnosti, potpuno se slaže s Vječnom Pravdom, ili drugim riječima, to je odraz, slika, to je dio same Vječne Pravde. Vječna se Pravda nalazi blizu svake pravedne težnje, ona je prožimlje, ona se s njom najuže sjedinjuje, ona je nadahnjuje svojim dahom, sve dok se ne oživotvori, dok napokon ne postane činom.

Vječnoj Pravdi tko se može oprijeti! Može se opirati, ali s uspjehom oprijeti ne može se nitko! Nitko, — jer Vječna Pravda je sam Bog, jaki, silni, svemogući Bog!

Bog i Božja Providnost.

Kao što je sigurno, da Božja Providnost upravlja cijelim svijetom, da ravna i upravlja nebeskim tjelesima, suncem, mjesecom i zvijezdama, sa svim njihovim neizmjernim, do najsitnijih brojeva izračunatim putevima; kao što je sigurno, da Božja Providnost ravna i upravlja munjama i oblacima, kretom i letom, tokom i sokom svih ostalih živih i neživih bića; kao što je sigurno, da ravna i upravlja svakim pojedinim čovjekom, što svako misaono biće često puta može ustanoviti samo na sebi, — tako je sigurno, da Božja Providnost ravna i upravlja i pojedinim narodima i njihovom sudbinom.

Jest, tako je sigurno, da upravlja i hrvatskim narodom.

Bez toga Božjega upravljanja ne može se ni zamisliti povijest hrvatskoga naroda. Tokom vijekova ne jedamput je Smrt iz zasjede vrebala na život naroda našeg, ali joj Prst Providnosti zabrani, da ga dirne.

Siromašni, priprosti, kao barbari, kako nas drugi zvahu, sa sjevera dođosmo na jug, u zemlju visoke rimske civilizacije, i nastade očita pogibelj, da nas ta civilizacija ne proguta, poput aždaje, kao što je progutala mnoge druge. Ali nas ona ne mogaše progutati, nego mi nju savladasmo i, koliko nam se svidje, pretočismo u sebe. Bili smo kroz vijekove na udaru velikih, nasilnih naroda, Romana, Germana,

Mongola, Tatara, — ali im odoljesmo. Krvarismo sa sto rana, ali nam zacijeliše, i još ostade dosta krvi u žilama našim. Kopahu nam bezbrojne grobove, ganjahu nas i raseljavahu po zemljama svega svijeta, ali još nas dosta ostade i na domaćoj grudi. Osiromašivahu nas, ali se mi stisnusmo, i živimo dalje. Uspavljivahu nas, ali mi to šire otvorismo oči. Izjedasmo se među sobom zubima bratske nesloge, ali se na vrijeme i osvijestismo. Htjedoše nas zbrisati s lica zemlje, ali mi to ponosnije vijemo svoj hrvatski barjak.

Braćo, sve je to učinila i čini Providnost Božja. Providnost je Božja htjela, da se mi Hrvati formiramo (dobijemo oblik) kao poseban narod među svim ostalim narodima svijeta. Providnost Božja hoće, da i dalje među svim drugim narodima ostanemo kao poseban narod.

Stoga ni u kakvim prilikama, ni u najtežima, ne smijemo klonuti duhom. Providnost je uz nas! Gore srca!

Ali, braćo, u drugu ruku, u ovim prilikama treba da, osim srca, damo riječ i drugoj duševnoj moći, moći razumnoj. Ne smijemo nikada dopustiti, da jedra nabujalog srca pokriju i zasjene razumno rasuđivanje. Moramo biti uvijek toliko jaki, da istini pogledamo ravno u oči.

Istina je pak, braćo, vrlo važna istina, da Providnost Božja može biti i spriječena u svojim planovima. Vi ćete se sigurno začuditi zbog ovih mojih riječi.

Šta?! Zar Providnost Božja, zar jaki, silni, svemogući Bog može biti spriječen u svom ravnanju i upravljanju ljudima, narodima?! Dakle i narodom hrvatskim?! — tako bi mogao netko zapitati.

A ja na to odmah, bez okolišanja, odgovaram: Može! Jest, Providnost Božja može biti spriječena i u svojim planovima, što ih ima s narodom hrvatskim, — tek odmah dodajem: ali to možemo učiniti samo mi sami, i nitko drugi.

Ne, nitko drugi, nijedna druga sila ovoga svijeta ne može Providnost Božju spriječiti u njezinim planovima, što ih ima s narodom hrvatskim, — to možemo učiniti samo mi, jedino mi!

Braćo, pamtite ovo: jedno je čovjek, a sav ostali svijet je drugo. Čovjek nije ni samo vegetativno (živo), ni samo senzitivno (osjetno) biće, — čovjek nije ni samo racijonalno (razumno) biće, — čovjek je, osim svega toga, još i slobodno biće. Takvim ga je Bog stvorio od početka. Stvorio ga na svoju sliku i priliku: ne samo s razumom, nego i slobodnom voljom. I kao što Bog nikad više ne uzimlje čovjeku razumne moći, tako mu nikad više ne uzimlje ni slobodne volje.

Zato, ako, na području slobodne volje, Bog nešto hoće, a čovjek ne će, Bog ne pravi sile. Jer kad bi Bog pravio silu, on bi rušio vlastito svoje djelo, on bi od čovjeka, tog slobodnog bića, učinio lutku ili igračku. A Bog ne će, da čovjek bude lutka, on hoće, da čovjek bude slobodno biće, — ali dakako, i na njegovu potpunu odgovornost.

Na primjer.

Providnost Božja, hoteći, da Hrvati budu kao poseban narod među ostalim narodima, hoće, da hrvatski domovi budu puni čeljadi, da svi hrvatski krajevi budu napučeni Hrvatima i da Hrvati obrađuju svoju zemlju, jednom riječju, da hrvatski narod ne izgiba, nego da bude brojan, — ali ako to Hrvati ne će, ako već u zametku svojom slobodnom voljom uništavaju svoje potomstvo, što će Providnost Božja? Zar će praviti silu?

Providnost Božja zatim hoće, da bude Hrvatima blizu, da im uvijek bude na utjehu, pomoć i obranu, — ali ako to Hrvati ne će, ako Višnjega grde, psuju, hule i tim Ga tjeraju od sebe, zar se može očekivati pomoć od onoga, koga ružiš i od sebe goniš? Zar će Providnost Božja praviti silu?

Providnost Božja nadalje hoće, da hrvatski narod bude krjepak, jak, otporan, moralno i materijalno, — ali ako to Hrvati ne će, nego se svojevoljno slabe svakojakom neumjerenošću, što će Providnost Božja na to? Zar će praviti silu?

Hrvatska braćo! Mislim, da razumijete, što hoću da kažem. Proživljujemo vrlo teška vremena. Treba da znamo svu istinu i da joj hrabro gledamo u lice. Napose je s ovog smjesta potrebno reći istinu ove vrsti.

O braćo, naša sveta Crkva, koja od sveg srca ljubi hrvatski narod, i baš zato, jer ga ljubi, sve nas preko mene opominje: ne osujećujmo, ne sprečujmo planove Providnosti Božje, planove, koji su tako

lijepi o hrvatskom narodu! Sudjelujmo s njima, sudjelujmo s voljom Providnosti Božje! Jedno bez drugoga ne ide. Niti ide bez pomoći Božje, niti ide bez našeg sudjelovanja. Naša slobodna volja neka je u skladu s voljom Providnosti Božje! Neka bježi od kršenja zakona Božjih, neka se kloni vrijeđanja veličanstva Božjega!

U kratko rekavši, neka je u skladu s ovim krasnim geslom, koje se nalazi na ovoj zastavi: Vjera u Boga!

Pokojni hrvatski velikan i vođa naroda Stjepan Radić bio je doista nadahnut od samoga neba, kad je svom hrvatskom narodu dao geslo: Vjera u Boga i seljačka sloga!

No kakogod bilo lijepo ovo geslo, što bi ono značilo, kad bi sve ostalo samo kod riječi! Što bi značile riječi »seljačka sloga«, ako bi to bila samo pusta slova, ako iza tih riječi selo naše, ovaj temelj svega hrvatskoga naroda i sve hrvatske borbe, ako naše selo ne bi bilo složno, nego bi ga izjedala nesloga!

Isto to, braćo, vrijedi i za prvi dio gesla. »Vjera u Boga« ne smije biti prazna riječ, nego ta vjera treba da budu živa, da prožme sve naše življenje, da sav naš život bude u skladu s voljom i zakonima Božjim.

Ako bude tako, nema toga, tko bi svladao ovaj savez Providnosti Božje i hrvatske naše slobodne volje!

E, braćo, tada napose bez straha i uzdignuta duha gledajmo u budućnost!

Tada napose tri puta: Gore srca! Gore srca! Gore srca!

Ima tomu blizu tri desetljeća, što sam ovdje u jednoj svečanosti baš na Griču govorio i na kraju rekao: Vjerujem u uskrsnuće hrvatskoga naroda! Imao sam radi toga i neprilika.

A danas još s većim uvjerenjem izričem: Vjerujem u uskrsnuće hrvatskoga naroda!

Ban Hrvatske Dr. Ivan Šubašić.

Neka mi bude slobodno uzeti sliku od slavnog uskrsnuća Gospodina našega Isusa Krista:

Od bljeska anđela, koji je sišao s neba, popadaše vojnici, kamen se odvali, a Sin Božji uskrsnu iz groba.

Tako će od bljeska hrvatske svijesti popadati na zemlju sve neprijateljske sile, grobni će se kamen odvaliti, a hrvatski će narod uskrsnuti slobodan i samosvojan!

To će učiniti »Vjera u Boga i seljačka sloga!« Sloga svega hrvatskoga naroda. Amen.

Sv. misa na Griču.
(Čitaj pjesmu: »Ovu Žrtvu za te...« str. 172. ovoga broja.)

SNOPIĆI I ZRNJE „ZLATNOGA KLASJA".

IZ ŽIVOTA I RADA DRUŠTVA SV. JERONIMA.

Pismo predsjednika Društva sv. Jeronima odbornicima Jeronimskih prosvjetnih odbora.

Zagreb, o sv. Jeronimu 1939.

Dragi i poštovani odborniče!

U povjereništvu Društva sv. Jeronima Vaše župe osnovan je Jeronimski prosvjetni odbor.

Na prijedlog povjerenika tog povjereništva Središnji odbor Društva sv. Jeronima u Zagrebu, na svojoj redovitoj sjednici, pod mojim predsjedanjem, imenovao je Vas odbornikom Jeronimskog prosvjetnog odbora.

Kao predsjednik Društva sv. Jeronima obraćam se na Vas ovim pismom.

Moje je srce puno radosti u času, dok upućujem ovo pismo Vama, vrlo štovani i dragi odborniče Jeronimskog prosvjetnog odbora.

Zašto puno radosti? Zato, što se pomoću ovog pisma s Vama razgovaram, a razgovarati se s prijateljem uvijek donosi pravu ugodu i radost.

Istina, mi se ne poznajemo okom u oko, ali se poznajemo duhom, jer su nam jedne misli i osjećaji, a ta jednota čini duševni sklad, duševno prijateljstvo.

Jedne misli i osjećaja: da radimo za napredak Društva sv. Jeronima. U tu svrhu se i osnivaju Jeronimski odbori, kojih ima već lijep broj, — u svrhu, da prosvjetno djelovanje Društva sv. Jeronima donese što ljepše plodove.

Krasna je to svrha, kao što je i rad za tu svrhu plemenit.

Prosvjeta, istinska prosvjeta, nešto je najljepšega na zemlji, nešto najvišega u čovječanstvu. Riječ prosvjeta srodna je s riječju svjetlo. A sam Gospod Bog udostojao je sebe nazvati svjetlom. Prosvjeta, koja je uistinu pravo duševno svjetlo, božanskog je podrijetla.

Svjetlu je protivna tama, tama uma i srca: s jedne strane neznanje, lutanje, zaostalost, s druge surovost, pokvarenost, zloba, bijeda.

Kao što rumena zora tjera noćne sjene, tako sjaj prosvjete goni duševnu tminu i tmušu.

I kao što poslije otjeranih noćnih sjena dolazi dan bijeli, dan rada, stvaranja, radosti, života, tako i namjesto protjeranih duševnih tmina i tmuša dolazi svjetlost znanja, napretka, uglađenosti, dobrote, blagostanja.

To su učinci prosvjete, — one prosvjete, dakako, i onog prosvjetnog rada, koji s punim pravom nosi to lijepo ime.

Pita se dakle, koja prosvjeta i koji prosvjetni rad s pravom nosi to ime?

To je ona prosvjeta, koja svojim srcem i svojim rukama obuhvaća cijela čovjeka, i s tjelesne i s duševne strane. Ta se prosvjeta brine za zdravlje, za gospodarstvo, za sav materijalni dio ljudskog života, da bude uredan i lijep, jednom riječju, za životno blagostanje. Ta se prosvjeta brine za duševnu stranu čovjeka, za um i srce, za znanje i ćudorednu stranu njegovu. Brine se, da čovjeku dade što više opće pouke, iz različitih grana ljudskoga stvaranja, i to tako, da ga to stečeno znanje ne odvodi od Vječne Istine, od Vječne Pravde, nego k njoj vodi, i da ga čuva od raznih bezumnosti; najviše od lude oholosti. To je prosvjeta, koja oplemenjuje ljudsko srce, tako da od zla bježi i na dobro teži, da mu je ćud u redu, to jest, da je ćudoredno ili moralno, što je ujedno najljepši cvijet prosvjete.

A budući da ništa ne može srce oplemeniti niti ga učiniti dobrim, nego samo izvor svakog dobra, Vječna Dobrota, zato ta istinska prosvjeta pokazuje put k toj Vječnoj Dobroti, put, koji nije drugi nego Onaj, koji sam za sebe reče: Ja sam put, istina i život, naš Gospodin Isus Krist i Njegovo sveto evanđelje.

To je ona prosvjeta, koja skladno odgaja sve moći čovječje, i tjelesne i duševne, tako da se među sobom pomažu i upotpunjuju, te od čovjeka stvaraju zaokruženo, usavršeno, idealno biće.

To je prosvjeta, koja sja sjajem Vječne Istine, Ljepote i Dobrote.

Gdje se nalazi ta prosvjeta?

Okrenite se, kuda hoćete, tražite je, gdje god hoćete, nigdje je ne ćete naći, nego u Društvu sv. Jeronima. Rečeno mirno, promišljeno, bez ikakva pretjerivanja, bez ikakve samohvale, i bez najmanje namjere ikome činiti krivo, jer svakom rado priznajemo ono što čini dobra.

Dopuštam, da i netko drugi pruža pouku, ali je nije niti pružio niti je može pružiti toliko, koliko ju je pružilo i koliko je pruža Društvo sv. Jeronima.

Dopuštam, da se i netko drugi brine za znanje i za umnu stranu čovjeka, ali ako u drugu ruku ne posvećuje nikakve, ili ne posvećuje dostatne pažnje srcu i ćudorednosti, što se često događa u tolikoj mjeri, da je pruženo znanje više na štetu nego na korist, — zar će se moći mjeriti s Društvom sv. Jeronima?

Dopuštam, da se i netko drugi brine za srce i ćudorednost, ali ako u drugu ruku ne posvećuje nikakve ili ne posvećuje dostatne pažnje umu i znanju, koje je također vrlo potrebno za život čovječji, — zar će se moći mjeriti s Društvom sv. Jeronima!

Sve je to drugo samo djelomičan rad.

Naprotiv, prosvjetni rad Društva sv. Jeronima obuhvaća sve potrebe čovječje, njegov je rad pun i cjelovit.

Stoga je jedno od najljepših djela: raditi zajedno s Društvom sv. Jeronima, pomagati njegovo uzvišeno prosvjetno djelovanje.

Zato možete biti radosni i ponosni, što ste član Jeronimskog prosvjetnog odbora, — odbora, kojemu je upravo zadaća da pomaže i unapređuje Društvo sv. Jeronima.

Još jedamput, i više puta, pročitajte deset točaka zadaće Jeronimskog prosvjetnog odbora.

Djelujte prema njima uvijek, a napose sada, u posebno godišnje doba Jeronimske Knjige.

Sastanite se, vi jeronimski odbornici, barem jedamput godišnje ili dvaput mjesečno, i dogovarajte se o radu za Društvo sv. Jeronima.

Širite Jeronimske knjige, širite Jeronimsko »Zlatno Klasje«.

Budite pravi, ponosni i hrabri barjaktari Društva sv. Jeronima!

Neka se za sve nas moli veliki naš zaštitnik sv. Jeronim.

Za upravni odbor Društva sv. Jeronima:
Dr. Ferdo Rožić,
predsjednik.

NOVI JERONIMSKI PROSVJETNI ODBORI.

U prošlim brojevima »Zlatnog Klasja« donijeli smo popis oko 40. Jeronimskih prosvjetnih odbora, koje su marni i požrtvovni jeronimski prosvjetni radnici osnovali u svojim povjereništvima. Danas evo iznosimo još nekoliko novoosnovanih Jeronimskih prosvjetnih odbora.

Povjereništvo Kotoriba: povjerenik i pročelnik Stjepan Seličanec; zamj. pročelnika Martin Vidović; članovi Jeron. prosvjetnog odbora: Đuro Horvat, Tomo Dolenec, Anastazija Rajher, Katarina Siladi i Martin Vidović.

Povjereništvo Moravče: povjerenik i pročelnik Aurel Jambrečak, župnik-dekan; zamj. pročelnika Slavko Zenko; članovi Jer. prosvj. odbora: Stjepan Kucelj, Stjepan Bistrički, Josip Vlašić, Blaž Matoić, Mijo Kašnar, Vjekoslav Poldrugač i Slavko Zenko.

Povjereništvo Novo Selo (na Braču): povjerenik i pročelnik Don Juraj Rakela, župnik; zamj. pročelnika Jakov Eterović; članovi Jer. prosvj. odbora: Ivan Bezmalinavić, Josip Tomaš, Ivan Delić i Jakov Eterović.

Povjereništvo Petrovaradin 2 (Novi Sad 4): povjerenik i pročelnik Aca Žabarović, župnik; zamj. pročelnika Andrija Lang; članovi Jer. prosvj. odbora: Dr Stjepan Vladarski, Adam Jemrić, Stjepan Theobald i Andrija Lang.

Povjereništvo Plina: povjerenik i pročelnik O. Božidar Jelinčić; zamj. pročelnika Frane Zmijarević; članovi Jer. prosvj. odbora: Toma Štrbić, Jure Štrbić, Ivan Nikolac pok. Ante, Mate Nikolac i Fran Zmijarević.

Povjereništvo Sesvete (kraj Zagreba): povjer. i pročelnik Josip Šimečki, župnik; zamj. pročelnika Matija Crnković; članovi Jer. prosvjetnog odbora: Đuro Filipović, Josip Benčak, Franjo Miković, Ivan Živec i Matija Crnković.

Povjereništvo Topusko: povjerenik i pročelnik: Vladoje Lončarek, župnik; zamj. pročelnika Stanko Išek; članovi Jer. prosvj. odbora: Luka Žugaj, Mijo Markulin-Ivančić, Ante Gavran, Ivan Žužić i Stanko Išek.

VIJESTI IZ UPRAVE DRUŠTVA SV. JERONIMA.

Svi sveti su mali Božić — veli narod, i od toga se dana već počinje pomalo pripremati za proslavu toga najljepšeg obiteljskog blagdana. Gospodar već misli na božićnu svijeću, i kapljicu najboljeg vina, kojim će svijeću utrnuti. Brine se i za božično pečenje. Gospodarica odjeljuje najcrvenije jabuke, pa orahe, med i koješta drugo za božićni kolač i zasladu. Djeca smišljaju kako će okititi sobu i stol, i vesele se raznim narodnim običajima — koji su se (Bogu hvala), još u većem dijelu hrvatskoga naroda sačuvali.

Kod svih tih priprema za Božić valja se za vremena pobrinuti i za to, da u svakom hrvatskom domu bude na stolu uz božićni kolač, jabuke i svijeću — također molitvenik »Kruh nebeski«, (jer u njemu ima najviše molitava i pjesama), pa kalendar »Danica« za godinu 1940., i skupina novih jeronimkih knjiga.*

Naročito lijep božićni dar za svaki katolički dom jest temeljna knjiga naše vjere: »Sveto Pismo«. Zaslugom Društva sv. Jeronima ljetos je hrvatski narod dobio novo, krasno i jeftino izdanje »Svetoga Pisma« sa slikama. Tko god može neka sebi za svoj dom nabavi tu knjigu nad knjigama i neka je čuva u kući za svoju djecu i unučad. Bit će to najljepša uspomena na Božić godine 1939.

Mobilizacija čitanja. S velikim zadovoljstvom gledamo oglase, koji su razaslani diljem čitave Hrvatske, a kojima se narod poziva na mobilizaciju pismenosti.

Velika je sramota i šteta po narod u kome je preveliki broj nepismenih. Zato je vrijedan hvale posao na koji pozivaju ti oglasi: da pismeni poučavaju svoju nesretnu nepismenu braću »slijepce kod očiju«; a da se što veći broj nepismenih dobrovoljno javi u tečajeve, gdje će moći naučiti čitati.

Ali nije dosta da je netko prošao takav tečaj ili čak i školu, pa naučio čitati, te će u popisu pučanstva, koji će se obaviti godine 1941. biti upisan kao »pismen«.

Pismeni ljudi treba da se koriste svojim znanjem čitanja, te da uistinu čitaju dobro štivo i knjigu!

Zato dok se nepismeni pozivaju na mobilizaciju pismenosti — Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima, koje već preko sedamdeset godina izdaje dobre pučke knjige poziva sve pismene da čitaju, te da se provede također: mobilizacija čitanja!

Polica za knjige izrađena u hrvatskom narodnom slogu, kakva je prikazana na slici slijedeće strane zaista je prekrasan ukras svakoga doma, samo ako

* Cijena kalendaru »Danici« je 8 dinara, molitveniku »Kruh nebeski« 15 dinara, a »Svetom Pismu« uvezanom 40 dinara. Skupine jeronimskih knjiga stoje: tri knjige 15 dinara, pet knjiga 25 dinara, a devet knjiga 50 dinara.

su na njoj knjige poučne i zabavne, ali sve zaista dobre.

Tko kroz nekoliko godina nabavlja i čuva knjige knjige Društva sv. Jeronima imat će takvu kućnu knjižnicu.

Narod — sebi! Vidio sam jedan krasan prosvjetni dom, na kome zlatnim slovima piše: Narod — sebi!

Što znači taj natpis?

Znači: da taj prosvjetni dom nije sagradila država ili koji imućni dobrotvor — nego narod sam sebi svojim vlastitim radom i svojim vlastitim sredstvima.

Ugledajmo se u taj pobudni primjer!

Ne moramo odmah graditi čitavi veliki prosvjetni dom — ali možemo i moramo sami sebi izgrađivati svoju prosvjetu, a to biva najbolje: širenjem valjana štiva i dobre knjige.

Tko će nam nabaviti te dobre knjige? Tko će ih širiti?

Hoćemo li čekati da to rade samo: država, banovina, dobrotvori, župnici, učitelji, inteligencija?

Ne valja tako!

Narod — sebi, neka bude i tu geslo.

Eto, zato je Društvo sv. Jeronima od ove godine počelo poticati osnivanje Jeronimskih prosvjetnih odbora sa zadaćom da oni šire jeronimsku prosvjetu i knjigu, a da ne očekuju sve od samog jeronimskog povjerenika i župnika.

Ti Jeronimski prosvjetni odbori su budućnost našeg prosvjetnog uspjeha. I, Bogu hvala, u kratko vrijeme od kako je dana pobuda javilo ih se već lijep broj diljem čitave Hrvatske.

»Za stare pravice« naslov je knjižici, što je napisao Stjepan Gorupić, a izdalo je Društvo sv. Jeronima kao **knjižicu po dinar.**

Tu je zanimljivo opisan seljački pokret u Hrvatskoj, koji je vodio Matija Gubec prije tristo i pedeset godina, pa iako je tada taj pokret silom ugušen, temeljna njegova misao ostala je živa do dana današnjega — to jest: hrvatski seljak i hrvatski narod buni se protiv tuđinštine i nepravde, a traži svoje hrvatske stare pravice!

U knjižici su ove slike: Lik Tahija s njegove grobnice. Slika bana Draškovića i Matije Gubca. Zemljovid pozorišta seljačke bune g. 1573. Stubičko polje. Matiju Gubca vode na stratište.

Ovu knjižicu treba da pročita svaki hrvatski seljak, da točno zna: kako su se to njegovi stari borili za svoje stare pravice.

Budi ponosan, da si član Hrvatskoga Književnog Društva sv. Jeronima! To je najvažnija i najraširenija hrvatska pučka prosvjetna ustanova. Nijedno se drugo hrvatsko prosvjetno društvo ne može pohvaliti tolikim brojem članova kao Hrvatsko Književno Društvo sv. Jeronima. Ako uzmemo sve hrvatske kuće i usporedimo ih s brojem jeronimskih članova, vidimo, da se u svakoj petoj hrvatskoj kući nalazi po jedan jeronimski član. To doista nema nijedno drugo hrvatsko društvo, ali to ipak ne smije da nas posve zadovolji, jer svaka hrvatska kuća treba da ima bar jedno čeljade, koje će biti član tog drevnog i časnog našeg prosvjetnog žarišta — Hrvatskoga Književnog Društva sv. Jeronima. Lako, vrlo lako svaki pošteni Hrvat može postati član Hrvatskoga Knjiž. Društva sv. Jeronima: treba da jednom zauvijek uplati deset dinara dinara. Tada od Društva dobije lijepu diplomu kao potvrdu, da je član, i svake godine može uz pogodovnu cijenu da nabavi društvene knjige kod jeronimskog povjerenika. Ako smo mi sami jeronimski članova i ako shvaćamo svu važnost te narodne prosvjetne ustanove, onda moramo u svojoj okolici svim silama poraditi, da steknemo za Društvo sv. Jeronima što više novih članova. Moramo se ponositi tim vrijednim našim društvom, moramo biti ponosni, da smo njegovi članovi.

Prvi Hrvat svetac. Hrvatski je narod mnogo krvi prolio za svoju svetu vjeru i časni krst, i imao je mnogo pravednika i ugodnika Božjih, ali ipak do danas nema nijednog koji bi bio baš svečano proglašen kao svetac katoličke crkve.

Zato je upravo ovih dana (početkom studenoga) pošlo posebno poslanstvo predvođeno od devet hrvatskih biskupa sv. Ocu Papi Piju XII., da Ga zamoli, neka dade istražiti ne bi li se blaženi Nikola Tavilić mogao proglasiti svecem katoličke crkve.

O tom blaženiku mnogo se piše po hrvatskim listovima, Društvo sv. Jeronima izdalo je i malu knjižnicu po dinar u kojoj je kratki životopis bl. Nikole Tavilića. Ali za ovogodišnji spomendan Tavilićeve smrti (XI.) izdana je opsežna knjiga s najopširnijim dosada životopisom, koju je na temelju svestranog istraživanja napisao O. Bernardin Polonio. Tu je knjigu spomenuto poslanstvo odnijelo Papi.

Knjiga stoji 20 din., pa ako je ne može nabaviti svaka kuća, neka je imade bar svako selo, pa da kola iz ruke u ruku kako bi svatko upoznao život i djela onoga blaženika, koji će po svoj prilici biti proglašen prvim hrvatskim svecem.

—»»«—

Uz članak »Zagrebački biskup Augustin Kažotić kao hrvatski državnik« u broju 5. Na kraju članka imaju ona dva stiha (retka) glasiti ovako:

Turčin je uzeo zemlju, a tuđin oteo prava,
Vjera ostaje još, drugo je uzeto sve.

Poziv. Pozivlju se pretplatnici »Zlatnoga Klasja«, da pošalju zaostalu pretplatu. — Nedostatnim brojem pretplatnika; neplaćanjem pretplate; nerazumijevanjem pozvanih, usprkos svih ostalih napora i moralnih uspjeha, onemogućuje se izdavanje lista.

Uredništvo.

Izlazi svaki drugi mjesec. — Godišnja pretplata Din 10.—. Pojedini broj Din 1.50. — Odgovorni urednik: **Dr. Josip Andrić,** Zagreb, Trenkova ul. 1. — Za tiskaru odgovara: **Stjepan Marinović,** Zagreb, Kamaufova ul. 16. — **Tisak Nadbiskupske tiskare.** Uredništvo i uprava Trg Kralja Tomislava 21 Zagreb.

